31.L.1
31
C
2
Bi
C
1
13-8.C.4

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

13.4.A.4.

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
4 A
4 (4)

13.4 A..4 1

11

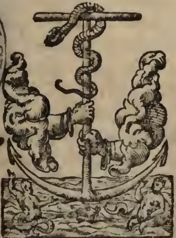
ANNÆI ROBERTI AVRELII.

RERVM IVDICATARVM. LIBRI IIII.

AD ILLVSTRISS. ET ORNATISS. D. Achillem Harleum. Principem Senatus Franciæ.

EDITIO TERTIA.

BIBL. SEC. COL. ROM. SOC. IESV

Ex legato Ill.mi Coccini

LVGDVNI.

Sumptibus Hæred. Euſtathij Vignon.

Anno M. DC.

BIBLIOTECA N. ROMA VITTORIO EMANUELE

13-h-A-h

ANNÆI ROBERTI AVRELII.

RERVM IVDICATARVM LIBER PRIMVS.

AD ILLVSTRISS. ET ORNATISS. D. Achillem Harlæum Principem Senatus Franciæ.

QVI latentes & abditas rerum naturalium cauſas inquirunt, (HARLÆE Princeps Senatus) fluminũ perẽnes ortus fõtiúmque ſcaturigines Oceano referũt: ínque eũdem Oceanum aquas refluere mirántur,& naturali velut impetu remeare. Senatus, cuius authoritate ſalus totius Frãciæ publicíque conſilij dignitas continetur, Oceani amplitudinem faciémque vaſti maris maieſtate ſua refert & repreſentat. Senatus inuictam imperij huius fortunam in medio Galliæ tumultuantis æſtu iactatam ſiſtit, nutantem confirmat, atque Oceani inſtar, qui

totius orbis vinculum eſt,commotos fluctus finibus ſuis compeſcit. Senatuſconſulta autem, quibus ciuilis ſcientiæ præcepta conſtant, quem alium authorem laudare, aut ad quem, niſi ad te Principem Auguſtiſſimi Senatus à quo profecta ſunt,referri conueniens videatur? Eſt quippe rerum omnium quidam velut orbis, vt cuncta, vndè deriuantur, hùc per vices reuerti naturalis ratio deſyderet. Tu verò clariſſimum Senatus lumen, Curiæ decus, Franciæ ornamentum, cuius è facundo ore ſacroſancta Curiæ decreta prodeunt & clariſſima dirimendis controuerſiis oracula, molem Francici Imperij eximiâ cõſtantis animi magnitudine ſuſtines, & fulgẽtem ornatiſſimi cœtus dignitatem inſigni virtute tua,& ingentibus erga Regem Rémque publicam meritis auges & exornas. Nam ſiue te Senatuſconſulta ſolemni in purpurâ pronuntiantem audio,ſeu nodos cauſarũ & controuerſiarum captiones litiúmque argutias ſubtiliter inquirentem admiror, ſeu negotia publica magno & aſſiduò molimine tractantem intueor, nihil eſt aut in hac Republicâ forẽſi arduum, aut in regni adminiſtratione anceps & negotioſum, cuius non prima laus tibi omni doctrinâ cumulatiſſimo debeatur. Hoc togati omnes, hoc forẽſes homines,hoc vniuerſi

uerſi Curię Pariſienſis ordines,quibus excultæ tuæ experientiæ,accurati vſus, & ſingularis ſapientiæ riuulos largiter infundis, agnoſcunt & fatētur. Itaque ingratus ego fuerim, ſi hos Senatuſconſultorum & rerum iudicatarum commētarios alterius nomini aut numini,quàm tuo,offerrem & dicarem,vt quæ te potiſſimum iactant authorem,tibi reddantur: Ac velut aquæ magno illo mari emiſſæ Oceanum ipſum repetunt,ita etiam Senatuſconſulta & Curiæ decreta, quæ tu Princeps Senatus pronuntias & authoritate publica ſancis, in te ſpontaneo induſtriæ meæ voto refluant. Lubens optaui vt quemadmodum craſſa olim & ſalſuginoſa Oceani aqua per longos terræ meatus percolata limpidior fit & dulceſcit: ſic & ipſa Senatuſconſultorum tractatio,maieſtate ſuâ quàm vetuſtate commēdabilior,ornari verbis,ſtudio, & induſtriâ meâ poſſet. Tentaui fateor,aliquid forſan aſſecutus. Sed quanta eſt tua in eloquēdo ſuauitas,in decernendo grauitas,in pronuntiando facundia,quis adeò ſciētiâ & omni facultate dicendi perfectus, vt præſtantem Senatus iudiciorum dignitatem & diuina Curiæ oracula ſatis ingenio aſſequi aut dignè ſcriptis referre poſſit, nedum ſplendorem & decus adiicere præſumat? Imprudens qui rei or-

natiſſimæ addere ſperat ornatũ, qui poſt Roſcium agit, qui Apellæa Veneris tabulâ pulchrius quiddam & elegantius penicillo ſtudet imitari. Tãtum ergò abeſt vt dum res iudicatas ſcriptis conſigno, ornatum, gratiam, ſplendorem illis attuliſſe me profitear: Id potiùs pertimeſcam, ne cultura & labore meo acerbiora videantur & minùs polita quæ tu grauiter, diſertè, & innata quadam dicendi maieſtate pronuntias. Quin & litium praxis ipſáque forenſis cauſarum tractatio rudis eſt, aſpera, ſcabroſa, ac propè aliena à Muſis humanioribus. Tùm ipſa excuſat circũfuſa negotiorum, quibus in foro obſeſſi & oppreſſi vix reſpirare poſſumus, multitudo. Quotuſquiſque in tanta rerum forenſium occupatione, relicta meſſe aurea, literarum monumentis & æternæ Senatus commẽdationi ſtudet? Itaque ſeu laborioſam forenſis operę aſſiduitatem excuſari placet, ſeu ipſa Senatuſcõſultorum præſtans & inſignis authoritas ornatum omnem & elegantiam ſuperat: hoc qualecunque munus, excultum an incultum, beneuolo vultu excipe. Nõ curant numina ſolemnem faſtum aut exquiſita rerum ad oſtẽtationem precia, nec ſolent ſalutantium voces ex verborum pompa & orationis delectu æſtimare. Fictilibus interdum gaudent, nu-

dáque

dáque ac ſimplici venerantium pietate delectantur. At tu, Senatus Franciæ numen & lumen, ſi animum meum & bene merentis vota reſpicis, lauda conatum hominis, qui iſto ſucciſiui temporis labore voluit aliquod ſuæ in te obſeruantiæ perpetuíque officij monumentum æternæ nominis tui memoriæ ſacrare.

* *
*

INDEX CAPITVM

LIBRI PRIMI.

Cap.1. Legitima parentibus debita præfertur legatis in pias cauſas factis fol.1.

Cap.2. Clandeſtinas repromiſſiones extra contractum matrimonij factas improbari & reijci, eáſque pro nullis haberi 9

Cap.3. De pecunia legata cuius diſtributio ſacerdoti commiſſa fuit 22

Cap.4. Falsò cædis damnatus 32

Cap.5. De Empiricis qui conceptis precum & verborum formulis morbos curare profitentur 51

Cap. 6. Veneficij à ſacerdote commiſſi cognitio an laico iudici competat, an verò ad Iudicem Eccleſiaſticum remmitti debeat 81

Cap.7. De penſionibus & reſignationibus beneficiorum 98

Cap.8. De ſecundis nuptiis, & an mater quæ ad ſecunda vota tranſiit, liberorum educatione & legati vſusfructus commodo priuari debeat 133

Cap.9. Vtrum mater educationem filiæ ex legitimo coitu procreatæ habere debeat 145

Cap.10. De Iudicijs aduerſus reos abſentes & contumaces 157

Cap.11. Iuriſiurandi forma, cui ſuperſtitioſæ cæremoniæ aſcribuntur, non eſt præcisè ac neceſſario obſeruanda 187

Cap. 12

Cap.12. De bonis eorum qui ſibi mortē conſciuerūt 203
Cap.13. Vidua quæ ipſo luctus anno impudicè vixit, priuatur dotalitia ſeu doario 222
Cap.14. De vidua quam heredes mariti arguūt & adulteram & cædis mariti participem fuiſſe 240
Cap.15. De æqualitate inter liberos ex pacto ſeruanda 256
Cap.16. De nummorum varia æſtimatione, & vtrum in ſolutione debeat inſpici nummorum valor qui fuit tempore contractus 269

INDEX CAPITVM
LIBRI SECVNDI

Cap.1. De Conſuetudinibus Franciæ. Et à quo tempore noua conſuetudo vim & effectum habere incipiat 287
Cap.2. De Charthuſianis, & an immunitas Eccleſiaſtica ad prædia recens à monaſterijs acquiſita extendatur 301
Cap.3. An Eccleſiaſtici à viarum refectione ſint immunes 319
Cap.4. Filiarum renuntiationes quæ tabulis nuptialibus accepta dote fiunt, legitimas eſſe & validas 344
Cap.5. Filia per renuntiationem excluſa & præmortua, An Nepos ex ea filia ad ſucceſſionē aui admittatur 361
Cap.6. An mulieres ad debiti ſolutionem prehenſione & carceris tædio compelli poſſint 366
Cap.7. De indicta viduitate 379
Cap.8. De contractibus pignoratitijs, de Antichreſi &

de licito ac conſtituto pecuniæ reditu 394
Cap.9. *An auo liceat exhæredare nepotes, qui ex eo matrimonio nati ſunt quod filius citra patriis conſenſum, contráque eius voluntatem contraxerat* 404
Cap.10. *De teſtamẽto nũcupatiuo tẽpore peſtis facto: Et de Regia conſtitutione Molineis lata* 421
Cap.11. *Nulli concedendam in vrbibus limitaneis immunitatem ab excubijs & portarum cuſtodia* 442
Cap.12. *Pendente & nondum deciſa matrimonij quæſtione, Accuſatio furti interea ceſſare & quieſcere debet* 454
Cap.13. *Qui filijs donat aut legat, videtur patri donare vel legare* 462
Cap.14. *De donatione facta filio naturali & illegitimo* 472
Cap.15. *Qui non habet in ære, luat in corpore* 479
Cap.16. *De Regio Lugdunenſium nundinarum iudice* 486
Cap.17. *De legitima matrimonij & ingenuitatis probatione* 497
Cap.18. *Parentes & conſanguineos an ſola profeſſio & adſeueratio faciat* 516
Cap.19. *An quis in ea cauſa, in qua patronus & aduocatus eſt, teſtis à parte aduerſa produci poſſit* 530

INDEX CAPITVM LIBRI TERTII.

Cap.1. DE *Regaliis* 545
Cap.2 *De ... titulus ſacerdotalis ali... poſſit aut*

aut reſignari . 572
Cap.3. An præbendæ præceptorialis fauor graduatorum nominationi præualeat 583
Cap.4. De fructibus Eccleſiaſtici beneficij quomodo inter hæredes defuncti & ſucceſſorem in beneficio diuidantur 594
Cap.5. Eccleſiaſtico iudici de fœdere matrimonij cognoſcere licet, ſed de damnis & eo quod intereſt pronunciare non permittitur 610
Cap.6. An Pater inuitus filio donare propter nuptias ideò cogi poſsit, quod antea aliis liberis volens donauerat 615
Cap.7. Cùm frater fratrem interfecit, vtrum occiſi hæreditas fiſco, an verò proximo agnata deferatur 625
Cap.8. Compromiſsi pœnã ſtatim appellatione interpoſita committi nec pœnitẽtiæ locũ eſſe 640
Cap.9. An retractus gentilitius in venditione grandium arborum locum habeat 646
Cap.10. Cuius expenſis diuiſio rei legatæ fiat, an hæredis an legatarij 650
Cap.11. Dotis promiſsio quando & quibus caſibus donatio meráque liberalitas dici & cenſeri debeat 653
Cap.12. Debitor quĩ legitimam ſibi debitam pleno iure non petit, An in fraudem creditorum facere videatur 659
Cap.13. De donatione mutua & reciproca inter ſorores facta: Et an partus qui in vtero eſt, pro nato habeatur .666
Cap.14. Prohibitio alienandi an impediat dominij tranſlationem 674
Cap.15. An fratrũ filij repræſentationis iure cum pa-

truis ſuccedant, ſi de repræſentatione in linea collaterali nihil conſuetudine caueatur 670

Cap.16. *An patruus qui fratris filium ad ſucceßionem ſuam admitti voluerat, pœnitere & voluntatem ſuam reuocare poßit* 685

Cap.17. *In alienatione à minore facta, An contractus dies, An verò ratihabitionis ſpectari debeat: Et à quo tempore redhibitioni gentilitiæ locus eſſe incipiat* 689

Cap.18. *Laudimia venditionis adiecto redhibitionis pacto inita, An debeantur colono feudi qui tempore contractus erat, An verò ei qui illo tempore conductor & colonus fuit, quo finita redimendi facultate laudimia peti poſſe cœperunt* 700

Cap.19. *Poſt diuiſionẽ inter cohæredes factam an idẽ remaneat ius hypotheca antea contracta* 707

INDEX CAPITVM
LIBRI QVARTI.

Cap.1. *PActiones tabulis nuptialibus appoſitæ ſeruandæ ſunt, neque illis conſtante matrimonio contraria conuentione derogari poteſt* 716

Cap.2. *De donatione facta hoſpitali ſub conditione alimentorum ei, qua donauerat, præſtandorum* 727

Cap.3. *De bonis & hæreditate eius qui primùm religioſus ordinis Dominicani, deinde Epiſcopus fuit* 738

Cap.4. *Vtrũ ſi omiſſa ſit optio quæ teſtamẽto fieri debebat,*

bebat, primogenitus ſolus tanquam prædilectus ad fideicommiſſum vocetur 749
Cap.5. Confirmata l. cum hæreditate ff. de acquir. vel omitt.hæred. 762
Cap.6. An creditor poſt contractam & perfectam obligationem nouas ſolutionis ſecuritates petere poſſit 766
Cap.7. Vno ex pluribus correis ad partis ſuæ ſolutionem admiſſo, debiti diuiſionem alterũ reſpectu non induci 771
Cap.8. Domo diruta ac deinde refecta & reædificata An ius habitationis donatæ duret 774
Cap.9. An colonus dominum nominando ab inſtantia & lite abſolui debeat 778
Cap.10. De viſitatione, & congreſſu, & diſſoluendo ex cauſa frigiditatis matrimonio 780
Cap.11. De ſatiſdatione, quæ initio litis à peregrino & extero præſtari debet 818
Cap.12. De actione iniuriarum, Et an ad eos qui ex familia ſunt pertineat 822
Cap.13. Æs alienum quomodo inter primogenitum & cæteros cohæredes diuidatur 826
Cap.14. An qui præſens eſt & non contradicit, iuri ſuo renuntiare cenſeatur 832
Cap.15. De executione ſententiæ quæ in tempus ſolẽnis ſupplicationis & publicæ poſſeſſionis incidit 839
Cap.16. An mors ciuilis eundem ſortiatur effectũ quẽ mors naturalis habet 852
Cap.17. De detractione legitimæ & Trebellianicæ: & quando prohibita aut remiſſa dicatur 862
Cap.18. Ad contractum vſurarum vetuſtas cõfirmare queat: Et an priſcæ monetæ bonitatis in re-

dunenda annui reditus ſorte conſiderari debeat 868
Cap.19. *De prilegio dotis* 878

De tribus ANNAEIS ſelectioribus, in diuerſo triplicíque genere ſcribendi præcipuo, Scriptoribus: quos tum olim, in duobus Senecis, tum hoc ſeculo, in Roberto noſtro (qui cum illis, ſuo dicendi ſcribendíque robore, ſeneſcat annoſus) haud anile quicquam aut inane ſcriptis mandaſſe, ſua Iuridica, Philoſophica, Poëtica ſcripta, ſempiternæ poſteritatis memoriæ conſignata, perhibebunt.

HENDECASYLLABI.

ANNAEOS ſibi tres celebret Orbis,
Annæos ſibi tres celebret Ætas,
Annoſos vigeant & hi per annos.
Seclis qui variis tribus ſtetêre
Doctrinâ celebres, vt arte clari
Diuersâ, lepidis tribúſque libris
Inſignes, quibus hac Trias beata
Circumfert titulos pares, ſtylóſque.
Bini quos memorant priora ſecla,
Bini quos referunt ſui libelli
Diuerſis numeris grauíque limâ
Conſcripti, grauibus locis Sophiæ[a]
Seu proſtent, tragico aut graues Cothurno[b].
Ternos quemque hodie libellus iſte[c],
Doctrinâ redolens graui, paríque,
(Iuris quo pateat foríque noſtri
Summa è primitio ſcatens Senatu)

a Annæus Seneca Philoſophus.
b Annæus Seneca Tragicus.
c Annæus Robertus Iuriſc.

Infert

Infert his ſocium parem, æmulúmque.
Ex illis Sophia edidit priorem,
Ex iiſdem tulit alterúmque Phœbus,
Hunc ternum generat Themis ſacrata.
Sic tres ſe triplici ferunt ab ortu
Clari, Iuridicus, Sophos, Poeta.
ANNAEIS tribus his, tribúſque libris
Annoſus ſit honos, perennis annus.

C.P.P.

13.4.A.h

LEGITIMA PARENTIBVS DEBITA PRÆFERTVR Legatis in pias cauſas factis.

CAPVT I.

TITIVS, cùm patrem ſuperſtitem relinqueret, teſtamento bona omnia partim Eccleſiæ, partim pauperibus donat, & legatis in pias cauſas factis omnem hæreditatis ſuæ ſubſtantiam profuſa largitione exhaurit. Titij pater legitimam ſibi in bonis filij deberi aſſerit, & legitimæ parenti debitæ nullum fieri potuiſſe præiudicium contendit.

CONTRA PATREM. Magna eſt apud probos pióſque homines piæ cauſæ commendatio: Magnum imminutæ charitatis & frigeſcentis Chriſtiani affectus argumentum, quoties legatorum in Eccleſiam & pauperes fauor vllâ ciuilis officij conſideratione ſuperatur. Quid enim laudabilius, quidvè magis Chriſtianum quàm pietatem in parentes pietate in Deum ac pauperes vinci & ſuperari? *Patrimonium Deo creditum* (inquit Diuus Cyprianus) *nec Reſpublica eripit, nec fiſcus inuadit, nec calumnia aliqua forenſis euertit. In tuto hæreditas ponitur quæ Deo cuſtode ſeruatur.* Hoc eſt charis

pignoribus in poſterum prouidere, hoc eſt futuris hæredibus paterna pietate conſulere[a]. Eleganter Diuus Hieronymus: *Licet* (inquit) *paruulus ex collo pendeat nepos, licet ſparſo crine & ſciſſis veſtibus vbera, quibus te nutrierat, mater oſtendat, licet in limine pater iaceat, Per calcatum perge patrem, ſiccis oculis ad vexillum crucis euola. Solum pietatis genus eſt in hac re eſſe crudelem*[b]. Legitima iure noſtro parentibus debeatur, necne, incertum, ſiquidem de ea nihil legibus noſtris nominatim cauetur. Neque verò in Francia filiorumfamilias ea eſt conditio, quam Romano iure obtinuiſſe legimus, cùm apud nos filiorumfamilias bona nec proprietatis, nec vſus fructus iure ad patres pertineant: vt neque etiam in aduentitiis patri apud nos vſusfructus competit. Romains quidem legibus pater præteritus habebat inofficioſi querelã[c]. Apud nos tantum abeſt vt patris præteritio teſtaméto obſit: imò neque etiã quæuis ſeu filij aut nepotis alteriúſve cuiuſlibet præteritio teſtamẽtum rũpit. In illis enim Franciæ prouinciis, quæ proprias habẽt & municipales conſuetudines, non ipſam attendimus hæredis inſtitutionem, quę iure ciuili caput erat teſtamẽti, neque præteritionem aut alias Romani iuris formulas curamus. Legitima quidem filiis debetur, ac niſi relicta ſit, querela inofficioſi competit: ſed non ideo conſequens eſt legitimã parentibus adiudicari. *Non ſic parentibus liberorum, vt liberis parẽtum debetur hæreditas* (ait Papinianus) *Parẽtes ad bona liberorũ ratio miſerationis admittit, liberos naturæ ſimul & parentũ cõmune votũ*[d]. Nam, ſi Luciano credimus, natura parẽtibus potius vt liberos, quàm liberis, vt parentes ament, præcipit: καὶ τοῖς ἡ φύσις τοῖς πατράσι τοὺς παῖδας μᾶλλον

a Diuus Cyprianus li. de opere & eleemoſynis

b D. Hiero. lib. 2. epiſtola 6. ad Heliodorum.

c l. pater. ff. de inoff. teſtam.

d L. ſcripto inſ. ff. vnde liberi.

μᾶλλον ἢ τοῖς παισὶ τοὺς πατέρας ἐπιτάττει φιλεῖν[a]. Sed & ſi admittamus iure noſtro patrẽ prꝗteritum habere inofficioſi teſtamenti querelã, hoc tamẽ aliis caſibus locum habeat: At in iſtà cõtrouerſia fauor piꝗ cauſæ omnem præteriti patris querelam excludit. Nam ſi in legatis ad pia cauſas relictis leges nullum eſſe voluerunt Falcidiæ aut cuiuis detractioni locum[b]: Cur non & hoc caſu idem dicemus, cùm ſatis conſtet ſummam eſſe rationem quæ pro religione & piis cauſis facit[c]? Etenim quæ vel in Eccleſiam vel in pauperes erogantur, vix ſine graui diuinæ vltionis animaduerſione reſcindere licet aut reuocare: Atque id Cedrenus exemplo confirmat. Nam cùm diues quidam grauiter ægrotans, mortis imminentis metu, triginta argenti libras certa piæ voluntatis pollicitatione vouiſſet, dein valetudini priſtinæ reſtitutus pœnitere vellet, & pecuniam in pauperes ex ſuo largiri recuſaret, non manſit inulta auara hæc & flagitioſa pœnitentia: ſed diues iſte è morbo conualeſcens ad ipſam templi portam mortuus concidit[d]. Saluianus, *Nos (inquit) vſum tantùm earum rerum accepimus quas tenemus. Commodatis enim à Deo facultatibus vtimur, & quaſi precarij poſſeſſores ſumus, &c. Tenuimus quoad licuit, tenuimus quoad permiſit ille qui præſtitit: Quid rectius, quid honeſtius, quàm vt vbi res ab eo diſcedit qui vſum habuit, reuertatur ad eum poſſeſſio qui vtendam conceßit*[e]? Baſilius magnus Ærium & Alypium monet, ne ex iis omnibus, quæ defuncta mater Eccleſiæ legauerat, quidquam, ne lege quidem permittente, detrahãt, aut defunctæ matris liberalitatẽ minuãt[f]. Diuus Hieronymus, *O, quãta beatitudo*

a *Lucianus in abdicato*

b *Auth. ſimiliter. C. ad l. Falcid. & Nouel. 131*

c *L. ſunt perſonæ. ff. de religioſis & ſumptib. funerum.*

d *Cedrenus pag. 314.*

e *Saluianus lib. 1. ad eccleſ. cathol. pag. 328.*

f *D. Baſilius epiſtola 140. ad Ærium & Alypium,*

(inquit) *pro paruis magna recipere, æterna pro breuibus, pro morituris ſemper viuctia, & habere dominum debitorem*[a]? Euagrius Philoſophus cùm trecentas auri libras Syneſio Alexandriæ Epiſcopo commiſiſſet, quas in pauperes piáſque cauſas erogari & diſtribui conſenſerat, tandem mortuus expreſſa ſyngraphæ ſubſcriptione teſtari voluit, ſibi abundè cęleſti indulgentia ſatisfactum, ſéque centuplum ex ſcripta cautionis fide recepiſſe[b]. Rectè Diuus Auguſtinus: *Perparuũ eſt quod in eleemoſynis datur, ſed cùm piè datur, æternũ inde meritũ comparatur*[c]. Laudanda eſt ergo & obſeruanda defunctorum vltima voluntas, quoties piâ liberalitate vel pauperes vel Eccleſiam ornare ſtudent. Sidonius Apollinaris ait: *Inuigilet cœleſtibus lingua præconiis, anima ſententiis, dextera donariis: Præcipuè tamen dextera donariis. Quia quicquid Eccleſiis ſpargis, tibi colligis*[d].

PRO PATRE. Natura, quæ communis eſt omnium parens, non modò mutuis beneuolentiæ officiis homines inter ſe cõciliat, ſed & φιλοςοργίαν, affectus & amicitiæ iura plerumque ex proximitatis gradu & agnationis vinculo immittit & inſtillat. Nam & naturalis parentum erga liberos charitas, ac viciſſim officioſa liberorum in ſuos parentes veneratio, paternam legitimæ petitionem magna commendatione fouet. *Parentes non amare impietas eſt, nõ agnoſcere, inſania*[e]. Quoties verò de fauore piæ cauſæ agitur, quid eſt iniquius quàm ſi in pietatis quæſtione nullus paternæ reuerentiæ locus aſſignetur? aut quiſnam eſſe poteſt tam infeſto & duro pectore, qui non fateatur filium multò plus debere patri quàm pater filio debeat? *Pietas* (inquit Cicero) *eſt voluntas grata in parentes.* [f] *Quicquid eſt quod*

a *D. Hiero. ad Hedibiam qu. 1.*
b *Cedrenus pa. 315.*
c *D. Auguſtinus li. 2. cõtra aduerſar. legis & Prophe.*
d *Sidonius Apollinaris lib. 8. epiſt. 4. ad Conſentiũ.*
e *Seneca lib. 3. de beneſic.*
f *Cicero pro Plãcio.*

quod dat patri filius(ait Seneca)*vtique minus eſt, quia hāc ipſam dandi facultatem patri debet*[a]. καὶ οὐδὲν ποιήσας ἄξιον τῶν ὑπηργμένων δέδρακεν, vt ait Ariſtoteles: rectéque ac meritò addit, nos neque diis, neque parentibus aut ſimilem gratiam, aut parem meritis honorem poſſe rependere, atque ideo licere patri filium abdicare, non licere filio patrem exhęredem ſcribere[b]. Pietatem parentibus debitam religionis nomine cenſeri teſtatur Tertullianus, *Poſt cōmendatam*(inquit)*Sabbathi veneratione, poſt imperatam in parentes ſecundam à Deo religionem, &c*[c]. An ergo paterni numinis religionem tanta iniquæ mentis gratitudine violari patiemur, vt quemadmodum pater filiis legitimam debet, non idē etiam in fauorē parentum ſanciamus? Cōſuetudines noſtræ legitimam parētibus aſſignari expreſſè nō iubent: Scilicet quia quod natura dictat & præcipit, illud & inuitis nobis extorquetur, & nominatim caueri nō fuit neceſſe. Impius quiſquis ex liberorum bonis & hæreditate, legitimam certámque aliquam portionem parentibus deberi negabit. Hoc enim tam ex iuſta pietatis ratione, quàm ipſo doloris & miſerationis intuitu indulgeri par eſt. Laudatur à Plinio Traianus, quòd quemadmodum in patris filius, ſic in filij hæreditate pater eſſet immunis, nec lacrymas parentum vectigales eſſe pateretur. *Bona filij*(inquit)*pater ſine diminutione poſſideat, nec ſociū hæreditatis accipiat qui non habet luctus*[d]. Antoninus Pius Imperator(authore Zonara)legem tuliſſe fertur, vt parentes liberorum, qui inteſtati decedunt, hæredes ſint: At ſi liberi teſtamēto facto orbi moriantur, legitimā bonorū partē parentibus reſeruare & relinquere teneātur. ἀνάγκην εἶναι τὸ νόμιμον μέρος

a Seneca li. 3. de beneſic.

b Ariſtot. li. 8. Ethic. cap. vlt.

c Tertull. lib. de pudicitia.

d Plinius in panegyr.

τοῖς γονεῦσι καταλιμπάνειν[a]. Iuriſconſulti cùm de liberis alendis & exhibendis tractant, ſimul eadémque æquitatis ratione liberis, vt teneantur alere patres, denũtiant[b]. Papinianus querelam inofficioſi teſtamenti patri competere aſſerit[c], & quidem hanc legitimam parentibus debitam Paulus conſtitutam partem vocat[d]. Leges Romanæ enumerant cauſas ob quas patres exhæredari poſſunt[e]. Quos autẽ exhæredare ſine cauſſa non licet, eos ſi cauſſa exhæredandi deeſt, hæredes inſtituere eſt neceſſe, aut certè legitimam aliquam bonorum portionem eis relinquere. Quin & Iuſtinianus in Nouella ſua conſtitutione clericis permittit res ſuas donare, vel de rebus ſuis liberè teſtari, dummodo (inquit Imperator) horum filij aut nullis extantibus parentes eorum legitimam portionem ferant[f]. Romano iure, quia pater filio orbo & inteſtato in omnibus ſuccedebat, legitima parentibus debita æſtimabatur ratione omniũ bonorum. At noſtro iure legitimam æſtimamus eorũ ratione in quibus pater filio, ſi inteſtatus deceſſiſſet, ſuccedendi ius haberet. Veluti legem municipalẽ hoc velle propanamus, ne pater in auitis aut maternis bonis & antiquo patrimonio (vt pleræque apud nos cõſuetudines hoc ſanciunt) ſed tantùm in mobilibus & quæſitis bonis filio inteſtato ſuccedat. Si contingat filium omnia extraneis teſtamento donare, tunc legitima patri debita æſtimatur ſola mobilium & quæſitorum habita ratione. *Parẽtũ grauiſſimo vulneri magno aliquo fomento medẽdũ fuit* (inquit Plinius) *& tãta præmia conſtituta acuent principes viros ad liberos ſuſcipiendos, & gaudia ex ſuperſtitibus, & ex amiſſis tã glorioſa ſolatia*[g]. *Paternæ reuerentiæ cõgruum eſt* (ait Papinianus) *egenti*

[a] Zonar. to. 2. pag. 206.
[b] L. ſi quis à liberis ff. de liberis agnoſc.
[c] l. pater ff. de inoff. teſtam.
[d] l. 3. in princ. ff. Si à parente quis manumiſſus.
[e] Nouella 115. vt cùm de appella. cognoſcitur.
[f] Nouella 123. §. presbyteri autem.
[g] Plinius lib. 2. epiſtola 7.

egēti fortè patri officio iudicis ex acceſsionibus hæreditarijs emolumentū præſtari[a]. Lex Ripuaria cùm ordinem ſucceſſionum recēſet, liberos in primo hæredū gradu, deinde parētes in ſecūdo collocat[b]. Quis enim nō miſereatur patris, qui luget defunctū eum quem ſibi ſuperſtitē naturali voto poſcebat? *Nullum non acerbum funus eſt quod parens ſequitur* (ait Seneca[c].) Quintilianus, *Infœlices qui liberos ſuos ad rogum deflent! ſummum orbitatis eſt malum, deſiderare*[d]. Votum hoc paternum eſt, *Deos oro cōtingat hūc habere nobis ſuperſtitem*[e]. Calpurnius Flaccus, *Perire mihi ſatius eſt quàm hunc videre pereuntem*[f]. Diuus Hieronymus, *Scio enim & hoc illas optare vt te habeāt ſuperſtitē*[g]. Vates Megiſtias, qui vnà cū illis qui apud Thermopylas occubuerunt, militabat, internecionem omnium proximā præuidit & prænuntiauit. Hunc Leonidas cùm remittere vellet, abſcedere recuſauit: ſed filium quē habebat vnicum, dimiſit. Quo facto Megiſtias paterno affectu vitam filij ſua ipſius ſalute chariorem habuit [h]. Homerus cùm Phęnopis mœrorem & luctum refert, cuius filios Xanthum & Thoona Diomedes interfecerat, hunc potiſſimum eius dolorem proponit, quòd ſenex nullos alios haberet liberos quibus bona ſua moriens relinqueret; Υἱὸν δ' ȣ τέκετ' ἄλλον ἐπὶ κτεάτεσσι λιπέσθαι[i]. Sic etiā Aminocles ditiſſimus quidam ab Herodoto memoratur, cùm ex naufragio Perſicæ claſſis multos eſſet theſauros conſequutus, ſed (inquit Herodotus) τȣ́τῳ ἄχαρις ἦν συμφορὴ λυπεῦσα παιδοκτόνος[k]. Quòd autem in hac cauſa piæ cauſæ prærogatiua fauore multo prætexitur, hoc ſanè abſurdum eſt & pietati Chriſtianæ indecens. Nam quemadmodum cùm de paterna ſucceſſione, quæ

a l. Imperator. ff. ad Sena. Trebell.
b Leg. Ripuar. ti. 58.
c Seneca in conſol. ad Martian. cap. 17.
d Quintilia. decla. 344.
e Seneca in conſola. ad Heluiam. cap. 16.
f Calpurnius Flaccus decla. 40.
g D. Hiero. ad Demetriadem. li. 2. epiſt. 18.
h Herodotus l. 7.
i Homerus Iliados E.
k Herodotus l. 7.

ad filios pertinet, agitur, filiis magis quàm piæ cauſæ faueri conueniens videtur.[a] Et Aurelius Epiſcopus Carthaginēſis filiis potius, quàm Eccleſiæ, deberi credidit paternam ſucceſſionem.[b] Cur non etiam idem in fauorem parentum iudicabimus? Idque Bonifacius Pontifex ſatis expreſſè declarauit, cùm in non diſsimili quæſtione, in qua de legatis in pauperes diſtribuendis agebatur, filius (inquit) teſtamento ſuo matrem portione, iure naturæ debitâ, priuare nō poteſt[c]. Inter veteres Caroli magni leges hæc cōſtitutio exſtat: *Statutum eſt vt nullus quilibet Eccleſiaſticus ab his perſonis res deinceps accipere præſumat, quarū liberi aut propinqui hac inconſultâ oblatione poſsint rerum propriarum exhæredari*[d]. Synodus Cabilonenſis (quæ fuit tempore Caroli magni) clericos illos corripit, qui auaritiæ causâ laicis perſuadebant vt abrenunciantes ſeculo res ſuas donarent[e]. Diuus Gregorius domum ab Ammoniâ quondam Eccleſiæ donatam, Callixeno filio reddi & reſtitui iuſſit: Quia cùm Callixenus magnâ paupertatis neceſſitate vrgeretur, conuenietius credidit Diuus Gregorius orphano & pauperi ſubueniri quàm Eccleſiam ditari[f]. Quid verò miſerius aut crudelius, quàm ſi parenti orbo nihil aliud relinquatur præter luctū & lacrymas? Quod autem ex Papiniano obiicitur, non eſſe eādem parentum in liberorum ſucceſſione rationem, qualis eſt filiorum in paternâ hereditate, Papinianum ipſum hac de re inquiramus. *Etſi parentibus* (inquit) *non debeatur filiorum hæreditas propter votum parentum & naturalem erga filios charitatem, Turbato tamen ordine mortalitatis non minus parētibus quàm liberis piè relinqui debet*[g].

a Auth. ſi qua mulier. Cod. de ſacroſ. Eccleſiis.
b Can. fin. 17. quæſt. 4.
c Cap. 1. de teſtament. in 6.
d Capitular. legum Caroli magni lib. 1. cap. 89.
e Synodus Cabilonenſis ſecunda can. 6.
f D. Gregorius regiſt. lib. 7. indictione 2. epiſt. 23.
g l. nam etſi parentib. in princip. ff. de inoff. teſta.

SE-

SENATVS patri legitimam in filij bonis adiudicauit[a].

a Arreſt du 12. Feurier 1583. au proſſit de Pierre le Feure.

Clandeſtinas repromiſſiones extra contractum matrimonij factas, improbari & reijci, eáſque pro nullis haberi.

CAPVT II.

TITIVS Meuiæ pater dotem mille aureorum Seio ſpondet. Tabulæ nuptiales; quibus ea dotis promiſſio continebatur, præſentibus propinquis ſcriptæ & ſubſignatæ fuerunt. Verùm Titius clandeſtinâ ac ſecretâ pactione à Seio filiæ ſuæ ſponſo ſtipulatur, ne contractis nuptiis ampliùs quàm quingẽtos aureos exigat. Poſt celebratas nuptias, cùm dies ſolutioni dicta veniſſet, Seius gener dotem mille aureorum ſibi exolui poſtulat. Titius paratum ſe dicit quingentos numerare, reſiduos ſoluere non teneri: & ſecretæ pactionis exceptione tutum ſe allegat. Seius ex fide dotalium inſtrumentorum integram dotem ſibi deberi contendit, nec ſpectandum eſſe quicquid ſecreta ac priuata repromiſſione contra publicam contractus matrimonij fidem conuenit.

PRO TITIO SOCERO. Nihil honeſtati publicæ magis debetur, quàm vt ea, quæ inter contrahentes fieri placuit, bona fide præſtetur. Scriptâ promiſſionis cautione amicos fallere improbum videtur. Socerum autem affinitatis prætextu, & in ipſa quidem dotis liberalitate circunuenire impium eſt & perfidioſum. Olim munera & pecuniam non viri dotis nomine à ſoceris, ſed ſoceri à generis dona recipiebant. *Apud Germanos*

(inquit Tacitus) *dotē non vxor marito, ſed vxori ma-*
a Tacitus de moribus Germa. *ritus affert*[a]. Et apud Pauſaniam, Danaus çùm filias plures haberet, & procos inuitare vellet, palàm declarauit ſpōſalium nomine nulla ſe munera poſtu-
b Pauſan. lib. 3. in Laconicu. laturum, ἔδνων ἄνευ δώσειν[b]. Erant ſanè olim ἀνακαλυπτήρια dona quę à marito eiúſque propinquis dari ſolebant ſponſę, tunc cùm primùm depoſito velo in virorum conſpectū prodibat. Apud Homerū Vulcanus vxore in adulterium deprehenſâ iurat ſe non priùs vincula Marti & Veneri artificioſè iniecta ſoluturum, quàm redditis ſibi à Ioue muneribus, quæ vxoris obtinendæ gratiâ donauerat: ἀλλά σφωε δόλος καὶ δεσμὸς ἐρύξει Εἰσόκε μοι μάλα πάντα πατὴρ ἀποδώσει ἔεδνα ὅσσα οἱ ἐγγυάλιξα κυνώπιδος εἵνεκα
c Homerus Od. Θ κούρης[c]. At Seius & ante nuptias contractas auara pecunię cupiditate ad affinitatem incitatus eſt, & nuptiis demùm celebratis emolumētum dotis fallaci & perfida promiſſione ampliare cogitauit. Huius amorem nō ſponſæ forma, ætatíſve, aut pulchritudinis ardor, ſed lucri ſpes excitauit. Lycurgus virgines ſine dote nubere volebat, cū iſta ratione vtriſque conſultum crederet, tam viris, ne mulieres dotis magnitudine fierent inſolētiores, quàm mulieribus, vt ſola caſtitate inſignes non tam opulētiam
d Plutarc. in Lycurgo, & Iuſtinus lib. 2. quàm pudicos mores coli cernerent & æſtimari[d]. Solon Athenis vetabat ne mulieres quamlibet nobili & locuplete familia ortæ, amplius ad viros quā tres veſtes deferrent: οὐ γὰρ ἐβούλετο μισθοφόρον οὐδ' ὤνιον
e Plutarc. in Solone. τὸν γάμον εἶναι[e]. Plato autem, dū leges Reipublicæ ſuæ condit, docet in ciuitate bene morata dotis nomen
f Plato lib. 6. de legibus. abolendum[f]. At verò Seius, qui vxorem habet non indotatam, illud tamen mala fide conſequi vlteriùs ſtudet, vt ſubtili fraude ſocerum circumuenire,

& ab

& ab eo ampliorem dotis ſummam, quàm pacta conuentáque fuit, exigere poſſit. Nam, vt controuerſia ex ipſa facti veritate proponatur, non alia vnquam Titij mens extitit, quàm vt quingentos nummos dotis nomine, nec quidquam ampliùs, promitteret. At plerique ſunt, qui vanâ quadam oſtentatione ex dotis magnitudine opulẽtiam ſuam iactant, & quò ditiores vxores ducunt, non modò locupletiores, ſed & digniores cęteri ſe exiſtimant. Seius pactis dotalibus inſeri voluit dotem mille aureorum. Hoc Titius ſocer neq; affectauit, ſed neque etiam recuſauit, modò ne ſibi præiudiciũ vllum fieret, né-ve ampliorẽ cõuenta dote ſummam exoluere teneretur. Id Seius expreſſa pactione agnouit. Quis verò perfidię abſoluat eum qui inofficioſa dotis immenſæ petitione ſoceri ſenectutem cõtra pactionis fidẽ vexare non erubeſcit? Vnum hoc Seius obiicit, fidem ſuam priuatâ pactione obligatam: Tabulas autem nuptiales coram propinquis & præſentibus amicis ſolemniter confectas. Quaſi verò promiſſionis factæ ſecuritas non ex ipsâ contrahentium fide, ſed ex aliorum præſentiâ pendeat. Quin potius habita fides ipſam fidem magis obligat. In omnib. quidẽ negotiis præſentia eorũ requiritur, quibus licet cõtradicere. At quorum cõtradictio obeſſe nequit, nõ eſt neceſſarius eorum cõſenſus[a]. Propinqui, affines & amici nõ ex neceſſitate, ſed ex honeſtate ad nuptias inuitãtur & conuocantur. Seius autem & ſui iuris & legitimæ ætatis erat, poterátque ſolus de rebus ſuis diſponere: atque inuitis & renuẽtibus propinquis vxori donare. Cur non licuit cõſentire ſocero dotẽ aut cõſtituere aut taxare volenti? Cur poſt inſtrumenti dotalis

a *l. 4. ff. de acquir. hæred. l. 1. §. ſciẽtiam. l. 3. §. 1. ff. de tribut. act.*

ſcripturam aliquid aut immutare aut addere pactis dotalibus ante contractas nuptias non concedatur: cùm etiam ipſæ tabulæ nuptiales plerumque poſt conſummatum matrimonium olim ſignarentur [a]? Socerum durâ executione & importuna dotis exactione vexari, aut aliter quàm ſalua dignitate ſaluiſque facultatibus vrgeri lex indignum eſſe exiſtimauit [b]. Amor & iugalis concordia nuptiis præſidere debent, non lucrum, non auaritia, non Mercurius, fraudis & fallaciæ Deus [c]. Dicebat Paulus Iuriſcõſultus, *Non debent eſſe venalia matrimonia.* [d] Quid autem venalius proponi poſſet, quàm ſi, ad exemplum vẽditionis, liceret in matrimonio contrahentibus inuicem ſeſe decipere? *Quis metus aut pudor eſt vnquam properantis auari* [e]? Aurum à barbaris ſubtili ingenio auferendum reſcribunt Imperatores [f]. Tu verò ſocerum, perinde ac ſi barbarus eſſet, tractas, & quem fallaci priuatæ pactionis ſecuritate circumueniſti, ab eo maiorem, quàm par eſt, dotis ſummam ſubtili clandeſtinæ repromiſſionis prætextu extorquere conaris.

a *L. Seia ff. de donat. inter virũ & vxor.*
b *L. Nepos Proculo ff. de verb. ſignif.*
c *L. reprehendenda Cod. de inſtit. & ſubſtitut.*
d *L. 2. ff. de donat. inter virum & vxor.*
e *Iuuenal. Satyra 14.*
f *L. non ſolum. Cod. de cõmerc. & mercat.*

PRO SEIO. Nouæ fraudes & recentes huius ſeculi fallaciæ noua poſtulant remedia. Frequens enim eſt hoc tempore nec ignota quorundam ſubtilis malitia, qui dum filias ſuas nubiles leui bonorum iactura, & tamen luculenter locare cogitant, ſolent dotem grandem καὶ πολυχρήματον palàm & publicè polliceri. Hæc quidem illecebra eſt ad procos inuitandos, qui vbi aduenêre; atque eorum aliquis vel forma vel blanditiis puellæ illectus, nuptias ambire cœpit, & adoleſcentulam perditè amare cernitur: tunc de nuptiarum conditione, de dotis modo, de pactis dotalibus commodè agi

dè agi exiſtimant. Adoleſcens ipſe præ amore vix mẽtis compos,cuius animum igneúmque iuuenilis ætatis ardorem inſanus Cupido oppreſſit, non pacta,non dotales conuentiones,ſed ipſam adamatæ virginis pulchritudinem cogitat. *Sic ille in flammas abijt,ſic pectore toto Vritur, & ſterilem ſpirando nutrit amorem*[a]. Miſera iſta amantium conditio & ἐρωμανία eleganter ab adoleſcente his verbis exprimitur: *Et tædet & amore ardeo,& prudens ſciénſque: Viuus vidénſque pereo, nec quid agam ſcio*[b]. Itaque tunc parentes & propinqui feliciter adſunt, quos dotalia pacta ex æquo & bono moderari conuenit. Scribuntur tabulæ nuptiales, dos dicitur, dotaléſque fiunt conuentiones coram propinquis & præſentibus amicis.Hæc omnia palàm & ritè conſenſu laudabili ineuntur. Quid ſi interea liceat ſocero animum adoleſcentis furioſo amoris ardore irretitum clam occupare, & minari affinitatis repudium,ni dotis ſummam minuat, aut niſi profuſâ aliquâ largitione ſponſam locupletet? Amor furtim irrepit,ſed non eadem facilitate deponi poteſt. *Ille in nos dominatur affectus*(inquit Seneca)*qui animum primus intrauit*[c]. Iuuenis amans & cupidus qui aut iniquæ ſoceri volũtati ſubſcribendum, aut omnem nuptiarum ſpem abiiciendam videt, nihil non & donare&remittere paratus eſt,vt grato amore potiatur & placita fruatur voluptate. Extorquentur ſecretæ repromiſſiones & clandeſtina pacta, quibus vel iuuenis dote dotís-ve parte exuitur, vel etiam plerunque inofficioſæ donationes coacta voluntate exiguntur contra fidem tabularũ nuptialium, propinquis inſciis, neglecto amicorum conſilio. Hæ ſunt fraudes olim raræ, nunc

a *Ouid.lib. 13. Metamorph.*

b *Terent. in Eunucho act. 1. ſcena 1.*

c *Seneca lib. 1. controu. 8.*

frequentes, quibus obuiam iri Senatus neceſſe exiſtimauit. Nuptiarum hilaris & feſtiua ſolemnitas propinquos aduocat,& amicorum præſentiam requirit,non modò vt in illo nouæ affinitatis & coniunctionis vinculo affinium animi nuptiali cœna oblectētur,ſed & futuræ coniugum ſocietati communi familiæ conſilio proſpici conueniens viſum eſt. Nuptiarum feſtiuitatem Imperatores attēdi & ſpectari volunt[a].Cœna dici ſolebat nuptialis.Claudianus epulas geniales appellat. Atque in eam cœnam nuptialem leges illæ, quæ Licinia & Iulia dicebantur, lautiores, quàm in aliis couiuiis, ſumptus permittebant[b]. Plinius, *Qui virilem togam ſumunt,vel nuptias faciunt,vel ineunt magiſtratū,ſolent totam bulen,atque etiam è plebe nō exiguum numerum vocare*[c]. Accubationem illam epularem in nuptiis egregiè deſcribit Auſonius[d]. Homerus, ἐν τῇ μὲν ῥα γάμοι τ' ἔσαν εἰλαπίναι τε.[e] Apud Apollonium in Argonauticis Iuno de Medeæ nuptiis agens, θεοὺς δ' εἰς δαῖτα κάλεσσα πάντας ὁμῶς[f]. Comicus cùm docere vellet nullas celebrari nuptias, *Solitudo*(inquit)*ante hoſtiū,nihil ornati,nihil tumulti*[g]. Indignatur poeta de nuptiis Leandri ἦ γάμος, ἀλλ' ἀχόρευτος[h]. Chriſtiana autem pietas diſſolutas quidem choreas&impudicas ſaltationes quondam reiecit: propinquos tamen ad nuptiarum & conuiuij ſolemnitatem accerſi & conuocari probauit. Canone 13. Concilij Laodiceni, οὐ δεῖ χριστιανοὺς εἰς γάμους ἀπερχομένους βαλλίζειν ἢ ὀρχεῖσθαι, ἀλλὰ σεμνῶς δειπνεῖν ἢ ἀριστᾶν ὡς πρέπει χριστιανούς. In hiſtoria ſacra Laban vocatis multis amicorum turbis ad conuiuium, fecit nuptias[i]. Cōſtantinus Imperator ſolemnes Conſtantij filij nuptias celebrauit: θαλίαι

δὲ καὶ

a L. Sancimus Cod. de nuptiis.

b Gellius lib. 2. cap. 24.

c Plinius lib. 10. epiſt 117.

d Auſonius Edyll. 13. in centone nuptiali.

e Homerus Iliad. Σ.

f Apollon. lib. 4. Argonaut.

g Terentius in Andria.

h Muſæus in Leādro.

i Geneſ. cap. 29.

δὴ καὶ ἑστιάσεις ἤγοντο, νυμφοστολοῦντος αὐτοῦ βασιλέως τὸν παῖδα, ἑστιῶντός τε λαμπρῶς καὶ συμποσιάζοντος[a]. Plutarchus in Sympoſiacis quæſtionibus antiqui illius inſtituti rationes accuratè exquirit: διά τι πλείστους ἐν γάμοις ἐπὶ δεῖπνον καλοῦσιν[b]. Neque enim veriſimile eſt ob ſolam Lyæi feſtiuitatem conuocari propinquos, affines, amicos: ſed cùm hic ſit matrimonij finis & effectus, vt alter coniugum in alterius familiam adoptetur, & ſoboles inde procedens iura tam agnatis quàm cognatis ſuccedēdi conſequatur: par eſt vt matrimonio ſolemniter contracto omnia ex conſenſu totius familiæ & volentibus propinquis fiant. Apud Senecam indignantis verba ſunt, *Nuptias clauſa domo fecimus*[c]. Iuuenalis, *Nubit amicus, Nec multos adhibet.*[d] Nimis graue eſſet & iniurium affinitatē, quæ mihi orbo & inteſtato hæredem gignit, me inſcio, inuocato, & neglecto contrahi & celebrari. Quinetiam neceſſaria videtur propinquorum pręſentia, vt quandiu adoleſcens in amore occupatus hęret, nō deſint qui pactorum dotalium conditiones ex æquo & bono moderentur. Itaque ad perpetuam rei firmitatem tabulæ dotales olim ſignatoriis omnium, qui interfuerāt, annulis obſignabātur. Iuuenalis, *Veniet cum ſignatoribus auſpex.* Tacitus, *Adhibitis qui obſignarēt, velut ſuſcipiendorū liberorū cauſa conueniſſe*[e]. Idem Tacitus de moribus Germanorū: *Interſunt* (inquit) *parētes atque propinqui, & munera probāt*[f]. Imperatoriæ cōſtitutiones in nuptiarum ſolēnitate nobiliores ex familia vocari ſuadēt, quorū prudentia & authoritate cōuentiones omnes ineātur[g]. Cōtractū autē hūc lex tabulas nuptiales[h], aliquādo tabulas dotales vocat[i], aliquando etiā inſtrumētū dotale appellat[k]. Iſtæ quidē tabulæ

a *Euſeb. in vita Conſtant. lib. 4.*

b *Plutarc. lib. 4. Sym. quæſt. 3.*

c *Seneca lib. 7. controu. 6.*

d *Iuuenalis Satyra 2.*

e *Tacitus l. 11. annal.*

f *Tacitus de moribus Germ.*

g *l. 2ā demētis Cod. de epiſc. audientia. l. ſi furioſi. Cod de nuptiis.*

h *l. 9. ſi viciniis. Cod. de nuptiis.*

i *l. cū maritus ff. de pactis dotal. l. qui dotem ff. de dote prælegata.*

k *l. final. ff. de ſuis & legit. l. pactum quod. Cod. de pactis.*

adeò ſolemnes habentur, vt conuentiones propinquorum præſentia firmatas violare religio ſit. Leges Ripuariæ ita ſtatuunt: *Si quis mulierem deſponſauerit, quicquid ei per tabularum ſeu chartarum inſtrumenta conſcripſerit, perpetualiter inconuulſum permaneat*[a]. Diuus Ambroſius: *Non defloratio virginitatis* (inquit) *facit coniugium, ſed pactio coniugalis*[b]. Hanc dotalium inſtrumentorum auctoritatem clandeſtinis pactionibus reſcindi, aut ſecretis & furtiuis repromiſſionibus reuocari non conuenit. Clandeſtinæ repromiſſionis exemplum refert Plinius, qui cùm hæres ex triente inſtitutus eſſet, Curianus, quem defunctus pater exhæredauerat, Plinium rogauit vt ſibi portionem, in qua inſtitutus fuerat, palàm remitteret, ſeque præiudicio iuuaret: eandem tacita conuentione ſaluam Plinio pollicebatur. Plinius reſpondet, moribus ſuis non conuenire aliud palàm, aliud agere ſecretò[c]. In fraudem autem fieri dicitur quoties aliquid clàm promittitur, vel chirographum furtim & tacitè datum arguitur: Quicquid autẽ palàm geſtum eſt, id ſemper præualet[d]. Quin & generaliter in matrimoniis quæcunque furtiua ſunt, odioſa cenſeri debent & ſuſpecta[e]. Nam & olim non ignotas fuiſſe eiuſmodi inanes dotis repromiſſiones indicant Imperatores Arcadius & Honorius, *Dos etiam* (inquiunt) *non quæ aliquoties inaniter dotalium inſtrumentorũ tenore conſcribitur, ſed quam ſe corporaliter tradidiſſe docuerit, repræſentetur*[f]. Et hoc eſt fortaſſis quod ait Seneca: *Multi duxere ſine dotibus vxores: quidã dictas non accepere dotes*[g]. Fraus autem nulla certior eſt quàm ſi quod palàm conuenit clandeſtina repromiſſione reuocetur. *Dolus eſt* (inquit Iuriſconſultus)

a *In legibus. Ripuar. tit. 39. de dotibus mulierum.*

b *D. Ambroſius lib. de inſtitut. virg. ca. 6.*

c *Plinius lib. 5. epiſt. 1*

d *l. non intelligitur. §. ſi quis palàm & §. tacita. ff. de iure fiſci.*

e *l. vxor. Cod. de repudijs.*

f *l. ſi quis poſthac. verſic. dos etiam. Cod. de bonis damnat.*

g *Seneca lib. 1. controuerſ. 9.*

ſultus) *non in eo tantùm qui obſcurè loquitur, ſed & eo qui inſidioſè diſſimulat*[a]. Malum quodcunque occultatur, neque eſt veriſimile quenquam aliquid velle clàm agere, niſi qui doli alicuius & inſidiarum ſibi conſcius eſt[b]. Seneca: *Bona conſcientia prodire vult, ipſas nequitia tenebras timet*[c]. Horatius: *Nocti peccatis & fraudibus obijce nubem*[d]. Quæ verò fraus indignior excogitari ſecreta ſubtilitate poteſt, quàm ſi liceat adoleſcẽtis propinquos & affines ſpe legitimæ dotis palàm ſollicitare: clàm autem ab ipſo adoleſcente, qui amore captus ſit, contrarias pactiones ſtipulari, ſolemnéſque adeò tabulas abrogare, & dotalis inſtrumenti fidem tacita pollicitatione deſtruere? An non ex Prętoris edicto, ſi quid vi aut metu exortum eſt, id omne pro nullo habetur, & officio iudicis reſcindi debet? Vim creditis eſſe ſolùm ſi homines vulnerentur. Vis eſt ſi quid contra legem fiat[e]. Promiſi (dicet Seius) ſed clàm, ſed coactus. Nã quod amor ſuadet, libido exprimit, fruendi deſiderium extorquet, id omne per vim exigi videtur. *Magni affectus iura non ſpectãt*, ait Quintilianus[f]. Diuus Hieronymus: *Multa nos facere cogit affectus*[g]. Calpurnius Flaccus, *Expers iudicij eſt amor, non rationem habet, non ſanitatem*[h]. Si æger pecunias vel poſſeſſiones ſuas medico donat, id non volens feciſſe creditur, & Vlpianus inciuile factum Prætoris officio coerceri & reſcindi aſſerit[i]. At quæ maior ægritudo aut qui vehementior morbus proponi poteſt, quàm eius qui extrema linea & perdito amore inſanit? Seneca: *Facilius in amore finẽ impetres quàm modum. Tùm hos pones terminos vt nihil faciant niſi conſideratè, nihil promittant niſi vt ius facturi, omnia verba ratione & fide ponderent: Senes ſic*

a *l. ea quæ commendandi. §. fin. ff. de cõtrah. empt.*

b *l. non exiſtimo ff. de author. tut.*

c *Seneca epiſt. 97.*

d *Horatius lib. 1. epiſt. 16. ad Quinctium.*

e *l. extat ff. de eo quod metus cauſa.*

f *Quinctil. decla. 296.*

g *D. Hiero. lib. 3. epiſt. 3. ad Fabiolam.*

h *Calpurn. Flaccus declam. 2.*

i *l. Si medicus ff. de variis & extraord. cognit.*

b

amant[a]. Diuus Hieronymus: *Nihil amantibus durum eſt, nullus difficilis cupienti labor eſt*[b]. Iuſtinianus ait, οὐδὲν εἶναι μανίας ἐρωτικῆς σφοδρότερον[c]. Plato amorem μανίαν vocat[d]. Quintilianus, *Maiores habet vires ignis qui legitimis facibus accenditur: non eſt tam facile deſinere quàm cedere*[e]. Sed & omiſſa amoris proximæque voluptatis titillatione, eſt aliquis pudor, qui nuptias propè cõtractas diſſolui impediat. Tabulæ nuptiales ſignatæ, conuocati affines, nupta ornata, parata cœna, iamiam hymenæus canitur. Tum derepentè Titius adueniens clam Seium his verbis compellat: filiam deſpondi, promiſſa mille aureorum dote: Sed niſi tam grandis sũma minuatur, nulla futuri coniugij, nulla proximæ affinitatis ſpes eſt. Aut promitte dotis diminutionem, aut affinitatis expectationem omnem abiice. Obſtupuit illicò Seius, & nuptiarum & dotis incertitudine territus, *Sed tamẽ hæret amor creſcitque dolore repulſæ*[f]. Itaque Seius propè deſperatus, neglecta rei familiaris cura, quicquid poſtulabatur promiſit, plus etiam promiſſurus ſi Titius amplius exegiſſet. Quis non videt clandeſtinæ illius repromiſſionis conuentionem nullam eſſe, contra bonos mores, veróque conſenſu deſtitutam?

SENATVS reſciſſa clandeſtina repromiſſione integram mille aureorum dotem tabulis dotalibus dictam exolui debere iudicauit[g].

ALIA non abſimilis quæſtio de clandeſtina conuentionum nuptialium repromiſſione in Senatu tractata eſt, & arreſto ſolẽni deciſa. TITIVS poſt fidem coniugij Meuię datam, aliquot ante nuptias & ante tabulas dotales diebus inſciis propinquis

a Seneca li. 2. controu. 9.
b D. Hiero. lib. 2. epiſt. 17. ad Euſtochium.
c Nouella 74.
d Plato in Phædro.
e Quintil. decla. 291.
f Ouid. lib. 3. Metam.
g Arreſt du 2. de Iãuier 1579. entre Ieãne d'Eſt vefue de feu Claude du Queſnel appellãte, & Gilbert Dapchon Inthimé. Autre Arreſt du 7. de Septẽbre 1584. au profit dudit Dapchon, cõtre la Dame de Louppy. Et depuis y a eu pluſieurs autres Arreſts ſemblables.

quis ſecreta donatione fundũ reditúmve annuum Meuiæ donat. Poſtea præſentibus propinquis, affinibus & amicis pacta dotalia inita ſunt: ſcriptæ doarij dotíſq; cõuentiones, nulla donationis antea factæ mentione. Soluto morte Titij matrimonio ſuperſtes Meuia res ſibi tacita & priuata illa largitione donatas præſtari poſtulat. Hęredes Titij donationẽ nullam eſſe aſſerunt. PRO MEVIA, nihil clandeſtinũ dici debet, nihílq; quia clàm factum ſit, reiici oportet, niſi ſi quid ficta ſimulatione in necẽ alicuius aut decipiẽdi gratiâ fiat. At donatio, de qua agitur, neq; vllius circumueniẽdi occaſione, neque aduerſus leges celebrata eſt, cũ donatione nihil, niſi quod lege municipali donare licet, cõtineatur. Cõiuges conſtante matrimonio ſibi inuicem donare non poſſunt, ſed ante contractum matrimonium, aut in ipſo matrimonij cõtractu leges donari permittunt[a]. Vt & ſpõſum ſponſæ donare poſſe inter Iuriſconſultos non ambigitur[b]. Apud Theocritum puella Daphnin ſciſcitatur, quid ille ſibi nuptiarum contẽplatione & ſponſalium fauore donare velit. Κορ. Καὶ τί μοι ἕδνον ἄγεις δάμεν ἄξιον ἢν ἐπινεύσω; Δα. Πᾶσαν τὰν ἀγέλαν, πάντ' ἄλσεα καὶ νομὸν ἑξεῖς. Κορ. Τεύχεις μοι θαλάμους, τεύχεις καὶ δῶμα καὶ αὐλάς; Δα. Τεύχω σοι θαλάμους, τὰ δὲ πώεα καλὰ νομεύω[c]. Liberalitas Titij neque clandeſtina, cùm & à Notario publico recepta & inſinuata fuerit, neque fraudulenta dici debet, cùm ab eo facta ſit, qui non mala mente, vt cuiquam præiudicium faceret, donauit, ſed qui volens & vltrò affectum ſuum liberali largitione teſtari honeſtum & conueniens exiſtimauit. Obiiciunt hæredes, nullam in contractũ matrimonij donationis mentionem fieri. Scilicet hoc euenit quia

a l. 1. Cod. de donat. ante nupt.
b l. ſi ſponſus in prin. ff. de dona. inter virũ & uxor.
c Theocrit. Eidyl. 28.

non videbatur neceſſe vel repeti vel denuò confirmari donationem eam, quæ cum lege permittente facta eſſet, ſatis ipſa per ſe ſubſiſtere meritò credebatur. Quin & veriſimile eſt defuncti mentem hāc fuiſſe, vt ſe ab importunis propinquorum querelis & expoſtulationibus vindicaret. Nam quos tangit ſpes proxima ſucceſſionis, illi plerumque, dum viuētis hæreditatem præcipiti deſiderio præueniunt, id vnum in votis habent, ne de patrimonio ſibi quandoque obuenturo quidquam ſeu donationibus, ſeu alienationibus vel detrahatur vel diminuatur. Imò etiam cùm dicimus clādeſtinas repromiſſiones extra contractum matrimonij factas à Senatu reiici, hoc ita demùm obtinet, ſi repromiſſio ſit contra pacta dotalia, atque in odiū & præiudicium futurorum coniugum concipiatur. Veluti ſi promiſſa maiore dotis ſumma cōueniat minorē præſtari: hæc verè fraus eſt non modò præter aut extra, ſed & contra matrimonij contractum ipſámque tabularum nuptialium fidem. Eadémque ratione ſi palàm, inſtrumento dotali pater futuro coniugi fundū donet, mox clam à filio ſponſo ſtipuletur ne donatio valeat, ſed ſtatim poſt nuptias fundus ei retradatur, dolus & tacita illa fraus committitur in perniciem damnúmque tam ipſorum coniugum quàm liberorum, quos ex legitima nuptiarum coniunctione aliquādo procreari ſpes eſt. In hac cauſa nihil contra tabulas nuptiales conuenit. Multum autem intereſt aliquid ſtipulari contra vel præter contractum. Hęc verò donatio non detrahit aut derogat, ſed potius addit aliquid tabulis dotalibus, facítque non deteriorem, ſed meliorem ipſius Męuiæ nubentis conditionem [a].

[a] l. ſi conſtāte. Cod. de donat. ante nuptias.

PRO

PRO HÆREDIB. Non omnia pacta quomodocumq; facta ſeruari debẽt, ſed ea demũ quæcunque cõtrahentes bona fide promiſerunt. Quicquid autem malo more & clandeſtina pollicitatione contra legitimam & publicam matrimonij fidem promiſſum aut potius extortum eſt, id nec adprobari æquum eſt, nec obſeruari deberi meritò videtur. Tabulæ nuptiales præſentibus propinquis & amicis confici ſolent, vt dotium cauſa, quæ publica eſt, communi totius agnationis conſenſu ad æquum & bonum reducatur. Dignitas matrimonij requirit vt non modò quod licet, ſed & quod honeſtum eſt ſpectetur[a]. Neque enim (vt ait Iuriſcõſultus) ex bona fide eſt ſi tacitè conueniat vt plus minúſve exigatur[b]. Adſunt propinqui ſponſę, vt ne doti præiudicium vllum fiat. Adſunt propinqui ipſius ſponſi, vt ſi quid inconſultus adoleſcens malè ſibi ſuiſque bonis prouideat, aut libidinoſa donatione ſeipſum ſpoliet, ex boni viri arbitrio & ad æquitatis regulam largitiones profuſæ reducantur. Itaque aliquid clàm inſciis parentibus aut propinquis fieri vel donari dignitas matrimonij non permittit.

SENATVS arreſto donationem illam nullam eſſe & reiici debere iudicauit.[c]

Hoc tamen Curiæ arreſtum quaſdam habuit facti circumſtantias. Nam & Titius tempore contracti matrimonij ſuperſtitem habebat patrem, quo inſcio donationem fecerat, cùm tamen pater tabulis nuptialibus & pactis dotalibus præſens adeſſet. Deinde ex eo matrimonio plures liberi ſupererãt: ideóque donatio in præiudicium numeroſæ prolis facta nec fauorabilis erat, nec legitima videbatur.

a *l. ſemper in coniunctionibus. ff. de ritu nuptiarũ.*

b *l. illud. ff. de pactis dotal.*

c Arreſt du 27. & penultieme iour de Febrier 1595. Talõ plaidant pour Pierre le Clerc tuteur de &c. appellant, & moy pour René de Petremol, Sieur de Viaſpre. inthimé.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

At verò antea in non diſſimili controuerſia Senatus contra collaterales hęredes contrarium iudicauerat, donationémque non adeò diuerſam confirmauerat [a]. Ego tamen generaliter exiſtimauerim quaſuis ſeu cõuentiones, ſeu donationes, tam extra quàm contra fidem tabularum nuptialium, ipſúmque matrimonij contractum inſciis propinquis factas, nullas cenſeri & improbari debere. Nam ſi ex communi propinquorum conſenſu illíſque pręſentibus initæ ſunt, valent & ratæ habentur [b].

a Arreſt du Ieudy 4. de Iuillet 1585. moy plaidant pour Marguerite Gyues appellãte, & du Buiſſon pour Ieanne Tournemote inthimee.

b Arreſt du 5. d'Aouſt 1595. au proffit de Preuoſt Sieur de Charbonnieres.

De pecunia legata cuius diſtributio ſacerdoti commiſſa fuit.

CAPVT III.

TITIVS, cùm ſupremæ voluntatis tabulas conſcriberet, poſtrema teſtamenti parte iubet filios hæredes Meuio ſacerdoti (is parochiæ defuncti Rector ſeu Curio erat ter mille aureos tradere & numerare. Addit teſtator, velle ſe pecuniã in eos vſus à Meuio diſtribui & erogari quos ei ſecretò declarauerat. Filij hęredes aliquid fraudis ſubeſſe ſuſpicati ſunt. Nam Titius poſt liberos ex priore matrimonio ſuſceptos ad ſecunda vota tranſierat, Seiámque vxorem duxerat. Cùm autem Titio per legem municipalem non liceret Seiæ vxori quidquam legare, veriſimile filiis videbatur, defunctum patrem nouercalibus delinimentis inductum voluiſſe tacito fideicommiſſo fraudem legi facere, & interpoſita ſacerdotis fide pecuniam commodo Seiæ deſtinare. Seia id pernegat. Sacerdos iurat, ex ea omni pecunia nihil quidquam ad viduam peruenturũ. Interrogatus

quibus

quibus aut quos in vſus pecuniam ex mandato defuncti præſtari oporteret, reſpondere recuſat, nec cogi poſſe ait palàm declarare quod defunctus ſecreta voluntate mandauerat. Heredes fidei prętextum in fraudem proponi contendunt.

PRO HÆREDIBVS. Fraudes & tacita fideicommiſſa quæ in quibuſuis improbantur, in Eccleſiaſticis perſonis, quas ſola religio commendat, plecti & nulla excuſationis venia damnari debent. Nam quanto dignior eſt pietatis intuitu ſacerdotis perſona, tanto haberi debet odioſor, qui captatoriis voluntatibus profeſſionis Eccleſiaſticæ venerationem malitioſè obtendit, & fraudibus nomen dignitatémque ſuam accõmodare non erubeſcit. Rectè Saluianus, *Atrociùs ſub ſancti nominis profeſſione peccatur. Vbi ſublimior eſt prærogatiua, maior eſt culpa*[a]. Olim pleræque memorantur de clericis expoſtulationes, quòd & captatoriis blanditiis legata extorquerent, & tacitis fideicommiſſis fraudes necterent. Quo factum eſt vt quemadmodum Romæ virgines Veſtales nihil ex alienis teſtamẽtis capiebant[b]: Sic & ſub quibuſdam etiam Chriſtianis Imperatoribus clericis quidquam legari prohibitum fuerit: & cùm per fideicomiſſa fraudem facerent, additum vt eis legata, ne per interpoſitam quidem perſonã, relinqui poſſent[c]. Hanc non modò legandi prohibitionem, ſed & fideicommiſſorum fraudem memorat Diuus Hieronymus, *Pudet dicere*(inquit) *ſacerdotes idolorum, mimi, & aurigæ, & ſcorta hæreditates capiunt: Solis clericis & monachis hoc lege prohibetur: & prohibetur non à perſecutoribus, ſed Principib. Chriſtianis. Nec de lege cõqueror, ſed doleo cur meruerimus hãc legem*;

a Saluian. lib. 4. de gubern. Dei.

b Gellius lib. 1. cap. 12. Symmachus lib. 1. epiſt. 40.

c l. 4. l. 20. l. 27. tit. 11. lib. 16. Cod. Theodoſ.

Cauteriū bonum eſt,ſed quò mihi vulnus vt indigeam cauterio? Prouida ſeueráque legis cautio,& tamen nec ſic refrenatur auaritia. Per fideicōmiſſa legibus illudimus[a]. Hæc Diui Hieronymi expoſtulatio eius ſeculi eſt, quo clerici integritatis commendatione cæteris hominibus longè præſtabant. Quid ergò nouum aut inſolēs videri poteſt, ſi in tacita fideicommiſſi fraude neque ipſa doli ſuſpicio neque colluſionis præſumptio ſola ſacerdotali & eccleſiaſtica veneratione purgetur & eluatur? Illud iure ciuili conſtat, quotieſcunque alicui directò & aperta diſpoſitione relinqui nō poteſt,cum ne obliquè quidem accipere poſſe,ſiue hæres inſtituatur,ſiue ſubſtitutionis prętextu aut alitercūque ei relinquatur[b]. Quin & tacita illa fideicommiſſa fiſco applicari iure cauetur[c]. Suſpicionē autē hanc fraudis Seiæ conſideratio ſuſpectiorē & probabiliorē reddit, ſiquidem fœminæ verſutis ſuis blanditiis facilè maritos ad fraudes & tacita fideicommiſſa impellunt. Vnde ad fraudes iſtas detegendas cùm Imperatores inuitare ipſas etiam mulieres præmio propoſito vellent,conſtituerunt vt mulier quæ tacitæ fidei ac potiùs fraudis veritatem vltrò detuliſſet, ea, licèt alioqui ex lege Papia decimaria incapax, dimidiam tamen eius partem conſequeretur quod tacito fideicommiſſo continebatur[d]. Meuius ſacerdos ſibi nihil ex legato deberi agnoſcit. Dicat ergò quibus legata quantitas præſtari debeat, & in quos vſus pecuniam impēdi teſtator voluerit. Sic enim in non diſſimili vltimæ voluntatis quæſtione, *quem hæredi meo dixero velle me liberum eſſe, liber eſto*. Celſus hæredem teſtatoris voluntati parere iubet, ſed non aliter quàm ſi certis argumentis conſtet

a *D. Hiero. epiſt. ad Nepotianum lib. 2. epiſt. 22.*

b *l. ſi is qui ex bonis ff. de vulgari & pup. ſubſtitut.*

c *l. 1. de delatoribus. lib. 10. C. l. in fraudem. & l. cum qui tacitum ff. de his quibus vt indignis.*

d *l. 1. de his qui ſe deferunt lib. 10. Cod.*

conſtet de quo defunctus voluerit[a]. Quòd ſi de modica pecuniæ quãtitate ageretur, leuis eſſet mediocris iacturæ ratio: Sed hæc tacitæ fraudis diſpoſitio ter mille aureorum quantitatem continet, vt venia & excuſatione digni ſint filij, ſi iniuſtam tam grandis pecuniæ amiſſionem diſſimulare non potuerint. Nam & multis caſibus defunctorũ voluntates plerũque aut ex magnitudine pecuniæ legatæ, aut ex facultatũ, quas teſtator reliquit, mediocritate cenſeri & diiudicari ſolent[b]. Quòd ſi diſpoſitionem hanc incertam & ſub fictæ pietatis vmbra fraudulentam Senatus ratam habeat, eámque arreſto obſeruari iubeat, facilis in poſterùm erit & ſecura ratio ad fraudes & tacita fideicommiſſa, ſi nulla veritatis declaratione ſacerdotis alicuius fidem eligi ſufficiat.

a *l. 25. quæ hæredi. ff. de rebus dubijs.*

b *l. qui lã ff. de legat. 2.*

PRO MEVIO SACERDOTE. Omnis in executione ſupremæ defuncti voluntatis controuerſia vertitur. Nulla enim priuati commodi vtilitatís-ve propriæ ratio Meuium inuitat: Sed cùm teſtator eius conſcientiam & miniſterium elegerit, ipſa fidei morienti præſtitæ religio facit vt ſine aliqua pudoris aut impietatis nota officio ſuo deeſſe nequeat. Ipſi quidem hæredes, quibus ſatis eſſe debuit noſſe defuncti voluntatem, vix pertinaciam ſuam apud bonos excuſabunt. Lex quippe hæredes, qui iuſſa teſtatoris non adimplent, hæreditatis emolumento tanquam indignos priuari vult[c]. Scribit Plinius ſe propriam quandam legem ſibi dixiſſe, vt defunctorum voluntates, licet iure deficerentur, quaſi perfectiſſimas tueatur[d]. Euſebius Conſtãtinum refert generaliter ſanxiſſe, quibuſcunque modis expreſſa teſtantium iudicia va-

c *l. fin. & auth. hoc amplius C. de fideicomm. can. Sylueſter. 11. quæſt. 1.*

d *Plinius lib. 2. epiſt. 16.*

lere[a]. *Nullum ſanè maius eſt ſolatiũ mortis quàm volũtas vltra mortem*, ait Quintilianus[b]. Rectè apud Tacitum Germanicus, *Non hoc præcipuum amicorum munus eſt, proſequi defunctum ignauo queſtu, ſed quæ voluerit meminiſſe, quæ mãdauerit exequi*[c]. Magna eſt vltimarum voluntatum commendatio, ſed in huius cauſæ hypotheſi tria ſunt quę denuò ęſtimari & attendi oportet: patrem eſſe qui iuſſit: ſacerdotem eſſe cuius fides electa eſt: & à moriente factam fuiſſe diſpoſitionem, ſiquidem Plinius ait teſtamentum eſſe ſpeculum morum[d]. Primùm ergo paternę pietatis ratio omnem remouet fraudis ſuſpicionem. At verò (obiiciunt hęredes) cur non ipſe teſtamento expreſſit cui & ob quam cauſam dari pecuniam voluerit? Non inſcitum fuit Ægyptij illius reſponſum, qui, cùm opertum aliquid deferret, & ab eo quęreretur quid illud eſſet: Ineptus es (inquit) qui iſtud inquiras. Ideo enim opertum eſt ne tu ſcires[e]. Hæredes iſti malè curioſi defuncti patris iuſſa ſcrùpuloſè nimis examinant, cùm ſatis liqueat defunctum ſacerdotis ſui conſcientiam elegiſſe, vt ſupremę voluntatis executio celata & operta maneret. Conſtantinus Copronymus Imperator moriens, poſt vltimas voluntatis ſuę & pœnitentię declarationes, poſtremò hęc verba adiecit, Incolumis eſto, fili mi Imperator, túque ô Theophanes, cui credidi magnum meum arcanum, τὸ μέγα μου μυστήριον. Leo Copronymi filius Imperator reſcire voluit quídnam eſſet grande illud patris ſecretum. Coactus Theophanes fatetur Conſtantinum ingens auri pondus ſub terra defodiſſe in vſus cęterorum filiorum. Leo omnem auri effoſſi quantitatem prępripuit, & manifeſto impie-

a *Euſeb. li. 4. in vita Cõſtantini.*
b *Quintil. decla. 308.*
c *Tacit. lib. 2. Annal.*
d *Plinius lib. 8. epiſt. 18.*
e *Plutarch. de curioſitate.*

impietatis crimine fratres reſeruata illa pecunia priuauit[a]. Quis non credat hæredes iſtos non aliena aut diſſimili impietate paternam voluntatem ſcrutari, ſi quidem pater reſciri noluit quod iſti ſibi declarari poſtulant? Imò vt filios ſanctiore religionis vinculo obligaret, vltimam voluntatis ſuæ executionem Meuio ſacerdoti commiſit, qui & parochiæ rector erat, & perpetua morum integritate ſpectabilem ſe, & ab omni fraudis ſuſpicione ſemper alienum præſtitit. Conſtantinus Imperator teſtamentum ſuum commiſit presbytero, quem Conſtantia ſoror moriens ei vt virum bonum cõmendauerat[b]. Olim apud Romanos teſtamentorũ executiones Pontificum muneri & curæ incumbebant: *Hæredes* (inquit Papinianus) *Pontificali authoritate compellantur ad obſequium ſupremæ voluntatis*[c]. Quin & ipſas teſtamenti tabulas ſolebant aut Veſtalibus tradere, aut in alia æde ſacra cuſtodiendas deponere[d]. Nec diſſimiliter Imperatores Chriſtiani teſtamentorum executiones Epiſcopis commiſerunt, qui & curare & iubere poſſent pias defunctorum voluntates ab hæredibus adimpleri[e]. Sed iuris Canonici diſpoſitio ea teſtamenta, quæ coram Rectore parochiæ fiunt, valere conſtituit, eorúmque executionem fauorabilem eſſe cenſet[f]. Supereſt tertia illa ac præcipua conſideratio, quòd moriens pater ita de rebus ſuis diſpoſuit. Nam licet ſummus ille iudex καὶ τῶν ἀφανεστέρων δοκιμαστὴς omnia etiam occultiſſima tanquã in ſpeculo præſentia habeat, eáq; ἀκινήτῳ ὀφθαλμῷ intueatur: tamen pleriq;

a Cedrenus pag. 384. & 385.

b Niceph. Eccleſ. hiſtor. lib. 8. cap. 54. circa f. Hiſtor. tripartit. lib. 4. cap. 1. Ruffinus Eccleſ. hiſtor. lib. 10. cap. 11.

c l. 50. hæreditas in fin ff. de petit. hæred.

d Sueton. in Iulio cap. 83. & in Auguſto. cap. 101. l. cum pater §. proinde & § cuſtodiam. l. fin. ff. de tabulis exhib.

e L. nulli licere Cod. de epiſc. & cler. cap. 3. nos quidem in fi. & cap. ſi hæredes extra de teſtamentis.

f Cap. cum eſſes. extra de teſtamentis.

omnes quandiu viuimus, & crimina noſtra abſcõdere & diuinum numen fallere poſſe nobis videmur. Inſulſi homines, qui meritò animalibus illis comparari poſſumus, de quibus Plinius, Mira ſtoliditas (inquit) in tanta corporis altitudine latere ſe putant, ſi caput frutice occultauerint. At tu homuncio vanus es & ridiculus, qui micantes magni illius ſolis radios fallere ſperas. *Quantaſcunque tenebras factis tuis ſuperſtruxeris, Deus lumẽ eſt*, inquit Tertullianus[a]. *Spectat enim nos ex alto rerum arbiter Deus (* ait Nazarius in panægyrico *) & quamuis humanæ mentes profundos gerant cogitationũ receſſus, inſinuat tamen ſeſe totam ſeruata diuinitas* [b]. Hominum quidem vita, ſi Plinio credimus, altos receſſus magnáſque latebras habet [c]. *Sed dij immortales (* inquit Quintilianus *) non iudiciis falli, nõ gratia circumueniri, non ignorantia decipi poſſunt. Colite homines innocentiam, & nullam ſpem impunitatis ex ſecreto ſcelerum conceperitis. Licèt nulli hominum proſpexerint oculi, licèt nulla cuiuſquam mortalium cõſcientia interuenerit, ſub cœlo tamẽ feciſtis: & ille fuſus per omnes rerum naturæ partes ſpiritus adfuit. Erit ille potentior teſtis* [d]. Thales interrogatus εἰ λήθοι θεὺς ἄνθρωπος ἀδικῶν, Ἀλλ' οὐδὲ διανοούμενος, verè & piè reſſpondit. Apud Ciuium Marcus Fabius dicebat, *Conſulem Romanum miles ſemel in acie fefellit, deos nunquam fallet* [e]. Itaque quiſquis viciniam mortis attingit, & ad ſummum illud diuini numinis tribunal propediem acceſſurum ſe præſumit, ſolet ad omnia pauere, palleſcere, & pio metu horrere. Inſtat iudicij illius dies, in quo omnis anteactæ vitæ ratio reddenda eſt, & coram eo iudice cauſa peroranda cui nihil occultum eſt, & apud quem probationum

a *Tertull. lib. de pœnitentia.*

b *Nazarius in panag. Conſt. Aug.*

c *Plinius lib. 3. epiſtola 3.*

d *Quintilianus declam. 314.*

e *Liuius lib. 2.*

tionum ſeu defectus ſeu incertitudo nullam effugij ſpem dabit. Qui pius eſt & Chriſtianus, opportunè omnibus conſcientiæ ſuæ næuis ante deceſſum mederi cogitet. *Exſpectat illum* (inquit Saluianus) *iam egreſſurum de vita iſta officium tribunalis ſacri: exſpectant tortores Angeli & immortalium tormentorum terribiles miniſtri*[a]. Non eſt ergo veriſimile, morientem in ipſo mortis imminentis periculo de fraude aut tacito fideicommiſſo cogitare. Quis enim adeo impius eſt, & ſalutis ſuæ immemor, qui eò profecturus vbi proponitur aut æternũ præmium, aut ſine fine tormentum, velit poſthuma quadam improbitate vel aliena rapere, vel contra leges de rebus ſuis in fraudem hæredum diſponere? *Diuina iuſtitia latenter hominũ conſcientiam ſecreto animi iudicio aut abſoluit aut dãnat*, inquit Diuus Hieronymus[b]. Plinius, quamuis ethnicus, piè tamen & Chriſtianè, *Nuper* (inquit) *me cuiuſdam amici languor admonuit, optimos eſſe nos dum infirmi ſumus. Quem enim infirmum aut auaritia aut libido ſollicitat*, addit Plinius: *Tunc Deos, tunc hominem eſſe ſe meminit*[c]. Sidonius Apollinaris amicum qui ſenex erat, ſed corpore vegeto & iuuenili ſanitate, monet ne multum fidat ambiguis nec nimis nimiæ credat incolumitati: *Sed ſi quædam commiſſa reminiſcitur, palàm fuſa ſatisfactione ſoluatur*[d]. Itaque quiſquis viuus aliquem læſit, proximo nocuit, vicinum contra ius ſpoliauit, (vt morum noſtrorum corruptela procliues nos in hæc vitia trahit) morienti gratiſſimum ſolatium erit, ſi non modò pœnitere ſe nouerit, ſed & idoneam peccati ſatiſfactionem pœnitentiæ acceſſuram ſperet. Aliquid mala fraude abſtulit, reſtituatur: vicino no-

a *Saluianus lib. 3. ad Eccleſ. Cathol. pact. 591.*

b *D. Hieron. epiſt. ad Celantiam lib. 2. epiſt. 20.*

c *Plinius lib. 7. epiſt. 26.*

d *Sidonius Apollin. lib. 4. epiſt. 13. ad Vectionem.*

cuit, damnum ſarciatur: proximum læſit, ei ſatisfiat: in pauperes, dum vixit, illiberalis fuit, diſtribuantur à piis hæredibus eleemoſynæ, & ſuprema voluntate pietas non parcâ, ſed liberali & effuſâ manu exerceatur. *Ecce* (inquit Saluianus) *iturus es, infeliciſſime omnium, ad examen ſacrum, ad tremendum illud intolerandúmque iudicium, vbi peregrinanti animæ atque anxiæ nullũ poteſt omnino eſſe ſolatium, niſi ſola tantummodò bona conſciẽtia, niſi ſola tantùm innocẽs vita, aut, quod proximum eſt bona vitæ, miſericordia*[a]. Obiiciũt hęredes, cur (inquiunt) tacita voluntate in quam cauſam impendi pecuniam voluerit, non apertè pronuntiauit? Ingens ſanè filiorum hæc impietas eſt, non modò defuncti patris iuſſa velle violare, ſed & inofficioſã ſilentij fidẽ tam importuna támque iniqua expoſtulatione interpellare. Quotuſquiſque noſtrũ eſt, qui, ſi latentẽ aliquẽ morbum, corporíſve defectũ habet, ſæpe præ inepto pudore cum nedũ publicè profiteatur, vt ipſis etiam medicis vix ac ne vix quidẽ declaret? Si corporis defectus, qui famã non maculant, celamus, & abſcondimus, noſtráne vitia & conſcientiæ næuos palàm impudentes vltimóque elogio profitebimur? *Pudoris magis memores quàm ſalutis*, ait Tertullianus, *velut illi, qui in partibus verecundioribus corporis contracta vexatione, conſcientiam medẽtium vitant, & ita cum erubeſcentia ſua pereunt*[b]. Eccleſia primitiua peccatorũ cõfeſſiones publicè fieri volue rat: ſed cùm & ſcandala multa orirẽtur & pleriq; omnes crimina ſua occultantes peccata malo pudore diſsimularent, eccleſia publicas illas vitiorum profeſſiones reiecit. Defuncti Titij memoriã graui vlla criminis ſuſpicione neque accuſare volumus, imò ne-

a Saluian. lib. 3. ad Eccleſ. Cath. pag. 390

b Tertull. lib. de pænitentia circa fin.

imò neque atiam abſque calumnia poſſumus. Vir fuit integræ famæ & exiſtimationis, & quem vitæ morúmque probitas commendauit: ſed quis adeò iuſtus eſt, vt perpetuò innocens & ab omni labe integer perhiberi queat? Quin & remoto omni ſuſpicionis ſiniſtræ ſcrupulo, nónne in pias cauſas, in alendos pauperes, in redimendos captiuos, in ornandam eccleſiam legare defuncto licuit? Teſtator autem vanitatis à pietate Chriſtiana alienæ eſſe exiſtimauit, eleemoſynas ſuas & laudabilem in pias cauſas munificentiam publicè iactare. Potuit quidem palàm profiteri, ſed noluit, ídque mihi ſacerdoti ſuo ſecreta ſilentij fide interdixit. Quis ſacerdotem ferat confeſſionis arcana releuantem, quem ſacri Canones impium & ab Eccleſia remouendum iudicare ſolent[a]? Quòd autem hæredes ſolas taciti fideicommiſſi ſuſpiciones allegant, id, quia nulla probationum fide fit, nullam habet rationem. Calliſtratus Iuriſconſultus non aliter tacita fideicommiſſa detegi dicit, quàm ſi proferatur chirographum eius cuius fides eligitur, vel ſi aliis manifeſtiſſimis probationibus illud appareat[b]. At in hac cauſa neque probationes adſunt, neque vlla probationum adminicula, imò ne certa quidem præſumptionum indicia. Quoties autem teſtator alicuius conſcientiæ & arbitrio quidpiam commiſit, quodcumque ille iuratus dixit, lex affirmationi & conſcientiæ eius credi fidémque adhiberi iubet[c]. Ac præcipuè ſi de pia aliqua largitione agatur. Nam licèt captationis ſpecies quædam ſit, quum teſtatorum iudicia in arcanam alicuius fidem conferuntur[d]: hoc

a Can. Sacerdos 3. quæſt. 7. ca. omnis de pœnit. & remiſ. Can. Sacerdos. de pœnitētia diſt. 6.

b l. non intelligitur §. tacita autem ſi de ſcōmiſſa ff. de iure fiſci.

c L. Theopompus ff. de dote prælegata. l. cū quis §. codicillis ff. de legat. 3. l. ſi quis pro redemptione verſ. quod ſi aliqua. Cod. de donat.

d l. captatorias ff. de hæred. inſtit. l. captatoria. ff. de legat. 1.

tamen in piis cauſſis ceſſat. Nam qui ſupremæ voluntatis executores à teſtatore electi ſunt, vicem hæredum referunt in relictis ad pias cauſas, eíſque etiam inconſulto hærede licet pia legata erogare [a].

SENATVS pecuniam legatam ab hæredibus præſtari & numerari Meuio ſacerdoti iuſſit, vt eam bona fide ex defuncti teſtatoris præcepto diſtribueret.[b]

Hoc Senatuſconſultum in ſolẽni purpura pronuntiatum fuit. Ea autem arreſta vim legis generalis habere cẽſentur. Exiſtimauerim tamen ſacerdotis Meuij notam integritatem, (quippe in eum vix cadebat vlla taciti fideicommiſſi ſuſpicio:) præcipuam huic Senatuſconſulto cauſam dediſſe.

Falsò cædis damnatus.

CAPVT IIII.

MVLIER vidua cùm aliquandiù à domo peregrè abfuiſſet, nec amplius in tota pagi Icciaci vicinia viſeretur, increbuit falsâ ſuſpicione rumor, eã à ſcelerato aliquo occiſam, & cadauer illius, ne reperiretur, abiectũ. Iudex prouinciæ latrunculator cùm ex muneris ſui officio authores cædis requireret, Titium in ſaltu quodam delitescentem & attonito trementíque ſimilem repe riens prehendit, eúmque ſola criminis ſuſpicione reum ad præſidiales prouinciæ illius iudices deducit. Titius nullo quæſtionis terrore, nullo tormentorum cruciatu, ſed aut deſperatione aut fato aliquo, ſalutis ſuæ negligens & vltrò perire volens, crimen innocens agnoſcit. Interrogatus à iudicibus, mulierem, cuius cædes ignorãti obiiciebatur, occidiſſe

a *Cap. cùm tibi de teſtamentis. l. ſi ita ſcripſero. ff. de condit. & dẽ. Barth. conſilio 25. l. nulli. & ibi Baldus Co. de epiſ. & clericis. l. alio hærede. vbi Bartholus ff. de alimen. & cib. leg.*

b Arreſt prononcé en robbe rouge le Vendredi auãt Noel qui eſtoit le 23. de Decemb. 1580. contre les heritiers du ſieur de la Barre.

occidiſſe ſe fatetur. Confeſſus velut plenè cõuictus damnatur, & laquei ſupplicio punitur. Titij innocentiam euẽtus docuit. Nam biennio pòſt mulier, quæ cùm abſens eſſet, mortua credebatur, reuertitur. Accuſantur iudices & iniquitatis manifeſtæ & culpę non excuſandę. Iniquam fuiſſe damnationem ipſa ſuperſtitis mulieris præſentia ſatis indicabat. Iudicum autem culpa argui meritò poſſe videbatur, quòd Titium cędis damnaſſent: priuſquam illis de occiſa muliere liquidò conſtaret. Itaque iudicibus dies in Senatu ab hęredibus & propinquis Titij dicta eſt.

PRO IVDICIBVS. Sacra eſt & religionis plena magiſtratuum dignitas, in quibus requiri ſolet vt rectè, vt ſyncerè, non vt fœliciter iudicent. Probationes religioni iudicum committuntur, at veritatis certa & aperta cognitio ſoli Deo patet. Probationum merita prudenter inquirere εὐδικίας ἐςὶ: latentem facti veritatem aſſequi εὐςοχίας. Nimis dura eſt acerbitas, quæ triſtes cõdemnationum euentus magiſtratibus imputare permittit. Non enim iudicij exitus, ſed mens pura animúſque ſine labe & ſordibus iudicem æquum ab iniquo, integrum à corrupto ſecernit & diiudicat. Quintilianus legẽ hanc, *magiſtratus de confeſſo ſumat ſupplicium*, dum explicat, ſimul & iudicis partes officiúmque expendit: *Durum* (inquit) *miniſterium & iniucunda honoris huius neceſſitas: Sed quis potius leges exquiri tur, & hominũ commiſſa, niſi qui Rempublicam adminiſtrarit? Nemo iſtud faceret libenter, niſi neceßitate.*[a] Plinius & grauiſſimus Senator, & iudiciorum periſſimus: *Nõ minus* (ait) *imperſpicua, incerta, fallaciáque ſunt iudicũ ingenia, quàm tẽpeſtatũ terrarúmque*[b].

a Quintil. decla. 314.

b Plinius lib. 1. epiſtola 20.

Titius innocens damnatus eſt, ſed nullâ iudicum culpâ. Nouúmne aut inſolens videbitur, quod tamen veteres ſæpè contigiſſe referunt, vt errore aliquo cædis damnetur etiam interdum is, qui innocens eſt, quíque manus puras nulliúſque criminis participes & conſcias habet? Martianus Thrax, qui poſtea Imperator fuit, cùm quendam recẽter mortuum Chriſtiana pietate ſepeliret, homicidij accuſatus eſt, & cùm multa vrgerent indicia τῶν ςοχασμῶν καὶ τῶν εἰκότων πλέον τῆς ἀληθείας καὶ τῆς γλώττης ἰσχυκότων, damnatus fuit, capitíſque pœnam ſubiiſſet, niſi eodem temporis momento verus cædis author deprehenſus Martiani caput liberaſſet[a]. Marci Agrij ſeruus, qui Titi Fannij ſeruum occidiſſe falſa ſuſpicione exiſtimabatur, ea de cauſâ tortus à domino, extremo tandem ſupplicio fuit affectus. At qui cæſus credebatur, paulo pòſt reuerſus eſt[b]. Nec diſſimiliter de milite refert Seneca, qui quum ex commeatu ſine commilitone rediiſſet, & crederetur commilitonem occidiſſe, dãnatus extra vallum deductus eſt, & iam ceruicem porrigebat cùm ſubitò apparuit commilito qui occiſus videbatur[c]. Apud Heliodorum Chariclea, quum Theageni ſuperſtes eſſe nollet, venenum ſe miſcuiſſe fatetur, & vt venefica damnatur[d]. Alexander ille Luciani Ψευδομάντις & impoſtor, cùm Paphlagonem quendam, cuius filius multo tempore abſuerat, dolore increcibili, magnóque animi mœrore angi videretur, de diutina illa abſentia, tanquam vates, à patre conſuleretur, duos indicauit ſeruos, quos herilem filium interemiſſe mẽtitus eſt. Seruis iam ſupplicio affectis filius poſtea viuus & incolumis ad patrem reuerſus eſt[e]. Iſocrates in Callimachũ quendam

a Niceph. Calliſt. lib. 15. cap. 1. & Euagrius lib. 2. cap. 1

b Valer. Max. lib. 8 cap. 4.

c Seneca. l. 1. de ira circa fin.

d Heliod. hiſtor. Æthiop. lib. 2.

e Lucianus in Alexãd. ſeu Ψευδομ.

dam inuehitur, qui cùm ancillam Cratini in domo quãdam occultaſſet, dominum criminabatur quaſi barbara crudelitate ancillæ caput ſaxo contriuiſſet. Detecta eſt tãdem calumnia, & abſolutus Cratinus, cùm ancilla & viua reperta eſſet, & incolumis in iudicium deducta[a]. Diuus Athanaſius accuſatus eſt Arſenium abſciſſa priùs manu interfeciſſe: At ille viuus poſtea apparuit, eiúſque pręſẽtia Athanaſium graui calumnia liberauit[b]. Inter Senecę controuerſias proponitur fratris cuiuſdã calumnia, qui fratrẽ & parricidij accuſauerat, & confictis probationibus dãnauerat: ſed cùm diebus feſtis pœna ex lege dilata eſſet, pater ſaluus rediit[c]. Quin etſi recentiores hiſtorias curioſè inquirimus non fuerit alienũ hoc loco referre quod Iacobo Fuſcaro Venetorũ ducis filio errore non diſſimili contigiſſe narratur. Ille graues cùm Hermolao Donato inimicitias multo tempore exercuerat: Hermolai occiſi cadauer reperitur incerto ſceleris authore. Fuſcarus non plena quidem facti probatione, ſed fallacibus præſumptionũ indiciis cùm premeretur, in Cretã inſulam relegatus eſt. Mortuo ex tædio exilij Fuſcaro, verus cædis author, qui ſe in monaſterium quoddam abdiderat, cùm morti proximus eſſet, vltrò fatetur cædem illam Hermolai, inſcio & ignorante Fuſcaro olim à ſe perpetratam[d]. Quis verò vel leuitatis & inſcitię, vel iniquitatis accuſauerit Venetos illos ſenatores, qui ſũma prudentia Rempublicã ſuam tot ſeculis integrã & illæſam cõſeruant, qui charitate in patriam ciuiúmque amore cũ priſcis illis Romanis ſenatoribus in magno veræ laudis certamine contendũt? Nos verò qui corruptiſſimo ſeculo & inter bella ciuilia nati, veritatis vin-

a *Iſocrates in paragrapho.*

b *Nicephorus Calliſtus lib.8. cap.49. & Eccleſiaſt. hiſtor. Euſebij & Ruffini lib.10. cap.17. & D. Athan. apologia 2.*

c *Seneca li. 5. cõtrou. 4.*

d *Baptiſta Fulgoſius lib.8. tit. de diſquiſit. per tormẽta, cap. 4. & Io. Baptiſta Egnatius cap. 3. li.8. de exẽplis illuſtriũ virorum Venet.*

brã magis quàm ipſam veritatẽ ſectamur, qui iudiciorum religionem, non vero affectu, ſed vana & inani ſpecie colimus, iudices viros probos accuſari & immeritos vexari patimur, quòd nulla fraudis vel odij ſuſpicione eum damnauerint, qui ſibi confeſſione ſua perniciem ſolus vltrò procurauit. τῷ οὖν ἐξαπατήσαντι τῷ λόγῳ τοὺς δικαστὰς δίκαιον ὀργίζεσθαι, οὐ τοῖς ἐξαπατηθεῖσιν, inquit Demoſthenes[a]. Diuus Ambroſius: *Quem alter iudicat, poteſt vtcunque eſſe excuſabilis. Reus autem ſine excuſatione eſt, qui cõſcientiæ ſua indicio condẽnatur. Quẽ alter iudicat, poteſt quandoque à ſuo iudice ſperare indulgentiam: Qui ſe ipſe iudicat, à quo indulgentiam poſtulabit*[b]? *Fingite* (ait ille) *eſſe aliquem, qui aliquo modo cõfeſſus ſit, hũc à magiſtratu occiſum, poſtea apparuiſſe aliquo caſu, falſum fuiſſe quod dixiſſet, num agi cũ magiſtratu poteſt*[c]? Iudices occultam & latentem facti veritatem omni ſtudio inueſtigant, ſed non ſemper eam, neque paſſim, ex probationum meritis eruere & aſſequi datur. Hinc eſt quòd iudices olim non aliter, quàm ex animi ſui ſententia pronuntiare ſolebant. Quintilianus non diſſimiliter de eo agens qui cædis reus falsò damnatus fuerat. *Nocentem* (inquit) *an innocentem quis ſcit? Ipſi indices hoc non pronuntiant, ſed ſe ex animi ſui ſententia facere profitentur*[d]. Eleganter apud Thucydidem Diodotus, πεφύκασιν ἅπαντες καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ ἁμαρτάνειν, καὶ οὐκ ἔστι νόμος ὅστις ἀπείρξει τούτου[e]. Itaque vt cauſſæ iſtius merita recenſere maturo & prudenti iudicio liceat, illud potiſſimum expendi & examinari conueniens eſt, an aliquid in illa Titij damnatione contra ſolitum iudiciorum morem, contra requiſitas legibus formas, veteréſque ritus factum aut adminiſ-

a Demoſth. in orat. cõtra Nearã in princ.

b D. Ambroſius ſermone 50.

c Quintil. decla. 314.

d Quintil. decla. 313

e Thucydides lib. 3.

admiſſum ſit: ſiue rei prehenſionem & criminalem iudicij proceſſum, ſiue etiam condemnationem ipſam ſpectemus. Titius ab eo iudice prehenſus eſt qui Romanis vel latrunculator vel irenarcha dicebatur: nos Prætorem ſeu præfectum Mareſcallorum vulgari appellatione nuncupamus. Huius iuriſdictio, imperium & munus eſt, vt homines ſceleratos, qui publicas vias cædibus & latrociniis infeſtant, quique ἀπόλιδες καὶ ἄοικοι vagantur, in vnaquaque prouincia inueſtiget & requirat, atque facinoroſos armata manu ſiſtat & prehendat. Nouellæ Iuſtiniani conſtitutiones præfectos iſtos nunc λῃστοδιώκτας vocant, nunc βιοκωλύτας [a]. Vlpianus refert præfectum vrbi ad tuendam popularium quietem diſpoſitos habuiſſe milites ſtationarios [b]. Quantò magis oportuit latrunculatori & præfecto Mareſcallorum ad prehendendos latrones & ſiſtendos viarum graſſatores turmam militum Regio inſtituto cōmitti? Auguſtus graſſatores diſpoſitis per opportuna loca ſtationibus inhibuit [c]. Appianus Sabinum à Cæſare præfectum narrat ad turbas & latrocinia in vrbe atque Italia comprimenda [d]. Sic etiam Tertullianus: *Latronibus veſtigandis* (inquit) *per vniuerſas prouincias militaris ſtatio ſortitur* [e]. Hæc autem de Prefecti Mareſcallorum munere obiter præmiſſa oportuit, ne quis miretur Titium nulla criminis probatione prehenſum, nullo accuſante, niſi Regio procuratore qui diſciplinæ publicæ vindex eſt, damnatum. Nam præfectus iſte prehenſionem magis quàm iuriſdictionem habet, & ex muneris ſui inſtituto tenetur facinoroſos & criminum reos ad iudices prouinciæ præſidiales deducere, & ex eorum ſententiis in

a *Nouella 8. §. 13. Nouel. 128. & Nou. 134.*

b *L. 1. §. quies quoque. ff. de officio præfect. vrb.*

c *Sueton. in Auguſto, cap. 32.*

d *Appian. lib. 5. belli ciuil.*

e *Tertullian. in apolog. cap. 2.*

damnatos animaduertere: Ipſe nec damnare, nec aliter, quàm ſi ſeptem adſint præſidiales prouinciæ iudices, punire aut quęquam ſupplicio afficere poteſt. Nam ſi in damnatione minor iudicum numerus adſit, Senatus ſæpè iudicauit ſententiam adeò nullam eſſe vt eius executio ſiſti & inhiberi debeat[a]. Atque huic ſeptem iudicum numero conſtitutionibus Regiis definito conuenit antiqua illa lex quæ eſt apud Gellium, *De reo ſeptem iudices cognoſcant, eáque ſententia ſit rata quā plures ex eo numero dixerint*[b]. Neceſſaria autem hæc aſſeſſorum & iudicum legitimò numero conuocatorum præſentia antiquum Galliç morem, veteréſque Caroli magni leges refert, quibus Comites, qui olim iudices erant, ſcabinos ſuos in iudicando aduocare tenebantur[c]. Plinius cùm fœlicem Tabrobanes inſulæ politiam deſcriberet, dicit apud eos non licere quenquam, niſi plurium ſententia, capite damnari[d]. Prudens certè & ſolemne in iudiciis inſtitutum, tum quia maior eſt plurium, quàm vnius, in recenſendis probationibus ſolertia, tum etiā quòd nimis imperioſum eſſet vnum hominem de hominis vita iudicare. Hoc enim inuidioſum meritò videatur, & inhumanæ crudelitatis barbaræque tyrannidis ſpeciem referret. Sic cùm Romulus à ciuibus ſuis cæſus eſſet, Dionyſius Halicarnaſſeus cauſas cædis illius exquirens, hanc inter alias præcipuam refert, quòd Romanos quoſdam latrocinij accuſatos præcipitari iuſſiſſet, non ex conſilij aut aſſeſſorum ſententia, ſed ſolus ipſe iudicium exercens[e]. Hoc idem de Tarquinio Superbo refertur, quòd cognitiones capitalium rerum ſine conſiliis per ſe ſolus exerceret[f]. Hinc ſolemnis olim & conſueta

a Arreſt du Samedy 26. de Septēbre 1592. dōné à la Tournelle entre Anthoine de Leſchuech appellant, & Anthoine Sallāt Inthimé.
b *Gellius lib. 9. cap. 15.*
c *Capitul. Caroli magni lib. 4. cap. 5.*
d *Plinius lib. 6. ca. 21*
e *Dionyſ. Halicarn. lib. 2.*
f *Liuius lib. 1.*

ſueta fuit in pronuntiando formula *de conſilij ſententia*. Liuius, *Silentio* (inquit) *per præconē facto Paulus Latinè quæ Senatui, quæ ſibi ex cōſilij ſētentia viſa eſſent, pronuntiauit*[a]. Quinetiam ipſum Traianum qui & Imperator & iudiciorum obſeruantiſſimus fuit, tradit Plinius, ex conſilij ſentētia ſolitum pronuntiare[b]. Horum autem omnium, quæcunque iudiciorum formulis præſcripta memorauimus, nihil non in Titij damnatione ſolemniter fuiſſe obſeruatum conſtat. Nam Præfectus, cuius de ea re cognitio eſt, Titium deliteſcentem prehendit, eúmq; trementem, pallidum, & nocenti ſimilē ad iudices pręſidiales, ex conſtitutionis Regię præſcripto, deducit. Iudices poſtulante Regio procuratore eum interrogant, & ab eo ſeriem facti ſerioſè exquirunt. Ille nullis tormentis adactus cædem fatetur, criménque nullo quæſtionis cruciatu agnoſcit. Iudices in confeſſum ex conſilij ſententiâ pronuntiant: Damnatus punitur nulla vel ſordium, vel gratię, vel inimicitiarum ſuſpicione. In confeſſum autem legitima damnatione animaduerti poſſe Guido Pape grauiſſimus Senator aliique iuris Doctores aſſerunt[c]. Damnatus eſt ergò Titius, qui, cùm perire vellet, pernicioſa in ſeipſum præuaricatione innocentiæ ſuæ inſidiatus eſt. *Qualis eſt reus* (inquit Seneca) *cuius hoc vnum patrocinium eſt, indignū ſe vita fuiſſe*[c]? *Omnium ſupergreditur ſententias* (ait Diuus Ambroſius) *qui à ſua conſcientia, ſua ſentētia damnatur*[e]. Etenim Titio crimen agnoſcente quid eſt tādē quod iudicibus imputari queat, cū in cōfitentē nullæ ſint iudicis partes, niſi in condemnando? Tertullianus ad Scapulā de iudicis officio differēs, *Quid* (inquit) *āplius tibi mādatur quā nocētes cōfeſſos*

a Liuius lib. 45.

b Plinius lib. 6. epiſt. 31.

c Guido Pape quæſt. 339.

d Seneca lib. 7. controu. 3.

e D. Ambroſ. ſerm. 50.

damnare,negantes autem ad tormẽta reuocare[a]? Veteri Francorũ iure, *placuit vt iudex criminoſum diſcutiens nõ antè ſententiã proferat capitalẽ, quàm aut reus ipſe cõfiteatur,aut per innocẽtes & veraces teſtes vel ſocios criminis ſui manifeſtius cõuincatur*[b]. Athenis reos confitentes qui crimen agnoſcebant, ἄνευ κρίσεως κολάζειν οἱ νόμοι κελεύουσιν[c]. Ouidius: *O ſi qua patetis Numina cõfeſſis,merui,nec triſte recuſo Supplicium*[d].*Cõfeſſio*(ait Seneca)*conſcientiæ vox eſt:Confeſſio coacti & quæ fecit agnoſcentis eſt verbũ*[e].Cõfeſsionũ autem & aliarum probationum,quæ in iuditio coram magiſtratibus,καὶ ἐν θεσμοθείῳ exprimuntur,non leuis eſſe debet auctoritas. Primus namque iuſtitię auctor eſt Deus, qui in medio iudicum ſedet, qui fraudes ceteráſque malas artes præſentia numinis ſui fugat,quíque cęleſti ſuo afflatu iudicum animos dirigit & inſpirat. Sæpè quidem reus defectu probationum dimittitur: ſed ſi verè conſcius eſt & author nefarij alicuius criminis, Deus, qui ἀκινήτῳ ὀφθαλμῷ,vt ait Iamblichus, humana intuetur, πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμὸς καὶ πάντα νοήσας[f], hunc ſuo tempore meritò ſupplicio deſtinat.*Sũt Dij immortales* (ait Seneca)*lenti quidẽ, ſed certi vindices generis humani*[g].Theocritus, Εὗρε θεὸς τὸν ἀλιτρόν[h]. Plinius illud Laberij vſurpauit, *Multis fortuna parcere in pœnam ſolet*[i].Atrides apud Homerum:Εἴ περ γάρ τε καὶ αὐτίκ' Ὀλύμπιος οὐκ ἐτέλεσσεν. Ἔκ τε καὶ ὀψὲ τελεῖ,σύν τε μεγάλῳ ἀπέτισαν,&c[k]. Quis ſcit an diuini numinis iuſtitia Titium abiecto hoc crimine punire voluerit ad iuſtã olim admiſſi ſceleris alicuius vindictã?Pleroſque licet memorare, qui, cùm dãnati ad ſupplicium traherẽtur,ſuprema & poſthuma voce innocẽtes ſe criminis obiecti aſſeruerint, iuſtam tamen

a Tertul. ad Scapulam.
b Capitular. legum Caroli magni lib. 5. ca. 156.
c Demoſth. contra Timocratem.
d Ouid. lib. 10. Metamorph.
e Seneca lib. 8. controu. 1.
f Heſiodus.
g Seneca lib. 10. controu. in princ.
h Theocrit. in Idyll. 10.
i Plinius lib. 16. cap. 1.
k Homerus Iliad. Δ.

ac meritam damnationem diuina vltione pati propter alia nefaria occulto ſcelere commiſſa. Cœleſtis iuſtitiæ arcana curioſus inquirat, qui horum rationem requiret. *Turpiſſimi hominis argumentum eſt innocentem poſſe damnari*, ait Quintilianus[a]. Sub Iuſtino Imperatote accuſati ſunt læſæ maieſtatis Ætherius & Addæus Principes Senatus: Ætherius inter tormenta faſſus eſt animum habuiſſe imperatoris veneno tollendi, & Addęum huius nefarij conſilij participem & conſcium accuſat, vterque damnatus eſt: Addęus proximè moriturus, falsò atque per calumniã ab Ætherio nominatum ſe proteſtatus eſt, capitalis tamen ſupplicij damnationem merita vltione & cœleſti vindicta eueniſſe, quòd antea Theodotum aulæ præfectum, incantationibus magicis ſuſtulerat.[b] Apud Dionem Caius Antonius coniurationis Catilinariæ accuſatus memoratur, nullis quidem probationibus: ſed cùm in Macedonia, cui præfectus fuerat, plurima ſordidè & improbè commiſiſſet, exitus iudicij hic fuit, vt coniurationis innocens pronuntiaretur, damnaretur tamen ob ea quæ in Macedonia malè & corruptè geſſiſſet, propter quæ tamen ei dies dicta non fuerit: καὶ συνέβη αὐτῷ (ait eleganter Dio) ὧν μὲν ἐκρίνετο μὴ ἐλεγχθῆναι, ὧν δ' οὐκ ᾐτιάζετο κολασθῆναι[c]. Quoties ſceleratus etiam aliud ob crimen damnatur, Deus tam iuſtę animaduerſionis author eſt: Iudex, organum & inſtrumentum. Quis tam impius qui authorem Deum accuſet, aut tam iniquus qui authore dimiſſo organum & inſtrumentum criminetur? Pauſanias apud aram Iouis Poliei veterem hunc ritum obſeruari conſueuiſſe refert, vt ſacerdos, quem βουφόνον appellabant, poſtquam

a Quintilian. declam. 31.

b Niceph. lib. 17. eccleſ. hiſtor. cap. 34.

c Dio Caſſius lib. 38.

ſecuri bouem percuſſerat, fugiens abiret: ipſa autem ſecuris in ius tanquam rea vocari & damnari ſoleret[a]. Iudex, qui ſceleratum condemnat, diuinæ vindictę executor eſt, ſecuris & organum. Quiſquis ergò poſt latam damnationis ſententiam iudices accuſare volet, non minùs iniquè aut ridiculè facit, quàm apud aram Iouis Poliei quoties dimiſſo βουφόνῳ ſecuris, res inanima nulliúſque culpę noxia, in iudicium rea citabatur. *Homicida* (inquit Saluianus) *cùm à iudice occiditur, ſuo ſcelere punitur, & latro aut ſacrilegus, cùm flammis exuritur, ſuis criminibus concrematur*[b]. Publicè intereſt magiſtratus nec facilè nec leui de cauſa dãnari, ne iudiciorum auctoritas vileſcat. Hinc de Marco Antonino Philoſopho, Iulius Capitolin[9]: *Cùm Prætor peſſimè egiſſet,* (ait) *eum magiſtratu non abdicauit optimus princeps, ſed collegæ iuriſdictionem mandauit*[c]. Itaque cùm magiſtratus inferiores Senatus fulgorem & dignitatẽ per ſingulas prouincias referãt, Senatus præcipuè intereſt ſummã vbique manere tãti ordinis venerationem. Cauendũ autẽ ne nimia aduerſus magiſtratus licẽtia iudiciorum grauitatem & authoritatem eleuet, & (quod Vlpianus[d] vitandum monet) iudices conteptibiles reddat. Quod certè eueniet ſi ſubditis & popularibus liceat in iudicia magiſtratuum cenſura ſeueriore inquirere, illorum erroribus maledicere, eorum damnationes cupidè appetere & perſequi, facta acriter inſectari. Senatus ergò pro ſua dignitate auctoritatem ordinis confirmare velit, iudiciorúmque religionem ab omni contumelia aſſerat, vindicet & tueatur.

a *Pauſanias in Atticis lib. 1.*

b *Saluian. lib. 7. de gubern. Dei.*

c *Iul. Capitol. in Antonino Philoſopho.*

d *l. nec quicquam. §. circa aduocatos ff. de officio proconſulis.*

PRO HÆREDIBVS. Magnus eſt & quidem legitimus hæredum in morte defuncti vindicanda animus: ardent iuſta cupiditate vlciſcendæ

necis iniquæ. Non tamen ea eſt illorum mens, vt velint aut improuiſos euentus, aut inculpatos errores iudicibus imputare. Temeritatem, inſcitiam nimiámque iudicum iſtorum in capitali cognitione præcipitationem accuſant. Neglectos iudiciorum ritus, legũ formulas, tanta támque ſupina negligentia omiſſas queruntur, vt iudices iſtos vel malitiosè vel imperitè in vita hominis iudicanda verſatos nemo non agnoſcat. *Inciſæ ſint licet leges duodecim tabulis* (inquit Diuus Cyprianus) *& publico ære præfixo iura præſcripta ſint, inter leges ipſas delinquitur, inter iura peccatur, innocentia nec illic, vbi defenditur, reſeruatur*[a]. Itaque Senatus intereſt, non minus quàm hæredũ, in iudices iſtos, qui ſuam iactant innocentiam, ſeuera inquiſitione animaduerti. *Augmentum reatus eſt* (inquit Saluianus) *innocentiam iactare poſt culpam*[b]. Hæredes quidem iuſto commoti dolore iniurias ſuas quæ magis reprehēdi poſſunt quàm corrigi, perſequũtur. At Senatus non tam priuati doloris quàm ſalutis publicæ ſollicitus, procurare debet, ne qui ſacroſãctam tanti ordinis maieſtatē imitari volũt, quique veſtram ſe iactant referre imaginem, illi fulgentem clariſſimi Senatus ſplendorē, & micãtes tanti ſolis radios criminibus ſuis, iudiciorum imperitia, & errorũ tenebris obſcurēt. Beliſarius apud Procopiũ dicebat, primam hanc eſſe iuſtitiæ curã, iniuſtè interfectos vlciſci[c]. Extraordinaria autem criminum cognitio maiorem & exactiorem, quàm in ciuilibus cauſis, prudentiã & moderationem deſiderat: Ciuilis iudicij iniquitas, quæ ſolam pecuniæ & bonorum amiſſionem reſpicit, facilè corrigi & reparari poteſt. At in capitis iudicio ſecus dicendum eſt. Nam vt

a *D. Cypr. lib. 2. epiſtola 2. ad Donatum.*

b *Saluianus pag. 285.*

c *Procopius lib. 2. de bello Vandalico.*

Lamachus dicebat non licere bis in bello peccare, οὐκ ἔςιν (inquiebat) ἐν πολέμῳ δὶς ἁμαρτεῖν[a]. Ita nec in criminali cauſa & capitali iudicio bis errare permittitur. Neque enim poſt damnationem recognitio vel παλινδικία rebus integris licet, ſed ſacta ſemel rei dãnati animaduerſione, irreparabilis eſt iudicum error, nec corrigi poteſt eorum imperitia, ὥςε ἀδίκως μὲν καταψηφισαμένοις καὶ μὴ γνοῦσιν (inquit Ariſtoteles) οὐκ ἔστιν ἐπανορθοῦσθαι καιρὸν λαβόντας[b]. Itaque nulla vnquam de morte hominis ſatis longa cunctatio videri debet[c]. *Poteſt* (ait Seneca) *pœna dilata exigi, non poteſt exacta reuocari*[d]. Romani Conſulum ſuorum faſces virgis alligare ſolebant. Laudatur Dolabella qui mulierem, quæ iuſto dolore virum occiderat, cùm nec iuſtè damnare, nec meritò abſoluere poſſe crederet, in centum annos remiſit[e]. Laudandi ſunt qui criminum inquiſitiones & delictorum vindictã, lõga patientia exercent. *Omnia non properanti clara certáque erunt* (inquit Fabius apud Liuium) *feſtinatio improuida eſt & cæca*[f]. Imperator Theodoſius laudatus eſt, qui damnatorum ſupplicia in triginta dies differri iuſſit[g], cùm antea Tiberius decem tãtùm dierum ſpacium præſcripſiſſet[h]. Si poſt damnationem patientia & animaduerſionis cunctatio cõmendatur, quanto magis ante damnationem iudicem eſſe oportet & prudentem & moderatum? *Propè eſt vt libẽter damnet qui citò* (ait Seneca[i].) Auguſtus cùm aliquando ius diceret, pluréſque eodem die præcipiti iudicio capite damnaret, Mecænas ægrè ferens quòd præ turba accedere non liceret, vt eum à tam cupida damnandi licentia retraheret, tabella accepta ſcripſit, Surge carnifex. Eámque ſignatam Au-

a *Plutarc. in apophthegm.*
b *Ariſtot. problem. ſect. 29. problema 13.*
c *Iuuenalis Satyra 6. Nulla vnquam de morte hominis cunctatio longa eſt.*
d *Seneca lib. 2. de ira cap. 23.*
e *Valerius Maximus lib. 8. cap. 1.*
f *Liuius lib. 22.*
g *L. ſi vindicari Cod. de pœn.*
h *Dion. lib. 57. Sueton. in Tyberio c. 75.*
i *Seneca lib. 1. de clementia.*

guſto

guſto deferri curauit. Qua lecta Auguſtus ſurrexit, & earum omnium condemnationum, quaſcunque eo die pronuntiauerat, executionem inhibuit [a]. a Cedrenus
Democritus Ætolorum Prætor dicebat, *Rem nullam eſſe magni diſcriminis conſiliis tam inimicã quàm celeritatem. Celerem pœnitentiam, ſed eandem ſeram atque inutilem ſequi, cùm præcipitata raptim conſilia neque reuocari, neque in integrum reſtitui poſsint* [b]. pag. 141.
Ammianus Marcellinus eleganter, *De vita & ſpiritu hominis, qui pars mundi eſt, & animantium numerum complet, laturum ſententiam diu multúmque cunctari oportet, nec præcipiti ſtudio, vbi irreuocabile factum eſt, agitari.* [c]. b Liuius lib. 31.
Iudicum & magiſtratuum munus ſicut ſacroſanctum eſt, auguſtum, & religioſum: ita etiam Deum vindicem habet, quoties malo more, aut inexcuſabili errore, aut etiam malitioſa fraude innocẽs damnatus fuit. c Ammianus Marcellinus l. 29.
Metellus Turpilium hoſpitem iniquo iudicio damnauerat. Hoc licèt Mario auctore & conſiliario feciſſet, tamen Marius gloriabundus exultabat, ſe Metello inimico ſuo furiam cædis injuſtæ vindicem impegiſſe & excitaſſe, οὐκ ᾐσχύνετο λέγειν περιϊὼν ὡς αὐτὸς εἴη προστετριμμένος ἀλάστορα τῷ Μετέλλῳ ξενοκτόνον [d]. d Plutarc. in Mario.
Verùm quia in dubia cauſæ huius contentione culpam iudicum argui conueniens eſt, videndum qua in re iudices iſtos peccaſſe dicamus. Hoc verò præmittendum eſt, quoties de criminali & extraordinario iudicio agitur, requiri vt iudicibus liquidò certáque probatione de crimine conſtet. Si de cæde iudicium ſit, & occiſi hominis mors vindicari debeat, potiſsimum illud eſt, vt de cæde & homicidio liqueat: ídque Vlpianus Iuriſconſultus prima & neceſſaria inquiſitione requirit [e]: ac niſi occiſum e L. inde §. Neratius §. final. ff. ad leg. Aquiliam.

eſſe aliquem certò conſtet, non haberi de familia quæſtionem aſſerit[a]. Apud Tacitum in ſeditione legionum Pannonicarum Vibulenus miles gregarius vt Blæſum exercitus legatum apud legiones accuſaret, periculóque & inuidiæ exponeret, querebatur fratrem ſuum proxima nocte per gladiatores Blæſi iugulatum. Addit Tacitus, *ac ni properè neque corpus vllum reperiri, neque illi fuiſſe vnquam fratrẽ pernotuiſſet, haud multum ab exitio legati aberat*[b]. At ſi in ipſo ſeditionis æſtu cadauer occiſi requiri & exhiberi oportuit priuſquam cædes crederetur, quid non iudicibus illis imputari meritò debet, qui nulla cæde facta, nulla cadaueris perquiſitione, Titium cædis damnauerunt? Sic apud Achillem Statium Clinias Clitophontem falsò de ſe confeſſum defendit, & innocentẽ aſſerit, ea potiſſimùm ratione, quòd Leucippes occiſæ corpus aut cadauer nuſquam appareret[c]. Hæc ergo inexcuſabilis iudicum iſtorum culpa conſtet, quòd neglectis iudiciorum formulis & ſolito cognitionis forenſis ordine omiſſo, de Titij velut homicidæ ſupplicio priùs egerunt quàm illis de occiſa muliere conſtaret. Titius quidem crimẽ confeſſus eſt, ſed vltro, ſed nullis probationibus nulláq; ordinis iudiciarij obſeruatione. Rectè Tertullianus: *Si de nocente cognoſcitis* (inquit) *non ſtatim confeſſo eo nomen homicidæ vel ſacrelegi, vel inceſti, vel publici hoſtis, contẽti eſtis ad pronuntiandum, niſi & conſequentia exigatis, qualitatem facti, numerum, locum, tempus, conſcios, ſocios*[d]. Sic etiam Quintilianus, *Ea natura eſt omnis confeſſionis, vt poſſit videri demens qui de ſe confitetur: furore impulſus eſt, alius ebritate, alius errore, alius dolore, quidam quæſtione. Nemo contra ſe* dicit

a *L.1.§.itẽ illud ſciendum. ff. ad Senat. Silan.*

b *Tacitus lib.1.annal*

c *Statius lib.7.de amoribus Clitoph.& Leucippes.*

d *Tertull. in apolog. cap.2.*

dicit niſi aliquo cogente[b]. Calpurn. Flaccus, *Confeſſio voluntaria* (inquit) *ſuſpecta eſt: Confeſſionem ſceleris appellas vocẽ doloris: Miſericordiæ veſtræ maximum munus eſt ſeruare nolentẽ*[b]. Apud Senec. in ea cõtrouerſia in qua mulier ſacrilegium commiſiſſe vltrò fatebatur, *Non eſt* (inquit) *confeſſio niſi quã accuſator eruit, negat reus, tortor expreſſit*[c]. Ipſa quidem cõfeſſio probationis neceſſariꝫ principiũ eſt, ſed nõ plena & abſoluta probatio, quæ ad pœnã & dãnationẽ ſufficiat. Tertull. *De confeſſo homicida, ſcientes homicidium quod ſit, nihilominus ordinẽ extorquetis admiſſi*[d]. Elegãs eſt, pia & prudens ea conſtitutio quę inter veteres Caroli magni leges, iudices officij ſui & exactæ in condẽnando diligentiæ admonet: *Omnia primò diligenter inquirere, vt cum iuſtitia definiãtur. Nullus quẽquam ante iuſtũ iudicium damnet, nullum ſuſpicionis arbitrio iudicet. Priùs quidem probet, & ſic iudicet. Nõ enim qui accuſatur, ſed qui conuincitur reus eſt. Peſſimum namque & periculoſum eſt quenquã de ſuſpicione iudicare. In ambiguis Dei iudicio ſẽper reſeruetur ſententia. Quod certè agnoſcunt, ſuo: quod neſciunt, diuino reſeruent iudicio. Quoniam non poteſt humano condemnari examine, quem Deus ſuo iudicio reſeruauit, &c*[e]. Vetus iſta sãctio religionem magiſtratus à temeraria & præcipiti damnatione reuocat, nec damnandi licentiam, niſi plena probationum fide indulget. Conſtantius Imperator apud Marcellinum, *Definite* (inquit) *vrgere hominem, vt exiſtimo, ſontem, ſed nondum apertè conuictum*[f]. Quis autem in hac cauſa æquo ferat animo malitioſam iudicum iſtorum impudentiam, qui, vt ſe excuſent, Titij innocentiam occulta & ignota aliorum criminum conſcientia infamare volunt? Hæc ſunt non iuſtæ damnationis decreta, ſed, vt

a *Quintil. declam.* 314.

b *Calpurnius Flaccus decl.* 41.

c *Seneca lib.* 8. *controu.* 1.

d *Tertull. in apolog. cap.* 7.

e *Capitul. legum Caroli magni lib.* 7. *cap.* 186.

f *Ammianus Marcell. lib.* 21.

dicebat ille, παθήματα καὶ ἀδικήματα, quæ ſi liberè permittantur, veriſſimum aſſeremus, quod olim poëtarum quidam dixit, medico & iudici hominem occidere impunè licere. Demoſthenes magiſtratus qui legum ſcita corrumpunt, & iudiciorum formulas non ſeruant, maiore odio & pœna ſeueriore dignos cenſet, quàm eos, qui monetæ adulteratores ſunt: καὶ μεῖζον εἶναι τὸ ἀδίκημα τὸ τοὺς νόμους διαφθείρειν ἢ τὸ ἀργύριον. Multæ enim (inquit) ciuitates ſeruatæ memorantur, quæ quondam argento vſæ ſunt mixto cum ære & plumbo. At nulla vnquam Reſpublica ſtetit, quæ vel improbis legibus vteretur, vel ſuas corrumpi ſineret [a]. Itaque iudices iſti nullo ſe prætextu, nulla excuſatione purgare poſſunt, quòd Titium cædi damnauerint, antequam vel cadauer occiſę mulieris extaret, vel cędem ab vllo commiſſam vllis probationibus appareret. Si mulier verè, ſed ab alio, cęſa fuiſſet; Tamen iudicibus venia fortaſſis deberetur, qui poſt certam cędis probationem obſtinatę defuncti cōfeſſioni fidem adhibuerunt. Sic enim Paulus Iuriſconſultus aſſerit non vacare culpa eum qui hominem verè cęſum fatetur à ſe interfectum [b]. At verò Titij confeſſio nuda erat, & nullis ſubnixa probationibus; At ne indiciis quidem vel argumentis. Nam quod dicimus confeſſum pro iudicato haberi [c], hoc in extraordinariis criminum iudiciis locum non habet, ſi nulla alia probatio religionem iudicantis inſtruat [d]. Neque enim confeſſus illicò ad ſupplicium trahendus eſt, ſed in vinculis aſſeruandus, donec certis probationibus veritas eruatur [e]. Extat epiſtola Diuorum fratrum de eo ſeruo, qui metu ad dominum reuertendi vltrò crimen confeſ-

a Demoſt. in orat. cōtra Timocratem.

b L. ſi is cū quo. ff. de cōfeſſis. l. qui ſeruum ff. de interrogat. act.

c L. 1. ff. de confeſſis.

d L. 1. §. diuus. ff. de quæſtionib.

e L. ſi confeſſus. ff. de cuſtodia & exhib. reorum.

confeſſus fuerat, laudatúrque iudicis prudentia cui non ſtatim damnare, ſed alias expectare probationes viſum fuerat[a]. Titius mulierem occidiſſe vltrò agnouit, hoc aut tędio vitę, aut deſperatione aliqua confeſſus eſt. Philoſtratus Pharionis cuiuſdã hiſtoriam refert, qui ſe latronem confeſſus, & inter latrones dãnatus ad ſupplicium ducebatur: Apollonius Thyaneus ſupplicium eius differri poſtulauit, ac tandem ex aliorũ confeſſione tormentis expreſſa, Pharionis innocentia liquidò conſtitit[b]. Neque verò impunè ferre debet magiſtratus, qui culpam grauem ſupinò quopiam & inexcuſabili errore cõmiſit. Lex enim iudicem, qui in reddendo iure negligens fuit, ignominioſa magiſtratus eiuratione plectendum credidit[c]. Remiſſa quidem & ſupra criminũ vindicta in magiſtratu punitur[d]. Sed multò grauiùs feſtinatio præceps plecti debet, ſi quidẽ præcipitatio iuſtitiæ nouerca comitem habet pœnitentiam. *Maximum eſt remedium iræ mora* (ait Seneca[e]) *Temeritas* (dicebat Æmylius Paulus) *preterquàm quòd ſtulta, etiam infœlix eſt*[f]. Annibal à Petilia claſſe Africam repetens freto appulſus, dum tam paruo ſpacio Italiam Siciliámque inter ſe diuiſas non credidit, velut inſidioſum curſus rectorẽ interemit: poſtea diligẽtiùs inſpecta veritate, tunc abſoluit, cùm eius innocentiæ nihil vltra ſepulchri honorem dari potuit[g]. Iudices iſti non diſſimiliter erraſſe fatentur, Titij innocentiam lugent, ſed tunc cùm damnato vita non amplius reſtitui poteſt. *Sequetur vltio extinctũ* (inquit Sidonius Apollinaris) *ſed magis proſunt iſta victuris. Nã quoties homicida punitur, non eſt remedium, ſed ſolatium vindicari*[h]. Quid verò indignius eſt, quídve iniquius, quã quod

a L. 1. §. ſi quis vltro. ff. de quæſtionibus.

b Philoſtratus in vita Apollonij lib. 5.

c L. ſi quis C. de officio præf. præt. & Ill. l. 2. C. de ſportulis. l. diuus in fin. ff. de officio præſidis.

d l. final. C. ad leg. Iul. de vi publica.

e Seneca lib. 2. de Ira, cap. 28.

f Liuius lib. 22.

g Valer. Max. lib. 9. cap. 8.

h Sidonius Apollinares lib. 8. epiſt. 12. ad Lupum.

ad impunitatis & veniæ ſpem iudices iſti magiſtratuum dignitatem obtendunt,& ne iudiciorum autoritas vileſcat,non eſſe ſecum ſummo iure agendum allegāt? *Imò iudicibus immodicè ſaeuientibus freni quadam tēperies* (vt Imperatorum reſcripto cōtinetur) *adhibenda eſt*[a]. *Ignorātia iudicis plerumque eſt calamitas innocētis*, inquit Diuus Auguſtinus[b]. Nā quod erit deinceps tutū innocentiæ pręſidium, ſi iniquis iudicibus damnationis iniuſtæ venia facilè condonetur? Demoſthenes eos omnes qui legum ſcita violant,coerceri debere ait, ſed grauiſſimè illos qui publico Magiſtratu in Republica funguntur: διὰ γὰρ τούτους τὰ κοινὰ καὶ βλάπτεσθαι πέφυκεν ἂν ὦσι φαῦλοι. καὶ τὰ μέγιστα πάλιν ὠφελεῖσθαι ἐὰν ὦσιν ἐπιεικεῖς καὶ θέλωσιν ἐμμένειν τοῖς νόμοις[c]. Magiſtratus,cùm delinquit,plus exemplo, quàm peccādi licentia lædit. Rectè Iuuenalis, *Omne animi vitium tantò conſpectius in ſe Crimē habet,quātò maior qui peccat habetur*[d]. Saluianus: *Crimino ſior culpa eſt vbi honeſtior ſtatus, ſi honoratior eſt perſona peccātis, peccati quoq; maior inuidia: furtū in omni quidē eſt homine malum facinus,ſed dānabilius abſq; dubio ſi Senator furatur, &c*[e]. Nā ſi cōueniens eſt quod ait D.Hieronymus; vt in omni gradu & ſexu tam boni quàm mali reperiantur, malorúmque condemnatio laus bonorum ſit[f]: pœnam autem, quæ ad alios deterrendos adhibetur, Plato παράδειγμα vocari voluerit[g]: Æquiſſimum videtur legitimam vindictæ publicæ pœnam aduerſus iudices & magiſtratus exerceri, quorum munus eſt publicum & ſacroſancta dignitas,vt deinceps ſeueræ animaduerſionis exemplo prudenter nec præcipiti iudicio capitales reorum inquiſitiones recenſere doceantur. *Omnis pœna*

(inquit

a l.2. C. de cuſtodia reorum.
b D. Auguſt.lib.19. de ciui.Dei cap.6.
c Demoſth. in princ. 2. orat. cōtra Ariſtog.
d Iuuenalis Satyra 8.
e l.Saluianus lib.4. de gubern. Dei.
f D.Hiero. ad Nepot. li.2.epi.12.
g Gellius li.6. noctiū Att.ca.14.

(inquit Quintilianus) *non tam ad delictum pertinet, quàm ad exemplum*[a]. *Plectuntur quidam* (ait Diuus Cyprianus) *quo cæteri corrigantur. Exempla ſunt omnium, tormenta paucorum*[b]. Seneca, *vt fulmina* (inquit) *paucorum periculo cadunt, omnium metu: ſic animaduerſiones magnarum poteſtatum terrent latius quàm nocent*[c].

SENATVS, iudices quibus dies dicta fuerat, perſonaliter in Curia comparere iuſsit, atque interea illis magiſtratu ſuo & iudicandi officio interdixit[d].

Quæ pronuntiandi formula conſueta eſt & ſolita, cùm Senatus iudices culpæ alicuius obnoxios cenſet, eóſque coram comparentes culpæ ſuæ admonere vult, aut etiam aliquando coerceri debere præiudicat.

De Empiricis qui conceptis precum & verborum formulis morbos curare profitentur.

CAPVT V.

EMPIRICOS reiiciendos ſemper in ſenatu & relatum & iudicatum eſt. Hurellus quidam, qui medicæ artis ignarus & imperitus erat, ἐμπειρίαν tamen profitebatur, & quò magis potiones eius ac medicamẽta æſtimarentur, ſalutaria ſua pharmaca adhibitis piis precibus & conceptis verborum formulis conficere ſe dicebat. Ægrorum curatio dubia eſt & incerti euentus: vt inter ægrotos, qui eius opera vtebantur, nonnullos ſanari contingeret, alios interire. Medici ægrorum curationem homini indocto

a *Quintil. decla.* 274.

b *D. Cyprianus ſerm. 5. de lapſis.*

c *Seneca li. 1. de clementia.*

d Arreſt du 22. de Nouẽbre 1580. la cauſe ayãt eſté plaidee le Lũdy 21. & paracheuee le Mardy de Nouẽbre, plaidans André Pelletier d'vne part, Choppin & Amelot d'autre part.

& medicinę ignaro aſſerebãt committi non debere: empiricos eóſque omnes, qui ab ordine probati nõ eſſent, ſemper reiectos & ablegatos: Preces autem & conceptas verborum formulas, quas iſte iactabat, aut ineptias eſſe, aut impoſtoris fraudes & præſtigias. Res in Senatu agitur.

PRO HVRELLO. Medicinæ ſingularis vſus & perfecta eius cognitio hũc præcipuè finẽ habet, vt ſanitas aut præſens conſeruetur, aut amiſſa reſtituatur. *Gubernatori propoſitum eſt* (inquit Seneca) *nauẽ in portum perducere. Artes miniſtræ ſunt: præſtare debẽt quod promittunt*[a]. Quemadmodum ergo oratoris & patroni nomine indignus non erit, qui reum in iudicio periclitantem erudita & eleganti oratione tuetur & defendit: Sic nec immeritò Hurellum medici laude & honore dignabimur, ſi quidem remediis & pharmacis rectè & peritè compoſitis præſentem bonam valetudinem conſeruat, dubiæ & periliclitanti medetur, & amiſſam ęgroto reſtituit. Medicina enim (vt ait Galenus) ἐπὶ τὸ ὑγιαίνειν καὶ σώζειν τοὺς ἀνθρώπους παρῆλθεν εἰς τὸν βίον[b]. Simplex & rudis antiquitas, cùm morbos curare & corpus mala valetudine afflictum ſanare non humanæ opis eſſe exiſtimaret: Æſculapiũ, Machaonem, Podalyrium, & quotquot prẹſtantes erant in arte medica, velut diuina numina, colebat & reuerebatur. Exinde autem medici, cùm metuerẽt ne non idem honos arti ſuæ ſemper haberetur, pharmaca & remedia ſua vulgari noluerunt. Sicut autem Romæ ante Flauium ſcribam Pontifices ciuile ius in penetralibus ſuis recõditum habuerunt, cùm actionum formulas extra collegiũ emitti nefas credi vellent[c]. Idque faciebant (inquit Cicero) *augendæ & retinendæ*

a Seneca epiſt. 85.

b Galenus in libro εἰσαγωγὴ ἢ ἰατρός.

c Liuius li. 9. in fin.

dæ ſuæ potẽtiæ cauſa[a]. Sic medici eodem animi propoſito collegij ius ſibi concedi poſtulauerunt, vt remediis tacita fraude inter ſe reticitis animas noſtras negotiarentur. Hurellus autem, quia in collegij fraudes non iurauit, praua quadam æmulatione atque inuidia à cæteris medicis inceſſitur & vexatur. Æmulam & malitioſam medicorum inuidiam ſatis teſtatur Alfenus Iuriſconſultus, dum eius medici meminit, qui quum putaret ſi liberti ſui medicinã non facerent, multò plures imperãtes ſibi habiturum, iubebat libertis vt ſequerentur ſe, neque opus facerẽt[b]. Romani per annos 600. medicis caruiſſe dicuntur, mágis quia apud eos medici collegia & inſtitutum ordinem non habebant, quàm quòd Romani medicina & remediis medicinę non vterentur. Cato octogenarius profiteri cõſueuerat ſe priuatos ſemper habuiſſe commentarios, quibus ſibi, vxori, & familiæ mederetur. Hoc ille non per regulas, ſed ſalubria ex vſu nouerat. Ariſtoteles ait medicum magis experientia fieri, quàm aut ſtudio aut eruditâ librorũ medicorum lectione, *ὐ γὰρ φαίνονται ἰατρικοὶ ἐκ τῶν συγγραμμάτων γίνεσθαι*[c]. Narrat ex Nearcho Arrianus, milites Alexandri magni in India venenato ſerpẽtum morſu petitos, diúque vexatos. Hos lethales morſus cũ medici Græci ſanare non poſſent, neceſſe fuit ſalutaria ab ipſis Indis remedia petere, ad cóſq; recurrere quos frequẽs vſus & ipſa *ἐμπειρία* venenatorũ morſuũ curationẽ docuerat[d]. Apud Babylonios, teſte Herodot. lege cauebatur vt ægri in foro circumferrentur: vt ſi quis fortè tranſeuntium eundem eſſet morbum expertus, teneretur gradũ ſiſtere, & quodcũque noſſet ei morbo languoríve remediũ indicare[e]. Idémque &

a Cicero li. 1. de oratore.

b l. Medicus ff. de operis liber.

c Ariſt. li. 10. cap. final. ethic.

d Arrianus in lib. rerũ Indic.

e Herodot. lib. 1. Plutarc. in lib. λάθε βιώσας.

apud Indos, & apud Aſſyrios aliáſque gẽtes primis olim temporibus fieri conſueuiſſe plerique paſſim referunt[a]. Inde noſcebãtur certiſſima morborũ remedia, teſte Maximo Tyrio[b]. Inde medicinæ ſciẽtiam ex obſeruatione ſalubrium floruiſſe: & medicinam ab experientia ortam tradit Ariſtot[c]. Tota enim, vt Quintiliano placet, experimẽtis conſtat[d]. Vt ad medicinã aptiſſimè referri poſſit quod Manilius ait, *Per varios vſus artem experientia fecit, Exẽplo monſtrante viam*. Verùm, vt ait Seneca, *& tardũ eſt & variũ quod vſus docet*[e]. *Nec quicquã omniũ eſt*, inquit Apuleius, *quod poſſit in primordio ſui perfici: ſed in omnibus fermè ante eſt ſpei rudimentũ, quàm rei experimẽtũ*[f]. Serapiõ primus omniũ nihil rationalẽ diſciplinã pertinere ad medicinã profeſſus, in vſu tãtùm & experimentis eã poſuit. Quẽ Apollonius & Glaucias, & aliquantò poſt Heraclides Tarẽtinus, aliíque nõ mediocres viri ſecuti ex ipſa profeſſione ſe Empiricos appellauerũt[g]. Perfecta enim & excellẽs eſt ea medicinæ pars quę ab experientia & vſu petitur. Diuus Hieronymus medicos commendat, *quorũ (inquit) ſcientia mortalibus vel vtiliſſima eſt, & in tres partes ſcinditur.* τὸ δόγμα, τὸ μέθοδον, τὴν ἐμπειρίαν[h]. Auſonius, *Triplex quoque forma medẽdi, Quæ logos, ac methodos, cuiq; experiẽtia nomẽ*[i]. Medicos Iuriſconſultus immunitate donari refert, ſed non illos qui domeſtico & vmbratili ſtudio artis peritiã profitẽtur[k]. Priuilegia enim & fauorem merentem, qui notitia per ἐμπειρίαν acquiſita languentem ęgrorum infirmitatem ſanare impenſa & ſolicita opera ſtudent. Lex quidem in Archiatro, cui ſalus Principis cõmiſſa eſt, propter Regiæ perſonæ dignitatem, requirit totius ordinis approbatio-

a *Strabo li.16. Euſe. Eccleſ. hiſt. lib.10. cap. 11. Strabo lib.3.*

b *Maximus Tyrius ſerm.40.*

c *Ariſt. in princ. lib. 1. metaphyſ.*

d *Quintil. lib. 11. cap. 17.*

e *Senec. ep. 121.*

f *Apuleius li. 1. florid. in princ.*

g *Cornelius Celſus lib. 3. cap. 1.*

h *D. Hier. lib. 2. epiſt. 2. ad Paul.*

i *Auſonius in grypho ternarij numeri.*

k *L. 6. ſi duas habẽti. §. grammatici. ff. de excuſat. tutorum.*

tionem[a]. Sed non probabili ratione eandem in popularibus & ordinariis medicis exigi cognitionem, paremve examinis cenſuram æquum videbitur aut neceſſarium. Itaque rectè Iuriſconſultus medicorum conſtituendorum arbitrium non Præſidi prouinciæ, ſed popularibus cuiuſque ciuitatis concedi dixit, *vt certi de probitate morum & peritia artis, eligant ipſi quibus ſe liberóſque ſuos in ægritudine corporum committant*[b]. Quòd ſi vnicuíque noſtrum liberè licet eos eligere, quorum miniſterio & induſtria veſtiri, exhiberi aut nutriri velimus: quid erit iniquius quàm ſi cogar vti eo medico, qui mihi ſit ingratus, ſi modò collegio & ordini ſeſe vtcunque probauerit: non liceat autem eum adhibere, cuius beneuolentiam, induſtriam, peritiam, collegio fortaſſis ignotam, ſed mihi multo vſu cognitam ſum expertus? Romanos Iuriſcõſulti[c] teſtantur medicos habuiſſe proprios ſeruos. Illi enim dominos, quorum tẽperiem, mores, corporiſque habitus nouerant, facilè domeſtica cura ſanare potuerunt. Sed non modò domeſticum notúmque medicum, imò & eum requirimus qui ægroto gratus ſit & acceptus. Apud Senecam filius medicus dicebat: *Non tibi medicus ſed filius profuit: deſyderio laborabas, gratũ tibi erat quicquid meis manibus acceperas, vt primum intraui recreatus. Nihil magis ægris prodeſt, quã ab eo curari à quo volunt*[d]. Cur ergo medici ægrotis duram hãc legem imponunt, ne ſalutem ſuam homini noto & amico committere audeant, ſi Empiricũ ſe nulla ordinis & collegij approbatione profiteatur? Quaſi verò medicinæ laus aliunde quærenda ſit quàm ex ipſa ἐμπειρίᾳ. Experientiæ enim ratio certa eſt, rationali medicina nihil eſt incer-

a *L. ſi quis in archiatri. de proſeſ. & med. lib. 10. C.*

b *L. 1. ff. de decretis ab ord. faciendis*

c *L. Thais. §. Lucius ff. de fideicommiſ. libert. l. alimenta. §. 1. ff. de alim. & cib. leg. l. Seio. §. vl. ff. de annuis legat. l. patronus. §. item plerũque ff. de operis liber.*

d *Seneca li. 4. contro. 5.*

tius: *Alia eſt Hippocratis ſecta* (inquit ille) *alia Aſclepiadis, alia Themiſonis*[a]. *Cur potius* (ait Cornelius Celſus) *aliquis Hippocrati credat quàm Herophilo? cur huic potius quàm Aſclepiadi*[b]? Quid verò intereſt an medicus ex Hippocratis aut Galeni regulis, an verò longo vſu & experimentis ſanitatẽ prꝑſtet, dummodo ægro bonam valetudinem quomodocunque reſtituat? Salus ęgroti ſuprema lex eſto. Hic enim vnus eſt medicinæ finis. Ariſtoteles, πολλὰ γίνεται καὶ τὰ τέλη· ἰατρικῆς μὲν γὰρ ὑγίεια, ναυπηγικῆς δὲ πλεῖον, στρατηγικῆς δὲ νίκη[c]. At verò non ſola ἐμπειρία, ſed & ἐνεργεία quædam latens Hurellum commendat, ſi quidem pharmaca ſua adhibitis piis precibus miſcet, & accedẽte certa verborum formula componit. Exclamant medici, eos omnes impoſtores eſſe, qui characteres, cõceptas verborum formulas cæteráque eiuſmodi vim vllam habere, aut quidquam prodeſſe affirmant. Plinius dum quęſtionem hanc tractat, an ſit in medendo aliqua vis verborum, refert M. Seruilium Nonianum in metu lippitudinis chartam duabus literis Græcis P. & A. inſcriptam, circumligatam lino, ſubnectere collo ſolitum[d]. Pericles in illa grauiſſima peſte, quæ Athenis fuiſſe memoratur, amuletum geſtauit, περίαπτον ὑπὸ τῶν γυναικῶν τῷ τραχήλῳ περιηρτημένον[e]. Bion Philoſophus, ἐμπεσὼν εἰς νόσον περίαπτα λαβεῖν ἐπείσθη, vt teſtatur Diogenes Laërtius[f]. Trallianus medicus prꝑſtãtiſſimus inter remedia cholici morbi meminit ferrei annuli, circa quem ſcribebantur hæc verba, φεῦγε φεῦγε ἰὼ χολή: adiecta quadam nota ſeu charactere[g]. Plato aſſerit incantationibus morbos curari poſſe[h]. Plutarch. teſtatur Tartaros conſueuiſſe morbos incantare[i]. Strabo vagari per

Indiam

a Seneca epiſt. 95.
b Cornel. Celſus lib. 1. cap. 1.
b Ariſt. li. 1. Ethic. in princ.
d Plinius lib. 28. ca. 2.
e Plutar. in Pericle.
f Diogen. Laertius in Bionis vita
g Trallian. lib. 9. in fi.
h Plato li. 4. de Rep.
i Plutarch. in conuiuio 7. ſapien.

Indiam magos incantatores ſcribit, qui morbos curarent: Indóſque non aliis aut frequentioribus aut peritioribus medicis vti ſolitos aſſerit [a]. Ioſephus Salomonem dicit incantationes pleraſque tradidiſſe, quibus ægritudines poſſent mitigari [b]. Apuleius, *Veteres quippe medici* (inquit) *etiam carmina remedia vulnerum norant* [c]. Euſtathius Epheſias literas celebrat, eáſque olim fuiſſe inſignes & in magna commendatione refert. Erant enim notulæ quædam & voces magicæ, quibus quiſquis vtebatur, ille fœlicem negotij ſucceſſum & cuiuſuis rei victoriam adepturus ſperabatur [d]. Heliodorus annuli cuiuſdam meminit, in quo certi characteres inſcripti & impreſſi efficiebant, ne quicunque annulum illum geſtaret ab igne vllomodo lædi poſſet [e]. Eudoxia Imperatrix cùm parturiens ægrotaret, voluit ſibi magicas literas vtero ſuperponi, vt mortuum fœtum eiicere poſſet [f]. Amaſim Regem narrat Herodotus magicis carminibus aliquo tempore prohibitum rem habere cum Ladice vxore [g]. Nicephorus ſcribit fuiſſe quædam vocabula Hebraica, quæ ad eorum, qui initiabãtur, terrorem & formidinem proponi ſolerent [h]. Origenes teſtatur in ſacris quibuſdam nominibus mirandam latere virtutem: ideóque non eſſe hæc ipſa ex Hebrea lingua in aliam transferẽda. Homerus Vlyſſis ſanguinem de vulnere fluentem carminibus ſiſti potuiſſe refert, ἐπ' ἀοιδῇ αἷμα κελαινὸν ἔσχεθον [i]. Vt & apud Heliodorum Oroondatis fluens ſanguis carminibus & incantationibus retinetur [k]. Atque etiam hanc eandem ſanguinis certa verborum virtute ſiſtendi conſuetudinem Froiſſartus ſuo ſeculo in vſu fuiſſe refert [l]. D. Hieronymus malefici cuiuſdam

a Strabo lib. 15. Geograph.
b Ioſeph. li. 8. antiq. cap. 2.
c Apuleius Apolog. I.
d Euſtath. in Odyſſ. Ψ. & Plutarch. in Sympoſ. li. 7. qu. 5. in fin.
e Heliod. in hiſt. Æthi.
f Cedrenus pag. 274. in fin.
g Herodot. lib. 2.
h Niceph. Calliſt. lib. 4. ca. 3. in f.
i Homer. Odyſſ. libro 19.
k Heliod. lib. 9. hiſt. Æthiop.
l Froiſſart. tom. 2. c. 65.

meminit, qui dæmoniacis imprecationibus huius impediret equos,& illius incitaret ad curſũ[a]. Pauſanias vidiſſe ſe teſtatur, χάλαζαν θυσίαις καὶ ἐπῳδαῖς ἀνθρώπους ἀποτρέποντας[b]. Videntur hæc fortaſſis mira, quia nec quotidiana ſunt nec vulgaria:ſed falluntur quicunque non alia credi oportere, exiſtimant,niſi quę vulgaria ſunt, atque hominum opinione trita & communia:aut qui ea òmnia, quę rarò contingunt,tanquam impoſſibilia,& à veritate aliena reiici oportere cenſent. Apuleius eleganter, *Minus hercule calles praviſſimis opinionibus ea putari mendacia quæ vel auditu noua,vel viſu rudia, vel certè ſupra captũ cogitationis ardua videtur:quæ ſi paulò accuratiùs exploraris,nõ modò compertu euidentia,verùm etiam factu facilia ſenties*[c]. Imperator RomanusArgyropolus incidiſſe dicitur in morbũ, quem Zonaras ſcribit ei veneficiis & carminibus conciliatum fuiſſe[d]. At ſi morbus veneficis carminibus immitti poteſt, cur non etiam ſanitas eadem verborum & carminum vi conciliari poterit? Etenim natura remedia morborum prodidit quædam vulgaria & naturalia, quorum ratio ex libris medicorum peti poteſt: quędam ſupernaturalia, quorum effectus mirari facilius poſſet, quàm cauſas aut inquirere aut deprehendere. Plinius refert Pyrrhum pollice dextro lienoſos curaſſe, ac pleraſque eſſe familias, quę vel ſerpentum morſus,vel alias ęgritudines ſolo contactu leuant.[e] Narrant Eccleſiaſticę hiſtoriæ auctores, Cęſareę ſtatuam poſitam fuiſſe, ſub cuius baſi herba naſcebatur, quæ præſens erat quorumuis morborum remedium[f]. Sic etiam Edeſſæ lectus Barſę Epiſcopi magna cura ſeruabatur, quòd pleriſque ægris in eo lecto collocari præ-

a D. Hiero. in vita Hilarionis.
b Pauſanias in Corint. lib. 2.
c Apuleius lib. 1. Metamorph. in princ.
d Zonaras tom. 3. in vita Romani Argyropoli pag. 186.
e Plinius lib. 7. cap. 2. Plutarc. in Pyrrho.
f Euſeb. Eccleſ. hiſt. li. 7. c. 14. Niceph. Calliſt. lib. 10. cap. 30. circa princ. & circa fi. Cedrenus pagina. 251. Hiſtor Tripart. li. 6. c. 41. in fin.

præſens eſſet ſanitatis recuperandæ remedium [a]. Apud Nicopolim Paleſtinæ vrbem fons erat ſalutaris,in quo quicunque abluebantur, morborum cúrationem conſequi ſolebant: curabantur etiam cæterorum animalium lãguores. Vt & in Hermopoli Thebaidos arbor erat, quæ ad valetudinem & pellendos morbos plurimùm conferebat,ſi fructus aut folium aut pars corticis collo ægrotantium ligaretur [b]. Non ergò quicquid aut mirum aut extraordinarium videtur, ſtatim vel falſum vel impoſſibile iudicari debet. Morbos characteribus,amuletis, conceptis verborum & piarum precum formulis poſſe ſanari mirum eſt, ſed nec vanũ nec impoſſibile. Imò cur in morbis corporis mira videbuntur hæc remedia,cùm conſtet eadem aut nõ diſſimili ratione morbos animi curari? *Pythagoras* (inquit Seneca) *perturbationes animi lyra componebat. Quis enim ignorat, lituos & tubas concitamenta eſſe,ſicut quoſdã cantus blandimẽta quibus mens reſoluatur?* [c] Cornelius Celſus ſcribit ſymphonias ad inſaniã leuandam & diſcutiendas triſtes cogitationes plurimùm prodeſſe [d]. Iſmenias tibicen Iſchiadicos carmine & muſicâ curare ſolitus erat [e]. Herophilus venarum pulſus rythmis muſicis moueri dicebat. Exorciſationes in morbis reiicit Vlpian [f]. ſed cùm paganus eſſet, Chriſtianos criminari & impoſtorũ nota calũniari voluit. Quin potius Cõſtãtini Imp. piiſſimi verbis aſſẽtiri cõueniẽs eſt. *Nullis criminationib. implicãda ſunt* (inquit) *remedia humanis quæſita corporibus, aut in agreſtibus locis innocẽter adhibita ſuffragia, ne maturis vindemiis metuerentur imbres, aut ventis grãdiniſque lapidatione quaterentur, quib. nõ cuiuſquam ſalus aut æſtimatio lęderetur,*

a *Cedrenus. pag. 251. Hiſt. Trip. lib. 7. cap. 17. in fin.*

b *Hiſt. Tripart. lib. 6. cap. 42.*

c *Seneca. lib. 3. de Ira. cap. 9.*

d *Cornel. Celſus. lib. 3. cap. 18.*

e *Plinius lib. 28. cap. 2. Gellius. lib. 4. cap. 13.*

f *L. 1. § medicos. ff. de variis & extraord. cognit.*

quorum proficerent actus[a]. D.Auguſtinus licere ait in collectionibus herbarũ orationem dominicam & ſymbolum proferre[b].Hoc autem D.Auguſtinus non permiſiſſet, ſi aut vanum eſſet, aut impium, & ſuperſtitioſum. Itaque & maligna eſt medicorum inuidia, qui tam ſalutaria remedia tanta acerbitate reiici volunt: & abſurda eorum curioſitas, qui ad rationalis medicinę regulas & ordinis medicorum examen remitti oportere dicunt remedia hæc mira & extraordinaria. Sic enim apud Plutarchum, cùm in cœna ſermo de iis, qui faſcinare creduntur, inci-diſſet, dixit Metrius Florus pleraque eſſe, quorum cùm veritas certa ſit, tamen cauſę nos latent. Quiſ-quis autem ex ſola probabilitate veritatem meti-tur, ille mirabiles naturalium cauſarum effectus tollit, ſiquidem vbi cauſſę ratio deficit, ibi dubita-re & inquirere, hoc eſt philoſophari, incipimus: at-que ita philoſophiæ ſplendorem ſuum detrahunt, qui nullam rebus mirabilibus fidem adhiberi de-bere cenſent[c]. Sub Valente Imperatore floruit monachus Beniamin, qui ſola manus tactione, vel oleo, adhibitis precibus conſecrato, abſque aliis vl-lis medicamentis ægrotos omni morborum gene-re liberabat[d]. Parthenius vrbis cuiuſdam in Helle-ſponto Epiſcopus piis precibus varios morbos ſa-naſſe à Nicephoro memoratur[e]. Sic etiam Copras diuinum habuit ægritudinum curandarum & ſani-tatis conferendę donum[f]. Quàm ridicula eſt & in-fœlix medicorũ aduerſus Empiricos inuidia, quàm praua & furoris plena æmulatio! Medici, vt ſordi-do & auaro pharmacopolarum quęſtui ſubſeruiant, pharmaca præſcribunt ſæua, tetra, horrida, amara, & potiones triſtes viſu, guſtu aſperas, quę ęgros nõ ſanant,

a *L. 4. eorum. Cod. de malef. & mathẽ.*
b *Can. non obſeruetis. 26. quæſt. 7.*
c *Plutarc. lib. 5. Sympoſ. quæſt. 7.*
d *Sozomẽ. lib. 6. Niceph. Calliſt. lib. 11. cap. 35.*
e *Niceph. lib. 8. cap. 42. in fin.*
f *Hiſt. Tripart. lib. 8. cap. 1. circa med.*

ſanant,ſed cruciant. Medici in miſera ſententiarum concertatione ęgro aſſident,cum remediis ſuis vexant, potionibus & medicamentis debilitant,nec bona fide ægrotum, niſi priùs exhauſtis eius loculis,ſanant & curant. Illi(vt ait Diuus Bernardus) ex remediis morbos creant,ex medicina languorem, & auara nimis cupiditate, γεωργῦσι τὰς συμφορὰς καὶ πραγματέυουσι τὰς ἐνδείας. Tertullianus, *Quid de tali medico iudicabis* (inquit) *qui nutriat morbum mora præſidij, & periculum extendat dilatione remedij, quo pretioſiùs aut famoſiùs curet*[a]? Empirici nullo abhibito fuco, nullis in pecunias ægroti inſidiis, ſtatim ac ſine mora curationem morbi aggrediuntur,& ægros ſollicita cura ſanant. Quales medicos optabat Alexander,qui cùm æger in lecto decumberet,*Non lenta remedia,vel ſegnes medicos* (vt refert Quintus Curtius) *ſed mori ſtrenuè quàm tardè conualeſcere malebat*[b]. At medici innatam ſibi auaritiam officioſiſſimè exercent, nec cupiunt honorificos diuorum Coſmæ & Damiani titulos conſequi,quos Imperator Emanuel Comnenus miraculoſos, καὶ ἀναργύρους conſtitutione ſua vocat[c]. Probi medici munus eſt morborũ principiis prouidere. At medicos, qui non ante remedia, niſi vrgente morbo,adhibent, Cyrus veſtimẽtorum fractorum reſarcinatoribus comparabat, ὥσπερ ἱματίων ῥαγέντων εἰσί τινες ἀκεσταὶ, οὕτω καὶ ἰατροί[d]. Sed cur medici Hurcllum tanto odio, tantáque ac tam inuida æmulatione proſequuntur? *Nihil enim*(inquit Apuleius) *quod ferendæ ſalutis gratia fit,criminoſum eſt*[e]. Eccleſiaſticę hiſtoriæ authores Apollonium quendam commendant, qui olim mercator,tandẽ cùm ſenex multa morborũ remedia noſſet,inualidos cu-

a *Tertull. lib. de reſurrect. carnis.*

b *Q. Curtius.pag. 48.*

c *Nou. Conſtit. Emanuelis Comneni. De feriis.*

d *Xenoph. lib. 1. Cyropæd.*

e *Apuleius Apolog. 1.*

rabat,& ἐμπειρίαν, quæ ad morbos pellendos prodeſſet,fœlici ſucceſſu profitebatur:quin etiam moriens teſtamento remedia ſua amico legauit, qui officium idem poſteà obire poſſet[a]. Sic etiam laudatur Nicaretha Bithyna, quæ cùm remedia multa ad variorum morborum vſum cõmoda noſſet, ea plurimis ægrotis præſtitiſſe pia & liberali mente & officioſo animo narratur[b]. Itaque medici publico odio digni habeantur, qui laudabilem Hurelli ἐμπειρίαν & ſalutaria eius remedia tanta acerbitate támque peruicaci inuidia laceſſunt & criminantur.

PRO MEDICIS. Medicinæ præſtans eſt & quidem eximia vtilitas, quoties probè ac peritè exercetur. At nihil eſt artis huius inſcitia periculoſius,ſi impoſtori & homini ignaro licentia medendi committatur. *Medicinæ auctores ante omnia accepimus deos* (inquit Quintilianus)*ſiue vt hac infirmitas hominum haberet adiumẽta aliqua atque ſolatia:ſiue tantum huic arti attribuere maiores,vt eã vix crederent humanis potuiſſe ingeniis inueniri: ſiue ipſa medicina per ſe ſacrũ eſt. Quod enim hominum genus eſt,qui ſexus,quæ ætas quæ non vtilitatem ex hac petat*[c]? Seneca eleganter, *Medicina* (inquit)*apud ægros vſus, etiam apud ſanos honos eſt*[d]. Cornelius Celſus,*vt alimenta* (inquit)*ſanis corporibus agricultura,ſic ſanitatem ægris medicina promittit*[e]. &(vt ait lex)*ſine medicina ſanitas ipſa periclitatur*[f]. Elegans eſt Syneſij locus, ἡ τῶν ἰατρῶν τέχνη τὸ μὲν ἀποθανεῖν ἄνθρωπον οὐ κωλύει· ἐμποιεῖ δέ τινα διατριβὴν τῷ χρεών[g]. *Medicina*(inquit Caſſiodorus)*cõtra dolores pro noſtra imbecillitate confligit, & ibi nos nititur ſubleuare, vbi nullæ diuitiæ,nulla poteſt dignitas ſubuenire. Ars eſt quæ in homine plus inuenit quàm in ſeipſo cognoſcit*[a].

a Niceph. Calliſt. lib. 11. cap. 35. in fin.

b Niceph. Calliſt. lib. 13. cap. 21.

c Quintil. decl. 268.

d Seneca lib. 1. de clementia c. 2.

e Cornel. Celſus lib. 1. in princ.

f l. cum antiquitas. Cod. de teſtam.

g Syneſ. epiſt. 73. ad Troilum.

ſcit[a]. Itaque prudens antiquitas artis huius eximiæ profeſſores multis prærogatiuis decorauit. Nam & Ægyptij & Indi, teſte Diodoro, ex publico medicis ſtipendia victúmque aſſignabant: nulláſque alias artes exquiſitè præter medicinam addiſcebant[b]. Iulius Cæſar omnes medicinam profeſſos ciuitate donauit[c]. Alexander Seuerus eis ſalaria conſtituit[d]. Atque etiam propter ſcientiæ iſtius dignitatem, cùm Græci omnes Roma pellerentur, medici ſunt excepti[e]. Vlpianus docet decuriones poſſe de publico medicis ſalaria aſſignare[f]. Salariũ autem, quod medico præſtatur, noluerunt canones mercedem, ſed honorem aut honorarium appellari[g]. Quin etiam ſi quando medici cum cęteris profeſſoribus comparantur, medicorum potior, cæterorum profeſſorum longè minor habetur ratio: ***cùm hi ſtudiorum*** (inquit Vlpianus) ***illi ſalutis hominum curam gerant***[h]. Athenienſes iuſſerunt ſeruos à medicina vt indignos arceri[i]. At verò non minus vtile & conueniens fuerit, impoſtores & imperitos, quàm ſeruos arcere & repellere. Sidonius Apollinaris meminit medicorum aſſidentiúmque qui parum docti & ſatis ſeduli lãguidos multos officiosiſsimè occidunt[k]. *Homicidij crimẽ eſt* (inquit ille) ***in hominis ſalute peccare***[l]. Vſus tamen & experiẽtia docet nullam eſſe artem, in qua vel frequentiore vel maiore audacia & impunitate peccetur, quàm in medicina, cuius peritiam quiuis impoſtores & ignari nullo pœnæ metu iactant & profitentur. Sol felices eorum ſucceſſus intuetur, errores tellus tegit atque operit. Vranium natione Syrum Agathius refert medicã artem aliquo tẽpore profeſſum fuiſſe: Et quum omnis ſcientiæ imperitus

a *Caſſiodorus in formula comitis archiatrorum li. 6. variarũ.*
b *Diodorus Sicul. li. 1. Indic. Strabo lib. 15.*
c *Sueton. in Iulio. c. 42.*
d *Lampridius in Alexandro.*
e *Plinius lib. 29. ca. 1.*
f *l. Ambitioſa. ff. de decretis ab ord. fac.*
g *can. non ſanè 14. quæſt. 5.*
h *l. 1. §. medicos. ff. de variis & extraord. cogn.*
i *Hyginus fabularum cap. 274.*
k *Sidonius Apoll. lib. 2. epiſt. 12. ad Agricolam.*
l *Caſſiodorus lib. 6. variarum in formula comitis Archiatr.*

eſſet,& verba tãtùm magnifica iactaret:tamen inter ignaros ignarus in pretio fuit, atque in regia Coſrois aula immeritus philoſophi præſtantiſſimi nomen & laudem eſt conſequutus[a]. Eunapius Æſchynem quendam memorat empiricum,&impoſtorem,qui cùm fortuito & fœlici ſucceſſu ſemel aliquando ægrum vnum ſanaſſet:eò proceſſit audaciæ, vt ſe palàm medicum iactaret, atque exinde pernicioſa temeritate pleriſque ægrotis per remedia ſua mortis cauſam præbuerit[b]. Aptiſſimè huic loco conuenit Arnulphi Lexouienſis Epiſcopi de monachis quibuſdam impoſtoribus expoſtulatio, *vt* (inquit)*miracula facere crederētur, & quibuſlibet commentis ſecularium perſonarum frequentes inuitarent acceſſus,ſanitatis remedia promittebant ei, qui ſe incãtatæ ab eis,neſcio quibus carminibus,aquæ ſepties ſuſtineret immergi. Aegra itaque mulier aquæ glaciali frequenter immerſa inter manus cõprimentium monachorum congelata deceſſit; dum vim algoris ægritudo non ſuſtinet,& profana religio naturam potiùs irritat ad perniciem, quàm Dei miſericordiam ad ſalutem*[c]. Hurellus inter impoſtores non poſtremam meretur gloriam. Ægrorum curationem Aureliæ profeſſus eſt:ſed lõgum fuerit recenſere, *quæ funera Hurellus ediderit: quas ille animas demiſerit Orco*:vt verè de eo verſus iſtè Homericus iactari poſſit:πολλὰς ἰφθίμους ψυχὰς ἄϊδι προΐαψεν ἡρώων. Sed ne conuiciis agere velle videamur, vnum hoc in contentione poſitum eſt,an Hurello ęgrorum curatio committi debeat.Committi autem non debet,niſi certâ aut probabili ſanitatis prępſtandæ ſpe & expectatione.Videamus itaque an hoc præſtare Hurellus poſſit. Quinque ſunt quorũ vnum aliquod deſideratur

a *Agathius.hiſt. li.2.in.fin.*

b *Eunapius in vita Prograſij Philoſophi.*

c *Arnulp. ad Papam Alexandrum.fol. 81.*

ſideratur vt quis morbos curare, & ſanitatem bonámque valetudinem ægris reſtituere poſſit. 1. Aut ſcientia medicinæ rationalis humanitus quæſita & didicita. 2. Aut ſcientia diuinitus infuſa, quæ ſcientia eſt eorum qui θεοδίδακτοι dicuntur. 3. Aut vſus & experientia, & ars illa quam Græco nomine ἐμπειρίαν nuncupant. 4. Aut ſpecialis à diuino numine gratia, quæ miraculis conſtet & χαρίσματα ἰαμάτων contineat. 5 Aut incantatio magica, & fœdus cum dæmonibus iniri ſolitũ, quod nos ſortilegium vulgari nomine appellamus. Prima ratio in promptu eſt. Nam ſcientia medicinæ, vt & quæuis alia artium & ſcientiarum cognitio, humanitus acquiri non alia ratione poteſt, quàm labore, vigiliis, ſtudio, aſsidua lectione, cognitione cauſarum naturalium, ſectionis anatomicę peritia, & aliis iſtiuſmodi. At verò Hurellus nec medicinę operã vllã impendit, nec medicorũ libros vnquam legit: ſed palàm & apertè nulláque cõntentione, fatetur ſe medicinę rationalis regulas & præcepta prorſus ignorare. Itaque vt ordine progrediamur, exquirere conueniens eſt an ſit θεοδίδακτος, & habeat ſcientiam diuinitus infuſam. Ethnici vix vnquam ſibi perſuaſerunt vllos θεοδιδάκτους fieri, aut quenquam ſolo afflatu diuino perfectam ſcientiæ alicuius cognitionem conſequi poſſe. Chriſtianis & pietas, & diuini numinis reſpectus, & ſacrarum ſcripturarum authoritas dubitandi occaſionem omnem præcidit. Sic enim Apoſtoli ſpiritu Dei repleti, non modò diuerſis linguis locuti ſunt, ſed & ſcripturas doctè adeò & eleganter, támque erudita oratione interpretati ſunt, vt cunctos in ſtuporẽ & admirationem traherent. Sic & olim Deus mirabilem Salomoni ſapientiam

infudit, atque vniuersã rerum omnium & ſcientiarum cognitionem inſpirauit. Diuus Auguſtinus liberalium artium libros ſe, nullo doctore præeũte, & legiſſe & intellexiſſe gloriatur[a]. Diuus Bernardus de ſeipſo teſtatus eſt, non modò ſe αὐτοδίδακτον eſſe, ſed & θεοδίδακτον ac diuinitus edoctum. Diuus Hieronymus de quodam, *Inuentus eſt* (inquit) *homo abſque præceptore perfectus*, πνευματοφόρος, ἔνθεος, καὶ αὐτοδίδακτος[b]. Mira eſt & memoratu digniſſima (ſi quidem vera) Ioachimi abbatis hiſtoria. Ioachimus primùm ianitor fuerat monaſterij cuiuſdam, vir ἀναλφάβητος, omnium literarum expers & ignarus. Huic adoleſcẽs egregia forma conſpicuus in horto occurrens vinum in amphora potandum præbuit. Ioachimus cùm ad ſatietatem vſque bibiſſet, amphoram nondum vacuam reddidit. Tum adoleſcens, ô Ioachime, ſi totam amphoram exhauſiſſes, nulla te lateret deinceps rerum omnium cognitio. Quo facto adoleſcens ille ignotus diſparuit. At verò ab eo tempore (ſi fides Laonico Calchondilæ habenda eſt) Ioachimus, qui antea ianitor erat, illiteratus & idiota, ſtatim nulláque mora planè diuinus extitit, vir vaticinandi peritus, eruditione multa clarus, & ſubtili diſputandi acumine inſignis[c]. Plinius tradit ſenatorem Manilium fuiſſe maximis nobilem doctrinis doctore nullo[d]. Laërtius de Heraclito, ἤκουσε τ' οὐδενὸς ἀλλ' αὑτὸν ἔφη διζήσασθαι καὶ μαθεῖν πάντα παρ' ἑαυτοῦ[e]. Epicurus teſte Cicerone gloriabatur ſe magiſtrũ habuiſſe nullũ[f]. Quinetiam ſacra hiſtoria teſtatur artes non modò liberales, ſed & mechanicas ſolo afflatu diuino edisci, earúmque perfectam notitiam acquiri poſſe. Nam cùm Deus ſibi tabernaculum fieri vellet, vaſáque,

a *D. Auguſt. lib. 4. confeſſ.*

b *D. Hiero. ad Dominionem lib. 2. epiſt. 4.*

c *Laonic. Calchond. lib. 6. de rebus Turcicis.*

d *Laertius in vita Heracliti.*

e *Cicero li. 1. de natura deorum.*

ſáque, menſas, & cãdelabra parari: atque in ea gente, quæ tot annis per deſerta vagabatur, nullus eſſet artifex qui poliendi & affabrefaciendi peritia inſignis haberetur, dixit Moyſes ad filios Iſrael, *Ecce vocauit Dominus Bezeel filiũ Vri, impleuítque eum ſpiritu Dei, ſapientia, & intelligentia, & ſcientia, & omni doctrina ad excogitandum & faciendum opus in auro & argento & ære: ſculpẽdíſq; lapidibus, & opere carpẽtario. Quicquid fabre adinueniri poteſt dedit in corde eius*[a]. Hoc ſi in ceteris obtinet, quãto magis in medicina? cuius authores antiqui Deos exiſtimabant, & eximiam medendi vim diuino numini tribuebant: vt rectè apud Virgiliũ Iapis ille dixerit: *Nõ hæc humanis opibus, non arte magiſtra Proueniũt neq; te Aenea mea dextera ſeruat, Maior agit Deus.*[b] Ergo vt ij omnes quibus diuino afflatu ſcientiæ alicuius peritia contigit, verè dicantur θεοδίδακτοι, tamen nihil hoc ad vanam impoſtoris Hurelli iactationem pertinet. Nam qui θεοδίδακτοι sũt, ſimul etiam artis illius ac ſcientiæ, cuius peritiam profitentur, perfectam habent cognitionem: vt & artis ipſius regulas & ſcientiæ præcepta teneant, nõ minùs, quam ſi multo labore multíſque vigiliis ſeſe præceptoribus edocendos tradidiſſent. Salomõ rerum omnium cauſſas tam accurata cognitione ſciuit, vt de omnibus ſapiẽtiſſimè diſſereret, tantúmque in naturalibus excelluiſſe fertur, vt ab hyſſopo ad cedrum vſque cuncta perfectè noſſet. Sic in Apoſtolis populus linguarum notitiam doctámque ſcripturarum interpretationem mirabatur. D. Hieronymus, *Phariſæi*(inquit)*ſtupẽt ad doctrinã domini, & mirãtur in Petro & Ioanne quomodo legẽ ſciant, cùm literas non didicerint. Quicquid.n. alijs exercita-*

[a] Exod. cap. 35. in fin.

[b] Virgil. li. 12. Æneid.

tio & quotidiana in lege meditatio tribuere ſolet, illis ſpiritus sãctus ſuggerebat: & erãt iuxta quod ſcriptum eſt θεῦ διδακτοὶ[a]. Eccleſiaſticæ hiſtoriæ authores magna laude multíſque præconiis Diui Athanaſij certamina celebrant, quàm pio ardore quantáque contentione Arrianos doctis argumentis & eruditis diſputationibus refutare ſolitus fuerit. Eum autem Nicephorus & αὐτοδίδακτον fuiſſe memorat, & mirabili diuini numinis pręſagio Epiſcopali dignitati etiam à primis annis deſtinatum[b]. At verò Hurellus naturalis ſcientiæ ignarum ſe agnoſcit, medicinę regulas neſcire fatetur, diſputationẽ omnẽ & eruditionis examen ſubire recuſat, remediorum quæcunque adhibet cauſſas ignorare ſe non negat. Non eſt ergo θεοδίδακτος, neque vlla ſcientia diuinitus acquiſita gloriari poteſt. Proximum eſt vt de Empiricis agamus, & an ægrorum ſalus eis committi debeat. Et quidem nemo negauerit ἐμπειρίαν, ſi medicę artis cognitioni accedat, vtiliſſimam eſſe & laude pręmióque digniſſimam, ſed de ſola ἐμπειρίᾳ, quæ ſcientiam medicinę adiunctam non habeat, loquimur. Empiricos enim ab experientia ſola denominamus. Sancitum eſt noſtris legibus cerdones, piſtores, cæteróſque etiam viles & mercenarios artifices non poſſe artis ſuę magiſterio decorari: niſi facto prius tyrocinio atque aliquo artis ſuę edito ſpecimine. At verò quod in rebus nihili tam exactè tantóque ſtudio obſeruamus, illúdne in ſalute hominum contemni conueniens exiſtimabimus? Quintilianus, *Sit philoſophia res sũma* (inquit) *ad paucos partinet: Sit eloquentia res admirabilis, non pluribus prodeſt quàm nocet. Sola eſt medicina qua opus ſit omnibus*[c]. Si de cauſſa triobolari

a D. Hiero. lib. 2. epiſt. 2. ad Paulinum.

b Niceph. Calliſt. lib. 8. cap. 44.

c Quintil. decla. 268.

lari agatur, iudex non ſedebit, niſi quem ſufficiens eruditio commendauerit, Regia prouiſio inſtituerit, Senatus facta morum inquiſitione & adhibito forẽſis doctrinæ iuriſque Ramani examine admiſſum probauerit. Ne patronus quidem in re leuiſſima cauſam defendet, niſi qui poſt operam iuris ſcientiæ nauatam licentia donatus, poſtmodum habito iureiurando in aduocatorum claſſem ex Senatus decreto receptus ſit & cooptatus. Vnde etiã iure Romano quoties in defuncti medici locum ſubrogari alium oportebat, ſtatuerunt Imperatores, ne is ante in ordinem admitteretur, quàm à ſeptem eiuſdem ordinis peritis medicis examine facto probatus fuiſſet[a]. Sic cùm Theodoſius Imperator defuncto medico quendam reſcripto ſuo ſubrogaſſet, præcipui autem ex medicorum collegio eiúſque profeſſionis ſummates in examen acciti alium magis probarent, Symmachus rem dignam eſſe ſcribit de qua princeps ipſe conſuleretur[b]. Immò lex voluit eos eligi medicos, qui probitate morum prẽſtantes haberentur[c]. Ac ne paſſim medicinæ prẽtextu fallere liceret, leges in vnaquaque ciuitate certum & definitum eſſe medicorum numerum voluerunt[d]. Neque verò ægrotis permittendũ eſt quem voluerint medicum, indiſcreta voluntate ad morbi curationem aduocare. Publicè enim intereſt, non modò ne ciues rebus ſuis malè vtantur, ſed & ne in vitẽ diſcrimen imprudentes incurrant, néve ſalutis ſuæ curam temerè viro imperito & medicæ artis ignaro committant. Zeleucus Locrenſis lege ciuibus ſuis lata càuit, ſi quis ſine medici imperio vinum medicamenti gratia bibiſſet, capite dãnaretur[e]. Apud Ægyptios ex Diodoro cõ-

a *L. ſi quis de profeſſ. & med. li. 10. C.*

b *Symmach. lib. 10. epiſt. 40*

c *L. 1. ff. de decret. ab ordine fac.*

d *L. ſi duas §. grammaticis. ff. de excuſ. tut. l. 1. ff. de decret. ab ord. fac.*

e *Ælian. lib. 2. Athenæus li. 14. cap. 9.*

ſtat illis,qui medicinæ artem profitebantur, ægrotos curare non aliter,quàm ſecundum antiquorum medicorum præcepta licuiſſe. Quòd ſi quis ea neglexiſſet, & æger malè haberet, grauiter plectebatur[a]. Quid enim æquius eſt aut publicæ vtilitati conuenientius,quàm vt eorum,qui medicos ſe audaci temeritate iactant,imperitia & impoſtura puniatur? Si medicus ſeruum imperitè ſecuerit, eum lege Aquilia teneri reſpondet Vlpianus[b]. Neque enim videtur iniquum (inquit Iuriſconſultus) ſi infirmitas & imperitia culpæ adnumeretur, *cùm affectare quiſque non debeat, in quo vel intelligit vel intelligere debet infirmitatem ſuam & inſcitiam alij periculoſam futuram*[c]. Manes ille qui Manichæorũ hęreſis primus auctor extitit, impoſturas & fraudes ſuas nõ modò in diuinis,ſed & in medicæ artis profeſſione exercuit, ac tandem infœlicem vitæ exitũ ſortitus eſt. Nam cùm Perſarũ Regis filium ægrotantem curandum ſuſcepiſſet,neglectis ſalutaribus remediis, necem imperitia ſua maturauit, eique mortis cauſam attulit. Iratus Rex viuum Manẽ excoriari iuſſit, ὁ βασιλεὺς Περσῶν ἐξέδειρε ζῶντα ὡς θανάτου γενόμενον τῷ υἱῷ αὐτοῦ πρόξενον[d]. Sic Glaucus medicus quia in curatione Hephæſtionis & negligenter & imperitè ſe geſſerat, graui pœna affectus fuit[e]. Maximinus Imperator medicos qui nec vlcerum ſuorum curationem, nec dolorum leuamen vllum ei procurauerant, crudeliter iugulari imperauit[f]. Et cùm Carolus ſextus Francorum Rex in grauem morbum incidiſſet,duo ordinis Diui Auguſtini monachi,quos hiſtoria Empiricos nominat,Regis ſanandi curam auſu temerario ſuſceperant. Sed cùm Regis vitam per imperitiam in diſcrimen adduxiſſent,

a Diodor. Sicul. lib. 2. cap. 3.

b L. quã actione. §. fin. ad l. aquil.

c L. idẽ iuris ff. ad l. aquil.

d Cedrenus pag. 213. circa finem.

e Plutarc. in Alexãdro.

f Zonaras tom. 2. in fi. pag. 147. & Euſebius lib. 8. circa finẽ.

duxiſſent, impoſtores, notati & ab ordine Eccleſiaſtico exauthorati, capitali ſupplicio affecti ſunt. Sic etiam M. Claudio Marcello & T. Valerio Coſs. cùm peſtis Romæ graſſaretur, & primores ciuitatis eodem morbi genere, eodémque fermè omnes euentu morerentur; compertum eſt matronas quaſdam pro medicamentis venena coquere: quæ tamen bona fide ægrotis velut ſalubria porrexiſſe agnoſcebant: adeò vt bibere iuſſæ non recuſauerint: ſed omnes, vt ait Liuius, epoto medicamento interierunt[a]. In ægrorum curatione lex imperitiam vindicat, eámque non ſinit manere impunitam[b]. At quæ maior eſſe poteſt imperitia, quæ-ve impudentior temeritas, quàm eorum qui ſe Empiricos nulla ſcientia, nulla rerum naturalium cognitione iactant? Teſtatur Plinius, ex ortam primùm fuiſſe in Sicilia factionem illam medicorum quæ ab experimentis Empirice dicta eſt[c]. At verò in eâdem regione, ſed multis poſt ſeculis, Lucas de Penna doctor iuris celeberrimus, & qui Siciliæ Cancellarius perhibetur, ſtatutum fuiſſe refert ne quis abſq; licentia Regia medicum ſe profiteretur[d]. Itaque iuſtè ac meritò Senatus Empiricos arreſtis ſuis reiecit & improbauit, nec aliter admitti voluit, quàm ſi ab ordine medicorũ probati eſſent. Empirici certa quædam habent præſcripta remedia, quibus nullo ægrorum diſcrimine, nulla habita ratione loci, tẽporis, ætatis, promiſcuè vti conſueuerunt. Hoc quàm ſit periculoſum ratio ipſa & medicorum regulæ docent. *In corporum cura* (inquit Seneca) *alia de tuẽda valetudine, alia de reſtituẽda præcepta ſunt*[e]. Quinetiã auctore Galeno omnes eadẽ medicamẽta non admittũt, ſed naturę infirmiores molliorẽſ-

a Liuius li. 8.

b L. 6. illicitas. §. medico. ff. de off. præſidis.

c Plinius lib. 29. cap. 1.

d Lucas de Penna in l. cõtra publicam, de re militari lib. 12. Cod.

e Seneca li. 2. de ira, cap. 18.

que mitiora: validiores ſicciorésquevalétiora[a]. D. Bernardus ait, *Diuerſis morbis diuerſa cōueniunt medicamēta, & fortioribus fortiora*[b]. Saluian. *Optimi ac peritiſſimi medici*(inquit)*diſſimilibus curas diſpares praſtāt; atq; aliis per dulcia medicamina, aliis per amara ſuccurrūt, & quoſdam curāt cauteriorū aduſtione, quoſdā malagmatū placabilitate, aliis adhibēt durā ferri praſectionē, aliis blandā infundunt olei lenitatē: & tamen diuerſiſſimis licet curis eadē ſalus quaritur*[c]. Plin. ſeculo ſuo morborū genera circiter trecēta nominatim fuiſſe prodita teſtatur[d]. At verò iſtis tēporibus luxus & perditi mores pleraque alia morborū genera inuexerūt, quorum numerus non certus, ſed infinitus eſt. *Quem qui ſcire velit, Libyci velit æquoris idē Diſcere quàm multæ Zephyro turbētur arenæ. Medicina*(inquit Seneca)*quondā paucarū fuit ſcientia herbarū, quibus ſiſteretur fluens ſanguis, vulnera coirēt paulatim. Nec eſt mirū tunc illā minus negotij habuiſſe firmis adhuc ſolidíſque corporibus & facili cibo, nec per artem voluptatémque corrupto, qui poſtquā cœpit nō ad tollendā, ſed ad irritandā famem quæri, & inuētæ ſunt mille cōdituræ, quib. auiditas excitaretur, quæ deſiderantibus alimenta erant, onera sūt plenis. Vnde pallor & neruorm vino madentiū tremor, & miſerabilior ex cruditatibus quā ex fame macies. Quid alios referā innumerabiles morbos, ſupplicia luxuriæ? Simplex erat ex ſimplici cauſa valetudo, multos morbos multa fercula fecerunt*[e]. Empirici frequenter cùm leuis eſt & incipiēs morbus aduocari ſolēt: & ſi quādo ſola ipſa naturę vis morbo reſiſtit, hoc Empirici remediis ſuis falsò tribuūt: Sin verò (quod ſæpiùs accidit) valetudinē etiā quæ ad ſanitatē inclinat, imperitia ſua vexāt & in periculum adducunt,

a Galen. li. 3. methodi medendi cap. 7.
b D. Bernard. in apol. ad Guilielm. abbatem.
c Saluian. lib. 6. de gubern. Dei pag. 213.
d Plinius lib. 26. ca. 1.
e Seneca epiſt. 95. al. 96.

ducũt,tunc ad veros & peritos medicos recurri ſolet. *More languẽtium*(inquit Vopiſcus) *qui ad ſummos medicos,niſi in ſumma deſperatione nõ mittunt*[a]. Quod ægrum eſt vix ab eo ſanari poteſt,qui neque genus morbi neque remedium nouit: ſolus ille rectè morbum curabit quem prima morbi origo nõ fefellerit. Inſpicienda eſt corporis & humorũ temperies, ſpectandus languentis & ægroti habitus, qui non facilè ab alio deprehendi poteſt,niſi ab eo qui naturæ latentes cauſſas nouerit, humidum ſit an ſiccum corpus, vitæ genus laborioſum an quietum,validi nerui an infirmi, morbus an cibi viníq; abundantiâ, an verò intemperantiâ libidinis procedat,humores corporíſque temperamenta an deſidia vitiarit,an luxus corruperit. Atque horum omnium cauſſas & ex cauſſis remedia ſi quis noſſe voluerit, neceſſaria eſt rationalis medicinæ notitia: Vt & ſine cognitione naturæ trũca eſt & debilis Medicina. Nam(vt ait Cornelius Celſus) *& morborum curatio & rerum natura contemplatio ſub iiſdem auctoribus nata eſt*[b]. Sed cùm iamdudum Senatus multis arreſtis Empiricos expulerit.hæc ſalutarem iſtam profeſſionem promiſcuo vſu imperitis & impoſtoribus permitti voluerit, ſuperuacuum ſit pluribus argumẽtis inuehi in homines Senatus præiudicio ſæpè iam damnatos. De iis dicere ſufficiat,quod de mathematicis Tacitus, *Genus hominũ potentibus infidum,ſperantibus fallax,quod in ciuitate noſtra & vetabitur ſemper & retinebitur*[c].

QVARTVM genus curationis morborum eſt, cùm illi quibus Deus χάρισμα ὑγιείας conceſſit, miraculis operantur. D. Petrus & Simon Magus miraculis certabant:ſed Petrus ſanandis morbis ſu-

a Vopiſcus in Aureliano.

b Cornel. Celſus. lib. 1. in princ.

c Tacitus lib. 1. hiſt.

perior erat, ait Cedrenus, *ἐνίκησε Πέτρος ἰάσεις ποιῶν*[a]. Sozomenus refert Moyſem Lybicum morborum curationes ſolis precibus procuraſſe[b]. Sic Barba Epiſcopus Edeſſę, Ioannes monachus in Ægypto, ac plerique alij apoſtolica repleti gratia precibus ac ſola tactione manus ægrotos ſanabant[c]. Sed hæc miraculoſa ſanitatis remedia neque paſſim nec quouis tempore à Deo tribui ſolent. Verùm Eccleſiæ naſcentis initio placuit diuino numini Chriſtianæ fidei cultum miraculis commendare. Signa fiũt (inquit D. Hieronymus per electos Dei Apud Barbaras nationes, vt vnius Dei cultus ac vera religio prędicetur. Quò referri poteſt quod de Protogene narratur, cui Deus in vrbe Antinone curationis gratiam donauerat, vt exinde maiore populi veneratione Chriſtianam fidem in Thebaide aſſereret[d]. Quærit D. Auguſtinus, *Cur* (inquit) *iſta modò non fiunt? Quia non mouerent, niſi mira eſſent: at ſi ſolita eſſent, mira non eſſent*[e]. *Nam quandiu ſolita decurrunt* (ait Seneca) *magnitudinem rerum conſuetudo ſubducit. Ita enim compoſiti ſumus vt nos quotidiana, etiam ſi admiratione digna ſunt, traſeant: Contrà minimarũ quoq; rerũ, ſi inſolita prodierũt, ſpectaculũ dulce fiat. Adeò naturale eſt magis noua quã magna mirari*[f]. Sed in iſtiuſmodi rebus nobis prudẽter ab impoſtoribus cauendum eſt. Diuus Auguſtinus teſtatur ſeculò ſuo fuiſſe quoſdã, qui ſe mirabiliarios appellarent, artem ſuam non magiam ſed *θεουργίαν* honorabiliori nomine nuncupantes: quos tamen Diuus Auguſtinus inter pſeudoprophetas collocat. Virtus ac vitiũ contraria quidem sũt: ſæpe tamẽ falſa nos rerũ imago fallit, vt & aliquãdo vitiũ virtutis ſpecie irrepat, ac frequenter etiam virtus nobis

a *Cedrenus pag. 170.*
b *Sozomē. lib. 6. ca. 29*
c *Niceph. lib. 11. cap. 22. Theodoret. lib. 4. cap. 15.*
d *Sozomē. lib. 4. cap. 15. Niceph. lib. 11. cap. 23.*
e *D. Auguſt. lib. de vtilitate credendi contra Manichaos.*
f *Seneca lib. 2. natural. quaeſt. in princ.*

nobis vel odioſa vel inani timore ſuſpecta fiat: *Sunt virtutibus vitia confinia*, inquit ille[a]. Itaque ficta pietas aut ſuperſtitionis δεισιδαιμονίαν, aut hypocriſis impietatem, aut impoſturæ fallacias plerunque continet. Nam dum iſte pias preces remediis ſuis adhibere ſe prędicat, impoſtor eſt, qui prędicat, impoſtor eſt, qui pręſtigias nugáſque ſuas falſa pietatis commendationis excuſare conatur. Nicephorus Iulianum monachum refert habuiſſe ægritudinũ pellendarũ χάρισμα: ſed vir tanta morum pietate & integritate vixit, vt cunctis ſeſe diuinum & admirabilem exhiberet, tanta cibi abſtinentia, támque auſtero viuendi rigore, vt oſſa carni propè adhærentia & corpus macie confectum haberet[b]. At impoſtor iſte nihil habet in ſe cõmendatione dignũ, nõ morum integritatem, non eximium pietatis cultum, qui ſpecialẽ vllam diuini numinis gratiam referat: Ac præcipuè hoc tẽpore nòn ſunt facilè præſumẽda χαρίσματα, quo exculta fide firmíſque Eccleſiæ Chriſtianę iactis fundamẽtis miracula ceſſant. *Eſto* (inquit D. Hieronymus) *Signa ſint infidelũ, qui quoniam ſermoni & doctrinæ credere noluerunt, ſignis adducantur ad fidem*[c]. POSTREMVM curationis morborum genus eſt ſortilegium. Quiſquis enim verba, characteres, conceptas orationum formulas, ad leuandas & ſanandas ægritudines quidqųã ſine ſortilegio proficere affirmat, mendax eſt & præſtigiator. Etenim res medicà tribus tantùm perficitur, diæta, pharmacia, & chirurgia. At verò horum triũ nullũ eſt ad quod referri poſſint verba, orationes, & characteres. Nã verba sũt ſoni, qui auditũ dũtaxat poſsũt afficere & immutare. In morborũ autẽ curatione immutantur ſenſus, immutatur tactus,

a *Seneca epiſt. 120.*

b *Niceph. lib. 9. c. 15.*

c *D. Hiero. lib. 3. epiſt. aduerſus Vigilantiũ.*

& alterando ſit operatio. Quodcunque enim ſanat, id & immutat & alterat: at verba ſolum mentis inducunt conceptum. Artificialis eſt vocum & verborum forma, quæ per ſe nullam vim, nullum habet actum: ſed ab eorum arbitrio & voluntate pendet qui verba emittunt. Non ergo ipſa verborum forma quidquam per ſe efficere poteſt. Vt neque etiam verborum materia maiorem vim ad ægritudines pellendas habere dicetur. vox enim eſt quædam halitus ſpecies, quæ in morbos, non magis quàm cęteris corporis halitus agere poteſt. Non ea ſolùm agere poſſunt quæ materia & ſubiecto participant: vt calor ignis frigiditatem aquæ mouere & mutare poteſt: in calorem febris aut corporis qualitates nõ agit. Vox autem & humorum intẽperies neque materia neque ſubiecto quidquã habent aut idem aut ſimile. Itaque conceptę iſtę verborum formulæ & fictæ precum operationes, vel ſunt meræ nugæ & impoſturæ, vel ſunt magicæ traditiones, (vt ait ille) *inſana documenta quæ noſtra credulitas excogitauit*[a]. Seneca, *Rudis adhuc antiquitas credebat & attrahi imbres cantibus & repelli, quorum nihil poſſe fieri tam palàm eſt, vt huius rei cauſa nullius philoſophi ſchola intranda ſit*[b]. Hippocrates veneficos quoſdam & irridet & execratur, qui ſe profitebantur orationibus & certis quibuſdam ſacrificiis ſanaturos morbũ, quem illi ſacrum, nos comitialem vocamus[c]. Galenus fraudes eiuſmodi reiicit tanquam fabulas aniles & præſtigiaturas Ægyptiorũ & Babyloniorum, atque in Pamphilum quendam inuehitur, qui in herbarum collectione imprecationes quaſdam admurmurare ſolitus erat[d]. Alexander ψευδομάντις à Luciano ridetur,

a Pompon. Lætus in vita Conſtantij.

b Seneca. lib. 4. natural. qu. cap. 7.

c Hippocrates lib. de morbo ſacro.

d Galenus περὶ ἁπλῶν φαρμάκων δυνάμεως.

detur, qui graſſante peſtilentia verſum hunc foribus inſcribi iubebat, tanquam certiſſimum aduerſus vim peſtilentiæ remedium: φοῖϐος ἀκιρσεκόμης λοιμῦ νεφέλην ἀπερύκει[a]. Diuus Thomas[b] curationes morborum per verba fieri aliter non poſſe credidit quàm virtute dæmonum: eóſque qui verbis & characteribus morbos curant, vel alia quæpiam miranda præter naturam agunt, aſſerit fœdus habere cùm malo dęmone, vel expreſſum vel tacitum. Expreſſum, ſi aperta impietate cum dęmone ipſo communicent: quod facere ſolent qui malo dęmoni ſeſe deuouerunt. Tacitum, ſi conceptas illas verborum formulas ab iis didicerint qui fœdus illud expreſſum habent. Tertullianus de malis dæmonibus agens, *Operatio eorum* (inquit) *eſt hominis euerſio, ſic malitia ſpiritalis à primordio auſpicata eſt in hominis exitium. Itaque corporibus quidem & valetudenes infligũt & aliquos caſus acerbos, animæ verò repentinos & extraordinarios per vim exceſſus*[c]. Magia multam habet cum medecina affinitatem. Plinius, *Natam primùm è medicina nemo dubitat* (inquit) *ac ſpecie ſalutaria irrepſiſſe velut altiorem ſanctiorémque quàm medicinam. Ita blandiſſimis deſideratiſſimíſque promiſſis addidiſſe vires religionis, ad quas maximè etiã num caligat humanum genus*[d]. Hinc Plato magiam & veneficium, etſi non ad hominum, ſed pecorum & animalium perniciem adhibeatur, tamen in medico capitaliter puniri vult: in cæteris hominibus ſecus: ἐὰν μὲν ἰατρὸς ὢν τυγχάνῃ, καὶ ὄφλῃ δίκην φαρμάκων, θανάτῳ ζημιούσθω[e]. Quintilianus, *Nulli* (inquit) *venenum faciliùs dari poteſt quàm accipit vtique tanquam medicamentum*[f]. Salomon de populis loquens, qui terræ ſanctę olim inhabitatores & inco-

a *Lucianus in Alex. ſeu ψευδομ.*
b *D. Thomas in ſecunda ſecundæ qu. 96. art. 2.*
c *Tertull. in apologet. aduerſus gentes.*
d *Plin. 28. cap. 1.*
e *Plato. li. 11. de legibus.*
f *Quintil. declam. 321*

læ erãt. *Exhorruiſti eos, Domine, quoniam odibilia opera tibi faciebãt per medicamina*[a]. Per medicamina autem intelligit incantationes, ac præcipuè illas quæ ad morborum remedia adhibebãtur, vt & veneficos atque incãtatores Græci φαρμακέας & φαρμάκους & φαρμακευτὰς vocant, vt & apud Pauſaniam veneficæ illæ quas Iuno miſit vt Alcmenæ parturienti impedimento eſſent, Pharmacidæ appellantur[b]. Eò etiam referri poteſt quod Aſę Regi imputatur, qui in morbo & ægritudine ſua, *non quæſiuit Dominum, ſed magis in medicorum arte confiſus eſt*[c]. Sed cùm malus dæmon, magorum & veneficorum princeps fraudis & fallaciarum omnium author ſit & inuentor: ideò plerumque fallaces ſunt eius impoſturæ. vnde & iſta curationum remedia ſæpe vanam aliquam ſanitatis ſpeciem habent, ſed non quę duret, aut vim vllam efficacem & perpetuam habeat. Hadrianus Imperator aquam intercutem, qua laborabat, magicis incantationibus eduxit: ſed ea rurſus atque eodẽm ferè temporis momẽto repletus fuit[d]. Imperator Conſtantinus cùm graui leprę morbo laboraret, ad eam curandam plerique magi & incantatores, multi etiam impoſtores ex Perſide. acciti ſunt: ſed tantum abeſt vt quidquam proficerent, quin potiùs morbum adaugerent, vt refert Nicephorus[e]. Diuus Auguſtinus eleganter, *Ad hoc genus* (inquit) *pertinent omnes ligaturæ atque remedia quæ medicorum quoque diſciplina condemnat, ſiue in præcantationibus ſiue in quibuſdam notis, quas characteres vocant, ſiue in quibuſdam rebus ſuſpendendis atque illigãdis, vel etiam ſaltandis quodammodo, non ad temperationem corporum, ſed ad quaſdam ſignificationes, aut occultas aut etiã manifeſtas, quæ mitiore nomine*

a *Salomon. cap.12. Sapientiæ.*
b *Pauſanias lib.9. in Bœoticis*
c *Lib.2. Paralipom. cap.16.*
d *Dion. Xiph. in Adriano. Zonaras tom. 2. pag. 204. in fin. & 205. in pr.*
e *Nicephorus Calliſtus lib.7. cap.33.*

nomine phyſica vocant, vt non quaſi ſuperſtitioſè implicari, ſed natura prodeſſe videantur[a]. Itaque cùm extraordinariæ iſtæ ſeu fraudes & impoſturæ, ſeu etiam morborum curationes non remediis naturalibus conſtent, ſed à malo dæmone procedant, reiiciendę ſunt: nec inquirendum an proſint nécne. Ochoziam Regem hiſtoria ſacra refert, cùm ægrotus in lecto decumberet, miſiſſe ad Beelzebub Aſcaron, ſciſcitãdi cauſa an ex eo morbo conualeſceret: Elias Propheta diuini numinis iuſſu Ochoziæ Regi mortem hanc ſolam ob cauſſam denuntiauit quòd dæmones potiùs quàm verum Deum conſuluiſſet[b]. Sub Antonio Caracalla dãnati ſunt qui remedia quartanis tertianíſque collo appenſa geſtabant[c]. Sub imperatore Conſtantio ſi qui remedia quartanæ vel doloris alterius, collo geſtaret, ſiue per monumẽtum tranſiiſſe veſpere, maleuolorum argueretur indiciis: *Ille* (inquit Ammianus Marcellinus) *vt veneficus ſepulchrorúmque horrores & errantium ibidẽ animarum ludibria colligẽs vana, pronunciatus reus capitis interibat*[d]. Vlpianus incantationes quantumuis in morborum curatione proficiant, reiicit & damnat[e]. Imperatoriæ conſtitutiones remedia eiuſmodi inhibent & interdicunt[f]. D. Auguſtinus ab eccleſiæ communione illos excludit, qui in collectionibus herbarũ carmina dicunt, eóſque qui characteres ęgrotis ad ſanandos eos apponunt[g]. Inter veteres Caroli magni ſanctiones hęc vna eſt, *vt à clericis vel laicus phylacteria vel fal ſæ inſcriptiones aut ligaturæ quæ imprudentes pro febribus aut aliis peſtibus adiuuari putant, nullomodo vel ab illis vel à quoquã Chriſtiano fiant: quia magicæ artis inſignia ſunt*[h]. Can. 42. Concilij Turonẽſis ſub

a *D. Aug. lib. 2. de doctrina Chriſtiana.*

b *Regum lib. 4. ca. 1.*

c *Spartianus in Anton. Caracalla.*

d *Ammianus Marcell. lib. 29. in fin.*

e *l. 1. § medicos. ff. de variis & extraord. cognit.*

f *l. eorum. Cod. de maleſ. & mathem.*

g *Can. admoneant. can. non obſeruetis 26. quæſt. 7. can. nec mirum. §. ad hac 26. qu. 1. can. illud 26. quæſt. 2.*

h *Capitul. Caroli magni. lib. 6. cap. 72.*

Carolo magno habiti. *Admoneat ſacerdotes fideles populos, vt nouerint magicas artes incantationéſque quibuſlibet infirmitatibus hominum nihil poſſe remedij conferre, non animabus languentibus, claudicantibúſve, vel etiam moribūdis quidquam mederi, non ligaturas oſſium, vel herbarum, cuiquam mortalium adhibitas prodeſſe: ſed hæc eſſe laqueos & inſidias antiqui hoſtis, quibus ille perfidus genus humanum decipere nititur.* Conſtantinus Imperator cùm videret multos dęmonem Cilicium venerari, quem etiam, quia pleroſque ægrotos ſanabat, ἰατρὸν καὶ σωτῆρα ſoliti erant appellare, Dæmonis illius templum diruit, funditúſque euertit, vt notum cuique faceret, non ab huiuſmodi dæmonibus, ſed à vero & omnipotenti Deo opem implorandam, & petenda morborum remedia [a]. Neque enim vel medicinæ intuitu, vel morborum curationis gratia omittendæ ſunt pietatis regulæ, aut violanda Chriſtianæ eccleſiæ præcepta. Proponamus ergò Hurellum conceptis verborum vel precum formulis ſalutaria habere ad ægros ſanandos remedia: non tamen licere volumus, aut eum admittere, aut eius remedia probare. Neque enim qualeſcunque verborum formulæ vim vllam habere poſſunt, niſi id ſortilegio malíque dæmonis arte fiat. Sic itaque cùm Hurellus nec θεοδίδακτος ſit, nec medicus, nec χάρισμα ὑγιείας habeat, neceſſe eſt vt aut empiricus cenſeatur, aut ſortilegus. Sortilegos in Republica Chriſtiana tolerare impium eſſet. Empiricos autem, quorum imperitia nociua eſt, & qui nihil laudabile, ſed meras nugas & fraudes habent, multis Senatuſconſultis & meritò reiectos & expulſos eſſe docuimus. Iſtiuſmodi enim impoſtorum vanæ pollicitationes

[a] *Euſebius in vita Cōſtantini lib. 3.*

pollicitationes cupreſſis ſimiles ſunt, quæ & pulchræ apparent, & ſublimes: ſed nullos producunt fructus. Quid verò, deinceps in corporis humani cura tutum erit, ſi liceat obuio cuique medicum ſe iactare, & ſalutarem iſtam profeſſionem tot tantiſque fraudibus contaminare? Quin potius publicè intereſt, vt Senatus curam ciuium habeat, & ſalutem plebis Chriſtianæ ab impuris impoſtoris iſtius manibus ſtudeat vindicare.

SENATVS Hurellum iuſſit medicorum examen ſubire, ac donec ab ordine & collegio medicorum probatus eſſet, vetuit ęgrotis potiones vllas imperare, aut medicamenta præbere, vel morborum curam publicè profiteri[a].

[a] Arreſt du Ieudy dernier iour de Febvrier 1577. Bautru ſieur des Maras plaidant pour Hureau, & moy pour les Medecins & Apothicaires d'Orleans.

Veneficij à ſacerdote commiſſi cognitio an laico iudici competat, an verò ad iudicem Eccleſiaſticum remitti debeat.

CAPVT VI.

TITIVS, qui presbyter erat, venenum Meuio porrexiſſe accuſatur. Aſſerit Meuius ſumtum, ac poſteà vomitoria potione eiectum venenum: Titiúmque veneficij reum facit apud iudicem ſecularem. Titius ad iudicem ſuum Eccleſiaſticum remitti poſtulat. Hoc accuſator fieri debere negat, & atrocitatem nefarij criminis opponit.

PRO TITIO. Presbyteralis dignitas & ſacroſancti ſacerdotij character manus profanas execratur. Ipſa enim pietatis ratio priuilegia, honores & cultum tam perſonis, quàm rebus ad Ec-

cleſias pertinentibus aſſeruit. Immunitates & vacationes nemo Eccleſiæ, niſi impius & ſacrilegus, inuidebit. Eccleſiaſticis autẽ perſonis præter alia priuilegia præſcriptio fori conceſſa eſt, ne laicis Prælatos, presbyteros, cęteróſque Eccleſię Antiſtites damnare, aut capitalia in eos iudicia exercere liceret. Quemadmodum ergò ſenatores Seuerus Imperator noluit niſi à ſenatoribus damnari: [a] ſic etiam ſacerdotali ordini indulgeri conueniens viſum eſt, ne ab aliis iudicarentur, quàm iis qui ſacri Senatus pars ſunt, quíque ſanctam militiam profitentur. *Quid enim iniquius eſt* (inquit Tertullianus) *quàm veri Dei Antiſtites nocentiſſimorum more tractari* [b]? Parij Delphos miſerunt ſciſcitatum, numquid miniſtrã deorũ condemnarent, quæ rationẽ capiendæ patrię hoſtibus detexiſſet: id Pythia fieri nõ permiſit [c]. Conſtantino Imperatori aduerſus Epiſcopos & Prælatos cùm libelli accuſatorij oblati eſſent, hos ille ſimul colligari, ſuóque annulo obſignari mandauit: dein conuocatis omnibus libellos exuri iuſſit, tum quia ſacerdotum delicta neque publicari neque populo innoteſcere debent, tùm etiam quòd cùm laicus eſſet, abſurdum & impium credidit, ſi de Eccleſiaſticorum hominum reatu cognoſcere pręſumeret [d]. Eadémque ratione cùm Auguſtanæ ciuitatis Epiſcopus, qui perduellionis & proditionis per calumniam accuſatus fuerat, abſolutus eſſet, & clericos calumniatores puniri æquum videretur, cognitionem tanti criminis Rex Theodoricus Mediolanenſi Epiſcopo committit [e]. Sic etiam cùm Theodato Gothorum Regi conditiones pacis à Iuſtiniano imponerentur, conuenit ne ei liceret abſque Imperatoris iuſſu quenquam ſiue ſacri ſiue Senato-

a Spartian. in Seuero. Idem etiã ſtatutũ eſt ab Adriano & Anton. Impp. Spartian. in Adriano. Capitol. in M. Antonino.

b Tertull. lib. de fuga in perſecut. in prin.

c Herod. lib. 6. in fi.

d Cedrenus pag. 237. Niceph. li. 8. cap. 16. Zonaras tom. 3. pag. 9. Sozom. lib. 1. ca. 17.

e Caſſiodorus lib. 1. epiſt. 9.

Senatorij ordinis aut damnare aut occidere[a]. Quin & ciuſdem Imperatoris Iuſtiniani Nouellæ conſtitutiones ſanxerunt, ne clerici apud ſeculares iudices, ſed apud proprios Epiſcopos, vel accuſari poſſent, vel cauſam dicere tenerentur[b]. Valentinianus Imperator neque de clerici accuſatione, neque de Eccleſiaſtici dogmatis controuerſia cognoſcere voluit, ἐμοὶ μετὰ λαοῦ τεταγμένῳ θέμις τοιαῦτα πολυπραγμονεῖν[c]. Quin & antea Conſtantinus Imperator edicto perpetuo ſanxerat, vt clerici ciuilium iudicum, ſi vellent, cognitionem declinare poſſent: atque Epiſcopis ea cognitio mandaretur, vt quicquid ipſi, non autem alij magiſtratus, iudicaſſent: id firmum ratúmque haberetur[d]. Idémque Imperator conſtituit vt à præfectis & iudicibus laicis ad Epiſcopos appellatione interpoſita recurrere liceret, ſi qui clerici vellent iudices ſeculares reiicere & refutare[e]. Apud Caſſiodorum Theodoricus Petro Epiſcopo reſcribens, *Cauſarum veſtrarum qualitas vobis debet iudicibus terminari, vnde expectanda magis quàm imponenda iuſtitia*[f]. Itaque generaliter canonum regulis inſtitutum eſt, ne de clericorum cauſſis, ac maximè criminalibus ſeculares iudices vllomodo cognoſcant[g]. Sic & pleriſque Caroli magni conſtitutionibus ſancitum eſt, *vt clerici eccleſiaſtici ordinis, ſi culpam incurrerint, apud eccleſiaſticos iudicentur, non apud ſeculares*[h]. Quòd ſi iudex laicus clericum iudicare & damnare præſumat, lex nihil egiſſe eum cenſet, ex illa iuris regula, ſententiã à non ſuo iudice latam vim non habere[i]. Eccleſiaſtici quidem iudices nec capitaliter damnare ſolent, nec ſanguinis ſententiam ferre poſſunt[k]. Vt de illis

a *Procop. lib. 1. de bello Gothorũ.*
b *Nouella 83. vt clerici apud proprios epiſc. &c. & Nouella 123. de ſanctiſſ. Epiſc. §. ſi quis. l. 25. cum clericis. l. quicũque. C. de epiſc. et cler.*
c *Sozom. li. 6. ca. 7. & Niceph. Cal. lib. 11. cap. 3.*
d *Niceph. Call. lib. 7. cap. 46.*
e *Sozomen. lib. 1. ca. 9. Niceph. li. 7. cap. 46.*
f *Caſſiodo. lib. 5. ep. 37.*
g *11. quaſt. 1. per totũ et 15. quaſt. 7. & 8. & Niceph. li. 7. ca. 46. circa finem.*
h *Capitul. Caroli magni lib. 1. ca. 38. & li. 5. c. 237. Et li. 6. ca. 155.*
i *l. 1. & fin. C. ſi à non cõpet. iudice cap. at ſi clerici de iudiciis.*
k *Cap. Clericis & cap. ſententiam ſanguinis, ext. ne cler. vel mon. ſecular. ſe negot. ca. in Archiepiſc. ext. de raptoribus.*

dici non abſurdè poſſit quod Auſonius de magiſtratibus municipalibus, *Quique ſuas rexere vrbes, purúmque tribunal Sanguine, & innocuas illuſtrauere ſecures*[a]. Ideò enim Auſonius tribunal purum ſanguine & innocuas ſecures vocat, quia licèt magiſtratus municipales ius haberẽt deferẽdarum faſcium[b], illis tamen faſces & ſecures magis erant inſignia magiſtratus quàm imperij, aut certè honeſtamenta nominis potiùs, quàm inſignia poteſtatis. Neque enim poterant iubere vinciri, virgas expediri, vel in ſontes lege agi. Nos idem de iudicibus Eccleſiaſticis dicere poſſumus, ſiquidem illis ſententiam ſanguinis ferre non licet. Clericos autem & ſacerdotes, qui extraordinariis criminum cognitionibus interſunt, Latinus Pacatus vocat Antiſtites nomine, reuera autem ſatellites & carnifices, *qui cùm in iudiciis capitalibus aſtitiſſent, quum gemitus & tormenta miſerorum auribus ac luminibus hauſiſſent, cùm lictorum arma, quum damnatorum frena tractaſſent, pollutas pœnali manus contactu ad ſacra referebant, & ceremonias, quas inceſtauerant mentibus, etiam corporibus inquinabant*[c]. Baſilij magni canone per trienniũ ſacris arcebantur etiam illi qui hoſtem in bello interfecerãt[d]. Itaque in ea pugna, ex qua nobilem & inſignem Philippus Auguſtus Frãcorum rex victoriam aduerſus Belgas Flandriæ reportauit, refert hiſtoria Epiſcopum Bellouacum, qui prælio ferox intererat, non enſe, ne vel interficeret quenquam vel ſanguinem funderet, ſed claua, qua hoſtes ſterneret, pugnare voluiſſe. Apud Germanos contrà (ſi credimus Tacito) neque animaduertere, neque vincire, neque verberare quenquam, niſi ſacerdotibus permiſſum[e]. Iulianus Imperator Chriſtianos

a *Auſonius in Moſella.*

b *l. 53. duũ virum, C. de decurio. lib. 10. C.*

c *Latin. Pac. in paneg. ad Theo.*

d *Ced. pag. 542.*

e *Tacit. de mor. Ge.*

ſtianos hac excuſatione à magiſtratibus reiiciendos dicebat, quòd illi iudicio capitali quenquam damnare nefas eſſe ducerent[a]. Tertullianus Chriſtianum monet, *ne iudicet in capite alicuius vel pudore (feras enim de pecunia) neque damnet neque prædãnet, nemmẽ vinciat, neminẽ recludat aut torqueat*[b]. Romani magiſtratum ambire aut ſuſpicere flamini Diali interdicebant, impium eſſe rati Diis ſacrificare & auſpicem eſſe diuini cultus eum, qui damnationibus & capitalibus ſuppliciis interfuiſſet[c]. Titus pontificatum maximum ideò ſe profeſſus accipere, vt puras ſeruaret manus[d]. Apud nos licet iudices Eccleſiaſtici capitaliter damnare nequeant, nihil tamen vetat, quin prima de ſacerdote cognitio Eccleſiaſticis debeatur, ea tamen lege, vt ſi eum capitali damnatione dignum agnoſcant, hunc Regio iudici plectendum tradant, ſitque ſecularis poteſtas eccleſiaſticæ vindex iuriſdictionis. Quemadmodum enim Homerus Martem συναρωγὸν θέμιστος vocat[e], quia quod Iuſtitia æquo & prudenti iudicio precipit, ſi non pareatur, Martia vis & armata manus executioni mandat. Sic etiam poſt cognitionem iudicis Eccleſiaſtici nocens clericus regio iudici puniendus remittitur, vt inuocato brachij ſecularis auxilio, *Crimina plectant Armatæ leges gladiis & vindice ferro.* Conſtantinus Imperator inſurgere leges & armari iura gladio vltore dixit[f]. Hoc iure Eccleſia Gallicana ſemper vſa videtur. Canone 41. Concilij Turonenſis ſub Carolo magno habiti, *Inceſtuoſi, parricidæ, homicidæ multi apud nos (heu proh dolor) reperiũtur, ſed aliqui ex illis ſacerdotum nolũt admonitionibus aurẽ accõmodare, volẽtes in priſtinis perdurare criminib. quos oportet per ſecu-*

a *Niceph. lib. 10. cap. 24.*

b *Tertull. li. de idololatr. ... cap. 7.*

c *Plutarc. in Roman. quaeſt. vltima.*

d *Sueton. in Tito, cap. 9.*

e *Homerus in hymno Martis.*

f *L. cũ vir C. ad l. Iul. de adult.*

laris poteſtiæ diſciplinā à tā praua cōſuetudine coerceri, qui per ſalutifera ſacerdotum monita noluerūt reuocari. Æquum eſt ergo vt de ſacerdotis crimine iudex Eccleſiaſticus prior cognoſcat, ac deinde ſi capitale ſupplicium, aut etiam quæuis corporalis pœna irrogari debet: adeatur iudex ſecularis. Sic cùm Paulus Samoſatenus hæreſeos damnatus fuit, ſacrorum gradu deiectus eſt à Præſulibus Chriſtianis: ac deinde, vt de poſſeſſione Epiſcopàtus pelleretur, ſeculare poteſtatis laicæ ſubſidium expoſci, & ſacram Aureliani Cæſaris maieſtatem implorari viſum eſt[a]. Neſtoriana hęreſis à clero & Eccleſiaſticis damnata fuit, ſed Theodoſius pœnas temporales adiecit[b]. Itaque clericum priùs ab Eccleſiaſtico magiſtratu iudicari conueniens eſt. Quòd ſi ex criminis atrocitate ad tribunal ſeculare remittatur, tunc iudex Regius cauſſam criminíſque probationes exacto iudicio recenſet. Ac licet ſacerdotem capitali pœna dignum damnauerit: tamen ante ſupplicium exauthorari ab Epiſcopo ſacerdotem oportet: Exauthorationem degradationem vocant. Romæ Veſtales, cùm non alios haberent iudices præter Pontificem maximum, ſi admiſſi inceſtus arguerentur, & conuictas damnari oporteret, ante damnationem ac priuſquam viuæ ſub terram foderentur, mos erat eas ſacris à Pontifice arceri & ſacerdotio exauthorari[c]. Non abſimiliter Chriſtiani exauthorationis ſolemnitatem in ſacerdotibus & clericis obſeruant. Iſta γύμνωσις & degradatio neceſſaria videtur. Sicut olim apud Romanos, in carcerem magiſtratus coniicere, vix niſi finito aut abrogato magiſtratu, licebat. Vnde apud Dionem Lentulus coniurationis Catilinarię reus, ἀπειπὼν τὴν

a *Euſeb. li. 7. hiſtor. ca. 27. 29. & 30.*

b *Socrates lib. 7. cap. 34.*

c *Plutarc. in Numa. Dion. Halicarnaſſ. li. 3. Liuius, Feſtus.*

ϛρατηγίαν ὑπὸ τῆς γερουσίας ἀναγκασθεὶς, ἐν φρουρᾷ μετὰ τῶν ἄλλων τῶν συλληφθέντων ἐγένετο[a]. Nec alienum videtur quod apud Cedrenum Sandabarenus monachus idémque ſacerdos, cùm reus maieſtatis argueretur. Obteſtor te (inquiebat ad Photium patriarcham) vt mihi priùs ſacerdotalis dignitas adimatur, & tum exauthoratus, vt maleficus, puniar. Ὁρκίζω σε δέσποτα κατὰ τοῦ θεοῦ πρότερόν με καθαρῆσαι, καὶ τότε γυμνὸν ἱερωσύνης παραλαβέτωσαν καὶ κολαζέτωσαν ὡς κακοῦργον[b]. Quemadmodum autem militibus, qui ante pœnam exauthorabantur, inſignia militaria detrahi ſolebant[c]: Sic etiam in exauthoratione & degradatione presbyteri (quam Diuus Hieronymus comparat degradationi militari) clerici non ante capitaliter & extremo ſupplicio puniuntur, quàm infulis ſacerdotalibus exuti, & à Præfecto eccleſiæ exauthorati fuerint[d]. Sic Iuſtinianus ſacerdotes qui poſt ſacram ordinationem vxores ducebant, adempto priùs infularum iure, curiæ cum bonis ſuis tradi voluit[e]. Quòd ſi exauthorationem præire clerici pœnam & ſupplicium fatemur, iudicis Eccleſiaſtici cognitio præcedat neceſſe eſt. Neque enim ante Prælatus ſacerdotem exauthorat, quàm ei de crimine conſtiterit: atque id probationibus in foro, non ſeculari, ſed Eccleſiaſtico factis. Hoc enim illis perpetuum eſt, ne iudiciarios actus fori ſecularis agnoſcant, néve eis fidem vllam adhibeant. Magnũ quidem eſt & atrox veneficij crimen, ſed non quiuis reus nocens eſt. Non quæuis accuſatio damnationem præiudicat. Sæpe calumniator accuſatoris perſonam ſuſtinet: Sæpe ſceleris atrocitas falsò in inuidiam prætenditur. Meuius viuit & valet: Veneficium obiicit attentatum non perpetratum: Reus

a Dion lib. 37.
b Cedreni annales pag. 479.
c Ammia. Marcell. l. 24. & toto tit. de his non impletis ſtip. ſacram ſolutis ſunt, & l. 2. §. ignominia ff. de his qui not. infam. l. milites. §. miſſionem ff. de re militari.
d Cap. at ſi clerici. de iudiciis. ca. nouimus de verbor. ſignif. cap. excommunicauimus. de hereticis.
e Nouella 123.

quidem cauſſam ſuam non aduerſarij ſalute, ſed innocentia ſua tutari ſtudet & defendere. Sed quid vetat in obſcuro & dubio probationum conflictu, atrocitatem criminis obiecti conſideratione aliqua lenire, cùm leges crimen perpetratum & ſcelus non perpetratum eadem ſeueritate vindicare non ſoleant? Imò cogitationis pœnas in forum deduci iura vetant: nec quenquam cogitationis ſolius pœnam ferre, aut ſeueram voluntatis nudæ coercitionem ſubire patiuntur[a]. Marcus Cato dicebat, *neminem qui malè facere voluit plecti æquum eſſe, niſi quod factum voluit, etiam fecerit*[b]. Titius non quidem abſolui ſe cauſſa non cognita petit: ſed in iſta quæſtione veneficij per calumniam ab eo obiecti qui viuit & valet, poſtulat ſe ex canonum decretis & perpetua eccleſiæ politia, ſacro Senatui reddi, & ad iudicem eccleſiaſticum, qui de accuſationis veritate cognoſcat, remitti.

a *L. cogitationi. ff. de pœnis can. cogitatio. & can. cogitationum. can. homicidium, de pœnitentia. diſtinctio. 1.*

b *Gellius li. 7. c. ep. 3.*

PRO MEVIO CONTRA REVM.

Quò plus honoris & venerationis ordini eccleſiaſtico debetur, eò grauiùs plectendi ſunt illi, qui, vt ait Saluianus, *per flagitia ac turpitudines ſuas nomen religionis infamant*[c], & qui profana nequitia criminúmque ſuorum dedecore & atrocitate tam ſacrum ordinem polluere & maculare non erubeſcunt. Neque enim eccleſiaſtici fori priuilegia in fauorem ſceleratorum, ac multò minus ad veneficorum tuitionem & excuſationem adinuenta quiſquam verè dixerit. *Non tanti eſt vnius vita* (inquit Diuus Ambroſius) *quanti eſt dignitas omnium ſacerdotum*[d]. Galba Imperator tutorem, quòd pupillum, cui ſubſtitutus hæres erat, veneno necaſſet, cruce affecit: implorantíque leges & ciuem Romanum ſe teſtifi-

c *Saluian. lib. 4. de guberna. Dei.*

d *D. Ambroſ. epiſt. 32.*

teſtificanti, quaſi ſolatio & honore aliquo pœnam leuaturus, mutari, multóque præter cæteras altiorem & dealbatam ſtatui crucem iuſſit [a]. Cur non eodem veneficij odio præſcriptionem iſtam eccleſiaſtici fori & clericalis ordinis fauorem in tanta criminis atrocitate aut apertè reiiciemus, aut ficta veneratione, non minus quàm Galba ius ciuitatis Romanæ, eludemus? Rectè Saluianus, *Vt in oculum etiam ſi parua ſordes incidat, totum lumen occæcat: Sic in eccleſiaſtico corpore, etiam ſi pauci ſordida faciant, propè totum eccleſiaſtici ſplendoris lumen obſcurat* [b]. Olim eccleſiis locíſque ſanctis hoc, tanquam aſyli iure tributum fuerat, ne inde reos hominéſque facinoroſos extrahere quomodocũque liceret. Sublatum tamen eſt ius illud aſylorum, & meritò, ne eccleſiæ néve loci ſancti, piorum receptaculum, improbis effugium & ſalutem præbere viderentur, &, vt ait Philo, ἀσυλίαν ἀνιέροις τὸ ἱερὸν παρέχεσθαι. πᾶς γὰρ ὁ ἀνίατα δρῶν ἐχθρὸς θεῷ [c]. At verò quod in hac cauſſa poſtulatur, quid eſt aliud, quàm vt ſacerdotij dignitas & ſacroſãctus character venefico tãtæ improbitatis nefariíque criminis reo aſylum & impunitatem præſtet? Nam quemadmodum Plinius de Senatu Romano dixit, *ſeuerus in cæteros, Senatoribus ſolis diſſimulatione quaſi mutua parcit* [d]: ſic etiam nemo eſt qui neſciat iudices eccleſiaſticos hoc tẽpore vnó omnes hoc vitio laborare, quòd in vindicandis hominum ſui ordinis delictis adeò remiſſè & molliter ſe gerunt, vt potiùs tanquam cõſcij conniueant, quàm vt iudices de damnatione & ſcelerum pœna agant. Equidem ſi veram eccleſiaſticæ iuriſdictionis originem inquirimus, veriſimile eſt non aliam olim fuiſſe, quàm vt eccleſiaſtici in

a Sueton. in Galba. cap. 9.

b Saluianus lib. 7. de gubern. Dei.

c Philo de ſpecial. legibus contra malefic.

d Plinius, lib. 9. epiſt. 13.

cauſſa fidei iudices eſſent: Si de criminum vindicta agebatur, nihil hoc ad eccleſiæ prelatos: At ſi de cõtrouerſo fidei Chriſtianæ dogmate, ſi de hæreſi iudicanda, vel conuincendo hæretici alicuius errore quærebatur, hæc erat Epiſcoporum, antiſtitum, totiúſque ordinis eccleſiaſtici cura. Hinc eſt quod D. Ambroſius quum de iuriſdictione Eccleſiaſtica ad Valentinianum Imperatorem ſcriberet: non ille quidem generaliter tradit ſolos eſſe ſacerdotes, qui de ſacerdotum criminibus cognoſcant: ſed hoc tantùm aſſerit, in cauſſa fidei Epiſcopos etiam de laicis in eccleſia, non autem laicos de eccleſiaſticis in conſiſtorio debere iudicare[a]. Hæc autem iuriſdionis eccleſiaſticæ diſtinctio videtur ab ipſis ſacre hiſtoriæ monumentis petita. Nam cùm Diuus Paulus ad Gallionem proconſulem Achaiæ, qui Senecæ frater erat, deductus à Iudæis eſſet: hoc fuit Gallionis reſponſum, Si ſcelus aliquod aut crimen pœnâ dignum commiſit, ego illum puniam & coercebo: εἰ δὲ ζήτημά ἐστι περὶ λόγου καὶ νόμου, vos ipſi videritis[b]. Sed ne curioſò nimis ſtudio antiqua Chriſtianæ eccleſię primordia repetere & inquirere videamur: Iuriſdictionis eccleſiaſticæ regulas, quales nunc in hoc regno obſeruantur, excutiamus. Itaque diſtinguendæ ſunt criminum qualitates & cauſſæ, quia, vt ait Plinius, *Singulis criminibus ſingulæ velut cauſæ continentur*[c]. Clerici in leuibus & ordinariis delictis ſolent ad iudices ſuos eccleſiaſticos remitti, eiſque tradi adhibita reſeruatione caſus priuilegiati, quem vocant. Sed cùm notoriè crimen eſt graue, atrox, & (vt forenſi verbo vti liceat) priuilegiatum: ipſi etiam canoniſtæ iudicem laicum fieri competentem aſſerunt propter ſceleris atrocita

[a] D. Ambroſius epi. 32.

[b] Act. Apoſt. 18.

[c] Plinius lib. 9. epiſt. 4.

atrocitatem[a]. *Sunt quædam enormia flagitia (* inquit ille) *quæ potiùs per mundi iudices quàm per antiſtites & rectores eccleſiarum vindicantur*[b]. Sed cur nouum hoc videatur, cùm etiam in priſca eccleſiæ veneratione Principes regióſque magiſtratus in ipſo Palatio de Prælatorum accuſatione cognouiſſe conſtet? Cæcilianus Carthaginenſis Epiſcopus accuſatus eſt à Donatiſtis, cauſſáque cognita ab Epiſcopis, ac primùm à Melchiade, dein ab Arelatenſi Epiſcopo abſolutus: Sed ab ea abſolutionis ſententia ad Conſtantinum Imperatorem appellare licuit, & apellatione interpoſita cauſáque denuò cognita Conſtantinus, teſte Diuo Auguſtino, de abſolutione pronuncians reſcripſit, Cæcilianum virum omni innocentia præditum eſſe, nullúmque in eo crimen potuiſſe reperiri[c]. Sic cùm Stephanus præſul Antiochenus accuſatores per calumniam ſubornaſſet, qui ſubmiſſa clam, dolo & per inſidias meretrice orthodoxos duos Epiſcopos ſtupri & ſcortationis poſtularent, cauſſa in palatio ab Imperatore Conſtantio aliiſque iudicibus deciſa fuit, damnatúſque Stephanus calumniarum author, & vt indignus ab eccleſiaſtica dignitate deiectus eſt[d]. Cyrillus præſul Hieroſolymitanus abſens in Synodo damnatus eſt: appellauit ad Imperatorem, & quaſi ad maius tribunal prouocaret, appellationi honos habitus. Addit hiſtoriæ eccleſiaſticæ author, Cyrillum fuiſſe primum, qui præter eccleſiaſticas regulas aduerſus condemnationem eccleſiaſticam, tanquam aduerſus publica & extraordinaria criminum iudicia libellis appellatoriis vſus eſt[e]. Dioſcorus cum à Synodo damnatus fuiſſet, ad Principes laicos, qui Synodo interfuerant, & ad

a *Gloſſa in l. addictos Cod. de epiſc. audientia. & in cap. perpendimus de ſententia excō. Maſuerius in tit. de iudiciis. Bened. ad cap. Raynutius.*

b *Can. ſunt quadam 23. quæſt. 5.*

c *D. Auguſt. lib. 3. contra Creſconium grammaticum. Niceph. lib. 7. cap. 43. Euſeb. lib. 10. hiſtor. eccleſ. Optatus Mileuit. lib. 1.*

d *Hiſt. Tripart. lib. 4. cap. 25. Niceph. Call. lib. 9. ca. 25.*

e *Socrates lib. 2. c. 40.*

ſacrum ſenatum, vt de cauſa denuò inquireretur, interpoſita appellatione prouocauit[a]. Quod autem de exauthoratione Meuius obiicit non aliter eam fieri poſſe, quàm ſi eccleſiaſtici fori cognitio præceſſerit: non eſt quod tanta obiectionis iſtius ratio habeatur. Primùm quia nonnulli ſunt caſus & quædam crimina, in quibus aut propter delicti atrocitatem, aut aliam grauem ob cauſam, clerici etiam ex canonici iuris diſpoſitione abſque exauthoratione puniri, imò & extremo ſupplicio affici poſſunt[b]. Sic anno ſecundò ſuſcepti à Iuſtiniano imperij cùm quidam Epiſcopi & Archipresbyteri maſculorum corruptores deprehenſi eſſent, capitali ſupplicio poſt multos cruciatus affecti ſunt, nulla exauthorationis mentione[c]. Deinde ſi fori noſtri communem vſum obſeruare volumus, hoc Senatus ſolet, vt cùm de graui aliquo crimine agitur, non regius iudex ſolus de ſacerdotis delicto cognoſcat, neque etiam ſacerdos ad eccleſiaſticum forum abſolutè remittatur: ſed ambo iudices eccleſiaſticus & ſecularis ſimul cognitionem ſuſcipere teneantur: atque id ſæpè arreſtis Curiæ iudicatum eſt[d]. Neque hoc ſine exemplo. Nam ſub Alexio Imperatore, cùm de damnatione Meſopotamitani, qui Theſſalonicæ pontifex erat, ageretur: Patriarcha non ſacerdotes tantùm, ſed & alios iudices aſciuit[e]. Anacletus Papa cauſas clericorum & negotia in commune iudicari vult coram Patriarcha & Primate eccleſiaſtico, & coram patricio ſeculari[f]. In Epheſina Synodo, cùm Dioſcorus reus eſſet, & iudicari eum oporteret, ſedebant tum Epiſcopi, tum etiam magiſtratus laici, & qui in Senatu ſummo primas gerebant dignitates[g]. Et hoc quidem nunc apud

a *Niceph. lib.15.c.30.*

b *Textus in cap. perpẽdimus de ſentẽtia ex communicat. Gloſſa & Canoniſta in cap. ad abolendam de hæreticis. Panorm. in c. etſi clerici de iudiciis l. quicũque l. omnes. Cod. de epiſc. & cler.*

c *Cedrenus pag.302.*

d Arreſt donné cõtre vn Preſtre nommé Guichõ, le 23. de Iuillet 1585.

e *Nicetæ Annales pag.224.*

f *Can. omnis oppreſſus 2. qu.6.*

g *Niceph. Call. lib.15. cap.30.*

apud nos inualuit, vt vterque tam ſecularis, quàm eccleſiaſticus iudex de ſacerdotis crimine cognoſcat, ſi crimen non leue eſt, ſed delicti grauitas maturum iudicium & ſeueriorem cognitionem requirat. Præeſt autem iudicio eccleſiaſticus atque aſſeſſores ſibi aduocat: ſed omnia fiunt Regio iudice præſente & vocato. Non tamen de corporali pœna pronuntiat eccleſiaſticus, ſed de crimine cognoſcit: quod ſi probatum ex conſilij ſententia videatur, ipsúmque crimen capitalem animaduerſionem requirat, tunc reum iudici ſeculari puniendum eccleſiaſticus permittit. Atque hæc iudiciarij ordinis forma multum habet & æquitatis & dignitatis. Nam cùm ſimul iunctímque duo iſti iudices, Eccleſiaſticus & Regius, accuſationem inſtruunt, & probationibus factis de crimine iudicant, Regij iudicis præſentia ſuſpicionem omnem fauoris eccleſiaſtici remouet. Itaque ſi clericus abſoluitur, nulla erit gratiæ, fauoris, & mutuæ diſſimulationis ſuſpicio. Sin verò reus capitali iudicio damnatur, non poterit eccleſiaſticus, qui condemnationis præiudicio adfuit & præfuit, recuſare, quin damnatum exauthoret, factáque exauthoratione puniendum capitalibus miniſtris permittat. In delictis grauioribus id obſeruari diximus: At in hac cauſſa de ſcelere atrociſſimo agitur. Quis enim vnquam legiſlator ſatis grauem & acerbam veneficio pœnam impoſuit? Pliniusſcribit, terram humani generis miſertam venena produxiſſe, ne quis aut lenta tabe conſumeretur, aut, ſi quando tædium vitæ eum cepiſſet, inuitus viueret[a]. At Meuius vim quidem veneni præſentem remediis vitauit, ſed ita affectus, vt continua & graui tabe conſumatur. *Vulnus alit venis*

[a] *Plinius, lib. 2. c. 63.*

& cæco carpitur igni: δυσίατα γὰρ ἤδη καὶ παντελῶς ἀθεράπευτα τὰ ἐκ φαρμακειῶν ἀῤῥωστήματα, ait Philo[a]. Atrox adeo & nefarium viſum eſt veneficij crimen, vt præ cæteris vnum hoc delictum maleficij nomine deſignetur. Etenim malus Dæmon hoc præcipuè agit, vt quæ ad ſalutem hominum ſunt adinuenta, in perniciem & interitum conuertat: in venenis autem maleficia ſua potiſſimum exercet, vt cibi vel potiones, ſi quando ad ſalutem vel alimenta præberi contingat, noceant & interimant. Crimen eſt ſæuum, & eò occultius quò ſceleratius, & tantò ſceleratius quantò occultius. Philo Iudæus veneficia cæteris omnibus delictis grauiora cenſet: Homicidas (inquit) eóſque qui palàm aggrediuntur, videre & vitare licet: At occultæ inſidiæ, & venena, quæ in conuiuio inter menſæ ſacra, inter amicos & ſodales præbentur, vix caueri poſſunt: Qui adulter eſt aut ebrioſus, voluptatis titillatione aliqua inuitatur: Seneca: *Nullum ſine auctoramento malum eſt, auaritia pecuniam promittit, luxuria multas ac varias voluptates, ambitio purpuram & plauſum, & ex hoc potentiam & quicquid potentia poteſt. Mercede te vitia ſollicitant*[b]. Veneficus autem (inquit Philo) non voluptate vlla incitatur, ſed animo malefico & praua voluntate ad tantum ſcelus accingitur[c]. Apud Perſas hæc pœna veneficis infligi ſolebat: Saxum erat latum, cui caput venefici imponentes altero ſaxo feriunt, & elidunt, quoad contuderint faciem & caput contriuerint[d]. Teſtatur Liuius de veneficis quæſtionem Romę primùm habitam, M. Claudio Marcello, & T. Valerio Conſulibus[e]. Refert Xiphilinus ex Dionę ſub Domitiano prehenſos & vltimo ſupplicio affectos quoſdam,

a *Philo Iudæus de ſpecialibus legibus cõtra machos & homicidas. &c.*

b *Seneca. epiſt. 69.*

c *Philo Iudæus in lib. de ſpecialibus legibus cõtra mœchos & homicidas.*

d *Plutarc. in vita Artaxerxis.*

e *Liuius, lib. 8.*

dam, qui acubus veneno oblitis obuios lethaliter pungebant[a]. Iuriſconſultus: *Qui malum venenum necandi hominis cauſſa fecerit*(inquit)*vel vendiderit, vel habuerit, tenetur lege Cornelia de ſicariis*[b]. Quin & ad maiorem pœnam lex ſpeciale id eſſe in hoc ſcelere voluit, vt licet in aliis criminibus morte reorum perſecutio omnis ceſſet & extinguatur[c]: hunc tamen veneficij reatum morte non extingui ſtatueret[d]. Quod autem Titius allegat, cogitati & non perpetrati facinoris nullam eſſe pœnam: id certè contra iura, contra leges contráque æquitatis regulas proponitur. Etenim in criminibus animus & voluntas potiſſimum ſpectatur, adeò vt qui hominem non occidit, ſed vulnerauit vt occideret, pro homicida damnandus dicatur[e]. Diuus Cyprianus, *Deus*(inquit)*videt corda & pectora ſingulorum, & iudicaturus non tantùm de factis, ſed & de verbis, & de cogitationibus noſtris, omnium mentes voluntatéſque conceptas in ipſis adhuc clauſi pectoris latebris intuetur*[f]. Seneca eleganter etiam in hac ipſa venefici quæſtione: *Poteſt aliquis nocens fieri quamuis non nocuerit: Si quis cum vxore, tanquam cum aliena, concumbat, adulter erit: quamuis illa adultera non ſit. Aliquis mihi venenum dedit, ſed vim ſuam remixtum cibo perdidit: Venenum illud dando, ſcelere ſe obligauit, etiamſi non nocuit. Omnia ſcelera etiam ante effectum operis, quantum culpæ ſatis eſt, perfecta ſunt*[g]. Demoſthenes: οὐ τὸ συμβὰν νόμος ἐσκέψατο, ἀλλὰ τὴν τοῦ δεδρακότος διάνοιαν[h]. Cicero: *Niſi fortè quia perfecta res non eſt, non fuit punieda, perinde quaſi exitus rerum non hominum conſilia legibus vindicentur. Minus dolendum fuit re nō perfecta, ſed puniēdū certè nihilominus*[i]. *Niſi verò*

a Xiphilinus in Domitiano.
b L. 3. ff. ad l. Cornel. de ſicariis.
c l. 1. & 2. ſi reus vel accuſ. mortuus fuerit.
d l. Lucius ff. de iure fiſci.
e L. 1. §. diuus. ff. ad l. Cornel. de ſicariis.
f D. Cyprianus ſermone 5. de lapſis.
g Seneca. lib. in ſapientem nō cad. iniur. cap. 7.
h Demoſt. in orat. cōtra Ariſtogitonem.
i Cicero pro Milone.

intereſſe aliquid putas(inquit idem)*inter eum qui hominem occidit,& eum qui cum telo hominis occidendi cauſa fuit. Si interfici Saturninũ nefas fuit,arma ſumpta eſſe contra Saturninum ſine ſcelere non poſſint* [a]. Harmenopulus: φονεὺς ἐστιν ὁ σκοπὸν ἔχων φονεῦσαι, κἂν φονεύσῃ κἂν μὴ φονεύσῃ [b]. Tertullianus, *Non factis ſolùm, verùm & voluntatis delicta vitanda: Neque enim ſi mediocritas humana factis ſolùm indicat, quia voluntatis latebris par non eſt, idcirco crimina eius etiam ſub Deo negligamus* [c]. Quintilianus, *Nunquam mens exitu æſtimanda eſt*(inquit) *Nam & qui impetum in patrem ſtricto gladio feciſſet,reſentus diceret, Non occidi. Si venenum paratum deprehendiſſem, diceret, Non occidi* [d]. Philo Iudæus eleganter, ἐάν τις ἐπανατείνῃ τὸ ξίφος ὡς ἀποκτεῖναι, κἂν μὴ ἀνέλῃ, ἔνοχος ἔσται προαιρέσει γεγονὼς ἀνδρέφονος, εἰ καὶ μὴ τὸ τέλος τῇ γνώμῃ συνέδραμε [e]. Sic etiam Perſeus Macedo apud Liuium, *Aperiendã nimirum nocte ianua fuit & armati comeſſatores accipiendi,præbendúmque ferro iugulum,quando non creditur niſi perpetratum facinus* [f]. Domitianus conditionem Principum miſerrimam dicebat, quibus de coniuratione comperta non crederetur niſi occiſis [g]. D.Hieronymus, *Cùm homicidium ex odio ſæpe naſcatur* (inquit) *quicunque odit, etiam ſi necdum gladio percuſſerit, animo tamen homicida eſt* [h]. Seneca, *Veneficus eſt qui ſaporem cùm venenum crederet miſcuit: Sic latro eſt etiam antequam manus inquinet* [i]. Cogitationis quidem pœnam nemo patitur, ex edicto ſcilicet, *quod quiſque iuris*. Cogitationis quidem nudæ, quæ nihil auſa eſt,nihil-ve attentauit. Nam effectum requirimus. Sic apud Iuriſconſultum ſola furti faciendi cogitatio non facit furem [k]. Sed quum voluntas ad aliquem

a Cicero pro C. Rabirio perduellionis reo.
b Harmenop. lib. 6. tit. 6.
c Tertull. lib. de Pænitentia.
d. Quintil. decla. 281.
e Philo de ſpecialibus legibus.
f Liuius. lib. 40.
g Sueton. in Domit. cap. 21.
h D. Hieron. ad Caſtorinã Epiſtolarum lib. 1. epiſt. 39.
i Seneca li. 5. de benef.
k L. 1. §. 1. l. ſi quid. ſur. ff. de furtis.

quem actum deuenit, tunc eadem eſt auſi quæ &c. commiſſi criminis pœna[a]. Seruius in eum Vergilij locum, *Auſi omnes immane nefas, auſoque potiti*, notat iure Romano non modò effectum puniri, ſed & voluntatem, voluntatem ſcilicet, quæ aliquid attentauit. Vt conſtat non fieri furtum ſolo animo ſine contrectatione, ſed ſi contrectatio rei alienæ interuenit, rectè dicetur furtum commiſſum[b]. Sic etiam in iudicio legis Corneliæ de ſicariis, *ſi quis* (inquit Iuriſconſultus) *gladium ſtrinxerit & cum eo percuſſerit, non eſt dubitandum hoc eum occidēdi animo admiſiſſe*: ac tum verè obſeruari oportet, quod lex ait, in maleficiis voluntatem ſpectari, non exitum[c]. Idque in grauioribus ac nefariis criminibus potiſſimùm obtinet. Tertullianus, *ſenſus delictorum etiam ſine effectibus imputari ſolent animæ*[d]. Hinc eſt quod ait Imperator, pari ſorte leges ſcelus punire & ſceleris voluntatem[e]. Quintilianus, *Inſidiatus ciui, etiam ſi non effecerit ſcelus, pœnas tamen legibus ſoluet*[f]. Seneca, *Omnia honeſta opera voluntas inchoat, occaſio perficit: ſæpe honarata virtus eſt, etiam vbi eam fefellit exitus: ſcelera quoque quamuis citra exitum ſubſederint, puniuntur*[g]. Titius non nudam veneficij cogitationem habuit, ſed venenum necandi hominis cauſſa (vt lex loquitur) fecit, miſcuit, porrexit. Itaque veneficij pœnas meritò patiatur, & capitale apud ſeculares magiſtratus iudiciū ſubeat, qui tantum nefas, támque atrox ſcelus animo malefico auſus eſt & attentauit.

SENATVS, Titium Epiſcopi Pariſienſis eiúſque officialis iuriſdictioni permiſit: Statuit tamen vt tam probationibus, quàm iudicio, criminíſque cognitioni vterque iudex Eccleſiaſticus &

a *L. ſi quis non dicam rapere. C. de epiſc. & cler.*

b *l. 1 vulgaris. §. qui furti. l. ſi quis vxori. §. neque verbo. ff. de furtis.*

c *Nihil intereſt. ff. ad l. Iul. de adult. l. 2. de condit. inſtit. l. fin. ad leg. Cornel. de ſicariis. l. fraudis. ff. de reg. iur.*

d *Tertull. lib. de anima cap. 40*

e *L. 1. ad l. Iul. de ambitu. Cod. Theodoſ.*

f *Quintil. decla. 274.*

g *Seneca li. 4. contron. 7.*

Regius ſimul intereſſent: nec quidquam fieret abſente regio magiſtratu: Imò neque etiam liceret Officiali Titium inconſulto ſenatu aut in libera cuſtodia dimittere, aut aliter à carcere liberare[a].

De penſionibus & reſignationibus beneficiorum.

CAPVT VII.

ECCLESIASTICARVM rerum politiā, præſens ordo, & diſciplina quātum ab antiqua Chriſtianę Eccleſię integritate & pūra ſynceritate diſtet, vix eſt quiſquā pia mēte & religioſo affectu imbutus, qui non & videat & ſeculi iſtius corruptelas ægrè ferat. Dicere lubet cū Plinio, *Quò te vertas, quæ remedia conquiras? vbique vitia remediis fortiora*[b]. Saluianus ad Eccleſiam Catholicam, *vbi eſt illa nūc eximia forma tua & totius corporis pulchritudo? vbi illud de viuis virtutibus tuis diuinorum apicum teſtimonium*[c]? Liuius, dum antiquam Romani populi virtutem & imperij magnitudinem aptè veréque commendat, primordia vrbis ſpectanda cenſet, primámque iubet naſcentis Reipublicæ originem attendi. *Ad illa quiſque acriter intendat animū* (inquit) *quæ vita, qui mores fuerint, per quos viros, quibúſque artibus domi militiæque & partū & auctū imperiū ſit. Labente paulatim diſciplina, velut diſſidentes primò mores ſequatur animo, deinde vt magis magíſque lapſi ſint, tū ire cœperint præcipites, donec ad hæc tempora, quibus nec vitia noſtra nec remediá pati poſſumus, peruentū eſt*[d]. Nō diſſimiliter quiſquis verū Eccleſiæ ſplendorē laudare aut mirari voluerit, omiſſa

a Arreſt dōné à la Tournelle le Samedy 22. Feurier 1586 contre M. Macé Durant Doyen de Laual, Chauuelin plaidoit pour l'appellāt & moy pour l'inthimé Autre pereil Arreſt à la Tournelle du Samedy 26. Aouſt 1595. plaidant de Villiers pour l'appelāt, & A. Arnould pour M. Iſaac Spiſame inthimé.

b *Plinius lib. 4. epiſt.* 25.

c *Saluian. lib. 1. ad eccleſ. cath.*

d *Liuius li. 1. in prin.*

omiſſa præſentis ſeculi corruptela, vlterius animum intendat,& ad antiquam primitiuæ eccleſiæ puritatẽ cogitationes ſuas referat. Vt enim Plato de priſcis & primi ſeculi hominibus dixit eos extitiſſe meliores, quò propiùs ad deos accedebant: οἱ μὲν παλαιοὶ κρείττοντες ἡμῶν καὶ ἐγγυτέρω θεῶν οἰκοῦντες.[a] Ita etiam priſci eccleſię primitiuę Antiſtites, quò propiùs à Chriſto & Apoſtolis erant, eò veriùs Chriſtianam puritatem & eccleſię ſinceritatem referebant. Pręlaturę,& ſacerdotia, &, quę nunc vocamus beneficia, olim martyria erãt: quin & primis eccleſię temporibus ordinarij beneficiorum prouentus, & annui dignitatum eccleſiaſticarum reditus non alij fuerũt, quàm perſecutiones, flagella, fidiculę, cruces, ſupplicia, membrorum lacerationes. At nunc eccleſię Pręlati cœleſtes illos prouentus abnuunt, & pro tormentis, cruce & culeo, delicati martyres, magno eccleſiaſticorum beneficiorum reditu ſuperbiunt,& pingui fructuum abundantia ſaginantur. Eccleſiam fateamur oportet priſtina illa ſua ſanctitate deſtitutam nõ agnoſcere dignitatẽ ſuam. Magna fuit militãtis eccleſię ſub tyrãnis & perſecutorib. admiratio: Sed vt ait D.Hierõymus, *poſtquam Eccleſia ad Chriſtianos Principes venit, potentia quidem & diuitijs maior, ſed virtutibus minor facta eſt*[b]. Exquire veteres illos ſedis primariæ Pontifices, longam ſeriem recenſebis eorum, qui martyrio coronati vitam in Domino finierunt, quíque (vt ait Saluianus) *ad cœleſtis regiæ ianuam gradibus pœnarum ſuarum aſcẽdentes ſcalas ſibi quodammodo de eculeis cataſtiſque fecerunt*[c]. Pudet dicere quanto quámq; infami noſtro dedecore eccleſia olim multo integritatis ſplẽdore fulgens, nũc priſtinę ſancti-

a Plato in Philebo.

b D.Hiero. in vita Diui Malchi.

c Saluian. lib.3. de gubern. Dei.

tatis oblita, turpi vitiorum labe ſordeſcit. Etenim (vt ait Diuus Cyprianus) *priſcarum laudum & gloriæ degenerem eſſe maximum crimē eſt. Minus eſt dedecoris nūquam ad præconium laudis acceſſiſſe quàm de faſtidio laudis ruiſſe*[a]. Sacerdotia& prælaturę, dum viguit incorrupta eccleſiæ antiquitas, nec annuos nec ſtatos reditus habebant. Vnde conueniens videbatur vt plebs Chriſtiana ſacerdotes ſuos in vnaquaque eccleſia & ordinari curaret & alere teneretur. Magnam & ſolicitam adhiberi operam hoc ſeculo videmus ab iis qui fructuum & redituum occaſione beneficia venantur. Olim multò maior & ſolicitior à priſcis Chriſtianis adhiberi ſolebat, ne ſacerdotia & prælaturas obtinerent. Ammonius, cuius laus morum auſteritate, ſingulari eruditione, magnáque philoſophiæ cognitione commendatur, cùm ſe inuitum cerneret ad Epiſcopalem dignitatem &conſecrationem abduci, neque ab eo propoſito clericos & Antiſtites, qui eum elegerant, diſſuaderi poſſe, ipſe ſibi dexteram amputauit auriculam: Nunc demùm (inquiebat) à tanto munere excuſabor, cùm ſacerdotem, niſi integrum & immutilatum, recipi canones non permittant[b]: Sic etiam Nilammon, cùm electus eſſet epiſcopus, eúmque Theophilus nulla admiſſa excuſatione conſecrare vellet, dilationem horæ, vt precationi vacaret, poſtulauit, & cùm ſe tanto munere indignū crederet, Deum precatus eſt vt mori priùs quàm epiſcopum conſecrari, concederetur. Huic voto Deus annuit, ac Nilammon inter precandum expirauit[c]. Diuus Cyprianus de Cornelij Pontificis electione ita ait, *Nō, vt quidam, vim fecit vt epiſcopus fieret, ſed ipſe vim paſſus eſt vt Epiſcopatum coactus exciperet*[d].

a D. Cypr. lib. 2. epiſt. 7.

b Niceph. Calliſt. lib. 11. cap. 37.

c Niceph. li. 11. ca. 37.

d D. Cypr. lib. 4. epi. 2.

Tales

Tales viros hæc ætas perpaucos producit, qui cum D.Hieronymo dicant,*Clericatum non honorem eſſe, ſed onus*[a]. Vanæ ſunt & ſuperfluæ hoc tempore illæ canonum conſtitutiones, quibus ſub graui pœna interdicitur, ne quis ad ſacerdotia, ſacros ordines aut dignitates eccleſiaſticas inuitus promoueatur[b]. Neque enim coruos aut cæteras aues, quę laceratione corporum aluntur, tam rapido volatu ad cadauera per aërem ferri videmus, quàm ægrotante clerico beneficij optimi poſſeſſore, coruos beneficiarios cernimus, aut ad extorquendam à languente reſignationem, & ſpolia adhuc ſpiranti detrahenda, aut deſperata reſignatione ad Regis aulam, curiámve Romanam incredibili celeritate aduolare. Verùm omiſſa in homines huius ſeculi querimonia, inſtitutum de penſionibus & reſignationibus ſermonem cœptúmque iter pergamus. Illud ſanè olim in eccleſia obtinuiſſe conſtat, vt quiſquis vel ſacerdos ordinatus, vel Epiſcopus conſecratus fuerat, non vtique ei poſtea liceret onus ſiue honorem iniunctum, liberè, quandocunque vellet, deſerere, munúſque ſemel ſuſceptum reſignare & eiurare. Hinc Nicolaus Papa ab epiſcopo quodam conſultus, an eccleſiam ſuam aduerſis perſecutionum periculis agitatam relinqueret: *Si perniciosum eſt* (inquit) *proretam in tranquillitate nauem deſerere, quantò magis in fluctibus*[c]? *Indecens eſt* (ait ille) *priùs ſoluere militiæ cingulum, quàm cedat victori aduerſitas præliorum*[d]. D.Ambroſius cùm ex Iuſtinæ Imperatricis mandato de eccleſia iuberetur exire, hoc ego (inquiebat D.Ambroſius ad Beniuolum quæſtorem) ſponte non faciam, ne lupis ſepta ouium tradere & prodere videar, Hîc, ſi placet, occide, hoc

a *D. Hier. epiſtola ad Heliodorũ.*

b *Can. vbi iſta, & cã. honorat. diſt. 74.*

c *can. ſciſcitarum 7. quæſt. 1.*

d *ca. 1. extr. de renunciat.*

loco mortem prona ſuſcipiam voluntate [a]. Diuus Bernardus ad eum reſcribens, qui eccleſiã ſuam, cui præerat, relinquere ideo volebat vt Hieroſolymam pergeret: *Qua ratione* (inquit) *curam tibi creditam animarum exponere debeas omnino non video. Quid enim? blãditur depoſitæ ſarcinæ libertas, ſed charitas nõ quærit quæ ſua ſunt: Fortè quietis prouocat & ocij guſtus ſuauior, ſed euacuatur diſpendio pacis* [b]. *Alligatus es vxori, noli quærere ſolutionem* [c]. Quin & hoc tẽpore ex canonici iuris conſtitutionibus, neque ſacerdotes beneficia ſine conſenſu epiſcopi, neque epiſcopi ſine licentia ſummi Põtificis diœceſes ſuas eiurare & dignitati ſuæ renuntiare poſſunt [d]. Quod nos ficta religione, antiqui vera & ſincera pietate faciebant, ne eccleſiaſtica munera ſponte & abſque licẽtia ſuperioris deſererent, ne quidem vrgente neceſſitate aut graui imminente periculo. Prælati cum eccleſia ſua vinculum, inſtar eſt coniugij [e]. Si à carnali matrimonio ad ſpirituale licet argumentari, cur viro vxorem dimittere aut cõmodare nefas credemus? Prælato eccleſiam dimittere, cedere, & cui voluerit, reſignare fas & licitum eſſe exiſtimabimus? Lupus abbas Ferrarienſis, *Quemadmodum* (inquit) *carnalem copulam non licet reſoluere, niſi ex cauſa fornicationis, ita ſuſceptam ſemel paſtoralem curam nefas eſt deponere, quandiu omnium ſaluti conſuli poteſt* [f]. Meminit Tertullianus Socratis Græci & Catonis Romani, qui vxores ſuas amicis communicauerunt [g]. Sic & Ammianus Marcellinus refert Sarracenos habuiſſe vxores precarias, atque eas data acceptáve mercede ad tempus conduxiſſe [h]. Hos ergo nequitiæ ſuæ patronos aduocent iſti viles, profani & ſimoniaci rerum diuinarum negotiatores, dum promiſcuis

reſigna-

a Niceph. lib. 12. cap. 19. Hiſt. tripar. lib. 9. cap. 20.

b D. Bernard. epiſt. 82.

c D. Paulus epiſt. 1. ad Corint. c. 7.

d ca. quidã cedendi licentiã ext. de renunt. can. ſuggeſtũ 7. quæſt. 1. cap. 2. extra de tranſl. epiſcopi.

e cap. requiſiuiſti. ext. de teſt. cap. 2. de tranſl. epiſcopi.

f Lupus Ferrar. ep. 29.

g Tertull. in apolog. Saluian li. 8. de guber. Dei pag. 268. Plut. in Catone.

h Amm. Marcell. li. 14.

reſignationibus beneficia & eccleſias, quæ Prælatorum ſpirituales ſunt vxores, auara nundinatione mercantur, & mutua fide habita inter ſe commutant. Hoc verè eſt ædificare Sion in ſanguinibus & Ieruſalem in iniquitate: Hoc eſt dignitatum eccleſiaſticarum apicem & Dei ſanctuarium iure hæreditario contra canones tranſmittere[a]. Hæc fuit ianua, per quam lupi in ouile irrumpentes cuncta hęreſibus infecerunt, & oues dignis paſtoribus deſtitutas abegerunt: Hinc vitiorum ſuccreſcentium prima origo: Hinc deformitatis eccleſiam maculantis prima labes: Tùm denique regulas Chriſtianæ diſciplinæ vidimus peruerti, omniáque *ex illo fluere ac retrò ſublapſa referri.* Addamus cũ poeta, *fractæ vires*, aut potiùs *fracti mores*, *auerſa Dei mens*[b]. Olim nulla reſignationum mentione defuncto epiſcopo ſucceſſorem à Clero eligi & ab vniuerſa plebe Chriſtiana probari oportebat. Sæpe quidem non tumultuoſo populi cõcurſu, ſed ex antiſtitum diœceſis illius ſuffragiis fiebant electiones. Idque ſecundo canone Laodicenæ ſynodi continetur. Electiones tamen, vt plurimùm, conuocatis ominibus diœceſis illius Chriſtianis celebrari ſolebant, & χειροτονεῖν non ſimpliciter creare, ſed ſuffragio & conſenſu populi deſignare & eligere ſignificat, cùm id manuum eleuatione fieret. Diuus Cyprianus presbyteris & diaconis & plebi vniuerſę reſcribens, *In ordinandis clericis fratres chariſſimi* (inquit) *ſolemus vos ante cõſulere & mores ac merita ſingulorũ cõmuni cõſilio ponderare*[c]. Idẽ Diuus Cyprianus de Cornelio Pontifice Romano, *factus eſt* (inquit) *Cornelius Epiſcop⁹ de Dei & Chriſti eius iudicio, de clericorum penè omniũ teſtimonio, de plebis, quæ tũc*

a cap. conſuluiſti extr. de iure patronatus.

b Virgil. li. 2. Aeneid.

c D. Cypr. lib. 2. epiſt. 5.

adfuit, ſuffragio, & de ſacerdotum antiquorũ & bonorum virorum collegio[a]. Quemadmodum autẽ Athenis fiebat magiſtratuum δοκιμασία, ne alij quàm viri probi crearẽtur: ſic & in electionibus plebs Chriſtiana eum nominare ſolebat, quem meritis digniſſimum crederet[b]. Ac ne quis ſceleratus aut ſacro munere indignus per ambitum, & mẽdicata ſuffragia, vel ad gratiam eligeretur, licebat vnicuique crimina aut criminum ſuſpiciones obiicere, vt *plebe præſente* (inquit ille) *vel detegantur malorum crimina, vel bonorum merita prædicentur*[c]. Certiſſimum antiqui illius inſtituti teſtimonium ex Lampridio colligimus, cuius hæc verba ſunt: *Vbi aliquos Imperator Alexãder Seuerus voluiſſet vel rectores prouinciis dare, vel præpoſitos facere, vel procuratores, id eſt rationales ordinare, nomina eorum proponebat, hortãs populũ, vt ſi quis quid haberet criminis, probaret manifeſtis rebus: ſi non probaſſet, ſubiret pœnam capitis. Dicebátq; graue eſſe, cùm id Chriſtiani & Iudæi facerẽt in prædicandis ſacerdotibus qui ordinãdi ſunt, non fieri in prouinciarũ rectoribus, quib. & fortunæ hominũ committerentur & capita*[d]. Conſtantinus Imperator & Irene eius mater Tharaſiũ Patriarcham, qui ſuffragiis totius cleri electus fuerat, in conſpectum vniuerſi populi eduxerũt, fecerúntq; omnibus liberã criminãdi & accuſandi eius poteſtatem[e]. Etenim *in ordinationibus ſacerdotum* (ait D. Cyprianus) *nonniſi inmaculatos & integros antiſtites eligere debemus, qui dignè & ſanctè ſacrificia Deo offerentes audiri in precibus poſſint quas faciunt pro plebis dominicæ incolumitate*[f]. Hinc cùm D. Ambroſius, qui vnus è præfectis ſub Imperatore Valẽtiniano erat, electus fuiſſet Epiſcopus Mediolanenſis, Valentinianus exultaſſe fertur,

a *D. Cypr. lib.4 epi.2. ad Antonianum.*

b *Can. licet 8. queſt.1.*

c *D. Cypr. lib.1. epiſt. 6.*

d *Lãprid. in Alex. Seuero.*

e *Epiſtola Imperatoris Conſtãtini ad Nicenam 2. Synodum.*

f *D. Cypr. lib.1. epi.4.*

ſertur, quòd Deus illos ad Epiſcopale munus vocaret, quos ipſe adminiſtrationi ciuili præficiens dignos & capaces Reipublicæ adminiſtrandæ iudicaſſet [a]. Sed in tanta rerum humanarum viciſſitudine, improbitatis quidem & vitiorum perpetua exiſtit & continua ſeries: at virtutis & rerum laude dignarum breuis eſt & ſæpe interrupta diſciplina. Quid enim laudabilius eſſe potuit, quàm electiones in Eccleſia ſeruare & tueri: atque electionum iure ſeruato, illud aſſidua & perpetua cura præſtare, ne alij, quàm viri integri, moribus incorrupti, fide præſtantes, vno omnium Chriſtianorum conſenſu Eccleſiæ præficerentur? *Minus eſt* (inquit D. Hieronymus) *tenere ſacerdotium quàm mereri* [b]. Sæpè tamen in Eccleſia euenit, vt reiectis electionibus locum habuerint ſucceſſorum nominationes, quas variè pro temporum diuerſitate modò admiſſas, modò improbatas Eccleſiaſticæ hiſtoriæ monumentis memoratur. Succeſſorum autem nominatio eſt reſignationis ſpecies quædam. Huius ſanè inſtituti prima ratio laudabilis extitit, ſed quæ mox in abuſum & perditos mores deſiit. Conſtat enim hoc fuiſſe primum Eccleſiæ inſtitutum, vt eligi à clero & plebe Chriſtiana ſucceſſorem oporteret: Quia tamen veriſimile fuit eum qui nouiſſimè munus illud Eccleſiaſticum geſſerat, dignitatis ipſius onus, & quæ obeundo muneri neceſſaria eſſent apprimè noſſe, priùs de ſucceſſoris vel coadiutoris perſona inquirebatur: Non quidem vt eum, quem nominabat, eligi neceſſariò oporteret, ſed prædeceſſoris commendatio pondus non leue in ſuffragiis & electione habebat. Sic Alexander Epiſcopus Conſtantinopolitanus Paulum & Mace-

a *Niceph. lib. 11. c. 32.*

b *D. Hier. ad Pammachium li. 2. epiſt. 5.*

donium viros multis meritis eximios nominauit, quaſi alterutri eorum ſedes Conſtantinopolitana poſt obitum ſuum committi deberet: Hinc exorta eſt contentio, non vt alius eligeretur, ſed quinam ex illis duobus à defuncto nominatis præferri deberet[a]. Hinc etiam proceſſit non minus certamen pro Euagrio: quem Paulinus Epiſcopus morti proximus ſucceſſorem nominauerat[b]. Verùm nominationes iſtæ ſucceſſorum (quæ reſignationes ſunt) tunc primùm etiam cum neceſſitate obſeruari & electionibus præualere cœperunt, cùm catholici prælati aduerſus hæreticorum factiones, orthodoxæ fidei ſecuritati cauere & proſpicere voluerunt. Hæretici enim quoties Epiſcopus aliquis decedebat, nihil non mouere & tentare conſueuerant, vt corruptis ſuffragiis hæreticus aliquis Eccleſiæ præficeretur. Hæreticorum factione nihil eſſe ſolet ſagacius: Acriter & animosè partes ſuas fouent, & rudes multitudinis imperitæ animos in errores maximos non difficulter inducunt. Itaque orthodoxi huic malo mederi volentes, nihil commodius aut tutius animaduerterunt, quàm vt à Catholico deceſſore nominaretur Catholicus & orthodoxus ſucceſſor. Sic moriens Alexander Epiſcopus Alexandriæ ſucceſſorem Athanaſium nominauit[c]. Vnde & ab Arrianis Diuus Athanaſius accuſatus eſt, quòd nulla communis Epiſcoporum conſilij electione ſacerdotium propria authoritate ex defuncti nominatione ſibi arrogaſſet[d]. Athanaſius item cùm poſtea Petrum nominaſſet, eiuſmodi nominatio Eccleſiæ Alexandrinæ grata & probata fuit[e]. Sic etiam Macarius Eccleſiæ Hieroſolymitanæ metuens, ſedémque Epiſcopalem

a *Niceph. eccl. hiſt. li. 9. cap. 4.*

b *Niceph. lib. 12. cap. 24.*

c *Sozomen. lib. 2. cap. 17.*

d *Hiſt. trip. lib. 4. ca. 9. Niceph. li. 8. cap. 44. in princ.*

e *Theodoret. li. 4. ca. 20. Nic. li. 11. cap. 26.*

ſem ab Arrianis & hæreticorum labe cupiens vindicare, Maximum, qui orthodoxus erat, non modò ſibi ſucceſſorem deſignare ſtatuit, ſed, vt omnem poſt obitum ſuum cōtrouertendi occaſionem præcideret, impetrauit, vt etiam ſibi viuo Maximus daretur coadiutor, ſimúlque Epiſcopali munere fungeretur[a]. Sic & olim antea Narciſſus Epiſcopus Hieroſolymitanus annos natus 106. cùm propter decrepitam ætatem non ampliùs muneri obeundo idoneus eſſet, coadiutorem Alexandrum annuente clero aſſumpſerat[b]. Plura exempla ſi quis ab authoribus hiſtoriæ Eccleſiaſticæ requirat, innumera alia facilè reperiet[c]. Quin & ſucceſſu temporis nominationes iſtæ generaliter locum habere & fauorabiles eſſe cœperunt; cùm plerique abuſus, ſcandala & contentiones electionum iura infamarent, ipsáſque electiones in odium & inuidiam, etiam vigente olim Eccleſiaſtica diſciplina morúmque ſimplicitatis ſplendore, traherent. Electiones plerunque diſcordias & æmulationes parere ſolent. *Vnius prælatio* (inquit Tertullianus) *ſine alterius contumelia non videtur procedere*[d]. Apud Ammianum Marcellinum legimus (& pudet) ſæuam illam & efferatam de Pontificia ſede Romana inter Damaſum & Vrſicinum rixam & contentionem, in qua vno die eadem in baſilica centum triginta ſeptem reperta cadauera peremptorum. Quin & indignius videtur quod idem Marcellinus addidit, nihil mirum, ſi tanta animorum contentione de Pontificia dignitate certarent, *quùm id adepti futuri ſunt ita ſecuri vt ditentur oblationibus matronarum, procedántque vehiculis inſidētes, circumſpectè veſtiti, epulas curātes profuſas, adeo vt eorū conuiuia regales ſuperent*

a *Socrates li. 2. cap. 21. & Niceph. lib. 8. cap. 46.*

b *Niceph. lib. 5. ca. 10.*

c *Euſebius lib. 7. cap. 32. Sozom. li. 2. ca. 17. Niceph. lib. 9. ca. 4. & lib. 11. c. 26. & lib. 14. cap. 41. Socrat. lib. 2. ca. 6. & 21. & lib. 5. c. 21. & lib. 7. cap. 48.*

d *Tertull. in apolog. cap. 12.*

menſas, qui eſſe poterant beati reuera, ſi magnitudine vrbis deſpecta quam vitiis opponunt, ad imitationem antiſtitum quorundam prouincialium viuerent: quos tenuitas edendi potandíque parciſſimè, vilitas etiam indumentorum, & ſupercilia humum ſpectantia, perpetuo numini veriſque eius cultoribus vt puros commendant & verecundos[a]. Pudet ſanè etiam priſcis naſcentis Eccleſiæ temporibus luxum, diuitias, & diſſolutos adeò mores primariam Chriſtianæ Eccleſiæ ſedem occupaſſe. Conuenientius videtur authori in Chriſtianos malè affecto fidem non adhiberi. Sed vt ad electionum abuſus reuertamur, refert Sidonius Apollinaris pleraſque fraudes non modò per mendicata ſuffragia, ſed & per ſordes ac ſimoniæ labem in electionibus, etiam ſuo tempore, committi ſólitas: Adeo vt Patiens & Euphronius Epiſcopi neglectis ſuffragiis, & omiſſa electionis forma, Ioannem virum pietate inſignem Epiſcopum conſecrare neceſſarium exſtimauerint[b]. Nam & ſub Theodoſio Imperatore refert Nicephorus, in electionibus pleróſque omnes neglecta Eccléſiæ dignitate ſuffragia ſua propinquis, familiaribus & amicis ad gratiam commodaſſe[c]. Pluréſque etiam tempore Diui Ioannis Chryſoſtomi in Aſia fuiſſe, quorum hi quidem per gratiam, alij emptos pecunia Epiſcopatus poſſiderent[d]. Diuus Chryſoſtomus electionum iura tollere voluiſſe memoratur[e]. Quin & defuncto Siſinnio Patriarcha Conſtantinopolitano placuit neminem ex Eccleſiæ illius clero Pontificem creari propter contentionem eorum qui dignitates & apices Eccleſiæ obtinebant, quòd omnes non ex meritis, ſed ad gratiam amicis aut propinquis ſuis in ea

a *Ammiã. Marcell. lib. 27. circa princ.*

b *Sidonius Apollina. lib. 4. epiſtola vltima ad Dũmulum.*

c *Niceph. lib. 12. c. 12.*

d *Niceph. lib. 13. cap. 9. & cap. 29. in fin. & lib. 14. cap. 29. in princ.*

e *Niceph. lib. 13. c. 9.*

in ea electione fauerent[a]. Pudor eſt licuiſſe olim ſacerdotia per gratiam conſequi: At beneficia per ſimoniæ labem, etiam in illa priſci ſeculi integritate, pleroſque obtinuiſſe infame eſt, indecens, & probroſum:& tamen hiſtoriæ fides vtrumque ſæpè eueniſſe memorat. Sic poſt obitum Anaſtaſij ſummi Pontificis, Feſtus Senator Romanus, qui Laurentium aduerſus Symmachum competitorem fouebat, ſuffragia quædam in gratiam Laurentij pecunia corrupit[b]. Sidonius Appollinaris de ſeculi ſui ſordibus: *Et niſi me immeritò queri iudicaueritis* (inquit) *dicere auderem tam præcipitis animi eſſe pleroſque, támque periculoſi, vti ſacroſanctam ſedem dignitatémque affectare precio oblato non reformident, & rem iamdudum in nundinam mitti auctionémque potuiſſe, ſi quàm paratus inuenitur emptor, venditor tam deſperatus inueniretur*[c]. Itaque & hæreticorùm metus ne per ſuffragia dignitates ambirent, & tales tantíque electionum abuſus nominationes ſucceſſorum & reſignationes introduxere. Quid enim aliud ſunt reſignationes *in fauorem*, niſi illæ ipſæ ſucceſſorum nominationes tot priſcis Chriſtianorum Antiſtitum exemplis adprobatæ? Quæ licet primùm nonnulla Eccleſiæ contra hæreſes vtilitate admiſſæ fuiſſent: tamen procedente tempore perniciem multam inuexerunt, ſi quidem opibus in Eccleſia diffuentibus vnicuique licebat ſucceſſorem, quem vellet adoptare & aſciſcere; non pura mente, non ex communi Eccleſiæ vtilitate, non cœleſti diuini numinis afflatu, ſed aut precio, aut ad gratiam, aut ex propriis ſuorúm-ve commodis, & vtilitate priuata. Itaque meræ nundinationes erant, & ſordida beneficiorum commercia, quibus

a Niceph. lib.14.c.31.

b Niceph. lib.16.c.35.

c Sidonius Apollinar. lib.7. epiſt. 5. ad Agretium.

Regius ſimul intereſſent: nec quidquam fieret abſente regio magiſtratu: Imò neque etiam liceret Officiali Titium inconſulto ſenatu aut in libera cuſtodia dimittere, aut aliter à carcere liberare[a].

De penſionibus & reſignationibus beneficiorum.

CAPVT VII.

ECCLESIASTICARVM rerum politia, præſens ordo, & diſciplina quãtum ab antiqua Chriſtianę Eccleſię integritate & pũra ſynceritate diſtet, vix eſt quiſquã pia mẽte & religioſo affectu imbutus, qui non & videat & ſeculi iſtius corruptelas ægrè ferat. Dicere lubet cũ Plinio, *Quò te vertas, quæ remedia conquiras? vbique vitia remediis fortiora*[b]. Saluianus ad Eccleſiam Catholicam, *vbi eſt illa nũc eximia forma tua & totius corporis pulchritudo? vbi illud de viuis virtutibus tuis diuinorum apicum teſtimonium*[c]? Liuius, dum antiquam Romani populi virtutem & imperij magnitudinem aptè verèque commendat, primordia vrbis ſpectanda cenſet, primámque iubet naſcentis Reipublicæ originem attendi. *Ad illa quiſque acriter intendat animũ* (inquit) *quæ vita, qui mores fuerint, per quos viros, quibúſque artibus domi militiaque & partũ & auctũ imperiũ ſit. Labente paulatim diſciplina, velut diſſidentes primò mores ſequatur animo, deinde vt magis magiſque lapſi ſint, tũ ire cœperint præcipites, donec ad hæc tempora, quibus nec vitia noſtra nec remedia pati poſſumus, peruentũ eſt*[d]. Nõ diſſimiliter quiſquis verũ Eccleſiæ ſplendorẽ laudare aut mirari voluerit,

a Arreſt dõné à la Tournelle le Samedy 22. Feurier 1586 contre M. Macé Durant Doyen de Laual, Chauuelin plaidoit pour l'appellãt & moy pour l'inthimé. Aurre pareil Arreſt à la Tournelle du Samedy 26. Aouſt 1595. plaidant de Villiers pour l'appelãt, & A. Arnould pour M. Iſaac Spifame inthimé.

b *Plinius lib. 4. epiſt. 25.*

c *Saluian. lib. 1. ad eccleſ. cath.*

d *Liuius li. 1. in prin.*

omiſſa præſentis ſeculi corruptela, vlterius animum intendat,& ad antiquam primitiuæ eccleſiæ puritatẽ cogitationes ſuas referat. Vt enim Plato de priſcis & primi ſeculi hominibus dixit eos extitiſſe meliores, quò propiùs ad deos accedebant: οἱ μὲν παλαιοὶ κρείττοντες ἡμῶν καὶ ἐγγυτέρω θεῶν οἰκοῦντες.[a] [a Plato in Philebo.] Ita etiam priſci eccleſię primitiuę Antiſtites, quò propiùs à Chriſto & Apoſtolis erant, eò veriùs Chriſtianam puritatem & eccleſię ſinceritatem referebant. Pręlaturę,& ſacerdotia, &, quę nunc vocamus beneficia,olim martyria erãt:quin & primis eccleſię temporibus ordinarij beneficiorum prouentus, & annui dignitatum eccleſiaſticarum reditus non alij fuerũt, quàm perſecutiones, flagella, fidiculę, cruces, ſupplicia, membrorum lacerationes. At nunc eccleſię Pręlati cœleſtes illos prouentus abnuunt, & pro tormentis, cruce & culeo, delicati martyres, magno eccleſiaſticorum beneficiorum reditu ſuperbiunt,& pingui fructuum abundantia ſaginantur. Eccleſiam fateamur oportet priſtina illa ſua ſanctitate deſtitutam nõ agnoſcere dignitatẽ ſuam. Magna fuit militãtis eccleſię ſub tyrãnis & perſecutorib.admiratio:Sed vt ait D.Hierõymus, *poſtquam Eccleſia ad Chriſtianos Principes venit, potentia quidem & diuitijs maior, ſed virtutibus minor facta eſt*[b]. [b D.Hiero. in vita Diui Malchi.] Exquire veteres illos ſedis primariæ Pontifices, longam ſeriem recenſebis eorum, qui martyrio coronati vitam in Domino finierunt, quíque (vt ait Saluianus) *ad cœleſtis regiæ ianuam gradibus pœnarum ſuarum aſcẽdentes ſcalas ſibi quodammodo de eculeis cataſtiſque fecerunt*[c]. [c Saluian. lib.3. de gubern.Dei.] Pudet dicere quanto quámq; infami noſtro dedecore eccleſia olim multo integritatis ſplẽdore fulgens, nũc priſtinę ſancti-

tatis oblita, turpi vitiorum labe ſordeſcit. Etenim (vt ait Diuus Cyprianus) *priſcarum laudum & gloriæ degenerem eſſe maximum crimẽ eſt. Minus eſt dedecoris nũquam ad præconium laudis acceſſiſſe quàm de faſtidio laudis ruiſſe*[a]. Sacerdotia& prælaturę, dum viguit incorrupta eccleſiæ antiquitas, nec annuos nec ſtatos reditus habebant. Vnde conueniens videbatur vt plebs Chriſtiana ſacerdotes ſuos in vnaquaque eccleſia & ordinari curaret & alere teneretur. Magnam & ſolicitam adhiberi operam hoc ſeculo videmus ab iis qui fructuum & redituum occaſione beneficia venantur. Olim multò maior & ſolicitior à priſcis Chriſtianis adhiberi ſolebat, ne ſacerdotia & prælaturas obtinerent. Ammonius, cuius laus morum auſteritate, ſingulari eruditione, magnáque philoſophiæ cognitione commendatur, cùm ſe inuitum cerneret ad Epiſcopalem dignitatem &conſecrationem abduci, neque ab eo propoſito clericos & Antiſtites, qui eum elegerant, diſſuaderi poſſe, ipſe ſibi dexteram amputauit auriculam: Nunc demùm (inquiebat) à tanto munere excuſabor, cùm ſacerdotem, niſi integrum & immutilatum, recipi canones non permittant[b]: Sic etiam Nilammon, cùm electus eſſet epiſcopus, eúmque Theophilus nulla admiſſa excuſatione conſecrare vellet, dilationem horæ, vt precationi vacaret, poſtulauit, & cùm ſe tanto munere indignũ crederet, Deum precatus eſt vt mori priùs quàm epiſcopum conſecrari, concederetur. Huic voto Deus annuit, ac Nilammon inter precandum expirauit[c]. Diuus Cyprianus de Cornelij Pontificis electione ita ait, *Nõ, vt quidam, vim fecit vt epiſcopus fieret, ſed ipſe vim paſſus eſt vt Epiſcopatum coactus exciperet*[d].

Tales

a D. Cypr. lib. 2. epiſt. 7.

b Niceph. Calliſt. lib. 11. cap. 37.

c Niceph. li. 11. ca. 37.

d D. Cypr. lib. 4. epi. 2.

Tales viros hæc ætas perpaucos producit, qui cum D.Hieronymo dicant, *Clericatum non honorem eſſe, ſed onus*[a]. Vanæ ſunt & ſuperfluæ hoc tempore illæ canonum conſtitutiones, quibus ſub graui pœna interdicitur, ne quis ad ſacerdotia, ſacros ordines aut dignitates eccleſiaſticas inuitus promoueatur[b]. Neque enim coruos aut cæteras aues, quę laceratione corporum aluntur, tam rapido volatu ad cadauera per aërem ferri videmus, quàm ægrotante clerico beneficij optimi poſſeſſore, coruos beneficiarios cernimus, aut ad extorquendam à languente reſignationem, & ſpolia adhuc ſpiranti detrahenda, aut deſperata reſignatione ad Regis aulam, curiámve Romanam incredibili celeritate aduolare. Verùm omiſſa in homines huius ſeculi querimonia, inſtitutum de penſionibus & reſignationibus ſermonem cœptúmque iter pergamus. Illud ſanè olim in eccleſia obtinuiſſe conſtat, vt quiſquis vel ſacerdos ordinatus, vel Epiſcopus conſecratus fuerat, non vtique ei poſtea liceret onus ſiue honorem iniunctum, liberè, quandocunque vellet, deſerere, munúſque ſemel ſuſceptum reſignare & eiurare. Hinc Nicolaus Papa ab epiſcopo quodam conſultus, an eccleſiam ſuam aduerſis perſecutionum periculis agitatam relinqueret: *Si pernicioſum eſt* (inquit) *proretam in tranquillitate nauem deſerere, quantò magis in fluctibus*[c]? *Indecens eſt* (ait ille) *prius ſoluere militiæ cingulum, quàm cedat victori aduerſitas præliorum*[d]. D.Ambroſius cùm ex Iuſtinæ Imperatricis mandato de eccleſia iuberetur exire, hoc ego (inquiebat D.Ambroſius ad Beniuolum quæſtorem) ſponte non faciam, ne lupis ſepta ouium tradere & prodere videar, Hîc, ſi placet, occide, hoc

a *D. Hier. epiſtola ad Heliodorū.*

b *Can. vbi iſta, & cā. honorat. diſt. 74.*

c *can. ſciſcitaris 7. quæſt. 1.*

d *ca. 1. ext. de renunciat.*

loco mortem prona ſuſcipiam voluntate [a]. Diuus Bernardus ad eum reſcribens,qui eccleſiã ſuam, cui præerat,relinquere ideo volebat vt Hieroſolymam pergeret:*Qua ratione*(inquit)*curam tibi creditam animarum exponere debeas omnino non video.Quid enim?blãditur depoſita ſarcinæ libertas,ſed charitas nõ quærit quæ ſua ſunt:Fortè quietis prouocat & ocij guſtus ſuauior,ſed euacuatur diſpendio pacis* [b]. *Alligatus es vxori,noli quærere ſolutionem* [c].Quin & hoc tẽpore ex canonici iuris conſtitutionibus, neque ſacerdotes beneficia ſine conſenſu epiſcopi,neque epiſcopi ſine licentia ſummi Põtificis diœceſes ſuas eiurare & dignitati ſuæ renuntiare poſſunt [d]. Quod nos ficta religione,antiqui vera & ſincera pietate faciebant, ne eccleſiaſtica munera ſponte & abſque licẽtia ſuperioris deſererent, ne quidem vrgente neceſſitate aut graui imminente periculo.Prælati cum eccleſia ſua vinculum,inſtar eſt coniugij [e]. Si à carnali matrimonio ad ſpirituale licet argumentari, cur viro vxorem dimittere aut cõmodare nefas credemus? Prælato eccleſiam dimittere,cedere,& cui voluerit, reſignare fas & licitum eſſe exiſtimabimus? Lupus abbas Ferrarienſis,*Quemadmodum*(inquit)*carnalem copulam non licet reſoluere,niſi ex cauſa fornicationis, ita ſuſceptam ſemel paſtoralem curam nefas eſt deponere,quandiu omnium ſaluti conſuli poteſt* [f].Meminit Tertullianus Socratis Græci & Catonis Romani, qui vxores ſuas amicis communicauerunt [g]. Sic & Ammianus Marcellinus refert Sarracenos habuiſſe vxores precarias, atque eas data acceptáve mercede ad tempus conduxiſſe [h]. Hos ergo nequitiæ ſuæ patronos aduocent iſti viles, profani & ſimoniaci rerum diuinarum negotiatores, dum promiſcuis

reſigna-

a Niceph. lib. 12. cap. 19. Hiſt. tripar. lib. 9. cap. 10.

b D. Bernard. epiſt. 82.

c D. Paulus epiſt. 1. ad Corint. c. 7.

d ca. quidã cedendi licentiã ext. de renunt. can. ſuggeſtũ 7. quæſt. 1. cap. 2. extra de tranſl. epiſcopi.

e cap. requiſiniſti. ext. de teſt. cap. 2. de tranſl. epiſcopi.

f Lupus Ferrar. ep. 29.

g Tertull. in apolog. Saluian li. 8. de guber. Dei pag. 268. Plut. in Catone.

h Amm. Marcell. li. 14.

reſignationibus beneficia & eccleſias, quæ Prælatorum ſpirituales ſunt vxores, auara nundinatione mercantur, & mutua fide habita inter ſe commutant. Hoc verè eſt ædificare Sion in ſanguinibus & Ieruſalem in iniquitate: Hoc eſt dignitatum eccleſiaſticarum apicem & Dei ſanctuarium iure hæreditario contra canones tranſmittere[a]. Hæc fuit ianua, per quam lupi in ouile irrumpentes cuncta hęreſibus infecerunt, & oues dignis paſtoribus deſtitutas abegerunt: Hinc vitiorum ſuccreſcentium prima origo: Hinc deformitatis eccleſiam maculantis prima labes: Tùm denique regulas Chriſtianæ diſciplinæ vidimus peruerti, omniáque *ex illo fluere ac retrò ſublapſa referri*. Addamus cũ poeta, *fracta vires*, aut potiùs *fracti mores*, *auerſa Dei mens*[b]. Olim nulla reſignationum mentione defuncto epiſcopo ſucceſſorem à Clero eligi & ab vniuerſa plebe Chriſtiana probari oportebat. Sæpe quidem non tumultuoſo populi cõcurſu, ſed ex antiſtitum diœceſis illius ſuffragiis fiebant electiones. Idque ſecundo canone Laodicenæ ſynodi continetur. Electiones tamen, vt plurimùm, conuocatis ominibus diœceſis illius Chriſtianis celebrari ſolebant, & χειροτονεῖν non ſimpliciter creare, ſed ſuffragio & conſenſu populi deſignare & eligere ſignificat, cùm id manuum eleuatione fieret. Diuus Cyprianus presbyteris & diaconis & plebi vniuerſę reſcribens, *In ordinandis clericis fratres chariſſimi* (inquit) *ſolemus vos ante cõſulere & mores ac merita ſingulorũ cõmuni cõnſilio ponderare*[c]. Idẽ Diuus Cyprianus de Cornelio Pontifice Romano, *factus eſt* (inquit) *Cornelius Epiſcop⁹ de Dei & Chriſti eius indicio, de clericorum penè omniũ teſtimonio, de plebis, quæ tũc*

[a] *cap. conſuluiſti ext. de iure patronatus.*

[b] *Virgil. li. 2. Aeneid.*

[c] *D. Cypr. lib. 2. epiſt. 5.*

adfuit,ſuffragio, & de ſacerdotum antiquorũ & bonorum virorum collegio [a]. Quemadmodum autẽ Athenis fiebat magiſtratuum δοκιμασία, ne alij quàm viri probi crearẽtur:ſic & in electionibus plebs Chriſtiana eum nominare ſolebat,quem meritis digniſſimum crederet [b]. Ac ne quis ſceleratus aut ſacro munere indignus per ambitum, & mẽdicata ſuffragia, vel ad gratiam eligeretur, licebat vnicuique crimina aut criminum ſuſpiciones obiicere, vt *plebe præſente* (inquit ille) *vel detegantur malorum crimina,vel bonorum merita prædicentur* [c]. Certiſſimum antiqui illius inſtituti teſtimonium ex Lampridio colligimus,cuius hæc verba ſunt: *Vbi aliquos Imperator Alexãder Seuerus voluiſſet vel rectores prouinciis dare,vel præpoſitos facere,vel procuratores, id eſt rationales ordinare,nomina eorum proponebat, hortãs populũ, vt ſi quis quid haberet criminis,probaret manifeſtis rebus: ſi non probaſſet, ſubiret pœnam capitis. Dicebátq́; graue eſſe,cùm id Chriſtiani & Iudæi facerẽt in prædicandis ſacerdotibus qui ordinãdi ſunt, non fieri in prouinciarũ rectoribus,quib. & fortunæ hominũ committerentur & capita* [d]. Conſtantinus Imperator & Irene eius mater Tharaſiũ Patriarcham, qui ſuffragiis totius cleri electus fuerat, in conſpectum vniuerſi populi eduxerũt,fecerúntq; omnibus liberã criminãdi & accuſandi eius poteſtatem [e]. Etenim *in ordinationibus ſacerdotum* (ait D. Cyprianus) *nonniſi immaculatos & integros antiſtites eligere debemus,qui dignè & ſanctè ſacrificia Deo offerentes audiri in precibus poſſint quas faciunt pro plebis dominicæ incolumitate* [f]. Hinc cùm D. Ambroſius, qui vnus è præfectis ſub Imperatore Valẽtiniano erat,electus fuiſſet Epiſcopus Mediolanenſis, Valentinianus exultaſſe fertur,

a *D. Cypr. lib. 4 epi. 2. ad Antonianum.*

b *Can. licet 8. queſt. 1.*

c *D. Cypr. lib. 1. epiſt. 6.*

d *Lãprid. in Alex. Seuero.*

e *Epiſtola Imperatoris Conſtãtini ad Nicenam 2. Synodum.*

f *D. Cypr. lib. 1. epi. 4.*

fertur, quòd Deus illos ad Epiſcopale munus vocaret, quos ipſe adminiſtrationi ciuili præficiens dignos & capaces Reipublicæ adminiſtrandæ iudicaſſet [a]. Sed in tanta rerum humanarum viciſſitudine, improbitatis quidem & vitiorum perpetua exiſtit & continua ſeries: at virtutis & rerum laude dignarum breuis eſt & ſæpe interrupta diſciplina. Quid enim laudabilius eſſe potuit, quàm electiones in Eccleſia ſeruare & tueri: atque electionum iure ſeruato, illud aſſidua & perpetua cura præſtare, ne alij, quàm viri integri, moribus incorrupti, fide præſtantes, vno omnium Chriſtianorum conſenſu Eccleſiæ præficerentur? *Minus eſt* (inquit D. Hieronymus) *tenere ſacerdotium quàm mereri* [b]. Sæpè tamen in Eccleſia euenit, vt reiectis electionibus locum habuerint ſucceſſorum nominationes, quas variè pro temporum diuerſitate modò admiſſas, modò improbatas Eccleſiaſticæ hiſtoriæ monumentis memoratur. Succeſſorum autem nominatio eſt reſignationis ſpecies quædam. Huius ſanè inſtituti prima ratio laudabilis extitit, ſed quæ mox in abuſum & perditos mores deſiit. Conſtat enim hoc fuiſſe primum Eccleſiæ inſtitutum, vt eligi à clero & plebe Chriſtiana ſucceſſorem oporteret: Quia tamen veriſimile fuit eum qui nouiſſimè munus illud Eccleſiaſticum geſſerat, dignitatis ipſius onus, & quæ obeundo muneri neceſſaria eſſent apprimè noſſe, priùs de ſucceſſoris vel coadiutoris perſona inquirebatur: Non quidem vt eum, quem nominabat, eligi neceſſariò oporteret, ſed prædeceſſoris commendatio pondus non leue in ſuffragiis & electione habebat. Sic Alexander Epiſcopus Conſtantinopolitanus Paulum & Mace-

a *Niceph. lib. 11. c. 32.*

b *D. Hier. ad Pammachium li. 2. epiſt. 5.*

donium viros multis meritis eximios nominauit, quaſi alterutri eorum ſedes Conſtantinopolitana poſt obitum ſuum committi deberet: Hinc exorta eſt contentio, non vt alius eligeretur, ſed quinam ex illis duobus à defuncto nominatis præferri deberet[a]. Hinc etiam proceſſit non minus certamen pro Euagrio: quem Paulinus Epiſcopus morti proximus ſucceſſorem nominauerat[b]. Verùm nominationes iſtæ ſucceſſorum (quæ reſignationes ſunt) tunc primùm etiam cum neceſſitate obſeruari & electionibus prævalere cœperunt, cùm catholici prælati aduerſus hæreticorum factiones, orthodoxæ fidei ſecuritati cauere & proſpicere voluerunt. Hæretici enim quoties Epiſcopus aliquis decedebat, nihil non mouere & tentare conſueuerant, vt corruptis ſuffragiis hæreticus aliquis Eccleſiæ præficeretur. Hæreticorum factione nihil eſſe ſolet ſagacius: Acriter & animosè partes ſuas fouent, & rudes multitudinis imperitæ animos in errores maximos non difficulter inducunt. Itaque orthodoxi huic malo mederi volentes, nihil commodius aut tutius animaduerterunt, quàm vt à Catholico deceſſore nominaretur Catholicus & orthodoxus ſucceſſor. Sic moriens Alexander Epiſcopus Alexandriæ ſucceſſorem Athanaſium nominauit[c]. Vnde & ab Arrianis Diuus Athanaſius accuſatus eſt, quòd nulla communis Epiſcoporum conſilij electione ſacerdotium propria authoritate ex defuncti nominatione ſibi arrogaſſet[d]. Athanaſius item cùm poſtea Petrum nominaſſet, eiuſmodi nominatio Eccleſiæ Alexandrinæ grata & probata fuit[e]. Sic etiam Macarius Eccleſiæ Hieroſolymitanæ metuens, ſedémque Epiſcopalem

a *Niceph. eccl. hiſt. li. 9. cap. 4.*
b *Niceph. lib. 12. cap. 24.*
c *Sozomen. lib. 2. cap. 17.*
d *Hiſt. trip. lib. 4. ca. 9. Niceph. li. 8. cap. 44. in princ.*
e *Theodoret. li. 4. ca. 20. Nic. li. 11. cap. 26.*

ſem ab Arrianis & hæreticorum labe cupiens vindicare, Maximum, qui orthodoxus erat, non modò ſibi ſucceſſorem deſignare ſtatuit, ſed, vt omnem poſt obitum ſuum cõtrouertendi occaſionem præcideret, impetrauit, vt etiam ſibi viuo Maximus daretur coadiutor, ſimúlque Epiſcopali munere fungeretur[a]. Sic & olim antea Narciſſus Epiſcopus Hieroſolymitanus annos natus 106. cùm propter decrepitam ætatem non ampliùs muneri obeundo idoneus eſſet, coadiutorem Alexandrum annuente clero aſſumpſerat[b]. Plura exempla ſi quis ab authoribus hiſtoriæ Eccleſiaſticæ requirat, innumera alia facilè reperiet[c]. Quin & ſucceſſu temporis nominationes iſtæ generaliter locum habere & fauorabiles eſſe cœperunt; cùm plerique abuſus, ſcandala & contentiones electionum iura infamarent, ipsáſque electiones in odium & inuidiam, etiam vigente olim Eccleſiaſtica diſciplina morúmque ſimplicitatis ſplendore, traherent. Electiones plerunque diſcordias & æmulationes parère ſolent. *Vnius prælatio* (inquit Tertullianus) *ſine alterius contumelia non videtur procedere*[d]. Apud Ammianum Marcellinum legimus (& pudet) ſæuam illam & efferatam de Pontificia ſede Romana inter Damaſum & Vrſicinum rixam & contentionem, in qua vno die eadem in baſilica centum triginta ſeptem reperta cadauera peremptorum. Quin & indignius videtur quod idem Marcellinus addidit, nihil mirum, ſi tanta animorum contentione de Pontificia dignitate certarent, *quùm id adepti futuri ſunt ita ſecuri vt ditentur oblationibus matronarum, procedántque vehiculis inſidẽtes, circumſpectè veſtiti, epulas curãtes profuſas, adeo vt eorũ conuiuia regales ſuperent*

a Socrates li. 2. cap. 21. & Niceph. lib. 8. cap. 46.

b Niceph. lib. 5. ca. 10.

c Euſebius lib. 7. cap. 32. Sozom. li. 2. ca. 17. Niceph. lib. 9. ca. 4. & lib. 11. c. 26. & lib. 14. cap. 41. Socrat. lib. 2. ca. 6. & 21. & lib. 5. c. 21. & lib. 7. cap. 48.

d Tertull. in apolog. cap. 12.

menſas, qui eſſe poterant beati reuera, ſi magnitudine vrbis deſpecta quam vitiis opponunt, ad imitationem antiſtitum quorundam prouincialium viuerent: quos tenuitas edendi potandique parciſſimè, vilitas etiam indumentorum, & ſupercilia humum ſpectantia, perpetuo numini veriſque eius cultoribus vt puros commendant & verecundos[a]. Pudet ſanè etiam priſcis naſcentis Eccleſiæ temporibus luxum, diuitias, & diſſolutos adeò mores primariam Chriſtianæ Eccleſiæ ſedem occupaſſe. Conuenientius videtur authori in Chriſtianos malè affecto fidem non adhiberi. Sed vt ad electionum abuſus reuertamur, refert Sidonius Apollinaris pleraſque fraudes non modò per mendicata ſuffragia, ſed & per ſordes ac ſimoniæ labem in electionibus, etiam ſuo tempore, committi ſolitas: Adeo vt Patiens & Euphronius Epiſcopi neglectis ſuffragiis, & omiſſa electionis forma, Ioannem virum pietate inſignem Epiſcopum conſecrare neceſſarium exſtimauerint[b]. Nam & ſub Theodoſio Imperatore refert Nicephorus, in electionibus pleroſque omnes neglecta Eccleſiæ dignitate ſuffragia ſua propinquis, familiaribus & amicis ad gratiam commodaſſe[c]. Pluréſque etiam tempore Diui Ioannis Chryſoſtomi in Aſia fuiſſe, quorum hi quidem per gratiam, alij emptos pecunia Epiſcopatus poſſiderent[d]. Diuus Chryſoſtomus electionum iura tollere voluiſſe memoratur[e]. Quin & defuncto Siſinnio Patriarcha Conſtantinopolitano placuit neminem ex Eccleſiæ illius clero Pontificem creari propter contentionem eorum qui dignitates & apices Eccleſiæ obtinebant, quòd omnes non ex meritis, ſed ad gratiam amicis aut propinquis ſuis

a *Ammiā. Marcell. lib. 27. circa princ.*

b *Sidonius Apollina. lib. 4. epiſtola vltima ad Dũnulum.*

c *Niceph. lib. 12. c. 12.*

d *Niceph. lib. 13. cap. 9. & cap. 29. in fin. & lib. 14. cap. 29. in princ.*

e *Niceph. lib. 13. c. 9.*

in ea

in ea electione fauerent[a]. Pudor eſt licuiſſe olim ſacerdotia per gratiam conſequi: At beneficia per ſimoniæ labem, etiam in illa priſci ſeculi integritate, pleroſque obtinuiſſe infame eſt, indecens, & probroſum:& tamen hiſtoriæ fides vtrumque ſæpè eueniſſe memorat. Sic poſt obitum Anaſtaſij ſummi Pontificis, Feſtus Senator Romanus,qui Laurentium aduerſus Symmachum competitorem fouebat, ſuffragia quædam in gratiam Laurentij pecunia corrupit[b]. Sidonius Appollinaris de ſeculi ſui ſordibus: *Et niſi me immeritò queri iudicaueritis* (inquit) *dicere auderem tam præcipitis animi eſſe pleroſque,támque periculoſi, vti ſacroſanctam ſedem dignitatémque affectare precio oblato non reformident, & rem iamdudum in nundinam mitti auctionémque potuiſſe, ſi quàm paratus inuenitur emptor, venditor tam deſperatus inueniretur*[c]. Itaque & hæreticorum metus ne per ſuffragia dignitates ambirent, & tales tantíque electionum abuſus nominationes ſucceſſorum & reſignationes introduxere. Quid enim aliud ſunt reſignationes *in fauorem*, niſi illæ ipſæ ſucceſſorum nominationes tot priſcis Chriſtianorum Antiſtitum exemplis adprobatæ? Quæ licet primùm nonnulla Eccleſiæ contra hæreſes vtilitate admiſſæ fuiſſent: tamen procedente tempore perniciem multam inuexerunt, ſi quidem opibus in Eccleſia diffuentibus vnicuique licebat ſucceſſorem,quem vellet adoptare & aſciſcere; non pura mente, non ex communi Eccleſiæ vtilitate, non cœleſti diuini numinis afflatu, ſed aut precio, aut ad gratiam, aut ex propriis ſuorúm-ve commodis, & vtilitate priuata. Itaque meræ nundinationes erant, & ſordida beneficiorum commercia, quibus

a Niceph. lib.14.c.31.

b Niceph. lib.16.c.35.

c Sidonius Apollinar. lib.7. epiſt. 5. ad Agretium.

mederi op' fuit. Leges ex vitiis natæ ſunt: vitia enim præceſſiſſe oportuit, antequam legum ſubſidia & ſeueritatis publicæ remedia proponerentur. Apud Tacitum Pætus Thraſea, *Vſu probatum eſt* (inquit) *leges egregias, exempla honeſta apud bonos ex delictis aliorum gigni. Sic oratorum licentia Cinciā rogationem candidatorum ambitus, Iulias leges, magiſtratuum auaritia Calpurnia ſcita pepererunt. Nam culpa, quàm pœna, tempore prior: emendari, quàm peccare, poſterius eſt*[a]. Itaque cùm maior & frequentior eſſet reſignationum & nominationum abuſus, quàm vnquam fuiſſet electionum, placuit tandem illas ſucceſſorum nominatione reiici & damnari: Idque tanto omnium conſenſu, vt nihil in Eccleſia odioſius eſſe cœperit, nihil pernicioſius viſum ſit, nihil quod peioris licentiæ ac deterioris exēpli iudicaretur[b]. Romana ſynodus ſub Hilario Papa eas damnauit, & in eccleſia locū habere vetuit. Vt & Pontifex Alexāder terti', ſāctuariū Dei iure hęreditario poſſideri nō debere reſcribit[c]. Sic & antea can. 23. Concilij Antiocheni epiſcopum morti vicinum vetuerat ſucceſſorem ſibi conſtituere. Quin & reſignationum & nominationum odium eò tandem proceſſit, vt non modò pro nullis haberentur, ſed & à deceſſore nominari incapacitatis ſpecies quædam eſſet: Ideóque cùm recenſentur omnes, qui ab Epiſcopatu & dignitatibus eccleſiaſticis arceri & reiici debent, adduntur poſtremò illi, *qui à deceſſoribus in ſacerdotium eliguntur*[d]. Itaque cœpit denuò priſtinus electionum fauor, ac præcipuè in Eccleſia Gallicana. Inter veteres Caroli magni leges ita ſtatuitur, *ſacrorum canonum non ignari, vt in Dei*

a Tacit. li. 15. Annal.

b Can. petiſti & per totum. 7. quæſt. 1.

c cap. ad hæc. extr. de decimis.

d can. qui in aliquo. 51. diſtinct.

nomine

nomine ſãcta eccleſia ſuo liberius potiretur honore aſſẽſum ordini eccleſiaſtico præbuimus, vt ſcilicet epiſcopi per electionem clericorum & populi ſecundum ſtatuta canonum de propria diœceſi, remota perſonarũ & munerum acceptione, ob vitæ meritum & ſapientiæ donum eligantur[a]. Yuo Carnotenſis, *Francorum Reges (Carolus & Ludouicus* (inquit) *electiones epiſcoporum eccleſiis cõceſſerunt. Quod & in ſuis capitularibus ſcriptũ reliquerunt, & in cõciliis epiſcoporũ prouincialibus ſanciri permiſerunt*[b]. Hæc omnia altius & ordine repetita oſtendunt hanc fuiſſe temporũ & morum viciſſitudinẽ, vt in eccleſia modò electiones, modò nominationes ſucceſſorum, alternis vicibus locum habuerint. In vtriſq; abuſus & ſordes etiam olim frequentes: vt nihil eſt in humanis rebus perpetuò ſincerum & incorruptum. Electionum vſus laudabilis, earúmque euidens vtilitas: Abuſus autem non ita frequens nec periculoſus. Reſignationum verò vſus ex abuſu cœpit, ſed in ſordes, nummarias beneficiorum commutationes, maximámque & pernicioſiſſimam eccleſiæ peſtẽ deſiit. Et tamen, vt ſæpè zizania miſcentur ſegetibus frumentorum, factum eſt vt reiecta electionum forma, iſte reſignationum vſus & abuſus maguo totius Reipublicę Chriſtianę incõmodo irrepſerit, & eccleſiam occupauerit. Sicut plerumq; in pingui ſolo & agro quãtumuis culto creſcũt denſa ſerie malæ & ſteriles herbæ, *ſegniſque horret in aruis Carduus, intereũt ſegetes, ſubit aſpera ſylua, Lappæque, tribuliſque, intérque nitentia culta Infœlix lolium & ſteriles dominantur auenæ*[c]. Etenim per reſignationes commercia beneficiorum aperta nundinatione licẽt, clerici ad pactiones ſimoniacas inuitantur, ſacerdotia improbis, indignis,

a *Capitul. legum Caroli magni lib.1. c.84.*

b *Yuo Carnotẽſ. epiſt. 47. ad Manaſſẽ Rhemorum Archiepiſcopum.*

c *Virgil. li.1. Georg.*

indoctis,vel ad gratiam, vel precio, vel propinquitatis iure conferuntur, & opima ſacerdotia auaris permutationum pactionibus ex reditu & fructibus captantur. Canoniſtæ autem & beneficiarij pragmatici duo reſignationum genera diſtinguũt, Reſignationes puras & ſimplices, & reſignationes *in fauorem:* Illas iure permittente admitti dicunt: Solas autem reſignationes, quæ *in fauorem* vocantur, illicitas eſſe, contráque eccleſiæ inſtituta, & Chriſti regulas:imò etiam admixtam habere & implicitam ſimoniæ labem[a]. Itaque has *in fauorem* reſignationes Papa ſolus admittit, quia,ex canoniſtarum ſententia,ſolus Papa de ſimonia diſpenſare poteſt[b]. Nam quemadmodum qui de furto tranſigit infamis eſt: ſi tamen Prætore præſente vel iubente, precio dato paciſcitur, non eſt infamis, propter Prætoris authoritatem[c]: Sic etiam, ex ſententia canoniſtarum, reſignare *in fauorem*, ſolo authore collatore ordinario, ſimonia eſt: ſed quoties aliquis ſummo Pontifice authore & adprobante reſignat *in fauorem*,aut de penſione conſtituenda paciſcitur, facit authoritas Pontificia,ne actus ille vlla ſimoniæ labe infametur. Dixerim, ſalua ſedis Apoſtolicæ veneratione, indignum eſſe ibi demùm diſciplinæ eccleſiaſticæ regulas vlla diſpenſatione violari, vbi puriſſimum fidei Chriſtianæ ſplendorem elucere conueniens eſſet. *Adulterium eſt*(inquit Diuus Cyprianus)*impium eſt,ſacrilegum eſt quodcunque humano furore inſtituitur,vt diſpoſitio diuina violetur*[d]. An idem dicemus de ſummo Pontifice, quod Dionyſius Halicarnaſſeus dixit, veteres illos Reipublicæ Romanæ Pontifices fuiſſe ἀνυπευθύνους, οὐδὲ βουλῇ λόγον ἀποδιδόντας, οὐδὲ δήμῳ, vt nullius à ſe aut dicti aut facti

a cap. cùm pridẽ. ext. de pactis. cap. delicto de prebendis c. quaſitum. ext. de rerum perm. can. ordination. 1. quæſt. 1.

b can. petiſti. verſ. hoc nulli concedi. 7. qu. 1.

c l. furti. §. qui iuſſu. ff. de his qui not. infam.

d D. Cyprianus. li. 1. epiſt. 8.

aut facti rationem reddere tenerentur [a]? Quin potiùs admiramur ſolemne dictum Pōtificis Pij quinti, quem ætas noſtra vidit pietatis laude inſignem & ſanctis moribus integerrimum. Is quum indignè ferret reſignationes iſtas in curia Romana admitti, imò nullibi præterquam in Romana curia, vellétque omnes eas, quæ *in fauorem* vocātur, reſignationes tollere ac reiicere: Accurrunt ſtatim & aduolant pragmatici Curiæ Romanæ, imò tineæ ac ſorices palatij Eccleſiaſtici: Hoc erit (inquiunt) deſtruere curiam: Satius eſt (reſpondit Pontifex ſanctus) deſtruere Curiam & aſtruere Eccleſiam. Ex iſta autem reſignationum licentia plures abuſus irrepſerunt. Primus ac præcipuus, quòd neque probitas neque mores quenquam ad ſacerdotia obtinenda euehant, quandiu reſignationes liberè permittentur: ſed vel ad gratiam, vel pecunia, vel malis artibus nominari ſolet à deceſſore ſucceſſor. Hinc fit vt errare mihi videantur, qui deuoluti iuris titulum odioſum, reſignationum fauorabilem aſſerunt. Deuoluto iure, vt vocant, aliquis ſacerdotium petit, quum vel incapacitatem, vel ſimoniam, vel crimina arguit illius qui ſacerdotij fructus indebitè vſurpat. Quis verò, niſi infracto ſeculo, odioſum hoc eſſe proponere audeat: aut quis reſignationes per ſordes & ad gratiam factas, nulla meritorum commendatione, fauorabiles eſſe iure dixerit? Quinetiam olim vt hæreditaria redderentur beneficia, alius abuſus in reſignationibus frequenter vſurpari conſueuerat. Quiſquis enim ſacerdotij alteriúſve beneficij poſſeſſor erat, nō ante de reſignando ſacerdotio aut relinquendo munere cogitare ſolebat, quàm aduerſa valetudo & ſanitatis recupe-

a *Dionyſius Halicarn. lib. 2. antiquitat. Roman.*

randæ deſperatio mortis vicinitatem denuntiaret. Sanè in priſca diſciplinæ Eccleſiaſticæ ſeueritate, reſignatio Prælati morituri, quantumuis ſera & morti vicina, nullum præbere ſolebat malæ fraudis crimini ſve argumentum. Sic enim Paulus Conſtantinopolitanæ Nouatianorum Eccleſiæ Epiſcopus cùm in lecto decumbens & morti proximus de ſucceſſore inquireretur, Martiani nomen clam in charta conſcripſit, eámque chartam annulo obſignatam Marco Scytharum Epiſcopo, qui tùm in vrbe erat, cuſtodiendam commiſit, accepta ab eo fide, ſi vt ipſe à morbo conualeſceret, Marcus chartam intactam reſtitueret: Sin mori Paulum contigiſſet, aperta charta ſucceſſoris nomen inſcriptum cunctis patefieret[a]. Nominationes ſucceſſorum ad reſignationum naturam accedunt, niſi quòd reſignatio præſentem habet affectum, nominatio ſucceſſoris in tempus mortis confertur. Itaque hæc Pauli diſpoſitio non quidem fuit reſignatio *in fauorem*, ſed fuit teſtamentaria morientis voluntas, aut potiùs mortis cauſa donatio. Nũc verò ſi paſſim id liceat non adiecto ad reſignandum legitimo ante mortem ſpatio, Prælati deinceps ſacerdotia tanquam patrimonia retinebunt: nec quiſquam erit qui beneficia antè dimittat, quàm ſalutis vitæque ſpem omnem abiecerit, vt proximè moriturus de ſacerdotiis reſignandis eadem ratione eadémque hora cogitet, qua & de cæteris bonis teſtamento diſponere viſum fuerit: Sícque beneficia ad inſtar patrimoniorum, hæreditatis aut legati iure tranſmittentur. Hinc nata eſt Cancellariæ Romanæ regula *de infirmis reſignantibus*, cuius remedio neceſſe fuit morbum & extremam

[a] *Niceph. lib. 14. cap. 41.*

ſuam vim morbi aliquo tempore præuenire. Sed vt nihil eſt tam ſanctum, quod non auara improbitas euertere & conuellere nitatur, non potuit ſola hæc, *de infirmis reſignantibus*, regula obſtare, quin nouus etiam abuſus naſceretur. Sani & valentes reſignabant, ſed clàm & tacita reſignatione. Hac ratione fiebat vt beneficium alterutrius manus effugere non poſſet. Si contingeret prẹmori reſignatarium, facilè erat reſignationem, quẹ clàm & occulta fide facta fuerit, reticere & celare. Sin verò decederet reſignans, reſignatio, quæ multò priùs tempore facta fuerat, certam beneficij ſucceſſionem reſignatario aſſerebat. Huic abuſui & malitioſẹ fraudi vt obuiam iretur, facta eſt, *de publicandis reſignationibus*, regula. Publicatio autem reſignationis fieri debet, obſeruatis certis quibuſdam formis & ſolennibus conſtitutione regia præfinitis. Quæ ſolennitates ſi omiſſẹ fuerint, etiam ſi palàm coràm teſtibus viuo reſignante poſſeſſio beneficij prehenſa probetur, vacare beneficium morte reſignantis ſolemni arreſto iudicatum fuit[a]. Improbandẹ ſunt quẹuis fraudes, ſed potiſſimùm illẹ, quẹ in ſacerdotiis ac rebus ad ſacra munera ſpectantibus committuntur. Cicero in Verris malitioſam ſubtilitatem acriter inuehitur. Ille enim in ſortitionẹ ſacerdotij tres ſortes in hydriam impudenti fraude iniici iuſſerat, in quibus non aliud nomen quàm Theomnaſti erat, atque eiuſmodi dolo & calumnia effecerat, vt ſacerdotium Theomnaſto obueniret[b]. Verùm quia inſtituti noſtri eſt de penſionibus tractare, placet ſolitas alias beneficiorum fraudes & verſutias, & repetitas continuata poſſeſſione reſignationes prẹtermittere, atque in penſionum

[a] Arreſt du Ieudy 30. de Iuillet 1592. entre M. Marin Boudet appellant & frere René Pothery intimé. ie plaidois pour Pothery auquel la recreáce fut adiugee.

[b] *Cicero 2. in Verrem.*

abuſus inuehi, peſtem nec minus frequentem nec minus periculoſam cæteris pragmaticorum beneficiariis fraudibus.

PENSIONES non modò implicitam habent ſimoniæ labem, ſed & publico odio dignæ ſunt, quòd hæreditarios reddant ſacerdotum prouentus, fructúſque, patrimonij vice, illis tribuant, qui neque altari ſeruiunt, neque ampliùs titulum beneficij aut canonicam vllam inſtitutionem habent. Reſignat aliquis retenta penſione. Qui beneficium reſignauit, alienus eſt nec ampliùs paſtor: & tamẽ nullo ſuo merito fructuum portionem refert & conſequitur. Qui verò reſignatarius eſt, quia pẽſione grauatur, paſtoréſque duo pro vno alendi ſunt, cogitur, vt penſioni ſatisfaciat, pecus non tondere ſed deglubere, *Hic alienus oues cuſtos bis mulget in hora*[a]. Diuus Bernardus ait Chriſtum dixiſſe Petro, paſce oues meas, non autem dixiſſe, mulge ſeu tonde[b]. Tiberius Æmilio Recto Ægypti præfecto reſcripſit, κείρεσθαι μου τὰ πρόβατα, ἀλλ' οὐκ ἀποξύρεσθαι βούλομαι[c]. Quid autem indignius eſt, quàm ſi beneficiorum reditus & patrimonij eccleſiaſtici fructus aliis errogari cernamus, quàm ipſis eccleſiæ miniſtris, qui altari ſeruientes de altari cibaria expectant, & neceſſaria ad victum alimenta percipere debent? Damnata fuit ſordida Nicephori Phocæ Imperatoris rapacitas, qui vacanti eccleſiæ œconomum ea lege præficiebat: vt cùm is parcè & tenuiter ex reditibus eccleſiæ vixiſſet, fructus reſiduos in fiſcum Imperatoris inferre teneretur[d]. Profanus & irreligioſus cenſeatur, qui reditibus eccleſiaſticis abutitur, aut qui fructus rerum eccleſiæ ad alios affectat tranſ-

a *Virgil. eclog. 3. Palam.*

b *D. Bernard. in declam. ad illum Matthæi locũ: Ecce reliquimus omnia, pag. 1300.*

c *Xiphilinus è Dione in Tiberio.*

d *Zonaras tom. 3. pag. 162.*

mittere, quàm Chriſti miniſtros, eóſque qui aſſiduo munere altari deſeruiunt. Tamen qui penſiones tuentur, dicunt iure canonico tribus eas caſibus permitti. 1. Pro bono pacis. 2. Ratione inæqualitatis beneficiorum. 3. Ne reſignans nimium patiatur diſpendium. Atque hos tres caſus aſſerere & confirmare nituntur tribus reſcriptis, quorum vnum eſt Innocentij tertij, alia duo ſunt Clementis tertij. Quę tamen omnia ſi quis diligenter attendat, comperiet nullo Pontificum reſcripto penſiones adprobari. Excutiamus primum illum caſum *pro bono pacis*, ac ſimul decretalem Innocentij epiſtolam [a] examinemus. Duo de prioratu diu multúmque litigauerant. Poſt longam & diutinam concertationem, tandem vt contrrouerſia finiretur, litigantes in iudices arbitros compromiſerunt viros probos, honeſtos & prouidos. Sic enim decretalis epiſtola eos appellat. Cùm autem partium iura obſcura eſſent & ambigua, placuit arbitris ex bono & æquo controuerſiam omnem dirimi. Notiſſimum eſt illud Senecę, *Iudicem forma includit, & certos quos non excedat, terminos ponit. Arbitri libera eſt & nullis adſtricta vinculis religio* [b]. Itaque in dubia illa iuris controuerſi ambiguitate, placuit arbitris vt vni prioratus adiudicaretur, alteri annuę 40. librę ex reditu prioratus præſtarentur. Conſultus Innocentius reſpondet ſibi ſuſpectam videri penſionis illius adiudicationem: Ac multò ſuſpectiorem, niſi iudices illi fuiſſent prouidi & honeſti, quorum authoritate & probitate moueri ſe ait vt penſionem eam approbet, adiectis tamen his verbis, *quia non ex partium pactione, ſed ex iuſſione iudicum procedit.* Quis non miretur temerariam

[a] *cap. niſi eſſent e.tt. de præbēd.*

[b] *Seneca li. 3. de benef. cap. 7.*

eorum audaciam, qui aſſerunt inter duos de eodem beneficio collitigantes pro bono pacis liberè conſtitui penſionem poſſe, & id licere ex canonica diſpoſitione & pontificum decretis; cùm illa ipſa decretalis epiſtola, cuius authoritatę nituntur, etiam in ipſo finiendę libertatis fauore, pactiones partium ſine vlla exceptione damnet & reiiciat? DVOBVS autem aliis caſibus deſēſores penſionum non minus calumnioſè Clementis authoritatem traducunt. Licere volunt in beneficiorum permutatione penſionem conſtituere ratione inæqualitatis redituum. Hunc caſum diligenter inquiràmus, & Clementis reſcriptum ex veritatis tenore expendamus. Clemens in decretali ſua epiſtola [a] agit de permutatione inter duas cōuentuales eccleſias inita. Illarum vnaquæque eccleſiam parochialem ſibi annexam & ad ſe pertinentem habebat. Sed in parochiarum ſitu hoc fuit incommodi, quòd hæc vicina erat eccleſiæ ad quam non pertinebat: illa viciſſim alteri. Et ſic vtraque erat remoto interuallo diſtans ab ea eccleſia à qua dependebat. Itaque vt ex proximitate loci vnaquæque parochia vicinæ eccleſiæ accederet, permutatio, exigente tanta commoditatis conſideratione, neceſſaria videbatur. Sed cùm reditus inæquales eſſent, poſcebat æquitatis ratio compenſationem ac ſupplementum aliquod adhiberi. Ideóque inter eccleſias illas conuenit, vt facta permutatione alteri in perpetuum certa pecuniæ annuæ quantitas penderetur. Hoc Clemens Pontifex reſcripto ſuo non improbat. Verùm quid hoc habet aut ſimile aut conueniens cum noſtris penſionibus? In illo Clementis reſcripto inter eccleſias de proprietate in perpetuum

a cap. ad queſtiones ext de rerum permut.

tuum

tuum permutanda agebatur. At qui de penſionibus paciſcuntur, illi beneficiorum tantùm adminiſtri & fructuum diſpenſatores nullum in proprietate ius habent. Illic de dominio viciſſim permutando: Hîc de fructuum partitione agitur: imò de ſolis fructibus, in quos clerici nullum ius habent, niſi ratione operæ & officij. Illic inter duas conuentuales eccleſias res agebatur, in quas nulla cadit ſimoniæ ſuſpicio, & quæ de præſtatione annua non lucri, ſed compenſationis tantùm & ſupplementi nomine conueniebant. At verò qui penſiones ſtipulantur, priuati ſunt qui penſionum commercio abutuntur, & permutationes beneficiorum quæſtus & lucri gratiâ tractant. Illic notoria vicinitatis & proximitatis locorum commoditas ac potius neceſſitas annuæ præſtationi occaſionem præbuit: Hîc verò, vt nunc penſionum vſus & abuſus eſt, non alia mente perturbationes beneficiorum fiunt, quàm vt aliquis opulentiore & ampliore prouentuum abundantia reditus ſuos augeat, & opimi beneficij fructus aliqua penſionis præſtatione lucrifaciat. In ſumma vix in toto iure canonico reſcripta Pontificũ reperias, quibus ſeu pro bono pacis ſeu permutatorum inuicem beneficiorum inæqualitatis ratione penſiones adprobentur. Supereſt ergo ſolus ille tertius caſus examinandus quo pragmatici beneficiarij pẽſiones permitti dicunt, *ne reſignans nimium patiatur diſpendium*. Exclamare lubet verbis Saluiani: *Vellem mihi hoc loco ad exequẽdam rerum indignitatem parem negotio eloquentiam dari, ſcilicet vt tãtum virtutis eſſet in querimonia, quantum doloris in cauſa*[a]. Etenim huiuſce excuſationis prætextu nullo nõ caſu in beneficiorum reſignationibus penſiones creant,

[a] Saluian. lib. 6. de gubern. Dei pag. 210.

eáſque reſignanti reſeruant & paciſcuntur. Illud enim ſemper opponunt, *ne reſignans nimium patiatur diſpendium.* Nam cùm illi legitimam beneficiorum poſſeſſionem in ſola fructuum perceptione conſtituant, nimium vocant diſpẽdium maximámque iacturam, quoties reſignans nullo iure retento carere deinceps cogitur poſſeſſo olim priſtini beneficij reditu. Theodorus Balſamon (quem Nicetas tradit epiſcopum Antiochiæ & ſub Iſaacio Imperatore Iuriſconſultiſſimum fuiſſe[a]) refert Euſtathium Epiſcopum Pamphyliæ, cùm ætate, morbis, & aduerſa corporis valetudine vexaretur, multis lachrymis obtinuiſſe, vt & epiſcopale munus reſignare, & tamen habita ętatis dignatione nomen honorémque epiſcopi retinere liceret[b]. Sed videndum ne quod laudabili ratione ſeu decrepitæ ætatis ſeu aduerſæ valetudinis occaſione aliquando cõceſſum fuit, illud in abuſum pragmatici conuertant. *Omnia mala exempla* (inquit Cæſar apud Salluſtium) *ex bonis initiis orta ſunt.* Solent autem communes iſtas penſionum pactiones Clementis Pontificis[c] auctoritate tueri & confirmare. Quamuis tamen neque Clementis epiſtola decretalis, neque alia vlla Pontificij reſcripti authoritas huic penſionum vitio & abuſui obtendi queat. Imò voluerunt canones vt eccleſiaſtica beneficia ſine diminutione conferrentur[d]. Quid autem iniquius aut indignius proponi poteſt, quàm ſi fructuum portionem ei liceat retinere, qui ampliùs paſtor non eſt penſionémque habeat qui nullum in eccleſia laborem impendit? Hoc ſi fiat, beneficium ab officio ſecernere oportet, cùm tamen beneficij fructus nulli debeantur niſi ratione officij. Aut certè dicendum eſt cum Diuo

a *Nicetæ annales pag. 201.*

b *Theodor. Balſamon in Nomo canone & ad Synodũ Epheſinam. in fine pag. 16.*

c *cap ſuper hoc extra de renũn.*

d *cap. moribus extra de prab.*

uo Hieronymo, *Nunc ſub religionis titulo exercentur iniuſta compendia, & honor nominis Chriſtiani fraudem magis facit quàm patitur*[a]. Alexander Seuerus Imperator dicebat nihil eſſe iniquius, quàm vt è Republica annonas cogerent ij, qui nihil in eam labore ſuo conferrent[b]. Sic & apud Liuium Appius Claudius dixit, *Nuſquam operam eſſe ſine emolumento, nec emolumentum, ſine impenſa eſſe*[c]. D. Gregorius, *Iuſtum eſt* (inquit) *vt illi conſequãtur ſtipendium, qui pro tẽpore ſuum cõmodare reperiuntur obſequium*[d]. Nec diſſimiliter Innocentius tertius: *Qui altari ſeruit* (inquit) *de altari viuere debet, & qui ad onus eligitur, repelli non debet à mercede*[e]. Etenim ſi beneficij poſſeſſor nudum dignitatis nomen habeat, alius autem fructus percipiat: eueniet quod Conſtantino Imperatori Leonis filio contigiſſe narrat Cedrenus, vt ei nomen Imperatoris relinqueretur, fructus imperij tollerentur, ἦτος ὁ Κωνςαντῖνος σχῆμα μόνον ϗ ὄνομα τῆς βασιλείας ἔχων, τὴν δὲ ἰδέαν ταύτης ἐστερημένος[f]. Non diſſimilis fuit eccleſiaſtica Melitij pœna. Nam cùm temeritas eius à Synodo Nicæna damnaretur, ſimul etiam conſtitutum eſt vt Melitius non quidem Epiſcopali ſede deiiceretur, ſed nudum retineret dignitatis nomen: poteſtatem & iura amitteret[g]. At qui penſiones ſtipulantur, reſignant nudum ſacerdotij nomen: fructus autem, reditus, & iura ſibi penſionis titulo retinent. Verus interea paſtor, qui altari ſeruit, infœlix mendicat, & opimi beneficij poſſeſſor pleruimque egere cernitur. *Nimis impium eſt* (inquit Caſſiodorus) *pleniſſimis cellis vacuos eſurire cultores*[h]. Eleganter Diuus Cyprianus ait, *Operari tu putas ruſticum poſſe, ſi dixeris, agrum peritia omni ruſticitatis exerce, culturis*

a D. Hieron. ad Ruſticum. lib. 2. epiſt. 13.
b Lampr. in Alex. Seuer.
c Liuius lib. 5.
d can. charitatem. 1. quaeſt. 2. can. eccleſiaſticis. 12. quaeſt. 2.
e cap. cum ſecundum. extra de præbendiis.
f Cedrenus pag. 521.
g Niceph. lib. 8. eccleſ. hiſt. cap. 24.
h Caſſiod. lib. 10. variarum epiſt. 27.

diligenter inſiſte: ſed nullam meſſem metes, vindemiam nullā premes, nullos olineti tui fructus capies, nulla de arboribus poma decerpes[a]. Quid verò tam naturale, quàm vt (quod ait Diuus Paulus) *qui plātat vineam, de fructu eius edat, qui paſcit gregem, de lacte manducet, qui ſeminat ſpiritualia, ſaltem metat carnalia, & qui militat, ſtipendium accipiat*[b]? Penſiones ergo & odioſæ ſunt, & ſimoniacam redolent prauitatem. Vnde & Innocentius penſiones, quæ pactione partium & concordato, vt vocant, conſtituuntur, reiici iubet[d]. Sic etiam Pontifex Alexander tertius reſcribit non modò penſiones illas tanquam abuſiuas reiiciendas, ſed & eos, qui ſuper penſionum reſeruatione paciſcuntur, beneficiis priuari debere[e]. Nam & pactiones qualeſcunque pecuniæ vel præſtitæ vel præſtandæ promiſſionem in beneficij reſignatione continent, nullæ ſunt & illicitæ[f]. Ac generaliter omnis inhibetur conuentio, quæ reddendi vel aſſeruandi beneficij, aut etiam retinendæ portionis fructuum ſtipulationem vllam habet[g]. Itaque in hoc penſionum tractatu vti liceat verbis Diui Cypriani, *Ego nec maieſtati diuinæ nec Euāgelicæ diſciplinæ cōgruere puto, vt pudor & honor Eccleſiæ tam turpi & infami cōtagione fœdetur*[h]. Pleroſque tamen hoc corrupto ſeculo reperias, qui penſiones tueantur, & earum aſſertores ſe ac defenſores præſtēt. Apud Tacitum, cùm de publico luxu coercendo ageretur, Gallus Aſinius dixit: *Auctu imperij adoleuiſſe etiā priuatas opes: idque nō nouum, ſed è vetuſtiſſimis moribus. Aliā apud Fabricios, aliā apud Scipiones pecuniā, & cūcta ad Rempublicā referri.* Addit Tacitus, *facilem aſſēſum Gallo ſub nominibus honeſtis confeſſio vitiorū, & ſimilitudo audientium dedit*[i]. Non alienum

a D. Cypr. lib. 4. epiſt. 2. ad Antonianum.

b D. Paulus epiſt. ad Corinth. 1. cap. 9.

c Can. vltimo 1. quæſt. 5.

d Dicto ca. niſi eſſent ext. de præbendis.

e cap. audiuimus ext. de colluſ. detegenda.

f cap. etiam pridē. ext. de pactis.

g cap. 37. per tuas extra de ſimonia.

h D. Cypr. lib. 1. epiſt. 10.

alienum aut diſſimile erit, ſi eorum, qui penſiones tuentur, rationes in ſpeciem honeſtas, reipsâ turpes corripiamus. Dicere ſolent, non eâdem cenſurâ huius ſeculi mores & antiquam Ecclesiæ ſeueritatem æſtimari. Cuncta tamen temporis huius inſtituta ad Dei cultum & Eccleſiæ decus referri. Reſignanti Prælato penſionem aliquam reſeruari, non ad luxum, ſed vt habeat vnde ſe in ſenectute alat & exhibeat, ne in opprobrium cleri mendicare cogatur. Prudentem Eccleſiæ politiam ac frequentem vſum hoc comprobaſſe: aliam eſſe militantis, aliam triumphantis Eccleſiæ imaginem. Difficile quippe eſt ſeneſcentem Eccleſiam, annis feſſam, ætate grauem ad prima infantiæ incunabula reuocare: Si quidem ſeuerioris reformationis cenſura deſiderari quàm ſperari, dici facilius quàm præſtari poteſt. Neque enim ſumus in abſoluta illa Platonis republica, quam ſapientes fingunt magis quàm norunt. Hæc ſunt ſolita eorum, qui penſiones excuſant, verba. At, ſi verum amamus, non ipſa rei honeſtas, ſed ſeculi corruptela penſionum fraudes & abuſus admittit: & Aſinios iſtos vitiorum ſub nominibus honeſtis aſſertores ideo probamus, quia omnes in eadem vitia conſentimus, facilémque aſſenſum tacita ὁμοιοτρόπων conſcientia conciliat. *Conſenſere iura peccatis* (inquit diuus Cyprianus) *& cœpit eſſe licitum quod publicum erat*[a]. Eccleſia virgo eſt & formoſa, ſed & ipſa in Prælatis næuos habet: Pura eſt & cœleſtis, nonnunquam tamen diuinus eius ſplendor Eccleſiaſticorum vitiis & errorum tenebris obſcuratur. Cur non totis viribus enitimur, vt antiqua diſciplinę Eccleſiaſticæ puritas & ſynceritas

[a] D. Cypr. lib. 2. epiſt. 2.

quaſi poſtliminio reuertatur? Rectè Alexander Seuerus dicebat: *Diſciplina maiorum Rempublicam tenet, quæ ſi dilabatur, & nomen Romanum & Imperium amittemus*[a]. Horatius & grauiter & verè dixit: *Delicta maiorum immeritus lues Romane, donec templa refeceris*[b]. Templa reficere non vtique eſt ædificia ſplendida erigere, lapidum aceruos & marmorum incruſtationes præparare, ſed interna templorum ædificia polire & ornare, hoc eſt, Eccleſiæ abuſus reformare & reſcindere, Prælatorum vitia, luxum moreſque perditos ad priſcæ ſeueritatis regulas reuocare. Diuus Hieronymus, *Multi ædificāt parietes, & columnas Eccleſiæ ſubſtruunt, auro ſplendēt laquearia, gemmis altare diſtinguitur: Et miniſtrorum Chriſti nulla electio eſt*[c]. Magna quidem eſt ętatis huius corruptela, ac difficulter reſcinduntur abuſus aut reformantur mores, qui tandiu in procliuia vitiorum incubuerunt: Sed verè dici poteſt cum Sydonio Appollinari, *Non minus vitiorum, quàm hoſtium, captiuus eſt, qui non etiam inter mala tempora bona vota ſeruauerit*[d]. Dicebat Martius apud Liuium, *ſcio audax videri conſilium, ſed in rebus aſperis fortiſſima quæque conſilia tutiſſima ſunt*[e]. Quinimò ſicut cadentibus aliis ſtare fortiter, firmi eſt hominis, robuſti, animoſi, ſic etiam infracta ſeculo & nutante Chriſtianâ diſciplinâ, deprauatis moribus Prælatorum mederi, Eccleſiæ abuſus emendare, priſcam beneficiorum politiam erigere & reuouare, hoc demum fuerit opus egregiũ ſummi alicuius Pontificis, qui laudem omni precio potiorem aſſequi cupiat, & glorioſam de ſeculi corruptela victoriam quouis triumpho digniſſimam reportare velit: *Tradite ſigna viris, ignaui ſigna Quirites*[f]. Tranquillo enim

a Lampr. in Alex. Seuero.

b Horatius lib. 3. carminum Ode 6.

c D. Hier. ad Nepotianum epiſt. 12 li. 2.

d Sidonius Apollin. lib. 3. epiſt. 4. ad Fælicem.

e Liuius. lib. 25.

f Lucanus lib. 5.

lo enim, vt aiunt, quilibet gubernator eſt[a]. Plinius grauiter, vt ſolet, & eleganter: *Hac mihi admiratione dignus Imperator non videretur ſi inter Fabricios & Scipiones & Camillos talis eſſet. Tunc enim illum imitationis ardor, ſempérque melior aliquis accenderet*[b]. At nunc contaminatis moribus & hoc turpi ſeculo, quo vitiorum frequentia cauterium reformidat, & abuſuum deformitas reformationem fugit, animoſę fortitudinis erit priſcæ integritatis & Chriſtianæ ſeueritatis exempla ſuſcitare. Verùm hęc ſolemnia vota vniuerſam totius Eccleſię reformationem expectant. Interea ſapiens (vt ait Seneca) mores publicos non conturbabit[c]. Itaque de penſionibus iure communi agamus. Conſtat enim eas tam in curia Romana, quàm in ſenatu, velut licitas & legitimas probari. Videamus ergo quibus caſibus id fiat, & quę diſtinctiones hac in re ex ſenatuſconſultis adhibeantur.

a *Seneca. epiſtola 85.*

b *Plin. in panag.*

c *Seneca. epiſt. 14.*

BENEFICIORVM alia curam animarum habent, alia non. Quę curam animarum habent, velut Epiſcopatus & Rectoriæ, in iis tam iure diuino quàm ex pontificiis conſtitutionibus reſidentia requiritur. Nihil enim potiore ſtudio dignum videtur, quàm vt Prælati, qui curam animarum habent, reſideant & ſolicitam gregis ſui curam gerant. Quod vt fiat, & paſtor habeat vnde ſe alere & exhibere poſſit, beneficij fructus nulla penſione grauari oportet. *Hoſtis antiquus* (inquit Sidonius Apollinaris) *quò facilius inſultet balatibus ouium deſtitutarum, prius dormitãtium incipit ceruicibus imminere paſtorum*[d]. Etenim paſtor, qui ad perpetuam gregis cuſtodiam vigilans nõ excubat, non minus grauiter puniri debet, quàm Euenius Apol-

d *Sidonius Apollinaru. lib. 7. epiſt. 6. ad Baſilium.*

Ioniata, cui cùm ſacrarum Solis ouium cuſtodia commiſſa eſſet, & ille noctu obdormiſſet, lupíque antrum ingreſſi ſexaginta oues ſacras iugulaſſent; Apolliniatæ puniri Euenium *ὡς τὴν φυλακὴν καταχοιμήσαντα*, eúmque viſu priuari iuſſerunt [a]. Ezechiel Propheta, *Væ* (inquit) *paſtoribus Iſrael qui paſcebant ſemetipſos: Nonne greges à paſtoribus paſcuntur? Lac comedebatis, & lanis operiebamini, & quod craſſum erat occidebatis: gregem autem meum non paſcebatis. Quod infirmum fuit, &c* [b]. Diuus Cyprianus, *Quæ eſt enim maior aut melior cura præpoſitorum, quàm diligenti ſolicitudine & medela ſalubri fouendis & conſeruandis ouibus prouidere* [c]? Itaque ne epiſcopi & paſtores officij ſui deſertores penuriam excuſarent, fructúſque beneficij & alimenta ſibi præripi expoſtularent, penſiones ſuper epiſcopatu conſtitutas reprobari & à ſenatu reiici placuit [d]. Rectè Innocentius tertius, *Illud penitus interdicimus* (inquit) *ne quis in fraudam de prouentibus Eccleſiæ quæ curam habere debet proprij ſacerdotis, penſionem alij quaſi pro beneficio conferre præſumat* [e]. Tamen ex vſu fori & arreſtis curiæ, ſi penſio ſuper Rectoriâ aut curâ parochiali conſtituta fuerit, variæ diſtinctiones adhiberi ſolent: Petitur enim penſio aut ab eo ipſo qui promiſit, aut ab eius ſucceſſore: Succeſſorem intelligo non hęredem, ſed eũ qui in Rectoriâ parochiali ſucceſſit. Item inter ſucceſſores diſtinguimus illum qui per reſignationem, ab eo qui per obitum in beneficio ſuccedit: Si penſio ab eo petatur qui fidem ſuam pactione & penſionis promiſſione obligauit, non quidem abſolutè penſio confirmatur (eſt enim abuſiua) ſed in odium perfidiæ ita pronuntiare ſolet Senatus, vt is qui promiſit teneatur aut

ſoluere

a *Herodotus lib. 9.*

b *Ezech. cap. 34.*

c *D. Cypr. lib. 2. epiſt. 13.*

d Arreſt pour l'Eueſché de Luſon du 24. d'Auril 1570.

e *cap. extirpāda §. qui verò in fin. ext. de prębendis.*

ſoluere aut beneficio cedere. Hæc tamen rerum iudicatarum regula olim non ſine dubia & controuerſa diſputatione fuit. Nam quum Rectoriæ parochialis reditum penſione grauari iura non permittant, non videbatur fidei obligatio ad ea extendi debere, quæ & iniuſta ſunt & abuſiua, & contra regulas diſciplinæ Eccleſiaſticæ. Nam (vt ait D. Ambroſius) *fides bona voluntatis & iuſtæ actionis eſt genitrix*[a]. Non ergo alienum aut abſurdum fuerit rationes illas excutere, quibus motus Senatus aduerſus promiſſorem pro penſionis præſtatione decernendum iudicauerit. Cauendum eſſe videbatur ne, dum penſiones reiicimus, perfidiam, quæ omnibus vitiis turpior eſt & pernicioſior, foueamus. *Cum fide omnis humana ſocietas tollitur*, ait Liuius[b]. Numa templum quod Romæ conſtruxerat, fidei dicauit, docuítque Romanos per fidem iurare[c]. *Occultum & inſidioſum malum perfidia* (inquit Valerius Maximus) *quæ tantum incommodi humano generi affert, quantum ſalutis bona fides præſtat. Habeat igitur non minus reprehenſionis quàm illa laudis conſequitur*[d]. *Fides* (ait Seneca) *ſanctiſſimum humani pectoris bonum eſt, nulla neceſſitate ad fallendum cogitur, nullo corrumpitur præmio*[e]. Nam quod obiicitur in re mala & abuſiua fidem ſeruari non debere, illud demum locum habeat, quoties in perniciem Reipublicæ res aliqua vergit. Sed hîc de re familiari, de priuatorum cõmodis, de fructuum reditu plus minúſ-ve percipiendo agitur. Spectandum ergò non quid promiſſum, ſed an promiſſũ ſit. Quoties enim de bona fide agitur, non eſt de apicibus iuris diſputandum[f]. *Non indignitas rerum ſponſionis vinculum leuat* (inquit Poſthumius apud Liuium[g].)

a D. Amb. de vocatione gentium lib. 1. cap. 8.

b Liuius lib. 6.

c Plutarc. in Numa.

d Valer. Max. lib. 9. cap. 6. in princ.

e Seneca epiſt. 83.

f l. ſi fideiuſſor. §. quadam. ff. mandati.

g Liuius lib. 9.

Nam & in Eccleſiaſticis rebus, licèt aduerſus canonum regulas fides data ſit, perfidia tamen diuina vltione vindicatur. Hoc in beneficiorum cuſtodia & fiducia, quam vulgari appellatione *confidentiam* vocamus, Cedrenus illuſtri exemplo confirmat. Sub Romano Lacapeno Imperatore Patriarchatus Conſtantinopolitanus Tryphoni monacho ad certum tempus & ſub fiducia committitur, donec Theophilactus Imperatoris filius legitimam ætatem attigiſſet. Contigit tamen vt Tryphon adueniente die promiſſis ſtare & ſolio decedere nollet. Perfidia, quæ apud Deum nullo prętextu excuſatur, non diſſimili fraude vindicata eſt: quum Theophanes Cęſareæ Epiſcopus Tryphonem aliud agētem ſubſcribere ſubtiliter & malitioſè ſuaſiſſet, cuius ſubſcriptionis occaſione Tryphon de Patriarchatu deiectus eſt[a]. Penſiones damnari conueniens eſt, ſed multò magis perfidiam, ne (vt ait ille) *pro bonis mala amplectamur. Vitia nobis ſub virtutum nomine obrepunt*[b]. Cauendum eſt ne dum penſionum abuſus vitare volumus, in aliud & quidem pernicioſius perfidię crimen incidamus. *Fallit enim vitium ſpecie virtutis* (inquit Iuuenalis[c]. Seneca, *Sunt* (inquit) *virtutibus vitia confinia, & perditis quoque ac turpibus recti ſimilitudo eſt*[d]. Beneficiorum publica quidem cauſa eſt quæ priuata cautione obligari nequit, ſed fidei datæ vinculum excuſationes quaſ-vis antecedit. Vt quum de ea ſeruitute agitur, quam mari (quod natura omnibus patet) impoſitam refert Vlpianus[e]. Itaque quum penſio ritè & ſolemniter promiſſa fuit, obſtat fides, ne præſtatio illa impunè denegari poſſit. Hoc ergo in Rectoriis parochiarum (nos Curas vulgò appellamus) locum habeat, cæteriſque

a *Cedrenus pag.* 516. *& pag.* 117.

b *Seneca epiſt.* 45.

c *Iuuenal. Satyra* 14.

d *Seneca epiſt.* 120.

e *l. vēditor ff. communia prædiorum.*

cæteríſque beneficiis curam animarum habentibus. Sed vt Senatus oſtendat ſola perfidiæ occaſione ita iudicari, non cogitur præcisè promiſſor penſionem exoluere, ſed alternatiua condemnatione aut ſoluere tenetur, aut beneficium ſibi ceſſum retrocedere & reſtituere obligatur. In hac autem penſione quæ Rectoriȩ impoſita eſt, illud obtinet, vt ſi penſio legitimum modum excedat, liceat promiſſori penſionis reductionem & moderationem à iudice impetrare. Hæc ergò locum obtinēt eo caſu, quo penſio ab ipſo promiſſore exigitur, qui fidem ſuam in Rectoriæ, Curæve parochialis, aut beneficij curam animarum habentis ceſſione & reſignatione obligauerat. At cùm penſio exigitur non ab ipſo promiſſore, ſed à ſucceſſore eius qui promiſit: diſtingui ſolet ſucceſſor per reſignationem à ſucceſſore per obitum. De ſucceſſore per reſignationē dubitatum fuit, quia cùm fides ab eo data non eſſet, videbatur perfidiæ odium ei obiici non poſſe. Vnde & arreſtis quibuſdam reſignatarius penſione liberatus & ab eius petitione abſolutus fuiſſe dicitur[a]. Sed verius eſt etiam in Rectoriis reſignatarium eius, qui de penſione præſtanda conuenit, non minùs obligari quàm ipſum promiſſorem. Itaque reſignatarius aut ſoluere, aut ni ſoluat, cedere, eique, cui penſio pomiſſa eſt, beneficium reſtituere tenetur: atque ita frequenter iudicari ſolet[b]. Ratio duplex aſſignatur. Prima eſt, quia mala fides auctoris tranſit in ſucceſſorem[c]. Deinde æquum eſt vt fraudibus via percludatur. At ſi promiſſor beneficium reſignando liberaretur, eligeretur reſignatarij perſona, cuius nomine penſionis inficiatio fieret. Itaque ne quid dubium & ambiguum re-

a Arreſt du Lundy 7. Ianuier 1585. plaidans l'Anglois pour l'appellāt, & Daleſſau pour l'inthimé.

b Arreſt du Ieudy 13. Aouſt 1587. au profit de M. Pierre Bourguignō pour raiſon de la cure de Chambō. Mornat plaidant pour l'appellāt cōme d'abus.

c l. cū heres. ff. de diuerſis temporal. præſcript.

linquatur, dicendum eſt in penſionibus, quæ ſuper Rectoriis & beneficiis curam animarum habentibus conſtituuntur, tam promiſſorem ipſum, quàm eius reſignatarium ad penſionis præſtationem obligari, niſi beneficium reſtituere malit. Ille autem qui ſucceſſor eſt per obitum, de penſione non tenetur. Primùm quia ius habet non à defuncto, ſed à collatore. Deinde quia perfidiæ ratio huc non ſpectat, cùm neque aliquid promiſerit, neque promiſſoris hæres ſit. Idque pluribus arreſtis ita fuiſſe iudicatum conſtat[a]. Et hæc quidem dicta ſufficiant de beneficiis quæ curam animarum habent. Inter quæ beneficia abbatias non annumeramus, licet ex Innocentij reſcripto intelligatur in monachos eſſe hierarchica quædam cura & ſolicitudo[b].

IN BENEFICIIS quæ non habent curam animarum, quiſquis ex reſignationis cauſa penſionem promiſit, obligatur, qualiſcũque ſit ea penſio ſiue immodica, ſiue nõ. Penſio autem immodica apud nos cenſeri ſolet, & legitimum modum egredi dicitur, ſi tertiam partem fructuum excedat. Quamuis Canoniſtæ penſiones legitimo iure permitti dicant vſque ad mediam partem fructuum[c]. Imò non deſunt qui exiſtiment, nihil aliud ſpectandum niſi vt beneficiarius alere ſe poſſit, & onera beneficij ſuſtinere[d]. In hac autem legitimæ penſionum taxationis materia diſtinctionem iſtam adhiberi oportet. In beneficiis quæ curam habent animarum, ſi penſio immodica ſit, etiam eum qui promiſit, poſtulare poſſe vt penſio ad legitimum modum reducatur: Quia publicè intereſt vt qui paſtor eſt & gregem curat, alimentis non deſtituatur. At in beneficiis quæ curam animarum non habent, promiſſor

a Arreſt du Lundy 5. de Decẽbre 1583. entre Labecé Chanoine de noſtre Dame de Paris, appellant cõme d'abus: & M. Courtin. Autre ſemblable Arreſt dõné à Tours le Mardy matin 19. de Feurier, plaidans Moreau & Forget.

b *cap. cùm ad monaſterium. §. abbas In ver. vigilem curam. de ſtatu monac.*

c *cap. 1. ſuſcepti regiminu. de electione. in extrauag. Ioannis 22.*

d *cap. auaritiæ can. de monachis extra de preben.*

promiſſor ad quamcunque penſionem obligatur, nō modò legitimã, ſed & ſi immodica ſit modúmque legibus definitum excedat. Ratio in promptu eſt. Tum quòd reſignans, qui penſionem illam ſibi ſtipulatus eſt, non aliter fuiſſet reſignaturus: tum etiam quòd ſi reſignatarius onere illo penſionis immodicè grauatum ſe conqueratur, poteſt reddendo ac retrocedendo beneficium ſeipſum promiſſione & fide data liberare.

DE SVCCESSORE agamus an & quomodo teneatur ad præſtationẽ quoties pẽſio à ſummo Pontifice approbatã & in Curia Romana homologata fuit. Vt conſtat in omnibus iſtis penſionibus non ſuperiori tantùm, ſed ſummi Pontificis authoritatem requiri. Diſtinguendus eſt ſucceſſor per reſignationem à ſucceſſore per obitum. Nam licèt ex diſpoſitione iuris Canonici nullus ſucceſſor videatur obligari poſſe iſtiuſmodi penſionum promiſſione[a]: Tamen ex forenſi noſtro vſu cōnſtat reſignatarium non minus teneri, quàm eum ipſum qui promiſit, & vtriuſque eandem haberi rationem. Atque hîc primus caſus apud nos certiſſimi iuris eſt. Sed de ſucceſſore per obitum dubitatum fuit. Nam quum iſte ius habeat non à defuncto, ſed à collatore, iniquum videtur eum ex facto deceſſoris obligari & perſonales defuncti promiſſiones perſonam defũcti egredi[b]. Nam cùm omnis beneficiorum ſectio & diminutio prohibeatur[c]: conueniens eſt Eccleſiaſtica beneficia ſine diminutione vlla conferri. Penſiones autem nec beneficij appellatione continentur, nec beneficij partem faciunt[d]. Contrariũ tamen inualuit, atque ex arreſtis Senatus etiam ſucceſſor per obitum ad præſtationem

a in ca. niſi eſſent. ext. de praebendu.

b ca. prohibemus ext. de cẽſ. Clement. 1. §. eadem de ſuppl. neglig. prala.

c cap. maioribus ca. vacante & cap. cum cauſa ext. de praebendis cap. vt noſtrũ, vt eccleſ. benef. ſine dimin. conf.

d cap. quãuis de praeben. in 6.

tenetur, quoties penſio ritè creata, & in Curia Romana fuit *homologata*. Etenim penſiones non aliter creari, conſtitui, & aſſignari, niſi ſuper fructibus ſolent. At quæcunque ſtipulationes & promiſſiones ſuper fructibus aſſignantur, non propriè dici ampliùs poſſunt perſonales: ſed rem efficere, ac ius quoddam, tanquam hypothecæ annexum, habere cenſentur [a]. Deinde retineri dicuntur penſiones pro alimentis eius qui reſignauit, ac penſionum retentio hunc habet alimentorum prætextum. Conſtat autem in iure quoties alimenta legata aut relicta ſunt, vel ex alia promiſſione debētur, eorū præſtationem à ſucceſſore peti poſſe, qualiſcumque is ſit ſucceſſor [b]. Itaque certiſſimo iure inualuit, vt penſio ritè creata ſuper beneficio non habente curam animarum, debeatur: petique & exigi poſſit à quocunque ſucceſſore: Idque ita pluribus Senatuſconſultis iudicatum eſt [c]. Non tamen vterque ſucceſſor eadem conditione cenſetur. Nam qui per obitum ſucceſſit, poteſt, ſi immodica ſit læſio, petere vt ad legitimum modicum reducatur [d]. Qui verò ex reſignatione ſucceſſit, eum diximus non poſſe reductionem petere, ſed teneri qualemcunque penſionem promiſſam præſtare, niſi beneficiū reſtituere & retrocedere malit. POSTREMO illud etiam pro corollario addemus. In monaſteriis ſanctæ Trinitatis pro redemptione captiuorum, quæſitum fuit, an penſio eum, qui per obitum ſucceſſor eſt, obligaret. Obiiciebatur fauor redemptionis captiuorum, cuius contemplatione æquum videbatur reditus beneficij integros ſine diminu-

a *arg. l. codicillis. §. instituto in verb. ſuper eas. ff. de legat. 2. Paulus Caſtr. cōſil. 51. Ludou. Rom. cōſilio. 388. Felinus & canoniſtæ in cap. ad audientiā de reſcriptis.*

b *l. 2. & libertis. §. Lucius. ff. de alim. leg.*

c Cela a eſté iugé par plusieurs arreſts, & meſmes penſions ſur abbayes de religieuſes par arreſt donné, Dolé plaidât à huis clos pour Dame Marie de Thou Abbeſſe de l'Abbaye de Clerets. Et moy pour ſœur Perrette Barbedor inthimee, le Vendredy de Mars 1591.

d Par arreſt dóné le Mardy 7. de Feurier, 1595. à l'audiēce entre M. André Hamel, appellant, & M. André Sauetier inthimé, pour vne chappelle en l'Egliſe de Gerberoy.

tione

tione ſeruari. At ille qui penſionem petebat, non ex antiqua inſtitutione, ſed ex vſu præſenti priuilegia & fauores ſpectari debere dicebat. Veteres laudemus, ſed noſtris viuamus annis. Prioratus iſti pro redemptione captiuorum ſunt velut ſacræ militiæ, imò & miniſteria vocantur. Nam olim ab Innocentio tertio Pontifice inſtitutus eſt ordo miniſtrorum ſanctæ Trinitatis, vt miniſtri illi collecta à Chriſtianis ſtipe longinquas & ab infidelibus occupatas regiones peragrarẽt, atque ibi captiuos Chriſtianos à Saracenis redimerent. Nunc verò miniſtri illi nihil tale curant, neque alia onera agnoſcunt, niſi vt fructus beneficiorum & annuos reditus percipiant. Itaque ex eadem aliorum beneficiorum ratione iudicatum eſt, ſucceſſorem præſtatione penſionis obligari[a].

[a] Arreſt du Mardy 8. de Feurier 1594 entre F. Robert Yuon appellãt cõme d'abus pour lequel plaidoit Cupif, & frere Loys de Meaune inthimé.

De ſecundis nuptiis, & an mater, quæ ad ſecunda vota tranſiit, liberorum educatione & legati vſusfructus commodo priuari debeat.

CAPVT VIII.

TITIVS, cui vnicus ex Meuia filius erat, teſtamento tutelam filij vxori Meuiæ committit, eidémque Meuiæ bonorum ſuorum vſumfructum legat, quoad filius viginti quinque annos impleſſet. Itaque quandiu Meüia in viduitate permanſit, nulla ei nec tutelæ, nec educationis, neq; etiam vſusfructus bonorum facta eſt controuerſia. Sed aliquo pòſt tempore Meuia ad ſecundas tranſit. De tutela quidem ambigi non poterat. Conſtabat enim Me-

quam ſecundis nuptiis tutelam filij amiſiſſe tam noſtro iure quàm Romanis legibus. Sempronius ergo, qui pupilli patruus erat, tutor ab agnatis electus fuit, & à iudice datus. Meuiæ duplex mouetur controuerſia. Sempronius enim tutor educationem filij Meuiæ denegat: quin & amiſſa tutela ſimul etiam eam legato bonorum vſufructu priuari debere contendit.

PRO SEMPRONIO TVTORE.

Magna eſt muliebris animi verſutia, ingẽs diſſimulatio, tectæque fœminarum fraudes, quæ ſolent cupiditatum atque animi ſui impotentiam & auaritiæ ſordes aliquo laudabili prætextu adumbrare. Meuia enim non ex animo, ſed ficta pietate ac muliebri ſimulatione de filio apud ſe educando tanta támque obſtinata peruicacia contendit. Erubeſceret quippe mater, ſpreto & relicto filio, de obtinendo bonorum vſufructu cogitare. Itaque vt honeſtè ac decenter bona occupare poſſit, filij educationem poſtulat. At ſi veri & materni affectus veſtigia vlla in eius animo reſediſſent, illa neque filio vitricum ſuperinduxiſſet, nec defuncti mariti memoriæ iniuriam ſecundis nuptiis faceret. Quid verò aliud in iſta de filij educatione controuerſia deſideramus, quàm expreſſa certáque Imperatoris Alexãdri verba, qui matri educationem pupilli non àliter concedi reſcribit, quàm ſi vitricum nõ ſuperinduxerit[a]? Pauſanias Gorgophonem Perſei filiam fuiſſe memorat, quæ defuncto Periere Æoli filio, quî cũ virgo nupta fuerat, poſteà alteri viro Oebalo nupſit, cùm anteà ſanctum & ſolenne fœminis eſſet, priore viro mortuo, ſecundis nuptiis abſtinere[b]. Refert Cedrenus, Vulcanum ab Ægiptiis inter deos relatum

a l. 1. C. vbi pupillus educari debeat.

b Pauſan. in Corinth. lib. 2.

tum, διὰ τὸ νομοθετῆσαι μονανδρίαν[a]. Sybaritis legem tulit Charundas, vt qui liberis nouercam ſuperinduxiſſet, à communi Senatus & patriæ conſilio remoueretur: eiúſq; legis hanc addidit ratione͂, quòd non exiſtimaret eum patriæ ſalubriter poſſe conſulere, qui, iterato nuptiarum voto, familiæ liberiſque ſuis tam malè prouidiſſet[b]. Itaque varij honorum apices olim viduarum caſtitati conſecrati ſunt: idque duobus Tertulliani locis ſatis erit cõfirmaſſe. *Monogamia*(inquit Tertullianus)*apud Ethnicos in ſummo honore eſt, vt & virginibus legitimè nube͂tibus vniuira pronuba adhibeatur: item in quibuſdam ſolemnibus & auſpicijs vt prior ſit vniuira locus. Certè Flamina nõniſi vniuira eſt, quæ Flaminia lex eſt: Nã duo ipſi Pontifici maximo iterare matrimonia nõ licet*[c]. Ide͂ Tertullianus alio loco, *fortunæ muliebri coronam non imponit niſi vniuiræ: ſicut nec matri Matutæ. Pontifex Maximus & Flaminica nubu͂t ſemel. Cereris ſacerdotes viuentibus etiã viris & cõſentientibus amica ſeparatione viduãtur*[d]. Apud Tacitũ cũ de capienda virgine in locũ Occiæ Veſtalis ageretur, filiáſque ſuas Fonteius Capito & Domitius Pollio offerre͂t, prælata eſt Pollionis filia, non ob aliud quàm quòd mater eius in eode͂ coniugio manebat[e]. Valerius Romanos ait exiſtimaſſe multorum matrimoniorum experientiã quaſi legitimæ cuiuſdam intemperantię ſignum eſſe[f]. Athenagoras ſecundas nuptias vocat decorum adulterium, εὐπρεπὴς ἐστὶ μοιχεία, inquit. Hinc illud Publij, *Habe͂t locum maledicti crebræ nuptiæ*. Martialis: *Quæ nubit toties, non nubit, adultera lege eſt*[h]. Canones quandam eſſe fornicationis ſpeciem dicunt, poſt primas nuptias ad ſecunda vota tranſire[i]. Gregorius Nazianzenus, τὸ πρῶτον συνοικέ-

a *Cedrenus pag.* 16.
b *Diod. Siculus li.* 12
c *Tertull. in exhort. ad caſt.*
d *Tertull. lib. de monogamia, in fine.*
e *Tacit. li.* 2. *annal. in fine.*
f *Valerius Maximus li.* 2. *cap.* 1.
g *Athenag. in apologia pro Chriſtianis.*
h *Martia. li.* 6. *epigr. de Theleſina.*
i *can. hac ratione* 31. *quaſt.* 1. *ca. vxoratus de conuerſ. con.*

σιον γάμος, τὸ δεύτερον συγχόρησις, τὸ τρίτον παρανομία, τὸ τέταρτον χηρώδης βίος. In fano Telluris ſacerdotem oportebat vniuiram eſſe [a]. Vt & in Ægypto ſacerdoti vnam tantùm vxorem ducere licebat[b]. Apud nos bigami eccleſiaſtica canonum diſciplina à clericatu & ſacerdotij dignitate repelluntur [c]. Imperator Leo Philoſophus cùm Zoen vxorem quartam duxiſſet, Nicolaus Patriarcha eum ſacris interdixit: ac pleræque memorantur de repetitis nuptiis in Eccleſia Conſtãtinopolitana contẽtiones[d]. Diuus Hieronymus, *Nos* (inquit) *ſecundas nuptias non tam appetimus quàm concedimus* [e]. Imperator Conſtantinus Porphyrogenneta reſcribit, quemadmodum in aliqua ædium parte ſolent eſſe cloacæ, non ad domus ornatum, ſed ad abiiciendas ſordes *καὶ ῥυπάσματα*: eadem ratione ſecundas nuptias ab eccleſia permitti dicit, non quaſi laudabiles, ſed vt earum remedio incontinentiam reprimere, & carnalis concupiſcentiæ æſtus & ſordes deponere liceat[f]. Itaque maiores noſtri cùm ſecundas nuptias permiſerunt, ſimul etiam pœnas aliquas ſanxerunt aduerſus mulieres ſecundò nubentes, vt immodicam earum libidinem aliquo pudoris & pœnæ vinculo coercerent. Nam viduæ, quæ ſecundas nuptias appetunt, filiorum tutela priuantur [g]. Tenentur etiam omnia lucra nuptialia filiis prioris matrimonij reſeruare [h]. Addit Iuſtinianus, eã quæ ſecundò nubit, non modò filiis iniuriam facere, ſed & fidem priori marito datam violare & aſpernari[i]. *Non ſeruata fides cineri promiſſa Sichæo* [k]. Additæ etiam pœnæ in liberorum fauorem. Tutelam lex matri adimit, ne vitrico in rerum pupilli adminiſtratione præbeatur graſſandi licentia: Denegatur educatio,

a *Pauſanias in Achaicis lib. 7.*
b *Diod. Siculus lib. 2. cap. 3.*
c *Toto titulo de bigamis.*
d *Cedrenus pag. 49. & 576. Zonaras tom. 3. pag. 143. 144. 160.*
e *D. Hier. ad Marcel. aduerſ. Mõtanum lib. 3. epiſt. 11.*
f *Conſtantini Porphyrogẽneta in lib. iuris orient. pa. 15. & 16*
g *Nouell. 94. & authent. Sacramentum C. quando mulier tutelæ off.*
h *l. fœminæ C. de ſecundis nuptiis.*
i *Nouella 2. §. proſpeximus, & Nouella 22 de nuptiis.*
k *Virgil. l. 4. Æneid.*

catio, quia mulieres illæ (inquit Imperator) ſæpè nouis maritis non modò res filiorum, ſed & vitam addicunt [a]. Lex quippe maternum affectum fouet, ſed vitrici, qui ſuperindictus eſt, imperium iuſta ſuſpicione reformidat. Ideóque matri, quæ vitricum liberis aſciuit, educationem denegat [b]. Vt & Iuſtinianus Nouella ſua conſtitutione non alio caſu matri liberorum educationem committit, quàm ſi caſto & perpetuo viduitatis voto ſemper inſiſtat [c]. Apud Homerum, cùm Penelope à procis ſollicitaretur, Minerua Telemacho, vt exindè ſibi caueat ſuadet. Οἶσθα γὰρ οἷος θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι γυναικὸς Κείνου βούλεται οἶκον ὀφέλλειν ὅς κεν ὀπυίοι, Παίδων δὲ προτέρων καὶ κουριδίοιο φίλοιο οὐκέτι μέμνηται τεθνηότος οὐδὲ μεταλλᾷ [d]. Sic & apud Caſſiodorum Archotonia nepotis ſui calamitatem deflet, cuius mater Ætheria, defuncti mariti poſtpoſita dilectione, Liberio ſe iugali fœdere ſociarat, & ditata filij ſpoliis, prioris viri facultates ſtudebat euertere [e]. Equidem non alia verè mater dici debet, niſi quæ non modò genuit, ſed quæ partum officioſa ſedulitate ac pietate perpetua fouet & conſeruat. Quintilianus, *In multis* (inquit) *nihil matris vltra titulum eſt, nec nouercæ omnes* [f], Diuus Hieronymus eleganter ait, *ſuperducit mater filijs non nutricium, ſed hoſtem; non parentem, ſed tyrannum: inflammata libidine obliuiſcitur vteri ſui; & inter paruulos ſuos miſerias neſcientes lugens dudum, noua nupta componitur* [g]. Septitia mater Trachalorum, cùm Publio ſeni nupſiſſet, atque exinde vtrumque filium exhæredaſſet: Auguſtus & nuptias mulieris, & ſuprema eius iudicia improbauit [h]. At verò Meuia non educatione tantùm, ſed & legati bonorum vſusfructus commodo priuari debet.

a *L. lex quæ tutor. §. lex. enim Cod. de admin. tutorum.*
b *D. l. 1. Cod. vbi pupil educari debeat.*
c *Nouella 22. §. porro & illud & auth. ſi pater. Cod. diuortio facto apud quem liberi morari vel educari debeant.*
d *Homerus Od. lib. 15.*
e *Caſſiod. lib. 4. variarum epiſt. 12.*
f *Quintil. decla. 388.*
g *D. Hier. ad Furiam. lib. 2. epiſt. 19.*
h *Valer. Max. lib. 7. cap. 7.*

Etenim Iuriſconſultus ait, parentes amiciſſimos ſolere liberis tutores eligere, & ad ſuſcipiendum onus tutelę etiam honorem legati adiungere: quo tamen priuari eos oportet, ſi nec tutelam habeant[a]. Nam cùm legata illa fidei remunerandæ cauſſa tutoribus teſtamento relinquantur[b]: conueniens eſt honorem eis denegari, qui onus recuſant. Meuiæ maritus tutelam filij vnici commendauit. Hoc illa potuit, niſi eam ad ſecundas nuptias voluntaria libidinis titillatio impuliſſet. Itaque æquum eſt Meuiam (quæ vidua potuit eſſe tutrix, & tamen ſuperinducto vitrico tutela priuatur) ſimul etiam legati vſusfructus honore priuari. Quin & antiquo iure mulier, quæ ſecundo nupſerat, vſumfructum quem maritus ei reliquerat, in pœnam ſecundarum nuptiarum ammittebat[c].

[a] *l. Neſennius. l. amiciſſimos. ff. de excuſat. tut. l. penul. C. de legatis. l. poteſt legatum. §. amittere. ff. de his quibus vt indignis.*

[b] *l. tutor. §. quæ tutoribus. ff. de excuſ. tut.*

[c] *l. vnica. ſi ſecũdò nupſerit mulier lib. 3. tit. 9. Cod. Theodoſ.*

PRO MEVIA MATRE. Mutua coniugum inter ſe beneuolentia omnes omnium charitates facilè ſuperat: At ſi quid naturalis obligatio beneuolentiæ poteſt adiicere, filij erga matrem charitas & veneratio affectum ſupra omnes alios affectus ſummum ſolet producere. In hac tamen controuerſia Sempronius tutor vtrumque beneuolentiæ & affectus vinculum violare contendit. Nam & pupilli ſui matrem vexat, & ipſam Meuiam honore & vſufructu, qui à defuncto coniuge legatus eſt, priuare nititur. Neque tamen aliud Meuiæ in hac cauſſa obiici poſſe agnoſcit præter nuptias, quæ tamen & diuinis & humanis legibus ſunt permiſſæ: Imò quis neſcit Tertullianum ac cæteros, qui olim monogamiæ aſſertores bigamos Chriſtiana communione repellebãt, damnatos fuiſſe? D. Hieronymus, *Damnamus* (inquit) *ſecunda matri-*

matrimonia minimè: ſed prima laudamus[a]. Itaque canones ſecundas nuptias non deteſtantur[b]. Et Iuſtinianus ſublata lege Iulia Miſcella indictam teſtamento viduitatem ſpernere permittit[c]. Hinc etiam Nicęnæ ſynodi canone octauo, ſtatutum eſt vt Nouatiani, qui ſe καθαροὺς dicebant, non aliter ordinarí, aut in eccleſia admitti deberent, quàm ſi promitterent ſe cum his communicaturos qui ſecundas nuptias experti eſſent. Lex diuina parentibus filiorum charitatem commendat. Si liberorum charitatem ſecundæ nuptiæ tollerent: non vtique diuino numini gratæ eſſent, neque vno omnium conſenſu permitterentur. Patres quidem liberos amant, ſed nullus eſt affectus qui vincat maternum: Eiúſque rei hanc Ariſtoteles adfert rationem, quòd ea magis impenſè amamus quæ multo labore obtinuimus[d]. Matres multo dolore multáque ægritudine filios in lucem edere ſolent, &, vt ait Diuus Gregorius, *filius matri ante partum oneroſus eſt, doloroſus in partu, & poſt partum laborioſus*[e]. *Quis enim* (inquit Iuſtinianus) *earum non miſereatur propter obſequia quæ maritis præſtant, propter partus periculum & ipſam liberorum procreationem pro quibus multa noſtris legibus inuenta ſunt priuilegia*[f]? Ennius ex Euripide. *Ter malim ſub armis vitam ducere quàm ſemel modò parere*[g]. Nonius Marcellus, *Enixæ* (inquit) *dicuntur fœminæ: nitendi, hoc eſt conandi & dolendi labore parfunctæ: vel quòd vinculis quibuſdam periculi, quibus implicarentur fuerint exolutæ*[h]. Quintilianus: *Alia eſt horum ratio quos breuis tranſitus voluptatis fecit parentes, quos liberis ſuis extra poſita voluptates conciliăt: Aliter amat quæ pepererit, quæ memoriā decē menſiū, quæ tot periculorū, tot ſollicitudinū recordationes ad vos iudices affert*[i].

a *D. Hier in lib. de monogam. ad Geruntiam.*

b *Can. apetriant. can. Deus maſculum & per totum 31. quæſt. 1.*

c *l. 2. Cod. de indicta viduit. tollenda.*

d *Ariſtot. li. 9. ethic. ca. 7. in fin.*

e *ca. ex literis ext. de conuerſ. infidelium.*

f *l. aſiduis C. qui potiores in pignore.*

g *Varro li. 5. de lingua Latina.*

h *Nonius Marcellus.*

i *Quintil. decla. 338.*

Sidonius Apollinaris: *Eſt quidem princeps in genere monſtrando partis paternæ prærogatiua: Sed tamen multum eſt quod debemus & matribus. Pondera illarum, iſtorum ſemina ſumus*[a]. Quærit ille, num cultori an telluri maior gratia frugum habenda ſit: & quidem conſtat terram ipſam longè plus conferre quàm aratorem. Idem de parentibus dicendum, vt longè plus conferre cenſeatur mater, eique maior, quàm patri, gratia habenda ſit. φύσει γὰρ (inquit Ariſtoteles) ἀπὸ τῆς μητρὸς ἡ τροφὴ πᾶσιν ἐστὶν, ὥστε καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἀπὸ τῆς γῆς[b]. Quo factum vt legitimam coniugum coniunctionem matrimonium potius quàm patrimonium appellarent. Vnde & Lyciorum legem commendari videmus, qua cauebatur vt liberi à matribus non autem à patribus nomina ſumerent, familiæque ſuæ decus peterent[c]. Sic & Plutarchus ſcribit apud Xanthios cautum fuiſſe μὴ πατρόθεν ἀλλ' ἀπὸ μητρῶν χρηματίζειν[d]. Vlpianus teſtatur Ilienſibus, Ponticis, & Delphis iure ſingulari conceſſum fuiſſe, vt apud eos materna origo cenſeretur, & quiſque maternæ originis eſſet municeps[e]. Itaque barbarum fuerit & inhumanum, ſi ex ſola ſecundarum nuptiarum occaſione Meuiam, quæ tanta ægritudine filium in lucem edidit, exiſtimemus maternam pietatem καὶ στοργὴν φυσικὴν tam facilè abieciſſe, vt præſumi debeat vnici filij immemor omnem parentis affectum depoſuiſſe. Hoc ſolum ei reſtat defuncti mariti chariſſimum pignus. Ab illo, quàm à vita, diuelli grauius cenſet. Cur tu eius viſcera tollere aut lacerare deſideras? Notum eſt Euripidis illud, ἅπασιν ἀνθρώποισιν ἡ ψυχὴ τέκνα. Crudelis es & inhumanus. *Qui natum poſſis complexu auellere matris, Complexu matris retinentem auellere*

a Sidonius Apol. lib. 4. epiſt. 21. ad Apum.

b Ariſtoteles li. 1. œconom. c. 2.

c Herodotus lib. 1.

d Plutarc. in libello de mulierum virtutibus.

e L. 1 ff. ad municipalem.

uellere natam. Quid faciet hoſtes capta crudelius vrbe[a]? D. Hieronymus non diſſimiliter ait; *Inter hoſtium manus & captiuitatis duram neceſſitatem nihil crudelius eſt quàm parentes à liberis ſeparari*[b]. *Virorum à coniugibus* (inquit Imperator,) *fratrum à ſororibus, & liberorum à parentibus dura eſt ſegregatio*[c]. Quintilianus: *Filium matri eripere conaris, & partem viſcerum auellis, & contra maternos gemitus contentus alterius parentis negligentia*[d]. Dicam ingenuè: indies mihi videor vltimam decedentis mariti commendationem audire his me verbis ſalutantem: *Nunc tibi commendo communia pignora natos. Hæc cura & cineri ſpirat inuſta meo. Fungere maternis vicibus, pater: illa meorum Omnis erit collo turba ferenda tuo*[e]. Itaque cùm parenti nihil eſſe ſoleat liberorum ſuorum educatione gratius & iucundius: quiſquis matri liberos auellere ſtudet, ſimul eam ſuauiſsima iucundiſſimáque voluptate priuare nititur. Seneca dum matrem quæ filium amiſerat, conſolatur, *Prouenerunt* (inquit) *ſatis magni fructus laborum tuorum ex ipſa educatione. Niſi fortè hi qui catulos aueſque & friuola animorum oblectamenta ſumma diligentia nutriunt, fruuntur aliqua voluptate ex viſu tactúque & blanda adulatione mutorum: Liberos nutrientibus non fructus educationis ipſa educatio eſt*[f]. Diui Chryſoſtomi mater filium his verbis compellabat: Σὺ (inquit) καὶ ἔτι νήπιος ὢν καὶ μηδὲ φθέγγεσθαί πω μαθὼν, ὅτε μάλιστα τέρπουσι τοὺς τεκόντας οἱ παῖδες, πολλήν μοι παρέσχες τὴν παράκλησιν[g]. Itaque multis ſæpè Senatuſconſultis iudicatum eſt, liberorum educationem matri auferri non debere, licèt ea ad ſecundas nuptias tranſierit[h]. Quod ergo Sempronius petit, contra ius contráque Senatuſconſultorum autho-

a *Catullus in epithal.*
b *D. Hier. ad Euſtochium lib. 2. epiſtolarum epiſt. 8.*
c *L. poſſeſſionum C. comm. vtriuſque iudicij.*
d *Quintil. decl. 338.*
e *Propert. lib. 4. Elegia vltim.*
f *Seneca in cōſolat. ad Martiam cap. 12.*
g *D. Chryſoſt. de Sacerdotio cap. 2.*
h Arreſt donné au profit de la Dame de Clermon d'Entragues. Et autre arreſt dōné le 3. ou 4. de Iuin 1585. plaidans F. Chauuelin pour Marthe de Culon appellante, contre Oliuier de Chaſtellus inthimé.

ritatem poſtulat. Nam quod obiicit Alexandri Imperatoris conſtitutionem, quæ matri educationem committit, ſi modò vitricum non ſuperinduxit: Illud Romanis legibus non ſine aliquo rationis momento olim ſtatutum dicere poſſumus: Nam Romano iure matres filiis ex Tertylliano ſuccedebant, omnémque filiorum hæreditatem conſequebantur[a]. Atque ideò, quemadmodum ſuſpicio ex ſpe ſucceſſionis procedens efficiebat, ne pupilli educatio proximo ſubſtituto cõmitteretur[b]: ſic etiã leges cauendum exiſtimauerunt, ne, ſi matri, quæ vitricum ſuperinduxerat, educatio crederetur, vitricum hæreditatis locupletis cupiditas ad ſcelus aliquod impelleret. Adde quòd iure Romano pupilli educatio tota iudicis arbitrio ex rerum & perſonarum circunſtantiis diiudicanda relinquebatur[c]. At verò apud nos ipſo iure educatio matribus debetur. Matres autem noſtris legibus, maximéque in iis locis, qui conſuetudines legéſque municipales habent, non in omnia liberorum bona ſuccedunt, ſed in mobilia tantùm, aut certè quibuſdam in locis etiam bona quæſita conſequuntur eorúm-ve vſumfructum. Succeſſio hæc leuis eſt & minimi momenti, vt nefas ſit tam modicam ob ſpem de maternis inſidiis quidquam mali ſuſpicari. Quinimò in ſecundis nuptiis non tam vitrici odium, quàm nouercales inimicitias metui oportet. Etenim mulier, licèt vitricum ſuperinduxerit: tamen charitati maternæ tenaciter inhærens, liberis ex priore matrimonio procreatis etiam in priuignorum præiudicium & perniciem conſulere ſolet. Agrippina à Claudio Cæſare ſuperinducta hoc vnum cogitauit, vt filius Domitius Nero

a *L. fin. C. ad Senat. Tertullianũ Toto titulo ad S.C. Tert. in inſtitutionib.*

b *L. fin. & ibi gloſ. Codice vbi pup. educ. debeat.*

c *Toto tit. Cod. vbi pupillus educ. debeat.*

à Claudio

à Claudio adoptaretur, ac deinde ſublato per venenum Britannico, Nero imperij ſucceſſor fieret[a]. Iuriſconſulti multis in locis teſtantur patres nouercalibus delinimentis irretitos compelli iudicium ferre contra proprium ſanguinem, filióſque exhæredare[b]. Plinius refert Acciam Variolàm & dignitate perſonæ, & exempli raritate, & iudicij magnitudine inſignem, exhæredatam fuiſſe ab octogenario patre intra vndecim dies quàm ille nouercam amore captus ei induxerat[c]. Hæc nos non ad laudem, ſed ad exemplum proponimus, vt cuique conſtet quàm ab omni ratione alienum ſit de materno affectu quidquam ſuſpicari, quámque inhumanum ex ſolo inſidiarum metu velle matri educationem controuertere. Vitricum ſuperinduxit, ſed quot vitricos commemorare poſſumus, qui priuignos non ſecus ac proprios liberos paterno amore fouerunt? Octauium qui poſtea Auguſtus fuit, Philippus vitricus dilexit & educauit vt ſuum[d]. Helenus cùm mortuo Pyrrho Achillis filio Andromachem vxorem duxiſſet, ſimul etiam commiſſa ei fuit liberorũ Pyrrhi tutela & educatio[e]. Antigonus Philippi impuberis & vitricus & tutor fuit: & Philippo, cùm ad virilem ætatem perueniſſet, regnum Macedonum volens & vltrò reſtituit[f]. Plinius de Voconio Romano: *Pater ei* (inquit) *in equeſtri gradu clarus, clarior vitricus, imò pater alius: nam huic quoque nomine & pietate ſucceſſit*[g]. Quin & ipſæ leges hoc adprobant, vt vitricus priuigni ſui non educationem tantùm, ſed & tutelam habere & bona adminiſtrare poſſit[h]. Quid ergò vanam de vitrico ſuſpicionem mouetis, & educationem non

a *Dion. li. 60. Xiphil. in Nerone, Suetonius in Claudio & in Nerone.*

b *L. 4. ff. de inoff. teſtã.*

c *Plinius lib. 6. epiſt. 33.*

d *Velleius Paterculus lib. 2.*

e *Pauſanias in Corinthiacis. lib. 2.*

f *Pauſanias in Achaicis lib. 7.*

g *Plinius lib. 2 epiſt. 13. ad Priſcum.*

h *L. fin. C. de contrario iudicio tutelæ.*

ipſi vitrico, ſed & amantiſſimæ atque chariſſimæ matri denegare vultis? Agrippina apud Tacitum: *Quæ liberos non habent, matrum affectus ſcire non poſſunt*[a]. Seneca eleganter: *Maiores noſtri viderunt, quàm effuſa eſſet indulgentia pro ſui timentium, quàm parata quicquid poſceretur dare*[b]. Quod autem legati vſusfructus commodo matrem iſtam priuari volunt, hoc & iniuſtum & iniurium eſſet. Nam quod mater tutelæ ſibi à marito commendatæ onus dereliquit, id non ex eius voluntate fit. Lex illi tutelam aufert, nec matrem tutelam habere à tempore ſecundarum nuptiarum patitur. Non eſt ergo hoc illi imputandum quæ lubenter, ſi ei per legem liceret, tutelæ curam & ſollicitudinem amplecteretur. Vt in non diſſimili caſu lex idem in milite ſtatuit. *Neque enim* (inquit lex) *iuſtè miles ab ea petitione repelleretur, cùm etiam ſi velit tutelam adminiſtrare, prohibeatur*[c]. Deinde adhibenda eſt inter extraneas & coniunctas perſonas differentia. Si extraneo legatum cum onere tutelæ relictum ſit, non poteſt legatarius repudiato onere poſtulare ſibi legatum præſtari: Sed cùm vxori aliquid relictum eſt, liberalitatem defuncti amor coniugalis, non autem tutelæ onus procuraſſe exiſtimabitur. Illud enim potiſſimùm ſpectari oportet, cuiuſnam rei intuitu, vel cuius perſonæ contemplatione defunctus reliquerit[d]. Quemadmodum autem Papinianus hanc eandem quæſtionem in filij perſona decidens rationem iſtam adhibet. *Quia* (inquit) *iudicium patris vt filius, non vt tutor, promeruit*[e]. Mæuia iudicium defuncti vt vxor chariſſima, non vt tutrix, promeruit. Itaque Meuiam matrem legati vſusfructus honore priuare iniquum eſſet, iniquius multò filium à parentis

a Tacitus lib. 13. Annal.

b Seneca lib. 9. contr.

c L. ab adminiſtratione Cod. de legatu.

d L. qui tutelam. in princ. ff. de teſt. tutela.

e L. tutor. §. quæ tutoribus, ff de excuſ. tutorum.

parentis ſinu auellere. Quis enim aut ſtudio maiore, aut affectu benigniore filij educationis curam ſuſcipiet? Non ſunt ignota exempla matrum, quæ ſolæ abſque aliis præceptoribus filios accurata inſtitutione ad ſummũ virtutis faſtigium, maximúmque laudis culmen excitarunt. Diuus Hieronymus, *Nõ eſt* (inquit) *parui apud Deũ meriti, benè filios educare* [a]. Laudatur à Plutarcho Eurydice, quæ liberos multâ curâ erudierat [b]. Ariſtippus, Ariſtippi Magni nepos, ab Arete matre educatus & edoctus fuit, & ideo *μητροδίδακτος* appellatus [c]. Cornelia Gracchorum mater ſatis oſtendit quantum materna cura in liberorum educatione & inſtitutione poſſet. Sic & Eleutherius Epiſcopus Illyrici, vir pietate & martyrio inſignis, matrem habuit Anthiam, quę à Diuo Paulo inſtituta, filium Chriſtianæ Religionis & integritatis hæredem reliquit [d]. Itaque in hac cauſa filij cura & educatio maternæ charitati committatur. Vt enim mater naturali affectu quemuis alium amorem ſuperat: ita etiam potiore & accuratiore ſtudio chariſſimam filij educationem fouebit.

a D. Hier. ad Saluinã epiſtolarũ lib. 3. epi. 1.

b Plutarch. περὶ παίδων ἀγωγῆς.

c Diog. Laert. in vita Ariſtippi.

d Nicephorus Calliſt. lib. 3. hiſtor. eccl. ca. 29.

SENATVS Meuiæ matri & filij educationem & legati vſusfructus cõmodum adiudicauit [e].

e Arreſt du Ieudy dernier iour de May, 1587. entre Perrette Hugonin apellante, & Bonauenture Hugonin inthimé.

Vtrum mater educationem filia ex illegitimo coitu procreata habere debeat.

CAPVT IX.

MEVIA ex illegitimo Seij cum Titia coitu procreata eſt. Poſt obitum Seij adiudicata fuit Meuiæ, quæ infans & ſpuria erat, pro alimentis certa pecuniæ quantitas annuatim ab hærede

Seij patris illegitimi præſtanda. De educatione orta eſt controuerſia. Titia filiæ ſuę educationem petit. Impedit hęres Seij: Iudex Turonenſis Titię matri educationem filię adiudicauit, non quidē perpetuò, ſed quoad filia decēnis eſſet: lapſo autē decimo ętatis anno propinquos & affines Meuię conuocari voluit: túncque ex eorum arbitrio de Meuię educatione pronuntiari. Appellat hęres Seij.

PRO HÆREDE APPELLANTE.

Educatio quantum ad virtutem verámque laudem conducat, ſatis ipſa rerum experientia docet: ſi adoleſcentes, qui turpiter & inter ſordes educati vitiis aſſueuerunt, ab iis ſecernamus qui laudabili morum inſtituto commendantur. *Educatio* (inquit Seneca) *maximā diligentiā plurimúmque profuturam deſiderat: facile eſt enim teneros adhuc animos componere. Difficulter recidūtur vitia quæ nobiſcū creuerūt*[a]. Diuus Cyprianus, *Quod ſemel imbibimus, difficulter deponimus: nec propoſitum noſtrum facilè mutamus*[b]. Educationem matri iure naturali cōpetere multis Senatuſconſultis iudicatū agnoſcimus: ſed æquum eſt de legitima matre Senatus iudicia intelligi: vt non ad alias, quàm caſtas parentes educationis fauor extendatur. Orator Meſſalla dum vitia ſeculi ſui inſectatur, & cauſſas corruptæ eloquentiæ inquirit: multa eleganter de Antiqua Romanorū circa mores ſeueritate, déque accurata circa educandos inſtituendóſque liberos diſciplina pręfatur. *Iam primùm* (inquit) *ſuus cuique filius ex caſta parente natus, non in cella emptæ nutricis, ſed gremio ac ſinu matris educabatur: cuius præcipua laus erat tueri domū & inſeruire liberis. Eligebatur autē aliqua maior natu propinqua, cuius probatis ſpectatíſque moribus, omnis cuiuſpiam*

a *Seneca li. 2. de ira.*
b *D. Cypr. li. 2. epiſt. 1.*

inſpiã familiæ ſoboles cõmitteretur,corã qua ne q; dicere fas erat quod turpe dictu,neque facere quod inhoneſtum factu videretur. Ac non ſtudia modò curáſque,ſed remiſſiones etiã luſúſque puerorũ ſanctitate quadã ac verecundia tẽperabat. Sic Corneliã Gracchorũ,ſic AureliamCæſaris,ſic Attiam Auguſti matrẽ præfuiſſe educationibus, ac produxiſſe principes liberos accepimus. Quæ diſciplina,&c[a]. Quòd ſi periculosũ eſt mulieri impudicę liberos,etiã nullo ſexus diſcrimine, cõmittere:quantò magis virginẽ & puellã, cuius educatio maiorẽ & ſollicitiorẽ curam requirit? D. Hieronymus, *Inter has tãtas illecebras voluptatum etiam ferreas mẽtes libido domat:quæ maiorem in virginibus patitur famẽ,dum dulcius putat omne quod neſcit*[b]. Cicero, *facilius* (inquit) *mulieres incorruptã antiquitatẽ conſeruãt, quòd multorum ſermonis expertes ea tenent ſemper quæ prima didicerũt*[c]. Matribus educationem tribuit fauor ille maternus, qui pia mente & legitimo amore cęteros omnes affectus lõgo excedit interuallo. At verò impudicę mulieres,quæ ſe illegitimo coitu proſtituerũt,neque affectum vllũ habent, nec aliquem merentur fauorem: Quinimo leges illegitimam earũ luxuriam multis pœnis ſunt proſecutæ. *Mulieri*(inquit Iuriſconſultus) *quæ luxurioſè viuit, bonis interdici ſolet*[d]. Domitianus Cæſar lege perpetua probroſis fœminis & mulieribus incontinenter viuentibus ademit facultatem acceptãdi legata & hæreditates[e]. Olim lege Lætoria nonniſi vel propter laſciuiam, vel propter dementiam dari ſolitos curatores ante Marci Antonini conſtitutionem refert Capitolinus[f]. *Lex non ſolùm contra tutores* (inquit Imperator Conſtantinus) *ſed etiam contra fœminas immoderatas atque intẽperãtes proſpexit*

a *In dialogo de oratore ſeu Taciti ſeu Quintiliani.*

b *D. Hieron. lib. 2. epiſt. 9. de vitando ſuſpecto cõtubernio.*

c *Cicero li. 3. de oratore.*

d *L. & mulieres. ff. de curatore furioſi.*

e *Sueton. in Domitiano cap. 8.*

f *Iul. Capitolinus in M. Antonino Philoſopho.*

minoribus[a]. Sic & alio loco: *De cæteris* (inquiunt Imperatores) *quæ portetoſæ vilitatis abiectæque pudicitiæ sũt, ſatis etiam tacitè cautum putamus*[b]. Quin & ipſe pater tutor dari non debet, ſi vel libidini & vitiis addictus, vel aliqua prauitate corruptus ſit[c]. Atque etiam Tiberius Senatori, qui petulanter & luxurioſè viuebat, curatorem dedit non ſecus ac pupillo[d]. Verùm ſi de mulicbri laude agatur, caſtitas præcipuus eſt fœminarum ornatus: qui ſi deficiat, nulla vel materni fauoris vel alterius rei conſideratio mulieres commendare poteſt. Hinc Iuſtinianus ait ingenuis mulieribus caſtitatis obſeruationem præcipuum eſſe debitum, maximámque dignitatis muliebris venerationem[d]. Vt & filiam quæ luxurioſè & impudicè viuit, exhæredare leges permittunt[f]. Quinetiam ſi quæ mater vel tutelam vel educationem liberorum ſibi committi poſtulat, hoc lex ab ea requirit, vt pudicitiam ſuam intactam & illęſam conſeruet: ídque iuramento ſolenni promittat[g]. Hinc eſt quod impudicę matri, etiam ſi legitima ſit, Senatus arreſtis ſuis educationem filiæ auferre ſolet[h]. Neque id mirum. Nam ex puro fonte puri latices, ex impuro lutulentæ aquæ. Iuuenalis, *Scilicet expectas vt tradat mater honeſtos, Aut alios mores quam quos habet*[i]. Hoc autem præcipuè obtinet quoties de puellis & virginibus agitur. Nam, vt ait Plinius, *non tam imperio illis opus eſt quàm exẽplo*[k]. Velleius, *Rectè facere mater filiam ſuam faciẽdo docet*[l]. Seneca, *Id agere debemus vt irritamenta vitiorum quàm lõgiſſimè profugiamus, indurãdus eſt animus & à blandimẽtis voluptatũ*

a *L. quæ tutores, §. lex enim C. de adminiſtr. tut.*
b *L. bis ſolis C. de renũc. donat.*
c *L. fin. §. minores. C. de ſent. paſſis.*
d *Xiphilinus è Dione in Tiberio.*
e *l. Si qua illuſt. C. ad Senat. Orficianum.*
f *L. 19 ſi filiam. c. de inoff. teſta. Nouella 12. vt eum de appell. cognoſc. §. ſi verò.*
g *L. fin. C. quãdo mulier tutelæ officio fungi poteſt.*
h Arreſt du Mardy 7. de Iuillet 1592. plaidant la Gouttè pour Iacqueliné Lego appellante, & Martin pour l'intimé.
i *Iuuenalis Sat. 14.* k *Plinius in Panegyrico.* l *Velleius lib. 2.*

procul

procul abſtrahendus[a]. D.Hieronymus: *Nil te videat filia quod ſi fecerit peccet, memẽtote vos parẽtes virginis, eámq; magis exemplis doceri poſſe quàm voce. Citò flores pereũt, citò violas & liliũ & crocũ peſtilens aura corrumpit*[b]. Iuuenalis, *Sic natura iubet, velocius & citius nos Corrũpunt vitiorũ exẽpla domeſtica*[c]. At verò quænã vitiorum exẽpla propriora aut magis domeſtica eſſe poſſunt, quàm ſi Titię matri educatio filię committatur? An Titia, quę filiam habet ex illegitimo & impudico coitu procreatã, tantum impudentia valebit, vt ſe caſtam & impudicam iactare audeat, ſiquidẽ filia habet incontinentię & impudicitię ſuę teſtẽ? Quid ergò aliud efficiet matris impudicę cõſuetudo, quàm vt filia natales indignos & ſpuriam ſuam originẽ ſemper prę oculis habere cogatur? Nihil eſt autẽ quod pueriles animos aquè demittat quàm ſi natales ſuos ſibi obiici vera impudicę originis exprobratione erubeſcant. Δουλοῖ γὰρ ἄνδρα, κἂν θρασύσπλαγχνός τις ᾖ, Ὅταν συνειδῇ πατρὸς ἢ μητρὸς κακά[d]. Vnum eſt ac pręcipuum, quod in hac cauſſa potiſſimũ attendi oportet: nunc non de pueri aut adoleſcentis, ſed de virginis educatione agi, quę ſumma cura & ſedula diligentia pudicam educationem requirit, *Quid enim ſaluti eſſe poteſt mulieri amiſſa pudicitia?* vt dicebat apud Liuiũ Lucretia[e]. Nã quòd iudex videri voluit prouidè cauiſſe atque omni periculo proſpexiſſe, cùm educationem filię non vlteriùs, quàm vſque ad decimum ętatis annum, Titię conceſſit: hęc eſt non pręſentis ſeculi, ſed priſcę ſimplicitatis prudẽtia. Nã corruptis moribus ridiculum, aut certè incautum & imprudens fuerit, ſi quis nullã ante decennium caſtitati, pudicitię, & moribus labem afferri poſſe exiſtimet. No-

a *Seneca epiſtola* 51.

b *D. Hier. epiſt.* 15. *ad Latam.*

c *Iuuenalis Satyra* 14.

d *Apud Plut. in libello* περὶ παίδων ἀγωγῆς, *in princ.*

e *Liuius lib.*1.

tum eſt illud apud Petronium libidinoſæ Quartillæ dictũ, *Iunonẽ meã* (inquit) *iratã habeam ſi me vnquã memini virginẽ fuiſſe*. Arrianus refert in ea regione, in qua Pandæa Herculis filia imperauit, τὰς μὲν γυναῖκας ἑπταετεῖς ἐούσας ἐν ὥρῃ γάμου ἰέναι[a]. Teſtatur Plinius regiones quaſdam eſſe, in quibus fœminæ etiã ſeptimo ætatis anno parere poſſunt[b]. Vlpianus de pupilli pupillæve educatione agens, *In cauſa cognitione vitandi ſunt* (inquit) *qui pudicitiæ impuberis poſſunt inſidiari*[c]. Verùm demus in tã tenera ætate non eſſe diffidenter adeò virginitati proſpiciendũ: hoc tamen concedi oportet, vix eſſe vt impudicæ & laſciuæ matris educatio caſtos mores poſſit producere. Nõ abſurda eſt prouerbij ſententia; ſi cũ claudo habites, ſubclaudicare diſces: εἰ χωλῷ παροικήσῃς ὑποσκάζειν μαθήσῃ. *Conuictor delicatus paulatim eneruat & emollit. Vicinus diues cupiditatẽ irritat. Malignus comes, quamuis candido & ſimplici, rubiginẽ ſuã affricuit*[d]. Theognis: Οἱ κακοὶ οὐ πάντως κακοὶ ἐκ γαστρὸς γεγόνασιν, Ἀλλ' ἄνδρεσσι κακοῖς συνθέμενοι φιλίην. *Malorum blandientiũ virus occultum eſt* (inquit D. Cyprianus) *& arridentis nequitiæ facies quidem læta, ſed calamitatis abſtruſæ illecebroſa fallacia, inſtar quoddam veneni, vbi in letales ſuccos dulcedine aſperſa calliditate fallẽdi ſapore medicato poculũ videtur eſſe quod ſumitur: vbi epota res eſt, pernicies hauſta graſſatur*[e]. D. Hiero. *Difficulter eraditur, quod rudes animi perbiberunt: Lanarũ conchylia quis in priſtinum candorem reuocet*[f]? Atque ideò Iuuenalis, *Nil dictu fœdum viſuque hæc limina tãgat, Intra quæ puer eſt, procul hinc, procul inde puellæ Lenonum & cãtus pernoctantis paraſiti*[g]. Sen. *hærebit tibi auaritia quãdiu auaro ſordidòque conuixeris: Hærebit tumor quãdiù cum ſuperbo*

conuerſa-

a Arrianus in libro rerum Indicarum pag. 174.

b Plinius lib. 7. nat. hiſtor. ca. 2.

c L. ſi diſceptetur ff. vbi pupillus educari debeat.

d Seneca epiſt. 7.

e D. Cypr. ad Donatũ lib. 2. epiſt. 2.

f D. Hiero. epiſt. ad Laetam. 15. lib. 2.

g Iuuenalis Satyra 14.

conuerſaberis: Nunquã ſæuitiã in tortoris contubernio pones: Incendẽt libidines tuas adulterorũ ſodalitia: ſi velis exitus exui, lõgè à vitiorũ exẽplis recedendũ eſt[a]. D.Cyprianus, *Alta hæc & profũda penitus radice ſederunt. Quãdo parſimoniã diſcit qui epularibus cœnis & largis dapibus aſſueuit*[b]. Nam cùm Titia, quæ ex illegitimo & laſciuo coitu Meuiam procreauit, pudicitiam ſuam iactare nequeat, matríſne impudicæ aſſidua conſuetudo & laſciui mores inſtitutionem puellæ iuuare, eámque ad virtutis iter cenſura rigidiore deducere & dirigere poterunt? Rectè Iuuenalis, *Expectas vt non ſit adultera Largæ filia.* Addit ſtatim, *Vna potẽs ratio eſt, ne crimina noſtra ſequãtur, Ex nobis geniti: quoniã dociles imitandis Turpibus ac prauis omnes ſumus*[c]. Elegãter Seneca ait, *Citò nequitia ſubrepit: virtus difficilis inuentu eſt, rectorẽ ducémque deſiderat: etiã ſine magiſtro vitia diſcũtur*[d]. Itaque Cic. rectè monet habendã eſſe rationem diligenter quos imitemur, quorũ ſimiles eſſe velimus, ne mala cõſuetudine ad aliquã deformitatẽ prauitatémq; veniamus[e]. D.Hieronymus, *Procliuis eſt malorũ æmulatio* (inquit) *& quorũ virtutes aſſequi nequeas, citò imitaris vitia*[f]. Falluntur autem qui educationẽ affirmant nihil ad virtutem vel prodeſſe vel nocere: ſed quẽque iis moribus imbutum durare, qualis naturâ aut ad vitiũ aut ad virtutem propenſus exiſtat. Seneca: *Si præcepta nihil adiuuarẽt, omnis inſtitutio tollẽda eſt: ipſa natura contenti eſſe debemus.* Addit idem Seneca: *Erras ſi exiſtimas nobiſcum vitia naſci: Superuenerũt: ingeſta ſunt*[g]. Quia autem ætas iudicio definita in prætextũ adducitur, non erit aliena, ſed huic cauſæ maximè conueniens, controuerſa quæſtio, quæ à Gregorio Pontifice proponitur: Iudæus quidam

a *Seneca epiſt. 104.*

b *D.Cypr. li. 2. epiſt. 2.*

c *Iuuenalis Satyra 14.*

d *Seneca natural. quæſtionum lib. 3. in fine*

e *Cicero li. de oratore.*

f *D.Hiero. epiſt. ad Latam 15. l. 2.*

g *Seneca epiſt. 94.*

ad Chriſti fidem conuerſus fuerat: vxor eius in Iudaiſmi errore perſeuerabat: coniuges filium habebant quadriennem: Mater Iudæa dicebat puerum cùm adhuc infãs eſſet, materno magis indigere ſolatio quàm paterno: atque ideò æquum eſſe, vt apud eam remaneret: cùm infans neque doli neque erroris capax eſſet. Gregorius decidit conuenientius eſſe vt apud patrem educetur, & fidei Catholicæ inſtitutioni à teneris aſſuefiat[a]. Quemadmodum ergo nutrices tenera infantium corpuſcula diligenti ſtudio fouent, & ſollicita cura conſtringunt, ne membra habeant aut mutila aut inflexa: Sic & à primis annis formandi ſunt & dirigendi mores, ne tenella ætas laſciua diſciplina & libidinoſæ conſuetudinis exemplo ad malos & perditos mores abducatur. *Altius præcepta deſcendunt quæ teneris imprimũtur ætatibus*, inquit Seneca[b]. Quis verò morum ſeueritatem & caſtæ educationis diſciplinã ab ea matre ſperauerit, quam illegitimi coitus labes infamauit: & quæ ruptis ſemel & violatis pudicitiæ legibus, omnẽ pudoris, famæ, & exiſtimationis ſolicitudinem abiecit? Annon decentius, & conuenientius fuerit, quemadmodum defunctus hæredem bonorum ſucceſſione honorare voluit: ſic & eidem ſobolis ſuæ, quantumuis illegitimæ, curam commiſiſſe præſumatur?

a *cap. 2. ex C. de conuerſ. infidelium.*

b *Seneca de conſolat. ad Heluiã. ca. 16.*

PRO TITIA. In quæſtione de alendis & exhibendis liberis nemini educatio melius tutiúſ-ve, quàm matri, committi & commẽdari poteſt: Quin & hæredis iſtius importuna poſtulatio non leuem mouet amantiſſimæ matri ſuſpicionem. Cur enim inſtanter adeò & obſtinatè educationem flagitat is, qui nullo in puellam ducitur affectu? Credimus

dimus facilè quicquid timemus, &, vt dicebat ille, facit nos ad ſuſpicionem pronos nimia charitas. Hæres, qui annua alimentorum penſione obligatus eſt, neque ea aliter, quàm morte pupillæ abſolui ſperat, lubens forſitan præſtatione illa ſibi ingrata liberaretur. Prætorem id agere oportet (inquit Vlpianus) vt ſine vlla maligna ſuſpicione partus alatur & educetur [a]. Imò & ipſa ſucceſſionis ſpes ſuſpicionem ſatis idoneam præbet, cuius occaſione educatio pupilli ei auferatur qui aliquod ex morte pupilli emolumentum conſequatur[b]. Vix eſt vt ſynceri affectus & beneuolentiæ alicuius contemplatione hæres iſte moueatur, ſiquidem ſpurios & naturales, quibus alimenta debentur, hæredibus legitimis, ac præcipuè collateralibus, & odioſos eſſe nemo eſt qui neſciat. At verò cùm maternus amor cæteros omnes affectus vincat, matrum in educationis quæſtione fauor, præcipuus eſt, cæteróſque omnes fauores ſuperat. φιλοτεκνόν πως πᾶν γυναικεῖον γένος, inquit Euripides[c]. Tacitus de moribus Germanorum, *Sua quemque mater* (inquit) *vberibus alit, nec ancillis nutricibus delegantur*. Lex nulli magis quàm matri, liberorum educationem conuenire credidit[d]. Plato, ἐὰν δὲ ὁ ἀνὴρ ἀποθάνῃ παῖδας ἱκανοὺς λιπών, ἡ μήτηρ τῶν παίδων αὐτοῦ μένουσα τρεφέτω[e]. Quod de liberis generaliter ſtatuitur, hoc in educatione filiarum præcipuè locum habere debet. Ideóque iubet Imperator, vt in caſu diuortij, liberorum inter parentes diuiſio per ſexum celebretur: vt filij ſcilicet patri cedant, filiæ verò matri[f]. Nihil eſſe tam naturale ait D. Ambroſius, quàm vt eadem neceſſitudo quæ fuit author vitæ, ſit & eadem author ſalutis. Xenophon, αἱ θεραπεῖαι αἱ ἀλλότριαι οὐκ εἰσιν

a l. 1. ff. vbi pupillus educari debeat.

b l. 2. Cod. vbi pupill. educ. debeat.

c Euripid. in Phaniſſis.

d L. 1. vbi pup. educ. debeat.

e Plato li. 11. de legibus.

f L. vnica. Cod. diuortio facto liberi apud quem morari vel educ. debeãt.

αὔξιμοι, τὸ δὲ τῶν μητέρων καὶ τὸ γάλα ἀγαθὸν, καὶ πνεῦμα, καὶ αἱ περιβολαὶ φίλαι[a]. Qui verò matribus liberorum educationem denegant, illi pugnant contra naturam ipſam, quæ matri ad liberos alendos vbera dedit, & affectum menti maternę impreſſit cæteros omnes ſuperantem. Denegata filia Chryſeidi patri acerbam Apollinis iram aduerſus Gręcos commouit: Túne filiam chariſſimam Titiæ matri denegabis? *Placitó-ne etiam pugnabis amori?* Parentes liberos infantes velut plantas tenellas ſummo ſtudio colunt ac blanditiis ſuis rigant & fouent, *Iuuat & teneris incidere amores Arboribus, creſcent illæ, creſcetis amores.* Hæres iſte natales puellæ & ſpuriam originem obiicit. Maleuoli certè animi argumẽtum, quòd in obiicienda natalium turpitudine tam acriter inſultat. Titiam tamen ſuſpectæ pudicitiæ non alia ratione inſimulat, niſi quòd Meuiam ex illegitimo coitu procreauit. Hoc ſanè nulla eius culpa, nulla eius laſciuia, ſed legitimo ſperati coniugij voto euenit. Nam Scius fallaci nuptiarum pollicitatione Titiam ſibi conciliauerat, ac deinde eius cõſuetudine abuſus, ſubdolam ſceleri ſuo perfidiam addidit: ſi quidem & promiſſæ fidei probationes omnes viuus reiecit, & moriens neque ſobolem legitima vlla commendatione agnouit, neque miſeram Titiam laſciuæ libidinis crimine, & incontinentiæ ſuſpicione liberare curauit. Sed ne grauioribus verbis quieſcentem defuncti memoriã violare, ciúſve cineres ſepultos excitare cõtingat, hoc vnum dicere ſatis ſit, Titiam poſt factam virginitatis iacturam alteri nupſiſſe, ab eóque tempore & caſtè & pudicè vitam fama ad hunc vſque diem integra exegiſſe. Itaque Titia ſit quidem ma-

a *Xenophon in libello de venatione.*

mater illegitima, non tamen ei aũt affectus ratione, aut pudicæ inſtitutionis contemplatione, educationem controuerti æquum eſt. Primùm quidem ſi affectus rationem haberi oporteat, fallitur quiſquis credit minorem eſſe in naturales, quàm erga legitimos amorem & affectum. Mater enim ſemper certa eſt, nec filio magis licet illegitimam matrem, quàm legitimam in iudicium vocare[a]. Vna eſt enim omnibus parentibus ſeruanda reuerentia, inquit Paulus[b]. Et, vt rectè ait Iuſtinianus, *ἡ μὲν φύσις γνησίας προήγαγε τὰς γονάς*[c]. Naturales à legitimis ſola ciuilis ratio diſtinguit. Naturalia autem iura nullo ciuili iure diſſolui aut dirimi conſtat. Hinc eſt, quod iure Romano ſpurij matribus inteſtatis ſuccedunt: niſi fortè mater ſit fœmina illuſtris, cuius priuata infamia in publicum dedecus iure videatur[d]. Quin & Senatus ſæpè filij educationem matri etiam illegitimæ, ſi nihil aliud obiiciebatur, arreſtis ſuis adiudicauit[e]. Hæres autem illegitimi coitus infamiam obiicit, & cùm maius ſit periculum in filia, aſſerit matri illegitimæ educationem committi non debere. Qua in re illud primùm attendi oportet, iudicis ſententiam huic periculo ſatis prouidiſſe, cùm Meuię infantis educationẽ matri ad decimum ætatis annum, non vlterius conceſſit: ætatíſque reſiduæ curam ad propinquorum arbitrium reſeruauit. Si Meuia grandiuſcula eſſet, nec certa videretur Titiæ caſtitas, ſuſpicionem educationis timor fortaſſis neque alienus neq; illegitimus moueret: Sed imbecillis adhuc viribus & ætate tenellula renuente Cupido paruulus haudquaquã primis iſtis elementis enutritur, &, vt ait Virgilius, *Primis & adhuc creſcentibus annis Non mentem Venus*

a *l. quique §. fin. & l. quia ſeper ff. de in ius vocando.*

b *L. parentes ff. de in ius vocando.*

c *Nou. 89. quibus modis natu. effic. legit. mi.*

d *L. ſi ſuſpectam §. 1. de inoff. teſtam. §. nouiſſimè ad Senat. Orfic. in Inſtit. l. ſi qua illuſtris Cod. ad Senat. Orfic.*

e Arreſt du Mardy matin 10. de Decébre 1591. plaidant le Feure pour l'appellant, & Cupif pour l'inthimé.

ipſa dedit. Rectè & eleganter Tertullianus: *Acerba res eſt immatura virgo. Et ideò penes Iſrael illicitũ eſt ad virum tradere, niſi poſt conteſtatam ſanguine maturitatem* [a]. Imperator Honorius cùm Thermantiam Stilichonis filiam ſibi matrimonio iungi cuperet, Zozimus immaturam virginem maritali connubio tradere, nihil aliud eſſe ait, quàm iniuriam naturæ facere [b]. Παρθένων φθορὰ λέγεται (inquit Clemens) οὐ μόνον πορνεία, ἀλλὰ καὶ ἡ πρὸ καιροῦ ἔκδοσις, ὅταν, ὡς εἰπεῖν, ἄωρος ἐκδοθῇ τῷ ἀνδρί. Horatius, *Nondum ſubacta ferre iugum valet Ceruice, &c. Tolle cupidinem immitis vuæ* [c]. Nec eſt quòd de Titiæ matris aut amore aut cura diffidatis. Quinimò Titia olim coniugij ſpe & fidei datæ prætextu à Seio decepta, puellæ & curioſiùs & cautiùs prouidebit: ſuóque exemplo filiæ pudicitiam à perfidis fraudibus, & mellitis virorum blanditiis arcebit, & tuebitur. *Impia ſub dulci melle venena latent.* Theodora mulier multo laudum præconio inſignis, furtim maláque fraude ad ſtuprum deducta & vitiata fuerat. Ea, cùm diuini numinis offenſionem criménque ſuum lugere vellet, ſumpto virili habitu in ſolitudinem ſeceſſit: atque ibi infantem (qui partus ei per calumniam obiiciebatur) multa cura multóque pietatis & integritatis ſtudio, tanquam ſuum, erudiit & inſtituit [d]. Sic & Helena Conſtantini mater per ſtuprum à Conſtante cognita Conſtantinum ex illegitimo illo coitu edidit: At mulier pietate & morum ſanctimonia illuſtris, filium ſtudioſè adeò inſtituit, vt primus, aut certè præcipuus inter Imperatores fuerit fidei Chriſtianæ aſſertor, qui Eccleſiam profuſa donorum largitione locupletauit [e]. Ergò amantiſſimæ matri chariſſimam filiam fouendam

a Tertull. lib. de virgin. velandu.

b Zozimus lib. 5. hiſt.

c Horatius carminum li. 2. Od. 5.

d Niceph. Call. eccleſiaſt. hiſt. lib. 17. c. 5.

e Niceph. eccl. hiſt. lib. 7. c. 18. & 8. cap. 2.

uendam & educandam Senatus adiudicet: nec crudeli ſæuitia puellam à maternis viſceribus diuelli patiatur, *Si qua piis animis manet infœlicis Amatæ Gratia, ſi iuris materni cura remordet*[a].

SENATVS Sententiam iudicis Turonenſis arreſto ſuo confirmauit[b].

[a] *Virgil. lib. 7. Æneid.*

[b] Arreſt du Lundy 7. d'Octobre 1591. plaidant M. Iſaac Arnauld pour M. Hector Bourru Procureur en la Cour appellāt, & Saincte Marthe pour l'intimé.

De iudicijs aduerſus reos abſentes & Contumaces.

Capvt X.

REus inſtituta criminis accuſatione, vel copiam ſui facit, vel contumax eſt. Si copiam ſui in iudicio facit, accuſatio ritè ſecundùm leges ita inſtrui & peragi debet, vt ab accuſatore probatio criminis deſideretur, reo autē innocentiam ſuam tueri liceat. Quomodo, quibúſque ſolemnibus id fieri oporteat, non eſt præſentis inſtituti tractare. At cùm abeſt reus, neque ſe legibus & iuſtitiæ præbet, ſolet is per contumaciam damnari. Sed quia durum videbatur contumaciam tantum poſſe, vt inauditus quis perpetuo iudicio condemnetur: conueniens fuit vt reo contumaciam præſentia ſua purgare & damnationem reuocare liceret. Quomodo & quibus caſibus hoc permittatur explicandum eſt. Contumax aut ſola primi iudicis ſentēntia, aut à Senatu arreſto damnatur. Quoties aliquis arreſto damnatus eſt, non antè ei contumaciam purgare licet, quàm mulctas pecuniarias omnes, quæ arreſto indictæ ſunt, exoluerit, eáſque in

iudicio conſignauerit, ſiue ſtatim, ſiue aliquo poſt tempore iudicio ſe ſiſtat. Sin verò reus non à Senatu, ſed iudicis inferioris ſententia damnatus fuerit, ita diſtingui ſolet: Aut reus intra quinquennium contumaciam purgare vult, aut is copiam ſui facit, non quidem legitimo tempore, ſed poſt lapſum quinquennium. Si ſtatim aut certè intra quinquennium copiam ſui faciat, nihil aliud exoluere tenetur præter ſumptus & expenſas proceſſus contumacialis: atque tunc lis de nouo inſtruitur, reúſque ex vinculis, ſi ita iudici videatur, cauſſam dicit. Si poſt quinquennium reus copiam ſui faciat: antequam eius legitimæ defenſiones in iudicio proponi poſſint, iſque ad purgandam contumaciam admittatur, tenetur non modò litis præteritæ expenſas, ſed & mulctas pecuniarias ſententia contumaciali adiudicatas exoluere, eás-ve in iudicio conſignare. Hæc ſupradicta omnia & conſtitutionibus regiis definiuntur, & Senatuſconſultis pluribus confirmata apud nos pro iure certiſſimo habentur [a]. Sed quia nihil tam certa regula ſtatui poteſt, vt non etiam controuerſæ lites moueri ſoleant: QVÆSITVM eſt an conſtitutionum regiarum contra contumaces rigor & ſeueritas, ſicut aduerſus ipſum reum ſine dubio obſeruatur: ita etiam defuncto poſt quinquennium reo locum habere debeat contra filios alióſ-ve hæredes, ſi qui ſint qui defuncti memoriam & contumaciam purgare & innocentiam eius probare velint. Idque ſibi concedi poſtulent non exolutis mulctis pecuniariis, quæ iudicio contumaciali adiudicatæ fuerunt.

[a] Par l'ordonnance du Roy Charles 8. art. 57. Le cõtumax cõdamné par arreſt doit conſigner tãt les deſpẽs que les reparations ciuiles: & cela pareillemẽt a eſté iugé par plu ſieurs arreſts conformemẽt à l'ordonnance, & meſmes par vn arreſt du 11. de Feurier 1572. entre Dame Catherine de la Rochefoucault, & M. Loys de Pontenoy, comme auſſi par l'Ordonnance de Moulins art. 28. Si le contumax, &c.

PRO FILIIS HÆREDIBVS. Criminum

minum purgatio, quæ innocentiam ab omni calumnia aſſerit, longè fauorabilior eſt in hæredis aut filij, quàm in reï ipſius perſona. Reus pœnæ metu accuſationem refutat, & ſupplicij terrore crimen diluit. Hæres autem nullo pœnæ metu, ſed ſolo veritatis ſtudio, ſoláque erga mortuum reuerentia memoriam defuncti à calumniis & condemnationis nota vindicare ſtudet. Hoc leges permittunt, ſiue reus ante ſententiam & lite pendente decedat, ſeu poſt condemnationem, interpoſita, necdum deciſa, appellatione mortuus fuerit [a]. Pompeio poſt patris Strabonis obitum paternam defuncti memoriam purgare, & obiectam olim viuo patri calumniam refellere populus Romanus conceſſit [b]. Hoc tamen neque abſolutè neque generaliter poſt omnem condemnationem licet. Nam qui præſens cognita defenſione ritè damnatus eſt, eius neque filiis neque hæredibus conceditur παλινδικίαν exercere. Sed cùm aliquis non tam plena criminis probatione, quàm in odium contumaciæ abſens damnatus eſt: hæredibus permittitur defuncti contumaciam purgare. Sed & Athenis quoties aliquis per contumaciam cõdemnatus fuerat: ſi per iniuriam iudicatum queri vellet, liberum ei erat etiam ipſos magiſtratus aggredi, & aduerſus ipſos Archontas ἀντιλαχεῖν, adhibito ſanè iureiurando ſe ſolo noſcendæ veritatis affectu ad id impelli. ἔθος ἦν καταδικασθέντας εἰ ἐρήμην νομίζοιεν ἀδικεῖσθαι, ἀντιλαχεῖν πρὸς τοὺς ἄρχοντας οἷον αἰτιάσασθαι τὴν κρίσιν καὶ φάσκειν ὡς αὖθις θέλουσι κρίνεσθαι. Οἱ δὲ τοῦτο ποιοῦντες καὶ ὤμνυσαν ἦ μὴν ἐπεξιέναι ταῖς ἀληθείαις [c]. Quin & olim non in quovis crimine iudicia in abſentes exerceri poterant: ſed in atrocioribus delictis, quo-

a *l. finali. §. vlt. ff. de bonis eorũ qui ſibi mortẽ conſciu. l. 3. C. ſi pendente appellat. l. vlt. in f. C. ſi reus vel accuſator mort. l. 1. ff. ſi pendente appellat.*

b *Plutarc. in Pompeio.*

c *Vlpianus in Demoſt. orat. contra Midiã ad illa verba, τὴν δίαιταν ἀντιλαχὼν οὐκ ὤμοσεν. pag. 34.*

rum pœna relegationem, excederet, conſtitutionibus DD. Seueri & Antonini cautum fuerat, nequis abſens poſtulatus damnari aut mulctari poſſet[a]. Tertullianus ait non licere indefenſos & inauditos omnino damnari[b]. Cicero inter cætera quæ Verri obiicit crimina, *Honeſtiſsimi* (inquit) *atque integerrimi abſentes rei facti, indicta cauſa damnati & eiecti*[c]. Liberius Pontifex Romanus Conſtantio Imperatori dixit iudicem non poſſe abſente reo ſcelera eius punire aut de crimine eius pronunciare: neque enim illud fieri ſolere, niſi ab iniquo iudice, qui priuato odio ſęuiat, aut domeſticis ſimultatibus ad id impellatur[d]. Vetus eſt Caroli magni inſtitutio, *In cauſa capitali abſens nemo damnatur, neque abſens per alium accuſatorem accuſari poteſt*[e]. Non enim abſentia grauiter ab eo calumnianda eſt, vt quis ex ſola contumacia criminis conſcius cenſeatur, ſoláque abſentia in ſceleris conſcientiam arguatur. Sæpè enim contingit abeſſe reum ſuíque copiam non facere, aut quia ignorat diem ſibi dictam, aut quia carceris horrore terretur, vel ſi calumnias timet & accuſatoris factioſi potentiam reformidat. Rectè Cicero, *Omnes quorum in alterius manu vita poſita eſt, ſæpius illud cogitant, quid poſſit, cuius in ditione ac poteſtate ſunt, quàm quid debeat facere*[f]. Prudenter Alcibiades, qui capitali accuſatione prouocatus, vt obiecti criminis pœnam ſeu nocēs ſeu innocens vitaret, iudicio abeſſe quàm ſaluti ſuæ deeſſe maluit: Huic cùm quidam diceret. Cur Alcibiades non fidis patriæ & ciuibus de innocentia tua iudicaturis? Cætera (inquit) omnia libenter, ſed de capite meo ne matri quidem, ne fortè pro albo atrum calculum imprudens

a *l. 1. ff. de requi. reis l. abſentē. ff. de pœnis l. abſentem Cod. de accuſat.*

b *Tertull. in apolog. aduerſus gentes.*

c *Cicero act. 2. in Verrem.*

d *Hiſtor. Tripart. li. 5. cap. 17.*

e *Capitul. Caroli magni lib. 7. ca. 145. & cap. 271.*

f *Cicero pro Quintio.*

dens iniiciat[a]. Magnum certè & periculoſum eſt incertam iudiciorum aleam experiri, & in cognitione criminali dubiis iudicum ſententiis capitis ſui fortunam committere. Seneca, *Quantum exiſtimas tormentum, etiam ſi ſeruatus fuero, trepidaſſe: etiam ſi abſolutus fuero, cauſam dixiſſe*[b]? Sic Demoſthenes, cùm veram ac legitimã abſentiæ & contumaciæ ſuę rationem reddere vellet: neque per contemptum, neque per ſceleris contumaciam abeſſe ſe proteſtatur, ſed & carceris infamiam ac dedecus formidaſſe, & corporis tormenta fugiſſe declarat, οὐ γὰρ ἀπεγνωκὼς ὑμᾶς, οὐδ' ἑτέρωσε βλέπων οὐδ' αὐτοῦ μετέστην. ἀλλὰ πρῶτον μὲν τὸ ὄνειδος τῆς εἱρκτῆς χαλεπῶς τῷ λογισμῷ φέρων. εἶτα διὰ τὴν ἡλικίαν οὐκ ἂν οἷος ὢν τῷ σώματι τὴν κακοπάθειαν ὑπενεγκεῖν[c]. Dicere audacter liceat vix quenquam ſalutis propriæ adeò ſecurum & negligentem eſſe, aut tam temerarium innocentię ſuę aſſertorem, cui carceris horror non pallorem, nõ mœſtitiam cauſetur, & cui ex vinculis cauſam dicenti incertus iudicij euentus non aſſiduum tremorem & legitimum metum incutiat. Calpurnius Flaccus, *Video* (inquit) *carcerem publicum, ſaxis ingentibus ſtructum, anguſtis foraminibus tenuem lucis vmbram recipientem. In hunc coniecti robur Tullianum proſpiciunt: quoties iacentes ferrati poſtis ſtridor excitat, exanimantur, & alienum ſupplicium aſpectando, ſuum diſcunt*[d]. Diuus Athanaſius & adulterij & cædis in Synodo per contumaciam damnatus eſt: vir innocentiſſimus, nec minus probitate morum quàm doctrinæ & eruditionis gloria inſignis[e]. Non eſt itaque perpetuum, ac neque etiam iuſtitiæ conueniens, contumaciam ſemper in crimen verti vel in ſceleris conſcientiam imputari. Sunt quidam adeò meticuloſi,

a *Plutarc. in Alcibiade.*

b *Seneca li. 6. de beneficiis cap. 38.*

c *Demoſth. in epiſt. ad ſenatum Athen. περὶ τῆς ἰδίας καθόδου.*

d *Calpurnius Flac. decla. 4.*

e *Niceph. Calliſt. eccleſ. hiſt. li. 8. cap. 49.*

vt iudicia pertimeſcant, & ſummum magiſtratus imperium etiam innocentes reformident. Condemnatio autem in contumaces ferri ſolita ſæpè non criminis admiſſi & probati vindictam, ſed ſolam contumaciæ pœnam continent; ac plerumque abſens magis quia contumax, quàm quòd nocens ſit, damnatur. Sic quum D. Ioannes Chryſoſtomus quater euocatus abfuiſſet, quia ſe factione ac potentia aduerſariorum & calumniis præſentibus peti & vrgeri videbat, Synodus, contumaciâ viri condemnatâ, epiſcopatum ei abrogauit. Addit Niceph. hiſtoriæ eccleſiaſticæ author, iudices nihil in tanto viro reprehenſione dignum inueniſſe: ſed eum non alia ratione damnaſſe, quàm quòd quater euocatus, ſe iudicio ſiſtere per contumaciam neglexiſſet[a]. Hinc fit vt damnationes, quæ non aliam quàm ſolius contumaciæ rationem habent, facilè reſcindantur: ſiue reus dum viuit, copiam ſui faciat: ſiue hæres ad purgandam defuncti memoriam admitti poſtulet. In ea lite, quæ à Pauſania inter Sicyonios & Athenienſes memoratur, mulcta talentorum quingentorum per contumaciam irrogata & iudicata fuerat. Sed interpoſita ad Senatum Romanum prouocatione licuit contumaciam purgare, eáque damnatio ad centum duntaxat talenta reducta fuit[b]. Apud Athenienſes *ἀντίληξις* erat *παλινδικίας* genus quoddam, cùm quiſpiam in ius vocatus non reſponderat, aut vadimonium promiſſum deſeruerat. Tunc enim oportebat *διδόναι ἐρήμην*, ſeu *ἐρήμην καταγινώσκειν*, quod erat litem ſecundum præſentem aduerſus eum qui iudicium deſeruit dare: non tamen vt ea damnatio vim rei iudi-

catæ

a *Niceph. lib. 13. cap. 15. in fin.*

b *Pauſanias in Achaicis. lib. 7.*

catę perpetuam obtineret, ſed intra duos menſes licebat damnato litem inſtaurare ac renouare:atque id iudicium ἀντίληξις dicebatur. Reus, cuius crimen arguitur,ferendus eſt, ſi, vt ait Vlpianus, pudorem ſuum purgare velit[a]. Quantò magis hęres admitti debet, qui criminis nefarij inuidiam, non propria contemplatione, ſed ęx defuncti perſona ſuſtinet? Nam ſi hęres necem defuncti vindicare tenetur, ac niſi legitimam hanc exequatur vltionem, iubet lex hæreditatem ei vt indigno auferri[b].Cur non iniuſtam defuncti memoriæ calumnioſa accuſatione notam & infamiam tenebitur hæres vindicare?Hęredem ad vindictam necis ſępè non tam iuſta & legitima ergà defuncti memoriam affectio, quàm vel ſpes mulctę pecuniarię, vel ciuilis (vt vocant) reparationis lucrum inuitat? At cùm hęres defuncti innocentię aſſertorem ſe prętat,nulla eſt neque lucri neque commodi expectatio,ſed hunc ſola pietatis & ſynceri affectus ratio excitat & impellit. Obiicitur lapſum quinquennij tempus. Vtique liceat hoc reo, quandiu viuit opponere in pœnam & odium admiſſi facinoris: At verò cùm ab hęrede nullum ſit perpetratum facinus, nulla aduerſus eum pœnalis conſtitutio locum habere poteſt. Conſtitutio contumacem lapſo quinquennio excludit, niſi priùs conſignata & exoluta mulcta pecuniaria. De hęrede verbum nullum. Conſtitutio, quę pœnalis eſt odioſa, & quæ de damnato, non de hęrede loquitur,extendi non debet[c].Vt nec generaliter actiones omnes ex maleficio deſcendẽtes, vel pœnales quęuis conſtitutiones aduerſus hęredes tranſire ſolent[d].

CONTRA HÆREDES. Quiſquis

a *l. 25. quæ omnia §. 1. ff. de procurat.*

b *l. hæredẽ. ff. de his quæ vt indign.*

c *Boerius deciſ. 64.*

d *l. 1. ff. de priuatis delictis. l. 1??. pupillũ. §. in hæredes. l. 124. pœnalia. ff. de regulis iur.*

delubrum Eumenidum ſceleratus ἢ αἵματι ἢ ἄλλῳ τῷ μιάσματι ἔνοχος ἢ ἀσεβὴς, ingreſſus fuerat, ille, ſi Pauſaniæ credimus, præ ſummo terrore amens animi & furore percitus concidere ſolebat[a]. Legum terror iuſtúſque pœnarum metus ſceleratos & nocentes ab hoc ſanctiſſimo iuſtitiæ delubro excludit: vt neque nefarij homicidę, neque latrones, neque ſicarij præſentes in hoc Senatu cauſſam dicere audeant: imò abſentes contumacia ſua iudiciorum maieſtatem eludere ſolent & aſpernari. Contumacia à tumore dicta ſuperbum & aduerſus iudicia rebellem animum indicat. Quis ferat reum qui vultu ſubmiſſo, humili voce, & ſordida veſte magiſtratuum miſericordiam pręſens implorare debet, hunc bis térue in ius vocatum, ſuperba fronte, animo tumido & perûicaci, iudiciorum vim abſentia ſua ſpernere & magiſtratuum authoritatem inexcuſabili neglectu inſuper habere? Huícne cùm libuerit permittetur legibus ſe præbere, & crimen non cùm oportuerit, ſed cùm ei viſum fuerit, diluere & purgare? *Non ſufficit* (inquit Plinius) *eum pœnæ ſuæ reſtitui quem cōtumacia eluſit*[b]. Quòd ſi reus, qui nefarij facinoris conſciētia profugit, abſentiæ ſuæ pręſidio elapſus eſt: cur non in hęredem commiſſi criminis odium & pecuniarię pœnę damnatio extendetur? Eleganter Optatus Mileuitanus, *Vt terreatis viuos, malè tractetis & mortuos*[c]. Quemadmodum enim defunctus contumacia ſua & voluntaria rebellione diſciplinam publicam violauit: ita etiam iuſtitię vigor ac iudiciorum ſeueritas, ne morte quidem ipſius rei authoritatem ſuam ſiſti aut minui patiatur. Nam etſi mors ſceleratorū corpora iudicum ſententiis & magiſtratuum cenſurę eximat:

a *Pauſanias lib. 7. in Achaicu pag. 233.*

b *Plinius lib. 10. epi. 65.*

c *Optatus Mileuit. lib. 6.*

eximat:nouerint tamẽ hæredes etiam defunćto reo ſupereſſe grauia ſeueritatis iudiciorum veſtigia,quibus poſteritas doceatur legibus & magiſtratibus parendum :. Ne ipſam quidem mortem ſceleratos pœna liberare, ſed omnia vni iuſtitiæ perpetuo rationis & æquitatis tenore ſubiici: vt rei deinceps non armis, non vi, non fuga tueri ſe ac proripere ſtudeant, ſed non aliter ſibi hæredibúſve ſuis conſuli poſſe ſperent, quàm ſi præſentes innocentiam ſuam capitis periculo afferant, & obiećti criminis ſuſpiciones viui diluant & reiiciant. Contumacia vtique non minùs odioſa videri debet quàm ipſum crimen.Idque multis rationibus:Primùm enim abſentia & iudicij fuga, criminis participationem & iuſtum aliquem accuſationis metum indicat. Scelera conſpećtum reformidant: fatetur facinus qui iudicium fugit.Seneca, *Bona conſcientia prodere vult & conſpici. Ipſas nequitia tenebras timet.*[a] D.Hyeronymus, *Bona conſcientia nullos oculos fugit*[b]. Qui iudicium refugit, de iuſtitia diffidere exiſtimatur[c]. Quintilianus, *Per illas omnes moras iudiciorum longas nimium & pro nocẽtibus compoſitas*[d]. Rećtè Quintus Calaber dixit fugam timoris ſororẽ eſſe & comitẽ: φυγὴ δὲ φόβου κρυόεντος ἑταίρη. Iuuenalis: *Rubet cui frigida mens eſt Criminibus, tacita ſudant præcordia culpa*[e]. Neque enim vllo temporis momento ſecuri ſunt, qui facinoris alicuius conſcij, dum ſolem iuſtitiæ fugiunt,perpetuo metu agitantur, latebras quærunt,& magiſtratus poteſtatem criminum vindicem & vltricem reformidant. Seneca, *Securitatis magna portio eſt, nihil iniqui facere: Tutum aliqua res in mala conſciẽtia præſtat,nulla ſecurum*[f]. D.Hieronymus, *Tanta vis conſcientiæ fuit vt abſẽtes dam-*

a *Seneca epi.* ?

b *D.Hier. epiſt. 9. lib. 2. epiſtolar.*

c *Can. Chriſtianis 11. q.1.*

d *Quintil. decla. 249.*

e *Iuuenalis Satyra 1.*

f *Seneca epiſt. 105.*

nari, quàm præſentes coargui maluerint[a]. Quinetiam ſi iudiciorum dignitatem accuratiùs examinare licet, contumacia priuatos lædit, lædit & Rempublicam. Priuatus longa iudiciorum mora offenditur, & impẽſarum magnitudine fatigatur. Pereunt interea probationes, teſtes corrumpuntur, ſicq́; reorũ abſentia eludit iudicia & fruſtratur. Nam vbi ſemel accuſationis æſtus deferbuit, ipſéque accuſator non eadem animi vehementia in criminis perſecutione inſtat, facile eſt reo etiam nocenti ſeſe purgare, criménque diluere & refellere. Plinius: *Quum iam ſatis ille primus impetus deferbuiſſet, & languidior in dies ira ad iuſtitiã rediſſet, &c.*[b] Symmachus, *facti audacis conſcius* (inquit) *imminentem pœnam latebrarum vitauit effugio*[c]. Sic apud Tacitum poſt Germanici mortem populus ideò expoſtulabat, quòd Piſo vagus per amœna Aſiæ atque Achaiæ, *adroganti & ſubdola mora ſcelerum probationes ſubuerteret*[d]. Reorum quippè mos eſt ἐκκρούειν, & procraſtinando accuſationis tempus & iudicij moras terere. Vt Demoſthenes de Midia dicebat, τοσαύτας τέχνας ϗ σκήψεις οὗτος εὑρίσκων ἐκκρούει[e]. Apud Tacitum Tullinus & Calpurnius Fabatus coniurationis conſcij accuſantur, ſed appellato Principe inſtantem damnationem fruſtrati euaſẽre[f]. Quintilianus, *Naturalis eſt*, (inquit) *improbis hominib. dilationis cupiditas: Quæretur de adulterio, & quæretur diu, & extrahet iudiciũ ſicut adhuc extrahit. Alij iudices & alia ſortitionis fortuna. Interim vt nihil artes valeant, multum fata poſſunt. Multum citra ſcelus quoque impedimẽti per ſe ipſa mortalitas affert*[g]. Accuſationes aut ira aut priuatum odium prouocat: Ira etiam in eo, quem crimen offẽdit, ſenſim & temporis morâ mitigatur: Inimi-

citiæ

a D. Hiero. epiſtola ad Principiã, lib. 3. epiſt. 9.

b Plinius lib. 9. epiſt. 13. ad Quadratum.

c Symmachus lib. 4. epiſt. 48. ad Mineruiũ.

d Tacitus lib. 3. Annalium.

e Demoſt. contra Midiam.

f Tacitus lib. 16. Annal.

g Quintil. decla. 319.

citiæ tandem conciliantur. Sola diſciplina publica læditur & violatur, dum accuſatoris & offenſi querelæ ſatisfit, & omiſſa deinceps criminis perſecutione, impuniti maleficij vindicta negligitur. Criminum autem pœnæ non priuatam tantùm, ſed magis publicam vltionem reſpiciunt. Itaque mirum non eſt ſi contumacia punitur, quæ diſciplinam publicam offendit & tacitæ confeſſionis ſpeciem quandam refert. Seneca, *Grauis mala conſcientia lux eſt*[a]. Vitioſi ſunt oculi qui lucem reformidāt. Seruus fugitiuus damnato comparatur, nec minùs quàm ſi nefarij criminis conuictus foret, punitur[b]. Eius qui ad delectum vel ad edictum non reſponderat, authoritate iudicis villæ diruebantur[c]. Reus (inquit Iuſtinianus) per fugam fit quodammodo ſui ipſius accuſator[d]. Itaque & apud Græcos & apud Romanos pleraque referri poſſunt exempla virorum illuſtrium, qui, cùm ſeueritatem iudiciorum contumacia ſua irritaſſent, etiam abſentes damnati ſunt. Diogenes Laertius Demetrium Phalereum memorat abſentem ab Athenienſibus fuiſſe condemnatum[e]. Alcibiades cùm audiſſet abſentem ſe à ciuibus damnatum & morti deſtinatum: At ego (inquit) illis oſtendam me viuere[f]. Vlpianus Demoſthenis enarrator: Ερήμη (ait) ὄνομα δίκης, quę in eos exercetur qui abſentes iudicium detrectant, quíque ſi ad ſtatum diem non ſe iudicio ſiſtant, indicta cauſa damnantur[g]. Apud Romanos frequens erat abſentium condemnatio, ac ſi reus per præconem ex Roſtris ab accuſatore citatus non adfuiſſet, ante fores per cornicinem euocabatur[h]. Huius antiquę conſuetudinis Plutarchus meminit. Moris eſt Romanis (inquit) ſiquis capitis an-

a Seneca epiſt. 122.

b Toto tit. de ſeruis fugitiuis. C.

c L. 20. ſi is cum quo ff. communi diuidundo.

d Nouella 53. §. vbi verò ſemel.

e Diogen. Laertius in vita Demetrij Phalerei.

f Plutarc. in Alcibiade.

g Vlpianus ad Demoſthenis orationē cōtra Midiam.

h Varro li. 5. de lingua Latina.

quæſitus nõ adſit, cornicinem ſummo mane ad fores eius venientem claſſico euocare, neque prius de eo iudices ſententiam ferre[a]. Sic Coriolanus quum ad ſtatum diem non adeſſet, damnatus eſt[b]. Camillum nec abſentia excuſauit, neque virtus ab iſta ſeueritate exemit, nec ingentium in Rempublicam meritorum ratio, quominus abſens damnaretur, prohibuit[c]. Quinetiam Romæ vbi quis per contumaciam aberat, ſolemne fuit vt ea abſentia iuſtum eſſe exilium iudicaretur. Apud Liuium tribunis rogatibus plebs ſciuit: *Si M. Poſthumius ante Kalendas Maias non prodiiſſet, citatúſque eo die non reſpondiſſet, videri eum in exilio eſſe*[d]. Meminit idem Liuius Cnei Fuluij, cui cùm dies dicta eſſet abſente fratre Q. Fuluio Conſule, & ſe inimicitiis præſentibus peti & vrgeri videret, volens exulatum abiit. Addit Liuius: *id ei iuſtum exilium eſſe ſciuit plebs*[e]. Sic etiam quum Senatuſconſultum aduerſus eos factum eſt, qui Bacchanalia & ſacra nocturna agitabant, *Cõſules indici præmiũ propoſuerunt: Si quis quem ad ſe deduxiſſet, noménque de abſẽtibus detuliſſet: qui nominatus profugiſſet, diem certam finituros, ad quam niſi citatus reſpondiſſet, abſens damnaretur*[f]. Auguſtus cædem Iulij Cæſaris vlturus, cùm percuſſores profugiſſent, iudicia de abſentibus conſtituit[g]. Sed neque etiam Chriſtiana diſciplina ac veterum Eccleſiæ patrum pietas abſentium condemnationes reiecit, quoties tertia citatione vocati non reſponderent. Sic cũ Neſtorius tribus Epiſcopis miſſis à Synodo citatus non veniſſet, abſens damnatus eſt[h]. Eadem ratione Ioannes Antiochenus poſt tertiam citationem, vti mos eſt (inquit Nicephorus) condemnatus fuit[i]. Idem Nicephorus quum Dioſcori exautho-

a Plutarc. in vita Gracchorũ
b Liuius li. 2.
c Liuius lib. 5.
d Liuius li. 25.
e Liuius li. 26.
f Liuius li. 39.
g Diõ Caſſius lib. 46.
h Niceph. eccl. hiſtor. lib. 14. cap. 34.
i Niceph. li. 14. ca. 35.

exauthorationem refert: Synodus (inquit) canonem ſecuta, ter illum citauit[a]. Sic cùm Arſenius Patriarcha Conſtantinopolitanus in ius, vt accuſationi reſponderet, vocatus ſe iudicio non ſiſteret, vt contumax condemnatus eſt[b]. His tot exemplis conſtat non minus olim apud veteres, quàm noſtro iure contumaces, ſi copiam ſui non facerent, indicta cauſa ſolitos damnari: ſed damnationis pœna alia erat, vt & pœnę executio non eodem modo fieri conſueuerat. Apud Athenienſes mulctabatur abſentis contumacia pecuniaria mille drachmarum pœna. Hęc enim ſunt verba Vlpiani, Ἦν δὲ κατὰ τῶν τοιούτων ἐκ τῶν νόμων ὡρισμένον τὸ τίμημα χιλίαι δραχμαί[c]. Romani contumacis abſentiam iuſtum eſſe exilium pronuntiabant, vt ex damnatione M. Poſthumij & Cnei Fuluij liquet. Apud nos ex criminis qualitate & delicti grauitate irrogatur in abſentes pœna. Requiritur enim aliqua probatio: non quidem exacta, qualis eſſe debet, cùm in reum præſentem animaduerti oportet: ſed tamen neceſſaria eſt qualis-qualis probatio. Si crimen capitale ſit, fertur capitalis in abſentem damnatio. Quia tamen in rei abſentis corpus animaduerti nõ poteſt, fit in damnati effigiem condemnationis executio: túncque publicè proponitur condemnati effigies, eadem executionis ſolemnitate, qua in reum, ſi præſens adeſſet, animaduerteretur. Effigies autem publicè in loco ſupplicij appenſa manet, vt quem pœnę metus in latebras coniecit, eum ignominiæ pudor è latebris educat, & in ius protrahat. Hæ autem in damnati effigiem animaduerſiones non paſſim apud veteres occurrunt. Nam alienum eſſet referre tyrannorum eorúm-ve, qui maieſtatis vel perduel-

a Niceph. lib. 15. c. 4.

b Niceph. Gregorius lib. 4. pag. 44.

c Vlpianus ad Demoſthenis orationem cõtra Midiam.

lionis damnabantur, ſtatuas & imagines olim tolli ſolitas & deiici. Iuuenalis, *Deſcendũt ſtatuæ reſtémq; ſequuntur.* Suetonius in Domitiano, *Senatus ſcalas inferri, clypeóſque & imagines eius coram detrahi ibique ſolo affligi iuſſit*[a]. Capitolinus in Gordianis, *Statuas Maximini deiecerunt, imagines perfregerunt, nomen publicitus eraſerunt.* Hæc tamen ſimiliáque à propoſito ſermone videntur paulò remotiora. Sed lubet duo annotare exempla, quæ non aliena ſunt ab ea, de qua agimus, in effigies damnatorum executione: quorum vnum Græcum eſt, alterum Romanum. Lycurgus orator Hipparchum Timarchi filium refert proditionis accuſatum fuiſſe. Ille autẽ cùm die iudicij conſtituto cõtumax abfuiſſet, morte eum multari & damnari iudicibus viſum eſt. Cùm autem corpus contumacis, legitimum ſanè pœnę pignus & idoneum ſupplicio ſubiectum, prehendere per abſentiam non licuiſſet, iudices effigiem eius atque imaginem, tanquam ipſummet Hipparchum, de ſumma arce deiici & præcipitari iuſſerunt: erectáque columna ſuffragiis ſuis decreuerunt, Hipparchum, cæteróſque ſceleratos & proditores in ea inſcribi. Verba Lycurgi oratoris hæc ſunt, Ἵππαρχον γὰρ τὸν Τιμάρχου οὐχ ὑπομείναντα τῆς προδοσίας ἐν τῷ δήμῳ κρίσιν, ἀλλ' ἔρημον τὸν ἀγῶνα ἐάσαντος, θανάτῳ τοῦτον ζημιώσαντες, ἐπειδὴ τῆς ἀδικίας οὐκ ἔλαβον τὸ σῶμα ὅμηρον, τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἐξ ἀκροπόλεως καθελόντες καὶ συγχωνεύσαντες καὶ ποιήσαντες στήλην, ἐψηφίσαντο εἰς ταύτην ἀναγράφειν τοὺς ἀλιτηρίους καὶ τοὺς προδότας, καὶ αὐτὸς ὁ Ἵππαρχος ἐν ταύτῃ τῇ στήλῃ ἀναγέγραπται καὶ οἱ ἄλλοι δὲ προδόται[b]. Apud Romanos videtur id nouum fuiſſe ante Celſi tyranni cõdemnationem. Sic enim Trebellius Pollio, *Nouo iniuriæ genere imago in crucem ſublata perſultante*

a Sueton. in Domi. cap. 23.

b Lycurgus orator in orat. contra Leocratem pag. 164.

vulgo quaſi patibulo ipſe Celſus videretur affixus[a]. Iſtæ autem in effigies damnatorum executiones apud veteres rarò occurrunt, apud nos frequentes ſunt & vſitatiſſimæ. Atque ab eo die damnatus pro ciuiliter mortuò habetur, vt neque contrahere, neque teſtari, aut de rebus ſuis diſponere: ac neque etiam bonorum fructus, annuóſque rerum ſuarum reditus percipere poſſit: ſed fiſco ea omnia applicantur, exoluto prius ære alieno. Itaque cùm peruicax adeo & perpetua contumacia fuit, vt neque iudiciorum authoritate, neque ignominia, neque bonorum publicatione defunctus adigi potuerit, vt ſe legibus præberet copiámque ſui faceret: Æquúm-ne videbitur poſt tot moras & affectatam exquiſitis dilationibus contumaciam, hæredi, qui defuncti perſonam quoad bona ſuſtinet, faueri? Iure Romano licebat reo, ſi copiam ſui tempeſtiuè faceret, & ſe iudicio ſiſteret, crimen refellere & innocentiam ſuam aſſerere[b]. & id quidem intra annum. Annus autem ab eo tempore incipiebat, aut cum primùm rei bona annotata fuerant, aut cùm damnatio palàm & publicè propoſita edicto innotuerat[c]. Itaque olim ſi intra annum reus ſe iudicio ſiſtebat, in poſſeſſione bonorum ſuorum remanebat[d]. At ſi continuò latitans, ſui copiam in iudicio non faceret, lapſo anno bona eius omnia fiſco applicabantur[e]. Conſtitutiones regiæ apud nos æquiore temperaměto contumacem reorum abſentiam puniunt. Nam cùm Romanis legibus annus tantùm à tempore adnotationis præſcriberetur, conſtitutiones noſtræ quinquennium à tempore damnationis indulgent: niſi Senatus authoritas condemnationi acceſſerit. Quoties autem lapſo

a Trebell. Pollio in vita Celſi tyranni.

b l. Cod. de requ. reu.

c l. 1. §. præſides l. penult. in pr. ff. de requ. reis.

d l. fin. ff. de requir. reis.

e d. l. 1. §. ſed & Papinianus. ff. de req. reis l. quicunque. C. de requir. reis. l. abſentem. ff. de pœnis. l. abſentem. C. de accuſat.

quinquennio aut interpoſita arreſti authoritate mulctas pecuniarias neceſſariò exolui conſtitutione regia cauetur: quid eſſet iniuſtius, quàm ſi ius ſemel aliquando actori quæſitum, poſtea morte contumacis tolli aut reuocari poſſet? Illud quidem conſtat, pœnalia iudicia in hæredem non tranſire, ſi de infligenda coporali pœna agatur. Hoc enim caſu pœna ſuos tenet authores. Sed quoties mulcta ciuilis & pecuniaria, viuente eo, de cuius bonis agitur, quęſita eſt & arreſto adiudicata: non minus aduerſus hęredem quàm aduerſus defunctum executio condemnationis legitimo iudicio latę locum habet: Idque etiam iure ciuili cauetur.[a]

[a] *lex iudiciorum. ff. de accuſat.*

'SENATVS hęredes, qui ad purgandam mortui memoriam & diluendam criminis defuncto obiecti accuſationem admitti poſtulabant, eodem iure eadémque conſtitutionis ſeueritate teneri atque obligari iudicauit. Vt quemadmodum defunctus, ſic & ipſi hęredes, antequam de calumnia accuſationis defunctíque innocentia quidquam proponere & allegare permittatur, mulctas pecuniarias arreſtò adiudicatas, ſimúlque litis expenſas exoluere teneantur[b].

[b] Arreſt donné à la tournel le le 3. de Iuin 1581. entre Charles Chauuet & Adrian du Bois plaidans du Val & Mōſieur Mãgot qui depuis a eſté Aduocat du Roy.

IN HOC de iudiciis aduerſus contumaces tractatu pleraque occurrunt, quę deciſione digna videntur. Ac primùm in ea quam mox propoſuimus, regula, Conſtitutionis rigorem & ſeueritatem aduerſus hęredem eodem iure cenſeri, illud quidem ex Senatuſconſulti authoritate nullam recipit dubitationem, reo poſt lapſum quinquennium mortuo: Veluti ſi reus damnatus eſt anno 1585. ac poſtea deceſſit anno 1591. poſt ius actori ex conſtitutionis beneficio quæſitum. Quid ſi reus ante quin-

quennij

quennij lapſum deceſſerit? Exempli gratia, ſi Titius anno 1588. per contumaciam condemnatus fuerit, deceſſerit autem anno 1591. Hæres verò de purganda defuncti contumacia non ante experiri voluerit, neque priùs admitti poſtulauerit niſi anno 2594. An conſtitutionis pœna aduerſus hæredem locum habeat quęſitum eſt. Primùm enim conſtat ſententiam in vim contumaciæ latam per quinquennium duraſſe. At hoc ſolum conſtitutio ſpectat, an continuo quinquennij ſilentio damnatio contumacialis locum habuerit. Deinde contumaciæ effectus non pœnam capitis aut corporis ſupplicium & animaduerſionem ſpectat, ſed mulctas tantùm quę pecuniariæ ſunt & ciuiles. Itaque cùm ante defuncti mortem cœperit hæc quinquennij prǽſcriptio, defunctus bona ſua ipſo cœptæ præſcriptionis iure quodammodo affecta reliquit. Cùm verò defuncti bona ad hæredem cum cauſſa ſua ciuili tranſeunt, cur non idem cœptæ præſcriptionis tenor aduerſus hæredes continuabitur[a]? Duplex defuncti crimen ſpectari & diſtingui debet: Primum eſt ipſum patrati facinoris delictum: Alterum ex ipſa contumacia pẽdet, cùm reus ſe iudicio ſiſtere per contumaciam ſpreuit, In hoc autem poſterius contumaciæ crimen non minus hæres quàm defunctus incidit. Conſtitutionis autem de qua agitur, pœna, non ex crimine, ſed ex ſola contumacia deſcendit. Nam quòd hæres facinoris à defuncto commiſſi innocentem ſe iactat, hoc efficit ne corporaliter in eum animaduerti debeat. At in iis quæ ad ciuiles & pecuniarias pœnas pertinent, hæres non minus contumaciæ, quàm bonorum ſucceſſor eſt: ſiquidem intra quinquennij tempus agere ac defuncti con-

a l. vnica. ff. ſi pendẽte appellatione mors interuenerit.

tumaciam purgare neglexit. Quin & ipſa iuris atque æquitatis ratio ſuadet, vt durior ſtatuatur hæredis quàm defuncti conditio. Defunctus enim pendente quinquennio requiri poteſt, prehendi ſi fortè occurrat, & in ius ad cauſſam dicendam trahi. At hæres neque prehendi poteſt, neque alio, niſi quo voluerit, tempore cogi ad agendum & purgandam defuncti contumaciam. Itaque hæres callidus & verſutus accuſatoris obitum aut teſtium abſentiam mortém-ve expectabit: per longas temporis moras dabitur aliqua teſtes corrumpendi occaſio: facile erit viduam ac minores defuncti liberos dilationibus & iudiciorum tædio vexare: neque priùs hæres aget, quàm vbi corruptis teſtibus criminum probationes auertere & iudiciorum authoritatem eludere ac fruſtrari licebit. Hæc controuerſa quæſtio in Senatu tractata eſt, ac licet ſupradictæ rationes omnes proponerentur, tamen in hæredum fauorem iudicata fuit: ſcilicet hæredes conſtitutionis pœna non teneri ſi reum obiiſſe ante lapſum quinquennij conſtet[a]. Neque tamen omittendum eſt ſolemne hoc Curiæ arreſtum illud habuiſſe ſpeciale, quòd hæres contumacis minor erat, atque ideo ętatis ratione aduerſus quinquennij preſcriptionem reſtitui poterat. Idem tamen in hærede maiore ex iuris ciuilis regulis iudicandum crediderim. Sic enim Iuriſconſultus ait, ſi reus intra annum decedat, bona eius ad ſucceſſores integro iure tranſmitti[b]. Vt certè æquitati conueniens videtur minus indulgeri defuncto, cui veritatis cognitio nec dubia fuit nec incerta. Nam defunctus aut criminis conſcius fuit, aut innocentię ſuę certus. Hęres autem non modò criminis

a Par arreſt du Samedy 19. de Decẽbre 1593. plaidant Gillot pour Mathurin Flouier tuteur des enfans du S. de Courſenay appellant, & Martilliere pour Guillaume Sauiõ inthimé.

b *l. 1. in fin. ff. de requir. reu.*

minis incertus eſt, commiſſum ſit necne, ſed & plerumque accuſationis propoſitæ & ſententiæ in cõtumacem latę ignarus eſt. Hinc fit vt in eiuſmodi cauſſis lex hæredi longius, quàm defuncto, tempus indulgeat[a]. Deinde cùm cõſtitutio quinquennium præſcripſit, & addidit poſt lapſum quinquennij non aliter contumaciam purgari poſſe, quàm exolutis priùs pecuniariis mulctis. Hoc conſtitutio per modum pœnæ ſanxit. Pœna crimen præceſſiſſe indicat. Contumacia crimen eſt, non tamen aliter quàm ſi integro quinquennij ſpacio durauerit. Itaque defunctus, qui intra quinquennium deceſſit, morte ſua criminis ac contumaciæ tempus præuenit. Ergo & pœnam conſtitutione irrogatam pręueniſſe iudicandus eſt.

[a] l. fin. Cod. ſi pendente appellat. mors interuenerit.

QVI N ET in eodem Senatu diſceptatum fuit, an quod in hærede ſimplici Curia iudicauerat, idem etiam in eo qui hæres eſt ſub beneficio inuentarij, locum haberet. TITIVS hæres, qui inuentarij beneficio tutus erat, dicebat, Non mirum eſſe ſi is, qui purè & abſolutè hæres eſt, eodem adſtringatur ſolutionis vinculo, quo & defunctus. Nam per aditionem hæreditatis fit vtriuſque patrimonij ac bonorum confuſio. At quoties aliquis non aliter hęres eſt, quàm ſub beneficio inuentarij, nulla bonorum inducitur confuſio, ſicque hoc caſu conſtitutionis executio non aliam habere poteſt acerbitatem, quàm vt defuncti bona diſtrahantur. Quæ ſi ſufficiant, accuſator ex illis ſibi ſatisfieri procuret. Si non omnino ſufficiant, quid vltrà accuſator vindictam ſuam exercere cogitauit? Neque enim inuentarij beneficium, quod iure ipſo introductum eſt, permittit bona hęredis propter de-

functi crimen eiuſ-ve æs alienum diſcuti aut venundari. Sed interea laudandus hæres, qui nulla lucri aut bonorum ſpe ægrefert innocentem defuncti memoriam perpetua damnationis infamia notari. CONTRA TITIVM proponebantur eædem illæ, quæ aduerſus hæredem ſimplicem rationes. Iniquum ſanè ſi dura conſtitutionis lege cenſeatur is, qui ſimpliciter & abſolutè æs alienum defuncti ſuſcepit, quique bona fide purum ſe ac ſine conditione vlla hæredem præſtitit: & tamen excuſetur ille, qui cautus & callidus à defuncti ære alieno pedem refert, ſéque ſaluũ & indemnem præſtat. Huic enim minus faueri debet, cùm ſola aut certè precipua ęris alieni contemplatione lex ignominioſum eſſe ducat aliquem ſine hærede decedere[a]. Atque ideò Doctores iuris eum qui ſub inuentarij beneficio hæreditatem adiit, non abſolutè hęredem, ſed quaſi hęredem appellant[b]. Quòd ſi hæredem iſtum à conſtitutionis ſeuera ſanctione excuſaremus, nihil facilius eſſet, quàm fraudem legi facere: ſi quidem deinceps damnati hæreditas non aliter adiretur, quàm adhibita priùs inuentarij ſolemnitate, cuius prætextu conſtitutionis pœna eludi poſſet.

SENATVS idem in iſto hęrede quod in hęrede ſimplici iudicauit[c].

CONSTITVTIONVM regiarum acerbam ſeueritatem hoc velle diximus, ne qui lapſo poſt condemnationem quinquẽnio copiam ſui facit, aut qui arreſto Curiæ abſens damnatus exinde iudicio ſe ſiſtit, ad probandam innocentiam priùs admittatur, quàm mulctas ciuiles & pecuniarias exoluerit. QVÆSITVM eſt an commiſſa con-

a *l. prim. ff. quæ in fraudẽ credit. §. 1. quibus manumit. licet.*

b *Doctores in l. fin. §. ſi verò poſt quam. & gloſſa in §. in computatione. C. de iure deliberandi.*

c Par arreſt donné à la tournelle le 18. d'Aouſt. 1584. contre Antoine Grenier. Et par autre arreſt dõné auſſi à la tournelle le Samedy 16. de Feurier 1585. entre Pierre Giraud appel. & Renee Bertrand inthimee, plaidant. Dolet.

ſa conſtitutionis pœna & ſeuerus ille rigor à Senatu remitti aliquando ex cauſarum circunſtantiis poſſet. Hæc quæſtio controuerſa diſputatione & dubiis hinc inde rationibus tractata & diſceptata fuit in iſta facti ſpecie. Plures arguebãtur Ioannem d'Arſac interfeciſſe. Abſentes capitali iudicio damnati ſunt, & mulcta decem mille aureorum viduę ac liberis defuncti adiudicata. Damnatorum vnus (is Martiniere vocabatur) multo pòſt tempore deprehenſus eſt & in carcerem coniectus. Ille cùm innocentiam ſuam profiteretur, ingentem autem illam mulctam per inopiam pręſtare & exoluere non poſſet: veniam pœnæ à Senatu deprecabatur, & à ſeueritate conſtitutionis excuſari volebat.

PRO MARTINIERE REO. Leges quaſuis & conſtitutiones recta æquitatis ratione ſubniti conſtat. Neque enim verba captari oportet, ſed ad id quod fieri & præſtari poteſt ſanctiones omnes & Principum reſcripta referri conueniens eſt. Quintilianus eleganter: *Adeóne iniuſtos támque imprudẽtes exiſtimatis legumlatores fuiſſe, vt neceſſitate præſtringerent ea quæ præſtari non poſſent*[a]? Arnulphus Epiſcopus Lexouienſis: *Tunc* (inquit) *in poteſtate iudicis eſt, mollire ſententiam & mitius iudicare quàm leges, cùm rerũ vel perſonarũ merita poſtulant, aut inſtantia neceſſitatis extorquet*[b]. Imperator Claudius non ſemper præſcripta legũ ſecutus, duritiẽ, lenitatémve mulctarum ex bono & ęquo moderatus eſt[c]. Erat iſte mos Antonino Imperatori, vt omnia crimina minore ſupplicio, quàm legibus plecti ſolent, puniret[d]. Caſſiodorus, *Procliuior ad miſericordiam via bonis mentibus ſemper patet*[e]. Conſtitutio regia reum contumacem ad ſolutionem cogi permittit:

a *Quintil. decla. 249.*
b *Arnulph. epiſtol. ad Papã Alexandrum. fol. 46.*
c *Sueto. in Claudio. cap. 14.*
d *Capitol. in M. Anto. Philoſopho.*
e *Caſſiod. lib. 1. var. epiſt.*

m

ſed ſi nulla ſolutionis ſpes eſt, æquúmne erit innocentem perpetuo carcere includi,& quia aliquando reus abfuit, nullum deinceps innocentię locum ſupereſſe? Mulcta decem mille aureorũ iudicata fuit, non quidem miſeri iſtius & inopis intuitu: ſiquidem vniuerſi eius patrimonij valor ne quingentos quidem aureos exæquat. Sed cùm inter damnatos, quos ſuſpicio criminis tangit, duo ſint nobiles & magnates, horum contemplatione ingens iſta decem mille aureorum ſumma, mulctæ pecuniariæ nomine, viduæ ac defunctis liberis adiudicata fuit. Iſte & ſe cædis tempore abfuiſſe probabit,& innocentiam ſuam profiteri paratus eſt. Damnatus fuit, ſed abſens. Quis neſcit abſentium famam calumniis facilè poſſe opprimi? Quis etiam ignorat quàm leues ſufficiant probationes, imò & falſa præſumptionum iudicia,vt abſens aliquis & contumax damnetur? Ipſe quidem fatetur vno eodémque contumaciali iudicio ſe atque alios plures damnatos: agnoſcit etiam in extraordinariis iſtis criminum iudiciis reos in ſolidum conueniri, nec fieri mulctarum in viriles diuiſionem: Vt nec diffitetur præſcriptum conſtitutione regia quinquennij tempus præteriiſſe.Sed ſi legem loquentem audire liceat dicet ipſa voluiſſe ad ſolutionem reos quouis executionis bonornm rigore compelli. Innocentibus autem ſpem omnem purgandæ calumniæ in iudicio præcludi ne cogitaſſe quidem. Itaquè ſi etiam quæcunque executionis aut carceris acerbitate ſolutio ab eo exigi vel ſperari non poteſt,qui ne viceſimam quidem indictæ mulctę partem in bonis habet, non debet cenſeri conſtitutio innocentiæ locum omnem,ne vllibi conſiſtat, interdi-

a *l. ſi ideo ff. de euict. Bart. in d. l. ſi ideò & in l. Papinianus. §. meminiſſe. ff. de inoff. teſtamento.*

terdixiſſe. Neque enim æquum eſt vt abſens calumniis falsiſque teſtium aſſertionibus oppreſſus, perpetuò miſer & damnatus continuo carcere detineatur, ídque eueniat non tam quòd ſceleratus ſit, ſed quia nummos non habet. *Quid faciant leges vbi ſola pecunia regnat, Aut vbi paupertas vincere nulla poteſt*? An diuitibus patebit iudiciorum aditus, illiſque ſolis licebit innocentes eſſe: inopi, ſi pecunia deſtituatur, non permittetur in iudicio capitis innocentiam ſuam ab accuſatione calumnioſa vindicare?

PRO VIDVA ET DEFVNCTI LIBERIS. Quoties homicida magiſtratuum miſericordiã ſupplex implorat, iniquus eſt iudex qui pallentem ex metu ſupplicij faciem, carceris ſordes, corporis ſqualorem & illuuiem miſeratur. Quiſquis enim de cæde iudicaturus ſedet, non præſentẽ ſupplicis rei habitum, ſed perfuſas cruore manus & anteactam furentis ſicarij feritatem cogitet. Occurrat & obuerſetur an imo defuncti crudeliter interempti triſtis imago: tãtíque ſceleris memoria cadauer inultum diutiùs iacere non patiatur. Quid verò iniuſtius aut iniquius eſſe poteſt iſta contumacis rei deprecatione? Ille inopiã ſuam allegat. At non ſolet paupertas facinoroſos excuſare. Sin verò deprecatio iſta veniam conſequatur, nulli non contumaces rei excuſatione eâdem abutentur, dicéntque ſe per inopiam mulctarum ſolutioni ſatisfacere nõ poſſe: Sic deinceps conſtitutionis executio aperta fraude & mendaci allegatione eludetur. Quòd ſi votis ac deſiderio locus eſſet, vtinam impurus iſte manus haberet, quales aſſerit, cædis tam inhumanæ innocentes. Nam & vidua amantiſſimo coniuge frue-

retur, & defunctum parentem chara ſoboles non deſideraret. Nunc verò cùm & hi parente orbati iuſtum dolorem exequuntur, & illa marito viduata luctum & mœrorem legitima iudiciorum vltione profitetur: quis tam durus eſt & immiſericors, qui triſtes eorum aduerſus ſceleratum querelas reiiciat & aſpernetur? Ille innocentem ſe affirmat: Cur ergò ſi cædis conſcius non eſt, tandiu abfuit? Quæ enim alia abſentiæ ratio afferri poteſt, præter criminis & facinoris admiſſi conſcientiam, vt non tam iudicum ſententiis, quàm ſuo ipſius, qui fugit, qui tandiu latitauit, iudicio damnatus dici debeat? Ille Senatus æquitatẽ & miſericordiam inuocat, & conſtitutionis duritiem temperari debere aſſeuerat. At quoties iudex in ſcelerum vindicta æquiorem ſe legibus & mitiorem præſtat, aut malè ſimulatam miſericordiam affectat: quid hoc eſt aliud quàm legibus vim inferre, iuſtitiæ regulas prodere, & quidquid diuini humaníque iuris eſt violare? Nam cur ſcriptæ leges niſi vt obſeruentur? Sceleratorum impunitas innocentes prodit: & improborum venia, ſæuitia eſt, & acerba in probos crudelitas. *Sicut enim diſciplina cautelam, ſic inſolẽtem pronior indulgentia creat audaciam* (inquit Arnulphus[a].) *Pietatis genus eſt in illos diſtringere qui ſe ſceleratis docẽtur actionibus miſcuiſſe*, ait Caſſiodorus[b]. Iſte plures eiuſdem ſceleris participes eſſe allegat. An ideo vniuſcuiuſq; eorum crimen minus eſt aut faciliore venia dignum? Vtinam omnes illi tam iuiuſtæ cædis participes legibus ſe pręberent. Latent, ſed vindex Deus ſupplicio illos ſuo tẽpore deſtinat. Interea mulcta in abſentes iudicata nec diuidi poteſt, nec pro parte exolui. Conſtat enim eos qui iudicio criminali damnati ſunt,

a *Arnulph. epiſtola ad Papam Alexandrum fol. 47.*
b *Caßiod. lib. 2. epiſt. 14.*

ſunt,in ſolidũ conueniri. Magna eſt mulctę quantitas. Sed & atrox eſt cædis tam inhumanæ crimen. Hoc idem facinus omnes tenet: Omnes ergo eâdem pœna, eodémque ſeueritatis vinculo obligentur.

SENATVS Martinierium ad purgandam contumaciam admitti noluit priuſquam mulcta iudicio cõtumaciali adiudicata, exoluta ab eo fuiſſet[a].

QVIN ET eo caſu quo abſens damnatus poſt quinquennij lapſum à tempore damnationis deceſſit, ex eadem conſtitutionis regula Senatus ſępe iudicauit hęredem non amplius admitti ad quęſtionem bonorum[b]. Quę iuris ſeueritas magna eſt nec in omnibus cauſis perpetua. NON tamen ex illis Curię arreſtis dixerim, nullo caſu Senatum poſſe conſtitutionis Regię ἀκριβοδίκαιον temperare. Nam & ipſa conſtitutione Molinęis habita hęc Principi poteſtas expreſsè reſeruatur, vt ei liceat ex variis rerum ac perſonarum circunſtantiis pœnarum contumacialium duritiem & conſtitutionis Regiæ ſeueritatem remittere. Hoc tamen non aliter à Senatu concedi ſolet, quàm ſi reus vel iuſtas abſentię cauſas exprimat, vel calumnioſę accuſationis prõpta & probabilia proferat indicia, ſimúlque Principis veniam & reſcriptum ac pœnę contumacialis remiſſionem impetrauerit. Vt in ea ipſa ſupradicti Martinierij cauſa, cùm ille per biennium diuturno carcere clauſus, nullam ſolutionis ſpem daret, ſed & Principis reſcriptum obtinuiſſet, quo conſtitutionis rigor ei remittebatur, multis abſentię cauſis, multiſque contumacię excuſationibus

a Arreſt donné au profit de Dam. Mathurine le Riche, le 6. Octobre 1574. à la tournelle M. de Fleury rapporteur, la cauſe auoit eſté appointee au cõſeil, Chauuet plaidant pour Martiniere, & moy pour la Damoiſelle.

b Par arreſt dõné à la tournelle le 14 de Iuillet 1582. moy plaidant pour le Comte de Lude, auquel comme ſeigneur d'Illiers vne confiſcation auoit eſté adiugee. Et par autre arreſt auſſi donné à la tournelle le Samedy 16. de Mars 1585. entre Loys & Françoiſe Guerins appellans, & Iaques d'Anglure inthimé, plaidans M. le Beau & Des champs.

adiectis: Senatus ei tandem cauſa pleniſſimè cognita permiſit, etiam non exoluta mulcta pecuniaria, innocentiam ſuam à calumnia vindicare, eámque legitimis probationibus aſſerere. Hoc idem Senatus æquum iudicauit quoties de iis agebatur, quibus ciuilium bellorum tempore ſiſtere ſe iudicio non licebat. Nam aduerſus illos etiam poſt quinquennij lapſum conſtitutionis regiæ rigor non obſeruatur[a].

HVIC TRACTATVI poſtremã hanc adiiciemus diſputationem. Titius criminis accuſatus poſt citationes ritè peractas abſens & contumax à Senatu damnatus eſt: Poſt damnationem arreſtũ in ſcripta redigi à Senatore relatore debet, & apud acta curiæ deponi. Titius, cùm reſciret Senatuſconſultum ad acta curiæ à Senatore deferri, ea ipſa die, imò aliquo antè temporis momento copiam ſui facit, & carcerem volens ſubit: vt conſtat oportere reos ex vinculis cauſam dicere. Contendit accuſator reum, qui arreſto damnatus fuerat, non ante ad ſui defenſionem admittendum, niſi priùs exoluta mulcta.

PRO ACCVSATORE. Nemo inficiari poteſt Titium & contumacem fuiſſe & arreſto damnatum. Nam quis adeò impudens qui arreſtum eſſe neget, cùm & Senatores ſententiam dixerunt, & reus omnium iudiciis damnatus fuit, & Senator ille, qui de damnatione Titij ad Senatum retulit condemnationem in ſcripta redactam, Præſidíſque manu, vt moris eſt, ſubſignatam apud acta Curiæ depoſuit? Dicam quod Seneca, *Iudex quam tulit de reo tabellam reuocare non poteſt*[b]. Nouum Senatoribus Romanis & inſolens viſum eſt,

[a] Iugé par arreſt du 7. d'Octobre 1593. au proffit d'Abel Paſtoureau S. Dordieres, qui auoit eſté abſent à cauſe de la Religiõ pretẽdue reformee.

[b] *Seneca lib. 7. contro. 8.*

eſt, quòd poſt legem de iure magiſtratuum quę abſẽtes ſummouebat, ne Cæſare quidem per obliuionem excepto, Pompeius, lege iam in æs inciſa & in ærarium condita, correxit errorem[a]. At verò quò ſpectabit res iſta peſſimi exempli, niſi vt deinceps reis impunè liceat accuſatorum diligentiam eludere, & moratoriis ambagibus ſpem ſolutionis mulctarum excludere? Arreſtum Curiæ ab eo die cẽſeri debet, quo Senatus de contumacia Titij cognouit, licèt Relator damnationem ſcriptam nondum apud acta conſignauerit. Solent quidem contumaces criminum cõuicti, effigie publicè propoſita ſub falſa veritatis imagine puniri, ac tunc quaſi præſentes eſſent, Senatuſconſultum palàm & publicè pronuntiari ſolet. Sed quis neſcit ſolemnitates illas in damnatorum odium, dedecus, & infamiã obſeruari? Etenim arreſti vis & authoritas non ab executione pendet, ſed executio authoritate arreſti & Senatus imperio continetur. Poſt longã & diuturnã fugam, poſt multas dilationes & exquiſitas abſentiæ latebras, euicit tandem contumacia patientiã iudicum. Damnatus eſt Titius vniuerſi Senatus iudicio. Senator, qui relatoris munere fungebatur, arreſtum non eâdem, ſed ſequenti die conſcripſit, illúdque apud acta depoſuit. Quis poſt tot affectatę cõtumacię moras Titiũ nõ verè dãnatum, ac ſoléni arreſto iudicatũ audeat dicere? Damnatus autẽ cur nõ conſtitutionis pœnæ & ſeueritati ſatisfacere cogetur?

a Sueton. in Iulio cap. 28.

PRO TITIO REO. Leges ſeueras & odioſas non extendi, ſed reſtringi & terminis ſuis cõcludi iura volunt. Cõſtitutionis rigor aduerſus eos eſt, qui verè atque abſolutè arreſto dãnati ſunt. At verò in ſententiis ac damnationibus ſolitas iudicio-

rum formas exactè ac præcisè obſeruandas certiſſimi iuris eſt[a]. Quoties de capitali iudicio agitur, ſolet aut in reum præſentem, aut, ſi contumax ſit, in eius effigiem fieri condemnationis executio: Sed priùs damnatur contumax Senatorum ſententiis: arreſtũ apud acta Curię à Senatore, qui retulit, conſignatur, publicè ac palàm in loco ſuppliciis deſtinato damnationis iudicium pronuntiatur à carnifice, antequam vel in præſentem reum, vel in eius effigiem animaduerti ſoleat: Atque hæc quidem publica pronuntiatio etiam apud antiquos ſolemniter obſeruata fuit. Apud Heliodorum Chariclea ad ſupplicium ducitur, κήρυκος ἔτι ἐπὶ φαρμάκοις πυρὰν ἄγοιτο, συνεχῶς ἐκβοῶντος[b]. Sic etiam Nicetas Pupacis condemnationem refert, quia Andronicum fugientem exceperat: Pupaces Imperatoris iuſſu (inquit Nicetas) publicè multis verberibus flagellatur præcone magna voce proclamante, ὅστις τὸν ἐχθρὸν τοῦ βασιλέως περισώζοντα οἱ εἰσδεικνύζεται, καὶ διδοὺς ἐφόδια ἐκπέμπει, οὕτω καὶ μαστίγεται καὶ πομπεύεται[c]. Sic & apud Nicephorum Sapores Perſarum Rex Vthazanem propter pietatem Chriſtianam occidi, eíque caput amputari imperat. Pręco autem publicè promulgare iubetur, Vthazanem morte mulctari, non quòd in Regiam maieſtatem quidquã ſceleratè commiſiſſet, ſed quia ſacra Chriſtianorum profeſſus Regi parere nollet[d]. Iuſtinianus in Ruſticum & Ioannem animaduerti iuſſit, præcone magna voce proclamante, atque ſingulos monente, vt legibus parerent, & ab iniuſta cæde abſtinerent[e]. Apud Lampridium Turinus iuſſu Imperatoris Alexandri Seueri necatur, præcone dicente, Fumo pereat qui fumum vendidit[f]. Vt & apud Vlpianum & in Gordiani

a *L. prolatam. C. de ſentent. & interlocut. iudicum.*

b *Heliodor. hiſtor. Æthiop. lib. 2.*

c *Nicetas lib. 4. imperij Manuelis Commeni. pag. 66.*

d *Niceph. hiſt. eccleſ. li. 8. ca. 36.*

e *Agathias lib. 4. hiſtoriarum.*

f *Lamprid. in Alexandri Seueri vita.*

Gordiani Imperatoris reſcripto extant huius antiqui moris veſtigia [a]. In hac autem cauſſa dānatio in æs inciſa, h.e. apud acta Curiæ cōſignata non fuit: nulla palàm ac publicè facta eſt damnationis pronunciatio. Apuleius, *Proconſulis tabella* (inquit) *ſententia eſt, quæ ſemel lecta neque augeri litera vna, neque minui poteſt* [b]. Semel lecta (inquit) Ergo & lectam & pronuntiatam oportuit. Sic olim cauſſæ graues, ac potiſſimùm capitales & extraordinariæ non ſtatim iudicabantur: ſed per multas dies exercebantur adhibito multo conſilio & velo interpoſito: deinde iudicia pronuntiabantur leuato velo. Diuus Baſilius, οἱ τοῦ κόσμου τούτου ἄρχοντες ὅτ' ἄν τινα τῶν κακούργων θανάτῳ καταδικάζειν μέλλωσιν, ἐφέλκονται τὰ παραπετάσματα. Καλοῦσι δὲ τοὺς ἐμπειροτάτους πρὸς τὴν ὑπὲρ τῶν προκειμένων σκέψιν [c]. Marcellus velis forum inumbraſſe dicitur vt ſalubriùs litigantes conſiſterent [d]. Sed alia ratione tribunalibus vela prætendi ſolebant, vt in cauſis grauioribus tempus deliberandi iudicibus daretur, & dubias rationes vtrinque propoſitas examinandi commoditas ſemota turba concederetur. Voluerunt Imperatores Honorius & Theodoſius, vt de ſubmerſis nauibus quæſtiones leuato velo cognoſcerentur [e]. Sed apud Marcellum Iuriſconſultum in quæſtione teſtamenti, quod teſtator inciderat & nomina hæredum deleuerat, Antoninus Cæſar remotis omnibus deliberauit, & admitti rurſus eoſdem iuſſit, túmque ſententiam ſuam pronuntiauit [f]. Plura autem de ſolemni iſta pronuntiationis forma dicere non eſt neceſſe, ne ex publica hac arreſtorum pronuntiatione & ſolita in effigiem damnati executione cauſæ iſtius deciſio pendêre exiſtimetur. Ideò

a *l. Si duo patroni. §. vlt. ff. de iureiur. l. fuſtib. Cod. ex quib. cauſ. infam. irrogatur.*

b *Apul. lib. 1. Floridorum.*

c *D. Baſilius epiſt. ad Euſebium.*

d *Plin. lib. 19. ca. 1.*

e *l. de ſubmerſis, de naufragiis lib. 11. Cod.*

f *l. penult. ff. de his quæ in teſtamēt. delentur.*

enim conſtitutionis pœna in hac cauſſa locum non habet, quia audacter aſſerere poſſumus Titium, eo tempore, quo copiam ſui fecit, nondum tamen arreſto verè damnatum dici debuiſſe. Conſtat autem ex iuris diſpoſitione contumaces, ſi quidem antè damnationem iudicio ſe ſiſtant, priſtinæ famæ reſtitui, atque illis licere innocentiam ſuam purgare, eámque ab omni calumnia vindicare [a]. Titius autem copiam ſui fecit, & carcere legitimo volens ſeſe concluſit, non modò eâdem die, ſed & eodẽ matutini temporis momento, antequã arreſtum à Senatore apud acta referretur. Senatus quidem præcedenti die de crimine cognouerat, ſed arreſtũ non priùs cenſeri debet, quàm & in ſcripta redactum & apud acta Curiæ depoſitum fuerit: Vt Romæ leges & Senatuſconſulta ſtatim atque in æs inciſa in ærarium recondita fuerant, mutari aut infirmari ampliùs non licebat: ſed leges quęcunque promulgatæ quidem, nondum autem in ęs inciſę erant, interceſſione aboleri, aut alia ratione reuocari potuerunt. Vnde eſt quod ſub Auguſto, cùm Senatus cenſuiſſet, ne quis illo anno genitus educaretur, Suetonius refert eos, qui grauidas vxores habebant, curaſſe, ne Senatuſconſultum ad ærarium deferretur [b]. Quia nempè antequam in æs inciſum foret, & reuocari poterat, & vim atque authoritatem Senatuſconſulti non habebat. Sub Tiberio factum eſt Senatuſconſultum, ne decreta patrum ante diem ad ærariũ deferrentur, ídque vitæ ſpacium damnatis prorogaretur. Addit de tyrannide & crudelitate Tiberij Tacitus: *Sed non Senatui libertas ad pœnitendum erat, neq; Tiberius interiectu tẽporis mitigabatur* [c]. Ergo Tiberianæ crudelitatis inſtar eſſet Titiũ ad moram

[a] *Cap. ex literis de conſtitut. l. 1. §. ſi frater, verſ. & ſi quidem per contumaciam. ff. de collat. bonorum.*

[b] *Suetonius in Auguſto cap. 94.*

[c] *Tacitus li. 3. Annalium.*

ram & contumaciam purgandam non admittere, & Senatui libertatem ad pœnitendum auferre, reo copiam ſui ante ſcriptum & inciſum Senatuſconſultum faciente. Quinetiam ſi æquitatis ratio aliqua habenda eſt, nihil durius aut iniquius proponi poſſet, quàm ſi ille, quem nemo negat pridie contumaciam potuiſſe purgare, tam modico temporis interuallo omni purgãdæ moræ facultate excluderetur. In conuentionalibus Doctores iuris ambigua diſceptatione torquentur vtrum moræ purgationi locus ſit néc-ne[a]. At in iis quæ iudicia ſpectant, nemo vnquam dubitauit, quin mora vel cõtumacia purgari poſſet: ac maximè rebus integris, cùm temporis tam modici dilatio nondum actori præiudicium vllum attulit. Sic enim Caius Iuriſcõſultus, *Et ſi poſt tres aut quinque, pluréſve dies, quàm in iudicio ſiſti ſe reus promiſerit, ſecum agendi poteſtatem fecerit, nec actoris ius ex mora deterius factum ſit, conſequens eſt dici, defendi eum debere per exceptionem*[b].

SENATVS Titium nulla mulctæ ſolutione, nulláque cõſtitutionis pœna aut ſeueritate obligari iudicauit[c].

a *L. Magnã. Cod. de cõtrah. & cõmit. ſtipul.*

b *L. & ſi poſt tres. ff. quis cautionibus.*

c Arreſt donné au profit du Sieur de Rochebõne, contre le Sieur de Rebele 5. ou 6. d'Octobr. 1583. Martin & moy plaidãs à huis clos en temps de vacations.

Iuriſiurandi forma, cui ſuperſtitioſæ ceremoniæ aſcribuntur, non eſt præcisè ac neceſſariò obſeruanda.

CAPVT XI.

LITE pecuniaria inter Titium & Meuium mota, cùm probationes vtrinq; dubię & obſcurę eſſent, Titius iuſiurandũ litis deciſoriũ Meuio defert. Formam autem, ſolennitates,

ac cæremonias præſcribit, quibus adhibitis, nec aliter iuſiurandum à Meuio præſtari poſtulat. Petit autem Meuium pręſente ſacerdote infulis ſacerdotalibus inſignito, tedis ardentibus, iurare in eccleſia, manu ſacris libris admota ad ea ſolemnia verba, *Te igitur clementiſſime, &c.* Meuius iurare paratum ſe dicit per Dei viui nomen, coram iudice, tactis etiam ſacroſanctis Euangeliis. Alias autem iuramenti conditiones, tanquam aut ſuperſtitioſas, aut ſuperfluas, refutat & reiicit.

PRO TITIO. Religio iuriſiurandi priſcis temporibus ad dirimendas quaslibet controuerſias interponi conſueuerat. Nam & Rhadamanthus olim, vt refert Plato [a], lites interpoſito iureiurando finiebat, cùm diuinum numen magna veneratione homines religioſi colerent, & periuria pietas neſciret. Ορκός ὅτι μετὰ θείας παραλήψεως φάσις ἀναπόδεικτος, inquit Ariſtoteles [b]. Numa Pompilius tanto religionis cultu omnium pectora imbuerat, *vt fides ac iuſiurandum* (inquit Liuius) *propulſo legum ac pœnarum metu ciuitatem regerent* [c]. Verùm licentioſa ſequentis ſeculi impietas effecit tandem vt iuſiurandum à quibuſdam dictum ſit emplaſtrum æris alieni [d]. *Nemo* (inquit Petronius) *cœlum putat, nemo iuſiurandum ſeruat; nemo Iouem pluris facit.* Itaque antiqui quò maior eſſet iuriſiurandi religio, pleraſque adinuenerunt cæremonias, quæ iurantibus terrorem ac formidinem incuterent. Solemnis apud Romanos iuramenti formula hæc fuit: *Si ſciens fallo, tum me Dieſpiter ſalua vrbe arcéque bonis deyciat, vt ego hunc lapidem deycio* [e]. Pauſanias refert ſimulachrum quoddam & effigiem Iouis, qui ὅρκιος tanquam iuriſiurandi vindex dicebatur. Ante ſimulachri

a *Plato lib. 12. de legibus.*

b *Ariſtot. lib. 1. Rhetor. ad Alex. cap. 18.*

c *Liu. lib. 1.*

d *Gellius lib. 16. cap. 7. in fin.*

e *Gellius lib. ca. 21.*

lachri illius pedes ænea tabula fuit, in qua inciſi elegi ad peierantium terrorem compoſiti[a]. Apud Arrianum Ορκος Bithyniæ fluuius eſt, qui periuros vorticibus ſuis inuolutos rapere & mergere dicebatur. Nec diſſimile eſt quod de Thyana aqua tradit Philoſtratus[b]. Inter Syracuſanos is qui ſanctè iuraturus erat, templum Cereris & Proſerpinæ ingreſſus, ſacris quibuſdam peractis, veſtem Deę purpuream induebat, ſumptáque ardenti teda iurabat[c]. Nota eſt hiſtoria Glauci Lacedæmonij, qui depoſitum interpoſito iureiurando inficiari paratus, Pythiæ minis abſterritus fuit[d]. Iuſiurandum Deorum fuiſſe per aquam Stygis tradit Ariſtoteles, quia (inquit) aqua eſt antiquiſſimum rerum omnium principium. τιμιώτατον γὰρ τὸ πρεσβύτατον, ὅρκος δὲ τὸ τιμιώτατον ἐστιν[e]. Poſt Cæſaris necem plebs controuerſias pleraſque interpoſito per Cæſarem iuramento terminabat[f]. Quin & Claudius nullum aliud eſſe credidit ſanctius inſiurandum quàm per numen Auguſti[g]. Brutus apud Liuium per caſtiſſimum Lucretiæ ſanguinem iurat[h]. Iuramento, quod propria ſuperſtitione præſtitum eſt, ſtandum eſſe Diuus Pius reſcripſit[i]. Conceptum iuſiurandum, ſiue ἐπακτὸς ὅρκος dicebatur, quoties adiecta verborum formula, is qui iurabat, aut caput ſuum, aut domum ſuam, ſi ſcienter fefelliſſet, deorum iræ conſecrabat[k]. *Audiat hæc genitor qui fœdera fulmine ſancit.* Olim milites vel ſuper frameas iurabant, vel iuſiurandum verbis ſolemnibus concepturi gladios ceruicibus ſuis admouebant[l]. Nam & L. Papyrius Curſor diro carmine & noua inauditi ſacramenti religione milites ſuos, ne fugerent, adegit[m]. Pauſanias meminit cuiuſdam, in qua Deum

a *Pauſanias in Eliacis lib. 5.*
b *Philoſt. de vita Apollonij. lib. 1.*
c *Plutarc. in vita Dionis circa finem.*
d *Herodot. lib. 6.*
e *Ariſtot. lib. 1. Metaph. ca. 3.*
f *Suetonius in Iulio ca. 15.*
g *Suetonius in Claudio cap. 21.*
h *Liuius lib. 1.*
i *l. non erit ff. de iureiu.*
k *Plinin. in Panag.*
l *Ammian. Marcell. lib. 21.*
m *Liuius lib. 10.*

Portunum latere credebant, cuius numen id efficeret, vt ſi quis illo in loco peieraſſet, diras periurij pœnas non effugeret[a]. Sic & in Sicilia profundi lacus erant Palicis Diis dicati: iuxta quos olim præſtari conſueuerant ſolemnia iuramenta. Quiſquis autem fideliter & ex animo iurauerat, illæſus recedebat. Quòd ſi fraus, dolus, maláve conſcientia iuramento ſubeſſet, mox periurus eodem in lacu perire ſolebat[b]. Cicero teſtatur Græcorum ſolemnem fuiſſe morem iurandi cauſa ad aras accedere[c]. Virgilius: *Tango aras medióſque ignes & numina teſtor*[d]. Agathocles cùm vellet ſocietatem cùm Carthaginenſibus inire, eámque ſacramento firmare, Amilcari expoſitis ignibus cereis tactíſque in obſequia Pœnorum iurat[e]. Sed ne videamur Ethnicis exemplis ſuperſtitioſas iurandi ſolennitates tueri velle, plurima in ſacris ſcripturis paſſim exempla occurrunt, in quibus certæ iuramentis formulę & cæremoniæ adhibitæ proponuntur: veluti Patriarcharum Abraham & Iacob: quorum hic à filio Ioſeph, ille à ſeruo ſuo iuſiurandum poſtulans, exigit vt manu femori ſuo appoſita iuret[f]. Quemadmodum autem Romani per ſalutem Principis iurabant: ſic & Ioſeph nunc per timorem patris ſui, nunc per ſalutem Pharaonis iurat[g]. Solemne iuſiurandum cum imprecatione Iuſtinianus in nouella ſua conſtitutione proponit[h]. Vetuit quidem Deus per externos Deos iurari[i], ne vlla vllomodo falſis Diis veneratio præſtetur, quaſi ſit quoddam defectionis argumentum, quoties aliquis per Deos alienos iurat. Sed cùm ita iuratur vt nihil diuino cultui ſit contrarium, ſed illæ tantummodò adhibentur cæremoniæ, quæ ad terrorem proſunt, vt iuran-

a *Pauſanias in Corinth. li. 2.*
b *Macrob. lib. 5. c. 19.*
c *Cicero in ora. pro L. Cornelio Balbo.*
d *Virgil. li. 12. Æneid.*
e *Iuſtinus lib. 22.*
f *Geneſ. ca. 34. & c. 47*
g *Geneſ. ca. 31. in f. & cap. 42.*
h *Nouella 9.*
i *Exod. cap. 23.*

tes Deum periurij vindicem formident, ac præſentem religionem colant & venerentur, nihil eſt quod improbari aut reprehendi poſſit. *Iurare enim malum non eſt, ſed peierare peccatum*, inquit Diuus Auguſtinus[a]. Hinc fit vt iuramentum ſuper altari & reliquiis ſanctorum præſtitum à canonibus adprobetur[b]. Gregorius formam ſolemnis iuriſiurandi proponit[c]. *Honeſtum videtur* (inquit Cornelius Papa) *vt qui in ſanctis audet iurare, hoc ieiunus faciat, cũ omni honeſtate & timore Dei*[d]. Locus autem venerationem addit, ſi in eccleſia iũretur. Salomon, cùm templum dedicaret, *Si peccauerit homo in proximum ſuum* (inquit) *& habuerit aliquod iuramentũ quo teneatur adſtrictus, & venerit propter iuramentũ coram altari tuo in domum tuam, tu exaudies in cœlo, & iudicabis ſeruos tuos, condẽnãs impiũ & reddẽs viã ſuã ſuper caput eius*[e]. Gregorius Turonẽſis de quodã refert, qui cũ iuramentũ mendax in eccleſia pręſtitiſſet, mox, inquit, rigente lingua mutus effectus eſt[f]. Hinc fit vt maior ſtatuatur pœnitentia pœnáque eius, qui in loco ſacro, quàm eius qui in profano peierat[g]. Nicetas refert Rogerium Siciliæ tyrannum, eiúſque milites, cùm Bœotiam vaſtarent, ſolitos fuiſſe, vt incolæ reuelarent quidquid auri argentíque abſconſum celabatùr, exigere ab incolis, vt ſolemniter in eccleſia iurare cogerentur, cinctis lumbis ingreſſi & tactis ſacris libris[h]. Plurimùm certè valet iuriſiurandi ſolemnitas: Ideóque Eſſæi ſolebant ſectatores ſuos graui nec ordinario iuramento obligare, ὅρκους φρικώδεις ἀπαιτοῦσιν, inquit Cedrenus[i]. Sub Imperatore Manuele Comneno Michael Branas per imperatoris caput iurare iuſſus, ſibi nefas eſſe dixit in tam ſolemni iureiurando

a *D. Aug. epiſt. 154. ad Publicolam*
b *Can. habemus 22. quæſt. 1.*
c *Greg. li. 5. epiſt. 33.*
d *Can. honeſtum. 22. quæſt. 5.*
e *Regum lib. 3. ca. 8.*
f *Greg. Turon. in lib. de gloria confeſſorum cap. 29.*
g *Can. qui peierat. 22. quæſt. 5.*
h *Nicetas. lib. 2. rerũ à Manuele Comneno geſtarum, pag. 38.*
i *Cedrenus pag. 164.*

veritatem celare & diſſimulare[a]. Regnante Tiberio nemini licebat per fortunam eius iurare[b]. Conſtantinus Andronici filius ſecretum ſilentij promiſit, præterquam ſi per Deum & Imperatoris vitam iurare cogeretur. Neque enim tam ſacri iuriſiurandi religio quidquam tacere eum permittebat[c]. At verò quæ ratio Meuium excuſare poteſt, cur aut non iuret aut non referat iuſiurandum? Iurare autem non poteſt niſi ſi forma delata & præſcripta obſeruetur[d]. Certè manifeſtæ turpitudinis eſſe leges crediderunt, nolle aut iurare aut inſiurandum referre. Titius conſcientiam Meuij teſtem ac iudicem controuerſiæ conſtituit: Si iuſtè litigat, ſi verè ſe quidquam debere denegat, cur timet iurare? Iurabit in Eccleſia: ſacer eſt locus Deóque conſecratus. Adhibebuntur cæremonię, ſed ſanctæ. Verba illa ſacra ſuper quæ iurare cogetur, horrorem & formidinem peieranti adferent: pietatem autem & venerationem eius cõfirmabũt, qui innocens corde, manibus puris, & ore probo veritatem iuramento firmare voluerit. *Omnia quidem* (vt ait Symmachus) *Deo plena ſunt, nec vllus perfidis tutus eſt locus, ſed plurimum valet ad metum delinquendi etiam præſentia religionis vrgeri*[e]. Quin & aliquando in eccleſia factitatum legimus, vt qui innocentiam ſuam probare, & ſe aliquo crimine purgare vellet: ille aut ferrum candens geſtaret, aut ſe in feruentem frigidám-ve aquam immitteret[f]. Quin & Abbas Vrſpergenſis Epiſcopi cuiuſdam Albanenſis meminit, qui igneus eſt appellatus, quòd in probationem pietatis Chriſtianæ illæſus per flammam abſque vlla exuſtionis nota pertranſiiſſet. Quod & idem in celebri de fide Chriſtiana concertatione factum

a Nicetas. pag. 57.
b Xiphil. è Dione in Tiberio.
c Cedrenus pag. 494.
d l. 3. §. vlt. l. qui per ſalutem. ff. de iureiur.
e Symmachus li. 10. epiſt. 54.
f Cap. ex tuarum extra, de purgat. canonica. cap. fin. ex. de purgat. vulgari.

factum fuiſſe refert Nicephorus. Nam cùm duo Epiſcopi, quorũ vnus Orthodoxus erat, alter Arrianus, de religione & recta fide diſputarent, Orthodoxus conditionem obtulit, vt rogo ingenti accenſo, ambo ſe in ignem coniicerent. Hoc Arrianus facere recuſauit. Orthodoxus autem intrepidus igni ſe commiſit: atque cùm ibi aliquandiu mãſiſſet, per medium ignem illæſo corpore, imò & intactis veſtibus trãſiuit[a]. Apud Sophoclem inſignes hi verſus, in quorum explicatione vetus interpres antiquum morem tradit eorum, qui iuramentũ aut ferri candentis geſtatione aut per ignem trãſitione confirmabant. Ἠμῶν δ᾽ ἕτοιμοι καὶ μύδρους αἴρειν χεροῖν, καὶ πῦρ διέρπειν, καὶ θεοὺς ὁρκωμοτεῖν Τὸ μήτε δρᾶσαι, μήτε τῳ ξυνειδέναι Τὸ πρᾶγμα βουλεύσαντι, μήτ᾽ εἰργασμένῳ[b]. At te, ô delicate mendax, non ad ignem aut ferri candentis geſtationem vrgemus: Hoc ſolùm petimus, vt ſolemniter iures. Peierare vis, ſed non ſolemniter. Apud Turonenſem Quintinus Epiſcopus Aruernus Eulalium, vt ſe innocentem purgaret, ſacram accipere Euchariſtiam corã populo inter miſſę ſolemnia voluit[c]. Si vir pius & ſanctus, nullo impietatis aut ſuperſtitionis metu, ſacroſanctum illud myſterium adhibere ad probandam innocentiam non recuſauit: quid aliud te terrere dicemus, niſi quòd vir probus & innocens ſolemniter aſſerere non timet, & ex animo iurare ſemper paratus eſt: tu peierare tanto adhibito myſterio vereris & reformidas?

a Niceph. Calliſt. lib. 15. hiſtor. eccleſ. cap. 23.

b Sophocles in Antigone pag. 225.

c Gregorius Turon. lib. 10. cap. 8.

PRO MEVIO. Vlpianus eleganter dixit nõnullos faciles eſſe ad iurandum contemptu religionis: alios perquàm timidos metu diuini numinis vſque ad ſuperſtitionem[d]. Nam quemadmodum

d L. 8. quæ ſub conditione. ff. de condit. inſt.

in tormentorum cruciatu, *mentietur* (ait ille) *qui tormenta ferre poteſt : mentietur etiam qui non poteſt : quia aliis patientia facilè mendacium facit, aliis infirmitas neceſſarium*, inquit Quintilianus[a]. Sic & ipſa iuriſiurandi religio non ſemper tutam ac certam veritatis probationem continet. Sunt qui veritatem vltrò ac non coacti fateantur: Sunt quos nec ipſa iuriſiurandi religio, nec diuini numinis metus à periurio auocare queat. De quibus Iuuenalis, *Sunt qui in fortunæ iam caſibus omnia ponunt, Et nullo credunt mundum rectore moueri, Atque ideò intrepidi quæcunque altaria tangunt*[b]. Ariſtoteles eleganter : ὅστις κακουργῶν οἴεται λανθάνειν τοὺς θεοὺς, οὗτος οὐδὲ ἐπιορκῶν τιμωρίας οἴεται τεύξεσθαι[c]. Viri probi aſſertio vera eſt, ſeu teſtem Deum inuocet, ſeu aliquid nullo adhibito iuramento aſſeueret. Quòd ſi aliquando ſolemnis aſſertio ab eo requiratur, nullum aliud iuſiurandum erit, niſi per ſummum Iouem: cùm ſit (vt dicebat ille) ſummi deorum proprius hic honos. Nam & iuſiurandum dicitur quaſi Iouis iurandum, vt ait Ennius[d]. Quis autem miretur Ethnicos olim pleraque impia, ſuperſtitioſa, & ridicula iuramentis adhibuiſſe: cùm periurij vindictam ad Deos referrent, Deos autem ſibi ad libitum confingerent? Sic cùm in Arcadia prope fanum Eleuſyniæ lapides duo prægrandes eminerent: ad eam lapidum compagem, incolarum & externorum multitudo de maximis quibuſque rebus iuſiurandum concipere ſolebat: quaſi eo in loco præſens numen vindex periurij adeſſet[e]. Nos, qui pietatem Chriſtianam profitemur, hæc omnia

a *Quintil. lib.5. Inſti. orat. cap.4.*

b *Iuuenal. Satyra 13.*

c *Ariſtot. Rhet. ad Alex. c.18.*

d *Apuleius in libello de Deo Socratis.*

e *Pauſanias in Arcadicis lib.8.*

omnia tanquam inepta, fabuloſa, ridicula, ac ſuperſtitionis & impietatis plena aſpernamur. Olim philoſophi quidam per canem, per platanum, per anſerem: Pythagorei per quaternionem iurabant [a]. Scythæ per ventum & acinacem iuramenta ſua concipere ſolebant [b]. Poſt obitum Hephæſtionis, quem Alexander tanquam Deum coli voluit, iuſiurandum ſupra cætera religioſiſſimum exiſtimabatur eſſe per nomen Hephæſtionis [c]: Græci in caput alterius iurare conſueuerant. Vnde Iuuenalis, *Græcis nondum iurare paratis In caput alterius.* Caius Caligula nullum ſanctius iuramentum, quàm per nomen Druſillæ credidit [d]. Quin & ipſo Auguſto viuente iurabant Romani per nomen & numen Auguſti. Horatius, *Præſenti tibi maturos largimur honores, Iurandáſque tuum per nomen ponimus aras.* Tertullianus, *Maiore formidine* (inquit) *& callidiore timiditate Cæſarem obſeruatis quàm ipſum de Olympo Iouem: Citiùs denique apud vos per omnes Deos, quàm per vnum genium Cæſaris peieratur* [e]. Minutius Felix in Octauio, *Tutius eis eſt Iouis genium peierare quàm Regis.* Ideóq; quoties per genium Principis iuratum fuerat, periurium acriter puniri ſolebat [f]. At verò Chriſtianos teſtatur Tertullianus nunquam adigi potuiſſe, vt per genium Imperatoris iurarent [g]. Inter leges Caroli magni ita ſtatuitur, *vt nullus præſumat per vitam regis & filiorum eius iurare* [h]. Neque enim admittenda eſt quælibet iuriſiurandi formula, ſi quid aut paganiſmum aut ſuperſtitionem redoleat: Vtrumque enim pietati contrarium eſt. Superſtitionem Græci δεισιδαι-

a *Lucianus in dialogo vitarũ auctio. circa princip. Et circa medium. & in libello pro lapſu inter ſalutãdum.*

b *Luc. in Toxari.*

c *Luc. in libello Calũniis non temerè credendum.*

d *Sueto. in Caligula, cap. 24.*

e *Tertull. in apolog. aduerſ. gẽtes.*

f *L. ſi duo patroni. §. fin. ff. de iureiur.*

g *Tertull. in apologet.*

h *Capitul. Caroli magni lib. 3. c. 41.*

μανίαν vocant,quaſi diuini numinis formidinem & horrorem: Viri pij Deum cum amore timent, & quaſi amabile numen venerantur: Impij & ἄθεοι nullos eſſe Deos exiſtimant. Superſtitioſi diuinum numen formidant,non quia illud aut ament aut venerentur, ſed quia diuinas pœnas tremunt, & cœleſte numen, ne quod malum immittat, horrent. *Religio Deos colit, ſuperſtitio violat*, inquit Seneca[a]. Varro dicebatDeos à religioſo vereri, à ſuperſtitioſo timeri[b].Hinc eſt quod apud Petronium ἄθεος ille dixit, *Primus in orbe Deos fecit timor*. Itaque quodcunque in ceremoniis ad horrorem adhibetur, ſuperſtitioſum eſt & à pietate alienum. Atque huiuſmodi ſuperſtitioſas execrationes plerumque aut ad ſcelera,aut ad conſpirationes adhiberi videmus. Sic apud Liuium Abydeni præeuntibus execrabile carmen ſacerdotibus iurarunt[c]. Nicephorus Comnenus ſolitus erat milites ſuos obligare ſcripto libello,in quo diriſſimis ſeſe deuouebant imprecationibus,niſi fortiter in pugna ſtarent,& ad mortem vſque cum duce perſeuerarent: atque hæ imprecationes & extraordinarij iuramenti vincula ſuſpicionem affectati imperij mouerunt, vt ideo Nicephorus apud Imperatorem Conſtantinum Romani filium maieſtatis accuſaretur & damnaretur[d].Sic etiã quoties ſacramenta aut in magnis fœderibus, aut in conſpirationibus ad certius ſecretæ coniurationis vinculum adhibebantur, ſanguinem humanum deguſtare nonnunquam moris erat. Tertullianus, *De ſanguinis pabulo*(inquit) *& eiuſmodi tragicis ferculis legite,nec vbi relatum ſit diffuſum brachiis ſanguinem ex alterutro deguſtatum,nationes quaſdam fœderi comparaſſe,neſcio quid & ſub Catilina deguſtatũ eſt*[e].

Salu-

b *Seneca li. 2. de Clemẽtia.*

b *Varro apud D. Auguſt. li. 4. de ciuit. Dei.*

c *Liuius li. 31.*

d *Cedreni annales pag. 595. in princ.*

e *Tertullianus in apologet.*

Saluſtius Catilinariæ coniurationis ſacramentum proponit execrationem habens, capútque iurantis ſi contra faxit, deuouens, idque epoto ſanguine humano[a]. Tacitus de Armeniis: *Mos eſt regib.* (inquit) *quoties in ſocietatem coeant, implicare dextras, polliceſque inter ſe vincire, nodóque perſtringere. Mox vbi ſanguis in artus extremos ſe effuderit, leui ictu cruorē eliciūt atque inuicē lambūt. Id fœdus arcanū habetur quaſi mutuo cruore ſacratum*[b]. Sic & apud Nicetā Iſaacus Angelus Imperator malè audiebat, quia cum Principe Sarracenorū pacem iniiſſet: & ex eorum more vterque vena in pectore inciſa ſuum alteri ſanguinem propinaſſet[c]. Itaque exiſtimandum eſt iuramenta omnia, quæ execrationes aliquas continent, impia eſſe: vt & quæuis alia, in quibus cæremoniæ ad horrorē & formidinem adhibētur, meritò ſuperſtitioſa eſſe aſſerimus. Superſtitio autem quantum à ſimplicitate Chriſtiana diſtet, & δεισιδαιμονία quantū aliena ſit à vera pietate, nemo probus ignorat. Modeſtinus, *Si quis aliquid fecerit quo leues hominū animi ſuperſtitione numinis terrerētur, Diuus Marcus huiuſmodi homines in inſulā relegari reſcripſit*[d]. Lex non quidem generaliter dicit omne iuſiurandum, per quod ſibi quis voluit iurari, idoneū eſſe & neceſſariò præſtari debere: ſed ait, *omne licitum iuſiurandum*[e]. Volunt canones iurari, *Viuit Dominus*. Nolunt iurari vel per capillū Dei, vel per caput. Hæc enim omnia blaſphemiæ ſunt, & idololatrarū ſuperſtitioſa cōmenta[f]. Extat quoque decretum Synodi Conſtātinopolitanæ in Trullo, τὺς ὀμνύοντας ὅρκυς ἑλληνικὺς ὁ κανὼν ἐπιτιμίοις καθυποβάλλει καὶ ἡμεῖς τύτοις τὸν ἀφορισμὸν ὁρίζομεν[g]. Ergo conueniens eſt, vt vanas omnes & impias ſuperſtitiones

a Saluſt. in Catilin. cōiurat.

b Tacitus li. 12. annal circa med.

c Niceta annal. lib. 2. de imperio Iſaacii Angeli, pag. 202.

d L. 30. ſi quis aliquid. ff. de pœnis.

e L. non erit. ff. de iureiur.

f Can. & iurabūt & can. ſi quis per capillū 22. quæſt. 1.

g Can. 14. Syn. Conſtant. in Trull.

abiiciamus, quæ terrorem magis quàm religionem iureiurando adferunt. Ideóque & candentis ferri & feruentis aquæ iudicium ſcribunt Stephanus & Honorius Pontifices à ſacris canonibus eſſe alienum[a]. Neque verò ea, quæ nunc à Meuio fit, inſoliti iuriſiurandi recuſatio exemplis, & quidem illuſtribus, deficitur. Ludouicum vndecimũ Francorum regẽ ferunt poſtulaſſe à Luxemburgio vt in colloquium deſcenderet. Non aliter Luxemburgius Comeſtabilis (quẽ quidam Comitẽ ſtabuli dicunt) id factурũ ſe promiſit, niſi priùs Rex Ludouicus iureiurando fidem daret fraudem vímque abfuturam. Iuramentum à Rege præſtari poſtulauit tacta ſancti Laudi cruce. Ea crux in vrbe Andenſi ſumma colitur religione, & peruetus habetur opinio, quicunq; ad eam crucem conceptis verbis peierarit, eum infœlici letho ante annum deficere. Noluit Rex conditionem iuriſiurandi, qualis delata fuerat, ſequi, nec ad eam crucem iurandi cauſſa accedere[b]. Inter Vladiſlaum Vngariæ Regem & Turcas fœdus ſanciri conuenerat. Petierunt illi vt ad confirmandas pacis conditiones prolata in medium Euchariſtia Vladiſlaus iuraret. Ille autem tale iuſiurandum præſtare recuſauit[c]. Guichardinus aliquid non diſſimile de Hieronymo Sauonorola refert. Is inter ſeculi ſui monachos præſtantiſſimus tantum potuit, vt & propheta crederetur, & Rempubl. Florentinam aliquo tempore ad nutum gubernaret. Sed cùm exinde velut impoſtor argueretur, pietatem ſuam tranſitione per ignem probare voluit: dummodo ſimul ſacram Euchariſtiam per medium ignem deferre liceret. Indignum id ſuperſtitioſum, & impium viſum eſt, nec permiſſum[d]. Etenim aſſertiones omnes

a Can. conſuluiſti. 2. quæſt. 5. ca. fin. extr. de vulg. purg.

b Paulus Æmilius in vita Ludouici 11.

c Publ. Callimachus lib. 92. de clade Varnenſi.

d Guichardinus lib. 3. circa fin.

nes ſeu ad innocentiam probãdam, ſeu ad ſanciendam fœderum fidem, ſeu ad controuerſias dirimẽdas, fieri debent inuocato Dei nomine, non autem accitis cæremoniis inſolitis & extraordinariis. Multa enim ex ſeipſis proba ſunt, quæ ſi illicitè fiãt, meritò reprobantur. Quinetiam illud experimentis conſtat, nunquam perfidioſiùs agi ſolere, quàm vbi cautiones fidei tot támque ſcrupuloſæ adhibentur. Quò plus ſuperſtitionis & cæremoniarum accedit, eò minus eſt ſecuritatis. Καλοκαγαθίαν ὅρκου πιστοτέραν ἔχε, inquiebat Solon [a]. Fides ſyncera non ſcrupulis, ſed integritate & probitate firmatur. Meritam fraudis & fallaciarum ſuſpicionem mouent quæſitæ extrinſecus ſolemnitates. Sub imperio Michaelis Paphlagonis cùm Conſtantinus Dalaſſenus, qui ſibi ab Imperatore metuebat, neque eius iurijurando credere, neque in aulam Imperatoriam venire vellet: mittitur ad Dalaſſenum Conſtantinus Phagitzes Eunuchus, ſecum ferens venerãda crucis ligna, & linteum Chriſti imaginem habens expreſſam, & epiſtolam Senatoris manu ad Augarum ſcriptam, ac ſimulachrum virginis Deiparæ, quibus tactis ſolemniter de ſecuritate iuratum fuit. Magna erat & ſolemnis præſtiti iuriſiurãdi fides, non tamen ideò minus violata fuit, & Dalaſſenus in Platam inſulã relegatus [b]. Baſiliſcus cùm in fanum quoddam confugiſſet, Zeno imperator, vt illum inde extraheret, iuramentis ſe plurimis & grauiſſimis obligauit: μετὰ μυρίους ὅρκους φρικωδεστάτους, ſalutem Baſiliſco fide data pollicitus. Eum tamen ſtatim in Cucuſum Cappadociæ oppidum relegat [c]. Romanus Lacapenes, cùm imperij affectati ſuſpectus eſſet, ſeipſum ſacramento religioſo

a Diogenes Laertius in Solone.

b Cedreni Annales. pag. 607. in princip. & 608. circa medium.

c Cedrenus pag. 289.

obſtrinxerat, ſéque diris deuouerat, ſi vnquam Imperium affectaret, φρικωδεστάταις ὁρκωμοσίαις ἑαυτὸν καταδεσμήσας. Neglecta tamen iuriſiurandi religio-

a Cedrenus pag. 521.

ne perfidus effecit vt per vim Imperator crearetur[a]. Muzalo curator Imperij à Theodoro Laſcari relictus non priùs Imperij adminiſtrationem ſuſcipere voluit, quàm proceres ei obſequium & ſecuritatem iuraſſent. Deinde cùm ex inſidiarum metu vellet Imperij curam deponere, vt priuatus omni inuidia liberaretur, non prius Imperij adminiſtrationem reſumpſit, quàm omnes, tam ex nobilitate quàm ex militari plebe, homines ſanctius multóque ſolemnius ſacramentum præſtarent, ſibi & familiæ exitium imprecantes, ſi in Muzalonem inſidias vllas ſtruerent, ἐπαρώμενοι πανωλεθρίαν καὶ ἅπαντι τῷ γένει σφῶν ἕκαστος εἰ μὴ τοῖς ὅρκοις ἐμμένοιεν ἀσφαλῶς. Sed ô infidam iuriſiurandi ſecuritatem! Nondum elapſis nouem à ſacramento diebus, illi ipſi qui iu-

b Nicephorus Gregoras lib. 3. pag. 30.

rauerant, Muzalonem interfecerunt[b]. Conſtantinus Deſpota Imperator à Syrgianne iuſiurandum perpetuæ fidelitatis exegerat, verbis conceptis ſcriptum & coram ſacroſancta imagine Dei genetricis τῆς ὁδηγητρίας. Syrgiannes tamen poſtea fidem violauit, auſúque temerario perfidus arma aduerſus

c Nicephorus Gregoras lib. 8. pag. 135.

Imperatorem mouit[c]. Sed Deus tantæ improbitatis vindex poſt ruptam & violatam iuriſiurandi fidem, Syrgiannem eodem perfidiæ genere deceptum merita vltione oppreſſit. Nam cùm Syrgiannes vndique literis amicorum moneretur, vt ſibi à Sphanze Palæologo caueret, non alia ſecuritate ſibi conſulere voluit, contentus ab eo exigere ſanctiſſimum iuſiurandum ſolemniter & conceptis verbis ſcriptum, quod ante ſacram

menſam

menſam ab eo pronuntiari volebat ἐνώπιον τῆς θείας καὶ ἱερᾶς τραπέζης, ἱερέων τὴν θείαν τελούντων μυσταγωγίαν. Non tamen religio vetuit, quominus Sphanzes Syrgiannem perfidè interficeret [a]. Hoc poſterius exemplum ideò lubentius propoſuimus, quòd iuſiurandum Syrgiannes conceperat & exegerat non diſſimile ab eo, quod Titius in hac cauſa præſtari poſtulat. Vt inde & vanitatem & imprudentiam Titij agnoſcatis, cùm tam ex iſto quàm ex ſuperioribus exemplis conſtet fidem & iuriſiurandi religionem non cæremoniis, non conceptis verborum formulis, non externa ſuperſtitione, ſed pietate, ſed probitate & mentis ſynceritate firmari. At verò apud probos non ita leuiter ſubeundæ ſunt quælibet iurandi conditiones & formulæ, quæ, ſi vel impietatis vel externæ ſuperſtitionis ſpeciem aliquam habeant, reiiciendæ ſunt & improbandæ. Atque id illuſtri Principis piiſſimi & Chriſtianiſſimi exemplo comprobare lubet. Diuus Ludouicus Francorum Rex in expeditione aduerſus Sarracenos captus eſt. Cùm de redemptione eius ageretur, & iam pars nummorum λύτρου ἕνεκα exoluta eſſet: placuit Sarracenis Regem liberari adiecta hac conditione, ſi modò ſolemniter iuraret ſe reliquum redemptionis pretium intra certum tempus ſoluturum. Hoc inter eos conuenit. Sarraceni ſacramentum ita concipi requirunt, vt iuret Rex ſe, niſi ſtato & dicto tempore pretium exoluat, indignum fore paradiſo, tanquam ſi Chriſtum abnegaſſet. Placebat quidem Regi conditiones redemptionis ſuæ iureiurando confirmare, ſéque paratum dicebat inuocato Dei omnipotentis nomine iurare: ſed dira illa verba pronuntiare recuſauit: malle ſe dicens, capti-

[a] Niceph. Gregoras lib. 10. pag. 227.

a Ioinuilla in Chroni co D. Ludo uici Regis cap. 49.

uum interire, quàm tale iuſiurãdum prę̨ſtare[a]. Principem illum Chriſtianiſſimum & piiſſimum de perfidia cogitaſſe nemo prę̨ſumet. Nam & quandiu vixit, promiſſis ſuis nunquã defuit: & poſt obitum inter Diuos eſt relatus. Quin & à Sarracenis tandem liberatus precium omne ſtato die bona fide exoluit. Sed Princeps optimus extraordinaria eiuſmodi iuramenta cum imprecatione, impia eſſe & illicita credidit. Non eſt ergo quòd tu me accuſes, ſi ſuperſtitioſum hoc iuſiurandum nec ſuſcipere nec referre volo. Nam quid neceſſe eſt adhiberi ſacra illa verba, & venerandæ conſecrationis myſteria? Quid ſacerdotem præſentem requiris & tedas vis accendi? Si pietatem colo, ſi diuinum numen veneror, ſi deniq; Chriſtianus ſum, Deum periurij vindicem formidabo, ſatíſque erit inuocato Dei nomine tactíſque ſacroſanctis Euangeliis iuraſſe. Decet Chriſtianum cæremonias ſuperſtitioſas & paganiſmo ſimillimas execrari. Quòd ſi pietatem omnem abieci, nec periurij pœnas cogito, non terrent virum impium ſacræ cæremoniæ, & audacem periurum externa ſuperſtitio non retinet. Deinde cur tu in publicum producis, præſente ſacerdote, cum infulis ſacerdotalibus, tedíſque accenſis? Cur alias illas cæremonias requiris, niſi vt confluat multitudo ad rem inſolitam ſpectandam, & plebs ignara eum me eſſe exiſtimet, de cuius fide ac probitate ſuſpicio tanta ſit, vt ſolita iuriſiurandi forma ad veritatem ab eo eliciendam non ſufficiat? Iuſiurandum detuliſti: iurabo, ſed ea forma, qua cæteri omnes in iudicio, & quam leges noſtræ ſacríque canones approbant.

SENATVS Inſolitas illas cæremonias tanquam

quam ſuperſtitioſas & abuſiuas reiecit: Satíſque eſſe iudicauit, ſi Meuius inuocato Dei nõmine & tactis ſacroſanctis Euangeliis iurare paratus eſſet[a].

[a] Arreſt donné le Ieudy 28. de Mars 1585. entre M. Beraud de la Roche appellant, & M. Anthoine Iullié intimé. Plaidans T. Chauuelin & Deſchamps.

De bonis eorum qui ſibi mortem conſciuerunt.

CAPVT XII.

IN Andegauenſi prouincia lex municipalis confiſcationes duobus tantùm caſibus admittit, hæreſi, & crimine læſæ maieſtatis. Titius cuius bona immobilia in Prouincia Andegauenſi ſita erant, vltrò ſibi mortem conſciuit. Meuius bonorum Titij confiſcationem Regia liberalitate obtinet. Seius legitimus ab inteſtato hæres contendit cõfiſcationi locum non eſſe. Controuerſiæ ſtatus erat, an is, qui ſibi mortem conſciuit, in hæreſim & crimen læſæ maieſtatis diuinæ incidat, vt ex lege municipali confiſcationi locus ſit. Quæſtio in Senatu magna contentione agitatur.

PRO MEVIO QVI CONFISCATIONIS DONATARIVS ERAT.

Corpus hoc mortale quo animus retinetur, authorem & conditorem habet Deum, qui admirandæ diuinitatis ſuæ imaginem in hac membrorum compage expreſſit. Quiſquis ergo ſcelerata & impia manu templum hoc ſacroſanctum deſtruit, ſacrilegus eſt, & diuinam offendit conditoris & authoris maieſtatem. Sacrilegus enim meritò dicitur quiſquis rem ſacram impia manu temerare audet. Sancta quidem eſt depoſiti fides, & nefarius quiſquis deponenti domino fidem fallit.

At humano corpori Deus cuſtodiendam animam commiſit & depoſuit. Tu-ne hanc aut alij quàm domino,aut alio, quàm quo ille eam repoſcit,tempore reſtitues? Stigmata ſeruis fugitiuis olim inurebantur:An-non ſeruus eſt fugitiuus,qui præmatura morte compagem animæ & corporis tentat ſoluere & violare? Deus nos in hoc mundo tanquam in ſtatione conſtituit. Quemadmodum ergo miles, qui ſtationis munus relinquit, pluſquam emanſor eſt,ait Modeſtinus[a]. Sic & iniuſſu ſummi Imperatoris de prę ſidio & ſtatione vitę iſtius nefas eſt decedere. Ζεὺς vitæ author ἀπὸ τῆς ζωῆς dictus vitam hac lege tribuit, vt eam ſtatuto tempore repetat, nec ante,quàm libuerit,recipiat. Cicero hæc refert verba Pauli Scipionem alloquentis, *Niſi Deus is, cuius hoc templum eſt omne quod conſpicis, iſtis te corporis cuſtodiis liberauerit, in cœlum aditus tibi patere non poteſt*[b]. *Eſt* (inquit Plinius) *luctuoſiſſimum genus mortis, quæ non ex natura nec fatalis videtur*[c]. Virgilius Didonis animã vix ac ne vix quidẽ egredi potuiſſe dicit, quouſque Iuno, *Irim demiſit Olympo Quæ luctantem animam nexóſque reſolueret artus*[d]. Luctantem animam ait, quia præproperè & iniuſſu ſummi Imperatoris nõ tam egrediebatur quàm vi eiiciebatur: cùm eius eſſet educere,cuius fuerat introducere: & hoc idem poeta ſatis declarat: *Nam quia nec fato, merita nec morte peribat, Sed miſera ante diẽ ſubitóque accenſa furore, Nondum illi flauum Proſerpina vertice crinem Abſtulerat, Stygióque caput damnauerat orco.* Nulla quidẽ ſunt crimina delictáue, quæ nõ Deo inuiſa,hominibus odioſa ſint: Hoc verò crimen ſuprà cætera alia ſceleſtiſſimum eſt. Nam delicta plerunque aut voluptatis, aut iræ,

ſubi-

a *l.3.§. qui ſtationis. ff. de re militari.*

b *Cicero in Sõnio Scipionis.*

c *Plinius lib.1.epiſt. 12.*

d *Virgil. Lib.2. Æneid.*

ſubitíque furoris præcipiti ardore committuntur. At quiſque ſibi mortem conſciuit, nulla voluptate, nullo humano impetu ad id incitatus dici poteſt. Cæteri facinorum rei impunitatis & effugij ſpem aliquam habent: At in iſto crimine delinquentem ſtatim pœna obtorto collo prehendit, nec ſinit effugere. Quis non impiam iſtam deſperationem & præceps mortis deſiderium execretur? Nam & actiones & cogitationes ita inſtitui debent, vt nobis nec amor vitæ nec odium ſit: Si quid infœliciter cedat, ſi curæ, ſi morbi, ſi moleſtiæ nos excrucient, magnum eſt fortitudinis & conſtantiæ argumentum, doloribus & vitæ anguſtiis reſiſtere. Plotius Firmus præfectus prætorij Othonem ſibi manus afferre volentem his verbis diſſuadebat: *Maiore animo tolerari aduerſa, quàm relinqui: fortes & ſtrenuos etiam contra fortunam, inſiſtere ſpei: timidos & ignauos ad deſperationem formidine properare*[a]. Molles eos cenſet Ariſtoteles[b] qui viuere abnuunt, niſi fortuna voluptates inconcuſſas præſtet, vitam ſecuram, otiúmque dulce ſine vllis aduerſitatum incurſionibus. Turpe eſt cedere dolori: laborioſa fugere, mollities eſt: non eſt ſtrenuus qui certamen detrectat, nec fortis, qui dum mortem contemnit, dolorem vitęque cruciatus reformidat: omnium eſt ignauiſſimus, qui vel tædij vel moleſtiarum cauſâ moritur. *Non afferam mihi manus* (inquit Seneca[c]) *propter dolorẽ: ſic mori vinci eſt. Nunquid vltrà quidquam corpori timendum eſt, quàm vt pereat*[d]? Martialis: *Hic, rogo, non furor eſt ne moriare mori?* Quintilianus: *Credibile non eſt* (inquit) *quenquam perire mortis metu. Quid enim timuit vlterius*[e]? Expectare mortem alacri & intrepido animo conuenit, fatúmque

a Tacitus lib. 2. hiſt.
b Ariſtot. lib. 3. Ethic. c. 7. in fin.
c Seneca epiſt. 58.
d Seneca epiſt. 24.
e Quintil. decla. 276.

non modò patienter : ſed etiam libenter excipere: ita tamen vt nec properemus ante tempus, nec ceſſemus in tempore. *Æquo iudicio* (inquiebat Iulianus Imperator moriens) *iuxta timidus eſt & ignauus qui cùm non oportet, mori deſiderat, & qui refugiat quum ſit opportunum* [a]. Vera conſtantia certáque animi firmitas non illorum eſt qui in mortis tela, belluarum more, præcipites irruunt: ſed eorum qui animum ſuum confirmant & ad vitæ & ad mortis patientiam. *Illud* (ait Seneca) *ex rabie interdum & repentina indignatione fit: hoc ex iudicio certo tranquillitas eſt* [b]. Sed quid tot rationum argumentis noſtra progreditur oratio, quaſi de forti aliquo heroe agatur, qui præclarum ediderit inuictæ fortitudinis exemplum : aut qui egregij alicuius facinoris causâ cogitationem mortis voluntariæ habuerit ? Titius vir fuit ſceleratus, qui criminis & vſurariæ improbitatis reus ideò ſibi mortem conſciuit, vt ſeueritatem iudiciorum voluntariâ pœnâ præueniret. *Quaſi euaſiſſe pœnam, ſit præueniſſe ſententiam*, inquit D. Cyprianus [c]. Itaque infamem Titij exitum infamis criminum cauſa notat, & maculoſę conſcientiæ turpitudinē inhoneſtæ mortis dedecus adauget. Nam ſi calumnioſa fuit accuſatio, cur non iudicio innocētiam ſuam tutari maluit ? &, vt ait D. Auguſtinus, *tanto fit nocentior cùm ſe occiderit, quanto innocentior in ea cauſa fuit qua ſe occidendum putauit* [d]. Plinius de Cæcilio Claſſico, *Ille* (inquit) *accuſationem vel fortuita vel voluntaria morte prævertit. Nã fuit mors eius infamis, ambigua tamen. Vt enim credibile videbatur voluiſſe exire de vita, cùm defendi non poſſet: ita (mirum) pudorē damnationis morte fugiſſe, quē nō puduiſſet damnanda committere* [e]. Ac ne quid eorũ, quę ad con-

a *Ammianus Marcellinus lib. 25.*

b *Seneca epiſt. 30.*

c *Diuus Cyprianus li. 2. epiſt. 8.*

d *D. Auguſtin. libro 1. de Ciuitate Dei c. 17*

e *Plin. lib. 3. epiſt. ad Minutianum.*

ad controuerſiæ iſtius hypotheſim attinet, omittatur, conſtat in eo cubiculo, vbi pendebat Titij cadauer, repertam fuiſſe chartulam, in qua defunctus hæc verba ſcripſerat, *Diſſoluor vt ſim cum Chriſto, nec vana fides.* Quæ verba ſatis oſtendunt, non furioſa & præcipiti mentis alienatione, ſed falſo errore & hæretica ſalutis confidentia attentatam αὐτοχειρίαν. Voluntarias mortes ethnici olim non ſemper nec promiſcua laude probauerunt. Si quis Catonis Romani exemplo, vt ſe tyrannide liberaret, aut alia egregia de cauſa, animo forti ac generoſo ſibi manus intulerat, hunc demum laudibus etiam immodicis celebrarunt. At quiſquis poſt admiſſa ſcelera ſupplicij metu ſibi mortem conſciuiſſet, hunc non tantùm probroſo exitu infamem habuere, ſed & ſub Imperatoribus ſtatutum fuit, ne crimen morte extingueretur. Tiberium noluiſſe refert Tacitus præmia accuſatorum aboleri, ſi quis maieſtatis poſtulatus ante perfectum iudicium ſe ipſum vita priuaſſet[a]. Quò pertinet illud Senecæ, *Magna res erat in quæſtione, an morte rei perdurentur*[b]. Sic & apud eundem Tacitum, cùm Libo Druſus ſibi manus attuliſſet: non ideò minus tamen accuſatio peracta eſt, & bona inter accuſatores diuiſa[c]. Vlpianus, *Eorum*) inquit) *qui mori magis quàm damnari maluerint ob conſcientiam criminis, teſtamenta irrita conſtitutiones faciunt. Quòd ſi quis tædio vitæ, vel valetudinis aduerſæ impatientia, vel iactatione, vt quidam philoſophi, in ea cauſa ſunt vt teſtamẽta eorum valeant*[d]. Vt Plinius Silium Italicum memorat inſanabilis claui tædio ad mortem irreuocabili conſtantia decurriſſe[e]. Chriſtianis nullo animi aut metus, diſcrimine, nulla reatus diſtinctione, ſed omnino nefas eſt

a *Tacitus lib. 4. Annal.*

b *Seneca in Cõſolat. ad Mart. cap. 22.*

c *Tacitus lib. 2. Annal.*

d *l. ſi quis filio. §. eius qui deportatur. ff. de iniuſto rupto & irrito teſtam. l. 38. ſi quis aliquid. §. fin. de pœnis. l. 6. omne delictũ. §. qui ſe vulnerauit ff. de re militari.*

e *Plinius lib. 3. epiſt. 7. ad Caninium.*

ſibi manus afferre, & iniuſſu diuini numinis de ſtatione vitæ iſtius præpropera morte decedere. Canone 17. Concilij Antiſiodorenſis ita ſtatutum eſt: *Quicunque ſe propria voluntate in aquam iactauerit, aut collo ligato ſe ſuſpenderit, aut de arbore præcipitauerit, aut ferro percuſſerit, aut qualibet occaſione voluntaria ſe morti tradiderit, iſtorum oblata non recipiantur.* Diuus Ioannes Chryſoſtomus cenſet Deum non alia ratione ſtatuiſſe, vt mors dolores & cruciatus haberet, quàm in homines moleſtiis vitæ feſſi & mœrore aliquo anxij in vecors moriendi deſyderium præcipites facili impetu ruerent[a]. Antiqua lege Caroli magni his verbis ſtatuitur: *De eo, qui ſemetipſum occidit, aut laqueo ſuſpendit, cõſideratum eſt, vt ſi quis compatiens velit eleemoſynam dare, tribuat & orationes in pſalmodiis faciat: Oblationibus tamen & miſſis ipſi careant*[b]. Ipſe etiam poëta animas eorum qui ſibi mortem conſciuerant, miſerè haberi tradit: *Proxima deinde tenent mœſti loca, qui ſibi lethum Inſontes peperere manu, luménque peroſi Proiecere animas*[c]. Itaque olim cùm eum qui mori vellet, ne mortis quidem dolores à furioſo & improbo hoc impetu retinerent, nihil vtilius aut cõmodius viſum eſt, quàm vt inſignis aliqua ignominiæ nota hoc genus mortis infamaret. Nam, vt ait Tertullianus, *omnibus ferè ingenita eſt fama poſt mortem cupido*[d]. Quintilianus, *Non ſatis putauerunt maiores eas pœnas conſtituere, quas poſſit aliquis excipere in vita: Multos magis tangit ſepultura: Ad cogitationem poſt ſe futurorum pleriſque grauius mouentur*[e]. Sic enim ſola poſt mortem infamia ab hoc præcipiti mortis voluntariæ deſiderio Romanos ſub Tarquinio Priſco, atque etiam olim antea vir-

a D. Chryſoſt. homil. final.

b Capitul. Caroli magni lib. 6 cap. 70.

c Virgilius lib. 6. Æneid.

d Tertull. lib. de teſtimonio animæ.

e Quintil. decla. 274.

gines

gines Mileſias deterruit[a]. Diuus Auguſtinus nefariũ & præceps hoc mortis volũtariæ votum multis pœnarum contumeliis coerceri iubet[b]. Pręcipua olim poſt mortem pœna fuit, vt cadauera eorum inſepulta abiicerentur. Plato communi ſepulturæ honore priuari illos voluit[c]. Lex lugeri eos vetat[d]. Cedrenus in vrbe Conſtantinopolitana locum fuiſſe refert vbi cadauera τῶν αὐτοφόνων iacebant[e]. *Aliquis* (inquit vetus orator) *metu iudicij mori vult: Dignus eſt qui inſepultus abijciatur. Aliquis conſcientia turpis alicuius flagitij admiſſi priuſquam prodatur, mori vult: Dignus eſt qui inſepultus abijciatur*[f]. Ideò autem qui ſibi homicidas manus intulerant, inſepulti proiiciebantur, quia (inquit Egeſippus) dignum eſt, vt qui patris imperium non expectauerunt, priuentur, quaſi matris gremio, terræ ſepulchro[g]. Dicam, ne hoc quidem alieno loco, mirum non eſſe confiſcationum iudicia criminum animaduerſioni acceſſiſſe, cùm plerique ſint, quos nec ſuppliciorum tormenta moueant, nec mortis ignominioſæ infamia vel ſepulturæ priuatio tangat: Immò neque etiam tremendi illius poſt mortem iudicij cogitatio à ſceleribus deterreat. Sed illi animum vilem adeò & terrenis ita addictum gerunt, vt bonorum amiſſione magis quàm vlla alia vel honoris vel vitæ iactura perturbentur. *Sunt plerique* (inquit Quintilianus) *qui mortem potiorem quàm egeſtatem putēt*[h]. Sunt quidam qui ſi egeant, illis & mors ſolatium eſt & vita ſupplicium[i]. Hoc indicat mors C. Licinij, qui repetundarum reus cùm Ciceronem Prætorem videret prętextam ponere (id ſignum proximę damnationis fuit) miſit qui Ciceroni diceret, ſe non damnatum, ſed reum periiſſe, nec ſua bona ha-

a *Plinius li. 36. ca. 15. Gellius li. 15. cap. 10.*
b *D. Auguſti. in libris de Ciuitate Dei.*
c *Plato li. 9. de legib.*
d *L. liberorum. §. non ſolent. ff. de his qui notantur infam.*
e *Cedrenus pa. 602. circa medium & pa. 607. circa medium.*
f *Quintil. decla. 237.*
g *Egeſippus lib. 3. cap. 17.*
h *Quintil. decla. 276.*
i *L. quiſquis. §. filij. C. ad leg. Iul. maieſtatis.*

ſtæ poſſe ſubiici. Ac protinus ſudario, quod fortè in manu habebat, ore & faucibus coarctatis, incluſo ſpiritu pœnam morte præcurrit [a]. Itaque leges quæ accurato pœnarum remedio homines à maleficiis arcere voluerunt, non ſine magno publicæ vtilitatis exemplo confiſcationes bonorum introduxere, vt quos vitæ & exiſtimationis periculum in officio continere non poterat, amiſſionis bonorum metus terreret. Huc ſpectat Iuriſconſulti ſententia, Malè meritus (inquit) publicè, vt exemplo aliis ad deterrenda maleficia ſit, etiam egeſtate laborare debet [b]. Iulius Cæſar pœnas facinorum auxit, & criminum reos bonis mulctauit, quum antea locupletes (inquit Suetonius) eò faciliùs ſcelere ſe obligarent, quòd integris patrimoniis exulabant [c]. Et hic quidem legitimus confiſcationis timor parentes vt plurimùm mouere conſueuit: atque ideò ex Ciceronis ſententia charitas filiorum amiciores parentes Reipub. reddit. Parentes (inquit lex) pro affectu magis in liberis terrentur [d]. Nam quum liberis bona paterna naturæ ſimúl ac parentum commune votum addicat [e], durum parentibus videtur, ſi ex criminis ſui occaſione filij & à materna, & ab auita, & omnium proximorum ſucceſſione habeantur alieni. Quod in quibuſdam criminibus iudicari ſolet [f]. Confiſcationes ſtante Repub. cœperant, ſed tunc in crimine læſæ maieſtatis præcipuè locum habuere. Valerius Publicola legem tulit de ſacrando cum bonis capite eius qui regni occupandi conſilia iniiſſet [g]. Expulſis Regibus ager, Tarquiniorum quondam, Marti dicatus fuit, & campus Martius nuncupatus. Sic eiecta Decem virorum tyrannide bona eorum publicata ſunt [h]. Spurio

a *Valerius Max. li. 9. cap. 12.*

b *l. bona fides ff. depoſiti.*

c *Sueton. in Iulio capite 42.*

d *l. iſti quidem. §. fin. ff. de eo quod metus cauſa.*

e *l. ſcripto in fi. ff. vnde liberi.*

f *d. l. quiſquis. C. ad l. Iul. maieſtatis.*

g *Liuius lib. 2.*

h *Liuius lib. 3.*

rio Melio tyrannidis affectatæ damnato bona eius quæſtores vẽdidere & in publicum redegere[a].Poſt Seiani cædem Tacitus bona eius in fiſcum redacta fuiſſe teſtatur[b]. Auidij Caſſij aduerſus M. Antoninum rebellantis, & ideò à Senatu hoſtis iudicati bona ęrario publico addicta & proſcripta fuerunt[c]. Hæc cùm in crimine maieſtatis locum habuerint, cur in tam fœdo deſperationis & impietatis crimine nõ idem ſtatui dicemus: vt aliquid poſt mortem timeant qui nec mortem timent? *Nihil non auſurus fuit qui ſe potuit occidere*, ait Seneca[d]. *Qui ſibi non pepercit* (inquit lex) *nihil non in alium fuiſſet auſurus*[e]. Deus cùm homicidium fieri vetuit, non tantùm alios ſed multo magis ſeipſum necare prohibuit[f]. Itaque etſi legis municipalis diſpoſitio obſcura videretur, tamen ſtatuti verba ex veriſimili cõſuetudinis mente interpretari oportet, vt hæreſeos nomine impietas tanta contineatur. Eleganter ille: *In omnibus legibus* (inquit) *ſolam ſpectari oportet ſcribentis voluntatem. Verba enim ambigua & in plures intellectus ducta ſunt. Scribendarũ legum cauſa voluntas fuit*[g]. Quid autem æquitati & mẽti legis cõuenientius eſt, quàm vt grauia & infanda maleficia amiſſione bonorum mulctentur, & voluntariæ necis impietas confiſcationis pœna coërceatur? *Salutaris ſeueritas* (inquit Cicero) *vincit inanem ſpeciem clementiæ*[h]. Et vt dicebat Sextus Cęcilius, *Acerbitas vlciſcendi maleficij, bene atque cautè viuendi diſciplina eſt*[i]. Quòd ſi verborum proprietatẹ ſtrictiſſima interpretatione egredi non liceat, volũtariæ mortis cogitationem, genus quoddam hęreſeos eſſe nõ abſurdè quis dixerit. Hęc enim triſtis & nefaria cogitatio ex deſperatione procedit. Deſperatio

a *Liuius lib. 4.*

b *Tacit. li. 5. Annal.*

c *Capitolinus in Marco Antonino.*

d *Seneca li. 8. controu. 4.*

e *l. fin. §. ſic autem in fin. ff. de bonis eorum qui ante ſent. mortẽ ſibi conſcuerunt.*

f *can. de occidendis & can. tu dixiſti 23. quæſt. 5.*

g *Quintil. decla. 317.*

h *Cicero in epiſtol. ad Brutum.*

i *Gellius li. 22. ca. 1.*

impietatis & atheiſmi ſpeciem refert. D. Hieronymus: *Nihil ita offendit Deum, quàm deſperatione meliorum hærere peioribus. Licet & ipſa deſperatio incredulitatis indiciū ſit*[a]. *Non eſt noſtrum* (inquit D. Hieronymus) *mortem arripere, ſed illatã ab aliis libenter accipere*[b]. Hinc Canones quod in hæreticis, idem & in iis qui ſibi mortem conſciuerunt, ſtatuendum exiſtimauere: vt neque in cœmeteriis ſepelirentur, neque pro illis eccleſia oraret[c]. Quòd ſi exactè adeò ac preciſè hæreſim, vt confiſcationi locus ſit, requirimus: Donatiſtarum errores & hæreſes recenſere liceat. Sic enim, teſte Diuo Auguſtino, conſtabit inter Donatiſtarum hæreſes hanc fuiſſe, quòd voluntarias & ſpontaneas mortes non modò permittebant, ſed & laudabant. Hæc enim ſunt D. Auguſtini verba aduerſus Petilianum Donatiſtam: *Vellem mihi diceres* (inquit) *Confeſſores illi veſtri quando ſeipſos præcipitant, cui dicant martyrium: Vtrum Chriſto qui talia ſuggerentem diabolum repulit: An potius diabolo qui talia Chriſto facienda ſuggeſſit.* Addit poſtea: *Spontaneæ enim mortes ab vno magiſtro vtrique didicerunt, ille laqueum, iſti præcipitium*[d]. Hęc ergo ſpontaneæ mortis aſſertio hæreſis eſt, & quidē pertinaciſſima hereſis. Quę enim maior pertinacia eſſe poteſt, quàm ea, cuius idem qui & vitæ finis eſt? Quæ peſtilentior hæreſis, quàm quæ pœnitentię ſpatium & expectationē nullam poſt ſe relinquit? Itaque confiſcationem in crimine hæreſeos à conſuetudine ſtatutam nefas eſſet in tam nefario ſpōtaneę mortis ſcelere reiicere.

a D. Hiero. ad Ruſticū lib. 2. epiſt. 10.

b can. non eſt noſtrum. 23. quæſt. 5.

c can. placuit 23. quæſt. 5.

d D. Auguſt. lib. 2. contra literas Petiliani Donatiſtæ.

PRO HÆREDIBVS. Non mirum ſi Titius mori deſiderauit, cùm tot inimicitiis laboraret, tanta aduerſariorum maleuolentia vrgeretur,

tam

tam acre eſſet eorum odium, vt nunc etiam ſuperſint qui mortuum perſequantur, & defuncti memoriam infament, támque obſtinata confiſcationis poſtulatione in eius bona ſęuire non deſiſtant. Confiſcationes conſuetudo Andegauenſis reiecit, nec ex lege municipali quocunque ex delicto bona ad fiſcum pertinent, niſi aut Titius perduellionis reus in crimen læſę maieſtatis inciderit, aut in hęreſim lapſus ab eccleſia & fide Catholica receſſiſſe arguatur. Quòd ſi criminis hæreſeos appellatio vel dubia, vel nimium generalis ambiguam controuerſiæ iſtius deciſionem reddere videatur: dicam tamen cum Modeſtino, *Non puto* (inquit Modeſtinus) *delinquere eum qui in dubiis quæſtionibus contra fiſcum facilè reſponderit*[a]. Et meritò Capitolinus commẽdat M. Antoninum Imperatorẽ quòd in cauſis iudicandis fiſco non faueret. Etenim fiſci cauſa mala debet eſſe ſub bono Principe[b]. Nihil in Decem viris grauius viſum eſt, quàm quòd bonorum donatio & confiſcatio domini ſupplicium ſequebatur, ait Liuius[c]. Cur enim aduerſus bona extendi oportet criminũ pœnas? Nam vt rectè ait Iuſtinianus, non res ipſæ, ſed rerum poſſeſſores deliquere[d]. Hinc apud Perſas ne in crimine, quidem læſę maieſtatis bona filiis adimebantur[e]. Ac plerunque Principes non alia mente confiſcationibus indulgent, quàm vt eis in bona ſubditorum & in tenuiorum fortunas legitimo aliquo prętextu graſſari liceat. Sylla dictator, & mox Iulius Cęſar de bonis proſcriptorum publicandis leges tulere, quę Iulia & Cornelia dictę, ſectoribus & quadruplatoribus deinceps accuſandi & calumniandi occaſionem prębuerunt. Suetonius Auguſto non in-

a *l. 10. non puto. ff. de iure fiſc. l. penult. ff. de his quæ in teſtam. delentur.*
b *l. 2. de ad uoc. fiſci in C. Theo.*
c *Liuius lib. 3.*
d *Nouell. 17. §. 12. oportet.*
e *Herod. lib. 3.*

gratum fuiſſe L. Antonij tumultum refert, vt bonis eorum, qui Antonium ſecuti fuerant, confiſcatis promiſſa veteranis præmia ſoluere poſſet [a]. Inter rapinas Tiberij illud inter cętera ei obiectum eſt, quòd etiam ob leues calumnias ditiſſimorum hominum bona in fiſcum redegerit [b]. Quid de Caio Cęſare Caligula dicemus, qui cùm aliquando alea infeliciter luderet, proximo colluſori demandata vice ſua, progreſſus in atrium domus, cùm prętereuntes duos equites Romanos locupletes ſine mora corripi confiſcaríque iuſſiſſet, exultans rediit, gloriánſque nunquam ſe proſperiore alea luſum [c]. Claudius Imperator cùm poſt tantam Caligulæ ſęuitiam & rapinas in Imperio ſuccederet, conſtituit, vt bona quę ſub Tiberio & Caio publicata fuerant, aut antiquis poſſeſſoribus, ſi ſuperſtites eſſent, aut eorum liberis reſtituerentur [d]. Imperator Aurelianus cùm quendam maieſtatis reum puniri iuſſiſſet, confiſcationem bonorum non admiſit, Ne quis (inquit) me cauſa pecunię locupletem hominem occidi paſſum eſſe calumnietur [e]. Zeno Imperator cùm ad publicationes bonorum animum adieciſſet, pleroſque quo iure quáque iniuria damnari & interfici iuſſit. *πάντα ἄνθρωπον αἰτιώμενος, διὰ τῆς οἱασοῦν αἰτίας ἀνῄρει*, ait Cedrenus [f]. Hæc de confiſcationum odio præmiſiſſe non fuit abſurdum, vt dubiam legis interpretationem agnatorum fauor & legitimæ ſucceſſionis conſideratio adiuuet. Quòd ſi cauſæ huius merita ad certam verborum conſuetudinis explicationem referri oporteat, non eſt ambiguum ſtatuto municipali confiſcationis ius ad crimen illius, qui ſibi mortem conſciuit, extendi non poſſe. Voluntariæ mortis cogita-

a *Sueton. in Auguſto cap. 15.*

b *Sueton. in Tiberio ca. 49.*

c *Sueton. in Caligula, cap. 41.*

d *Zonaras tom. 2.*

e *Flauius Vopiſcus in Aurel.*

f *Cedr. pag. 291.*

cogitatio aut ex furore & inſania procedit, aut ex proximo pœnę ſuppliciíque metu, aut ex certo animi propoſito & mortis contemptu. Si furorem arguimus, & inſanus aliquis per propria viſcera ferrum adegit, voluntaria & ſpontanea mors dici non poteſt, quam furioſus αὐτόχειρ alienata mente, quid agat neſcius, ſibi intulit. Furioſos autem & ex Iuriſconſultorum reſponſis & Principalibus reſcriptis ſtatuitur, non pœnam ſed commiſerationem mereri. *Quid enim miſerius in vita quàm velle mori*[a]? Satis furore ipſo puniri eos lex reſpondet [b]. Furor autem his caſibus facilè præſumi ſolet. Seneca, *Quæritis inſaniæ argumentum & ſe ipſe voluit occidere*[c]. Alteram voluntariæ mortis cõſiderationem ſupplicij metum diximus. Lex enim ſpectari vult, cuius criminis metu aliquis ſibi mortem conſciuerit[d]. Defunctus nullius criminis reus fuit, cuius damnationem confiſcatio bonorum ſequeretur? ſed quaſi vſurarius pecuniam ſub fœnore illegitimo collocaſſet, à Seio debitore ſolutionis morandę gratia accuſatus fuit. Meræ calumniæ: teſtes tamen in probatione auditi: ſed accuſatione nondum peracta ipſe quidem reus occubuit: At non conuictus, non damnatus. Quin & ſi plena probatione conuictum fateremur, non tamen poteſt pœna crimẽ egredi, nec metus ſupplicij plus operari quàm ipſummet ſupplicium. Vſurarum autem condẽnatio capitalis non eſt, nec ſi crimen capitale eſſet, cõſuetudo Andegauenſis in omnibus capitalibus criminibus promiſcuè confiſcationem admittit. In hæreſi tantùm & crimine læſæ maieſtatis confiſcationi bonorum locũ eſſe diſponit. Hoc caſu læſæ maieſtatis humanæ ſuſpicio nulla eſt. Itaque an hæ-

a Seneca li. 1. cõtrou. 4.
b l. Diuus. ff. de offic. præſidis.
c Seneca li. 3. cõtrou. 9.
d l. fin. de bonis eorũ qui ante ſent. ſibi mortẽ cõſc. l. omne delictum. §. qui ſe vulnerauit ff. de re mili. l. 1. & 2. C. de bonis eorum qui ſibi mortẽ cõſc.

reſeos argumentum aliquod in morte defuncti deprehendi queat examinandum eſt. Nihil eſt autem abſurdius, quàm quòd Meuius ſupplicij metum aduerſus memoriam defuncti allegauit. Nam ſi ille ſupplicij metu ſibi manus attuliſſet, non vtique hæreſeos cogitationem vllam habuiſſe, ſed ſolas vltrices iuſtitiæ manus, & ſupplicij pœnas formidaſſe cenſeretur. Ergo de cogitatione illa mortis voluntariæ agamus, quæ ex certo animi propoſito mortis contemptum cauſante deſcēdit. Quintilianus, *Aduerſus mala, & iniurias fortunæ, & grauem pleriſque vitā, vnū natura inuenerat remedium, mortē*[a]. D. Cyprianus, *Eius eſt in mundo diu velle manere, quē mundus oblectat, quem ſeculum blandiens atque decipiens illecebris terrenæ voluptatis inuitat*[b]. *Vita ſi moriendi virtus abeſt, ſeruitus eſt*[c]. *Qui mori didicit* (inquit Seneca) *ſeruire dedidicit: Quid ad illū carcer & cuſtodia & clauſtra? liberū oſtiū habet*[d]. Arctiſſimos vitę iſtius laqueos, ſi ſoluere negatur, abrumpere liceat. Cato inuictū Romanæ fortitudinis exēplar, dū cruorem ſuum interritus ſpectat, vulneráque obligari prohibet, generoſæ mortis admirabile ſpecimen præſtitit. Facere aliquid fœlicius potuit, nihil fortius. Nā cùm fortuna Cæſarem vincere vellet, Cato moriēs & fortunam ſimul & mortem ſuperauit. *Neque verò* (inquit Cicero) *turpis mors forti viro poteſt accidere, neque immatura conſulari, nec miſera ſapienti*[e]. Fortitudinem & animi excelſi magnitudinem mortis contemptus teſtatur, cùm quis certa inuicti animi conſtantia ſtatuit aut vincere mala aut finire. Seneca, *Annon præſtat ceruicem ſemel incidi, quàm ſemper premi? Quis tam timidus eſt, vt malit ſemper pendere, quàm ſemel cadere? Quid autem fortius & laudabilius*

quàm

a Quintil. decla. 355.

b D. Cypr. Serm. 4. de Mortalitate.

c Seneca epiſt. 77.

d Seneca epiſt. 26.

e Cicero orat. 4. in Catilinam & Seneca lib. 7. controu. 1. circa fin.

quàm ſoluto vultu & hilari oculo mortem deſpicere? Contemptus corporis ſui certa libertas eſt: Nihil enim ei clauſum eſt, cui mors aperta eſt[a]. Diuus Cyprianus: *Lucrum maximum computans* (inquit) *iam ſeculi laqueis non tenerj, iam nullis peccatis & vitiis carnis obnoxium fieri, exemptum preſſuris angentibus*[b]. Sub Tiberio Imperatore ſiqui maieſtatis damnarentur, eorum bona publicabantur, & cadauerum ſepultura prohibebatur. Illorum autem, qui ſibi mortem conſciuerant, teſtamenta remanebant & corpora humabantur[c]. Paganum id & à Catholicæ ſynceritatis puritate alienum videretur, ni plerumque Chriſtiana fides eiuſmodi mortes non improbaret, etiam eccleſiaſticæ hiſtoriæ authoribus talia exempla cum laude referentibus. Cedrenus narrat Adaucto martyre ob Chriſtianam religionem cæſo, vxorem illius & filias, ne pudicitia earum violaretur, in amnem ſeſe abieciſſe. Addit Cedrenus, dubitatum fuiſſe an inter martyres annumerandæ eſſent. *Ζητητέον εἰ ἀριθμοῦνται εἰς μάρτυρας*[d]. Euſebius de nobili & Chriſtiana muliere refert, quæ quum ad Maxentium tyrannum deduci ſe videret, vt libidini eius proſtitueretur, ſeipſam interemit[e]. Nicephorus graues ſub Diocletiano perſecutiones, & diuerſa Chriſtianorum martyria enumerans, pleroſque Chriſtianos teſtatur, cùm tormenta vitare, & cruciatus præuenire vellent, ſeſe in mare aut obuium flumen præcipites dediſſe[f]. Quin & Euphraſia ex conſilio Anthimi Antiſtitis ſubtili arte militē vim pudicitiæ inferre volentem eluſit. Perſuadet enim eſſe ſe veneficam, & *φάρμακον* noſſe, cuius remedio miles fieret inuulnerabilis: atque vt hoc ei certo experimento conſtaret, ceram oleo liquefactam,

a *Seneca epiſt. 19. 22. 23. 65. 66.*

b *D. Cypr. Serm. 4. de mortalitate.*

c *Tacit. li. 5. Annal.*

d *Cedren. pag. 220.*

e *Euſeb. li. 8. eccl. hiſt. cap. 17. & Zonar. tō. 2. pag. 245.*

f *Niceph. eccleſ. hiſt. lib. 7. c. 11. 12. & 13.*

tanquam medicatum eſſet adiuncta magia remedium, collo ſuo imponens hortata eſt militem vt enſe fortiter feriret: Quo facto miles caput eius vno ictu amputauit[a]. Sic & apud Procopium mulieres duæ Antiochenæ capta vrbe, ne quid à victoribus turpe paterentur, ſeſe in flumen præcipitauere[b]. Hæc exempla licet ſatis oſtendant non ſemper eos qui ſibi mortem conſciuerunt, impios dici poſſé: non tamen ideo proponuntur, quòd aſſerere velimus licere Chriſtiano manus ſibi quacũque de cauſa afferre. Neque enim Eccleſia mortes voluntarias, aut deſperationẽ vllo caſu probat. Fatemur αὐτοχειρίαν crimen eſſe: ſed & adulterari, & furari & aliquem occidere crimen eſt: Non tamen in adulterio, in furto, in homicidio, bonorum confiſcatio ex conſuetudine Andegauenſi locũ habet. Itaq; id vnũ in hac diſputatione tractari debet, an quod lex municipalis bonorum confiſcationem in crimine hæreſeos ſtatuit, idẽ etiam in eius, qui ſibi mortem conſciuit, delicto locum habeat. Hæreticorum bona publicari & in fiſcum redigi tam conſuetudo quàm iuris communis diſpoſitio conſtituit[c]. Sed an is, qui ſibi mortem volens conſciuit, in crimen hæreſeos incidiſſe dici debeat, hæc demum propria veráque controuerſiæ iſtius tractatio examinanda proponitur. Hæreſis (inquit D. Hieronymus) Græcè ab electione dicitur, quòd ſcilicet eam ſibi vnuſquiſque eligat diſciplinam, quam putat eſſe meliorem[d]. Atque ideò hæreſis rectè definietur dogma falſum fidei orthodoxæ contrarium: Vel etiam dici & definiri poterit, Error catholicæ veritati cõtrarius. Illud quidẽ conſtat, aliquãdo hæreſeos nomen generali appellatione ad pleraque alia extendi:

a *Cedren. pag. 218. & Niceph. li. 7. cap. 13.*

b *Procopius li. 2. de bel. Perſic.*

c *l. 4. C. de hæreticis cap. vergẽtis de hæreticis.*

d *can. hæreſis 24. quæſt. 3.*

di:vt cùm Gregorius dicit, Quiſquis per pecuniam ordinatur, ad hoc vt fiat hæreticus promouetur[a]. Vt & omnis excommunicatus aliqua conſideratione hæreticus appellatur[b]. Sed hæ ſunt generales & impropriæ appellationes. Propriè autem hæreticus is dicitur, qui dogma falſum fidei orthodoxæ contrarium pertinaciter aſſerit, aut ei pertinaciter adhæret. Atque vt id fiat, requiritur αἵρεσις, quum quis ex electione & pertinacia, nō autem ſimplici ignorantia ab eccleſia diuiditur, ſéque à fide Catholica ſeparat. Quin & is qui dubius eſt in fide, ſi pertinaciter dubitet, hæreticus eſt[c]. Quidam definitione iſta vtuntur: Hęreticus eſt qui profitetur Chriſtum, & eius dogmata corrumpit, ac tum maximè ſi errori annexa eſt pertinacia: &, vt Diui Bonauenturæ[d] definitione vtamur: Is eſt qui inuentor proprij erroris, aut alieni ſectator, Catholicæ veritati mauult aduerſari, quàm ſubiici. Sic etiam cùm de puniendis hæreticis tractant Imperatores, eos dicunt plectendos, qui hoſtili animo & pertinaci auſu fidem Catholicam turbant, & populū commouent[e]. Hæreticos Valentinianus & Martianus appellant eos, qui non credunt quæ in Synodis Nicena, Conſtantinopolitana, Epheſina, & Chalcedonenſi decreta ſunt[f]. Hæreticos (inquit Iuſtinianus) dicimus omnes qui non ſunt membrum ſanctæ Dei Catholicæ & Apoſtolicæ Eccleſiæ[g]. Hæ autem definitiones omnes quid habent commune cum eius crimine qui ſibi mortem conſciuit? Hæreſis electionē animi & in errore pertinaciam requitit. Nam (vt ait D. Auguſtinus) pertinacia, non error, in his quæ fidei ſunt, facit hæreticum[h]. At verò is qui ſibi mortem conſciuit, neque dogma falſum aſſerit, neque

a can. quiſquis 1. qu. 1.

b can. quod autē hi 4. quaſt. 1.

c cap. 1. de hæreticis.

d diſtinct. 13. lib. 4.

e l. 1. & l. 3. de iis qui ſuper relig. contendunt. li. 16. Cod. Theod.

f l. quicunque. Cod. de hæret.

g Nou. 109. §. 1. verſic. hæreticos autem.

h D. Aug. lib. 18. de Ciuitate Dei ca. 51. & in epiſt. 162.

vlli errori pertinaciter adhæret, nec turbat eccleſiam:ſed ſibi ſoli nocet, ſibi ſoli eſt infeſtus & inimicus. Idque non electione animi;nec certo benè aut malè faciendi voto, nec quòd velit mortis voluntariæ aſſertorem ſe etiam cum pertinacia præſtare. Nam pœna, quæ in ceteris laneos habet pedes, & lento gradu aduenire ſolet, hunc confeſtim ac derepente prehendit, ſtatímque iugulum petit, nec morienti relinquit aut eligendi arbitrium aut pœnitendi facultatem. Nam quòd Titius diſſolui ſe cum Chriſto dixit,hoc fecit, ſolito eorum more, qui dum crimen ſcelús-ve audent, nequitiam facinúſque ſuum laudabili aliquo prætextu tegere & diſſimulare ſtudent. Sed neque αὐτοχειρίας dogma viuus aſſeruit, neque alios vllos in hunc errorem inducere vnquam tentauit. Obiicit Meuius;defunctum diuinam maieſtatem læſiſſe & offendiſſe. At verò parricidium, inceſtus, ac pleraque alia crimina,grauia,atrocia, horrenda lædunt diuini numinis maieſtatem. *Omnis ſiquidem Chriſtianorum omnium culpa diuinitatis iniuria eſt*, inquit Saluianus[a]. Non tamen lege Andegauenſi ex parricidij damnatione ſequi dicetur bonorum confiſcatio. Conſuetudo enim duo tantùm crimina ſpecialiter expreſſit, hæreſim & crimen læſæ maieſtatis. Sunt & alia forſitan delicta æquè,nec minus grauia: conſuetudo tamen ea crimina non pariter puniri voluit. Pœnalia ſtatuta reſtringi oportet, ſuiſque limitibus ac terminis retineri & concludi. Hæreſeos crimen ſuas habet ſpeciales leges. Iudæi pleriſque in locis tolerantur, nec inuiti baptiſmum ſuſcipere aut fidem Chriſtianam agnoſcere cogi debent[b]. Hęretici autem,niſi reſipiſcãt,errorémque ſuum depoſita pertinacia

a *Saluian. lib. 4. de guber. Dei.*

b *cap. Iudæi extra de Iudæis. cap. ſicut Iudæi extra de hæreticis.*

tinacia fateantur, tolerari non debent: ſed ex Pontificiis ſanctionibus aut eiiciuntur aut etiam grauibus pœnis torquentur. Sortilegi non magis ab impietate & atheiſmo diſtant quàm hęretici. Et tamen canonico iure diuerſos habent iudices, hæretici eccleſiaſticos, ſortilegi ſeculares[a]. Magnum ſanè & atrox crimen eſt eius qui ſibi mortem conſciuit: ſed parricidium nec minùs odioſum eſt nec minùs puniendum. Non omne crimen aut quæuis impietas hæreſis eſt: crimina autem omnia Dei numen offendunt, & quiſquis atrox aliquod delictum commiſit, ille irreligioſus eſt, & diuinę maieſtatis oblitus pietatem læſit. Rectè Saluianus, *Fornicatoribus* (inquit) *dicere licet, non ſe hoc animo fornicari quòd Deum ſpernant, quia calore corporis atque infirmitate vincatur. Et homicidæ id affirmare poſſunt, non ſe cõtemptu Dei humanum ſanguinem fundere. Vel odio enim ſe vel cupiditati tantùm ſcelera præſtare. Sed quid prodeſt malis hæc excuſatio, cùm ſcilicet nil interſit, qua ſe quiſpiam dicat peccare cauſa, cùm ſit omne peccatum diuinitatis iniuria*[b]? Itaque licèt omnia generaliter delicta maieſtatem Dei offendant, conſuetudo tamen confiſcationis pœna duo tantùm crimina coerceri voluit. Odioſa eſt bonorum publicatio. Lex municipalis, quæ confiſcationem ſtatuit & decernit pœnalis eſt. Non vtique amplianda videtur nec extendenda, ſed propria verborum interpretatione coarctãda, vt apta ſignificatione reſtringatur, & ſuis ipſa terminis contineatur.

SENATVS nulla habita confiſcationis ratione defuncti bona legitimis hęredibus adiudicauit[c].

a *Ca. accuſatus. §. ſanè de hæreticis in 6.*

b *Saluian. li. 4. ad Eccl. Cathol. pag. 439.*

c Arreſt donné à la tournelle le Samedy 3. iour de Feurier 1588. plaidant I. Arnauld pour l'heritier appellant, & M. Beau pour l'inthimé, qui eſtoit donataire de la confiſcation.

Vidua quæ ipſo luctus anno impudicè vixit, priuatur dotalitio ſeu doario.

CAPVT XIII.

TITIA defuncti mariti hæredes in iudicio perſequitur, vt dotalitium ſeu doarium ſibi ex contractu matrimonij debitum exoluere & aſſignare teneantur. Hęredes obiiciunt, Titiam poſt mariti obitum ipſo anno luctus, ſtupro & ſcortationibus deditam minùs caſtè vixiſſe, atque ideò tanquam indignam priuari debere doario. Vidua ipſum quidem crimen infitiatur, ſed hæredes neque ad accuſationem neque ad probationem admittendos eſſe dicit. Aſſerebat enim crimen adulterij ab hæredibus mariti obiici viduæ non poſſe, neque accuſationem ſtupri per leges hęredibus concedi. Hęredes publicè intereſſe contendunt, ne tantum crimen aut ſine accuſatore, aut ſine pœna inultum maneat.

PRO TITIA. Luctus Titiæ & ex amiſſi coniugis morte dolor nimia hæredum iſtorum acerbitate grauior exſurgit. Vidua chariſſimi coniugis conſortio priuata, hæredum ſolatium & benignitatem requirit. Titia tamen in hæredes incidit qui dolorem eius & mœſtitiam non modò non lenire, ſed & miſeram litibus & calumniis vexare nituntur. Crimen autem opponunt non veritatis ſtudio, ſed auara rapacitate, vt eam doarij fructu & lucris dotalibus exturbent. Doarium viduis ſolatij loco, atque in honorem tranſacti matrimonij debetur, & in alimentorum cauſam aſſignatur. Sed & in remu-

in remunerationem amiſſæ virginitatis pręmium hoc tribui & rependi leges voluerunt, cùm flos ipſe viginitatis nec ſatis dignè æſtimari, nec commodè reſtitui poſſet. *Sola virginitas*) inquit Apuleius) *cùm ſemel accepta eſt, reddi nequit, ſola apud maritum ex rebus dotalibus remanet*[a]. *Nulla reparabilis arte Læſa pudicitia eſt*, ait ille. Æquum eſt ei faueri quæ, vt Quintilianus inquit, *virginitatem perdidit, florem ætatis amiſit, & cui prima illa gratia apud maritum futura, prærepta eſt*[b]. Flos ille virginitatis illibatus mirabiles ſui amores concitare ſolet. Tertullianus, *Vt non ad virgines potius exarſerint, quarum flos etiam humanam libidinem excuſat*[c]. Ipſa autem doarij aſſignatio propriè Francici iuris eſt, ſeu ſpectes antiquos Gallorum, ſeu etiam veterum Germanorum mores, ritus, legéſque perſpexeris. De Gallis Cæſar ait, *Viri quantas pecunias ab vxoribus dotis nomine acceperunt, tantam ex ſuis bonis æſtimatione facta cum dotibus communicant. Huius omnis pecuniæ coniunctim ratio habetur fructúſque ſeruantur: Vter eorum vita ſuperarit, ad eum pars vtriuſque cum fructibus ſuperiorum temporum peruenit*[d]. Dotalitij ſeu doarij ratio non eſt eadem, ſed tamen non diſſimili cõditione in ſuperſtitis mulieris commodum cedit. At ſi quis attendat leges veterum Germanorum, ad quos primam Francorum originem plerique referunt, Tacitus de moribus Germanorum, *Dotem* (inquit) *non vxor marito ſed vxori maritus affert.* Quod enim ibi de dote dicitur, fortaſſis non adeò abſurdè ad dotalitium ſeu doarium referre poſſumus. Vt & cùm Franci olim leges Salicam & Ripuariam pręcipuè colerent & obſeruarent: Ripuariam nempe quę à Ripuaria

a Apulei. Apolog. 2.

b Quintil. decla. 276. in fin.

c Tertul. li. de virgin. veland.

d Cæſar lib. 6. comment. de bello Gall.

regione Rheno proxima nomen accepit: inter capita legum Ripuariarum cõſtitutio iſta recenſetur: *Si quis mulierem deſponſauerit, quicquid ei qui per tabularum ſeu chartarum inſtrumenta conſcripſerit, perpetualiter inconuulſum permaneat. Si autem per ſeriem ſcripturarum ei nihil contulerit, ſi virum ſuperuixerit,* 50. *ſolidos in dotem recipiat, & tertiam partem de omni re quam ſimul collaborauerunt, ſibi ſtudeat euendicare* [a]. Atque inde forſan originem ſumpſit differentia quæ inter doarium ſtatutarium aſſignatur, & doarium conuentionale, quod præfixum vocant. Conuentionalis doarij quantitas pendet ex contractu, ac tale præſtari debet quale conuenit. Statutarium autem illud eſt, quod præfinitur lege municipali, vel conſuetudine, quæ communis omnium pactio καὶ κοινὴ συνθήκη cẽſeri poteſt. Veteribus autem Francorum moribus mulieres nuptiarum contemplatione multas habuerunt donationes, ſed à doario diuerſas. Etenim matutinale donum Gregorius Turonenſis in pactione inter Gunthrannum & Childebertum reges inita refert [b]. Æqua certè eſt & laudabilis doarij introducendi ratio. Nam quemadmodum Iuſtinianus coniugi ſuperſtiti, ſi laboret inopia, certam aliquam bonorum præmortui partem aſſignat [c]: idque etiam Longobardorum legibus ad tertiam quartám-ve bonorum partem reductum fuerat [d]: ſic & eadem ratione veteres Francorum leges, quum olim mulieribus aut nullum cum maſculis, aut certè non æquum ſuccedendi ius tribuerent, conueniens eſſe crediderunt viduarum inopiam aliquo remedio & alimentorum beneficio ſubleuari. Nuptæ à maritis ſolatia & vitæ ſubſidia recipiunt. At cùm viduæ relictę

a In leg. Ripuariorum tit. 39. de dot. mulierum.

b Gregor. Turon. lib. 9. cap. 20. & 21.

c auth. præterea Cod. vnde vir & vxor.

d tit. de inueſtit. de re aliena facta. §. finali lib. 2. feudorum.

relictæ ſunt, æquiſſimum videtur illis tum maximè prouideri, cùm amico coniugum ſubſidio deſtitutæ, externa legum ope & alieno auxilio indigent. Hæc autem doarij ſeu dotalitij aſſignatio propriè Francorum ius eſſe paſſim & vbique Doctores iuris tradiderunt[a]. Vt & Siculis conſtitutionibus expreſſa fit doarij & dotalitij mentio inter eos nobiles qui iure Francorum viuunt[b]. Licet autem Romanis Imperatoribus iura doarij ſiue dotalitij incognita fuerint, nouis tamen poſteriorum Imperatorum conſtitutionibus introductum fuit, vt vxor quæ viro ſuperſtes erat, hypobolon conſequeretur. ὑπόβολον καλοῦσι τὸ ἐπὶ τῇ ποσότητι τῆς προικὸς ὅταν ὑποθανούσης τῆς γυναικὸς ἡ προὶξ ἀπαιτεῖται παρὰ τοῦ ἀνδρὸς ταύτῃ ὑποβαλλόμενον ἤγουν ὑποτιθέμενον καὶ ὑποκάτω τῆς εἰς πλέον ποσὸν ἀναβιβαζομένης προικὸς ὡς ὀλιγώτερον παρὰ ταύτην τιθέμενον. Licebat autem liberè hypoboli quantitatem pactione definire. At ſi nihil tabulis dotalibus dictum aut conuentum eſſet, præter dotem pręſtabatur hypoboli gratia triens eius ſummæ, in quam dotis eius æſtimatio redigebatur. Sic enim Harmenopulus, ἀπαιτεῖται ὁ τὴν προῖκα ἀποδιδοὺς ἐπιδιδόναι καὶ χάριν ὑποβόλου καὶ τρίτον τῆς ποσότητος ὅλης εἰς ἣν ἡ προὶξ τετίμηται[c]. Leo autem Imperator nouella ſua conſtitutione hypoboli regulas ęquiſſima lege temperauit[d]. Quamuis autem dotalitium ſeu doarium in multis ad hypoboli naturam accedat, non tamen eadem eſt vtriuſque ratio, ſed in pleriſque differũt. Primùm enim vxori ſuperſtiti doarium tribuimus nulla adhibita diſtinctione, an tempore contracti matrimonij virgo eſſet néc ne. In hypobolo Harmenópulus indicat aliquod fuiſſe diſcrimen,

a Ioh. Andreas in addit. ad Specul. tit. de inſt. edit. §. compendioſè in verſ. de Gallic. conſuetudine. Guilelmus Cunous in l. 1. C. de ſumma Trinitate.

b In conſtitut. mulier qua doarium de dota. conſt. tit. 16. & Andreas de Iſernia ad §. donare tit. qual olim feud. pot. alien.

c Harmenop. lib. 4. tit. 10.

d Nouella 10. Leonis.

ἡ παρθένος ἔχειτο θεώρητρον διὰ τὴν τιμὴν τῆς παρθενίας· ἡ δὲ χήρα οὐκ ἔχει αὐτὸ, ἀλλὰ τὸ συμφωνηθὲν ὑπόβολον καὶ τὸν ἀρραβῶνα. Deinde non quemadmodum antiqui hypobolum, ita & nos doarium ex dotis quantitate metimur : ſed vel ex conuentione dotali, vel ex nuptiali cuiuſque loci ſtatuto & conſuetudine. Conſuetudines autem noſtræ doarium habita non dotis, ſed bonorum mariti ratione definiunt. Quin & illud addere poſſumus, doarium apud nos, ni aliter conuenit, nudum eſſe & ſimplicem vſumfructum, qui morte vxoris finitur & extinguitur. At quodcunque aut hypoboli aut donationis propter nuptias titulo vxori ſuperſtiti Romanis legibus tribuebatur, id omne illi proprietatis iure & in perpetuum competebat. Et hæc quidem omnia non ſine graui magnáque ratione à Titia proponuntur, vt in tanta doarij commendatione, in iſto alimentorum viduæ fauore, in hac nudi & ſimplicis vſusfructus petitione, vnuſquiſque rapacem & maleuolam hæredum mentem agnoſcat, qui crimen impudicitiæ obiiciunt non vlla memoriæ defuncti reuerentia, ſed auaro animo, & vt debita doarij præſtatione ſeſe per lites & calumniam eximere & liberare poſſint. Titia autem hæredes non ideo ab accuſatione reiicere aut remouere ſtudet, quòd vllius ſceleris ſibi ſit conſcia: ſed quia nimiam eorum acerbitatem, calumnias, & improbam teſtium facilitatem reformidat. Hoc enim ſeculo tanta eſt falſorum & corruptorum teſtiũ frequentia, vt multò tutius ſit non accuſari, quâm innocentiam ſuam dubio probationum & iudiciorum euentui committere. Liceat ergo illæſa nominis & honoris fama ſecuritatem Titiæ, reiecta hæredum accuſa-

accuſatione,ab omni periculo vindicare. *Hæres mariti* (inquit Paulus Iuriſconſultus) *morum coercitionem non habet* [a]. Atque hæc eſt frequentior Iuris Doctorum ſententia,ne poſt mortem mariti ex accuſatione hæredum,vidua vel dote vel lucris ex cõtractu causáve coniugij venientibus priuari debeat [b]. Sic etiam ea lege quæ vaſſallum,qui cum vxore domini ſui concubuit,feudo priuat, expreſsè continetur, *ſi hoc domino viuente commiſſum fuerit* [c]. Hinc fit vt cùm lex Iulia promiſcuè adulterij & ſtupri vocabulis vteretur , tamen ne viduæ virginíſque impudicitia eadẽ pœnæ ſeueritate , qua & adulterium, puniri exiſtimaretur. Ideò Papinianus, *Lex* (inquit) *ſtuprum & adulterium promiſcuè & καταχρηστικώτερον appellat : ſed propriè adulterium in nupta committitur propter partum ex altero cõceptum compoſito nomine. Stuprum verò in virgine viduáve committitur* [d]. Non ſatis fuit Papiniano dicere καταχρηστικῶς , niſi etiam diceret καταχρηστικώτερον comparatiua & expreſſiore improprietatis deſignatione, vt leges de adulteriis in ſimplici fornicatione locũ non habere oſtẽderet. Dixit Papinianus, *propter partum ex altero cõceptum cõpoſito nomine.* Hoc Feſtus explicat, *adulter & adultera dicuntur* (inquit) *quia & ille ad alteram, & hæc ad alterũ ſe cõferunt.* Adulterij crimen & graue eſſe & odioſum conſtat : ſed cùm ſolius mariti pudorem & exiſtimationem lædat,ideò ſoli marito legitima eius vindicta & perſecutio datur. Vnde Horatius poſtquam dixit, *fuit hæc ſapientia quõdam Cõcubitu prohibere vago:* addit *Dare iura maritis.* Hęredi autẽ ius nõ eſt morũ quęſtionẽ mouere. *De moribus actio* (inquit lex) *vltra perſonã extendi nõ poteſt, nec in hæredẽ dabitur, nec tribuetur hæredi* [e]. Marito

[a] l. rei iudicata §. 1. ff. ſoluto matrim.

[b] Alexander in l. ſororem. ff. de his quæ vt indignis. Iaſon in l. fideicõmiſſum. C. de fideicomm.

[c] cap. 2. & ibi. Baldus de feudo ſine cauſa nõ amitt. tit. 21. lib. 1. feud.

[d] l. inter liberas. §. lex ſtuprũ. ff. ad l. Iul. de adult. l. inter ſtuprum. ff. de verb. ſign.

[e] l. 1. tit. de dotibus. C. Theod.

quidem licet pro modo culpæ vxorem aliqua parte dotis mulctare. Vlpianus, *Morũ nomine, grauiorum quidem, ſexta retinẽtur: Leuiorum autem octaua. Grauiores mores ſunt adulteria tãtùm, Leniores, omnes reliqui*[a]. Valerius de Caio Ticinio refert, qui Fanniã mulierem impudicam de induſtria duxerat, nõ alia mente, quàm vt eo crimine repudiatam, dote ſpoliaret[b]. Seneca, *Illud mihi tormentum eſt* (inquit) *quòd notata iudicio veſtro, vt multiplicatã dotẽ perdat, plus tamen ex quæſtu habet, plus habitura eſt, quàm quantũ damnata perdendum eſt*[c]. Horatius, *Cruribus hæc metuat, doti deprẽſa*[d]. Imò nec paſſim omníque caſu licuit marito dotem auferre in pœnam adulterij. M. Antoninus Philoſophus illis qui ſuadebant, vt Fauſtinam mulierem impudiciſſimã repudiaret, dixiſſe fertur, ſi vxorem dimittimus, reddamus & dotem. Dos autem erat imperium, quod ille à ſocero volẽte Adriano adoptatus acceperat[e]. Quibus verò caſibus adultera vel dote vel donatione propter nuptias mulctatur, lex de adulterio loquitur, quòd cõſtante matrimonio fuerit commiſſum[f]. Leges autẽ iſtæ non debent odioſa interpretatione ad alios caſus extendi, tum quia pœnalis eſt earum diſpoſitio[g], tum quòd illarum mens meritò & magna ratione maritum ab hæredibus diſtinguat. Primùm enim maritus, cuius pudor verſatur, non temerè vxorem adulterij accuſare ſolet: cùm etiam plerunque ſatis ſit marito adulteram domo expellere, miſſa hac diuortij tabella, *Quia fidem communémque amicitiam ſcelere violaſti: res tuas ocyus tolle, & aliũ locum, quem polluas, quære*[h]. Itaque tũ diuortij mittẽdi licẽtia, tum etiã adulterij accuſatio conceſſa eſt marito, quem ſcilicet verus dolor, nulla calumniæ ſu-

ſpicione,

a *Vlpianus in Fragmẽtis tit. de dotibus.*
b *Valer. Max. lib. 8. cap. 2.*
c *Seneca li. 2. controu. 8.*
d *Horat. lib. 1. Serm. Sat. 2.*
e *Iul. Capitol. in M. Antõ. Philoſopho.*
f *l. conſenſu C. de repu. cap. plerũque ext. de donat. inter virũ & vxorem.*
g *l. fin. C. de interd. matr.*
h *Petronius.*

ſpicione,ad accuſationem impelleret [a]. Vlpianus in adulterij accuſatione maritum patri præferendum cenſet: *Quia*(inquit)*propenſiori iure & maiori dolore ſit executurus accuſationem* [b].Quintilian. de adulteræ pœna agẽs, *Loquatur* (inquit)*maritus cum animo ſuo, loquatur cum affectu ſuo, cũ propria animi ſui natura* [c]. Deinde mulier adultera videtur mariti pudorem lædere. Vnde & praua vulgi opinione vxoris impudicitia in virum quadantenus reflectitur. Viduæ ſtuprum mortui memoriam non infamat, ſed ipſam tantùm impudicæ mulieris exiſtimationem offendit.Diuus Bernardus ait , *Qui fornicatur, peccat in corpus ſuum: qui iniurioſus eſt,in proximũ* [d]. Hæredes autem quemadmodum viduæ luxurioſè viuentis incontinentia non afficit : ita neque etiam dolor ad veram accuſationem impellet , neque pudor aut affectus à calumnia auertet & deterrebit.Ac deinceps ſi accuſare poſt mariti mortem liceat, hæredes temerè & paſſim crimen iſtud viduis obiicient , vnáque hæc erit hæredum vox & criminatio aduerſus viduas , quæcunque vel dotem repetent, vel doarium ſibi præſtari poſtulabunt. Mulierum infirmitas miſerationem potiùs , quàm acerbitatem tantam meretur. Columbæ , ſi Æliano credimus,ſolos mares perimunt,quoties alienam contra pudicitiæ leges Venerem appetunt. Fœminarũ autem miſerentur , eáſque illæſas & inoffenſas in viduitate degere permittunt. *τὸν μὲν ἄῤῥενα ἀναιροῦσι, τὴν δὲ θῆλυν ᾤκτειραν καὶ εἴασαν ἀπαθῆ, καὶ περιεῖσι χῆρον* [e]. Quin & alio reſpectu in accuſatione adulterij lex perſonam mariti non vana conſideratione ſpectat & attendit.*Iudex adulterij* (inquit Vlpianus)*ante oculos habere debet & inquirere, an maritus pudicè vi-*

a *l.30.quãuis,ad leg. Iul. de adult.*

b *l.2.§.vl. ff. ad leg. Iul. de adult.*

c *Quintil. decla.279.*

d *D.Bern. Serm.4. in natali Domini.*

e *Ælianus lib. 3. cap.44. de animal.*

uens, mulieri quoque bonos mores colẽdi auctor fuerit. Periniquum enim videtur vt pudicitiam vir ab vxore exigat, quã ipſe non exhibeat[a]. Seneca ait, *Scis improbũ eſſe, qui ab vxore pudicitiã exigit ipſe alienarũ corruptor vxorum. Scis vt illi nil cũ adultero, ſic nihil tibi eſſe debere cũ pellice*[b]. At ſi mulier hęredẽ habeat accuſatorẽ, tollitur ei cõditione iniqua & inęquali replicatio, quã aduerſus maritũ mores arguẽtẽ lex vxori etiã minus pudicę cõceſſit. Tollitur ea legis benignitas, quæ voluit, vt quoties ambo pudore contempſerũt, neuter vindicetur, pariáque delicta mutua penſatione diſſoluãtur[c]. Et tamẽ multo grauius eſt delictũ mulieris nuptæ quę virum habet, cuius legitimo amplexu feruens naturę pruriẽtis deſideriũ reſtingui & tẽperari poteſt. Vidua autem ſoluta eſt legibus viri, & (vt dicebat Labeo) vidua dicitur quaſi ſine duitate[d]. Itaque ſi viduę mores nihil ad mariti cineres attinent, ſi ſuperſtitis impudicitia memoriam pręmortui non maculat, ſi denique hęredibus vidua neque affectum debet, neque cultum & obſeruantiam pręſtare tenetur: abſurdum erit & iniquum viduitatis mores ab hęredibus iſtis calumnioſa accuſatione vexari & exagitari.

a l. ſi vxor. §. iudex. ff. ad leg. Iul. de adult.

b Seneca epiſt. 94.

c l. viro. ff. ſoluto matrim.

d l. malum. §. viduam. ff. de verb. ſignif.

PRO HÆREDIBVS. Caſtitatis & pudicitię cultus vnica eſt & vera fœminarum commendatio, & inſigne muliebris laudis monumentum. Itaque quoties de coercenda viduarum incontinentia agitur, mulierum maximè intereſt, vt caſtę ab impudicis ſecernantur, & morum iudiciũ ſincera & ſeuera cognitione exerceatur. Quemadmodum autem cùm de ſolemni militaris teſtamenti probatione agitur, Iuriſconſultus nullorum magis intereſſe ait, quàm ipſorum militum, ne

ſupremis

ſupremis eorum voluntatibus fraus fiat, néve ex probationum facilitate falſa militis voluntas pro vera ſupponatur[a]. Sic etiam cùm caſtitas propria fœminei ſexus laus ſit & prærogatiua, hoc ipſæ etiam mulieres magno ſtudio procurare debēt, impudicos luxurioſè viuentium mores ſeuera lege reprimi & coerceri. *Diſciplinæ intereſt* (inquit Tertullianus) *iniuriā vindicari. Metu enim vltionis omnis iniquitas refrænatur*[b]. Mulieres cùm & corpore debiles ſint, & ingenio fragiles, à ciuilibus officiis remoueri lex voluit, eáſque à muniis tam bellicis quàm cæteris perſonalibus excuſari. Hoc vnū natura eis attributâ formæ pulchritudine conceſſit, vt ſola caſtitatis & continentię prętogatiua ſuperbiant, & in vero virtutis ac modeſtiæ certamine victrices triumphum ſupra viros reportent. Viri faſtidioſo vxorum cōtemptu nouitatis amantes, turpem cupiditatum ſuarum procacitatem fouent, & impuræ libidini audacius indulgent. Mulieribus hunc triumphum virtus reſeruauit, vt modeſtiæ & pudoris ſtudioſæ tenacius incorruptam antiquę caſtitatis integritatem retinerent. Halcyones aues nidos ex piſciculorum oſſiculis & ſpinulis tanto támque admirabili artificio ſtruunt & contexunt, vt ſoli Halcyoni pateat ingreſſus: cęteris animalibus interdicatur, ac neque etiam mare ipſum influat. Pudica mulier lectū ſuum ita adornet & componat, vt ſoli marito pateat aditus: ſoli accedere permittatur: illicitos aliorum amplexus fugiat & execretur. Quintilianus eleganter, *Non eſtis* (inquit) *exhortandi mihi ad tuendā caſtitatē, ciuitati ante omnia neceſſariā. Matrimoniis ſcitis cōtineri ciuitatē, his populos, his liberos & ſucceſſionē patrimoniorū & gra-*

a *l. Diuus ff. de teſta. milit.*

b *Tertull. libro 4. aduerſ. Marcio.*

dum hæreditatũ, his ſecuritatem domeſticam[a]. Itaque vno gentium omnium conſenſu adulterium ſtuprúmque multa pœnarum & infamiæ ſeueritate coerceri placuit, & ſeuera lege mulieres proſtratę impudicitię reas caſtigari & puniri conueniens viſum eſt. Lege Moſaica adulteræ lapidabantur[b]. Antea ignis fuerat pœna adulteriis præſtituta[c]. Vt nec diſſimiliter Macrinus Imperator adulterij reos viuos incendi iuſſit[d]. Apud Ægyptios deprehenſus in adulterio virgis cędebatur ad mille plagas, mulier naſo mutilabatur[e]. Saluianus de Vandalis, *Addiderunt quoque ad libidinem comprimendam* (inquit) *ſeueras pudicitiæ ſanctiones, gladio impudicitiã coercentes: vt puritatem ſcilicet vtriuſque ſexus & domi cõnubio reſeruaret affectus, & in publico metus legum: Ac ſi duplici præſidio caſtimonia niteretur, cũ & intus eſſet, quod amaretur, & foris quod timeretur*[f]. Parthos ſcribit Iuſtinus nulla delicta adulterio grauius aut ſeuerius vindicaſſe[g]. Sunt qui afferãt Lycurgum nullam de adulteriis legem tuliſſe, quòd nullum Spartę adulterium fore ſperaret. Apud Athenieẽſes primus Draco graui pœna in adulteros & adulteras animaduerti voluit[h]. Licèt autem poſtea temperata fuiſſet legibus mitioribus pœnarum ſeueritas: adulteræ tamen omni mundo ornamentóque muliebri detracto ingreſſu templorum arcebantur: huiúſque legis verba à Demoſthene recitantur[i]. Scholiaſtes Ariſtophanis aliud pœnæ genus in mœchos deprehenſos memorat: ῥαφανίδας λαμϐάνοντες καθίεσαν εἰς τοὺς πρωκτοὺς τούτων καὶ παρατίλλοντες αὐτοὺς τέφραν θερμὴν ἐπέπασσον[k]. Templorum ingreſſum non ſoli Athenieẽſes, ſed & aliquando Chriſtiani mulieribus impudicis præcluſerunt, ſcientes immoderatam & indo-

a *Quintil. decla. 249.*
b *Leuitic. cap. 20. & Deut. cap. 22.*
c *Gen. cap. 28.*
d *Capitolinus in Macrino.*
e *Diodor. Sicul. lib. 2. Biblioth.*
f *Saluian. lib. 7. de gubernat. Dei pag. 265.*
g *Iuſtin. li. 41.*
h *Pauſanias lib. 9. in Bœoticis.*
i *Demoſth. in Neærã.*
k *Scholia. Ariſtopha. in Nub.*

indomitam fœminei ſexus ambitionem à libidine & voluptatibus nō tam ſeueritate pœnarum, quàm infamia deterreri. Refert Nicephorus Gregoras Marceſinam mulierem impudicam, cum qua Ioannes Ducas Imperator luxurioſè viuebat, voluiſſe aliquando templum Blemmydæ ſumptibus extructum ingredi. Blemmydas vir pius & morum grauitate ſpectabilis, templi fores aduenienti Marceſinæ per monachos ſuos occludi præcepit: Nefas exiſtimans (inquit Nicephorus) nefariam & impudicam mulierem impuris & profanis pedibus ſuis ſacrum pauimentum calcare. οὐ γὰρ ἔκρινε δίκαιον ὁ θεῖος ἐκεῖνος ἀνὴρ βεβήλοις καὶ ἀθεμίτοις ποσὶν ἱερὸν πατεῖν ἔδαφος τὸ ἀνέσιον ἐκεῖνο καὶ ἀναιδὲς γύναιον [a]. Cumæi deprehenſam in adulterio mulierem in forum producebant, deinde aſino impoſitam per vrbem circunducebant, atque exinde ὀνοβάτις dicta, infamis habebatur [b]. Aliquando adulterium in viris caſtratione & virilium abſciſſione punitum eſt. Vnde illud Diogenis de Didymone mœcho, ἄξιος (ἔφη) ἐκ τοῦ ὀνόματος κρέμασθαι [c]. Nam Græca διδύμων appellatione teſticuli intelliguntur. Apud Romanos variæ fuerunt pro diuerſitate temporum adulterij pœnæ. Romulus adulterij conuictam permiſit viro & cognatis vti vellent necare. Lex Numæ Pompilij hæc fuit: *Pellex aram Iunonis ne tangito: ſi tanget, crinibus dimiſſis agnam fœminam cædito* [d]. Ante leges Iulias veriſimile eſt adulterij pœnas in Romana Republica non capitales certa lege ſtatutas, ſed potius arbitrio iudicum relictas fuiſſe. *Luſus erat ſacræ connubia fallere tedæ* [e]. Iuuenalis, *Antiquum & vetus eſt alienum, Poſthume, lectum Concutere, atque ſacri genium cōtemnere fulcri.* Liuius Q. Fabium

a *Niceph. Gregoras hiſt. lib. 2. pag. 21. in fin. & pag. 22.*

b *Plutarc. in Ellinicis quæſt.*

c *Diogenes Laertius in vita Dieg.*

d *Feſtus li. 14. de verb. ſignif.*

e *Martial. lib. 6.*

refert matronas aliquot ſtupri damnatas pecuniæ mulctaſſe, ex qua Veneris ædem faciendã curauit [a]. At verò leges Iuliæ maiorẽ in adulteras pœnarum ſeueritatem ſanxerunt, vt earum metu mulieres in officio & caſtitate morum continerẽtur. Horatius, *Nullis polluitur caſta domus ſtupris, Mos & lex maculoſũ edomuit nefas, Laudãtur ſimili prole puerpera, Culpã pœna premit comes.* Dubiũ tamen & controuerſum eſt, an legis Iuliæ pœna capitalis eſſet, & temeratores alienarũ nuptiarũ gladio puniret. Quod pleriſque locis cõfirmare videtur[b]. Cethegus Senator adulterij reus delatus ceruice periit abſciſſa, vt eſt apud Ammianũ Marcellinũ[c]. Apul. *Ac ne iuris quidẽ ſeueritate lege de adulteriis ad diſcrimẽ vocabo capitis tam venuſtum ac pulchellũ puellũ*[d]. Scribit Tacitus Apuleiã Variliã & maieſtatis & adulterij fuiſſe accuſatam. *Et de adulterio* (inquit) *ſatis cautum lege Iulia viſum eſt: Sed Tiberius adulterij grauiorem pœnam deprecatus, vt exemplo maiorum adultera à propinquis ſuis vltra ducenteſimum lapidem remoueretur ſuaſit*[e]. An verò adulteriũ ſolã relegationis pœnam legibus Iuliis haberet, incertum. Quod plerique exiſtimauerunt, tum ex Martiani Iuriſconſulti teſtimonio [f], tum etiam ex eo quòd lex Iulia damnatas adulterij vxores duci & teſtimonium dicere vetat[g]. Vt & Diuus Auguſtinus ſcripſit antiquos Romanos, licèt aliqua damnatione, nulla tamen mortis pœna fœminas adulteras puniuiſſe [h]. Ac certè paſſim & apud Tacitum, & apud alios Romanæ hiſtoriæ authores, pleraſque mulieres referri comperias, quæ adulterij damnatæ, aut in exilium actæ aut relegatæ fuerunt. Ac forſitan exilium & relegatio apud Romanos capitalis pœna cẽſeri debuit.

Vt

a *Liuius li. 10.*

b *§. itẽ lex Iulia de pub. iud. in Inſt. & l. 30. quãuis. C. ad leg. Iul. de adult. l. 4. C. Theod. quorum appel. non recip.*

c *Ammian. Marc. lib. 28.*

d *Apuleius lib. 9. metam.*

e *Tacit. li. 2. Annal.*

f *d. l. ſi quis viduam. ff. de quæſt.*

g *l. 29. mariti. ff. ad l. Iul. de adul. l. Claudius. ff. de his quæ vt indig. l. ex eo ff. de teſt.*

h *D. Aug. lib. 3. cap. 5. de ciuit. Dei.*

Vt quemadmodum Syllanus Conſul deſignatus, cùm Lentulum, Cethegum cęteróſque coniurationis Catilinariæ conſcios cenſuiſſet vltimo ſupplicio afficiendos: exinde audita Cęſaris oratione, ſententiam ſuam moderata interpretatione ita temperauit, vt diceret carcerem Senatori Romano vltimum eſſe ſupplicium [a]. Sic etiam fieri poteſt, vt qui capitalem fuiſſe legis Iuliæ pœnam ſcripſerunt, non de vltimo mortis naturalis ſupplicio cogitarent, ſed vel exilium, vel relegationem capitalem fuiſſe ciuibus Romanis pœnam cenſerent [b]. Nam licèt Plinius multa oratione doceat, quantum relegationis pœna à capitis mortís-ve damnatione differat [c]: Iudicia tamen, quibus inferebatur maxima capitis diminutio, promiſcuè vltimi ſupplicij & capitalis pœnæ appellatione deſignabant. Paulus, *Hæc omnia facinora* (inquit) *in honeſtiores pœna capitis vindicari placuit: Humiliores verò in crucem tolluntur aut beſtiis obiiciuntur* [d]. Idem Paulus ſumma ſupplicia appellat crucem, cremationem, decollationem [e]. Quin etiam, ſi Iuriſconſultorum locos propius attendamus, videntur vltimum ſupplicium à ſupremo ſupplicio diſtinguere: Vt ad beſtias dãnatio vltimum eſt, non tamen ſummum aut ſupremum ſupplicium [f]. Sed vt de adulterio agamus, forſan conuenientius fuerit, ſi dixerimus magiſtratus arbitrio ſuo pœnarum & damnationum iudicia ex variis rerum circunſtantiis, ac plerumque etiam ex Principis volũtate, reſeruaſſe, vt in hac noſtra Frãcia tam adulterij quàm cæterorum criminum pœna arbitrio iudicum permittitur. Imperator tamen Conſtantinus ſeuera ſanctione adulterium gladio puniuit [g]. Iuſtinianus adulteras in monaſterium de-

a *Plutarc. in Cicerone.*

b *l. ſed & ſi quis, in princip. ff. ſi quis cantion.*

c *Plin. lib. 8. epiſt. 14.*

d *Iul. Paul. lib. 5. recep. ſent. tit. 23.*

e *Iul. Paul. lib. 5. recep. ſent. tit. 17. §. 2. & tit. 21. §. vlt.*

f *l. qui vltimo. ff. de pœn. l. quicunque. ff. ad leg. Cornel. de falſis. Iul. Paulus tit. 23. §. 1. lib. 5.*

g *l. quamuis Cod. ad leg. Iul. de adult.*

trudi voluit[a]. Leo Imperator tam adultero, quàm adulteræ naſum præcidi ſanxit: maritum verò dotem lucrari[b]. Et hæc quidem adulterij accuſatio adeò cenſetur fauorabilis, vt ętiam ſponſo aduerſus ſponſam concedatur[c]. Imò etiam licuit repudiatam accuſare ſtupri[d]. Sed quemadmodum infame adulterij crimen non modò publicum pudorem lædit, ſed & priuatam mariti exiſtimationem offendit: ita etiam non ſola adulterij pœna in corpus adulterę eiuſ-ve infamiam infertur: ſed & aliquod pecuniarię adiudicationis commodum, ſiue ex dotis lucro, aut alia ratione, marito in ſolatium tribui ſolet. De hęredibus mariti an dotem lucrentur controuerſum fuit. Quibus iuris doctores viduam luxurioſè & impudicè viuentem ètiam ex accuſatione hęredum, tam dote quàm cæteris lucris nuptialibus priuari aſſerunt[e]. Lex enim multis pœnis turpes & impudicas fœminas coercere deſiderauit. Nam cùm de matribus ageretur, quę donationes filiis factas ex cauſa ingratitudinis reuocare volunt, Conſtantinus Imperator his verbis vtitur, *De cæteris, quæ portentoſæ vilitatis abiectæque pudicitiæ ſunt, ſatis etiam tacitè cautum putamus: Quis eſt enim qui his aliquid arbitretur tribuendum eſſe*[f]? Sic quemadmodum vidua ad ſecunda vota tranſeundo, tutelam amittit, ita etiam ſi laſciuè & impudicè viuat[g]. Nam ſi Iuſtinianus viduam, quę ad ſecundas nuptias tranſiuit, dixit, tum defuncti memoriam, tum etiam charitatē liberorum offendere[h]: Quantò potiùs id de ea vidua dicetur, quę non legitimis nuptiis, ſed infami libidine cupiditatem ſuam ſatiauit? *Lex enim* (inquit Imper. Conſtantinus) *non ſolùm contra tutores, ſed etiam cōtra fœminas immoderatas*

a Nouella 134 cap. 10.

b Nouella 1. conu 32.

c l. ſi vxor §. diuus ff. ad leg. Iul. de adult. l. propt. Cod. eod.

d l. penult. ad leg. Iul. de adult.

e Paulus Caſtrenſis ad l. ſororē. ff. de his quæ vt indign. & cōſil. 147.

f l. his ſolis §. actionem Cod. de reuoc. donat.

g l. fin. Cod. quandò mulier tutelæ offic.

h authent. de nupt. §. ſin autem.

ratas atque intemperantes proſpexit minoribus[a]. Hæ quidem omnes rationes ſuadere videntur, vt etiam marito mortuo vidua luxurioſè viuens poſſit ab hæredibus non minùs dote, quàm cæteris lucris nuptialibus priuari. Tamen inter iuris Doctores, illi, qui iudiciorum noſtrórũ regulas norunt, dotis cauſam à doario ſecernunt. Mulier enim dotem à ſe, non à marito habet, neque dos ex viduitate, ſed ex coniugij cauſa procedit: vt iniquum videatur hęredes dotem lucrari ex cauſa adulterij, ſiue cõſtante matrimonio, ſiue ſoluto coniugio admiſſi[b]. At verò diuerſa eſt doarij ratio. Nam cùm ſola viduitas doarij ius tribuat, vidua, niſi pudicè viduitatem exhibeat, præmiis & lucris, quæ ex viduitate procedunt, indigna cenſeri debet. Certè inſolens eſſet mulierum petulantia, ſi vidua, quæ corpus ſuum addixit turpiſſimę cupiditati, non modò id impunè ferret, ſed & inſuper doarij pręmio & emolumento donaretur. Dicebat Marcus Cato, *Date frænos impotenti naturæ & indomito animali, nec ſperate ipſas modum licentiæ facturas, niſi vos faciatis*[c]. Quin & adulterij quæſtio hæredi potius, quàm ipſi marito concedenda eſt. Hęres moderato dolore ad vindictam accingitur. At verò (ait Papinianus) *Mariti facilè decernentis calor & impetus fuit refrænandus*[d]. Cauendum eſſe lex voluit ne mulier ſtupri procacitate viduitatem commaculet[e]. Vxor enim præſenti viro honorem & caſtitatem exhibere, mortui memoriam colere tenetur. At vidua, quæ ipſo luctus anno deliquit, ea demum in cineres mariti peccat, & defuncti exiſtimationem lædit. Vidua defuncti mariti priuilegia conſequitur[f]. Itaque ſicut defuncti priuilegiis & honore gaudet, ita etiam

a *l. lex quæ §. lex enim C. de adm. tutorum.*

b *Boerius deciſ. 338.*

c *Liuius lib. 34.*

d *L. nec in ea. ff. ad leg. Iul. de adult.*

e *l. ſi mulier. Cod. ad leg. Iul. de adult.*

f *L. Fœmina. ff. de Senator. l. filij libertorũ. §. viduæ. ff. ad municipalem.*

eius memoriam colere debet & reuereri. Stuprum autem adeo recens & ipſo luctus anno commiſſum tùm cineribus manibúſque ſepultis, tùm etiam nomini & honori totius familiæ notam & ignominiã inurit. Deinde vitia ſuos progreſſus habent, nec veriſimile eſt quenquam repętè fieri turpiſſimum. Vnde fit vt quæ tam recens poſt mariti obitum ſtatímque ipſo ſoluti matrimonij momento turpiter ſe & libidinosè proſtituit, vix eſt vt non etiam conſtante matrimonio laſciuos & lubricos mores, aut certè impudicas cogitationes habuerit, vt non tam vidua peccaſſe quàm coniux adultera deliquiſſe intelligatur. Hæc enim Imperatoris verba ſunt in iſta eadem præſumptione, καὶ ἔτι ϖεριόντος ἀνδρὸς τὸ μὴ σωφρονεῖν ἐννοοῦσα [a]. Quinetiam cùm Iuſtinianus nouella ſua conſtitutione graues pœnas ſancire voluerit aduerſus illam quæ vndecimo menſe etiam legitimè parit[b]: quis non eam maiore & grauiore pœna dignam exiſtimauerit, quæ ipſo anno luctus illegitimè & impudicè vixit? Lex eam quæ defuncto maledixit, & infauſtas voces aduerſus teſtatorem iactauit, priuari debere exiſtimat omnibus illis quæ à defuncto teſtatore ei relicta fuerant[c]. Hę enim omnes propter nuptias donationes, & hęc omnia lucra, pudicitię pręmio cedunt[d]. Cur non idem ille iuris rigor aduerſus viduam locum habebit, quę non modò voce infauſta & maledica, ſed & turpi facto ac fœdiſſima ſua libidine defuncti memoriam offendit & violauit? Quis enim impuris adeo moribus viduarum procacitatem tuebitur, vt ei quę maritum non habet, impunè ſcortari permittat? *Quàm melius Vandali* (inquit Saluianus) *qui ſic inhibuerunt ſcorta, vt adulteria! Qui & fœminas nullis*

a Nouella 39. de reſtit. rerum dotal. & de ea qua parit vndecimo mẽſe.

b Nouella 39.

c l. 9. ſi inimicitiæ. ff. de his quæ vt indignis.

d l. res vxoris. Cod. de donat. inter vir. & vxor.

nas nullis volunt eſſe fœminas niſi maritis ſuis: & viros volunt nullis mulieribus eſſe maſculos niſi vxoribus ſuis. Qui euagari obſcœnas libidines extra legitimum thorum non ſinunt[a]. Nam quod obiicitur, hæredes morum coërcitionem non habere, neque adulterij accuſationem eis concedi, hoc quidem obtineat, quoties maritus adulteriũ reſciuit, vt viduæ proſit diſſimulatio mariti, qui cùm poſſet, cõqueri noluit. Hoc autem caſu de eo adulterio ſtupróve agitur, quod nec maritus reſciuit, nec per rerum naturam noſſe potuit: cùm poſt eius obitum crimen commiſſum arguatur. Nam cùm mulier ex cauſſa adulterij donatione propter nuptias cæteríſque lucris ex iuris diſpoſitione priuetur[b]: Quantò magis eam odio & pœnis proſequi debemus, quæ non quouis tempore, ſed ipſo anno luctus viduitatem turpi & obſcœno proſtratę pudicitiæ ſcelere contaminauit: quódque tempus ad lacrymas triſtéque amiſſi coniugis deſiderium antiquitas introduxit, iſta in delicias & illicitas corporis libidines venereóſque ac furtiuos amplexus impendit? Quòd ſi punitur vidua, quæ intra annum luctus etiam ſolemniter nupſit, ſi infamis eſt[c], ſi omnibus lucris nuptialibus cæteríſque à marito donatis priuatur[d]: quanto potius illa quæ non palàm & legitimè nubit, ſed clandeſtino ſtupro & furtiuo coitu corpus ſuum maculat? *Neque enim* (inquit Iuſtinianus) *aliquid habebit amplius caſtitate luxuria, ſed ipſa pœnis & quidem grauioribus ſubijciatur*[e].

SENATVS Primo arreſto hęredes ad probationem ſtupri, quod ipſo luctus anno commiſſum arguebatur, admiſit. DEINDE facta ſtupri probatione aliud ſubſecutum eſt arreſtum, quo

a Saluianus lib. 7. de gubern. Dei p. 266.

b Cap. plerunque extra. de donat. propter nupt.

c L. liberorum. ff. de his qui notantur infam. l. decreto. Cod. ex quibus cauſis infamia irrog.

d l. 1. de ſecundis nuptiis.

e Authent. de reſtitut. & ea quæ parit. 11. menſe Nouella 39. in fin.

Senatus viduam à petitione doarij reiecit, hęredéſque ab illa doarij præſtatione abſoluit[a].

a Arreſt du 11. d'Auril. 1571. donné en la 3. chambre des Enqueſtes au profit des heritiers d'vn nómé le Royer.

De vidua quam hæredes mariti arguunt & adulteram & cædis mariti participem fuiſſe.

CAPVT XIIII.

TITIA Meuio nupſerat. Aliquo poſt nuptias contractas tempore Meuius vxorem probri inſimulat, & adulterij accuſationem aduerſus eam inſtituit: ſed iudicio vix dum cœpto nulliſque adhuc probationibus, fit inter coniuges mutua animorum reconciliatio. Aliquo poſt tempore maritus interficitur incerto ſceleris authore. Homicida prehendi non poteſt: Defunctus Sempronium fratrem hæredem bonorum omnium reliquit. Hunc vidua in iudicio perſequitur, vt ab eo dotem & doarium conſequeretur, eodémque iudicio cætera ſibi à marito donata præſtari poſtulat. Sempronius hæres litem multis dilationibus protrahit, multáſque moras nectit: atque interea Titia ad ſecunda vota tranſiens Seio nubit. Cùm tandem Titia Seiúſque nouus maritus cœptam litem poſt tot moras perſequi vellent, eámque aliquo iudicio terminari ſtuderent, Sempronius hæres per modũ exceptionis duplex crimẽ opponit, ſéque ad vtriuſque probationem admitti deſiderat. Aſſerit enim Titiam tam conſtante, quàm ſoluto matrimonio adulteram fuiſſe: Quin & eam cædis mariti Meuij participem & conſciam arguit, atque ideo & doario, &

tio, & cæteris tam donationibus quàm lucris nuptialibus priuari debere. Quod ad adulterij accuſationem attinet, Titia & temporis diuturnitatem & hæredis perſonã allegat. Alterũ autẽ crimen obiectũ, quaſi cædis mariti particeps eſſet, Titia alia ratione refellit. Neque enim ſatis eſſe dicebat hæredem per modum exceptionis tam atrox & nefarium facinus allegare. Sed tantũ crimen aliter in iudicio proponi non poſſe contendebat, quàm accuſatione ritè & ſecundùm leges inſcripta & inſtituta, vt vel crimine probato in ream animaduertatur, vel ſi probatùm non fuerit, Sempronius calumniator iudicetur & ſeuerè ex legum acerbitate plectatur. In eo autem verſabatur præcipua cauſſæ huius diſputatio. An criminis obiecti probatio per modum exceptionis admitti poſſet: An verò non aliter quàm facta inſcriptione & accuſatione ex præſcripto legum inſtituta. Huic autem cauſſæ etiam volens Scius ſecundus maritus acceſſit, ſéque Titiæ vxoris defenſioni adiunxit.

PRO SEMPRONIO HÆREDE.

Cauſſa hęc agitur aduerſus mulierem & adulterio & cæde mariti inſignem. Titia nõ modò conſtãte matrimonio thori genialis calcato fœdere turpiter ſe proſtituit, ſed & intra annũ luctus impudica libidine peccauit in cineres mariti. De adulterio poſt ſecundas nuptias commiſſo agnoſcit Sempronius ſibi non eſſe curioſè inquirendum, nec quicquam ad ſe pertinere, ſi nouus hic maritus turpiter vxoris impudicitiam diſſimulat, eámque vindicare negligit. Atque vt verbis Senecæ vtamur, *cùm eò prolapſi mores iam ſint, vt nemo ad ſuſpicanda adulteria nimium credulus videri poßit, mirari licet iſtius, aut nimiam*

patientiam aut nimium ſtuporem [a]. At verò cùm & Titia viuente Meuio impudicè vixerit,& illo mortuo cineres defuncti offendiſſe probetur, non eſt quòd impudicitiam tantam impunè ferat, ſiquidem nulla lugendi cura, nulla mortui deſiderio, memoriam defuncti infami ſtupro violauit. Commiſſum olim adulterium velamento ſequentis matrimonij non extingui reſcribũtImperatores[b].Nec eſt quòd vlla calumniæ ſuſpicio obtendatur, quippè defunctus Meuius primus de adulterio conqueſtus eſt. Sed,vt inſignis eſt frontis impudicæ nequitia,Titia non innocentiam,ſed ex ſceleris conſciẽtia mariti veniam & reconciliationẽ prætẽdit.Non tamen ad criminis purgationem ſola ſufficit mariti taciturnitas. Maritus enim aut inepto pudore propriam ignominiam & familiæ dedecus diſſimulatione tegit & occultat, aut fœminæ blanditiis vel poculis amatoriis euinci poteſt, aut incredulitate criminis veritatem ipſam pertinacia ſua oppugnat. Eleganter Ouidius, *Vident ipſe licet, credet tamen illę neganti, Damnabitque oculos & ſibi verba dabit.* [c] Verùm leges maritis licere noluerunt impudicos mulierum mores turpi patientia perpeti, ſi ſemel aliquando aut damnatæ aut etiam accuſatæ fuerint.Plinius de Gallita adulterij rea refert,quę Tribuno militũ nupta ſuam & mariti dignitatẽ Centurionis amore maculauerat: Maritus poſt damnatum adulterum vxorem domi retinebat: Admonitus vt perageret accuſationem, peregit inuitus: ſed (inquit Plinius) illam damnari etiam inuito accuſatore neceſſe erat. Damnata & Iuliæ legis pœnis relicta eſt[d]. At verò accuſatione nondum cœpta, Vlpianus maritum excuſat,ſi velit adumbrare patien-

a Senec.li. 2. contron.8

b L.cõmiſſum. C. ad leg. Iul. de adult.

c Ouid.lib. 4.amorum. Eleg.2.

d Plin. lib. 6.epiſt.31.

patientiam prætextu incredulitatis.[a] Sed diuortio ex cauſa adulterij ſemel facto aut adulterij accuſatione in iudicio inſtituta, legis ratio & honeſtatis publicæ diſciplina ab eo tempore reconciliationi coniugum refragatur, & ex Arelatenſi concilio, vir qui retinet adulteram particeps eſt criminis. Patronus eſt turpitudinis qui celat crimen vxoris[b]. Domitianus equitem Romanum ob reductam in matrimonium vxorem, cui dimiſſę adulterij crimen intenderat, eraſit iudicũ albo[c]. Laonicus Calchondilas refert apud gentes quaſdam diram eſſe & infamem imprecationem illam, vt quis repudiatam vxorem iterum recipiat[d]. Paulus qui inter priſcos monachos vitæ ſanctitate & morum auſteritate claruit, non aliam inſtituti ſui & ſolitarij voti occaſionem habuiſſe fertur, quàm quòd vxorem in adulterio deprehenſam retinere nolens, in ſolitudinem & deſerta monaſticam vitam profeſſus abiit[e]. Diuus Hieronymus, *Illa* (inquit) *quæ vnam carnem diuiſit in alium vel alios, retineri non debet, ne maritus fiat ſub maledicto*[f]. Sic & ex iuris ciuilis diſpoſitione qui vxorem adulterij damnatam reduxit, incurrit crimen lenocinij[g]. Solonis lex maritum infamia notabat. ἐπειδὰν δὲ ἕλοι τὸν μοιχόν, μὴ ἐξέστω τῷ ἑλόντι συνοικεῖν τῇ γυναικί. ἐὰν δὲ συνοικῇ, ἄτιμος ἔστω[h]. Inſtitutam fuiſſe à defuncto ſed non peractam accuſationem conſtat. Hæres autem cœptam à defuncto adulterij accuſationem & renouare & perſequi poteſt[i]. Sic enim quando dicimus donatoris hæredem ex donatarij ingratitudine donationem reuocare non poſſe, lex nominatim adiicit, hæredi adimi querimoniæ primordium, vt oſtenderet heredem ab accuſationis quidem

a l.26. maritus. ff. ad leg. Iul. de adult.

b cap. quemadmodum. §. 1. ext. de iureiur.

c Suet. in Domitiano cap. 8.

d Laonicus Calchondilas lib. 3. de rebus Turcicis.

e Niceph. eccleſ. hiſt. lib. 8. cap. 40. Hiſt. Tripart. li. 1. cap. 11.

f D. Hiero. in cap. 19. D. Matthæi.

g l. caſtitati. C. ad leg. Iul. de adult. l. 2. §. vnde. ff. eo.

h Demoſth. in orat. contra Neæram.

i l. Poſthumus §. vlt. ff. de inoff. teſt. l. ſi pater, C. eod. tit. Guido Pap. qu. 212.

primordio repelli & excludi, ſed querimoniam à defuncto cœptam licere pœnali iudicio perſequi[a]. Titia non innocentiam præſcribit & allegat, ſed tempus obiicit. Quaſi verò vlla ſit temporis præſcriptio, quæ dedecus tantùm & nefarij criminis infamiam & tegere & abolere queat: Maximè cùm in hac cauſa obiiciatur adulterij crimen non capitali accuſatione, ſed ad eum præcipuè finem, vt à petitione dotis, doarij ac cæterorum, quæ à marito donata ſunt, Titia quaſi indignitatis iure repellatur. At petitionis illius reſpectu integra res eſt & cauſa illæſa. Neque enim adhuc quicquam Titiæ vel præſtitum, vel ſolutum, vel etiam adiudicatum fuit. Deinde aduerſus Titiam non ſola proponitur adulterij querela, ſed ſimul etiam maius & atrocius parricidij crimen obiicitur. Accuſatur enim Titia quaſi cædis mariti particeps fuerit & conſcia. Illa poſt coniugium adulterio pollutum, crudele parricidium aduerſus maritum machinata, homicidam intromiſit, nutantem confirmauit, irruentem iuuit, & hortatu ſuo ad cædem cruentam & nefariam impulit. Dicebat Marcus Cato, *Nullum tantum ſcelus aut tam magnum facinus eſſe ad quod ſuſcipiendum libido voluptatis, violatæque pudicitiæ audacia non impellat.* Crimen autem iſtud quàm nefarium ſit, inde ſatis patet, quòd ipſa etiam ſola machinatio Pontificiis conſtitutionibus coercetur, & ſeueriſſimè punitur[b]. Leges autem ciuiles crimen hoc adeò horrendum & nefarium exiſtimauerunt, vt ob atrocitatem ſceleris parricidium appellauerint[c]. Danai filias Horatius ita deteſtatur. *Impiæ nam quid potuere maius? Impiæ ſponſos potuere duro Perdere ferro*[d]. Hoc ſæuiſſimum parrici-

a d.l.fin.C. de reuoc. donat.

b cap. ſuper hoc ext. de eo qui duxit in mat. quam pol luit per. ad cap. 1. de diuort. can. admouere. 33. quæſt. 2. can. ſi qua mul. 31. quæſt. 1. cã. interfectores 33. quæ. 2.

c l. 1. ff. ad leg. Põpeiã de parric. l. 1. C. de his qui parẽtes vel lib. occid. l. fin. C. ad leg. Cor. de ſicar.

d Horat. li. 2. carm. ode 3.

dij ab adultera coniuge in maritum perpetrati crimen multa quidem habet exempla, ſed ſcelerata. Nam & Candaules dira vxoris machinatione cæſus eſt[a].Et Alexander magnus Regis Spitamenis, quanquam hoſtis & aduerſarij vxorem, quæ trucidati mariti caput geſtabat, auerſatus eſt, atque illam è caſtris excedere iuſſit[b]. In quadam Indiæ regione cum aliquando contigiſſet virum vxoris dolo interiiſſe, vt deinceps omnis ceſſaret criminis ſuſpicio, conſtitutum fuit vxores cum viris in funere cremari. τὰς γυναῖκας τοῖς ἀνδράσι συγκατακαίεσθαι. Idque Diodorus ſtatutum refert διὰ μίαν γυναῖκα φαρμάκοις ἀνελοῦσαν τὸν ἄνδρα[c]. Cæſar de Galliis agens, *Cum paterfamilias* (inquit) *illuſtriore loco natus deceſſit, eius propinqui conueniunt, & de morte, ſi res in ſuſpicionem venit, de vxoribus in ſeruilem modum quæſtionem habent: & ſi compertum eſt, igni atque omnibus tormẽtis excruciatas interficiũt*[d]. *Non ægrè feret mulier* (inquit Imperator) *ſi torqueatur, quæ venenis ſuis viſcera hominis extinguit*[e].Hinc fit vt diuinum numen ſeuera vltione ſcelus hoc adeò nefarium vindicare ſoleat. Vipera in coitu maſculum enecat, ſed poſtea partus exeſo matris vtero in lucẽ editur: Idque natura videtur voluiſſe, vt in vindictã necati parentis proles parricidio gigneretur[f]. Sic etiam frequenter contingit, vt nefariæ illæ mulieres quæ fraude mala aut venenis in maritos ſæuiunt, filios habeant tanti ſceleris vltores. Fabricianum Plutarchus memorat vxoris adulteræ machinatione trucidatum: Huius infantem filiũ Fabia defuncti ſoror ſeruauit. Ille cũ adultus matrẽ interemiſſet, à Senatu abſolutus eſt[g]. Cur non etiam Sempronio licebit, vt quemadmodum bonorum Meuij fratris hæres eſt, ſic etiam

a Herod. li. 1.

b Quintus Curtius lib. 8.

c Diodorus Siculus lib. 19.

d Cæſar li. 6. commẽt.

e l. 3. C. de quæſtionibus.

f Herodotus in Thalia lib. 3.

g Plutarc. in Parallelis.

tanti parricidij vindictam in iudicio perſequi poſſit? Antiqui mulierem quæ impudica & adultera eſſet, eandem quoque veneficam facilè præſumebãt [a]. Sicut enim mulier caſta, dicitur ſocia rei humanæ & diuinæ domus [b]: ita etiam cùm impudica eſt, omnia diuini & humani iuris vincula, quantumuis arctiſſima, commiſſo adulterio reuellit. Titiam adulterã fuiſſe facilè Sẽpronius probabit. Quid ergo mirum ſi in necem mariti conſpirauit? Auſonius, *Toxica zelotypo dedit vxor mœcha marito* [c]. Diuus Hieronymus de muliere loquens, *In odium vertetur ac iurgia* (inquit) *& niſi citò conſulueris, parabit venena* [d]. Solent autem (inquiunt canones) nuptarũ mulierum corruptores vitæ maritorum inſidiari [e]. Sed Titia veritate obiecti criminis oppreſſa ad argutias confugit, eiúſque vna hæc defenſio eſt, non ſatis eſſe crimen iſtud per modum exceptionis proponi & obiici, ſed accuſationem ritè & ſecundùm leges facta inſcriptione inſtitui oportere. Itaque vnum iſtud examinemus. Iudicium hoc non criminale eſt & extraordinarium, ſed ciuilis eſt actio, per quam Titia ſibi dotem, doarium, cæteráque ſibi à defuncto marito donata præſtari & exolui petit. Hæres vt petitio iſta reiiciatur & adulterij crimen, & mariti necem opponit, quæ crimina viduam omni petitione priuant [f]. Opponit autem, non tam vt in hoc iudicio vindictam exerceat, ſed tuendi iuris ſui cauſa, & vt ipſe à petitione Titiæ abſolui poſſit. Hoc non minùs rectè & ritè per modum exceptionis fieri poteſt, quàm ſi facta inſcriptione accuſatio inſtitueretur [g]. Sic falſi quæſtio proponi poteſt aut criminaliter accuſatione inſtituta, aut ciuiliter per exceptionem [h]. Si teſtis reiiciatur

[a] Quint. li. 5. tit. de exemplis.

[b] l. aduerſ. C. de crimi ne expilatæ hæred.

[c] Auſon. epigram. 10. in Eunapianam.

[d] D. Hier. in lib. aduerſus Iouinianum.

[e] can. ſi quis viuẽte 31. quæſt. 1.

[f] Boer. dec. 262.

[g] cap. 2 ext. de ord. cognit. l. interdũ. ff de pub. iudic.

[h] l. Damus licentiã. C. ad l. Corn. de falſis.

ciatur quaſi homicida, adulter, aut alio infamię genere notatus, non eſt neceſſe accuſationem aduerſus eum inſtitui [a]. Si pater exheredet filiũ quaſi impiũ, aut quia violentas manus in patrẽ intulerit, nõ cogitur hæres inſtitutus accuſatione propoſita filiũ criminaliter perſequi, verùm ſatis eſt ciuiliter agẽdo exhæredationis cauſſas probet. Põponia Curianum filiũ exhæredauerat, Pliniúmq;, & quoſdam alios hæredes inſtituerat: Cùm Curianus de inofficioſa exhæredatione conquereretur, Plinius Corellium & Frontinum in conſilium adhibuit, ex quorum ſententia, *Videtur Curiane* (inquit Plinius) *mater tua iuſtas habuiſſe cauſas iraſcẽdi tibi* [b]. Vlpianus eleganter, *Siquis* (inquit) *actiones, quæ ex maleficio oriũtur, velit exequi, ſiquidẽ pecuniariter agere velit, ad ius ordinariũ remittẽdus eſt, nec cogẽdus erit in crimine ſubſcribere: Enimuerò ſi extra ordinẽ eius pœnã exercere velit, tũc ſubſcribere eũ in crimine oportebit.* [c]. At verò non Vlpiani aut Iuriſconſultorũ authoritas, ſed Titiam ſola ſceleris conſcientia mouet. Nã ſi ſe innocẽtem ſciret, illa nec calũnias timeret, nec libidinum ſuarum turpitudines in ſuſpicionem adduci, vel probationes vllas admitti indignaretur, ſed aperta fronte & vultu imperterrito coniugij caſtè & pudicè exacti fidem probationibus legitimis fieri vltrò deſideraret.

a l. Lucius. ff. de his qui notãt. infamia.

b Plin. li. 5. epiſt. 1.

c l. fin. ff. de priuat. delictis.

PRO TITIA. Nihil eſt facilius quàm vitia verbis inſectari: nihil ſpecioſius quàm crimina dãnare. Nam cùm nobis hoc à natura ſit inſitum, vt virtutem laudemus & admiremur, vitia execremur & abhorreamus: imò & ipſos ſceleratos nequitiæ ſuæ pudeat: nulla poteſt proponi gratior & plauſibilior oratio, quàm eius qui crimina, improbitatẽ,

& ſcelera verbis deteſtatur. Adulterium vituperâſti: quis laudat? Adulteras lucris nuptialibus priuari debere dicis, quis hoc non fatetur? Vxores quæ vel maritos ipſæ trucidarunt, vel cædis eorum participes & conſciæ fuerunt, tam dote quàm cæteris à marito relictis indignas aſſeris: imò quis illas non modò bonis, ſed & luce ipſa priuari debere inficiatur? Quid ergo neceſſe fuit tot ſententiis, tot exemplis rem apertè nefandam tam prolixa oratione, tanta contentione, nullo contradicente execrari? Vitia criminari & vituperare nemini nõ facile eſt: ſed reum qui in iudicio accuſatur, certis rationibus, veriſque probationum argumentis conuincere, hoc opus, hic labor eſt, hæc demùm vera propriáque oratoris laus erit. Accuſatur Titia: Nouúmne videbitur pudicam eſſe, & integræ famæ mulierem, cuius innocentia calumniis, maledictis, & mendaciis petita & laceſſita fuerit? In tanta tamen teſtium facilitate imprudentiæ eſſet & temeritatis, probationes aut accuſationes alias admittere, quàm eas quæ ſecundùm leges & iura ſunt. Itaque ſi hîc primùm de adulterio illo agamus, quod conſtante matrimonio cõmiſſum arguitur: eius probationem nullo caſu recipi & admitti debere conſtat. Indignum enim eſt criminali iudicio vexare & perſequi eam, cuius non modò famæ maritus pepercit, ſed & quã donationibus & liberalitate ſua ornauit. Maritus quidem ipſe vindex eſt thori genialis[a]: Hæres autẽ iudicium morum habere non debet. *De moribus actio* (inquit lex) *vltra perſonam extendi non poteſt.* [b]) Quintilianus, *Mariti mores excutiant* (inquit) *mariti ſeueritatem deſiderent: liberis ſatis eſt quòd nati ſunt*[c]. Quid verò tã abſurdũ, quàm vxoris mores qui defuncto

a *L. 30. quã uu. C. ad legem Iul. de adult.*
b *L. 1, tit. de dotibus. C. Theod.*
c *Quintil. decla. 339.*

ſuncto placuerunt, ab eius hæredibus tanquam grauiores accuſari & reprehendi: cùm maximè adulterij crimen & impudicitiæ iniuria ſolam mariti perſonam reſpiciat? *Iniuriarum actio* (inquit Cicero) *imminutæ exiſtimationis dolorem continet.* Licuit ergo defuncto iniuriam, ſi quæ fuerat, diſſimulatione ſua abolere. *Iniuriarum remedium eſt obliuio*, inquit Seneca [a]. Vt & generaliter vnuſquiſque iniuriam ſibi illatam diſſimulationis voluntariæ patientia condonare & remittere poteſt [b]. Seruus, qui nimis diſſoluta incuria cuſtodiam domini neglexit, punitur ex Sillaniano, ſed domini venia ex diſſimulatione facilè præſumitur [c]. Sic etiam ſi felonia à vaſſallo commiſſa arguatur, nec de ea dominus conqueſtus eſt, vel ſi querelam ſemel aliquando inſtitutam omiſerit, non poſſunt hæredes domini noua accuſatione feudum ex cauſa feloniæ in defunctum commiſſæ repetere [d]. Eadémque ratione ſi teſtator nullam filiorum quaſi ingratorum mentionem fecerit, non licebit hæredi filios ingratitudinis arguere [e]. Si donatarius ingratus probetur, agente donatore reuocabitur donatio: ſed ſi donator, quem iniuria tangit, non eſt conqueſtus, perpetuum hæredi imponetur ſilentium: neque ei querimoniæ primordium licebit [f]. Ingrati actio moueri poteſt à filiis hæredibus patroni ob iniuriam ipſis, non autem defuncto illatam [g]. Meuius quidem olim conqueſtus eſt, ſed ſtatim deſtitit, cùm agnouiſſet ſe ab initio vana & falſa indignatione incitatum ad accuſandum deſcendiſſe. Lex autem maritum laudat, qui magno prudentiæ moderamine crimina vxori obiecta remittit [h]. Imò etiam adulterij damnatam poteſt maritus reducere, & Iuſtinianus adulteram

a *Seneca epiſt. 94.*
b *l. non ſolum. §. 1. ff. de iniuriis § fin. de iniuriis in Inſtit.*
c *l. 1. § fin. ff. ad Sena. Sillan.*
d *Cap. 1. §. inſuper. & ibi gloſſa in verb. non ſuccedat. & ibidem Baldus de prohibita feud. alien.*
e *L. omnimodo & ibi gloſſa. in verb. non licebit. Co. de inoffic. teſt.*
f *l. 1. fin. C. de reuoc. donat.*
g *l. qui manumittuntur. Cod. de operis libert. l. liberti. Cod. de libert. & eorum liberis.*
h *L. ſiue metu. Cod. ad l. Iul. de adult. l. mariti in pr. ff. eodem.*

quidem iubet verberari & in monaſterium detrudi: viro tamen poteſtatem facit eam repetendi, ſi velit, intra biennium [a]. Non ergo prohibetur reconciliatio etiam in ea quę adulterij non modò accuſata, ſed & damnata eſt. Diuus Auguſtinus coniugum reconciliationem multis verbis commendat, *An tu pollutam exiſtimas* (inquit) *quam baptiſmus & pœnitentia purgauit? Quam Deus emendauit, ea tibi non debet videri polluta* [b]. Arelatenſis Cōcilij canones non tam reconciliationem prohibent quàm à muliere adultera pœnitentiam exigunt. Quinimò ſicut maritus qui adulteram nō acta pœnitentia retinet, particeps criminis dicitur: Ita etiā canones adulteram, quæ pœnitentiā egit, recipi debere ſuadent [c]. Hæc autem omnia proponit Titia, non quòd crimen fateatur, vel de innocentia ſua diffidat, aut ex ſola mariti venia impunitatem quærat, ſed vt reiecta accuſatione calumniis & teſtium corruptelæ viam omnem præcludat. Quod autem attinet ad adulterium pendente anno luctus commiſſum: adulterij accuſationem leges quinquennio finiri voluerunt [d]. Tutius eſt ergo & prudentius vt corruptiſſimo hoc ſeculo excludatur & ſecundùm leges reiiciatur omnis calumniandi accuſatio. Itaque in hac cauſa conſiderandum videtur quo tandem tempore hæres iſte ad accuſandum proceſſit. Ciuilis de dote, doario, & donationibus controuerſia longo tempore exagitata eſt. Hæres litem per decennium multis exquiſitis ſuffugiis protraxit, nulla facta adulterij mentione. Tandē Sempronius cùm paratam videret poſt multas moras condemnationem, calumniam iſtam mala mente poſt decennium excogitauit. Quid verò iniquius eſſet

quàm

a Nouella 134. cap. 10

b D. Aug. lib. 2. ad Pollentiū.

c Cā. de benedicto & cā. quod autē 32 quæſt. 1. cap. ſi vir ſciēs ext. de adult. & ſtupr.

d L. adulter. Cod. ad leg. Iul. de adult. l. mariti. § præterea. l. quinquennium. ff. eo. tit.

quàm accuſationem hanc poſt quinquennij, imò decennij lapſum admitti, ſi quidem finiri tanto tempore accuſandi licentiam leges voluerunt? Nunc verò illud vnum ſupereſt atrox & nefandum facinus, cuius ſuſpicione miſeræ iſtius conditio vexatur. Arguitur fuiſſe cędis mariti & conſcia & particeps. Hoc tamen hæres non legitimo vindictæ deſiderio incitatus allegat, ſed vt dotis, doarij, & donationum præſtatione liberetur. *Non iniquè is repelletur* (inquit Papinianus) *qui turpiſſimo exemplo commodum dotis vindictæ domus ſuæ præponere nõ erubuit* [a]. Sempronius ad criminis obiecti probationem admitti deſiderat. Hoc Titia non modò non recuſat, ſed & ipſa poſtulat legitimis probationibus calumniæ veritatem exquiri. Sed vnum eſt in quo vterque hæret: Sempronius ciuiliter & per modum exceptionis crimen iſtud obiicit. Titia non aliter Sempronium debere ad crimen probandum admitti contendit, quàm ſi accuſationem ritè & ſolemniter inſtituat, & ſe accuſatorem apud acta inſcribat, vt ſcilicet crimine non probato ille tanquam calumniator puniatur. Hoc ergo vnum in controuerſia eſt, quòd Sempronius vult impunè calumniari. Titia impedit ne Sempronio liceat in tanto crimine impunè calumniari. Eleganter ſanè Vlpianus, *Si cui crimen obiiciatur* (inquit) *præcedere debet in crimen ſubſcriptio. Quæ res ad id inuenta eſt, ne facilè quis proſiliat ad accuſationem, cùm ſciat inultã ſibi accuſationem nõ futurã* [b]. Illud quidẽ conſtat, tam atrox crimen, ſi probetur, ſatis eſſe, nec aliud quidquã requiri, vt Titia à dotis & doarij petitione repellatur [c]. Sed hoc Sempronij reſpectu non ſufficit. Neque enim ei licet defuncti fratris, cuius

a L. miles. §. ſocer. ff. ad leg. Iul. de adult.

b L. ſi cui crimen. ff. de accuſat. c l. Sororem ff. de his quæ vt indignis. l. Lucius Titius. ff. de iure fiſci. Boerius deciſ. 338.

hæreditatem & bona conſecutus eſt, necem inultam relinquere. Hoc ſi ille facit, indignus fraterna hæreditate iudicabitur, eíque tanquam indigno bona auferentur [a]. Cogitur ergo Sempronius accuſationem inſtituere, & Titiam pœnali iudicio perſequi. Sic etiam Titia hoc iuſtè poſtulat, ne abſque legitima accuſatione pudor eius & exiſtimatio calumnioſè arguatur, nullo legum reſpectu, nullo metu pœnarum quæ aduerſus calumniatores ſtatutæ ſunt. Accuſatores Cicero canibus illis comparat qui in Capitolio alebantur, vt ſignificarent, ſi fures veniſſent. Nam quemadmodum iis ſi luce latrēt, cum deos ſalutatum aliqui venerint, crura ſuffringuntur, quòd acres ſint tunc cùm ſuſpicio nulla eſt: Sic etiam puniendos ait Cicero accuſatores, qui ſine ratione latrant & calumniantur [b]. Lex inſcriptionem accuſationis requirit ad temeritatem agentium extraordinaria animaduerſione coercēdam [c]. Eadémque ratione Imperatores his verbis reſcribunt, *Quiſquis crimen intendit, non impunitam fore nouerit licentiam mentiendi, cùm calumniantes ad vindictam poſcat ſimilitudo ſupplicii* [d].

a *l. heredem. ff. de his quæ vt indignis.*

b *Cicero pro Roſcio.*

c *l. final. ff. de furtis.*

d *l fin. C. de calumniat.*

PRO SEIO (*Qui ſecundus maritus Titiæ erat*) Tres ſunt in Republica magiſtratus, quorum dignitati & imperio parere conueniens eſt [e]. Eccleſiaſtici magiſtratus, quales ſunt Epiſcopi cæteríque Antiſtites, debent Eccleſiæ & clero præeſſe. Politici magiſtratus ſunt præſides, præfecti, cæteríque iudices qui poteſtatem habent iuris dicundi, criminum coercendorum, litium & controuerſiarum dirimendarum. Oeconomicus magiſtratus eſt ipſe paterfamilias, qui domum regit, liberos caſtigat, vxoris mores cenſura legitima corripit & mode-

e *Can. duo iſta 23. qu. 4.*

moderatur. Olim apud Gallos viri in vxores ius vitæ & necis habebant[a]. *Omnis maritus caſtitatis ex actor eſt* (inquit Tertullianus[b].) *Mulieribus ratio caſtitatem perſuadet, pœna legis imponit, terror maritalis extorquet.* Sic enim apud Caſſiodorum reſcribit rex Theodoricus[c]. *Apud Germanos* (inquit Tacitus) *adulterorum pœna quidem præſens erat, ſed maritis permiſſa. Accisis crinibus nudatam coram propinquis expellit domo maritus, ac per omnem vicum verbere agit*[d]. Inter antiquas Romuli leges hæc recitatur à Dionyſio Halicarn. ἁμαρτάνουσα δέ τι γυνὴ δικαστὴν τὸν ἀδικούμενον ἐλάμβανε, καὶ τοῦ μεγέθους τῆς τιμωρίας κύριον." Ταῦτα δὲ οἱ συγγενεῖς μετὰ τοῦ ἀνδρὸς ἐδίκαζον, ἐν οἷς ἦν φθορὰ σώματος[e]. Olim ergo nupta quæ in manum conuenerat, viri iudicio: innupta propinquorum coercitioni permittebatur. Nam imperante Tiberio matronas proſtratæ pudicitiæ propinqui more maiorum coercebant, inquit Suetonius[f]. Affirmare poſſumus viguiſſe domeſtici pudoris diſciplinam & obſeruantiæ maritalis reuerentiam, quandiu adulterarum animaduerſio & pœna maritis ac propinquorum iudicio relicta eſt. Sed ſimulátque poteſtas hæc maritis erepta, ad tribunalia, forum, & iudices protracta eſt, cœpit morum licentia corrumpi paratâ impunitatis ſpe. Matronæ, vbi maritos quaſi ſeueros nimium impudicitiæ ſuæ cenſores, amouerunt: audacter præcipites in omne nefas & diſſolutos mores prorupêre: Nunc iudices habent & cenſores, quos corruptę caſtitatis iniuria non offendit, qui prece vel precio, aut etiam forma corrumpi poſſunt, qui ſuam in alieno dedecore infamiam non cauent, apud quos impunè licet probationes ſubdola mora

a Cæſar. lib.6.
b Tertull. lib. de cultu fœminarum.
c Caſſiodorus lib. 5. variarum epiſt.33.
d Tacitus de moribus Germanorum.
e Dionyſ. Halicarnaſ. lib.2.
f Sueton. in Tiberio ca. 35.

eludere, teſtes criminis refellere, crimen ipſum diſſimulatione & pragmaticorum verſutiis excuſare. Sub Seuero Imperatore memorat Dio, mœchos ter mille accuſatos adulterij, & in ius vocatos, ſed cùm per moras negligenter accuſatores ea iudicia exequerentur, ſecuta eſt omnium impunitas [a]. Melius certè ac prudentius priſci illi iuris Romani conditores, qui in criminis iſtius pœna potiſſimas eſſe mariti partes cenſebant. Aderant quidem propinqui teſtes cognitionis habitæ, ſed iudex erat maritus: Idque non in adulterij tantùm crimine, ſed & quibuſcunque aliis. Tacitus, *Pomponia Gracina* (inquit) *inſignis fœmina Plancio, qui ouans ſe de Britannis retulit, nupta ac ſuperſtitionis externa rea, mariti iudicio permiſſa: Iſque priſco inſtituto, propinquis coram, de capite famáque coniugis cognouit* [b]. Sic & idē Tacitus de Apuleia Varilia, *Adulterii grauiorem pœnam deprecatus Tiberius, vt exemplo maiorum à propinquis ſuis vltra ducenteſimum lapidem remoueretur, ſuaſit* [c]. Eadem ratione cùm de nocturnis Bacchanalium ſacris quæſtio haberetur, Liuius refert mulieres damnatas cognatis, aut in quorum manu eſſent, traditas, vt ipſi in priuato animaduerterent in eas [d]. At verò in Francia nullum adulterio frequentius crimen eſt, quia nullius delicti impudentior venia eſt, nullius rarior pœna, adempta maritis in vxores animaduerſione. Vnde Faber ac nonnulli alij ſcribunt adulterium in Francia non puniri [e]. Hæc autem omnia non ideo referuntur, vt vel crimen tantùm tueri & excuſare, vel vxorem ad delinquendum propoſita impunitate Seius inuitare velit: ſed quia hæredem videt nō tam dolore vllius iniuriæ, quàm auara lucri cupiditate impulſum, id

vnum

a *Xiphilinus à Dione in vita Seueri.*

b *Tacit. lib.13.*

c *Tacit. lib.2.*

d *Liuius lib.39.*

e *Faber in §. ex non ſcripto, de iure naturali gentiū & ciuili, & §. item lex. de publicis iudiciis in Inſtit. & in l.1.Co. quæ ſit longa conſuetudo*

vnum cogitare, non vt defuncti iniurias vindicet, ſed vt defuncti liberalitatem inſigni aliqua calumnia euertere & oppugnare contendat. Vt certè paſſim in iure videas hæredes ſæpè, vt viduas donis & liberalitate defuncti coniugis ſpolient, illis adulteria, maleficia, cædes cruentas calumnioſè obiicere [a]. Itaque conueniens eſt ſoli marito adulterij ab vxore commiſſi accuſationem & cognitionem cõmitti: Tum quia ſolus iniuria afficitur, ideóque mulier ex Romuli lege habebat δικάζειν τὸν ἀδικούμενον. Tum quia ex ſententia Vlpiani, probatam à marito vxorem & quieſcens matrimonium nó debet alius quiſquam turbare atque inquietare [b]. Mulier quæ poſt diſſolutas primas nuptias ad ſecunda vota trãſiit, antequam adulterij accuſari queat, hoc priùs requiritur, vt adulter conuincatur, ac tum demum mulier de integro poteſt accuſari. Neque enim antea admittendus eſt accuſator, ſi quis ſequẽs matrimonium benè concordatũ (vt ait Papinianus) dirimere velit [c]. Aut certè dicere poſſumus cum D. Ambroſió, ſæpè maius eſt in ipſo iudicio peccati peccatum, quàm in ipſo peccato. Itaque cùm Titia per ſeptẽ annos vidua fuerit, nulla aut criminis aut adulterij ſuſpicione, pudor ſecundarum nuptiarum ferre non poteſt, vt lapſo decennio, & Seio ſecundo marito non conquerente, poſſit hæres Meuij eam adulterii quæſtionem mouere, quam leges quinquennio finiri voluerunt. Quod autem Titia cædis mariti prioris cõſcia & particeps fuiſſe arguitur: accuſatio hæc adeò grauis eſt, vt non ciuiliter & per modum exceptionis admitti & recipi debeat, ſed facta ſolemniter inſcriptione de veritate inquiri oportear. Quemadmodum autẽ Cæſar vxorẽ voluit

a *l. 10. ſi ma ritus. Cod. de don. inter virum & vxor. d. l. Sororem de his quæ vt indign. d. l. Lucius de iure fiſci. l. miles. §. ſocer. ff. ad leg. Iul. de adult.*

b *l. Conſtãte ff. ad leg. Iul. de adult.*

c *l. 2. in pr. l. nuptam. l. miles. §. licet l. denuntiaſſe §. 1. ff. ad leg. Iul. de adult.*

nõ modò crimine, ſed & criminis ſuſpicione liberã eſſe, ſic etiam Seij intereſt vt veritas certis probationibus eruatur, non autem vt leui inquiſitione ciuiliter de tam nefario crimine per modum exceptionis cognoſcatur. Deinde in ciuili iudicio nulla fiet criminis damnatio, ſed hoc maximum & grauiſſimum erit, ſi Titia à petitione dotis, & doarij, & omnis lucri nuptialis perſecutione repellatur. Quo caſu relinquetur Seio vxor tanti criminis conuicta, quæ ſi olim perfidioſa conſpiratione in priorem maritum conſpirauit, non minus poterit etiam nunc vitæ ſecundi mariti inſidiari. At ſi accuſatio criminaliter & extra ordinem inſtituatur: Aut de innocentia Titiæ conſtabit, quo caſu punietur Sempronius calumniator: Aut ſi Titia certis pleniſque probationibus criminis conuincatur, capitali ſupplicio affecta Seium omni deinceps ſuſpicione liberabit.

SENATVS reiecta adulterij quæſtione hæredem agentem non admittendum iudicauit. At de cæde prioris mariti, Senatus cenſuit non licere ciuiliter tantùm & per modum exceptionis tam atrox crimen proponere: ſed hæredi non aliter quàm extra ordinem & inſtituta accuſatione, criminis vindictam perſequi conceſſit [a].

[a] Arreſt donné le Ieudy 9. iour de May 1585. plaidant Mornac pour la Damoiſelle Buiſſon pour le ſecond mary, & A. Arnault pour Ioachin Iacques heritier du premier mary.

De æqualitate inter liberos ex pacto ſeruanda.

CAPVT XV.

PATER qui Seium & duas filias habebat, generos ſibi Titium & Meuium aſciuit. Pactis dotalibus inter cæteras de dote conuentiones promittit pater omnes liberos ſuos æqualiter

qualiter ſibi ſucceſſuros,nec ſe filio Seio in hæreditate ſua præcipuum quidquam in filiarum præiudicium donaturum. Exinde tamen pater aut filii vnici blandiciis, aut conſueta patruum in filios maſculos prædilectione, donat Seio præceptionis & prælegati iure fundum Sempronianum, adiecta voluntatis ſuæ declaratione, qua iubebat, vt in cæteris ſuis bonis æqualiter filius & filiæ ſuccederent. Lex municipalis patri aliquid vni ex liberis prælegare non vetabat. Huic paternæ voluntati ſubſcribunt generi eorúmque vxores non vltrò, ſed quia ſoceri iram & offenſam verebantur, atque hunc ſuum iuſtiſſimum metum generi ipſæque filiæ tacita declaratione coram notario habita affirmant & proteſtantur. Donationem illam pater teſtamento confirmat. Poſt patris obitum filius fundum Sempronianum iure præceptionis petit.

PRO FILIO. Nulla ſane ciuilis & aſcititiæ affinitatis iura tantum apud nos valent, quantum ingenui ſanguinis affectus,& veræ ac naturalis proximitatis vincula efficere ſolent. Hoc multa oratione & grauibus argumentis Alexius Comnenus Imperator apud Nicetam differit aduerſus Irenem vxorem, quæ importuno perſuaſionis ſtudio obtinere volebat, vt Alexius ſpreto Ioanne filio Imperium Bryennio genero reſignaret[a]. Hoc idem cauſæ iſtius experientia inter filium & generos cohæredes ſatis oſtendit. Nam & Seius filius meritis officioſáque ſedulitate beneficam in ſe defuncti liberalitatem prouocauit,& pater filium generis naturali propenſione & beneuolentia prætulit. Generi autem affinitatem defuncti,non amica voluntate aut affectu legitimo, ſed auara cupiditate & ex-

[a] *Nicetas initio hiſtoria ſua pag. 1.*

quiſita de bonis pactione captauerũt, & amiſſo demùm ſocero ſupremum eius iudicium aſpernantur & oppugnant. Aduerſus hos Senecæ dictum vſurpari poteſt. *Hac tot millia ad forum prima luce properantia, quàm turpes lites, quantò turpiores aduocatos habẽt. Alius iudicia patris accuſat quæ mereri ſatius*
a Seneca li. 1. de Ira. *fuit,&c*[a]. At verò in hac cauſſa defuncti patris voluntas omni captatoriæ fraudis ſuſpicione vacat: Donationem inter viuos factam defunctus teſtamento confirmauit. Confirmatio & repetita diſpoſitio certiſſimum eſt enixæ voluntatis iudicium. Conſtat aliquando ab ęgrotis iam iámque morituris captatorias voluntates fraudibus, blanditiis, maliſque artibus extorqueri. Seneca de illis agens, qui ægri teſtamenta ordinant, & res ſibi non ampliùs profuturas diuidunt, *Nunquam* (inquit) *diligentius*
b Seneca li. 4. de benef. cap. 11. *damus, nunquã magis iudicia noſtra torquemus*[b]. Quis enim veriſimile crediderit teſtatorem ægrum, doloribus oppreſſum, vicino mortis timore anxium, καὶ ὑπὸ τῆς ἐν τῷ θανάτῳ ταραχῆς στενοχωρούμενον (vt ait Iu-
c Novella 18. de triẽte & ſemiſſe. ſtinianus[c]) quieto mentis iudicio frui, & animo benè compoſito de rebus ſuis diſponere? Solent vt plurimùm habitus animi, corporis temperamenta ſequi. ἀνοήτως δὴ (inquit Plato) καὶ διατεθρυμμένως τινὰ τρόπον ἔχομεν οἱ πλεῖστοι ὅταν ἤδη μέλλειν οἰώμεθα τελευ-
d Plato li. 11. de legibus. τᾶν[d]. Verùm ſi quis ſanus voluntatem ſuam donatione inter viuos teſtatus eſt, eámque ſupremo elogio moriens conſignauit: magnus certè eiuſmodi diſpoſitionis fauor eſt, ingens boni hæredis conmendatio, cui noſſe defuncti patris volũtatem magnæ obligationis inſtar eſt. Hic enim verus dicetur pietatis honos, verum paternæ reuerentiæ monumentum, memoriam defuncti parentis ſupremámque

que eius voluntatem officiosè colere. Philoſophus quidam Stoicæ ſcholæ de vltimis voluntatibus agens Tullium Marcellinum his verbis admonebat, *Non eſſe inhumanum quemadmodum cœna peracta reliquia circunſtantibus diuiduntur, ſic peracta vita aliquid porrigi his, qui totius vitæ miniſtri fuiſſent*[a]. At ſi licere, imò & honeſtum eſſe credimus extraneis teſtamento donare, cur parentibus id, quod cæteris omnibus conceditur, inuidiosè denegabimus? Cur patrem iniqua bonorum interdictione conſtringi volumus, vt ei de rebus ſuis liberè diſponere, & filiorum, pro meritis, amori & beneuolentiæ indulgere non liceat? *Parentum condicionem ſacrauimus* (inquit ille) *quia expediebat liberos tolli: Sollicitandi ad hunc laborem erant incertam adituri fortunã*[b]. Miſera tamen & arctis adſtricta vinculis parentum conditio, ſi quiuis inter extraneos plus iuris, quàm patri inter liberos concedatur. Hoc leges Romanæ noluerunt, ſed teſtamentum patris etiam imperfectum, ſi inter liberos fiat, teneri hæredes agnoſcere ſanxerunt[c]. Et ſi quid patre authore & præſente, omnem reſtitutionis ſpem excludi[d]. Certè Reipubl. intereſt filios obſequiis & officiorum meritis paternum in ſe amorem, beneuolentiam, & liberalitatẽ (quod lex in marito & aliis laudat[e]) prouocare. Domeſtica familiarum œconomia rerũ publicarũ adminiſtrationi meritò comparatur: vnde & ex Homeri ſententia Ariſtoteles parentes veluti domeſticos eſſe magiſtratus ait[f]. Plinius, *Seruis* (inquit) *reſpublica quædam & quaſi ciuitas, domus eſt*[g]. Seneca, *Quia vtile eſt iuuentuti regi, impoſuimus illi quaſi domeſticos magiſtratus, ſub quorũ cuſtodia cõtineatur*[h]. Quẽadmodũ autẽ in Republica publiciſq. iudiciis

a Seneca epiſt. 77.

b Seneca lib. 3. de beneſ. cap. 10.

c L. hac cõſultiſſima. §. ex imperfecto. C. de teſtament.

d L. fin. C. qui & aduerſus quos in integrũ reſtit. non poſſunt.

e L. fin. ſi quis aliquẽ teſtari. ff. & Cod.

f Ariſtoteles lib. 1. ca. 8. de Republica.

g Plinius lib. 18. epiſt. 16.

h Seneca lib. 3. de beneſ. cap. 11

honores, præmia & dignitates his quidem conceduntur, aliis verò aut in totum denegantur, aut certè pro meritis diſtribuuntur: pœnas autē diuerſas ſtatui videmus, variáque eſſe delinquentiū ſupplicia & animaduerſiones: his vita capitali ſupplicio demitur, illis verò bona duntaxat auferuntur: Sic etiam in domeſtica familiarum diſciplina exhæredatio, quæ ſummum eſt patriæ poteſtatis fulmen, parentibus aduerſus ſolos liberos ingratos, δυσκόλους, & peruicaces conceſſa eſt: Vnde & lege diuina filius, quem pater proteruum & contumacem apud ſeniores ciuitatis accuſabat, lapidibus obruebatur [a]. Pater Caſſij Conſulis, cauſa filij domi cognita, eum verberauit ac necauit[b]. At ſi quis liberos habet non omnes omnino perditos & flagitioſos, ſed tamen officiis & meritis diſtantes, dum eorum alij officioſiſſimi ſunt, alij minus feruenti obſequio patris beneuolentiam conciliant: cur non liberis permittetur laudabili honeſtáque officiorum & obſequij contentione certare? Parentibus autem, qui magiſtratus familiares ſunt & domeſtici, præmia moderato iudicio diſtribuere liceat, & in bonorum prærogatiua his quidem portionem maiorem, illis autem pro officiorum modicitate minorem relinquere, vt iſta parētum στοργὴ φυσικὴ, proportionem amet non arithmeticam, ſed eā, quæ meritis expenditur, geometricam: ne vſurpetur illud Homericum: Ἐν δ' ἰῇ τιμῇ ἠμὲν κακὸς, ἠδὲ καὶ ἐσθλός [c]. Rectè Plinius, *Si omnia confuſa, turbata, permiſta ſint, nihil eſt ipſa æqualitate inæqualius* [d]. Laudandi autem liberi qui parentum cineres quietos eſſe patiuntur, nec paternas voluntates in rerum hæreditariarum diuiſione reſcindi procurant. Sic enim

Aphro-

a *Deutero. cap. 21.*
b *Liuius lib. 2.*
c Homerus Iliad. 1.
d Plinius lib. 9. epiſt. 5.

Aphronia matris teſtamentum, quamuis iniuſtum, patientia honorare, quàm iudicio conuellere ſatius eſſe duxit [a]. Eleganter Seneca, *Nulla vi verborum, nulla ingenii facultate exprimi poteſt, quãtum opus ſit, quàm laudabile, quámque nunquam à memoria hominum exiturum, poſſe hoc dicere, Parentibus meis parui, ceſſi imperio eorum, ſiue æquum ſiue iniquum fuit obſequentem ſubmiſſúmque me prabui.* Contumelioſum autem eſt quòd generi iſti, quibus & præſentibus & conſentientibus donatio facta eſt, clandeſtinam contrariæ voluntatis proteſtationem allegant. Quæ iſta calliditas eſt, quæve deinceps ſecura contractuum firmitas ſperari poteſt, ſi aliud palàm, aliud clàm velle permittatur: liceátque clandeſtina fraude & aſtuta proteſtatione ſuſpenſam retinere conuentionum omnium, quæ ineuntur, validitatem? Verùm omittamus fauorem paternæ voluntatis, liberorum obſequium, hæredum obſeruantiam, generorum conſenſum: ac ſummo iure cauſæ iſtius merita excutiamus. Donatione nihil aliud contineri conſtat, niſi quod lege municipali donari permittitur. Nihil ergo aliud obiici poteſt, niſi ea pactio quæ filiarum tabulis dotalibus continetur, quibus defunctus promiſiſſe dicitur omnes liberos ex æquis portionibus in bonis ſuis ſine vlla prærogatiua aut præceptione ſucceſſuros. Hoc autem vt rectius examinetur, duo exquiri oportet: Prius, an pactio illa ex iuris diſpoſitione valeat & ſubſiſtat: Poſterius, an defuncto patri cõuentionem illam contraria voluntate reuocare licuerit. Quò ad priùs generali iuris regula definitur pactiones omnes reiici, quibus hæredẽ aliquem inſtituere obligamur, ſiue ex aſſe, ſiue ex certis portio-

a *Valer. Max. lib. 8 cap. 8.*

b *Seneca lib. 3. de bene f. in fine.*

nibus. Imò omnes, qualeſcũq; ſint, de viuentis hæreditate conuentiones videri nullas. Sunt enim eiuſmodi pacta contra bonos mores. Nam & captãdę mortis alienæ deſyderium iniiciunt, & habent expectationem triſtis euentus[a]. Hæreditas ergo pactis neque dari neque adimi poteſt, neç aliis modis tranſmitti, præterquàm teſtamento vel ab inteſtato[b] Conuentiones autem omnes quacũque forma & quibuſcunquę modis conceptæ, ſiue dotali inſtrumento contineantur, ſiue alia quauis pactione viuentis hæreditatem diuidant, aut quauis ratione diſtribuant, valere & ſubſiſtere non poſſunt[c]. Sed enim, vt poſterior quęſtio excutiatur, demus pactionem à defuncto patre de bonis ſuis inter liberos partiendis & ęquali rerum diuiſione initam valere: lex tamen non aliter eas conuentiones probat & admittit, quàm ſi is, de cuius ſucceſſione agitur, in eadem voluntate ad extremum vſque vitę ſpiritũ perſtiterit[d]. Talis ergo volũtas ambulatoria, çenſetur, nec perpetuum eſt & neceſſarium pręſtiti conſenſus vinculum: ſed ab eo, quandiu viuit, volũtas illa quocũque tempore reuocari liberè poteſt[e]. Neque enim tam donatio aut pactio, quàm ſupremi iudicij diuiſio, quę reuocabilis ſit, cẽſeri debet[f]. Ergo ſuprema voluntas, ſi quę alia fiat, potior habeatur. *Nemo enim* (inquit Iuriſconſultus) *eam ſibi poteſt legẽ dicere vt à priore decedere nõ liceat*[g]. Et ex Nouellis Iuſtiniani conſtitutionibus paterna diſpoſitio de bonorũ ſiue ęquali, ſiue inęquali diuiſione, nõn aliter locũ habet quàm ſi pater vſque ad extremum vitę ſpiritũ in ea perſeuerauerit[h]. Defunctus itaque prima pactione de rerũ ſuarũ diuiſione egit; Nõ tamẽ eã ſibi legem aut dixit aut dicere potuit,

vt

a L. fin. C. de pactis l. ex eo. C. de inutil. ſtip. l. ſtipulatio hoc modo concepta. ff. de verb. obligat.

b L. fin. ff. de ſuis & legit. hære. l. 1 ff ſi tabula teſta. nõ extabũt.

c L. pactum quod. C. de pactis. l. ſi quis mihi. §. ſed vtrũ. ff. de adquir. hære.

d d. l. fin. C. de pactis.

e l. 1 C. de ſacroſ. eccl. l. cũ hic ſtatus in princ. ff de donat. inter virum & vxor.

f l. ſi filia, §. ſi pater. ff fam. erciſ. l. cogitatione. C. eod. tit.

g L. 22. ſi quis in principio. ff. de leg. 3.

h Nouella 18 de triẽte & ſemiſſe cap. 7. & Nouella 107. de diſp. paterno.

vt non poſtea pœnitentiæ locus eſſet. Sed licuit poſteriore vel etiam contraria voluntate aliter de rebus ſuis diſponere: ac præſertim in fauorem filij, qui non ſuaſionibus aut blanditiis, ſed meritis & officiis patris in ſe beneuolentiam prouocauit.

PRO GENERIS. Conuentiones illæ præcipuo inter cæteras fauore commendantur quas pactis dotalibus contineri videmus. Æqualitatis fidẽ & promiſſionem defunctus pater volens dictauit & ſubſignauit, filiáſque collocando legem familiæ rebúſque diuidundis dixit. Si quæ voluntas priori contraria exinde ſubſecuta eſt, illa non modò æqualitati ac potiùs æquitati aduerſa cenſeri, ſed & malis artibus & fallacibus blanditiis extorta præſumi debet. Prudentiſſimus Solon teſtamentorum iura primus Athenis conſtituit: teſtandi tamen licentiam non quibuſuis, ſed iis tantùm conceſſit qui liberos non haberent [a]. Hoc enim requirit liberorum procreationis vinculum, vt qui liberos habet, bona filiis, familiæ, & legitimę poſteritati reſeruare teneatur. Plato non alias teſtantium voluntates ratas haberi volebat, quàm eas quæ iuri communi cõſentaneæ eſſent, vt publica ciuitatis lex ciuium omnium teſtamenta contineret. νόμῳ γὰρ τῷ ἄρχοντι τῶν οἴκων, ὅπως ἂν μὴ ἐξερημῶνται, τὸ κοινὸν τῆς πόλεως προστάττει τὴν ἐπιμέλειαν, vt eleganter ait Iſęus [b]. Romæ vetus lex 12. tabularum iubebat, vti quiſque rei ſuę legaſſit ita ius eſſe: ſed & vſus & ſequentis ſęculi experientiá docuit nimiam illam teſtantium licentiam adhibito aliquo moderamine & ęquitatis regula retineri & coerceri debere. Hinc Legitimę detractio: hinc Falcidię ratio originem & initium habuêre. Ac pleręque huius regni cõſuetudi-

[a] Plutarch. in Solone.

[b] Iſaeus in orat. de Apollod. hæred.

nes ſuprema teſtantiũ iudicia ſeueritate ſumma vel reſcindunt, vel aliquo voluntatis temperamento limitant & reſtringunt. At verò hoc vnum Generi iſti poſtulant, vt vel ex lege municipali bona ab inteſtato diuidantur, vel primæ patri voluntati ſtetur, ac ſolemnis illa diſpoſitio pactis dotalibus inita obſeruetur. Nec eſt quòd in hac cauſſa filius naturalem parentum in liberos propenſionem proponat, & paternos iactet affectus. Neque enim in hac lite de extraneis agitur. Generi quippe loco filiorum ſunt. Philo Iudæus, γαμβροὶ γὰρ ἀνθ' υἱῶν πενθεροῖς, καὶ ἀντὶ πατέρων γαμβροῖς πενθεροί[a]. Imò ne quidem de ipſis generis agitur. Hæc enim filiarum cauſa eſt, quarum intuitu legitima patris hæreditas cõtrouertitur. Illæ patrem nõ minùs piè & obſequio ſè veneratæ ſunt, neque in obſequij aut obſeruãtiæ gloria filio vnquam ceſſerunt. Tigranes Artabani filius cùm audiſſet præmia eorum, qui Olympicis certaminibus viciſſent, eſſe oleaginam coronã, Græcos præſente Xerxe admiratus eſt, quòd non lucri aut pecuniarum ſpe, ſed virtutis cauſa certarent[b]. Seius inter libros laudabilem fore æmulationem dixit, ſi in patrem officiorum meritis contendant. Hæc ſanè honeſta videatur contentio, ſi modò virtutis cauſa fiat, ſicque præmium oleagina pietatis corona, neque aut lucri aut hæreditatis captandæ occaſio ſpectetur. Rectè, Cicero, *mihi quidem etiam veræ hereditates non honeſtæ videntur, ſi ſint malitioſis blanditiis officiorum, non veritate, ſed ſimulatione quæſitæ*[c]. Ipſa quidem natura in filias nõ minùs, quã in maſculos, ſuam στοργὴν φυσικὴν ſolet impertire. Timenus Argiuorum Rex filiam Hyrnethonem poſthabitis filiis prædilexit: ſed cũ regni ſucceſſionem

a Philo Iudæus lib. 2. de monarc.

b Herodot lib. 8.

c Cicero lib. 3. offic.

nem ei & Deiphonti genero deſtinaret, infœlicem fuiſſe inæqualis illius affectus exitum Pauſanias memorat [a]. Heſiodus vt conſeruetur familiarum amplitudo, vnico filio bona paterna relinqui ſuadet, μουνογενῆ παῖδα τῶν πατρώων ἐπίκληρον εἶναι, ne ſi hæreditas in fruſta & partes plures ſecetur & diuidatur, idem accidat quod in Gynde fluuio Cyrus effecit, vt cùm in plures riuos eum diuiſiſſet, deinceps imbecilliore alueo flueret & decurreret [b] Hãc Heſiodi ſententiam Plutarchus reprehendens exiſtimat liberorum concordiam, quæ potiſſimum ex æqualitate procedere ſolet, familiæ vires & amplitudinem non minus, quàm bona, conſeruare [c]. Attica lege cauebatur ἅπαντας τοὺς γνησίους ἰσομοίρους εἶναι τῶν πατρώων [d]. In hanc autem controuerſia illud vnum diſquiri debet, an pactio illa prima, quæ inſtrumentis dotalibus continebatur, partis voluntatẽ perpetuò obligationis nexu ita deuinxerit, vt is exinde contraria pactione de rebus ſuis diſponere nõ poſſet. Dotalium conuentionum magnam eſſe authoritatem & commendationem cõſtat, ac præcipuè in hoc Galliæ regno, in quo inualuit quaſcunque pactiones in contractu matrimonij initas valere, & ſine vlla pœnitentiæ aut reuocationis ſpe approbari. Idque Ioannes Faber & plerique alij iuris noſtri Doctores teſtantur [e]. Hoc enim priſcæ Francorum leges volunt, vt quicquid pactis dotalibus conuenit, *perpetualiter inconuulſum permaneat* [f]. Itaque qualiſcunque pactio, & quæuis in contrahẽdo matrimonio promiſſa fides ſeruari debet, ſiue de hæreditatis futuræ diuiſione, ſiue de preſenti bonorum diſpoſitione agatur. Hinc fit vt in iſto Franciæ regno, ac maximè in iis Franciæ regioni-

a *Pauſanias li. 2. in Corinth.*

b *Herodot. lib. 1.*

c *Plutarc. περὶ φιλαδελφ.*

d *Iſeus de Philoctet. hæred.*

e *Faber ad l. de fideicommiſſ. Cod. de trã sact.*

f *In legibus Ripuariorum tit. 39. de dot. mulierum.*

bus, quæ iure ſcripto legibúſque Romanis vti dicuntur, futuri coniuges in contractu matrimonij vnum ex filiis naſcituris frequentiſſimè eligant, quem ſibi aut dimidiam bonorum partem, aut etiam in vniuerſum patrimonium, legitima ceteris reſeruata, hæredem inſtituere & deſtinare ſolent: eáque hæredis inſtitutio per contractum matrimonij facta, mutari exinde aut reuocari nequeat. Idque Boerius, Guido Pape, aliique Francici iuris doctores aſſerunt & confirmant [a]. Quin & ex iure feudorum, quod quidem à noſtris hominibus primam originem ſumpſit, non diſſimile eſt quod dicimus ita contrahi poſſe matrimonium, vt exiſtentibus ex priore matrimonio liberis, ſi qui poſtea ex ſecundo matrimonio naſcantur, patri non ſuccedant [b]. Hæ autem pactiones omnes non aliter validæ & legitimę cenſeri noſtro iure poſſunt, quàm ſi ſimul admittamus, nulla diſpoſitione contraria reuocari, neque vllo aut fideicommiſſi, aut pręlegati, aut pręceptionis iure grauari [c]. Neque enim valere dicimus niſi quod durat [d]: & quęcunq. ab initio liberę voluntatis fuerunt, ſi ſemel aliquando promiſſa ſint, fiunt ex poſtfacto neceſſitatis [e]. Quinetiam dotalium conuentionum commēdationi alius fauor & generorum conſideratio accedit. Nam cùm illi promiſſę ęqualitatis fiducia, dote modica cōtenti, vxores duxerint: iniquū eſſet nunc demùm contractis nuptiis legitima ſucceſſionis expectatione priuari eos & decipi. Quod autem generorum filiarúmque conſenſus donationi paternę adhibitus obiicitur, hoc leue eſt nec attendi debet. Coactam voluntatem non eſſe reſpondet Iuriſconſultus. Quis verò iuſtum

metum

a Boerius deciſ. 204. Aufrerius quæſt. 452. Guido Pape quæſt. 205.

b cap. vnico in titulo de filiis natis ex matr. ad morgan. cōtractu. & §. filij nati in tit. ſi de feudo controuerſia ſit.

c l. cohæredi. §. cū filia. ff de vulg. & pup. ſubſtitut.

d l. ſi pro parte. §. verſum. ff. de in rem verſo.

e l ſi ut. C. de act. & obligat.

metum non appellauerit, paterni reſpectus obſeruantiám,& adiectas exhæredandi minas? Velle non creditur qui obſequitur imperio patris vel domini[a]. Seneca, *Non eſt vnum imperandi genus. Imperat princeps ciuibus ſuis, pater liberis, præceptor diſcipulis, tribunus vel centurio militibus*[b]. Non eſt probabile quenquam ſine vi aut alio metu iuri ſuo renũtiare[c]. Vis autem exiſtimari debet, non modò ſi homines vulnerentur, ſed & ſi quid contra legem, contra ius, æquitatémque fiat[d]. Filius autem paret, non aſſentitur[e]. Blando vis latet imperio, ac tum maximè ſi paternus iuſſus in bonorum diuiſione interueniat, túncque non ſolet liberorum conſenſus attendi[f]. Quòd ſi lex iuſtum eſſe metum iudicat illius, qui amiſſione patrimonij ſui mouetur[g]: quis negabit legitimum fuiſſe filiarum & generorum timorem; dum patris irati offenſam eiúſque minas metuerunt[h]. Quintilianus, *Non ſunt preces vbi negandi libertas non eſt*[i]. Minabatur autem pater, idque probationibus factis conſtat ſe, niſi filiæ vltrò donationi conſentire vellent, bona ſua alienaturum & clandeſtina liberalitate pecunias ex venditione coactas filio donaturum. *Suaſio ab eo qui iubere poteſt vim neceßitatis affert*, inquit Tacitus[k]. Sed quid tã longè petitas timoris cauſas exquirimus, cùm ſola paterni reſpectus, debitæque obſeruantiæ conſideratio ſatis eſſe debeat? Nõ eſt alienũ quod Liuius de Tarquinio ſuperbo refert, qui cùm abſentiæ & moræ ſuæ excuſationes allegans diceret diſceptatorem ſe ſumptum inter patrem & filium: Huic Turnus Herdonius, nullam breuiorem eſſe cognitionem ait, quàm inter patrem & filium, pauciſque tranſigi verbis poſſe, Ni pareat

a l. velle. ff. de reg. iur.

b Seneca li. 1. de Clemẽtia.

c cap. ſuper hoc extr. de renunt.

d l. extat, ff. de eo quod met. cauſ.

e l. infraudem in fin. ff. de his quæ vt indign.

f l. ſi quando. Cod. de inoff. teſt.

g l. iuſta. ff. de manumiſſis vindicta. l. ab-bas de eo quòd metus cauſa.

h l. 1. §. quæ onerandæ. ff. quarum rerum act. Doctores ad l. interpoſitas. C. de tranſact.

i Quintil. decla. 281.

k Tacitus lib. 14. Annal.

patri, habiturum infortunium eſſe[a]. Non ergo neceſſe videtur alias iuſtiores timoris cauſas exquirere, quàm paterni numinis minas. Vt neque alia plenior filiarum diſſenſus probatio eſſe poteſt, quàm illa quæ ex proteſtatione facta procedit[b]. POSTREMO filij donatio non æquam inæqualitatis cauſam continet. Filiæ autem paternæ voluntatis commendationi magnum æqualitatis fauorem opponunt. Æqualitatis (inquam) quę inter liberos coli ſummo ſtudio, & obſeruari debet[c], *Subueniendum eſt liberis* (inquit Iuriſconſultus) *quorum portio in vnum filium donationibus collatis imminuta eſt*[d]. Hinc eſt quod pleræque ac ferè omnes Franciæ conſuetudines parẽtibus inhibent, ne filiis ad ſucceſſionem venientibus quicquam prælegare aut præceptionis iure donare liceat. Tantus enim eſt æqualitatis fauor, vt ſi teſtatoris verba quocunque modo obſcura ſint, ea aut ampliari aut reſtringi oporteat prout æqualitas ſuadet[e]. *Prima pars æquitatis eſt æqualitas*, ait Seneca[f]. τὸ γὰρ ἴσον νόμιμον ἀνθρώποις ἔφυ, vt ait Euripides. Iuſtitia (inquit Orpheus) ἐξ ἰσότητος ἀληθείας συνάγουσ' ἀνομίᾳ[g]. Eleganter Diuus Ambroſius, *Iungat liberos æqualis gratia quos æqualis iunxit natura*[h]. Euclydes inter communes ſuas regulas hanc proponit, τὰ τῷ αὐτῷ ἴσα, ἴσα ἐστ' ἀλλήλοις εἰσίν[i]. Vt nec alienum eſt quod Ariſtoteles ait, πρὸς ἐκεῖνα ταὐτότης ἀλλήλοις ταὐτοποιεῖ, δἰο φασι ταὐτὸν αἷμα καὶ ῥίζαν καὶ τὰ τοιαῦτα[k]. Liberi tam maſculi quàm filiæ ab vno eodémque patre deſcendentes æquali diſtantia deriuantur ab eo velut communi omnium ſtipite, & ſunt tãquam

a *Liuius lib. 1.*

b Il a eſté iugé que le reſpect & crainte paternelle ſuffit. par arreſt prononcé en robbe rouge le 14. iour d'Aouſt 1566. par feu M. le Preſident de Harlay cõme i'ay entendu.

c *l. inter filios. Cod. fam. erciſc.*

d *l. 87. Titia. §. Lucius. ff. de legat. 2.*

e *l. cùm pater. §. enictus. ff. de legat. 2. l. quaſitũ. §. ſed & ipſe ff. de fundo inſtructo. l. iam hoc iure. & l. Lucius. ff. de vulg. & pup. ſubſtit.*

f *Seneca epiſt. 30.*

g *Orpheus in hymno Iuſtitia.*

h *D. Ambroſ. lib. de Ioſeph Patriarcha cap. 2.*

i *Euclydes lib. 1. vbi ſunt κοιναὶ ἔννοιαι.*

k *Ariſt. lib. 8. Ethic. cap. 14.*

lineæ

lineæ quę ab eodem centro æqualiter ductæ eadem diſtantia cenſeri & æquales haberi debent. Itaque æquiſſima eſt illa Leonis Imperatoris conſtitutio, vt quemadmodum parentes omnibus liberis ex æquo vitam impertiti ſunt, ita etiam æqualiter vitæ ipſorum proſpiciant: non autem, velut ancipiti libra, illis leuius quiddam, illis verò grauius pro inæquabilitate animi ſui attribuant[a].

SENATVS omnes liberos æquo iure ad paternam ſucceſſionem admitti, nullaque habita donationis, præceptionis, aut prælegati ratione, bona hæreditaria inter Seium & ſorores æqualiter diuidi voluit[b].

De nummorum varia æſtimatione, & vtrum in ſolutione debeat inſpici nummorum valor qui fuit tempore contractus.

CAPVT XVI.

TITIVS acceptis à Mæuio 600. aureis reditum 50. aureorum ei conſtituit, & ſoluturum ſe quot annis 50. aureos ſpondet. Cõſtat autem apud nos ex Pontificij iuris authoritate hanc redituum conſtitutionem legitimam eſſe, quoties duodecimæ ſortis ratio habetur. Hoc enim in debitoris gratiam fit, ſiquidem inuitus debitor ſortem luere & exoluere, niſi cùm libuerit, cogi non poteſt[c]. Titius cùm lõgo poſt tempore vellet ſortem 600. aureorum Meuio debitam exoluere, vt reditu illo annuo & legitima 50. aureorum vſura

a Nouell. Leo 19.

b Arreſt du 14. iour d'Auril 1579. au profit de M. Iean Bernard & Iean Bordat appellans, pour leſquels l'auois eſcrit contre les Turquie inthimé.

c *De reditibus conſtitutis, vide infra lib. 2. c. 8.*

annuatim præſtanda liberaretur: Orta eſt inter creditorem & debitorem ſuper valore nummorũ controuerſia. Nam aurei precium à tempore contractus creuerat, ſiquidem ipſo contractus tempore vniuſcuiuſque aurei valor erat 50. ſolidorum. At eo tẽpore, quo Titius de luendo debito cogitauit, vniuſcuiuſque nummi precium erat 60. ſolidorum. Titius debitor ſpectandum dicebat aureorum precium quod tempore contractus obtinebat. Creditor alterutrum fieri debere contendebat, vt aut ſexcenti aurei in eadem aureorum ſpecie numerarentur, aut ſi debitor alterius generis nummos exoluere vellet, fieret ſolutio ratione præſentis precij, eiúſque æſtimationis quæ nunc eſt, non quæ olim fuit.

PRO TITIO DEBITORE. Quoties nummi publici precium augetur, vel minuitur & vileſcit, id omne ex ſola Principis voluntate, nutu, & authoritate pendet. Subditus in Principis iuſſa, eiúſve qui præeſt, voluntatem inquirere non debet. Neque enim ad priuatos hæc cognitio pertinet, vtrum præſens aurei materia præſtet, vilior ne an pretioſior ſit antiquo aureo: vtrum in ſolidis veteribus minus æris admixtum ſit quàm in iis qui nunc in vſu & commercio ſunt. Nam Princeps materiam ipſam nummorum poteſt infuſione & metallorum mixtione non modò meliorem reddere, ſed & deteriorem ſi viſum fuerit [a]. Itaque cùm populus Romanus ſecundo bello Punico vrgeretur, factus eſt as ſextentarius, ac deinde factus eſt etiam vncialis, ea lege, vt non minor eſſet aſſis noui & imminuti, quàm prioris veteríſque aſſis valor [b]. Hoc ergo vnum priuati attendere & intueri debẽt, quód-

a cap.18. quanto ext. de iureiur.

b Plinius lib.33. cap.3.

quódnam ſit precium illud, quod publica Principis authoritate vnicuique nummo impoſitum eſt. Nicephorus Imperator, ἠλάττωσε τὸ νόμισμα, inquit Cedrenus, & cum omnes nummi imagine alicuius Imperatoris notati, idem valerent: ipſe nummos, qui ſua imagine inſignes eſſent præferri: depreſſis aliorũ preciis, voluit[a]. Itaq; precia vnicuiq; nũmo ab Imperatore aſſignata obſeruari oportuit. Solus enim valor, qui à Principe dictus eſt, nec aliud quid quam ſpectari debet. Vnde & nummos ex corio, ſi publica authoritate confirmẽtur, nõ licet reiicere. Seneca, *Æs alienum habere dicitur, & qui aureos debet & qui coriũ forma publica percuſſum. Quale apud Lacedæmonios fuit, quod vſum numeratæ pecuniæ præſtat: Quo genere obligatus es, hoc fidem exolue*[b]. Imperator Fridericus 2. poſt exhauſtã diuturnitate Italici belli pecuniã omnẽ, iuſſit coriaceam monetã cudi, eiq; valorem aurei Auguſtalis aſſignauit, ſimúlque per prçconẽ edici voluit, ſe bello finito pro ſingulis coriaceis nummis aureũ Auguſtalem reſtituturum. Quod cùm bona fide præſtitiſſet, coriaceæ monetę vſus, qui interea in commercio fuerat, ſatis docuit in pecunia non ipſam materiã, ſed valorẽ & preciũ à Principe aſſignatũ ſpectari, & nũmos non materia ſed publica lege ęſtimari. Itaque ſola precij ratio haberi & attendi debet. Hoc ſi obtinet, quęnam æquitatis regula ferre poteſt, vt debitor pro aureo 50. ſolidorum reddere teneatur aureum, cuius precium præſens valor, & ęſtimatio eſt 60. ſolidorum? Nã ſi hoc fieri oporteat, debitor multò plus reddit quàm acceperat. In mutuo autẽ, ſiue eaſdẽ ſimiléſve, ſiue diuerſas & diuerſi generis ſpecies reddi in debiti luitione contingat, eadem bonitas, idémque

a Cedrenus pag. 542. Zonaras tom. 3. pag. 162.

b Seneca lib. 5. de benef. ca. 14.

valor ſufficit, nec maior requiritur, niſi eas omnes iuris regulas reiiciamus, quibus ex Iuriſconſultorum ſententia ſtatutum eſt in mutuo æquè bonum ex eodem genere reſtitui oportere, nec amplius quidquam deſiderari[a]. DEINDE contractuum alij vnius tantùm gratia & contemplatione celebrantur, alij vtriuſque contrahentium reſpectu ineuntur. Mutuum gratuitum eſt, atque ideò fit gratiâ ſolius accipientis. Nam qui mutuam dat pecuniam nullum inde fœnus recepturus, is demùm liberalis creditor & beneficus habetur. Quo caſu iniquum eſſet in mutui reſtitutione ſeueram interpretationem aduerſus benignum creditorem facere. At verò hic, de quo agitur, contractus fœneratitius eſt, cuius occaſione vſuras quotannis exolui oportuit: legitimas quidem, ſed tamen vſuras. Quid enim aliud eſt reditus 50. aureorum pro 600. aureis, niſi vſura ad legitimum duodecimæ modum reducta, quæ ſanè infra centeſimam eſt, at non multum à centeſima diſtans? Itaque creditor iſte duplicem ex eadem pecunia fructum nititur percipere, vſuram ipſam, & in ſortis reſtitutione vult ratione cuiuſque nummi pro 50. ſolidis ſexaginta exigere. Lucrum ergo duplex creditor conſequi poſtulat, quod neque lex neque æquitatis ratio pati poteſt. TERTIO in eiuſmodi omnibus, in quibus de precio aut æſtimatione agitur, ſemper tempus cõtractus inſpici debet[b]. *Cùm de re euicta agitur, bonitatis æſtimatio ea facienda eſt* (inquit Paulus) *quæ fuit tempore contractus, non euictionis tempore.*[c] Sic etiam ſi de reſcindendo contractu agatur, ſpectari debet valor qui tempore contractus fuit, non is qui poſtea acceſſit[d]. Cur non idem in hac controuerſia ſtatue-

a L. *cùm quid. ff. ſi certum petatur.*

b L. *fundũ Cornelianũ ff. de neuat. l. Rutilia Pola. ff. de contrahen. empt.*

c L. *bonita tis ff. de euictionib.*

d L. *fi. voluntate. C. de reſcind. venditione.*

ſtatuetur? Nam & ipſa æquitas canonica in cenſus exactione, ſi nummorum valor mutatus fuerit, antiquæ monetæ precium & valorem ſpectari iubet[a]. QVARTO generalis eſt iuris regula, vt quem ſpectat commodum, is etiam incommodum ſentire debeat, & viciſſim eadem ſit vtriuſque ratio. At ſi nummi, qui tempore obligationis præſtiti ſunt, reprobi poſtea facti eſſent, ſolutio in alio nummorum genere fieri debuiſſet[b]. Cur non etiam debitoris commodo cedet, ſi exinde aliquid nummorum precio adiectum eſt? Alexius Comnenus Imperator, cùm monetam à deceſſoribus ſuis adulteratam reperiſſet, æneam cudi iuſſit, qua in Imperij expenſis vteretur: In vectigalibus verò probos aureos exigebat[c]. Rectiùs & magnificentius antea fecerat Aurelianus Imperator, qui nouam monetam publicè diſtribuit, & plebem quicquid haberet adulterinæ monetæ tradere iuſſit. Quo facto commercia ab omni confuſione vindicauit[d]. Quid ſi edicto regio poſt obligationem contractam veteres aurei reiecti & reprobi facti eſſent, nónne hoc debitoris incommodo cederet, qui in alio nummorum genere æs alienum luere teneretur? Cur quemadmodum debitori caſus ille & damnum imputaretur, non etiam ſi quid emolumenti & acceſſionis in valore contigit, hoc ille lucrum ſentiet & conſequetur? QVINTO valor ipſe & precium nummi, verè eſt intrinſeca nummi bonitas, ſi quidem in pecunia non corpus aut materia, ſed precium & quantitas ſpectari ſolet[e]. Lex requirit in cadem bonitate ſolui aut reſtitui[f]. Satis eſt ergo ſi idem valor reſtituatur. Neque enim inter priuatos tantùm vbi de ſolutione agi-

a Cap. olim cauſam, & cap. cum canonicis extr. de cenſibus.

b L. creditor in prin. ff. de ſolutionibus.

c Zonaras tom. 3. pag. 237.

d Zoſimus lib. 1 hiſtor.

e L. ſi is cui nummos. ff. de ſolutionibus.

f L. cum quid. ff. ſi certum pet.

nibus. Imò omnes, qualeſcũq; ſint, de viuentis hæreditate conuentiones videri nullas. Sunt enim eiuſmodi pacta contra bonos mores. Nam & captãdę mortis alienæ deſyderium iniiciunt, & habent expectationem triſtis euentus[a]. Hæreditas ergo pactis neque dari neque adimi poteſt, neç aliis modis tranſmitti, præterquàm teſtamento vel ab inteſtato[b] Conuentiones autem omnes quacũque forma & quibuſcunque modis conceptæ, ſiue dotali inſtrumento contineantur, ſiue alia quauis pactione viuentis hæreditatem diuidant, aut quauis ratione diſtribuant, valere & ſubſiſtere non poſſunt[c]. Sed enim, vt poſterior quęſtio excutiatur, demus pactionem à defuncto patre de bonis ſuis inter liberos partiendis & ęquali rerum diuiſione initam valere: lex tamen non aliter eas conuentiones probat & admittit, quàm ſi is, de cuius ſucceſſione agitur, in eadem voluntate ad extremum vſque vitę ſpiritũ perſtiterit[d]. Talis ergo volũtas ambulatoria, cenſetur, nec perpetuum eſt & neceſſarium pręſtiti conſenſus vinculum: ſed ab eo, quandiu viuit, volũtas illa quocũque tempore reuocari liberè poteſt[e]. Neque enim tam donatio aut pactio, quàm ſupremi iudicij diuiſio, quę reuocabilis ſit, cẽſeri debet[f]. Ergo ſuprema voluntas, ſi quę alia fiat, potior habeatur. *Nemo enim* (inquit Iuriſconſultus) *eam ſibi poteſt legẽ dicere vt à priore decedere nõ liceat*[g]. Et ex Nouellis Iuſtiniani conſtitutionibus paterna diſpoſitio de bonorũ ſiue ęquali, ſiue inęquali diuiſione, nõn aliter locũ habet quàm ſi pater vſque ad extremum vitę ſpiritũ in ea perſeuerauerit[h]. Defunctus itaque prima pactione de rerũ ſuarũ diuiſione egit: Nõ tamẽ eã ſibi legem aut dixit aut dicere potuit,

vt

[a] *L. fin. C. de pactis l. ex eo. C. de inutil. ſtip. l. ſtipulatio hoc modo concepta. ff. de verb. obligat.*

[b] *L. fin. ff. de ſuis & legit. hære. l. 1 ff ſi tabulæ teſtamẽ nõ extabũt.*

[c] *L. pactum quod. C. de pactis. l. ſi quis mihi. §. ſed vtrũ. ff. de adquir. hære.*

[d] *d. l. fin. C. de pactis.*

[e] *l. 1 C. de ſacroſ. eccl. l. cũ hic ſtatus in princ. ff de donat. inter virum & vxor.*

[f] *L. ſi filia, §. ſi pater. ff fam. erciſ. l. cogitatione. C. eod. tit.*

[g] *L. 22. ſi quis in principio. ff. de leg. 3.*

[h] *Nouella 18 de triẽte & ſemiſſe cap. 7. & Nouella 107. de diſp. paterno.*

vt non poſtea pœnitentiæ locus eſſet. Sed licuit poſteriore vel etiam contraria voluntate aliter de rebus ſuis diſponere: ac præſertim in fauorem filij, qui non ſuaſionibus aut blanditiis, ſed meritis & officiis patris in ſe beneuolentiam prouocauit.

PRO GENERIS. Conuentiones illæ præcipuo inter cæteras fauore commendantur quas pactis dotalibus contineri videmus. Æqualitatis fidē & promiſſionem defunctus pater volens dictauit & ſubſignauit, filiáſque collocando legem familiæ rebúſque diuidundis dixit. Si quæ voluntas priori contraria exinde ſubſecuta eſt, illa non modò æqualitati ac potiùs æquitati aduerſa cenſeri, ſed & malis artibus & fallacibus blanditiis extorta præſumi debet. Prudentiſſimus Solon teſtamentorum iura primus Athenis conſtituit: teſtandi tamen licentiam non quibuſuis, ſed iis tantùm conceſſit qui liberos non haberent [a]. Hoc enim requirit libero- *a Plutarch. in Solone.* rum procreationis vinculum, vt qui liberos habet, bona filiis, familiæ, & legitimę poſteritati reſeruare teneatur. Plato non alias teſtantium voluntates ratas haberi volebat, quàm eas quæ iuri communi cō ſentaneæ eſſent, vt publica ciuitatis lex ciuium omnium teſtamenta contineret. νόμῳ γὰρ τῷ ἄρχοντι τῶν οἴκων, ὅπως ἂν μὴ ἐξερημῶνται τὸ κοινὴν τῆς πόλεως προστάττει τὴν ἐπιμέλειαν, vt eleganter ait Iſęus [b]. Ro- *b Iſæus in orat. de Apollod. hæred.* mæ vetus lex 12. tabularum iubebat, vti quiſque rei ſuę legaſſit ita ius eſſe: ſed & vſus & ſequentis ſęculi experientiā docuit nimiam illam teſtantium licentiam adhibito aliquo moderamine & ęquitatis regula retineri & coerceri debere. Hinc Legitimę detractio: hinc Falcidię ratio originem & initium habuêre. Ac pleręque huius regni cōſuetudi-

nes ſuprema teſtantiũ iudicia ſeueritate ſumma vel reſcindunt, vel aliquo voluntatis temperamento limitant & reſtringunt. At verò hoc vnum Generi iſti poſtulant, vt vel ex lege municipali bona ab inteſtato diuidantur, vel primæ patri volunta ti ſtetur, ac ſolemnis illa diſpoſitio pactis dotalibus inita obſeruetur. Nec eſt quòd in hac cauſſa filius naturalem parentum in liberos propenſionem pro ponat, & paternos iactet affectus. Neque enim in hac lite de extraneis agitur. Generi quippe loco filiorum ſunt. Philo Iudæus, γαμβροὶ γὰρ ἀνθ' υἱῶν πενθεροῖς, ϗ ἀντὶ πατέρων γαμβροῖς πενθεροί [a]. Imò ne quidem de ipſis generis agitur. Hæc enim filiarum cauſa eſt, quarum intuitu legitima patris hæreditas cõtrouertitur. Illæ patrem nõ minùs piè & obſequio sè veneratæ ſunt, neque in obſequij aut obſeruãtiæ gloria filio vnquam ceſſerunt. Tigranes Artabani filius cùm audiſſet præmia eorum, qui Olympicis certaminibus viciſſent, eſſe oleaginam coronã, Græcos præſente Xerxe admiratus eſt, quòd non lucri aut pecuniarum ſpe, ſed virtutis cauſa certarent [b]. Seius inter libros laudabilem fore æmulationem dixit, ſi in patrem officiorum meritis contendant. Hæc ſanè honeſta videatur contentio, ſi modò virtutis cauſa fiat, ſicque præmium oleagina pietatis corona, neque aut lucri aut hæreditatis captandæ occaſio ſperetur. Rectè, Cicero, *mihi quidem etiam veræ hereditates non honeſtæ videntur, ſi ſint malitioſis blanditiis officiorum, non veritate, ſed ſimulatione quæſitæ* [c]. Ipſa quidem natura in filias nõ minùs, quã in maſculos, ſuam ςοργὴν φυσικὴν ſolet impertire. Timenus Argiuorum Rex filiam Hyrnethonem poſthabitis filiis prædilexit: ſed cũ regni ſucceſſionem

a Philo Iudæus lib. 2. de monarc.

b Herodot. lib. 8.

c Cicero li. 3. offic.

nem ei & Deiphonti genero deſtinaret, infœlicem fuiſſe inæqualis illius affectus exitum Pauſanias memorat [a]. Heſiodus vt conſeruetur familiarum amplitudo, vnico filio bona paterna relinqui ſuadet, μουνογενῆ παῖδα τῶν πατρῴων ἐπίκληρον εἶναι, ne ſi hæreditas in fruſta & partes plures ſecetur & diuidatur, idem accidat quod in Gynde fluuio Cyrus effecit, vt cùm in plures riuos eum diuiſiſſet, deinceps imbecilliore alueo flueret & decurreret [b]. Hãc Heſiodi ſententiam Plutarchus reprehendens exiſtimat liberorum concordiam, quæ potiſſimum ex æqualitate procedere ſolet, familia vires & amplitudinem non minus, quàm bona, conſeruare [c]. Attica lege cauebatur ἅπαντας τοὺς γνησίους ἰσομοίρους εἶναι τῶν πατρῴων [d]. In hanc autem controuerſia illud vnum diſquiri debet, an pactio illa prima, quæ inſtrumentis dotalibus continebatur, partis voluntatẽ perpetuò obligationis nexu ita deuinxerit, vt is exinde contraria pactione de rebus ſuis diſponere nõ poſſet. Dotalium conuentionum magnam eſſe authoritatem & commendationem cõſtat, ac præcipuè in hoc Galliæ regno, in quo inualuit quaſcunque pactiones in contractu matrimonij initas valere, & ſine vlla pœnitentiæ aut reuocationis ſpe approbari. Idque Ioannes Faber & plerique alij iuris noſtri Doctores teſtantur [e]. Hoc enim priſcæ Francorum leges volunt, vt quicquid pactis dotalibus conuenit, *perpetualiter inconuulſum permaneat* [f]. Itaque qualiſcunque pactio, & quæuis in contrahẽdo matrimonio promiſſa fides ſeruari debet, ſiue de hæreditatis futuræ diuiſione, ſiue de præſenti bonorum diſpoſitione agatur. Hinc fit vt in iſto Franciæ regno, ac maximè in iis Franciæ regioni-

a *Pauſanias li. 2. in Corinth.*

b *Herodot. lib. 1.*

c *Plutarc. περὶ φιλαδελφ.*

d *Iſeus de Philoctet. hæred.*

e *Faber ad l. de fideicommiſſ. Cod. de trãſact.*

f *In legibus Ripuariorum. tit. 39. de dot. mulierum.*

bus, quæ iure ſcripto legibúſque Romanis vti dicuntur, futuri coniuges in contractu matrimonij vnum ex filiis naſcituris frequentiſſimè eligant, quem ſibi aut dimidiam bonorum partem, aut etiam in vniuerſum patrimonium, legitima cęteris reſeruata, hæredem inſtituere & deſtinare ſolent: eáque hæredis inſtitutio per contractum matrimonij facta, mutari exinde aut reuocari nequeat. Idque Boerius, Guido Pape, aliique Francici iuris doctores aſſerunt & confirmant [a]. Quin & ex iure feudorum, quod quidem à noſtris hominibus primam originem ſumpſit, non diſſimile eſt quod dicimus ita contrahi poſſe matrimonium, vt exiſtentibus ex priore matrimonio liberis, ſi qui poſtea ex ſecundo matrimonio naſcantur, patri non ſuccedant [b]. Hæ autem pactiones omnes non aliter validæ & legitimę cenſeri noſtro iure poſſunt, quàm ſi ſimul admittamus, nulla diſpoſitione contraria reuocari, neque vllo aut fideicommiſſi, aut pręlegati, aut pręceptionis iure grauari [c]. Neque enim valere dicimus niſi quod durat [d]: & quęcunq. ab initio liberę voluntatis fuerunt, ſi ſemel aliquando promiſſa ſint, fiunt ex poſtfacto neceſſitatis [e]. Quinetiam dotalium conuentionum commẽdationi alius fauor & generorum conſideratio accedit. Nam cùm illi promiſſę ęqualitatis fiducia, dote modica cõtenti, vxores duxerint: iniquũ eſſet nunc demùm contractis nuptiis legitima ſucceſſionis expectatione priuari eos & decipi. Quod autem generorum filiarúmque conſenſus donationi paternę adhibitus obiicitur, hoc leue eſt nec attendi debet. Coactam voluntatem non eſſe reſpondet Iuriſconſultus. Quis verò iuſtum metum

a Boerius decis. 204. Aufrerius quæſt. 452. Guido Pape quæſt. 105.

b cap. vnico in titulo de filiis natis ex matr. ad morgan. cõtractu. & §. filij nati in tit. ſi de feudo conuentio ſit.

c l. coheredi. §. cũ filia. ff de vulg. & pup. ſubſtitut.

d l. ſi pro parte. §. verſum. ff. de in rem verſo.

e l ſi. ut. C. de act. & obligat.

metum non appellauerit, paterni reſpectus obſeruantiam,& adiectas exhæredandi minas? Velle non creditur qui obſequitur imperio patris vel domini[a]. Seneca, *Non eſt vnum imperandi genus. Imperat princeps ciuibus ſuis, pater liberis, præceptor diſcipulis, tribunus vel centurio militibus*[b]. Non eſt probabile quenquam ſine vi aut alio metu iuri ſuo renũtiare[c]. Vis autem exiſtimari debet, non modò ſi homines vulnerentur, ſed & ſi quid contra legem, contra ius, æquitatémque fiat[d]. Filius autem paret, non aſſentitur[e]. Blando vis latet imperio, ac tum maximè ſi paternus iuſſus in bonorum diuiſione interueniat, túncque non ſolet liberorum conſenſus attendi[f]. Quòd ſi lex iuſtum eſſe metum iudicat illius, qui amiſſione patrimonij ſui mouetur[g]: quis negabit legitimum fuiſſe filiarum & generorum timorem, dum patris irati offenſam eiúſque minas metuerunt[h]. Quintilianus, *Non ſunt preces vbi negandi libertas non eſt*[i]. Minabatur autem pater, idque probationibus factis conſtat ſe, niſi filiæ vltrò donationi conſentire vellent, bona ſua alienaturum & clandeſtina liberalitate pecunias ex venditione coactas filio donaturum. *Suaſio ab eo qui iubere poteſt vim neceſſitatis affert*, inquit Tacitus[k]. Sed quid tã longè petitas timoris cauſas exquirimus, cùm ſola paterni reſpectus, debitæque obſeruantiæ conſideratio ſatis eſſe debeat? Nõ eſt alienũ quod Liuius de Tarquinio ſuperbo refert, qui cùm abſentiæ & moræ ſuæ excuſationes allegans diceret diſceptatorem ſe ſumptum inter patrem & filium: Huic Turnus Herdonius, nullam breuiorem eſſe cognitionem ait, quàm inter patrem & filium, paucíſque tranſigi verbis poſſe, Ni pareat

a l. velle. ff. de reg. iur.
b Seneca li. 1. de Clemẽtia.
c cap. ſuper hoc extr. de renunt.
d l. extat, ff. de eo quod met. cauſ.
e l. in fraudem in fin. ff. de his quæ vt indign.
f l. ſi quando. Cod. de inoff. teſt.
g l. iuſta. ff. de manumiſſis vindicta. c. abbas de eo quòd metus cauſa.
h l. 1. §. quæ onerandæ. ff. quarum rerum act. Doctores ad l. interpoſitas. C. de tranſact.
i Quintil. decla. 281.
k Tacitus lib. 14. Annal.

patri, habiturum infortunium eſſe[a]. Non ergo neceſſe videtur alias iuſtiores timoris cauſas exquirere, quàm paterni numinis minas: Vt neque alia plenior filiarum diſſenſus probatio eſſe poteſt, quàm illa quæ ex proteſtatione facta procedit[b]. POSTREMO filij donatio non æquam inæqualitatis cauſam continet. Filiæ autem paternæ voluntatis commendationi magnum æqualitatis fauorem opponunt. Æqualitatis (inquàm) quę inter liberos coli ſummo ſtudio, & obſeruari debet[c], *Subueniendum eſt liberis* (inquit Iuriſconſultus) *quorum portio in vnum filium donationibus collatis imminuta eſt*[d]. Hinc eſt quod pleræque ac ferè omnes Franciæ conſuetudines parētibus inhibent, ne filiis ad ſucceſſionem venientibus quicquam prælegare aut præceptionis iure donare liceat. Tantus enim eſt æqualitatis fauor, vt ſi teſtatoris verba quocunque modo obſcura ſint, ea aut ampliari aut reſtringi oporteat prout æqualitas ſuadet[e]. *Prima pars æquitatis eſt æqualitas*, ait Seneca[f]. τὸ γὰρ ἴσον νόμιμον ἀνθρώποις ἔφυ, vt ait Euripides. Iuſtitia (inquit Orpheus) ἐξ ἰσότητος ἀληθείας συνάγουσ' ἀνομίᾳ[g]. Eleganter Diuus Ambroſius, *Iungat liberos æqualis gratia quos æqualis iunxit natura*[h]. Euclydes inter communes ſuas regulas hanc proponit, τὰ τῷ αὐτῷ ἴσα, ἴσα ἐπ' ἀλλήλοις εἰσιν[i]. Vt nec alienum eſt quod Ariſtoteles ait, ἡ πρὸς ἐκεῖνα ταυτότης ἀλλήλοις ταὐτοποιεῖ, δι' ὃ φασι ταὐτὸν αἷμα καὶ ῥίζαν καὶ τὰ τοιαῦτα[k]. Liberi tam maſculi quàm filiæ ab vno eodémque patre deſcendentes æquali diſtantia deriuantur ab eo velut communi omnium ſtipite, & ſunt tãquam

a *Liuius lib. 1.*

b Il a eſté iugé que le reſpect & crainte paternelle ſuffit, par arreſt prononcé en robbe rouge le 14. iour d'Aouſt 1566, par feu M. le Preſident de Harlay cóme i'ay entendu.

c *l. inter filios. Cod. fam. ercisc.*

d *l. 87. Titia. §. Lucius. ff. de legat. 2.*

e *l. cùm pater. §. euictis. ff. de legat. 2. l. quæſitũ. §. ſed & ipſe ff. de fundo inſtructo. l. iam hoc iure. & l. Lucius. ff. de vulg. & pup. ſubſtit.*

f *Seneca epiſt. 30.*

g *Orpheus in hymno iuſtitia.*

h *D. Ambro. lib. de Ioſeph Patriarcha cap. 2.*

i *Euclydes lib. 1. vbi ſunt* κοιναὶ ἔννοιαι.

k *Ariſt. lib. 8. Ethic. cap. 14.*

lineæ

lineæ quę ab eodem centro æqualiter ductæ eadem diſtantia cenſeri & æquales haberi debent. Itaque æquiſſima eſt illa Leonis Imperatoris conſtitutio, vt quemadmodum parentes omnibus liberis ex æquo vitam impertiti ſunt, ita etiam æqualiter vitæ ipſorum proſpiciant: non autem, velut ancipiti libra, illis leuius quiddam, illis verò grauius pro inæquabilitate animi ſui attribuant[a].

SENATVS omnes liberos æquo iure ad paternam ſucceſſionem admitti, nullaque habita donationis, præceptionis, aut prælegati ratione, bona hæreditaria inter Seium & ſorores æqualiter diuidi voluit[b].

a *Nouell. Leo* 19.

b Arreſt du 14. iour d'Auril 1579. au profit de M. Iean Bernard & Iean Bordat appellans, pour leſquels i'auois eſcrit contre leſ Turquie inthimé.

De nummorum varia æſtimatione, & vtrum in ſolutione debeat inſpici nummorum valor qui fuit tempore contractus.

CAPVT XVI.

TITIVS acceptis à Mæuio 600. aureis reditum 50. aureorum ei conſtituit, & ſoluturum ſe quot annis 50. aureos ſpondet. Cõſtat autem apud nos ex Pontificij iuris authoritate hanc redituum conſtitutionem legitimam eſſe, quoties duodecimæ ſortis ratio habetur. Hoc enim in debitoris gratiam fit, ſiquidem inuitus debitor ſortem luere & exoluere, niſi cùm libuerit, cogi non poteſt[c]. Titius cùm lõgo poſt tempore vellet ſortem 600. aureorum Meuio debitam exoluere, vt reditu illo annuo & legitima 50. aureorum vſura

c *De reditibus conſtitutis, vide infra lib. 2. c. 8.*

annuatim præſtandæ liberaretur: Orta eſt inter creditorem & debitorem ſuper valore nummorũ controuerſia. Nam aurei precium à tempore contractus creuerat, ſiquidem ipſo contractus tempore vniuſcuiuſque aurei valor erat 50. ſolidorum. At eo tẽpore, quo Titius de luendo debito cogitauit, vniuſcuiuſque nummi precium erat 60. ſolidorum. Titius debitor ſpectandum dicebat aureorum precium quod tempore contractus obtinebat. Creditor alterutrum fieri debere contendebat, vt aut ſexcenti aurei in eadem aureorum ſpecie numerarentur, aut ſi debitor alterius generis nummos exoluere vellet, fieret ſolutio ratione præſentis precij, eiúſque æſtimationis quæ nunc eſt, non quæ olim fuit.

PRO TITIO DEBITORE. Quoties nummi publici precium augetur, vel minuitur & vileſcit, id omne ex ſola Principis voluntate, nutu, & authoritate pendet. Subditus in Principis iuſſa, eiúſve qui præeſt, voluntatem inquirere non debet. Neque enim ad priuatos hæc cognitio pertinet, vtrum præſens aurei materia præſtet, vilior ne an pretioſior ſit antiquo aureo: vtrum in ſolidis veteribus minus æris admixtum ſit quàm in iis qui nunc in vſu & commercio ſunt. Nam Princeps materiam ipſam nummorum poteſt infuſione & metallorum mixtione non modò meliorem reddere, ſed & deteriorem ſi viſum fuerit [a]. Itaque cùm populus Romanus ſecundo bello Punico vrgeretur, factus eſt as ſextentarius, ac deinde factus eſt etiam vncialis, ea lege, vt non minor eſſet aſſis noui & imminuti, quàm prioris veteríſque aſſis valor [b]. Hoc ergo vnum priuati attendere & intueri debẽt, quód-

a cap. 18. quanto ext. de iureiur.

b Plinius lib. 33. cap. 3.

quódnam ſit precium illud, quod publica Principis authoritate vnicuique nummo impoſitum eſt. Nicephorus Imperator, ἠλάττωσε τὸ νόμισμα, inquit Cedrenus, & cum omnes nummi imagine alicuius Imperatoris notati, idem valerent: ipſe nummos, qui ſua imagine inſignes eſſent præferri : depreſſis aliorũ preciis, voluit[a]. Itaq; precia vnicuiq; nũmo ab Imperatore aſſignata obſeruari oportuit. Solus enim valor, qui à Principe dictus eſt, nec aliud quid quam ſpectari debet. Vnde & nummos ex corio, ſi publica authoritate confirmẽtur, nõ licet reiicere. Seneca, *Æs alienum habere dicitur, & qui aureos debet & qui coriũ forma publica percuſſum. Quale apud Lacedæmonios fuit, quod vſum numeratæ pecuniæ præſtat: Quo genere obligatus es, hoc fidem exolue*[b]. Imperator Fridericus 2. poſt exhauſtã diuturnitate Italici belli pecuniã omnẽ, iuſſit coriaceam monetã cudi, eiq; valorem aurei Auguſtalis aſſignauit, ſimúlque per præconẽ edici voluit, ſe bello finito pro ſingulis coriaceis nummis aureũ Auguſtalem reſtituturum. Quod cùm bona fide præſtitiſſet, coriaceæ monetæ vſus, qui interea in commercio fuerat, ſatis docuit in pecunia non ipſam materiã, ſed valorẽ & preciũ à Principe aſſignatũ ſpectari, & nũmos non materia ſed publica lege æſtimari. Itaque ſola precij ratio haberi & attendi debet. Hoc ſi obtinet, quænam æquitatis regula ferre poteſt, vt debitor pro aureo 50. ſolidorum reddere teneatur aureum, cuius precium præſens valor, & æſtimatio eſt 60. ſolidorum? Nã ſi hoc fieri oporteat, debitor multò plus reddit quàm acceperat. In mutuo autẽ, ſiue eaſdẽ ſimiléſve, ſiue diuerſas & diuerſi generis ſpecies reddi in debiti luitione contingat, eadem bonitas, idémque

a Cedrenus pag. 542. Zonaras tom. 3. pag. 162.

b Seneca lib. 5. de benef. ca. 14.

ſtatuetur? Nam & ipſa æquitas canonica in cenſus exactione, ſi nummorum valor mutatus fuerit, antiquæ monetæ precium & valorem ſpectari iubet[a]. QVARTO generalis eſt iuris regula, vt quem ſpectat commodum, is etiam incommodum ſentire debeat, & viciſſim eadem ſit vtriuſque ratio. At ſi nummi, qui tempore obligationis præſtiti ſunt, reprobi poſtea facti eſſent, ſolutio in alio nummorum genere fieri debuiſſet[b]. Cur non etiam debitoris commodo cedet, ſi exinde aliquid nummorum precio adiectum eſt? Alexius Comnenus Imperator, cùm monetam à deceſſoribus ſuis adulteratam reperiſſet, æneam cudi iuſſit, qua in Imperij expenſis vteretur: In vectigalibus verò probos aureos exigebat[c]. Rectius & magnificentius antea fecerat Aurelianus Imperator, qui nouam monetam publicè diſtribuit, & plebem quicquid haberet adulterinæ monetæ tradere iuſſit. Quo facto commercia ab omni confuſione vindicauit[d]. Quid ſi edicto regio poſt obligationem contractam veteres aurei reiecti & reprobi facti eſſent, nónne hoc debitoris incommodo cederet, qui in alio nummorum genere æs alienum luere teneretur? Cur quemadmodum debitori caſus ille & damnum imputaretur, non etiam ſi quid emolumenti & acceſſionis in valore contigit, hoc ille lucrum ſentiet & conſequetur? QVINTO valor ipſe & precium nummi, verè eſt intrinſeca nummi bonitas, ſi quidem in pecunia non corpus aut materia, ſed precium & quantitas ſpectari ſolet[f]. Lex requirit in eadem bonitate ſolui aut reſtitui[f]. Satis eſt ergo ſi idem valor reſtituatur. Neque enim inter priuatos tantùm vbi de ſolutione agi-

a Cap. olim cauſam, & cap. cum canonicis extr. de cenſibus.

b L. creditor in prin. ff. de ſolutionibus.

c Zonaras tom. 3. pag. 237.

d Zoſimus lib. 1 hiſtor.

e L. ſi is cui nummos. ff. de ſolutionibus.

f L. cum quid, ff. ſi certum pet.

tur, ſed & in tributorum exactione poteſt aurum pro ære, poſſunt ærei nummi pro aureis exolui, dũmodo eundem valorem exæquent[a]. Sic ſi Meuio ſtipulanti denarios, alter eiuſdem quantitatis aureos ſpondeat & promittat, congrua eſt reſponſio[b]. Nam & qui pecuniam qualemcunque, modò ea publicè adprobetur, reiicit & recuſat, legis Corneliæ pœna tenetur[c]. Seneca, *Non eſt malus nummus* (inquit) *quem barbarus & ignarus formæ publicæ reiecit*[d]. Inter veteres Caroli magni leges ita ſtatuitur, *Quicunque liber homo denarium merum & bene penſantē recipere noluerit, bãnũ noſtrũ 60. ſolid. cõponat*[e]. Licet autem in obligatione fiat aureorum mentio, ſæpe tamẽ lex demõſtrationis tantùm gratia quantitatem exprimi interpretatur[f]: atque etiam ſi quid obſcurius videtur, hoc omne debitoris voluntati permittit, vt etiam in debitoris gratiam exiguiores tantum deberi Iuriſconſultus exiſtimet[g]. In hac autem controuerſia ideò debitoris cauſſa iudicij fauorem meretur, quòd ſi in creditoris gratiã pronunciari contingat, creditor duplicem ex eadem pecunia fructum percipiet, annuas videlicet vſuras pro fructu pecuniæ legitimo, & inſuper creditor ſextã ſortis principalis partem lucrabitur. Duplex autem hæc iactura debitorem pregrauabit. Quãto æquius fuerit debitorem, ſi modò pecuniam reddat eiuſdẽ valoris qualis in contrahendo præſtita fuit, liberari? Quo caſu creditori ſatis idoneè conſultum videbitur, ſi tantundem ei reddatur quantum debitori credidit, neque tamen interea pecuniam creditoris otioſam aut inutilem debitor retinuerit.

PRO CREDITORE. Creditorem non eſſe cogẽdum in aliam formam nummos accipere, ſi ex

a L. vnica de collat. æris lib. 10. C. & l. 1. et 2. de ponderat. lib. 10. C. & Nouella Leonis 52.
b L. quæ extrinſecus ff. de verb. oblig.
c Paulus lib. 5. ſent. tit. ad leg. Cornel. de teſt.
d Seneca lib. 5. de benef. cap. 20.
e Capitul. Caroli magni lib. 4. cap. 52.
f L. quidã teſtamento in princ. ff. de legat. 2.
g L. nũmis ff. de legat. 3.

ea damnum aliquod paſſurus ſit, Paulus reſpondet[a]. Sed quid ſit in aliam formam nummos accipere, & quomodo creditor ex ea re damnum ſentire intelligatur, hoc altiùs repeti & fuſiùs explicari debet, vt facilis ſit quæſtionis huius deciſio. Itaque illud præmittendum eſt, in pecunia & nummis duo potiſſimum ſpectari, characterem & precium. Nam ipſa materia priuatis in vſu promiſcuo eſt, aurum nempè, argentum, cæteráque metalla quiuis liberè in commercio habet, preciúmque ex animi ſententia, quale voluerit, dicere & aſſignare poteſt. At cùm character publicus ſemel nummis impreſſus eſt, precium ex priuatorum arbitrio & voluntate non pendet, ſed ipſum cudendæ & æſtimandæ monetę ius regium eſt, & ſupremam refert Principis poteſtatem. Ideóque Darius Aryadnem præfectum Ægypti capite plecti iuſſit, quòd effigiem ſuam nummis impreſſerat[b]. Sic & Imperator Commodus non diſſimili ſeueritatis pœna, eadémque criminis occaſione coercuit Perennem præfectum prætorio, cùm tamẽ ei antea acceptiſſimus fuiſſet[c]. Carolus magnus alibi monetam cudi, niſi in palatio, noluit[d]. Iuſtinianus Belliſarium tanto in honore habuit, vt percuſſo nummo Iuſtinianus in altera parte ſe, in altera Belliſarium armatum cum elogio effingi & ſignari voluerit[e]. Itaque cùm in ipſo charactere nummis publicis impreſſo inſignis Regiæ maieſtatis ſplendor eluceat, Veſpaſiano ſtatim atque Imperator ſalutatus eſt, primã hanc fuiſſe curã refert Tacitus, vt Antiochiæ aurum & argentum impreſſa Veſpaſiani imagine ſignaretur[f]. Idémque cùm Antoninus declaratus eſt Auguſtus, Romæ factum fuiſſe tradit Lam-

a L. 99. Paulus ad l[...]cre-ditorem. ff. de ſolut.

b Herodotus lib. 4. Melpomene.

c Herodianus in Commodo.

d Capitul. Caroli magni lib. 3. cap. 13.

e Cedrenus pag. 304.

f Tacitus li. 2. hiſtor.

pridius [a]. Sic etiam cùm Gallienus Odenatum imperij conſortem aſciuiſſet, monetam, cuius effigies Perſas ab Odenato captos & in vinculis ductos repræſentabat, cudi & ſignari iuſſit [b]. Nam cùm character ille publicus ſummi Imperij authoritatem regiæque poteſtatis maieſtatem & dignitatem referat, frequenter euenit, vt Principes, ſi quid eis vnquam gratiſſimum aut acceptiſſimum fuerit, eius imaginem nummis inſculptam proponi, & monetæ publicæ adiecta forma imprimi curauerint. Auguſtus poſtquam ſummam rerum obtinuit, nummum argẽteum nota ſyderis Capricorni, quo natus erat, percuſſit [c]. Iulianus Imperator cùm aſſiduis taurorum ſacrificiis ſeſe iactaret, aram & taurum nummo ſuo imprimi voluit [d]. Sic etiam cùm Althepia Trœzeniorum regio in tutela Neptuni & Mineruæ eſſet, teſtatur Pauſanias vetuſtum populi illius nummum, Tridentis nota & Mineruæ capite fuiſſe ſignatum [e]. Nam & Romæ Rex Seruius primus nũmo characterem bouis inſculpi mandauit. Imitatus Athenienſes, qui eundem bouis ac ſimul noctuæ characterem monetæ ſuæ impreſſerant. Ante pecuniam ſignatam nummus æſtimabatur μεγέθει καὶ σταθμῷ, ait Ariſtoteles [f]. Signata pecunia Principis imaginem præfert, & qui in illam peccat, Principis maieſtatem lædere cenſetur [g]. Apud Caſſiodorum, *Omnino* (inquit) *monetæ debet integritas quæri, vbi & vultus noſter imprimitur, & generalis vtilitas inuenitur. Quidnam erit tutum, ſi in noſtra peccetur effigie* [h]? Hinc falſarius dicitur, non modò qui ex falſa materia, ſed & qui ex bona nummos cudit, ſi ſine Principis authoritate [i]. Eadémque ratione bonorum confiſcatio eius qui falſarius eſt in moneta cudenda,

a *Lampridius in vita Antonini Diadũ.*
b *Pollio in Gallieno.*
c *Sueton. in Auguſto cap. 94. in fin.*
d *Niceph. Call. li. 10. cap. 27.*
e *Pauſanias lib. 2. in Corint.*
f *Ariſtoteles lib. 1 polit. cap. 6.*
g *Cap. 1. quæ ſint regalia in vſibus feudorum.*
h *Caſſiodorus li. 7. in formula qua moneta committitur.*
i *L. 2. C. de falſa moneta l. ſacrilegij. §. qui enim in moneta. ff. ad leg. Iul. peculatus.*

da, non ad dominos loci, etſi iuriſdictionem habeant, ſed ad ipſum Regem ſupremo quodam Regiæ maieſtatis iure pertinet. Solus enim Princeps & formam nummo dat & precium. Ideóque Ariſtoteles nummi etymologiam ἀπὸ τοῦ νόμου deducit, ὅτι οὐ φύσει ἀλλὰ τῷ νόμῳ ἐστὶν[a]. *Electa materia eſt* (inquit Paulus) *cuius publica ac perpetua æſtimatio difficultatibus permutationũ æqualitate quãtitatis ſubueniret*[b]. Hinc fit vt quoties de nummis agitur, iureiurando in litem locus non ſit[c]. Iubent enim Imperatores nummorum omnium vniforme precium eſſe, adeò vt in eo variare crimen ſit capitale[d]. Quæret aliquis, nec ſine ratione, cur quod Romanis legibus fixum certúmque eſſe debuit, id noſtro iure noſtróque vſu varium ſit, incertũ & mutabile, maximè cũ veteres Gallos pecuniæ ſignatæ adeò ſtudioſos fuiſſe conſtet, vt & ipſum pecuniæ etymum à Gallis deriuetur, ſi Caſſiodoro credimus, *Pecunia* (inquit) *à pecudis tergo nominata Gallis authoribus*[e]. Vnde & ab Vlpiano peculij dictio, quæ item à pecudibus nuncupata eſt, à Gallis originem habuiſſe perhibetur[f]. Sed obuia eſt & præſens ratio, quæ huic obiectioni ſatisfaciat. Romani Imperatores cùm totius orbis domini eſſent, nummos forma ſua percuſſos cæteris gentibus imperare potuerũt, ac ne quid in iis eorúmve precio immutaretur, pœnis terrere. Nam & ipſe Carolus magnus cùm Imperator eſſet, vnam monetam in vſu eſſe, cæteras ceſſare iuſſit[g]. At nos in hoc rerum ſtatu vndique prouinciis cingimur, quæ Reges Principéſque ſuos habent, quibus & ius monetæ cudendæ competit, & precia nummis ſuis imponere licet. Commercij ratio & commoda negotiationis neceſſitas poſtulat,

a Ariſtot. lib. 5. cap. 5. ethic.

b L. 1. ff. de contrahen. empt.

c L. in nummu. ff. de in litem iurãdo.

e L final. C. de veteris numiſ. poteſtate.

e Caßiodorus lib. 7. in formula qua moneta committitur.

f L. ſi ego. ff. de iure dotium.

g Capitul. Caroli magni lib. 2. cap. 18.

vt cùm illi legem pretiúmque nummis ſuis dixerunt,nos item noſtris dicere cogamur. Et quoties illi monetæ ſuæ materiam æris aliáve mixtione miſcent,corrumpunt,& alterant: nobis quoque aut idem in pecunia noſtra faciendum ſit, aut certè valor nummorum in Francia edicto publico augeatur. Nam ſi in eadem materiæ bonitate eodémque precij valore nummos, quales ſunt, maximéq; aureos perpetuò relinquamus, Hiſpani, Itali, cæteríque exteri aureos Franciæ argenteóſque nummos fundent,corrumpent,& miſcebunt.Licet enim poſteriore hoc ſeculo fraudibus iſtis ſedulò cautum& proſpectum voluerimus, tamen cùm exteri Francos nummos ſeu aureos ſeu argenteos tam materiæ puritate & bonitate, quàm precij vilitate præſtare & præualere agnouiſſent, fraudes eorum, dolos & artificioſa commenta vitare non potuimus. Illud equidem fateri neceſſe eſt, non poſſe certum conſtans & perpetuum nummis precium ab vllo Chriſtiano Principe aſſignari, niſi hoc communi omnium Europæ Principum conſenſu decernatur. Verùm omiſſo iſto tractatu,qui ad vniuerſum Chriſtiani orbis ſtatum pertinet, controuerſam facti huius hypotheſim excutiamus.Quoties in contractuũ & conuentionum executione & interpretatione varius eſt,anceps & ambiguus nummorum valor,generalis hęc eſt& recepta diſtinctio:Aut enim nũmi æſtimati dati ſunt,aut in contractu nulla fuit nummorum æſtimatio. Primo caſu ſi expreſſa fuit æſtimatio,huic ſtari oportet.Nam cùm ęſtimatio venditionis ſpecies quędam ſit,maneátque res ęſtimata eius cõmodo & periculo qui eam æſtimatam accepit[a], veriſimile eſt contrahentes futuram præuidiſſe

[a] *L. plerũque. §. ſtãte ff. de iure dotium. l. 1. §. æſtimatarum, & §. æſtimatas, C. de rei vxoria actione.*

diſſe precij nummorum mutationem. Atque hoc caſu dubium non eſt, quin æſtimatione facta incertitudinis ratio ceſſet, túncque ſiue augeatur ſiue diminuatur nummorum valor, ſemper æſtimatio conuentione partium inita ſequenda eſt. Itaque alterum illum caſum examinemus quo æſtimatione ceſſante aſſerimus aut eiuſdem generis nummos præſtari debere, aut præſentem & quæ ſolutionis tempore locum habet, nummorum valorem intueri æquum eſſe. Hoc multis & ex iure petitis rationibus probari conueniens eſt. PRIMVM enim conſtat nõ debere quenquam ex beneficio damnũ pati. Eſt autem beneficium creditoris egentem fortè debitorem pecunia ſua iuuantis. At ſi creditor nummos in arca aſſeruaſſet, ſolus ipſe incrementũ precij ſuperueniens perciperet & conſequeretur. At verò (obiicit debitor) fœneratitij contractus duplex eſſet lucrum: annus vſuræ legitimæ fructus, & ipſum valoris incrementum. Proponamus ergo creditorem pecunia ſua fundum aliámve rem comparaſſe. Nemo negauerit rerum omnium, etiam immobilium precia in dies augeri & creſcere. Seneca *Pretium cuiuſque rei pro tempore eſt*[a]. Marius villam habebat in agro Miſenenſi amœnam & iucundam: Eam Cornelia 75. millibus denariorum emiſſe fertur, nec multo interlapſo ſpacio L. Lucullus quingentis millibus & ducentis illam eſt licitatus οὕτως ταχέως ἀνέδραμεν ἡ πολυτέλεια (inquit Plutarchus[b].) Non eſt ergò quòd in hac cauſa pecuniæ reditus & annua ſecundùm leges vſura obiiciatur. ſiquidem fundo comparato creditor & annuos fructus percepiſſet, & fundus ipſe precioſior tanto temporis tractu factus eſſet. DEINDE

a Seneca lib. 6. de benef. cap. 15.

b Plutarc. in vita C. Marij.

contractus ex conuentione & conſenſu, ſi de menſuris aut preciis agatur, legem accipiunt[a]. Conſenſus autem ex verbis & mente contrahentiũ declaratur. Contractus de nummis aureis creditis & reddendis agit, annuúmque reditum in aureis nummis præſtandum deſignat. Itaque ex conuentionis lege non aliter ſortis ſolutio fieri debet, quàm ſi aurei eiuſdémque generis nummi præſtẽtur. Quòd ſi in aliam formam nummos creditorem accipere velit debitor, videndum eſt ex Pauli ſententia, ne aliquod ex ea re damnum creditor paſſurus ſit. Dãnum autem euidens eſſet ſi pro ſexcẽtis aureis quingenti tantùm ſoluantur: Quod eueniret inſpecta valoris 50, ſolidorum quantitate. *In auro & argento legato nõ materia* (inquit Modeſtinus) *ſed pretium præſentis temporis præſtari debet*[b]. TERTIO hæc eſt mutui ſiue gratuiti ſiue non gratuiti lex, vt tantundem reddi oporteat. Seneca, *Reddere eſt rem pro rè dare. Quid-ni? cũ omnis ſolutio non idẽ reddat, ſed tantundem. Nam & pecuniam dicimur reddidiſſe, quãuis numerauimus pro argenteis aureos*[c]. Vt & in teſſera frumentaria dicimus non corpus, ſed quantitatem ſpectari[d]. In pecunia autẽ ſatis eſſe ait lex, ſi eadem æſtimatio fuerit[e]. In collybo & pecuniæ permutatione eadem cenſetur æſtimatio, velut cum P. Scapula C. Quintio pecuniam credidit nummis ſcilicet Gallicis, quam Quintius Romę & Romanis nũmis curare debebat[f]. At non præſtatur eadem ęſtimatio, neque eadem quantitas, cùm de precio aliquid diminuitur. Vt cùm apud Saluſtium argẽtum ære ſolutum eſt[g]. In hac autem cauſa cùm debitor pro aureo cuius valor præſens eſt ſexaginta ſolidorum, obtrudere nititur quinquaginta ſolidos, quid hoc

a *L. Imperator. ff. de contrah. empt.*

b *l. cũ certum. ff. de auro & arg. legato.*

c *Seneca li. 6. de benef. cap. 5.*

d *l. Titia. 87. ff. de leg. 2.*

e *L. in fine. ff. de auro & arg. leg.*

f *Cicero in orat. pro Quintio.*

g *Saluſt. in Catilin.*

hoc eſt aliud quàm fidem crediti fallere? Nam Clemens Pōtifex in ſolutione iubet pręſentis precij & monetę currentis ęſtimationem inſpici [a]. *POSTREMO* in mutuo cęteríſque contractibus, qui ad mutui naturam accedunt, in quibus prȩſtitę fuerunt res quę pondere, numero, menſura conſiſtunt, quęque functionem in ſuo genere recipiunt: conſtat ex Iuriſconſultorum reſponſis ęquè bonum reddi oportere. Itaque illud potiſſimum examinari & excuti neceſſe eſt, in quo conſiſtat intrinſeca nummorum bonitas. Conſiſtit autem aut in materia, aut in charactere, aut in precio. At qualiſcunque proponatur nummi bonitas, iuſta ſemper & ęqua iudicabitur creditoris in hac cauſſa petitio. Bonitatem nummi intrinſecam verè in ipſa materia ſpectari & conſiſtere vix crediderim. Multa tamen ſuadent nummorum dignitatem & pecuniæ ſignatę rationem plerumque ex materię qualitate ęſtimari. Procopius teſtatur non aliis quàm Imperatori Romano & Francorum regibus licuiſſe aureo nummo effigiem ſuam imprimere [b]. Zonaras ſoli Imperatori Romano hoc ius tribuit [c]. Helena Conſtantini mater ſimulatque renuntiata eſt Auguſta nummos aureos ſub effigie ſua procudi iuſſit [d]. Lex Langobardica. *Si quis aurum ſine iuſſione regis figurauerit, manus ei incidatur* [e]. Sic & Imperatores Romani vetuerant ne in auro effigies priuati hominis inſculperetur [f]. Hęc auri pręrogatiua, etiam cùm de regio charactere imprimēdo & ſignanda aurea moneta agitur, ſatis docet pecunię ſignatę vſum & nummorum bonitatem plerunque ex auri pręſtantia & materię qualitate ęſtimari legémque accipere. Quis eſt autem adeo rerum

a *Clemen. fin. de decimis in Clemens.*

b Procop. *li. 3. de bello Gotho.*

c Zonaras *tom. 3. pag. 57.*

d Niceph. *lib. 8. c. 31.*

e *l. 1. tit. de eo qui falſam monet. fecit, lib. 1. leg. Lãgob.*

f *l. quicquid ex auro de falſa monet. C. Th.*

ignarus, qui neſciat in quibuſuis nummis materiæ bonitatem ab hinc centum annis valde imminutam & in deterius paulatim iuiſſe, ſiue aurum ſpectemus, ſiue argentum, ſiue æs, vt certiſſima veritate liceat dicere quinquaginta ſolidos veteres præſtantiores eſſe, & meliores ſexaginta ſolidis qui nunc in vſu & commercio habentur? Nam à temporeRegis Ludouici duodecimi bonitas materiæ ipſáque mixtionis lex, quam vulgo vocant *aloy*, paulatim decreuit & imminuta fuit, ac procedente tempore continuò deterior eſt effecta, maximéque ſi monetæ albæ ratio habeatur. Hinc fit vt cùm Itali, Hiſpani, cæteríque exteri nobiſcum negotiantur, non ſoleant aut in ſolidis aut in libris Turonenſibus contrahere, ſed nummos auri ponderíſque legitimi ſtipulentur. Quin & ipſe quoque aureus in materiæ bonitate valdè eſt imminutus. Atque ideo quoties vel de pacis conditionibus, vel fœdere ineundo, vel de Principis alicuius, aut magnatis captiui redemptione factum eſt, Hiſpani nō modò in aureis nummis contrahi & ſolutionem promitti, ſed & materiæ aureorum bonitatem exprimi voluerunt, expreſſo nummorum pondere, & adiecta quantitate aureorum quæ in vnaquaque auri libra eſſe deberent. Itaque ſi bonitatem ex materiæ valore conſideres, non erit aut iniquum, aut acerbum pro aureo 50. ſolidorum, nunc à debitore præſtari aureum 60. ſolidorum. Neque enim aliter tantundem reddi videbitur, cùm ſatis conſtet 50. veteres ſolidos præſtantiores eſſe, & in materiæ bonitate præualere ſexaginta ſolidis, qui nunc vulgaris commercij habentur. Quòd ſi in charactere nummi bonitatem conſtituamus, idem manet chara-

character Regius. Itaque vt tantundem reddatur exoluendi ſunt 600.aurei. Neque enim ex ſententia Pauli ſolutio in alio genere nummorum creditore inuito fieri poteſt ſi eius intereſit [a]. At notabilis eſſet & euidens creditoris iactura, ſi pro 1800. libris Turonenſibus mille quingentas tantùm reciperet. Vlpianus & Scæuola ſolutionem in æroſa pecunia & reprobis nummis fieri non debere reſponderunt [b]. Non eſſet autem diuerſa ratio damni, ſi pro ſexcentis creditor quingentos tantùm aureos accipere teneretur. Itaque cùm idem nummorum character Regius remanſerit, eadem etiam aureorum quantitas in ſolutione requiritur, ſi intrinſecam nummi bonitatem in ipſo charactere conſtituamus: vt certè forma & character trahit ad ſe materiam. Pecunia enim, vbi ſignata eſt, non iam merx dicitur, ſed precium, quòd cæterarum rerum omnium æſtimationem conſtituit & definit [c]. Nã in charactere omnia ex Principis arbitrio ſũt, ipſéq; character nummis impreſſus ſummi Imperij argumentum eſt. Seuerus Imperator vt Clodium Albinum aliqua imperij irretiret, multa ex Senatus authoritate conceſſit, ϗ νομίσματα ἀυτοῦ κοπῆναι ἐπέτρεψε [d]. Tamberlanes, quem Græci Temirem vocant, cùm de pacis conditionibus victor & ferox cum Baiazete Turcarum Imperatore ageret, poſtulauit vt in Baiazetis ditione numiſma Tamberlanis admitteretur, eóque ſolo vti liceret. Hoc inſigne ſubiectionis vinculum Baiazeti viſum eſt intolerabile [e]. Ioannes Tzimiſcas Imperator vt magnum ederet pietatis & venerationis argumentum, Saluatoris noſtri imagi-

a l. Paulus ff. de ſolu.

b l. 102. creditor. ff. de ſolut l. eleganter. §. qui reprobos. ff. de pignorat. actione.

c l. 1. ff. de contrah. empt.

d Herodianus in Seuero.

e Laonic. Chalcondilas lib. 2. circa f. & lib. 3. de rebus Turcicis.

nem primus in nummo inſculpi iuſſit, *μὴ πρότερον τύτε γινομένε*, inquit Cedrenus [a]. Itaque character & publica authoritas bonitatem nummi æſtimat & conſtituit, non autem ipſa materiæ conſideratio. Hinc eſt quod Ariſtophanes Athenienſes reprehendit, qui nouos nummos licet deteriores eſſent & æroſi, præferebant veteribus nummis, *μόνοις ὀρθῶς κοπεῖσι καὶ κεκωδωνισμένοις* [b]. Lampridius in Alexandro Imperatore, *Vectigalia publica ita contraxit* (inquit) *vt qui decem aureos ſub Heliogabalo præſtiterant, tertiam partem aurei præſtarent, hoc eſt triceſimam partem: túncque primum ſemiſſes aureorum formati ſunt* [c]. Verùm omiſſa authoritatis publicæ & characteris nummo impreſſi conſideratione, intrinſecam nummi bonitatem in ipſo precio conſtituamus. Lex precij & valoris rationem ad tempus contractus referre ſolet, ſed hoc demum quoties æſtimatio aut ex reipſa procedit, aut ex facto priuatorum pendet [d]. Sed in nummis precium voluntate Principis æſtimatur, quæ ſemel iuſſa & promulgata conuentiones priuatas ipſáſque conuentionum executiones regit, definit, & moderatur. Nam regia poteſtas eſt velut vis maior, cuius, vt nec caſus fortuiti, nulla debetur euictio [e]. Itaque ſi contigiſſet aureorum valorem à tempore obligationis decreuiſſe, tamen debitor 600. aureos exoluendo liberaretur. Eadem ratione qualecunque euenit incrementum, non aliter obligationi ſatiſfiet, niſi 600. aurei numerentur, eorúmve præſens valor præſtetur. At verò ratione incertitudinis ſi quod lucrum accedit, non poteſt illegitimum dici [f]. Fallitur autem quiſquis in æſtimatione aurei, cuius

a Cedrenus pag. 562. in fin.

b Ariſtop. in βατράχ.

c Lampr. in Alex.

d l. ſi voluntate. Co. de reſcin. vend.

e l. Lucius ff. de euictionibus. l. itẽ ſi verberatum. §. item ſi fortè. ff. de rei vindicat.

f L. quamuis & l. oleo. Cod. de vſuris. l. ſi pater puella. Cod. de inoffic. teſt. l. de fideicommiſſo. Cod. de tranſact.

rei,cuius valor nunc decem ſolidis auctus eſt, lucrum aliquod ingens accedere creditori exiſtimat. Vt & vulgus falli ſolet, dum ſe ditari credit quoties creſcit aurei valor. Sicut enim nummi precium augetur, ita etiam creſcunt & augentur tam mercium quàm cæterarum rerum precia [a]. Vnde fit vt generali & publico cuiuſque nummi incremento priuatis neque accedat neque decedat quidquam. Nam primo contractæ obligationis tempore ſexcenti aurei valebant quidem mille quingentas libras Turonenſes: nunc autem mille octingentis libris Turonenſibus æſtimantur. At verò nullum in eo lucrum eſt, nullàque accedit euidens adiecti emolumenti vtilitas. Quæcunque enim aliquis tempore contractus mille quingentis libris comparare poterat, vix hoc tempore mille octingentis libris emere & conſequi liceret: atque ideo ſeu ius ſeu æquitatem ſpectes, potior eſt creditoris cauſſa. Itaque intrinſecam nummorum bonitatem ſiue in charactere, ſiue in precio, ſiue in ipſa materia conſtituas, conſequens eſt non poſſe tantundem reddi, neque eandem bonitatem præſtari & exolui, niſi vel ſexcenti aurei eodem nummorum genere eo démque numero ſoluantur, vel debitor, vt creditori conſulat, tantundem in aliis nummis præſtare velit, quantus eſt præſens æſtimatæ aureorum quantitatis valor [b].

[a] *l. 2. de veteris numiſ. poteſt. lib. 11. Cod.*

[b] *Boerius deciſ. 327.*

SENATVS Pro creditore pronuntiauit, æquúmque eſſe iudicauit, vt aut ſolutio 600. aureorum in eadem nummorum ſpecie fieret, aut ſi alterius generis nummi exoluerentur, haberetur

ratio eius valoris qui nunc eſt, non qui tempore contractus fuit. [c]

Arreſt donné au profit des Doyen, Chanoines & Chapitre de l'Egliſe d'Angiers inthimez, moy plaidant pour eux : Contre René Errault ſieur de Chemans appellant, pour lequel Choart plaidoit, ledit arreſt du 26. de Iuillet 1594.

[c] Autres ſemblables arreſts, l'vn du Ieudy premier iour d'Aouſt 1560. entre Meſſire Michel de Champrond & Damoiſelle Ieanne Parent ſa femme appellans, & monſieur Hennequin & Conſors inthimez.

Autre arreſt donné aux grands Iours de Poictiers le 6. de Septembre 1567.

Autre arreſt entre Marguerite Deſ-champs demandereſſe, & Iean Quelin deffendeur le 17. de Ianuier 1568.

Semblable arreſt au profit de Dame Anthoinette le Clerc le 18. d'Aouſt 1576.

ANNÆI

ANNAEI ROBERTI AVRELII, RERVM IVDICATARVM
Liber Secundus.

De Conſuetudinibus Franciæ, Et à quo tempore noua conſuetudo vim & effectum habere incipiat.

CAPVT I.

REGIAS conſtitutiones vim legis habere indubitati iuris eſt. Quis enim ſacras iuſſiones, edicta regia & Principum reſcripta à ſubditis impunè contemni aut violari dixerit? Nam cùm ſuprema legum authoritas à Principe pendeat, ius ſummum, cui nulla lege derogari poteſt, edictis regiis continetur. Sed cùm omnia Principalibus conſtitutionibus non fuiſſent definita, ſunt quædam prouinciæ ſub Francica ditione, velut Tholoſana regio, Delphinatus, aliæque nonnullæ, quæ, aut ex ſpeciali priuilegio, aut ex conuentione cum Regibus olim inita, ciuili Romanorum iure pro legibus vtuntur, & hæ quidem prouinciæ iuris ſcripti nuncupari ſolent. Verùm pleræque aliæ, & quidem potiores

Galliarum prouinciæ conſuetudinario iure vti dicuntur: ſi quidem vnaquæque prouincia conſuetudines, legéſque municipales habet, quas vel vſus inuexit, vel populus ipſe ſolemniter ſibi ſanxit, & quę non minùs prouinciales ligant, quàm quæ-vis aliæ. Imò non minus apud nos authoritatis quàm ipſæ etiam regiæ conſtitutiones habent. Mirari lubet benignam Regum noſtrorum humanitatem, qui, dum municipibus concedunt ex vſu & arbitrio ſuo ſibi leges condere, meritò dici poſſunt ſubditos in partem potentiæ regiæque dignitatis aſciuiſſe. Romani olim ſociis & fœderatis hoc idē, ſed ſummi beneficij loco tribuerunt, maximúmque fuit beneuolentiæ publicæ teſtimonium, ſi vel priuatos ciuitate donaſſent, vel alicui genti, ciuitati, municipió ve, vt ſuis legibus viuere liceret, conceſſiſſent. Liuius his exemplis paſſim abundat, vt cùm Senatus Locrenſibus libertatem legéſque ſuas reſtituit[a]. Sic Gellius orationis de Italicenſibus ab Adriano habitæ meminit, cuius verba ſatis indicant municipia à coloniis differre, quòd antiqua municipia ſuis moribus, legibus ac magiſtratibus vterentur[b]. Sic & Pauſanias Traianum Imperatorem refert Mothoneis conceſſiſſe, ἐν αὐτονομίᾳ πολιτεύεσθαι[c]. Plinius, *Amiſenorum ciuitas* (inquit) *& libera & fœderata beneficio indulgentiæ tuæ legibus ſuis vtitur*[d]. Agathias de Dilimnitarum gēte agens, Non (inquit) ſubditi ſunt, nimirum qui ſuis legibus viuant & libertate fruantur, αὐτόνομοι-τε γάρ εἰσι καὶ ἐλεύθεροι[e]. Hoc etiam ſatis teſtantur leges Romanæ, quæ conſuetudinis & legum cuiuſque municipij mentionem faciunt[f]. Conſuetudines autem ſubditis neque graues ſunt neque odioſæ, ſed leges

a *Liuius lib.29.*

b *Gellius li.16.c.13.*

c *Pauſanias in Meſſenicis li.4.*

d *Plinius lib.10 epiſt.93.*

e *Agathias lib 3.*

f *L. ſtem eorum. ff. quod cuiuſque vniuerſ. nomine. l.1. Cod. de emancipat. liber.*

iſtæ

iſtæ municipibus videri ſolent ſupra cęteras omnes acceptiſſimæ, cùm tolerabilius ſit conſuetudinis vinculo quàm legum neceſſitate adſtringi. Rationē ſi quis exquirit, Dionem Chryſoſtomum conſulat, qui conſuetudinem regiæ, legem tyrannicæ comparat poteſtati [a]. Quintilianus, *Quoties* (inquit) *de iure populi agitur apud populum cui mutare, cui abrogare, cui ferre quas velit leges, accipere quas velit rogationes liceat, nunquam ſe ipſe diminuet.* Nicetas hiſtoricus dum Chriſtianos quoſdam memorat lōgo vicinitatis vſu Turcicis quibuſdam inſtitutis & legibus aſſuefactos. Conſuetudo (inquit) tēpore confirmata rationē vincit & ipſam etiam religionem ἄ-τῳ χρόνῳ κρατυνθὲν ἔθος γένους καὶ θρησκείας ἐστὶν ἰσχυρότερον [c]. *Conſuetudo* (inquit Tertullianus) *initiū ab aliqua ignorantia vel ſimplicitate ſortita, in vſum per ſucceſsionem corroboratur* [d]. Agathias elegāter, Εὔδηλον μὲν ὅτι δὴ τῶν ἀνθρωπείων ἐθνῶν ὡς ἕκαστοι ἤγε οὕτω δὴ νῦν νόμῳ ἐκπλήσσου γεγονότι ἐμβιοτεύσαιεν, τοῦτον δὴ ἄριστον ἡγοῦνται καὶ θεσπέσιον [e]. Conſuetudinem itaque vſus & communis omnium incolarum cōſenſus firmauit. Quàm dulce, quàm gratum eſt voluntariæ ſubiici neceſſitati, & illo iuris vinculo adſtringi, cuius cùm authores ſimus, puderet iniquitatem aut ſeueritatē accuſare. At Regia edicta non ratio, ſed ſola dominantis voluntas, iuſta ſit an iniuſta, ſancit & moderatur. Hinc fit vt ſi quando contingat Imperialia reſcripta legi municipali aduerſari, dubium faciat Vlpianus, quænam potior haberi debeat, lex ne municipalis, an regia & principalis conſtitutio [f]. Itaque eadem æquitatis ratione ſtatutum eſt omnes, imò etiam pupillos, furioſos, & quoſuis alios prouinciali lege teneri [g]. Quin & ipſis quoque iudiciis ſeu de

a D. Chryſoſt. orat. 76. περὶ ἔθους & διαλέξις in dict. ἔθος.
b Quintil. decla. 254.
c Nicetas pag. 19.
d Tertull. lib. de virgin. velādis in prin.
e Agathias lib. 2.
f l. 3. §. diuus, ff. de ſepu. viola. g l. fine hærede. §. Lucius. ff. de admin. tut. l. 2 §. furioſus de iure codicill. l. fin. de decre. tis ab ord. faciendis.

controuerſiarum deciſione, ſiue de iis quæ ad formulas & cognitionum ordinem attinent, agatur, ſpectandus eſt mos & habenda ratio conſuetudinis, cuius æquitas vſúſque in ea prouincia obtinuit [a]. Tertullianus, *Conſuetudo etiam in ciuilibus rebus pro lege ſuſcipitur cum deficit lex, nec differt ſcriptura an ratione conſiſtat, quando & legem ratio commēdet* [b]. Ciuile Romanorum ius in Senatu & tribunalibus Franciæ citare licet, non quòd Romanis legibus parere neceſſe habeamus, ſed vt æquitatis ratio ex tot clariſſimorum & prudentiſſimorum Iuriſconſultorum reſponſis attendi & inſpici queat. Cur enim Francos dixerimus Latiis legibus & Imperatorum reſcriptis attineri, cùm etiam inter Romanos Imperatores non defuerunt, qui ius illud Romanorum ciuile deſtruere & funditus euertere in animo haberent? Iulius Cæſar ius ciuile ad certum modum redigere deſtinabat, atque ex immenſa diffuſáque legum copia, optima quæque & neceſſaria in pauciſſimos conferre libros [c]. Caius Cæſar Caligula Iuriſconſultorum reſponſa tollere voluit. Suetonius, *De Iuriſconſultis* (inquit) *quaſi ſcientiæ eorum omnem vſum abolitarus ſæpe iactauit, ſe mehercule effecturū, ne quid reſpondere poſſent præter æquum* [d]. Sic etiam Iul. Capitolinus de Imperatore Opilio Macrino: *Fuit* (inquit) *in iure non incallidus: adeò vt ſtatuiſſet omnia reſcripta veterū Principum tollere, vt iure nō reſcriptis ageretur, nefas eſſe dicēs leges videri Commodi & Caracallæ & hominū imperitorum voluntates, quum Traianus nunquā libellis reſponderit, ne ad alias cauſas facta præferrentur, quæ ad gratiam compoſita viderētur* [e]. Quid verò, quod exinde Iuſtinianus, vel per gratiā, vel per Triboniani ſordes, ius ciuile nō tam com-

a l. an in totum. C. de ædific. priuatis l. 2. & ibi Barth. ff. quemadm. teſta. aper.

b Tertull. li. de corona militis.

c Sueton. in Iulio cap. 44.

d Sueto. in Caligula cap. 34. in fin.

e Capitol. in Opilio Macrin.

compilauit quàm corrupit? Itaque Alaricus Gothorum Rex multa pœna vetuit leges Romanas in iudiciis proponi : ſed Gothicas ipſe leges condidit, quas Theodoricus poſtea auxit & in meliorem redegit ordinem. Ipſa quidem iuris Romani ſcientia per aliquot ſecula in tenebris iacuit, quoad tandem Lotharius Cæſar eius nominis ſecundus qui circa annum 1127. imperare cœpit, collapſa iuris illius ſtudia rurſus erexit, ſuadente Irnerio ſeu Vvernero Iuriſconſulto. Ita tamen vt leges in ſcholis proponerentur, ſed vt non deinceps vbique in iudiciis neceſſe eſſet ex iure Romano cauſas diiudicare. Hiſpanos conſtat armis multoties à Romanis deuictos vaſtata & in prouinciam redacta eorum regione. Apud illos tamen nulla legibus Romanis parendi neceſſitas eſt, nec litium & controuerſiarum deciſionem ad Imperatorum reſcripta neceſſario iuris vinculo referri patiuntur [a]. Quantò magis Francos Romanas leges impunè aſpernari conuenit, qui feroces & magnanimi Latiis armis ſemper reſtitere, & Romano imperio nullo vnquam tempore ſubiecti libertatem ſuam inuicti aſſeruerunt ? Hinc Baldus & plerique alij iuris Doctores teſtantur Francos legum Romanarum æquitatem mirari : Non tamen eis parendi neceſſitatem vllam ſibi imponere [b]. Hinc etiam refert Procopius, non aliis quàm Imperatori Romano & Francorum Regibus licuiſſe aureo nummo effigiem ſuam imprimere: cæteris interdictum, ac ne Perſarum quidem Regibus permiſſum [c]. Reges noſtri multis ſanctionibus vetuere Imperialia reſcripta in iudiciis proponi & citari, ac potiſſimùm ſi vel Regiis conſtitutionibus vel priuatis cuiuſque loci conſuetudinibus repugnare &

a *Oldrad. conſil. 69. Polycrates lib. 8. cap. 22. Et conſtit. Alphõſi li. 1. tit. 3.*

b *Bald. in l. nemo. C. de ſentent. & interlo. iudicum & in cap. fin. de conſuet. Pet. Cyn. & doctor. in l. 1. C. de ſum. trinit.*

c *Procop. lib. 3. de bello Gothi.*

aduerſari comperiantur [a]. Neque enim Francos ab exteris leges mutuari aut ab iis iura ſumere conueniens eſt: cùm ipſi iuſtiſſimis legibus & æquiſſimo cõſuetudinũ iure nõ deficiantur. Iactare illud lubet quod de Republica ſua Athenienſi gloriatur Pericles, χρώμεθα πολιτείᾳ ὀ ζηλούσῃ τοὺς τῶν πέλας νόμους, παράδειγμα δὲ αὐτοὶ μᾶλλον ὄντες τισὶν ἢ μιμούμενοι ἑτέρους [b]. Olim apud nos conſuetudines non erant ſcriptæ. Sed poſt Anglos è Galliis pulſos Rex Carolus ſeptimus, cùm omnia ritè & ex legum ſtatutis componere vellet, comperit bellorum occaſione formulas iudiciorum, leges, conſuetudines non certo vllo iuris municipalis vſu extare, ſed incertas, dubias, obſcura etiam conſuetudinum veritate, vt ſæpè iudices earum probationem cogerentur ad teſtes referre, quorum hi per gratiam, illi per odium & ſordes diuerſa ex animi arbitrio cõfingebant. Ideóque circa annum 1453. Rex Carolus ſeptimus conſtitutionem promulgauit, qua ſanxit vt conſuetudines municipales cuiuſque prouinciæ, pagi vel præſidatus in ſcripta redigerentur, nec deinceps liceret vllam conſuetudinem non ſcriptam allegare. Conſuetudinum autem noſtrarum, quæ conuocatis prouincialibus vniuſcuiuſque ordinis hominibus in ſcripta redactæ fuerunt, authoritas in pleriſque non conuenit conſuetudinibus illis, de quibus Iuriſconſulti noſtri loquuntur, quæ licet diuturno vtentium conſenſu comprobatæ legem imitarentur, tamen νόμοι erant ἄγραφοι. Conſuetudines autem noſtræ, ſi generales eſſent, atque vbiuis in regno eodem iuris tenore locũ haberent, non malè quiſquis eas ius ciuile Francorum nuncuparet. Verùm cùm pro diuerſo cuiuſque municipii

[a] Ordonnance du Roy Philippes 3, publiee en Parlemēt le lendemain des Rois en l'an 1277. & par autre ordonnance du Roy Philippes 4. de l'an 1304.

[b] *Thucydides lib. 2.*

nicipij vſu variæ ſint, diſſimiles ac plerunque contrariæ, meritò vocamus ius municipale quod legis vigorem habet. Conſuetudinum autem vis & authoritas apud nos tanta eſt vt non facilè conuelli queat. Aliquando tamen ex longa diuturni tẽporis mora, & (vt ait Gellius[a]) ex tacito illiteratóque cõſenſu quædam ſtatuta in deſuetudinem abire & exoleſcere contingit, ſiue incommoda ea eſſe, ſiue etiam nociua ex morum mutatione deprehendantur. Nam vt ait Tacitus, *rebus cunctis ineſt quidam velut orbis, vt quemadmodum temporũ vices, ita morũ vertantur*[b]. Itaque quoties conſuetudinis & legis ſcriptæ vſus vetuſtate nimia obſoletus proponitur, magna iudicantem dubitandi occaſio torquet. Sic cùm lex Pompeia Bithynicis ciuitatibus non alios ciues ſibi aſcribere permitteret, quàm ſi eiuſdẽ eſſent prouinciæ: multi autem alieni in Senatum cuiuſque ciuitatis allecti reperirentur, vnde legis authoritas tacito quodam conſenſu exóleuiſſe videbatur: Plinius ipſum Traianum ſuper ea re conſulendum credidit[c]. Nos tamen in Francia alia ratione huic incommodo obuiàm ire ſolemus. Nam ſi prouinciæ alicuius vetus conſuetudo correctione indiget, reformatur: & accedente Regia authoritate indici ſolet prouincialium hominum conuentus: quibus conuocatis reuiſuntur ſtatuta municipalia, vt ſi quid in iis ſucceſſu temporis aut iniquũ apparuerit, aut vtilitati publicæ contrarium videatur, id corrigatur & reformetur. Claudianus, *Priſcámque reſumunt Canitiem leges, emendãtúrque vetuſta, Accedúntque nouæ. De his quæ primò cõſtituuntur* (inquit Iuriſconſultus) *aut interpretatione aut cõſtitutione optimi Principis certius ſtatuendũ eſt*[d]. Poſtulat enim

a Gellius li. 11. cap. 18.

b Tacitus lib. 3. Annal.

c Plin. lib. 10. epiſt. 115 & epiſt. 116.

d l. & ideo ff. de legibus.

interdum, vel temporum ratio, vel recens & noua niorum regula, vt antiquæ leges temperentur, immutentur, abrogentur. *Conſuetudo* (inquit D. Cyprianus) *ſine veritate vetuſtas erroris eſt*[a]. Difficile eſt tanta concilij moderatione aut tanta iudicij prudentia leges ſtatuere, vt non aliquando reſcindi eas oporteat. Vix vllæ ſunt de quibus dicere liceat quod ait Symmachus, *Leges in commune bonum procedentes nunquam occaſum pati*[b]. *Paulus Æmilius* (inquit Liuius) *leges Macedoniæ dedit cum tanta cura, vt non hoſtibus victis, ſed ſociis benemeritis dare videretur, & quas ne vſus quidem longo tempore, qui vnus eſt legum corrector, experiendo argueret*[c]. Solon legibus ſuis in centum annos non vlterius vim & authoritatem decreto publico tribui & ſanciri voluit[d]. Athenis erãt Θεσμοθέται, quibus cura commiſſa erat, vt leges recognoſcerent, ne aut ſitu, aut ſenio, aut deſuetudine fierẽt nociuæ, & inutiles[e]. Plato nomophylacas creari & inſtitui iubebat, & poſt bina luſtra leges examinari & clarioribus ad interpretationẽ verbis explicari[f]. Alexãder Seuerus leges in annos firmauit[g]. Canuleius tribunus his verbis apud Liuium vtitur, *Quis dubitat quin in æternũ vrbe condita & in immẽſum creſcente, noua imperia, ſacerdotia, iura gentiũ, hominúmque inſtituantur*[h]? Lucius Valerius de lege Oppia abroganda, *Quemadmodũ* (inquit) *ex his legibus, quæ non in tẽpus aliquod ſed perpetuæ vtilitatis cauſa in æternum latæ ſunt, nullam abrogari debere fateor, niſi quã aut vſus coarguit aut ſtatus aliquis Reip. inutilem fecit: Sic quas tẽpora aliqua deſiderarunt, leges mortales, vt ita dicam, & temporibus ipſis mutabiles eſſe video*[i]. Tertullianus in apologetico, *Nonne & vos quotidie experimentis illuminantibus tenebras antiquitatis,*

a D. Cypr. ad Pompeiũ cõtra epiſt. Steph.

b Symmach lib. 10. epiſtol.

c Liu. lib. 45.

d Plutarc. in Solone.

e Suidas in dict. θεσμοθέται.

f Plato lib. 6. de legibus.

g Lamprid. in Alex. Seuero.

h Liuius lib. 4.

i Liu. li. 34.

tis,totã illã veterẽ & ſqualentẽ ſyluã legũ,nouis principaliũ reſcriptorũ & edictorum ſecuribus trũcatis & cæduis? Baſilius Imperator teſte Cedreno cùm videret πολιτικοὺς νόμους πολλὴν ἀσάφειαν ϗ σύγχυσιν ἔχοντας, ſtatuit leges inutiles abrogare: Vtiles autem & neceſſarias repurgare atque eas de integro ſancire[a]. Hoc idem antea de Imperatore Conſtantino Nazarius, *Nouæ leges* (inquit) *gerendis moribus & frangendis vitiis cõſtitutæ: Veterũ calũnioſæ ambages recisæ, captãdæ ſimplicitatis laqueos perdiderunt*[b]. Hæc de conſuetudinum noſtrarum origine, earúmque emendatione & reformatione dixiſſe forſan ſufficeret. Sed præſtat reformationis ritus, ſolemnitates & formas adhiberi ſolitas referre. Tres ſunt in Francia diuerſi ordines. Vnus Eccleſiaſticorum: Alter Nobilium: Eſt & Popularis, qui tertius ſtatus dicitur, reliquos omnes ordines complectens. Hi omnes in vnaquaque prouincia aliquot ex primoribus ſui ordinis eligunt, qui ſimul conuocati veteris cõſuetudinis ſtatuta recenſent, ſitne aliquid olim iniquè ſtatutum, quid in deſuetudinem abierit, quid deinceps obſeruari expediat, quídve prouincialibus illius regionis hominibus vtile ſit aut nociuũ: atque hæc vno omnium conſenſu ſtatui oportet; aut ſi diſſenſerint, maior pars minorem vincit. Huic conſilio & conuentui authoritate Regia præſunt quatuor aut quinque viri pluréſve qui plerunque è Senatu delegari ſolent. Diſcuſſa conſuetudine & emendata, Iudices illi delegati authoritatem Regiam interponunt prolata ſententia, per quam prouinciales regionis illius homines ſcripta illa cõſuetudine deinceps adſtringi pronuntiant. Exinde conſuetudo ad Senatum refertur, & apud acta

a Cedrenus pag.4.8.

b Nazarius in Panegyrico.

Curiæ deponitur. His omnibus ſolẽniter peractis ſtatuta illa conſuetudinis municipalia typographo traduntur, qui ea typis impreſſa in lucem edit, vt publicentur & cunctis innoteſcant. Vt certè conſuetudo omnis authoritatem Principis vel Senatus requirit.[a] Editio cunctos prouinciales ad obſeruationem eius monet. Hos ritus ſolemnes in reformatione conſuetudinum obſeruari ſolitos memoraſſe oportuit ad faciliorem ſequentis controuerſię intellectum.

a L. ſi quod extraordinarium de legat. lib. 10. C. l. humanum de legibus.

ANNO 1580. cùm vetus pariſienſis conſuetudo in multis emendationem deſideraret, ac pleraque eſſet quæ & mutari & corrigi expediret: Prouinciales omnis ordinis & dignitatis homines regia authoritate conuocati ſunt, eæq́ue adhibitę ſolemnitates, quas fieri & obſeruari in reformatione & emendatione conſuetudinum memorauimus. Pleraque conſuetudinis capitula immutata ſunt, & additæ teſtamentorum ſolemnitates plures quàm antea. Contigit vt circa idem tempus quidam decedens teſtamentum condiderit quod legitimi hęredes minùs ſolemne arguebant. Si veterem ſpectes conſuetudinem, erat teſtamentum ritè ac ſolẽniter factum Si nouam, non item. Deerant enim earum ſolemnitatũm nonnullæ quas noua conſuetudo addiderat. Itaque id vnum quęrebatur, quo tempore cenſeri deberet conſuetudo vim legis habuiſſe. Cõſuetudinis ſtatuta menſe Martio emendata & in mundum redacta liquebat: eodémque tempore iudices à Rege delegat ſententia palàm prouincialibus prolata conſuetudinem nouam deinceps obſeruari iuſſerant. Teſtamentum autem conditum fuerat menſe Iulio, notariis ſolemnitates vetere conſuetu-

ſuetudine prçcriptas obſeruantibus. Conſtabat autem nouam conſuetudinem non ante, ſed circa mẽſem Septembrem promulgatam fuiſſe, editam, & typis expreſſam. Itaque controuerſia omnis hinc pendebat, à quo tempore lex noua municipalis vim, robur & effectum habere cenſeretur: Vtrúmne ex menſe Martio, an ab eo tantùm tempore quo edita, promulgata & typis publicis expreſſa fuerat.

PRO HÆREDE. Regiæ conſtitutiones ab eo, qui plus poteſt, ſubditis etiam inuitis & recuſantibus præſcribuntur. Ideóque neſcios & ignorantes non ligant, niſi priùs plena & notoria publicatione reſcitę fuerint. Conſuetudinum diuerſa eſt ratio. Iuriſconſultus conſuetudine & legibus municipalibus teneri nos & obligari dicit, quòd populi iudicio recipi eas cõſtet [a]. Quis autem ignorare in prouincia potuit, quod omnes vno cõſenſu conſtituiſſe liquet? Quòd ſi conſuetudinem quia nondum edita, nondum typis impreſſa fuit, negligere & inſuper habere permittatur: Sit deinceps typographus conſuetudinum legitimus author: Sit ille publicus legiſlator, ſi quidem ex publicatione, ex typis, & editione omnis pendet legum authoritas. Defuncti voluntatem corruere nullámque & irritam haberi graue durúmque videtur. Sed non aliter vltimas defunctorum voluntates veras cenſeri ratáſque haberi iura volunt, niſi etiam ſolemnes ſint. Nec fruſtra legum authores, vt frequentiſſimę teſtamentorum captationi proſpicerent, ſolemnitates in teſtamentis multo plures quàm in contractibus requirunt. Itaque non immeritò conſuetudo ſolemnitates teſtamentis alias &, plures

[a] *l. de quibus. ff. de legibus.*

quàm antea, præſcribi neceſſe exiſtimauit. Scripta lex eſt & communi prouincialium conſenſu diſcuſſa, emendata, & tandem in mundum redacta, & à delegatis iudicibus obſeruari iuſſa: Cur eam violare, ſpernere, & irritam haberé permittetur?

PRO LEGATARIIS. Leges, reſcripta & conſuetudines non alia mente ſanciri & conſtitui ſolent niſi vt obſeruentur. Quòd vt fiat reſciri leges oportet, & cùm iuris ſint poſitiui, promulgari eas, proponi, & in lucem edi neceſſe eſt. Adhibenda tamen diſtinctio, quę ex vſu fori & Senatuſconſultis inualuit. Nam lex & conſuetudo omnis aut circa ea verſatur quæ factum hominis requirunt, aut circa ea in quibus factum legis, hoc eſt ſola legis diſpoſitio ſufficit. Exēplis res iſta explicari & planior faciliórque reddi poteſt. Quoties conſuetudo redhibitioni gentilitiæ hanc vel illam formā prępſcribit, aut cùm in donationis contractu certas aliquas ſolemnitates adiici requirit: Pendet hoc omne aut ex facto cōtrahētis, aut ex notarij officio, aut ex prudentia eorum qui adhibitis iuriſperitis actus illos celebrant. Sic cùm conſuetudo noſtra ſtatuit teſtamentum non aliter cēſeri ſolemne, quàm ſi non modò ſemel prælectum teſtatori à notario, ſed & relectum fuerit. Hęc teſtamenti repetita lectio ſi omittatur, nullum quidem eſt & minus ſolemne teſtamentum. Illud verò pendet vel ex facto ipſius teſtatoris, vel ex officio notarij eiúſque peritia. Ipſa conſuetudo nec ſubſignationem vel repetitam lectionem, nec alia iſtiuſmodi, quæ ex facto pendēt, aut procurat aut ipſa per ſe præſtare poteſt: Hæc & ſimilia in facto hominis conſiſtere dicimus; Verùm quædā alia iuris ſunt quæ lex per ſe

ſola

ſola ſufficit. Veluti Lex primogenito potiorem feudalis prædij partem tribuit: Defuncto patre ſtatim ex ipſo tempore mortis, prærogatiua feudi primogenito acquiritur: Atque hoc feudi præcipuum lex ei adiudicat abſque vllo hominis facto, nulla traditionis aut adeundæ hæreditatis neceſſitate: Eadem ratione proponamus, conſuetudinem ſtatuere, vt fratres ex vtroque latere coniuncti eos excludant qui ex vno tantùm latere iunguntur. Lex ipſa ſola nullo accedente hominis facto efficit, vt ſtatim à tempore mortis defuncti fratres iiſdem parentibus progeniti excludant, ὅστινες ἐξ ἑνὸς γονέως συνάπτονται τῷ τελευτήσαντι. In his & ſimilibus quæ iuris ſunt & ex lege ſola pendent, Senatuſconſulta voluerunt conſuetudinis vim & robur incipere ſtatim atque conſuetudo vno prouincialium conſenſu decreta & examinata eſt: Ac tum maximè cùm acceſſit iudicum regia authoritate delegatorum ſententia, qua prouinciæ illius homines conſuetudinis nouæ vinculo teneri & obligari pronuntiarunt. Túncque nec Senatus confirmatio, nec ipſa expectatur editio [a]. Quid enim neceſſe eſt illis caſibus conſuetudinem prouincialibus innoteſcere, quandoquidem nullo facto ſuo prouinciales diſpoſitionem legis mutare, reuocare vel corrigere poſſent? At verò priore illo caſu in quo lex nihil ex ſe diſponit, ſed ad legis diſpoſitionem accedere hominis factum debet, diuerſum ſtatui conueniens eſt. Nam quoties ſolemnitates lege requiruntur, vt adhibeantur, priùs reſciri legem neceſſe eſt. Veluti in hac cauſæ controuerſia, qua ratione ſolemnitatum teſtamenti omiſſio culpæ notarij imputaretur, ſi

[a] Arreſt parlequel pour vne repreſentation en la ſucceſſion de Pecquigny, a eſté iugé, que la couſtume d'Amiyens auroit lieu du iour qu'elle auroit eſté redigee & arreſtee par les cõmiſſaires, etiam auparauant qu'elle euſt eſté rapportee à la Cour: Par arreſt du 7. de Septemb. 1571.

quidem ille non modò priuatam ſuam, ſed & publicam legis ignorationem proponere & allegare poteſt? Nam exceptis iis qui à ſingulis prouinciæ ordinibus delegati præſentes emendationi interfuerunt, cæteri legem ignorauerunt. Inde eſt quod ſemper & vbique nouarum conſtitutionum publicatio neceſſaria fuit, vt ex legum ſcriptarum editione & promulgatione vſus earum innoteſceret. Leges Solonis axibus ligneis inciſæ erant & propalàm editæ[a]. Notæ ſunt decem virorum duodecim tabulæ. Edicta prætorum, vt ab omnibus ſcirentur in albo palàm edita & publicè propoſita fuiſſe conſtat[b]. λεύκωμα (inquit Suidas) τοῖχός ἐστι γύψῳ ἀληλιμμένος, πρὸς γραφὴν πολιτικῶν πραγμάτων ἐπιτήδειος. Quin & inter Solonis leges ſtatutum fuerat, vt ſi conſtitutionem aut rogationem ferri populo videretur, ea in loco celebri ac cõſpicuo proponeretur[c]. Meritò Cæſar Caligula malè audiuit quòd minutiſſimis literis & anguſtiſſimo loco legem de vectigalibus propoſuiſſet, vti ne cui deſcribere liceret[d]. Iuſtinianus autem conſtitutiones ſuas vim legis non priùs habere voluit quàm & editæ & publicatæ & Præſidi prouinciæ inſinuatæ eſſent[e]. Hoc autem Iuſtinianus ſtatuit de teſtamentorum ſolemnitate agens: Quæ propria eſt cauſæ iſtius diſputatio. Itaque iniquiſſimum foret, teſtamentum pro irrito haberi ex defectu omiſſæ ſolemnitatis quæ ignorabatur. Neque enim priùs reſciri potuit conſuetudo noua, quàm publicata, edita & adiecto authoritatis Regiæ vinculo typis publicis expreſſa fuiſſet.

SENATVS confirmauit ſententiam præfecti Pariſienſis, qui teſtamentum de quo agebatur,

a Gellius lib. 2. ca. 12.

b L. 7. ſi quis id quod. ff. de iuris dict. omnium iudicum. l. 1. §. edere. ff. de edendo. l. 203. in leg. ff. de verb. ſign.

c Demoſth. in orat. cõtra Leptinem.

d Sueto. in Caligula ca. 41.

e. Nouell. 66. vt facta noua conſtit. & Nou. 152.

tur,ritè ac ſolemniter factum pronuntiauerat[a].

a Arreſt du 7. de Mars 1581. entre Anthoine Cheulin & Loyſe Guymont appellãs, & Iean Gautier inthimé plaidant Chaueſlin pour les appellans,& M. P. du Lac pour l'inthimé.

De Carthuſianis,& an immunitas Eccleſiaſtica ad prædia recens à monaſteriis acquiſita extendatur.

CAPVT II.

CARTHVSIANI monaſterium habent circa pagũ Diui Dionyſij Dorques in prouincia Cenomanenſi. Illi (vt omnium Carthuſianorum magna eſt & prouida œconomia) in ea regione reditus ſuos quotidie multiplicantes, pleroſque fundos ſuis vicinos acquirebant. Incolæ indignantur Carthuſianos frequentibus prędiorum emptionibus potiora regionis illius prædia occupare: habere tamen publicorum munerum & regiarum indictionum vacationem, cùm interea incolæ ſoli tributis & fiſcalibus penſitationibus vexentur. Itaque immunitatem non inuidere ſe antiquo monaſterij patrimonio allegant,ſed pro cæteris prædiis recens ac nouiter quæſitis Carthuſianos tributa exoluere teneri aſſerunt, ſimúlque cum incolis contribuere,niſi fortè Carthuſiani velint prędia incolis locare. Carthuſiani immunitatem ſuam & Eccleſiæ priuilegia opponunt.

PRO INCOLIS. Cùm priſca monachorũ veneratio ex ſeuera paupertatis regula & inopiæ voto proceſſerit, fœdum eſt & indignum monachos diuitias ſub gloria egeſtatis poſſidere. Itaque vel incorruptam priſcæ integritatis regulam colant, vel ſi redituum abundantia affluentes cæteris

præſtare nolint, fiſcales tributorum penſitationes ſimul cum ipſa plebe tot bellis attrita tótque miſeriis afflicta pendere & ſoluere teneantur. *Multis nomen pauperum occaſio auaritiæ eſt*, inquiebat Diuus Hilarion a. Saluianus eleganter, *Sub religionis titulo à religione diſſentiunt, & habitu magis reliquere ſeculum quàm ſenſu*[b]. Indigni ſunt hoc tã pio & ſancto nomine *ματαιολόγοι ϗ φρεναπάται, ὀ χριστιανοὶ ἀλλὰ χριστέμποροι*, inquit Diuus Ignatius[c]. Damnemus illos habitus, qui, vt ait Tertullianus, nouitate veſtitus religionem mentiuntur[d]. Quid enim indignius eſt, & à profeſſione ſancta & ſolitaria magis alienũ, quàm monachos contra paupertatis votum reditus eximios poſſidere: atque ita poſſidere, vt neglecto Chriſtianę charitatis affectu prouentuũ ſuorum reliquias non pauperibus alendis, ſed augendo patrimonio & nouis prędiorum emptionibus deſtinare præſumant? *Aliena à vobis ſunt* (ait Diuus Hieronymus) *auri argentique pondera. veſtra poſſeſſio ſpiritualis eſt*[e]. At non ita priſci illi monachi gratię immortalis famam, & glorię apud poſteros ſempiternę laudem ſunt conſecuti: ſed eorum paupertas ſacerdotio, & ſacerdotium voluntario paupertatis voto ornabatur: Laudabiles, qui ex Diui Cypriani pręcepto, ad cœleſtes theſauros terrena patrimonia transferebant[f]. *En quales diuitias Deus diligit* (inquit Saluianus) *en quas pignoribus recondi exigit opes, en quas parari imperat facultates, ſcilicet fidẽ ac timorẽ Dei, modeſtiã, ſanctimoniã: non terrena, non vilia, non pereuntia, non caduca*[g]. D. Ambroſius, *Nihil eccleſia ſibi, niſi fidem, poſſidet: hos reditus præbet, hos fructus: Poſſeſſio Eccleſiæ ſumptus eſt egenorum*[h]. Primis fidei Chriſtianæ naſcentis temporibus Eccleſia

a D. Hier. in vita ſancti Hilarionis.

b Saluian. li. 1. ad eccleſ. Cath.

c D. Ignat. epiſt. 2. ad Trallienſes.

d Tertull. lib. de Pallio. cap. 4.

e D. Hier. epiſt. ad Euſtochium, li. 2. epiſt. 17.

f D. Cypr. ſerm. 4. de mortal. in fin.

g Saluian. lib. ad eccleſ. Cath. pag. 324.

h D. Amb. ad Valent. epiſt. 2.

cleſia non alios reditus habebat præter voluntarias Chriſtianorum eleemoſynas: quas Prælati & Antiſtites, quibus credebatur ærarij Eccleſiaſtici adminiſtratio,piè ac prouidè diſpenſabant, pauperes & egenos alendo, captiuis & peregrinis neceſſaria ſubminiſtrando:veram eſſe opulētiam rati, quæ in multitudine eleemoſynarum, non pecuniarum cumulo conſiſtit. Lucianus ἄθεος teſtatur tantam fuiſſe olim Chriſtianorum erga pios homines liberalitatem,vt ſi quis impoſtor & pręſtigiator,pietatem ſimulans, Chriſtiana ſimplicitate abuti vellet, τεχνίτης ἄνθρωπος καὶ πράγμασι χρῆσθαι δυνάμενος, αὐτίκα μάλα πλούσιος ἐν βραχεῖ ἐγένετο[a]. Verùm Prælati & Eccleſiæ Antiſtites olim largitionibus factis piè vtebantur, & quicquid eis ex tenui & neceſſario clericorum victu ſupererat,illud omne egentibus ęrogabant. Idque ab authoribus hiſtorię eccleſiaſticæ memoratur[b]. Epiphanius Epiſcopus Cypri opes eccleſiis relictas pauperibus largiebatur[c].Narrat Diuus Chryſoſtomus, ſuo ſeculo Eccleſiam Antiochenam non modò ſacerdotes & clericos ſuos aluiſſe, ſed & ſingulis diebus tria viduarum, virginum, pauperúmque millia ſuſtentaſſe[d]. Nota eſt DiuiLaurentij hiſtoria,à quo cùm repeterentur eccleſię theſauri,quos in eleemoſynas piáſque cauſas impenderat: ille pauperes & egenos oſtendens, Hi ſunt(inquit)eccleſiæ meæ theſauri. *Aurum Eccleſia habet* (ait D. Ambroſius) *non vt ſeruet,ſed vt eroget & ſubueniat*[e]. Sed cùm tandem aliquando nō modicæ tantùm eleemoſynæ, ſed & latifundia donarentur, opes ſub ChriſtianisPrincipibus profuſa nimis largitione creuerunt. Diuitiæ luxum excitauere, prælatíque opibus affluentes & deliciis

a *Lucianus de morte Peregrini.*

b *Sozome. lib.7.c.16. & paßim alibi. D. Chryſoſtomus homilia 8. ad 2. caput D. Matthæi, & homil. 69. in 21. c. D. Matth.*

c *Sozomen. lib.7.c.26.*

d *D. Chryſoſt. homil. 67. in c.21. D. Matthæi.*

e *Can. aurum 12. qu. 2.*

corrupti à priſca integritate receſſerunt, vt exinde quotidianæ eleemoſynæ à diuite clero ſperni & per contemptum omitti inciperent. Saluianus de diuitiis eccleſiæ ita loquitur, *Impedimenta hæc, non adiumenta: onera, non ſubſidia: Poſſeſſione enim & vſu opum non ſuffulcitur religio, ſed euertitur*[a]. *Sanctius eſt* (inquiebat Imperator Pertinax) *inopem Rempublicam obtinere, quàm ad diuitiarum cumulum per criminum ac decorum veſtigia peruenire*[b]. Itaque multa adhiberi cœperunt remedia, vt priſca eccleſiæ integritas & laudabilis paupertas quaſi poſtliminio rediret. Ac primùm clericis legare & donare interdictum. Huc pertinet illa Diui Hieronymi expoſtulatio, *Pudet dicere* (inquit) *ſacerdotes idolorum, mimi, aurigæ, & ſcorta hæreditates capiunt: ſolis clericis & monachis hoc lege prohibetur, & prohibetur non à perſecutoribus, ſed Principibus Chriſtianis*[d]. Sed & Imperator Nicephorus Phocas edicto vetuit, ne eccleſiarum fundi & reditus augerentur[e]. Quin & tandem eccleſias immobilium incapaces eſſe conſtitutum fuit[f]. Quemadmodum autem priſca Prælatorum frugalitas morúmque ſeueritas pias Chriſtianorum mentes ad liberalitatem accenderat: ſic & ſequens eccleſiaſticorum luxus liberalem largiendi affectum, feruidámque olim piorum charitatem & frequentes in eccleſiam donationes reſtinxit & auertit. Clericis itaque perditè viuentibus, luxúque nimio & opulentia ſolutis, monachi in multam nominis famam & ingentem vitæ morúmque admirationem venerunt. Monachi olim perſecutionis metu, ſub tyrannis, deinde etiam ſolo pietatis ſtudio ſub Principibus Chriſtianis in montes & ſolitudines diuertebant, & nulla opum ac diuitiarum

a Saluian. li. 2. ad eccleſ. Cath. pag. 379.
b Iul. Capitol. in vita Pertinacis.
c l. nulla de epiſcop. & cler. lib. 16. tit. 2. C. Theod.
d D. Hier. epiſt. ad Nepotianũ lib. 2. epiſt. 12.
e Zonaras tom 3. Annal. pa. 162.
f Nouella 120.

uitiarum cura, ſecretiſſimi ab omnium hominum conſpectu deſertiſſimas terras quærebant, vt libero animo, & nulla curarum ſolicitudine auocato, totos ſe feruenti contemplationis ſtudio dederent. Itaque continuis precibus & hymnis addicti aſſiduam colebant diuini numinis recordationem. Quòd ſi aliquando fames premeret, non obſoniis aut delicato pane veſci curabant, ſed falce accepta montes circumire, herbíſque, quaſi cibo ſuauiſſimo & gratiſſimo, paſci ſolebant[a]. Baſilius magnus (qui circa Pontum monaſteria primus inſtituiſſe fertur[b]) hanc monaſticæ profeſſioni legem præſcripſit, vt nihil læta poſſidentes paupertate exultarẽt, & ante monaſterij ingreſſum bona, ſi quæ priùs habuerant, diſtribuere tenerentur[c], ne terrenis poſſeſſionibus intenti cœleſtes aſpernari viderentur. D. Bernardus, *Affectanti cœleſtia, terrena non ſapiũt: æternis inhiãti faſtidio ſunt tranſitoria*[d]. Nazarius in Panegyrico, *Humanorum terminos non curant qui ſemper diuina meditantur.* Animus vt luxu ſoluitur, ita frugalitate firmatur, nec vnquam eget aut pauper eſt qui deſideriis mundanis non alligatur. Vt verè de monachis dictum exiſtimetur, nihil habentes, omnia poſſidentes. Itaque priſci illi monachi ſeueris auſteræ vitæ regulis aſſueti magnam de ſe apud omnes admirationem concitauere, & præſentibus piorum eleemoſynis contenti, prædia, reditus, réſque immobiles poſſidere nefas credebant. At quantò magis inopiæ voto delectabantur, tantò ardentiùs Chriſtiani opes & dona inuitis etiam ac renuentibus certatim ingerere ſtudebant, & Chriſtiana charitas, quæ tùm erga clericos frigebat, magno pietatis ſtimulo in monachos accendi

a *Niceph. lib. 11. hiſt. eccleſ. cap. 40. in prin. & Sozom. lib. 6. cap. 33.*
b *Rufinus lib. 2. c. 9.*
c *Baſilius in Aſce. &*
d *D. Bernard. epiſt. 111.*

& feruere cœpit. Quoad tandem gliſcentis auaritiæ cupiditas neglecto rigido illo priſcæ paupertatis voto, paulatim monachos, vt & cæteros clericos, perdidit & inuaſit, *Creuerunt & opes & opum furioſa cupido*[a]. Nemo repentè fit turpiſſimus: vitia progreſſus ſuos habēt. Primùm enim monachi vilia tuguria deſerentes, monaſteria ſibi & domos magnificè extrui facta humilitate tolerarūt, *Quæ nunc ære nitent, ſtipula tūc tecta virebant, Et paries lēto vimine textus erat*[b]. Ac tùm eremi ſolitudine relicta plerique vrbes & pagos in monaſteriis ſplendidè & ornatè ſtructis habitare cœperūt. D. Bernardus, *Fulget Eccleſia in parietibus, & in pauperibus eget: ſuos lapides induit auro, & ſuos filios nudos deſerit*[c]. Deinde cū prędia & res immobiles accipere recuſarent, certos tamē & annuos reditus ſibi donari permiſerūt. Meminit Gregorius Turonenſis Lupicini Abbatis eiúſq; monachorū: quibus cùm Rex Chilpericus vellet agros & vineas donare, *Nō decet* (inquit) *monachos facultatibus mūdanis extolli: ſed in humilitate cordis regnū Dei iuſtitiamq́; eius exquirere*. Rex tamē Chilpericus eis donauit annis ſingulis trecentos modios tritici, eiuſdémq; mēſurę numero vinū, adiecta centū aureorum quantitate ad comparanda fratrum indumenta. Hæc Gregorius[d]. Sic etiam Nicetas Imperatorem Manuelem Comnenū refert poſtquā monaſterium Michaelis nomine dicatum ſtruxiſſet, noluiſſe agros, vineas, aut poſſeſſiones monachis aſſignare, cùm indecens & monaſticæ profeſſioni contrarium exiſtimaret prædia poſſidere. Sed iuſſit ex fiſco tantundem illis annuatim pendi & exolui, quantum eis ad alimenta & veſtitum ſatis eſſet[e]. Exinde tamen adhibita diſtinctione,

a Ouid. lib. 1. Faſtor.

b Ouid. lib. 6. Faſtorū.

c D. Bernard. in Apolog. ad Guilielmū Abbatem.

d Gregor. Turon. in vitis patrū.

e Nicetas Annal. pag. 104. in fin. & pag. 105.

ne, non ſibi, ſed monaſterio donari, vt naſcentis auaritiæ nulla eſt ſatietas, monachi augendo patrimonio toti incubuere, pauperum curã in ſuos vſus ſuáſque commoditátes cõuertendo. Zozymus de monachis agens. Illi (inquit) legitimis nuptiis abſtinent, & populoſa collegia complent hominibus innuptis: & dum paupertatis votum præferunt & pauperibus omnia erogare videri volunt, cunctos propemodum ad inopiam redegere [a]. Diuus Hieronymus, *Egentium famem ſuas fecerunt eſſe diuitias, & miſeris derelicta in ſuam referunt miſeriam.* Addit ſtatim, *Plenis ſacculis morimur diuites qui qua ſi pauperes viximus* [b]. Duo ſunt quę in monachis reprehenſione digna præcipuè vidẽtur, otiũ & opulentia. Otium illi vana & ridicula contemplationis excuſationẽ defendunt. Præclarum ſanè philoſophari, ſed paucis. Vacare contemplationi liceat, ſed non perpetua deſidia torpeſcere, animúmque otio perenni & continuo applicare. *Fœlices animas & corda oblita laborum.* Egregiè ad monachos referri hæc Senecæ verba poſſunt, *Vobis voluptas eſt inerti ocio aſſuefacere corpuſculũ, & ſecuritatem ſoporis ſimillimam appetere, & ſub denſa vmbra latitare, tenerrimíſq. cogitationibus, quas tranquillitatem vocatis, animi marcentis oblectari torporẽ, & cibis potionibuſq́; intra hortorũ latebras corpora ignauia pallẽtia ſaginare* [c]. Valẽs Imperator monachis infeſtiſſimus eos ignauiæ ſectatores appellabat [d]. At olim monachi quo tempore laudem & admirationem meruerũt, nihil magis quàm otioſam inertiã fugiebant. D. Hieronymus Ruſticum monachum admonet ne otioſus vnquam ſit, ſed vel fiſcellam texat iunco, vel caniſtrum lentis plectat viminibus, plantas per or-

a Zozimus lib. 5. hiſtor.

b D. Hier. epiſt. ad Ruſticum. lib. 2. epiſt. 13.

c Seneca lib. 4. de beneſ. cap. 11.

d L. quadã 26. de beneſ. de decurionibus lib. 10. C.

dinem ponat, aquas irriguas ducat, texat lina capiẽdis piſcibus. Ac deinde. *Ægyptiorum monaſteria* (inquit idem Diuus Hieronymus) *hunc morem tenent, vt nullũ abſque operis labore ſuſcipiant, non tã propter victus neceſsitatem, quàm propter animæ ſalutem*[a]. Diuus Bernardus, *Quis ait* (ait) *in principio cùm ordo cœpit monaſticus ad tantam crederet monachos inertiam deuenire? O quantũ diſtamus ab his, qui in diebus Antonij extitere monachi*[b]! Sic enim de Diuo Antonio Sozomenus, ἀργεῖν οὔτε αὐτὸς ἠνείχετο, ϗ τὸν μέλλοντα καλῶς βιῶν ἐργάζεσθαι παρεκελεύετο[c]. D. Paulus, *Laboramus* (inquit) *operantes manibus noſtris*[d]. Nã, vt teſtantur Origenes & D. Chryſoſtomus, erat D. Paulus faber tabernaculorũ[e]. & vt ait D. Lucas[f], σκηνοποιός. D. Auguſtinus, *In monaſteriis benè moderatis conſtitutum eſt aliquid manibus operari, & ceteras horas habere ad legendũ & orãdum aut aliquid de diuinis literis agendum liberas*[g]. Lupus abbas Ferrarienſis aliquot ex ſuis monachis artẽ aurificis à peritiſſimis diſcere iubet, & auri atque argenti operibus ad ornatũ Eccleſię erudiri[h]. Quin & inter monachos ſi quos reperiri cõtingat, qui & ingenij gloria & eruditione eximia cæteris præſtent, an non laudabilius erit eos rebus gerendis ſeſe applicare, aut negotia publica tractare, quàm in ocio perpetuo torpeſcere, & velut fucos, ignauũ pecus, alieno labore paſci? Ocioſi monachi vltro ſibi πράγματ' ἐξ ἀπραξίας procurant, hoſtéſque accerſunt, prauas ſcilicet animi deſidis affectiones. Laudatur ab Eccleſiaſticæ hiſtoriæ authoribus Epiphanius, qui & ſacrorum Antiſtes erat, & illuſtri virtutis gloria ciuiles quoque res tractabat[i]. Affirmabat Euphrates philoſophus eſſe hanc philoſophiæ & quidem pulcher-

a D. Hiero. ad Ruſticũ lib. 2. epiſt. 13.
b D. Bernard. in Apolog. ad Guilielm. Abbatem.
c Sozomen. lib. 1. ca. 13.
d D. Paulus epiſt. 1. ad Corinth. cap. 4.
e Origen. homil. 17. in lib. numer. & D. Chryſoſtomus homil. 2. in epiſt. ad Romanos.
f D. Lucas act. Apoſt. cap. 18.
g D. Auguſti. lib. 2. lò. de opere monach.
h Lupus Ferrar. epiſt. 22.
i Niceph. lib. 2. eccl. hiſt. cap. 39

cherrimam partem, agere negotium publicum, cognoſcere, iudicare, promere & exercere iuſtitiam[a]. Vt & olim ſeptem illi Græciæ ſapientes, non tam ex perfecta ſcientiarum notitia aut ſtudioſa vlla deſidia, ſed, vt ait Plutarchus, ex rerum ciuilium adminiſtratione, & legum condendarum gloria, nomen tantùm famámque immortalem conſecuti ſunt, ἀπὸ τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς τοὔνομα τῆς σοφίας, inquit Plutarchus[b]. *Optimum eſt* (vt Athenodorus dicebat) *actione rerum & Reipublicæ tractatione & officiis ciuilibus ſe detinere* [c]. Diuus Auguſtinus de opere monachorum, *Non decet, vt in ea vita vbi fiunt ſenatores laborioſi, ibi fiant opifices ocioſi.* Monachorum, qui adumbratam mendicitatem profitentur, aſſiduas & importunas poſtulationes eadẽ oratione amouere & reiicere poſſumus, qua Tiberius Hortalum Hortenſij nepotem, qui inopiæ ſuæ ſubſidia poſcebat. *Si quantum pauperum eſt venire huc, & petere pecunias cœperint, ſinguli nũquã exſatiabuntur, reſpublica deficiet.* Addidit Tiberius, *Langueſcet alioqui induſtria, intẽdetur ſocordia, ſi nullus ex ſe metus aut ſpes, & ſecuri omnes aliena ſubſidia expectabunt, ſibi ignaui, nobis graues*[d]. Cur non aperto veritatis argumento monachi, qui perpetuò ocioſi ſedent, dicentur, *ſibi ignaui, reipublicæ graues?* In quos illud Quintiliani aptiſſimè conueniet. *Quid in his deprehendas præter fictam frontem, & perpetuũ ocium, & quandam ex arrogantia authoritatem* [e]. Nec fortaſſis diſſimiliter de Manichæis D. Cyrillus, οἱ τῆς ἁρπαγῆς ἀρχίας ἔχοντες μανιχαῖοι, οἱ μὴ ἐργασάμενοι, καὶ τὰ τῶν ἐργαζομένων κατεσθίοντες[f]. Opulentiam autem monachi vix vllis rationum momentis tueri & aſſerere poterunt, cùm in paupertatis & inopiæ

a Plinius lib. 1. epiſt. 10.

b Plutarc. in vita Themiſtoc.

c Seneca lib. de tranquillit. animi c. 3.

d Tacitus lib. 2. Annal.

e Quintil. decla. 268.

f D. Cyrillus catecheſ. 6.

voto prima ac potior monaſticę profeſſionis regula cōſiſtat. Vos ergo Senecæ verbis cōpellabo. *Induxiſtis pecuniæ odiū, hoc profeſſi eſtis, hanc perſonam induiſtis, agēda eſt. Iniquiſſimū eſt vos pecuniā ſub gloria egeſtatis acquirere*[a]. Saluianus, *Non probant quod fatentur, & impugnāt profeſſionē ſuā moribus ſuis. Magis dānabilis eſt malitia, quā titulus bonitatis accuſat, & reatus impij, eſt piū nomē*[b]. *Nō facit eccleſiaſtica dignitas Chriſtianū*, ait D. Hieronymus[c]. Pietas quidē olim opulentiā eccleſię genuit, ſed tandē corruptis moribus filia matrem ſuffocauit. Rectè Iuuenalis, *Nullū crimē abeſt facinúſq; libidinis, ex quo Paupertas Romana perit*[d]. Eccleſię & terrę diuerſa eſt in auri cuſtodia ratio. Terra aurū in viſceribus ſuis abſcondit: Eccleſia aurū non defodit, ſed ſpargit. Opes nō ſibi retinet, ſed in eleemoſynas diſtribuit. *Optimus diſpenſator eſt* (inquit ille) *qui ſibi nihil reſeruat*[e]. Nicetas in Racendytē monachū acriter inuehitur, qui auara & inſatiabili pecuniæ cupiditate permultis Thraciæ incolis cauſa exitij fuit: atque indignatur Nicetàs, quòd is qui mūdo renuntiarat, ὁ τοῖς ἐν κόσμῳ ἐπὶ πᾶν ἀποταξάμενος καὶ λαμπρῶς τὴν κάτω ἀποῤῥαξεις, τὸ δὲ κατὰ χριστὸν τριβώνιον ἐθελοντὴς ὑποδὺς, factus poſtea fuiſſet ἐμπορικὸς καὶ δριμύτατος[f]. Vtinam Carthuſiani, qui tāto affectu prædiorū emptionibus ſtudēt, Diui Cypriani ſalutare pręceptū ſibi ante oculos proponerent. *Poſſeſſiones vobis* (inquit D. Cyprianus) *ſed cœleſtes magis comparate, vbi fructus veſtros iuges ac perennes, & ab omni contractu iniuriæ ſecularis immunes, nec rubigo atterat, nec grādo cædat, nec ſol vrat, nec pluuia corrumpat*[g]. Sidonius Apollinaris, *Obtine* (inquit) *vt portio noſtra ſit dominus. atque vt adſcripti tutis contribulū Leuitarū, non remaneamus terreni, quibus*

a Seneca lib. 2. de benef. cap. 17.

b Saluianus li. 4. de gubernat. Dei pag. 158.

c D. Hier. ad Heliodorum lib. 2. epiſt. 6.

d Iuuenalis Satyra 6.

e D. Hiero. epiſt. ad Nepotianum.

f Nicetas Anna. pag. 249.

g D. Cypr. tract. de habitu virginum.

bus terra nō remanet, inchoemúſque vt à ſeculi lucris ſic quoque à culpis peregrinari[a]. Athanaſio inter alias calumnias obiecerunt Arriani, eum bona eccléſiæ pauperibus deſtinata vendidiſſe ſuíſque vtilitatibus applicuiſſe[b]. Ingēs ſanè aduerſus Athanaſiū accuſatio, ſed calumnioſa. Quid de Carthuſianis dicemus qui redituū ſuorū reliquias nō in pauperes alēdos, ſed in emptiones prædiorum impendunt? Sub Tiberio Iudæi quidā Romę pietatis ſpecie & religionis prętextu, à Fuluia nobili fœmina corraſerant pecunias & munera: quę tamen omnia in vſus ſuos & priuata cōmoda impendiſſe deprehenſi ſunt. Tiberius & puniri eos, & cæteros Iudæos Roma expelli iuſſit[c]. Bernardus, *Res pauperū non pauperibus dare, par ſacrilegij crimen eſſe dignoſcitur. Sanè patrimonia pauperum, facultates eccleſiarum: & ſacrilega eis crudelitate ſurripitur, quidquid ſibi miniſtri & diſpēſatores, non vtique domini vel poſſeſſores, vltra victū accipiunt & veſtitum*[d]. Hilariō deteſtabatur eos pręcipuè monachos qui infidelitate quadam in futurū reſeruarent ſua, & diligentiam haberent vel ſumptuum vel veſtitus aut alicuius earum rerum quæ cum ſeculo tranſeunt[e]. Diuus Cyprianus, *Poßidere ſe credunt* (inquit) *qui potius poßidentur, cenſus ſui ſerui nec ad pecunia ſuā domini, ſed magis pecuniæ mancipati*[f]. Diuus Hieronymus, *Erubeſcant omnis eccleſiaſtici miniſterij gradus & caſſa nomina monachorum, emere prædia tāta nobilitate vēdente*[g]. Saluianus, *Religioſi* (inquit) *immò ſub ſpecie religionis vitiis ſecularibus mācipati, qui ſcilicet poſt veterū flagitiorū probra & crimina titulo ſanctitatis ſibimet inſcripto, nō conuerſatione alij ſed profeßione nomē tantū demutauere, nō vitā. Et ſummū diuini cultus habitū magis quā actū exi*

a Sidonius Apollinaris lib. 9. epiſt. 3. ad Fauſtinum.
b Socrates li. 2. ca. 17.
c Ioſeph. li. 18. antiq. cap. 5.
d D. Bernar. decla. in verb. euang. Ecce reliquimus omnia pag. 1304.
e D. Hier. in vita Hilarionis.
f Cyprian. ſerm. 5. de lapſis.
g D. Hier. epiſt. ad Demetria.
lib. 2. epiſt. 18.

a Saluia. lib.5. de gubernatione Dei.p.167.

ſtimantes, veſtem tantummodò exuere, non mentem[a]. Carthuſiani opum reliquias pauperum viſceribus ſubtrahunt, vt in terræ viſceribus abſcondant, eáſq; in prædiorum acquiſitiones impendant. *Amico quippiam rapere furtum eſt* (inquit D. Hieronymus) *Eccleſiam fraudare ſacrilegium eſt. Accepiſſe quod pauperibus erogandum ſit, & eſuriētibus plurimis vel cautum eſſe velle, vel timidū, aut, quod apertiſſimi ſceleris eſt, aliquid inde ſubtrahere, omnium prædonum crudelitatem ſuperat*[b]. Imperator Conſtantinus iubebat vt quicquid clerici vel parſimonia, vel induſtria & negociatione congererent, id in vſum pauperū & egentiū miniſtrare tenerentur[c]. Nihil ergò Chriſtiana pietate indignius, aut ab auſteritate monaſtica magis alienū, quàm ſi monachis licere dicamus monaſterij ſui reditus nouis prædiorum acquiſitionibus ampliores reddere. Atque hoc cū Imperatori Manueli Cōneni indigniſſimū videretur, legē olim à Nicephoro Phoca latā de integro ſanxit, ne monachis liceret fundos & reditus monaſterij ſui augere[d]. Verùm in huius controuerſiæ deciſione non ſolus voti monaſtici ſanctæque religionis reſpectus, ſed & tributorum, quę Regi pendi oportet, conſideratio cauſam incolarum commendat: ne fortè immunitas Carthuſianorum in præiudicium incolarum recidat. Nam & eâdem iſta ratione Imperator Baſilius legem tulit, ne potentiores multiplicandis prædiis augeſcerent: Quam eandem legem Cedrenus refert ab auo eius Conſtantino antea latam[e]. Eccleſiaſticos quidem ſemper à tributis fuiſſe immunes conſtat, ſed conceſſæ olim clericis immunitates non rebus, ſed perſonis tribuebantur. Atque ideo cùm plerique, vt immunes

b D. Hiero. ad Nepotianum circa fi. li. 2. epi. 16.

c l. 2. Cod. de epiſc. & cler.

d Nicetæ Annal. pa. 105.

e Cedren. pag. 579.

munes eſſent, ſeſe clericorum collegio paſſim & nullo delectu ſtuderent inſerere, Conſtantinus edixit ne decurio vel ex decurione natus, imò nec quiuis alius patrimonio inſtructus, atque obeundis publicis muneribus idoneus, in defuncti clerici locum cooptaretur: dicebátque diuites & eos qui opibus pollerent, publicas neceſſitates & vectigales præſtationes ſubire oportere, pauperes autem eccleſiarum diuitijs ſuſtentari. Sic & ex Imperatorum conſtitutionibus quæ in Codice inſeruntur, clerici, qui immobilium poſſeſſores ſunt, fiſcales penſitationes pro prædiis, quæ poſſident, perſoluere tenentur [a]. Diuus Ambroſius de Valentiniano Imperatore loq. *Si*(inquit) *tributum petit, non negamus, Agri ſia tributum ſoluunt*. Mecænas ab Auguſto de pub. benè adminiſtranda conſultus dixit, tributa & vectigalia non perſonis, ſed rebus imponenda, ne qui annuos ex rerum poſſeſſione fructus & reditus percipiunt, immunes habeantur [b]. Cedrenus refert olim tributa pro modo fructuum à poſſeſſoribus exigi conſueuiſſe [c]. Saluianus eleganter aduerſus eos qui immunitatum priuilegiis, quæ remedia vocat, in pauperum & inopum præiudicium fruuntur. *Ecce*(inquit) *remedia pridem nonnullis data quid aliud egerunt, quàm vt diuites cunctos immunes redderent, miſerorum tributa cumularent, vt illis demerentur vectigalia vetera, iſtis vt adderentur noua: Illos vt deceſſio etiam minimarum functionum locupletaret, iſtos vt acceſſio maximarum affligeret* [d]? Nos tamen immunitatem antiquo monaſterij veſtri patrimonio non inuidemus, ſed quotidianis prædiorũ acquiſitionibus, quas auara & monachis indecens parſimonia comparat, ea-

a *l. 3. Cod. de epiſc. & clericis.*

b *Dion. Caſſius li. 52.*

c *Cedrenus pag. 178.*

d *Saluianus lib. 4. de gubern. Dei pag. 106.*

dem priuilegiorum & immunitatis iura denegamus. *Cur iſti manus otioſas & plena repoſitoria volunt habere?* inquit Diuus Auguſtinus [a]. Quinetiam ſi Carthuſiani humanitate aliqua omnem querimoniæ occaſionem temperare velint, prædia ſua incolis locare debent. Hoc nobis magnæ commoditatis inſtar erit: nulla tamen Carthuſianorum iniuria. Illi enim certos ex locatione reditus percipient: Nos verò conductionis titulo annuorum terræ prouentuum participes erimus. Aut ſi propriis manibus, hoc eſt propriis ſumptibus, fundos veſtros excolentes, omnes circumuicinos regionis noſtræ agros comparare & acquirere velitis, æquitas non permittit, vt ſolis inc[...] tributorum onus incumbat, & immunitas veſtra [...] quiſitiones nouas liberè & impunè extendat[...] Atque id neque exemplo, neque iuris diſpoſitione caret, Ciſtercienſes, templarij, & hoſpitalarij decimas nullas debent ex iis prædiis quæ propriis manibus propriiſque ſumptibus colunt [b]. Illi tamen ſi quaſdam poſſeſſiones de nouò acquirant, decimas exoluere tenebuntur: Atque etiam hoc ipſum ad alios regulares, qui gaudent ſimilibus priuilegiis extendi oportere reſcribit ſummus Pontifex [c]. Hoc ſi communi iuris diſpoſitione obtinet, quantò magis hoc tempore locũ habebit, cùm vniuerſus Galliæ populus, ac pręcipuè inter Gallos agricolæ, bellis attriti & afflicti tributorũ oneri impares vix ſubſiſtãt? Sic enim Romæ vrgente belli neceſſitate, exhauſto publico ęrario, cũ æs alienũ ciuitatis priuatis exolui oporteret, Põtifices, Flamines, Augures, cęteríque ſacerdotes pecunias cõferre coacti ſunt [d]. Eccleſiaſticos veneramur antiſtites, & clericis, atque etiam monachis, de-

a D. Auguſt. lib. de opere mona.

b cap. 10. ex parte tua ext. de decimis.

c Cap. nuper penult. ext. de decimis.

d Liuiu. lib. 33.

debitum non denegamus honorem: Quin & eadem ratione vti poſſumus qua Publius Decius apud Liuium, *Equidem* (inquit) *eos nos iam Populi Romani beneficio eſſe ſpero, qui ſacerdotiis non minus reddamus dignatione noſtra honoris quàm acceperimus, & deorum magis, quàm noſtra cauſa, expetamus vt quos priuatim colimus, publicè colamus*[a]. Sed quemadmodum vaſa ſacra, ſi quando vſui promiſcuo & prophano deſeruire incipiant, coli deſinunt, ceſſatque priſtina religionis dignatio: Eadem nec diſſimili ratione ſi Eccleſiæ miniſtros vitiis communibus, & prophanis auaritiæ ſordibus infici contingat, deſinet priſca eorum veneratio, neque idem immunitatum honos perſeuerabit. *Clerici* (inquit Anicetus Papa) *laicis & ſimplicibus virtutis, honeſtatis, pudicitiæ, & grauitatis exemplar eſſe debent, ac ſeipſos tanquam ſignum purioris vitæ rudioribus ad imitationem prudenter exhibere*[b]. Sed verendum ne nos (quemadmodum dicebat apud Liuiũ L. Quintius Cincinnatus) *imitemini turbam inconſultam & qui exemplo aliis eſſe debetis, aliorũ exemplo peccetis potius, quàm alij veſtro rectè faciant*[c]. Prælati, qui tãquam in ſpecula conſtituti ſunt, tamen neglecta diſciplinæ eccleſiaſticæ cura, de annuis beneficiorum reditibus, déque collationum prouẽtu & commodis ſolliciti cogitant: Idq; vnũ inquirunt, nõ qualis paſtor gregem cuſtodiat, ſed an beneficia per obitũ vacẽt: an verò reſignatio *in manib. ordinarij & ſuperioris*[d] facta ſit, quãtúſq. ex ordinario collationũ iure fructus percipi queat. Clerici ſacerdotia & dignitates eccleſiaſticas auaro commercio cõmutãt. Monachi facto paupertatis atq; inopiæ voto ſtipes & oblationes & lucra deſiderãt (inquit D. Cyprianus) cœnis atq; epulis inhiãt, nec regioni, ſed vẽtri po-

a Liuius lib. 10.

b Epiſt. decretalis Aniceti Pap.

c Liuius lib. 3.

d Reſignare in manibus ſuperioris vel ordinarij non quidem eleganter, ſed apta ſignificatione dicimus, cũ aliquis non in fauorem (hoc enim coram ordinario nonlicet) ſed purè & ſimpliciter reſignans beneficij iure ſe abdicat in manibus, hoc eſt poteſtate ordinarij vel ſuperioris, ut Prælato ſuperioris liberè permittatur canonicã beneficij illius inſtitutionem cui voluerit concedere.

rius & quæſtui profana cupiditate inſeruiunt, Auaritiæ ardor & ambitionis ſalſugo bibulam eorum animam occupat. Quid verò indignius proponi poteſt, quàm ſi monachi, qui *μόνον ἄχθος* ferre deberēt, nunc plebe ruſtica tot bellorum miſeriis attrita *νόμοι ἄχοις* expertes & à publicis tributis immunes eximio priuilegiorum iure fruantur & ſuperbiant? Nos tamen non immunitati illorum, ſed opulentiæ inuidemus, & monaſticæ profeſſioni conueniens eſſe exiſtimamus, reditus annuos ſacri & eccleſiaſtici patrimonij non in emptiones prædiorum, ſed ad plebis egenæ ſubſidia, & vicinorum incolarum miſerias pietate Chriſtiana ſubleuandas impendi & erogari.

PRO CARTHVSIANIS. Religionis fauor, pietatis commendatio, vitæque regularis auſteritas antiquam immunitatis Eccleſiaſticæ venerationem aduerſus incolarum expoſtulationes meritò tuetur & defendit. Incolæ in opes & reditus monaſteriorum multis calumniis inuecti ſunt, & contemplationis ſolitariæ quietem contumelioſa otij & deſidiæ exprobratione inſectari, non deſtiterunt. Carthuſianis ſatis erit ſi tot conuiciorum tela obiecto patientiæ ſcuto excipiant, & calumnioſas voces ſolita debitæ humilitatis profeſſione retundant. *Nullos pietas minus reſpicit* (inquit Saluianus) *quàm quos præcipuè religio commendat*[a]. Inuidia virtutis æmula eſt, ipſámque comitari ſolet pietatem: Ac veluti cantharides etiam florentibus roſis ſæpè innaſcuntur, ſic & calumniæ, ne quidem à pietate abſtinent, imò eam probris & maledictis frequenter exagitant. Vix eſt autem vt aliquis Chriſtiana religione imbutus, Eccleſiaſtici ordinis homines

plebeiæ

[a] Saluianus lib. 3. ad Eccleſ. Cathol. pa. 354

plebeiæ capitationi & tributorum exactioni ſubiiciendos dixerit. Verùm quanta eſt incolarum iſtorum maleuolentia, videant vt animi ſui priùs, quàm agri ſpinas auerruncent. Sed quia cauſſæ huius merita breui nec ſuperflua tractatione recenſere expedit, duo potiſſimum exquirenda ſunt. An monachis conueniat latifundia poſſidere, annuóſque & amplos reditus acquirere: Et an prædia ab iis recens quæſita eodem immunitatis Eccleſiaſticæ priuilegio donari oporteat. Præclarum quidem eſt & Chriſtiana pietate digniſſimum, antiquas priſcæ paupertatis regulas magnis laudibus efferre: Si quis tamen Eccleſiam ſeneſcentem primis infantiæ ſuæ cunabulis contineri poſſe dixerit, vanus ſit & ridiculus. Olim primis eccleſiæ naſcentis temporibus Chriſtiani Antiſtites piorum eleemoſynis contenti, collectas diebus dominicis faciebant [a]. Ac tum pecuniæ à plebe Chriſtiana, certatim offerebantur, quæ & ad Eccleſiæ miniſtrorum alimenta ſufficerent, & ſtatim ab Epiſcopis & diaconis in pauperum vſus diſtribuerentur. Habebant menſtruas ſportulas; & clericos ſportulantes vocat Diuus Cyprianus [b]. In illis autem collectis maxima vtebantur modeſtia, ne (quod ait Tertullianus [c]) redempta precio religio videretur, arbitrio relinquentes cuiuſque quid & quantum vellet offerre. Non alias Eccleſia opes poſſidebat, & clerici martyria atque cruciatus pro fide ſola, magno diuitiarum contemptu, perferebant. Sed cùm poſtea Principes Chriſtiani, hi quidem vero pietatis zelo, illi etiam ad pietatis oſtentationem, aurum, latifundia, & amplos reditus Eccleſiæ donaſſent, ex largitionibus diuitiæ, ex diuitiis conflata eſt inuidia: cui

a Socrates lib. 7. c. 12. & cap. 21. & D. Chryſoſt. in explicat. epiſt. D. Pauli ad Corinth. 16.

b D. Cypr. epiſt. 34. ad cler. in fin. & epiſt. 66

c Tertull. apolo. c. 39.

contemptum adiecit luxus & deprauati clericorũ mores. Itaque ſolitæ antea eleemoſynæ deinceps rariores factæ, & collectæ minus fructuoſæ: Ac priſtinus donandi ardor, qui Eccleſiam adoleſcentem & pias olim Chriſtianorum mentes occupauerat, paulatim deferbuit: ipſáque charitas ſub tyrannorũ perſecutione ardens, ſub Chriſtianis principibus frigere cœpit. *Abiit quippe illa egregia ac ſupereminens dudum primitiuæ plebis beatitudo* (inquit Saluianus) *quæ omnes Chriſtum agnoſcentes, caducas rerum mundalium facultates in ſempiternas cœleſtium poſſeſsionum opes conferebant* [a]. Græci rectè πτωχείαν diſtinguunt ἀπὸ τῆς πενίας vt & Latini paupertatem à mendicitate. Mendici eſt ζῆν μηδὲν ἔχοντα (inquit Ariſtophanes) τοῦ δὲ πένητος, ζῆν φειδόμενον καὶ τοῖς ἔργοις προσέχοντα [b]. Paupertas neque indigna eſt neque indecens Chriſtiano: Sed rectè Martialis, *Non eſt pauperies Neſtor habere nihil.* Priſci Antiſtites mendicitatem à clero procul eſſe voluerunt, ex ea dedecus, infamiam, probra, & contemptum naſci exiſtimãtes. Villicus ille, cuius prudentiam dominus laudauit, dicebat, fodere non valeo, mẽdicare erubeſco [c]. Itaque cùm tẽporis ſucceſſu frigere inciperẽt Chriſtianorum mentes, neque amplius ferueret ille donandi affectus, quo primi Chriſtiani ardebant, Prælati quantumuis ſeueritate morũ & ſanctimonia illuſtres, mendicitati obuiam ire voluerunt, neceſſarium rati certos Eccleſiæ reditus in futurum acquirere & aſſignare [d]. Adeo vt etiam cautum & conſtitutum fuerit, ne baſilicæ vel templa ſine idonea redituum dotatione conſtruerentur [e]. Ne tamen ſucceſſores Prælati omnia ſibi vendicarent, antiquis canonum ſanctionibus Eccleſiaſticos reditus quadripartita

a Saluian. lib. 1. ad Eccl. Cath. pa. 316.

b Ariſtop. in Pluto.

c D. Lucas cap. 16.

d Can. futuram can. videntes 12 quaſt. 1.

e Can. nemo de conſecratione diſtinct. 1. ca. ad audiẽtiam 1. extra de eccleſ. ædificand. cap. 1. extra de cenſibus.

dripartita diuiſione ita diſtribui placuit, vt prima portio Epiſcopis, altera clero, tertia pauperibus, quarta Eccleſiarum reparationi deſtinaretur. Laici continua exprobratione iactant, tãtos Eccleſiarum reditus largitionibus ſuis omnino deberi. Lubet agnoſcere, laicorum liberalitates & dona primas quidem Eccleſiæ facultates tribuiſſe: non tamen vt omnes, at neque etiam præcipuæ laicis debeantur. Quinimò potior laudis iſtius gratia antiquæ Prælatorum parſimoniæ referenda eſt. Nam cùm priſci Antiſtites reditus ſibi ex partitione illa deſtinatos tenui victu, frugali parſimonia, accurata & prouida œconomia diſpenſarent, reſiduas redituum ſuorum pecunias in vtilitates Eccleſiæ & emptiones prædiorum impendebant. Itaque & viui acquiſitionibus ſuis Eccleſiæ proderant, & cùm olim Eccleſia prælatis ſuis & clericis ſuccederet, eorum œconomia nullo non caſu in Eccleſiæ vtilitatem recidebat, Proſper Hilarium Arelatenſem Epiſcopum ſcribit, acceptis numeroſis fidelium hæreditatibus (hæc enim ſunt Proſperi verba) reditus ac poſſeſſiones Eccleſiæ ſuæ valde ampliaſſe[a]. Quin & Eccleſias Chriſtianorum etiã ſub paganis Principibus poſſeſſiones habuiſſe epiſtolæ Pij Papæ & Vrbani primi ſatis declarant[b]. Atque etiam edictũ illud Conſtantini & Licinij, quod ab Euſebio refertur, per quod reſtitui Chriſtianorũ Eccleſiis poſſeſſiones ablatas mandatur[c]. Gregorius ſacris canonibus definitum fuiſſe teſtatur, vt Eccleſia clericis & prælatis ſuccederet, & vniuerſas eorum opes quaſi mater filiorũ hæres, ſibi vindicaret[d]. D. Hieronym[e], *Sit hæres* (inquit) *ſed mater filiorũ id eſt gregis ſui eccleſia, quæ illos genuit, nutriuit & pauit*[e]. Itaque nulla

a can. expedit. 12. quæ. 1.
b Pius epiſt. 2. Vrban. ad omnes epiſc.
c Euſeb. li. 10. cap. 5.
d Gregor. ti. 9. indict. 4. epiſt. 14. & lib. 10. indict. 5. epiſt. 42.
e D. Hie. epiſt. ad Nepotianum lib. 2 epiſt. 12.

nulla tum ratione damnari poterat prouida clericorum & prælatorum œconomia. ſi quidem quidquid parſimonia ſua comparauerant, id omne nec auaro quæſtui, nec priuatis eorum commodis, ſed Eccleſiæ deſtinabant. Hinc fiebat vt nullo mendicitatis metu clerus ſemper haberet, vnde ſe atque egenos aleret, ſimúlque reditus abundè ſuppeterent, quibus Eccleſiæ miniſtri ſeſe exhibere poſſent. Hæc autem prælatorum prudentia & in futurum prouidentia cur monaſteriis denegabitur: & quod cæteris omnibus licere cernimus, cur ſolis inuidebitur monachis, quorum vita perpetuo profeſſionis voto & votum incorrupta vitæ auſteritate commendatur? Antiqui monaſteria ἀσκητήρια vocabant[a]. Diuus Ambroſius monaſteria officinas virtutum dixit[b]. Prima monaſteria à morum grauitate, corúmque qui ſolitariam vitam profitebantur, ſanctimonia dici ſolebant σεμνεῖα, authore Cedreno[c]. Monachi à quibuſdã propter cõtinuas preces Euchytæ ſunt dicti[d], quia, vt ait Diuus Hieronymus, illis in locis orationi lectio, lectioni ſuccedebat oratio. Ab aliis monachi, quia purè Deo ſeruiebant, Therapeutæ dicti ſunt, ἐκ τῆς τοῦ θεοῦ καθαρᾶς ὑπηρεσίας, καὶ θεραπείας[e]. Vt & quidam monachi ἀκοίμητοι inſomnes dicebantur[f]. Procopius monachos refert exiſtimatos ſuo ſeculo fuiſſe omnium Chriſtianorum ſapientiſſimos[g]. Saluianus monachos ſanctos Dei appellat, *In monachis id eſt Sanctis Dei Afrorum probatur odium*[h]. Lupus Abbas Ferrarienſis, *Nullus intra ſanctam Eccleſiam ordo eſt* (inquit) *vbi certius promereri dominum fidelis anima poſſit, quàm ſi monaſticæ diſciplinæ ſtudeat propoſitum integrè obſeruare*[i]. *Nos* (inquit Tertullianus) *ieiuniis aridi-*

a Socrates lib. 4. c. 23.
b D. Amb. lib. 10. epiſt. 82. pag. 163.
c Cedrenus
d Niceph. Gregoras lib. 11. pag. 252.
e Cedrenus pag. 166.
f Niceph. Calliſt. lib. 15. cap. 28. Cedrenus pag. 286. in fin.
g Procop. libro 1. de bello Perſ.
h Saluia. libro 8. de guber. Dei pag. 279.
i Lupus epiſtola 29.

aridi & omni continentia expreſſi, ab omni vitæ fruge dilati in ſacco & cinere volutantes, inedia cœlũ tundimus, Deum tangimus[a]. Authores hiſtoriæ Eccleſiaſticæ primam monaſteriorum inſtitutionem & monachorum originem hanc fuiſſe referunt. Perſecutionum Eccleſiæ tempore, cùm ſub tyrannis Chriſtiani, qui pietatem profitebantur, miſeris cruciatibus vexarentur, plerique eorum fuſi per ſolitudines & diſperſi vagabantur, & laudabili fuga in mõtes, ſpeluncas, & deſerta diuertebant. Habuerunt primos authores celebrẽ illũ & magnũ Antonium: Habuerunt Paulum, Hilarionẽ, & alios, quorũ ſanctitatem plerique ſedula imitatione referre ſtudebant. Illi autem, ne mala pœnitentia de redeundo deinceps cogitarent, primam hanc habuere voti & profeſſionis ſuæ regulam (teſte Nicephoro) vt abeuntes propinquis omnes ſuas poſſeſſiones & bona quæcunque haberent relinquere & donare tenerentur. Hoc tum fecere vt ſpei ſecularis vincula cuncta præciderent, & animum liberum diuinæ militiæ dedicarent, vt ait Diuus Auguſtinus[b]. Et cùm vitæ ſanctitas & profeſſionis auſteritas etiam ſub Chriſtianis principibus omnes in admirationem traheret, frequénſque eò conflueret multitudo tandem ne confusè, ſine ordine, ſine delectu viuerent, conueniens viſum eſt, vt vnus aliquis vel ætate ſenior, vel prudentia & meritis clarior, vel vitæ diſciplina ſanctior eligeretur: quem & patrem vocabant, & vt dominum venerabantur: ſimúlque omnes multa cum grauitate & ſanctitate ſacris initiabantur, hymnis & pſalmis addicti, cœlibatũ perpetuũ profitentes, auſteritate victus ſpectabiles & admirandi. Hæc fuerunt prima monaſticæ vitæ ru-

a Tertull. in apolog. cap. 40.

b D. Aug. lib. de oper. monach.

a Niceph. Call. lib. 8. eccl. hiſt. cap. 39. circa fin. & ca. 40. Euſeb. lib. 2. cap. 17 hiſt.

b D. Aug. lib. de opere monach.

c Saluian. lib. 8. de guberna. Dei. pag. 278.

dimenta [a]. Succeſſu temporis cùm monachorum pietas omnium charitatem magno ardore excitaret, plerique eis monaſteria extruere cœperũt. Sunt etiam donata latifundia & cóceſſi reditus, ne ad victum neceſſaria eis deeſſent, dum ex voto aſſiduè plangunt, & abiecta victus ſui cogitatione continuis precibus Deum pro plebe Chriſtiana exorant. Cęteri enim clerici paſſim cum laicis verſantur, & preſentia ſua languentem plebis Chriſtianę charitatem commouent. *Exigunt* (inquit Diuus Auguſtinus) *aut ſumptus lucroſæ egeſtatis, aut ſimulatæ pretium ſanctitatis* [b]. Monachi ſecluſi & remoti nõ cœtus hominum frequentant, non multitudinis animos paupertatis oſtentatione ad eleemoſynas ſollicitant: Sed in ſumma diuini cultus obſeruantia, nulla alimentorum & victus, nulláque pecunię cura detinentur. Quis neſcit ordinis Carthuſiani monaſteria, non quidem omnia, ſed pleraque in locis auiis & ſolitariis ſita eſſe, aut in montibus & ſyluis extructa, vbi ſi reditus nullos haberent, frequenter victu ordinario deficerentur: & quantus nũc Chriſtianę charitatis tepor eſt, plerunque in media ſolitudine fruſtra eleemoſynas expectarent? Itaque reditus habent non ad inuidiam, nec ad luxum, ſed ad neceſſitatem. Quis verò non meritò dixerit impias eſſe eorum voces, qui in otium & opulentiam monachorum tam acriter & indignè inuehuntur? *Sacrilegii quippè genus* (inquit Saluianus) *Dei odiſſe cultores. Sicut enim ſi ſeruos noſtros quiſpiam cædat, nos in ſeruorum noſtrorum cædit iniuriam: & ſi à quoquam filius verberetur alienus, in ſupplicio filii pietas paterna torquetur: Ita & cùm ſeruus Dei à quoquã læditur maieſtas diuina violatur* [c]. Anacletus Papa, *Iniuria ſacerdotum*

cerdotum ad Chriſtum pertinet, cuius vice funguntur[a]. Otium exprobratis & deſidiam iis qui continua orandi & legendi aſſiduitate detinentur: Laudandam ſanè deſidiam, & otiũ omni negotio venerabilius? Ergo damnate deſides illas Moyſis manus, qui cæteris pugnantibus Deum in monte inuocabat: damnate velut otioſas & inutiles ambas illas Moyſis palmas, quibus quieſcentibus & demiſſis infœliciter pugnabatur, continuò ad Deum eleuatis Iſraelitæ victoriam reportabant[b]. Imperator Conſtantius reſcribit, magis religionibus, quàm ófficiis & labore corporis, vel ſudore Rempublicam contineri[c]. Lupus abbas Ferrarienſis ad Carolum Regem de monachis ſuis reſcribens, *Qui* (inquit) *indeſinenter vobis in diuerſa occupatis pro ſalute ac proſperitate veſtra excubant*[d]. Iuſtinianus Imperator ideo diſciplinæ Eccleſiaſticę curioſum ſe profitetur, quòd ſimulatque Eccleſiaſticam politiam benè conſtitutam reſciuerit, cętera imperij ſui munimẽta ſalua ac proſpera fore non diffidat[e]. An illos ſolos Rẽpublicam iuuare exiſtimatis, qui ſudore ſtrenuo manibus laborant, armis certant, & prelia pro patrię defenſione ſuſcipiunt: Monachos autem, quos D. Auguſtinus Senatores laborioſos vocat[f], quieſcere & otioſos deſidere dicetis: qui numinis clementiam continuis orationibus propitiam reddunt, & vitę ſanctitate Deo nos conciliant? Quid enim magis impium cenſeri debet, quàm ſi vilior habeatur tonſę dignitatis, quàm comatę fortitudinis ratio, & minor fiat ęſtimatio precum, quibus Dei ira lenitur, quàm armorum quibus hoſtiũ impetus debellatur? *Ciuitatem cuſtodiunt iſti vigiles* (inquit D. Bernardus.[g]) Quin & hanc eandem aut cer-

a *Anacletus Papa epiſt.* 1.

b *Exod. ca.* 17.

c *L.* 16. *in qualibet de epiſc. & cler. lib.* 16. *tit.* 2. *Cod. Theod.*

d *Lupus Ferr. epiſt.* 45.

e *Nouella* 42. *circa fin.*

f *D. Aug. de opere monach.*

g *D. Bernard. pag.* 235.

tẽ non diſſimilem olim Ethnicorum aduerſus primos Chriſtianos expoſtulationem fuiſſe ſatis indicat Tertullianus his verbis, *Sed alio quoque iniuriarũ titulo poſtulamur, & infructuoſi in negociis dicimur*[a].

a Tertull. in apolog. cap. 42.

Imperator Theodoſius, fœlices (inquiebat) & ter fœlices vos, ô monachi, qui curarum mundi & ſolicitudinum expertes eſtis & vacui, μακάριοι καὶ τρισμακάριοι ἐστὲ οὕτως ὑμεῖς μοναχοὶ καὶ ἀμέριμνοι τοῦ κόσμου[b].

b Cedren. pag. 279.

Dicent monachi cum D. Auguſtino. *Iugũ eius leue eſt, & ſarcina leuis, qui nos vocauit ad requiem, qui prior tranſitum fecit à conualle plorationis vbi nec ipſe ſine preſſuris fuit*[c]. D. Bernardus, *In Eccleſia* (inquit) *lectum, in quo quieſcitur, clauſtra exiſtimo eſſe, & monaſteria, in quibus quietè à curis viuitur ſeculi & ſolicitudinibus vita*[d].

c D. Auguſt. de opere mona. h.

d D. Bernard. ſuper cantica ſermone 45.

Contemplationis otioſæ religionem quantum maiores noſtri & priſcæ pietatis homines admirari & æſtimare ſoliti eſſent, vno exẽmplo ſatis oſtẽditur. Fuit olim genus quoddam monachorum qui Columnarij dicebantur: homines religioſi qui cõtinuos dies noctéſque, imò etiam complures annos in colũnis ſtabãt. Magnus ille Symeõ vir ſumma pietate illuſtris & miraculis notus, domicilium circa columnam primus inſtituiſſe fertur: vnde & Stylites dictus eſt[e]. Verba Cedreni ſunt, τῷ δ' ἔτει ὁ τῆς μάνδρας ςυλίτης μέγας Συμεὼν ἐκοιμήθη, πρῶτος καταδέξας τὴν τοιαύτην ἄσκησιν[f]. Hunc Symeonem Cedrenus & Nicephorus referunt columnam, in qua domicilium ſuum conſtituerat, educi vſque ad 36. cubitos & extrui iuſſiſſe, & in ea vitæ ratione per continuos 56. annos perſeueraſſe. Et cùm patres cæteríque monachi hanc inuſitatam & antea inauditam viuendi rationem improbarent, deſcendit ille de columna, & cùm propoſiti ſui graues rationes

e Niceph. Calliſt. lib. 14. cap. 30. & lib. 15. cap. 19. & lib. 18. cap. 9.

f Cedrenus pag. 286.

nes reddidiſſet, ſancti Patres ei cōceſſerunt in propoſito vitæ genere perſeuerandi licentiam his additis verbis, *fortis eſto & viriliter age* [a]. Quin & Imperator Theodoſius ac præcipui ſeculi illius Antiſtites in pleriſque magni momēti negotiis Symeonis illius authoritati & reprehenſioni multum detulerunt [b]. Vt & Daniel, qui eandem vitæ rationem poſtea ſecutus eſt, non minus authoritatis apud Imperatorem obtinuit: Et cùm incendium maximum in vrbe Conſtantinopolitana reſtingui non poſſet, ille de columna in vrbem adueniens vim ignis graſſantem ſedauit & extinxit [c]. Sed præ omnibus aliis columnariis Symeon ille magnus & vitæ auſteritate & miraculis claruit. Hinc dictus eſt primus author & inſtitutor eorum, qui hanc vitæ columnariæ rationem profeſſi erant. Quanquam tamen Nicephorus refert præceptorem Symeonis antea hoc eodem vitæ propoſito perpetuam in columna ſtationem habuiſſe, tanta morum & vitæ auſteritate, vt Symeon infans vix magnáque difficultate ab eo receptus & in columnam admiſſus fuerit [d]. Hos columnarios & ſtylitas monachos ideò proponimus, vt liceat conferre priſcā antiqui ſeculi pietatem & religionem cum ſumma hominum huius ſeculi impietate, qui aſſerere audent, laudabili vitæ contemplatiuæ propoſito ab induſtria ad deſidiam homines auocari. Quid ſi nunc denuò exiſtant columnarij illi monachi, qui perpetuo otio & tanta quiete precibus & orationi ſeſe totos dedant, vt hi per 50. alij per 60. cōtinuos annos in columna perpetuam habeant ſtationem? Quis hoc tempore non eos inertes, otioſos, & inutiles criminaretur, ſi nullo iuuandæ Reip. conatu,

a *Niceph. lib. 14. eccleſ. hiſtor. cap. 1. Cedrenus pag. 279. in fin.*

b *Niceph. ibid. & li. 15. cap. 19. Cedrenus pag. 279. in fin. & 280.*

c *Niceph. lib. 15. cap. 22 & lib. 16. cap. 6. Cedrenus pa. 286. & 289. in fin.*

d *Niceph. lib. 18. cap. 24.*

nulla induſtria, nullo labore deſides in columna per tot annorum ſpatium ſederent? Hoc tamen antiqua plebis Chriſtianæ admiratio commendauit, & priſtina eccleſiæ pietas venerationem illis aduerſus inuidorum calumnias & obtrectatorũ cõuicia conciliauit, δεῖ γὰρ σχολῆς πρὸς τὴν γένεσιν τῆς ἀρετῆς, in
a Ariſt. lib 7. Polit. ca. 9. quit Ariſtoteles [a]: & olim Athenis in Academia memoratur fuiſſe herba quæ dicebatur ἀπραγμοσύνη [b].
b Schol. Ariſtoph. in nubib. Nam quod incolæ iſti à monachis cæteríſque eccleſiaſticis requirunt, vt omiſſa contemplatione res ciuiles tractent: illud & profeſſioni eccleſiaſticæ contrarium eſt, & plerumque in Reipub. perniciem & exitium vergit. Nicephorus Gregoras Arſeniũ Patriarcham narrat ab Imperatore Theodoro Laſcari tutorem filio pupillo relictum. Arſenius quidem in iis quæ ad pietatem & diuini numinis cultum pertinebant, ſummus erat vírque multa morum integritate Sed in rerum ciuilium tractatione & imperij adminiſtratione inferior etiam iis ipſis (vt ita dicam) qui veſpere domum à ligone & opere ruſtico reuertuntur (inquit Gregoras) cùm rerum diuinarum contemplatio & Reip. adminiſtratio diuerſiſſimas rationes habeant. οὐ γὰρ θεωρία πνευματικὴ καὶ πρᾶξις πολιτικὴ ὡς τὰ πολλὰ συνιέναι πεφύκασιν. Itaque Arſenius imperitia ſua perturbatus, cùm omnis conſilij inops eſſet, Imperij ſtatum peſſundedit. Ideóque (addit Gregoras) quiſquis rerum diuinarum contemplationi deditus eſt & intentus, in montibus & ſpeluncis viuat, moréſque ſuos à ciuili conſuetudine abhorrere nouerit. τῷ γὰρ μόνῃ προσέχοντι τὸν
c Niceph. Gregor. lib. 3. hiſt. pag. 31. νοῦν τῇ κατὰ θεὸν θεωρίᾳ, ὄρεσι καὶ σπηλαίοις ἐνδιατρίβειν προσήκει [c]. Incolæ iſti damnato vitæ contemplatiuæ otio paupertatem laudant, & monachorum opes

magna

magna inuidia inſectantur. Hi ipſi paupertatem, quam in monachis exigunt, ſummopere vitant, & diuitias, quas verbis tam ſtudioſè excecrantur, omnibus votis exoptant. *Vanum gloriæ genus odium diuitiarum* (ait Seneca [a]) Elegãter ille, *facilius* (inquit) *poſſum paupertatem laudare quàm ferre. Quid mihi Phocionem loqueris? Quid Ariſtidẽ? Tunc paupertas erat ſeculi, Quid loqueris Fabricios? Quid Coruncanos? Pompæ iſta exempla: Fictilibus fuerũt dij faciles* [b]. Vituperandi qui diuitias habent fomenta luxus & voluptatum: Laudandi autem quibus diuitiæ organa ſunt virtutum: Inſtrumenta ſcilicet pietatis & eleemoſynarum, quibúſque opes ad frugalitatem contigerunt, qui diuitiis vtuntur, non abutuntur, qui bona temporalia poſſident & non ab his poſſidentur. *Non enim ipſæ diuitiæ per ſe noxiæ* (inquit Saluianus) *ſed mentes malè vtentium criminoſæ* [c]. *Sine dolore bona amittũtur, quæ abſque delectationis illecebra poſſidentur,* inquit Lupus Ferrar [d]. D. Hieronymus, *Vnuſquiſque* (inquit) *non hominum, ſed rerum põdere iudicandus eſt. Nec diuiti obſunt opes, ſi eis benè vtatur, nec pauperẽ egeſtas cõmendabiliorẽ facit, ſi inter ſordes & inopia peccata non caueat.* Idémque poſtea addit, *Nihil prodeſt vile palliolũ, furua tunica, corporis illuuies, & ſimulata paupertas, ſi nominis dignitatẽ operib. deſtruant* [e]. Rectè Diuus Auguſtinus ait præcepiſſe quidem Chriſtum non eſſe cogitãdum de craſtino, ſed non ad hoc fuiſſe præceptum, vt nihil pecuniæ à ſanctis cuſtodiatur, ſed ne Deo propter iſta ſeruiatur, & propter inopiæ timorem iuſtitia deſeratur [f]. Nam quod obiiciunt incolæ, prædiorum & redituum poſſeſſiones monachorum voto aduerſari: fallũtur niſi monachos ſingulos à monaſterio di-

a Seneca lib. 5. contr. 2.

b Seneca lib. 2. contron. 1.

c Saluian. lib. 1. ad eccleſ. Cath.

d Lupus epiſt. 18.

e D. Hier. ad Saluinã de ſeruãda viduitate li. 3. epiſt. 5

f D. Aug. de mẽdacio cap. 15.

ſtingui oportere agnoſcant. Singuli monachi nec proprio reditu gaudere debẽt, nec pecunias aut res tempora'es ſibi poſſidere. Nam abdicatio proprietatis, ſicut & caſtitatis cuſtodia, ita annexa eſt regulę monachali, vt ab ea ne ſummus quidẽ Pontifex diſpenſare queat [a]. Ipſum autem monaſterium prędia redituſque habet, non ad luxũ & oſtentationẽ, ſed vt religioſis ſolenni paupertatis voto obligatis ſubueniri queat, dum precibus continuis & cultui diuino vacant, atque vt illis poſſint alimenta commodè exhiberi & ſubminiſtrari. Lupus abbas Ferrarienſis, *Rex* (inquit) *cellam nobis edicto contulerat, cũ cõperiſſet monachicã religionẽ apud nos durare non poſſe, niſi facultatũ fulciremur argumẽto* [b]. Idẽ Lupus de monachis ſuis, *Propter abſtractas facultates* (ait) *patiuntur incredibilem veſtimentorũ, leguminum, ac piſcium indigentiam. Et publica hoſpitalitas peregrinis iuxta conſtitutionẽ priorum regũ exhibenda intermiſſa eſt: famuli monaſterij ſqualore torquentur & frigore, nec poſſunt ſubuenire miſeris* [c]. Conueniens eſt ergo certos reditus eis aſſignari, qui ſolitariam & ſegregem vitam agunt. Atque inter ſolitarios religioſos Carthuſiani præcipuè reditus habent, non ad paſcendã pigritiam, ſed ad ſupplendam neceſſitatem. Neque verò hoc loco alienum fuerit Carthuſianorum ordinis originem, inſtituta, & regulam breui & vera oratione referre. Bruno vir pietate eximius & ſanctimonia venerandus, Carthuſianorum ordinem circa annum Domini 1080. hac occaſione inſtituit. Erat Pariſiis vir quidam communi fama apud omnes vitæ integritate ſpectabilis. Is deceſſit: & cùm ſolemnes exequiæ multa ceremonia ducerentur: mortuus in pheretro ſe erigens, ter exclamauit ſe

iuſto

a cap. ad monaſt. ex. de ſtatu monachorum can. nõ dici 12. quæſt. 1.

b Lupus Ferra. epi. 41.

c Lupus epiſt. 45.

iuſto Dei iudico condemnatum. Bruno rei tam ſtupendæ ſpectator; Videte (inquit) quàm non facilè ad ſalutem & cœleſtem gloriam locus ſit ei qui mundum non reliquit. Vir cuius religio, morum vitæque integritas, & eruditio optimis quibuſque probatur iuſto Dei omnipotentis iudicio condemnatus eſt: Num & nos ſic volumus perire. Hæc vbi dixit, ſtatim adiunctis ſex ſociis in eremum & ſolitudines abiit. Illis autem, cùm in Gratianopolitanam regionem deueniſſent, Hugo regionis illius Epiſcopus locum quendam, cui Carthuſia nomen erat, conceſſit. Ab eo loco Carthuſiani dicti ſunt quicunque ordinis illius monaſticam vitam profitentur. Carthuſianos autem vitæ auſteritas in admirationem vſque ſpectabiles reddidit, vt ſæpè ad eos piiſſimus Diuus Bernardus multa cum veneratione reſcripſerit [a]. Illi Brunonis ſui exemplum ſecuti dura & horrida veſte reguntur, carnibus abſtinent, earúmque vſum ſibi interdixere, nulla morbi qualiſcunque excuſatione admiſſa: Manent ſeparati, ſed iunctis cellulis: Frequentes agunt vigilias: hymnis dies ac noctes perſonant: eorum ieiunia frequentiſſima ſunt, ac ſemper ſoli edunt, niſi quòd certis quibuſdam diebus ſimul omnes prandent. Nemo comedens loquitur, nullúſque in cibo ſtrepitus eſt: ſolitudinem ita profitentur, vt inter eos ſilentium ſit penè perpetuum, ſilentium certe omni ſermone venerabilius. Apud eos videas crebra plangentium ſuſpiria: aſſiduam orandi & legendi exercitationem: ornatum inornatum: ſqualidam faciem & horridam: victum facilem, perpetua carnium abſtinentia: vilem veſtitum non ornandi ſed tegendi corporis gratia: ac

a D. Bernard. epiſt. 11. & epiſtol. 12. & epiſt. 153.

cætera omnia apud eos videas, quę priſcam eccleſię primitiuæ ſeueritatem & diſciplinam redolēt. Laudabiles Carthuſiani, quos eremi dura rudimēta nō terrent, dum à vitiis non modò abſtinent, ſed & vitiorum occaſiones & libidinum illecebras omnes longè à ſe remouent: ſéque alienos ab omni voluptatum & cupiditatum tentatione præſtant. Hanc laudabilem vitiorum & libidinum fugam tria potiſſimùm indicant: ciborum delectus & abſtinētia: dein ſolitudo, dum ſecluſi clauſtra monaſterij non egrediuntur: Atque etiam tanta continentiæ profeſſio vt mulierum præſentiam & conſpectum fugiant, eáſque monaſteriorum ſuorum aditu prohibeant & arceant. Ciborum abſtinentiam & delectum cum pleriſque communem habent, ſed adſtrictiore regula & diſciplina longè ſeueriore. Neque enim à carnibus ſolùm ſani & valentes abſtinent, ſed & hoc præcipuum habent, vt quamuis in aliis monaſteriis aliquid ægrotis indulgeri ſoleat, Carthuſianis tamen non licet carnes comedere, etiam ſi mori oportuerit. Hęc enim ſunt regulę verba, quæ omnes omnimodo excuſationes præcidere voluit. Nihil ſanè indignius eſt monacho, qui cœnas opimas ſectatur, qui ciborum luxus & gulæ intemperantiam non abhorret. Nicetas in monachos quoſdam menſæ principalis & conuiuiorum aſſeclas inuehitur, τὰς ἀρχικὰς τραπέζας μεταδιώκοντας, καὶ τῶν ἰχθύων τοὺς νεαλεῖς καὶ πίονας περιχαίνοντας[a]. Carthuſianis autem extra monaſterium egredi non licet, excepto Priore, & eo qui monaſterij procurator ad negotia tractanda deputatur. *Nihil turpius eſt quàm monachus per vrbes & caſtella diſcurrēs* (inquit D. Bernardus[b].) Sic etiam Diuus Hieronymus mona-

a *Nicetas pag. 276. in princ.*

b *D. Bernard. ſerm. 63. inter paruos. ſer. pag. 619.*

monachum reprehendit, qui crebrius in vrbe, quàm in cellula eſt, & inter fratres ſimulat verecundiam, qui platearum turbis colliditur [a]. Abbas Iſidorus hoc in regula præcipuum obſeruabat, ne quis eorum qui ſub diſciplina eius erant, foras progrederetur [b]. D. Ioannes Chryſoſtomus monachos circumforaneos & per vrbis plateas curſitãtes verbis acriter reprehendere ſolebat [c]. Imperatorũ conſtitutionibus interdictæ fuerant monachis ciuitates, ſed deſerta loca & vaſtas ſolitudines incolere iubebantur [d]. D. Antonius dicebat, quemadmodum piſces terræ tactu & ſiccitate tabefiunt: ſic etiã monachorum gloriam ad vrbes accedẽdo fœdari [e]. Sub Iuſtiniano Barſanuphius tuguriolo ſeipſum incluſit, atque ibi vltra 50. annos ita vixiſſe refertur, vt tanto temporis ſpatio à nullo viſus fuerit [f]. Conſtantinus Copronymus in Stephanum virum pium & ſanctum multis cruciatibus ſæuiit: Stephanus ille ſexaginta annos incluſus clauſtro, quod eſt in colle ſancti Anxentij, exegerat [g]. Religioſi, qui monaſticam vitam profeſſi totos ſe diuinarum rerum ſpeculationi & contemplationi applicant, nihil ſolitudine gratius & acceptius habent. Diuus Hieronymus, *Mihi oppidum carcer & ſolitudo paradiſus eſt* [h]. Tertia autem & ſumma Carthuſianorum laudis perfectio eſt, quòd mulieribus ad eorum monaſteria aditum omnem intercludunt, atque ita ſeparari à cœtu & præſentia mulierum, ſibi ipſis vitæ præbent cuſtodiam: ne quis inter eos pateat luxuriæ & incontinentiæ locus. Neque verò hoc nouum eſt in eccleſia, cùm Nicephorus referat fuiſſe olim quædam templa ædéſque ſacras, in quibus ingredi mulieres nefas eſſet [i]. Vt & in templum Dianæ

a *D. Hier. ad Ruſticũ.*
b *Niceph. lib. 11. c. 4.*
c *Niceph. lib. 13. c. 9.*
d *d. l. r. & 2. de monac. lib. 16. tit. 3. Cod. Th.*
e *Sozomenus lib. 1. cap. 13.*
f *Niceph. li. 17. c. 22.*
g *Cedrenus pag. 382.*
h *D. Hier. ad Ruſticũ.*
i *Niceph. lib. 14. cap. 51. in fin.*

viros ingredi nefas erat[a]. Quin & olim variè pro locorum aut voti diuerſitate, mulieribus ad monaſteria aditus hîc licitus, illic interdictus fuit. Priſci in Ægypto monachi mulieres ſecum, ſed vetulas habebãt[b]. Euagrius monachos quoſdam refert qui balneis frequenter vtebantur, ſimúlque lauabant mixtæ cum viris mulieres; quarum nec aſpectu, nec tactu, nec amplexu mouerentur: vt quaſi naturæ ipſi & humanitati vim facere videri vellent. ὥτως τῶν παθῶν γεγόμενοι ὡς κ. τ. φύσεως τυραννῆσαι[c]. Sed rectiꝰ dicemus cum D. Hieronymo: *Nulla ſecuritas eſt vicino ſerpente dormire: poteſt fieri vt me non mordeat, tamen poteſt fieri vt aliquando me mordeat*[d]. Seneca: *Id agere debemus vt irritamenta vitiorum quàm longiſſimè profugiamus*[e]. D. Cyprianus virgines prohibet cum maſculis habitare. *Non* (inquit) *dico ſimul dormire, ſed nec ſimul viuere: cùm & ſexus infirmus, & ætas adhuc lubrica per omnia frænari & regi debeat, ne diabolo inſidianti & ſæuire cupienti ad nocendum detur occaſio. Liberanda eſt vigilanter de periculoſis locis nauis, ne inter ſcopulos & ſaxa frãgatur. Exuenda eſt velociter de incendio ſarcina, priuſquàm flãmmis ſuperuenientibus concremetur. Nemo diu tutus eſt periculo proximus*[f]. Olim clerici habebant ſubintroductas, intromiſſas, & adſcititias, quibus etiam ſororum appellationem tribuebant, nomina pietatis obtendere ſoliti[g]. Imperatores his verbis reſcribunt. *Eum qui probabilem ſeculo diſciplinam agit, decolorari contractu ſororiæ appellationis non decet*[h]. Imperator Conſtantinus Copronymus impium agens triumphum, monachos per theatrum circunduxit, inhoneſtas mulierculas manibus tenentes[i]: quaſi non alia promptiore via impietas de

a Plutarc. problem. Rom. qu. 3.

b Niceph. lib. 8. c. 39.

c Euagr. li. 1. cap. 21.

d D. Hier. aduerſus Vigilant.

e Sen. epiſt. 51.

f D. Cypr. lib. 1. epiſt. 11. ad Põp.

g D. Hier. aduerſus Vigilantiũ circa finem.

h l. eũ qui probabilem Cod. de epiſc. & cler.

i Zonaras tom. 3. pag. 90.

religioſis & monachis, quàm ex mulierum vicinia triumphare poſſit. Diuus Hieronymus, *Hoſpitiolum tuum aut rarò aut nunquam mulierum pedes terant*[a]. Laudatur à Nicephoro monachus Ephraim, qui & propter morum caſtitatem, & vt calumnias vitaret, ab omni mulierum conſpectu prorſus abhorruit[b]. Prudentes ergo Carthuſiani, qui, humanæ fragilitati diffidentes peccandi occaſiones fugiunt & aduerſantur, *Cum ſecuriùs ſit*, (inquit ille) *perire non poſſe, quàm iuxta periculum non periiſſe. In altero tranquillitas eſt: In altero gubernatio: Ibi gaudemus, hic euadimus*[c]. Pietatem Carthuſianorum non fruſtra nec ſine magna ratione iactamus. Solet illa pleniſſimos fructus & prouentus etiam cum vbertate referre. Quin & laudari frugalitatem eorum atque etiam œconomiæ prudentiam oportet, atque vti iſtis Plinij verbis, *Quod ceſſat ex reditu, frugalitate ſuppletur: ex qua, velut è fonte, liberalitas noſtra decurrit, quæ tamen ita temperãda eſt ne nimia profuſione inareſcat*[d]. Carthuſianorum frugalitas tanta eſt, támque diligens eorum œconomia, vt quamuis pauperes foueant, peregrinos ſuſcipiant, egenos alant, viduarum curam habeant: illis tamen ex reditu ordinario quotannis in nouas prediorum acquiſitiones pecunia abundè ſuperſit. Vnde ſatis conſtat quàm magnum ſit vectigal parſimonia. Sed quid ego hic parſimoniam aut frugalitatem iacto? Ac non potiùs ſummam Dei omnipotentis benedictionem, qui religioſorum hominum pietati fauens, prouentus eorum cœleſti gratia fouet & multiplicat? Imperatores quidam acquiſitiones aut legata Eccleſiæ prohibuerunt: ſed ſoli Imperatores & Principes malè in Eccleſiam Chriſtianam

a D. Hier. ad Nepotian. epiſt. 12. lib. 2.

b. Niceph. lib. 9. c. 16.

c D. Hier. de vitando ſuſpecto cõtubernio epiſt. 9. lib. 2.

d Plinius. li. 2. epiſt. 4

affecti. Diocletianus in Chriſtianorum inuidiam collegiis, niſi ſpeciali priuilegio niterentur, legari
a L. collegium. C. de hæred. inſti. quidquam vetuit [a]. Sed eam donandi & legandi Eccleſiæ licentiam reſtituit Imperator Conſtantinus[b]: qui, vt reſcribit Zeno, verecunda Chriſtianorum fide Romanum muniuit imperium[c]. Sic & in hac noſtra Francia cùm Chilpericus teſtamenta defunctorum, qui eccleſias hæredes inſtituerant, nullam vim habere iuſſiſſet, Guntrannus Rex ea reſtaurauit, & liberalitates in eccleſiam ſuprema teſtantium diſpoſitione factas ratas eſſe voluit [d]. Iulianus Imperator Apoſtata dictus teſtatur ſe in Edeſſenorum Eccleſia pecunias omnes tolli & fiſco applicari iuſſiſſe, & prædia Eccleſiaſtica in priuatos vſus conuertiſſe[e]. Hoc ille fecit, quia ex penuria vilitatem, & ex mendicitate contemptum naſci ſciebat. Sed ſub Chriſtianis Principibus Eccleſiæ bona augeri & prouentus Eccleſiaſticos emptionibus & acquiſitionibus multiplicari ſemper non modò licitum, ſed & honeſtum fuit. Prædiis autem Eccleſiaſticis immunitatum priuilegia auferri & reſcindi ideò indignum foret, quòd ne barbari quidem, infideles, & pagani ſacerdotibus ſuis & ſacro patrimonio exemptiones, priuilegia, & immunitates inuidioſè denegauerint. Apud Ægyptios ſacerdotum agros immunes fuiſſe legimus [f]. ἐκεῖ γὰρ ἀφείθη σχολάζειν τὸ τῶν ἱερέων ἔθνος, inquit Ariſtoteles.[g] Sic etiam Iſocrates de Buſiride Ægyptio, τοῖς μὲν ἱερεῦσι παρεσκεύασεν εὐπορίαν ταῖς ἐκ τῶν ἱερῶν προσόδοις, σχολὴν δὲ ταῖς τῶν κινδύνων καὶ τῶν ἄλλων ἔργων ἀτελείαις [h]. Non permiſit Artaxerxes vt quis vllum Leuitico ordini tributum imponeret[i]. Edixit Romulus vt ſacerdotes à militaribus officiis

a L. collegium. C. de hæred. inſti.
b L. 1. Cod. de ſacroſ. eccleſ.
c L. diui Cod. de natur. liberis.
d Gregor. Turonenſis, lib. 7. ca. 7.
e Iulianus in libro cui titulus Miſopogon.
f Geneſ. ca. 47 & Herodot. lib. 2.
g Ariſt. 1. lib. 1. Metaphyſ. in princ.
h Iſocrates in Buſiride
i Eſdras lib. 1. ca. 7.

officiis cæteriſque muneribus & præſtationibus publicis immunes & liberi eſſent[a]. Coi cùm tributorum immunitatem ab Imperatore Claudio peterent, inſulam ſuam Æſculapij veneratione præcipuè commendarunt, ac refert Tacitus Claudium hoc potiſſimùm reſpectu voluiſſe, vt omni tributo vacui Coi ſacram & tanti Dei miniſtram inſulam colerent[b]. Druydes olim apud nos in Gallia omnium munerum ac tributorum vacationem habuerunt[c]. Hoc fecit Gallia infidelis: quid nos faciemus, quos Agathias tradit ſemper inter pios & religioſos habitos fuiſſe religioſiſſimos, χριστιανοὶ ἅπαντες τυγχάνουσιν ὄντες καὶ τῇ ὀρθοτάτῃ χρώμενοι δόξῃ, inquit[d]. Vt & Francorum Reges eximium Chriſtianiſſimorum ſtemma ſuis meritis obtinuerunt. D. Gregorius ſcribit Francos Reges ſemper fideles Dei cultores fuiſſe, & ſacerdotes grata veneratione dilexiſſe[e]. Cæſar, *Natio eſt omnium Gallorum admodum dedita religionibus*, (inquit[f]) Conſtantinus Imperator Eccleſiis omnium indictionum vacationem & immunitatem conceſſit[g]. Eandem ſequentes Imperij ſucceſſores ratam eſſe voluerunt[h]. Durum certè eſſet clericos tributis ſubiicere, cùm olim ex ipſis tributis reditus perciperent. Nam Eccleſiaſticæ hiſtoriæ authores teſtãtur Conſtantinum per ſingulas ciuitates certam aliquã tributorum & publicorum vectigalium partem Eccleſiis & clericis deſtinaſſe[i]. Hiſtoriam Iniurioſi Epiſcopi eiúſque pro tuenda Eccleſiaſticorum iurium immunitate παῤῥησίαν ita refert Gregorius Turonenſis: *Clotharius rex* (inquit) *indixerat vt omnes Eccleſiæ regni ſui tertiam partem fructuum fiſco exoluerent. Quod licet inuiti, cùm omnes Epiſcopi*

a Dionyſ. Halicarnaſſ. lib. 2.
b Tacitus lib. 12.
c Cæſar li. 6. commen.
d Agathias lib. 1. in pr. lib. 2. in pr.
e Gregor. in epiſtola ad Regem Childebertum regeſti lib. 4. c. 97.
f Cæſar lib. 6. commẽt.
g Niceph. li. 7. c. 46. Sozomen. lib. 1. c. 19. Euſeb. lib. 10. c. 7 hiſt.
h Sozomenus lib. 3. c. 17. & cap. 21. & lib. 5. c. 5. Theodor. lib. 4. cap. 4.
i Niceph. Calliſt. lib. 7. c. 46. Sozomen. li. 1. c. 8. & lib. 5. c. 4.

conſenſiſſent, atque ſubſcripſiſſent, viriliter hoc Beatus Iniurioſus reſpiciens ſubſcribere dedignatus eſt dicens Clothario, Si volueris res Dei tollere; Deus regnum tuum velociter auferet. Quia iniquum eſt vt pauperes, quos tuo debes alere horreo, ab eorum ſtipe tua horrea repleantur[a]. *Fiſcus bonorum Principum* (inquit Symmachus) *non ſacerdotum damnis, ſed hoſtium ſpoliis augeri debet*[b]. Gregorius ad Theodoricum & Theodebertum Reges Francorum ſcribens, *Audiuimus* (ait) *quòd Eccleſiarum prædia tributa nunc præbeant, & magna ſuper hoc admiratione ſuſpendimur: ſi ab iis illicita quærantur accipi, à quibus etiam licita relaxentur*[c]. Itaque clericis & monachis, qui nos precibus ſuis Deo conciliant, immunitatem inuidere, quam Ethnici ſacerdotibus ſuis nunquam denegarunt, impium eſſet, ingratum, & iniurioſum. Nam & conſtitutionum Romanarum libri, & ſacri canones, & Pontificum decretales epiſtolæ titulos habent frequentes, de immunitate eccleſiarum. Non eſt autem quòd antiquum patrimonium à prædiis nouiter ac recens quæſitis diſtinguamus. Fiſcales enim penſitationes & tributa, quæcunque Principi penduntur, debent noſtro Franciæ iure non realia onera, ſed munera perſonalia cenſeri. Cùm itaque perſonas Eccleſiaſticas liberas eſſe & immunes cõſtet, non eſt in prædiorum qualitate ſeu diuerſitate immorandum. Addere licet tam Imperatorum conſtitutionibus quàm Pontificum ſanctionibus caueri, Eccleſiaſtica quæuis prædia omni immunitate donari. Nam quod exigunt iſti incolæ, vt Carthuſiani fundos & poſſeſſiones ſuas locare teneantur: illud quidem conſtitutione in comitiis Aurelianenſibus lata ſtatutum fuerat, vt omnes prædia

ſua

[a] *Gregorius Turonenſ. li. 4. in pri.*
[b] *Symmachus lib. 10. epiſt. 54.*
[c] *Gregorius lib. 7. epiſt. 114.*

ſua colonis locare tenerentur: Sed ea conſtitutio nũquam obſeruata, nec ab indictionum Curia fuit approbata: tum quia hæc locandi neceſſitas ſeruilem quandam obligationem continere videtur: tũ etiam quòd ſi conſtitutio locum habeat, ceſſant quæuis tam nobilium quàm eccleſiaſticorum cæterorúmque immunitates. Omnes enim in colonorum perſona deinceps tributa exoluẽt. At verò incolæ iſtam antiqui & noui patrimonij diſtinctionem Ciſtercienſium exemplo comprobare voluerunt. Ciſtercienſes à decimarum præſtatione liberi ſunt & immunes, decimas tamen prædiis nouiter quæſitis pendunt[a]. Verùm id duplici rationis contemplatione fit. Prima, quòd decima onus ſit reale: In realibus autem & patrimonialibus muneribus nulla perſonæ vel qualitas vel immunitas attenditur. Altera potiórque ratio eſt, quòd decimarum præſtatio eccleſiæ debetur. Non mirum ergo ſi in eccleſiæ ipſius fauorem, Ciſtercienſium priuilegia reſtringi & ſuis limitibus includi Pontifex hanc ob cauſam expreſſè profiteatur. Sed aliis quibuſuis caſibus iuris diſpoſitio generaliter ſtatuit, vt eadem nouarum eccleſiæ acquiſitionum, quæ & antiqui patrimonij ratio habeatur[b]. Atque id in decimarum quæſtione ſummi Pontifices expreſſo reſcripto decreuerunt[c]. Hæc verò iniqua incolarum iſtorum expoſtulatio neque noua eſt in hoc regno, neque exemplo caret. Extat enim decretalis Alexandri quarti epiſtola in qua controuerſiam hanc diſ imi, eandémque quæſtionem decidi videmus[d]. Hoc autem ſi generaliter in fauorem eccleſiaſticæ immunitatis introductum fuit, dicere poſſumus monachos non minorem, quàm cæteros

a Cap. nuper. penult. extr. de decimis.

b Can. cognouimus. 12. quæſt. 2. cap. ad audientiam extr. de decimis.

c Cap. quia circa extr. de priuilegiis.

d Cap. 1. de immunitate eccleſ. in 6.

nulla induſtria, nullo labore deſides in columna per tot annorum ſpatium ſederent? Hoc tamen antiqua plebis Chriſtianæ admiratio commendauit, & priſtina eccleſiæ pietas venerationem illis aduerſus inuidorum calumnias & obtrectatorũ cõuicia conciliauit, δεῖ γὰρ σχολῆς πρὸς τὴν γένεσιν τῆς ἀρετῆς, inquit Ariſtoteles [a]: & olim Athenis in Academia memoratur fuiſſe herba quæ dicebatur ἀπραγμοσύνη [b]. Nam quod incolæ iſti à monachis cæteríſque eccleſiaſticis requirunt, vt omiſſa contemplatione res ciuiles tractent: illud & profeſſioni eccleſiaſticæ contrarium eſt, & plerumque in Reipub. perniciem & exitium vergit. Nicephorus Gregoras Arſeniũ Patriarcham narrat ab Imperatore Theodoro Laſcari tutorem filio pupillo relictum. Arſenius quidem in iis quæ ad pietatem & diuini numinis cultum pertinebant, ſummus erat vírque multa morum integritate Sed in rerum ciuilium tractatione & imperij adminiſtratione inferior etiam iis ipſis (vt ita dicam) qui veſpere domum à ligone & opere ruſtico reuertuntur (inquit Gregoras) cùm rerum diuinarum contemplatio & Reip. adminiſtratio diuerſiſſimas rationes habeant. ἡ γὰρ θεωρία πνευματικὴ καὶ πρᾶξις πολιτικὴ ὡς τὰ πολλὰ συνιέναι πεφύκασιν. Itaque Arſenius imperitia ſua perturbatus, cùm omnis conſilij inops eſſet, Imperij ſtatum peſſundedit. Ideóque (addit Gregoras) quiſquis rerum diuinarum contemplationi deditus eſt & intentus, in montibus & ſpeluncis viuat, moréſque ſuos à ciuili conſuetudine abhorrere nouerit. τῷ γὰρ μόνῳ προσέχοντι τὸν νοῦν τῇ κατὰ θεὸν θεωρίᾳ, ὄρεσι καὶ σπηλαίοις ἐνδιατρίβειν προσήκει [c]. Incolæ iſti damnato vitæ contemplatiuæ otio paupertatem laudant, & monachorum opes

magna

a Ariſt. lib 7. Polit. ca. 9.
b Scholiaſt. Ariſtoph. in nubib.
c Niceph. Gregor. lib. 3. hiſt. pag. 31.

magna inuidia inſectantur. Hi ipſi paupertatem, quam in monachis exigunt, ſummopere vitant, & diuitias, quas verbis tam ſtudioſè excecrantur, omnibus votis exoptant. *Vanum gloriæ genus odium diuitiarum* (ait Seneca [a]) Elegãter ille, *facilius* (inquit) *poſſum paupertatem laudare quàm ferre. Quid mihi Phocionem loqueris? Quid Ariſtidẽ? Tunc paupertas erat ſeculi, Quid loqueris Fabricios? Quid Coruncanos? Pompæ iſta exempla: Fictilibus fuerũt dij faciles* [b]. Vituperandi qui diuitias habent fomenta luxus & voluptatum: Laudandi autem quibus diuitiæ organa ſunt virtutum: Inſtrumenta ſcilicet pietatis & eleemoſynarum, quibúſque opes ad frugalitatem contigerunt, qui diuitiis vtuntur, non abutuntur, qui bona temporalia poſſident & non ab his poſſidentur. *Non enim ipſæ diuitiæ per ſe noxiæ* (inquit Saluianus) *ſed mentes malè vtentium crimino ſæ* [c]. *Sine dolore bona amittũtur, quæ abſque delectationis illecebra poſſidentur*, inquit Lupus Ferrar [d]. D. Hieronymus, *Vnuſquiſque* (inquit) *non hominum, ſed rerum põdere iudicandus eſt. Nec diuiti obſunt opes, ſi eis benè vtatur, nec pauperẽ egeſtas cõmendabiliorẽ facit, ſi inter ſordes & inopia peccata non caueat.* Idémque poſtea addit, *Nihil prodeſt vile palliolum, furua tunica, corporis illuuies, & ſimulata paupertas, ſi nominis dignitatẽ operib. deſtruant* [e]. Rectè Diuus Auguſtinus ait præcepiſſe quidem Chriſtum non eſſe cogitãdum de craſtino, ſed non ad hoc fuiſſe præceptum, vt nihil pecuniæ à ſanctis cuſtodiatur, ſed ne Deo propter iſta ſeruiatur, & propter inopiæ timorem iuſtitia deſeratur [f]. Nam quod obiiciunt incolæ, prædiorum & redituum poſſeſſiones monachorum voto aduerſari: falluntur niſi monachos ſingulos à monaſterio di-

a Seneca lib. 5. contr. 2.

b Seneca lib. 2. contrau. 1.

c Saluian. lib. 1. ad ecclеſ. Cath.

d Lupus epiſt. 18.

e D. Hier. ad Saluinã de ſeruãda viduitate li. 3. epiſt. 5.

f D. Aug. de mẽdacio cap. 15.

ſtingui oportere agnoſcant. Singuli monachi nec proprio reditu gaudere debẽt, nec pecunias aut res temporales ſibi poſſidere. Nam abdicatio proprietatis, ſicut & caſtitatis cuſtodia, ita annexa eſt regulę monachali, vt ab ea ne ſummus quidẽ Pontifex diſpenſare queat [a]. Ipſum autem monaſterium prędia reditúſque habet, non ad luxũ & oſtentationẽ, ſed vt religioſis ſolenni paupertatis voto obligatis ſubueniri queat, dum precibus continuis & cultui diuino vacant, atque vt illis poſſint alimenta commodè exhiberi & ſubminiſtrari. Lupus abbas Ferrarienſis, *Rex* (inquit) *cellam nobis edicto contulerat, cũ cõperiſſet monachicã religionẽ apud nos durare non poſſe, niſi facultatũ fulciremur argumẽto* [b]. Idẽ Lupus de monachis ſuis, *Propter abſtractas facultates* (ait) *patiuntur incredibilem veſtimentorũ, leguminum, ac piſcium indigentiam. Et publica hoſpitalitas peregrinis iuxta conſtitutionẽ priorum regũ exhibenda intermiſſa eſt: famuli monaſterij ſqualorẽ torquentur & frigore, nec poſſunt ſubuenire miſeris* [c]. Conueniens eſt ergo certos reditus eis aſſignari, qui ſolitariam & ſegregem vitam agunt. Atque inter ſolitarios religioſos Carthuſiani præcipuè reditus habent, non ad paſcendã pigritiam, ſed ad ſupplendam neceſſitatem. Neque verò hoc loco alienum fuerit Carthuſianorum ordinis originem, inſtituta, & regulam breui & vera oratione referre. Bruno vir pietate eximius & ſanctimonia venerandus, Carthuſianorum ordinem circa annum Domini 1080. hac occaſione inſtituit. Erat Pariſiis vir quidam communi fama apud omnes vitæ integritate ſpectabilis. Is deceſſit: & cùm ſolemnes exequiæ multa ceremonia ducerentur: mortuus in pheretro ſe erigens, ter exclamauit ſe iuſto

a *cap. ad monaſt. ex. de ſtatu monachorum can. nõ dici 12. quæſt. 1.*

b *Lupus Ferra. epi. 41.*

c *Lupus epiſt. 45.*

iuſto Dei iudico condemnatum. Bruno rei tam ſtupendæ ſpectator; Videte (inquit) quàm non facilè ad ſalutem & cœleſtem gloriam locus ſit ei qui mundum non reliquit. Vir cuius religio, morum vitæque integritas, & eruditio optimis quibuſque probatur iuſto Dei omnipotentis iudicio condemnatus eſt: Num & nos ſic volumus perire. Hæc vbi dixit, ſtatim adiunctis ſex ſociis in eremum & ſolitudines abiit. Illis autem, cùm in Gratianopolitanam regionem deueniſſent, Hugo regionis illius Epiſcopus locum quendam, cui Carthuſia nomen erat, conceſſit. Ab eo loco Carthuſiani dicti ſunt quicunque ordinis illius monaſticam vitam profitentur. Carthuſianos autem vitæ auſteritas in admirationem vſque ſpectabiles reddidit, vt ſæpè ad eos piiſſimus Diuus Bernardus multa cum veneratione reſcripſerit [a]. Illi Brunonis ſui exemplum ſecuti dura & horrida veſte reguntur, carnibus abſtinent, earúmque vſum ſibi interdixere, nulla morbi qualiſcunque excuſatione admiſſa: Manent ſeparati, ſed iunctis cellulis: Frequentes agunt vigilias: hymnis dies ac noctes perſonant: eorum ieiunia frequentiſſima ſunt, ac ſemper ſoli edunt, niſi quòd certis quibuſdam diebus ſimul omnes prandent. Nemo comedens loquitur, nulluſque in cibo ſtrepitus eſt: ſolitudinem ita profitentur, vt inter eos ſilentium ſit penè perpetuum, ſilentium certe omni ſermone venerabilius. Apud eos videas crebra plangentium ſuſpiria: aſſiduam orandi & legendi exercitationem: ornatum inornatum: ſqualidam faciem & horridam: victum facilem, perpetua carnium abſtinentia: vilem veſtitum non ornandi ſed tegendi corporis gratia: ac

[a] D. Bernard. epiſt. 11. & epiſtol. 12. & epiſt. 153.

monachum reprehendit, qui crebrius in vrbe, quàm in cellula eſt, & inter fratres ſimulat verecundiam, qui platearum turbis colliditur [a]. Abbas Iſidorus hoc in regula præcipuum obſeruabat, ne quis eorum qui ſub diſciplina eius erant, foras progrederetur [b]. D. Ioannes Chryſoſtomus monachos circumforaneos & per vrbis plateas curſitãtes verbis acriter reprehendere ſolebat [c]. Imperatorũ conſtitutionibus interdictæ fuerant monachis ciuitates, ſed deſerta loca & vaſtas ſolitudines incolere iubebantur [d]. D. Antonius dicebat, quemadmodum piſces terræ tactu & ſiccitate tabeſciunt: ſic etiã monachorum gloriam ad vrbes accedẽdo fœdari [e]. Sub Iuſtiniano Barſanuphius tuguriolo ſeipſum incluſit, atque ibi vltra 50. annos ita vixiſſe refertur, vt tanto temporis ſpatio à nullo viſus fuerit [f]. Conſtantinus Copronymus in Stephanum virum pium & ſanctum multis cruciatibus ſæuiit: Stephanus ille ſexaginta annos incluſus clauſtro, quod eſt in colle ſancti Auxentij, exegerat [g]. Religioſi, qui monaſticam vitam profeſſi totos ſe diuinarum rerum ſpeculationi & contemplationi applicant, nihil ſolitudine gratius & acceptius habent. Diuus Hieronymus, *Mihi oppidum carcer & ſolitudo paradiſus eſt* [h]. Tertia autem & ſumma Carthuſianorum laudis perfectio eſt, quòd mulieribus ad eorum monaſteria aditum omnem intercludunt, atque ita ſeparari à cœtu & præſentia mulierum, ſibi ipſis vitæ præbent cuſtodiam, ne quis inter eos pateat luxuriæ & incontinentiæ locus. Neque verò hoc nouum eſt in eccleſia, cùm Nicephorus referat fuiſſe olim quædam templa ædeſque ſacras, in quibus ingredi mulieres nefas eſſet [i]. Vt & in templum Dianæ

a D. Hier. ad Ruſticũ.
b Niceph. lib. 11. c. 4.
c Niceph. lib. 13. c. 9.
d d. l. n. & 2. de monac. lib. 16. tit. 3. Cod. Th.
e Sozomenus lib. 1. cap. 13.
f Niceph. li. 17. c. 22.
g Cedrenus pag. 382.
h D. Hier. ad Ruſticũ.
i Niceph. lib. 14. cap. 51. in fin.

viros ingredi nefas erat[a]. Quin & olim variè pro locorum aut voti diuerſitate, mulieribus ad monaſteria aditus hîc licitus, illic interdictus fuit. Priſci in Ægypto monachi mulieres ſecum, ſed vetulas habebãt[b]. Euagrius monachos quoſdam refert qui balneis frequenter vtebantur, ſimúlque lauabant mixtæ cum viris mulieres, quarum nec aſpectu, nec tactu, nec amplexu mouerentur: vt quaſi naturæ ipſi & humanitati vim facere videri vellent. ἅτε τῶν παθῶν γενόμενοι ἐκτὸς καὶ τῆς φύσεως τυραννῆσαι[c]. Sed rectiꝰ dicemus cum D. Hieronymo: *Nulla ſecuritas eſt vicino ſerpente dormire: poteſt fieri vt me non mordeat, tamen poteſt fieri vt aliquando me mordeat*[d]. Seneca: *Id agere debemus vt irritamenta vitiorum quàm longiſſimè profugiamus*[e]. D. Cyprianus virgines prohibet cum maſculis habitare. *Non* (inquit) *dico ſimul dormire, ſed nec ſimul viuere: cùm & ſexus infirmus, & ætas adhuc lubrica per omnia frenari & regi debeat, ne diabolo inſidianti & ſæuire cupienti ad nocendum detur occaſio. Liberanda eſt vigilanter de periculoſis locis nauis, ne inter ſcopulos & ſaxa frangatur. Exuenda eſt velociter de incendio ſarcina, priuſquàm flammis ſuperuenientibus concremetur. Nemo diu tutus eſt periculo proximus*[f]. Olim clerici habebant ſubintroductas, intromiſſas, & adſcititias, quibus etiam ſororum appellationem tribuebant, nomina pietatis obtendere ſoliti[g]. Imperatores his verbis reſcribunt. *Eum qui probabilem ſeculo diſciplinam agit, decolorari conſortio ſororiæ appellationis non decet*[h]. Imperator Conſtantinus Copronymus impium agens triumphum, monachos per theatrum circunduxit, inhoneſtas mulierculas manibus tenentes[i]: quaſi non alia promptiore via impietas de

religioſis

a Plutarc. problem. Rom. qu. 3.

b Niceph. lib. 8. c. 39.

c Euagr. li. 1. cap. 21.

d D. Hier. aduerſus Vigilant.

e Sen. epiſt. 51.

f D. Cypr. lib. 1. epiſt. 11. ad Pōp.

g D. Hier. aduerſus Vigilantiū circa finem.

h l. eū qui probabilem Cod. de epiſc. & cler.

i Zonar. in tom. 3. pag. 90.

religioſis & monachis, quàm ex mulierum vicinia triumphare poſſit. Diuus Hieronymus, *Hoſpitiolum tuum aut rarò aut nunquam mulierum pedes terant*[a]. Laudatur à Nicephoro monachus Ephraim, qui & propter morum caſtitatem, & vt calumnias vitaret, ab omni mulierum conſpectu prorſus abhorruit[b]. Prudentes ergo Carthuſiani, qui, humanæ fragilitati diffidentes peccandi occaſiones fugiunt & aduerſantur, *Cum ſecurius ſit*, (inquit ille) *perire non poſſe, quàm iuxta periculum non periiſſe. In altero tranquillitas eſt: In altero gubernatio: Ibi gaudemus, hic euadimus*[c]. Pietatem Carthuſianorum non fruſtra nec ſine magna ratione iactamus. Solet illa pleniſſimos fructus & prouentus etiam cum vbertate referre. Quin & laudari frugalitatem eorum atque etiam œconomiæ prudentiam oportet, atque vti iſtis Plinij verbis, *Quod ceſſat ex reditu, frugalitate ſuppletur: ex qua, velut è fonte, liberalitas noſtra decurrit, quæ tamen ita temperãda eſt ne nimia profuſione inareſcat*[d]. Carthuſianorum frugalitas tanta eſt, támque diligens eorum œconomia, vt quamuis pauperes foueant, peregrinos ſuſcipiant, egenos alant, viduarum curam habeant: illis tamen ex reditu ordinario quotannis in nouas prędiorum acquiſitiones pecunia abundè ſuperſit. Vnde ſatis conſtat quàm magnum ſit vectigal parſimonia. Sed quid ego hic parſimoniam aut frugalitatem iacto: Ac non potiùs ſummam Dei omnipotentis benedictionem, qui religioſorum hominum pietati fauens, prouentus eorum cœleſti gratia fouet & multiplicat? Imperatores quidam acquiſitiones aut legatą Eccleſiæ prohibuerunt: ſed ſoli Imperatores & Principes malè in Eccleſiam Chriſtianam

a D. Hier. ad Nepotian. epiſt. 2. lib. 2.

b Niceph. lib. 9. c. 16.

c D. Hier. de vitando ſuſpecto cõtubernio epiſt. 9. lib. 2.

d Plinius. li. 2. epiſt. 4

officiis cæteríſque muneribus & præſtationibus publicis immunes & liberi eſſent[a]. Coi cùm tributorum immunitatem ab Imperatore Claudio peterent, inſulam ſuam Æſculapij veneratione præcipuè commendarunt, ac refert Tacitus Claudium hoc potiſſimùm reſpectu voluiſſe, vt omni tributo vacui Coi ſacram & tanti Dei miniſtram inſulam colerent[b]. Druydes olim apud nos in Gallia omnium munerum ac tributorum vacationem habuerunt[c]. Hoc fecit Gallia infidelis: quid nos faciemus, quos Agathias tradit ſemper inter pios & religioſos habitos fuiſſe religioſiſſimos, *χριστιανοὶ ἅπαντες τυγχάνουσιν ὄντες, καὶ τῇ ὀρθοτάτῃ χρώμενοι δόξῃ*, inquit[d]. Vt & Francorum Reges eximium Chriſtianiſſimorum ſtemma ſuis meritis obtinuerunt. D. Gregorius ſcribit Francos Reges ſemper fideles Dei cultores fuiſſe, & ſacerdotes grata veneratione dilexiſſe[e]. Cæſar, *Natio eſt omnium Gallorum admodum dedita religionibus*, (inquit[f]) Conſtantinus Imperator Eccleſiis omnium indictionum vacationem & immunitatem conceſſit[g]. Eandem ſequentes Imperij ſucceſſores ratam eſſe voluerunt[h]. Durum certè eſſet clericos tributis ſubiicere, cùm olim ex ipſis tributis reditus perciperent. Nam Eccleſiaſticæ hiſtoriæ authores teſtãtur Conſtantinum per ſingulas ciuitates certam aliquã tributorum & publicorum vectigalium partem Eccleſiis & clericis deſtinaſſe[i]. Hiſtoriam Iniurioſi Epiſcopi eiúſque pro tuenda Eccleſiaſticorum iurium immunitate *παῤῥησίαν* ita refert Gregorius Turonenſis: *Clotharius rex* (inquit) *indixerat vt omnes Eccleſiæ regni ſui tertiam partem fructuum fiſco exoluerent, Quod licet inuiti, cùm omnes Epiſcopi*

a *Dionyſ. Halicarnaſſ. lib. 2.*
b *Tacitus lib. 12.*
c *Cæſar li. 6. commen.*
d *Agathias lib. 1. in pr. lib. 2. in pr.*
e *Gregor. in epiſtola ad Regem Childebertum regeſti lib. 4. c. 97.*
f *Cæſar lib. 6. commẽt.*
g *Niceph. li. 7. c. 46. Sozomen. lib. 1. c. 19. Euſeb. lib. 10. c. 7 hiſt.*
h *Sozomenus lib. 3. c. 17. & cap. 21. & lib. 5. c. 5. Theodor. lib. 4. cap. 4.*
i *Niceph. Calliſt. lib. 7. c. 46. Sozomen. li. 1. c. 8. & lib. 5. c. 4.*

conſenſiſſent, atque ſubſcripſiſſent, viriliter hoc Beatus Iniurioſus reſpiciens ſubſcribere dedignatus eſt dicens Clothario, Si volueris res Dei tollere, Deus regnum tuum velociter auferet. Quia iniquum eſt vt pauperes, quos tuo debes alere horreo, ab eorum ſtipe tua horrea repleantur[a]. *Fiſcus bonorum Principum*(inquit Symmachus) *non ſacerdotum damnis, ſed hoſtium ſpoliis augeri debet*[b]. Gregorius ad Theodoricum & Theodebertum Reges Francorum ſcribens, *Audiuimus* (ait) *quòd Eccleſiarum prædia tributa nunc præbeant, & magna ſuper hoc admiratione ſuſpendimur: ſi ab iis illicita quærantur accipi, à quibus etiam licita relaxētur*[c]. Itaque clericis & monachis, qui nos precibus ſuis Deo conciliant, immunitatem inuidere, quam Ethnici ſacerdotibus ſuis nunquam denegarunt, impium eſſet, ingratum, & iniurioſum. Nam & conſtitutionum Romanarum libri, & ſacri canones, & Pontificum decretales epiſtolæ titulos habent frequentes, de immunitate eccleſiarum. Non eſt autem quòd antiquum patrimonium à prædiis nouiter ac recens quæſitis diſtinguamus. Fiſcales enim penſitationes & tributa, quæcunque Principi penduntur, debent noſtro Franciæ iure non realia onera, ſed munera perſonalia cenſeri. Cùm itaque perſonas Eccleſiaſticas liberas eſſe & immunes cōſtet, non eſt in prædiorum qualitate ſeu diuerſitate immorandum. Addere licet tam Imperatorum conſtitutionibus quàm Pontificum ſanctionibus caueri, Eccleſiaſtica quæuis prædia omni immunitate donari. Nam quod exigunt iſti incolæ, vt Carthuſiani fundos & poſſeſſiones ſuas locare teneantur: illud quidem conſtitutione in comitiis Aurelianenſibus lata ſtatutum fuerat, vt omnes prædia ſua

a *Gregorius Turonenſ. li. 4. in pri.*
b *Symmachus lib. 10. epiſt. 54.*
c *Gregorius lib. 7. epiſt. 114.*

ſua colonis locare tenerentur: Sed ea conſtitutio nūquam obſeruata, nec ab indictionum Curia fuit approbata: tum quia hæc locandi neceſſitas ſeruilem quandam obligationem continere videtur: tū etiam quòd ſi conſtitutio locum habeat, ceſſant quæuis tam nobilium quàm eccleſiaſticorum cæterorúmque immunitates. Omnes enim in colonorum perſona deinceps tributa exoluēt. At verò incolæ iſtam antiqui & noui patrimonij diſtinctionem Ciſtercienſium exemplo comprobare voluerunt. Ciſtercienſes à decimarum præſtatione liberi ſunt & immunes, decimas tamen prædiis nouiter quæſitis pendunt[a]. Verùm id duplici rationis contemplatione fit. Prima, quòd decima onus ſit reale: In realibus autem & patrimonialibus muneribus nulla perſonæ vel qualitas vel immunitas attenditur. Altera potiórque ratio eſt, quòd decimarum præſtatio eccleſiæ debetur. Non mirum ergo ſi in eccleſiæ ipſius fauorem, Ciſtercienſium priuilegia reſtringi & ſuis limitibus includi Pontifex hanc ob cauſam expreſſè profitcatur. Sed aliis quibuſuis caſibus iuris diſpoſitio generaliter ſtatuit, vt eadem nouarum eccleſiæ acquiſitionum, quæ & antiqui patrimonij ratio habeatur[b]. Atque id in decimarum quæſtione ſummi Pontifices expreſſo reſcripto decreuerunt[c]. Hæc verò iniqua incolarum iſtorum expoſtulatio neque noua eſt in hoc regno, neque exemplo caret. Extat enim decretalis Alexandri quarti epiſtola in qua controuerſiam hanc di imi, eandémque quæſtionem decidi videmus[d]. Hoc autem ſi generaliter in fauorem eccleſiaſticæ immunitatis introductum fuit, dicere poſſumus monachos non minorem, quàm cæteros

a Cap. nuper. penult. extr. de decimis.

b Can. cognouimus. 12. quæſt. 2. cap. ad audientiam extr. de decimis.

c Cap. quia circa extr. de priuilegiis.

d Cap. 1. de immunitate eccleſ. in 6.

clericos,commendationem mereri,& inter monachos præcipuum eſſe Carthuſianorum fauorem, quos etiam Pontifices multis priuilegiis donauerunt[a],& ad eos ſæpè reſcripſerunt [b]. Equidem non minus laudis merentur,qui nunc eremitę & monachi ſolitudinem vouent, quàm qui priſcis Eccleſiæ temporibus ſeſe hoc ſolitariæ profeſſionis voto in admirationem vſque ſpectabiles præſtiterũt. Olim cùm tyranni magna crudelitate, ferro, flammáque Chriſtianos perſequerentur,cóſque variis tormentis cruciarent, illi in ſolitudines, ſpeluncas, & loca deſerta abire cogebantur, vbi toto perfugio reſpirare & pietatem Chriſtianã colere permitteretur. Hoc illi Principum tyrannide coacti fecerunt: At qui hoc tempore monachiſmum profitentur, non vlla neceſſitate, ſed voluntario piæ affectionis voto, ſolitudinem & mundi contemptum vouent: nec minùs rigidas auſteri cultus & ſeueræ vitæ regulas obſeruant. Mundanas omnes ſeculi delicias abhorrent vt ſe totos cultui diuino dedant: Solent certare ieiuniis,dum cæteri ſaturãtur ad vomitum: Stationes nocturnas habent,& ad preces & ad corporis macerationem: atque has vitæ monaſticæ leges ſibi ſtatuunt,cordis humilitatem, vitiorum abſtinentiam, corúmque omnium contemptum,quæ cæteri homines mirantur & exoptant. Carthuſianis hoc ſpeciali gratia Deus indulſit,vt licet corrupto iſto ſeculo clericorum luxus & monachorum licentia querelas multas excitauerit, atque etiam probroſas, ſeu verè per calumniam, expoſtulationes: Tanta tamen fuit Carthuſianorum integritas, tanta eorum, qui priores & prælati illis præſunt, prudentia, vt de Carthuſianis nullæ expoſtulationes,

a Cap. 2.5. ſtatuimus in fin. de decimis in 6.

b Cap. 20. ſicut extr. de homicidio cap. 35. per tuas extr. de ſimonia.

tiones,nulla fuerint orta ſcandala. Itaque non eſt æquum immunitatem viris piis ac religioſis denegari, qui precibus aſſiduis pro plebe Chriſtiana Deum venerantur,& qui tam corrupto ſeculo poſiti ſunt (vt ait Diuus Cyprianus[a]) *inter plangentium ruinas & timentium reliquias: Inter numeroſam languentium ſtragem,& exiguam ſtantium paucitatem.*

a D. Cypr. lib. 4. ep. 4.

SENATVS arreſto ſuo immunitatem Carthuſianorum in quibuſcunque prædiis ſeu antiquis ſeu de nouo quæſitis locum habere voluit: nullo habito diſcrimine ſiue fundos ſuos colonis locent, ſiue eos propriis ſumptibus excolant [b].

b Arreſt donné en la Cour des Aydes, moy plaidant pour les Religieux des Chartreux du parc en Charnie appellans, & Bauſſau pour les habitãs de S. Denis Dorques inthimés. ledit arreſt eſt du 2. iour d'Aouſt 1585.

An Eccleſiaſtici à viarum refectione ſint immunes.

CAPVT III.

AVRELIAE vrbis ciues maximam in viarum inſtructione curã adhibere ſolent,tantóſque in eam rẽ ſumptus impendunt, vt vix alia ciuitas, non in hoc Frãciæ tantũ regno,ſed in orbe quidẽ Chriſtiano reperiri queat,quæ vias publicas vndequaque, tã intra quã extra vrbẽ, habeat adeò cõmodè inſtructas & lapidibus ſtratas, quales Aurelia vrbs, quæ in meditullio Frãciæ ad Ligerim fluuium ſita eſt. Itaque cùm ad inſtructionẽ viarum tã commodè ſtratarum multi ſumptus magnæque impenſæ requirãtur, Reges noſtri à multo tempore tributũ ac portoriũ quoddã ad illas itinerũ inſtructiones deſtinarũt. Eius tributi exactio committitur illis,quos curatores viarum appellare poſſumus,

maiſtres des chauſſees.Portoriũ id vocare ſolẽt barragium, quod in ingreſſu portarum vrbis pendi & exolui conſueuit. Abbas & monachi Diui Victoris propè muros Pariſienſes habent in prioratu de Bulſy prædia quædam circa Aureliam ſita, & eorũ coloni,ſerui, vel miniſtri pleraque ſolent Aureliã importare & exportare. Ab iis tributum hoc & vectigal viarum reparationi & inſtructioni deſtinatum exigebatur.Illi ſoluere recuſant.

PRO ABBATE ET MONACHIS D. VICTORIS.Viarum refectiones & inſtructiones publicis quidem ſumptibus & communi omnium pecunia fieri debent,quia (vt ait lex) communem vſum & vtilitatem reſpiciunt [a]. Sed in iis quæ communem præſtationem exigere dicuntur, excipi eos omnes & à communi regula eximi oportet, quicunque ſpeciali aliqua immunitate vel priuilegio donati ſunt.Nam quid priuilegia proderunt, ſi omnes vna & communi regula æſtimari oporteat?Leges Romanæ ſacerdotes cœteróſque eccleſiaſticos ab omnibus tributis tã prędiariis quàm patrimonialibus exemerũt[b]. Imò nulla vnquam gens fuit tam aliena pietate, quæ templorum atque eccleſiarum vacationem non ſtudioſè fouerit,conceſſa ſacerdotibus ſuis religionis intuitu immunitate. Quòd ſi clericis cæteriſque eccleſiaſticis priuilegia ab omnibus ſubſidiis & tributis immunitates conceduntur[c], hæc eadem priuilegia monachis nõ minùs tribui debent,qui ſinguli nihil iure patrimonij poſſident,qui ſe bonis omnibus ac mũdanis fœlicitatibus & deſideriis abdicarunt, vt vitã ſolitariã perpetua ſanctimonia ac morum integritate & caſtitate vouerent. Itinerum publicorum inſtructio non

a *l.1.§.vicinales. ff. ne quid in loco publico.*

b *l. placet. C.de ſacro. eccleſ.*

c *l.2. C. de epiſc. & cler.cap.nõ minus extr, de immun.eccle.*

non minimam habet commendationem, ſed tamen ex iuris diſpoſitione quoties munerum publicorũ vacatio quibuſdam data eſt, ſimul etiam viarum munitiones ab iis exigi non debere Iuriſconſulti reſpondent[a]. Æquum eſt ergo monaſterij iſtius immunitatem non minùs in hac portorij & vectigalis exactione, quàm in cæteris attendi & conſeruari. Ac maximè cùm monaſterium Diui Victoris multis magníſque priuilegiis tum à regibus, tum à ſummis Pontificibus, olim & à multo tempore donatum fuerit.

PRO CVRATORIBVS VIARVM. Itinerum publicorum munitiones & inſtructiones multo atque eximio fauore æquum eſt commendari. Itaque Curio Tribunus plebis, cùm Cæſaris partes foueret, & auram popularem captans plebi ſe gratum exhibere vellet, rogationes ad populum tulit de muniendis & ſternendis viis[b]. Hanc rogationem plebiſcito confirmatam Cælius Ciceroni reſcribens legem viariam appellat[c]. Lex autem Sempronia multò antè à Caio Sempronio Graccho tribuno plebis lata fuerat, vt viæ in Italia munirentur, ſternerentur, lapidibus milliaria diſcernentibus notarentur, pontibus inſtruerentur: atque id Metello & Tito Quintio Conſulibus[d]. Sed cum antiqui Deos ſibi & numina ad lubitum fingerent, viarum tutelam tribuebant Diis, qui Dij Vij καὶ θεοὶ ἐνόδιοι dicebantur, & à Plauto Lares viales appellantur. Apud Pauſaniam Apollo viarum præſes ἀγυιεὺς dicitur[e]. Olim ſacrificabatur Deæ Vibiliæ quæ ab erroribus viarum mortales liberabat[f]. Atque etiam à Nicephoro Gregora fit mentio Dei genitricis, τῆς ὁδηγητρίας[g]. At qui curato-

a *l. cui muneri. ff. de muner. & honor.*

b *Appian. lib. 2. de bello ciuili.*

c *lib. 8. epi. Ciceronis.*

d *Plutarc. in Gracchis.*

e *Pauſan. lib. 2. in Corinthiacis & lib. 8. in Arcadicis.*

f *Arnobius lib. 4.*

g *Niceph. Gregoras lib. 8. hiſt. Rom p. 135.*

tores viarum ſunt,hoc ſibi muneris incumbere norint,vt opus,quod fit in ſternendis viis probent vel improbent, & eos qui ad viarum munitionem tenentur,compellant[a]. Siculus Flaccus,Sunt,(inquit) viæ publicæ regales, quæ curatores accipiunt & per redemptores muniuntur[b]. Opus certè regium eſt & cura Principe digniſſima,vt ſubditi commodè & tutò commeare poſſint[c]. Lacedæmonij regibus ſuis hoc tanquam ſummum concedebant, vt de viis publicis cognoſcerent[d]. Plato eam curam ἀστυνόμοις demandabat[e]. Romæ Cenſorum ea functio & munus fuit florente Republica, vt in vrbe vias ſternendas ſilice,glarea extra vrbem ſubſtruẽdas marginandáſque locarent[f]. Ac deinde collegio quæſtorum ſtatura viarum commiſſa eſt[g]. Ædilium aliquando hæc cura fuit[h]. Hinc Suetonius Veſpaſiani veſtem à plebe luto aſperſam & oppletam refert, quòd Ædilis curam verrendis viis non ſatis diligentem adhibuiſſet[i]. Auguſtus ipſe hanc eandem curam antea dedignatus non fuerat: ſed cùm viarum curator conſtitutus fuiſſet, etiam viros Prætorios viis reficiendis deſignauit, quos binis lictoribus vti voluit[k]. Quinetiam aliquo poſt tempore itinera publica refici mandauit partim publicis,partim ſuis, partim etiam Senatorum quorundam ſumptibus[l]. Sic etiam Imperator Antoninus iſtis viarum curatoribus coercitionis poteſtatem conceſſit, vt punirent quos videretur, aut certè puniendos ad præfectum vrbi remitterent[m]. Plinius Cornutum Tertullum multis laudibus commendat, cui, cùm conſularis eſſet,demandata fuerat cura viæ Æmyliæ[n]. Itaque cùm viarum cura olim tanto ſtudio etiam dignioribus & principibus

a Cicero in orat. pro M. Fõteio.
b Siculus Flaccus in lib. de condit.agrorũ.
c l.1 §.ſum ma ff.de his qui deiecerunt cap.1. quæ ſint regal.
d Herodo. lib.6.in Erat.
e Plato li. 6. de legib.
f Liuius li. 41.
g Suet. in Claudio. cap.24.
h l.2 §.tractat. eſt.ff. ne quid in loco publico l.1.& 2.ff. de lo.& itin. pub.
i Sueton.in Veſpaſ.ca.5 Dion.lib. 58.
k Dion. li, 54.
l Sueto. in Auguſto cap.37.Diõ lib 53.
m Capitol. in M Anton.Ph.
n Plinius li.5.ep.ſt.15.

cipibus

cipibus in ciuitate viris cõmiſſa fuerit,exiſtimandũ eſt earum cauſam omnibus priuilegiis potiorẽ cen ſeri debere. Viarum inſtructiones(inquit Calliſtratus)non perſonarũ,ſed locõrũ munera ſunt[a]. Sed & cùm æquiſſimum eſſe iudicetur, eum qui viam publicam exarauerit,ad eius munitionem teneri[b] : omnes immunitates in hac cauſſa, & quæuis priuilegia,quocũque titulo conceſſa ſint,ceſſare debẽt[c]. Vt & magnus cenſetur legari fauor ſi in tutelam *Aureliæ* viæ reficiendæ relictum ſit[d]. Sed ne in re certiſſima nos aut numeroſa rationum ſerie,aut ſuperflua argumentorum & authoritatum multitudine vtamur, Conſtitutiones Imperatoriæ hanc controuerſiam expreſſis verbis decidunt, *Ad inſtructiones itinerum pontium,q́;*(inquit Imperator)*etiam diuinas domos & venerabiles eccleſias tã laudabili titulo lubenter adſcribimus*[e] Quin & eadem conſtitutio alio loco iiſdẽ ferè verbis repetitur, *Ad inſtructiones reparationéſq. itinerũ nullũ genus hominũ nullius q. dignitatis ac venerationis meritis ceſſare oportet.*[f] Hoc idem veteri Francica lege inter Caroli magni conſtitutiones ſancitũ fuit his verbis, *Poſſeſſiones ad religioſa loca pertinentes nullã deſcriptionem agnoſcãt, niſi ad conſtitutionem viarum vel pontiũ, ſi tamen intra eadem loca habuerint poſſeſſiones*[g]. Monachis ceteriſque clericis tum leges ciuiles,tum etiam ſacri canones multas immunitates cõceſſerunt. Quin & ſpecialiter monaſterio Diui Victoris multa Reges noſtri priuilegia & munerũ publicorum vacationes indulſerunt. Sed hę omnes immunitates locum habeant in tributis ordinariis. At in præſtatione quæ tanto fauore támque laudabili commendatione digna eſt, conuenit, vt omnis ceſſet immunitas,

a l. Honor. §. munus verſ. viarũ ff. de mun. & honor.
b l. fin. ff. de via publ. & itin public. reficiendo. l. 2. de muneribus patr. l. 12. C.
c l. 1. & 2. et ſeq. de itin. muniend. in C. Theodoſ.
d l 30. quidã in teſt.
e l. ad inſtructionis. C. de ſacroſ. eccleſ.
f l. abſit de priuileg. domus auguſtæ li. 11. C.
g Capitul. Caroli magni lib. 6. cap. 107.

Nam cum iſta viarum inſtructio vnicuique facilem vchendi, importandi & exportandi commoditatem præſtet: æquum eſt, vt ſimul omnes communem vſum & publicam vtilitatem communi ſumptu omniúmque impenſis tueamur & ſuſtineamur.

SENATVS portorium illud ſeu barragium viarum inſtructioni deſtinatum ab omnibus, etiam nulla Eccleſiaſticæ immunitatis ratione habita, exolui debere iudicauit [a].

a Arreſt donné le 24. May 1585. Chauuelin plaidant pour les Religieux de S. Victor, & moy pour les maiſtres prouiſeurs des chauſſees d'Orleans.

Filiarum renunciationes quæ tabulis nuptialibus accepta dote fiunt, legitimas eſſe & validas.

CAPVT IIII.

TITIVS filiæ Seiæ, quæ puella vixdũ 16. annorum erat, dotem mille aureorum tabulis nuptialibus dixit, eodémque matrimonij contractu Seia futuræ patris ſucceſſioni renuntiat. Illa tamen poſt Titij patris obitum ad ſucceſſionem paternam admitti poſtulat, petita aduerſus renuntiationem reſtitutione, tùm quia minor, tùm quia immodicè læſa fuerat. Aut ſi reſtitutioni locus non videretur, at certè ſibi legitimæ ſupplementum à fratribus deberi contendit.

PRO SEIA. Pactiones omnes, quæ de viuẽtis ſubſtantia & ſucceſſione meuntur, nullas & cõtra bonos mores eſſe iura ſtatuerunt. Renuntiationem autem, quã paterna Titij reuerẽtia à filia puella expreſſit, non modò iuris tam ciuilis quàm canonici diſpoſitio, ſed & ipſa æquitatis conſideratio iniuſtam eſſe & illegitimam dictat & oſtendit.

Nam

Nam ſi iuris ciuilis regulas ſpectemus, conſtat filiam, quæ pacto dotali futuræ viui patris ſucceſſioni renuntiauit, non ideo à ſucceſſione paterna excludendam, quantumuis in contractu matrimonij renuntiauerit [a]: ſed hoc tantùm ab ea requiri, vt quæcunque à patre dotis nomine accepit conferat [b]. Quinetiam ipſa renuntiationis pactio adeo nulla cenſetur, vt cùm nullius momenti ſit, ne iureiurando quidem confirmari queat, & bonis moribus contraria habeatur [c]. Idémque & in filio, qui, ſi aliquo accepto renunciauit querelæ inofficioſi, non ideo minus tamen admittetur, reiecta illicita illa pactione [d]. Itaque quiſquis bona eius qui viuit & ſuperſtes eſt, repudiauit, non ideò minùs defuncto illo poteſt hæreditatem adire, vt nec bonorum poſſeſſionem petere prohibetur [e]. Quinetiam indubitati iuris eſt, pactiones qualeſcunque de viuentis hæreditate initas, nullas eſſe & iure ciuili pro illegitimis haberi [f]: *Imò* (inquit lex) *improbus eſt qui de viui hæreditate ſollicitus eſt* [g]. Verùm Romanis legibus aduerſari videtur Bonifacij Pontificis conſtitutio, qui renuntiationem filiæ, ſi iureiurando confirmata fuerit obſeruari iubet [h]. Canoniſtas iuris Pontificij conditores excuſare potius quàm accuſare lubet, qui nimio peccandi metu & religioſis conſcientiæ ſcrupulis humanas mentes terrent, obiecto prætextu qualiſcunque iuriſiurandi ſeu vi & metu, ſeu iniuſta qua-vis ratione extorti. Atque illi interea non animaduertunt, iuſiurandum legitimam eſſe & ſolemnem non cuiuſuis, ſed licitæ promiſſionis aſſertionem. Hinc fit vt pactio illicita, quæ contra bonos mores ſit, confirmari iureiurando nequeat [i]. Itaque iuramentum

a l. fin. ff. de ſuis & legitimis.

b l. pactum quod dot. Co. de pact. l. pactum. C. de collat.

c l. iuris gentium §. ſi paciſcar. ff. de pactis.

d l. ſi quādo. § illud. Co. de inoff. teſtam.

e l qui ſupereſt. ff. de adqui. hær.

f l. licet, & l. fin. Cod. de pact.

g l. 2. §. interdum. ff. de vulgari & pup. ſubſtit.

h cap. quāuis de pactis in 6.

i l adigere. § fin. ff. de iurei. l qui iurato. & l. fin. ff. qui ſatiſd. cogātur l. nullum. Cod. de obſeq. à liberis & libert.

ſi pactioni quę nulla ſit, apponatur, nullum eſt neque effectum habet [a]. Quin & ipſis quoque Pontificiis conſtitutionibus idem ſtatuitur, nec iuramēto illegitimæ pactioni adiecto ſtari oportet [b]. Neque enim iuſiurandum vinculum eſt iniquitatis [c]. Ex his ergò ſatis liquidò patet quàm abſurda ſit ea ratio, quæ Bonifacij epiſtolæ decretali inſeritur, obſeruari pacti dotalis renuntiationem ex ſcrupulo & religione iuriſiurandi. Sed vt omnis ceſſet obiectio, ſciendum eſt Pontificias ſanctiones in Francia, ſi de ſpiritualibus agatur, magna veneratione coli. At ſi de temporalibus controuerſia ſit, nullo iuris vel neceſſitatis vinculo nos ad earum obſeruationem adſtringi vel obligari: ac maximè ſi iuri noſtro contrariæ ſint: Quòd in controuerſa facti huius diſputatione aſſerere poſſumus. Nam legibus noſtris municipalibus ſi non omnibus, certè pleriſque, definitur non licere parētibus inæquali voluntate pręcipuam vnius ex liberis conditionē facere. Neque verò patri cõſuetudo permittit omnibus liberis ad hæreditatem venientibus, his quidem prælegare & donare, illos autem pręgrauare, ſed quales ſtatutis municipalibus portiones inter liberos definitæ ſunt, tales ab inteſtato remaneant, reiecta & prohibita paterni officij inæqualitate. Quod ſi iuſta & legitima renuntiationis illius ſtipulatio indicetur, quam pater à filia exigit, fiet vt Seia mille aureorum dote contēta à bonis paternis excludatur. Cæteris verò liberis portio amplior & potior accreſcat. Æquitas autem, quę ęqualitatem fouet, hoc vnum maximè inter liberos requirit, vt quemadmodum parentes naturali iure vnum & parem affectum pręſtare debent, ita etiam æ-

quo

a *l. iuris gētium. §. ſi paciſcar. ff. de pactis.*

b *cap. non eſt obligatorium de regul. iur. in 6. can. iuſiurandū 22. quæſt. 5.*

c *cap. 1. de conſuetudine in 6. & cap. 1. de iureiur. in 6.*

quo iure bona liberis relinquere teneantur, nulla præcipui ratione: niſi ſi quid primogenito ſtatutis municipalibus concedatur. Accedit quòd defunctum Titium plebeium & ignobilem fuiſſe non ambigitur: Inter plebeios autem non eſt familiarum dignitati conſulendum. Quæ prima fuit renuntiationum cauſa & origo. Sed & ſi omiſſa generali cauſæ huius diſputatione aſſeramus renuntiationes filiarum legitimas eſſe & iuri noſtro conſentaneas, tamen duo ſunt in hac controuerſa facti ſpecie quæ renuntiationi à Seia factæ obſtant, minor ætas, & immodica læſio. Nam cùm Bonifacij conſtitutio renuntiationem filiæ probat & admittit, de ea filia loquitur quæ legitimæ ſit ætatis, & quæ pro modo facultatum à patre dotata fuit. Seia autem & minor erat tempore contractus matrimonij, & immodicè læſa cùm renuntiauit mille aureis contenta. Immodicam autem læſionem ipſa hæreditatis æſtimatio & paternarum facultatum modus ſatis apertè oſtendit. Ex legatis Priuernatibus vnus in Senatu dixit cùm de fœdere ageretur: S*i pacem bonam dederitis, & fidam habebitis & perpetuam : ſi malam, haud diuturnam*[a]. Sic etiam ſi quis velit cum minore certa, ſecura, & perpetua obligatione contrahere, contractus iuſtus ſit, ſine fraude, nihil iniqui contineat, nec immodica læſione liberis auferat portiones legibus definitas. Quinetiam licet renuntiationem à filia maiore factam proponeremus, non eſt dubium quin ex immodica læſione reſtitutio etiam maiori debeatur & indulgeri ſoleat, cũ nimia & enormis deceptio dolo comparetur[b], ac tum contractus dolum reipſa in ſe continere dicatur[c]. Quæ verò maior eſſe læſio

a *l. huius lib. 8.*
b *l. omnes §. Lucius. ff. quæ in fraudẽ creditorum.*
c *l. ſi quis cum aliter & ibi gloſa & Dectore:. ff. de verb. oblig. l. & eleganter ff. de dolo.*

poteſt aut iuſtior filiæ querela proponi, quàm hoc caſu quo Seia ne legitimam quidem conſecuta fuit? Lex enim parentibus licere noluit liberos legitimâ priuare [a]: cùm legitima à patre debeatur iure naturali [b]. Vnde etiam Iuriſconſultus legitimam æs alienum patris appellat [c]. Atque hęc eſt Decij & aliorum iuris Doctorum ſententia, vt tali renuntiatione non intelligatur tolli legitimæ ſupplementi petitio [d]. Dos mille aureorum Seiæ data fuit, renunciationis & paternæ hæreditatis pretiũ: Imò nefariæ ſpei præmium, promittenti impium, ſtipulanti turpe, patri periculoſum. Quinetiam ſola patris præſentia vim metúmque adfuiſſe arguit. Paterni quidem nominis pudor ac reuerentia vetat doli querelam adhiberi, non tamen ideo vim & metum abeſſe rectè quis dixerit. Nam quoties aliquid per potentiam extorquetur, lex id omne per vim expreſſum & adactum exiſtimat [e]: Vt in contractu inter patronum & libertum inito, ex potentia patroni facilè metus præſumitur [f]. Et quidem muliebris pudor timidique ſexus reuerentia cauſam reſtitutioni ſatis idoneam præſtat [g]. Magna autem eſt patris in filiam poteſtas, & quidem filiam puellam, quæ vix dum pubertatem egreſſa patriam voluntatem pro æquitate ſumma ſuſpicit & veneratur. Certè Iuriſconſulti Papinianus & Modeſtinus renuntiationes illas cenſent veras eſſe filiarum exhæredationes, & quotieſcunque pater filiam dote contentam ab hæreditate abſtinere iuſſit, diſpoſitiones iſtas exhæredandæ filiæ cauſa factas videri, & genus quoddam exhæredationis cõtinere reſpõdent [h]. Quid autem exhæredatione odioſius proponi poteſt, quid ve tam odioſa pactione ini-

a l. omnimodo. l. quoniam. C. de inoff. teſt.
b l. fin. §. ſin autem parẽtes. C. de curatore furioſi.
c l. Papin. §. ſi quis impubes ff. de inoff. teſt.
d Decius conſil. 616. Doctores ad d. l. pactum quod dotali. & Cannoniſtæ ad d. cap. quamuis.
e l. fin. Cod. de eo quod metus cauſa. l. 1. §. quioneraãda ff. quarum rerũ actio.
g l. fin. iter ff. quod metus cauſa.
h l. qui nolebat. ff. de hær. inſt. l. ex pto § fi. ff. de e[illegible] ndicat.

ne iniquius? Diſpoſitiones tamen eiuſmodi, quæ conditiones duras adeò & iniquas continent, lex pudori paterno parcens non iniuſtas ſed nullas appellari voluit. Neque enim iura exiſtimarunt à veneratione naturali alienum, iniuſtam & iniquam patris malè affecti voluntatem reſcindi. Itaque Tectij filio infanti & Septitiæ liberis contumelioſè exhæredatis iudices his quidem maternam hæreditatem, illis autem paterna bona reſtitui debere crediderunt, & irritas eſſe voluntates eorum pronunciauerunt, qui ſumma cum iniquitate parentum nomen, ſimul & affectum abiecerant [a]. Ideóque Caius Iuriſconſultus ait non eſſe conſentiendum parentibus qui iniuriam aduerſus liberos ſuos inducunt: *quod plerunque* (inquit) *faciunt malignè circa ſanguinem ſuum inferentes iudicium* [b]. Cùm ergo parentes inæquali iudicio liberos fouent, & dum quibuſdam nimio amore indulgent, cæteros velut alienos ab hæreditate ſua malè affecti repellunt, tunc de parentum iudicio conqueri licitum eſt & honeſtum [c]. Hoc autem ab iis parentibus plerunque fieri ſolet, qui facultates ſuas maſculis iniqua prædilectione reſeruantes, filias, ſi fieri queat, ab omni ſucceſſionis ſuæ emolumento excludere ſtudent: nulla quidem exhæredationis cauſa, ſed fœminei nominis in aliam familiam tranſeuntis odio vel contemptu. Lex tamen nihil eſſe iniquius iudicauit, quàm ſi ex ſexu diſcrimen vllum inter maſculos & fœminas ſtatuatur [d]. Vt & olim cùm Armeniorum lex hanc ſexus differentiam ſtatueret, & fœminas à ſucceſſionibus arceret, Iuſtinianus conſtitutione ſua hoc omne diſcrimen ſuſtulit [e]. Immò etiam ſi quando viros pios & pruden-

a Valer. Max. lib. 7. cap. 7.

b *l. 4. ff. de inoff. test.*

c *l. ſi patre ſuperſtite. Co. de dolo.*

d *L. Maximum vitium. Co. de liberis prater.*

e Nouella 21.

tes de rebus ſuis maturo iudicio diſpoſuiſſe hiſtoria ſacra refert, videmus filias non minus quàm maſculos ad ſucceſſionem vocari. Sic enim Iob vir iuſtus dicitur filias ſpecioſas & forma præſtantes habuiſſe. Addit hiſtoria ſacra, *Deditque eis pater ſuus hæreditatem inter fratres earum* [a]. Sic & Attico iure cùm ex Solonis lege non liceret ei, qui filios habebat, liberè de rebus ſuis diſponere, Demoſthenes id quod lex de filiis dixerat, ad filias quoque produci debere contendit: quaſi non minus æquum ſit parentes in filiarum, quàm in filiorum fauorem bona ſua liberis reſeruare [b]. D. Auguſtinus de lege Voconia, *Inter ſecundum & poſtremum bellum Carthaginenſe lata eſt etiam illa lex Voconia, ne quis hæredem fœminam faceret, nec vnicã filiam: qua lege quid iniquius dici aut cogitari poſſit ignoro* [c]. Mulieres vllo ſexus ſui odio vexari & vrgeri acerbum eſt. Quin & eas diuinus Plato in Republica ſua ad publica negotia tractanda admitti voluit. Vt & Germani, rudes licet & olim barbari, magna tamen veneratione mulieres proſequi ſolebant. Hæc ſunt Cornelij Taciti verba, *Memoriæ proditur quaſdam acies inclinatas iam & labantes à fœminis reſtitutas, conſtantia precum, & obiectu pectorum, & monſtrata cominus captiuitate, quàm longè impatientiùs fœminarum ſuarum nomine timent: Adeo vt efficacius obligentur animi ciuitatum, quibus inter obſides puellæ quoque nobiles imperantur. Ineſſe quinetiam ſanctum aliquid & prouidum putant, nec aut conſilia earum aſpernantur, aut reſponſa negligunt* [d]. Apud Lacedæmonios conſilia & authoritatem mulierum magni fuiſſe momenti teſtatur Plutarchus [e]. Iuſtinianus Theodoræ iudicio fœliciter & frequenter vſum ſe in publicis

a *Iob. cap. vltimo.*

b *Demoſthenes aduerſus Stephanum.*

c *D. Aug. lib. 3. cap. 21 de ciuitate Dei.*

d *Tacitus de moribus Germanorum.*

e *Plutarc. in comparat. Numæ & Lycurgi*

in publicis conſiliis refert & gloriatur a. Deos Conſentes antiquitas duodecim finxit, ſex mares & ſex fœminas, quibus præcipuis conſiliariis Iuppiter vti credebatur. Quin & olim in Gallia quantus apud maiores noſtros fœminis honos haberi ſoleret, hoc vnum ſatis teſtatur, quòd cùm fœdus inter Annibalem & Gallos ſanciretur, conuenit, vt ſi quæ inter eos diſſidia aut cōtētiones ſiue ſuper fœderis interpretatione ſeu alia de cauſa orirentur, haberent mulieres Gallas iudices & arbitras controuerſiarum b. Nos tamē degeneres & auita maiorum gloria indigni, muliebre genus iniqua conditione vexamus, fœminas à parētum ſucceſſionibus iniuſta ac legibus reprobata pactione repellentes, quarum tamen fragilitatem legitimo potius & ampliore patrimonij ſubſidio ſuſtentari & ſubleuari conueniens eſſet.

a *In auth. vt iudices ſine quoquo ſuffragio §. hæc autem omnia.*

b *Plutarc. γυναικῶν ἀρεταί.*

PRO FILIIS MASCVLIS. Quemadmodum olim philoſophorum quidam ſuas habebant κυρίας δόξας ratas ſententias, quas controuertere & à quibus abſcedere nō licebat: Sic & apud nos ſunt quædā ciuilis Francorum iuris axiomata, quæ diſputatione controuerſa in dubiū reuocare nefas eſt. Sunt & Forenſes regulæ, vetuſta Senatuſconſultorum authoritate ſancitæ, quas ſi quis in palatio inficietur, aut in Senatu diſputet, ignarus iuris noſtri & in ciuitate ſua planè peregrinus meritò habeatur. Cōſtat autē apud nos filiarū renuntiationes ſemper & vſu noſtro admiſſas, & pleriſque Senatus præiudiciis cōprobatas fuiſſe. Atque ideo quęſtionē hanc non Romanis legibus decidi oportet, ſed iure noſtro, quo generaliter pactiones omnes tabulis nuptialib. appoſitas firmiter ac præciſè obſeruamus.

Renuntiationes autem iſtæ communi omnium iuris noſtri Doctorum ſententia validæ ac legitimę aſſeruntur [a]. Nec mirum ſi maiores noſtri diuerſo à Romanis iure filias à futuris hæreditatibus facilè excludi voluerint. Romani Reipublicæ ac democratiæ ſtudioſi, familiarem conſeruationem & nominis feriem ac dignitatem nonnihil, ſed leuiter æſtimabant. Nos autem monarchiæ Francicæ vim & robur, ac regalis potentiæ firmamentum ex illuſtri nobilium familiarum dignitate reputauimus. Dignitas autem illa vix eſt vt retineri poſſit, ſi non ampla familiarum patrimonia, & antiqua auitáque bona vno cumulo filiis, nepotibus, ac poſteris maſculis reſeruentur. Filiæ in alienam familiam tranſeunt: Mulier familiæ ſuæ & caput & finis eſt [b]. Euripides, ϛήλαι γὰρ οἴκων εἰσὶ παῖδες ἄῤῥενες [c]. Itaque ſi quid filiæ ex bonorum paternorum diuiſione conſequantur, id omne familiæ, ex qua exeũt, diminutio eſt, clades, & intertrimentum. Vt non malè Terentianus ille Syrus damno auctum fuiſſe herum dixerit, cui filia nata & ſeruata nuntiabatur [d]. Itaque non ſine magna ratione renuntiationes filiarum, dummodo aliquo accepto fiant, legitimas haberi voluimus: Idque non modò inter nobiles, ſed & inter plebeios quoque locum habere multis arreſtis Senatus iudicauit. Renuntiationes autem tum demum habentur legitimæ, quoties futuræ & obuenturæ parentum ſucceſſioni filia tabulis nuptialibus renuntiat. Quod ſi de ſucceſſione quæſita pactio ineatur, nulla eſt renuntiatio. Hinc quæſitum eſt, quid in ea facti ſpecie dicendum. Filia in contractu matrimonij ſucceſſioni patris tunc viui renuntiauerat. Pater initio contractu matrimo-

a Guido Pape. qu. 105. Aufrerius quæſt. 452. Boerius deciſione 204. Maſuerius in tit. de ſucceſſ. & tit. de ſoc. §. item licet Doctores ad d. l. pactum quod dotali, & l. fin. Cod. de pactis. & §. filii nati tit. ſi de feudo defuncti contentio ſit lib. 2. feudorum.

b l. 195. pronuntiatio in fin. ff. de verb. ſignificat.

c Euripides in Iphigenia.

d Terent. Heautontim. act. 4. ſcena 1.

matrimonij, nuptiis tamen nondum celebratis, neque vxore in domum mariti deducta deceſſerat. Dubio & controuerſo iure quærebatur, an renuntiatio facta obſtaret, quominus filia ad hæreditatem paternam admitti deberet. Atque in ea quæſtione Senatus iudicauit æquum eſſe filiam non ideò minus ad paterna bona admitti [a]. Non alia ratione, quàm quia ipſo nuptiarum & conſummati coniugij tempore delata iam erat & acquiſita patris ſucceſſio. Tabulæ autem nuptiales ad tempus conſummati matrimonij referri debent. Quin & in hac renũtiationum materia alia facti ſpecies dubiam excitauit in foro controuerſiam. Filia vno eodémque matrimonij contractu, tam matris defunctæ ſucceſſioni, quàm obuenturę viui patris hæreditati, acceptis centum, renuntiat. De renuntiatione an legitima eſſet, & an vtriuſque ſucceſſionis ratione valeret quæſitum eſt. Et quidem reſpectu maternę hęreditatis, quippe quę iam tum obuenerat & ipſius matrimonij tempore quęſita erat, nullam eſſe renuntiationem à filia factam conſtabat. Sed an paternę hęreditatis contemplatione valeret dubitabatur. Forenſi adhibita diſtinctione quæſtio hæc arreſtis iudicata ac deciſa fuit. Nam renuntiatio fieri ſolet pretio dotis aut vnico, aut in ſingulas hęreditates diſtributo. Diſtributum in ſingulas hęreditates precium intelligimus, cùm filia renuntiauit acceptis centum, & adiecta hac diſtributione 50. pro paterna hęreditate, & 50. pro ſucceſſione materna. Nam hoc poſteriore caſu renuntiatio valet, ſed eius tantùm ſucceſſionis reſpectu, quæ obuentura eſt. At verò illius hęreditatis reſpectu, quę iam tum quęſita erat, nulla eſt & reſcinditur. At-

[a] Par arreſt que i'ay ouy dire auoir eſté prononcé en robe rouge le 23. Decebre 1569. au profit de M. Antoine Forget Procureur du Roy à Rion.

que hoc ita à Senatu iudicatum fuiſſe conſtât [a]. Alio autem caſu quo renuntiatio facta eſt vnico tantùm & confuſo precio, hæc facti ſpecies in Senatu controuertebatur. Pater, qui vxore mortua filiæ & cæterorum liberorum tutor erat, filiam collocat dicta dote mille aureorum, eodémque matrimonij contractu filia tam defunctæ matris hæreditati, quæ iam tùm acquiſita erat, quàm obuenturæ viui patris ſucceſſioni renuntiat. Maſculi hæredes ſororem ad maternam ſucceſſionem admitti conſentiebant reſtitutis 500. aureis. At ex regula prædicti arreſti renuntiationem paternæ ſucceſſioni factam valere aſſerebant, non minùs, quàm ſi ſeparatim & diuiſo precio acceptis 500. aureis facta eſſet, quia cùm partes dictæ non ſunt, æquales cenſentur [b]. Itaque dotem mille aureorum ita æſtimari volebât, vt dimidia in paternam, altera pars in maternam ſucceſſionem imputari deberet. Contrà autem filia aſſerebat oportere renuntiationem non vnius tantùm, ſed & vtriuſque ſucceſſionis reſpectu reſcindi. De materna ſucceſſione, quæ renuntiationis tempore quæſita fuit, dubitandi locus non erat. Quod autem ad paternam hæreditatem attinebat, his rationibus filia nitebatur. Renuntiationes, niſi aliquo dato & accepto fiant, legitimas non eſſe. In ea autem facti ſpecie filia bona materna pluſquàm mille aureorum valorem excedere affirmabat, vt cùm mille aureos pater in dotem dedit, nihil ex ſuo pręſtitiſſe cenſeri debeat. Deinde pater filiæ tutor erat & rationibus reddendis obnoxius, vt ſi quid dotis nomine dedit, id omne in rationes tutelæ imputari deberet, ſi quidem adminiſtrationis nomine pater debitor erat, & in debiti exolutionem

a Par arreſt du 15. May 1592. entre Deniſe Baptiſte appellante & Loys Baptiſte inthimé. I'auois eſcrit au procez.

b *l. ſi non fuerint. ff pro ſocio.*

nem præſtitiſſe dotem cenſendus eſt[a]. Itaque Senatus in ea controuerſia iudicauit vtriuſque tam paternæ quàm maternæ ſucceſſionis reſpectu nullam eſſe renuntiationem [b]. Hæc omnia & controuerſos iſtos caſus adiecta Senatuſconſultorum authoritate proponi conueniens fuit, vt cõſtaret renuntiationes filiarum tabulis nuptialibus factas legitimas à Senatu iudicari & quocunque caſu validas. Quin & renũtiationes eas probari, quę futuris hęreditatibus non autem eas quæ iã quæſitis ſucceſſionibus fiunt. In futuris incertitudo multa eſt: in quæſitis nulla. Itaque in hac aduerſus filiam contentione nihil eſt controuerſa diſputatione dignũ, niſi vt hæc duo refellamus, minoris ætatis fauorẽ, & lęſionẽ immodicã. Filia enim cõqueritur dotẽ ſibi à defuncto patre aſſignatã minus legitima naturali iure debita cõtinere. Equidẽ ſi Romani iuris ſubtilitates ſcrupuloſè inquirimus, conſtat nullo caſu, ſeu dotis datione ſeu alio vllo paterno iudicio, legitimæ præiudicium fieri poſſe [c]. Atque ideò in illis huius regni Curiis, in quibus prouinciales iuri ſcripto & Romanarum legũ neceſſitati ſeſe ſubiecerunt, licet ex vſu regni renũtiationes iſtas admittãt, tamẽ ſi minus legitima ſolutũ ſit, legitimæ ſupplemẽtũ deberi volũt [d]. Sed in hoc noſtro Pariſiẽſi Senatu nec legitimę ſupplemẽti petitio admittitur, nec petita in integrũ reſtitutionẽ renuntiatio iſta impugnari & controuerti poteſt [e]. Sed ne ſola rerum iudicatarum authoritate nitamur, etiam ipſas rationes exquiramus, quibus motus Senatus tot arreſtis renuntiationes ratas eſſe iuſſit, & aduerſus minoris ętatis reſtitutionem, & aduerſus legitimæ ſupplementi petitionem. Primùm ipſa patris pręſentia omnem metus, læſio-

a *l. 1. & 2. & l. cũ ex pluribus ff. de ſolut. l. ſi duos. ff. de contrah. empt. l. ſi duos. ff. de euict. l. pater filium. ff. ad leg. falcidiam.*

b L'arreſt de la Cour eſt recité par Nicolaus Valla *li. de rebus dubiis tractatu 19. pag.* 280. & 281.

c *l. omnimodo. §. repletionem.* C. *de inoffi. teſtam.*

d *Boerius deciſ. 62.*

e *Carolus Molinæus conſil. 55.*

nis,ac circumuentionis ſuſpicionem excludit [a]. Paterna pietas fouere filiam, non autem lædere præſumi debet. Tantum abeſt vt patris præſentia vllam damni & iacturæ occaſionem dediſſe, aut metum vllum inieciſſe exiſtimetur [b]. Immò hæc eſt frequẽs legis præſumptio, patrem optimè liberis conſulere [c]. *Si filius emancipatus* (inquit Iuriſconſultus) *in patrem quantum ſatis eſt contulit, ne iudicium eius inquietet, exceptione doli repelletur* [d]. Hoc ſi in filij voluntate lex voluit, quantò potiùs paternæ diſpoſitioni parere filiam æquum eſt, cùm nullus alius dicatur iuſtior familiæ erciſcundæ arbiter quàm ipſe pater [e]? Laudanda autem voluntas eius qui viuus voluit hæredi futuro prouidere [f]. Obiicitur ætas, & filia minorem ſe fuiſſe allegat. Sed cùm pater ſit naturalis & legitimus filiæ tutor, quid iuuat ætatem ſpectari, ſi quidem eorum omnium actuum, qui cum patre incuntur, nulla poteſt aut debet à filiis peti reſtitutio? Paterna enim reuerẽtia omnem, reſtitutionis ſpem excludit [g]. Deinde ætas ſola non ſufficit ad reſtitutionem. Neque enim (ait lex) minor reſtituitur, quia minor, ſed quia læſus. Videndum eſt ergo an vlla legitima læſionis querela deduci in iudicium à Seia filia poſſit. Primùm hoc proponi conueniens eſt, legum conditores, quotquot prudentia & iudicio claruerunt, mulieres ad modeſtiam morúmque ſimplicitatem & ſanctimoniam iſta ſeueritatis regula reducendas crediddiſſe, vt neque opibus abundarent, neque grandes & immenſas pecunias dotis nomine acciperent. Mulierum impotens natura opum laſciuia & diuitiarum luxurie irritanda non eſt. Itaque Romæ Voconia lege, quæ à L. Voconio tribuno plebis, ſuadente Catone

tone

a *l. tranſactionem. C. de tranſ. l. 1. ff. de his qui per metũ iudicis. l. penul. & fin. C. de ſponſalibus.*
b *l. fideiuſſor. §. pater Seu. ff. de fideiuſſor.*
c *l. finali de curatore furioſi.*
d *l. 1. §. ſi parens. ff. ſi à parente quis manumiſſ.*
e *l. quoties famil. erci.*
f *l. cũ quo. §. vlt. in fi. ff. ad leg. falcid.*
g *l. cũ apud veteres. C. qui & aduerſ. quos in integ. reſtit.*

tone Cenſore lata eſt, vetabatur, ne quis mulierem, etſi ea filia eſſet, ſupra quadrantem faceret hæredem [a]. Mulieres faciliùs in mediocri fortuna antiquam frugalitatem morúmque integritatem retinent. Quintilianus de lege Voconia, *Quid putas voluiſſe legislatorem, cùm hoc ius conſtitueret, ne fœmina nimias opes poſſiderent, ne potentia earum ciuitas premeretur* [b]? Seneca, *Omnes vxores diuites ſeruitutem exigũt: Crede mihi, volet in ſuis regnare diuitus.* Addit Seneca, *Inſolens malum eſt beata vxor. Cùm immẽſum pondus auri orba attulerit, cùm pecunia arcas noſtras onerauerit, quid aliud quàm beatæ ſeruiemus* [c]? De Indorum nuptiis Arrianus agens, γαμέουσι δὲ (inquit) οὔτε τι διδόντες οὔτε λαμβάνοντες [d]. Lycurgum quidam tradunt dotium opulentiam reieciſſe [e]. Ariſtoteles tamen Lacedæmonios improbat & reprehendit, qui & dotibus magnis, & donationibus continuis, & hæredum inſtitutionibus mulieres locupletarent [f]. Lege diuina filiæ extantibus maſculis non ſuccedebant. [g] Solon Athenis magnas & opulentas dotes dici prohibuerat, munera tamen aliqua, ſed modica fieri permittens: ſi quidem matrimonia non precio vel mercede, ſed mutua coniugum beneuolentia iniri honeſtius exiſtimabat [h]. Cùm Athenienſes Antonium Liberum patrem ſalutaſſent, & ei Mineruam ſuam deſponderent: ille dotis nomine imperauit mille talenta: Tùm ex Græculis quidam dixit, Κύριε, ὁ ζεὺς τὴν μητέρα σου Σιμέλην ἄπροικον ἔσχε [i]. Tacitus de moribus Germanorum, *Interſunt* (inquit) *parentes & propinqui ac munera probãt. Munera nõ ad delicias muliebres quæſita, nec quibus noua nupta comatur, ſed boues, & frænatũ equũ, & ſcutũ cũ framea gladióque. In hac munera vxor accipi*

a Cicero li. 2. de fini. bus, & 3. in Verrē. Dio. lib. 52. D. Aug. li. 3. de ciuit. Dei. Liui. lib. 41.
b Quintil. decla. 264.
c Seneca lib. 1. controu. 6.
d Arrianus in lib. rerũ Indic.
e Ælianus de varia hiſtoria li. 4. cap. 6.
f Ariſtot. lib. 2. Polit. cap. 7.
g Numer. cap. 27. Ioſue cap. 17.
h Plutarc. in Solone.
i Seneca l. 1. ſuaſoriarũ in princ.

tur. Hos maximum vinculum hæc arcana ſacra, hos cõiugales deos arbitrantur[a]. Olim Maſſiliæ dotes centum aureorum ſummam excedere non licebatur. Apuleius eleganter, *Virgo formoſa, etſi ſit oppidò pauper, tamen abundè dotata eſt. Affert quippe ad maritum nouum animi indolem, pulchritudinis gratiam, floris rudimentum*[c]. Plato apta & ſubtili ratione oſtendit dotium moderationem omnibus commodam communi vtilitate prodeſſe. Nã ſi quis vel indotatam, vel modicè dotatam vxorem accipit: ille viciſſim aut ſororum frater, aut filiarum parens eſt, quas vt in matrimonio collocet, nulli aut moderati ſumptus requirentur: atque ita patrimonio integro & illibato perfruetur: & hoc eſt quod Plato ait, ἴσα ἀντὶ ἴσων γίνεσθαι τῷ μήτε λαμβάνοντι μήτε διδόντι χρήματα εἰς προῖκα d. Deinde quid eſt aliud quod importuna petitiõne, filia aut fœlicius exoptare, aut commodius à patre flagitare poſſit, quàm vt in viri amplexus fauſto nuptiarum omine deducatur? Pater id filiæ Sciæ præſtitit. Quid illa adeò de dotis magnitudine ſolicita eſt, ſi quidem pater ei virum probis moribus & facultatibus idoneis elegit? Neq; enim fieri veriſimile poteſt patrem ita malè affectum, vt velit generum ſibi aſciſcere pauperem & minus idoneum, non alia ratione inductus, quàm vt dotis modicitatem lucrifaciat. Plato filiæ, quæ eſt viro deſponſata, nihil vult à patre relinqui[e]. Sed etſi omnes iſtæ æquitatis regulæ ceſſent, ac ſtricto iure quæſtionis huius merita expendantur: dicendum eſt nec læſionem qualemcunque attendi debere, nec legitimę querelam proponi ęquum eſſe: Idque non alia quàm incertitudinis ac dubij euentus conſideratione. Conſtat enim pactiones omnes

a Tacitus de moribus Germanorum.

b Strabo lib. 4. Geograph.

c Apuleius Apolog. 2.

d Plato lib. 6. de legibus.

e Plato li. 11. de legibus.

omnes quęcunque tam iacturę, quàm lucri incertitudinem continent, firmiſſimo iure valere, nec vllo lęſionis pretextu impugnari poſſe. At verò eam dotem quę adiecta renuntiationis conuentione datur, poſſumus aptè cum Vlpiano pretium omittendę hęreditatis vocare[b]: hęreditatis (inquam) non quęſitę, ſed obuenturę, cuius ſpes dubiam & incertam habet commoditatis & lucri expectationem. Multa enim poſt dotis conſtitutę ſolutionem contingere poſſunt, quæ paternas diuitias & facultates aut diminuant aut in totum euertant[c]. Seneca, *Quæ ſunt diuitiæ, quas non egeſtas, & fames, & mendicitas à tergo ſequatur?* Ammianus Marcellinus verſatiles deſcribens fortunę motus qui ludunt mortalitatem, pleroſque memorat quos refert *nunc in ſydera euectos, nunc ad Cocyti profunda merſos*[d]. Si idoneus ſubitò lapſus ſit (inquit Iuriſconſultus[e].) Teſtatur Plinius eum, qui Romę primus accepit Diuitis cognomen, decoxiſſe creditoribus ſuis[f]. Leuis eſt fortuna, citò repoſcit quod dedit. *Omnis (inquit Seneca) inſtabilis & incerta fœlicitas eſt. Quis crederet iacentem ſupra crepidinē Marium aut fuiſſe Conſulem aut futurum? Quid non timendum fœlicibus putas, quid deſperandū infœlicibus*[g]? Scia patrem habuit, cuius facultates vt augeri, ita & diminui potuerunt. Quis non quotidie frequentes euenire caſus cernit, quibus diuites plerique ad mendicitatem citò reducantur? Nullę ſunt mercatoris opes, quas non tempeſtas & maris infidi ęſtus, vnico naufragio abſorbere, aut incendium aliúſve fortuit⁹ caſ⁹ perdere ſtatim & ex improuiſo queat. Potuit Titius pater, aut amoris laſciui illecebris captus bona meretrici donare, aut prodigo & lu-

a L. de fideicommiſſo. C. de trāſact. l. ſi pater puellæ C. de inoff. teſtam. l. ſi ea lege. C. de vſuris.
b L. fuit quæſtionis. ff. de adqu. & omitt. hæred.
c Seneca lib. de trāquillit. animi cap. 12.
d Ammia. Marcellinus lib. 14. in fin.
e L. etiam. ff. de admi. tut.
f Plinius lib. 33. cap. 10.
g Seneca lib. 1. contro. 1.

xurioſo ſumptu opes dilapidare. Potuit etiam vel ſponſione aliqua & fideiuſſione irretitus miſerabilem ex aliena culpa bonorum diſtractionem pati, vel crimen committere, cuius pœna adiunctam habeat bonorum confiſcationem. Diuus Hieronymus piè & eleganter, *Diues quondam dominus & ditior pater* (inquit) *ſubitò orbus & nudus eſt*[a]. Saluſtius *Diuitiarum & formæ gloria fluxa & fragilis eſt*[b]. Senéca, *Tot diuitum ſubita paupertas in oculos incidit, & nobis nunquam in mentem venit noſtras quoque opes æquè in lubrico poſitas*[c]. *Ille Crœſus* (inquit Seneca) *inter reges opulentiſſimus ad tormenta poſt tergum vinctis manibus ductus eſt*[d]. *Mutantur vices fœlicitatis humanæ, Ludit de ſuis fortuna muneribus. Et quæ dedit aufert, & quæ abſtulit reddit*[e]. Proponamus itaque poſt Seiæ nuptias defunctum patrem aduerſæ minúſque proſpera fortuna vſum, & in mendicitatis anguſtias coniectum: Filia dote ſemel accepta & irreuocabiliter quæſita frueretur, ipſa ab omni periculo immunis nullíque reſtitutioni aut collationi obnoxia[f]. Si quid fœlicius contigit, æquum eſt, quod ait Imperator, induſtriam & euentum meliorem cæteris liberis prodeſſe, non ei quæ contrarium non fuiſſet poſtulatura ſi quid ſecus euenisſet[g]. Itaque ſicut incerti & aduerſi caſus dotem ſemel aliquando conſtitutam & ſolutam neque afficiunt neque diminuunt: ſic nec etiam vel læſionis ratio, vel legitimę æſtimatio ex proſpero facultatum ſucceſſu attendi debet: Sed ex patris benè affecti & benè conſulti voluntate omnia legitimè & maturo iudicio tranſacta cenſeri oportet.

SENATVS renuntiationẽ Seię nulla habita vel minoris ętatis vel lęſionis cõſideratione firmam

a D.Hier. ad Iulianũ lib. 2. epiſt. 21.

b Saluſt. in Catilin.

c Seneca in conſolat. ad Martiam. cap. 9.

d Seneca lib. 2. controu. 1.

e Seneca. lib. 5. controu. 1.

f L. ſi a. ff. de dotis collat. l. filia dote. C. eod. titulo.

g l. penult. C. de ſolut.

mam ratámque eſſe voluit [a].

Filiâ per renuntiationem excluſâ & præmortuâ, An nepos ex ea filia ad ſucceſſionem aui admittatur.

CAPVT V.

SVPERIORI controuerſiæ ſucceſſit alia non abſimilis quæſtio. Meuia in contractu matrimonij futuræ patris Titij ſucceſſioni renunciauit. Ea viuo adhuc & ſuperſtite Titio patre præmoritur. Seius Titij ex Meuia nepos ad ſucceſſionem aui admitti poſtulat.

PRO SEIO. Renuntiationes filiarum tabulis nuptialibus factas valere Pontificiis quidem conſtitutionibus ſancitum eſt [b]: Sed ita demum ſi iuramento confirmentur. Sed quemadmodum perſonale eſt iuſiurandum, vt nec ad hæredes tranſeat, neque eius qui iurauit perſonam egrediatur [c]: ſic etiam renuntiatio cenſeri perſonalis debet. Quinetiam iniquum eſſet nepotes patris matríſ-ve facto ea amittere quæ aliunde conſequi, aut ex perſona ſua habere poſſunt [d]. Vnde ſi pater Senator dignitatem ſuam amittat, non tamen filius ex patre olim Senatore natus, ea dignitatis prærogatiua priuabitur [e]. Itaque renuntiatio: quę defunctę matri Meuię obſtaret, Seio obiici non poteſt. Nam ſtatim ab eo tempore quo mater deceſſit, matris præmortuę gradum ſubintrauit. Vt quidem conſtat nepotes & ex lege Velleia iura ſuitatis nanciſci, & ex Aquiliana formula inſtituendos eſſe [f]. Non er-

a Arreſt prononcé en robbe rouge par feu Monſieur le premier Preſident de Thou le 22. de Decembr. 1576. ledit Arreſt entre Antoine Theueneau appellant, & Huguette Theueneau inthimee.

b *In c. quãuis de pact. in 6.*

c *l. 3. §. plures. ff. de iureiur. Innocent. in cap. veritatis extr. de iureiur.*

d *l. ſi arrogato de adopt.*

e *l. emancipatum. §. vlt. ff. de Senator.*

f *l. Gallus. §. & quid ſi tantum. ff. de liberis & poſth. l. poſthumorum. ff. de iniuſt. rupto & irrito teſtam.*

go aut matris, quæ renuntiauit, incapacitas, aut aliud vllum impedimentum ex matris facto vel perſona procedēs nepoti obiici poteſt [a]. Maximè cùm Meuia præmortua fuerit, relicto ſuperſtite Titio, de cuius bònis & ſucceſſione agitur. Hæc enim cōſideratio in iſtis ac ſimilibus queſtionibus apud Iuriſcōſultos magni habetur mométi [b]. Nepotes enim quos mater ſuperſtites relinquit, auo & agnaſcuntur & ſuccedunt: Idque ſuo iure non inſpecta perſona matris eiúſve renuntiatione [c]. Atque ideò nepos filij locum ſubintrat, & ex perſona ſua ad querelam vocatur [d]. Hinc eſt quod nepotem ab auitis bonis ex perſona matris repelli non debere Diui fratres reſcripſerunt [e]. Idque vt exemplo confirmemus: Exhæredatio non minus filiam exhæredem à ſucceſſione repellit, quàm renuntiatio filiam quæ renuntiauit, excludit. Quin & exhæredatio notam aliquam apud bonos & graues poſteritati inurit: Et tamen conſtat nepotem ex matris exhęredatione non repelli [f]. Hoc ergo renuntiatio multo minus efficere poteſt [g]. Neque enim perſonæ, ſed gradus repræſentatio fit. Seius quidem maternæ hęreditati renuntiauit, nec ex defunctæ facto conueniri poteſt: Sed tamen quia aliquid defuncta mater in dotem acceperat, ne inter cohæredes videatur inęqualitas vlla induci, paratus eſt Seius tantumdem reſtituere aut conferre, quantum defuncte matri dotis nomine datum ſolutúmque conſtabit.

CONTRA NEPOTEM. Renuntiationem Meuię, ac generaliter quaſuis filiarum renuntiationes tabulis dotalibus expreſſas valere & legitimas cenſeri indubitati iuris eſt. Dos autem

a *L. ſi qua pœna. ff. de his qui ſunt ſui vel al. iuris. l. ſi necē. §. ſi deportatus. ff. de bonis libert. l. 1. §. filium. ff. de bon. poſſ. cōtra tab.*
b *l. ſi quis poſthumos. §. ſi filium. ff. de lib. & poſthum.*
c *Bart. & alij in l. qui ſuperſtites. ff. de adqu. hæred.*
d *l. ſi is qui. ff de inoffi. teſtam. l. 1. §. ſi pater. ff. de coniūg. cū emanc. liberis.*
e *l. diui fratres. ff. de iure patrō.*
f *l. ſi ex patron. ff. de bonis liber. l. 3. §. ſi emācipatus. ff. de bonor. poſſ. contra. tab.*
g *l. ſi operarum. ff. de bonis libert.*

autem, ſimulatque data vel promiſſa eſt, exiſtimari debet ſubire vicem portionis hæreditariæ, quam naturali & legitimo iure filia in ſucceſſione paterna conſequi debuiſſet. At verò ſi poſthabita maternæ renuntiationis obligatione, Seius ad bona & ſucceſſionis ius admitteretur: fieret vt & Meuia mater dotis nomine pretium omittendæ hæreditatis olim referret, & ex eadem ſucceſſione Seius filius matrem repræſentans portionem hæreditariam nihilominus conſequeretur. Itaque, vnius vice duo portionem quiſque hæreditariam in eadem vnius ſucceſſione haberent. Sicut ergo ea, quę ne hęres eſſet pecuniã accepit, nihil ex hæreditate cõſequi debet[a]: ſic eadem ratione æquum eſt nepotem repelli, cùm certiſſimi iuris ſit nepotes non melioris eſſe conditionis quàm ipſi filij cenſeantur[b]. Vt & generaliter qui in alterius ius ſuccedit, eodem iure, quo & defunctus, vti debet[c]. Quinetiam prima renuntiationum origo inde potiſſimùm proceſſit, vt bona maſculis & familiæ conſeruentur. At nepos ex filia non minùs quàm ipſa filia, extra nomen & extra familiam eſt. Lex ad ſucceſſionem proximiores ſecundum gradus voçat, vt qui prior eſt gradu, cæteris præferatur[d]. Hic autem graduum ordo requirit, vt liberi qui primùm gradum occupant, excludant nepotes qui remotiores ſunt. Neque enim aliter quàm iure repræſentationis nepos matris locum ſubintrare poteſt. Itaque cùm ipſa Meuia, ſi viueret, repelli deberet: quantò magis Seius qui ex radice infecta procedens, excluſam matrem in auita ſucceſſione repræſentare vult? Nam quotieſcunque parens aut tempore aut conuentione aliqua ab inofficioſi querela excludi-

a *l. fuit qui ff. de adqui. hær. l. licet ff. ſi quis omiſſa cauſ. teſt.*

b *l. ſi viua matre. C. de bonis maternis.*

c *l. qui quadringenta. ver. nam hæred. ff. ad SC. Trebel.*

d *L. pater filium ff. de inoff. teſt.*

tur, filius ad eam admitti non debet[a]. Obiicit Seius nepotes iure ſuo ad aui ſucceſſionem venire. Hoc licet fateamur, conſtat tamen in conſtituendo ſuccedendi iure haberi rationem matris, cuius aut perſona aut ius repræſentatur: Neque enim matris excluſæ filius, cenſetur legitimus ac genuinus fructus eius arboris vnde mater excidit, & cùm mater videatur ſucciſa à ſucceſſionis ſtipite, neque amplius inter eos, qui de familia ſunt, radices agat, palmes, qui ex cavite ſuccreſcit, in legitimam excluſionis illius conſequentiam eodem iure reiici debere meritò videtur. Nam ſublata aut excluſa media illa perſona, per quam & cuius reſpectu repræſentatio fit, non poteſt ſequens perſona admitti[b]. Atque vt aſſerunt iuris interpretes, ſucceſſio non fit per ſaltum, ſed ordo perſonarum & graduũ ſpectari & attendi in ſucceſſionibus debet. Imò ſtatim atque cohæredum aliquis hæreditati renuntiauit, renuntiantis portio cæteris ipſo iure accreſcit[c]. Itaque excluſa Meuia vniuerſa Titij hæreditas cæteris fratribus ceſſit, illiſque tum ex defuncti mente, tum ex legis diſpoſitione deſtinata eſt. Seius autem ſiue matris hæres eſt, ſiue non hæres ab aui ſucceſſione repellendus eſt. Nam ſi hæres eſt, iudicium defunctæ, eiúſque renuntiationem euertere & oppugnare non poteſt[d]. Quòd ſi Seium hæreditati maternæ renuntiaſſe proponamus, tantò magis repelli eum ab aui ſucceſſione conueniens eſt. Sic filium repudiata patris hæreditate ſi feudum petat, repelli iura volunt[e]. Sic etiam Iuſtinianus filij portionem non aliter nepoti tribuit, quàm ſi defuncti patris hæreditatem adire velit[f]. Sed & ſi legitima ratione hoc omne expendamus, quis non videt

a L. ſi quis ſi. ium. C. de inoff. teſt.

b arg. l. memin. Co. de legitimis hæred. & arg. l. qui ſella. §. in ruſticis. ff. de ſeruit. ruſti. præd.

c l. 1. §. aſsignare circa f. ff. de aſsignat. liber.

d L. ſi tertius. §. vlt. ff. de aqua pluuia arc. l. cùm à matre. Cod. de rei vend. l. ſtipulatio iſta. §. 1. ff. de verb. oblig.

e ca. vnico ti. an agnatus vel filius lib. 2. feud.

f Nouell. 22. de nupt. §. ſolito & §. ſequente.

videt repudiationem Seij fraudem eſſe ac meram ſubtilitatem, quæ tamen non id poteſt vt & graduum in ſucceſſionibus ordinem tollat, & ea, quæ ſanguinis ſunt, confundat & euertat? Quis verò negauerit repræſentationem etſi legis fictione inducatur, tamen ex iure ſanguinis procedere? Excluſa autem matre quis non eſſe iniquum iudicauerit, filium, qui ex infecta radice procedit, admitti ad aui ſucceſſionem, cuius omittendæ precium defuncta mater accepit?

SENATVS Seium nepotem à ſucceſſione Titij aui excludendum & repellendum iudicauit[a].

NON abſimilis neque alieno loco hic adiicietur alia quæſtio ab eodem Senatu iudicata. Meuia eiúſque filius Seius in centum aureos obligati erant Titio. Sed licet correi debendi obligati eſſent in ſolidum: tamen verè Seius ſolus erat debitor, & Meuia mater, ſecuritatis ergò, obligationi acceſſerat. Deceſſit Seius non exoluto ære alieno. Meuia poſt filij obitum illos centum aureos creditori ſoluere cogitur. Moriens Meuia hæredes duos filios & Sempronium ex Seio nepotem relinquit. Sempronius ab hæreditate patris Seij abſtinuerat. Quærebatur an Sempronius collationis iure illos centum aureos cohæredibus præſtare teneretur. Neque enim dubium erat, quin Sempronius, etſi paternam ipſe hæreditatem repudiaſſet, tamen iure ſuo & ex perſona ſua ad aui ſucceſſionem admitti deberet[b].

DICEBAT SEMPRONIVS in collationem ea tantùm venire, quæ profectitia filius accepiſſet, & ſi quid mater futuræ ſucceſſionis in

a Arreſt donné le 5. Auril 1569. entre Gaſpard Gaſcon appellant & Iean & Anthoine d'Aillery inthimés.

b *l. fin. Cod. unde liberi l. ſcripto. ff. eod. tit.*

tuitu dediſſet. At ea centum Scius à matre neque tanquam hęres,nec tanquam filius, nec donationis titulo acceperat. Eorum ratione Meuia filij creditrix erat. Sempronius autem, vt æs alienum patris lueret, nulla actione cogi poterat. Lege quidem Rhodia filius etiam paternæ hæreditati renuntians debita paterna exoluere tenebatur[a]. Hoc noſtro iure non cauetur. Plinius Caluinam hortatur, vt patris hæreditatem adeat,quo famam defuncti pudorémque ſuſciperet:ſed hoc, dimiſſo à creditoribus ære alieno,faciendũ monet[b]. COHÆREDES dicebant Sempronium ea omnia conferre ac præſtare teneri, quæcunque Mæuia filij Seij contemplatione, aut eius occaſione, qualicunque iure, & quocunque reſpectu exoluiſſet. Atque ita Senatus aduerſus Sempronium iudicauit[c].

a *Sextus Empiricus lib.1. Pyrr.*

b *Plinius li.2. epiſt. 4.*

c Arreſt donné entre Iean Guilloteau & Françoiſe Boullard ſa femme appell. & Marin Rouzay & conſors,inthimés le 28. de Iuin 1591.

An mulieres ad debiti ſolutionem prehenſione & carceris tædio compelli poſſint.

CAPVT VI.

CONSTITVTIONE Regia cauetur debitores, ſi intra quatuor menſes à die condemnationis debitum non exoluerint, & iudicato non ſatisfecerint, poſſe in carcerem conijci & carceris tædio ad debiti ſolutionem compelli. Meuia, quæ defuncti Seij vidua erat,viuente marito ſimul cum eo in quatuor mille aureos ſe obligauerat. Defuncto Seio Meuia debitam pecuniæ quantitatem exoluere damnata eſt, & ni intra quatuor menſes iudicatum ſoluat, iudex non modo

modò bona diſtrahi, ſed & ipſam mulierem prehendi & in carcerem coniici permiſit. Appellat Meuia, & conſtitutionis odioſæ ſeueritatem atque prehenſionis rigorem aduerſus mulieres exerceri durum & indecens eſſe dicebat.

PRO MEVIA. Creditorum acerbitatem tunc & iniquam cenſeri par eſt, & velut nimis atrocem damnari conuenit, cùm illi non in bona tantùm, ſed & in ipſa debitorũ corpora ſæuire præſumunt. Lex 12. tabularum barbaram & inhumanam debitorum ſectionem Romæ induxerat: qua crudelitate nihil immitius, nihil ſæuius, nec magis horrendum. Neque enim vlla vnquam conſtitutio tam immani feritate reperitur, niſi fortè crudelitatem Valentiniani memorare velimus, qui vbi debitorem aliquem egeſtate obſtrictum nec ſoluere nec æs alienum luere referebatur, interfici debere pronuntiabat[a]. At verò illa tam atrox legis 12. tabularum ſæuitia tanto omnium odio Romæ reiecta eſt, vt barbara illa corporum ſectione neminem vnquam vſum fuiſſe Gellius teſtatur[b]. Quippe & inhumana adeò & à ratione naturali aliena eſt, vt veriſimile ſit ſectionem illam ne ipſa quidem 12. tabularum aut alia vlla lege vnquam fuiſſe introductam. Conuenientius fuerit hæc verba legis 12. tabularum, *partes ſecanto*, non ad corporis, ſed ad bonorum ſectionem referre: Vt quoties plures eſſent creditores debitoris qui ſoluendo non erat, bona inter eos partiri & ſecari oporteret, & vnumquemque creditorum partem pro rata debiti conſequi. Sic enim Seneca, *Si debitor*, (inquit) *foro ceſſerit, portionem feram*[c]. Vt & Iuſtinianus debitoris res officio iudicis partiri oportere dixit.[d]

a *Amm. Marcell. l.* 17.

b *Gellius lib.* 20. *c.* 1.

c *Seneca lib.* 4. *de beneficiis c.* 39

d *l. fin. Co. qui bonis cedere poſſunt.*

Quod lex 12.tabularum partes ſecare, Iuſtinianus partiri, Seneca portionem ferre, Vlpianus dixit in portionem vocari [a]. Accuſatores ſub Imperatoribus ſectores appellabantur, quia partem bonorum rei,ſi damnatus eſſet, conſequebantur. Itaque non abſurdè ſecandi verbum ad bonorum diuiſionem referre poſſumus, vt hæc verba, *partes ſecanto*, de bonorum potius,quàm de corporis ſectione intelligamus. Obiicietur & Gellium, & Tertullianum, ac pleroſque alios ad corporum ſectionem verba legis retuliſſe.Quid mirum ſi in obſcura priſci ſermonis interpretatione quidam lapſi deprehendantur? Seneca cùm de obſoleto nec ſatis intellecto ſermone agit, *Duodecim tabulas loquuntur*, inquit [b]. Polybius cùm memorat primum illud fœdus,inter Romanos & Carthaginenſes ictum Iunio Bruto & M. Valerio Conſulibus, ſimul etiam refert ſuo ſeculo antiqui illius fœderis verba pleriſque non modò exteris,ſed & Romanis ignota, nec ſatis ſuo tempore, nedum ab ipſis ciuilibus, intellecta. [c] Polybius ſub Scipione multis antè Gellium annis fuit.Duodecim tabulę aut eodem,quo fœdus illud, tempore, aut non ante, quàm 60. circiter annis ictum & ſancitum fuit, vt eadem antiqui & priſci ſermonis ignorantia facilè excuſari queat. Sed omiſſa legis 12. tabularum ſeueritate nimia, conſtat repetendæ à debitoribus pecuniæ exactiones & ſolutionis executiones pro temporum varietate modò æquiores,modò acerbiores fuiſſe: Ita tamen vt iis ipſis in locis,in quibus ſummus rigor debitores aliquo tempore vexauit & exercuit: tandem vſus rerum oſtenderit nimiam illam ſeueritatem nimiámque acerbitatem temperari debuiſſe. Olim in

a l.6. quod autem. §. ſciendum.ff. quæ in fraudem credi-torum.

b Seneca epiſt.114.

c Polybius lib.3.hiſt.

in Græcia debitorum corpora æri alieno oppignerabantur, ſed vir prudentiſſimus Solon abrogata crudelitate illa, σεισάχθειαν, ad ſubleuandos debitores introduxit[a]. Romæ debitores primis Reipubl. temporibus neruo & compedibus vinctos retinere creditoribus permittebatur: ſed exinde acerba hæc corporum oppigneratio prohibita fuit. Neque enim licuit pro debito ciuili ciuem Romanum vinctum retinere. Quod etiam confirmat Diocletiani & Maximiani conſtitutio, non noua illa quidem, ſed quæ iuris tum à multo tempore obſeruati vſum declaret, qua vetantur debitores ob æs alienum creditoribus ſeruire[b]. Imò ne pro publicis quidem Reipub. debitis illud licuiſſe pleræque conſtitutiones teſtantur[c]. Liuius, *Plebi Romanæ velut aliud initium libertatis factum eſt, quod necti deſierunt*[d]. Sic etiam in Gallia non minor olim fuit creditorum acerbitas. Cæſar, *Plerique ex plebe* (inquit) *cùm aut ære alieno, aut magnitudine tributorum, aut iniuria potentiorum premuntur, ſeſe in ſeruitutem dicant nobilibus. In hos eadem omnia ſunt iura, quæ dominis in ſeruos*[e]. Exinde tamen acerbitas tanta non modò reiecta fuit, ſed nulla æris alieni occaſione corpus oppignerare licuit. In Curia Regis Franciæ (inquit Ioãnes Faber) pro debito ciuili nemo incarceretur[f]. Humanitatem creditoris, qui inopiam debitoris ſubleuat, laudant ſacrę ſcripturę. Hinc Propheta duritiem creditoribus exprobrat, quòd æs ſibi debitũ quocunque tempore crudeliter exigerẽt. *Ecce* (inquit) *in die ieiunij veſtri inuenitur voluntas veſtra, & omnes debitores veſtros repetitis*[g]. Æquiores certè & humaniores maiores noſtri, quorum hîc mos erat, vt ſæpè pecunias mutuas darent ea con-

a Plutarc. & Diogen. Laertius in Solone.

b L. ob æs alienũ. C. de act. & oblig.

c L. 2. de exactionibus lib. 10. C.

d Liuius lib. 8.

e Cæſar li. 6. commẽt.

f Io. Faber in §. fin. de actionibus in Inſtit.

g Eſaias cap. 58.

ditione, ne earum ſolutio à viuis exigi & repeti poſſet. *Gallos memoriæ proditum eſt* (ait Valerius Maximus) *mutuas dare pecunias, quæ his apud inferos redderentur*[a]. Principes aut alij, quicunque fauorem publicum, & perpetuam nominis famam conſequi voluerunt, debitorum inopiæ ſubleuandæ ſtuduerunt. Plutarchus de Cæſare loquens, ait σεισαχθείᾳ τινὶ ἐκούφιζε τοὺς χρεωφειλέτας[b]. Hoc etiam de eodem Cæſare teſtatur Suetonius[c]. Obiicitur conſtitutio Regia, quæ cùm generalis ſit nulla adiecta mulierum exceptione, videtur etiam generaliter obſeruari debere. Conſtat generales conſtitutiones, ac maximè ſi quæ odioſæ occurrant, non ſolere perſonas priuilegiatas continere[d]. Vt neque hæc conſtitutio vel clericos vel minores comprehendit. Duo hæc diſquiramus, An conſtitutio odioſa ſit, & an muliebris ſexus hac in re ſpeciali priuilegio & exceptione dignus videatur. Primùm quis odioſam eſſe conſtitutionem dubitauerit, quę pro debito ciuili carceris acerbitatem proponit, & ad ſolutionem æris alieni ipſam debitoris perſonam vrgeri poſſe permittit? Nam (vt ait Iuriſconſultus) quæcũque natura produxit, ea omnia hominũ gratia comparauit[e]. Quinetiã Paulus ait hominis dignitatem rebus omnibus præferri[f]. *Nemo* (inquit Vlpianus) *membrorum ſuorum dominus eſt*[g]. Itaque Bocchoris Ægyptius legiſlator noluit ad æris alieni ſolutionem carceris neceſſitate debitores cogi poſſe. Nihil enim inhumanius exiſtimauit, nihil vtilitati publicæ magis aduerſum, quàm ſi licere velimus creditorum auaritiæ & atrocitati addicere corpora ciuium, quæ ſpeciali & eximio quodam priuilegio Reipublicæ deſeruire oportet, quæque publicis mu-

a *Valer. Maxi. li. 2. cap. 1.*
b *Plutarc. in Cæſar.*
c *Sueto. in Cæſare ca. 42.*
d *l. decurionibus de Silentiariis lib. 12.*
e *l. in pecudum. ff. de uſuris.*
f *l. iuſtiſſimè in prin. ff. de adili. ed &c.*
g *l. liber homo. 13. ff. ad legem Aquiliam.*

muneribus tam pacis quàm belli tempore deſtinantur[a]. Vt neque æquum eſſe cenſet Vlpianus liberos homines à quoquam retineri[b]: ac multò minùs eos in ſqualore carceris contabeſcere. Carcer noxiorum hominum pœna eſt[c] : Et tam ciuili quàm Pontificio iure carcer eſt pœnæ loco[d]. Calpurnius carcerem vocat impiorum tenebras[e]. Nam licèt carcer infamiam iuris non irroget,[f] non tamen eſt ſine quadam facti infamia, quæ apud bonos & graues notam aliquam inurit. Hinc eſt quòd ex lege Ælia Sentia ſerui, qui à domino vincti fuerant, ſi poſteà manumitterentur, non ciues Romani ſed dedititiorum numero erant. Sic etiam Syllanus Conſul carcerem Senatori Romano vltimum eſſe ſupplicium interpretatus eſt[g]. Tertullianus de corporum obligatione agens & carceris acerbitate, quæ poſt ſæuam corporum ſectionem Romæ locum habuiſſe dicitur. *Sed & iudicatos* (inquit) *in partes ſecari à creditoribus leges erant: Conſenſu tamen publico crudelitas eraſa eſt, & in pudoris notam capitis pœna conuerſa, bonorum adhibita proſcriptione, ſuffundere maluit hominis ſanguinem quàm effundere*[h]. Hinc fit vt tã ciuili, quàm Pontificio iure, iſtas liberi hominis pro debito oppignerationes, & inopis debitoris in vincula coniecti miſerias, carceríſque moleſtias non modò odioſas haberi, ſed & reiiciendas cenſeri videamus[i]. Quid ergo in tam odioſo ſtatuto extenſione vtemur, vt mulieres, quæ priuilegium & exceptionem merentur, comprehendamus? Mitior circa eas debet eſſe ſententia quas aut pudor aut infirmitas ſexus excuſat[k]. Etenim ad publicam ſpectat

a Diodorus Siculus li. 1. cap. 8.
b l. 1. ff. de libero hom. exhib.
c l. de exacto. lib. 10. Cod.
d l ſi victũ de re iudicata cap. quamuis de pœnis in 6.
e Calpurn. declam. 4.
f L. 1. C. ex quibus cauſis infam. irrog.
g Plutarch. in Cicerone.
g Tertull. in Apolog. aduerſ gẽt.
h d. l. ob aes alienum. C. de act. & oblig. l. quis filios. Cod. quæ res pignori oblig. poſſunt. l. nemo carcerem. de exact. lib. 10. C. cap. 2. de pignorib. cap. ſi diligenti ext. de foro compet. ca. ex reſcript. ext. de iure iur.
k l. quiſquis. §. ad filios. C. ad leg. Iul. maieſt. l. 2. §. fin autem. C. de iureiur. propter calum.

honeſtatem, nihil in fœminarum perſona indignũ committi. Vt nec mirũ videri debet, ſi propter pudorem & muliebrem verecundiam leges Romanæ infamem nimiámque carceris aſperitatem in fœminarum perſona reiecerint. Conſtantinus reſcripto ſuo vetuit, ne iudex per officialem ſuum matremfamilias pro quouis debito de domo ſua protrahat[a]. Eadémque ratione prohibuit Iuſtinianus ne quamlibet ob cauſam ciuilem mulier carcere claudatur. Imò ne criminis quidem vllius prætextu: ſed in monaſterio aſſeruari debet, aut aliis mulieribus cuſtodienda tradi[b]. Verecũdia mulieres in publicum prodire, & cum viris miſceri vetat[c]. Mulieres (inquit Bonifacius Papa) vagari non conuenit, nec virorũ cœtibus miſceri[d]. Sic & Imperator proſpiciendum ait ne fœminæ in contumeliã matronalis pudoris irreuerenter irruant, & conuentibus virorum vel iudiciis intereſſe cogantur[e]. Aut ſicubi carcere mulieres detinere licebat, matronæ à viris carceres habebant diſtinctos. Victor de perſecutione Vandalica, *Nam cùm ipſa & maritus, licet ſeorſum carceris tamen cuſtodia tenerentur, &c*[f]. Quod autem Meuia creditori nõ ſatisfacit, hoc non eius contumaciæ, ſed inopię imputandum: non ſuo, ſed fortunæ vitio laborat: non illa, ſed defunctus eius maritus tantùm ęs alienum contraxit. Quid iuuabit creditorem, ſi vidua hęc afflicta perpetuo carcere claudatur? *Nullum memorabile nomen Fœminea in pœna eſt.* Quemadmodum ergo Epheſi debitores, vt durã & acerbam creditorum ſeueritatem vitarent, ſolebant in templum Dianæ confugere[g]: Ita etiam Meuia ad iuſtitiæ aſylum & Senatus æquitatem, tanquam ad legitimum miſeræ ſuæ ſolatium recurrit: Nec

a l. 1. & aut. ſed hodie. C. de off. diuerſ. iud.
b Nouella 134. vnde ſumpta eſt authen. hodie nouo iure. C. de cuſtodia reor.
c §. 1. verſ. ſi verò mulier. Nouella 124. vt litigantes iurent in exordio litis.
d cap. mulieres de iudiciis in 6.
e l. maritus C. de procurat. l. 2. C. de his qui veniã ætatis. l. 3. de cuſtodia reorũ li. 9. titul. 3. Co. Theod. vbi legendum permiſto ſexu.
f Victor li. 3. de perſecut. Vandalica.
g Plutarch. περὶ τοῦ μὴ δεῖν δανείζεσθαι.

Nec vt liberetur poſtulat, ſed ne tanta aduerſus eā acerbitas tantúſque rigor exerceatur. Neque enim eò ſpectat mulieris iſtius deprecatio, vt vel creditori præiudicium afferat,vel æs alienum nulla facta ſolutione diminuat: ſed hoc vnum petit,vt matronalis pudor & muliebris verecundia à tanta acerbitate vindicetur, & à barbara carceris ſeruitute & inhumano perpetuæ captiuitatis tędio eximatur.

PRO CREDITORE. Certa ęris alieni ſecuritatis,& minimè fallax ſolutionis expectatio,maximū eſt fidei publicæ pignus. Dicebat Seneca æquiſſimā eſſe hāc vocem, *Redde quod debes*[a]. Quid iniquius quàm nouæ tabulæ? Quid iuſtius deſiderari poteſt,quàm vt fides creditori obligata impleatur & in pecunię mutuæ vſu atque commercio ſancta atque inuiolata præſtetur? Cicero, Nulla res eſt (inquit) quæ vehementius Rempub. contineat, quā fides: ſed fidem eſſe nullam addit, niſi ſit neceſſaria ſolutio rerum creditarum[b]. Frequens eſt quorundā debitorum mos & conſuetudo, qui multa gratiarū actione pecunias à creditoribus mutuas accipiunt: ſed vbi ſolutionis tempus aduenit, tunc (inquit Demoſthenes) *ἀντὶ τοῦ ἀποδοῦναι, σοφίσματα εὑρίσκουσι καὶ παραγραφὰς καὶ προφάσεις, καὶ εἰσὶ πονηρότατοι ἀνθρώπων καὶ ἀδικώτατοι*[c]. *Peßimi eſt debitoris creditori facere conuiciū*, ait Seneca[d]. D. Auguſtinus, *Quū quæris cui des, vnde creſcat pecunia tua, hominē quæris. Quando accipit, gaudet: Quādo reddit, plorat: vt accipiat, precatur: Ne reddat, calūniatur.*[e] Magna ſemper fuit hominū in cōmerciis fraus, ingens mutuandi fallacia, frequens in ære alieno luendo perfidia. Pecunias magna facilitate mutuas accipiunt: Acceptas vbi profuderunt, poſtea exoluendi quod ab eis debetur, curam ęgrè

a Seneca lib.3. de beneſ.

b Cicero lib.2. de offic.

c Demoſth. πρὸς τὴν λακρίτου παραγραφήν.

d Seneca in conſolat. ad Martiam, cap.10.

f D. Aug. ſerm. 3. in Mart.

ſuſcipiunt. *Nunquam* (inquit Cicero) *vehementius actum eſt, quàm me Conſule, ne ſolueretur. Armis & caſtris tentata res eſt ab omni genere hominum & ordine. Quibus ita reſtiti vt totũ hoc malum de Repub. tolleretur. Nunquã nec maius æs alienũ fuit, nec melius aut facilius diſſolutũ eſt. Fraudãdi enim ſpe ſublata ſoluẽdi neceſſitas conſecuta eſt*[a]. Ægyptij olim cùm faciles eſſent ad æs alienum contrahendum: vterentur autem multa in luendo debito ac potiùs in eludendo creditore perfidia: Corpora verò, quę libera eſſent, apud eos obligare non liceret, Aſychis Ægypti Rex legem hanc promulgauit: Ne aliter pecuniam ſumere mutuam liceret, quàm ſi debitores patrũ cadauera pignori obligarent: Eadémque lege cautum vt ſi debitor æri alieno non ſatisfaceret, fas non eſſet eum ſepeliri, neque in paterno, neque vllo alio in ſepulchro[b]. Leuis forſan apud quoſdam, ſed grauis apud Ægyptios & acerba ſcueritas: ſi quidẽ Ægyptij maiorum cadauera ac defunctorum parentum ſepulturas magna ſemper religione coluerunt. Romæ ſi debitor pluribus creditoribus obligatus non ſatisfaceret, tertiis nundinis corpus eius in partes ſecare lex 12. tabularum permittebat. Magna certè fuit pœnæ illius inhumanitas: ſed hoc ex lege licuiſſe antiqui authores etiam pleriquę ante Gellium, vnanimi vetuſtatis conſenſu tradiderunt. Licuit ſanè ſub Decemuiris debitores non modò in vinculis ſub publica cuſtodia aſſeruare, ſed & priuato carcere continere, & prehenſos domi iuſtis compedibus vincire. Hinc Liuius, teſtatur, patribus frequenter à plebe obiici ſolitum, vbicunque patricius habitaret, ibi carcerem priuatum eſſe[c]. Atque iſta quidem legis de vinciendis debitoribus acer-

a Cicero li. 2. offic. in fi.

b Herodot. lib. 2. Diodor. lib. 2.

c Liuius lib. 6.

acerbitas nunquam aut abrogata aut remiſſa eſt, niſi cùm plebi tumultuanti aliquid etiam præterius condonari ſedandæ ſeditionis cauſa oportuit: vt non tam iuris æquitas quàm publica neceſſitas & tumultuãtis plebis occaſio id expreſſiſſe videretur. Sic P. Seruilio & Appio Claudio Coſſ. cùm Senatus commotam populi ſeditionem ſedare & comprimere alia ratione non valeret. Conſules edixerunt ne quis ciuem Romanum vinctum aut clauſum teneret [a]. Ac deinde cùm idem carceris ac neĉtẽdi rigor iterum inualuiſſet, efficit L. Papyrij fœneratoris libido, vt priſtina libertas debitoribus reſtitueretur, ac deinceps pecuniæ creditæ luitioni nõ corpus debitoris, ſed bona tãtùm obnoxia eſſent [b]. Hæ tamen perpetuæ, ſed mutabiles & momentaneæ rogationes erant. Itaque etiam multò poſt rogationes illas tempore ex publica æris alieni tùm vtilitate tum neceſſitate debitores creditoribus addici placuit. Saluſtius eorum qui cum Catilina coniurauerant hanc fuiſſe præcipuam expoſtulationem refert, quòd æri alieno obnoxij, amiſſo patrimonio, liberum corpus non haberent [c]. Sic etiam Cicero de quodam Heraclide condemnato loquẽs *Cum* (inquit) *iudicatum non faceret, addictus Hermippo & ab eo ductus eſt.* Scipionem Aſiaticum Valerius refert à creditoribus in carcerem coniectum [e]. Sic Cæſarem legimus cùm in Hiſpaniam iret, à creditoribus, quo ad ſponſores dediſſet, retentum [f]. Itaque iure Romano debitores poſt condemnationem, ſi non ſatisfacerent, & publica & priuata carceris cuſtodia retineri poterant [g]: non quidem vt ibi ſeruitutem ſeruirent, ſed vt carceris tædio ad ſoluendũ adigerentur. Regia autem con-

a *Liuius lib. 2.*

b *Liuius lib. 8.*

c *Saluſt. in Catilin. cõiur.*

d *Cicer. pro Flac.*

e *Valer. Max. lib. lib. 4. ca. 1.*

f *Sueton. in Iulio ca. 18.*

g *L. 1 Cod. qui bonis cedere poſſunt.*

ſtitutio quadrimeſtre tempus damnatis indulſit, cùm lex 12. tabularum triginta tantùm dies concederet. Hæc tamen quadrimeſtris temporis dilatio à Iuſtiniano profecta videtur [a]. Apud Athenienſes olim corpora debitorum obligari poterant, καὶ οἱ χρέα λαμβάνοντες ἐπὶ τοῖς σώμασιν ἀγώγιμοι τοῖς δανείζουσιν ἦσαν. Solon primus duram hanc obligationis ſeueritatem ſuſtulit [b], & hanc σεισάχθειαν ex Ægypto inuexiſſe à Diodoro refertur [c]. Non tamen perpetua Athenis fuit illa σεισάχθεια: vt ex Cimonis hiſtoria conſtat, qui cùm Miltiadis patris cadauer inſepultum ex æris alieni cauſa iacere iniurium exiſtimaret, patris corpus vicario corpore redemit. Apud Perſas omnium criminum grauiſſimum erat, mentiri: Huic affine, æs alienum contrahere [d]. Nam mutuari mentiri eſt: Vix enim ſine mendacio mutuum contrahitur, καὶ τὸ ψεύδεσθαι τοῖς ὀφείλουσι συμβαίνει πολλάκις [e]. Alienum æs homini ingenuo acerbam eſſe ſeruitutem Mimus dicebat. Pudorem æris alieni legitimam eſſe tædij & ſollicitudinis occaſionem aſſerunt Iuriſconſulti [f]. Auguſtus equitis Romani multo ære obruti culcitram magno pretio emit, miratus hominem, qui tantum deberet, ſomnum capere potuiſſe. Apud Ariſtophanem Strepſiades, οὐ δύναμαι δείλαιος εὕδειν, δακνόμενος ὑπὸ τῆς δαπάνης καὶ τῆς φάτνης καὶ τῶν χρεῶν, [g]. Miſera eſt debitorum conditio, quibus ſi facultas luendi æris alieni deficiat, & ipſi ſe cruciant, & à creditoribus iuſta ſeueritate duriter tractari poſſunt. Diuus Matthæus de duro illo & immiſericorde creditore, qui debitorem in carcerem coniecit, ἀπελθὼν ἔβαλεν αὐτὸν εἰς φυλακὴν ἕως οὗ ἀποδῷ τὸ ὀφειλόμενον [h]. Lege diuina debitores eorúmque filij creditoribus

a l. ſi n. C. de vſuris rei iudic.

b Plutarc. & Diog. Laertius in Solone.

c Diodor. lib. 2.

d Herodot. lib. 1.

e Plutarc. περὶ τοῦ μὴ δεῖν δανείζεσθαι.

f l. 45. in fraudem. § eius bona. ff. de iure fiſci. Paulus lib. 5. ſent. tit. 12.

g Ariſtoph. Νεφέλαις in princ.

h D. Matthæi ca. 18.

bus addicebantur, & ad ſeptimum vſque annum pro debito ſeruiebant [a]. Si lege diuina debitorem ſeruitus expectat: ſi eum, qui æri alieno non ſatisfaciebat, ſacra hiſtoria memorat in carcerem conie&ctum: cur poſt quadrimeſtrem temporis dilationem durum vel odioſum exiſtimabimus, debitorem damnatum carceris rigore vigeri? Maximè cùm conſtet ex ſententia omnium Iuris noſtri Doctorum in Gallia obligationes adiecto carceris vinculo legitimas & vſu receptas fuiſſe [b]. Carcer enim non ad pœnam inuentus eſt, ſed ad cuſtodiam [c]. Neque verò iniquum videri poteſt, ſi qualicunque carceris tædio debitor ad ſolutionem cõpellatur. Rectè Demoſthenes, Creditores (inquit) à debitoribus inæquali conditione diſtant: Debitor præſentem pecuniam accipit nec falli poteſt. Creditor nihil præſens conſequitur, ſed inanem tantùm, futuræ ſolutionis ſpem ſibi ſtipulatur [d]. Quid ergo mirum ſi aduerſus debitores damnatos æris alieni ſolutio etiam adiecta exactionis ſeueritate creditoribus permittatur? Sed cur tamdiu de legis æquitate fruſtra differimus, cùm iſta conſtitutio & in Senatu promulgata & multis arreſtis confirmata fuerit? De mulieribus nihil in lege expreſſum fuiſſe obiicitur, ſed vbi lex non diſtinguit neque etiam nos diſtinguere debemus [e]. Tamen ex vſu fori adhiberi diſtinctio ſolet inter mulieres, quæ in cõiugali maritorum poteſtate ſunt, & eas quæ ſolutæ ſunt nec viros habent. Mulierem, quæ marito iuncta eſt Senatus ſæpè iudicauit non poſſe pro debito ciuili in carcerem coniici. Maritus enim in vxoris corpus ius ac dominium habet, atque is nexus cùm ſit alia omni obligatione, & quouis iuris

a Deut. ca. 15. & Regum. lib. 4. cap. 4.

b Guido Pape qu. 61. Io. Gallus quæ. 111. Boerius de ciſ. 349. nu. 7. & 8.

c l. aut damnum. §. ſolet ff. de pœnis

d Demoſth. cõtra Dionyſodor. in princ.

e l. de pretio ff. de publ. in rē act.

vinculo potior, non poteſt ęs alienum pręcedens nec alia quęuis ſubſequens obligatio efficere, vt quę in mariti pręiudicium ſui poteſtatem non habet, poſſit corpus ſuum carceris cuſtodię ſubmittere & obligare. Sed quoties de vidua agitur eá-ve quæ maritum non habet, nihil vetat quin & corpus eius obligari & ad debiti exolutionem ſub carceris cuſtodia adſtringi queat: atque etiam poſt quadrimeſtre à condemnatione tempus carceris neceſſitate iudicatum ſoluere cogi. Poterit mulier aut ſoluendo aut bonis cedendo à carceris cuſtodia liberari: ſed quæ nec ſoluere nec bonis cedere vult, illa neque excuſationem nec veniam meretur. Scripta lex eſt, & ſcripta generaliter. Eccleſiaſticis remiſſus fuit iſte carceris rigor: Sed vt hoc eis indulgeretur, expreſſa edicti Bleſenſis ſanctione op⁹ fuit. Cũ enim conſtitutio generalis ſit, generaliter eſt obſeruanda, nec limitationem aut exceptionem feret, niſi eã ab alia expreſſa Principis conſtitutione recipiat. Conſtitutio Regia prehenſionem, & carceris executionem indefinita ſanctione aduerſus omnes cõdemnatos introduxit. Mulierum excipiendarum nulla fit mentio. Si generaliter graue eſt, fidem fallere[a]: cur ab hac fide mulieres abſoluemus? Nemo non fatebitur: æquum eſſe fidem creditori promiſſam ſeruari, publicéque intereſſe condemnationẽ à magiſtratu latam vires habere, & executioni mãdari. Cur quod in viro ęquiſſimum cenſetur, in muliere eſſe iniquum dicemus?

SENATVS Mulieres conſtitutione regia comprehendi voluit: Ac Meuiam, ni intra quadrimeſtre tempus ſolueret, in carcerem coniici poſſe iudicauit[b].

[a] *L. 1. de cõſtit. pecun.*

[b] Arreſt donné le le 1. dy 23. de May 1585. au profit du ſieur Douy cõtre la veſue du Treſorier du Bois, plaidans M. Buiſſõ & M. Marion.

De

De indicta Viduitate.

CAPVT VII.

TITIVS & Meuia coniuges tabulis dotalibus mutua & inuicem facta donatione cauerunt, vt tam mobilium quàm futuræ inter eos ſocietatis ius omne & emolumentum ſuperſtiti cederet: Hac tamẽ adiecta donationi lege, vt ſi ſuperſtes ſpreta viduitate ad alias nuptias tranſiret, donatio nulla nulliúſq; effectus fieret. Titius præmoritur. Meuia aliquo poſt Titij obitum tempore iterum nubit, & ad ſecunda nuptiarum vota tranſit. Hæredes Titij ex lege cõtractui dicta ceſſare donationis effectum aſſerebant, neque ampliùs viduam bonis à Titio donatis frui debere.

PRO MEVIA. Conditiones ac conuentiones omnes quęcunque nuptiarum comprehendendarum libertatem impediunt, aut quibus lex illa adiecta eſt: *ſi mulier non nupſerit*, contra bonos mores eſſe, nulláſq; & pro non ſcriptis haberi meritò exiſtimamus. Nam cũ lex conuẽtiones omnes quæcunq; nuptias contrahi vetant, reiiciat, nõ minus etiam improbari debẽt quævis alię pactiones & conditiones, quę illicitæ huic non nubendi promiſſioni accedunt. Poſt mortẽ Conſtantini Ducę imperium & poteſtas omnis Eudocię Imperatrici defertur, ſed exacto priùs ab ea iureiurando, quo Eudocia ſecundis nuptiis abſtinere pollicebatur. Hoc enim vltima Conſtantini Ducæ voluntate & teſtamento cauebatur. Atque ideo Eudocia ſyngrapham manu propria ſubſcriptam, quæ promiſſionẽ

hanc contineret, tradere iubetur Patriarchę Conſtantinopolitano cuſtodiendam. Sed cùm Barbari Orientem deprędari & Romanas prouincias vexare & incurſare non deſiſterent, Eudocia non per laſciuiam, nec voluptatis ſtudio, ſed vt eſſet dux aliquis ſtrenuus & Imperator, qui Barbarorũ impetus arcere & ſiſtere poſſet, Diogenem Romanum maritum ſibi aſciuit. Has nuptias & contra fidem datam & contra defuncti voluntatem factas vir pius Patriarcha probauit: Eudociam à religione iuriſiurandi abſoluit: & ſyngrapham velut legibus & nuptiarum libertati contrariam reſcidit: iuſſúmque Conſtantini Ducę, non tam ex Reipublicæ ſtudio, quàm ex priuata quadã poſt mortẽ zelotypia procedere teſtatus eſt[a]. Laudabile quidẽ videtur non nubendi votum, & honeſta eſt perpetuę continentię cogitatio, ſi modò liberè fiat, nulla imminente pœna, nullo neceſſitatis vinculo. Virtus enim ex facultate & voluntate pendet, & in arbitrij libertate conſiſtit. Tertullianus. *Sicut virtus* (inquit) *in infirmitate perficitur, ſic & abſtinentia nubendi in facultate dignoſcitur*[b]. Sic etiam Diuus Cyprianus, *Et ſi bona ſunt & à Deo inſtituta coniugia, melior tamen eſt continentia & virginitas excellentior, quam nõ cogit neceſſitas aut mandatum, ſed perfectionis ſuadet conſilium*[c]. Secundę nuptiæ communi Doctorum eccleſiæ cõſenſu receptę & admiſſę ſunt: Cur adiici pœna rei licitę & legitimę poterit? Cur vlla pecunię & bonorum amiſſione plectetur vidua, quę ad ſecunda vota lege communi permittente tranſiuit? *Bonæ res neminem ſcandalizant, niſi malã mentem*, inquit Tertullianus[d]. Priſci homines quos ſolus pudor naturalis, nullo alio diuino ſuadente inſtinctu

a *Zonaras tom. 3. pag. 218. 219.*

b *Tertull. lib. 1. aduerſ. Marcionem circa fin.*

c *D. Cyprianus de natiuitate Chriſti,*

d *Tertull. lib. de virgin. velan.*

inſtinctu, monebat: tamen vt vagos concubitus prohiberent & ſtupra adulteriáque vindicarent, nuptiarum ſolemnia multa ceremoniarum veneratione commendarunt. Chriſtus nuptiarum ſolemnitatem præſentiâ ſua honorare voluit. Eccleſia vinculum matrimonij eiúſque myſterium inter ſacramenta recenſet. Coniugij autem vtilitas ideo commendatur, vt ex legitimo matrimonio procreentur liberi, qui Reipubl. munia ſuſtinere & patriam tueri poſſint. Hæc enim vera eſt coniugij benedictio, atque idcircò Tobiæ vxorem ducenti dictum eſt, *Deus impleat benedictionē ſuam in vobis*[a]. a Tob.c.7.
Praeſtat (inquit Imperator) *augeri Rempublicam liberis hominibus, quam multis viduarum penuriis affici*[b]. Quin & ad vitãdas libidinis illegitimæ tentationes præcipua proponi ſolet nuptiarum commendatio. b l.2.C.de indicta vid. tollenda. Diuus Chryſoſtomus, ἐδόθη μὲν οὖν καὶ παιδοποιίας ἕνεκεν ὁ γάμος, πολλῷ δὲ πλέον ὑπὲρ τοῦ σβέσαι τὴν τῆς φύσεως πύρωσιν[c]. Saluianus connubia ex Apoſtoli dicto commendari ait: *Vt quia cohiberi incontinentia ſine hac carnalis vſus permixtione non poſſet, ita legitimum vſum calor corporalis acciperet vt peccatum incontinentia non haberet*[d]. c D.Chryſ. de virg.ca. 19. Addere hic licet coniugium ſpeciem quandam continentiæ eſſe. d Saluian. lib.7. de gubernat. Dei pag.265. Paphnutius Epiſcopus Ægyptius dicebat, τίμιον τὸ γαμεῖν εἶναι. Σωφροσύνην δὲ τὴν πρὸς τὰς ἰδίας γυναῖκας συνουσίαν[e]. Viduarum autem, qualis erat Meuia, multo laborioſior eſt continentia, quàm aut virginum aut aliarum mulierum. e Niceph. lib.8.ca.19. Hiſt. Tri. part. lib.2. cap.14. Diuus Cyprianus de patientia loquens, *Tuetur* (inquit) *in virginibus beatam integritatem, in viduis laborioſam caſtitatem: in coniunctis & maritatis indiuiduam charitatem*[f]. f D.Cypr. ſerm.3. de bono patientiæ. Laborioſam vocat in viduis caſtitatem: Cui etiam

ſententiæ Tertullianus aſtipulatur, *Vidua* (inquit) *habet aliquid operoſius, quia facilè eſt non appetere quod neſciàs, & auerſari quod deſideraueris nunquam. Glorioſior continentia quæ ius ſuum ſentit, quæ quid viderit nouit. Poterit virgo fœlicior haberi, at vidua laborioſior: Illa quòd bonum ſemper habuit: iſta quòd bonum ſibi inuenit: in illa gratia, in iſta virtus coronatur*[a]. Encratitæ hæretici nuptias omnino reiiciebant[b]. At ſecundas nuptias tanquam illicitas dãnari & reiici hæreſis fuit, & antiquus error Montani (vt refert Diuus Auguſtinus[c]) & Tertulliani (vt patet ex eiuſdem libro de monogamia) & Nouatianorum, teſte Theodoreto[d]. Neque etiam deeſſe videtur quorundam authoritas qui aſſerant ſecundas nuptias benedici non debere[e]. Chriſtiani tamen orthodoxi non ſecundas tantùm, ſed & tertias quartáſ-ve nuptias, velut licitas, tuentur & benedicunt[f]. Saluianus, *Quid agis ſtulta perſuaſio? Peccata interdixit Deus, non matrimonia*[g]. Diuus Hieronymus, *Quid igitur?* (inquit) *Damnamus ſecunda matrimonia? Minimè, ſed prima laudamus. Abiicimus de eccleſia digamos? Abſit, ſed monogamos ad continentiam prouocamus*[h]. Verùm omiſſo generali de ſecundis nuptiis tractatu præſtat controuerſiæ ipſius hypotheſin ex facti veritate & perſonarum circunſtantiis examinare. Neque enim conditio non nubendi donationi adiecta æquali iure inter Titium & Meuiam cenſeri debuit. Nam cùm defunctus Titius ſexagenarius ex alio præcedente matrimonio liberos haberet, facilè fuit homini ſexagenario confecta iam ætate, & cui lex Papia fibulam impoſuerat, continentiam polliceri, præſtare promiſſam caſtitatem, & ſe poſt iteratum matrimo-

a Tertull. lib. 1. ad vxorem.
b Euſeb li. 4. eccl. hiſt. cap. 28.
c D. Aug. li. de hæreſibus ca. 26.
d Theodor. lib. 3. de fabulis hæreticorum.
e can. hac ratione eã. quomodo quæſt. 1.
f can. aperiant. can. Deus maſculum can. quod ſi dormierit 31. quæſt. 1.
g Saluian. lib. 5. de gubernat. Dei circa fin. pag. 168.
h D. Hier. in epiſt. ad Geruntiam de monogamia.

trimonium perpetuæ deinceps viduitati vouere & deſtinare. At Meuia eo ipſo nuptiarum tempore puella erat, quæ etiam ſoluti matrimonij & mortis Titij tempore nondum 26. egreſſa erat. Quis nõ durum & iniquum exiſtimauerit eam in maximo ætatis æſtu à legitimo concubitu prohiberi, & à caſta nuptiarum coniunctione metu pœnæ arceri? Piam & legitimam cenſuit Diuus Hieronymus excuſationem in non diſſimili exemplo. *Adoleſcentula erat* (inquit Diuus Hieronymus) *Viduitatẽ ſuã ſeruare non poterat, videbat aliam legem in membris ſuis repugnantem legi mentis ſuæ, & ſe vinctam & captiuam ad coitum trahi. Melius arbitrata eſt apertè confiteri imbecillitatem ſuam, & vmbram quandam miſerabilis ſubire coniugii, quàm ſub gloria vni viræ opera exercere meretricum* [a]. Nicephorus multas illuſtres fœminas refert, ſub continentiæ prætextu, viros ſuos monaſtico voto reliquiſſe: Sed poſtea cùm humanæ fragilitatis & ſexus infirmitas tantæ continentiæ impares eas redderet: illæ in libidinis lubricum magna Chriſtiani hominis infamia ſeſe proſtituerunt [b]. Arrogans eſt nimiæque vanitatis aut ſuperbiæ, continentiam ſine labe etiam ad tempus promittere: Arrogantius ſi puella aut vidua iuuenis perpetuam caſtitatem & à nuptiis abſtinentiam voueat: Sed periculoſiſſimum eſt ſi quis tantùm de ſe polliceri & præſumere velit, vt ad id pœnæ alicuius metu obligari ſe patiatur. *Nam qui præſumit* (inquit Tertullianus) *minus veretur, plus periclitatur. Timor fundamentum ſalutis eſt: Præſumptio impedimentum timoris* [c]. Diuus Cyprianus, *facilior cautio eſt vbi manifeſta formido eſt* [d]. Iuſtinianus neque perpetuam

a D. Hier. ad Oceanũ. li. 3. epiſt. 10

b Niceph. lib. 9. eccl. hiſt. cap. 16.

c Tertull. lib. de cultu fœmi. in pr.

d D. Cypr. tractatu 3. de ſimplic. prælatorum in princ.

continentiæ & non nubendi conditionem, neque etiam incontinentiæ promiſſionem ſtipulari licere voluit : Ac ſi quis à muliere proſtituta iuſiurandum exigere præſumat, ne impudicum illud vitæ genus deſerat, tales promiſſionis illicitæ exactores graui multa plecti ſanciuit [a]. Itaque ſi priuato reſpectu perſonam Meuiæ ſpectemus, durum eſt inuitam tam arduo perpetuæ continentiæ voto, támque difficili nubendi abſtinentia obligari. *Habet & pudicitia ſeruata martyrium ſuum*, inquit Diuus Hieronymus [b]. Sed & ſi communem Reipubl. vtilitatem attendamus, publicè intereſt vt lex Iulia Miſcella mulieribus perpetuæ viduitatis conditionem remittat : Ac maximè ſi iurent ſe liberorum procreandorum cauſa nubere [c]. Plato vetabat ne quis 36. annos natus in ciuitate cælebs viueret [d]. Romæ cœlibes non modò odioſi fuerunt, ſed & mulctati tam legibus Papiis quàm pleriſque aliis rogationibus [e]. Lex cœlibatus Harmenopulo viſa eſt θεομαχῶν. Synodus Nicæna ac pleræque aliæ Eccleſiaſticæ conſtitutiones eos pœna excommunicationis dignos iudicauerunt, qui ſe pudicitiæ ſeruandæ gratia caſtrabant. Dionyſ. Corinthius Epiſcopum Pinytum acriter reprehendit, quòd cœlibatus onus tanquam neceſſarium, fratribus imponeret [f]. Quinetiam Romano iure ſi quando cœlibem vitam agere permittebatur, licebat concubinam habere, non alia ratione quàm quòd perpetuæ continentiæ votum aſſeruare nimis arduum eſſe videbatur [g]. Scribit Iulius Capitolinus, Alexandrum Imperatorem magiſtratibus, quibus committebat prouincias exemplo veterum, ſi vxores nõ haberẽt, ſingulas concubinas conceſſiſſe quòd ſine his eſſe non poſ-

a Nouella 51.

b D. Hier. ad Demetriadem li. 2. epiſt. 18.

c l. cum tale. §. Meuie, & l. hæres. §. fin. l. hoc modo. ff. de condit. & dem.

d Plato li. 6. de legib.

e Valer. Max. lib. 2. cap. 4. Cicero lib. 3. de legibus Dion. li. 56.

f Niceph. lib. 4. eccl. hiſt. cap. 8.

g l. in concubinatu. ff. de concubinis.

non poſſent [a]. Conſtantinus quamuis Chriſtianæ pietatis ſtudioſus, conſtante quidem matrimonio, ſed nõ aliis caſibus concubinas habere interdixit [b]. At verò viduæ & pudicæ mulieri concubinatum aut laſciuos amplexus, vel vagos adulterij concubitus, permittere indignum & pietati Chriſtianę contrarium, & muliebri verecundiæ indecens meritò videatur. Cõuenientius ergo fuerit nuptias legitimas indulgere, vt quod ſit lege permittente pœnam non mereatur. Nam quod leges Romanæ & conſtitutiones Imperatoriæ ſecundas nuptias odioſas haberi voluerunt, hoc potiſſimùm introduxere in fauorem & contemplationem liberorum prioris matrimonij, quibus ſecundæ nuptiæ multa incommoda ſolent afferre. Meuia autem nullos habet liberos. Iuuenis eſt, eóque ætatis flore vt ardeat & vidua in thalamo vix concupiſcentiæ ſtimulis & libidinum illecebris perpetuò reſiſtere queat. Carere voluptate tam grata, quàm ſatiari, difficilius. Neque verò ſpectari aut attendi debet quod hæredes iſti Nouellam Iuſtiniani conſtitutionem allegant. Nos enim Romanorum Imperatorum conſtitutionibus non obligamur: Maximè cùm illa Iuſtiniani Nouella pleriſque aliis conſtitutionibus aduerſetur, & in eadem iſta quæſtione Gordianus Imperator contrarium reſcripſerit [c]. Nec eſt quòd diſtinguamus teſtamentarias diſpoſitiones à contractibus. Nam quemadmodum ex ſententia Iuriſconſulti nemo facere poteſt quin leges locum habeant in teſtamento [d]: Sic & in contractibus, ſi quid legibus contrarium contineatur reiici debet. Omnia autem quæ matrimonij contrahẽdi libertatem impediunt, contra bonos mores

a Capitolinus in Alexandro.
b L. vnica. de concubinis.
c L. 1. C. de indicta viduit. tollẽda.
d L. nemo poteſt. ff. de legat. 1.

censentur non minùs in contractibus quàm in vltimis voluntatibus [a]. Quin & in legatis ſunt, qui condicionem hanc *ſi mulier non nupſerit* tûcdemùm attendi debere dicant, cùm teſtator extraneæ mulieri ſub hac eadem cõditione legat [b]. Verùm vbi quis vxori ſuæ indiſcreta quadam poſthumæ voluntatis zelotypia perpetuam viduitatis neceſſitatem iniungit, diſpoſitio hæc nullius momenti eſt, nec attendi debet [c]. Donationem autem Mæuiæ à marito factam fauor maximus comitatur, ſiquidem viri & vxoris mutua inter ſe ſucceſſio nec exemplo caret nec commendatione. Apud Romanos, teſte Halicarnaſſeo, ex Romuli legibus vſu inualuerat, vt ſuperſtes vxor viro mortuo, ſicut filia patri, hæres exiſteret, hac tamen adhibita diſtinctione, vt marito ſine liberis defuncto mulier totam ex aſſe hæreditatem ſibi vendicaret: Liberis verò relictis, æquam cum iis portionem ferret. Vlpianus, poſtquã hæredes ſuos eſſe dixit eos qui ſunt in poteſtate, próximè adiicit & ipſam vxorem [d]. Gellius, *Materfamilias* (inquit) *non in matrimonium tantùm, ſed in familiam quoque mariti & in ſui hæredis locum veniebat* [e]. Quin & ex Ciceronis teſtimonio ſicut mariti vxor, ſic etiam vxoris maritus hæres erat, cùm ea in manum mariti conuenerat [f]. Vnde Seruius ad illum Virgilij locum [g], *Quæſitas ſanguine dotes Abnegat, externúſque in regnum quæritur hæres. De iure traxit* (ait Seruius) *vt non generum ſed hæredem diceret.* Nam per coemptionem facto matrimonio coniuges ſibi inuicem ſuccedebant. Antiquam Gallorum legem hanc fuiſſe teſtatur Iulius Cæſar, *Vt viri quãtas pecunias ab vxoribus in dotẽ accepiſſent, tantas ex ſuis bonis æſtimatione facta cũ dotibus commu-*

[a] L. Titia in princ. ff. de ver. obl.

[b] l. auia. §. Titi. ff. de condit. & demonſt.

[c] l. ſeruo. §. 1. ff. ad Senat. Treb.

[d] Vlpia. in frag. tit. 22.

[e] Gellius li. 18. cap. 6.

[f] Cicero pro L. Flacco.

[g] Virgilius lib. 7. Æneidos.

communicarent,huiúſque omnis pecuniæ cõiunctim ratiõ habebatur fructúſque ſeruabantur. Vter eorum vita ſuperaſſet, ad eum pars vtriuſque cum fructibus ſuperiorum temporum perueniebat[a]. Donatio, de qua agitur, non alia eſt quàm ex antiqua illa Gallorũ lege ſocietatis inter coniuges initę quęſitum ſuperſtiti emolumentum. At poſterioribus Francorũ legibus ita ſtatutum fuit. *Quicunque ex quacunque natione legitimam vxorem acceperit: Si eam mori cõtigerit ſine filiis amborũ: vir vxori ſuæ ſuccedat, & omnia bona per cipiat*[b]. Itaque mutua coniugũ ſocietas hoc affectus & beneuolentiæ vinculum expoſcit, vt donatio inuicem ſuperſtiti facta non alias conditiones requirat, neque viduitatis leges liberalitati adiici patiatur, ſed vxor tanquam legitima hęres, ſi non auita mariti bona, ſaltem profectitia & ab vtroque adquiſita conſequi debeat. Profectitia non immeritò dicimus: ſi quidem mutua illa coniugum ſocietas vt plurimùm ab vxoris induſtria, cura, labore & diligentia pendet.

a *Cæſar lib. 6. commentar.*

b *Legum Franciscarum lib. 4. cap. 99. tit. de vxor. def. defunct.*

PRO HÆREDIBVS MARITI.

Eudocię Imperatricis exẽplum in hac cauſa & ſubtiliter & callidè à Meuia refertur, cũ tamen hiſtoriæ Zonarę Eudociã teſtetur ſyngraphã fallaci dolo à Patriarcha recepiſſe. Etenim Eudocia ſecundis nuptiis abſtinere iurauerat, & quidem ſolemni promiſſione: Syngrapham manu ſua ſubſcriptam, inuiolatę fidei pignus, populo ipſóque clero præſente dederat. Patriarcha non ingenuè, neque vt Chriſtianum Antiſtitem decuit, fidei datę religionẽ violauit. Nam cùm illum Eudocia dolo aggreſſa fuiſſet perſuadẽs ſibi in animo eſſe Bardam, qui Patriarchę ex ſo. ore nepos erat, maritum aſſumere, Patriar-

cha ſpe illa & dolo illectus chirographum reddidit & reſcidit: A fide data Eudociam abſoluit: Promiſſionem quę ritè facta erat, nullam & contra leges eſſe declarauit[a]. Quis ex dolo muliebri argumẽtetur, & ſubtilem fallaciam in exemplum trahat? Conditiones illas, *ſi mulier non nupſerit*, magnam diſputandi occaſionem inter iuris interpretes excitaſſe conſtat: Quibuſdam legitimas eſſe: Aliis nullas & inualidas exiſtimantibus: Quinetiam fuere qui diſtinguerent, an eiuſmodi non nubendi conditio viduę, an verò virgini iungatur[b]. Iniquum videbatur à nuptiis omnino prohiberi virginem, quæ nec dulces natos habeat, nec Veneris gaudia nouerit. Viduam autem quę iam thorum nuptialem experta fuerat, pudor & caſtitas à nuptiis licitóque ardore retinere debet. *Virginitas* (ait Tertullianus) *gratia conſtat: Continentia verò virtute*[c]. Laudabilis cenſeatur ea vidua de qua Diuus Cyprianus, *Vnam domum nouit, vnius cubiculi ſanctitatem caſto pudore cuſtodit*[d]. Fœlices illi coniuges, quos mutuus amor & perpetua firmi affectus gratia inuicem conciliauit. *O oculi, quos ego primos adamaui*, inquiebat ille[e]. Fœlix certè coniugum hymenæus, quos thalamus primo & inexperto amore copulauit. O integræ & rarę fidei maritum, qui iactare hoc & gloriari poſſit. *Cynthia prima ſuis miſerum me cepit ocellis, Contactum nullis ante Cupidinibus*[f]. Sed non minùs æſtimanda eſt laus & commendatio vxoris illius, quæ æternam mortui mariti memoriam colens, amorem mutuum perpetua viduitatis caſtitate rependit. *Ille meos primus qui me ſibi iunxit amores Abſtulit: Ille habeat ſe cum ſeruétque ſepulchro.* Laudatiſſima viduę vox eſt, quę defuncti mariti manes his verbis

a *Zonaras tom. 3. pag. 219. 220.*

b *l. 71. cum tali. §. Mænia. ff. de condit. & dem. l. 1 & 2. & auth. cui relictũ. C. de indicta viduit. toll.*

c *Tertull. lib. de virgin. velãd.*

d *D. Cypr. tract. 3. de ſimplicit. prælatorũ.*

e *Calpurn. decla. 42.*

f *Propertius lib. 2. in princ.*

g *Virgil. lib. 4. Æneid.*

verbis compellat. *Si quid inferi ſentiunt, cognoſce animũ meum: ſicut voluiſti tibi vixi, tibi mortuura fui, nulli alii in hoc pectore locus fuit*[a]. Teutonum coniuges Marium victorem orarunt, vt ab eo virginibus Veſtalibus dono mitterentur, affirmantes ęquè ſe atque illas virilis concubitus expertes futuras: Eáque re non impetrata laqueis ſibi nocte proxima ſpiritum eripuerunt[b]. Quis ignorat priſcum hunc fuiſſe multis in regionibus morem, vt inter defuncti vxores illa quę viuum maritum amore quàm maximo proſequuta fuerat, in mariti mortui rogum ſeſe cremãdam pręcipitaret[c]? Seneca, *Quędam* (inquit) *ardentibus ſe maritorum rogis miſcuerunt: Quędam vicaria maritorum ſalutem anima redemerunt*[d]. Pauſanias Marpeſſam memorat eiúſque filias quæ amiſſis viris ſemetipſas præ dolore iugularunt[e]. Arriam celebrare liceat, cuius non proprium ſed mariti vulnus dolebat. Quis Pompeiæ Paulinæ ſingularem in Senecæ coniugis amore conſtantiam prætermittat? Ipſe certè Seneca de ea ſic teſtatur, *Cùm ſciam* (inquit) *ſpiritum illius in meo verti, incipio vt illi conſulam mihi conſulere*[f]. At Paulina (authore Tacito) poſt mortem Senecę, non modò defunctum virum luxit, ſed & famam ſociatæ cum marito mortis petiuit: Illa quidem ſuperſtes vixit, ſed ore ac membris in multum pallorem albentibus[g]. Fannia autem bis maritum in exilium ſecuta eſt, & ipſa tandem propter maritum relegata[h]. Memorabile eſt Eponninæ fidiſſimæ vxoris exemplum, quæ vitam duriſſimam & acerbiſſimam in latebris cũ Iulio Sabino chariſſimo coniuge per nouem annos tranſegit: ac poſtea damnato ſuperſtes eſſe noluit[i]. Seneca, *Periit aliqua cum viro: Periit aliqua pro viro:*

a Quintil. decla. 332.

b Valer. Max. lib. 6. cap. 1. in fin.

c Cicero li. 5. Tuſcula. quæſt. Strabo lib. 15. Solinus, rerum memorab. cap. 65. Procop. lib. 2. de bello Gothorum.

d Seneca lib. 2. controu. 2.

e Pauſan. in Meſſenicis lib. 4.

f Seneca epiſt. 104.

g Tacitus lib. 15.

h Plinius lib. 7. epiſt. 19.

i Tacitus lib. 20. & Plutarc. in lib. de amore.

Illas tamẽ omnis ætas honorabit, omne celebrabit ingenium [a]. Alceſte carminibus omniũ nobilitatur, quæ ſe pro coniuge vicariã dedit [b]. Itaque primus coniugalis beneuolentiæ honos olim fuit, ſi mulier marito ſuperſtes eſſe nollet: Proximus ſi mariti memoriam perpetua viduitate coleret. Nam cùm Penelope à ſecundis nuptiis abſtinere, ambigua tamen voluntate, cogitaret: Hoc factura eſt (inquit Telemachus) & ex lecti maritalis reuerentia, & ex publicæ famæ ſtudio: Εὐνήν τ' αἰδομένη πόσιος δημοῖό τε φῆμιν [c]. Virginia ſe & patritiam & pudicam in patritiæ Pudicitiæ templum admitti debere, & vni nuptam, ad quem virgo deducta ſit, gloriabatur [d]. Romæ vniuirarũ præmia multa eáque inſignia erant. Illis enim, non aliis fas fuit Fortunæ muliebris ſignum attingere, aut matri Matutæ coronam imponere. Sic etiã (teſte Valerio) quæ vno contentæ matrimonio fuerant, corona pudicitiæ honorabãtur [e]. Pontifex Maximus creari alius nõ poterat, niſi qui à ſecũdis abſtinuiſſet nuptiis. Viduæ feſtis publicis nubebant, vt frequenti populi multitudine erubeſcere cogerentur [f]. Ac ne tãdiu in Ethnicis immoremur cæremoniis, ſecũdas nuptias Eccleſia non benedicit [g]. *Si iuſtum eſt matrimonium non ſeparari: vtique & non iterari honeſtũ eſt*, inquit Tertullianus [h]. Conſtantinus magnus virginitatem, ἀτεκνίαν, caſtámque viduitatem iiſdem illis honeſtauit priuilegiis, quęcũque alij Imperatores fœcunditati & matrimoniis conceſſerant [i]. Adultera dicitur quæ ad alterũ reſpicit. At quæ ſecundas nuptias expetit, licitum adulterium exoptat, & alterius viri amplexus reſpicit. *Concupiſcentia nos ſtupro adæquauit*, inquit ille [k]. Erat Naupacti Veneris ædes in qua mulieris viduæ ſibi

a Seneca li. 2. cõtrou. 2.
b Seneca conſolat. ad Heluiam cap. 17.
c Homerus Odyſſ. li. 16. π.
d Liuius lib. 10.
e Valer. Max. lib. 2. cap. 1.
f Plutarc. quæſt. Rom. 105.
g Cap. 1. Et cap. vir autem. ext. de ſecũdis nuptiis. can. ſi. 2. diſtinct.
h Tertull. lib. de Monogamia.
i Sozomen. lib. 1. cap. 9.
k Tertull. in adhort. ad caſtitatem.

ſibi à Dea alteras nuptias expoſcebant [a]. Nec mirum ſi numen Veneris, quę Dea eſt voluptatis & impudicitiæ, vota hæc libidinoſa, & à caſtitate aliena admittebat. Eccleſia ſecundas nuptias nec dānat, nec puniri permittit: ſed dat gloriam vniuiris, & viduitatis continentiam pudicæ virginitatis integritati æquiparat. *Aliud eſt* (inquit D. Cyprianus) *ad veniam ſtare, aliud ad gloriam peruenire* [b]. *Nos verò* (ait Tertullianus) *non magis nuptias auferimus, ſi ſecundas recuſamus, quàm cibos reprobamus, ſi ſæpius ieiunamus. Aliud eſt auferre, aliud temperare. Aliud eſt legem non nubendi ponere: Aliud eſt modū nubēdi ſtatuere* [c]. Iuſtinianus, Mulierē (inquit) quæ inuiolatum defuncti mariti thorū ſeruat & miramur pariter & laudamus, nec procul à virginitate ponimus [d]. Idcq; Iuſtinianus Nouella ſua conſtitutione plurimas aduerſus ſecundò nubentes mulieres pœnas ſtatuit [e]. Menia viduitatis ſeruandæ difficultates obiicit: Quaſi verò virtus vllibi quàm inter aſpera eniteat. Dicebat Amaſis Ægypti rex, facillimum eſſe quodcunque placet. Continentia pudicæ mulieri facilis eſt, & iucunda: Impudicæ ardua, difficilis, & moleſta. *Totum durum eſt quicquid imperatur inuitis*, ait Saluianus [f]. Eleganter Seneca, *Mecum de hoc ipſo loquor, quàm nihil ſit graue quod leniter excipias: Quàm indignandum nihil ipſe indignando adſtruas* [g]. Diuus Hieronymus, *Nihil amantibus durum eſt, Nullus difficilis cupienti labor eſt. Amemus Chriſtum eiúſq; ſemper quæramus amplexus, & facile videbitur omne difficile* [h]. Sed etſi in perpetua viduitatis continētia aliqua foret difficultas, an pigebit aduerſus vitia nos obfirmare & vt facilia quęramus, patiemur nos im mūdis voluptatib⁹ prouolui? *Labore terreris* (ait D.

a *Pauſan. in Phocicis lib. 10. in fi.*

b *D. Cypr. lib. 4. epiſt. 2. ad Antonianum*

c *Tertull. lib. de Monogamia.*

d *Iuſtin. in Nouella 2. de non eligendo ſecūdo nubētes mulieres. §. cùm igitur. verſ. optimum*

e *Nouella 22.*

f *Saluian. li. 4. ad eccleſ. Cath. pag. 455.*

g *Seneca epiſt. 123.*

h *D. Hier. epiſt. ad Euſtochium de cuſtodia virgin.*

Hieronymus) *At nemo Athleta ſine ſudore coronatur*[a]. Nazarius, *Certum eſt* (inquit) *pro negotij modo animoſam eſſe virtutem, in paruis prope ad ſecuritatem remiſſa, in mediocrib⁹ modicè intenſior: Vbi magna venerunt, iuxta magnitudinē exātlandi operis erigitur*[b]. Seneca, *Omne honeſtum in arduo eſt, etiam quod vicinū honeſto eſt*[c]. *Difficile eſt, fateor, ſed tendit in ardua virtus, Et talis meriti gratia maior erit*[d]. *Quid aliud in mundo* (inquit Diuus Cyprianus) *quàm pugna aduerſus diabolum quotidie geritur? Quàm aduerſus iacula eius, & tela cōflictationibus aſſiduis dimicatur*[e]? *Niſi præceſſerit pugna, nō poteſt eſſe victoria: Tūc datur vincentibus corona. Nam gubernator in tempeſtate dignoſcitur, in acie miles probatur*[f]. Sed ſi verum amamus obiecta viduitatis & continentiæ difficultas aliena eſt à controuerſiæ iſtius deciſione. Neque enim in hac cauſa de obligatione vlla agitur quæ nuptiis pœnam imponat. Non hoc poſtulat contractus vt Meuia viduitatis perpetuæ neceſſitati ſubiiciatur. Aliud eſt à nuptiis pœna deterreri. Aliud ad viduitatem præmio inuitari. Non enim par eadémque ratio eſt, amittere debita, & lucra nō captare[g]. Nec videtur iniuria affici is, cui lucrum extorquetur, non damnum infligitur[h]. Donationis conditio ea eſt, vt Meuia, quādiu vidua erit, rebus donatis fruatur. Si ſecundò nubat, liberalitatis lucro & rerum donatarum commodo abſtinere debeat. Matrimonia (inquiunt Doctores) à pœna damni libera eſſe debent, ſed non à pœna amiſſionis lucri[i]. Meuiæ liberum fuit nubere, aut non nubere. Viduitatis perfectio adiunctam habuit liberalitatis remunerationem. *Vxor hæres pudicitiæ pretium eſt*, ait Diuus Hieronymus[k]. Si Meuia ſecūdò nuberet nulla

a D. Hier. ad Heliodorum lib. 2. epiſt. 6.
b Nazar. in panegyr.
c Seneca lib. 2. de beneficiis ca. 18.
d Ouid. lib. 2 de Ponto eleg. 2
e D. Cypr. ſerm. 4. de Mortalitate in princ.
f Cypr. eodē ſermon. de Mortal.
g l. fin. C. de codicillis
h L. qui autem § ſimili modo. ff. quæ in fraudem cred.
i Barth. ad l. Titia centum. § Titia centum. ff. de cond. & dem.
k D. Hier. ad Saluinā de ſeruād. viduit. lib. 3. epiſtolarum.

nulla pœna fuit, ſed neque etiam donationis lucrum. Vidua eſſe cum laude & præmio poterat: Secunda vota aſpernari nulla contractus lege cogebatur. Tertullianus, *Nulla neceſsitas excuſatur, quæ poteſt non eſſe neceſsitas*[a]. Quod ſi Iuriſconſultorum reſponſa, quæ de conditione iſta, *ſi mulier non nupſerit* extant, examinari oporteat: comperiemus nullam eſſe in Pandectis legem quæ de contractibus agat: Omnes de conditionibus loquuntur, quæ legatis & diſpoſitionibus teſtamentariis adſcribuntur & adhibentur. At contractus vltro citróq; obligatorij ſunt, neque ęquum eſt alterum contrahentium altero inuito poſſę contra legem contractus conuentioni mutuo conſenſu initæ derogare. Quantò minus concedi debet, vt is qui pactioni ſtare non vult, lucrum aliquod ex ea conuentione conſequitur? Ac tum maximè cum diſpoſitio non eſt nuptiarum prohibitiua, ſed donationis in nuptiarum caſum reſolutiua: Sic enim Doctores iuris loquuntur. Conditio hæc *Si mulier non nupſerit*, certæ obligationis vim & effectum habet: Non tamen minus laudanda vidua quæ conditioni paret, & præmij ſpe & continentiæ ſtudio. Seneca, *Non ideo minus vult qui non poteſt nolle: Imò magnum argumentum eſt firmæ voluntatis, ne mutare quidem poſſe*[b]. Sed quid tot rationibus in re certiſſima opus eſt? Nam omiſſis Iuriſconſultorum contentionibus, Iuſtinianus Nouella ſua conſtitutione controuerſiam iſtam expreſſis verbis decidit: & propoſita hac eadem quęſtione conſtituit mulierem quæ conditioni dictę non paruit, & quę inflammata laſciuę voluptatis titillatione ad ſecunda vota tranſiuit, omni donationis commodo priua-

a *Tertull. in exhort. ad caſtitatem.*

b *Seneca lib. 6. de benef. cap. 21.*

ri debere [a]. Pudet quòd Meuia viduitatis & continentiæ difficultates allegat. Nihil eſt pudicitiæ & caſtitati impoſſibile. Continentiæ arma ſatis valida ſunt aduerſus concupiſcentiam & voluptates. *Nulli præcluſa virtus eſt*(ait Seneca)*omnibus patet, omnes admittit, omnes inuitat* [b]. Meuia ætatē proponit & iuueniles ſtimulos excuſare vult. Quaſi verò virtus ætate aut annis diſtingui ſoleat, Quid de puellis dicemus quæ à primis annis perpetuam Deo virginitatem vouent, & votam caſtitatem magna cura ac ſeuera continentiæ regula tuentur? *Libidinē ſubegiſſe continentiæ palma eſt*, ait D. Cyprianus [c]. Beata Olympias multis laudibus à Nicephoro commendatur, quæ cùm viginti tantùm menſibus in matrimonio fuiſſet, iuuenis amiſſo marito in perpetua viduitate remāſit [d]. Tertullianus, *Nihil viduitati apud Deū ſubſignatæ neceſſariū eſt quàm perſeuerare* [e].

SENATVS donationis legem obſeruari voluit, Meuiámque ab omni donationis emolumento repelli conueniens eſſe iudicauit [f].

a Nouella 22. §. 43. quæ verò nunc ſequitur vnde deſumpta eſt autb. cui relictū. C. de indicta viduit. toll.
b Seneca lib. 3. de benef. cap. 18.
c D. Cypr. ſerm. 2. de habitu virginum circa fin.
d Niceph. lib. 13. cap. 24.
e Tertull. lib. 1. ad vxorem.
f Arreſt prononcé en robbe rouge par M. le Preſidēt Forget, le Mardy 24. de Mars 1592. entre Claude Veillō au nom & cōme tuteur des enfans mineurs de defunct Nicolas Morillo appellant du Seneſchal de Fōtenay ou ſō Lieutenāt d'vne part: & Anne Petit vefue dudit Morillo inthimee, d'autre part.
g l. Tit ius. ff. de præſcr. verbis l. alumnæ. ff de adim. legatis,

De Contractibus pignoratitiis, De Antichreſi & de licito ac conſtituto pecuniæ reditu.

CAPVT VIII.

MVTVVM gratuitum eſſe iura volūt, atque ex mutuo ſi quis vſuras fuerit ſtipulatus, & præſtitæ ſint, eæ in ſortem imputantur [g]. Qui plus expectat, quàm dedit, fœnerator eſt, inquit

Diuus Auguſtinus. Itaque omnis vſura & quilibet mutuæ pecuniæ reditus meritò reprobatur tanquam fœneratitius. Nihil autem eſt quod charitati Chriſtianæ magis aduerſetur quàm *vſura vorax, auidúmque in tempore fœnus*. ANTICHRESIS autē non propriè cenſeri poteſt fœneratitius contractus, cùm debitor vſurarum vice fructus alicuius fundi percipiendos creditori relinquit[a]. Olim apud nos contractus iſte mortuum pignus *mortgage* dicebatur. In Aſia Luculli tempore cùm eiuſmodi pactionibus omnis debitorum reditus conſumeretur, ἔταξεν ὁ Λούκουλλος (inquit Plutarchus) τῶν τοῦ χρεωφειλέτου προσόδων τὴν τετάρτην μερίδα καρποῦσθαι τὸν δανειστὴν[b]. Iure ciuili ex Iuriſconſultorum reſponſis apparet permiſſam fuiſſe ἀντίχρησιν, etiam in debito vſurario[c]. Iuſtinianus Nouella ſua conſtitutione vetuit, non quidem generaliter, ſed ne creditores ab agricolis ἀντίχρησιν paciſci poſſent[d]. Iure autem canonico (quod nos hac in parte obſeruamus) omnino reprobatus eſt iſte ἀντιχρήσεως contractus[e]. Frequentes apud nos ſunt contractus pignoratitij, ſed frequentiores ſunt & legibus noſtris approbati alij contractus, quos vocamus reditus conſtitutos *rentes conſtituees*. Hæc poſterior cōtractuum ſpecies mutuum dici non poteſt, ſed potius eſt emptio & venditio. Eadem enim formula, qua emptio & venditio, contrahi ſolet. Siquidē is qui ſexcentos aureos accepit vēdit reditum annuū quinquaginta aureorum, atque ita quotannis quinquaginta aureos exoluēdo liberatur. Nam pars ſortis duodecima legitimus eſt modus, nec maiorem reditum ſtipulari licet. Obiiciet aliquis contractum iſtum vſurarium & fœneratitium eſſe, ſi qui-

a *l. ſi is qui bona. §. ſi antichreſis. ff. de pignor.*

b *Plutarc. in Lucullo.*

c *D §. ſi antichreſis. l. ſi pecuniam ff. de pign. act. l. ſi ea lege pactione l. ſi ea l. penult. Co. de vſuris. l. ſi ſeruus. C. quod cum eo qui in aliena poteſt.*

d *Nouella 32.*

e *cap. 1. & 2. cap. conqueſtus & cap. ſalubriter ext. de vſuris.*

dem nummus nummum generat. Sed diſcrimen & differentias ſpectare & attendere præſtat. In fœneratitiis contractibus licebat creditori, quandocunque vellet integram ſortem cum vſuris repetere: At in his reditibus conſtitutis libera non eſt creditori ſortis exactio, ſed relinquitur arbitrio debitoris vt ſortē quandiu libuerit retinere, & quandocunque volet exoluere poſſit: dummodo reditum illum, qui ratione duodecimæ conſtituitur, exoluat. Neque id immeritò. Neque enim ex verbis & formula contractus debitor aliud, quàm reditum pecuniæ, vendit: atque ideò quandiu præſtabitur, ſatisfiet contractui, nec ſortem niſi volente debitore reddi neceſſe eſt. Hoc autem idem aut quidpiam non diſſimile etiam ante Iuſtiniani tempora locum habuiſſe videtur, quoties de pecuniis ciuitatum collocandis agebatur: eóſque contractus magis eſſe annuos reditus tradit, quàm vſurarum & fœnoris præſtationem [a]. Nam licet ſortis exactio creditori libera non eſſet, non ideò minùs tamen, ex ſententia Iuriſconſulti, publica illa ciuitatum pecunia rectè collocata dicebatur [b]. Cùm autem in Germania frequentes eſſent annui illi pecuniæ reditus; Martinus quintus (qui fuit circa annum 1425. & Calixtus 3. (circa annum 1455.) hos contractus, vt licitos ac minimè vſurarios, permiſerunt [c]. Horum contractuum multa eſt ab antichreſi diuerſitas. Nam in antichreſi non eſt cœtus fœnoris & lucri modus propter incertam fructuum æſtimationem [d]. At in his reditibus conſtitutis definitus eſt certus & legitimus modus, qui duodecimam ſortis non excedat. In antichreſi liberum erat creditori, quandocunque vellet, ſortem exigere:

a *Nouella* 160.

b *l. ſi bene. ff. de vſur.*

c *Extrau. regimini de empt. & vendit.*

d *l. ſi ea lege. C. de pigno. act. [illegible]*

re:In iſta annui & pecuniarij reditus venditione exigere ſortem, niſi volente debitore, non licet. In antichreſi & aliis fœneratitiis contractibus vſuræ, cùm duplum ſortis exceſſere, non ampliùs debentur [a]: At in his reditibus conſtitutis, quandiu ſors non exoluitur, debetur annua præſtatio etiam per decem vel viginti annos aut diutius.

CONTRACTVS pignoratitij dicuntur, quoties fundus aliáve res immobilis in pignus ſimulata venditione traditur. Nam licèt propriè pignus rei mobilis, hypotheca rei immobilis cenſeatur: ſæpe tamen hypotheca ad res mobiles extenditur. Ariſtoteles, ὑποθήκης γενομένης τ͂ τῶ ἐλαίυ τιμῆς [b]. Et pignus frequenter rei etiam immobilis dicitur. Terentius, *Ager oppoſitus eſt pignori ob decem minas* [c]. Nam & pridem, etiam inter Chriſtianos, illis qui pecunias ſub fœnore collocabant, ſolebant prædia loco fiduciæ & pignoris obligari, vt teſtatur Sidonius Apollinaris [d]. At contractus iſte, qualis apud nos in vſu eſt, verè venditio fiduciaria dici poteſt. *Fiduciam accipit* (inquit Boetius) *cuicunque res aliqua mancipatur vt eam mancipanti remancipet, & eſt remancipatio fiduciaria, cùm reſtituẽdi fides interponitur* [e]. Huiuſmodi autem fiducia, cuius apud Iuriſconſultos, plurima fit mentio [f], vſus ab Imperatoribus ſublatus videtur [g]: Apud nos vt contractus cenſeatur pignoratitius, tria ſimul concurrant oportet: Precij vilitas, Pactum de retrouendendo. Atque vt venditor in poſſeſſione remaneat. Multum eſt ſi ad hæc tria accedat in creditore fœnerandi conſuetudo [h]. Precij quidem vtilitas attenditur. Nam licet in emptione & venditione contrahentibus liceat inuicem ſeſe circumuenire, non

a *l. ſi non ſortem. §. ſupra duplum. ff. de condict. indeb. l. 4. §. pro operis. ff. de nautico fœnore. Nouell. 121.*

b *Ariſtoteles lib. 2. œconom.*

c *Terentius in Phormione.*

d *Sidonius Apollinaris lib. 4. epiſt. 24. ad Turnum.*

e *Boetius lib. 4. topic.*

f *Paulus li. 3. recept. ſent. tit. de legat. & lib. 1. tit. de depoſito & tit. de lege cõmiſſoria l. 9. de infi. his quæ ſub tyrannis C. Theodoſ.*

g *l. fi. C. de pactis pig.*

h *Cap. ad noſtram de empt. & vend. cap. illo vos de pignoribus.*

tamen ea facultas modum à lege definitum excedere debet. Ipſa quidem precij vilitas, ſi immodica eſt, veriſimiliter indicat contrahentes non tam de vendendo, quàm de pecunia credenda, & pręͅdio in cauſſam ſecuritatis obligando cogitaſſe. At redhibitionis conuentio ipſaque retrouendendi facultas ſola contractuum pignoratitium nō reddit, nec ſola impedire poteſt quominus ea contractus venditionis qualitas iudicetur, vt ipſa quidem pura ſit, ſed quæ ſub illa redimendi conditione reſoluatur[a]. Quoties autem iſta redimendi facultas ſimul cum cæteris concurrit, pignoratitius magis contractus & ſimulata venditio, quàm vera alienatio iudicabitur. Indicium autem & argumentum ſimulatæ venditionis maximum eſt, quando venditor in poſſeſſione remanſit. Neque enim creditur velle alienare qui poſſidere non deſinit[b]. *Nemo* (inquit Labeo) *videri poteſt eam rem vendidiſſe, de cuius dominio id agitur ne ad emptorem tranſeat, ſed hoc aut locatio eſt aut aliud genus contractus*[c]. Reconductio autem dicitur, cùm emptor venditori, qui fundum adiecta redimendi facultate diſtraxerat, eodem contractus momento locauit. Nam ſi locationis pretium duodecimā ſortis excedat, contractus cenſetur vſurarius: Sin verò emptor, qui pecuniam præſtitit, non alium pecuniæ reditum ſtipulatus eſt, quàm eum quem lex permittit atque approbat, nihil quidem eſt quod argui poſſit[d]. Sed tū cenſetur contractus pignoratitius: Ac potiſſimùm ſi cętera concurrunt, Redimendi facultas. Precij vilitas, & fœnerandi conſuetudo. De pignoratitiis iſtis contractibus frequentes occurrunt in foro quæſtiones, quarum inſignes duas referre lubet.

a l. 2. Co. de pactis inter empt. & vend. l. 2. ff. de in diē addict.

b l. fi. ut §. ſuperuacuū. ff. quibus modis pign. vel hypot. ſ. c l. cum manu ſata. §. fin. de cont. empt.

d l. cum. de bitor. ff. in quib. cauſis pignus vel hypoth. tacitè contrah.

PRIMA

PRIMA eſt, Vtrum qui pignoratitio contractu fundum ſuum obligauit, cogi poſſit poſt pręſtitutum redhibitionis tempus vel ſortem exoluere vel fundo vendito cedere. PRO DEBITORE. Si creditoris petitio locum habeat, maior eſt contractus pignoratitij quàm ἀντιχρήσεως acerbitas & vſura. In vtroque, ſi abſit reconductio, incertitudo æſtimationis fructuum ſola contractũ tuetur: In pignoratitio durum eſt, ſi proprietas debitori abſcedat. Cęſar cùm fœnebri rei modum dicere vellet, nihil crudelius exiſtimauit quàm ſi debitores ęre alieno preſſi rebus oppigneratis cedere cogerentur [a]. Quin & coniurationis Catilinariæ conſcij hoc potiſſimùm expoſtulabant, quòd prædia creditoribus fruenda relinquere tenerentur [b]. Quid eſt ergo acerbius, quàm quod importunè creditor exigit, vt non ſoluens debitor fundi ſui poſſeſſione pellatur? Neque enim ipſa ſolùm legis cõmiſſoriæ pactio, ſed aliæ quæ ſimilem eundémque effectum haberent, tam iure ciuili quàm Imperatorum reſcriptis prohibentur [c]. Pietas Chriſtiana fœnus omne illicitum cenſet, ſiquidem omnis pecuniæ reditus vſura eſt: vſura autem legibus Chriſtianis damnatur. Vnicus eſt apud nos licitus pecuniæ fructus qui certis legibus cõſtituti reditus conſtringitur. Leges autem præcipuæ duæ ſunt, Vt reditus duodecimam ſortis non excedat, Et vt ſortis exactio creditoris arbitrio non concedatur, ſed liberæ debitoris voluntati relinquatur. Itaque cùm apud nos non alia ſit legitima fœnoris liciti ſtipulatio, quàm redituum conſtitutorum, pręſtat & expedit hos contractus pignoratitio in reditus, quos cõſtitutos vocamus, reſolui. PRO CREDITORE.

a Dion. li. 41.

b Cicero 2. Catilin.

c l.1. Cod. de pactis pignorum.

que in eius deciſione varia fuiſſe Senatus iudicia nemo inficiabitur. Nam quibuſdam arreſtis Senatus contractus pignoratitios ad naturam redituum conſtitutorum reduxit[a]. Aliis arreſtis debitor damnatus aut fundo oppignerato cedere, aut ſortem cum vſuris certa & præſtituta die exoluere[b]. Recentia Senatuſconſulta, quorum vſus potior & frequentior eſt, controuerſias iſtas hac ratione dirimunt, vt debitor damnetur certa die ſortem cum licitis vſuris exoluere: ac ni ſoluat, fundus oppigneratus prætoris authoritate poſt haſtæ publicæ ſolemnitates regiis conſtitutionibus præfinitas, plus offerēti adiudicatur[c]. Potior eſt hoc caſu Senatus æquitas & ſine vllius legitima querela. Creditor enim quod ſuum eſt conſequitur, eíque vel voluntaria ſolutione, vel, ſi debitor ſolutionem moretur, publica & ſolemni prædij obligati diſtractione ſatisfit. Debitor autem nulla iniuria afficitur. Nam ſi vltrò ac volens pecuniam numeret, iuſta æris alieni obligatione liberatur. Sin fundus publicè diſtrahatur, legitimam conſequitur rei ſuæ æſtimationem. Marcianus Iuriſcõſultus pignoratitium fundum creditori in ſolutum dari poſſe ait ſi modò iuſto pretio æſtimetur[d]. Sic & æſtimationes à Cæſare & Cicerone memorantur[e]. Nam cùm Romæ ciuilis belli tempore priuatæ ſingulorum facultates attritæ eſſent, & inopia debitorum ære alieno vrgeretur, viſum eſt res debitorum immobiles æquo & prudenti arbitrio æſtimari, placuítque vt res æſtimatæ in ſolutionem creditoribus datæ vicem

a Arreſt du Ieudy 19. de Septembre 1577. moy plaidant pour l'appellant & Chauuelin pour l'inthimé. Et autre arreſt prononcé en robe rouge à la feſte de la Pẽtecoſte 1580. entre le ſieur de Serrant, & Dame Marie Godin.

b Arreſt du 8. de Ianu. 1579. plaidans Grignõ & Bautru des Marras. Et autre arreſt du 19. de Decẽbre 1585. entre Vincent de la Fouchardiere & M. Leõ Vallette inthimé.

c Arreſt du Ieudy 10. de Feurier 1594. au profit de François Pecquineau plaidant de Chezelles, pour l'appellãt & moy pour l'inthimé.

d *l. ſi fundus. §. vlt. ff. de pign.*

e *Cæſar lib. 3. de bello ciuili. & Cicero in epiſt. ad Atticum.*

C

præſentis pecuniæ obtinerent.

ALTERA QVÆSTIO dubiis vtrinque propoſitis rationibus excutienda eſt.

TITIVS relictis pluribus liberis deceſſit. Cõſuetudo Andegauenſis, vniuerſam mobilium ſucceſſionem ſoli primogenito defert. Primogenitus acquiſitiones iſtas pignoratitias mobilium nomine contineri dicebat, ſibíque ſoli adiudicari debere. Cæteri liberi contractus pignoratitios inter iura immobilia meritò recenſeri & inter fratres, æquali iudicio diuidi oportere aſſerebant. PRO PRIMOGENITO. Pignoratitia obligatio eſt quædam mutui non gratuiti ſpecies, & ex pecunia credita originem ſumit. Hæc enim lex eſt pignoratitij contractus, vt ſortem cum vſuris exoluendo debitor liberetur. Adiecta redimendi facultas ſatis oſtẽdit non fuiſſe hanc contrahentium mentem, vt alienatio fieret irreuocabilis, ſed fundus pignori oppoſitus pro ſecuritate maneret. Securitas acceſſoria eſt, nec contractus nomen aut ſubſtantiam immutat. Quinctiam cùm inuolutus & implicitus caſus declarationem ex euentu accipere dicatur[a], conuentionum & actuum quorumcumque qualitas ex euentu diiudicari debet. Pignoratitij contractus executio & exitus hic eſt, vt niſi debitor vltrò ac volens ſoluat, fundus eius diſtrahatur. At generalis hæc eſt iuris regula, contractus omnes cæteróſque actus quales iudicari debeant, ex ſolutionis euentu, iudicij exitu, & contractus executione pendere[b]. Itaque licet redimendi facultas longo poſt tempore executioni mandetur, tamen pretium quod vel ex redemptione, vel ex contractus reſolutione procedit, cenſetur in bonis defuncti ex ipſo contractus

a l. final. ff. ſi ex noxali cauſa agatur.

b L. ſi Titiusin prin. In verb. ex euentu ſolutionis. ff. de legat. 2. l. ſeruus. §. 1. In verbis in pendenti eſt eius proprietatẽ. ff. de acquir. rerũ domi. l. ſi is qui pro emptore. §. 1. In verb. in pẽdẽti eſſe. ff. de vſucap. l. ſed & ſi quid. §. 1 ff de vſufr. l. qui res ſuas §. rem autẽ in verb. vtique eius fuerit euẽtus ff. de ſolut. l. ſi fur. l ſi debitor. ff. de iure dotium. l. 1. ſi pendeat. ff. ad Sena. Macedon.

tractus tempore fuiſſe[a]. PRO SECVNDO GENITO CÆTERISQVE LIBERIS. Pignoratitius contractus ita iniri conſueuit, vt fundus alienetur, neque alia in contractu quàm venditionis mentio fieri ſolet. Adiecta autem redimendi facultas contractum neque incertum & reuocabilem neque conditionalem reddit. Perpetua enim eſt obligatio & pura alienatio, ſed quæ ſub conditione & ex benè placito debitoris reſoluitur[b]. Vt & quicquid ſub conditione contractum eſt, conferri debet[c]. Pignoratitias autẽ iſtas acquiſitiones doario ſubiici, & in viduæ commodum inter immobilia, quæ doarij reditum augent, referri Senatus arreſto prouiſorio iudicauit[d]. Incertus quidem eſt pignoratitiæ conuentionis euentus, ſed vt qualitas actus diiudicetur, tempus mortis ſpectari ſolet: Vt & in collatione bonorum inter fratres tempus mortis attendi neceſſe eſt[e]. Quoties autem de fundo legato agitur, ſi is petita in integrum reſtitutione poſt mortem teſtatoris euincatur: pretium, quod reſtitui oportet, in locum ipſius fundi ſubrogatur, nec minùs quàm ipſe fundus legatario debetur[f]. Quinetiam redimendi facultas liberum relinquit arbitrio debitoris, an prædio alienato cedere velit, & fundum venditum emptori relinquere. Itaque cùm hoc omne voluntati venditoris permittatur, pretium non tam in obligatione quàm in conditione fuit[g]. Vnde & conditio illa rectè poteſtatiua dicetur, quæ ſi ex

a *L. ſi filiusfam. & ibi Barth. & recentiores. ff. de verbor. oblig. l. quæ legata, & l. ſequ. ff. de regul. iuris.*

b *L. 2. ff. de in diem ad dict. l. 2. C. de pactis inter empt. & vendit.*

c *l. 2. §. id quoque quod ſub conditione. ff. de collat. bon.*

d Arreſt du 26. d'Aouſt 1595. entre M. Thomas du Põt & René Laurẽt appellans & intimés d'vne part, & Damoiſelle Anne le Blãc d'autre part.

e *L. ea demum. C. de collat. bon.*

f *L. qui ſolidum. §. 1. ff. de legat. 2. l. filiæ. §. à Titia. ff. de cond. & dem. l. ſi donata. §. ſi ſpõſus. ff. de donat. inter virum & uxor.*

g *L. 1. §. item ſi ita. ff. ad legem Falcid. l. ita ſtipulatus. ff. de verbor. oblig. l. ſi quis ſub conditione. ff. ſi quis omiſſa cauſſa teſtatoris.*

poſtfacto executioni mandetur, tamen quia mortis tempus attendi debet, non poteſt conditionis illius implemētum in diuiſione bonorum defuncti ſpectari. Conditiones enim poteſtatiuas nullo caſu retrotrahi conſtat[a]. Ipſa autem æquitas vt hoc ita iudicetur deſiderat. Nam in prouincia Andegauenſi frequētes ſunt iſti contractus pignoratitij, quoties pater fam. diligens pecuniam domi otioſam aſſeruare non vult. Durum autem eſſet, ſi in prouincia, in qua frequentes ſunt pignoratitiæ illæ acquiſitiones, primogenitus eas omnes ſolus in præiudicium cæterorum conſequeretur[b]: ſi quidem ex iuris diſpoſitione pignoratitiæ illę emptiones rebus immobilibus non minùs quàm patrimoniales reditus annui annumerari debent[c]. Sic penſiones annuatim Eccleſiæ præſtari ſolitæ, iiſdem ſolemnitatibus & priuilegiis, quibus cætera immobilia, cenſentur[d].

SENATVS Prouiſorio iudicio pignoratitias acquiſitiones inter immobilia recenſeri & inter fratres diuidi oportere pronuntiauit[e].

An auo liceat exhæredare nepotes qui ex eo matrimonio nati ſunt, quòd filius circa patris conſenſum contráque eius voluntatem contraxerat.

CAPVT IX.

TITIVS cùm plures liberos haberet, reſciuit Seiū filium primogenitū adoleſcentulæ cuiuſdam amore captū de contrahēdis clàm cum ea nuptiis cogitare: Pater filiū in ius vocat: Fi-

a *L. ſi ſeruus §. vlt. ff. de ſtipula. ſeruorū. l. qui balneum & l. qui potior. ff. qui potiores in pignore.*

b *Molinæus in conſuet. Pariſ. tit. 1. §. 11. num. 18.*

c *Authent. de alienat. & emphyt. §. 1. Et authen. de nō alien. reb. eccl. §. vult igitur l. fin. §. præterea de iure dotium. l. iubemus. C. de ſacr. Eccl.*

d *Cap. quærelā extr. de electione.*

e Arreſt du 23. iour d'Aouſt 1585. entre Claude de Mōdamer appellant, & Pierre du Mortier inthimé, par lequel il eſt ordonné qu'il ſera informé par turbes ſur la commune vſance, & cependant il eſt ordonné que tels contracts pignoratifs comme immeubles ſeront partagés entre les freres.

lio

ſio abſente & contumaciter non comparente pater coram iudice proteſtatur inuito ſe & diſſentiente filiũ nuptias contrahere velle. Eadémque proteſtatione paternum hoc ſuum iudicium pronuntiat: ſi filius mulierculam illam in vxorem ducat, eum *ex-nunc prout ex tunc* exhæredare. Iuuenilis feruor & amoris illecebræ ànimos amantium officij immemores à patria pietate auocare ſolent. Seius itaque neglecta patris prohibitione cum amaſia ſua nuptias contrahit: Et cùm matrimonium integro biẽnio duraſſet, Seius relictis duobus liberis deceſſit. Titius pater poſt Seij filij mortem, teſtamentũ condit, quo declarat ſe filium olim exhæredaſſe ob nuptias violata pietatis paternæ reuerentia cõtractas. Itaque nolle liberos ex eo matrimonio procreatos agnoſcere, ſed continuata prioris illius exhæredationis voluntate ſe eos exhæredes ſcribere, cæteris liberis hæredibus inſtitutis. Nepotes exhæredationem nullam eſſe & non iure factam contendunt.

PRO LIBERIS CONTRA NEPOTES. Nõ hæc priuatos tantùm, qui de bonis Titij litigãt, diſceptatio tãgit: Sed publica eſt & cõmunis omniũ cauſa, quotquot aut iam patres ſunt, aut in poſterum legitima futuræ prolis expectatione torquentur. Exhęredatio enim ſummum eſt patriæ poteſtatis fulmen, quo ceſſante irritus fiet paternæ reuerentię honos, nec vllus læſę pietatis vindex ſupererit. Diuus Ambroſius, *Vſu humano* (inquit) *hereditatis pecuniariæ gratia facit, vt venerabiliora fiant iura pietatis. Quia hoc quoque plus defertur parẽtibus: ne læſa pietas patris vlciſcatur ſe exhæredatione vel abdicatione contumacis pignoris* [a]. Patres olim ius vitę ac necis in filios habebant: Quod vbiq;

[a] D. Ambroſ. lib. 5. epiſt. 20.

a Cæſar li. 6.

ac maximè in Gallia locū habuit[a]. At deliciæ ſequē tis ſeculi & corrupti poſteritatis mores ius illud patrium hebeſcere & minui voluerunt: ac nullā aliam parentibus in filios pœnam reliquêre præter exhęredādi ius & abdicationis poteſtatē. Quintilianus, *Fulmē iſtud patrū aduerſus ferociā adoleſcentiæ datū eſt, aduerſus filios qui peccare plus poſſunt*[b]. Lex aduerſus iudicium patris non facilè inquirit, & hanc paternæ iræ legitimā pœnam vix aliter quàm magnis rationum momentis pronuntiari pręſumit. *Veriſimile non eſt* (inquit Cicero) *odio fuiſſe parētı filiū ſine cauſis multis & magnis & neceſſariis*[c]. Hiſtoria ſacra pias & flebiles has parentis voces refert, qui etiam à filio expulſus cùm de regio ſtatu ambiguus certaret: tamen reſcita filij morte, *Quis* (inquit) *mihi tribuat vt ego moriar pro te*[d]? *Pater* (inquit Seneca) *niſi magna & multa iniuriæ patiētiā euicerint, niſi plus eſt quod timet quàm quod dānat, non facilè accedit ad decretoriū ſtylū*[e]. Legitimā eſſe exhęredationis cauſſam cùm in contrahēdo filij matrimonio neglectus eſt patris cōſenſus, iura declarant[f]: & regia Henrici ſecundi conſtitutio confirmauit. Titius filium Seium in ius vocauit: & in abſente cùm patrio iure animaduerteret, eū corā iudicę exheredauit: Idq; ante contractas nuptias. O contumacem filij impietatē & irreuerentiā, quę nec patris ira, nec metus exhęredationis continere in officio potuit: & cùm attentati necdum admiſſi flagitij pœnitere liceret, ille tamen patrię maieſtatis minas ſpreuit. Itaque pater omnem exinde filij cogitationē abiecit, neque exhæredationē poſt nuptias contractas repeti neceſſe exiſtimauit, cū exhæredationi olim in iudicio propoſitę hęc verba adiecisſet *ex nunc prout extūc*. Quę verba

b Quintil, decla. 259.

c Cicero in orat. pro Roſcio Amerino.

d Regū lib. 2. cap. 18. in fin.

e Seneca lib. 1. de Clementia. cap 14

f Nouella 115. ut cùm de appell.

verba Doctores præſentem vtroque tẽpore effectũ habere aſſerunt [a]. Nã & hæc ſtipulatio *ab hac die* ſiue *ex hac die* quoties interpoſita eſt, præſentẽ eſſe eius effectũ Africanus reſpondet [b]. Exhæredationẽ nepotes obiiciunt ſub conditione fieri non poſſe: Sed hoc de conditione caſuali intelligẽdum eſt. At hæc, quæ poteſtatiua erat, propè conditio non fuit, quippe quę effectũ non aliunde ſumeret, quàm ab arbitrio & voluntate eius qui exhæredabatur, ſi illicitas nuptias ſpreto patre contraheret [c]. Deinde exhæredare eſt ab hęreditate ſua aliquem excludere & ſuccedẽdi iure priuare. Satis eſt ergo dummodo exhæredatio fiat ante mortem ſupremo teſtatoris iudicio. Mortem autem non Seij filij, ſed Titij patris attẽdimus. Neque enim de bonis Seij, ſed de hæreditate Titij agitur. Itaque Titius tam mortuo quàm ſuperſtite filio legitimã exhæredationis condemnationem ſupremis tabulis adſcribere potuit, nec fuit neceſſe teſtamenti & iudicij ſui tabulas viuo ſe publicarę. Verùm quia in iſta cauſa hoc vnum perpetua obiectione in quæſtionem venit, AN nepotes ab auo ex patris delicto exhæredari poſſint, conueniens eſt, vt diluatur & ſoluatur hic obiectionis nodus, tria potiſſimùm ſpectari. 1. Nepotes iſtos non eſſe legitimos Titij nepotes. 2. Exhæredato filio nepotes ex eadem exhęredationis cauſa poſſe excludi. 3. Nepotes iſto caſu ex patris delicto lege permittente poſſe exhęredari. QVOAD primùm attinet, Paulus ait non videri iuſtum filium, qui ex eo matrimonio natus eſt cui pater non conſenſit [d]. Cùm enim lex de matrimonio ſeruatis iuris præceptis celebrando agit, hoc primùm deſiderat vt contrahendis nuptiis parentum conſenſus acce-

a Gloſſa in clement. nolentes in verb. extũc de hæreticis.

b l. 64. huiuſmodi ſtipulatio. ff. de verb. oblig.

c l. 4. C. de inſtit. l. 4. ſuus cum leg. ſequẽte ff. de hære. inſtit.

d l. Paulus ff. de ſtatu hominum.

dat [a].Hoc indicat Ouidius cùm de Pyrami & Thiſbes amore agit, *Tedæ quoque iure coiſſent, Sed vetuere patres.* Tertullianus, *Nam nec in terris filij ſine conſenſu patrum ritè, & iure nubent* [b]. Apuleius, *Impares nuptiæ* (inquit) *& prætereà in villa ſine teſtibus & patre non conſentiente factæ legitimæ non poſſunt videri, ac per hoc ſpurius iſte naſcetur* [c].In nuptiis Leandri Poeta infauſtum hoc præcipuè notat, οὐχ ὑμέναιον ἄσε πατὴρ ϗ πότνια μήτηρ [d]. Canoniſtæ autem præſentiam parentum poſtulante publica honeſtate adhiberi monent [e]: & ſi adhibeatur, officioſam filij pietatem laudant: atque vt ait Tertullianus *magis honotem refert lex nuptiarum vbi habet & pudorem* [f].Non tamen præſentiam parentum neceſſariò requiri exiſtimauerunt: vt matrimonium ſit nodus Gordius qui non diſſolui, ſed abſcindi & ſola morte dirimi queat. Itaque ex tali matrimonio procreata proles, legitima quidem fuit defuncti Seij, ſed non fuerunt legitimi nepotes Titij aui, quo inuito ac reluctante Seius nuptias contraxit. Neque enim ſuus hæres adnaſci potuit auo inuito, ſi is nuptiis filij nō conſenſit [g].In bonorum quæſtione hoc primùm conſtare debet, aliquem filium eſſe vel nepotem: Sed ſi hoc non conſtet aut certè aliquid obſit, ne quidem alimenta decernentur ex Senatuſconſulto Plautiano [h].Nam & ſi nepotes iſtos veros eſſe & legitimos Titij nepotes fateamur, tamen quibuſcunque caſibus filius exhæredari poteſt, nepotes ex eadē exhæredationis cauſa poſſunt exhæredes ſcribi. Nepos enim non aliter habet querelam inofficioſi, niſi apertiſſimè doceat patrem nō fuiſſe iure exhæredatū [i].Nemo autem dubitauerit Seium iure & lege permittente potuiſſe exhæredari. Quinetiam ſi hæc

fecunda

a l. 2. ff. de ritu nuptiarum. l. nec filiū. C. de nuptiis.

b Tertull. lib. 2. adv. vxorē in fine.

c Apuleius lib. 6. de aſino Aur.

d Muſæus in Leādro.

e can. honorantur 32. quæſt. 2.

f Tertull. lib. de Monogamia.

g l. in bello. §. medio tēpore. ff. de captiuu & poſtlim. reu.

h l. ſi quis à liberis. §. ſi vel parēs. ff. de liber. agnoſc.

i l. ſi quis ſi tium. C. de inoffic. teſtam.

ſecunda ratio ceſſet, Tertium illud excutiamus, an hoc caſu nepotes ex delicto paterno plecti & abdicari potuerint. Vlpianus quæſtionem hoc ex profeſſo tractauit. *Si*(inquit) *emancipatus filius uxore non ex voluntate patris ducta filium fuerit ſortitus. Dein nepos patre iam mortuo ad bonorum poſſeſſionem aut velit venire, admittendus eſt ad eam.* Addit poſtea Vlpianus, *Nam & ſi tam ignominioſam duxerit vxorem filius, vt dedecori ſit tam ipſi quàm patri mulierem talem habere, dicemus & ex ea natum ad bonorum poſſeſſionem aui venire: Cùm poßit auus iure ſuo vti, eúmque exhæredare. Nec enim minus in hoc nepote is, qui de inofficioſo cogniturus eſt, merita nepotis quàm patris eius delicta perpendet* [a]. Ergo ex Vlpiani ſententia & auus nepotes exhæredat, & in exhæredationis cognitione attenditur delictum patris, qui indignas nolente patre nuptias contraxit. Indignæ nuptiæ, imò & ignominioſæ cenſeri debent quæcunque à patre tales iudicantur. Itaque aduerſus hos nepotes illud Calphurnij vſurpari poteſt, *In iſtis pueris neſcio quid ſit indignius, vtrum patri origo quòd eſt dubia, an matris origo quòd certa eſt* [b]. Quemadmodum autem in inceſtis & illegitimis nuptiis lex non ipſas tantùm nuptias improbat, ſed & filios inde procreatos omni ſuccedendi iure priuari vult [c]. Sic etiam nepotes ex nuptiis renuente patre contractis natos reiici conueniens videtur. Nam Imperator Alexander ita reſcripſit, *Si* (inquit) *pater mariti quondam tui cognitis nuptiis veſtris non contradixit, vereri non debes ne ſuos nepotes non agnoſcat.* Si non contradixit (inquit). At verò Titius contradixit, & quidem apud iudicem: *Oſtendens* (ait Seneca) *quàm inuitus aſpero remedio*

a *l. 3. §. ſi emãcipatus ff. de bonorum poſſeſ. contra tabulas.*

b *Calpurnius decl. 30.*

c *l. ſi quis inceſti & auth. inceſtas. Cod. de inceſtis nuptiis.*

manus admoueat:in cuius animo nihil hoſtile, nihil aſperum eſt[a].Paterna pietas pro liberis conſilium capit, nec pater temerè in filium ſæuire præſumitur. Dicet aliquis,quid paruuli commeruere nepotes [b]? Eadem ratione dicere liceat, quid delinquere poteſt poſthumus,qui nondum natus in vtero eſt? Et tamen quibuſdam caſibus lex patri poſthumum teſtamento exhæredare permittit[c].Quinetiam ad parentum terrorem filij,etiam qui nihil deliquerunt, bonis paternis auitíſque priuantur [d]: atque ita filij odio paterno prægrauantur[e]: & filij ingrati liberti ſerui cenſentur [f].Ac plerumque pœna ad filios extenditur, cùm pater aliqua violati pudoris macula aſperſus eſt [g].Euripides deos refert, τὰ τῶν τεκόντων σφάλματα εἰς τοὺς ἐγγόνους τρέποντας. Horatius *Delicta maiorum immeritus lues Romane*. Tertullianus de Deo loquens, qui patrum delicta à filiis exigit, *Duritia populi talia remedia compulerat* (inquit) *vt vel poſteritatibus ſuis proſpicientes legi diuinæ obedirent. Quis enim non magis filiorum ſalutem quàm ſuã curat* [h]? Plerunque vbi pater deliquit, Deus non modò patrem,ſed & ipſos quoque filios puniri iubet[i].& parentum pœnas in filiorum tempus reſeruat:vt de pœnitentia Achab in ſacris ſcripturis refertur[lz].Plutarchus de ſera numinis vindicta rem iſtam pluribus exemplis illuſtrat. Sic & Glauco Epicidæ filio Spartano Regi, cùm peieraſſet,Pythia reſpondit commiſſæ periurio fraudis pœnas nepotes perpeſſuros[l].Cicero elegãter, *Nõ me fugit quàm ſit acerbum parentum ſcelera filiorũ pœnis lui, ſed hoc præclarè legibus comparatum eſt,vt charitas liberorum parentes amiciores Reipub.redderet*[m]. Itaq; nil mirũ ſi auo licere debeat ingrati & contumacis filij poſteritatem

a Seneca li.1. declemẽtia cap. 13.
b l. nec in ca.ſ.ff.ad leg. Iul. de adult.
c l.ſi poſthumos.ff. de li.& poſth. §.poſthumi ff.de exhered. liber. in Inſtitu.
d l.cùm ratio.ff.de bonis damna. l.1.Cod.de natur.libe.
e L. Quiſquis.C. ad legem Iul. maieſt.
f L. ſi manumiſſus.C de lib. & eorũ libert.
g L.diuo Marco.C. de quæſtio.
h Tertull. li. aduerſ. Marcionẽ.
i Ioſue cap. 7 & Regũ li.1.cap.21. & lib. 4. cap.23.
lz Regũ li. 3.cap.21.
l Pauſan. lib.2.in Corinthiacis.
m Cicero in epiſt.ad Brutum.

ſteritatem exhæredare. Nam Seij contumacia in ipſa nuptiarum coniunctione fuit. At ex ea coniunctione nolente & renuente Titio contracta, nati ſunt nepotes, qui ſi auo inuito adnaſcuntur, inanis certè erit filiorum exhęredatio, niſi etiam in perpetuum *ἀχαριςίας* monumentum exhæredationis pœna ad nepotes extendatur. Filius abdicari ſe non verebitur, ſi ſperet prolem ſucceſſuram. Neque enim aliò ſpectant patrum vigiliæ & induſtrij ſudores, quàm vt filiis & poſteritati opes & bona acquirant. Vos itaque parentes qui filios editis in ſpem legitimæ poſteritatis: eóſque tanta affectus charitate fouetis, videte quàm deinceps vilis erit poteſtatis veſtræ timor & veneratio, quàm ingrata patriæ maieſtatis conditio, quàm nullus paternæ iracundiæ metus, ſi illegitima contumacis filij poſteritas, irati & cõmoti parentis minas impunè aſpernari poſſit.

PRO NEPOTIBVS. Parentum maieſtas & veneratio pietatis & beneuolentiæ plena eſt, nihílque deſiderari poteſt patrio affectu charius, iucundius, aut amabilius. Quid ergo patrij doloris æſtum, tanquam numinis Iracundi minas, proponi attinet? *Nõ expedit habere inexorabilia peccatis atque erroribus numina*, inquit Seneca [a]. *Patria poteſtas* (ait Iuriſconſultus) *in pietate debet, non atrocitate conſiſtere* [b]. Quintilianus, *Pater erat: Nunquam hi affectus in tantum vincuntur odio, vt non ad naturam ſuam tamen reuertantur* [c]. Titius pater licet excanduerit, licet fulmen exhæredationis minatus ſit, non tamen verè aut abſolutè Seium filium exhæredauit; ſed inter dolorem & affectum dubius varias in partes animi ſui iudicia exercuit. Itaq. tria ſunt quæ recẽſeri & examinari neceſſe eſt: Primùm

a Seneca lib.1. de clement. ca.7.
b L. D. Adrianus. ff. ad legem Pompeiam de parric.
c Quintilianus decla. 322.

An Titius certo iudicio & perpetua animi voluntate Seium filium exhæredare voluerit: Deinde, An exhæredauerit: Tertium, An auo nepotes exhæredare, & quibus de cauſis liceat. Quo ad primum, Titius ante contractas nuptias Seium filium à tali coniugio reuocare deſiderauit: Hoc precibus, hoc minis & patria ſeueritate tentauit, & vxorem inſcio ſe & inuito duci ægrè tulit. Illud coram iudice prohibuit, & exhæredationem non tam fecit quàm proteſtatus eſt. Omnia denique egit, quibus filium à cogitatis nuptiis deterreri poſſe exiſtimabat. Nuptiæ tamen ſunt contractæ. Potuit quidem pater filium tunc exhæredare, ſed neque conſtante matrimonio exhæredauit, neque vlla exulcerati animi indicia poſt nuptias viuo filio protuliſſe perhibetur: Quin potius cùm videret nuptias non ampliùs reuocari poſſe, legitimam iram paterna clementia & manſuetudine diſſimulauit. Deceſſit ergo Seius nulla poſt nuptias facta exhæredatione. Poſt Seij obitum cæteri liberi importunis blanditiis & impia in paruos ſuggeſtione coactam exhæredationis teſtationem ab auo ſene & morituro extorſerunt. Pater qui grauiter offenſus filium non punit, perciſſe filio cenſeri debet. *Tunc præcipua eſt manſuetudinis laus, quum iræ cauſa iuſtiſſima eſt* (ait Plinius [a].) Pater ille apud Senecam, *fili* (inquit) *nonne ſæpè excandui, ſæpe reconciliatus ſum: ſæpè quod negaueram dedi* [b]? Itaque cùm Seius paternam pietatem contumaci nuptiarum voto violaſſet, potuit quidem pater eum poſt nuptias exhæredare: ſed cùm nullam irati animi voluntatem expreſſerit, laudetur hæc patris indulgentia. *Certè* (inquit Saluianus) *etiam ſi iuſtas ſuccenſendi cauſas parentes habeant, nihil*

a *Plinius li.9.ep.21.*

b *Seneca lib. 2. controu.3.*

nihil contingere eis fœlicius, nihil optatius poteſt, quàm vt ſic eis pro reatu filii ſatisfaciant, ne neceſſe habeant vindicare [a]. Patris damnatio magis indignãtis querela eſt, eiúſque qui damnationem ſuam irritam fieri gaudeat. Vt de patre naturali dicamus, quod de Deo, qui pater eſt cœleſtis, Tertullianus ait, *Cùm prouoluit hominem, magis releuat: cùm accuſat, excuſat: cùm condemnat, abſoluit* [b]. Titius exhæredationem minatus eſt, ſed non exhæredauit. Neque enim ante nuptias potuit filius exhæredari, vt nec ante commiſſum crimen quiſquam puniri poteſt: Poſt nuptias exhæredare noluit, quia cùm filij culpa reprehendi poſſet, ſed non deinceps emendari: Titius indulgentiam & affectum patris diſſimulatione & patientia teſtari, quàm nimis auſterum ſe & nulla reconciliatione placabilem præſtare ſatius eſſe duxit. *Pro magno peccato paulum ſupplicii ſatis eſt patri.* Diceret liceat cum Saluiano, *Pietas vicit, vis ſanguinis cõpulit: Natura ipſa quaſi amoris manus in ius ſuum traxit* [c]. Diuus Ambroſius Siſyniũ quendam multis laudibus commendat, quòd ignouiſſet filio qui contra patris voluntatem matrimonium contraxerat [d]. *Honeſtè enim pro reconciliando parentum affectu cuncta tentantur*, inquit ille [e]. Itaque Titius paterno affectu veniam filio indulſit. Neque enim aliter poſt nuptias ab exhæredandi voluntate animum reieciſſe præſumendus eſt. Nam vt ait Quintilianus, *nunquam leuiter excandeſcunt patres* [f]. Proximum eſt vt illud ſecundo loco excutiamus, An exhęredandi proteſtatio coram iudice ante nuptias facta, dici debeat exhæredatio. Exhæredationem purè, non autem ſub conditione fieri iura volunt [g]. Qui proteſtatur ſe exhæredaturum,

a Saluian. in epiſtola ad Hypatium & Quietam pag. 298.

b Tertull. lib. de pœnitentia.

c Saluianus li. 3. ad eccl. Cath. pag. 387.

d D. Ambroſius epi. 45.

e Saluianus in epiſt. pag. 295.

f Quintil. decla. 374.

g l. 3. § pure ff. de liber. & poſth. l. ſiquis Sempronium. ff. de hæred. inſtit.

non vtique exhæredat. Iudicialis illa Titij proteſtatio comminatio fuit, non pœna: neque enim pœna poteſt delictum præcedere. Comminatio autem ſola nihil per ſe operatur, nec ad damnationem ſufficit: vt in excommunicationis comminatione Canoniſtæ aſſerunt [a]. Comminationes, epiſtolas, & programmata auctoritatem rei iudicatæ non habere [b]. Atque illud eſt quod voluit Imperator, cùm ait cognitis demum nuptiis patris voluntatem aut contradictionem ſpectari [c]. Iudicem aliquem proponamus quidpiam ſub pœna capitalis ſupplicij prohibuiſſe. Si quis prohibitionem illam violauerit, an illicò abſque vlla alia damnatione ad ſupplicium trahetur? Non vtique: ſed cauſa denuò cognita reus peragetur, nec prius, quàm commiſſi criminis conuictus & damnatus fuerit, punietur. Sic pater ante celebratas nuptias proteſtatus eſt ſe filium exhæredaturum: Poſt crimen exhæredare potuit: ſed cum iniuria quæuis tacita vnius anni diſſimulatione remitti cenſeatur [d], æquitas ſuadet (quemadmodum lex in non diſſimili caſu interpretatur) vt exiſtimemus defunctum offenſam clementia ſua flexiſſe [e]. Saluianus eleganter, *Nihil de vltione perdit filio ignoſcens pater, quia fœlicius multo eſt & laudabilius ſuis aliquem etiam immeritò ignoſcere, quàm in ſuos etiam meritò vindicari* [f]. Poſtremum illud eſt, vt de nepotum exhæredatione tractemus, An auus eos exhæredare potuerit. Scio poſt nuptias nō exhęredato crimen in perſona Seij, qui ſolus deliquerat, pūnitum non fuit: An vindicabitur in perſona nepotum qui nihil deliquerunt? Obiiciunt defunctum Titium teſtamēto noluiſſe liberos Seij nepotes ſuos agnoſcere. Quaſi verò ex

a *Canoniſtæ in cap. relatum de iure patronatus & in c. is qui de ſentētia ex comm. in 6.*
b *Toto titulo Comminationes epiſtolas &c. lib. 7. C. titulo 57.*
c *D. l. ſi vt proponis. C. de nuptiis.*
d *l. non ſolum. §. 1. ff. de iniuriis.*
e *l. 5. in ipſius. C. familiæ erciſcunda.*
f *Saluianus in epiſt. ad Hypatiū & Quietam pa. 301.*

verò ex ſola aui voluntate pendeat, an nepotes legitimi ſint an illegitimi: cùm tamen ſola parentum aut aui profeſſio veritatem rei non immutet [a]. Romani Iuriſconſulti in hac eadem de nuptiis inuito aut inſcio patre contractis quæſtione, emancipatos filios ab iis, qui in ſacris familiæ erant, diſtinguere ſolebant [b]. Apud nos ius de nuptiis & de matrimonio eſt merè eccleſiaſticum, & ex diſpoſitione Canonica pendet. Canones parentum voluntatem & conſenſum adhiberi laudant, ſed hoc ad honeſtatẽ, non ad neceſſitatem requiri cenſent: nec matrimonium ſemel contractum amplius aut à parentibus aut ab aliis dirimi poſſe volunt, ne quos Deus coniunxit homo ſeparare queat [c]. Vt neque etiam raptor dici poſſit quicunque conſenſum eius habet quæ vxor ducta eſt [d], quamuis hoc lex ciuilis non admittat [e]. Quintilianus, *Si* (inquit) *licet aliquando etiam contra patris voluntatem ea, quæ alioqui repreſenſionem non merentur, filio facere: Nuſquam tamen libertas tam neceſſaria quàm in matrimonio eſt. Ego eligam cum qua victurus ſum, ego comitem laborum, ſolicitudinum, curarum ipſe perpendã. Quis enim amare alieno animo poteſt* [f]? Apud Senecam Latro primam quæſtionem fecit, An pater propter matrimonium filium abdicare poſſit, cum liberũ cuique huius rei arbitrium ſit [g]. Idem Quintilianus alio loco elegãter, *Quid tum?* (inquit) *Neſcis noſtri arbitrii eſſe matrimonia? Affectus noſtri nobis non ſeruiunt. Non potes efficere imperio, vt vel amẽ quã velis, vel oderim. Matrimonium verò tum perpetuum eſt, ſi mutua voluntate iungitur. Cum ergo quæratur mihi vxor, ſocia thori, vitæ cõſors, in omne ſeculũ mihi eligẽda eſt* [h]. Calliã Athenienſem multis laudibus à Græcis commendatum

a *l. non epiſtolis & l. non nudis Co. de probat.*

b *l. filius. ff. de ritu nup. l. Paulus. ff. de ſtatu hominum.*

c *Can. ſufficiat. 27. quæ. 2. can. noſtrates can. ſanctum 36. qu. 5.*

d *Cap. cum cauſa extr. de raptoribus.*

e *l. vnica. C. de raptis virginum.*

f *Quintil. decl. 257.*

g *Seneca lib. 1. controu. 6.*

h *Quintil. decl. 376.*

refert Herodotus, quòd filiabus ſuis maritum quē vellent eligere permiſiſſet [a]. Idémque à Danao filiabus ſuis conceſſum refert Pauſanias [b]. Apud nos ex iuris canonici diſpoſitione certiſſimum eſt ſolo coniugum conſenſu matrimonium fieri legitimum. Itaque iuſta fuit vxor quam Seius etiam renuente patre duxit: Iuſtæ nuptiæ: Iuſti & legitimi liberi qui ex eo matrimonio procreati ſunt: Eadémque iuris ratione legitimi cenſeri debent defuncti Titij nepotes. Itaque licet exhæredatum fuiſſe Seium proponeremus, non ipſa tantùm comminatione, ſed vera & abſoluta exhæredatione & abdicationis declaratione: Non tamen nepotum exhæredatio à Titio ſupremis tabulis facta valere & ſubſiſtere poteſt. In hac enim quæſtione ita diſtingui ex Iuriſconſultorum ſententia ſolet. Filius exhæredatus aut patri ſuperſtes eſt, aut præmoritur. Si patri filius ſuperuixerit, nepotes auo ſuccedere non poſſunt. Interiecta enim patris perſona eis obſtat. Si præmortuus fuerit, nepotes auo iure ſuo & iure ſanguinis ſuccedunt. Atque hæc filij, qui vel præmoritur, vel ſuperſtes relinquitur, diſtinctio ab ipſis Iuriſconſultis petita eſt [c]. Excutiamus ergo alterum illum caſum qui huic controuerſiæ conuenit, quandoquidem Seius pręmortuus eſt viuo adhuc patre Seio. Neque enim eſt dubium quin hoc caſu nepotes ſuo iure & adnaſcantur & ſuccedant: vt nec patris exhæredatio eis nocere aut præiudicium afferre poteſt. Hinc eſt quod in non diſſimili controuerſia Diui fratres ex Saluij Iuliani ſententia adhibito plurium Iuriſconſultorum conſilio reſcripſerunt, neque verbis, neque ſententia legis aut edicti Prætoris nepotem ex nota aut

a *Herodot. in Erato. lib.6.*
b *Pauſan. lib.3. in Laconicis.*
c *l. ſi quis poſthumos. §. ſi filium ff. de liberis & poſth. l. ſi ex patronis circa finem. ff. de bonis liber.*

aut perſona patris ſui excludi à bonis auiti liberti poſſe[a]. Idémque & ipſe Iuſtinianus in hac eadem filij exhæredati controuerſia voluiſſe videtur[b]. Vt & paſſim in iure quotieſcunque filius ſeu naturaliter ſeu ciuiliter deceſſit, nepos auo adnaſcitur[c]. Nepos enim filij locum ſubintrat[d]. Atque ideò nepos etiã ex perſona ſua ad querelam vocatur[e]. Atque huic quæſtioni conuenit quod Vlpianus, *Si qua pœna* (inquit) *pater fuerit affectus, vt vel ciuitatem amittat, vel ſeruus pœna afficiatur, ſine dubio nepos filii loco ſuccedit*[f]. Tũc enim gradus, nõ perſona repræſentatur: & in eo caſu eſt velut ſanguinis quædam continuatio. Iura autem ſanguinis nulla lege ciuili & nullo hominis facto dirimi vel mutari poſſunt. Ex his conſtat non obſtare nepotibus patris Seij exhæredationem ſi quæ ſit. Nullum ergo aliud supereſt impedimentum, niſi quòd auus proponitur ſuprema teſtamenti voluntate eos exhæredaſſe. Illud in iure cõſtat, ex alterius facto neminem poſſe exhæredari[g]. Itaque non potuerunt nepotes ex facto patris exhæredari. Sed & exhæredandi cauſa atque etiam exhæredationis effectus poſt Seij mortem ceſſauit[h]. (inquit Imperator) *ibi eſſe pœnam vbi & noxia eſt: Peccata ſuos teneant authores, nec vlterius progrediatur metus quàm reperiatur delictum.* Huic pro nepotibus deprecationi tria ſunt quæ addi poſſe meritò videntur. 1. Auorum erga nepotes affectus ratio. 2. Exhęredationis odium. 3. Alienę culpę excuſatio. Plinius Numidiam Quadratillam deceſſiſſe honeſtiſſimo teſtamento refert, quia hæredes nepotem & neptem inſtituerat[k]. Eadem ratione nos Ti-

a L. diui fratres. ff. de iure patron.
b Nou. 22. de nuptiis. §. ſoluto & §. ſequent.
c L. cùm auus. ff. de cõdit. & demonſt. l. cũ quis. ff. de in terd. & relegatis. Baldus & Doctores in l. qui ſuperſtites. ff. de acquir. hæred.
d L. 1. §. filium. ff. de bon. poſſ. cõtra tabulas l. ſi necem. §. ſi deportatus. ff. de bonis liber. l. fin. & ibi gloſſa. C. vnde liberi.
e L. ſi quis filium. C. de inoff. teſtã. l. 1. §. ſi pater. ff. de cõiung. cum emancipato liberis.
f L. ſi qua pœna. ff. de his qui ſunt ſui vel alieni iuris.
g L. paterfam. ff. de hæred. inſtit. l. ſi quis ſuo §. legis autem. C. de inoff. teſtam.
h L. Gallus. §. in omnibus. ff. de liberis & poſth.
i L. ſancimus. C. de pœnis.
k Plinius lib. 7. epiſt. 24.

tium inhoneſtiſſimo teſtamẽto deceſſiſſe dicemus, qui nepotes nullo ſuo crimine exhæredauerit. Aut in nepotes amor & affectus quo remotior, eo vehementior, ipſóque etiam interiecti patris interuallo vires acquirit. Aui per nepotum & pronepotum ſeriem ſibi etiam immortalitatem quandam ſpondent, & in nepotum perſona iterum in cunis vagire ſe & repueraſcere credunt. Venus filij Æneæ negligens, de nepote Aſcanio ſollicita eſt. *Liceat dimittere ab armis Incolumem Aſcanium, liceat ſupereſſe nepotem*[a]. Eleganter Seneca. *Habet*(inquit) *ſua iura natura, & hoc inter auum patrémque intereſt, quòd auo ſuos ſeruare liceret: Patri etiam occidere*[b]. Quin & ipſa iuris diſpoſitio patrem vetat donare filio naturali: at permittit auo donare ei qui nepos eſt ex filio naturali[c]. Auorum nomina nepotibus indita memorant Iuriſconſulti[d]. Andronicus Imperator nepotem ſuum Andronicum iuniorem tanto proſecutus eſt amore, vt eum cæteris ſuis liberis preferret, omnéſque potius quàm hunc vnum perire mallet[e]. Plinius in Domitij Tulli teſtamento omnia fuiſſe pietatis pleniſſima ait, quia filium hæredem inſtituerat & nepotibus legauerat[f]. Auus ille apud Senecam laudatur qui nepotem ex meretrice ſuſceptum adoptauerat[g]. Natura ab auis, quaſi iure ſuo, affectus vehementiam exprimit, vt Titius dum paruulos nepotes exhæredauit, contra naturam contráque ipſam στοργὴν φυσικὴν pugnaſſe videatur. *Quantò laudabilius eſt teſtamentum* (inquit Senator ille grauiſſimus) *quod pietas, fides, pudor ſcripſit: In quo denique omnibus affinitatibus pro cuiuſque officio gratia relata eſt*[h]? Quòd ſi in bonis patrenis magis dominij continuatio quàm recens filiorum

a Virgilius lib. 10. Æneidos. v.
b Seneca lib. 9. contro. 5.
c L. fin. C. de natural. liberis.
d L. 76. § cũ filius. § pater ff. de legat. 2.
e Niceph. Gregor. lib. 8. in princ.
f Plinius lib. 8. ep. 18.
g Seneca lib. 2. cõtro. 4.
h Plinius li. 8. ep. 8.

rum acquiſitio aut noua hæreditatis aditio cenſeri debet: Quantò magis odioſam exiſtimabimus exhæredationem, quæ filium à familia remouet, nec ſinit eſſe defuncti parentis hæredem? Solon parentibus hæredes extraneos inſtituere non aliter permiſit, quàm ſi legitimi liberi aut nepotes deeſſent[a]. Quod & inter Gothos obtinuiſſe memorat Procopius[b]. Antoninus Pius hæreditates eorum, qui filios haberent, repudiauit[c]. Parentes autem ex cõmuni voto liberis omnia parant[d]: ídque ratione naturali dictante[e], atque (vt dicebat apud Xenophontem Chryſantas) parentes hanc filiorum curam ſuſcipere ſolent, ne bonis & facultatibus deſtituantur, οἵ-τε πατέρες προνοοῦσι τῶν παίδων ὅπως μήποτε αὐτοὺς τ' ἀγαθὰ ἐπιλείψῃ[f]. Poſtremum illud eſt vt breuiter inquiramus, qualis eſſe poſſit ea iuris legúmque æquitas, quæ parentum crimina, errores, & delicta in liberorum caput reiici & puniri ſuadet. Seneca, *Nihil eſt iniquius* (inquit) *quàm aliquem hæredem paterni odii fieri*[g]. Acerbum eſſe ait Iuriſconſultus filium ex delicto patris puniri, eíve maculam inuri[h]. *Ferrétne* (ait Cicero) *vlla ciuitas latorem iſtiuſmodi legis, vt condemnaretur filius aut nepos ſi pater, aut auus deliquiſſet*[i]? Quid enim commeruerunt paruuli iſti nepotes qui exhæredantur, *Crimine quo parui crimen potuere mereri*[k]? Deliquit pater, proteruus fuit, inobediens, & contumax pietatem paternæq. prohibitionis minas violauit: Quid hoc nepotes reſpicit? An nõ ſæpè pater improbus filios edit probos, obſequentes, pios, & religioſos? Lauſus impij Mezentij filius à Virgilio commendatur. Pericles Athenis fuit, ἐναγοῦς οἰκίας. Pompeius magnus, deliciæ populi Romani, Strabonem pa-

a Plutarc. in Solone.
b Procop. lib. 8.
c Capitolinus in Antonino Pio.
d l. penult. de bonis libert.
e l. cùm ratio. ff de bonis damn.
f Xenophon lib. 8. Cyropæd. in princ.
g Seneca lib. 2 de Ira cap. 34.
h l. crimen ff. de pœnis. l. 2. C. de lib. & eorũ liberis.
i Cicero li. 3. de natura deorum.
k Lucanus lib. 2.

trem habuit, οὐ τὸν νεκρὸν Ῥωμαίων δῆμος ὑπὸ μίσους ἐξέβαλε καὶ κατεπάτησε[a]. Necnon etiam Homerum laudemus dicentem, οὐ γένετ' ἐκ πατρὸς πολὺ χείρονος υἱὸς ἀμείνων παντοίην ἀρετήν. Iniquiſſimum ergo fuerit peccata parentum filiis imputari, & ex paterni ſceleris pœna filiorum damnationem præiudicari canones noluerunt[b]. Attagini Thebani, qui fœderis cum Xerxe initi primus author fuerat, liberos Pauſanias ob ſcelus paternum etiam in tanto læſæ maieſtatis crimine puniri vetuit[c]. *Vicit ſententia leni.r* (inquit Liuius) *vt vnde culpa orta eſſet, ibi pœna cõſiſteret*[d]. Titius nepotes ex crimine Seij patris exhęredauit. At vterque infans nullius delicti conſcius & particeps fuit: atque eorum natu maior vix dum bimus erat tempore exhæredationis. *Quid puer admiſit tã paucis editus horis. Quo læſit facto vix benè natus auum?* Eleganter Saluianus, *Infœlix prorſus & miſeranda eorum conditio, qui auos ſuos ex parentum primum reatu cœpit agnoſcere*[f]. Quintilianus, *Quid* (inquit) *hæc ætas committere potuit tanta animaduerſione dignum? Lex abdicationis aduerſus ferociam iuuenum conſtituta eſt: Hæc verò infirmitas adeò nocentis nomen non recipit: vt vix recipiat innocentis*[g]. Itaque Senatus nepotum iſtorum infantiæ miſereatur, nec paternum crimen eis obſtare ſinat. Aliena non inuadunt, ſed auita bona ſibi adiudicari tam ex naturali ratione, quàm ex iuris & æquitatis fauore poſtulãt.

SENATVS nulla exhæredationis habita ratione, nepotes ad aui ſucceſſionem admitti voluit[h].

a Plutarc. de ſera numinis vindicta.

b can. vndecunque, & per totam diſt. 56 diſtinct. can. crimen & can. non imputantur 1. quæſt. 4.

c Herodot. lib. 9.

d Liuius lib. 28.

e Ouidius in epiſt. Can. Mac.

f Saluianus in epiſt. ad Hypatium & Quietam pag. 296.

g Quintilian. declam. 279.

h Arreſt donné au profit de Damoiſelle Marguerite de Neſdes tutrice de ſes enfans demandereſſe, pour laquelle i'eſtois Aduocat, cõtre Maiſtre Iean Marſollier & Iacques Denyon deffendeurs, au rapport de M. Spifame. & fut l'arreſt prononcé en robbe rouge, par M. le premier Preſident de Harlay le Samedy 22. de Decembre 1584.

De

De teſtamento nuncupatiuo tempore peſtis facto: Et de regia Conſtitutione Molinæis lata.

CAPVT X.

POST obitum Titiæ, quæ ſæuiẽtis peſtilentiæ tempore deceſſerat, magna de bonis eius contentio inter Seium & Meuium exorta eſt. Hic defunctæ pater: Ille maritus erat. Pater hæres legitimus ſucceſſiſſe ſe filiæ inteſtatæ dicebat: Maritus Titiã vxorem teſtatam deceſſiſſe aſſerit, ſéque ab ea hæredem inſtitutum. Teſtamentum quidem ſcriptum nullum extabat: Sed omnis partium contentio in eo verſabatur, an teſtamenti non ſcripti probatio per teſtes fieri lege permittente poſſet. Obſtare enim videbatur cõſtitutio à Rege Carolo nono Molinæis lata anno 1566. qua ſancitum eſt vt in negotiis, quæ centum librarum Turonenſium valorem excedunt, veritas ſolemni tantùm ſcriptura, non autem per teſtes probari debeat. Seius maritus dum vult probationem facti fauore multo commendare, affirmat Titiam vxorem cùm ſe peſtiferi & lethalis morbi tabe infectam cerneret, ac de ſalute deſperaret, palàm dixiſſe velle ſe teſtari hæredémque maritum inſtituere. Accerſitur ex defuncto mandato notarius, qui ritè ſupremam languentis voluntatem ſolemnibus tabulis exciperet. Notarius magno contagionis metu accedere recuſat. Tum verò Titia palàm multis præſentibus Seiũ maritum bonorum omnium hæredem nuncupat. Hæ facti circunſtantiæ à Seio proponebantur: ſed

veræ eſſent an non, iudicibus ante probationem liquere non poterat. Illud vnum à Senatu iudicari oportebat, An deficiente ſcriptura probatio per teſtes admitteretur.

PRO SEIO MARITO. Veritatis probatio non aliis ingrata aut inuiſa eſſe ſolet, quàm qui vel bonam fidẽ fallere, vel ſupremas teſtantium voluntates eludere aut calumniari nituntur. *Agitur* (inquit Seneca) *de iure teſtamentorum, quorum interit omnis poteſtas ſi viui neglexerint imperia mortuorũ*[a]: *In publicis actis*(ait Cicero) *nihil eſt lege grauius, in priuatis firmiſſimum eſt teſtamentum*[b]. Quintilianus, *Et in more ciuitatis* (inquit) *& in legibus poſitum eſt, vt quoties fieri potuerit, defunctorum teſtamento ſtetur: Idque non medіocri ratione. Nec enim aliud videtur ſolatiũ mortis quàm volũtas vltra mortẽ*[c]. Probationes eius teſtamenti, de quo agitur, ſola regię conſtitutionis cõſideratione reiiciuntur: conſtitutionis (in quam) odioſæ quæ probationum libertatẽ vetando perfidiam fouet, fidémque malam, modò ne ſcripto prodatur, impunitate propoſita aſſerit. Quintilianus eleganter, *miſera hercule conditio mortalitatis, quãdo omnibus iã quæ agimus, videtur opus eſſe teſte*[d]. At quàm miſera eſt hoc ſeculo fidei publicæ cõditio, quando ne certa quidem teſtium aſſertione exe qui promiſſa & perfidiam vindicare permittitur? Liceat ergo paſſim promittere fidémque non ſcriptam violare nullo contentionis initæ aut præſtiti iuriſiurandi vinculo. Liceat teſtantium mandata impunè contemnere, ſupremáſque defunctorum volũtates irritas habere. *Vtinam* (inquit Seneca) *nulla ſtipulatio emptorem vẽditori obligaret, nec pacta conuenta impreſſis ſignis cuſtodirentur: fides potius illa ſeruaret*

a Seneca lib. 3. controu. 9.
b Cicero 2. Philipp.
c Quintil. decla. 308.
d Quintil. decla. 312.

res & aquum colens animus. O turpem humano generi fraudis ac nequitiæ publicæ confeſſionẽ! Annulis noſtris plus quàm animis creditur[a]. Ægyptij probationes iu reiurando teſtium firmatas omnibus ſecuritatibus prætulerunt[b]. *Famæ ac fidei damna maiora ſunt quã æſtimari poßint* (inquit Liuius)[c]. Quintilianus, *fides ſupremum rerum humanarũ vinculum eſt. Sacra laus fidei inter hoſtes ſacra inter piratas: Magnæ etiam apud malos auctoritatis*[d]. *Fidem qui violat* (ait Cicero) *oppugnat cõmune omnium præſidiũ, & quantũ in ipſo eſt, diſturbat vitæ ſocietatem*[e]. Olim fidei veneratio non alias ſecuriores ſolemnitates deſiderauit, quàm vt pacta conuenta ſolemni & ſacroſancta iuriſiurandi religione firmarentur. Sub Numa pietas fecit (teſte Liuio) vt fides ac iuſiurandum, propulſo legum ac pœnarum metu, ciuitatem regerent[f]. Gellius, *Omnibus quidem* (inquit) *virtutum generibus exercendis colendiſque populus Romanus è parua origine ad tantæ amplitudinis inſtar emicuit: ſed omnium maximè ac præcipuè fidem coluit ſanctãque habuit tã priuatim quàm publicè. Nullũ vinculũ*[g] (ait Cicero) *ad obſtringendam fidem iureiurãdo maiores arctius eſſe voluerunt. Id indicant leges 12. tab. Indicant fœdera quibus cũ hoſte deuincitur fides: Indicant notationes animaduerſionéſque Cenſorum, qui nulla de re diligentius quàm de iureiurãdo iudicabãt*[h]. Sed nũc verè cũ Apuleio dicere poſſumus meritò, nullã fidẽ in vita reperiri, quia ad manes iã & mortuos odio perfidię noſtræ demigrauerit[i]. Hæc aduerſus Regiæ conſtitutionis iniquitatẽ breuiter dixiſſe ſufficiat, ſi quidem nullo honeſto & probabili rationum momẽto ſubnixa apertã violatæ fidei impunitatem præſtat. Honeſtius erat à quibuſdam fidem falli quàm

a *Seneca lib. 3. de beneſ. cap. 1.*
b Diodor. *Sicul. lib. 2.*
c *Liuius lib. 3.*
d *Quintil. decla. 343.*
e *Cicer. pro Roſcio.*
f *Liuius lib. 1.*
g *Aul. Gellius lib. 20. cap. 1.*
h *Cic. lib. 3. Offic.*
i *Apuleius li. 4. de Aſino Aur.*

ab omnibus perfidiã timeri. Itaque iniqua eſt & odioſa conſtitutio illa, quæ obligationum & promiſſionum vinculum non ex fide bona, ſed ex ſcriptura ſola metitur: dum probationes omnes non ſcriptas, ſi centum libras excedant, excludit & reiicit. At verò conſtitutionem ad teſtamenta referri & extendi, vt ea ratione defunctorum voluntates liberè & impunè fraudare liceat, impium eſt & iniurium. Verùm licet vtrumque hoc admittamus, & conſtitutionem ęquam eſſe & ad teſtamena extẽdi: Non tamen in hac cauſa conſtitutioni locus eſſe poteſt. Scriptum ſolemne requiritur, atq; actuarij ſcribęve publici annotatio deſideratur, quoties ſcribarum facultas aut notariorum copia ſuppetit. At defuncta Titia notarium accerſiri iuſſit: Accitus notarius accedere per timorem contagionis nõ eſt auſus: Sciebat enim quàm ſit morbus iſte periculoſus & pręſentaneus. *Cauendum eſt* (inquit Seneca) *ne corruptis iam corporibus & morbo flagrãtibus aſsideamus, quia pericula trahemus afflatuq; ipſo laborabimus*[a]. Itaque Titia cùm videret nullũ reperiri notarium qui aduerſus metum morbi interritus ad excipiendum teſtamentum veniret, id fecit quod Senecam feciſſe narrat Tacitus, *Poſcit* (inquit) *teſtamẽti tabulas: Denegante centurione conuerſus ad amicos vltima ſua mãdata & ad flentes ſolatia refert*[b]: Sic Titia cùm literas neſciret, & notariorum copia deſtitui ſe cerneret, ad pręſentes conuerſa Seiũ coniugem chariſſimum bonorum ſuorum hęredem nuncupat. Non eſt exiſtimandum regiam conſtitutionem aliquid quod pręſtari non poſſet exigere voluiſſe. Dicere liceat cum Quintiliano, *Id vobis iudices facillimè perſuaderi poterit, ſi nõ tã iniuſtos, neq; tam*

a Seneca de tranquillit. animi cap. 7.

b Tacitus lib. 15. Annal.

tam imprudẽtes exiſtimatis legũlatores fuiſſe vt neceſſitate præſtringerent ea quæ præſtari nõ poſſent [a]. *Neceſſitas eſt* (inquit Seneca) *quæ nauigia iactu exonerat: Neceſſitas eſt quæ ruinis incendia opprimit: Neceſſitas eſt lex temporis* [b]. Sic horum ciuilium tumultuum tempore in iis ciuitatibus, in quibus ex cauſa rebellionis notarij publica authoritate deficiebantur: Iudicatum eſt teſtamentum à filio in patris fauorem conditum, & à notariis, qui cùm rebelles eſſent priuati erant, exceptum, ſolemne quidem nõ cenſeri. Tamen probationem eius per teſtes fieri Senatus permiſit [c]. Nam quoties legi vel conſtitutioni ſatis fieri impoſſibile eſt, & præſens aliquod periculum aut vis maior caſus-ve aliquis obſtat: Æquum eſt legis rigorem & ἀκρίβειαν temperari. Vt quibus caſibus ſcripturæ ſolemnis facultas deficit, probationes etiam qualeſcunque admittantur. Scriptura ipſa nullum voluntati pondus affert. Cur verò ſola notarij vnius manus plus fidei & authoritatis ſibi vindicaret quàm iuratæ plurium teſtium aſſertiones? Ac maximè in teſtamentis diſpoſitiones qualeſcunque ſeu ſcriptas ſiue non ſcriptas admitti conſtat. Hæc enim ſunt Imperatoris verba, *Per nuncupationem quoque, hoc eſt ſine ſcriptura teſtamenta valere ſancimus, ſi ſeptem teſtes ſimul vno eodémque tempore collecti teſtatoris voluntatem vt teſtamentum ſine ſcriptura facientis audierint* [d]. Hoc autem locum habet, *Nullo* (inquit lex) *diſcrimine neque in maſculis neque in fœminis* [e]. Leo autem Imperator, *Sancimus* (inquit) *licere tribus teſtibus præſentibus extremam voluntatem ſine ſcripto pronuntiare* [f]. Nuncupatiua iſtiuſmodi teſtamenta paſſim in vſu fuiſſe Plinius teſtatur [g]. Atque hoc eſt quod Cicero vocat teſtamentum face-

a *Quintilianus decl.* 249.

b *Seneca lib.* 4. *controu.* 4.

c Par arreſt donné le Ieudy 14. de Mars 1591. Duretplaidant pour Eſtienne Chauueau appellãt & moy pour Iacques Beloce & conſors inthimez.

d *l. hac conſultiſſima §. per nuncupationem l. in teſtamentis ſine ſcriptis Co. de teſtamentis.*

e *l. decreti. Cod. qui teſtam. facere poſſunt.*

f *Nouella Leonis* 40.

g *Plinius li.* 14. 22.

te ſine libra & tabulis [a]. Voluntas eius qui de rebus ſuis diſponit, non minùs voluntas eſt, ſi ſolis teſtibus conſtet, quàm ſi ſcripto ſolemni conſignata exhibeatur. Neque enim ſcriptura ſupremas tabulas commendat, ſed mens teſtatoris vltimáque voluntas, quam etiam ex ſolo nutu & nuda animi demonſtratione lex colligi iubet. Iuſtinus teſtatur Alexandrum præcluſa voce annulum digito exemptum Perdiccæ tradidiſſe: vt etſi non voce nuncupatus hæres, iudicio tamen electus eſſe videretur. Conſtantinus voluntatem defuncti patris etiam non ſcriptum de Athanaſio reuocando obſeruari & executioni mandari iuſſit [c]. Plinius, *Legē mihi dixi* (inquit) *vt defunctorum voluntas etiam ſi iure deficiantur, tamen quaſi perfectas tuerer* [d]. Idémque Plinius alio loco, *Solemus religioſiſſimè cuſtodire defunctorum voluntatem, quàm bonis hæredibus intellexiſſe pro iure eſt. Neque enim minus apud nos honeſtas quàm apud alios neceſſitas valet* [e]. Quintilianus, *Libet* (inquit) *ſcrutari etiam defuncti voluntatem, qua nihil potentius apud nos nihil noſtro animo ſacratius eſſe debet* [f]. Hinc eſt quod lex ciuilis voluntates defunctorum ſemper ratas eſſe velit, ſiue ſolemnitatum defectus, ſeu verborum ambiguitas arguatur [g]. Suprema illa decedentium voluntas primum locum obtinet [h]. Quintilianus, *Intereſt ſupremæ hominis voluntati legem fauere, vt quòd de bonis ſuis conſtituit in ſupremis dominus, fecerit iure* [i]. Quòd ſi Meuius & probationes teſtium reiici, & defunctæ voluntatem contemni velit: illi, quod à Cicerone Verri obiici poterit. *Solus tu* (inquit) *inuentus es, cui non ſatis fuerit corrigere voluntates viuorum, niſi etiam reſcinderes mortuorum* [lz]. Defunctorum

a Cicero lib. 1. de oratore.

c Iuſtin. li. 12.

c Hiſt. Tripart. lib. 4. cap. 2. epiſt. 16.

e Plinius li. 4. epi. 10

f Quintil. decla. 311.

g l. quiquar tam ff. de legat. l. liberorum. §. quod tamē Caßius. ff. de legat. 3.

h l. non aliter. ff de legat. 3. l. in conditionibus. ff. de condit. & demonſtr. l. cū precibus C. de prob.

i Quintil. decla. 264.

lz Cicer. In 3. Verrem.

ctorum honos eorúmque perpetua veneratio non ficṫas deſiderat lachrymas, ſed in ſupremæ voluntatis executione conſiſtit: Non ſolemnis exequiarum pompa, non exquiſita ſepulchri magnificentia fidam & ſecuram amicitiæ memoriam conſecrat: Nihil magis ægrum morti proximum conſolatur, quàm ſi ſuprema ſua mandata obſeruari ſperet, & vltimæ voluntatis commendationem pio affectu poſt mortem coli confidat. *Non hoc præcipuum amicorum munus eſt* (dicebat Germanicus) *proſequi defunctum ignauo queſtu, ſed quæ voluerit meminiſſe, quæ mandauerit exequi*[a]. Ariſtoteles mortuorũ mãdata violare ſacrilegũ putauit. Viui ſi quid iuſſerũt, exequi aut ſe aut per ſe aut per alios poſſunt: At defuncti neque voces ſuas poſthumas iterare, neq; poſt cineres mandata exequi valent[b]. Itaque cùm ſola contagionis periculoſa labes præſénſque mortis metus, notarios ne accederẽt auerterit, credétne aliquis legem id fieri voluiſſe quod neque licuit neque præſtari potuit? *Quis credat* (inquit Quintilianus) *eius conditionis eſſe iura vlla vt aliquid non liceat & neceſſe ſit*[c]? Hinc eſt quod Imperator cùm ſeptem teſtes ad fidem teſtamenti non ſcripti faciendam deſideraſſet: Addit, *Sin autem in illo loco minimè inuenti fuerint ſeptem teſtes, vſque ad quinque modis omnibus teſtes adhiberi iubemus*[d]. Quo in loco Baldus in ſuprema eius, qui peſtis contagione affectus eſt, voluntate ſcripturam non exigit. Guido Pape hoc eodem caſu non alias aut maiores ſolemnitates requiri deſiderat, quàm illas quæ ab æquitate canonica in teſtamento ad pias cauſas condito, nulla ſcripturæ neceſſitate, requiruntur[e]. Plato legum ſeueritatem peſtilentiæ ingruentis

a Tacitus lib. 2. Annal.

b Ariſtoteles problematum ſectione 29. quæſt. 9.

c Quintil. decl. 249.

d l. fin. Cod. de teſtam.

e Guido Pape qu. 541. in f.

occaſione aut remitti & temperari, aut etiam aliquando reſcindi & immutari oportere cenſet [a]. Atque ipſa iuris diſpoſitio nullo non caſu, legitimam eſſe vult peſtis excuſationem [b]. Peſtilentiæ cauſas quidam ad aërios vapores referunt, qui corrupti ex terra exhalantur. Hinc eſt quod Seneca ait poſt magnos terrarum motus ſolere gigni peſtilentiam. *Nec eſt mirum* (inquit) *multa enim mortifera in alto latent. At aër ipſe qui vel terrarum culpa vel pigritia & æterna nocte torpeſcit, grauis haurientibus eſt: vel corruptus internorum ignium vitio cùm eſt longo ſitu emiſſus, purum hunc liquidúmque maculat & polluit, inſuetúmque ducentibus ſpiritum affert noua genera morborum* [c]. Iuriſconſulti ex impuro cloacarum halitu aërem ſæpius gigni peſtilentem affirmant [d]. Alij dæmonum malignitati morbi huius & tabis occaſionem aſſignant: Inter quos Tertullianus, Athenagoras, & Philoſtratus [e]. In illa grauiſſima peſte, quæ ſub Iuſtiniano Imperatore graſſata eſt (in qua ſingulis diebus quinque millia funerum, interdum etiam decem millia in ſola Byzantina regione à Procopio & Agathia recenſentur) phantaſmata dæmonum humana ſpecie apparebant: & cùm primùm quis peſte inficiebatur, ille ſe quaſi ictu aliquo percuti ſentiebat [f]. Sic etiam cùm Imperator Romanus ſenior palatium conderet, effoſſum eſt bouis marmorei caput: quod cùm fuiſſet ab iis, qui repererant, confractum & in fornacem iniectum, peſtis ab eo tempore numquam deſiit armenta boum per Romanam ditionem corrumpere & infeſtare [g]. Conuenientius fuerit peſtilentiæ morbum velut manum Dei formidare, vt piè credamus ex diuina ſcelerum noſtrorum vindicta pe-

ſtiferam

a Plat. li. 4. de legibus.
b l. licet. C. de locato & cond.
c Seneca lib. 6. natura. qu. c. 27
d l. 1. ff. de cloac.
e Tertull. in apoleg. c. 22. & Philoſtrat. in vita Apollon. Thyan.
f Procopius lib. 2. de bello Perſ. Agathias lib. 5. hiſtor.
g Cedrenus pag. 513.

ſtiferâ hanc tabem immitti. Itaque Romæ ſi quan-
do peſtis graſſabatur, ſolebant ſupplicationes indi-
ci, pacis Deûm expoſcendę cauſa. Romani ſub Nu-
ma vnam opem ægris corporibus relictam credi-
derunt, ſi pax veniáque à diis impetrata eſſet [a]. Li- a Liuius lib. 1.
uius peſtilentiam agris vrbíque illatam memorat,
haud dubia ira Deûm; quos peſtis arcendæ cauſa
placandos eſſe in libris fatalibus inuentum eſt [b]. b Liuius lib. 5.
Idem Liuius, *Sulpitio & Licinio Coſſ.* (inquit) *peſti-*
lentia fuit, & pacis Deûm expoſcendæ cauſa, tertiò poſt
conditam vrbem lectiſternium fuit [c]. Iuſtinus refert c Liuius lib. 7.
Carthaginenſes graui peſte afflictos aris impube-
res admouiſſe, illorum ſanguine pacem Deorum
expoſcentes [d]. Sic cùm Turcarum regio peſtifera
lue vexaretur, non aliud ſalutis remedium Turcæ d Iuſtin. li. 18.
inuenerunt, quàm ſi cruces frontibus impreſſas ge-
ſtarent [e]. Apud Tacitum referuntur miſeriæ plebis e Niceph.
peſte afflictæ cùm morbus in Campania magna lib. 18. eccl.
ſtrage graſſaretur: *Domus corporibus exanimis, Itine-* hiſt. ca. 20. in fin.
ra funeribus complebantur: Non ſexus, non ætas peri-
culo vacua: Seruitia perinde ac ingenua plebes raptim
extingui. Inter coniugum & liberorum lamenta, qui
dum aſſident, dum deflent, ſæpè eodem rogo cremaban-
tur [f]. Aduerſus hunc morbum varia plerique re- f Tacitus
media tradiderũt, ſed intuta & periculoſa. Pruden- lib. 16. Annal.
tiores fugam vnicum eſſe dixerunt remedium, ſi
quis longè ab ipſa contagione & ægrotis peſte la-
borantibus profugiat: Quo remedio nullum aliud
certius aut tutius eſſe conſtat. Seneca, *Aduerſus pe-*
ſtilentiam (inquit) *nihil prodeſt infirmitas corporis &*
diligens valetudinis cura. Promiſcuè enim imbecilla
robuſtáque inuadit [g]. Æger autem quicunque in vi- g Seneca
ſceribus ſuis vim peſtis ſæuire ſentiet, meritò po- lib. 3. de Ira cap. 5.

terit adſtantes iiſdem illis verſibus compellare, quos Thyeſtes graui dolore oppreſſus pronuntiabat, *Nolite hoſpites adire ad me illico iſtic, Ne contagio mea bonis vmbráve obſit, Tanta vis ſceleris in corpore hæret*[a]. Itaque cùm peſtis lethifero afflatu eos qui propè accedunt perdere ſoleat: non eſt mirum ſi notarij ad excipienda teſtamenta venire nolint & accerſiti officium ſuum recuſent. Quid autem crudelius proponi poteſt, quàm ſi ægrotis, qui etiam à ſuis, nedum à notariis deſeruntur, omnis teſtandi facultas adimatur? Quídve magis impium, quàm ſi ſupremas & poſthumas ſuas voces nullo poſt mortem effectu effundant. *Si non extorquet fidem prudentia, extorqueat ſaltem verecundia*, inquit Diuus Hieronymus[b]. Seius verò laudandum exhibuit coniugalis pietatis exemplar. Ille enim neglecta ſalute ſua non vxorem inter mortis imminentis pericula deſeruit, non peſtiferos mœrentis & morituræ anhelitus pertimuit: ſed vxoriæ infirmitatis ſollicitus fugientem chariſſimæ coniugis animam preſſis oculis & arcto amplexu retinere ſperauit. Vidit Titia vxor fletus & lamenta Seij cõiugis, ſupremámque mariti fidem ab omni metu vacuam: Vidit totius animi atque etiam corporis defectionem: & gemitus nullis ſuſpiriis, nullo dolore æſtimabiles: Voluit ſolemni vltimæ voluntatis teſtatione mutuum amorem rependere. Ingentes ſunt ignis legitimi vires: magnum eſt probare quibuſcum viuas, ſed maius eſt laudabilius ad extremum vſque vitæ momentum diligere quos ſemel elegeris. Titia ſine liberis decedens chariſſimum & fideliſſimum coniugem cæteris omnibus teſtamento prætulit, cùm ſciret quod ait Quintilianus

a Cicero 3. Tuſcul.

b D. Hier. ad Lætam li.2.epiſt.15

lianus, *mortem eſſe quæ de animis diceret verum, teſtamenta quibus omnem affectum fatemur*[a]. a *Quintil. decl.331.*

PRO MEVIO PATRE. Nihil adeò contrarium publicæ legum authoritati videtur, quàm ſi poſtquàm ſancitæ ſunt & ſolemniter in Senatu, promulgatæ, de earum æquitate diſputare liceat: & neceſſe ſit regiæ conſtitutionis vim rationibus & argumentis tueri. Seneca Platonem reprehendit, quòd legibus ſuis proœmia & rationes adiiceret. *Legem*(inquit)*breuem eſſe oportet, quò faciliùs ab imperitis teneatur, velut emiſſa diuinitùs vox ſit: Iubeat, non diſputet*[b]. Conſtitutio tamen quæ probationes non ſcriptas excludit, neque exemplis neque rationibus caret. Exemplũ præſtat Bocchoris Ægyptius legiſlator. Nam ſi vel æris alieni obligatio, vel alia quæuis conuentio nulla ſcripti aut ſyngraphæ ſecuritate contracta eſſet, obligationis vinculum ex ſola debitoris pendere voluit: qui ſi iuramento ſolemni affirmaſſet ſe nihil debere, ſtatuerat ab omni petitione abſolui eum & liberari. Sic enim ait Diodorus Siculus de Bocchoridis lege, τοὺς μὲν ἀσύγγραφα δανεισαμένους, ἂν μὴ φάσκωσιν ὀφείλειν, ὀμόσαντας ἀπολύεσθαι τοῦ δανείου[c]. Nicephorus refert Cabadem Perſarũ Regem ab Anaſtaſio Imperatore pecuniam petiiſſe mutuam: Anaſtaſius cautionis ſyngrapham ab eo poſtulauit: Quod cùm facere recuſaret Cabades, proteſtatus eſt Anaſtaſius, niſi ſcriptæ obligationis ſecuritas ei præſtaretur, ſe ne vnum quidem obolum vllámve pecuniæ quantitatem Cabadi credere, fidémve de mutuo habere velle. Quæ altercationis contentio fœdus inter eos antea initum rupit[d]. Ratio autem conſtitutionis regiæ apud nos duplex

b *Seneca epiſt.94.*

c *Diodor. Sic.lib.1. cap.8.*

d *Niceph. lib 16 eccl. hiſtor.c.36.*

eſt. PRIMA vt vnuſquiſque ſibi tuta & facili ſecuritate caueat. Si quis enim alterius fidem abſque vlla cautionis ſcriptura ſecutus decipiatur, is ſibi imputare debet quòd minùs fidelem amicum elegerit[a]. Laudanda eſt eius prudentia, qui accepto chirographo certáque & perpetua ſcriptæ cautionis probatione aduerſus fraudes & perfidiam ſecurus eſt: cùm vnicuique liceat præuidere quod ait Plato, hominem ζῶον εἶναι φύσει εὐμετάβολον[b]. Apud Indos non admittebatur perfidiæ querela, ſi quis amici fidem ſecutus exinde ſe ab eo deceptum arguere & conqueri vellet[c]. Tutius eſt veterum more ſacrificare Fidei tecta & inuoluta manu[d]. ALTERA & quidem potior Regiæ conſtitutionis ratio ex frequenti teſtium corruptela pendet. Mercenarios teſtes in cauſa Appij notatos refert Cicero[e]. Neque enim vllo vnquam iure impune fuit falſum teſtimonium dicere[f]. Quin & olim Romæ falſos teſtes è Tarpeio monte deiici ſolitos Gellius teſtatur[g]. Lege autem diuina falſus teſtis iiſdem, quibus & ipſe calumniator, pœnis ſubiiciebatur[h]. Quæ eadem pœnæ ſeueritas iure Romano & Imperatorum reſcriptis aliquando obtinuit[i]. Iuſtinianus frequentes arguit etiam ſuo ſeculo teſtium falſitates, atque eorum mendacia & periuria teſtatur[k]. Exinde autem ſancitum fuit clericos, quicunque falſum teſtimonium dicere auderent, ſacra dignitate priuandos[l]. Vetera legum Caroli magni ſtatuta multis & grauibus pœnis falſos teſtes deuouent[m]. Hæc autem ideò à nobis memorantur, vt exemplis liqueat quàm variis pœnarum generibus antiqui falſa teſtimonia arcere ſtuduerint. At hoc perditiſſimo ſeculo quantò magis à teſtium

a §. final. de ſocietate in Inſtit.
b Plato in epiſt. ad Dionyſium.
a Stobæus ſermone 44
d Liuius lib. 1. & Seruius in li. 1. Æneid.
e Cicero li. 3. epiſt. epiſt. 11.
f Ariſt. lib. 2. ethic. ca. 10.
g Gellius lib. 20. c. 1.
h Ioſephus lib. 4. antiquit. Iudai. cap. 6.
i Nouella Leonis 77.
k Nouella Iuſtiniani 74.
l Nouella Iuſtin. 123. & Nouella Leon. 76.
m Capitul. Caroli magni lib. 4. c. 23 & li. 7. cap. 179.

teſtium mala & corrupta fide cauēdum eſt, ne prece, vel precio, aut per gratiam vel ſordes corrupti, falſas in iudicio proferant aſſertiones. Non mirum ergo ſi conſtitutio omnes alicuius momenti actus ſcriptura publica aut ſolemni ſubſignatione probari voluit. Vnde etiam ſolemni arreſto Senatus iudicauit conſtitutionem etiam in depoſiti cauſa locum habere[a]. Solemne eſt iſtud de fide depoſiti Senatuſconſultum, & regiæ huius conſtitutionis vim eiúſque æquitatem fauore maximo commendat. Nam vt depoſiti veritas teſtium aſſertione probari poſſet, multæ nec leues rationes ſuadere videbantur. *Depoſitum* (inquit Quintilianus) *eò magis vindicandum eſt, quòd fere ſecreta ſunt citra probationem*[b]. Quin & depoſiti inficiatio furtum eſt, & quiſquis amico non aliter, quàm accepta ſecuritate, depoſitum commendare vult, amicum tacita perfidiæ ſuſpicione notat. Saluianus, *Mendacibus* (inquit) *atque periuris cautione facta & dato fideiuſſore res creditur*[c]. Seneca, *Religioſus homo* (inquit) *ſanctúſq; ſolet tueri fideicōmiſſa*[d]. Quoties de fide bona agitur, non eſt de apicibus iuris diſputandum[e]. Sacra eſt depoſiti commendatio, & antiqui plerúque in æde ſacra deponere ſolebāt[f]. Herodianus de tēplo Pacis, quod exuſtum eſt ſub Commodo. πλȣσιώτατον ἦν πάντων ἱερῶν δι ἀσφάλειαν, ἕκαστος δὲ ἃ εἶχεν ἐκεῖσε ἐθησαυρίζετο[g]. Quintilianus: *Cum quidē aliquis dicit, depoſui apud te, ſcis ipſe. Quid aliud videtur aduocare quā deos teſtes?* Plinius refert Chriſtianis nefas fuiſſe, ſi appellati depoſitum abnegarēt[i]. Apud Herodotū Glaucus, cùm depoſiti fidem fallere, & commēdatæ ab hoſpite Mileſio pecuniæ veritatem hæredibus infi-ciari vellet, oraculi minis territus eſt: ac licèt exin-

a Arreſt prononcé en robbe rouge par feu Monſieur le Preſident Seguier, la veille de noſtre Dame d'Aouſt 1575.
b *Quintil. decla. 245.*
c *Saluian. li.4. ad eccleſ. Cath. pag. 450.*
d *Seneca de trāquill. animi. c.11.*
e *l. bona fides. ff depoſiti.*
f *l. ſi quæ ſunt cautiones. ff. fam erciſc.*
g *Herodia. lib.1.*
h *Quintil. decla. 312.*
i *Plinius li.10. epiſt. 97. ad Traianum.*

de integram pecuniam reſtituiſſet, tamen vt impiæ cogitationis pœnas lueret, irati numinis vindicta in ſobolem eiúſque domum reſeruata eſt: quia (vt reſpondit Pythia) in ſacra depoſiti fide τὸ πειρηθῆναι τοῦ θεοῦ καὶ τὸ ποιῆσαι ἴσον δύναται [a]. Ariſtoteles turpiorē eſſe magiſque infamem depoſiti quàm mutui infi-ciationem aſſerit: Tùm quia præter damnum fides fallitur, in mutuo autem damnum tantùm vertitur: Tùm etiam quòd ὁ μὲν δανείζων οὐχ ὡς φίλος ἔδωκεν. At verò amico iniuriam facere turpe eſt: Nemo autem niſi amico, quem fidelem exiſtimat, depoſitum committit. οὐδεὶς γὰρ παρακατατίθεται μὴ πιστεύων [b]. Hinc etiam Petronius, *Qui ignotos lædit, latro appellatur: Qui amicos, paulò minus quàm parricida.* Itaq; nullum reiici debet probationum genus, & Quintilianus in abnegati depoſiti cauſa etiam domeſticum ſeruorum teſtimonium admitti debere aſſerit [c]. Tanta enim támque ſacra eſt depoſiti commendatio, vt etiam à mortuis fidem exigat. Hoc eccleſiaſticæ hiſtoriæ authores de Irene filia Spyridionis Epiſcopi teſtantur. Nam cùm eius fidei pecuniam quídve aliud precioſum quidam commiſiſſet, Irene quò tutius aſſeruaretur, ſub terra cōdidit. Exinde cùm illa deceſſiſſet non declarato cuſtodiæ loco, dominus pecuniæ depoſitæ flens & anxius Spyridionem conuenit, Spyridion curſim ad ſepulchrum veniens, puellam accerſit, eámque de veritate depoſiti inquirit: Illa autem, etiam mortua locum cuſtodiæ, in quo condita erat pecunia, indicauit [d]. Hæc pluribus propoſuiſſe non fuit abſurdum, vt quamuis multus æquitatis fauor depoſiti probationem commendet, tamen conſtet Senatum arreſto ſolemni probationes omnes non ſcriptas etiam

a Herodotus Erato lib. 6.

b Ariſtot. probl. ſect. 29. quæſt. 2.

c Quintil. decla. 269.

d Niceph. Calliſt. eccleſ. hiſt. li. 8. cap. 42. Hiſtor. tripart. lib. 1. cap. 10. & Eccleſ. hiſt. Ruffini lib. 10. cap. 5.

etiam in depoſiti cauſa reieciſſe. Vt quiſquis amico ſine chirographo aut ſcripta cautione depoſitum commendauerit, ſciat omnem ſecuritatis ſuæ cautionem in amici fide conſiſtere. Vt & lege diuina quoties controuerſia ſuper depoſito oriebatur, ſi modò depoſitarius coram iudice ſeipſum ſiſteret & iuraret, fides aſſertioni iuratæ adhibebatur[a]. Iſocrates hunc probationis defectum & commiſſæ in depoſito fraudis accuſationem vehementer inſectatur in ea oratione quæ ἀμάρτυρος inſcribitur. Itaque cùm in depoſiti cauſſa probationes teſtium reiici oporteat, quinam erit caſus, quæ cauſę æquitas, quiſve conuentionis actúſque fauor proponi deinceps poterit, in quo vltra ſummam conſtitutione regia definitam teſtes admittere licere debeat? Dura quidem videtur hæc conſtitutio, ſed cùm aduerſus teſtium falſitates bono publico introducta fuerit, dicere conueniens eſt cum C. Caſſio Senatore: *Habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum: quod contra ſingulos, vtilitate publica repẽditur*[b]. Quòd ſi fauorem & æquitatis conſiderationem in iudiciis proponi abſurdum non eſt, Meuius pater eſt, qui dum lugubrem filiæ præmortuæ hæreditatem petit, quis non æquiſſimum iudicauerit cauſſam orbati & afflicti patris luctuoſo ſucceſſionis ſolatio foueri? Plinius Traianum laudat quòd lachrymas parentum vectigales eſſe nollet. *Bona* (inquit) *pater ſine diminutione poßideat, nec ſociũ hæreditatis accipiat qui non habet luctum*[c]. Sed ſi poſthabita perſonarum commendatione, iure ſummo agendum eſt, hoc primùm præmitti oportet, pluribus Senatuſconſultis iudicatum fuiſſe: Conſtitutionem regiam Molinæis latam non in contractibus

a *Exod. cap. 22.*

b *Tacitus lib. 14. annal.*

c *Plinius in panegyr. ad Traianum.*

tantùm, ſed & in vltimarum voluntatũ probatione lòcum habere[a]. Verba *contraxerunt*, *geſſerunt*, etiam ad teſtandi ius referri volumus. Itaque ex cõſtitutionis præcepto conſtat vltimas voluntates, niſi ſcriptę ſint, ratas non haberi: nec licere teſtamenta nuncupatiua per teſtes probare. Videamus ergo in hac cauſa quis eſſe poſſit dubitandi locus. Obiicit Seius peſtilentiæ periculum, cuius terrore notarius accedere, officiíque ſui miniſterium præſtare recuſauit. Singulare eſt in hac quæſtione Imperatorum Diocletiani & Maximiani reſcriptum. *Caſus maiores ac noui contingentis ratione aduerſus timorem cõtagionis, quæ teſtes deterret, licet aliquid de iure laxatum eſt, non tamen prorſus aliqua teſtamentorum ſolemnitas perempta eſt*[b]. Aliquid de iure ſummo laxari volunt Imperatores, ſed non omnem iuris ſolemnitatem ex contagionis terrore remitti. Non leuis eſt eorum fauor qui morbo hoc pręſentaneo perimuntur. Periculoſa eſt graſſantis peſtilẽtiæ tabes. *Quà ruit furibunda ruit, totamq́; per vrbem, Fulminat, & cæcis cæca triumphat equis.* Sed neque abſurdè neq; alieno loco hic proponi poteſt quod de militari teſtamento ait Iuriſconſultus, *Nullorum* (inquit ex Diui Traiani reſcripto Florẽtinus) *magis intereſt, quàm ipſorum quibus id priuilegium datũ eſt, eiuſmodi exemplum non admitti. Alioqui nõ difficulter poſt mortem alicuius militis teſtes exiſterent, qui adfirmarent ſe audiſſe dicentem aliquem relinquere ſe bona cui viſum ſit: & per hoc iudicia vera ſubuertuntur*[c]. Sic etiã fallitur quiſquis putat nullo delectu admittendas eſſe vltimas eorum, qui peſtis morbo pereunt, voluntates, etſi ſcripta ſolemnitate deficiãtur: Hũc fauorem eis deberi: Idque magnum eſſe miſeris & fatali

a Par arreſt du Ieudy 19. de Decembre 1576. plaidant Bruſſel pour le Sieur de Sacqeſpee & Danguechin pour M. Langlois.

b *L. caſus maiores. C. de teſtamẽtis.*

c *L. Diuus. ff. de teſta. militis.*

fatali morbo afflictis ſolatium. Nam ſi paſſim quæuis admittantur vltimarum voluntatum probationes, frequentiſſimæ deinceps erunt teſtamentorum non modò captationes, ſed & falſitates: Atque id ex vtilitate eorum, qui teſtes aderunt conijcere licet. Solet enim periculoſa peſtilentiæ contagio amicos & familiares terrere: & (vt ait Seneca) *fratrem expauescit frater, & natum parens, gnatúſque patrem, Liberi pereunt male*[a]. Itaque ne ægroti omni auxilio deſtituti pereant, propinqui & amici ſolent mercenarios precio locare qui ægroto miniſtrent. Illi autem verè ac meritò mercenarij appellantur: ſi quidem ſola mercedis ſpes qualiſcunque precio æſtimata facit, ne peſtilentem afflatum néve contagioſa ægri alloquia vitent aut metuant. Quàm iniquum eſſet aut periculoſum venales illas animas teſtamentorum & vltimarum voluntatum fidem aſſerere: ac potiùs ipſos falſo teſtimonio de omnibus ægri bonis diſponere! Viles (inquam) & mercenarios, qui ſolemnitatum, quæ in vltimis voluntatibus neceſſariæ ſunt, ignari hoc omne dicent quod precio corrupti dicere compellentur. Etenim ſi vitam ipſam, qua nihil charius eſt, profundere & præſenti periculo obiicere aliqua ſtipis minimíque æris mercede inuitantur: Quis non crediderit eos mediocris lucri & precij ſpe in magna opulentæ alicuius hæreditatis controuerſia facilè corrumpi poſſe? Periculoſum eſt ergo iſtis caſibus teſtamenta nuncupatiua ſine ſcriptis probationibus admittere. Nam & in milite ſcriptura requiri videtur, ſi quidem lex proponit militem literis ſanguine ſuo rutilantibus vltimam ſuam volubtatem adnotaſſe[b]. Et ex Nouella Leonis hoc ſaltem

[a] Seneca in Thyeſte in princ.

[b] L. 15. militei. C. de teſtam. militia.

requiritur, vt actus ipſe ſacroſanctæ crucis nota ſignetur[a]. D. Hieronymus refert Hylarionem octogeſimo ætatis ſuæ anno, quaſi teſtamenti vice, breuem manu propria ſcripſiſſe epiſtolam, qua omnes diuitias ſuas Heſychio derelinquebat, euangelium ſcilicet, & tunicam ſacceam, cucullam, & palliolum[b]. Imperator Andronicus iunior moriens plurima mandauerat: ſed Nicephorus Gregoras ea ſola vim teſtamenti habuiſſe refert, quæ ſcripta & in literas relata fuerant, ἃ διὰ μόνῃ γραφῇ παραδοθέντα, ὡς διαθήκη νενόμισται[c]. Itaque cùm de probationibus ſcriptis aut non ſcriptis agitur, alia eſt contractuum, alia eſt teſtamentorum cõſideratio. In contractibus neque ſcriptura, neque alia quæuis probatio dici poteſt eſſe de eſſentia contractus: ſed ad hoc tantùm requiritur vt fides fiat quínam fuerit partium conſenſus. At in teſtamentis non ſatis eſt defunctum aliquid voluiſſe, niſi etiam ſolemniter voluerit. Non ergo ſola nudæ voluntatis probatio ſufficit, ſed lex certas quaſdam ſolemnitates præſcribit, quæ omiſſæ vltimam voluntatem, ne rata habeatur, impediunt. Multiplex autem ratio reddi poteſt cur tot ſolemnitates in teſtamentis potiùs quã in contractibus requirantur. Prima eſt quòd vltimarum voluntatum falſitati ac ſuppoſitioni, quæ ſemper frequentiſſima fuit, obuiam iri multa ſolemnitatum ſcrupuloſitate conueniens fuit. Dicit Ariſtoteles minùs frequentes eſſe fraudes eorum qui ſe alicuius familiis inſerere ſtudent, quàm illorum qui falſa teſtamenta ſubiiciunt, cùm hoc impunè liceat, illud autem grauiter puniatur[d]. Hinc lex Cornelia de falſis dicta eſt teſtamentaria, quòd præcipuè ad vltimarum voluntatum ſecuritatem intro-

a Nouella Leonis 72. l. fin. §. 2. C. de iure deliberandi.

b D. Hieronymus in vita ſancti Hilarionis.

c Nicephorus Gregoras lib. 9. hiſtor. Rom.

d Ariſtot. probl. ſect. 29. quæſt. 3

introducta & promulgata fuiſſet. Aliena teſtamenta aut captare aut ſupponere Plinius improbiſſimũ eſſe genus falſi dicebat[a]. Quin & ipſe Iuſtinianus teſtamenti cuiuſdam meminit, quod falſa teſtium corruptorum aſſertione pro vero ſupponebatur[b]. Nec non etiam alia ratio exactionem in teſtamentis, quàm in contractibus probationem veritatis meritò deſiderat. Si de contractu inito agatur, debitor, qui ex fide promiſſionis conuenitur, poteſt facti ſui datæque fidei rationem reddere: Ille vel ingenuè veritatem facti agnoſcet, vel mentis ſuæ tenorem apta interpretatione explicabit. Sin falſa eſt promiſſio, falſitatem certus arguet. Si vi, metu, aut dolo extorta ab eo fuerit obligatio, licebit veras Prætori preces proponere, poterítque iudicis officium iure permittente interpellare. At quoties de teſtamento defuncti & vltimæ voluntatis executione agitur, non licet ſopitos mortui cineres excitare, nec recta veráque voluntatis interpretatio ampliùs à defuncto exquiri poteſt. Itaque vt fraudibus occurri poſſet, antiquitas olim pleraſque ſanciuit ſecuritates, quibus cautum videbatur ne ſupremæ voluntates detegi aut reſciri, confingi aut aliæ pro aliis ſubiici & ſupponi poſſent. Suetonius teſtatur Neronis Claudij tempore aduerſus falſarios primùm repertum fuiſſe, ne tabulæ niſi pertuſæ ac ter lino per foramina traiecto obſignarentur[c]. & hoc eſt quod Iuriſconſultus ait, Inciſum linum fuiſſe vt recognoſceretur teſtamentum[d]. Teſtamenta autem etiam iure ciuili nuncupatiua dici ſolent, quæ ſcripta ſunt teſtatore alteri ſupremam ſuam voluntatem dictante. Prudens autem antiquitas tot cautiones ſolicita & exquiſita

a Plinius lib. 2. epiſtola vltima in fin.

b Nouella 90. de teſtibus.

c Sueton. in Nerone Claudio cap. 17.

d L. Aurelius. §. teſtamento. ff. de liberat. legat.

cura propoſuit, vt omnis fraudibus & teſtium falſitati via præcluderetur. Quin & conſuetudines noſtræ non minùs prudenter pleraſque alias ſolemnitates in vltimis voluntatibus obſeruari voluerũt. Nam vt teſtamentum valeat, neceſſe eſt in ſcripta redigatur, à notario publico, teſtibus præſentibus excipiatur, fiátque expreſſa mentio ipſum teſtatorem voluntatem ſuam dictaſſe, lectum & relectum fuiſſe teſtamentum abſque vlla ſuggeſtione. Ipſa etiam conſuetudo voluit, vltimas voluntates non tantùm à notario publico, ſed & à parochiæ rectore vel eius vicario ritè excipi. Hæc autem poſtrema conſideratio ad huius controuerſiæ deciſionem neque ſuperflua eſt neque inutilis. Etenim in magna graſſantis peſtilentiæ lue, ſolet laudabili Eccleſiæ inſtituto: aut vicarius rectoris, aut alius in vnaquaque parochia presbyter deputari, qui ægrotos inuiſat, ſoletur, teſtamenta excipiat, immortalis lætitiæ ſpem morituris repræſentet, & ſacramenta fidelibus Chriſtianis in contiguo mortis adminiſtret. Fuit hoc olim Chriſtianæ pietatis argumentum, ægros peſtilenti tabe infectos inuiſere, curare, & ſolari. Sub Galli & Voluſiani imperio magna peſtis ab Æthiopia occidentem verſus graſſata eſt: Infidelium cadauera iacebant inſepulta: At pij ægrotos ſollicitè curabant, atque (vt teſtatur Cedrenus) ſæpe eiuſdem morbi periculum peſtilenti ægrotorum afflatu ſubibant. Οἱ εὐσεβέστεροι δὲ ἀπαραφυλάκτως τοὺς νοσοῦντας θεραπεύοντες, εἰς ἑαυτοὺς τὴν νόσον ἐπεσπῶντο, καὶ σὺν ἐκείνοις ἢ μετ᾽ ἐκείνους τὸν βίον μετήλλαττον [a]. Hoc idẽ & Euſebi⁹ & Nicephorus frequẽter à Chriſtianis fieri conſueuiſſe teſtãtur [b]. Diuus Cyprianus timidos illos increpat, qui terrore contagionis fratres

a Cedren. pag. 212.

b Euſebius li. 7. ca. 22. Niceph. lib. 6. cap. 20.

fratres ſuos Chriſtianos ægrotos & languentes deſerebant [a]. Gregorius Nazianzenus barbaram eorum impietatem deteſtatur, qui ægrorum ſalutis immemores languentes viſitare aſpernabantur [b]. Magnus autem ille Baſilius multis præconiis commendatur, quòd ægros non modò inuiſere, ſed & oſculari, & tetris morbis affectos ſollicitè curare ſoleret [c]. Hæc autem non leuis eſt, ſed alicuius momenti conſideratio. Nam ſi defuncta Titia tam cupido deſiderij affectu, tantáque coniugis charitate de rebus ſuis teſtari voluiſſet, poterat ſuprema voluntatis teſtatione diſponere, excipiente & ſcribēte presbytero illo, qui ad viſitandos ægros ex ſolemni more in illa parochia deputatus fuerat. Rectius tamen & conuenientius fuerit omnes illas circunſtantias omitti: vt ipſa conſtitutionis regiæ conſideratione controuerſiæ deciſio conſiſtat: Conſtitutio æqua ſit an iniqua non eſt diſputandum. Conſtitutio generalis eſt, quæ conuentiones quaſcunque vltimáſque voluntates, niſi ſolemni ſcriptura celebratæ fuerint, reiicit & excludit. Dicere lubet cum Quintiliano, *Hæc lex (*inquit*) publica eſt, ad omnes pertinet: Teſtamentum priuatum eſt: Potentius eſt quod in albo lego, quàm quod in teſtamento* [d]. Miſera quidem videtur eius conditio qui teſtari cūpiens teſtamenti condendi facultate priuatur: ſed publicæ magis vtilitati quàm priuatorum voluntati proſpiciendum. Specialis fauor ſi quando ſingulari æquitate occurrat, publicæ diſciplinæ vigorem lædit, ipſámque vim & authoritatem legum frangere ſolet & violare. Eleganter Cæſar dicebat, *omnia mala exempla ex bonis initiis orta ſunt* [e].

a *D. Cypr. ſerm. de mortal. al. de peſte.*

b *Gregor. Naz. iā. in orat. de pauperum amore.*

c *Gregor. Naz. ianz. in orat funebri in laudem Baſilij magni.*

d *Quintil. decl. 374.*

e *Saluſt. in coniurat. Catilin.*

SENATVS ſolemni arreſto bona defunctæ

Titiæ patri Meuio adiudicauit, non admiſſa teſtamenti nuncupatiui per teſtes probatione[a].

a Arreſt du 7. de Ianu.1593. moy plaidant pour Leonard Ladrat pere appell. & M.D. Arnauld pour Iean Grifueau mary inthimé. Par lequel arreſt le mary eſt debouté de la preuue du pretédu teſtament. Les biens adiugez au pere, ordõné que l'Arreſt ſera leu & publié au ſiege pour ſeruir de loy à l'aduenir.

Nulli concedendam in vrbibus limitaneis immunitatem ab excubiis & portarum cuſtodia.

CAPVT XI.

VRBEM diui Quintini limitaneam Franciæ eſſe notiſſimum eſt. Ciuitatis illius iudices & magiſtratus diplomata Regia ſeu reſcripta impetrauerant, quibus immunes ab excubiis & portarum cuſtodia eſſe iubebantur. Hoc ęquum eſſet nécne, & an ea diplomata à Senatu probari deberent diſceptatum eſt.

PRO MAGISTRATIBVS. Priuilegia & immunitates, licet plerunque meritis aut dignitate tribuantur, tamen ex Principis nutu, arbitrio, & authoritate potiſſimùm pendent. Quoties autem Regia Principis indulgentia honores aut præmia quibuſdam indulgeri & concedi voluit, nefas eſt ſuprema Regis iuſſa in cognitionem vocari: nec permittit Imperij maieſtas exactè adeo & contumaciter in Principis dicta, facta, reſcripta inquiri. Rectè apud Tacitum eques ille Romanus M. Terentius dicebat. *Non eſt noſtrum æſtimare, Cæſar, quem ſupra ceteros & quibus de cauſis extollas. Tibi ſummum rerum iudicium Dij dedêre. Nobis obſequij gloria relicta eſt*[b]. Regiã voluntatem admitti & ſuſpici, non autem corrigi vel reſcindi conueniens eſt. Princeps magiſtratus iſtos immunes eſſe iubet. Laudandi qui Principum reſcripta tan-

b *Tacitus lib. 6. annal.*

tanquam diuina oracula, abſque vlla cauſſæ cognitione probant & venerantur. Iudices & magiſtratus,quorũ ſpectabilis eſſe debet dignitas, Rex ſpecialia aliqua honoris prærogatiua à cæteris ſecernere voluit: illíſque,ne cum vili plebe miſceantur,priuilegia & immunitates non leui rationum momẽto indulſit. Si iudiciorum antiquitatẽ repetere liceat, Magiſtratus& Senatores olim ex virtute & morum integritate, aliquando ex cenſu lecti & petiti ſunt: Tamen qualeſcũque eſſent, Reipublicæ ſemper interfuit eorum dignitatem aliqua veneratione coli & obſeruari. Romæ etiam plebeios iuri dicundo præfuiſſe Dion teſtatur[a].At Iulius Cæſar iudicia ad duo genera iudicum redegit, Equeſtris ordinis & Senatorij[b].Modeſtinus ciuitatis principẽ magiſtratum appellat[c].Nihil certè indignius cenſeri debet, quàm ſi magiſtratus,qui iudiciis præſunt,iiſdẽ muneribus obſtringi & obligari velimus, quibus viles & plebeios quoſuis ſubeſſe oportet. *Eſt enim propriũ munus magiſtratus* (inquit Cicero) *intelligere ſe gerere perſonam ciuitatis,deberéque eius dignitatẽ & decus ſuſtinere,ſeruare leges,& iura deſcribere, & fidei ſuæ commiſſa meminiſſe*[d]. Epictetus ab Adriano interrogatus quid eſſet Senatus, Ornamentũ,ait,vrbis & ſplendor ciuiũ. Ammianus Marcellinus de Conſtantio Romam ingreſſo verba faciẽs: *Cúmque vrbi propinquaret* (ait) *Senatus officia reuerendáſque patritiæ ſtirpis effigies ore ſereno contemplans, non vt Cyneas ille Pyrrhi legatus in vnum coactam multitudinem regum*, (βασιλέων πολλῶν συνέδριον, apud Plutarchum[e]) *ſed aſylum mundi totius adeſſe æſtimabat*[f]. Saluſtius cum Senatores à Romulo lectos refert, *Delecti* (inquit) *quibus corpus annis infirmum*,

a *Dion. Caſſius lib. 43.*

b *Sueton. in Iulio ca. 41.*

c *l. Spadonum. §. ſi ciuitatis. ff. de excuſ. tutor.*

d *Cic. lib. 1. offic.*

e *Plutarc. in Pyrrho.*

f *Amm. Marc. lib. 16.*

ingenium ſapientia validum erat [a]. Magiſtratibus quidem leges, ſed populo præſunt magiſtratus [b], debéntque conſiliis & authoritate ſua publicam dignitatem ſuſtinere. Nam Magiſtratus vt olim in Rebuſpublicis populi dignitatẽ & authoritatem, ſic & in regio ſtatu Principis maieſtatem referunt [c]. Ariſtoteles de iis qui honores gerunt & dignitates in Republica conſequuti ſunt, ἡ μὲν ἀξία λέγεται πρὸς τὰ ἐκτὸς ἀγαθά. Μέγιστον δὲ τοῦτ᾽ ἂν θείημεν ὃ τοῖς θεοῖς ἀπονέμομεν, καὶ οὗ μάλιστα ἐφίενται οἱ ἐν ἀξιώματι, καὶ τὸ ἐπὶ τοῖς καλλίστοις ἆθλον. Τοιοῦτον δ᾽ ἡ τιμή [d]. Quin etiam ipſi Reges olim iudiciis præerant, & illuſtre ac venerandum magiſtratus officium ipſi per ſe exercebant. Iure Romano Senatores liberi erant & immunes ab omnibus oneribus omnibúſque ſordidis & extraordinariis muneribus [e]. In Athenienſi Republica qui munera publica exercuerant, illi ἀτέλειαν πασῶν τῶν λειτουργιῶν conſequebantur [f]. Quinetiam licet dignitati magiſtratus nulla deberetur immunitas. At hoc certè muneris neceſſitati tribui & concedi conueniens eſſet. Neque enim æquum fuerit iudices, dum lites dirimunt, delicta coercent, & ciuitatis politiam tueantur, à publico iudicandi munere ad excubias & portarum cuſtodiam auocari. Vrbem Diui Quintini limitaneam eſſe, vrbéſque limitaneas exacta cura & peruigili cuſtodia indigere conſtat. Sed exiguus eſt iudicum numerus, nec poteſt eorum immunitas magnum vrbis cuſtodiæ & ſecuritati præiudicium afferre. Quòd ſi in ciuitatibus limitaneis magiſtratus aſſiduam & ſolicitam iuris iuſtitięque curam non gerant, plerumque inter arma, quorum ſtrepitus leges & pręconis vocem exaudire impedit, prædo-

num

a *Saluſt. in coniurat. Catil.*
b *Cicero li. 3. de legib.*
c *l. 1. ff. de off. præfecti præt. l. 1. ff. ad leg. Iul. de annona.*
d *Ariſtot. lib. 4. ethic. cap. 7.*
e *L. Senatorum. l. nemo de dign. lib. 12. Cod.*
f *Demoſth. in orat. contra Leptinem.*

num more certandum, non viuendum erit. Itaque iudices iſti cùm de obtinenda vacatione contendunt, non tam ocium quàm negocium dignitati ſuæ conueniens quærunt: Quietem & à militaribus muniis immunitatem petunt, magis vt iuri dicundo & negotiis forenſibus liberè poſſint vacare, quàm vt ſibi aut vlli deſidiæ indulgeant. Magna enim & aſſidua cenſeri debet vigiliarum & excubiarum cura & ſolicitudo, quæ olim ſuos ſpecialiter in vnaquaque ciuitate magiſtratus habebat. Vt & Imperatores Theodoſius & Valentinianus vigilum præfectos inter magiſtratus ordinarios recenſent [a]. Caſſiodorus etiam præfecti vigilum formulam præſcribit [b]. At ſi iudices iſti noctu excubias agere, interdiu portarum cuſtodiæ vacare teneantur, nullum ſupererit tempus dirimendis litibus, & controuerſiis. Quin & ad magiſtratuum decus publicè interest iudices aliquo immunitatis honore à cæteris diſtingui, & à plebeiis muneribus dignitatis veneratione excuſari.

a l.1. C de offic. præf. vrbi l.2. C. de off. præf. vigilium.

b Caſsiod. lib.7.

PRO MAIORE ET SCABINIS DIVI QVINTINI. Inſolens videtur & iniuſta iudicum iſtorum poſtulatio, quæ eò ſpectat ne ſe ac ſuos, néue patriam, ſuáque omnia cuſtodire teneãtur, ne pro ſe vigilare & excubias agere, ne ciuitatis ſuæ portas tueri, eáſque ab hoſtili impetu & excurſione vindicare compellantur. Vnde iudicibus iſtis hæc Sidonij Apollinaris verba obiici poſſunt, *Parum in commune conſulitis, & cùm in conſilio conuenitis: non tam cura publicis mederi periculis quàm priuatis ſtudere fortunis* [c]. *Oportet* (inquit Plinius) *priuatis vtilitatibus publicas, mortalibus æternas anteferre, multóque diligentius muneri ſuo conſulere*

c Sidonius Apollinaris lib.7. epiſt. 9. ad Grecum.

quàm facultatibus [a]. Lyſias orator quoſdam eſſe dicebat, qui ad priuatas res attenti publica omittunt, διὰ τὸ μὴ τὴν πόλιν ἀλλὰ τὴν οὐσίαν πατρίδα αὐτοῖς ἡγεῖσθαι [b]. Tacitus de Britannis agens, *Nihil aliud* (inquit) *aduerſus validiſſimas gentes pro nobis vtilius, quàm quòd in commune non conſulunt. Rarus duabus tribúſque ciuitatibus ad propulſandum commune periculum conuentus. Ita dum ſinguli pugnãt, vniuerſi vincuntur* [c]. *Priuatæ res* (inquit Liuius) *ſemper offecere officiéntque publicis conſiliis* [d]. *Peſſimum eſt* (dicebat Galba) *veri affectus venenum, ſua cuique vtilitas* [e]. Etenim iudices iſti poſthabito communi periculo priuati ſui cõmodi cauſa immunitatẽ petũt, ſéque à ciuilibus & neceſſariis muneribus excuſari volunt. Iniuſta eſt hæc & iniqua immunitatis poſtulatio, qua ſecuritas publica negligitur & inſuper habetur. Itaque magiſtratus iſti magis exemplo quàm vacationis licentia publicam lædunt diſciplinã. Dicebat Seneca, *Si ſanis hominibus publica priuatis potiora sũt, ſequitur vt is quoque charior ſit in quem ſe Reſpubl. cõuertit, quíque publicæ ſalutis curã priuatæ quieti præponit* [f]. Extat Regis Ludouici 12. Cõſtitutio de vrbium limitanearum excubiis lata anno 1504. qua conſtitutum eſt vt ipſimet ciuitatum incolæ excubias per vices agant. Nam ſalutem Reipublicæ tueri nulli magis conuenit, quàm aut Principi aut ipſiſmet incolis [g]. Si quidem ciuitatis defenſio inter perſonalia munera recenſetur, & per ipſoſmet ciues obiri debet [h]. *Nam cætera maleficia* (inquiebat Cato) *tum perſequare vbi facta ſunt. Hoc niſi prouideris ne accidat, vbi euenerit, fruſtra iudicia imploret. Capta vrbe nihil reliqui fit victis* [i]. In cæteris Frãciæ ciuitatibus, quæ limitaneæ non ſunt, ſolent quie-

to pacis

a *Plinius lib. 7. epiſtola 18.*

b *Lyſias in orat. contra Philonem.*

c *Tacitus in vita Iulii Agricolæ.*

d *Liuius lib. 22.*

e *Tacitus lib. 1. hiſtor.*

f *Seneca li. 1. de clementia.*

g *l. nam ſalutem. ff. de officio præf. vigilum.*

h *l. 1. circa princ. ff. de muneribus & honor.*

i *Saluſtius in Catil. coniurat.*

to pacis tempore nocturnis excubiis præeſſe magiſtratus illi, quos Equites ſeu Præfectos vigilum vocamus: Eis adſunt milites ſtationarij, qui noctu per vrbem diſcurrunt, & vigilias pro ſalute & ſecuritate publica agere tenentur. Romæ præfectus iſte iuriſdictionem habebat. Præfectum hunc veteres νυκτοστρατηγὸν vel νυκτέπαρχον vocabant [a]. Apuleius nocturnæ cuſtodiæ præfectum [b]. Huius officiũ fuit per totam vrbem noctu coerrare: fures incendiarios, effractores coërcere, ſi leuiore coërcitione indigeant, aut ſi ſeruilis ſint conditionis [c]. At ſi atrox eſſet crimen, eos ad Præfectum vrbi remittere puniendos [d]. Caſſiodorus, *Quapropter* (inquit) *circa fures ſollicitus eſto, quos ſi tibi leges punire minimè præcipiant, tamen eos indagandi licentiam contulerunt* [e]. Vigilum cohortes ſub Principe Auguſto inſtitutas Dio ſcribit [f]. Appianus tamen cùm dixiſſet Sabinum à Cæſare præfectum fuiſſe ad turbas & latrocinia in vrbe atque Italia comprimenda: Addit, καὶ ἐξ ἐκείνου φασὶ παραμεῖναι τὸ τῆς στρατείας τῶν νυκτοφυλάκων ἔθος τε καὶ εἶδος [g]. Præfectos ſeu equites vigilũ in cæteris Franciæ ciuitatibus quieto pacis tempore nocturnis excubiis & publicæ ſecuritati prouidere conſtat: Sed limitaneæ vrbes maiorem & ſolicitiorem curam exigunt: eáque de cauſa conueniens viſum eſt vigiliarum munus & portarum cuſtodiam non vni, ſed omnibus ciuibus, qui per vices excubias agant, committi. Limitaneis vrbibus pax nec quietem affert nec ſecuritatem. Vicinus inimicorum terror, ſémperque imminentes hoſtium inſidiæ ciues cuſtodiæ vrbis perpetua cura & ſolicitudine intentos detinent. Iuſtinianus militum limitaneorum numerum offi-

a l. fin. §. legatis. ff. de muneribus & honor.
b Apuleius lib. 3. metamorph.
c l. pen. ff. de cond. cauſſa data.
d l. 3. Co. de officio præf. vig.
e Caſſiodorus lib. 7. epiſt. 7. variarum.
f Dio lib. 55.
g Appian. lib. 5. ciuil. bell.

cia, & ſtationes magno ſtudio deſcribit [a]. Atque ideo limitanei agri militibus, non aliis donabantur & aſſignabantur. Lampridius narrat Alexandrum Imperatorem agros limitaneos militibus ita donaſſe, vt illorum eſſent, ſi hæredes eorum militarent, nec vnquam ad priuatos pertinerent: dicebátque attentius eos militaturos ſi etiam iura ſua defenderent [b]. Quò ſpectat illa Theodoſij & Valentiniani conſtitutio, qua cauetur ne agri illi in priuatorum iura vllo titulo tranſeant, aut præſcriptione vlla adquirantur [c]. Atque iidem illi Imperatores agros limitaneos non modò omni collationis & tributi onere immunes eſſe iuſſerunt, ſed & voluerunt duces eſſe militares iudices limitaneorum militum, qui ad repentinos hoſtium impetus repellendos diſponuntur [e]. Quod autem in hac cauſſa iudices iſti regiæ maieſtatis ius & principalis reſcripti authoritatem opponunt, obuium eſt & facile huic obiectioni ſatisfacere. Nam licet in hoc Franciæ regno omnia Regiæ authoritati & ſupremæ Principis potentiæ ſubiiciantur: Hæc tamen ſemper fuit Regum Franciæ benigna moderatio, vt non prius reſcripta ſua vim legis habere voluerint, aut obſequij neceſſitatem requirere, quàm à Senatu æqua ſint an iniqua cognitum fuerit, accedente poſtea ſolemni Senatus adprobatione. Nerua commendatur quòd nihil egerit niſi de ſententia Senatus [f]. Sic Adrianus Imperator res neceſſarias aut negotia magni momenti, non priuato conſilio, ἀλλὰ μετὰ τῶν βουλευτῶν ἔπραττε [g]. Probus Imperator leges quaſcunque ederet, propriis Senatuſconſultis conſecrari voluit [h]. Claudianus de Honorio, *Geſtarum patribus cauſas ex ordine rerum*

Euen-

a l. 2. Co. de officio præf. prat. Afr.

b Lamprid. in Alex.

c l. final. de fundis limitroph. lib. 11. Cod.

d Dicta l. final.

e l. final. C. de offic. milit. iud.

f Zonaras tom. 2. pag. 199.

g Dion. Caſſius in Adriano, & Zonaras tom. 2. pag. 203.

h Flau. Vopiſc. in Probo.

*Euenit*ſ*que refert, veterúmque exẽpla* ſ*ecutus Digerit imperij* ſ*ub principe facta Senatu* [a]. Imperatores Theodoſius & Valẽtinianus, antequã reſcriptũ vllũ legis authoritate ſanciatur, volunt priùs *id ab omnibus tã proceribus noſtri palatij, quàm glorioſiſſimo cœtu veſtro: Patres conſcripti, tractari, vt vniuerſorum cõſenſus noſtræ ſerenitatis authoritate firmetur* [b]. Neque enim ſemper exiſtimandũ eſt omnia reſcripta principalia veram regiæ voluntatis ſignificationem referre. *Multa* (inquit Seneca) *nobis extorquentur quæ noluimus ſcribere* [c]. Sed quemadmodum Tertullianus docet non omnia quæ fiunt, Deo iubente fieri, ſed tantùm quæ iuſta ſunt [d]. Ita etiam ſi quæ reſcripta iniqua obtineantur, conueniens eſt vt Senatus ea improbet & reiiciat. *Si quod reſcriptum* (inquiunt Imperatores) *ſi qua lex fortè prætenditur, abreptæ huiuſmodi chartæ ex eorum manibus, ad noſtram ſcientiam referantur* [e]. Sic & alio loco reſcribunt Imperatores. *Quoniã plerunque ita in nonnullis cauſſis inuerecunda petentiũ inhiatione conſtringi nur, vt etiã nõ concedẽda tribuamus, nec reſcripto quidẽ noſtro aduerſus formam latæ legis loci aliquid relinquatur* [f]. Principũ non alia cenſeri debet mens & voluntas, quàm vt reſcripta æquitatis plena emittant. *Non externa cogunt Deos* (ait Seneca) *ſed ſua illis in legum æterna volũtas eſt* [g]. Apud Tacitũ C. Ceſtius Senator diſſeruit, *Principes quidẽ inſtar Deorum eſſe, ſed neque à dijs niſi iuſtas ſupplicũ preces exaudiri* [h]. Itaque vt dignoſci poſſit æqua ſint an iniqua regia diplomata, iudicibus iſtis conceſſa: Illud generali regula præmittendum eſt, quoties neceſſitas ingruit & graue aliquod periculũ imminet, nulla priuilegia nulláſque dignitatum immunitates attendi, & ſpectari ſolere. Leges inſtã-

a Claudianus in 6. conſulatu Honorij.

b L. humanum. C. de legibus.

c Seneca lib. 4. controu. 3.

d Tertull. lib. 1. de exhort. ad caſtit.

e L. 3. C. de Paganis.

f l. 1. de petit. bonorũ ſublat. lib. 10. C.

g Seneca lib. 6. de beneſ. cap. 23.

h Tacit. lib. 3. annal.

te periculo & metu armorum quieſcunt: multò magis priuilegia quieſcere & ceſſare debent. Narrat Liuius Romæ, cùm à Volſcis Romani ſibi metuerent, Senatores omnes, quicunque per ætatem ac valetudinem poterant, munus vigiliarum per

a Liuius lib.2. ſe ipſos obiiſſe[a]. γέρων γὰρ ὐδὲν ὐδὲ ἡλικίαν ὁ περὶ ψυ-

b Heliod. lib.9. χῆς δυσωπεῖται κίνδυνος, vt Heliodorus ait[b]. Appianus refert quotieſcunque periculi imminentis occaſione Senatui viſum eſſet tumultum decerni, nullam in tumultu bellico vacationum rationem habitam, nec in delectu habendo cuiuſquam excuſa-

c Appian. li.2.bell.ciuil. tionem admiſſam[c]. Itaque Annibale Romanos vrgente cùm belli terror magnus eſſet, M. Liuius & C.Claudius Nero Coſſ. colonos maritimos, qui ſacroſanctam vacationem habere dicebantur, dare

d Liuius lib.27. milites coegerunt[d]. Sic etiam cùm ſenatui renuntiatum fuiſſet Heluetios in armis eſſe, ſimúlque Gallici belli metus inſtaret, Senatus decreuit vt Cóſules duas Gallias ſortirentur, delectus haberetur, vacationes ne valerent, &c[e]. Vitellius ignarus mi-

e Cicero lib.1. epiſt. 17. ad Atticum. litiæ, improuidus conſilij, cùm vndique metu belli terreretur, ſeruorum numerum & pondus argen-

f Tacit. lib. 3. hiſtor. ti Senatoribus indicit[f]. Quinetiam licet flaminum & ſacerdotum commendatio ſupra cæteros fauores præualeret, tamen durante Gallico tumultu

g Plutarc. in vita Camilli in fin. & in vita Marcelli in prim. ceſſabat ſacerdotum immunitas. Plutarchus, ὕτω ὁ φόβος ἦν ἰσχυρὸς ὥστε θέσθαι νόμον ἀφεῖσθαι τὺς ἱερεῖς στρατείας χωρὶς ἂν μὴ γαλατικὸς ἦν πόλεμος[g]. Elegãs fuit Epiſcopi illius Acatij Amydeni reſponſum, qui cùm

h Socrates lib. 7. eccl. hiſtor. cap. 21. Niceph. Calliſt. lib. 14. cap. 20. neceſſitatis & periculi imminentis occaſione vaſa Eccleſiæ ſuę ſacra alienaſſet, ὁ θεὸς ἡμῶν ὔτε δίσκων ὔτε ποτηρίων χρήσει· ὔτε γὰρ ἐσθίει ὔτε πίνει[h]. *Melius eſt* (dicebat D. Ambroſius) *ſeruare animas viuentiũ quàm*

metallo-

metallorum [a]. Athenis maxima fuerunt priuilegia poſteris & familiæ Harmodij & Ariſtogitonis conceſſa: Quæ tamen omnia cùm inſtabat belli neceſſitas, ceſſabant [b]. Conueniens eſt ergo vt in vrbibus limitaneis, neque à muniis bellicis neque ab vrbis cuſtodia vllæ concedantur immunitates. Perpetuum enim in locis limitaneis ab Hiſpano & exteris imminet periculum, ſempérque exiſtimari debet Annibal ad portas adeſſe. Ac ſæpius contingit vt ſi quando animo ſecuro quieſcimus, tum maximè ingruant & erumpant repentina ex hoſtilibus inſidiis pericula, & vt ait Lucanus, *Pax eſt alta per omnes, Et tranquilla quies populos: Nos præda furentum. Primáque caſtra ſumus.* Sidonius Apollinaris, *Rumor eſt* (inquit) *Gothos in Romanum ſolum caſtra moviſſe: Huic ſemper irruptioni nos miſeri Aruerni ianua ſumus* [c]. Sic nec diſſimiliter ſi quādo circa regni limites excitari repentinum ab exteris periculum belli contingat, nos Hiſpanicæ irruptioni ianua ſumus. Pericula hæc, quæ frequenter eueniūt, non minus magiſtratus reſpiciūt, quàm cæteros ciues: vt æquum videatur ab omnibus æquali affectu & communi cura ſecuritati publicæ proſpici. *Atque hoc repentina* (vt Imperatorum verbis vtamur) *aduētitiæ neceſſitatis ſarcina ab omnibus ciuibus æqualiter depoſcit.* Neque enim eos laudauerim, qui, vt Reip. periculis occurrant, pericula ipſa expectant. Certè & melius & tutius eſt (vt ait lex) in tempore occurrere, quàm poſt rem vulneratam remedium quærere [e]. Nam quod iudices iſti, vt probabilius excuſentur, forenſibus negotiis vacare velle dicunt: Hoc certè leue eſt, abſurdum, ac potiùs ridiculum. Nam cùm excubiæ ab omnibus ciuibus

[a] *D. Ambroſius lib. 2. offic. car. 28.*

[b] *Demoſth. in orat. cōtra Leptinem.*

[c] *Sidonius Apollinaris lib. 7. epiſtola 1.*

[d] *L. placet. C. de ſacr. eccleſ.*

[e] *l. fi. C. in quibus cauſis in integ. reſtit. nō eſt neceſſaria l. 1. C. quādo liceat ſine iudice ſe vindicare*

per vices agantur, atque etiam ipſi ciues mutuis & alternis operis portas vrbis cuſtodiant, ſatis ſupérque erit iudicibus iſtis & ocij & temporis ad lites dirimendas. Neque enim continuò, ſed certis ac ſtatis diebus vacare eos nocturnis excubiis & cuſtodiæ vrbis oportebit. Salus populi ſuprema lex eſto, atque (vt ait Diuus Ambroſius) *patriam tueri ſumma eſt iuſtitia*[a]: Quin & ipſi magiſtratus, ſi præſẽtes adſint, ciuitatis cuſtodiam, publicæque ſalutis ſecuritatem tùm exemplo, tùm etiam authoritate iuuabunt. Exemplo, ſi quidem cæteri ciues, vbi magiſtratus ipſos viderint hanc curam neque auerſari neque detrectare, illi eandem non modò non recuſabunt, ſed & promptiore & alacriore animo ſuſcipient. Magiſtratus etiam authoritatis ſuæ præſentia turbas compeſcet, vrbíſque tranquillitatem componet. Nam ſi quæ rixa aut tumultus noctu excitetur, aut in ipſa portarum cuſtodia exoriatur, magiſtratus, ſi præſens adſit, delinquentes ſtatim pœna coercebit, & ſeditioſos tumultuantes dignitate ſua & grauitate compeſcet & terrebit. *Nemo* (inquit Gregorius) *à murorum vigiliis aut cuſtodia excuſetur, ſed omnes ad hæc munia obeunda generaliter compellantur, vt cunctis vigilãtibus melius valeat ciuitatis cuſtodia procurari*[b]. Nullus itaque ab iſtis excuſetur, ſed Reip. expediat eam plures habere defenſores[c]. Romana plebs aduerſus Senatores, qui ſe immunes à militia aſſerebant, his verbis indignabatur, *Patres militarent, patres arma caperẽt, vt penes eoſdẽ pericula belli, penes quos præmia, eſſent*[d]. Quòd ſi (vt præclarè ait Ammian. Marcellinus) nihil aliud eſt imperiũ, niſi cura ſalutis alienæ[e]: Magiſtratus iſti, qui ſummos vrbis honores & ciuilia munera

cum

a *Can. fortitudo* 23. *quæſt.* 3.

b *Cap. peruenit. extr. de immun. eccleſ.*

c *L. nam reip. ff. de operis noui nunciat.*

d *Liuius lib.* 2.

e *Ammianus Marcellinus lib.* 29.

cum imperiò exercent, non modò erga patriam ingrati, ſed & imprudentes ſunt, qui rebus ſuis attenti, nimióque priuati commodi ſtudio communem ſalutem omittunt, & publicam negligunt ſecuritatem. Dicebat Liuius Conſul, *Reſpublica incolumis & priuatas res facilè ſaluas præſtat: Publica perdēdo tua ne quicquā ſerues* [a]: Quàm indignum eſt in locis limitaneis inter media pericula ſolos magiſtratus otioſos ſedere, atque eos non modò à ſalute communi & tuitione vrbis vacationes petere & excuſationem affectare, ſed & cæteros ad eundem communis ſecuritatis contemptum & detrectanda munera ciuilia pernicioſo immunitatis exemplo inuitare!

a Liuius li. 6.

SENATVS, nulla magiſtratibus data immunitate, omnes æquo iure ad cuſtodiam vrbis teneri & excubias per vices agere iuſſit [b].

b Arreſt du 15. de Mars 1583. plaidant Amelot pour les officiers de S. Quētin dem. en lettres Et la Riuiere pour les Maire, & Eſcheuins de ladite ville deffendeurs.

NON EST ABSIMILIS alia quæſtio, quæ ab eodem Senatu iudicata eſt. Ciuitas Ambiana inter limitaneas habetur, eandémque quam cæteræ vrbes limitaneæ, nec minus ſollicitam agit tam cuſtodiæ diurnæ quàm excubiárum curam. SEIVS qui vnus erat ex præfectis ærarij (nos theſaurarios Franciæ generales appellamus) portarum cuſtodiam munus eſſe neceſſarium & ab omnibus ſubeundum fatebatur: Ita tamen vt magiſtratus & quicunque aliqua officij publici dignitate pollent, non quidem ipſi portarum cuſtodiæ adeſſe teneantur: ſed ſatis eſſe dicebat, ſi ſtipendiariū vel ex ſuis domeſticum aliquem delegarent, à quo munus illud perſonale, domini abſentis vice, præſtaretur. CONTRA SEIVM decuriones dicebant, ciuitatis cuſtodiam nulla dignitatis exce-

ptione nulláque immunitatis excuſatione remitti poſſe. Lacedæmonios Ariſtoteles teſtatur neceſſarij huius muneris, quo ſalus publica continetur, nullam vacationem indulgere ſolitos: neque vnquam aliam admiſiſſe excuſationem præter πολυτεκνίαν vt non alij ἄφρουροι eſſent & à ciuitatis cuſtodia immunes. Seius ſeruiles ſtipendiarij alicuius & mercenarij operas offert & pollicetur. Leo Imperator hoc munus perſonale eſſe reſcribit, & per ipſoſmet ciues nulla excuſatione præſtari & impleri iubet [a]. Si viles ſint & ſtipendiarij cuſtodes, non dubitandum quin ciuitas facilè apud mercenarios emptorem inueniat. Si venales animæ portis muríſque præficiantur, eíſque ſalus publica committatur: Quæ ſecuritas, quæve fidei obligatio ab iis expectanda eſt, qui neque pro aris & focis dimicant, neque vllo in patriam affectu & charitate incitantur? SENATVS cuſtodiam vrbis non per ſtipendiarium vel mercenarium præſtari voluit, ſed perſonale munus eſſe iudicauit: Idque nulla habita dignitatis vel magiſtratus excuſatione ab ipſiſmet ciuibus fieri & præſtari iuſſit [b].

a L. *final. de quibus muneribus vel præſtat. nemini liceat ſe excuſare lib.* 10. C.

b Arreſt donné le Lundy 22. de Decembre 1586. entre les maieur & eſcheuins d'Amiens d'vne part & M. Philippes du Bos d'autre part, plaidans Mornac & Aſſeline.

Pendente & nondum deciſa matrimonii quæſtione, Accuſatio furti interea ceſſare & quieſcere debet.

CAPVT XII.

MEVIA Titium ſuper fœdere matrimonij corā iudice Eccleſiaſtico perſequitur. Ille exinde Meuiā coram iudice laico furti accuſat, eámque arguit ſibi multa domi expilaſſe. Iudex

dex teſtibus extra ordinem auditis, prehenſionem aduerſus Meuiam decernit. Appellat Meuia & inſtitutam matrimonij quæſtionem, quæ fori Eccleſiaſtici eſt, corámque iudice Eccleſiaſtico mota erat, præiudicialem eſſe contendit, nec de furto quę ri oportere quoad de matrimonij fœdere cognitũ eſſet. Negat Titius ſe quidquam Meuiæ promiſiſſe aut vllam coniugij fidem dediſſe: ſed Meuiam dicebat, ne de furto cognoſceretur hanc ſuper fœdere matrimonij quæſtionem muliebri fallacia excogitaſſe.

PRO TITIO. Impudicarum mulierũ hæc vbiuis perpetua fuit & ſpecialis nota, vt impudentes exiſterent: nihilq́ue illis aut ſanctum aut religioſum videretur quod à cupiditate & luxuria alienũ eſſet. Hoc autem tempore vſque eò feruet fertúrq; earum impudentia, vt nouo quodam fraudis & inſidiarum genere, dum corpus ſuum venale proſtituunt, illud poſtremò tentent, meretricios amores nuptiis conglutinare. Meuia mulier dedecoris plena multorúmque adoleſcentiæ pernicies, vtroque tam furti quàm calumniæ crimine inſignem ſe venditat. Titius enim laſciuis eius illecebris & luxurioſis moribus inuitatus, familiarem cũ illa conſuetudinem exercuit: ſed nulla coniugij conſideratione, tanquam vnus è plebe & quiuis de turba admiſſus eſt. Quis enim via publica ire prohibetur? Illa verò, vt fallax eſt, & ſubtilis, & auara, familiaritatis illius occaſionẽ ſedulò amplexa eſt: Titiúmque auro, gemmis, ac pleriſque multi pretij mobilibus ſpoliauit. Si Meuia nullius furti conſcia eſt, quid probationes timet, quid matrimonij litẽ obtendit? Nam dũ auara meretrix aliquo ſperat effu-

gio ſibi impunitatem parare, illa probroſæ vitæ ſuæ dedecus infami latrocinij furtique crimine nobilitauit. Conſtat equidem nullam furti actionem marito aduerſus vxorem competere. Lex enim inter perſonas tam arcto & ſolemni vinculo coniunctas non modò quæſtionem furti denegat, ſed ne quidem actionem vllam, quæ famoſa ſit aut pœnalis, concedit[a]. Imò etiam ſoluto matrimonio honor præteriti coniugij nullam vel furti vel criminalem aliam perſecutionem admittit[b]. Sed vt id locum habeat, neceſſe eſt priùs de coniugio conſtet. Nam ſi nulla veritatis probatione exceptio Meuiæ paſſim admittatur: Quæ mulier deinceps nocẽs erit, ſi ad eludendam accuſationem liceat ei, quæ furti alteriúſve criminis poſtulatur, falſam & mendacem coniugalis fidei allegationem proponere? Neque enim in hac cauſa vllæ proferuntur matrimonij probationes, at neque etiam præſumptiones certáve indicia: Nullæ repræſentantur tabulę nuptiales. Non ipſa ſponſaliorum ſolemnia interueniſſe dicuntur. Neque enim amor legitimus Titium Meuię coniunxit, non propoſitum matrimonij, non fides coniugij, aut cupiditas nuptiarũ: Sed meretricius ardor & laſciua voluptas, ſuadente venere impudica, Titium & Meuiam ad gratum & amabilem coitum impulit & perduxit. Sed ſimulatque Meuia Titium de furto vindicando agere velle reſciuit. Illa, vt accuſationem eluderet, de fœdere matrimonij litem intendit, perfidiã Titij muliebri ſimulatione accuſauit, & ſanctam coniugij fidem violati malitioſè conqueſta eſt. Lex omnem nuptiarum præſumptionem inter eos reijci iubet, qui vel opibus, vel familię & nominis dignitatę

a *L. 2. C. rerũ amotarum.*

b *L. ſi quis vxori in princ. ff. de furtis.*

gnitate impares ſunt[a]. Meuia autem & diuitiarum cumulo, & generis nobilitate longè inferior ęquari Titio non poteſt. Vixit ſordidè & illiberaliter, orta parentibus ſordidis & illiberalibus. Marito quidem aduerſus vxorem lex actionem furti non concedit, ſed hoc demum ſi vxorem eſſe conſtet. Neque tamen ipſa coniugij dignitas impedit quominus rerum amotarum agere liceat, nec ſocietatis inter coniuges initæ reſpectus amotas res repetere vetat: vt & lex aduerſus ſocium furti actione experiri permittit[b].

a l. imperia li. §. immò Cod. de nuptiis.

b l. rei communis. ff. pro ſocio.

PRO MEVIA. Leuitatis & inconſtantiæ crimen mulieribus imputari ſolitum, ecce nunc demutabili & parum firma virorum fide victrici gloria triumphat, *Difficile dictu eſt* (inquiebat orator Craſſus apud Tullium) *quænam cauſa ſit, cur ea, quæ maximè ſenſus noſtros impellũt voluptate, & ſpecie prima acerrimè commouent, ab iis celerrimè faſtidio quodam & ſatietate ab alienemur*[c]. Titius enim amore Meuiæ olim ardens vltrò matrimonij conditionem obtulit, Meuiámque ad nuptias reluctantem inuitauit. Saluianus, *Sicut corpus ſine medulla: ſic amor ſine cupiditate eſſe non poteſt*[d]. Sed, vt ait Seneca, *voluptas cito implet & tædio eſt, ac poſt primum impetum marcet*[e]. Vbi vbi ſunt fallaces illæ blanditiæ & perfidioſę pollicitationes quibus iſte credulitatem meã decepit & eluſit? Vbi blandę & doloſæ perfidi iſtius amatoris aſſertiones, quibus indiuiduam vitę conſuetudinem conceptiſſimis verbis & ſolemni promiſſione iurabat? Non tamen vel amoris meminit, vel illarum, quas aliquando communes habuimus, voluptatum. Eleganter poëta Catullus leues hos & perfidos amatores inſecta-

c Cicero li. 3. de oratore.

d Saluian. lib. 1. ad eccleſ. Cath. pag. 321.

e Seneca lib. de vita beata ca. 7

tur: *Qui dũ aliquid cupiẽs animus prægeſtit apiſci Nil metuũt iurare, nihil promittere parcunt: Sed ſimulac cupidæ mẽtis ſatiata libido eſt, Dicta nihil metuere, nihil periuria curant.* Etenim Titius amoris, quo efflictim deperibat, impatiens, pacta & promiſſa coniugij fide virginitatem inuitæ expreſſit: qua ſimul ac potitus eſt, ſtatim Meuiam perfida mente faſtidiuit, cúmque formæ cuius ad ſatietãtem vſque fruebatur, tædiũ cœpit. κόρος γὰρ ἔρωτος, τῶν ἔργων τὸ τέλος ἐστὶ, vt Chariclea apud Heliodorum & ſcitè & prudenter dicebat [a] *Nihil* (inquit Plinius) *æquè gratum eſt adeptis quàm concupiſcentibus* [b]. Pacatus in panegyrico, *Vicinum habent permiſſa faſtidiũ* [c]. Eleganter Petronius, *Nolo quod cupio ſtatim tenere, Nec victoria mî placet parata.* Seneca, *Magis iuuat bibere ſitientem: Gratior eſt eſurienti cibus* [d]. D Hieronymus, *Ardentius appetitur quicquid eſt rarius* [e]. Copia ſatietatem & faſtidium gignit: Amor duo habet extrema, Ætas formæ detrimẽtum adſert & frontẽ rugis deturpat: Satietas amoris tedium parit: & quidquid licet, minus deſideratur. Plinius, *Omnium rerũ cupido langueſcit cum facilis occaſio eſt* [f]. Quintilianus, *Cõpoſitis ætatibus coacta matrimonia tamen facilè faſtidiunt, ſiue non habet omne quod licet voluptatem, ſeu cõtinuis vicina ſatietas, ſiue durũ eſt quod neceſſe eſt* [g]. Philammonis cuiuſdam meminit Pauſanias, qui cùm Argyopam nympham vitiaſſet, eius poſtea nuptias recuſauit [h]. Gregorius Turonenſis narrat de Leobardo, *qui rupta* (inquit) *promiſſione facta honeſtæ puellæ de coniugio atque donis confirmata in monaſterium ſe contulit* [i]. At verò perfidus iſte, qui neque iura coniugij, neque officia certi veriq. amoris nouit, poſtquam prima eius voluptas re-

a Heliodor. lib. 1. hiſtor. Æthiop.
b Plinius lib 2. epiſt. 15.
c Pacatus in panegyr. ad Theodoſium.
d Seneca epiſt. 78.
e D. Hier. lib. 3. epiſt. adverſus vigilãtiũ.
f Plinius li. 8. epiſt. 20.
g Quintil. decla. 306.
h Pauſanias li. 4. in Meſſenicis.
i Greg. Turon. in vita Leobar.

refrixit, poſt deprædatam adoleſcentulæ iſtius virginitatem, inſuper eam furti accuſat, atque ita *Virginitas facta eſt peregrini præda latronis*. Ille enim etiam acerbum ſe præſtat, & multis conuiciis Meuiam aggreditur. Noli ſuggillare miſerias mulieris affectæ & afflictæ: *Coniugium pactámque fidem non crimina poſco*. Quis enim non facilè videt accuſationem iſtam à Titio inſtitui, non quòd vera ſit aut legitima, ſed vt Meuia, quæ neque dolo ſatis & impudentia parum poteſt, implicita accuſatione hac calumnioſa tam grauiter vexetur & detineatur, vt matrimonij quæſtionem coram iudice Eccleſiaſtico motam perſequi nequeat: atque iſtâ iudiciorum verſutiâ Titius adoleſcentulam in ſummas anguſtias adductam, in ipſo articulo temporis perfidâ & iniquâ accuſatione opprimat? Dicam cum Diuo Hieronymo, *Abeant preces, blandimenta diſcedant: Debet amor læſus iraſci*[a]. Ita tamen ingratitudinem & perfidiam Titio exprobrare liceat, vt & mulieris iſtius innocentia defendatur, & Titius ira ſe lædi & reprehendi ſentiat, vt tamen grauiùs & acriùs lædi & offendi meritò potuiſſe ſciat. Itaque accuſationem furti admitti nõ debere oſtendam, nulla verborum contumelia, nulla conuiciorum acerbitate. Neque enim hoc permittit reuerẽtia quam maritis exhiberi lex requirit[b]. Hoc itaque primùm diſquiri oportet, An liceat marito vxorem furti accuſare. Illud autem ex iuris diſpoſitione promptiſſimum eſt: Nullã Titio aut famoſam aut pœnalem actionem aduerſus Meuiam, ſi vxorem ſe probauerit concedi poſſe: Tùm quia lex erubeſcit atrocem hanc furti actionẽ aduerſus perſonam tam arcto vinculo coniunctam indulgere[c].

[a] D. Hier. lib. 2. epiſt. 6. ad Heliodorum.

[b] l. altam. in ſ. ff. ſoluto matrim.

[c] l. fin. §. ſi Cod. de furtu.

Tùm quia ſocietas vitæ facit vxorem rerum mariti quodammodo dominam[a].Imò ne ipſa quidem rerum amotarum actio,quæ honeſtiore nomine perſecutionis atrocitatem tegit, conſtante matrimonio vnquam dari aut concedi ſolet[b]. Hoc Titius cùm animaduerteret, actionem autem & calumniam ſuam admitti vellet, coniugij legitimi fidem Meuiæ denegat, eámque vxorem eſſe inficiatur. Quinimò allegat illam ignobilioris eſſe & imparis familiæ: Quaſi verò aut amor natalium ſplendorem attendat, aut nos ex familiarum dignitate, vel generis humilitate nuptias diſtinguamus. Romani quondam patriciorum coniugia à plebe ſepararunt: Sed C. Canuleius de miſcendis patrum cum plebe connubiis rogationem tulit[c]. Obiicit Titius nullas proferri promptas promiſſi matrimonij probationes, *Credula res amor eſt*, ait Ouidius. Rectè Heliodorus, ἃ μὲν ἐπιθυμεῖ ψυχὴ καὶ πιστεύειν φιλεῖ[d]. Nam cùm Meuia de fide Titij, cui ſe totam crediderat, dubitare erubeſceret, non alias fidei datæ probationes ſcriptas exigere voluit. *Credidimus blandis quorum tibi copia verbis*. Plinius, *Amat*, (inquit) *qui ſe ſic amari putat vt tædium nō pertimeſcat*[e]. Meuia tamen plures habet fidei datæ teſtes, multáque alia promiſſi fœderis documenta. Præſumptio autem non alia idonior deſiderari poteſt quàm quæ legis ipſius verbis innititur. *In liberæ mulieris coniunctione* (inquit Iuriſconſultus) *potius præſumitur matrimonium quàm concubinatus*[f]. Luxurioſa & impatiens Titij libido legitimas matrimonij ſolemnitates præuenit. Dicebat illa apud Quintilianum. *Habui maritum in amores præcipitem, in cupiditates pronum*[g]. Hoc non preſentis tantùm temporis

a l.1.ff.rerũ amotarum.

b l.2. Cod. rerum amotarum.

c Liuius lib. 4.

d Hel. Æthiop. hiſt. lib. 8.

e Plinius lib. 8 epiſt. 21.

f l. in libera. ff. de ritu nupt. l. in concubinatu ff. de concubinis.

g Quintil. decl. 351.

poris vitium eſt, ſed & vetus antiqui ſeculi modeſtia ſimiles habuit nec minùs inhoneſtas laſciuias, fœditates, & turpitudines, quæ tamen matrimonij ſequentis prætextu excuſabantur. Seneca, *Decentiſsimum ſponſaliorum genus eſt adulterium, & in conſenſu vidui cœlibatus nemo vxorem duxit, niſi qui abduxit* [a]. Sed quid neceſſe eſt nunc pluribus verbis matrimonij quæſtionem examinare, cùm hæc res eccleſiaſtici fori ſit, & in hoc Senatu ſuper fœdere matrimonij pronunciari nequeat? Interea rem ipſam ſpectemus. Titius coniugium denegat: Meuia autem illud verè promiſſum ac re ipſa contractum affirmat. Veritatis probatio ex litis euentu pendet. Hæc autem ſuper matrimonij fœdere quæſtio præiudicialis eſt, & quandiu indeciſa erit, accuſatio furti ſuſpendi debet. Nam ſi Meuia vxor pronuntietur, indecens fuerit furti vel accuſari vel damnari eam quæ Titij vxor propediem pronuntiabitur. Sin verò nulla datæ fidei ſufficiens probatio reperietur, tùm finita fœderis cognitione, inſtitutam olim accuſationem Titius renouare ac de integro perſequi poterit. Sed hoc tam triſte & infauſtum omen Deus auertat, qui vt periurij ac perfidiæ ſummus cenſetur & acerbus vindex: Ita etiam credulæ ſimplicitatis defenſor eſt & patronus. Neque enim patietur pudicitiam Meuiæ, quæ ſub dubia matrimonij probatione in diſcrimen adducitur, contumelioſè adeò & ad inuidiam vſque proteri, & datam coniugij fidem impunè contemni & violari.

[a] *Seneca lib. 1. de benef. cap. 9.*

SENATVS iudicauit matrimonij quæſtionem præiudicialem eſſe, Titiúmque ac Meuiam ad iudicem eccleſiaſticum remiſit, vt de fœ-

dere matrimonij priùs cognoſci oporteret, quàm accuſatio furti admitteretur[a].

a Arreſt du Samedy 12. de Febu. 1583. donné à la Tournelle: plai dans M. P. du Lac & Eſcorcheuel.

Qui filiis donat aut legat, videtur patri donare vel legare.

CAPVT XIII.

SEMPRONIVS qui ex priore matrimonio liberos habebat, ad ſecunda vota tranſit & Meuiam vxorem ducit. Aliquo poſt tẽpore Meuia moriens teſtamentum condit, & priuignis ſuis, quos Sempronius ex præcedente matrimonio habuerat, ducentos aureos legat. Item Seio qui Sempronij mariti propinquus erat centum aureos eodem teſtamento donat. Poſt obitum Meuiæ hæredes legata illa in fraudem conſuetudinis facta dicunt: Quia ex lege municipali mulieri non licet quidquam marito vel donare inter viuos vel teſtamento legare. Defunctam autem Meuiam contendunt, vt fraudem conſuetudini faceret & legis prohibitionem eluderet: non quidem marito quidquam donauiſſe, ſed legaſſe filiis mariti, quorum eadem ratio quæ & patris haberi debet: Quin & eâdem fraudis conſideratione legata Seio facta impugnant.

PRO FILIIS SEMPRONII QVI DEFVNCTÆ MEVIÆ PRIVIGNI ET LEGATARII ERANT. Donationes inter virum & vxorem tam iure Romano quàm noſtris legibus prohibentur. Huius prohibitionis rationem hanc Plutarchus reddit.

Ρωμαῖοι

Ῥωμαῖος νομοθέτης ἐκώλυσε δῶρα διδόναι καὶ λαμβάνειν τοὺς γεγαμηκότας, οὐχ ἵνα μηδενὸς μεταλαμβάνωσιν, ἀλλ' ἵνα πάντα κοινὰ νομίζωσι[a]. Non ſunt ergo donationes illæ adeò odioſæ, vt generali & fuſa interpretatione etiam ad perſonas lege non expreſſas prohibitio conſuetudinis extendatur. Conſuetudo vxorem marito donare prohibet: Nullam priuignorum mentionem facit. Itaque nouerca iure noſtro municipali non prohibetur priuignis legare vel donare. Communis enim eſt iuris regula vt quod lex non prohibet, permitti intelligatur[b]. Quinetiam lex mutuam laudat coniugum beneuolentiam, neque vult marito criminoſum eſſe meritis & blando ſermone ſupremum vxoris iudicium in ſe aut ſuos prouocare[c]. Iure autem ciuili ſola perſonarum coniunctio neque fraudis ſuſpicionem inducit, neque prohibitionis effectum ad alias perſonas extendi procurat. Elegans eſt in hac ipſa quæſtione Papiniani reſponſum. *Si gener (inquit) ſocerum hæredem reliquerit, taciti fideicommiſsi ſuſpicionem ſola ratio paternæ affectionis non admittit*[d]. Nam etſi pater filij, quem in poteſtate habebat, tacitam fidem interpoſuerit, lex ait non debere id filio nocere[e]. Imò etiam, expreſſo Iuriſconſulti reſponſo vitricus & priuignus inuicem ſibi donare non prohibentur[f]. Hoc ſi legibus Romanis locum habuit: multò magis noſtro iure obtinere debet. Conſtat enim apud Romanos hoc fuiſſe ius patriæ poteſtatis, vt patribus bonorum omniũ, quæ ad filios pertinerent, proprietas aut certè vſusfructus competeret[g]. Itaque quoties filio legari aliquid aut donari contigerat: Simul etiam commodi illius fructus aliquis ac præcipuus ad

a Plutarc. γαμικὰ παραγγέλματα

b l. ſtatuas C. de relig. & ſumpt. funerum l. ſicut. §. Ariſt. ff. ſi ſeruitus vindicetur.

c l. fina. ff. ſi quis aliquid teſtari prohib. l. fin. C. eo. ti.

d l. fin. ff. de his qui vt indign.

e l. in fraudem. §. fin. ff. de his quæ vt indign. l. ſi tacitum. ff. ad legem Falcid.

f l. 60. vitricus. ff. de donat. inter virum & vxor.

g l. cum oportet. Co. de bonis quæ liberis

patrem perueniebat. At communi noſtro Franciæ iure parentes in bonis filij nullum ſeu proprietatis ſiue etiam vſusfructus ius habent. Vnica eſt patris in mobilium filij ſucceſſione ſpes, cùm filius patre ſuperſtite relicto prædecedit. Lex autem præcipitem hunc præmorientis filij obitum attendi & conſiderari vetat, atque eo caſu turbari ordinem mortalitatis tradit[a]. Neque enim æquum eſſe aut conueniens exiſtimat, vt voto parentum opponi queat tam lugubris & ominoſa interpretatio[b]. Quis enim parens eſt tam inhumanus qui non longiorem liberis quàm ſibiipſi vitam exoptet? *Quis* (inquit Tertullianus) *non magis filiorum ſalutem quàm ſuam curat*[c]? Hoc eſt apud Senecam verè paternum votum. *Ita mihi libero & viuere contingat & mori. Ita oculos meos filij manus operiant*[d]. Rectè poeta Ouidius, *Dî precor hoc iubeant vt euntibus ordine fatis Ille meos oculos comprimat, ille tuos*[e]. Cicero mulierem Mileſiam meritò damnatam memorat quòd abiecto omni affectu materno, *ſpem parentis* (inquit) *memoriam nominis, ſubſidium generis, hæredem familiæ, deſignatum Reip. ciuem ſuſtuliſſet*[f]. Homerus continuum in Laërte moriendi deſiderium ex abſentia filij Vlyſſis refert: Λαέρτης μὲν ἔτι ζώει, Διῒ δ' εὔχεται αἰεὶ θυμὸν ἀπὸ μελέων φθίσθαι οἷς ἐν μεγάροισιν· ἐκπάγλως γὰρ παιδὸς ὀδύρεται οἰχομένοιο[g]. Seneca de Martiæ in fratrem affectu. *Quem* (inquit) *non minus quàm liberos dilexiſti, excepto eo quod non optabas ſuperſtitem*[h]. Votum hoc verè paternum dici debet. *Eſt mihi ſitq́ precor noſtris diuturnior annis, Filia, qua fœlix ſoſpite ſemper ero*[i]. Ac ne pater commodi cuiuſcunque occaſione legatum hoc procuraſſe videatur, paratus eſt in iudicio profiteri

ſe

a l. nam etſi parentib. C. de inoff. teſtam.

b l. cum tale in princ. ff de cõtit. & demonſtrat. l. Iulianus. ff. ſi quis omiſſa cauſa teſtamenti.

c Tertull. lib. 2 aduerſus Marcionem.

d Seneca lib. 9. controu. 4.

e Ouid. in epiſt. Penel. ad Vlyſſ.

f Cicero pro Aulo Cluētio.

g Homerus lib. 15. Odyſſ.

h Seneca in conſolat. ad Martiā in pr.

i Ouidius lib. 6. Faſtorum.

ſe omni caſu & in quemcunque ſeu vitæ ſeu mortis euentum legati illius emolumento renuntiare. Cur ergo in hac contentioné donationis inter virũ & vxorẽ prohibitio proponitur? Maximè cũ ex Papiniani ſententia ſola ratio paternæ affectionis taciti fideicommiſſi ſuſpicionem non admittat.

PRO SEIO QVI EST SEMPRONII MARITI PROPINQVVS, ET MÆVIÆ LEGATARIVS ERAT. Diuerſa eſt Seij & filiorum Sempronij cauſſa, longéque diſtãs eorum conſideratio. Liberis Sempronij non immeritò obiicitur id omne quod filiis legatur, patris contemplatione ſolet relinqui. Hoc enim tacita fraudis ſuſpicione nõ caret, cùm parentes filiorum commodis non minùs quàm ſuis moueri conſtet. At Seium cæteróſque Sempronij propinquos hæc ratio non reſpicit, nec legis prohibitio vlterius progredi poteſt. Quid enim eſſet iniquius, quàm ſi vxor in mariti familiam ea lege tranſiret, vt in neminem eorum qui maritum vel affinitatis vel propinquitatis vinculo contingunt, vlla vel amoris vel beneficentiæ argumenta conferre liceret? Vterque tam Seius quàm Sempronius filios habent hæredes futuros: facultates poſſident ſeparatas, diuerſos penates, nulla bonorum communione, nulla inter eos inita ſocietate. Cur Meuiam dicemus Seio capaci legare non potuiſſe, cùm ex iſto legato nulla ad maritum Sempronium vtilitas vllo caſu peruenire poſſit?

PRO HÆREDIBVS MEVIÆ. Maxima eſt ſupremarum voluntatum commendatio quoties ſpontanea teſtatoris liberalitate aliquid legatur. Sed frequentes ſunt captatoriæ eorum frau-

des qui blanditiis & aſſentando teſtamenta à languentibus & ægrotis extorquent. Atque id familiaris & aſſidua coniugum conſuetudo non rarò efficere cernitur. Solon captatorias voluntates omnes reiici & improbari voluit, τὸ πεισθῆναι οὐδὲν ἡγούμενος τοῦ βιασθῆναι διαφέρειν[a]. *Perſuadere* (inquit Iuriſconſultus) *eſt pluſquàm cõpelli atque cogi parere*[b]. At blanditiæ virorum (inquit Liuius) maximè ad muliebre ingenium efficaces preces ſunt[c]. Quoties itaque legata aliqua blandimentis & voluntatis captatione obtineri contingit, rectè Comicus id non fieri ait ex vera vita, neque adeò ex æquo & bono: ſed ex aſſentando, indulgendo, & largiendo. Vnde Seneca, *Amico ægroto aliquis aſſidet, probamus* (inquit) *At hoc ſi hæreditatis cauſſa facit, vultur eſt, cadauer expectat*[d]. Diuus Cyprianus, *Perire ægrum voluit qui cenſum pereuntis inuadit*[e]. Illud vnum in hac cauſa obiicitur, Meuiam cùm aliquid priuignis legauit, non tamen marito quidquam reliquiſſe. At quis non videt vel fidem filiorum electam, qui legatum tacita fideicommiſſi fraude patri reſtituant: Vel legandi occaſionem ex captatoria patris, qui filiis non minùs quàm ſibi donari optauit, ſuggeſtione proceſſiſſe? Sunt qui in iſtis controuerſiis diſtinguendum & inquirendum exiſtiment, vtrum priuigni quibus legatum eſt, fuerint capaces meritorum nécne: vt ſi quando eueniat priuignos meritis & officiorum ſedulitate teſtatoris in ſe beneuolentiam prouocare & conciliare potuiſſe, non leuis ratio conſiderationis illius habẽda videatur: Aliud autem obtineat, ſi, cùm infantes ſint legatarij, primæque & puellaris ætatis, teſtator nulla alia quàm patris contemplatione præſumi

queat

a Plutarc. in Solone.
b L.1. §. quod autẽ ff. de ſeruo corrupto.
c Liuius lib.1.
d Seneca epiſt.96.
e D. Cypr. tractatu 1. aduerſus Demetriũ.

queat eis legare aut relinquere voluiſſe. Verùm hę ſimiléſve diſtinctiones tam à Iuriſconſultorum mente quàm ab æquitatis ratione remotæ ſunt & alienæ. Nam ſi ætatis & meritorum probationes inſpici oporteret, innumeræ lites & pleraſque fraudandi occaſiones conſideratio iſta excitaret. Vlpianus ergo nulla ætatis habito reſpectu, nulla meritorum facta diſtinctione generaliter aſſerit quodcunque inter ipſos coniuges *aut qui ad eos pertinent*, aut per interpoſitas perſonas donationis cauſa agitur, non valere[b]. Etenim, ſi Papiniano credimus, filij plerunque legata non affectione propria, ſed in honorem patris merentur[c]. Vt & ſæpe filiis propter parentes & parentibus aliquando propter filios donari conſtat[d]. Nam cùm natura pater & filius eadem penè perſona (vt ait lex) eſſe intelligantur: non alia filiorum quàm parentis cenſeri debet conditio[e]. Filius dicitur pórtio & quodammodo pars corporis patris[f]. Hinc etiam Iuſtinianus vſumfructum patri per filium acquiſitum non aliter penes filium poſt patris calamitatem vult remanere, quàm ſi veriſimile appareat teſtatorem filij potiùs quàm patris contemplatione vſumfructum reliquiſſe[g]. Quinetiam Iuriſconſultus expreſſis verbis docet fraudem legi fieri, cùm filius hæres ſcriptus eſt ab eo qui aut non poterat aut nolle ſimulabat patrem hęredem ſcribere: cùm omnia quę noſtra ſunt (inquit Iuriſconſultus) liberis noſtris ĕx voto paremus[h]. Seneca docet beneficia aliquando indignis dari in honorem parentum. *Ciceronem filium quæ res Conſulem fecit niſi pater*[i]? Ariſtoteles tradit finem maiores habere vires & potiorem effectum, quàm media per quæ ad illum deuenitur.

a *Doctores ad l. dedi dotem ff. de collat. bonorũ. & l. auus. ff de iure dotiũ & Titio centũ §. Titio gen. ff. de cond. & demõſt.*

b L. *ſi ſponſus. §. generaliter. l. ſi vxor filio l. cùm hic ſtatus §. oratio ff. de donat. inter virũ & vx.*

c *l. qui tutelã in prin. ff. de teſta. tutela.*

d L. 2. *l. cũ te ſponſa. C. de donat. ante nupt.*

e L. *fin. C. de impuberum & aliis ſubſtit.*

f L. *cùm ſcimus. §. vl. de agri. & cenſitis lib. 11. C.*

g L. *fi. C. de vſufructu.*

h L. *nihil intereſt. §. ſednũquid. ff. de bon. poſſ. contra tabulas.*

i Seneca *li. 4. de benef. c. 30.*

At laborum noſtrorum & ſollicitudinum hic eſt finis, vt liberis noſtris bona acquiramus, *Omnis in Aſcanio charo ſtat cura parentis.* Itaque voto naturali parentes bona non minùs liberis, quàm ſibi ipſis exoptant: idémque eſt filiis donare acſi patri donaretur. Nam & profectitia cenſetur quæcunque patris contemplatione obueniunt[a]. Non diſſimilis eſt ratio eius pecuniæ quæ Seio legata eſt. Vlpianus enim legis prohibitione non modò ipſos coniuges eorúmque liberos, ſed & omnes qui ad eos pertinent, generaliter contineri dixit[b]. Seius patruelis eſt Sempronij, qui Mæuiæ maritus erat: nec dubium vxorem non alia, quàm mariti contemplatione Seio legaſſe. Quin & proxima inter coniunctas perſonas agnatio magnam inducit fraudis & taciti fideicommiſſi ſuſpicionem.

SENATVS Legatum à Meuia liberis Sempronij mariti factum nullum eſſe pronuntiauit, hæredéſque Meuiæ ab eius præſtatione abſoluit: Legatum autem Seio relictum probauit Senatus, illúdque ab hæredibus præſtari voluit[c].

NON ABSIMILIS quæſtio ſolemni arreſto à Senatu deciſa fuit. Conſuetudo Rupellana[d] patrimonium, aut præcipuam vllam patrimonij antiqui partem, donari aut prælegari vetat cuiquam ex legitimis hæredibus. Nos præſumptiuos heredes vocamus, qui cùm proximi agnati ſint, ad

a *L. profectitia. ff. de iure dotiũ.*

b *Dicta l. ſi ſponſus. §. generaliter & l. cũ hic ſtatus. §. oratio. ff. de donat. inter virum & vxor.*

c Arreſt du 8. de Feurier 1578. donné en la 3. Chambre des enqueſtes au rapport de Monſieur le Grand Cõſeilller en la Cour, entre Mathurin Billorier appellant & Iehan du Duir & Guillaume des Bordes Pere & tuteur des enfans de lui & de deffuncte Marguerite de Nozieres, ſa premiere femme inthimés.

Semblable arreſt donné en l'audience le Ieudy 12. de Iuillet 1584. entre M. Bonauenture de Lomont Procureur en la Cour appellant, & Françoiſe Bernard inthimee.

Pareil arreſt donné le 10. de Iuin 1595. au profit de Damoiſelle Renee Cartier, contre Meſſire Iean de Villeneufue au rapport de Mõſieur Courtin en la grãd Chãbre, i'auois eſcrit pour ladicte Damoiſelle Renee Cartier b *Art. 43.*

ſpem

ſpem hæreditatis à lege, etiam nulla teſtatoris diſpoſitione, vocantur. Titius teſtamento donauit non quidem Meuio hæredi præſumptiuo, ſed Seio Meuij filio. Quæſitum an donatio illa valeret. PRO SEIO. Odioſa conſuetudinum prohibitio reſtringi potiùs quàm extendi debet. Neque enim ſtatutaria earum diſpoſitio perſonas nominatim prohibitas egredi poteſt[a], & ex vulgata iuris regula, ſtatuta tantùm diſponunt quantùm loquuntur. Verbis ſtatuti ſeruiendum eſt, atque vbi verba legis deficiunt, deficere dicitur etiam ipſius diſpoſitio[b]. Conſuetudo donari Meuio hęredi pręſumptiuo vetat. At Seio hæredis præſumptiui filio donari vel legari non prohibet. In bonorum cauſſa non eſt eadem patris & filij conſideratio. Pater antiquo Romanorum iure plenum ius proprietatis in bonis filij habebat. Nouiſſimo autem Codicis iure vſumfructum habet[c]. At in Francia pater bona filij nec proprietatis titulo, nec vſusfructus iure poſſidet: neque etiam fructus in bonis filij collectos ſuos facit. Hoc autem vel proprietatis vel vſusfructus ius ſola patrię poteſtatis conſideratione competebat. Itaque ſi filius emancipatus erat aut donatio in tempus emancipationis collata, valebat donatio ſeu legatum, nec reſcindi poterat[d]. Lex fideicommiſſum valere & ſubſiſtere aſſerit, ſi in id tempus relictum ſit quo filius ſui iuris per emancipationem efficeretur[e]. Vt de Petronia Vitellij vxore legimus, quæ filium Petronium ſub ea conditione hæredem inſtituit, ſi de patris poteſtate exiſſet[f]. Plinius filiam Domitij memorat ea conditione hæredem inſtitutam, ſi eſſet manu patris emiſſa[g]. Apud Vlpianum ſi mater filio, qui in patris

a L. ſi verò. §. de viro ff. ſoluto matrim.

b L. ſi furioſi. C. de nuptiis. l. ſi ſeruum. §. non dixit prætor. ff. de adquir. hære. l. hos accuſare. §. omnibus. ff. de accuſat. l. fin. de prædiis decur. lib. 10. C.

c L. cùm oportet. C. de bonis quæ liberis.

d l. vbi puerì. ff. ad Senat. Treb. l. ſi ita eſſet ff. quando dies legati cedit.

e l. ſi fideicom. §. ſi filio. ff. de legat. 3.

f Suetonius in Vitellio. cap. 6.

g Plinius lib. 8. epiſt. 18. ad Ruf.

poteſtate eſt, donet, nullius momenti erit donatio, quia patri quæritur: ſed ſi in caſtra eunti filio dedit, videtur valere, quia filio quæritur & eſt caſtrenſis peculij[a]. Hæc Vlpiani verba *quia patri quæritur, quia filio quæritur*, ſatis apertè oſtendunt, quoties de donatione filio facta agitur, valeat néc ne, Illud ex eo diiudicādum eſſe, an aliquod an verò nullum patri ex ea donatione commodum quæratur. At iure noſtro nec bona filij ad patrem pertinent, neque pater in eiuſmodi rebus ius vllum ſibi aſſerere, aut emolumenti vllius commodū ſibi vēdicare poteſt. Quinetiam conſuetudo hęredi quidem præſumptiuo legari aut donari vetat. De hæredis hærede non loquitur. Appellatio autem hęredis iure ciuili ad hæredem hæredis non extenditur: Sic enim cùm teſtator dixit, *quiſquis mihi hæres erit, idē impuberi filio meo hæres eſto.* Vlpianus aſſerit hæredem hæredis ad ſubſtitutionem non admitti[b]. Quod autem obiicitur filium præmori poſſe, quo caſu patri ius & emolumentum aliquod in bonis filij competit: Hoc certè non modò leue eſt, ſed & à iuris præſumptione alienum. Leue eſt, ſi quidē ex pleriſque huius regni conſuetudinibus pater in mobilibus tantùm ſuccedit. Quinetiā lex impium cenſet rationem iſtam attendi, cùm non debeat voto parentum opponi tam lugubris & ominoſa interpretatio[c]. PRO HÆREDIBVS CONTRA SEIVM. Vetus eſt iuris regula, hæredem hæredis cenſeri & dici poſſe teſtatoris hæredem[d]. Itaque quemadmodum heredi præſumptiuo lex donari aut legari vetat: Ita neque etiam licet hæredis hæredi donare. Atque id tum maximè obtinet, cùm de liberis agitur, quorum contemplatio patrem-

a *l. 3. §. videamus v. ſecundùm hæc ff. de donat. inter virum & vxorem.*

b *l. qui liberis. §. fin. ff. de vulg. & pup. ſubſtit.*

c *l. Iulianus ff. ſi quis omiſſa cauſa teſtam. l. cùm tale. ff. de cond. & demonſt.*

d *l. fin. C. de hæred. inſtit. l. 7. ſi quis filius. §. fin. ff. de acquir. hæred. l. 194. qui per ſucceſſionē. ff. de regulis iuris. l. ſi ſecundùm ff. de verb. ſign.*

trem & vtilitate aliqua & multa etiam amoris beneuolentia afficit. Hinc fit vt quod auus nepoti donat, cenſeatur id patris contemplatione dare, adeò vt hoc omne ſtatim patri adquiratur [a]. Parentes enim omnia ex voto liberis parant [b]. Quis enim eſt affectus, qui paternum vincat [c]? Euripides, δεινὸν τὸ τίκτειν ϗ φέρει φίλτρον μέγα Πᾶσιν τεκοῦσιν ὥστ' ὑπερκάμν- τέκνων [d]. Liberos edimus vt ex legitima prole diuturnitatis memoriam nobis in æuũ relinquamus [e]. Vix autem nec vlla ratione licet cauſam & commoda filij à paterno voto ſecernere: Lex enim eandem patris & filij perſonam, eandem quoque portionem eſſe cenſet [f]. Nec diſſimili ratione cùm patronus filio ſuo relictum agnouit, non minùs à bonorum poſſeſſione contra tabulas repellitur, quàm ſi id quod agnouit ei ipſi relictum fuiſſet [g] Hæc coſuetudinis Rupellanæ mens eſt, vt antiquum & auitum defuncti patrimonium æquali inter cohæredes iure ſine vlla prærogatiua diuidatur. Ratio conſuetudinis eſt, quia auitum illud patrimonium non à defuncto teſtatore relinqui cenſetur, ſed familiæ, poſteritati, proximiſque agnatis à lege deſtinari exiſtimatur. Leges autẽ non verba, ſed mentem ſpectari volunt. At verò conſuetudinis mens læderetur, ſi vel vni ex hæredibus, vel eius liberis liceret prælegare. Nam qui hæredis filio legat, idem facit acſi hæredi ipſi donaret aut legaret. Nos enim quæcunque vel labore vel induſtria paramus, liberis acquirimus & poſteritati noſtræ deſtinamus. SENATVS filio heredis præſumptiuí non magis licere donare iudicauit, quàm ipſi hęredi, atque ita donationem Scio factam nullam eſſe pronuntiauit [h].

a l. 6. dotẽ ff. de collat. bon.
b l. ſcripto. ff. vnde liberi. l. nihil intereſt. ff. de bonis libert.
c l. fin. §. 1. de curat. furioſi. l. iſta quidem. ff. quod metus cauſa.
d Euripides in Iphigen. in Aulid. de Act. 4.
e l. liberorũ 220. §. fin. ff. de verb.
f l. fin. §. fi. C. de impub. & alis ſubſtit. §. et verò de inutil. ſtipulat. in Inſtit.
g l. ſi verò. §. ſi ſeruo. ff. de bonis libert.
h Arreſt du Ieudy 6. de Mars 1586. moy plaidant pour Hieroſme Fauereau appel. & M. A. Arnaut pour Iean Berger & Maurice Croizé Intimé.

De donatione facta filio naturali & illegitimo.

CAPVT XIIII.

TITIA, legitimis liberis orba, Seio filio notho & illegitimo res ſuas immobiles donatione inter viuos facta, retento tamen vſufructu donauit. Poſt Titiæ obitum proximi agnati hæredes Seio naturali alimenta deberi fatentur, ſed præter alimenta nihil. Donationem autem quæ illegitimo & naturali facta ſit, nullam eſſe, illegitimam, & inofficioſam contendunt.

PRO AGNATIS, HÆREDIBVS LEGITIMIS. Innumeræ ſunt & obuiæ matrimonii aſperitates: magna & infinita nuptiarum & coniugii incommoda. Quid enim miſerius aut magis ingratum, quàm perpetuam cum muliebri ingenio & indomito animali ſocietatem vitæ, ac potiùs ſeruitutem exigere? Viros autem ad legitimum coniugium & ſolemnes nuptias non ſola liberorum procreatio inuitat. Etenim concubinæ nobis liberos & prolem nõn minùs quàm legitimæ vxores præſtant & exhibent. Sed hóc præcipuum eſt matrimonii & perpetuæ nuptiarum ſeruitutis ſolatium, quòd ex legitimæ prolis prærogatiua certi ex voto parentum deſignantur hæredes. Nihil enim parentes potiore deſiderio exoptant, quàm vt liceat res labore ſuo & induſtria partas auitáque bona liberis neceſſario ſucceſſionis iure deſtinare [a]. Quòd ſi donationibus liceat naturales legitimis æquare, vana eſt nuptiarum commendatio: nec deinceps quiſquam matrimonii

[a] *L. cũ ratio naturalis. ff. de bonis dãnat. l. ſcripto in fin. ff. unde liberi.*

monij incommoda patienter feret. Ethnici, apud quos concubinatus licebat, tamen ſuccedendi ius ſolis legitimis reſeruabant. Iſæus orator veterem hanc Athenienſium legem refert, νόθῳ μηδὲ νόθῃ εἶναι ἀγχιστείαν μηθ' ἱερῶν μηθ' ὁσίων[a]. At nos quibus Eccleſia concubinatum, fœdas libidines & illicitos coitus interdicit, qui matrimonij ſanctitatem legitimámque viri & vxoris coniunctionem ſacramentum eſſe & actum myſticum aſſerimus, tãto magis illegitimas & naturales à ſucceſſionibus arcere & prohibere conueniens eſt. Romanis legibus naturales filij aliquod in ſucceſſione paterna ius habuerunt, eíſque legari poterat: ac tum maximè ſi nulli extarent legitimi liberi[b]. Poſteriores autem imperatorum conſtitutiones in odium naturalium & illegitimorum pleraque ex illa priore licentia detraxerunt[c]. Conſtantinus Imperator, ſi Iuſtiniano credimus, primus illegitimos naturalium nomine donauit[d]. Neque id mirum, ſi quidem & ipſe naturalis & illegitimus fuit. Nam Cõſtans Imperator Helenam hoſpitis Drepanenſis filiam, non ſolemni & legitimo nuptiarum ritu, ſed furtiuo amplexu compreſſiſſe memoratur. Vnde natus eſt. Cõſtantinus, qui à Conſtante multo poſt tempore agnitus fuit[e]. Æquitas autem canonica, licet nothos & illegitimos à ſucceſſionibus repellat[f], alimẽta tamen eis deberi & præſtari voluit[g]. Romani nothos, ſpurios, & naturales inter ſe diſtinguebant. Nos autem illegitimos & naturales omnes eodem vulgari nomine & communi appellatione baſtardos vocamus, eóſque in Francia ab omni ſuccedẽdi iure, velut incapaces, remouemus & repellimus[h]. Quod & idem lege diuina obti-

a *Iſaus in orat. de Philoctem. hereditate.*
b *Toto tit. Cod. de natur. li. l. 1. ff. vnde cognati §. fin. de ſucc. in Inſt.*
c *l. humanitas & auth. licet. C. de natur. li. & Nou. 18 & Nou. 89.*
d *Nou. 74. in prin. quibus modis naturales eff. legitimi.*
e *Niceph. lib. 7. cap. 18. & li. 8. cap. 2. & Zonaras to. 3. in princ.*
f *Cap. lator & cap. tanta ext. quo filij ſint legitimi.*
g *Cap. cum haberet. & ibi gloſſ. extr. de eo qui duxit in matr. quã polluit per adult.*
h *Maſuerius in tit. de ſucceſſ. & in tit. de teſta. §. itẽ naturales Guido Pape qu. 280. & qu. 589.*

a Iudicum cap. 11. nuit, eámque ob cauſam Iephthem ſacra ſcriptura teſtatur à ſucceſſione paterna fuiſſe repulſum [a]. Quemadmodum autem naturales à ſucceſſione arcentur: ita etiam donationum in capaces cenſeri de-
b L. 1. C. de natural. lib. bent [b]. Ac maximè ſi vniuerſa ſubſtantia donetur aut ſi donatio latè adeò diffũdatur, vt bona omnia penè contineat & hæredis inſtitutioni æquipolleat. Sic Athenis notho & illegitimo non potuit vltra ſummam mille drachmarum donari. Νοθεῖα (inquit Suidas) τὰ τοῖς νόθοις ἐκ τῶν πατρῴων διδόμενα οὕτω καλεῖται, ἦν δὲ μέχρι χιλίων δραχμῶν. Apud Romanos olim cùm matrimonij tædia plerique omnes vitare cuperent, leges Iuliæ & Papiæ multis præmiis ciues ad matrimonia inuitabant, eóſque magna pœnarum ſeueritate à cœlibatu deterrebant: cùm tamen Romanis ſeruitutem iugúmque matrimonij diuortio ac repudij licentia excutere liceret. Chriſtianis autem, quibus diuertere non permittitur, matrimonium dici & definiri poteſt. Viri ſub muliebri iugo ſubiectio indiuiduam honeſtæ ſeruitutis conſuetudinem continens. Itaque nulla eſt alia coniugalis patientiæ conſolatio, quàm ſpes legitimæ poſteritatis, cùm liberos ex ſolemni matrimonio procreatos certos hæredes habemus. At ſi donatione vel teſtamento ſpurios efficere licet bonorum ſucceſſores, quæ deinceps erit legitimi matrimonij prærogatiua? At ſi ciuilia iura ſpectes, quem non potiùs iuuabit libidine vaga ſatiari, & libera ſcortatione delectari, quàm aut mulierem ſquo mariti imperio obſequio ſè parere, aut virum perpetuam pati vxoris petulantiam & procacitatem? Itaque naturales & illegitimos à ſucceſſionibus, donationibus, boniſque

que paternis, arcemus, vt ſolis alimentis contenti viuant. Idque leges vnicum eſſe teſtantur illicitę parentum libidini coercendę & refrenandę remedium [a]. Quin & muliebris verecundia magis odioſam reddit ſpurij iſtius conditionem. Sic enim Bartholus, magis (inquit) horrendum eſt in muliere habere filios naturales quàm in viro [b].

a l. final. in verb. vitiũ paternũ refrenãdum. C. de natur. liberis.

b Barth. ad l. haredibus §. Titius. ff. ad Trebellianum.

PRO SEIO DONATARIO. Controuerſia hæc apertam iuris naturalis cum ciuili & poſitiuo iure litem & contentionem continet. Naturales liberos nulla à legitimis diſtinctione, quoad fœdus naturale, diſcerni dixit Iuſtinianus. καὶ ἡ μὲν φύσις γνησίας προήγαγε τὰς γονάς [c]. Neque id ſine magna & graui ratione, ſiquidem lex ciuilis aut iuris ſolemnium defectus naturæ vim mutare aut ſtimulos naturales retundere nequit [d]. Dionyſius ſenior nullo iure ciuili nec ipſa quidem Principis authoritate naturalia iura dirimi poſſe dicebat, τοὺς μὲν τῆς πόλεως βιάσασθαι νόμους δύνασθαι τοὺς δὲ τῆς φύσεως μὴ δύνασθαι [e]. Hinc Paulus Iuriſconſultus, *Parentes naturales* (inquit) *in ius vocare nemo poteſt. Vna eſt enim omnibus parentibus ſeruanda reuerentia* [f]. Affectum qui ad beneficia propenſus ſit, ab ipſa hęredis inſtitutione & ſuccedẽdi iure diſtinguimus. Succeſſionum ius, ordinem, & gradus ex ciuili lege metimur: At quoties de beneuolo affectu & amica voluntate agitur, hoc omne naturali iure, non ciuili recenſeri oportet [g]. Donationes autem ex ſola affectione & gratuita donantis liberalitate pendent: Vt non ſit nouum aut inſolens naturales liberos ciuili lege à ſucceſſionibus repelli: donationum tamen; quæ ab affectu pendent, cenſeri capaces. Sic de Abrahamo refert ſacra ſcriptura,

c Nouella 89. quibus modis nat. effi. legit.

d l. amiciſſimos. §. Lucius. ff. de excuſat. tutorum.

e Plutarc. in Apophthegm. regum & Imper.

f l. parentes. ff. de in ius vocando.

g L. hos accuſarc. §. in omnibus. ff. de accuſat. l. adoptiuus §. ſeruiles verſ. unde nte vulgo. ff. de ritu nupt.

Dedit Abraham (inquit) *cuncta, quæ poſſederat, filio*
a Gen. c. 25. *Iſaac: Filiis autem concubinarum reliquit munera*[a].
Sic etiam Athenis, quoties naturales à ſucceſſioni-
bus reiiciebantur, licebat tamen eis inter viuos do
b Suidas in dict. ἐπίκληρος. nare & largiri ἀργύριον διὰ χειρὸς[b]. Nihil ſponſalio-
rum cæremoniæ, nihil tabulæ nuptiales & matri-
monij ſolemnia ad amorem & affectum naturalem
addunt. Quinetiam cùm naturales & ſpurios qui
dam ad ſacros Eccleſiæ ordines omnino admitti
nollent, Diuus Hieronymus, atque ipſe etiam Di-
uus Chryſoſtomus, cenſuerunt natales illegitimos
liberis fraudi eſſe non debere. Habuerunt enim ma
num Dei opificis, nec dedignatus eſt Deus eos fin-
c ca. naſcitur. 56. diſtinct. gere & animam dare[c]. D. Hieronymus, *Oſee accepit*
vxorem fornicariam Gomor (inquit) *& naſcitur ei de*
d D. Hier. epiſt. ad Magnum lib. 1. epi. 2. *meretrice filius Iezrael qui vocatur ſemen Dei*[d]. Pe-
ricles legem aduerſus nothos & naturales tulerat,
eiſque ciuium iura concedi nolebat: At ille fato
quodam & iuſta numinis vindicta orbus amiſſis
legitimis liberis vnicum filium nothum ſuperſti-
e Plutarc. in Pericle. tem habuit[e]. Eleganter Euripides, Νόθοι τε πολλοὶ
γνησίων ἀμείνονες. Quin & inclytos illos heroas, Her-
culem, Theſeum, Caſtorem, Pollucem, Æneam,
Romulum, cæteróſque, qui ſe diis natos mentie-
bantur, veriſimile eſt nothos & illegitimos fuiſſe,
qui cùm iuſtos natales iactare non poſſent, origi-
nem ſuam ad deos referre voluerint. Romæ natu-
rales & illegitimos libertini ſtatus fuiſſe credibile
eſt. Nam cùm ſupra quatuor millia hominum ex
militibus Romanis & Hiſpanis mulieribus, cum
f Liuius lib. 33. quibus connubium non erat, natos ſe aſſererent,
Senatus oppidum in quo habitarent conceſſit,
& coloniam illam libertinos apellauit[f]. At ſi o-

miſſa ſtatus condicione hoc præcipuè quæri oportet, quid & quantum liberis naturalibus relinqui leges Romanæ permiſerint: Conſtat iure Pandectarum filium naturalem in tres vncias inſtitui potuiſſe [a]. Iure autem Codicis, ſi nulli vel legitimi liberi vel parentes exiſterent, ſemis donari & legari naturalibus poterat [b]. At nouellis conſtitutionibus eò decurſum eſt; vt etiam aſſem integrum eis liceret relinquere [c]. Quòd ſi de materna ſucceſſione ageretur, non modò naturalem filium mater hæredem inſtituere poterat, ſed & exhæredatus querelam habebat [d]. Illegitimorum autem alij ſunt ex ſoluto & ſoluta, qui verè naturales appellari ſolent: Alij vel adulterini ſunt, vel inceſtuoſi, qui carnalis aut ſpiritualis matrimonij calcato fœdere ex illicita & illegitima copula procreati ſunt. Inceſtuoſos hoc loco appello filios presbyterorum. Nam de iis qui naturali fœdere violato in lucem eduntur loqui horret animus. Verùm hæc omnia à propoſita quæſtione aliena videntur, aut certè paulò remotiora. Nam cùm noſtro iure ſpuriis alimẽta tantùm debeantur, neque eos vel hæredis inſtitutione vel legatis honorare liceat, illud vnum diſquiri oportet, cur donatione inter viuos filio naturali facta plus liceat quàm vel legato vel hæredis inſtitutione. Vt certè frequenter in iure pleriſque permitti videmus donare, quibus alienare aut teſtari interdicitur. Ratio eſt quòd cùm donare perdere ſit, & nemo facilè ſuum iactare præſumatur, lex omnibus id concedi voluit quod paucos vix & rarò facturos exiſtimabat. Curiali donare permittitur: vendere non item [e]. Mulier intercedere non poteſt, aut ſi interceſſerit, Velleiani beneficio iuua-

a *l. Lucius ff. de vulg. & pup. ſubſtit. l. vxorem. §. pater naturalis. ff. de legat. 3.*

b *l. humanitatis & auth licet. Co. de nat. liberis.*

c *Nouella 89.*

d *l. ſi ſuſpecta. §. 1. ff. de inoff. teſta. l. hac parte. ff. vnde cognati. l. penult. C. ad Senat. Orfic.*

e *l. final. de prædiis decur. lib. 10. Cod.*

tur: Donare tamen liberè poteſt; & cùm donauit nullum ei concedi ſolet reſtitutionis beneficium: *quia* (inquit Iuriſconſultus) *facilius ſe obligat quàm donat*[a]. Sic pleræque apud nos conſuetudines patrimonium & auita prædia legari vetant, aut de iis vltima voluntate diſponi: aut certè plus tertiâ quartâve patrimonij parte teſtamento donari interdicunt. Verùm vix vllæ ſunt conſuetudines, quæ donandi inter viuos licentiam ſeuera prohibitione coërceant, ſed maiori 25. annis licere volunt tam de quæſitis & aduentitiis bonis, quàm de auito patrimonio præſenti liberalitati diſponere: Teſtamentum aliquis facilè condit, cùm & pœnitere liceat & ſcriptam ſupremis tabulis voluntatem teſtatori, quandiu viuit, reuocare permittatur. At enixæ voluntatis & firmæ beneuolentiæ argumentum eſt, velle inter viuos donare, & præſenti die rerum ſuarum proprietate ſpoliari. Itaque ſi libera eſt & permiſſa vniciúſque inter viuos donandi facultas, cur parens filio naturali donare res ſuas vetabitur, quas cuiuis extraneo largiri poteſt? Nam ſi quod crimen natalibus hæret, id non filio obiici, ſed parentum libidini imputari debet.

SENATVS donationem ratam eſſe voluit, & Scio naturali filio res donatas adiudicauit[b].

a *l. 4. ff. ad Senat. Velleianum.*

b Arreſt prononcé en robbe rouge par M. le Preſidẽt Briſſon le 27. de Mars 1584.

Qui

Qui non habet in ære, luat in corpore.

CAPVT XV.

QVI ex mutuo alióve contractu obligatus eſt, ſi ſoluẽdo nõ ſit & carceris tædio ad ſolutionem compellatur, implorare ſolet miſerabile ceſſionis auxilium. At ſi quis ex criminis pœna, aut fraudis occaſione, aliáve ſimili cauſa condemnatus, mulctam pecuniariam exoluere nequit, fruſtra ceſſionis remedium inuocat. Neque enim ceſſio locum habet in mulctis criminalibus aut extraordinariis, quarum damnatio ex delicto, fraude, dolóve procedunt. Vnicum ſupereſt remedium, vt qui non habet in ære luat in corpore: Scilicet vt qui mulctam pecuniariam à iudice irrogatam, ex bonis ſuis conficere & exoluere nequit: Is plectatur corporaria aliqua animaduerſione, quæ ſimulátque inflicta fuerit, damnatum carceris tædio liberet. Solet ergò æris defectus corporis cruciatu frequenter ſuppleri, flagellorum, aliáve ſimili pœna: ſed non id vel promiſcuè vel paſſim. Alioqui, vt plerique omnes facinoroſi ſunt deſperatæ frontis, qui perpetuam facti ignominiam & breuem flagellorum cruciatum paruipendunt, quiſquis ex facinore damnatus liberari vellet, ſtatim poſt damnationis ſententiam oblato corpore pœnas pecuniarias eluderet. Itaque antequam ad extra ordinarium hoc remedium quis admittatur, expectari debet aliquod à tẽpore condemnationis ſpacium, vt damnatus carceris tædia & incommoda paſſus, adiecta temporis mora, plenam admiſſi ſceleris & commiſſæ fraudis pœnitentiam agat. Ita-

que ex Senatuſconſultis pœnæ pecuniariæ in corporalem commutatio plerunque non ante, niſi poſt ſemeſtre à condemnatione tempus, admitti ſolet. Sed poſt vnius anni vel ſemeſtris temporis moram non ſolet denegari pœnæ commutatio, vt qui non habet in ære luat in corpore [a]. Hæc præmiſiſſe ſatis ſit ad faciliorem controuerſiæ ſequentis intellectum.

TITIVS Seio in certam pecuniæ quantitatem ex criminis cauſa condemnatus, damnationem pecuniariam in pœnam corporalem commutari poſtulauerat. Iudex non corporalem pœnam, ſed certi temporis ieiunium indixit. Appellat Seius, dicítque ieiunium non eſſe temporalis aut corporalis animaduerſionis genus, nec eſſe pœnam in quam ſoleat debeátve commutatio fieri.

PRO TITIO. Crudeles & inhumanæ creditorum acerbitates, Chriſtianæ pietati inimicæ, barbaram tùm maximè referunt feritatem, quoties in debitoris corpus, nulla vtilitatis aut ſolutionis ſpe, nullo miſerationis humanæ reſpectu, ſæuitur. Quid enim Seio proderit, ſi Titius perpetuo carcere clauſus, ibi miſerè tædio & ęrumnis conficiatur? Pericles hac potiſſimum iactatione gloriabatur, quòd nemo vnquam ſua cauſa puellam veſtem induiſſet, ὅτι μηδεὶς Ἀθηναίων μέλαν ἱμάτιον δἰ αὐτὸν ἐνεδύσατο [b]. Titius ante damnationem diu in vinculis cauſam dixit: Damnatus ceteris tædia toto ſemeſtri tempore ſuſtinuit. Cur tot totámque diuturnis miſeriis Seij crudelitas nondum expletur & ſatiatur? Auguſtus diuturnorum reorum, & ex quorum ſor-

a Par plusieurs arreſts, & meſmes par vn arreſt du Samedy 12. de Iuin 1593. plaidãs Gillot pour l'appellant & Gaultier pour l'inthimé. Cõbien qu'ẽ ceſte cauſe il fuſt queſtion d'vn qui auoit eſté cõdamné pour vn furt & larcin fort qualifié. Toutesfois telles commutations de peine ſont arbitraires, & la Cour quelquesfois les reiette, *& ex qualitate facti* deboute ceux qui les demandent. Cõme il fut iugé par arreſt dõné le Samedy 29. d'Auril 1595. plaidans le Febure & du Fautray.

b *Plutarc. in Pericle.*

dibus

dibus nihil aliud quàm voluptas inimicis quæreretur, nomina abolęuit[a]. Imperator Romanus Argyrus reos quorundam criminum diutino carcere clauſos liberauit, ἐκένωσε τὰς φυλ. καὶ τῶν καθειργμένων διά τινας εὐθύνας[b]. Mulcta Titio irrogata pecuniaria eſt. Æquum ne videtur eum perpetua carceris ſeruitute detineri non in pœnam criminis, ſed quia pecunia deeſt? Sapiétiſſimus Salomon hanc aduerſus furti damnatum pœnam ſtatuit, vt deprehenſus reddat ſeptulum: Ac ſi omnẽ ſubſtantiam domus ſuæ tradat, liberabit ſe[c]. Titius ſi mulcta ex bonis confici queat, ſolui mulctam non abnuit: inſuper & ieiunij pœna corpus ſuum affligi patitur. Ieiuniũ eſt quidem pœna Eccleſiaſtica, ſed & corporalis. Nam Eccleſiaſticæ pœnæ ſpirituales ſunt aut corporales. Spirituales, vt excommunicatio: Corporales, vt ieiunium. Lex 12. tabularum alimenta libráſque farris, quandiu debitor vinctus & nexus detineretur præſcripſerat. Inter veteres Caroli magni leges non abſimilis per ieiuniũ pœna reperitur. *Quot diebus poſt placitũ conditũ veniſſe probatus fuerit, tot diebus abſtineat à carne & vino*[d]. Sic etiam ad hordeũ ablegatio non ſolũ ignominiæ, ſed & pœnæ militaris genus erat. Vegetius, *Ita ſeuerè* (inquit) *apud maiores exercitu diſciplina ſeruata eſt, vt & doctores armorũ duplicibus remunerarentur armis, & milites, qui parũ in illa prælusione profecerãt, pro frumento hordeũ cogerentur accipere, nec ante eis in tritico redderetur annona, quã ſub præſentia præfecti tribunorũ vel principũ experimentis datis oſtendiſſent ſe omnia, quæ erãt in militari arte, cõpleſſe*[e]. Marcellus cohortibus, quæ ſigna amiſerant, hordeum dari iuſſit. Suetonius de Auguſto, *Cohortes, ſi quæ ceſſiſſent loco, decimatas hor*

a Sueton. in Auguſto cap. 32.

b Cedren. pag. 596.

c Prouerb. cap. 6.

d Capitul. Caroli magni lib. 3. c. 69.

e Vegetius lib. 1. de re militari.

c. Liuius li. 37.

deopauit [a]. Eandē militarē pœnam Antonium exercuiſſe referunt Dion & Plutarchus [b]. Apud Liuium Titus Sempronius Gracchus milites, qui ſeceſſionē fecerant, in pœnam detrectatæ pugnæ iureiurando adegit, non aliter quàm ſtantes cibum potúmque, quoad ſtipendia facerent, capturos eſſe [c]. Nihil ergo nouū aut inſolens fecit iudex, ſi cùm de pœnæ pecuniariæ in corporalē cōmutatione ageretur, ieiuniū imperauit, quod eccleſia ſi quando indicere ſolet, nō alio intuitu facere creditur, quàm vt corpus aliqua denegati cibi maceratione vexetur & affligatur. Latinus Pacatus, *Nec ſolū (inquit) abundantem reiiciendo ſumptū, ſed vix neceſſariū vſurpando demenſum, quod natura difficillimum eſt, emendaſti volentes.* Quòd ſi commutatio pœnæ non fiat, nec venia vlla detur inopię Titij, qui non habet vnde mulctam exoluat: Immanis Seij acerbitas priſtinā illam Imperatoris Valentiniani crudelitatem referet. *Aliud audiebatur horrēdum* (inquit Ammianus Marcellinus) *quòd vbi debitorum aliquem egeſtate obſtrictum nihil reddere poſſe dicebatur, interfici debere pronūtiabat* [d].

PRO SEIO. Humanitatis & pietatis magna eſt & fauore digna cōmēdatio, ſed plerunque ſpecie veri fallimur. Olim in eccleſia ingēs fuit Chriſtianę charitatis ratio, cùm pecunię in captiuorū redemptionē, & eorū qui carcere clauſi miſerabiliter cruciantur, liberationem impenderentur: Sed captiuitatis cauſſa ſolebat diligenter inquiri. Tertullianus bona Eccleſiæ depoſita pietatis eſſe ait, quæ nō epulis aut diſſolutis conuiniorum potationibus diſpenſari debent, ſed egenis alēdis & ſenibus ętate domitis ſubleuādis. Addit Tertullianus, *Itē naufragis, & ſi qui in inſulis vel in cuſtodiis, dūtaxat ex cauſſa Dei ſecta, a-*

lumni.

a Suet. in Auguſto cap. 24.
b Dion. lib. 49 & Plutarc. in Antonio.
c Liuius li. 24.
d Ammianus Marcell. lib. 27.

liani cõfeſſionis ſuæ ſiũt[a]. Hęc Tertulliani verba *dũtaxat ex cauſſa Dei ſectæ*, ſatis indicãt eccleſiã nõ alios captiuos fouiſſe, quã eos qui Chriſtianæ fidei aſſertores, nec carceris incõmoda, nec captiuitatis tędia, nec martyrij cruciatus recuſabãt. Errãt qui generali & indiſcreto pietatis affectu omnibus, qui carcere detinẽtur, Chriſtiana miſeratione indulgendũ exiſtimãt. Nã ſi publicę diſciplinę vigor maleficia puniti & facinoroſos dãnari iubet, nõ liberari: Quę ratio eſt, vt quẽ delictorũ ratio in carcerem impegit, quique ſceleris alicuius cõmiſſi odio prægrauatur, poſt facinoris probationes & iudicũ ſentẽtiã, piorũ hominũ & Chriſtianę plebis miſericordiã ſola carceris & captiuitatis cõſideratione mereri credatur? Aliquis profuſo ſumptu decoxit: & pecuniã, forſan viduis & pupillis mutuò acceptã, nõ fortunæ vitio amiſit, ſed in ganeas, ſcorta, fœdáſque libidines impẽdit: Cur ille, ſi carcere & vinculis ad ſoluẽdũ cõpellatur, fauorabilis exiſtimabitur? *An verò* (inquit Quintilianus) *pecuniá aliquis accepturus per omnia vitia exhauriet, vt nõ alligetur ad aliquã ſoluẽdi neceſſitatẽ? Dura vincla alicui videntur: Dura cõditio ſeruitutis: Reddat quod accepit*[b]. Solonis lex hæc fuit, τὸν ἑαυτοῦ ἄστυ δ' ἀπεληλακὼς ἄτιμος ἔστω[c]. Siquis autẽ furtũ cõmiſit, vel aliquẽ cõuicio aut graui iniuria læſit, offẽdit, pulſauit: mulctã autẽ iudicatã nõ exoluat: Cur leui & momentanea flagellorũ pœna, ipſi creditori nihil profutura, nulla facta ſolutione liberabitur? Non eſt ab iſta pœnæ cõmutatione alienũ quod de Lẽtulo Sura refertur. Et cũ peculat[9] crimẽ à Sylla in Senatu obiiceretur, ipſe accuſationẽ ridẽs dicebat, Si cõuictus pronũtiaret, ſe dãnationis vice ſurã præbiturũ, puerorũ more, q pilę excipiẽdę & remittẽdę

a Tertull. in Apologet.

b Quintil. decla. 311.

c Laert. in Solonis vita.

rudes ſurã præbebãt. Hinc Lẽtulus Sura dictus eſt[a], quòd perditæ & deſperatæ frontis, non vlla accuſationis ignominia moueretur: & infamẽ dãnationem ſurę prębitione & leui aliqua caſtigatione eludere ſperaret. Demoſthenes mulctæ ſibi irrogatæ cũ ſatisfacere nõ poſſet, παραδοθεὶς εἰς τὸ δεσμωτήριον, tãdem è carcere euaſit: Mulcta autẽ pecuniaria in exilij pœnã decreto publico cõmutata eſt[b]. In hac autẽ cauſa ſentẽtia iudicis non tã pœnæ cõmutationẽ, quam plenam & abſolutam cõtinet liberationẽ: ſi quidem nulla Titius animaduerſione plectitur, ſed tantùm ieiunare certis quibuſdã in hebdomade diebus per aliquod tempus iubetur. Illegitima pœna eſt inedia necari, nec debet pręſes aliquẽ dãnare vt neceſſariis vti non poſſit[c]. Ieiuniũ pœna eſt non ciuilis, ſed Eccleſiaſtica: & ſpecies pœnitentiæ potius quàm pœnæ. Nihil habet pœnitentia commune cum luitione æris alieni vel mulctæ irrogatæ ſatiſfactione. Neque verò Eccleſiaſticæ pœnę ad leges ciuiles & prætorias condemnationes referri poſſunt. Hęc regula, *qui non habet in ære, luat in corpore*, non ſimplicem pœnitẽtiam Eccleſiaſticã denotat, ſed caſtigationem exigit tẽporalem & aliquem corporis cruciatum. Hinc eſt quod Iuſtinianus per bonorum poſſeſſionem remitti dicit, τὴν τοῦ σώματος τιμωρίαν[d]. Eodémque referri poteſt quod Imperator debitorem, niſi debitæ quantitati ſatisfaciat, cogi poſſe reſcribit congrua atque digniſſima ſuppliciorum acerbitate: [e] Ne ſcilicet inopiæ ſuæ confidentia fretus quaſi impunitatis illecebra, vel ad bonorum decoctionem, vel ad audacius delinquendum inuitetur[f]. Vnde olim inopes debitores creditoribus addicebatur in temporariam ſeruitutem. Imperator, *Si quis* (inquit) *etiã pauperrimus erit, cogetur ex-*

a *Plutarc. in Cicerone.*

b *Plutarc. in Demoſthen.*

c *L. non etiam. ff. de interd. & relegatis.*

d *Nouella* 135.

e *L. 1. Cod. Theodoſ. qui bonis ex lege Iulia cedere poſſunt lib. 4.*

f *L. 1. §. generaliter. ff. de pœnis.*

bibere operariā ſeruitutē[a]. Itaque ſi quis non habet in ære, tergo luat[b]. *Generaliter placet* (inquit Vlpianus) *in legibus publicorum iudiciorum vel priuatorū criminum, qui extra ordinem cognoſcūt præfecti vel præſides vt eis qui pœnam pecuniariam egentes eludunt, coercitionē extraordinariā inducāt.*[c] Tutor qui pecuniam pupillarem non exercuit, ſi ad damnum reſarciendum idoneus non eſt, extra ordinem coercetur[d]. Qui ſeruum fugitiuum ſuſcepit, in pœnam pecuniariam lege definitam condemnatur. *Quòd ſi* (inquit Conſtantinus Imperator) *id prædicta in pœnam ſoluendam is qui ſuſceperit, minimè ſufficiat, æſtimatione competentis iudicis caſtigatio in eum procedat*[e]. Ac generaliter quoties ex cauſa inopiæ mutari pœnā vidẽmus: illud ea conditione fieri lex requirit, dummodo aliqua damnato corporalis caſtigatio infligatur[f]. Seneca in Suaſoriis, *Et Ciceroni, vt oportuit, de corio Ceſty ſatisfecit*[g]. Plautus in Pœnulo. *Collo rē ſoluam iam omnibus*,[h]. Vlpianus, *Si quis* (inquit) *iniuriam atrocem fecerit, qui contēnere iniuriarū iudicium poßit ob infamiā ſuā & egeſtatē, Prætor acriter exequi hanc rē debet, & eos qui iniuriam fecerunt coercere*[i]. Caſſiodorus. *Aut decē librarū auri diſpēdio feriatur, aut ſi facultas vindictæ nō ſufficit, per ſuſtuaria ſupplicia laceretur, & reddat debitū pœnis, quòd nō potuit cōpenſare pecunijs*[k] Idē Caſſiodorus, *Triginta librarū auri mulcta feriatur. Quòd ſi ad hoc damnum idoneus nō potuerit inueniri, corporali ſupplicio pœnā luat, qui non potuerit in ſupradicta perculſione ſufficere*[l]. Iudicibus quidē liceat condemnationis ſuæ ſententiā immutare, eiuſve ſeueritatem aliquatenus remittere[m]: Ac maximè ſi dānatus inopiā excuſet[n]: Plinius, *Præ-*

a L. ſi quis vnquam de annonis & ciuicis li. 14. C. Theodoſ. Tit. 17.
b L. vlt. ff. de in ius vocando. l. ſi quis id quod. §. in ſeruos. ff. de iuriſdict. omn. iudic.
c L. 1. §. fin. ff. de pœnis.
d L. 49. ob. fœnus. ff. de admin. tutorum.
e L. 4. quicunque. C. de ſeruis fugitiuis.
f D. L. 7. ſi quis. §. in ſeruos. ff. de iuriſd. omn. iud. l. 9. qui ædes. ff. de incendio ruina & naufragio.
g Seneca ſuaſoria in fine.
h Plautus in Pœnulo circa finē.
i L. ſi quis iniuriā. ff. de iniuriis.
k Caßiod. lib. 9. variarum, epiſt. 2.
l Caßiodor. libro 10. variarū, ep. 28.
m L. eam qui. § ſ C. de modo multarū.
n L. illicitas. §. fin ff. de offic. præſ.

tor (inquit) *Senatori multam dixit, egit ille in Senatu cauſam ſuam, ſic vt deprecaretur: remiſſa eſt multa* [a]. Sed hoc tãtùm iudici concedimus, vt damnationis ſeueritatem temperare poſſit & moderari: non tamen vt ei pœnam prorſus remittere permittamus. Pœnam pecuniariam ex cauſa inopiæ licet caſtigatione aliqua corporali commutare: ſed non vt mulctam plena cauſæ cognitione irrogatam, iudici omnino liceat ad gratiam vel fauorem eludere. Hoc autem fieret, ſi ieiunij pœnitentia, quæ breuis eſt & facilis, ſola Titium liberaret, nulla alia vel pleniore ſatisfactione vel grauiore caſtigatione.

a Plinius lib. 4 epiſt. 29. ad Romanum.

SENATVS malè iudicatum fuiſſe pronuntiauit ab eo iudice, qui ieiunium in commutationem pœnæ pecuniariæ indixerat [b].

b Arreſt du Mardy matin 14. de Ianuier 1586. au roolle d'Amiens plaidant M. A. Arnault.

De Regio Lugdunenſium nundinarum iudice.

CAPVT XVI.

MAGNVM eſt celebre & frequens emporiũ Lugdunenſe. Iudex qui de nundinarũ iure, de mercatorum litibus, & qui de omnibus negotiis, quę quo modo Emporij illius negotiationem ſpectant, cognoſcit, Regius eſt, & appellatur Conſeruator regiorum priuilegiorum ad Lugdunenſes nundinas pertinentium. Debet autem Iudex ille iuri tam Romano quàm noſtro operam dediſſe, nec minùs, quàm cęteri iudices, Regiíque magiſtratus, Senatus examen ſubire, atque etiã eruditionis doctrinæque ſpécimen facere tenetur, ante-

anteq̀uam magiſtratum ſuum ineat, munúſque exerceat. Mercatores, qui nundinas illas frequentant, nouo ſtudio obtinere tentarunt, ne Iudex ille conſeruator regiorum priuilegiorum munus illud ſolus obiret, ſed aſſeſſores duo ei adiicerẽtur, qui mercatores eſſent, & à mercatoribus vnoquoque biennio eligerentur. Atque vt id fieret, impetrant regia diplomata, quibus Rex tale eorum deſiderium ſanciri principali reſcripto iubebat. Ea diplomata Regia à Senatu probari & confirmari, atque (vt forenſi verbo vti liceat) verificari poſtulabant. Eam verificationem Iudex Regius impediebat.

PRO MERCATORIBVS. Litium ſubtilitates & iuris verſutiæ inter alios cuiuſuis ordinis homines frequenter & vſu promiſcuo locum habent. Soli mercatores negotiationem & commercia fide bona & candida ſimplicitate exercent, Veſpaſianus litium ſeriem cùm vbique maiorem in modum extitiſſe cerneret, extra ordinem iudices conſtituit, eóſque ſorte eligit, per quos rapta bello reſtituerentur, quique iudicia centumuiralia, quibus peragendis vix ſufficere videbatur litigatorum ætas, extra ordinem diiudicarent redigeréntque ad breuiſſimum numerum [a]. Franci, quos ad litigandum natura procliues eſſe conſtat, fouere conſueuêrunt numeroſam litium frequentiam. Quin & ſæculi huius corruptela priſtinam auxit perfidiam, litiúmque moræ, quas longa & fallaci calliditate fraudatores nectunt, negotiatores ſollicitè vexant multáſque commercio incommoditates parere & afferre ſolent. Nam ſi facilem & expeditam aduerſus malæ fidei debitores dãnationem & iudiciorum executionem peregrini mer

[a] Suet. in Veſpaſiano cap. 6.

catores non obtineant: Illi & ad nouas merces cõparandas pecuniis deficiuntur, (quod maximum commercij præiudicium eſt) & in ſuperfluos ſumptus atque inanem litium remoram mercaturæ lucra, ſi quę ſunt, impendere coguntur. Itaque non ſine cauſa edicto regio ſtatutum eſt, vt in vnaquaque prouincia mercatoribus ſpeciales & extra ordinẽ iudices conſtituantur, quos ex ipſo mercatorum collegio eligi & creari oportet. Hi magno commercij vſu & longa negotiationis experientia mercatorum lites nulla mora componunt, & forenſiũ fraudum ignari abſque pragmaticis controuerſias nullis ſumptibus promptóque & facili iudicio definiunt. At verò cur quod vbique in omnibus huius regni prouinciis ſtatuit fieríque viſum eſt, illud in ſola Lugdunenſi vrbe malo more & pernicioſo contemptu ſperni & omitti permiſimus; Quinetiam in cæteris prouinciis eorum, qui iudicia de mercatoribus reddũt, vnus iudex appellatur. Alij aſſeſſores ſunt, quos conſules tanquam conſiliarios vocant. Omnes autẽ hi tam iudex quàm Cõſules, ſunt mercatores, eóſque elegi è mercatorum collegio neceſſe eſt. Nos autem Lugduni ne hanc quidem authoritatem & prærogatiuam nobis arrogare prȩſumimus. Iudex ipſe ſit Regius, & iuris tam Romani quàm Francici peritus. Satis eſt ſi duo mercatores iudici aſſeſſores dentur. Sic Alexander Seuerus ex conſularibus viris quoſdam audire negotia vrbana cum præfecto vrbis iuſſit[a]. Teſtatur Demoſthenes Athenis fuiſſe ſex viros Theſmothetas, qui inter mercatores ius dicerent[b]. Ipſe etiam Alexander Seuerus Imperator *corpora omnium conſtituit* (inquit Lampridius) *vinariorum, lupinario*
rum

a *Lamprid. in Alex. Seuero.*
b *Demoſth. in orat. ad uerſus Apaturium.*

rum caligariorum & omnino omnium artium , hiſque ex ſeſe defenſores dedit,& iuſsit quid ad quos iudices pertineret[a]. Sic & Lucianus mentionem facit eorum qui nauticis controuerſiis iudicandis præficiebantur, quos ναυτοδίκας vocat[b]. Eadē ratione etiam ex Hieronis Syracuſarum Regis ſtatuto τῶν κατὰ ναῦν ἀδικημάτων δικαστήριον καθειστήκει ναύκληρος, κυβερνήτας, καὶ πρωρεὺς, ὅπερ ἐδίκαζεν κατὰ τοὺς Συρακοσίων νόμους[c]. Neque verò ſine magna & graui cauſa inſtitutum videtur vt mercatorum cauſas mercatores iudicent. Illi enim negotiationis periti lites, quæ ex mercium comparatione naſcuntur, ipſaſque negotiatorum diſcordias facile nulláque moleſtia diriment & iudicabunt. Si de finibus regundis agatur,iudex ſolet mēſores mittere,& per ipſos dirimere omnem finium quæſtionem[d]. *Etenim ſi Quintus Scæuola ille augur*(inquit Cicero)*cùm de iure prædiatorio conſuleretur, homo iuris peritiſsimus, conſultores, ſuos nonnunquam ad Furium & Caſellium prædiatores reiiciebat:Si nos de aqua noſtra Tuſculana M.Tugionem potius quàm C. Aquilium conſulebamus,quòd aſsiduus vſus vni rei deditus & ingenium & artem ſæpe vincit.Quis dubitet de fœderibus & de toto iure pacis & belli omnibus iuris peritiſsimis Imperatores noſtros anteferre*[e]. Valerius Maximus dicebat ſuæ quemque artis optimum & authorem eſſe & diſputatorem[f]. Sic etiam Plato conductores ſacræ aræ ad Euclydem Geometram ire iuſſit[g]. Rectè Ariſtoteles, ἕκαστος κρίνει καλῶς ἃ γινώσκει, καὶ τούτων ἐστὶν ἀγαθὸς κριτής[h]. Lampridius refert Alexandrum Seuerum, ſi de iure aut de negotijs tractaret, ſolos doctos aut diſertos adhibere ſolitum: Si verò de re militari,milites veteres & ſenes ac bene meritos &

a *Lamprid. in Alex. Seuero.*

b *Lucianus in dialogis ἑταιρικοῖς.*

c *Athenæus lib.5.cap.7*

d *D.ſi menſor ff.finium regund.*

e *Cicero pro L.Cornelio. Balbo.*

f *Valer. Max.li. 8. cap.13.*

g *Valerius ibidem.*

h *Ariſtot. lib 1. ethic. cap.1.*

locorum peritos ac bellorum & caſtrorum [a]. Conueniens eſt ergo vt iudicia per eos reddantur, qui rei, de qua agitur, certiſſimam habẽt cognitionem. *Periniquum & temerarium eſſe perſpicimus* (inquit Imperator Anaſtaſius) *eos, qui profeſſiones aliquas ſeu negotiationes exercere noſcuntur, iudicum, ad quos earum profeſſionum ſeu negotiationum cura pertinet, iuriſdictionem & praeceptionem declinare conari.* At verò mercatorum de negotiatione iuriſdictio non modò certa & commoda, ſed & neceſſaria eſt. Nam cùm frequens ſit apud nos litium multitudo, ipſæ etiam verſutæ pragmaticorum fraudes in ordinariis tribunalibus dolos, calliditates, & moras debitorum augere ſolent. In foro δίκη δίκην τίκτει, & vt ait Phocylides ἔρις ἔριν ἀντιφυτεύει. Seneca, *Inter iſtos quos togatos vides, nulla pax eſt. Alter in alterius exitium leui compendio ducitur, nulli niſi ex alterius dãno quæſtus eſt* [c]. Achillis votum lubenter voueamus. ὡς ἔρις ἔκ τε θεῶν ἔκ τ' ἀνθρώπων ἀπόλοιτο [d]. Plini⁹ cùm Taprobanem inſulam & Antichthenũ Indiæ gentem fœliciſſimam deſcriberet, dixit apud eos neque fora neque lites vllas eſſe [e]. D. Ambroſius, *Chriſtus eſt pax, in foro lites: Chriſtus iuſtitia eſt, in foro iniquitas: Chriſtus fides eſt, in foro fraus atque perfidia.* Anacharſis apud Laertiũ dicebat ἀγορὰ εἶναι τὸν τόπον ὡρισμένον εἰς τὸ ἀπατᾶν καὶ πλεονεκτεῖν [g]. Mercatura ipſaq; negotiatio milites execratur, nihilq; eſt quod mercatores magis vexet, quàm ſi ſolito forenſiũ hominum more iudicia protrahantur. Itaq; omiſſis formulis inter mercatores non ſummo iure: ſed tùm ex bona fide, ex ęquo & bono omnia diiudicari oportet: Auguſtus non duas tantùm tabellas, damnatoriam & abſolutoriam, iudicibus dedit: ſed & tertiã addidit, cùm

a *Lampridius in Alexandro Seuero.*

b *L. fin. C. de iuriſd. omnium iudicum.*

c *Seneca lib. 2. de ira cap. 7. & 8.*

d *Homerus li. 18. Iliad.*

e *Plinius lib. 6. cap. 22.*

f *D. Ambroſ. lib. 3. de virginibus.*

g *Laertius in Anacharſi.*

cum omiſſa iuris ſeueritate aliquam haberi voluit æquitatis & bonæ fidei rationem [a]. Quid ergo aut mirum aut iniquum videri poteſt, ſi ad commodam negotiationis tractationem, atque vt mercatorum lites aptè & expeditè iudicentur, Lugdunenſe Emporium iudicem habeat Regium, cui aſſideant duo mercatores, apud quos omiſſa iuris ſeueritate æquitatis regula & negotiationis ratio forenſibus verſutiis præualeat?

[a] Suetonius in Auguſto cap. 33.

PRO IVDICE ET CONSERVATORE REGIO. Mercatorum nimia hæc ſeu licentia, ſeu temeritas coercenda videtur, dum illi iuriſdictionem Emporij Lugdunenſis, quæ ſemper Regia fuit, vſurpare & ſibi arrogare nituntur. Quid enim aliud eſt vni Regio iudici duos mercatores aſſeſſores dare, ex quorum ſententia iudicare neceſſe habeat, quàm iuriſdictionis vim omnem & iudiciorum authoritatem à Rege in mercatores transferre? Pernicioſi etiam & peſſimi exempli res eſt, ſi liceat iudices vnicuique arti & profeſſioni ſpeciales poſtulare. Nam ſi mercatoribus hoc dicere permittatur, vnumquemque in ſua arte peritiſſimum eſſe, cur non deinceps quiuis ſeu artifices ſeu cuiuſvis ordinis homines eadem ratione ſibi priuatam & ſpecialem aſſerere nitentur iuriſdictionem? Sic etiam ſi de ſemente, de cultura, de partiendis aut æſtimandis fructibus, de vindemiis, de oliuetis agatur, ſimilibuſque controuerſiis quæſtio ſit: Cur non agricolæ eodem rationũ momento dicent, contentiones litéſque ſuas à ſolis agricolis iudicari debere? Artifices etiam ſi quid artis ſuæ cauſa promiſerint, aut contraxerint, aut ſi in exoluendo artificij ſui precio æſtimari quid-

piam oportuerit: Illicò dicent ex ſuo collegio eligendos eſſe qui tales controuerſias componant & definiant, nec alios vllos reperiri poſſe qui de rebus iſtis lites & diſſidia peritâ notione, certáque iudicij experientia, dirimere valeant. Quin & ipſi nobiles tùm facta, tùm etiam diſſidia ſua à viris nobilibus iudicari poſtulabunt, quemadmodum olim militum cauſæ militares habebant iudices [a]. Nobilium hæc erit expoſtulatio? Diuerſam eſſe criminum rationem, diuerſas etiam delinquentium pœnas & animaduerſiones. Ignobilis & plebeius, ſi iniuria afficiatur, ſi verbo aut manu læ.li eum contingat, ad iudicem honeſtè recurrit. Nobili probroſum & ignominioſum fuerit, ſi ſe aut verbo lædi aut manu cædi patiatur, vel ſi læſus auxilium magiſtratus requirat & forenſem pragmaticorum operam imploret. Nobilis arma tractat & enſe accinctus ambulat, vt ſe ab omni iniuriæ telo tueatur, & ἀδικούμενος τὸν ἀδικοῦντα ſtatim offendat. Hæc erunt magnifica nobilitatis ementitæ verba, ſi facta ſua non ab aliis iudicibus cenſeri & coërceri volet, quàm ab iis, qui contumaces & falsò nobilitatis prætextu generoſi legum ſcita & iudiciorum formulas aſpernantur. Tollendæ ſunt deinceps & reiiciendæ omnes iuriſdictiones regiæ, necnon & ordinaria magiſtratuum tribunalia remoueri oportet, ſi non alios quàm eiuſdem ordinis iudices eligi & conſtitui videatur. Atque iſta ratione imitandus eſſet Imperator Heliogabalus, qui Senatulum muliebrem creari & inſtitui voluit, cuius authoritate fierent Semiramirica Senatuſconſulta de legibus matronalibus [b]. Quid verò aut ineptum magis aut ridiculum eſt, quàm ſi vllas eſſe mercatorum

a l. fin. de re militari l. 12. C. l. fin. C. de officio militarium iudicum.

b Lamprid. in Heliogabalo.

torum lites, aut vllas negotiationis & commercij controuerſias aliquis dicat, quæ non à iudicibus ordinariis & ſoleant & poſſint peritè ex legum ſcitis & Iuriſconſultorum reſponſis decidi? Si mercator ſocij perfidiam accuſet, & commune ſocietatis lucrum fraude mala intercipi conqueratur, aut ſi ſocietate finita communem quæſtum diuidi placuerit, titulus *Proſocio* æquitatis regulas iudici demonſtrat, quibus negotiationis lucrum inter ſocios ex bona fide partiri docetur. Si ab inſtitore aut ſeruo fraudatum ſe mercator dicat, aut ipſe inſtitoris factum agnoſcere recuſet, deciſiones petendæ ſunt ex Iuriſconſultorum reſponſis in titulo *de inſtitoria*. Si debitor ſit non ſoluendo titulus *de tributoria* creditorum lites æquo iure dirimet, aut ſi creditorum aliquis potiore iure & priuilegio nitatur, titulus *de priuilegiis creditorum* reſponſa iuris ſuppeditabit: quibus nodoſæ mercatorum contentiones facili & prompta æquitate ſolui & definiri poterunt. In ſumma dicere poſſumus, nullas eſſe quantumuis arduas & ſubtiles, ſiue etiam difficiles, negotiationis cuiuſlibet quæſtiones, quæ non vel iure ciuili, vel regiis conſtitutionibus definitę ſint, & à iudicibus ordinariis facilè ex præſcriptis legum iudicari queant. Ipſos autem mercatores à iudiciis & Reipublicæ adminiſtratione antiquitas remouit, tùm propter ſordes & auaritiam, tùm propter inſcitiam & iudicandi imperitiam. Imperatorum reſcripta negotiatores vetant dignitates aſſequi.[a] Ariſtoteles teſtatur legem apud Thebanos fuiſſe, qua vtebatur ad Rempublicam capeſſendam admoueri & admitti eum qui mercaturam exerceret, aut qui non multo tempore à mercatura & nego-

a *l. ne quis de dignit. lib. 12. Cod.*

tiatione abſtinuiſſet : τὴν δ' ἔχειν αὐτὴν μὴ ἀπεσχημένον τῆς ἀγορᾶς μὴ μετέχειν ἀρχῆς[a]. Apud Liuium, *Quæſtus omnis indecorus Patribus eſt viſus*[b]. Mercator facilè virtutis obliuiſcitur, nec de honeſto ſed de vtili frequenter cogitat, votáque hæc concipere ſolet. *Da modò lucra mihi, da facto gaudia lucro: Et face vt emptori verba dediſſe iuuet*[c]. Seneca, *Non recipit ſordidum virtus amatorem: ſoluto ad illam ſinu veniendum eſt*[d]. Nam & mercaturæ dediti, priuantur militia[e]. Paulus Iuriſconſultus de mercatoribus agens. *Id genus hominum* (inquit) *ad lucrum potius vel turpiter faciendum pronius eſt*[f]. Ariſtoteles ait, ἀγεννὴς ὁ τοιοῦτος βίος καὶ πρὸς ἀρετὴν ὑπεναντίος[g]. Auaritiam & ſordes mercatoribus rectè aliquis imputabit, ſed quoties auaritiæ adiicitur ignorantia, tùm demum iudiciorum læditur maieſtas & magiſtratuum authoritas offenditur. Iuſtinianus eleganter, ἡ μὲν ὠλ-θημένη χρῆναι ἔχειν δικαστῶν τινὰς ὀνόματα, μάλιστα μὲν νομικῶν ἀνεπιστήμονας, ἔπειτα δὲ οὐδὲ πραγμάτων ἐντυχοῦντας πεῖραν[h]. *Ignorantia iudicis plerumque eſt calamitas innocentis*, inquit Diuus Auguſtinus[i]. Itaque cùm mercatores rerum forenſium ſint imperiti, non poſſunt aptè iudicandi munus exercere, cũ ipſi ius & leges ignorent : neceſſe autem ſit non ad voluntatem, ſed ex præſcriptis legum iudicia reddere[k]. Iudices & magiſtratus conſtitui iura volunt τοὺς ἐξ ἀγαθῆς γνωριζομένους δόξης καὶ πλείστην τοῦ δικαίου φροντίδα τιθεμένους[l]. Iudices in cæteris Franciæ ciuitatibus ex mercatorum collegio creari ſolere mercatores allegant. At primùm conſtat iudices illos mercatorum habere delegatam iuriſdictionem ad certum genus cauſarum : certóſque iuriſdictioni mercatorum fines conſtitutionibus regiis præſcribi, quos tranſilire illis

a Ariſtoteles lib. 3. polit. cap. 3.
b Liuius lib. 21.
c Ouidius lib. 5. faſtorum.
d Seneca lib. 4. de benef. cap. 24.
e l. vnica Cod. in quibus cauſis miles fori præſcr. vti non poſſit l. vnica Cod. negotiat. ne militent.
f l. iuſtiſſimo §. proponitur. ff. de ædilitio edicto.
g Ariſtoteles lib. 7. polit. cap. 9.
h Nouella 82. in prin.
i D. Aug. lib. 19. de ciui. Dei ca. 6.
k l. nemo C. de ſent. & interlo. omnium iudicum.
l Iuſtinianus Nouella 161. §. 1.

illis non licet. Quæ autem emporij negotiationem & Lugdunenſes nundinas ſpectant, ea omnia ad iudicis iſtius conſeruatoris cognitionem pertinent. Perpetuus eſt magiſtratus, quem vſu continuo & aſſidua experientia edoceri veriſimile eſt: Mercatores autem, ſi, vt aſſeſſores iudici dentur, eos vnoquoque biennio eligi & creari oporteat, nouitij ſemper & inexperti aſſidebunt. Tunc enim munus eorum finietur cùm per biennij experientiam aliquid noſſe incipient. Quin & hæc crebra adeò & frequens aſſeſſorum mutatio id efficiet, vt inter mercatores, qui Lugduni habitant, nemo non ad hoc aſſeſſoris munus vel proximo biennio vel aliquo deinceps tempore aſpirare præſumat. Quo fiet vt vicini & conciues mutuò ſeſe foueant & exterorum mercatorum iura gratificatione mutua & reciproca peruertant. In Lugdunenſi autem emporio plerique exteri nundinas frequentant liberæ immunitatis & priuilegiorum occaſione. Sunt enim nundinæ liberi mercatorum cœtus & negotiatorum conuentus ἀτελεῖς ἀγοραῖαι πανηγύρεις. Deinde alia longè perículoſior ſuſpicionis occaſio ſeſe offert. Mercatores plerunque ſocietatem ſimul inire tacitis ac ſecretis pactionibus ſolent, ita vt reſciri inita ſocietatis conuentio nequeat. Sæpè itaque contingeret eum iudici aſſidere, quem clandeſtina & ignota ſocietate iuris controuerſi ratio, aut litis damnum ſpectat ſeu filius & gener de re communi alieno nomine litigent, ſeu eorum interſit ne debitor cauſa cadat fiatque non ſoluendo. At Iudex Regius nullius negotiationis particeps ex Regiis conſtitutionibus eſſe poteſt. Ipſe autē non aliter à Senatu admitti & recipi ſolet, quàm

ſi ſit ſpectatæ fidei, notæ integritatis, & eruditionis excultæ. Equidem exterorum ratio facit, vt neceſſe ſit iudicem doctum eſſe & peritum. Mercatores externi idiomatis plerumque ſunt ignari. Exterus Gallicè loqui neſciet: Iudex doctus Latinè interrogabit, vt nunc Latina lingua commune eſt omnium exterorum idioma. Quin & conuentiones pleræque inter Germanos alioſque diuerſæ nationis homines Latinè deſcribi ſolent. Mercator ignarus ſiue iudicet, ſiue aſſideat, conuentiones eas non intelliget, opúſque habebit interprete. Hoc & magiſtratus dignitati indecorum, & Franciciæ iudiciorum maieſtati probroſum & ignominioſum fuerit. Publicè enim intereſt in ea ciuitate quæ celebris eſt & antiqua, & in quam confluit frequens exterorum multitudo, magiſtratus eſſe Regios, doctrina & litteris imbutos, ſumma morum probitate commendabiles, qui exteris ius reddant. Longè enim diuerſa eſt Lugdunenſis vrbis & cæterarum ratio. In aliis Franciæ ciuitatibus plerique omnes Franci ſunt, qui inter populares æquo iure diſceptant. At Lugdunenſis emporij celebritas magnáque illa nundinarum frequentia, exterorum negotiationes, commercia, & cœtus magno fauore cōmendat. Strabo celebrat Lugdunenſe emporium & ſolemnes in eo mercatorum conuentus[a]. Eccleſiaſticæ hiſtoriæ authores Lugdunenſes nundinas memorant, & Chriſtianorum olim martyria in ipſa nundinarum frequentia exerceri conſueuiſſe tradunt[b]. Addit Euſebius, ὅτι δὲ αὐτὴ πανήγυρις πολυάνθρωπος ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν συνερχομένων εἰς αὐτὴν[c]. Itaque nec leuis cenſeri nundinarum Lugdunenſium celebritas, nec vulgaris æſtimari debet eius

a *Strabo lib. 4. geograph.*

b *Euſebius lib. 5. cap. 1. & cap. 3.*

c *Euſebius ibidem.*

vrbis

bis commendatio, *Vrbi Rhodanus ingens amne prærapido fluit, Arárque dubitans quò ſuos curſus agat Tacitus quietis alluit ripas vadis.*

SENATVS, confirmata iudicis conſeruatoris iuriſdictione, mercatores ab iniuſta nouáque petitione repulit[a].

[a] Par arreſt les marchans ſont deboutés de l'effect & entherinemét des lettres par eux obtenues, & condānés aux deſpens. M. R. Choppin plaidant pour les marchans, & M. S. Marion pour le cōſeruateur des foires, ledit arreſt eſt du ſeudy 12. de Iuillet 1584.

De legitima matrimonij & ingenuitatis probatione.

CAPVT XVII.

TITIVS ex Meuia, quā diu amore perdito dilexerat, filiam Seiam ſuſcepit: & cùm tam ipſe quàm Meuia ſimul per multos annos concordi affectu & beneuolo inter ſe animo vixiſſent: Titius ſemel atque iterū in iudicio, & apud acta teſtatus eſt ſe pro iuſta & legitima vxore Meuiā olim in domo ſua retinuiſſe, neque alia conditione cum ea rem habuiſſe, quàm poſt promiſſam coniugij fidem, atque ideò velle vt Seia filia legitima cēſeatur, hæréſque ſibi tanquam iuſto parenti exiſtat. Conſtabat Meuiam humili genere ortam, cùm primùm in domum Titij venerat, ancillā & miniſtram fuiſſe. Conſtabat etiam matrimonium ſolemniter in Eccleſia celebratum non fuiſſe, nullam ſacerdotis benedictionem, nullas tabulas nuptiales, nulláſque fuiſſe ſolemnes cæremonias coniugiis adhiberi ſolitas. Itaque de Seiæ ſtatu, déque controuerſa Titij hæreditate actum fuit in Senatu.

CONTRA SEIAM. Nouum & inſolēs videri non debet, ſi hoc corruptiſſimo ſæculo, quo nihil

non licet, concubina matronæ dignitatem vſurpare,& ſpuria proles debitam legitimis agnatis hęreditatem conſequi præſumat. Vxor dignitatis nomē eſt,concubina voluptatis. Sicut autem voluptas fucatam virtutis ſpeciem plerumque aſſumit, Ita etiam concubinatus adumbratum legitimi coniugij honorem referre nititur. In matrimonio affinitas conciliatur, in concubinatu ſanguis maculatur. Concubina contra votum parit, legitima vxor ex voto generat. Hæc ſuas nuptias profitetur,illa ſordes ſuæ coniunctionis diſſimulat:Et tamen concubina ſemper vxoris legitimæ ſpeciem imitari & nomen veræ coniugis referre & conſequi deſiderat:atque vt ait Poeta,*Coniugium vocat,hoc prætexit nomine culpam.*Concubina(inquitCanon)intelligitur quæ ceſſantibus legalibus inſtrumentis vnita eſt & coniugali affectu aſciſcitur. Hanc coniugem facit affectus,concubinam verò lex nominat[a]. *Inter concubinam & vxorem niſi dignitate nihil intereſt*,inquit Iuriſconſultus[b].Hinc fit vt concubinas, quæ ſe coniuges legitimas dicunt,lex tabulas nuptiales afferre requirat[c]. Et in concilio Arelatenſi canone ſexto vt matrimonium à concubinatu diſcerneretur, cautum eſt ne coniugium ſine dote fieret[d]. Sic etiam apud Plautum Lesbonicus adoleſcens iudicare videtur ex dote concubinam à legitima vxore diſcerni.*Sed vt inops infamis ne ſim,ne mihi hāc famam differant, me germanam meam ſororem in concubinatum tibi ſine dote dediſſe magis quàm in matrimonium*[e]. Lex enim quoties dos dicta eſt & tabulæ nuptiales ſolēniter conceptæ, cōcubinatus præſumptionem omnem reiici iubet,& legitimū nuptiarū argumentum ex dote cenſet[f]. Ac maxime ſi de con-

a Can. omnibus 34. diſtinct.

b L. 49. itē legat. §. 1. ff. de leg. 3. l. 3. §. 1 ff. de donat. inter virum & vx. l. 3. ff. de concub.

c L. Legem & l. nuper C. de natu.

d Can nullum 30. qu. 5.

e Plautus in trinummo act. 3. ſc. 2.

f Nouella 18.

coniũctione inter perſonas inæquales agatur, tabulas nuptiales ideò requiri iura volunt, vt legitimæ coniunctionis argumentum præferant[a]. Etenim quoties tabulæ nuptiales exhibentur, licet pleræque aliæ ſolemnitates deficiant, quin & multa cõtra nuptias argumenta proferantur, tamen Senatus pro uiſorio iudicio pro legitima nuptiarũ præſumptione pronuntiare ſolet[b]. Magnam eſſe hanc tabularũ nuptialium authoritatem indicat Tertullianus, cùm de matrimoniis gentiliũ agens ait, *Nunquid tabulas nuptiales de illo apud tribunal domini proferemus, & matrimonium ritè contractum allegabimus quod vetuit ipſe*[c]? D. Ambroſius, *Non defloratio virginitatis* (inquit) *facit coniugiũ, ſed pactio coiugalis*[d]. Iuuenalis, *Si tibi legitimis pacta iunctamq; tabellis Non es amaturus, &c.* Neque tamen verum eſſe aſſeremus ſolam dotaliũ inſtrumentorũ fidem ſatis eſſe, ſed & alias legitimi matrimonij probationes requiri conſtat, ſi aliqua arguatur inęqualitas. Sic enim Papin. ait, *An maritalis honor & affectio pridem præceſſerit perſonis cõparatis, vitæ coniunctione conſiderata perpendẽdum eſſe reſpõdit: Neque enim tabulas facere matrimonium*[e]. Itaq; cùm in hac cõtrouerſia ingens appareat inæqualitas inter Titiũ, qui diues erat ac nobilis, & Mæuiã quæ pauper, egena, & ſordidis parentibus orta perhibetur: Non debet coniugiũ præſumi niſi ſaltẽ exhibeantur nuptiales tabulæ: idque potiſſimũ hoc caſu quo præceſſit cõcubinatus. Aut certè deinceps ſpuriorum à legitimis liberis nulla erit diſcretio, & ſpreta coniugij veneratione ſequetur confuſio pudicitiæ cum luxuria, virtutis cum vitio, honeſtatis cum libidine: Quæ omnia niſi diſcerni & di-

a *L. imperialis. §. ſtatque. C. de nupt.*

b Arreſt du Mardy 16. de Iuin 1592. au profit du ſieur de Rulles tuteur & curateur des enfans pretendus de deffunct Iean de Montalambert Sieur de Vaux: en laquelle cauſe il y auoit pluſieurs preſomptiõs contre le mariage: mais le ſeul contract de mariage aſſiſtoit les mineurs. M. D Bouteiller eſtoit pour ledict ſieur de Rulles, Du Lac & A. Arnauld plaidoyẽt au contraire.

c *Tertul. li. 2. ad vxorẽ.*

d *D. Ambroſ. li. 2 de inſtit. virginis cap. 6.*

e *L. donationes in princ. ff. de donat.*

ſtingui placuerit,omnis matrimonij dignitas & religioſa tanti ſacramenti reuerentia inſuper habebitur. Quin & ipſe Papinianus dum Cocceij Caſſiani clariſſimi viri meminit, qui Ruffinam ingenuam honore pleno dilexerat, non tamen ideò matrimonium vocat, aut legitimam fuiſſe tradit coniûctionem[a]. Verùm ipſæ quidem tabulæ nuptiales ad certam coniugij probationem requiruntur. At ſacræ cæremoniæ, benedictio nuptialis, & ſolemnitates eccleſiæ non ad probationem,ſed ad plenam matrimonij perfectionem,& vt rectè ac ritè initum cenſeatur, neceſſariæ ſunt: Adeò vt ne ipſas etiam omittere debeamus trinas publicationes, quæ banna nuncupantur,& quæ coniugij celebrationem præcedere in eccleſia debent[b]. Tertullianus trinundinam promulgationem vocat[c].Ideóque requirit Innocentius tertius, vt matrimonia priuſquàm contracta fuerint, in eccleſiis per presbyteros publicè proponantur[d].Eas autem bannorum proclamationes tam Lateranenſe quàm Tridentinum Concilium velut neceſſarias adhiberi voluerũt.Vt & cõſtitutio Regia in comitiis Bleſenſibus lata publicationes iſtas ſub pœna nullitatis obſeruari iubet. Nam vt concubinarum fraudibus & clandeſtinis connubiis obuiam iretur, conueniens fuit, vt quę palàm concubinatum ſordidè exercuerat,eadem etiam publicè ſordes ſuas in Eccleſia velut abluere & expiare teneretur: ac deinceps nemo non reſciret illam ex libidinoſa concubina factam pudicam & legitimam vxorem. Verùm iſtæ cæremoniæ externæ ſunt. At in Eccleſia plerique alij ritus ſacri & ſolemnes requiruntur. Vt & ipſi olim ethnici legitimo nuptiarum vinculo multos ritus adhi-

a L. cũ tabulis. §. 1. ff. de his quæ vt indign.

b Cap. 27. cùm in tua extr. de ſpõſal. cap. tũ tua qui matrim. poſſ. accuſ. can. aliter. 30. qu. 5.

c Tertull. lib. 2. ad vxorem.

d Cap. cùm inhibitio in princ. extr. de clãdeſt. deſponſ.

adhibere conſueuerant. Captabantur auguria: Intererant auſpices: Sacrificio panis farreus adhibebatur: Iunonis pronubæ nomen inuocari ſolebat: Flammeo caput velabatur: faces & tædas præferri oportebat. Neſáſque erat nuptiarum ſolemnia ſine ſacrificiis inire & celebrare. Vnde Feſtus Pompeius aſſerit ſponſas dici, quòd interpoſitis ſacris σπονδὰς facerẽt. Valerius in Argonauticis. *Inde vbi ſacrificus cum coniuge venit ad aras.* Megadorus apud Plautum cùm vxorem duceret, *Ego, niſi quid me vis, eo lauatum vt ſacrificem.* Et Euclio qui filiam ſuam nuptum collocabat, *Nunc lauabo vt rem diuinam faciam ne affinem morer*[a]. Terentius, *Spatium apparandis nuptiis, vocãdi, ſacrificãdi dabitur*[b]. Valerius Flaccus *Ignẽ Pollux vndamq́ iugalem Prætulit*[c]. Ouidius, *Et faciat iuſtos ignis & vnda viros.* Conſtat enim ſolemnia ignis & aquæ nuptiis interponi poſſe apud Romanos conſueuiſſe[d]. Vlpianus in fragmẽtis, *farre conueniuntur in manum certis verbis & teſtibus decẽ, & ſolẽni ſacrificio*[e]. Tacitus de Meſſalina agens, quæ C. Silio palã nupſerat. *Atque illã audiſſe auſpicũ verba* (inquit) *ſubiſſe, ſacrificaſſe apud deos, diſcubitũ inter conuiuas, &c*[f]. Cicero, *Nihil ferè quondam maioris rei, niſi auſpicatò ne priuatim quidẽ gerebatur: Quod etiã nunc nuptiarũ auſpices declarãt, qui re omiſſa, nomẽ tantũ tenẽt*[g]. Apud Gręcos Dea Euclia in nuptiis inuocabatur, eiq; ritè ac ſolemniter ſacrificari oportebat[h]. Apud Romanos, authore Plutarcho, Cereris ſacerdos adhibita ſacra oratione coniuges legitimo ac ſolemni vinculo coniungebat[i]. Tacitus coniugales deos memorat[k]. Quintilianus, *vos profecto dij coniugales, &c.* Hinc fit vt matrimonium omnis diuini atque humani iuris communicatio de-

a Plautus in Aulularia.
b Terent. in Phormione act. 4. ſcena 4.
c Valerius Flaccus li. 8.
d Plutarc. 1. quæſt. Roman. l. pen. in fin. ff. de donat. inter virum & vxor.
e Vlpia. li. 16. tit. 5.
f Tacitus lib. 11. annal.
g Cicero lib. 1. de diuinat.
h Plutarc. in Ariſtide.
i Plutarch. in præcept. nupt.
k Tacit. li. de moribus German.
l Quintil. decla. 347.

finiatur [a]. Sic etiam vxor dicitur humanæ & diuinæ rei ſocia [b]. Itaque ſi ethnici ſacros in nuptiis ritus pro coniugij dignitate interponi voluerunt: Cur apud nos matrimonij honor & veneratio tantopere vileſcit, vt deinceps omnes Eccleſiæ ſolemnitates ſpernamus, & ſacramentum hoc clàm, non à ſacerdote, non in Eccleſia ſuſpici permittamus? Quomodo dicetur coniuges Deus coniunxiſſe, ſi Chriſtiani ſanctam ſacerdotis in ipſa Dei Eccleſia benedictionem aſpernentur? Ipſa etiam Francia in ſponſalibus ſuas leges à cæteris gentibus diuerſas, ſuóſque habuit olim ſolemnes ritus [c]. Inter veteres Caroli magni leges hæc ſanctio reperitur, *Dubium non eſt eam mulierem non pertinere ad matrimonium, in qua dicetur nuptiale non fuiſſe myſterium.*[d]. D. Ambroſius, *Nã cũ ipſum coniugiũ velamine ſacerdotali & benedictione ſanctificari oporteat, quomodo poteſt coniugiũ dici vbi non eſt fidei cõcordia*[e]? Concilio Carthaginenſi quarto canone 13. conſtitutum eſt vt ſponſus & ſponſa in templum deducerentur ad benedictionẽ ſacerdotis recipiendã. Euariſtus ait non aliter legitimũ cenſeri matrimoniũ, niſi ſacerdotaliter (vt mos eſt) cũ precibus & oblationibus à ſacerdote benedicatur: Aliter cõtracta non cõiugia, ſed adulteria vel cõtubernia aut ſtupra, fornicationes potius quàm legitima cõiugia eſſe[f]. Leo autem Imperator conſtitutionẽ expreſſe in id promulgauit, ne matrimonia citra ſacrã benedictionẽ cõfirmarentur: neq. aliter quã adhibitis ſacris cæremoniis & ſolẽnitatibus legitima cẽſeri voluit cõiugia[g]. Tertullianus. *Vnde ſi ſufficiã* (inquit) *ad fœlicitatẽ eius matrimonij enarrandã, quod Eccleſia cõciliat & cõfirmat oblatio, & obſignatũ Angeli renuntiãt, Pater rato habet?*

a L. 1. ff de ritu nupt.
b L. aduerſus C. de crimine. expilata hære.
c Cap. 1. extra de ſponſalibus.
d Capitul. Caroli magni lib. 7. cap. 80. Leo epiſtola 92.
e Diuus Ambroſ lib. 9. epiſt. 1.
f Can. primo 30. qu. 5.
g Nouella Leonis 89.

habet[a]?Eleganter Diuus Ignatius, πρέπει τοῖς γαμοῦσι καὶ ταῖς γαμούσαις μετὰ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου τὴν ἕνωσιν ποιεῖσθαι, ἵνα ὁ γάμος ᾖ κατὰ κύριον, καὶ μὴ κατ' ἐπιθυμίαν[b]. Non aliena eſt illa quæ apud Harmenopulum extat, conſtitutio: μηδεὶς μυστικῶς στεφανούσθω, ἀλλὰ παρόντων πλειόνων[c]. Huc pertinet illud Alexij Comneni apud Balſamonem de coniugiis quæ requirunt ſacram, quę in eis peragitur, benedictionem[d]. Leo Papa, *Cum ſocietas nuptiarum*(inquit)*ſic ab initio conſtituta ſit, vt præter ſexuum commixtionem haberet in ſe Chriſti & Eccleſia ſacramentum, &c*[e]. Etenim ſi matrimoniũ non tam in copula carnali conſiſtit quàm in fœdere nuptiali, in quo eſt ſacramentum Chriſti & Eccleſiæ: Quid indignius eſt quàm ſi ſolo clandeſtino & libidinoſo coitu & quaſi-quaſi coniunctione nuptias legitimas contrahi poſſe dicamus? Tũc enim matrimonium non legitima eſſet ſanctáque coniunctio, ſed ſpurcities, turpitudo, colluuies, & obſcœnus concubitus. Eleganter Tertullianus, *Ideo penes nos occultæ quoque coniunctiones, id eſt, nõ priùs apud Eccleſiã profeſſæ, iuxta mœchiam & fornicationẽ iudicari periclitantur*[f]. Itaque deſponſatio clandeſtina & occulti concubitus diſſimulatio indecens adeò & bonis moribus contraria olim videbatur, vt cùm κέστος ſignificet zonam ſponſę nuptialẽ, inceſtas nuptias quidam dici crederent, quę contrahebantur ſpretis ritibus, & ſolemnibus cęremonis nõ adhibitis: & eam quæ vel ſponſa vel legitima coniux eſſet, palàm nuptias profiteri & apertis indiciis declarare iuberent. Hinc legitima coniux annulo honorabatur, adeò vt Doctores plerique exiſtimauerint per ſolam annuli dationem coniugium probari[g]. Eáque annuli oblatio dicebatur

a Tertull. lib. 2. ad vxorem.

b D. Ignat. epiſt. 8. ad Polycarp.

c Harmenop. lib. 4. tit. 4

d Balſamõ in monocanone tit. 13.

e Leo epiſt. 92. ad Ruſticum.

f Tertull. lib. de pudicitia.

g Doctores in cap. ex literis de ſponſalibus

ſubarratio matrimonij [a]. Sic etiam Tertullianus pronubum annulum vocat [b]. Aurum (inquit idem) nulla membra norant præter vnicum digitũ, quem ſponſus oppignoraſſet pronubo annulo [c]. Iuuenalis pignus matrimonij appellat. *De digito pignus ſi forte dediſti.* Plinius, *Sponſæ annulus* (inquit) *ferreus, isque ſine gēma* [d]. Annulus vxori dabatur non ornatus cauſſa (ait Clemens Alexandrinus) ſed vt obſignaret eodem annulo quæ domi erant [e]. Nulla autē in cóniugiis probatio plenior potiórque haberi ſolet, quàm ſi propinquis, amicis, vicinis ſcientibus matrimonium palàm contrahatur. Lucanus, *Pignora nulla domus, nulli coiere propinqui.* Quin & ex ſola amicorũ præſentia, aut ſolēni & publica deductione probari matrimoniũ Doctores aſſerunt [f]. Quintilianus. *Aſpice* (inquit) *illá virginē quā pater tradidit, euntem die celebri comitante populo* [g]. Homerus, Νυμφας δ' ἐκ θαλάμων, δαΐδων ὑπολαμπομενάων Ηγίνεον ἀνὰ ἄστυ, πολὺς δ' ὑμέναιος ὀρώρει [h]. Euſebius dum memorat Conſtantinum nuptias ſecundi filij celebraſſe, addit νυμφοστολεῦντος αὐτῷ βασιλέως τῷ παιδὶ [i]. Catullus, *Prodeas noua nupta* inquit, vt oſtendat nihil in tanta coniugij celebritate commendabilius, quàm ſi nubentes palàm & coràm omnibus prodeant. Ipſa autem clandeſtinitas ſuſpectam reddit nuptiarum & coniugij firmitatem [k]. Quin & clandeſtinitatis tùm præcipuè habetur ratio, ſi nuptiæ inter impares contrahantur. Tunc enim Papinianus plenas requirit probationes, adeò vt ne ipſæ quidem tabulæ nuptiales ſufficiant [l]. *Impares nuptiæ* (inquit Apuleius) *& præterea in villa ſine teſtibus factæ, legitimæ nō poſſit videri* [m]. Iſta autē inęqualitatis ratio in hac cauſſa potiſſimùm ſpectāda eſt. Cōſtat enim

[a] Cap. tua nobu. & ibi gloſſa extra de deſpōſ. impub.
[b] Tertull. li. de cultu fœminarũ.
[c] Tertull. in Apologet. cap. 6.
[d] Plinius lib. 33 ca. 1.
[e] Clemens Alex. in pædagog. cap. 11.
[f] Decius conſilio 153. Oldradus conſil. 256.
[g] Quintil. declā. 307.
[h] Homerus Iliad. Σ.
[i] Euſebius lib. 18. circa finem.
[i] Euſebius in vita Cōſtantini li. 4.
[k] L. uxor. C. de repudiis.
[l] L. donationes ff. de donat.
[m] Apuleius lib. 6. de aſino aureo.

enim Meuiam ex ſordida & humili familia ortam: Conſtat etiam eam primis diebus vt vilem ancillam Titio miniſtraſſe, & hoc fuiſſe primæ familiaritatis initium. Illud autem inter epigrammata Græca celebratur, *μύστιδε δουλεύσασα γυνὴ δέσποινα γέγονε* [a]. Meuiæ dignitas in ipſa domo non alia erat, quàm vt ſordida munera & ſeruilia opera exerceret, niſi quòd libidinoſus dominus eam furtiuo cubili & laſciuo tandem amplexu dignatus eſt. *O matrimonium omni adulterio turpius*, ait Seneca [b]. Diuus Hieronymus indignatur quoſdam ancillas iuuenes habere in miniſterio, & præter vocabulum nuptiarum omnia eſſe matrimonij [c]. Saluianus, *Ad tantam res impudentiam venit, vt ancillas ſuas multi vxores putent, &c. deformantes ſancti connubij honorem per degeneris contubernij vtilitatem, non erubeſcentes maritos ſe fieri ancillarum ſuarum, præcipitantes faſtigium nobilium matrimoniorum in cubilia obſcœna ſeruarum. Digni prorſus etiam illarum ſtatu, quarum ſe putant dignos eſſe conſortio* [d]. Itaque furtiuus ille cõcubitus ad luxuriam & voluptatem, non ad matrisfamilias dignitatem pertinet: cùm in cæteris omnibus Meuia vilis ancillæ munia obiret, menſæque herili non vt coniux ſed vt ancilla ſeruiliter miniſtraret. Vxores legitimæ, quæ ſociæ ſunt diuinæ & humanæ domus, charo coniugi aſſident, & ſacra maritalis menſæ participant. Apuleius, *Accumbebat ſummum thorum maritus Pſychem gremio ſuo complexus* [e]. Valerius Maximus, *fœminæ* (inquit) *cum viris cubantibus ſedentes cœnitabant* [f]. Tertullianus. *Vxor diſcumbit cum marito in ſodalitiis* [g]. Vnde Virgilius, *Nec Deus hunc menſa, dea nec dignata cubili eſt.* Alexius Imperator cùm Imperatrici Eu-

a Epigram. l. 1.

b Seneca lib. 7. controu. 6.

c D. Hier. ad Ruſtic. lib 2. epiſtola 13.

d Saluian. li. 4. de guber. 104.

e Apuleius lib. 6. de aſino aureo.

f Valer. Max. lib. 2. cap. 1.

g Tertull. lib. 2. ad vxorem.

phroſyne inſenſus eſſet, & pudicitiam eius ſuſpectam haberet *συνδειπνῆσαι* deſtitit (inquit Nicetas [a].) Conſortium menſæ iudicat conſortium dignitatis. Vir vxorem perpetuo comitatu & conſortio ſecum habeat, tanquam vnum corpus vnámque animam: Vnà viuendum, vnà pereundum. Hinc eſt quod inter alias ſolemnes nuptiarum apud Chriſtianos cæremonias coniuges ſimul panem & vinum guſtare ſolent, tanquam duo neceſſaria quotidiani victus elementa, & pignora futuræ communionis menſæ. Hæc autem omnia eò ſpectant, vt matrimonij probationes non ex ſolo concubinatu aut libidinoſo coitu, ſed ex Eccleſiæ cæremoniis aliiſve ſolemnibus aut nuptialibus tabulis petamus. Quin ex Imperatorum & Canonici iuris conſtitutionibus nuptias legitimas non alias cēſemus, præter eas quas Eccleſia iuſto ritu & ſolemni more celebrauit [b]. Concubinæ autem certiſſima illa ſunt indicia, ſi clàm coit, ſi ſecretam exercet libidinem, ſi grauida clàm vterum geſtat, ſi partus ſuos publicari veretur, nec conſueto matronarum more à cæteris matribus familias & pro pinquis recens poſt partum inuiſitur. Ouidius, *Hæc conſcia culpa Conſpectum lucémque fugit, tenebriſque pudorem* Celat, *& à cunctis expellitur æthere toto* [c]. Diuus Auguſtinus. *Sū expertus* (inquit) *quid diſtaret inter cōiugalis pacti modū quod fœderatū eſt generādi gratia, & inter pactū libidinoſi amoris, vbi proles cōtra votū naſcitur, quāuis iā nata cogat ſe diligi* [d]. Quod autē Seia profeſſionem & declarationem defuncti Titij proponit, hoc ad ingenuitatis probationem non ſufficit, cùm ſatis conſtet profeſſiones & nudas aſſeuerationes veritatem natalium non

mutare

a Nicetas pag. 22.

b Nouella 74. quibus modis natur. effic. legitimi. Nouella Leonis 89. cap. tanta vis est qui filij ſint legitimi. l. cùm quis & leg. ſequente. C. de natural. lib.

c Ouidius lib 2. Metamorph.

d D. Aug. lib. 4. confeſſ. cap. 2.

mutare [a]. Nam ſi deinceps ſola & nuda patris profeſſio ex naturalibus legitimos efficiat, quis in poſterum perpetua coniugij tædia vltro ſubire & graui nuptiarum iugo ſeſe ſubmittere volet, quis matrimonii incommoda & legitimæ vxoris iurgia patiens tolerabit, ſi poſteritati etiam illegitimæ parentes bona cum ſecuritate aſſerere poterunt? Non ſola libido viros ad nuptias impellit, ſi quidem cōcubinatus voluptatem gratiorem & faciliorē abſq; ſatietate præſtat. Ipſa poſteritatis ab inteſtato ſucceſſuræ ſpes pleroſque omnes ad nuptias inuitat, vt bona paterna legitimis liberis naturæ ſimul & parentum commune votum addicat [b]. *Matrimonia contrahuntur, quia creditur ſucceſſura poſteritas*, inquit Diuus Cyprianus [c]. Eleganter Lucianus, γάμοι διαδοχῆς ἀναγκαίας εὕρηνται φάρμακα [d]. Itaque cùm parentes ex affectu magis in liberis terreantur [e]: Æquum fuit ſuccedendi iura & natalium ſecuritatem non ex ſolo laſciui & luxurioſi parentis arbitrio pendere, ſed ex iuſtis & ſolemnibus nuptiis proficiſci. Quòd ſi patri licere dixerimus ante mortem tantillo temporis ſpatio nuda ſua profeſſione liberos ex concubina ortos legitimos efficere, nuptiæ deinceps remoueantur, intereat matrimonii dignitas, aſciſcatur concubina, aut etiam concubinæ plures ad voluptatem, laſciuiam, & libidinem retineantur: Ac tandem moriturus pater liberos, quales voluerit, legitimos faciet addito falſo elogio ſe pridem eorum matri fidem coniugii promiſiſſe. Rectè Iuſtinianus, *Nimis impium, nimis indignum eſt flagitiis præſidia quærere, & petulātiæ ſeruire: Iniuſta libidinum deſideria nulla de cætero venia defendat, nullum ſubleuet adminiculum* [f].

a *l. non nudis. Cod. de probat. l. quidam cū filium ff. de verb. oblig. c. cum contingit ext. de off. delegati.*

b *l. ſcripto inſ. ff. unde liberi.*

c *D. Cypr. in ſymbolū Apoſtolorū.*

d *Lucian. ἐρωτες.*

e *l. iſti quidem. §. fin. ff. de eo quod metus cauſa.*

f *l. legem Anaſtaſij Cod. de natur. liberis.*

ROSEIA. Graue eſt publicæque honeſtati aduerſum, poſt datam & ágnitam cõiugij fidem, poſt procreatos liberos, legitimum nuptiarum ſtatum controuertere, & calcato nuptiali fœdere liberorum conditionem diſceptare, prolémque paterna arcere ſucceſſione. Meuia, ſeu diuitias ſeu familiam ſpectes, inæqualis fuit, & impari cum defuncto conditione: Si quidem & pauper erat, & humili loco nata: nec præter virtutem bonóſque mores aliud quidquam in dotem attulit. *Non floſculis redimita, ſed moribus*, vt ait Diuus Ambroſius [a]. Sed quis aut paupertatis aut inæqualitatis intuitu aſſerere audeat matrimonij fœdus impediri: vel quia dos data non ſit, non eſſe iuſtas nuptias? Eleganter ille apud Senecam, *Aliquis captare orbos ſenes vult, & ſuas ſpes in alienas mortes diffundere, excutiat teſtamenta, ſeruetur cenſus. Vbi verò quæret vxorem, videat an nuptias ſuas amet, an nihil pluris faciat marito, an poßit, ſi quid viro inciderit mali, vnà tolerare. Si his bonis fuerit inſtructa, dotata eſt* [b]. Apuleius, *Et dites* (inquit) *inferiores nuptias non recuſent, & locupletium conſortium inopes conſequantur* [c]. Hoc autem Apuleius à Platone mutuatus eſt, qui, vt leges ſuas æquitate multa commendaret, his verbis vtitur, Τοίνυν φῶμεν, ὅτι ἀγαθῶν πατέρων ὄντι τὰς παρὰ τοῖς ἔμφροσιν εὐδόξους δεῖ γαμεῖν οἱ σοφοὶ παρὰ οἷον ἂν καὶ μὴ φεύγειν τὸ τῶν πενήτων, μηδὲ τὸ τῶν πλουσίων διώκειν διαφερόντως γάμον [d]. Nam quòd Meuia ſeruiles operas Titio præſtitiſſe dicitur, non magis hoc obiici poteſt, quàm quod de M. Catone Seneca dixit cum coloni ſui filiam duxiſſe, ſed ingenuam [e]. Nam cùm Chriſtiani omnes liberi ſimus, ingenui cenſeri debent etiam quicunque nobis tanquam ſerui miniſtrant &

a D. Amb. lib. 1. de virgin.

b Seneca lib. 1. controu. 6.

c Apuleius lib. de Philoſophia.

d Plato lib. 6. de legib.

e Seneca lib. 7. controu. 6.

ſtrant & famulantur, nec vlla inter Chriſtianos ſeruilis conditionis veſtigia ſuperſunt. Hinc Alexander tertius Pontifex à marito, qui ancillam vxorem duxerat, exigit, vt eam velut legitimam coniugem maritali affectione foueat, ſuſcipiat, & amplectatur [a]. Quod & antea Iuſtinianus Nouella ſua conſtitutione ſanxerat [b]. Concubinatum obiicit aduerſarius: At hæc promiſſæ fidei laus eſt, quòd Titius eam, quam vſurariam habebat, legitimam vxorem aſſumere voluerit. Diuus Auguſtinus, *Quam primùm aliquis concubinam habuerat, non eſt peccatum in coniugem ſuſcipere* [c]. Saluianus Vandalos laudat quòd cogerent meretrices ad maritalem tranſire thorum: *Scorta* (inquit) *connubia fecerunt* [d]. Itaque ſi rerum geſtarum fides ex ipſa facti veritate elici debet: Conſtat Meuiam adoleſcentulam cùm & pauper eſſet & humiles haberet parentes, primùm ancillam defuncti Titij fuiſſe: Deinde cùm illa aſſiduis officiis multóque obſequio defuncti beneuolentiam conciliaſſet: Titius promiſſa coniugij fide virginem compreſſit. Promiſſionis quidem ante nuptias factæ fides, neque tabulis dotalibus, neque ſcripta probatione conſtat. Sed aliquo poſt Seiam natam tempore Titius publicè apud acta & in iudicio profeſſus eſt, priſtinam cum Meuia conſuetudinem & familiaritatem non concubinatum fuiſſe, ſed legitimum matrimonium. Ideóque Meuiam, cui fidem dederat, legitimam eſſe vxorem ſuam, & Seiam inde procreatam legitimam eſſe filiam. Ex nouella Iuſtiniani conſtitutione naturales liberi, ſi eos pater teſtamento legitimos appellauerit, ſtatim fiunt legitimi [e]. Et hæc quidem ſolemnis & vltronea patris profeſſio du-

a ca. 2. ext. de coniugio ſeruor.

b Nouella 78. cap. 4.

c can. inter cætera 22. quæſt. 4.

d Saluian. lib. 7. de gubern. Dei pag. 265.

e Nouella 74. §. ſi quis ſanc.

bitationem omnē remouet & excludit. Quid enim amplius ad matrimonii fidem requiri poteſt? Nuptias conſenſus magis quàm concubitus facit: At hic & conſenſus adeſt & concubitus. Eleganter Calpurnius Flaccus. *Illam*(inquit) *vxorem legibus duxi, eámque prægnantē ſimul vidimus, & vteri decē menſes ambo numerauimus, & natum ex ea pignus acceptimus* [a]. Nam quod tabulas nuptiales confici debuiſſe obiiciunt: Illud demùm leue eſt paruíque momenti. Conſtat enim in nuptiis neque ſcripturā neque tabulas nuptiales neceſſariò requiri [b]. & Papinianus tabulas non facere matrimonium reſpondet [c]. Itaque hoc vnum diſquirendum proponitur, an ſacerdotalis benedictio & ſolemnes eccleſiæ ritus neceſſariò accedere debeant. Etenim quædam cæremoniæ ad publicam duntaxat honeſtatem requiruntur. Tertullianus, *magis honorem refert lex nuptiarum vbi habet & pudorem* [d]. Aliæ ad matrimonii tantum & nuptiarum probationem exiguntur. Nam ſi ſacerdotalis benedictio adhibitis conſuetis Eccleſiæ cæremoniis palam accedat, tunc & coniugium publicè omnibus innoteſcit, tunc & matrimonii celebritas maiore cum dignitate conficitur. Non tamen ſi omiſſæ ſint ſolitæ ſolemnitates, matrimonium vel diſſoluitur vel imperfectum cenſeri poteſt. Hinc fit vt ex canonici iuris regulis licet proclamationes illæ, quas banna vocant, requirantur [e]: tamen canoniſtæ, inter quos ipſe etiam Petrus Lombardus, qui magiſter ſententiarum dicitur, non adeo neceſſarias exiſtimant, vt omiſſæ matrimonium nullum & irritum reddant, aut coniugii controuertendi occaſionem præbere poſſint [f]. Sunt enim ſolemnitates eiuſmodi ad honeſtatem, non ad

a *Calpurn. declam. 23.*

b *l. 13. neque ſine nupt. l. 22. ſi donationum. Co. de nuptiis Nouella 22 §. fin. Nouella 117. ca. 3.*

c *l. donationes. ff. de donat.*

d *Tertul. lib. de monogamia.*

e *cap. cum inhibitio ext. de clandeſt. deſpōſ.*

f *Petrus Lomb. lib. 4. diſtinct. 28.*

nō ad neceſſitatem. Quare Imperator Theodoſius ſanxit matrimonium abſque vlla pompa & celebritate nuptiarum, atque adeò abſque vllis dotalibus inſtrumentis firmum eſſe, liberóſque ex eo ſuſceptos iuſtos meritò cenſeri [a]. Duo ſunt potiſſimum, quorum occaſione, vt matrimonium ritè cōtrahatur, ſacra Eccleſiæ benedictio requiri videtur. Leonis Imperatoris conſtitutio, & canonica Euariſti ſanctio. Ipſa quidem Leonis nouella conſtitutio coniugia citra ſacram Eccleſiæ benedictionem ſubſiſtere & valere negat [b]. Sed quoties de fœdere matrimonij & legitimo coniugij vinculo agitur, nemo neſcit ex canonicis & Eccleſiaſticis conſtitutionibus ius dici; ciuilia autem iura aut Imperatorum leges attendi non ſolere. Diuus Hieronymus *Aliæ ſunt leges Cæſarum, Aliæ Chriſti: Aliud Papinianus, Aliud Paulus noſter præcipit* [c]. In illa autem Nouella Leonis Imperatoris conſtitutione, in qua in eos inuehitur qui clandeſtino coitu & laſciuis amplexibus publicam & pudicam lædunt coniugij honeſtatem, eſt aliquid memoratu dignū, cuius mentio hic omitti non debet. Scripta eſt Nouella illa conſtitutio ad Stylianum ſacrorum officiorum magiſtrum. At Cedreni hiſtoria fidem facit Stylianum filiam habuiſſe eleganti forma, cum qua Leo Imperator furtiuam libidinem & clandeſtinos concubitus exercuiſſe traditur nulla habita aut benedictionis Eccleſiæ aut honeſtatis publicæ aut maritalis fidei reuerentia [d]. Pudorem ſua conſtitutione profitetur adulter, & ad Stylianum aduerſus clandeſtinas libidines reſcribit ille qui cum Styliani filia clam & furtiua atque impudica conſuetudine laſciuiebat. Plinius eleganter

a l. 22. ſi donationis C. de nuptiis.

b Nouella Leonis 89.

c D. Hier. ad Oceanū in epitaph. Fabiolæ.

d Cedrenus Pag. 488.

Noſti-ne hos, qui omnnium libidinum ſerui, ſic aliorum vitiis iraſcuntur quaſi inuideant, & grauiſsimè puniũt quos maximè imitantur[a]? Saluianus, *Accuſatores eorundem criminum & excuſatores, execrantur publicè quod occultè agant: Ac per hoc damnare ſe cæteros putant, ipſos ſe magis propria animaduerſione condemnant*[b]. Seneca, *Alius delator venit eius criminis cuius manifeſtior reus eſt, & iudex damnaturus quæ fecit eligitur*[c]. Sic Auguſtus leges Iulias de adulterio ſanxit, & vagos concubitus prohibuit, ſuámque prohibitionem multo pœnarum terrore firmauit[d]. Et tamen ille idem Auguſtus impudiciſſimè vixit in adulteria pronus, *adeo vt neque ipſe neque eius amici id negarent*, inquit Suetonius[e]. Septimius Seuerus Imperator adulterij cauſſam dixit[f]. Et tamen ſub Seuero Imperatore de adulterio crudeliter adeo quæſitum fuit, vt eo imperante ter mille mœchi accuſati ſint adulterij & in ius vocati, vt refert Dion[g]. Non diſſimiliter Leo Imperator ad Stylianum in adulteria inuehitur, & clandeſtinos concubitus damnat, punit, & execratur: Ipſe tamen interea Styliani filiâ, quæ ſpecioſa & eleganti forma commendabatur, clandeſtina conſuetudine abuti conſueuerat. Eleganter & verè Diuus Cyprianus, *Mentior niſi alios qui talis eſt increpat*, (inquit) *Turpis turpes infamat, & euaſiſſe ſe conſcium credit quaſi conſcientia ſatis non ſit. Iidem in publico accuſatores in occulto rei. In ſemetipſos cenſores pariter & nocentes. Damnant foris quod intus operantur. Admittunt lubenter quod cùm admiſerint criminantur. Qui ſedet crimina vindicaturus, admittit*[h]. Saluianus, *Punit iudex in alio peculatum, cùm ſit ipſe peculator: punit rapinam, cùm ipſe ſit raptor, &c*[i]. Sed cũ Imperatorias conſtitutiones,

a Plinius lib. 8. epiſt. 22.
b Saluian. lib. 3. de gubern. Dei.
c Seneca lib. 2. de ira cap. 7.
d Sueton. in Auguſto c. 34.
e Suet. in Auguſto c. 69.
f Spartian. in Seuero in princ.
g Xiphilinus è Dione in vita Seueri.
h D. Cypr. li. 2. epiſt. 2.
i Saluian. lib. 7. de gubern. Dei pag 262.

conſtitutiones, vbi de fœdere matrimonij agitur, attendi non oporteat, quid neceſſe eſt pluribus ſimulatam Leonis caſtitatem & corruptos mores accuſare? Itaque canonicam Euariſti [a] ſanctionem examinemus, quæ ſacerdotis quidem benedictionē requirit, ſed & alias multas extrinſecas & accidentarias matrimonij conditiones. Nam & dotari vxorem vult, & eam quæ nubit, à parentibus & propinquis tradi, & coniuges biduo vel triduo caſtitatem ſeruare. At quis neſcit ea omnia neceſſaria non eſſe? Ipſa quidem dos nuptias non facit. Iuſtinianus, προῖκα μὲν γὰρ ἀποτελεῖ γάμος, γάμον δὲ προῖκες οὐ ποιοῦσι [b]. Nam & ſine dote matrimonium ſubſiſtit [c]. Itaque aut ſuſpectum eſt meritò illud Euariſti decretum, aut certè dicendum eſt Euariſti mentem non-hanc fuiſſe, vt ſignificaret eas omnes cōditiones eſſe neceſſarias, ita vt ſi vna vel altera deſit, irritum ſit matrimonium: ſed Chriſtianos Euariſtus hortari & monere voluit, ne coniugium occultè, ſine teſtibus, & ſine vlla celebritate contrahant. Ergo quæſtionis iſtius deciſio, an matrimonium citra eccleſiæ benedictionē ſubſiſtat, ex aliis iuris canonici locis, atque ex decretalibus Pontificum epiſtolis petenda eſt. Primùm itaque coniugia infidelium valere & ſubſiſtere canonica diſpoſitio iubet, nec poſt baptiſmi lauacrū ſeparari debere [d]. At in coniugiis infidelium conſtat nullas adhiberi eccleſiæ ſolemnitates. Quin & Pontifex Alexander tertius videtur conſtitutione quæſtionem hanc expreſſè decidere. *Quidam* (inquit) *in domo ſua mulierem receperat ex qua prolem habuit, & cui fidem dedit ſe eam vxorem ducturum.* In ea facti ſpecie nulla proponuntur eccleſiæ ſolemnia, nulláque ſpon-

a *can. 1. & 30. quæſt. 5.*

b *Nouella 18. de triēte & ſemiſſe. c. l. quod ſi nulla. ff. de relig. & ſumpt. fun. l. 8. ſi. ùm aos ff. verū amoi. Nouella 74. & 127.*

d *cap. de infidelibus ext. de conſang. & affin. c. fin. ext. qui filii ſint legitimi.*

ſalia in eccleſia celebrata memorantur. Tamen ſi poſtea contigerit vt idem cum filia vicini deprehenſus per verba de præſenti eam deſponſauerat, *Cogitur* (inquit ſummus Pontifex) *prima vt legitimæ vxori adhærere*[a]. Pontificia illa conſtitutio nihil aliud ſpectat, quàm vtrum coniugii fides data fuerit,& an poſt fidem datam præſens copula interuenerit: Vt inde conſtet,& ſi ſolemnitas eccleſiæ aut ſacerdotalis benedictio omiſſæ fuerint, non tamen matrimonium infirmari, vel prolem minùs legitimam reddi.Nec diſſimiliter Clemens tertius hoc idem de matrimonio per vim contracto reſcribit,ſi aliquo poſt tempore cohabitatio ſpontanea ſubſecuta fuerit[b]. Sic & aliis in locis matrimonia omiſſis ſolennibus contracta non aliter improbari iure Canonico videmus,quàm ſi in gradibus prohibitis clàm & occultè contracta fuerint[c]. Atque etiam expreſſa eſt Gregorii noni decretalis epiſtola:is qui fidem dedit mulieri (inquit Gregorius) ſuper matrimonio contrahendo carnali copula ſubſecuta, etſi in facie Eccleſiæ ducat aliam, & cognoſcat, ad primam redire tenetur[d]. Sic etiam Innocentius tertius de eo proponit, qui mulierem quandam in domo habuerat, quæ ex communi vicinorum rumore concubina credebatur, atque ex ea prolem ſuſceperat: ſi tamen (inquit Pontifex) poſtea iurauerit ſe eam prius affidauiſſe in vxorem, proles ſuſcepta & legitima erit & ſuccedendi capax[e]. Nam quod eo loco mentio fit deſponſationis quæ in capella quadam celebrata fuerat, idem etiam in hac cauſſa verè dici & proponi poſſet. Titius enim accerſito presbytero Meuiam deſponderat. Dubia quidem eſt & incerta deſponſationis illius veritas:

a cap. 15. veniens ad nos ext. de ſponſal.

b cap. ad id ext. de ſpõſal.

c cap. cùm inhibitio. §. ſi quis verò ext. de clãdeſt. deſpõſat.

d cap. is qui fidem ext. de ſponſal.

e cap. per tuas. ext. qui filij ſint legitimi.

tas: Aliqua tamen extat & ſemiplena probatio, quæ fidem facit coniuges Eccleſiæ authoritatem non omnino ſpreuiſſe. Sed quæ facti ſunt & incertam habent probationem prætermittamus. Hoc vnum aſſerere ſatis ſit, ſolemnitates Eccleſiæ & cæremonias, quæ ad matrimonij honeſtatem, coniugij decus, & publicum pudorem requiruntur, non adeò cenſeri neceſſitas , vt earum omiſſio matrimonii authoritatem & validitatem impediat. Rectè Calpurnius Flaccus, *Non eſt* (inquit) *filius tuus. Nuptiis enim ſolemnibus non eſt natus. Cuius ergo, niſi faces accenderit, & feſcennina cecinerit, pater eſſe non poterit*[a]. Sic & in caſu non adeò diſſimili cùm quidam mulierem per ſeptennium concubinam habuiſſet, & filium, quem ex ea ſuſceperat, aſſeruiſſet ex fide matrimonii filium ſuum legitimum eſſe: Pontifex ingenuum eum eſſe iudicat, & legitimum, & ſuccedendi capacem[b]. Magno ſe fauore commendant procreati liberi, vt accedente matrimonii fide ac publica patris aſſertione proles legitima cenſeatur. Quin & ex quorundam iuris Doctorum ſententia ſola patris profeſſio ad hoc valet vt matrimonium ritè contractum præſumatur[c]. Quod & ipſe Iuſtinianus ſatis confirmat, cùm Nouella ſua conſtitutione ſtatuit, vt ſi quis filium filiámve, quos ex libera & ingenua muliere habuit, legitimos in aliquo inſtrumento nominauerit, non alia certior matrimonii probatio requiratur, & ea patris profeſſio ſufficiat, vt liberi ſuccedẽdi iura habere exiſtimẽtur[d]. Etenim in liberæ mulieris coniunctione potiùs præſumitur matrimonium quàm cõcubinatus[e]. Non mirum ergo ſi accedente qualibet patris declaratione & fidei coniugalis aſſer-

a *Calpurnius Flaccus decla.* 44.

b *cap. per tuas. ext. de probat.*

c *Boerius deciſ.* 240.

d *Nouella* 117. §. 2.

e *l. in libera ff. de rit. nupt. l. in cõcubinatu ff. de cõcubinis*

tione tam vxor iuſta quàm legitimi liberi cēſentur.

SENATVS Seiæ, quam legitimam cenſeri iuſſit, paterna bona adiudicauit [a].

[a] Arreſt du 22. d'Aouſt 1592. la cauſe ayant eſtē auparauāt plaidee & appointee au conſeil M. I. Conſtant & moy plaidant. Toutesfois cōtre l'arreſt il y a eu requeſte ciuile obtenue, mais c'eſt ſur plusieurs moyens de faict.

Parentes & conſanguineos an ſola profeßio & adſeueratio faciat.

CAPVT XVIII.

SEIVS filios habebat duos, vnum legitimum Philippum, alterum nothum & naturalem Titium: Sed cùm Titius Augeriam vxorem duceret, Seius pater naturalis & Sempronius Seij frater præſentes nuptiis interſunt. Tabulis nuptialibus Titij mentio fit tāquam legitimi, cuius Seius pater nuncupatur, & Sempronius patruum ſe eiuſdem profeſſus eſt. Augeria bona fide matrimonium contrahit cùm Titium nothum eſſe & illegitimum neſciret. Poſt obitum Seij (quo tempore etiam deceſſerat Titius relicto Meuio vnico ex Augeria filio) hæreditas eius controuerſa fit inter Meuium & Sempronium Philippi tutorem. Duplex erat quæſtio, An profeſſio Seij tabulis nuptialibus facta Titium ex notho legitimum efficere potuiſſet: Altera, An propter malam fidem Seij, qui doloſa aſſeueratione Augeriam circumuenerat, Meuius aliquid ex bonis aui Seij conſequi deberet.

PRO SEMPRONIO PHILIPPI TVTORE. Legitimam ingenuitatis, conſanguinitatis, vel affinitatis probationem non epiſtolis, aut profeſſione, vel nuda aſſeueratione fieri conſtat: ſed natales

natales ingenuos & legitimos ex ipſa facti veritate pendere iura volunt [a]. Parentes & conſanguineos ſola natura aut adoptio facit, non nuda ſcriptura [b]. Vnde & Marcellus Iuriſconſultus tradidit matris iuſiurandum eiúſve aſſertionem non impedire, quominus poſt editum partum de veritate inquiratur, an editus ſit, nécne, ex eo quem mater iurauit [c]. Legitima matrimonij coniunctio plenam veritatis probationem & fidei monimenta deſiderat. Quin etiam licet in matrimoniis pactíſque dotalibus tabulæ nuptiales (quæ ętiam tabulæ dotales dicuntur [d]) requiri ſoleant [e]: Non tamen ad certam & legitimam matrimonij probationem ſolę nuptiarum tabulæ etiam ſignatæ ſufficiunt [f]. Vt nec côcubitus ſolus plena eſt & ſufficiens matrimonij probatio [g]: nec vera & ſufficiens nuptiarum fides vel ex ipſa annuli geſtatione vel ex ſola coniugij fama procedit [h]. Itaque ſeu tacitam Seij patris præſentiam, ſeu expreſſam eius in tabulis nuptialibus côfeſſionem & aſſeuerationem ſpectes, tamen ſemper veritati locus ſupererit. Veritas autem hæc eſt matrem Titij concubinam quidem Seij, ſed non legitimam fuiſſe coniugem. Obiicitur quidem ipſius Augeriæ ignorantia & ſimplicitas, quòd Seiũ legitimum eſſe bona fide credidit, quaſi in matrimonia alterutius coniugum ignorantia ſufficiat [i]. Verùm non ea eſt huius controuerſiæ quæſtio, vt vel huius vel alterutrius coniugum ignorantia attendi debeat. Aliud enim eſt ſi de prolis ex eo matrimonio procedentis ſtatu agatur: Aliud dicendum quoties de ipſis coniugibus quæritur. Nam ſi quis Meuium argueret non eſſe legitimum Titij & Augeriæ filium ob aliqua impedimenta ſeu affi-

[a] l. epiſt. & lege ſeq. C. de probat.

[b] l. non nudis. C. de probat.

[c] l. ait prætor. § fin. ff. de iureiur.

[d] l. cũ maritus. ff. de pactis dot.

[e] l. Seia Sempronio. ff. de donat. inter virũ & vx.

[e] l. 9. ſi vicinis. C. de nuptiis.

[f] l. donationes in concubinam. ff. de donat.

[g] l. nuptias. ff. de regul. iuris.

[h] cap. 11 illud ext. de præſumpt.

[i] cap. ex tenore ext. qui filij ſint legitimi.

nitatis aut alia quæ Augeria ignoraſſet: Bona fides & alterutrius coniugum ignorantia impediret, ne Meuij ſtatus controuerti poſſet. Sed non ea eſt cauſæ iſtius diſputatio. N[illegible] in[illegible] partes conuenit Meuium eſſe legitimum Titij filium. Hoc vnum quæritur, an Titius legitimus fuerit Seij filius, aut talis inter partes cenſeri debeat. At ex Iuriſconſultorum reſponſis & Imperatorum conſtitutionibus conſtat ſolam patris profeſſionem, nudámque eius adſeuerationem nihil potuiſſe natalium veritati ſeu addere, ſeu detrahere. Sic cùm Hoſtilia imprudens Eroti ſeruo, liberum eum eſſe credens, nupſiſſet, ex eóque liberos procreaſſet, de liberorum conditione conſultus Antoninus reſcripſit, vt ex libera matre editos, incerto tamen patre ſpurios ingenuos intelligi[a]. Seius Titium, cùm de nuptiis Augerię ageretur, filij legitimi appellatione honorauit & ornauit: ſed hoc ad pudorem & futuræ prolis decus, non vt ſuccedendi ius tribueretur. Quemadmodum autem pater non poteſt eum qui legitimus eſt, pro feſſione ſua ſpurium efficere[b]: Vt & matris aſſertio, quæ puerum abſente marito enixa eum ſpurium eſſe apud acta profeſſa eſt, veritati præiudicium nullum affert[c]: Sic neque etiam Seio fidem adhiberi conueniens fuit, cùm Titium, qui nothus & ſpurius erat, legitimum nominauit[d]. Obſtat enim legis diſpoſitio, quæ natalium veritatem falſæ adſeuerationi præfert. Illa autem Seij declaratio neque fraudi neque dolo imputari debet. Dolus enim eſt cùm quid fit mala mente & nocendi animo. At Seius non malo animo, non fallaci aut malicioſa voluntate: ſed aut ad decus venturæ prolis, aut ex deſiderio & naturali affectu Titium filii legitimi nomine

a L. 3. C. *ſolute matri.*

b L. *ſi ſuſpecta.* §. 1. *ff. de inoff. teſtam. l. filiũ ff. de his qui ſunt ſui vel alieni iuris l. 4. in prin. ff. de liberis & poſth.*

c L. *imperatores. ff. de probat.*

d L. 5. C. *de teſtamẽtis.*

nomine honorauit.

PRO MEVIO. Parentum aſſertiones & profeſſiones ſeu iuris authoritatem, ſeu hiſtoriç fidem ſpectemus, non ita leues ſunt nec parui adeò momenti haberi conſueuerunt. Nam ſi ius ipſum attẽdamus, quoties qui aliquem aſſerit filium ſuum eſſe aut non eſſe quidem aſſertioni paternæ omnino creditur: ſed hoc tamen publica illa profeſſio operatur, vt præſumptionis legitimæ vim habeat & contrariæ probationis onus in aduerſarium reiiciat [a]. Exempla aut em pleraque referre ex hiſtoria licet, quibus parentum aſſertioni fidem habitam conſtabit. Cleomenes Demaratum negauit Ariſtonis filium eſſe non alio probationum argumẽto, quàm quòd imprudens pater, cùm nuntiaretur vxor ante completum decimum menſem peperiſſe habito reſpectu temporis nuptiarum, dixerat, ἐκ ἂν ἐμὸς εἴη, atque ea potiſſimum ratione Demaratus regno pulſus eſt [b]. Sic etiam cùm Agis pudicitiam vxoris haberet ſuſpectam, & Leotychidem ſæpe non ex ſe, ſed ab Alcibiade procreatum dixiſſet: Lacedemonii Ageſilaum Leotychidi, velut ſpurio, in regni ſucceſſione prætulerunt [c]. Verùm etſi in hac cauſſa veritatem natalium nudæ aſſeuerationi prçualere fateamur: Illud tamen diſquirendũ ſupereſt, quid operetur mala fides Seii, qui doloſa & fallaci profeſſione Augeriam in ipſo matrimonii contractu circumuenit. Nullum eſt conuentionis genus, in quo bona fides magis deſideretur quàm in matrimonio & tabulis nuptialibus; in quibus non de ipſa tantùm bonorum ſocietate & communione agitur, ſed prçcipua poſteritatis & familiç cogitatio eſt. At ſi quç fraus aut fallacia

a L. 1. §. Iulianus. ff. de agnoſ. liber. cap. per tuas & cap. tranſmiſſæ ex. t. qui filij ſint legitimi.

b Herodotus lib. 6. Erato.

c Plutarch. in Ageſil. Pauſanias lib. 3 in Laconicis.

acriter vindicari debet, ea maximè punienda eſt quæ in ingenuitatis aut natalium mendaci & doloſa aſſeueratione ſit. Etenim ea eſt coniugum mens, vt liberi, qui ex eo coniugio procreantur, in vtriuſque familiæ agnationem & legitimam ſuccedendi ſpem adoptentur. At cùm ſpurius pro legitimo, vel ſeruus pro ingenuo obtruditur, proles, quæ ex tali coniugio procedit, non eas refert prærogatiuas, neque ea conſequitur familiæ iura, quæ vterque coniugum laudabili deſiderio ſperauit. Itaque ſi credulitas Augeriæ ſpectetur, illa bona fide exiſtimauit ſe Titio legitimo Seii filio nubere, & legitimum eum credidit quem eſſe talem & fama conſentiens profitebatur, & patris aſſertio ſolemniter confirmauerat. Cur Augeria exactiùs aut curioſiùs veritatem inquireret, cùm ei religio eſſet in ipſo contrahendæ affinitatis momento fidẽ ſoceri ſuſpectam habere: Philippo autem, qui Seii hęredem ſe profitętur, defuncti factum arguere, eiúſve turpitudinem aut malam fidem allegare non licet? Sic in iure ſi quis defunctum, tanquam illicitę mercis negotiatorem, accuſauerit, licet accuſator in eo iudicio obtinuerit, prẹmiúmque meruerit, tamen poterit vt indignus à defuncti hęreditate reiici & remoueri [a]. Prętor dolum malum, fraudem & fallaciam vindicaturum ſe pollicetur. Reſtitutionis autem Pretorię hic eſt verus effectus, vt res in eum ſtatũ reponatur, qui futurus erat ſi fraus & mala fides abfuiſſet [b]. Hoc autem aliter fieri non poteſt, quàm ſi Meuius in aui Seii hęreditate eadem iura conſequatur, quę habuiſſet, ſi & legitimus Titius, & veritati conſentanea fuiſſet Seii patris profeſſio. Etenim qui factum promiſit, ſi id non pręſtet.

[a] *L. 1. ff. de his quibus vt indignis.*

[b] *L. vnica. C. de reputat. quæ in iudicio in integ. reſtit. fiunt.*

præſtet.ſuccedit condemnatio *in id quod intereſt*[a]. At Seius cùm Titium ſuum eſſe & legitimum filium dixit, eum iure & ab inteſtàto ſibi ſucceſſurum indicare voluit. Ipſa quidem profeſſio natales non mutat, nec veritati præiudicium affert: Sed quia Seius neque præſtat neque præſtare poteſt quod promiſit, vt legitimus ſit Titius, ſuccedere debet condemnatio *in id quod intereſt* in fauorem prolis ex eo matrimonio natæ. At verò *id quod intereſt* non aliam habere poteſt condemnationem, quàm vt habeatur ratio portionis hæreditariæ, quã Titius: ſi legitimus foret, conſequi debuiſſet. Spurio enim & illegitimo Augeria nec nubere voluit, neque aliter, quàm fallaci & doloſa Seij aſſeueratione, impelli pòtuit. Obiiciet aliquis, ſi in Seij ſucceſſione eadem portio hæreditaria Meuio tribuatur, quam Titius ſi legitimus foret conſequi debuiſſet, idem erit huius iudicij exitus, ac ſi Titius legitimus pronuntiaretur. At certè longè alia condemnationis iſtius ratio erait. Nam ſi Titium verè legitimũ fuiſſe proponeremus, Meuius nõ Seio tãtũ, ſed & cæteris agnatis legitimo iure ſuccederet, & omnia familiæ iure conſequeretur. At ſi in ſola Seij ſucceſſione portio hæreditaria adiudicetur in pœnam fallacis aſſeuerationis, nullum fiet ei regulæ prȩiudicium, quæ falſam & erroneam patris profeſſionem veritati non nocere aſſerit.

[a] *al. ſi quis ab alio. ff. de re iudicata.*

SENATVS Meuium, qui ſe hæredem aui legitimum aſſerebat, agentem repulit, & ab hæreditatis petitione ſummouit. Sed eodem arreſto Philippum tanquam Seij hȩredem *in damna & id quod intereſt* condemnauit, propter fallacem Seij aſſeuerationem. Eámque *in damna & in quod inter-*

eſt condemnationem Senatus eodem iudicio declarauit eiuſdem eſſe æſtimationis & valoris, quæ fuiſſet hæreditaria Meuii in auitis Seii bonis portio ſi Titius Seii legitimus fuiſſet[a].

a Arreſt prononcé en robe rouge par M. le Preſident de Morſãs le 14. iour d'Aouſt 1582. Ledit arreſt dõné entre Robert Cheuret tuteur de Nicolas Regnard appell. & Anne Touchard, & Lautẽs Regnard Inthimez.

IN PROPOSITA præcedẽtis cõtrouerſiæ deciſione Seii patris præſentia eiúſque declaratio, atque etiam Augeriæ, quę nubebat, bona fides arreſto cauſam dedit. Nos aliam adiiciemus controuerſiam à pręcedente non adeò alienam.

SEIVS Meuiam vxorem duxit. Intererant nuptiis fratres Seii: Nati liberi ex eo matrimonio: Poſt Seii obitum de eius hæreditate orta eſt contentio. Siquidem fratres Seii illegitimum eſſe matrimonium dicebant, quòd Seius tempore contracti matrimonii presbyter eſſet: & id quidem probatione ſcripta liquebat. Ideóque defuncti fratres liberos illegitimos eſſe & inceſtuoſos, velut presbyteri filios aſſerebant. Liberi ignorantiam Meuiæ matris proponebant, quæ cùm presbyterum eſſe Seium neſciret, ſatis eſſe dicebant ad ſtatum liberorum ſi bona fides alterutrius coniugum interueniret. In ſuper etiam fratrum præſentiam in ipſo matrimonii contractu allegabant.

PRO FRATRIBVS SEII. Illegitima eſſe presbyterorum coniugia nemo ignorat: & iamdudum damnatam fuiſſe ab eccleſia priſcam eorum opinionem, qui presbyteris licere volebant vxores ducere. Itaque liberos inde natos non modò ſpurios & illegitimos, ſed & inceſtuoſos eſſe iure canonico conſtat. Quemadmodum autem Romæ nefaſtus ille & infœlix dies haberi ſolebat, quo virginis Veſtalis inceſtum deprehendebatur: Sic non minùs infauſta & malè ominoſa

contro-

controuerſia hæc cenſeri poterit, in qua presbyter vxorem duxiſſe & inceſtum commiſiſſe dicitur, & in qua illi ſe legitimos aſſerunt & defuncti Seij bona velut paterna vindicant, quos ex inceſtuoſo concubitu procreatos liquet. Sacerdotis votum eiúſque ordinatio expreſſo caſtitatis & perpetuæ continentiæ vinculo presbyteros Deo obligat. Solemnis hæc tantæ obligationis fides clericos ad caſtitatis promiſſæ obſeruationem reuocat, quos alioqui æſtus voluptatum primíque libidinum motus in vita præcipites ferrent. Diuus Hieronymus, *Tu perfectum te fore pollicitus es. Nam quando relicta militia te caſtraſti propter regnũ cœlorum, quid aliud quàm perfectam ſecutus es vitam*[a]? Tertullianus, *Nupſiſti Christo: Illi tradidiſti carnem tuam: Illi ſponſaſti maturitatem tuam*[b]. Diuus Ambroſius, *Quæ ſeſe ſpopondit Christo, & ſanctum velamen accepit: Iã nupſit, iam immortali iuncta eſt viro, & iam ſi voluerit nubere, communi lege connubij adulterium perpetrat*[c]. Diuus Cyprianus, *Christus dominus & iudex noſter cùm virginẽ ſuam ſibi dicatam & ſanctitati ſuæ deſtinatam iacere cum altero cernit, quàm indignatur & iraſcitur, & quas pœnas inceſtis eiuſmodi coniunctionibus comminatur*[d]. Rectè Cicero hãc legem ſtatuit, *Sanctè vota reddunto*[e]. Qui fidem parenti aut patrono debitam feſellit, improbus, ſacer, & ingratus perhibetur. An non impietatis reus erit quicumque fidem votam & obligatam Deo (qui communis omnium parens eſt & patronus) rupit & violauit: Presbyteri, qui ordinãtur, ad caſtitatis & cœlibatus obſeruationem tenentur. Monachos quidem non minus profeſſionis votum adſtringit, ſed non ſolemni adeò aut legitima obligatione. Primùm enim

a D. Hier. ad Heliod. epiſt. 1.

b Tertull. de velandis virg. in f.

c D. Amb. ad virginẽ lapſam.

d D. Cypr. lib. 1. epiſt. 11. ad Pompon.

e Cic. lib. 2. de legibus.

monachorum profeſſio ſolùm regularis vitæ votum continet. At presbyteri, qui ſeſe Deo vouet, ordinario ſacro presbyteratus myſterio, & ſacerdotis conſecrationi accedit, cuius veneratio ſolemniorem reddit cœlibatus promiſſionem. Deinde monachalis profeſſio plerumque ab adoleſcente: Immò etiam in puerili & tenera ſedecim annorum ætate fieri poteſt, vt non immeritò quidam ætatis imprudentia circumuentos ſe querantur. At preſbyter non aliter ordinatur, quàm anno ætatis viceſimo quinto, ætate firma, cùm & prudentia iudicium, & annorum experientia bene eligendi facultatem conceſſit. Itaque dubium non eſt quin Seij, qui presbyter erat, coniugium illicitum fuerit, impium, & inceſtuoſum. Nam quòd fratrum præſentia allegatur, hoc vanum eſt & ſuperfluum. Neque enim cuiuſquam conſenſus rem illicitam, vel coniunctionem illegitimam & inceſtuoſam confirmare poteſt. At iſti matris Meuiæ ignorantiam proponunt: Hoc apertæ calumniæ & malignæ ſubtilitatis argumentum in ſe habet. Nam cùm ignorantia ſit negatiua ſcientiæ, quæ ratio eſſe poteſt probandæ ignorantiæ, vel quomodo negatiuam vllam propoſitionem probare licet? Immò neque etiam probabili vllo veritatis prætextu quiſquam in iſta facti ſpecie ignorantiam præſumet. Seius presbyter erat & officio diuino publicè celebrando vacare ſolebat. Quis ita ſupinus eſt vt quod omnes ſciunt ſolus ignoret[a]? Cùm enim ignorantia excuſari dicitur, ea debet eſſe non perditi & nimium ſecuri hominis, vt ait Iuriſconſultus[b]. Ac tùm maximè cùm de inceſtis aut inutilibus nuptiis agitur, lex non alios excuſat, quàm qui errore acerrimo

a *l. regula §. ſed fact. ff. de iuris & facti ignor.*
b *L. plurimum. ff. de iuris & facti ignor.*

rimo, non affectato, inſimulatóve, neque ex vili cauſa decepti eſſe dicuntur[a]. Sic etiam quicunque cum alio contrahit, certus eſſe debet de eius conditione cum quo contrahit[b]. Quinetiam cùm Seius aliquando non modò presbyter, ſed & rector parochus fuerit, negari non poteſt eum in parochia ſua diuinum officium celebraſſe, & proclamationes in miſſa parochiali fieri ſolitas promulgaſſe. At cùm ex iuris canonici diſpoſitione quodcũque in miſſa parochiali publicatur, notorium cenſeatur & publicum[c]: qua ratione ignorari aut neſciri potuit Eccleſiaſtica eius qualitas aut presbyteralis eius conditio, qui notorias illas publicationes promulgabat? Quin & hoc tempore odioſa eſt talis ignorantiæ excuſatio. Priſcis enim Eccleſiæ temporibus nemo non inceſtuoſa presbyterorum coniugia abhorrebat. Vnde tunc facilè ignorantia præſumebatur & excuſari ſolebat, quia nemo adeò perditus credebatur, vt ſciens matrimonium cum presbytero aut moniali contrahendo in inceſti crimen incidere vellet. Nunc verò non iiſdem regulis, neque eodem iure viuendum eſt: ſi quidem nouæ opinionis homines in iſtud inceſti Eccleſiaſtici crimen frequenter incurrunt, taléſque nuptias in opprobrium clerici contrahunt, ſeu in Eccleſiæ Catholicæ Apoſtolicæ Romanæ contemptum, ſed quia id licere malo errore ſibi perſuadent. Vt certè Seium & Meuiam nouis illis erroribus infectos probationum indicia demonſtrant. Dicamus ergo cum Innocentio tertio Pontifice. *Soboles de tali coniunctione ſuſcepta prorſus illegitima cenſeatur, de parentum ignorantia nullum habitura ſubſidium: Cùm illi taliter contrahendo, non expertes ſcientiæ*

a *l. qui contra Cod. de inceſtu & inu. nuptiis*
b *l. qui cũ alio. ff. de regul. iuris.*
c *Can. cura 11. quæſt. 3. & gloſſa in can. quod dicitis 16. diſtinct.*

vel ſaltem affectatores ignorantiæ videantur[a].

PRO LIBERIS. Communis eſt iuris canonici regula, Alterutrius coniugum bonam fidem in matrimonio ineundo ſufficere, ad hoc vt valeat matrimonium & legitimus ſubſiſtat prolis inde procreatæ ſtatus. Atque ideò ea, quæ alij nupſit exiſtimans virum ſuum deceſſiſſe, cogitur quidem, ſi prior maritus reuertatur, ad eum redire, ſed neque pœnam meretur, neque ex eo facto corripi aut reprehendi debet[b]. Sic etiam ex Diui Auguſtini ſententia, ſi virgo neſciens viro nupſerit alieno, nunquam ex hoc erit adultera[c]. Nec diſſimiliter ſi vidua nubat intra annum luctus, non ipſa ſolùm, ſed & qui eam duxit punitur. *Ignorantia tamen* (inquit Vlpianus) *excuſatur non iuris ſed facti*[d]. Nam quoties de liberorũ ſtatu & coniugij fauore agitur, qualis qualis ignorantia interuenerit, vix eſt vt liberos contra fidem matrimonij lex illegitimos vel ſpurios iudicari facilè permittat[e]. Vnde etiam ſola ignorantia vxorem excuſat, quæ cùm maritum abſentem deceſſiſſe crederet, alteri marito nupſit[f]. Vt & pleriſque aliis caſibus alter coniugum ex cauſſa ignorantiæ excuſari ſolet[g]. Neque enim peccatum cenſeri poteſt quod non eſt voluntarium: Voluntarium autem eſſe nequit, ſi malefaciendi animus deſit, & quoties legitima veráque ignorantiæ excuſatio proponitur. Hæc autem ignorantia tum maximè excuſat, cùm publicè contractum eſt matrimonium: Aliud fortaſſis dicendum, ſi clandeſtina eſſet deſponſatio. Itaque licet Seius ſe presbyterum eſſe ſciens in mala fide fuerit, tamen Meuiæ bona fides ſtatum liberorum conſeruat, ad hoc vt legitimi cenſeantur, etiam vtriuſque ſucceſſionis

a *Cap. cum inhibitio. §. 1. extra de clandeſt. deſponſat. Cap. referentes & cap. ex tenore extr. qui filij ſint legitimi.*

b *Can. cùm per bellicã cladem 34. qu. 1. & 2.*

c *can. ſi virgo 34. qu. 1. & 2.*

d *l. liberorum. § fin. ff de his qui not. infam.*

e *l. qui in prouincia. § 1. ff. de ritu nupt.*

f *l. vxor. C. de repudiis.*

g *l. 3. ſi ignorans. C. ſoluto matrimo. l. qui contra Co. de inceſt. & inut. nuptiis. l. miles §. penult. ff. ad l. Iul. de adult.*

h *l. qui contra & gloſſa in verb. errore. C. de inceſt. nupt.*

ſionis ratione, quia nemo pro parte legitimus & pro parte illegitimus cenſeri poteſt. Atque hoc ita olim à Senatu iudicatum plerique teſtantur [a]. Obiiciunt tamen in hac cauſſa debuiſſe Meuiam curioſè & ſedulò de veritate inquirere. At quoſnam illa meliùs certiúſve de veritate inquirere & ſcrutari potuiſſet, quàm defuncti fratres, qui præſentia ſua nuptiarum ſtatum & Meuiæ credulitatem confirmarunt? Nam vt res ipſa ex certa veritatis ſerie iudicibus proponatur, Seius olim, multo ante nuptias tempore, ad presbyteratus ordinem promotus fuerat, ac tum in pago quodam diuertebat. Procedente tempore medicum ſe iactauit, cùm medicinæ aliquando operam dediſſet. Vnde & in tabulis nuptialibus medicum ſe nominauit. Itaque & in hac vrbe medicus vulgò credebatur, & Meuia medico nubere ſe credidit. Adfuerunt præſentes fratres nec contradixerunt. Quis non meritò dixerit illos tacita & fallaci diſſimulatione iuri ſuo præiudicaſſe? Quin potius ſi qui ſunt qui pœnam mereantur, fratres iſti animaduerſione & reprehenſione digniſſimi ſunt, qui facilem Meuiæ ſimplicitatem circumuenerunt [b]. Quemadmodum autem lex non eos tantùm, qui bona Eccleſiæ alienant, punit: ſed & œconomos qui bona illa alienari patiuntur [c]. Sic & eadem ratione æquum eſt puniri fratres iſtos, qui cùm ſcirent tali coniugio inceſtum à fratre ſuo committi, non reclamauerunt, ſed mala fide reticuerunt [d]. Nam, vt ait Iuriſconſultus, qui prohibere potuit, tenetur ſi non fecerit [e]. Nulla ergo iuris aut æquitatis ratio ferre poteſt fratres Seij, qui præſentes adfuerunt, ad nuptias iſtas improbandas

a Benedict. ad ca. raynutius in verb. raynutius num. 16. & 17.

b l. ea quæ commendã di. §. fin. ff. de contrah. empt. l. ſi quis affirmauerit. ff. de dolo.

c l. iubemus Cod. de ſacroſ. eccleſ.

c cap. cùm in sua extr. de ſponſal.

e l. ſcientiã in pr. ff. ad leg. aquiliam l. 3. in omnibus. ff. de noxal. action.

inſtituta accuſatione admitti: ſiquidem ipſi fuerunt eiuſdem criminis participes, aut potiùs ſoli ſuperſunt conſcij, cùm Meuia ignorans & imprudēs, illi verò ſcientes malitioſè authoritatem præſentiæ ſuæ inceſtis nuptiis accommodare auſi fuerint. Coſconium memorant cùm Seruilia lege reus peteretur, oſtendiſſe Valerium accuſatorem eodem crimine teneri, atque etiam multorum facinorum nocentem eſſe. Iudices iniquum rati ſunt eum victorem pronuntiare, qui palmam non tam de alio ferre quàm de ſeipſo dare merebatur. Itaq; accuſator magis in Coſconij abſolutione damnatus, quàm Coſconius in cauſa ſua liberatus eſt [a]. Sic etiam ſi in odium fratrum, qui ipſi authores & participes inceſti fuerunt, liberi legitimi pronuntientur, Senatus non tam nuptias presbyteri confirmaſſe Meuiámque abſoluiſſe cenſeri debet, ſed potius iudicio ſolemni malignam fratrum præſentiam & inſidioſam eorum reticentiam damnaſſe videbitur. Non equidem ſola fratrum præſentia poſſet nuptias illicitas aut inceſtas confirmare, ſed in hac cauſſa duo ſimul concurrunt: Tùm quòd ignorantia Meuiam excuſat & liberorum ſtatum ex bona fide aſſerit: Tum quia fratres ab iſta nuptiarum accuſatione priuato præſentiæ ſuæ crimine excluduntur. Nam quemadmodum etiam is qui iuſtè & legitimè exhæredari non poterat: ſi tamen manu ſua ſe exhæredem ſcripſerit, de exhæredatione conqueri non poteſt [b]. Sic etiam etſi iure ipſo nuptias iſtas illicitas eſſe & nullas admittamus, tamen fratres, qui ſubſignatis coniugij tabulis nuptias adprobarunt, ſeipſos excluſiſſe cenſeri debēt: ne ad accuſandum & improbandum matrimoniū admitti

a Valer. Max. lib 8. cap. 1.

b L. nō putauit. §. ſi quis ſua manu. ff. de bon. poſſeſſ. con. tab.

admitti eos conueniens ſit.[a] Idque duplici ratione: Tùm quia turpi quæſtu ad accuſandum impelluntur[b]. Tùm quòd in culpa ſint, qui Meuiam veritatis, quam nouerant, monere & certiorem facere noluerint. Generaliter enim in iure quod quis indicare potuit debuítve, ſi tacita fraude diſſimulauit, non auditur accuſans: Imò (inquit gloſſa) nec denuntians quidem[c]. Quin & ſi quæſtionem iſtam aut dubiam aut ambiguam proponamus: Tamen pendente lite controuerſa hæreditas, prouiſorio ſaltem iudicio liberis adiudicari debet. Vt cùm de Carboniana bonorum poſſeſſione agitur, Iuriſcõſultus ait; *Si iudex abſolutam cauſſam inuenerit, euidentérque probetur filium non eſſe, negare ei debet Prætor bonorum poſſeſſionem Carbonianam. Si verò ambiguam cauſam, hoc eſt, vel modicum pro puero facientem, vt non videatur euidenter filius non eſſe, dabit ei iudex Carbonianam bonorum poſſeſſionem*[d]. In hac autem cauſa exhibentur tabulæ nuptiales, ex quibus conſtat liberos eſſe in poſſeſſione filiationis, ἢ εὐγενείας. Itaque aut cauſam ipſam iudicio definitiuo in fauorem liberorum decidi & terminari oportet: Aut ſi definitiuè non iudicetur, certè prouiſorio Senatuſconſulto liberis paterna hæreditas pendente lite adiudicari debet.

SENATVS prouiſorio iudicio liberis paterna Scij & auita bona adiudicauit[e].

a Gloſſa in cap. cùm inhibitio in verb. voluerit. ext. qui filij ſint legitimi.

b cap. ſignificante ext. qui mat. accuſare poſſunt.

c Cap. cùm in tua. & ibi gloſſa ext. qui matrim. accuſare poſſunt.

d L. 3. §. ca. ff. de Carb. edicto.

e Arreſt du 28. de Iuillet 1598. plaidant M. Louys Buiſſon pour les enfans d'vn nõmé Moreau appellans, & M. Arnauld pour les Inthimés. Par lequel arreſt au principal les parties ſont appointees au conſeil : Et cependant par prouiſion partages ſerõt faits ſuiuant les couſtumes des lieux.

An quis in ea cauſſa, in qua patronus & aduocatus eſt, teſtis à parte aduerſa produci poſſit.

CAPVT XIX.

QVAESTIO agitata eſt in Senatu, vtrũ aduocatus in ea cauſſa, in qua patrocinium alteri parti præſtat, teſtis aduerſus clientem à parte aduerſa produci poſſit: Et an inuitus teſtimoniũ dicere teneatur.

PRO SEIO ADVOCATO. Depoſiti ſacroſancta fides ab omnibus tanto cultu & tanta religione commendari ſolet, vt quiſquis depoſitum inficiatur, aut in depoſito mala mente verſatur, eum meritò virum impium & ſceleratum credamus. Cliens quicquid in cauſa ſua ſecretum & arcanum nouit, id omne aduocati auribus & conſcientiæ committere & deponere conſueuit. Et id quidem depoſitum tantò ſanctius cenſeri debet, quantò ea omnia, quæ ad famam & exiſtimationem noſtram attinent, pecuniæ omnis æſtimationem excedũt. Aduocatus ergo, qui de re aliqua cõſultus eſt, & cuius fidei cliens arcanum cauſſæ ſuæ cõmiſit, ſi id palàm in iudicio profert & declarat, rẽ facit perfidam, nefariam, & ſceleratam. Euſebius Samoſatenus, cùm à Synodo quadam Antiochena electus fuiſſet qui decretum Synodi aſſeruaret, & Conſtantius Imperator mandaſſet vt niſi decretum exhiberet dextra ei amputaretur: Ille non modò dextram ſed & læuam protulit, paratum ſe aſſerens ambas manus amputandas potiùs præbere,

quàm

quàm decretum ſibi vniuerſa totius Synodi fide commiſſum prodere & vulgare[a]. Eleganter Anaxandrides: Ὅστις λόγους γὰρ παρακαταθήκην ὡς λαβὼν, Ἐξεῖπεν, ἄδικός ἐστιν, ἢ ἀκρατὴς ἅμα. Ὁ μὲν διὰ κέρδος, ἄδικος. ὁ δὲ τούτου δίχα ἀκρατής. ἴσως δὲ γ᾽ εἰσὶν ἀμφότεροι κακοί. Nullum eſt autem vitæ genus, in quo prudentia maior & certior fides requiratur, quàm in aduocatorum munere: ſi quidem aduocatorum linguæ intemperantia periculoſiſſima eſt. Cliens enim patrono nihil celat, & aduocatum aperto pectore ſecretorum ſuorum omnium conſcium & participem facit. Eccleſiaſticæ hiſtoriæ authores Ioannem Chryſoſtomum eloquentiæ natum & dicendis cauſis aptiſſimum extitiſſe narrant: ac primam hanc ei mentem fuiſſe, vt ſe foro dederet & aduocati munus profiteretur. Sed cùm ei difficile videretur probitatem ſimul & forenſes ac ciuiles actiones præſtare, ſtatuit ſacrarum literarum ſtudia excolere & Eccleſiaſticæ vitę ſanctitatem ſequi[b]. Hoc ille forenſis integritatis ignarus malè ſibi perſuaſit. Si tamen deinceps aduocato liceat clientium ſecreta pandere, & cauſarum arcana fidei ſuæ commiſſa palàm & publicè proferre, eáque parum fido pectore effutire: In foro deinceps non æquitatis cognitio ſed latrocinium exercebitur: Tribunalia murices erunt, quibus litigantium ſimplicitatem vndique circumuenire & imputare licebit: & in iudicio nō templū Themidis, ſed ſpoliarium erit, ſi clientes tacita confeſſionis fide captare & irretire permittetur. At nos aliter iuriſprudētiā tractamus: Nos (inquam) qui (vt ait Diuus Cyprianus) *Philoſophi non verbis ſed factis ſumus, nec veſtitu ſapientiā ſed veritate præferimus: Qui virtutū magis conſcientiā*

a Theodoret. lib. 2. cap. 32. & 32. Hiſtor. tripart. lib. 5. cap. 49.

b Niceph. eccleſ. hiſt. 13. ca. 2. Hiſtor. tripart. lib. 10. ca. 3.

a D. Cypr. ſer. 3. de bono patiētia circa princ.
h Gellius lib. 5. ca. 13.

quàm iactantiam nouimus[a]. Clientes à patrono non poſſe ſine ſumma infamia deſeri dicebat Cæſar[b]. Verba legis 12. tabularum hæc referuntur, *Patronus ſi clienti fraudem fecerit, ſacer eſto.* Virgilius quale ſit hoc crimen ſatis oſtendit, cùm hæc duo ſimul iungit, *Pulſatúſve parens & fraus innexa clienti*: Vt & eo loco Seruius: *Si clientes* (inquit) *quaſi colētes ſunt, Patroni quaſi patres: Tantundem eſt clientem quātum filium fallere.* Quinimò ſi admittamus aduocatum cogi poſſe teſtimonium aduerſus clientem dicere, ille aut clientis cauſam iuuabit, aut ei præiudicium afferet. Si clienti noceat & patroni teſtimonio cauſa clientis deterior reddatur, lædi videtur ius illud amicitiæ quæ inter patronum & clientem eſſe debet. Sic enim M. Cato dicere ſolebat, pro cliente ſępe contra cognatos, aduerſus clientem nemo bonus vnquam teſtimonium dixit[c]: Vt & propinquos in leui iniuriarum cauſa non cogi teſtimonium dicere Senatus aliquando iudicauit[d]. Quòd ſi aduocatus clientis cauſſam teſtimonio ſuo iuuat: hoc aut verè aut ad gratiam facit. Si verè, ſuſpecta manet aduocati in clientis fauorem fides. Sin verò in cliētis gratiam veritatem occultat, periurus eſt, & ſeipſum lædit, ſuámque offendit conſcientiam. Itaque nullo caſu conueniens eſt aduocatum in ea cauſſa, in qua patrocinium præſtat, ad dicendum teſtimonium adhiberi. Reipublicæ quidem intereſt, & crimina litigantium temeritatem, dolos, fraudéſque quocunque modo detegi & puniri: Sed non hoc exigit aduocati munus, vt quis tam exactè in clientis mores inquirat. Dicebat ille apud Gellium: *Aliter cenſor loqui debet, aliter rhetor*[e]. Sed in hac eadem quæſtione Iuriſconſulti verba ſunt.

c Gellius lib. 5. ca. 13.
d Iugé par arreſt que vn beau frere en vne actiō d'iniures n'eſtoit pas tenu de depoſer contre ſon beau frere. Arreſt du Védredy 20. de Iuillet 1582. plaidāt M. le Beau pour l'appellant & du Val pour l'intimé.
e Gellius li. 1. cap. 6.

Manda-

Mandatis cauetur(inquit)*vt præſides attendant, ne patroni in cauſa cui patrocinium præſtiterunt, teſtimonium dicant*[b]. Idque etiam iure canonico, vt & iure ciuili cauetur[c]. Vnicus ſanè caſus excipitur vt ſi lis tranſactione finita ſit, poſſit aduocati teſtimonium ad tranſactionis fidem & probationem adhiberi[d]. Sed quandiu lis pendet manétque indeciſa non poteſt patronus ſalua fide & conſcientia in clientis perniciem teſtimonium ferre, & quicquid illi tacita fide commiſſum eſt prodere & vulgare. Nam quemadmodum ſecretę & in aurem ſacerdotis factę confeſſiones reuelari non debent, puniendúſque ſacerdos qui eas detegit[e]. Sic & confeſſiones, quás cliens patrono ſuo tacito ſermone committit, aſſeruari ſecretò & celari debent. Munus enim aduocati, vt & ſacerdotia, ſacroſanctum eſt. Hinc eſt quod Vlpianus iuris ac iuſtitię meritò nos ſacerdotes appellat[f]. Et Imperator laudabile eſſe aſſerit & vitę hominum neceſſarium aduocationis officium.

b l. fin ff. de teſtibus.
c cap. Romana de teſtibus in 6. can. ſtatutum 2. quæſt. 6. cã ſi teſtes. §. teſtes verſ. patroni 4. quæſt. 3.
d cap. ex literis & ibi not. ext. de trãſact.
e can. ſacerdos 3. quæſt. 7. cap. omnis de pœni & remiſſ.
f l. 1. ff. de iuſtitia & iure.
g l. laudabile C. de offic. diuer. iudic.

PRO MEVIO. Laudabile quidem eſt multo honore digniſſimum aduocationis officium: ſed duo ſunt potiſſimùm, quæ aduocatum pręcipuè ornant & commendant, probitas morum & veritatis aſſertio. Etenim eum qui non verè dicat, neque etiam benè poſſe dicere credendum eſt. At quiſquis vocatus teſtari recuſat, infami reticentia celare vult eam, quam nouit & in qua laus præcipua aduocatorum conſiſtit, veritatem. Vlpianus munus noſtrum ac ciuilem iuris & iudiciorum ſcientiam vocat philoſophiam veram. Cauendum ne nos eam pro vera σοφιστικὴν reddamus. Rectè Cicero, *Qui oſtentationis aut quæſtus cauſa philoſophantur*(in

a Cicero in Academ.

quit) *Sophiſtæ ſunt appellati* [a]. Quid enim aliud eſt neruos virtutis incidere, niſi probitatem tollere & veritatem, effectrices eloquentiæ & moderatrices? Orator Cæcilius dicebat innocentiam eſſe eloquentiam: quia oratio debet eſſe benè morata vt perſuadeat. Summum itaque oratoris pretium ex probitate dicentis pendet. Sirenum voces mulcent quidem aures, ſed & decipiunt: At dulcis Muſarum cantus ſimul & aures oblectat & animum paſcit. Atque vt nauis nec ſupparo purpureo nec ramis argenteis velocius impellitur: Ita nec ipſa eloquentia ſpecioſis aut magnificis verbis lætior exurgit. Vt & forma, quę natiuo colore ſplendet, gratior eſt & pulchrior, quàm quæ fucum & medicamina faciei aſciuit. Argonautæ ſibi Herculem adiunxerant, cuius virtute vellus aureum obtinerent: ſed cùm in Propontidem ſimul perueniſſent, Hercules Hylæ pueri ſubmerſi mœrore anxius Argonautas deſeruit[b]: ac tùm illis neceſſe fuit ad magicos ſuſurros & Medeæ carmina recurrere. Laudabiles aduocati illi, qui eloquentiam Herculi, virtuti ſcilicet, adiungunt. At ſi Hercules eos deſeruerit, atque illi eloquentiæ ſuæ vires à probitate & virtute remouerint: ad cauillationes, fallacias, & ſophiſmata confugiant neceſſe eſt. Ergo neque aduocato quidquam tentandum eſt, niſi quod fiat ſalua fide ſaluáque officij religione: & nihil eſt detrectandum, quod ad veritatem aſſerẽdam & detegendam pertineat: duóque illa reiicienda ſunt, quæ D. Cyprianus vocat coniurata & conſpirata dæmonia, mendacium & iniquitas. Vtriuſque autem criminis reus eſt & nocens quiſquis interpellatus veritatem prodere & teſtari recuſat. Quòd ſi quis eſt

b Theocriti ſcholiaſtes in 13. eidyllium.

in orbe locus,in quo probitas ſibi ius aliquod vindicare poſſit,equidem aut nuſquam aut in his ſupremæ Curiæ aduocatorum ſubſelliis virtus & veritas illuſtri ſplendore enitent. Atque de hoc Senatu iactare licet illa Ciceronis de tribunali Caij Aquilij verba, *Certè aut apud eos, qui hic adſunt, veritas valebr:aut ex hoc loco repulſa, vbi conſiſtat reperire nõ poterit*[a]. Etenim ex hoc aduocatorum Curiæ cœtu,tãquam ex equo Troiano, innumerabiles prodierũt viri aut heroes potius, *quos ardens euexit ad æthera virtus*. Seneca, dum oratoris definitionem illam laudat, *Orator eſt vir bonus dicendi perit?*, hanc vocem non M. Catonis eſſe ſed oraculi aſſerit: Additque in mala ac impròba ingenia vix & raro cadere eloquentiam *quam non mirarer* (inquit) *niſi animos in quos ſe confert, eligeret*[b]. Plinius Reguli aduocati impudentiã, corruptos mores, & ingenij tarditatem arguens, memorat Herennium Senecionem mirificè Catonianam illam oratoris definitionem in Regulum è contrario vertiſſe, *Orator eſt vir malus dicendi imperitus. Non mehercule Cato ipſe*(inquit Plinius) *tam bene verum oratorem, quàm hic Regulũ expreſſu*[c]. Rectè Lacedæmonij Ephori prudẽs & vtile conſilium non aliter probari & admitti voluerũt, quàm ſi à viro probo & laudato proponeretur. λόγος ἐξ ἀδοξούντων ἰὼν κἀκ τῶν δοκούντων αὐτὸς οὐ ταυτὸ σθένει, vt dicebat Hecuba apud Euripidẽ. Eſt enim lingua ὄργανον τῶν ἀγαθῶν, ſed videndũ ne aliquãdo pernicioſo abuſu fiat ὄργανον τῶν κακῶν. Elegans eſt ille Ciceronis locus quẽ Ammianus Marcellinus refert: *Cùm nihil tam incorruptum in Republica eſſe debeat quàm ſuffragiũ, quàm ſentẽtia, nõ intelligo cur qui pecunia corruperit, pœna dign⁹ ſit: Qui eloquẽtia, laudẽ etiã*

a Cicero pro Quintio

b Seneca li. 1. controuer. in prin.

c Plinius l. b. 4. epiſt. 7. ad Lepidum.

a *Ammianus Marcellinus lib. 30.*

ferat [a]. Hoc inter reprobum & legitimum nummũ intereſt, quòd etſi vterque eandem Principis imaginem referat, tamen nummus hic, qui authoritate publica percuſſus eſt, tam in precio quàm in vſu habetur, ille alter reiicitur & improbatur. Sic etiam vera oratio à falſa & mendaci hoc diſtat, quòd licet vtraque & dicendi facultate & verborum lenociniis niteat & magnis perſuaſionum argumentis firmetur: Tamen oratio, quę veritatis fundamento nititur, ſi accedat dicentis integritas, commendatur, cogit, perſuadet: fallax autem & improba Sophiſtę oratio, bonis & grauibus ingrata, vix etiam quibuſcunque aliis placet aut probatur. Magnam enim perſuadendi vim habet probitatis opinio. Ideóque Caius ille Gracchus, *Peto* (inquit) *non pecuniam, ſed bonam exiſtimationem atque honorem.* Menelaus apud Homerum breui nec verboſa oratione perſuadebat, Παῦρα μὲν ἀλλὰ μάλα λιγέως, ἐπεὶ οὐ πολύμυθος οὐδ᾽ ἀφαμαρτοεπής [b]. Quòd ſi, vt dicebat Plato, συμβουλὴ ἱερὸν χρῆμα: Certè re ſacra malè vtitur quiſquis ingenij, eloquẽtię, & eruditionis gloria ad fallendum abutitur. Nam quo in loco non auſit aliquis peierare, ſi in oculis iudicum peccat, ſi in Capitolio, vt ait Plinius, fulminantem peierat Iouem? Vnius Catonis pręſentia in ſacrario Veneris ludíſque Floralibus immodeſtiam & nimiam laſciuiam continuit & coercuit. At in hoc intimo Iuſtitię ſacrario quàm multi adſunt Catones, quorum pręſentia, nequis celandæ veritatis ſtudio teneatur, integritatis laudem & probitatis religionem excitare debet! Itaque vos, qui in his Curię ſubſelliis glorioſa & erudita voce nomen famámq; eloquentiæ affectatis, *Sublimes animæ pulchrúmque*

b *Homerus lib. 3. Iliados.*

in

in nomen itura, proſpicite, ne ſi contra iuſtitiam & veritatem, tabularum fori inſtar, armatam geramus linguam, dicamur φιλόσοφοι μέχρι τοῦ λέγειν ἄνευ τοῦ πράττειν: atque ex eorum numero ſimus, de quibus Quintilianus ait, *Multum ſe valere in iudiciis putant: Rapiunt malas aliquando cauſas* [a]. Diuus Bernardus ad Eugenium: *Miror quemadmodum religioſæ aures tuæ audire ſuſtinent huiuſmodi diſputationes aduocatorum & pugnas verborum, quæ magis ad ſubuerſionem quàm ad inuentionem proficiunt veritatis. Corrige prauum morem & præcide linguas vaniloquas & labia doloſa claude. Hi ſunt qui docuerunt linguas ſuas loqui mendacium, diſerti aduerſùs iuſtitiam, eruditi pro falſitate: ſapientes ſunt vt faciant malum, eloquentes vt impugnent verum* [b]. Virtus autem & veritas firmam adeo honeſtæ orationis authoritatem aſſerunt, vt ἀληθὲς dicatur τὸ μὴ λήθῃ ὑποπίπτον τῆς δίκης [c]. *Audaciorem veritas facit*, inquit Nazarius [d]. Homerus cùm in Achillis clypeo controuerſam dubiæ litis deciſionem deſcriberet, vult præmiis donari non eos qui eloquentiùs oratione diſerta dixiſſent, ſed eos qui rogati rectiùs & veriùs ſententiam tuliſſent, Κεῖτο δ' ἄρ' ἐν μέσσοισι δύο χρυσοῖο τάλαντα Τῷ δόμεν ὃς μετὰ τοῖσι δίκην ἰθύντατα εἴπῃ [e]. Vt & apud eundem Homerum Phœnix ait ſe datum Achilli non tam verborum quàm factorum illuſtrium pręceptorem: Μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι πρηκτῆρά τε ἔργων [f]. Roma orbis imperio nobilis, & Athenæ literarum gloria inſignes, duos iactant oratorum omnium, qui vnquam fuere, eloquentiſſimos, Demoſthenem & Ciceronem. Memorant tamen eodem cum illis tempore floruiſſe Phocionem & Catonem, viros non tam eloquentia quàm morum

a Quintil. decla. 261.

b D. Bernard. lib. de conſiderat. ad Eugenium ca. 10.

c Etymologicum vetus in dict.

d Nazari. in panegyric. pag. 89.

e Homerus Iliad. 18.

f Homerus Iliad. 9.

grauitate celebres: Hi licet dicendi gloria inferiores eſſent, tamen quia viri probi, virtutis ſtudioſi, imò & veritatis rigidiſſimi ſatellites erant, non minùs aut in ciuitates authoritatis aut in populo perſuadendo gratiæ habuerunt. Certè Demoſthenes ſi quando Phocionem dicere incipientem videret, ἡ τῶν ἐμῶν λόγων κοπὶς ἀνίσταται, inquiebat [a]. Bias Priēnenſis in cauſis orādis ſummus atq; vehemētiſſimus fuiſſe fertur, ſed cùm maximæ eſſet integritatis, inde potiſſimam laudem eſt conſecutus, quòd non alias quàm bonas cauſas defenderet & tueretur [b]. Itaque rectè Plinius in oratoris inſtitutione commendat, vt mores primùm, mox eloquentiā diſcat, *quæ malè ſine moribus diſcitur* (inquit Plinius) Mercurium λόγιον eloquentiæ Deum & præſidē antiquitas finxit, eundémque quoque veritatis antiſtitē eſſe voluit [c]. Suidas, poſtquā Mercurio eloquētiæ & ſuadelæ numen tribui dixit, Quærit cur τετράγωνον αὐτὸν ποιοῦσιν. Addit, διὰ τὴν στερρότητα τοῦ ἀληθοῦς λόγου, propter firmitatem orationis veræ [d]. Nā quemadmodum in quamcunque partem quadratum decumbat, rectū ſtat & βάσιμον: Sic etiam dicebat Æſchines, οὕτως ἰσχυρόν ἐστιν ἀλήθεια ὥστε πάντων ἐπικρατεῖν τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν [e]. Liceat dicere olim Gallos ſibi fœliciore numine proſpexiſſe, qui non Mercurium fallacem Deum, ſed Herculem Gallicum eloquentiæ ſuæ patronum & præſidem fingebant & venerabantur. Vnde mirum videri non debet, ſi ſola Gallia (vt ait D. Hieronymus) monſtra non habuit, ſed viris ſemper fortiſſimis & eloquentiſſimis abundauit. Fortiſſimos & eloquentiſſimos iūxit: ſic enim Hercules Gallicus teſte Luciano, pingebatur confertiſſimam hominum turbam poſt

ſe

a *Plutarc. in vita Demoſth.*

b *Diogen. Laert. in eius vita.*

c *Plinius lib. 3. epiſt. 3. in fine.*

d *Suidas in dictione.* ἑρμῆς.

e *Æſchines in orat. contra Timarchum.*

f *D. Hier. in epiſt. aduerſus Vigilantium in princ. epiſt. 13. li. 3.*

ſe trahens, eóſque omnes auribus vinctos: Clauam autem manu tenebat ad domanda hæc monſtra, periuria, dolos, fraudes, & mendacia. Quemadmodum autem Græci ἑλικῶπες ſunt dicti, quòd oculis verſus helicem perpetuò intentis nauigaſſent: Sic & aduocati ſydus veritatis ſibi ob oculos aſſidua cogitatione proponentes non tam cauſidici quàm veridici dicantur, atque illi cum Platone exiſtiment τὴν ὀρθότητα καὶ τὴν ὠφέλειαν καὶ τὸ εὖ καὶ τὸ καλῶς τὴν ἀλήθειαν εἶναι τὴν ἀποτελοῦσαν [a]. Ideóque Græcus ille orator meritò dicebat conueniens eſſe vocem oratoris nihil à lege differre: χρὴ τὸ αὐτὸ φθέγγεσθαι τὸν ῥήτορα καὶ τὸν νόμον [b]. Orator ſit magis bonæ, quàm magnæ famæ: ſit potius inter bonos quàm inter claros. Ac quemadmodum athletis ſolemne erat iurare ſe in olympicis certaminibus nihil fraude mala, nihil dolo commiſſuros, vt refert Pauſanias [c]: Sic & inter aduocatos iuſiurandum illud quotannis præſtari & renouari ſolitum, hoc efficiat, vt neque mala fide, nec mendaci veritatis reticentia, neque vllo dolo malo ad victoriam litis obtinendam peruenire contendant. Dolū autem malum aſſerit Iuriſconſultus non in eo tantùm eſſe qui fallendi cauſa obſcurè loquitur, ſed etiam qui inſidiosè obſcurè diſſimulat [d]. Neque enim hæc eſt vera aduocati laus, vt quoquomodo & qua-vis ratione cauſæ victoriam reportet: Iuſta iuſtè exequenda ſunt. Plinius equitis Romani meminit, quem Claudius Imperator puniri iuſſit, quia in ſinu ouum quoddam deferebat, quod ſuperſtitioſi magiæ naturalis cultores ad litium victoriam vi quadam latente & ſecreta prodeſſe exiſtimabant [e]. *Solent pueri* (inquit Lampridius)

a *Plato li. 6. de legit.*

b *Æſchines in orat. contra Cteſiphontem.*

c *Pauſan. lib. 5. in Eliacis.*

d *l. ea quæ cōmendandi. §. fin. ff. de contrah. empt.*

e *Plin. lib. 29. cap. 3.*

pileo inſigniri naturali, quod obſtetrices rapiunt, & aduocatis creduli vendunt: ſiquidē cauſidici hoc iuuari dicuntur [a]. Remoueantur, quæſo, omnes iſtæ impuræ, ſuperſtitioſæ, & fallaces litium victoriæ expectationes. Abſit ab aduocato omnis auaritiæ & præuaricationis ſuſpicio. Sub Traiano Nigrinus Tribunus plebis libellum in Senatu recitauit diſertum & grauem, quo queſtus eſt vænire aduocationes, vænire etiam præuaricationes, in lites coiri, & gloriæ loco poni ex ſpoliis ciuium magnos & ſtatos reditus [b]. Tacitus, *Nec quidquam publicæ mercis* (inquit) *tam vænale fuit, quàm aduocatorum perfidia.* Addit poſtea, *Indignum eſſe, vt quomodo vis morborum pretia medentibus: ſic fori tabes pecuniam aduocatis ferat* [c]. Carneades olim malè audiebat, quòd ſepe, vt Cicero, teſtatur, optimas cauſſas ingenij calumnia ludificari ſoleret. Seneca, *Hæc tot millia* (inquit) *ad forum prima luce properantia, quàm turpes lites, quantò turpiores aduocatos habent* [d]. In hæc autem vitia ſi incidamus & neglecta probitatis exiſtimatione fallacem malitioſæ eloquentiæ gloriam affectemus, conueniet nobis quod Plinius dicebat. *Nos qui in foro & veris litibus verſamur, malitia multum etiam nolentes addiſcimus* [e]. At veri oratoris & patroni diſerti munus eſt cauſſæ ſuæ veritatem & iuſtitiam ornata oratione confirmare. Neque enim oratores aut aduocatos eos exiſtimauerim, qui toti ſunt in aucupiis verborum, & vt ait Lucianus, ἐν τοῖς ὀνόμασιν, οὐκ ἐν τοῖς νοήμασι. Inde eſt quòd Philippus Alexandri magni pater dicere cōſueuerat, Demoſthenis orationes στρατιώτας εἶναι. At verò Iſocratis λόγους ἐοικέναι ἀθλητοῖς, τέρψιν γὰρ αὐτοὺς ἔχειν θεατρικήν [f]. At multominus veros eſſe aduocatos

a Lampri. in Anton. Diad.

b Plin. lib. 5. epiſt. 14.

c Tacitus li. 11. annal.

d Seneca lib. 2. de ira cap. 7.

e Plin. lib. 2. epiſt. 3.

f Plutarc. in vita Demoſth.

uocatos. crediderim eos qui verborum lenociniis & orationis fuco iudicum religionem decipere & circumuenire, hoc demum eſſe oratoris munus profitentur. Quintilianus de calliditate aduocatorum differens, qui nullam eſſe ingenio ſuo malam cauſam oſtendere ſtudent, addit, *Conſtituit natura arma nequitiæ per quæ abducantur iudicum animi* [a].
Protagoras hoc ſe eloquentia & verborum induſtria effecturum pollicebatur, vt cauſa infirmior a Quintil. decla.334.
fieret fortior, τὸν ἥττω λόγον κρείττω ποιεῖν [b]. Atque in
ciuſmodi aduocatos grauibus verbis & acriter inuehitur Ammianus Marcellinus, eámque artem ex b Gellius lib.5.cap.3.
Epicuri ſententia κακοτεχνίαν vocat: *& apud eos* (inquit) *libertatem temeritas, conſtantiam audacia præceps, eloquentiam inanis quædam imitatur fluentia loquendi* [c]. His omnibus oſtendere voluimus calumnias, mēdacia, fraudes, periuria, etſi victoriam cau c Ammi. Marcell.
ſæ clientis parare videantur: tamen à veri & probi aduocati munere alieniſſima eſſe. At quæ maior calumnia eſſe poteſt, quàm ſi alicui veritatem celare & malitioſa diſſimulatione inficiari permittamus? Aut quæ maior huic ordine ignominiæ nota & infamia inuri poteſt, quàm ſi à veritate teſtimonio ſuo perhibenda excuſentur aduocati, qui non aliunde laudem quàm ab ipſa veritate ſperare debent? Reipublicæ intereſt ne improbitati ac vitiis vlla pateat latebra, vllum ſuffugium, néve aliquod fraudi in iure iudiciiſque præſtetur patrocinium. d l. locatio.
Publicæ diſciplinæ vigor maleficia puniri poſtu- §. quod illi
lat [d]. *Leges* (inquit Tertullianus) *malos erui iubent,* cite ff. de publicanis.
non abſcondi. Confeſſos damnari præſcribunt, non ab- c Tertull. in
ſolui: Hoc Senatuſconſulta, hoc principum mandata apologet. aduerſus gen-
definiunt [e]. Monitiones illæ Eccleſiaſticæ, quæ ad tes.

exquirendam veritatē in Eccleſia publicantur,hanc exceptionem ex vulgata clauſula & ſtylo conſueto olim continebant, *dempta parte & conſilio.* Nunc autem omni remota exceptione generales concedi ſolent. Eleganter D.Auguſtinus, *Quiſquis* (inquit) *metu cuiuslibet poteſtatis veritatem occultat, irā Dei ſuper ſe prouocat, quia magis timet hominem quàm Deum: Vterque reus eſt & qui veritatem occultat, & qui mendacium dicit, quia & ille prodeſſe non vult, & iſte nocere deſiderat* [a]. Tertullianus ait, *Nihil veritas erubeſcit niſi ſolummodo abſcondi* [b]. Clerici, qui occulto reticentiæ crimine vera ſuppreſſerint, graui animaduerſione & pœna digni cenſentur [c]. Neque enim minus punienda eſt iſta veritatis occultatio, quàm mendacium: nec minus odioſa eſt improbitatis latebra, quàm ipſa improbitas. Sacra res eſt & prope diuina afflictio clienti patrocinium pręſtare, lapſum prudenti conſilio erigere, fatigatum & oppreſſum recreare & iuuare. At celare veritatem, flagitioſos pœnis eximere, fraudes tegere & diſſimulare, non aduocati munus eſt, ſed impoſtoris. Hinc eſt quod olim iure Romano iuſiurandum de calumnia ab aduocatis in quacunque parte litis exigi poterat. *Vt omni virtute ſua* (inquit Iuſtinianus) *omníque ope quod verum & iuſtum exiſtimauerint, clientibus ſuis inferre properent, nihil ſtudij relinquētes quod ſibi poſſibile eſt: Non autem credita ſibi cauſa cognita quòd improba ſit vel penitus deſperata & ex mendacibus allegationibus compoſita, ipſi ſcientes prudentéſque mala conſcientia liti patrocinabuntur* [d]. Hęc eſt ergo propria aduocatorum profeſſio, hoc eſt verum diſerti & eloquentis patroni officiū, vt ſe veritatis laude, non reticentia aut mendacio commendari

a *Can. quiſquis 11. qu. 3.*
b *Tertull. li. aduerſus Valentinianos.*
c *l. 8. preſbyteri Cod. de epiſc. & cler.*
d *l. rem nō nouam. §. patroni Co. de iudiciis.*

dari exoptet. *Nihil eſt* (inquit Caſſiodorus) *aduocationis officio, ſi purè impendatur, ornatius* [a]. Neque enim laudandum eſt, quod Cicero de Sulpitio refert, tantam eius in dicendo fuiſſe grauitatem, iucunditatem, breuitatem, vt poſſet vel vt prudentes errarent, vel vt boni minus bene ſentirent perficere dicendo. Quod autem in hac cauſa Seius obiicit, & ciuili & canonico iure caueri, ne aduocatus poſſit in ea cauſa teſtis eſſe in qua patrocinium præſtitit: Hoc non generaliter ſed adhibita diſtinctione accipiendum eſt. Aut enim aduocatus à cliente teſtis producitur, aut ab aduerſario. Si cliens, vt iuris facti que ſui probationem afferat, velit aduocatum ſuum tāquam teſtem idoneū producere, nō dubium eſt quin teſtis ille refutari & reiici poſſit, ex ea, quæ inter patronum & clientem contrahitur, amicitia. In non diſſimili cauſa hanc rationem verè & eleganter ſubiungit Imperator: *Ne ille* (inquit) *affectionis ſuæ memor incorrupti iudicis perſonā ac nomen ſuſtinere non poſſit* [b]. Itaque diuerſa hæc ſunt, aduocatū teſtem produci aut à cliente aut aduerſus clientem. Nam quod ex iure ciuili & canonico traditur patronum teſtem eſſe non poſſe in ea cauſa in qua patronus fuit: hoc ita intelligendū cēſent Doctores, ſi aduocatus à cliente teſtis producatur [c]. Sed ſi aduocatus quiſpiā ea fide & integritatis exiſtimatione ſit, vt eius teſtimonium pars aduerſa non modò nō refutet & reiiciat, ſed & eum audiri eiúſque teſtimonium admitti poſtulet, quo ore quáve excuſatione aduocatus poterit hoc recuſare? Conſtat enim omnes etiam inuitos cogi teſtimoniū ferre [d]. Nam & iſto caſu periculū hoc ſubire oportet, vt ſi aduocatus teſtis in fauorē clientis aliquid dicat, eius teſti-

a *Caſſiod. lib. 1. epiſt. 12.*

b *l. nemo f. fin. circa fi. C. de aſſeſſ.*

c *Gloſſa in dict. c. Romana de teſtibus in 6. in verb. in teſtē Bart. ad l. deferre. §. iiſdem decreuerūt ff. de iure fiſci.*

d *l. ſi quando. Cod de teſtibus.*

monium inconcuſſum maneat, & in illius præiudicium valeat qui eum teſtem produxit. Quòd ſi aduocatus teſtimonium ferre recuſet, eius reticentia & ſilētium in conſcientiam fraudis apud bonos & graues reuocabitur: Ac nemo non exiſtimabit fraudem aliquam & fallaciam à cliente admiſſam, quam aduocatus prodere ac detegere nolit. Atque hæc aduocati accuſatio forſitan excuſanda magis videretur, ſi de criminis pœna, aut de capite clientis ageretur. Verùm hæc cauſa ciuilis eſt & pecuniaria, non criminalis aut capitalis: atque in ea non de capite clientis, ſed de fraude & mala fide detegenda. Aduocatus clienti fidem, ſed iuſtitiæ & Senatui veritatem debet. Poſtremò vt controuerſię iſtius deciſio exemplis & rerum iudicatarum authoritate confirmetur, Guido Pape hanc eandem quæſtionem in Senatu Gratianopolitano agitatam teſtatur, ac tandem iudicatum fuiſſe cogi debere aduocatum, ipſúmque etiam litis procuratorem, teſtimonium ferre in ea ipſa clientis cauſſa in qua aduocatus aut procurator fuit [a].

a Guido Pape qu. 45.

SENATVS iudicauit aduocatum, etiam inuitum, poſſe aduerſus clientem ſuum teſtem ab aduerſario produci [b].

b Par arreſt il fuſt dit que l'Aduocat & conſeil pourroit eſtre ouy par forme de teſmoignage, & ſauf à la partie ſes reproches. L'arreſt fut donné plaidans Denner & Buiſſon le Lundy 18. iour ou de Iuin 1580. l'appellant ſe nommoit Barbin. I'ay entendu que cela auoit eſté auparauant iugé par arreſt en la premiere chambre des Enqueſtes au profit de Dame Iacqueline Girard Dame de Verigny par arreſt du 5. de Decembre 1579.

ANNÆI

ANNÆI ROBERTI AVRELII

RERVM IVDICATARVM

Liber tertius.

De Regalis.

CAPVT I.

VETVS ac verè Regia fuit Romuli lex, *Sacrorum omnium poteſtas ſub Regibus eſto.* Etenim Principis dignitas non leuem cum Eccleſiaſtica ſacrorum cura coniunctionem habere meritò cenſetur. Quo factum eſt vt Numa Rex ea faceret ſacrificia, omniáque ſacra munia obiret, quæ poſtea Flamini Diali commiſſa ſunt [a]. De Regia ſacrorum poteſtate Dionyſius Halicarnaſſeus, πρῶτον μὲν ἱερῶν καὶ θυσιῶν ἡγεμονίαν ἔχειν καὶ πάντα δι' ἐκείνου πράττεσθαι τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς ὅσιους [b]. Cicero ſcribit Romulum auſpiciis, Numam ſacris conſtitutis fundamenta iecíſſe Romanæ ciuitatis [c]. Quin & ad tuendam ſacri ordinis dignitatem Romani etiam poſt eiectos Reges, quantumuis Regium nomen inuiſum eis foret, propter ſacra tamen Regem creabant, qui dicebatur, Rex ſacrificulus [d]: vt & Athenienſes ha-

a *Liuius li. 1.*

b *Dionyſ. Halycarn. lib. 2.*

c *Cicero li. 3. de natura deorum.*

d *Liuius li. 2. Gellius lib. 10. c. 15.*

buere ſuum βασιλέα qui ſacris præeſſet [a]. Auguſtus Pontificatum maximum Imperio adiecit. Ægyptij dignitatem ſacerdotalem Regiæ iungi voluerunt. Perſarum Reges inaugurabantur & cęremoniarum ſanctarum principes erant. Hebręis Iudæorum Regibus oleo cõſecrari magnæ religionis inſtar fuit [b]. Neque verò ſacris tantùm præerant, ſed & miniſtros Eccleſiæ ac Pontifices præficiebant: Imò Iudæos Iuſtinus ex Trogo refert eoſdem & Reges & ſacerdotes habuiſſe [c]. *Iudæis* (inquit Tacitus) *ſacerdotis honos firmamentum potentiæ erat* [d]. Itaque nihil mirum ſi Regiam Principum poteſtatem etiam ad Eccleſiaſticorum munerum curam extendimus, quando ipſe etiam Diuus Auguſtinus in Donatiſtarum hæreſim & errores inuehitur, qui aſſererent Chriſti Eccleſiam neque opera, neque legibus, neque ſubſidio Principum vti debere [e]. Sed damnata eſt illa vox Donati hæreſiarchæ, *Quid eſt Imperatori cum Eccleſia* [f]? Non ergo à pietate alienum eſt, quod apud Stobæum Diogenes ille philoſophus dicebat, Ἀνάγκα τὸν τέλειον βασιλέα, στραταγόν τε ἀγαθὸν ἦμεν, καὶ δικαστὴν, καὶ ἱερέα. Chriſtiani Principes olim, ac potiſſimùm Reges Francorum Prælatos Eccleſiaſticis dignitatibus tam Abbatiis quàm cæteris præficiebant. Lupus abbas Ferrarienſis Abbatiam ſibi beneficio Caroli Calui donatam & commiſſam teſtatur [g]. Scribit Aymoinus Regem Guntrannum Epiſcopatus eis dediſſe qui digni habebantur. Gregorius Turonenſis Sanctum Gallum Aruernenſi Eccleſiæ à Rege præfectum refert [h]. Carolus ſimplex Epiſcopatum Tungrenſem Richario contulit, reiecto Hilduino, quem Hermannus Archiepiſcopus clero fauente ordinauerat.

a Demoſth. contra Neæram.
b Euſebius lib. 1. eccleſ. hiſtor.
c Iuſtinus lib. 36.
d Tacitus lib. 3. hiſtor.
e D. Auguſtin. lib. 3. contra Creſcon. & ep. 48. & epi. 50.
f Optat. Mileuit. lib. 2.
g Lupus epiſt. 40.
h Gregor. Turon. in vita ſancti Galli.

uerat [a]. Ac pleraque alia paſſim exempla tam apud Gregorium Turonenſem, quàm alios authores reperias: quibus conſtet illud ius inſtituendi Prælatos Principibus noſtris ſemper fuiſſe indultum, non tantùm, vt quibuſdam videtur, à tempore Pipini regis ex conceſſione Zachariæ Pontificis, ſed & multis ante Pipinum annis: cùm Reges noſtri Epiſcopatus, Abbatiâs, cæteráque beneficia, & dignitates Eccleſiaſticas Regia authoritate conferre ſolerent. *Non eſt* (inquit Lupus abbas Ferrarienſis) *nouitium aut temerarium, quod ex palatio honorabilioribus maxime Eccleſiis procurat antiſtites. Nam Pipinus à quo per maximum Carolum & religioſiſſimum Ludouicū Imperatores duxit Rex noſter originem, expoſita neceſſitate huius Regni Zachariæ Romano Papæ in Synodo, cui Bonifacius martyr interfuit, eius accepit cōſenſum, vt acerbitati temporis induſtria ſibi probatiſſimorum decentibus Epiſcopis mederetur* [c]. Non tamen paſſim & quibuſuis Principibus concedi expedit de rebus & dignitatibus Eccleſiaſticis arbitrio ſuo diſponere: ſed conuenientius fuerit, ſi ex Hippocratis præcepto, dicamus ſancta ſanctis concedi, profanos à ſacris arceri, *τὰ μὲν ἱερὰ ἐόντα πρήγματα ἱεροῖσιν ἀνθρώποισι δείκνυται, βεβήλοισι δὲ οὐ θέμις* [d]. Diuus Ignatius eleganter, *οἱ σαρκικοὶ τὰ πνευματικὰ πράττειν οὐ δύνανται, οὐδὲ οἱ πνευματικοὶ τὰ σαρκικά* [e]. Laudandum eſt quod Diuus Ambroſius Imperatori Theodoſio reſpondit, Purpura non Pontifices facit, ſed Imperatores. *ἁλουργὶς βασιλέας, οὐχ ἱερέας ποιεῖν εἴωθεν* [f]. Itaque cùm Nicephorus Imperator generali decreto ſanxiſſet, ne abſque Imperatoris iuſſu vllus crearetur Epiſcopus [g], conſtitutionem illam Ioannes Zimiſces Imperator Nicephori ſucceſ-

a Fredoar. in chronico.
b Gregor. Turon. lib. 3. cap. 2. & cap. 16. & lib. 4. cap. 6. & lib. 7. cap. 17.
c Lupus epiſt. 81.
d Tralliān. lib. 8. in fi. pag. 165.
e D. Ignat. epiſt. 11. ad Epheſios.
f Cedrenus pag. 262.
g Cedren. pag. 541. & Zonaras tom. 3. p. 162

ſor reuocauit & reſcidit[a]. Vnde aliquo poſt tempore plerique ac primarij ſacerdotes Alexium Patriarcham remouendum contendebant, quòd non communibus ſuffragiis, ſed ſola Imperatoris authoritate creatus eſſet[b]. Apoſtolicus canon 29. deponi & reiici Epiſcopum iubet, quiſquis Principum ſecularium poteſtate vſus, per eos dignitatem Eccleſiaſticam adeptus eſt, Εἴτις ἐπίσκοπος κοσμικοῖς ἄρχουσι χρησάμενος διὰ αὐτῶν ἐγκρατὴς γένηται ἐκκλησίας καθαιρείσθω καὶ ἀφοριζέσθω. Itaque cũ Theodoſius Imperator à Synodo rogaretur vt Pontifices crearet, reſpondit ſupra ſe talem eſſe electionem: Prælatos autem Eccleſiæ, diuina gratia & ſplendore Eccleſiaſtico fulgentes, melius & dignius huic rei conſulturos[c]. *Imperator bonus* (ait D. Ambroſius) *intra Eccleſiam non ſupra Eccleſiam eſt. Bonus enim Imperator quærit auxilium Eccleſiæ non refutat*[d]. Nihil certè Regiæ maieſtati conuenientius videtur, quàm ſi Chriſtiani Principes Eccleſiæ inſtituta, ritus, & leges, ac ſacerdotalia iura ſeruent & tueantur[e]. Nam cùm inaugurantur Reges, iuſiurandum hoc ſolemne præſtare ſolent, Eccleſiæ iura integra ſe & illibata ſeruaturos. Nam & hoc idem iuſiurandum ab Imperatore Conſtantinopolitanus Patriarcha, etiam plerumque dato ſolemni chirographo præſtari procurabat[f]. Hoc autem præcipuum inter Eccleſię iura referri debet, ne Principes temerario conatu in dignitates Eccleſiaſticas earúmque collationes irruant, cùm ſacerdotum electio & Prælatorum creatio Eccleſiaſtici iuris ſit & ſuffragiis cleri fieri debeat. Principes Chriſtianos qui Eccleſiæ iura violare, aut Eccleſiaſtici officij res attentare prędſumũt, exẽplo Regis Oziæ terreri oportet. Nã cùm Ozias

ingreſſus

a Cedren. pag. 546. in fin. & pag. 547. & Zonaras tom. 3 pag. 166.

b Zonaras tom. 3. pag. 189. in fi.

c Theodoret. lib. 4. eccl. hiſtor. cap. 6.

d D. Ambroſ. epiſt. 32.

e can. regũ officium 13. quæſt. 5. cã. tributũ. 23. quæſt. 8.

f Niceph. Calliſt. lib. 16. hiſt. ec. cap. 26. Zonaras tom. 3. pag. 45.

ingreſſus templũ domini, adolere vellet incenſum ſuper altare thymiamatis, Azarias ſacerdos, *Nõ eſt tui officiũ, Ozia* (inquit) *vt adoleas incẽſũ Domino, ſed ſacerdotũ, hoc eſt filiorũ Aarõ, qui cõſecrati ſunt ad huiuſcemodi miniſterium.* Cum autẽ iratus Ozias ſacerdotis verba aſpernaretur, ſtatim orta eſt lepra in frõte eius corã ſacerdotibus[a]. Rectè ergo Eulogius cũ Imperatori in iis, quæ ad Eccleſiam ſpectabant, reſiſteret, dixit Imperatorem Valentem vnà cum Imperiali dignitate Epiſcopatus iura non ſuſtinere. *μὴ γὰρ, ἔφη, καὶ μετὰ τῆς βασιλείας καὶ τῆς ἱερωσύνης μετέλαχεν*[b]. Vnde Iuſtinianus ſingularum ciuitatum clericis & ſacerdotibus, Eccleſiaſticarum dignitatum electionem & ordinationem integram relinqui voluit[c]. Sic & Rex Carolus Caluus poſt obitum Etcanradi Epiſcopi non ipſe alium ſucceſſorem dare voluit, ſed clero Pariſienſi electionem committere dignum & conueniens exiſtimauit, eóque nomine à Lupo abbate commendatur[d]. Hoc tamen Eccleſia Conſtantinopolitana Imperatori tribuere & deferre ſolebat, vt ſi plures diſſentiente clero nominati & deſignati eſſent, Imperator vnum ex his qualem ipſe vellet, Patriarcham declarare poſſet[e]. At ſi hoc paſſim & abſolutè Principibus concedatur, vt prælatos ex animi ſui arbitrio in Eccleſia conſtituant, illi proculdubio indoctos viléſque homines ad ſacerdotia promouebunt, ac plerunque mancipia aulica dignitatibus Eccleſiaſticis præficient: aut etiam Prælaturas promercales vili & ſordida pecuniarum nundinatione proponent. Hiſtoriæ Eccleſiaſticę authores Iuſtinum Imperatorem ſacerdotia vili precio vendere ſolitum referunt[f]. Nicephorus Gregoras ſub Andro-

a *Paralip. lib. 2. cap. 26.*

b *Theodoret. lib. 4. cap. 18. & Niceph. lib 11. cap. 23.*

c *Nouella 123.*

d *Lupus epiſt. 98.*

e *Niceph. Gregoras lib. 9. pag. 201.*

f *Niceph. Calliſt. lib. 17. eccleſ. hiſt. cap. 33. in fi.*

nico Imperatore Geraſimum patriarcham Conſtantinopolitanum memorat virum ſimplici ingenio fuiſſe, ſed qui ob inſcitiā ad Imperatoria obſequia aptiſſimus eſſet: Addit eleganter Gregoras, διὰ γὰρ τοῦτο τοιούτοις οἱ βασιλεῖς ἐς τοιαύτας ἐκλέγονται τὰς ἀρχὰς, ἵνα τοῖς αὐτῶν εὐχερῶς ὑποκύπτωσι, προστάγμασι, καθάπερ ἀνδράποδα καὶ μηδενὶ τῶν ἁπάντων ἐναντία φρονῶσιν [a]. Sed cùm perpetuo Eccleſiæ inſtituto, ſacrorum cura ad Reges & Imperatores pertineat, quid abſurdius eſt aut iniquius, quàm ſi vitiorum occaſione, aut quia Princeps aliquis occurrat, qui tanta poteſtate abuſus ſit, Regalia ideò iura violari, & veteres Eccleſiæ regulas euerti patiamur? Itaque ſi quod ſchiſma inter Prælatos, vel ſi vacantis Eccleſię defectus aliquis contingat, Principes Eccleſiaſticis dignitatibus conſulere & pacem Eccleſię procurare oportet. Defuncto Siſinnio Imperatores ſtatuiſſe refert Socrates, ne vllus è clero Conſtantinopolitano ordinaretur Pontifex vel Patriarcha, quòd eſſent vani arrogantes & κενοσπούδασται: cùm tamen plerique ex clero Philippum plurimi Proclum habere ſtuderent [b]. Vt & exauthorato Neſtorio Proclus iuſſu Imperatoris in vacuam Eccleſię poſſeſſionem inducitur, cùm non eſſet mediocris de Epiſcopi electione contentio [c]. Nec alienum eſt hic recenſere quod Conſtantinus Cęſar dicebat, Antiſtites eſſe intimorum quidem Eccleſiæ officiorum præſules, ſe autem diuini numinis authoritate conſtitutum exteriorum Eccleſiæ officiorum Epiſcopum. Ἀλλ' ὑμεῖς μὲν τῶν εἴσω τῆς ἐκκλησίας, ἐγὼ δὲ τῶν ἐκτὸς ὑπὸ θεοῦ καθεσταμένος ἐπίσκοπος ἂν εἴην [d]. Eccleſiarum autem Francię Cathedralium cuſtodia Regi noſtro, ſede Epiſcopali vacante iure ac merito incumbit. Quis enim melius iura Eccleſię,

[a] Niceph. Gregoras lib. 8. hiſt. Romana pag. 133.

[b] Socrates lib. 7. cap. 10. hiſtor. tripart. lib. 12. cap. 4.

[c] Niceph. Calliſt. lib. 14 eccl. hiſt cap. 37.

[d] Euſebius lib 4 de vita Conſtantini

quàm Rex Franciæ Chriſtianiſſimus ſeruabit & tuebitur? Et ipſe quidem Diuus Gregorius teſtatur Francos Reges ſemper fideles Dei cultores fuiſſe, & ſacerdotes grata veneratione dilexiſſe [a]. Innocentius tertius Pontifex hac commendatione vtitur. *Exaltationem regni Francorum ſublimationem Apoſtolicæ ſedis reputantes. Cum hoc regnum benedictum à Deo, ſemper in ipſius deuotione permanſerit, & ab eius deuotione nullo vnquam, ſicut credimus, ſit tempore diſceſſurum, &c* [b]. Itaque cùm de iure Regaliæ inſtitutus ſit ſermo, cõueniens eſt vt hoc loco præmittamus, ius Regaliæ in eo potiſſimùm conſiſtere, vt quandiu vacat ſedes Epiſcopalis, & quoad nouus ſucceſſor iuramentum fidelitatis Regi præſtiterit, (quæ vera apud nos Prælatorum inueſtitura eſt) perceptio quorumuis frũctuum, & omne collationum & obuentionum ius ad Regem Franciæ, tam eximio quodam & Regali iure, quàm in remunerationem cuſtodiæ pertineat. Vt & Imperator Nicephorus Phocas vacanti Eccleſiæ aliquem præficere ſolebat ad fructus, quandiu illa vacaret, percipiendos [c]. Itaque vacante Epiſcopali ſede illud in hoc regno locum non habet, quod Canoniſtæ volunt, fructus & collationes futuro ſucceſſori reſeruari [d]. ſed ex iure Regaliæ Rex pleno iure, ſede vacante, præbendas & alias Eccleſiarũ Cathedraliũ dignitates conferre poteſt. Atque hoc ius tanta dignitate commendari voluerunt maiores noſtri vt licet nomen Regaliæ generale ſit, multáque vniuerſali ſua appellatione comprehendat: tamẽ huic vni rei κατ᾽ ἐξοχὴν præter cætera Regij ſceptri iura, eximia quadam & ſpeciali prærogatiua Regaliæ appellationem tribuere viſum ſit. De

a *D. Gregor. in epiſt. ad Regem Childebertum Regeſt. lib. 4. epiſt. 97.*

b *Cap. nouit. extr. de iudiciis.*

c *Zonaras tom. 3. pag. 162.*

d *Toto titulo ne ſede vacãte. & cap. cùm olim & ibi gloſſa extr. de maiorit. & obediẽtia.*

Regaliis ſolus iudicat Senatus , interdicta aliis iudicibus cognitione. Hoc autem Regaliæ ius Chriſtianiſſimi Reges in Eccleſiis Cathedralibus non ſine magna & probabili ratione ſibi vendicāt. Cathedrales huius regni Eccleſiæ Regem Chriſtianiſſimum agnoſcere tenentur patronum , fundatorem,cuſtodem,largitorem , ac munificum dotatorem. Nam ſi quædam ſunt aliquibus in prouinciis Eccleſiæ, quæ fundationis ſuæ antiquitatem etiam ante ſedem Regni & maieſtatem Francici Imperij in illis regionibus conſtitutam iactant: tamen lege Regia omnia ſub Principis ditione ſunt eiúſque imperio ſubiiciuntur. Siue enim populares regionis illius homines communi prouincialium conſenſu Regiæ maieſtati ſe ſubmiſerint, ſeu Reges Chriſtianiſſimi armis prouincias illas occupauerint:iure belli omnia Regis & victoris fiunt.Itaque ſi quid Eccleſia iuris habet,ſi quos fundos latè poſſidet,annuóſque percipit opulenti patrimonij reditus, hoc omne Regum liberalitati & munificentiæ acceptum referri debet, nec ſine ingratitudinis nota id non agnoſcere licet. Nam Reges Franciæ,præter cæteros orbis Chriſtiani Principes,piiſſimi, Eccleſias eximiis donis ditauerunt, earúmque reditus diligenti cura aſſeruare & cuſtodire ſtuduerunt: eóque nomine clari & æternis laudibus digniſſimi celebrantur. Hæc laus Regem Franciæ Chriſtianiſſimum filium Eccleſiæ primogenitum commendat. *Boni Principis eſt ac religioſi* (inquiunt canones) *Eccleſiás cōtritas atque conſciſſas reſtaurare,nouáſque ædificare,& Dei ſacerdotes honorare atque tueri*[a].Quinetiam cōſtat Feuda ab Eccleſiis poſſideri ex Regni legibus non poſſe, vt neque

etiam

[a] *can. boni principis 96. diſtinct.*

etiam à collegiis, neque ab iis perſonis, quæ manus mortuæ vulgari apellatione nuncupantur. Videmus tamen Eccleſias, Feuda, nobileſque fundos aliáque iura dominica poſſidere. Hoc autem ſola Principis indulgentia Eccleſiæ concedi potuiſſe nemo non fatebitur. Vnde & olim Prælati Eccleſiaſtici (referente multis in locis Lupo abbate Ferrarienſi) Regibus noſtris obſequium, ſeruitium atque operas, non minùs quàm cæteri vaſſalli antiquo Feudorum iure debebant. Nam & hodie in nouo Epiſcopatus ingreſſu Regi fidelitatem iurare tenentur. Vt & Patriarchas Conſtantinopolitanos poſt cleri electionem ab Imperatore confirmari oportebat [a]. At cùm illud fidelitatis iuſiurandum Regi præſtatur, vera fit Epiſcoporum inueſtitura. Sic enim Yuo Carnotenſis, *Curia recla mante (*inquit*) plenariam pacem impetrare nequiuimus, niſi prædictus Metropolitanus per manum & ſacramentum eam fidelitatem Regi faceret, quam prædeceſſoribus ſuis Regibus Francorum antea fecerant omnes Rhemenſes Archiepiſcopi & cæteri regni Francorum quamlibet religioſi & ſancti Epiſcopi* [b]. Ex hoc autem fidelitatis iuramento & ſolemni inueſtituræ conceſſione fit, vt ſi quando eueniat Prelatos aduerſus Regiam maieſtatem rebelles authores coniurationis, aut ſeditionis participes eſſe: illi pœnam criminis læſæ maieſtatis incurrant, etiam non expectata condemnationis ſententia. Atque tum ex ipſo die rebellionis (ſi modò publica & notoria ſit) Senatus iuri regalię locum eſſe ſolennibus arreſtis pronunciauit [c]. Regalia itaque locum habet vacante ſede Epiſcopali. Nam cùm id omne quod vacat, cunctorum iniuriis ſit expoſitum, Ec-

a *Niceph. Gregoras hiſt. Rom. lib. 3. pag. 26. in prin.*

b *Yuo Carnot. epi. 206 ad Paſchalem Romanum Pontificem.*

c Arreſt ſolemnel donné à Tours le Mardy matin 15. de Feurier, 1594. moy plaidant pour M. Anthoine Maſſelin pour vne prebende de Senlis Autre arreſt donné le Ieudy 16. de Feurier. 1595. plaidant de Chezelles

cleſia vacans,quæ paſtore viduata eſt,opus habet aliquo defenſore, eget illa patrono & cuſtode, qui Eccleſiæ iura ſeruet & tueatur. Quid ergo æquius proponi poteſt, quàm vt vacantis Eccleſiæ fructus legitimo iure Principi cedant & acquirantur, qui cuſtos ac patronus omnia veri domini & conſeruatoris munia præſtat, quique ſolus legitimam Prælatis inueſtituram concedere poteſt? Vnde & Diuus Gregorius ad Brunechildem Reginam ſæpe de inſtituendorum Pontificum cura reſcribit [a]. Itaque ex Canoniſtarum ſententia ius Regaliæ ad Regem pertinet ratione cuſtodiæ Eccleſiæ vacantis [b]. Vt & inter iuris Doctores Baldus Regem Francorum aſſerit cuſtodem eſſe omnium Regni ſui cathedralium Eccleſiarum [c]. Dicendum eſt ergo fructus vacantis Eccleſiæ ad Regem pertinere. Et cùm fructuum nomine contineantur collationes [d]: ſi quæ ſint beneficia quæ aut à nemine poſſideantur, aut non ritè poſſideantur, Rex pendente regalia & ex iure illo eximio, poteſt ea beneficia, cui voluerit, concedere & donare, neque ea tantùm quæ in illo quaſi interregno vacare incipiunt, ſed & quæcunque tempore illo legitimum poſſeſſorem non habent. Conſtitutio Philippi Regis lata anno 1334. hoc ſatis apertè indicat, docétque ex iure Regaliæ poſſe Regem, cuicunque voluerit beneficia omnia conferre, quæ aut iure tantùm, aut facto tantùm vacant, aut quæ tam de iure quàm de facto vacare comperiuntur. Vacatio iuris contingere intelligitur per obitum, reſignationém alióſque modos, quibus iure beneficium vacare intelligitur. At beneficia de facto tantùm vacare dicuntur, cùm is qui titulum iuris habet,

a *D. Greg. Regiſt. lib. 7. epiſt. 113. & 114. & lib. 11. epi. 8.*

b *Cap. generali & ibi gloſſa de elect. in 6.*

c *Baldus in proœmio decretal. & ad cap. quanto de iudiciis.*

d *Gloſſa in cap. cùm olim extra de maiorit. & obedientia.*

habet, non plenè aut non ritè poſſeſſioni incumbit. Quanquam autem de Regaliis frequentes ſe offerant quæſtiones, tamen ne illibatam hanc illuſtrem & verè regiam materiam omittamus: viſum eſt duas proponi quæſtiones, quæ in Senatu tractatæ & arreſto deciſæ fuerunt. *Prior eſt.*

MEVIVS archipresbyter Eccleſiæ Andegauenſis Archipresbyteratum ſuum purè ac ſimpliciter *in manibus* ordinarij reſignat menſe Septembri 1587. Ruzæus Epiſcopus Andegauenſis tunc temporis aberat, & cùm Pariſiis eſſet, obiit pridie quàm reſignatio illa à Meuio fieret. Tamen Epiſcopi Vicarius generalis, qui abſente Epiſcopo reſignationes admittere ſolebat, cùm Ruzæum Epiſcopum deceſſiſſe ignoraret, admiſſa Meuij reſignatione, Seium de Archipresbyteratu prouidet. Sempronius beneficium illud, tanquam iure Regaliæ vacans, à Rege impetrat. Mota eſt & in Senatu agitata de Archipresbyteratus dignitate cõtrouerſia inter Meuium, Seium & Sempronium. Meuius dicebat reſignationem factam nullam fuiſſe, ideóque ſe in priſtina Archipresbyteratus ſui poſſeſſione remanſiſſe. Seius reſignationem valere aſſerebat, & vicarium generalem ignarum mortis Epiſcopi potuiſſe bona fide inſtitutionem Archipresbyteratus & prouiſionem canonicam concedere. Sempronius Regaliſta dicebat, Meuij reſignationem ad hoc valere vt reſignato iure Meuius non amplius eſſet Archipresbyter: non tamen valere inſtitutionem vicarij, cuius mandatum morte Epiſcopi reuocatum fuiſſet: Quinetiam non adepta viuente Epiſcopo poſſeſſione, beneficium iure Regaliæ obtineri à Rege potuiſſe.

contendebat.

PRO MEVIA. Non eſt libera ſine ſuperioris authoritate de beneficiis diſpoſitio, nec valet aut effectum ſortitur beneficij reſignatio, niſi quæ adiuncta Prælati ſuperioris authoritate & adprobatione fit[a]. Superior autem intelligi debet is qui ius habet inſtituendi & deſtituendi[b]. Ratione beneficij, inſtitutus prælato ordinarij ſubiici cenſetur: Admiſſa autem reſignatione, is qui deſignauit ab ordinarij & ſuperioris iuriſdictione, imperio, & poteſtate dimittitur. Itaque admiſſio reſignationis eſt quædam liberatio à ſuperioris poteſtate. Non ergo inconſulto ſuperiore reſignatio fieri poteſt, nec abſque eius authoritate & licentia dimitti clericus debet, aut vacare beneficium cenſetur[c]. Olim ex primæua beneficiorum & Eccleſiaſticæ politiæ inſtitutione, non vtique licebat munus ſuſceptum aut dignitatem in Eccleſia ſemel agnitam, quandocunque aliquis vellet, dimittere. Verùm id non aliter permittebatur quàm adhibita cauſæ cognitione & petita ſuperioris licentia[d]. Nam inter prælatum & Eccleſiam contrahi cenſetur, quaſi nodo & vinculo quodam indiuiduo, ſpirituale matrimonium, vt non magis prælato concedi videatur Eccleſiam dimittere quàm viro legitimam coniugem. Aut certè non aliter dimittere licet Eccleſiam, quàm petita ſuperioris licentia & accedente authoritate Epiſcopi, qui ſolus ſpiritualis illius matrimonij diſſoluendi legitimam habet poteſtatem[e]. Quinetiam aliena non eſt ab hoc propoſito ea iuris regula, qua cauetur vnumquodque eodem modo diſſolui quo colligatum eſt. Nam quemadmodum ſola reſignantis voluntas non hoc poteſt vt reſignatarius

a *Cap. admonet. cap. quod in dubiis cap. final. de renuntiat.*

b *Cap. ad hæc. §. final. de officio Archidiac. ca. conquerente de officio ordinarij.*

c *Canoniſta in ca. final. de renuntiat. Panormit. in cap. quod in noſtris de conceſſ. præb. & ca. quidam cedendi licentiã de renunc.*

d *Can. ſuggeſtum & can. ſequ. 7. quæſt. 1.*

e *Cap. 2. de tranſlat. epiſcopi can. Cenomanẽſis 55. diſt.*

gnatarius in vim ſolius reſignationis ſacerdotium, beneficiúmve aut dignitatem in Eccleſia conſequatur. Neque enim ius vllum in beneficio habet niſi qui inſtitutionem canonicam ab Epiſcopo aut ſuperiore obtinuit [a]. Sic etiam ante ſuperioris, qui factam reſignationem admittat, adprobationem non poteſt quis vel ab inito munere excuſari, vel ſacerdotium eiurare, vel à dignitate Eccleſiaſtica ſemel ſúſcepta recedere [b]. Non diſſimili ratione legatus Cæſaris, præſes, corrector Prouinciæ, abdicando ſe non amittit imperium [c]. Hinc fit vt reſignatio facta in manibus priuati alicuius aut alterius qui poteſtatem non habet, nulla ſit nullúmque habeat effectum [d]. Eadémque ratione collata in abſentem ſacerdotij & beneficij prouiſio non priùs rata eſt & effectum ſortiri dicitur, quàm reſignatario grata acceptáque habeatur [e]. In hac autem quæſtione Canonici iuris doctores diſtinguũt inter ius in re & ius ad rem. Ius in re habere intelligitur qui legitimam & canonicam beneficij inſtitutionem obtinuit. Tunc autem non aliter fit vacatio iuris, quàm ſi renuntiatio in manibus ſuperioris facta & admiſſa ſit [f]. Ius ad rem habere cenſetur is, in cuius fauorem reſignatio facta eſt, aut qui à patrono præſentatur, cui tamen beneficium nondum collatum aut quæſitum eſt. Tunc autem renuntiatio qualiſcunque ſufficit etiam in manibus eius, cui ius conferendi non competit. Velut ſi aliquis electus, necdum ab Epiſcopo inſtitutus, electioni renuntiaret [g]. Ille enim non ius in re quæſitum habet, ſed ius ad rem, hoc eſt ad beneficium obtinendum [h]. In hac autem cauſa cõſtat & Meuiam ius in re habuiſſe, & reſignationem

a Cap. conſultationib. de iure patronat. dicto cap. quidam ceden di licentiã de renunc.

b Guymierius gloſſator pragmat. ad tit. de ſublat. clement. literis. In verb. renũtiaſſe.

c l. Legatus ff. de offic. præſidis.

d Cap. 2. ne ſede vacante. cap fin. de renunt.

e Cap. ſi tibi abſenti de præbendis.

f dicto cap. final. de renuntiat. Panorm. in clem. 1. de renunciatione.

g Cap. ſi electio de elect. in 6.

h Ca. veniſſent. 2. de in integ. reſtit.

bet, Meuius ſemper & in iure & in poſſeſſione beneficij remanſit.

PRO SEIO, Reſignatio ab Epiſcopi vicario admiſſa, & canonica eius inſtitutio legitimus eſt Seij titulus. Ex notiſſimo enim locorum interuallo conſtat obitum Epiſcopi, qui Pariſiis deceſſit, in Andium vrbe tam breui temporis ſpacio reſciri nō potuiſſe. Quicquid ergo reſignatione Meuij admiſſa vicarius fecit, legitimè fecit, cùm mortem Epiſcopi ignoraret. Nec abſimilis quæſtio à Celſo Iuriſconſulto tractatur. Is qui prouinciæ alicuius præſes fuit, poteſtatem omnem adueniente ſucceſſore amittit. Sed (inquit Celſus) ſi fortè præſes prouinciæ manumiſerit vel tutorem dederit, priuſquam cognouerit ſucceſſorē adueniſſe, erunt hæc rata [a]. Sic & in hac controuerſia poteſtas vicarij, cùm non ab alio, quàm defuncto Epiſcopo, pendèret, moriente Epiſcopo & adueniente nouo ſucceſſore ceſſauit. Sed tum demùm hoc locum habet, cùm vicarius aut reſciuit, aut ſcire potuit Epiſcopum, à quo ius & poteſtatem delegatam habebat, deceſſiſſe. Sic & in iure is, cuius authoritas vel iuriſdictio reſcripto poſteriore reuocatur, poteſtatem tamen & authoritatis ſuæ ius retinet, quoad litteras illas reuocatorias vel reſciuerit vel reipſa receperit [b]. Ac generaliter quoties de ſacerdotio vel de beneficiis Eccleſiaſticis agitur, non ante, ſed ab ipſo ſcientiæ die reuocatio locum habere intelligitur [c]. Sic etiam inſtitor, qui in prouincia præpoſitus eſt Kalendario, ſi contingat dominum Romæ decedere: etſi morte mandantis finiatur mandatum, tamen ſi quid inſtitori bona fide ſolutum ſit à debitore, qui mortem domini ignorabat, facta

a l. ſi forte ff. de off. præſidis.

b cap. audita de reſtitut. ſpoliat.

c Clement. vnica de renuntiat. l. ſi mandaſſem mandati cap. ex parte decani de reſcriptis.

ſolutio valet[a]. Hoc autem ſi in profanis rebus ac temporalibus obtinet, quantò magis in Eccleſiaſticis obſeruari debet, in quibus hoc ſtudioſè vitandum docent canones, ne Eccleſia viduata maneat ſine paſtore? Vicarij poteſtatem morte Epiſcopi reuocari nemo inficiatur, ſed reuocationis effectus à tempore ſcientiæ, non ante, locum habet[b]. Itaque in hac controuerſa lite nullus iuris vel rationis prætextus Meuio adeſt, eiúſque cauſam tuetur. Nã cùm ab eo reſignatum ſit beneficium, ille ſe omni iure, ſi quod in beneficio habebat, abdicauit. At Meuius non modò reſignauit, ſed & eius reſignatio effectum ſortita eſt, ſubſecuta inſtitutione canonica quæ ab eo ritè cóceſſa eſt, qui poteſtatem ſuam retinebat vſque dum Epiſcopum obiiſſe reſciret. Itaque ſolus Regaliſta Sempronius ſupereſt, cuius iura & rationes recenſeri & examinari oportet. Archipresbyteratus Andegauenſis de quo agitur dignitas eſt, cui iunctam eſſe rectoriam parochiæ *d'Audart*, conſtat. An Rectoria Archipresbyteratui annexa ſit, an Archipresbyteratus Rectoriæ, obſcurum eſt & incertum, nec videtur ſcrupuloſiùs inquirendum. Vnum hoc pro conſtanti regula conſtitui ſatis eſt, Regaliam in Rectoriis & beneficiis curam animarum habentibus locum nõ habere. Archipresbyteri munia Epiſcoporum & functiones omnes obeunt. Sicut Epiſcopus præeſt matrici Eccleſiæ: Ita etiã Archipresbyter præeſt plebi ſibi commiſſæ, atque ea ratione paſtoris appellationem meritò ſortitur. Hinc fit vt non ab alio Archipreſbyteratus dignitas obtineri & poſſideri queat, quã ab eo qui ad ſacros ordines promotus ſit. Archipresbyteratus enim, ac maximè ruralis, beneficium

a l. eius qui in prouincia. ff. ſi certum pet. l. quod ſeruus & l. ſi quis ſeruo. ff. de ſolut. l. ſi quis mãcipiu. § ſi quis impubes. ff. de inſtit. act.

b Cap. fin. de officio vicarij in 6.

cium eſt ſacerdotale. Itaque cēſeri debet beneficiū curatum, habétque fori curam tam pœnitentialis quàm contentioſi[a]. Habent etiam Archipresbyteri in ſuo territorio animarum curam & ſacramentorum adminiſtrationem[b]. Si quis verò exquirat, cur Regalia in beneficiis curatis & rectoriis locum non habeat, in promptu ratio eſt. Rectores parochiarum (quos vulgari appellatione Curatos aut Curiones dicimus) Apoſtolorum vice funguntur, ſacramenta adminiſtrant plebi ſibi commiſſæ, verbum Dei prędicant: Archipresbyteri etiam (ac tum maximè ſi Rectoriam iunctam & annexā habeant) poſſunt benedictiones dare presbyterales, fontes benedicere, infirmos oleo perungere[c]. At horū omnium poteſtas à Principe, qui Regalias confert, ſumi non poteſt. Nam vt ait D. Auguſtinus, nemo dat quod non habet[d]. Vt neque etiam Proconſul antequàm prouinciam ingreſſus ſit, iuriſdictionem quam non habet, mandare poteſt[e]. Rectores ergo ſeu Curati propter curam animarum & ſacramentorum adminiſtrationem habent legitimam inſtitutionem, quæ Epiſcopi authoritatem & canonicam miſſionem requirit[f]. Qui verò in rebus tantis poteſtatem ſumunt ab eo qui non habet, nullam habere poteſtatem cenſeri debent[g]. Mitti enim illos oportet & inſtitui ab eo qui & inſtituendi & mittendi poteſtatem habeat. Nam licet Chriſtianiſſimi Franciæ reges diuino quodam & ſpeciali numinis fauore vngantur cœleſti oleo, & inter eos, quos ſcriptura ChriſtosDei vocat, nec purè laici, nec profani ſint, ſed aliquatenus Eccleſiaſticam ſapiant dignitatem: Conſtat tamen eos ſacramenta & ſpiritualia eiuſmodi myſteria con-

a *Cap. dudum de elect. Panor. in cap. de multa de prabendiū.*
b *Cap. vt ſingula plebes de offic. Archipreſbyt.*
c *Toto tit. de offi. Archipresb.*
d *Can. quo modo de conſecratione diſtin. 4.*
e *L. obſeruare. §. fin. ff. de offic. proconſ.*
f *Panorm. in cap. authoritas de inſt. prala.*
g *Can. nullaratio 62. diſt.*

ferre non poſſe, ac multominus aliis conferendi poteſtatem & authoritatem præbere. Neque etiam cætera omnia eis licere, quæ Rectores & Archipresbyteri poſſunt & poſſe debent. Etenim Reges noſtri multis nominibus Chriſtianiſſimorum decus meruerunt: ſed ideò maximè, quia in ſpiritualibus dignitati ſacerdotali & Pontificiis ſanctionibus volentes ſemper ſe ſubmiſere, nec ſpiritualia Eccleſiæ iura inuadere vllo vnquam tempore tentarunt. Diſtinctæ ſunt Principum & Prælatorum vices, diſtincta eorum munia, docétque Diuus Ambroſius Principem eſſe in Eccleſia, non ſupra Eccleſiam[a]. Ergo nec cadit iſte Archipresbyteratus in ius Regaliæ, nec Meuius poſt reſignationem & renuntiationem ſemel factam vllum ad iſtam Eccleſiaſticam dignitatem, cui renuntiauit, regreſſum habere poteſt.

[a] *D. Ambroſ. de negotio fidei ad Cæſarē.*

PRO SEMPRONIO REGALISTA. Non mirum ſi prolixa rationum ſerie multíſque argumentis vterque tam Seius quàm Meuius Regaliæ iura oppignerare, & conceſſam Archipresbyteratus dignitatem retinere contenderint. Sola mala & iniuſta cauſa colores & quæſitos rationum prætextus deſiderat. Veritas ſimplex eſt, verborum ambages reiicit, & ſubtiles fallacis eloquentiæ fraudes aſpernatur. Illud primo loco ſtatuendum eſt, An in Archipresbyteratu iſto, ſi vacaſſe probetur, Regaliæ iuri locus ſit. Regaliæ ius in Eccleſia Andegauenſi locum habere ſolemni Senatuſconſulto iudicatum eſt[b]. Omnes autem dignitates Eccleſiaſticæ tam præbendæ, quàm decanatus, Archipresbyteratus, cæteræque ſimiles dignitates in Regaliæ ius incidunt. Atque id v-

[b] Par Arreſt du 23. de Iuillet, 1575. entre M. Ieã Damours demandeur en regale, & M. Marc de l'Eſtang. Frãçois Chalopin & Jaques le Preuoſt deffendeurs.

no omnium conſenſu ab iis traditum eſt qui de Regaliis tractatus ediderunt [a]. Dignitatibus autem & prębendis plerumque vniuntur rectoriæ & Eccleſiæ parochiales [b]. Quo caſu conueniens eſt vt acceſſorium naturam principalis ſequatur [c]. Rectoriæ quidem eximio quodam iure cenſeri & æſtimari ſolent. Prævalent tamen Archipresbyteratus cæteræque dignitates. Nam Archipresbyteratus non modò dignitatis appellationē meretur, ſed & dignitas eſt, quę in Curatos Rectoréſque parochiarum cognitionē & ſuperioritatē habet. Itaque Archipresbyteratus, tanquam magis dignus, trahit ad ſe minùs beneficium [d]. Immò ſi rem ipſam rectè attendimus, Rectoria *d'Andart*: non concurrit cum Archipresbyteratu, ſed annexa eſt dignitati Archi presbyteratus. Iure autem ciuili conſtat id omne quod accedit, eius rei naturā induere, cui accedit [e]. Sic etiam quod pignori adeſt & adiicitur, pignus cenſetur [f]. Locus ſacer & religioſus cùm rei profanę accedit, non minùs quàm res profana alienari & diſtrahi poteſt [g]. Res enim quælibet tranſit cum ea omni cauſa & acceſſione quæ iuncta ei & vnita eſt [h]. Itaque Rectoria *d'Andart*, annexa dignitati Archi presbyteratus eodem iure cenſeri debet. Et quemadmodum dignitas ipſa, ita etiam Rectoria vnita in Regaliæ ius cadit: ne contingat vnam eandémque rem diuerſo iure cenſeri [i]. Nam quod obiicitur, Archipresbytero cōpetere ſpiritualia multa iura, quæ à Principe laico ſumi non poſſint, nec etiam à profana manu expectari aut poſtulari debeant: Id ſanè abſurdum eſt & alienum. Nam ſimulatque Sempronius Regaliæ iure Archipresbyteratum conſe-

a *Ruzeus de Regal. priu. 40.*

b *Cap. extirpanda §. quia verò de præbendis cap. ſtatutum de reſcript. in 6.*

c *Cap. acceſſorium de reg. in 6. l. 138. cùm principalis. l. 171. nihil dolo. § cùm principalis. ff. de regul. iuris.*

d *l. quartatur. ff. de ſtatu hominum cap. quod in dubiis de conſecr. Eccl.*

e *L. quæ religioſis. ff. de rei vendic. l. quod in rerum. §. quòd ſi poſt ff de leg. 1.*

f *L. ſi conuenerit. §. ſi nuda. ff. de pig. act.*

g *L. in mediis. ff. de contrahen. empt.*

h *L. ſi via conſtit. §. ſi fundus. ff. de ſeru. vrb. præd. l. 8. ſi ꝶ toto. ff. de leg. 1.*

i *l. cum qui adeſ ff. de vſucap. cap. cùm in tua de decimis.*

quutus fuerit,ad ſacros ordines promoueri eum oportet. Quæ promotio omnia confert atque eorum omnium poteſtatem concedit,quæ ab Archipresbytero fieri debent & celebrari. Promotio autem illa ab Epiſcopo fit, qui omnia, quæ ſpiritualia & Apoſtolici muneris conferre & committere poteſt. Neque enim à Principe laico ea omnia conferri aut poſtulari debere aſſerimus. Hoc itaque iacto fundamento in Archipresbyteratu iſto Regaliæ locum eſſe: illud vnum ſupereſt demonſtrandũ, An beneficium vel de iure, vel de facto vacauerit. Reſpectu Meuij vacauit de iure. Reſpectu Seij vacauit de facto. Quin & vtriuſque reſpectu tam de iure quàm de facto vacauit. Regalia autem locum habet quotieſcunque ſiue de iure & facto, ſiue de iure tantùm, aut de facto tantùm vacare beneficium contingit. Meuij reſignationem ſecuta eſt prouiſio quam Epiſcopi vicarius generalis conceſſit. Hunc prouiſionis titulum ritè & legitimè à vicario conceſſum antequàm Epiſcopi obitus reſciretur, Seius pluribus rationibus oſtendit. Addere licet,ſolam ſufficere renuntiationem quamuis nulla ſubſecuta fuiſſet prouiſio. Adhibenda tamen inter reſignationes diſtinctio:Si reſignatio fiat *in fauorem*,adhibita hac ſolita clauſula, *nec aliter alias vel alio modo*,videtur renuntiatio eſſe quadantenus condicionalis,vt non aliter quis beneficio abdicare ſe velle intelligatur, quàm ſub ea conditione, ſi is in cuius fauorem reſignatio facta eſt, non modò prouiſionem canonicam obtineat,ſed & beneficio ipſo cum effectu,& fructuum poſſeſſioniſque commodo gaudeat. At cùm reſignatio pura eſt, ſimplex & abſoluta, qualis fuit

Me-

Meuij reſignatio cæteræque omnes quæ coram ordinario fiunt, reſignãs ius omne, quod in beneficio habebat, purè ac ſimpliciter ab eo tempore amiſiſſe ſéque eo abdicaſſe intelligitur[a]. Et hæc eſt frequens in hac quæſtione Canoniſtarũ ſentẽtia[b]. Immò per ſolam reſignationem vacare dicitur beneficium, tam quoad titulũ quàm quoad poſſeſſionẽ[c]. Itaque ex ſententia Diui Cypriani periculoſum eſt etiam in diuinis ſi quis cedat iure ſuo. Neque enim id poſtmodum recipere poteſt quod ſemel ceſſit[d]. Ergo reſpectu Meuij qui ſe iure ſuo volens abdicauit, beneficium rectè ac meritò dicetur vacaſſe. Seij autem reſpectu vacatio beneficij certa eſt, nec dubium vllum recipit. Nam remoto Meuio Seius de facto poſſeſſioni non incumbebat, aut certè eo tempore poſſidere incepit, quo iam Epiſcopus deceſſerat. Tunc autem locum habuit Regalia, quæ ipſo iure ſtatim à morte Epiſcopi incipit. Quin & ex iiſdem rationibus conſequens eſt, vtriuſque reſpectu tam de iure quàm de facto vacaſſe beneficium. Nam Meuius, qui ſe dignitatis titulo volens abdicauerat, ab eo tempore neque ius vllũ habuit, nec ſine iure poſſeſſioni incumbere licuit. Meuius autem reuocato vicarij mandato titulum habuit controuerſum, & defuncto Epiſcopo poſſeſſionem aperta Regalia ritè & legitimè prehendere non amplius potuit.

SENATVS, Arreſto prouiſorio in fauorem & commodum Regaliſtæ iudicauit[e].

POSTERIOR quæſtio eſt, *An litigium faciat Regaliam.*

TITIVS, qui Eccleſiæ Diui Petri in vrbe Ande-

a *Cap. ad aures de his qua vi metuve cauſa fiũt cap. de multa de praebendu cap. ſi electio de elect. in 6.*

b *Ludouicus Gomes ad Reg. de infirmis reſignant qu.* 19.

c *Textus in ca. quod in dubiis de renuntiat.*

d *Can. quã periculoſũ ſit 7. quaſt.* 1.

e Par Arreſt les parties furent appointees au Cõſeil, & cependant la recreãce adiugee au Regaliſte. L'arreſt eſt du Mardy 23. de Iãuier, 1590. Buiſſon plaidant pour M. Iaques le Ieune, du Moulin pour M. Guillaume Bourreau, & moy pour M. René Gaignard.

gauenſi Decanus erat deceſſit menſe Septēbri 1584. facta Decanatus ſui in fauorem Meuij reſignatione: Sempronius tamen beneficij dignitatíſque illius ſeu per obitum Titij vacans eſſet, prouiſionem & canonicam inſtitutionem à ſummo Pontifice vel ordinario impetrat. Itaque Meuius reſignatarius & Sempronius iudicio contendunt, & inter eos lis controuerſa de decanatu per biennium continuum durat: Ac tandem menſe Iulio 1586. Meuius ſententia primi iudicis victor & legitimus ex cauſa renunciationis ſucceſſor pronunciatur. Appellat Sempronius: Non tamen obſtitit appellatio, quo minùs Meuius in poſſeſſione remaneret. Nam cùm iudicium eſſet prouiſorium[a], ſententia non obſtante appellatione executioni mandari debuit. Pendente necdum deciſa appellatione Ruzæus Epiſcopus Andegauenſis obiit menſe Septembri 1587. Lis autem, quæ inter Meuium & Sempronium multò ante cœperat, arreſto definitiuo[b]. tandem finita fuit. Et illud quidem arreſtum in fauorem Meuij redditum eſt anno 1588. Seius iure Regaliæ à Rege prouiſionem Decanatus poſtulat & obtinet, Meuius Regaliæ locum non eſſe contendit. Status cauſæ hic erat, An aperta anno 1587. per mortem Epiſcopi Regalia Decanatus, quia tū litigioſus erat, in Regaliæ ius incidiſſet. Nam Seius Regaliſta vnam hanc prouiſionis & liberalitatis Regiæ rationem proponebat, quòd eo tempore, quo ſedes Epiſcopalis vacabat, appellatio Sempronij nondum fuiſſet deciſa, ſicque appellatione pendente beneficium litigioſum eſſet.

a Sentence de recreance.

b Arreſt de pleine maintenue.

PRO SEIO. Beneficij inter duos controuerſi non hic aut alter ex litigātibus certus ac legitimus poſſeſ-

poſſeſſor cenſeri debet, ſed pendente lite dubium manet & incertum poſſeſſionis ius. Idque Conſtātinus Imperator reſcripto ſuo ſatis apertè teſtatur: *Nemo ambigit* (inquit Imperator) *poſſeſſionis duplicē eſſe rationem, aliam quæ iure cōſiſtit, aliā quæ corpore. Vtramque autem ita demùm eſſe legitimā, cùm omniū aduerſariorum ſilentio & taciturnitate firmatur. Inter pellatione verò & controuerſia progreſſa, non poſſe eum intelligi poſſeſſorem, qui licet poſſeſſionē corpore teneat, tamen ex interpoſita conteſtatione & cauſa in iudiciū deducta, ſuper iure poſſeſſionis vacillet ac dubitet*[a]. Si litis motę & controuerſię in iudicium deductę ratio efficit, ne quis legitimus rei poſſeſſor cēſeatur, litis occaſio Regalię locum facit. Nā Regalię locus eſt quoties beneficium vacat. Vacare autem beneficium intelligitur, cuius non eſt certus & legitimus poſſeſſor vt & bona vacantia dicuntur ἀδέσποτα, quę dominum & poſſeſſorem verum certúmque non habent. Hinc factum eſt vt ex Senatuſconſultorum authoritate Doctores regulam hanc conſtituerint, litigium facere Regaliā[b]. Nec diſſimili ratione quoties duo de iure patronatus contendunt, ſuperior ordinariúſque collator pendente controuerſia & lite nondum deciſa prouidet de beneficio, & cuicunque volet, titulum conferre poteſt[c]. Eadem etiam ratione duobus de beneficio litigantibus, Rex, vacante ſede, tanquam ſuperior, beneficium cui volet conferre poteſt, ne Eccleſia, de cuius titulo ambigitur, viduata maneat ſine paſtore. Decanus Andegauenſis litigioſus erat eo tempore quo ſedes Epiſcopalis vacauit. Interuenerat quidem primi iudicis ſententia, ſed cùm ab ea appellatum fuiſſet, appellationis interpoſitæ effe-

a L. nemo C. de adquir. & retin. poſſeſſ.

b Philipp. Probus in tractatu. Reg. quæſt. 25.

c Cap. quoniam extra de iure patron.

ctus hic fuit: ne ſententiæ ratio vlla haberi debeat. Appellatio enim non modò ſententiæ effectum ſuſpendit, ſed & iudicatum extinguit. *Prouocationis remedio* (inquit Marcianus Iuriſconſultus) *condemnationis extinguitur pronuntiatio* [a]. Iudicij autem exitum ſpectari æquum non eſt, nec quia Meuius arreſto tandem victoriam aduerſus Sempronium reportauit, ideò minùs Regalię locus erit. Nam licet aliquis iudicio victoriam litis conſequutus fuerit, non vtique perpetuum eſt eum bonam cauſam habuiſſe. Iudicia plerumque per iniuriam iudicis, non ex meritis cauſſarum redduntur [b]. Ius eſt etiam ſi Prætor iniquè decernat [c]. Deinde in Regalię queſtione ſpectandum eſt tempus, quo ſedes vacauit, & qualis eo tempore fuerit beneficij conditio. Tunc autem litigioſum fuiſſe Decanatum non ambigitur. Itaque non refert quínam exinde fuerit controuerſię litíſque exitus, quia inaudito Regaliſta non potuit colluſorio iudicio vllum Regalię pręiudicium fieri. Nam ſi hoc liceret, vt frequentes ſunt pragmaticorum in beneficialibus fraudes, rarò vlla vacarent Regalię iure beneficia. Semper enim lis aliqua perpetuo pendens & indeciſa vacationi futurę prętenderetur, cuius litis occaſione in fauorem ſuperſtitis colluſorium victorię iudicium fieri & componi liceret. Atque ita nec vacaret beneficium, nec vnquam Regaliæ locus eſſet.

a *L. 1. in ſi. ff. ad Senat. Turpil.*

b *L. ſi per imprudentiam. ff. de euict. l. ſeruo. §. cùm prætor. ff. ad Senat. Treb.*

c *L. penult. ff. de iuſtitia & iure. l. ingenuum. ff. de ſtatu hominum.*

PRO MEVIO. Iuris ratiò non admittit, vt litis & controuerſię in iudicium deductę occaſio poſſit vel dominij vel poſſeſſionis cauſſam mutare. Iudex enim non tribuit ius, ſed declarat tantùm, & ius ſuum cuique reddit. Inde eſt quod iuſtitię

Iuſtitiæ finis dicitur ius ſuum cuique tribuendi. Nemo enim ſine iure in iudicium prouocat, nec ſine iudicio ius ſuum ab inuitis conſequitur. Sententiam iudicis non eſſe iuris attributiuam ſed declaratoriam teſtantur Iuriſconſulti: Et cùm de ſeruitute contentioſa tandémque vni adiudicata ageretur: *Non debet* (inquit Vlpianus) *ei ſeruitus tradi aut cedi, ſiue rectè pronuntiatum eſt, quia habet, ſiue perperam, quia per ſententiam non debet ſeruitus conſtitui, ſed quæ eſt declarari* [a]. Vnde etiam is qui manumitti debet non poteſt liber à iudice pronuntiari. (*Conſtitutio Diuorum Fratrum* (inquit Iuriſconſultus) *non liberum pronuntiari præcipit, ſed reſtitui ei libertatem iubet* [b]. Iudex ergo aut declarat tantùm, aut certè confirmat. At qui confirmat, nihil de nouo dat. Nam & in fauorem fiſci bona vacantia intelliguntur, non quandiù lis durat, ſed poſt irritum pronuntiatum teſtamentum, & inteſtati poſſeſſionem ab omnibus repudiatam [c]. Quin & in pleriſque videmus coniugium carnale cum ſpirituali comparari. At Iuriſconſultus mulierem, quæ coniugem amiſit, vacantem appellat [d]. Sic Græci in Concilio Antiocheno vocabant σχολάζουσαν ἐκκλησίαν, & beneficium vacans dici debere exiſtimandum eſt, cùm deceſſit is, qui ex titulo legitimę prouiſionis poſſeſſioni beneficij incumbebat. Non potuit autem in hac cauſa decanatus Diui Petri Andegauenſis dici vacans, cùm tempore ſedis vacantis Meuius tam ex iure legitimæ prouiſionis quæ ex cauſa reſignationis conceſſa fuerat, quàm in vim ſententiæ poſſeſſioni incumberet. Appellatio quidem interpoſita fuit: ſed iure noſtro prouiſoria iudicia executioni mandari debere con-

a *l. ficut. §. ſed ſi quaritur. ff. ſi ſeru. vind.*

b *l. qui ſe dicit. ff. de iudiciis.*

c *L. intra quatuor. §. fin ff. de diuerſis tempor. præſc.*

d *l. qui cœtu, §. fin. ff. ad leg. Iul. de vi publica.*

ſtat, etiam non obſtante appellatione. Itaque vacationem iuris titulus & prouiſio ex cauſa reſignationis facta impediebat. Neque etiam vlla vacatio facti proponi poteſt, cùm Meuius ex rei iudicatæ authoritate facto ipſo poſſideret. Vera enim facti poſſeſſio ea eſt quam quis corpore acquirit & cui corpore incumbit [a]. Itaque litis occaſio nec rei conditionem, nec poſſeſſionis cauſam mutat, neque etiam vacationem beneficij inducere poteſt. quòd ſi litigium faceret Regaliam, plerçque fraudes fierent, & manifeſta inde ſequeretur iniquitas, ac potius abſurditas. Nam ſi quis Epiſcopum videat aut ętate decrepita ſenem, aut graui ęgritudine confectum, lites cupidè atque audacter mouebit vel moueri procurabit, & controuerſa reddet, quęcunque viſum fuerit, diœceſis illius beneficia, vt exinde ſi mori Epiſcopum contingat, ipſe impetrata ex iure Regalię prouiſione legitimos beneficiorum poſſeſſores expellere poſſit. At quid hoc aliud eſſet, quàm iudicia in certam & manifeſtam inuidiam trahere, & in ipſo iuris iuſtitiaque aſylo apertam iniquitatis & iniuſtitiæ ſedem figere & ſtatuere? Iuſtitiæ enim proprium cenſetur reddere vnicuique quod ſuum eſt. At ſi ex ſolo litis pręiudicio, vacaret beneficium: conſequens eſſet poſſeſſorem à Prętore, qui litis ęſtimator eſt, de poſſeſſione deiici: cùm tamen poſſeſſores legitimi ad Prętoris tribunal conſeruandæ poſſeſſionis cauſa, velut ad ſanctiſſimum iuris pręſidium, recurrere ſoleant. Catonis Cenſorij votum hoc fuit, forum muricibus ſterni. At quæ maiores inſidię proponi poſſent, aut quis locus forenſi regione periculoſior, ſi vnde auxilium petas,

[a] *Gloſſa in cap. cũ noſtris de conceßione prębenda.*

petas, inde iniuria naſcatur: & ſtatim atque aliquis beneficij opimi poſſeſſor Prætoris opem implorauerit, illicò de poſſeſſione deiectus & deturbatus intelligatur, ad hoc vt Regaliæ locus ſit & vacare beneficium exiſtimetur?

SENATVS, Seium regaliſtam à petitione repulit, Meuiúmque in legitima Decanatus ſui poſſeſſione ſolemni arreſto confirmauit [a].

Hoc tamen Senatuſconſultum ita accipi debet vt regula illa *litigium facit Regaliam*, non paſſim aut indiſtinctè locum habeat, ſed poſſeſſoris perſonam inſpici, litis motæ qualitatem & cauſæ merita expendi oporteat. Vt in propoſita quæſtione Meuius de facto ac naturaliter poſſidebat, ſimúlque etiam titulum iuris habebat iuſtiſſimum: Sempronius verò nullo iure litem intenderat iniquam & temerariam. At regula iuris eſt, caſum inuolutum & implicitum accipere declarationem ex euentu [b]. Lis inter Meuium & Semproniū finita fuerat ſupremo tandem ſenatus iudicio, & iis ipſa declarationem acceperat ab euentu, qui Meuium fuiſſe ab initio legitimum poſſeſſorem demonſtrabat. Itaque vt litigium non faciat regaliam oportet & litigium eſſe iniquum, & eum qui de facto poſſidet, iuſtum eſſe beneficij poſſeſſorem. Quòd ſi is, qui facto ipſo poſſidet, iniuſtus eſſet poſſeſſor, petitor autem qui litem intendit, titulum iuris habeat & legitimam beneficij inſtitutionem: Si pendente lite Regalia aperiatur, hoc eſt vacare contingat ſedem Epiſcopalem, tunc litigium facit Regaliam. Durum quidem videtur eum, qui titulum iuris habet, & legitimam beneficij inſtitutionem, & facto ipſo ac naturaliter poſſideret, ſi non ab iniuſto

a Arreſt du Lundy 2. de Iuillet, 1590 Bouteillier plaidant pour M. René Fougeray demandeur en Regale. Et moy plaidant pour M. Iean Dariē deffendeur, pour raiſon du Doyenné de S. Pierre d'Angiers

b *l. fin. ff. ſi ex noxali cauſſa agatur.*

poſſeſſore prohiberetur, ius ſuum amittere, ſi lite pendente vacare ſedem Epiſcopalem eueniat:& tamen litigij ratio efficit vt vacare beneficium cenſeatur. Hoc enim Regalia ſibi vindicat,vt quoties ſede Epiſcopali vacante beneficium vel de iure & facto,vel de iure tantùm,vel de facto tantùm vacare dignoſcitur, nec certum ac legitimum habet poſſeſſorem, Rex ſuo iure beneficium donare & conferre cui volet poſſit.Itaque lis iniqua aduerſus iuſtum poſſeſſorem mota Regaliam non facit. Ipſa quidem poſſeſſionis ratio magni eſt momenti. Nam ſi iuſtum litigium aduerſus iniquum poſſeſſorem moueatur,Regaliæ locus eſt: atque tum Regalia in præiudicium tam iniqui poſſeſſoris, quàm etiam iuſti petitoris locum habet: reſeruata tamen petitori aduerſus iniuſtum poſſeſſorem in id quod intereſt condemnatione.

An titulus ſacerdotalis alienari poſſit, aut reſignari.

CAPVT II.

TITIVS eo tempore quo presbyter ordinatus eſt, beneficium quoddam Eccleſiaſticum poſſidebat, quod ſibi pro titulo ſacerdotali eſſe declarauit. Illud autem cùm aliquot poſt annis in fauorem Meuij reſignaſſet Seio,reſignationis illius occaſione ius in beneficio quæſitum fuit. Vtrum reſignatio valeret necne ambiguo iure controuertebatur.

PRO TITIO. Antiquis Eccleſiæ conſtitutionibus,

tionibus, ac maximè ex Chalcedonenſi Concilio, ſtatutum eſt ne clericus ordinari in presbyterum poſſit, niſi cum titulo [a]. Imò & ex Concilio Lateranenſi promoueri ad ſacros ordines non debet, niſi is cui extra ſeruilia opera facultates abundè ſuppetunt. Itaque quemadmodum ſtipendia capi in cauſam iudicari non poſſunt [b]: ita etiam titulus ille ſacerdotalis, qualiſcunque ſit, ſeu in beneficio Eccleſiaſtico ſeu in patrimonio conſiſtat, non poteſt in cauſam iudicati aut aliam pro debito executionem capi, ne ſi presbyter eo ſpolietur, cogatur in opprobrium cleri mendicare. Neque enim alia ratione aliámve ob cauſam titulus requiritur, quàm vt reditus illius ad alimenta deſtinetur. Quin etiam ſi aliquem ad ſacrum presbyteratus ordinem ſine titulo promoueri contingat, Epiſcopus ſufficientes beneficij reditus alimenta ei ſupplere & aſſignare tenetur [c]. *Ne fortè fratrum penuria* (inquit Lupus Abbas) *non ſolùm bona & honorem obſcuret, ſed etiam Dei noſtri prouocet vindictam* [d]. Itaque constitutione Regia in Aurelianenſibus comitiis lata [e], cautum eſt, ne liceat rem, quæ titulo ſacerdotali deſtinata eſt, alienare. Nam cùm bona Eccleſię ſint clericorum merita ſtipendia, nec vllo magis reſpectu quàm in alimenta miniſtrorum Eccleſiæ olim donata ſint [f]: ideóque D. Hieronymus dicat clericos Eccleſiæ ſtipendiis ali & ſuſtentari debere [g]. Titulus ſacerdotalis non immeritò velut inter Eccleſiæ bona recenſeri ſolet, vt ex eius fructibus & perpetuo reditu aſſignentur conuenientia ſtipendia militiæ clericalis. Mendicitas enim in Eccleſiæ dedecus & opprobrium cleri vergit. Rectè D. Hieronymus, *Mendicat, infœlix clericus in pla-*

a *Can. neminem 70. diſtinct.*

b *l. ſtipendia Cod. de execut. rei iudicatæ.*

c *Cap. cum ſecundum extra de prabendis.*

d *Lupus abbas Ferrar. epiſt. 19.*

e *Artic. 12.*

f *Cap. Epiſcopus de prabendis.*

g *Can. fin. verſ. clericos 16. qu. 1.*

teis, & ſeruili operi mancipatus publicam à quolibet poſcit eleemoſynam: Et quidem ex eo deſpicitur cunctis ſacerdotale officium, dum miſericordia deſolatus iuſtè putatur ad hanc ignominiam deueniſſe[a]. Nec diſſimili ratione Romulus non alios ſacerdotes creari & eligi volebat, quàm qui cenſum idoneum & ſufficientem haberent[b]. Lex ciuilis paupertatem vilitatem appellat[c]. *Paupertas* (inquit Seneca) *maledicto probróque eſt, contempta diuitibus, inuiſa pauperibus*[d]. Solon, vt refert Ariſtoteles, magiſtratus ex cenſu creabat, τὰς ἀρχὰς ἐκ τῶν γνωρίμων καὶ τῶν εὐπόρων κατέστησε πάσας ἐκ τῶν πεντακοσιομεδίμνων, &c[e]. Sic etiam Romæ Senatores ex cenſu legebantur. Seneca, *Senatorium gradum cenſus aſcendit: Cenſus equitem Romanum à plebe diſcernit: Cenſus in caſtris ordinē promouet: Cenſu iudex in foro legitur*[f]. Romani autem duabus de cauſis pauperes à magiſtratibus repellebant. Tum quia (vt ait Gellius) *res pecuniáque familiaris obſidis vice pignoríſque eſſe apud Rempubl. videbatur, amoríſque in patriam fides in ea firmamentúmque erat*[g]. Tum etiam quòd in anguſta paupertate pauci ſunt, qui hoc iactare poſſint, *Non ſum quidem locuples*, (inquiebat ille apud Quintilianũ) *Sum inops cenſu, ſed integer, ſine fabula*[h]. Raró pauper bonus eſt. Vulgatum Spartæ prouerbium Alcæus refert, πενιχρὸς οὐδεὶς πέλετ' ἐσθλὸς[i]. Horatius, *Magnum pauperies opprobrium, iubet Quiduis facere & pati, Virtutiſque viam deſerit arduæ*[k]. Itaque per titulum ſacerdotalem prouiſum clericis, ne poſt ordinationem egeant, tùm quia paupertas plerumque in quoduis ſcelus & omne nefas impellat: tùm quòd mendicitas in Eccleſiæ dedecus & opprobriũ cleri eſſe videatur. Annuum reditum ipſúmque patrimonium,

a Can. diaconi ſunt quos 93. diſtinct.
b Dionyſ. Halicarnaſſ. lib. 2.
c l. 2. Cod. quando & à quibus quarta pars.
d Seneca epiſt. 115.
e Ariſtot. lib. 2. polit. cap. 12.
f Seneca lib. 2. controu. 1.
g Gellius lib 16. c. 10.
h Quintil. decl. 300.
i Diog. Laertius in Thalete.
k Horat. lib. 3. ode 24.

trimonium, quod quis pro titulo habere ſe profeſſus eſt, alienari conſtitutio Regia vetat. Beneficia autem etiam pro titulo ſacerdotali eſſe poſſunt [a]. atque eadem ratione perpetuò retineri debent, vt nec cedere nec reſignare ea liceat. Paulus Iuriſconſultus ait moribus noſtris non conuenire filium temporalem habere. Ita etiam diſciplinæ Eccleſiaſticæ non conuenit titulum ſacerdotalem, qui ad alimenta presbyteri deſtinatur, temporalem habere. Nam ex Concilio Piacentino Gratianus refert ſancitum fuiſſe, vt ſine titulo facta ordinatio irrita habeatur, vtque in qua Eccleſia quis intitulatus eſt, in ea perpetuò perſeueret [b]. Canones perpetuò in ea Eccleſia perſeuerari fruſtra requirunt, niſi reſignationes, & quaſuis Eccleſiæ illius titulique ſacerdotalis ceſſiones ſimul etiam prohibuiſſe exiſtimemus.

a Can. epiſcopi 80. diſtinct.

b Can. ſanctorum 70. diſt.

PRO MEVIO. Pleraque ſunt, in quibus nos antiquæ puritatis vmbram ſectantes, pietatis veræ exempla imitatione vanâ referre volumus. Tituli ſacerdotalis laudabile fuit inſtitutum. Sed ſi quis in hac cauſa tituli ſacerdotalis fauorem proponi meritò poſſe crediderit, ille & primitiuæ Eccleſiæ regulas, & ſeculi huius abuſus neſcire ſe fateatur. Apoſtoli olim cùm per ſingulas Eccleſias presbyteros cõſtitui voluiſſent [c], vnaquęque Eccleſia ſuum habebat presbyterum & paſtorem. Itaque primo illo pietatis & integritatis ſæculo nullus presbyter creari aut ordinari ſolebat, niſi cùm Eccleſiæ vacanti præfici aliquem conueniens videbatur [d]. Diuus Hieronymus, *In naui vnus gubernator, in domo vnus dominus, in quamuis grandi exercitu vnius ſignum expectatur* [e]. Anacletus Papa ita

c Act. Apoſt. ca. 14.

d Can. eccleſias 13. quæſt. 1.

e D. Hier. lib. 2. ep. 13. ad Ruſticum.

conſtituit, *Epiſcopi* (inquit) *non in caſtellis aut modicis ciuitatibus debent conſtitui, ſed presbyteri per caſtella & modicas ciuitates atque villas debent ab Epiſcopis ordinari & poni: Singuli tamen per ſingulos titulos ſuos*[a]. Euariſtus autem, qui Anacleto ſucceſſit, primus titulos in vrbe Roma presbyteris diuiſiſſe perhibetur. Itaque primis Eccleſiæ temporibus nõ fuit presbyterorum, qualis eſt nunc, frequens turba & vaga multitudo, cum beneficiorum ſub tyrannis perſecutoribus non alij eſſent reditus & prouentus præter martyria. Sed tunc ex primæua Eccleſię inſtitutione ſi quæ Eccleſia paſtore ſuo orbata alium deſideraret, ordinabatur presbyter, qui ab Eccleſiæ vacante, cui præficiebatur, titulum ſacerdotij ſui aſſumebat: atque ita nemo ſine titulo ordinabatur. Exinde autem cum Chriſtiani Imperatores, Eccleſiâ donis locupletatâ, clericos eximio immunitatum & priuilegiorum iure ornaſſent, plerique voto frequenti clericatum affectare & appetere viſi ſunt. Itaque Conſtantinus Imperator edixit ne decurio, vel ex decurione progenitus, vel etiam quiuis alius patrimonio inſtructus in defuncti clerici locum cooptaretur: dicebátque Conſtantinus opulentos publicas neceſſitates ſubire oportere, pauperes autem Eccleſiarum ſubſtantiis locupletari. Sed tamen cũ piæ & frequentes Chriſtianæ plebis largitiones pleroſque ad Eccleſiaſtica munera & opimos beneficiorum reditus inuitarent, multíque etiam nulla vrgente neceſſitate, nulláque Eccleſia vacante presbyteros ſe ordinari appeterent, hanc effuſam licentiam canon ſextus Cõcilij Chalcedonenſis coercuit, quo abſolutè prohibetur vllum ordinari presbyterum, niſi qui alicui ſpecialiter

a Can. epiſcopi 80. diſt. 3.

liter Eccleſiæ præficeretur : & hoc eſt quod appellant ordinari cum titulo. Indignum ſanè & inciuile presbyterum ordinari, cui locum nullum aſſignes vbi munus ſuum exerceat. Videat is, quem Eccleſia presbyteratus honore dignatur, ſe neque ad honorem ſolum, neque ad reditum ordinari, ſed ad munus aliquod Eccleſiæ obeundum. Itaque titulum rectè interpretabimur functionem & locum certum in Eccleſiæ miniſterio. Quinimò olim quoties quis titulum ſacerdotij ſemel aliquando habuerat, non licebat titulum illum dimittere, nec licitè ad aliam tranſire poterat Eccleſiam. Euſebius Cæſareæ Epiſcopus, cùm habita ſolemni electione in Antiochenæ Eccleſiæ ſedem traduci eum clerus vellet, addita etiam Imperatorij iuſſus authoritate, reſtitit, nec in aliam Eccleſiam, dimiſſo contra canonem Eccleſiaſticum titulo, transferri ſe paſſus eſt [a]. Hoc enim fieri antiqua diſciplinæ Eccleſiaſticæ regula vetabat [b] : niſi fortè Reipublicæ Chriſtianæ intereſſet virum aliquem, rara & ſingulari eruditione inſignem, in maiorem ſedem transferri. Vt cùm Gregorius relicta Nazianzena Eccleſia, & Proclus, qui Cyzici fuerat ordinatus, ad Conſtantinopolitanam ſedem enecti ſunt [c]. Vel etiam ſi qui ad rigidum & auſterum monachatus votum tranſire vellent. Lupus Abbas Ferrarienſis Guenilonem Epiſcopum Senonenſem increpat, quòd ſacerdotibus relinquendi ſuos titulos licentiam denegaret, cùm illi hoc facere ſe profiterentur, vt liberius & diſtrictius inſtitutionem beati Benedicti ſequi & imitari poſſet [d]. Itaque olim nec licebat ſine titulo ordinari, nec titulum ſemel ſuſceptum dimittere paſſim permittebatur: ſed ſingu

a *Niceph. lib. 8. Eccl. hiſt. cap. 45. Euſeb. lib. 3. de vita Conſtātini. Socrates li. 1. cap. 24.*

b *Niceph. lib. 9. cap. 4. in fin & lib. 12. cap. 13. Hiſt. tripart. lib. 2. cap. 22.*

c *Niceph. lib. 12. cap. 11. & li. 14 cap. 37. & 39. hiſt. tripart. li. 12. cap. 7. & 8.*

d *Lupus epiſt. 29.*

li presbyteri ſingulas habebant Eccleſias. Idque vetuſtis Caroli magni legibus ſtatutum eſt [a]. Exinde tamen cùm plerique aut magno pietatis ardore, aut affectata ſimulatione, ad ſacrum presbyteratus ordinẽ promoueri deſiderarẽt, ſecuta eſt promiſcua presbyterorum turba, & infinita multitudo. Illud tamen abſque vllo cleri opprobrio, quandiu pietas & morum integritas eos in officio continuit, ſimúlque etiam Chriſtianæ plebis religio clericis alimenta largitione pia ſubminiſtrauit. Verùm refrigeſcente Chriſtiana charitate inopia clericos & presbyteros ad vilem quæſtum & ſeruilia opera adegit. Idque magno Eccleſiaſtici ordinis dedecore, vt videbatur: licet Diuus Paulus dixerit, laboramus operantes manibus noſtris. Erat enim Diuus Paulus σκηνοποιὸς [b]. Itaque canone quinto Lateranenſis Concilij ſub Alexandro tertio habiti, vetitum eſt, ne Epiſcopus vllum ſine certo titulo de quo neceſſaria vitæ perciperet, in diaconum aut presbyterum ordinaret: Aut ſi ordinaſſet, cogeretur conuenientia ſtipendia militiæ clericalis aſſignare. Indecens videbatur clerico ſeruile opus aut manuale opificium exercere, vt & apud pleraſque gentes (Herodoto teſte) indecorum & indignum fuit mechanicis opificiis mancipari [c]. Itaque titulus olim officij munerîſque intuitu requiſitus ad annuum prouentum & reditum referri cœpit. Deſideratus eſt paſtor non vt oues paſcat, ſed qui gregem tondeat, & otioſus amplo beneficij opimi reditu ſaginetur. Inde & alius ſecutus eſt abuſus, vt titulus ſacerdotalis non tantùm de certo beneficij titulo intelligeretur, ſed & ad patrimonium referretur: quaſi ſacerdotij ſacro-

a *Cap. Caroli magni lib. 1. ca. 92*

b *Act. Apoſt. cap. 18.*

c *Herodot. in Euterp.*

ſacroſanctus character titulum non requireret, ſi modò is, qui ordinabatur, haberet ſufficientes temporalis patrimonij reditus [a]. Hunc abuſum videtur error Gratiani induxiſſe. Nam cùm Chalcedonenſis Concilij canon hæc verba haberet, ἐν ἐκκλησίᾳ πόλεως ἢ κώμης, *in Eccleſia vrbis aut pagi*, Gratianus vertit, *in Eccleſia vrbis aut poſſeſſionis* [b]. Itaque crediderunt titulum ſacerdotalem non tantùm de Eccleſia & beneficio Eccleſiaſtico, ſed & de poſſeſſione temporali vel patrimonio intelligi debere. Hinc fit vt noſtro iure titulus, qui in presbyteri ordinatione requiritur, abuſiuè etiam ad patrimonium temporale referatur. Abuſiuè etiam in titulo ſolum reditum & annuum ad alimenta prouentum ſpectamus. Inde eſt quod frequens prouiſionum ex cauſa reſignationis ſtilus hæc verba continere ſolet, *aliùnde ex fructibus Eccleſiaſticis commodè viuere habens*. Itaque abiit priſtina illa diſciplinæ Eccleſiaſticæ integritas, neque vlla amplius ſuperſunt veſtigia canonis illius Eccleſiaſtici, qui trãslationes vetabat, ipſóſque clericos titulũ Eccleſiámque ſuã maioris & amplioris beneficij ſpe dimittere prohibebat. At nũc hoc vnũ ſpectatur, ne presbyter egeat & abũdè poſſit in otio viuere: Et id quidẽ corruptos huius ſeculi mores arguit. Sic cũ olim cẽſus equites & magiſtratus faceret, Plinius expoſtulat ſanctius & vtilius fuiſſe inquirere, non quale habeat patrimonium magiſtratus, ſed cuius exiſtimationis ſit. Non diſſimiliter etiam in clerico & ſacerdote probitatem morum & integritatem inſpici non facultates aut patrimonii reditus inquiri conueniẽs videtur. D. Hieronymus, *Proiice ſarcinã ſeculi* (inquit) *Ne quæras diuitias: Nudus & leuis in cælũ*

a Cap. 4. Epiſc. ext. de prabendis.

b Can. neminem 70. diſtinct.

euola ne alas virtutum tuarum auri deprimant pondera[a]. Eleganter Diuus Ambroſius, *Qui ſine auro miſit Apoſtolos, ſine auro Eccleſias congregauit*[b]. Antiqua Eccleſiæ regula fuit, ne clerici diuitiis & reditibus propriis abundarent. Hoc enim eſt paupertate voluntaria emere ſpem futurorum præmiorum, vt ait Saluianus. *Bona mentis ſoror eſt paupertas*, inquiebat ille. Rectè autem Ariſtoteles inter problemata hęc duo quærit, διὰ τί ἡ πενία παρὰ τοῖς χρηστοῖς τῶν ἀνθρώπων μᾶλλον ἢ παρὰ τοῖς φαύλοις ἐστίν. Item & illud, διὰ τί ὁ πλοῦτος παρὰ τοῖς φαύλοις μᾶλλον ἢ τοῖς ἐπιεικέσιν ἐστίν[c]. Quis pius clerico probroſum exiſtimauerit ſi cum Diuo Hieronymo gloriabundus hęc verba iactet, *Nudam crucē nudus ſequor*? Diuus Ambroſius, *Qui fidei militiā ſequitur* (inquit) *agelli ſui fructibus, ſi habet, debet eſſe contentus: ſi non habet, ſtipendiorum ſuorum fructu*[d]. Atque etiam Diuus Hieronymus monet ſtipendiis & ſumptu Eccleſiæ clericos ali debere, hos tantùm quibus deeſt patrimonium, & quibus aliunde non ſuppetit vnde ſe queant ſuſtentare[e]. Patrimonium autem illud quod quis ordinationis ſuæ tempore & tituli ſacerdotalis nomine habere profeſſus eſt, an alienari poſſit, nécne, dubium eſt, nec ſatis iure noſtro definitum Nam licet conſtitutio Regia hoc expreſſè prohibere videatur, tamen plerique viri docti, & noſtri iuris conſultiſſimi cenſent liberè patrimonium illud alienari poſſe[f]. Verùm in hac lite de controuerſa beneficij Eccleſiaſtici reſignatione agitur. Conſtitutio Regia de beneficiis nec diſponit, nec ſi velit poteſt diſponere, cùm Princeps Eccleſiaſticæ politiæ non præſit, neque vllum in beneficia Eccleſiaſtica ius habeat. Itaque deciſio quæſtionis huius

a *D. Hier. ad Exuperantiū lib. 1. epiſt. 29.*
b *D. Ambroſ. lib. 2. offic.*
c *Ariſt. ſect. 29. problem. 4. & 8.*
d *D. Ambroſ. lib. 1. off. cap. 36.*
e *D. Hier. ad Damaſum.*
f *M. le Maiſtre au traicté des crices, cap. 23. Gloſſa & canoniſta in cap. tuis de præbendis.*

cx

ex ſacris canonum aut Pontificum conſtitutionibus petenda eſt. Obiicitur Gratiani authoritas, qui ex concilio Placentino ſtatuit, vt in qua Eccleſia quis intitulatus eſt, in ea perpetuò perſeueret. Hæc autem conſtitutio nihil in fauorem tituli ſacerdotalis ſpeciale ſtatuit aut continet. Sed antiquam Eccleſiaſtici canonis regulam & ſeueritatem refert, cùm olim translationes & tranſitiones de vna Eccleſia in aliam prohiberentur. Prima inſtituti illius origo ab ipſo perſecutionum tempore petenda eſt, cùm in Eccleſia ſtatutum eſſet, vt is qui preſbyter ordinatus aliquam Eccleſiam ſuſceperat, Eccleſiam perſecutionis & martyrij metu non deſereret, ſed intrepidus & interritus in ea perpetuò remanere & perſeuerare teneretur [a]. Exinde autem ſub Principibus Chriſtianis ceſſante martyrij & perſecutionis metu, ambitionis & auaritiæ occaſio effecit, ne cui liceret amplioris ſedis deſiderio, aut maioris prouentus expectatione, relicto priori titulo ad aliam Eccleſiam ſe conferre, ἄντικρυς τοῦ κανόνος, ἐπισκόπους ὁμοῦ καὶ πρεσβυτέρους ἀπαγορεύοντος ἐξ ἑτέρας εἰς ἑτέραν μὴ μεταβαίνειν πόλιν, inquit Theodoretus [b]. Huc referre licet quod inter Caroli magni conſtitutiones his verbis ſtatuitur, *Vt presbyteri, qui in titulis conſecrantur, ſecundùm canones antequã ordinentur promiſſionem ſtabilitatis loci illius faciãt* [c]. Sed quis neſcit corrupto hoc ſeculo veteres illas Eccleſiæ regulas in deſuetudinem abiiſſe, & beneficiorum non minùs licitas eſſe, quàm temporalis patrimonij alienationes, permutationes, & reſignationes? Itaque nulla ratio eſt quę beneficij in titulũ conceſſi reſignationem magis prohibeat & impediat, quàm aliorum quorumuis beneficiorum, cùm

a *Niceph. lib. 12. cap. 13.*

b *Theodoret. li. 1. ca. 19. & paſſim apud authores Eccleſiaſtica hiſtoria.*

c *Capitul. Caroli magni lib. 5. cap. 108.*

id nullius canonis aut decretali epiſtolæ authoritate contineatur. Quinimò Innocentius Pontifex cuiuſdam meminit, qui beneficium ſuum alteri in titulum & ordinationem commodauerat ad tempus, ſub fiducia & reſtitutionis repromiſſione[a]. At ſi beneficij in titulum conceſſi interdicta fuiſſet reſignatio, vana proponeretur ab Innocentio retrotraditionis ſpes & reſtitutionis repromiſſio. Neque verò eſt quod diſtinguamus an qui titulũ reſignat, aliunde reditus ad alimenta habeat. Ipſe enim ſibi proſpicere debet, nec reſignatarius anxia nimis & curioſa ſolicitudine alienas facultates recenſere & examinare tenetur. Verùm quemadmodum ſi de eo agatur, qui rerum ad ciuitates pertinentium adminiſtrator eſt, ſatis eſſe ait Iuriſconſultus, ſi eo tempore, quo creatus fuit, idoneus eſſet: nec attenditur an poſtea facultatibus lapſus bona alienauerit[b]. Sic etiam, licet ordinationis tempore ex antiquæ diſciplinæ vmbra titulus aliquis aut Eccleſiæ aut patrimonij requiratur, non tamen id perpetuò poſſideri neceſſarium eſt. Satis diues eſt clericus, quem perpetua vitæ morúmque probitas etiam nullis facultatibus ſpectabilem facit.

SENATVS, Prouiſorio iudicio ei beneficium adiudicauit, cui ex reſignatione Titij, eiúſque occaſione, ius quæſitum fuerat: ſicque reſignatio beneficij à Titio facta, quaſi legitima & ritè facta, arreſto iſto confirmata fuit[c].

a *Cap. per tuas 37. ex. de ſimonia.*

b *L. 2. §. ſi eo tempore, ff. de admi. rerum quæ ad ciuit. pertin. l. ſi eũdum §. final. ff. qui ſatiſd. coguntur.*

c Arreſt par lequel les parties ſont appointees au Conſeil: & cependant la recreance adiugee à M. Iẽã Colas. L'arreſt eſt du Ieudy 16. d'Auril, 1592. moy plaidant pour ledit M. Ican Colas appellant, & Boutellier pour M. Iean Souchard & Pierre Fai-feu Inthimez.

An

An præbenda præceptorialis fauor graduatorum nominationi præualeat.

CAPVT III.

LEGE in Aurelianẽſibus comitiis lata conſtitutum eſt, vt in vnaquaque Eccleſia Cathedrali, reditus vnius præbendæ quæ prima vacaret, aſſignaretur pręceptori, qui ſcholis authoritate publica præficeretur. Ea autem præbenda pręceptorialis appellari ſolet. Contigit vt menſe Iulio, qui graduariis deſtinatus eſt, præbenda per obitum Titij canonici vacaret. Epiſcopus Bellouacenſis pręhendam illam eiúſque reditum præceptori aſſignat. Meuius graduatus præbendam ſibi in vim gradus deberi contendit.

PRO PRÆCEPTORE ET INCOLIS CIVITATIS. Neceſſariæ quidem ſunt in Republica leges illæ, quæ pœnis ſcelera ciuium coercent, ſed omnium optimę & præclariſſimę ſanctiones haberi debent, quæ crimina laudabili iuuentutis inſtitutione præueniunt. Etenim ſi leges ciuitatis præceptores pueris & adoleſcentibus ad virtutem & mores formandos ſtudioſè procurant, fit vt adulti ciues nil pœna dignum committant. Hanc Perſicarum legum præſtantiam laudat Xenophon, quòd apud cæteras nationes leges commiſſa crimina vindicent & puniant, Οἱ δὲ Περσικοὶ νόμοι προλαβόντες ἐπιμέλονται ὅπως τὴν ἀρχὴν μὴ τοιοῦτοι ἔσονται οἱ πολῖται οἷοι πονηροῦ τινὸς ἔργου ἢ αἰσχροῦ ἐφίεσθαι [a]. Pręceptores autẽ ipſi, qui ſolicito ſtudio educationem & mores adoleſcentię cu- [a] Xenophō lib.1.Cyropæd.

rant, quíque iuuentutem ciuitatis bonis artibus erudiunt, nunquam vel ſatis commendari vel merita largitione & dignis præmiis foueri poſſunt. *Nec enim is ſolus Reip. prodeſt* (inquit Seneca[a]) *qui candidatos extrahit: & tuetur reos, & de pace belloq; cenſet: ſed qui iuuentutē exhortatur, qui in tanta bonorum præceptorũ inopia virtute inſtruit animos* πηγὴ γὰρ καὶ ῥίζα καλοκαγαθίας, τὸ νομίμου τυχεῖν παιδείας[b]. *Scilicet* (ait Quintilianus) *vt ea quidem quæ manu fiunt, cõfiteãtur egere doctoribus, virtutē verò (qua nihil hominiquo ad deos immortales accedere propius datũ eſt) obuiam & illaboratã, tantùm quia nati ſumus, habeamus*[c]. Regia conſtitutio duo ſanciri voluit. Primùm vt præceptor authoritate publica & accurata inquiſitione ſcholis præficeretur: Alterum vt ei ſtipendia de reditu Eccleſiæ & de præbēdę vnius fructibus ac prouentu aſſignarentur. Prius illud legē Sophoclis refert, qua cauerat, vt ne quis philoſophorũ præeſſet ſcholæ niſi id Senatus ac plebs decreuiſſet[d]. *Magni intereſt* (inquit Cicero) *quos quiſque audiat quotidie, domi, quibuſcũ loquatur à puero, quemadmodũ patres pædagogi, matres etiã loquantur.* Nã, vt ait Seneca, vtilis educatio mores facit. Liuius, *Mos erat Faliſcis* (inquit) *eodē magiſtro liberorũ & comite vti, ſimúlque plures pueri, quod hodie quoque in Græcia manet, vnius curæ demandabantur. Principũ liberos, ſicut fere, qui ſcientia videbatur præcellere erudiebat*[e]. Mecænas apud Dionē, dum Auguſtũ de pręceptis fœliciter adminiſtrandi imperij monet, diſciplinam & primæ ciuiũ ętatis inſtitutionē in primis cõmendat, ἵνα ἕως τε ἔτι παῖδές εἰσιν, εἰς τὰ διδασκαλεῖα συμφοιτῶσι, docétque optimo atque egregio principi timendum nõ eſſe, ne quis ſub recta diſciplina τραφεὶς καὶ παιδευθεὶς

a Seneca lib. de trãquillit. animi cap. 3.

b Plutarc. περὶ παίδων ἀγωγῆς.

c Quintil. lib. 12. cap. 2.

d Diogen. Laertius in vita Theophraſt.

e Liuius lib. 5.

θεὶς νεώτερόν τι τολμήσῃ. Πᾶν γὰρ τοὐναντίον τοὺς τε ἀμαθεῖς
καὶ τοὺς ἀσελγεῖς ὑποτοπεῖν δεῖ.[a] . Ariſtoteles etiam pluri- a Dio lib.
bus oſtendit antequam artes & ſcientię in precio 52.
eſſent, ſolos militares viros ciuitatibus pręfuiſſe,
qui cùm omnia per vim gererent & facilè res no-
uas molirentur, ἐγίγνοντο τυραννίδες πρότερον μᾶλλον
ἢ νῦν[b]. Sertorius cùm vellet barbaram Hiſpanorum
feritatem manſuefacere, eorum animos conciliare, b Ariſtote-
ſibique aliquo ſecuritatis pignore proſpicere, pue- les lib. 5. po-
ros & adoleſcentes ex familiis nobilioribus in O- lit. cap. 5.
ſcam vrbem deduci curauit, atque iis Doctores
pręfecit literarum Gręcarum & Latinarum peri-
tiſſimos, quibus è publico ſalaria pendi iuſſit[c]. c Plutarc.
Lampridius Adrianum Cęſarem magno laudum in Sertorio.
pręconio commendat, quòd & Academias inſti-
tuiſſet, & eorum ſtudioſus eſſet, qui liberales artes
profitebantur[b]. Apud Perſas in eo loco, qui ἐλευ- d Lampri-
θέρα ἀγορὰ dicebatur, pueri & adoleſcentes ſimul dius in Ha
erudiebantur, quibus pręerant ἐκ τῶν γεραιτέρων οἳ driano.
ἂν δοκῶσι τοὺς παῖδας βελτίστους ἀποδεικνύναι[e]. Bardas ſub e Xenophō
Imperatore Michaele Theophili filio ſcholas cu- lib. 1. cyri-
iuſque ſciētiæ cōſtituit, & doctores deſignauit, ſin- pad.
guliſque ſtipendia de publico decreuit, omnibúſ-
que Leonem Philoſophum præfecit[f]. Alexius f Zonaras
Comnenus Imperator ſcholam inſtituit, in qua pu- tom. 3. pag.
pilli pauperúmque liberi docerentur, victúmque 129.
& alimenta tam docentibus quàm diſcentibus aſ-
ſignauit[g]. At ſi hæc pręceptorum & profeſſorum g Zonaras
commendatio vllibi locum habet: certè in iſto tom. pag.
Francię regno cauſa eorum potior & pręcipua 239.
haberi debet, cùm ſtudia Galliarum ſemper floren
tiſſima fuiſſe Diuus Hieronymus aſſerat & teſte- h D. Hier.
tur[h]. Iulius Agricola referēte Tacito ſedem ac ma ad Ruſticū li. 2. epiſt. 13

giſtram ſtudiorum Maſſiliam paruulus habuit, *Locum*(inquit)*Græca comitate & prouinciali parcimonia miſtum ac bene compoſitum*[a]. Auſonius profeſſores Academiæ Burdigalenſis recenſet, ſingulóſque magnis laudibus ornat[b]. Eumenius Rhetor in oratione pro ſcholis inſtaurandis coram viro perfectiſſimo præſide Galliæ habita, *Merentur & Galli noſtri*(inquit)*vt eorum liberis, quorum vita in Auguſtodunenſiũ oppido ingenuis artibus eruditur, & ipſi adoleſcentes vt eorum indoli conſulere cupiamus*. Tacitus de Auguſtodunenſium vrbe, quæ caput gentis erat, nobiliſſimam Galliarum ſobolem liberalibus ſtudiis ibi operatam meminit[c]. Sic etiam Gregorius Turonẽſis refert Guntrano Aurelianenſem vrbem redeunti ciues obuiam proceſſiſſe, vt hinc lingua Syrorum (inquit) hinc Latinorum, hinc etiam ipſorum Iudæorum in diuerſis laudibus variè concreparet[d]. Qui locus ſatis teſtatur etiam tum Aurelianenſes Gallos ſtudioſos fuiſſe tam Latinæ, quàm Hebraicæ, & Chaldaicę linguæ. Quemadmodum autem præceptorum & profeſſorum labos ingens eſt, induſtria autem Reipublicæ vtilis & fructuoſa, ſic etiam præmia non vulgaria eis rependi & deferri ſemper conueniens viſum eſt[d]. Iulius Cæſar omnes medicinam Romæ profeſſos & liberalium artium Doctores, quò libentius & ipſi vrbem incolerent, & cęteri appeterent, ciuitate donauit[f]. Magnum autẽ fuit ciuitate donari, *Eis ciuitas data eſt*(inquit Tacitus)*cùm id rarum ſit, nec niſi virtutis precium*, Suetonius Verrium Flaccum Grammaticum temporibus Auguſti ſeſtertia centũ ſingulis annis ſalarij nomine accepiſſe refert[g]. *Veſpaſianus* (ait idem Suetonius) *ingenia & artes vel maximè*

a Tacitus in vita Iulij Agricolæ.
b Auſonius comment. profeſſ. Burdigal.
c Tacitus lib. 3. annal.
d Gregor. Turonenſis lib. 8. cap. 1.
e L. vnica C. de ſtudiis liberalibus vrbis Romæ, & L. medicos. C. de profeſſ. & medicis.
f Sueton. in Iulio Cæſ. cap. 42.
g Sueton. de claris grammat.

maximè fouit. Primúſque è fiſco Latinis Græcíſque rhetoribus annua centena conſtituit[a]. Sic & Antoninum Pium Capitolinus ſcribit bonarum artium doctoribus per omnes prouincias iuſſiſſe honores & annua ſalaria deferri[b]. Hanc eandem Athalarici Gothorum Regis in profeſſores liberalitatem & munificentiam Caſſiodorus teſtatur[c]. Itaque non mirum, ſi Rex Franciæ Chriſtianiſſimus conſtitutione in celebri comitiorum Aurelianenſium conuentu lata iuſſit præceptores authoritate publica ſcholis præfici, & ſingulos in vnaquaque vrbe è ſacro præbendæ vnius reditu alimenta & ſalaria conſequi. Eccleſiaſticos reditus rectè in profeſſorũ cauſam impendi placuit, cùm profeſſorum honos, præmium, eorúmque labori remuneratio ſacra etiam diuinæ ſcripturæ authoritate commendetur. *Qui docti fuerint* (inquit Daniel Propheta) *fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti, & qui ad iuſtitiam erudiũt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates*[d]. Vetus Eccleſiæ inſtitutum fuit, ſcholas, verum pietatis ſeminarium, multa cura multóque ſtudio tueri & ornare: Atque hoc olim Prælatorum Eccleſię & antiſtitum munus & officium fuit[e]. Ætherius Lyxoenſis Epiſcopus pueros ciuitatis ſuæ collegit & inſtituendos commiſit cuidam clerico, qui ſe doctorem & literarum profeſſorem dicebat, cui vineas & reditum largitus eſt, inquit Gregorius Turonenſis[f]. Carolus magnus Epiſcopos monet, vt ſcholas ad miniſtros Eccleſię edocẽdos & inſtruendos incongruis locis inſtitui & ordinari procurent[g]. Demetrius Alexandrinus Epiſcopus Origenem etiam adhuc adoleſcentem Alexandrinę ſcholæ præfecit: Ille autem primùm Grammaticas

a Suetonius in Veſpaſ. cap. 18.

b Capitolinus in Antonino.

c Caſſiodorus libr. 9. variarum.

d Daniel cap. 12.

e Can. cum multa 86. diſt.

f Greg. Turon. lib. 6. cap. 36.

g Capitul. Caroli magni lib. 2. cap. 5.

diſciplinas & philoſophiam docebat: ſed exinde cùm Eccleſiæ illius doctores perſecutionis tempore abeſſent ſéque occultarent, ſacras litteras profeſſus eſt[a]. Eccleſiæ prælati liberales artes cæteráſque ethnicas diſciplinas multùm ad Theologiæ ſtudia conferre exiſtimauerunt[b]. Hinc ANATOLIUM ſcholæ Ariſtotelicæ à ciuibus ALEXANDRINIS præfectum refert Euſebius[c]. AC paſſim apud authores Eccleſiaſticæ hiſtoriæ comperias mentionem fieri ſcholarum, in quibus promiſcua laude Ethnicæ & Philoſophicæ ſcientiæ minùs, quàm Eccleſiaſticæ & Theologicæ docebantur. Hoc enim Gratianus multa Doctorum Eccleſiæ authoritate, exẽplis, & ſententiis probat[d]. Quin & Saluianus refert in Carthaginenſi vrbe ſcholas artium liberalium & philoſophorum officinas tum linguarum, tum morum eſſe gymnaſia[e]. AT contra Iulianus APOſtata vetuerat, ne Chriſtiani liberales artes aut diſcerent aut docerent[f]. Videbat enim literarum & antiquitatis cognitionem plurimùm conferre cùm ad interpretationem ſacrarũm ſcripturarum, quàm ad refellendos impiorum & hæreticorum errores[g]. Itaque cùm Chriſtianæ pietatis diſciplinam externa artium liberalium ſcientia iuuaret, factum eſt vt etiam abbates in monaſteriis præceptores ad docendos & erudiendos tam in profanis, quàm in ſacris literis monachos requirerent[h]. Idque Diuus Chryſoſtomus multis rationibus cõprobat[i]. Vnde etiam monaſteria ab exercitio virtutis & literarum dicebantur ἀσκητήρια. Et in Concilio Viennenſi ſub Clemente 5. ſancitum fuit vt in ſingulis monaſteriis eſſet eruditus magiſter & Doctor, qui monachos erudiret, & bonis artibus imbueret[k]. Itaque ſi

a Euſebius lib. 6 cap. 3. & c. 18.

b Niceph. lib. 5. Eccle. hiſt. c. 18. & cap. 37. Sozomen. lib. 2. ca. 17.

c Euſebius lib. 7. c. 32.

d Tota diſtinct. 37.

e Saluian. lib. 7. de prouid. Dei.

f Sozomen. lib. 6. c. 17. Niceph. lib. 10. c. 25. & hiſt. tripar. lib. 6. c 17.

g Niceph. lib. 10. c. 21. & cap. 26.

h Euagrius lib. 4. c. 38. & Beda lib. 3. cap. 3. eccleſ. hiſt.

i D. Chryſ. in tract. ad uerſus vituperatores. vitæ monaſticæ.

k Clement. 1. §. penult. de ſtatu monach. & c. 2. extra de magiſtru.

que ſi fauorabilis eſt iuuentutis inſtitutio, ſi Eccleſia Epiſcopis & prælatis hoc munus demandauit, ſi præceptorum ſtipendia rectè & meritò ex ſacris Eccleſiæ reditibus ſumi debent: cur denegabitur præceptori vacans hæc præbenda, quum Epiſcopus pio erga iuuentutem affectu conceſſit & contulit: Graduatis debentur præbendæ, ſed non aliæ, quàm quæ vacant iis menſibus qui graduatis affecti ſunt. Quæ verò à lege præceptori deſtinata eſt dici non debet vacaſſe, ſed illi tribuenda eſt cui conſtitutio Regia eam aſſignauit, ne legis deſtinationem vanam & ſine effectu arguamus. Quinetiam ſi inquirere lubet, cur graduatis pars tertia vacantium beneficiorum deſtinata eſt, nòn alius proponi poteſt, quàm ſtudiorum fauor. Neque enim vacantes illæ præbendæ aut huic aut illi ſpecialiter deſtinantur, ſed ſtudioſis iiſque omnibus, qui poſt laudabilem in ſtudiis progreſſum gradu aliquo inſigniuntur. Quis autem dignior gradus in ſtudiorum cauſa proponi poteſt, quàm præceptoris, qui cæteris ad doctrinam ducem ſe & moderatorem præſtat? Quin etſi eum non potiore, ſed æquo iure cum aliis cenſeri debere dicamus, conueniens certè eſt, vt Epiſcopo licere velimus pia & laudabili gratificatione vti, atque vacantem præbendam aut graduato, aut præceptori, cui voluerit, conferre.

PRO MEVIO GRADVATO. Qui prior eſt in curſu (inquit eleganter Cyprianus) *prior eſt & ad præmium* [a]. Magna quidem referri poteſt iuuenilis inſtitutionis commendatio: Magnus eſt eorum fauor qui ſcholis præficiuntur, & qui adoleſcentes liberalibus artibus erudiunt. Sed non eſt æquum iſta ſtudiorum contemplatione graduatos,

a *D. Cypr. li. 3. epiſt. 7.*

quorum non alia eſt quàm doctrinę & eruditionis profeſſio, reiici & repelli. Pietatis & Theologię ſtudium, puerilis inſtitutionis curę meritò ſolet pręferri. Sic enim poſt incendium illud ingens & vniuerſam Eccleſię Conſtantinopolitanę conflagrationem, Iuſtinianus Imperator cùm aliam Eccleſiam ędémque ſacram non minùs ſplendidam & magnificam extruere decreuiſſet, vt pecunię ad ſumptus abundè ſuppeterent, ſtipendia magiſtris liberalium artium olim aſſignata reuocare non dubitauit [a]. Si conueniens viſum eſt ſtipendia liberalium artium & ſalaria prǫceptorum cedere in cauſam reparationis Eccleſiarum, an vlla potior proponi poteſt Eccleſię ruinam minantis refectio & inſtauratio, quàm ſi Theologi viri docti, laurea & gradu inſigniti, pręmiis dudum aſſignatis ornentur? *Multi*, (inquit Diuus Hieronymus) *ædificant parietes & colũnas Eccleſiæ ſubſtruunt: marmora nitent: auro ſplendent laquearia, gemmis altare diſtinguitur: Et miniſtrorũ Chriſti nulla electio eſt* [b]. Meuius Theologię ſedulam operam dedit, & in vim gradus nominatus fuit. At ex cõcordato inter ſummum Pontificem & Regem Chriſtianiſſimum inito, beneficia certis anni menſibus concedi graduatis in fauorem ſtudiorũ oportet. An non maior eſſe debet eius commendatio, qui diuturno tempore Theologię, aut iuri, ſeu canonico, ſeu ciuili operam dedit & gradu aliquo ex meritis inſignitus eſt, quàm eius qui puerorum inſtitutionem accepto precio profitetur? *Maiora certamina maiora ſequuntur præmia* (inquit Tertullianus[c]). Iuuenum inſtitutio eò tendit, vt ad aliquem doctrinę & eruditionis gradum perueniant. Æquúmne aut conue-

a Zonaras tom. 3. pag. 72.

b D. Hier. epiſt. ad Nepotianũ li. 2. epiſt. 12.

c Tertull. ad Scapulã.

conueniens fuerit ſpem futuri in ſtudiis progreſſus ei nocere aut præiudicium afferre, qui iam gradum aliquem conſecuti ſunt, & qui in remunerationem antecacti laboris & præteritarum vigiliarum, beneficio aut priuilegio aliquo frui & gaudere debent? Addere liceat antiquiorem eſſe graduatorum cauſam: Noua enim recénſque eſt conſtitutio Regia, quæ præceptoriales illas præbendas introduxit. Cur nouus fauor iuri antiquo nec minùs fauorabili derogabit? Cedit minùs dignum digniori[a]. Cùm duo priuilegiati concurrunt, qui prior eſt tempore præfertur[b]. Si minor annis cum maiore filiofamilias contraxit, in reſtitutione maior ętatis habebitur ratio, quàm Senatuſconſulti[c]. Inter eos qui Reipubl. cauſa abſunt, potior videtur eius ratio qui lęſus arguitur[d]. Antiquius priuilegium primúſque fauor eorum eſt, qui in vim gradus nominati prębendas vacantes ſibi concedi & indulgeri ſuo quodammodo iure poſtulant: Vterque fauorem ſtudiorum meritò prętendit: ſed ęquius eſt vt iis faueamus, qui iam decurſo ętatis ſuę maiore ſpatio ſtuduerunt, quàm illis qui aut iuuenes ſtudent aut iuuenili inſtitutioni operam dant. *Præmia ſenioribus, iuuenibus exempla proponuntur*, inquit Plinius[e]. Nam cùm inſtitutio fiat, vt quis tandem ſcientię laurea & gradu inſigniatur: ſi qui ſint, qui liberalibus artibus aut iuri aut Theologię tanto ſtudio incubuere, vel ad aliquem gradum peruenerint, an non fauorabiliores ſunt illis, qui in primo aut medio curſu ad metam properant? Rectè apud Tacitum Antonius cecidiſſe in irritum labores dicebat, ſi pręmia periculorum ſoli aſſequantur, qui periculis non affuerint[f].

a *Can. de ieiunio. 76. diſtinct. l. quæ religioſis. ff. de rei vendicat.*
b *l. dotis. C. de iure dotium.*
c *l. verum. §. fin. ff. de minoribus.*
d *l. fin. ff. ex quibus cauſis maiores.*
e *Plin. in panegyrico.*
f *Tacitus li. 3. histor.*

Militum magna quidem ſunt priuilegia, ſed non omnium eadem. Alia tyronum, alia veteranorum ſunt. Veterani à nauium fabrica excuſantur, inuiti militare non coguntur, exactores tributorum eligi aut conſtitui nequeunt, immunitates habent tam operum publicorum quàm vectigalium [a]. Quis verò tyronibus hæc eadem tribui oportere exiſtimet? Iniquus ſit quiſquis eadem fauoris prærogatiua graduatos cæteris, qui aut docere aut diſcere incipiunt, comparare aut cõponere velit, vel qui vtroſque æquo iure cẽſeri debere aſſerat. Quòd ſi omiſſa æquitatis ratione mero iure quæſtio dirimenda eſt, conſtat expreſſa canonici iuris conſtitutione controuerſiam iſtam decidi. Nam in hac eadem aut certè non diſſimili quæſtione, ſi aſſignari oporteat à capitulo prouentum vnius præbendæ, vni magiſtro, ac fortè duobus Eccleſia Metropolis grauetur: Innocentius tertius Theologum Grammatico præferendum aſſerit [b]. Poſtremò in hac cauſſa omittendum non eſt, præbendæ, de qua agitur, collationem in fauorem præceptoris ab Epiſcopo factam, admixtam habere fraudis, verſutiæ, & calliditatis prudentiam. Ideò enim Epiſcopus inſtitutionis puerilis & litterarum fauorem proponit, vt auaritiæ & propriæ vtilitati probitatis prætextum & virtutis imaginem prætendat. Hoc enim tentat Epiſcopus, alienis copiis & alieno diſpendio conſtitutioni Regiæ ſatisfacere. Conſtitutio Regia hoc requirit, vt Epiſcopus conferre teneatur præbendam, quæ exinde præceptorialis dicatur, & pręceptoribus perpetuò aſſignetur. Epiſcopus Bellouacenſis conferre quidem vult præbendam, ſed alienam, ſi ità dicere licet, & quæ ad eum

a *Toto tit. de veteranis lib. 12. Cod. & tit. de priuil. veteranorũ ff. & l. fin. de priuil. decurionum.*

b *Cap. quia nonnulli circa finẽ ex. de magiſtris & gloſſa ad ver. effectum in pragm. tit. de collat.*

eum nihil pertinet. Neque enim epiſcopus de præbendis, quæ tempore graduatis deſtinato vacant diſponere poteſt aut gratificatione vti, ſed illę graduatis deſtinantur & affectæ ſunt, eiſque ex neceſſitate conferri debent. Epiſcopus itaque ſubtili cõmento, dum hanc præbendam præceptori offert, nihil de ſuo concedit, nec de ſuis collationibus quidquam indulget, ſed potiùs graduatis præbendam, quæ eis certiſſimo iure quæſita eſt, extorquere & præripere conatur. Conſtitutio Epiſcopum adſtringit & obligat, vt de ſuis vnam conferat. Nam etſi conſtitutionis verba primæ præbendæ vacantis mentionem facerent: hoc tamen non aliter intelligi æquum videretur, quàm vt ea conferatur & concedatur, de qua liberè Epiſcopus poſſet diſponere. Neque enim iuris canonici diſpoſitio permittit eiuſmodi ſtatuti verba ad eam præbendã referri, quæ maiori ordini, ſeu dignitati, vel antiquiori priuilegio deſtinata eſt[a]. Quod autem præceptor iſte ex magno doctrinæ & eruditionis merito ſeſe graduatis æquandum & comparandum aſſerit, hoc ſanè nullius eſt momenti, nec attendi debet. Nam quicunque ad Baccalaureatus, licentiæ, aut doctoratus gradum promotus non fuit, is licèt ſit doctiſſimus, non tamen graduatus cenſeri poteſt, ac præcipuè ad hoc vt nominationis in vim gradus facienda priuilegium habeat. Nam & ipſi graduati, ſi ſe ex more non inſcripſerint & nominauerint, non poſſunt beneficium vacans in vim gradus obtinere. Beneficia enim graduatis debentur ex ordine & antiquitate nominationis.

[a] Cap. cum in Eccleſia de præbendis in 6.

SENATVS præbendam Meuio graduato adiudicauit, ſed & eodem arreſto pręcepit Senatus,

vt Epiſcopus primam vacantem præceptoriali præbendæ aſſignaret, atque interea ipſe ex ſuo reditu ſalaria præceptori pendi & exolui procuraret[a].

De fructibus Eccleſiaſtici beneficij, quomodo inter hæredes defuncti & ſucceſſorem in beneficio diuidantur.

CAPVT III.

PRAELATI, Abbates, cęteríque alij quotquot ſacerdotia vel benefica Eccleſiaſtica tenent ac poſſident, fructus ex beneficiis ſuis omnes, quandiu viuunt, liberè percipere & de iis diſponere poſſunt. Nam licet olim ex ſacris canonibus redituum Eccleſiaſticorum perceptio & diſpenſatio laudabilem illam diuiſionem & diſtributionem admitteret, vt vna Epiſcopo, altera clericis, tertia fabricis & Eccleſiarũ reparationi, quarta redituum pars pauperibus tribueretur[b]: Nũc tamen beneficiorum reditus & fructuum compēdia à prælatis, iiſque qui beneficia poſſident, ita liberè percipiuntur, vt ſine vlla contentione & abſque vlla alia diſtributionis neceſſitate, omnes prouentus ſibi pleno iure acquirant. Itaque cùm prælatus decedit aut reſignat, multę oriri ſolent quæſtiones & controuerſię inter defuncti hæredes & eum qui beneficio ſucceſſit. Certè primis illis naſcentis Eccleſiæ temporibus, quandiu antiqua Chriſtianę diſciplinæ ſeueritas locum habuit, tantùm abeſt vt clericorum heredes & propinqui in fructibus Ec-

a Par Arreſt la prebende cõtentieuſe eſt adiugee à M. Pierre le Brun gradué nommé & ordonné qu'en attendant qu'vne autre prebẽde vacque l'Eueſque de Beauuais baillera au precepteur les fruicts & reuenu d'vne prebende. L'Arreſt eſt du Mardy matin 4. de Feurier 1586. entre les habitãs de Gerberoy appellans, & M. Pierre le Brun Inthimé. le plaidois pour ledit le Brun.

b *Can. conceſſo can. quatuor & canonibus ſequētibus 2. quæſt. 2.*

Eccleſiaſtici prædij ſeu perceptis ſeu percipiendis ius vllum ſperare poſſent: quinimò ſacris canonum conſtitutionibus, ne viuo quidẽ clerico licebat ex beneficiorũ reditibus aliquid propinquis ſuis donare aut liberali manu quidquam concedere & largiri[a]. Nam etſi aliquando laudentur clerici qui ſuis victum & veſtitum præbent[b], quíve propinquos liberant vel à captiuitate, vel à fame, aliáve egeſtate[c]. Hoc tamẽ non aliter licere, eíſve permitti canones olim voluerunt, quàm ſi magna aliqua neceſſitas ingrueret: quo caſu clerici neceſſaria ſuis ſubminiſtrare & largiri poſſent[d]. Voluit priſca Eccleſiæ diſciplina, vt clerici & quicunque ordini Eccleſiaſtico conſecrantur, nòn alios deinceps affines & cognatos, præter pauperes Chriſti, habere ſe præſumant: vt apud eos charitas Chriſtiana pauperes & egenos maiore affectu, quàm humana ſanguinis & affinitatis ratio propinquos complectatur & commendet[e]. At vero ſi qui affines & propinqui reditus Eccleſiaſticos ſibi vel hæredis titulo vel proximitatis iure vendicare velint, Diuus Ambroſius clericum beneficij Eccleſiaſtici poſſeſſorem monet, vt hos expellat & auerſetur. *Non te propterea Deo dedicaſti* (inquit Diuus Ambroſius) *vt tuos diuites facias, ſed vt vitam tibi perpetuam fructu boni operis acquiras, & precio miſerationis peccata tua redimas. Putant ſe parum poſcere, præmiũ quærũt tuũ, vitæ tuæ adimere contẽdunt fructũ, & accuſant quòd eos diuites nõ feceris, cùm te illi velint æternæ vitæ fraudare mercede*[f]. Hinc illa Diui Hieronymi expoſtulatio, *Vidimus nuper* (inquit) *& planximus Crœſi opes vnius morte deprehẽſas, vrbiſq́ ſtipes, quaſi in vſus pauperũ cõgregatas, ſtirpi & poſteris derelictas*[g]. Pelagi⁹ hãc ab

a *Cap. præſenti de officio ordinarij in 6.*
b *Can. omnino & gloſ. in verb. vt mercede 31. diſt. can. ſtudeat inf. 50. diſtinct.*
c *Can. non ſatis 86. diſtinct.*
d *Can catérum 86. diſtinct. can. quiſquis 12. qu. 1. can. ſicupis 16. quæſt. 1.*
e *Can. charitas. §. proximos de pœnitentia diſt. 2.*
f *Can. eſt probanda. 86. diſt.*
g *D. Hier. ad Ruſticũ lib. 2. epiſt. 13.*

eo,qui Epiſcopus ordinabatur,exigi voluit promiſſionis cautionem, vt nihil vnquam per ſe, per filios,ſiue quamlibet propinquam, aut domeſticam, vel extraneam perſonam de rebus audeat vſurpare Eccleſiæ,& vniuerſa tempore Epiſcopatus ſui quęſita, Eccleſiæ dominio ſociare teneatur, nihil vltra id quod permiſſum fuerat, filiis ſuis vel hæredibus relicturus [a]. Itaque non illi tantùm acriter reprehendebantur, qui Eccleſiaſticos prouentus in domeſticos ſumptus & propria commoda impendebant[b]:ſed & vetabatur Epiſcopus in adminiſtratione rerum Eccleſiæ opera ſuorum vti, & Eccleſiaſtica officia propinquis committere [c]. Quin & olim ne fieret rerum Eccleſiæ confuſio, ſtatutum erat diſtingui ſolemni inuentario bona Epiſcopi propria ab illis rebus,quæ ex Eccleſiaſticorum prædiorum reditibus percipiebantur. Res proprias Epiſcopus propinquis aut viuus donare, aut moriens teſtamento relinquere poterat: Eccleſiæ bona & reditus non licebat [d]. Sed & aliquando ipſa Eccleſia tam propriis clericorum bonis, quàm cæteris ſuccedebat. Diuus Hieronymus, *Sit hæres,ſed mater filiorum, id eſt gregis ſui Eccleſia, quæ illos genuit,nutriuit,& pauit. Quid nos inſerimus inter matrem & liberos? Gloria Epiſcopi eſt pauperum inopiæ prouidere. Ignominia ſacerdotis eſt propriis ſtudere diuitiis*[e].

MAGNA ſanè fuit priſtinæ diſciplinæ ſeueritas,ingens Prælatorum Eccleſiæ primitiuæ inhumanitas, qui propinquos & affines pro extraneis propemodum habere videbantur,imò cùm propinquis ſolis donare expreſſa prohibitione non liceret, durior fuit propinquorum, quàm extraneorum

a *Can. de Syracuſanæ 28. diſt.*

b Can. *legant 37. diſtinct.*

c Can. *decenter & ibi gloſſa 89. diſt. & gloſſa in can. Catinenſis. In verb. nec filios. 61. diſtinct.*

d Can. *ſint manifeſta 12. quæſt. 1.*

e D. *Hier. ad Nepotianum lib. 2. epiſt. 12.*

rum cõditio. Sed & nimis diſſoluta videatur corrupti huius ſeculi licentia, dum Prælati, Abbates, cæteríque Eccleſiaſtici in præſens luxuriam ſuam fouens, & in futurum auaritiæ & commodis propinquorum, ex patrimonio Eccleſię, neglecta pauperum & Eccleſiæ ipſius cura, proſpiciunt. Superfluũ tamen hoc loco fuerit publicos mores vno omniũ conſenſu deprauatos criminari & accuſare. Itaque conuenientius erit omiſſa veteris Eccleſiaſticæ diſciplinę regula, res, prout nunc obtinent, tractare: Idq́ue vnum quærere, qualis fieri & iudicari ſoleat fructuum diuiſio inter defuncti hæredes, & eum qui in beneficio ſuccedit. Nam licet quæſtiones illæ frequenter ſe offerant, neque ſint inutilis & infructuoſæ tractationis: variæ tamen ſunt iuris noſtri conſultorum ſententiæ. Quin & varia atque etiam contraria Senatuſconſulta in iſtis controuerſiis recitari & proponi ſolent.

Quidam clericum beneficij poſſeſſorem vſufructuario comparant, perceptóſque omnes fructus ei concedunt: in percipiendis autem nullum omnino ius tribuunt. Fructuarius enim non modò fructus omnes perceptos facit ſuos ſibíque acquirit, ſed & ſi fructibus iam perceptis necdum extantibus deceſſerit: penſionis tamen, quam à colono ſolui oportet, dies nondum venerit: nihilominus integra penſio heredibus fructuarij quæſita dici debet[a]. Sic etiam clericorum qui beneficia Eccleſiaſtica obtinent, dignitas nihil minùs mereri videtur, quàm vt fructus perceptos non modò ſibi legitimo iure acquirant, ſed & ad hæredes commodum eorum tranſmittant. Clericus beneficij poſſeſſor in fructuum perceptione an marito comparari de-

[a] *L. defuncta. ff. de vſufructu.*

beat,nécne quæſitum.Pleraque enim ſunt,quę magna diuerſitatis ratione mariti conditionem à clero beneficiario ſecernant. Maritus ſi fundum dotalem locauit, ſtari oportet locationi à marito factæ, ſi & tempore congruo facta ſit, ipſáque locatio in ſolitum & ordinarium temporis ſpaciũ non autem immodicum extendatur[a]. aliud in clerico aut prælato. Niſi enim quis ex reſignatione beneficium obtineat, ſucceſſor locationi à defuncto beneficiario factæ ſtare non tenetur. Vt neque etiam proprietarius ſtare tenetur locationi quam defunctus vſufructuarius fecit[b]. Itaque in partiendis Eccleſiaſtici prædij fructibus dotalium fructuum ratio aliena erit, aptiúſque & conuenientius fuerit ad vſufructuarij exemplum rem ipſam reduci. Maritus enim rei dotalis dominus cenſetur. At prælatus aut alius beneficij poſſeſſor, vt & ipſe fructuarius, in ipſo dominio nullum, ſed in ſola fructuum perceptione ius habet. Itaque in hac ipſa fructuum diuiſionis materia plerique iuris canonici interpretes adductis hinc inde multis rationibus Eccleſiaſticos beneficiorum poſſeſſores fructuariis comparant[c].

Sunt alij qui fructus omnes cœpti anni tam perceptos quàm percipiendos prælato eiúſque hæredibus tribuũt. Itaque licet prælatus & clericus initio anni decedat, ei tamen eiúſque hæredibus fructus omnes anni illius adiudicari debere exiſtimãt. Quòd etſi prima facie aut abſurdum & iniquũ, aut certè communi Doctorum ſententię aduerſum videatur, tamen ea opinio nec rationibus nec exemplis caret. Sic enim in fideicommiſſario dicimus ſpectari non ſolere, an maior pars anni prętererit[d].

Sic

a L. ſi filiofam. §. ſi vir. ff. ſoluto matrim.

b L. ſi quis domũ. §. 1. ff. locati. Panorm. in cap. quo relamine prælati vices ſuas. Archidiac. in can. alienationes 12. quæſt. 2.

c Gloſſa in cap. ſi propter. In verb. primi anni de reſcriptis in 6. & Gloſſ. in l. 2. de annonis & tributis. C.

d l. Herẽn. ff. de vſur.

Sic & diem functo legato Cæſaris comitibus ſalarium non modò præteriti, ſed & reſidui temporis præſtari debet [a]. Idémque in pleriſque aliis iudicari & reſponderi ſolet [b]. Nec diſſimiliter ſi fructibus iam maturis diſtractus ſit fundus, fructus omnes illius anni emptori cedunt [c]. Quinetiam quod de adueniente penſionis die dictum fuit, id ſanè dubij iuris eſt, nec videtur ſatis certa regula definitum. In vſufructuario quidem penſionis dies non ſpectatur [d]. At in emptore Paulus ait ſi dies penſionis nondum veniſſet cum addicta ſunt prædia, eos quoque fructus emptorem conſequuturum [e]. In annuis autem legatis, quæ alicui ex teſtamento in alimentorum cauſam debita præſtantur, eadem æquitatis ratio fructus omnes illius anni tribuit, etſi annus cœptus quidem ſit, ſed non præterierit. Ideóque ſi quis. vxori decem annua legauerit, vxor autem per quinquennium & quatuor menſes vixit, Modeſtinus reſpondet integri ſexti anni legatum deberi [f]. Falluntur autem qui Bonifacij Pontificis conſtitutionem in hoc allegant, vt probent fructuum, qui nondum percepti ſunt, lucrum ad hæredes poſt prælati aut beneficiarij obitum non tranſmitti [g]. Illa enim Bonifacij conſtitutio nõ generalis eſt, ſed de Epiſcopis, collegiis, aut capitulis agit, à quibus bona aliqua vacantis Eccleſię occupata ſunt. Vt conſtat eiuſmodi vſurpationem illicitam & illegitimam haberi [h]. Non eadem eſt eius ratio, qui beneficium iure licito & ex legitima inſtitutione & canonica prouiſione poſſidet: Ille enim merito fructus non ſibi tantùm acquirit, ſed ad hæredes pleno iure & bona fide tranſmitti. Nam licet canones beneficij Eccleſiaſtici fru-

a L. die in functo. ff. de offic. aſſiſſorum. l. ſed addes 19. §. ſi. ff. de loca.
b L. ſi quis in ſacris de proximis ſacrorũ ſcriniorum. lib. 12. C.
c L. Iulianu § ſi fructibus. ff. de actionibus empti. l. ſi fraudator. § fructus. ff quæ in fraudem credit.
d L. defuncta. ff. de vſufructu.
e L. final. §. vlt. ff. de iure fiſ. i. l. Iulianus. §. ſi fructibus et §. in locatis ff de actionibus empti
f L. a vobis ff. de annuis legatis. l. nec ſemel. §. 1 ff. quãdo dies legati cedat.
g Boniſac. in cap. præſents de officio ordinarij in 6.
h Cap. quia ſæpe de electione in 6.

ctus in alimenta clerici deſtinent: non tamen ea ratio perſonam hæredis ab omni illo fructuum emolumento remouet aut reiicit. Sic enim lex annonas publicas ait non tam titulis dignitatum, quàm ſingulorum meritis ex Diui Conſtantini liberalitate attributas. Neque tamē ideò minùs annonarū emolumēta dicimus etiā ad hæredes trāſire & tranſmitti [a]. Itaque magna æquitatis ratione, atque etiam ex quorundam iuris doctorum ſententia dicendum videtur, idem etiam in præbendis, beneficiis ac reditibus Eccleſiaſticis obſeruari, vt fructus omnes anni cœpti, ſed nondum præteriti ad hæredes tranſmittantur [b].

a L.1. de annonis ciuilibus lib. 11. Cod.

b Io. Faber a. l. §. u vero de rerū diuiſ. In Inſtit. et Gloſ. in d. l. 1. de annonis ciuilibus, C.

Tertia opinio eorum eſt, qui dicunt ſeu percepti ſint fructus & collecti, ſiue extantes & percipiendi fructuū pro rata portione anni diſtributionē fieri inter defuncti prælati ſeu beneficiarij hęredes, & eum qui in beneficio ſucceſſor eſt. Et hęc quidem opinio verior eſt, & æquior, & à Senatu pleriſque arreſtis confirmata. Diſtributionis huius æquitatem exemplis probari & aſſeri conueniens eſt. Annonam militarem conſtat ſingulis aut alternis diebus militibus præſtari [c]. Clerici milites ſunt Chriſti, cæteri ſunt milites ſeculi: Cur quod in ſeculi militibus, non idem in ſimilibus Chriſti dicemus, vt æquum cenſeatur in ſingulos dies & ex ratione temporis quotidianis clerici alimentis conſuli & proſpici? Idque potiſſimùm, cùm requirant canones clericis ante ordinationem aſſignari ſtipendia militiæ Chriſtianæ [d]? In hac autem ſimilibúſve controuerſiis hoc præcipuè attendi & diſquiri ſolet, an fructus ratione iuris, an ratione oneris tribuātur. Vſufructuarius dicitur ratione iuris fructus perci-

c L.1. de erogat. militaris annonæ. li. 12. C.

d Cap. 2. nō licet ex r. dp. ſpilio. præ Ep... p. inis ext. de præbendis.

percipere & conſequi. Vnde etiam nonnulli exiſtimant nullo fructuum naturalium ciuiliúmque diſcrimine, fructuario perceptos fructus omnes in totum acquiri: percipiendos autem & nondum collectos neque in totum neque pro parte hæredibus fructuarij deberi[a]. Sic & legibus Feudorum, cùm de eiuſmodi diuiſione fructuum inter dominum & heredes vaſſalli agitur, partitio fructuum ratione iuris dominici fit extraordinaria quadam proportione & iniqua temporis diſtinctione[b]. At cum non iuris ſed oneris ratione fructus alicui acquiruntur, diuiſio iſta fructuum alia, éaque diuerſa conſideratione diſtinguitur, atque etiam temperatur, vt pro rata portione temporis adhibita oneris & officij ratione fructuum partitio diſpenſetur. Proponamus aliquem canonicam beneficij Eccleſiaſtici inſtitutionem eiúſque legitimam poſſeſſionem menſe Iulio obtinuiſſe, & ſequenti menſe Septembri poſt fructus omnes omnino perceptos deceſſiſſe: quanta foret iniquitas ac potius abſurditas ſi clericum aut prælatum vſufructuario compararemus? Nam & ſucceſſor beneficij egere cogeretur, pérque nouem integros menſes ſine vllo fructuum emolumento vlliſque alimentis altari deſeruire: Et defunctus tam breui temporis ſpacio, ipſóque trimeſtri, collectis totius anni fructibus, magno vniuerſi reditus lucro hæredem ſuum locupletaret. Quin potius æquitati canonicæ conueniens videtur Eccleſiam ſacros Eccleſiaſtici patrimonij reditus ſibi aliquatenus retinere & beneficij ipſius fructus, qui ad alendos clericos deſtinantur, fructuúmve nondum conſumptorum partem aliquam ſucceſſori reſeruare[c]. Odioſum enim & à

a D. l. defuncta. ff. de vſufructu l. 8. in ſingulis in f. ff. de annuis legatis l. 13. ſi vſufructuarius meſſ. m. ff. quib. modis vſusfr. amittatur.

b Tit. 28. hic finitur lex. §. his conſequēter lib. 2. Feudorum.

c Cap. 12. relatū ex. de teſtamētis. c. fin. extra de peculio cler. cap [illegible] de dona.

ratione iuris alienum videri poteſt hęredem præmia defuncti, debitique officij, quod nondum defunctus impleuerat, honorarium & mercedem nullo ſuo merito conſequi. Nõ diſſimiliter Imperator Anaſtaſius dę hęredibus ſilentiariorum agens, qui poſt defuncti ſilentiarij obitum aliquid ex emolumentis & ſalariis defuncto debitis ſibi tribui & pręſtari poſtulabat, reſcripſit, non oportere alios labores aliorũ aliis fructũ vel lucrũ adferre[a]. Eademque ratione Plinius iudicatũ fuiſſe à Senatu refert aduerſus hęredes ſcribæ, qui ante legitimũ ſalarij tempus deceſſerat[b]. Durũ tamen fuerit, ſi aduerſus Prælati aut clerici hæredes idem reſpondeamus ne vllã fructuum portionem eis percipere liceat. Sed ęquius viſum eſt habita ratione officii à defuncto pręſtiti, hoc ei concedi, vt tantundem lucri & emolumenti ex beneficii ſui reditu ad hęredes tranſmittat, quantum laboris & operæ in munere ſuo Eccleſiaſtico & deſeruiendo beneficio viuus impẽderat. Sic enim poſt obitum eorum qui militiam aliquam exercuerant, ſi quid annonarum ærariarũ aut aliunde debeatur, vel ſi quid quouis titulo quęſitum ſit, lex hoc omne ad hęredes peruenire illiſque concedi ęquiſſimum iudicauit[c]. Itaque hanc omnem fructuum diuiſionem aliqua iuris regula & ęquitatis moderatione temperari placuit. Idque non alieno nec diſſimili prędii dotalis exemplo. Quemadmodum enim maritus fructus habet ad ſuſtinenda onera matrimonii[d]: ſic etiam prelatus & quiuis clericus ſacros fundi Eccleſiaſtici reditus percipit & conſequitur, non vt eos pleno iure lucrifaciat, ſed vt ipſe cultui diui-

[a] L. finali de ſilentiariis lib. 12. C.

[b] Plinius lib. 4. epiſtola 12. ad Arrianũ.

[c] L. omnimodo § fin. C. de inoff. teſtam. l. in ſcholaribus de erogat. milit. annona lib. 12. C. Nouella 35. & Nou. 53.

[d] L. ſi pater ff de iure dotium.

diuino addictus beneficij fructus in neceſſariam victus ſui & alimentorum cauſam impendat. Quin etiam cùm omnis canonica beneficij inſtitutio cēſeatur matrimonium ſpirituale [a], conueniens eſt tā dotales quàm ſacros beneficii fructus pari paſſu ambulare. Itaque ſicut maritus fundi dotalis fructus conſequitur pro rata portione temporis: Papinianus [b], Pomponius [c], & Iulianus [d], dicunt pro portione anni: Iuſtinianus Imperator [e], & Triphoninus [f], dicunt pro rata temporis: Paulus [g] ait pro rata anni: Ita etiam fructus beneficii, ſiue percepti ſint, ſiue percipiendi, debent inter hæredem & ſucceſſorē diuidi pro rata temporis & pro ea anni parte, qua defūctus Eccleſiaſtici muneris onera & cultus diuini impenſas ſubiit. Tertullianus, *Non poſſunt* (inquit) *ſeparari in mercede quos opera coniungit* [h]. Quid enim eſſet iniquius quàm ſi ſucceſſor maturis beneficii fructibus ad paratas epulas accederet, & totius anni reditum in ipſo ſtatim ingreſſu conſequeretur? Ac rurſum ſi proponamus defunctum menſe Octobri obiiſſe, quid eſſet iniquius quàm vniuerſo reditu percepto hęredē fructus omnes ſola perceptionis ratione ſibi vindicare: ſucceſſorem interea reliquo anni tempore ad ſequentem vſque meſſem victu & alimentis ſpoliatum altari ſeruire? Æquius viſum eſt Geometrica proportione fieri redituum & fructuum partitionem. Hæc ergo fructuum pro rata temporis diuiſio communi Doctorum calculo adprobatur. Sicque reiectis aliorum opinionibus poſtrema hæc de partiendis pro rata anni fructibus ſententia, vt verior & æquior, non ipſa tantùm iuris ratione, ſed

a Ca. requiſiuiſti ex. de teſtamentis c. inter corporalia de tranſlat. Epiſcopi.
b l. ſi diuortio. §. ſi fundum ff. ſoluto matrim.
c l. ſi altenū ff. eodem titulo.
d l. ſi marito. §. vlt. ff. ſoluto matrim.
e L. vnica. §. ſed & nouiſſime C. de rei vxor. actione
f l. cum in fundo §. diuortio. ff. de iure dotiū.
g Paulus tit. 22. lib. 2. recept.
h Tertullian. de reſurrect.
i Guymierius ad §. item quod ſi Eccleſia. In ver. acquiſitos tit. de annatis in pragma. Canoniſtæ in d. c. præſenti de officio ordinarii in 6. & in ca. relatum 20. & ca. offi. ij ex. de teſtam. & in ca. finali ex. de peculio clericorum.

& Senatuſconſultis& frequenti rerum iudicatarum authoritate confirmatur.

Verum præmiſſa iſta fructuum partitionis & diuiſionis ratione, illud obſcurius, aut certè non minus controuerſum ſupereſt, quando incipere annus & à quo tempore cenſeatur. Atque in ea quæſtione varia & diuerſa Senatus iudicia citantur & proponuntur. Itaque neceſſé videtur hoc omne certa aliqua æquitatis regula definiri. Nam quomodo fructus pro rata anni aut legitima proportione diuidemus, niſi prius illud conſtiterit, quando & à quo tempore annus incipiat? In ea autem quæſtione certant inter ſe tres diuerſæ opiniones. Quidam ex ipſo perceptionis fructuum tempore principium anni collocant: Alii rationem haberi volunt eius temporis, quo defunctus poſſeſſionem adeptus fuerat: Tertia opinio eorum eſt, qui à menſe Ianuario initium anni computari volunt. Atque hi omnes ſententias ſuas tam rationibus tutantur, quàm arreſtis & rerum iudicatarum authoritate confirmant.

Qui ab ipſa fructuum perceptionis die principium anni conſtitui debere contendunt, multis rationibus nituntur. Nam cùm de fructibus fructuúmque diuiſione agatur, ipſa fructuum perceptio attendi debet, & annum conſtituere videtur: vt non tam duodecim menſium ſpatium & anni vertentis curſus, quàm ipſa perceptionis ratio annum efficiat. Vnde fit vt ſi terra bis in anno fructus producat, (quod de quibuſdam regionibus Plinius refert) vnicum duodecim menſium ſpacium duos annos ratione duplicis fructuum perceptionis conſtituat [a]. Philo Iudæus mundi creationem dicit eo tempore

[a] *l. 7. fructus al. l. diuortia. §. ad donationes, ff. ſoluto matr.*

tempore fuiſſe, quo terra fructus paratos ac maturos ſtatim exhibuit: Vt quemadmodum benignas & gratioſus conuiuator aduenientes conuiuas ſuos lautè ad paratas epulas excipit, neque eos conuiuij nondum præparati tædio & expectatione torquet: Ita etiam diuinæ bonitatis numen primum hominem, excellens manuum ſuarum operæprecium, lauto hoſpitio & præparato maturitatis fructuum conuiuio opiparè & comiter excipere voluit[a]. Creationis autem mundi initium, primi anni principium fuit. Itaque ſi, vt aſſerunt, Sol tùm in libra erat, conueniens videbitur, vt ipſa fructuum perceptio annum & aperiat & claudat, atque eâ ratione annus ab vna ad aliam vſque fructuum perceptionem conſtituatur. Sic enim cum aliquot annua ex reditu bonorum legata ſunt, non menſis Ianuarius, velut anni initium, attenditur, ſed ſpectari oportet tempus quo fructus percipiuntur. Idque ex Papiniani ſententia obtinet[b]. Nec diſſimili ratione Bonifacius onerum præſtationem non ex anno ac menſis Ianuarii curſu recenſet, ſed ex ſola fructuum collectione ſpectat, vt ipſa præſtationis ratio ad nouos vſque reditus referatur[c]. Itaque, cùm dicimus defuncti beneficiarii hæredes conſequi fructus pro rata temporis annique portione: annum ita attendi oportet, vt eius initium ſtatuamus ab eo tempore quo fructus percipi conſueuerunt. Multiplex eſt fructuum diuerſitas, varióſque fœtus terra ſuo quoſque tempore parturit: Non tamen ideò varia perceptio pro fructuum diuerſitate dicetur, imò vnus tantùm reditus vniúſque ſingulorum annorum fructus cenſebitur. In hac ergo quæſtione perceptionis diem ex eo tem-

a Philo li. de mundi opificio.

b l. Firmio §. pater. ff. quãdo dies legati cedat.

c Ca. præſenti. §. porro In verb. vſque ad nouos reditus de offi. ordinarii in 6.

pore metiri nos & attendere oportet, quo terra fructus promptiores, quíque primi maturuerunt, exhibet & producit. Quod plerumque contingit menſe Iunio. Atque hanc ob cauſam annum perceptionis fructuum crediderunt conſtitui debere à die feſto Diui Ioanni Baptiſtæ vſque ad ſequentis anni diem eidem Diuo Ioanni conſecratum & dicatum: Vt ex eo tempore annum incipere & fructuum diuiſionis regulam definiri oportere dicamus. Idque etiam arreſtis[a] à Senatu iudicatum fuiſſe aſſerunt.

Alij, qui diem adeptæ poſſeſſionis ſpectandum dicunt, multa proferunt rationum momenta quibus opinionem ſuam tueantur. Nam cùm fructus beneficij in alimenta deſtinari conſtet: æquum eſt vt pro rata temporis, quo clericus altari ſeruire cœpit, fructus ei ad alimenta acquirantur. Itaque nulla æſtimatio commodior, nulla fructuum diuiſio magis conueniens proponi poteſt, quàm ſi dies mortis ad tempus præcedens & adeptæ olim poſſeſſionis diem retroferatur. Sic etiam ex lege Aquilia cùm ſeruus occiſus eſt, debetur æſtimatio quanti plurimi eo anno fuit? Ita autem fit à lege æſtimatio illa, vt ſpectetur quantum proximis 365. diebus ſeruus valuerit, & ab eo tempore æſtimari quàm plurimum potuerit[b]. Atque ita de momento in momentum, de die in diem ex ciuili ratione annus æſtimatur[c]. Eadémque ratione cùm agitur de diuiſione fructuum fundi dotalis, Iuriſconſultus ait ſpectandum eſſe tempus, quo fundus dotalis traditus eſt, & ex die quo dotalis prædij poſſeſſionem maritus adeptus eſt, annum computari[d]. Sic & in iiſdem aut certè non diſſimilibus quæſtionibus, cùm

a Arreſt du 11. de May, 1577. donné en la 5. Chambre entre M. Guillaume Bertrand heritier du deffunct ſieur Bertrand Cardinal de Sens, & Dame Magdaleine Bertrand Dame de Châtemeſle appellants d'vne part. Et M. Iacques de Roſtaing Abbé de Bonnefôs Inthimé d'autre part.

b *l. ita vulneratus. §. æſtimatum. ff. ad leg. Aquil.*

c *l. 3. § minorem. ff. de min.*

d *l. 5. de diuiſione. ff. ſoluto matr.*

cùm fructus beneficij in vſum aliquem deſtinari & aſſignari contingit, attendi tempus & conſiderari debet à die vacationis aut poſſeſſionis adeptæ [a]. Atque vt hæc omnis contentio & diuerſitas vnica diſtinctione abſoluatur, dicere poſſumus, ſi politicam anni rationem attendamus, annum à menſe Ianuario cenſeri oportere: Sin autem de fructibus agatur, neque alia quàm ſimplex fructuum conſideratio proponatur, videri annum ab vna perceptione in ſequentem fructuum perceptionem æſtimari & computari debere. Cùm verò de fructuum lucro aut diuiſione déque fructibus pro rata certi alicuius temporis portione acquirendis agitur, habita oneris & alimentorum ratione, ex die adeptæ poſſeſſionis regulam & initium computationi annorum præſcribi dicemus. Atque hæc de ſpectanda adeptæ poſſeſſionis die opinio, aliquâ nititur rerum iudicatarum authoritate [b].

Rectius tamen & æquius commodiúſque, meo iudicio, faciunt, qui menſem Ianuarium in iſta fructuum diuiſione principium anni conſtituunt. Neque enim quidquam aptius aut conuenientius proponi poteſt, quàm ſi initium anni tunc ſtatuamus, cum poſt hybernum tropicum ſol perfecto & abſoluto Zodiaci curſu ad nos reuerti incipit. Meritò enim Ouidius, *Bruma noui prima eſt, veteriſque nouiſſima ſolis Principium capiunt Phœbus & annus idē.* Idem etiam Ouidius, *Iane biceps anni tacitè labētis origo* [c]. Nam cùm ante Numam annus decem tātum menſium eſſet, primus Numa, teſte Plutarcho [d], menſes duos addidit, Ianuarium & Februarium: Atque exinde vno omnium conſenſu Ianuarius

a *Gloſſa & doctores in c. ſi propter de reſcriptis in 6.*

b Arreſt du Ieudy 3. iour d'Aouſt, 1579. au prouffit des heritiers de M. de la Garde Cōſeillier en la Cour, plaidant Dauidis pour l'appellant, & Martin pour l'inthimé.

c *Ouid. li. 1. faſtorum*

d *Plutarc. in Numa.*

menſis principium anni eſſe cœpit. Itaque in fructibus Eccleſiaſtici beneficii diuidendis nulla aptior vel æquitati conuenientior ratio haberi poteſt, quàm vt ex antiqua & inueterata conſuetudine, & ex ſacrorum canonum regula Eccleſiaſticos reditus diſpenſemus. Nam Concilii Antiſiodorenſis primus canon ſatis indicat Kalendas Ianuarias olim ſolemnes etiam vſque ad ſuperſtitionem. Deinde cùm fructus beneficii in alimenta clerici deſtinentur, quæſitum eſt aliquando, an præteriti tantùm temporis intuitu & anteacti laboris contemplatione fructuum ratio haberetur: an verò fructus in futuri temporis alimenta & quaſi anticipationis iure aſſignari oporteret. Egebit namque clericus ſi à menſe Nouembri expectari tempus meſſis & vindemiarum ſequẽtis anni oportebit. Optimum itaque viſum eſt ita annum conſtitui, vt fructuum collectio medio anni tempore fieret, vt ea ratione quocunque tempore aliquis beneficio & altari addictus deſeruire, & debito officio incumbere cœpiſſet: ille pro rata temporis fructus ante collectos aut proximè colligendos conſequeretur. Quòd ſi principium anni ab eo tempore ſpectari dixerimus, quo quis beneficii poſſeſſor fuerit, fructuum partitio plures habebit ambages, necnon & perplexas atque difficiles controuerſias. Nam cùm poſſeſſio facti ſit, frequentes erunt de veræ & legitimæ poſſeſſionis tempore contentiones, nec facilè conueniet, quando quis verè, pacificè & naturaliter poſſediſſe cœperit: ſimúlque etiam inquiri oportebit, quot & quales fructus vacationis tempore & adeptæ poſſeſſionis die defunctus in beneficio repererit, & quam fructuum illorum

partem

partem hæredes prædeceſſoris ſucceſſori proximè defuncto,pręſtiterint. At ſi Kalendas Ianuarias anni initium ſtatuamus, facilis, erit fructuum partitio,eáq; tam æquitati quàm ęqualitatí conueniēs. Vt & olim primis canonum regulis, quoties clericus beneficij poſſeſſor vel parſimonia vel aliunde ex reditibus Eccleſię bona quędam acquiſiuerat, fiebat ex Toletano Concilio ęqualis inter Eccleſiā & defuncti ſacerdotis hęredes bonorum quæſitorum & relictorum diuiſio [a]. Eccleſiam autē repręſentat ſucceſſor,qui ad cultum Eccleſię & celebrationem ſacri officij obligatur. Perceptionis quidem ratio in vſufructuario ius tribuit,ſed antea diximus perceptionis conſiderationem non ſpectari in beneficiario:ſiquidem omnes anni poſtremi reditus ſeu percepti ſeu percipiendi pro rata temporis diuiduntur. Abſurdū ergo fuerit,ſi annū cenſeri & ſtatui dicamus ab ipſa fructuū perceptione, quę nullum ius tribuit nihílque operatur. Æquius ergo,meliúſque,& commodius videtur ſi à menſe Ianuario annum ita ęſtimemus, vt quot menſibus aliquis beneficij poſſeſſor cultui diuino operam impenderit,tot ille fructuum partes ferat.Reliquę verò annui reditus partes ſucceſſori relinquantur: Hoc autem ſolemni arreſto ſancitū eſt [b]. Atque exinde multis Senatus iudiciis ea partiendorum fructuum ratio confirmata fuit. Itaque in foro illud pro generali regula certóque iure obſeruari debere crediderim, Inter defuncti heredes & ſucceſſorem pro rata anni diuiſionem fructuum fieri: Annum autem à menſe Ianuario ſpectari & conſtitui oportere,

a *Can. 4. Toletani Concilij 9.*

b Arreſt dōné pour reiglemēt & auec grāde cognoiſſance de cauſe le 19. d'Auril 1578. entre M. Iean de Mazille Abbé de S. Vincent de Senlis appellant, & Thaſſin Thibault & cōſors inthimez. Et cōbien qu'aucuns des Arreſts cy deſſus alleguez ſoyēt poſterieurs: Si eſt ce que i'eſtime ce reiglemēt meilleur & plus certain.

Eccleſiaſtico iudici de fœdere matrimonii cognoſcere licet, ſed de damnis & eo quod intereſt pronunciare non permittitur.

CAPVT V.

SI de fœdere matrimonij quæratur, iudex Eccleſiaſticus de ea re cognoſcit. Sed cùm lite mota inter Titium & Meuiam ſuper fœdere matrimonij in futurum promiſſi, necdum conſummati, Eccleſiaſticus iudex vetuiſſet Titium ante litis deciſionem matrimonium cum vlla alia contrahere, & tamen Titius ſpreta iudicis prohibitione Seiam vxorẽ duxiſſet: Quæſitum eſt quænam ſupereſſent iudicis Eccleſiaſtici partes. Ipſum quidẽ matrimoniũ cum Seia contractum & conſummatum amplius dirimi nõ poterat. Petebat ergo Meuia vt Titius ob violatam coniugij antea promiſſi fidem & neglectam iudicis prohibitionem *in dãna & intereſſe* cõdemnaretur. Iudex Eccleſiaſticus Titium, *in damna & intereſſe* cõdemnat. Appellat Titius *tãquam ab abuſu*, dicitque officialem, qui iudex Eccleſiaſticus eſt, de ipſo quidem matrimonii fœdere potuiſſe pronuntiare, non autem de damnis & eo quod intereſt, quia eius rei cognitio ad ſolum iudicem laicum pertineat.

PRO MEVIA. Temeritatem & audaciam Titii nemo ſatis mirari poteſt, qui rupto coniugii fœdere, poſt violatam matrimonii fidem, ſpretóſque verecundiæ fines, condemnationem *in id quod intereſt*, quæ in ſimilibus cauſis ſolita eſt, & æquitati conueniens videtur, controuertit, & ne in

ne in ipſa quidem iudiciorum religione, vlla pudoris & probitatis veſtigia retinet. Poſtquam enim fidem ſolemniter datam violauit, ſimul ipſam iudicis prohibitionem neglexit, quid aliud nunc ſupereſt, niſi vt *in damna & intereſſe* litiſque expenſas ſolito iudiciorum more condemnetur? Obiicit Titius, iudici Eccleſiaſtico hoc non licere. Sed quid eſt abſurdius, quàm iudicem illum, qui cauſæ principalis competens eſt, non poſſe de ea controuerſia, quæ incidit & acceſſoria eſt, cognoſcere? Sic enim iudex criminalis, cuius de maleficio cognitio eſt, videtur cauſam ciuilem, ſi quæ incidat, poſſe dirimere [a]. Vt è conuerſo iudex ciuilium cauſarum, ſi criminalis ciuili incidenter accedat, poterit de ea iudicare [b]. At verò tantum abeſt, vt cùm dotis cauſa aliáve incidit in cauſam matrimonij, iudex Eccleſiaſticus de ea nequeat ſtatuere: quinimò mirari ſe reſcribit Clemens ſummus Pontifex iudicis illius imprudentiam, qui cùm ſententiam diuortij ex cauſa conſanguinitatis tuliſſet, ipſe tamen de dote reſtituenda nihil pronuntiauerat [c]. Nam & iure ciuili, quoties quæſtio ſtatus diſceptationi bonorum concurrit (inquit Imperator Alexander) nihil prohibet, quominus apud eum quoque, qui alioquin ſuper cauſa ſtatus cognoſcere non poſſit, diſceptatio terminetur [d]. Sic licet arbiter nequeat in liberali cauſa aſſumi: tamen per arbitri ſententiam ſtatus controuerſus decidi poterit, ſi ea quæſtio in aliam cauſam incidat de qua principaliter & ordinario iure cognoſcebat [f]. In hac ergo controuerſia potuit is, qui cauſæ principalis iudex erat, ſuper incidente & acceſſoria quæſtione pronuntiare: Ac maximè ad tuendam & vin-

a *L. 4. §. ſi dicatur. ff. finium regund.*

b *L. nullã. C. de teſtibus.*

c *Cap. de prudentia extra de donat. inter vir. & vx.*

d *L. quoties. C. de iudiciis.*

e *L. nõ diſtinguemus §. de liberali s. ff. de arbitris cap. cauſa extra de in integ. reſtit.*

f *l. Cum proponas C. de iureiur.*

dicandam authoritatem ſuam, eúmque mulctandum, qui ſpreta magiſtratus authoritate nuptias contraxerat. Appellationes autem *ab abuſu* paſſim licere & permitti inciuile eſt. Hoc enim remedium olim aduerſus Eccleſiaſticorum in iura regia vſurpationes introductum in minimis rebus promiſcuè vulgari, & in leuiſſimis cauſis admitti non expedit. Imperatores Conſtantinopolitani λαϐάρον de ferri curabant, non in velitationibus aut leuibus pugnis, ſed magnis in prœliis laborante atque periclitante exercitu [a]. Romæ Tribunitia interceſſio primis temporibus ſacroſancta fuit, eámque Reipubl. Romanæ neruum fuiſſe firmúmque munimentum refert Polybius. Sed poſtea ſeditioſis Tribunorum factionibus & promiſcuo abuſu, facta eſt interceſſio Tribunitia, vulgare adeò & frequens remedium, vt impedimentum rerum bene gerendarum diceretur. Sic & non diſſimile quidpiam dici tandem poterit de appellationibus iſtis quæ *ab vſu* nuncupatæ, olim ratæ & ſolemnes nunc verò frequenter adeo etiam in priuatis & leuibus cauſis vſurpantur, vt iam in ſolam iuriſdictionis Eccleſiaſticæ inuidiam, fiant iniuriarum & iniquitatum propugnacula. Quid verò aut iniquius dici aut improbius excogitari poteſt, quàm eum qui coniugij fidem, ſpreta inſuper magiſtratus authoritate, violauit, poſſe tam inſignem perfidiam in hoc Senatu etiam cum impunitatis ſpe, nullo excuſationis prætextu, proponere & iactare?

a Euſebius in vita Cōſtantini & lib. 9 hiſt. eccl. cap. 9. Niceph. lib. 7 hiſt. eccl. cap. 29. & cap. 37. & lib. 13. cap. 35. Sozomen. lib. 1. cap. 4.

PRO TITIO. Quoties de appellationibus *ab abuſu* iudicādis agetur, ridiculus fuerit quiſquis appellationum illarum regulas & initia peti à iure canonico debere dixerit. Nam & in pleriſque Pōtificiæ

ficiæ conſtitutiones ab vſu fori noſtróque iure diſcrepant, & iſtæ appellationes, quæ *ab abuſu* dicuntur, iura regia & laicam iuriſdictionem ab Eccleſiaſticorum vſurpationibus vindicant & tuentur. Iure autem canonico Eccleſiaſticę Iuriſdictioni ſupra alias omnes fa̍ueri ſolet. Atque hinc fit, vt cum lis ſuper fœdere matrimonij orta eſt, ſi quidem Pontificias ſanctiones obſeruari oporteret, in conſequentiam quæſtionis principalis ipſa dotis reſtitutio cæteráque alia in Eccleſiaſtico foro peti & adiudicari debeant[a]. Aliud iure noſtro obtinet. Neque enim de aliis cognoſcere poteſt iudex Eccleſiaſticus, quàm quæ merè ſpiritualia ſunt aut quæ ad ſacramenta pertinent. Quòd ſi lis controuerſa res ſeculares & pecuniarias ſpectet, eorum ratione iudex Eccleſiaſticus nullam habere iuriſdictionem intelligitur, vt ita diuiſum cum Ioue imperium Cæſar habere merito cenſeatur. Itaque ex Senatuſconſultis noſtróque iure obtinet, vt in illis quæ ſunt diuerſi fori, etiam is qui competens eſt cauſæ principalis iudex, non tamen poſſit aut debeat de acceſſoria cognoſcere. Sic in cauſſa matrimonij licet quęſtio ſtatus implicitè contineatur, & ex legitima coniunctionis & ſtatus iudicio ius ipſum ſucceſſionis controuerſæ pendeat: tamen qui de cauſa matrimonij cognoſcit, nō poteſt de hæreditate pronūtiare, quia diuerſi fori cognitio eſt[b]. Eadem ergo ratione licet Officialis Epiſcopi de fœdere matrimonij inter Titium & Meuiam competenti iure cognoſceret, tamen ſimulatque nuptiæ cum Seia initæ omnem coniugalis cum Meuia fœderis diſputationem amouerunt, reſtabat ſola de damnis & eo quod intereſt quæſtio. Hęc autem controuer-

a *Cap. 2. extra de donat. inter virum & ux.*

b *Cap. tuā extra de ordine cog nit.*

ſia merè ciuilis eſt & laica, non ſpiritualis. Neque verò Titius, dum ſe ad iudicem laicum remitti poſtulat, vllam in ſe perfidiæ labem agnoſcit, aut *in damna & intereſſe* cōdemnari poſſe fatetur. Verùm ſtatim atque competens controuerſiæ huius iudex aditus fuerit, Titius innocētiam ſuam tot tantíſque rationibus & argumentis, tótque probationibus confirmare & aſſerere paratus eſt, vt inde appareat hanc Meuiæ expoſtulationem, impudentē eſſe mulieris impudicæ & inuerecundæ calumniam. Nunc autem non de cauſa, ſed de iuriſdictione agitur. Neque verò alienum aut abſurdum erit controuerſam quæſtionis huius diſputationem generali diſtinctione dirimere, vt dicamus in iis omnibus quæ ſunt eiuſdem fori, iudicem illum, cui principalis cauſæ cognitio competit, poſſe de incidenti & acceſſorio ſimul etiā cognoſcere. Secus in iis quæ ſunt diuerſi fori. Hæc autē diſtinctio non eſt ſine exemplo & Iuriſconſultorum authoritate. Sic enim iure Romano non poterat latrunculator de cauſa ciuili, ac ne quidem connexæ quæſtionis ratione iudicare[a]. Inde fit vt eius iuriſdictio neque principaliter neque etiā acceſſoriè prorogari queat[b]. Itaque in hac cauſa cùm iudex Eccleſiaſticus de damnis & eo quod intereſt pronuntiare auſus fuerit, atque ita cognitionem pecuniariam ſibi arrogare, dicēdum eſt eum abuſiuè pronuntiaſſe. Maneant vnicuique iuriſdictionis ſuæ fines, nec iudices Eccleſiaſtici in regiam iuriſdictionem irrumpant, aut quidquam vſurpare præſumant. Sufficiat Officialibus cæteríſque Eccleſiaſticis iudicibus, ſi eis ſpirituales & Eccleſiaſticę controuerſiæ omni remota cognitione pecuniaria relinquantur.

a L. ſolemus §. latrunculator. ff. de iudiciis.

b L. teſtamento. C. de teſtamentis.

SENA-

SENATVS iudicauit malè & abuſiuè ab Eccleſiaſtico iudice pronuntiatum: illámque de dãnis & eo quod intereſt controuerſiam, ad iudicem laicum, qui Regius & ordinarius erat, remiſit [a].

An pater inuitus filio donare propter nuptias ideo cogi poſſit, quòd antea aliis liberis volens donauerat.

CAPVT VI.

TITIVS cùm liberos tres haberet, Sempronium, Seium & Meuiã, Seio infenſior & aſperior videbatur: vt parentum quorundam varij ſunt & inęquales circa liberos affectus. Itaque pater Titius Meuiam nuptum cum dote 600. aureorũ collocat. Exinde etiam Sempronio vxorem ducenti parem 600. aureorum ſummam propter nuptias & in fauorem matrimonij donat. Seius negligi ſe exclamat, & aliquo iuſti doloris prætextu conqueritur fratrem ſororémque non modò nuptiis legitimis iũctos fuiſſe, ſed & non mediocri pecunia donatos. Suas autem nuptias inſuper haberi nulla ętatis habita ratione. Itaque Seius cùm per ętatẽ ei liceret, interpellato ſępius patre, tandẽ nullo paternę liberalitatis beneficio vxorem ducit. Dein patrem in ius vocat, ab eóque poſtulat ſibi ean-

a Arreſt du Mardy matin 17. de Iuillet. 1584. plaidans la Riuiere pour l'appellãt comme d'abus, & Maſſon pour l'inthimee. Item par autre arreſt en vn faict ſemblable. Titius Preſtre eſt accuſé par Meuius qui n'eſtoit pas Preſtre. L'official dõne ſentence par laquelle il abſoult Titius, & condãne Meuius [illegible] dommages & intereſts, liquidez à 200. eſcus & par corps, Meuius appelle comme d'abus.

Par Arreſt il eſt dit mal & abuſiuement iugé en ce que l'Official auoit condãné és dommages & intereſts & par corps. Et pour ce regard les parties ſont renuoyées par deuant le Iuge Lay. L'arreſt donné à la Tournelle le Samedy 27. de May. 1595. plaidant Bouchel pour Touſſaincts Triguier appellant comme d'abus, & Dagues pour François Bildard inthimé.

dem 600. aureorum ſummam donari & præſtari. Neque enim ſe crimen aliquod aut ingratitudinem vllam commiſiſſe profitetur, cuius occaſione indignus patria beneuolentia iudicari debeat. Iniquum autem eſſe, ſi nulla ingratitudinis ſuſpicione notatus, tamen paternæ liberalitatis expers negligatur & reiiciatur. Titius verò pater inuitum ſe cogi quidquam filio donare nouum eſſe & inauditum contendebat.

PRO SEIO. Inuidam fratrum inter ſe æmulationem nihil citius acriúſve excitat, quàm iniuſta paternæ voluntatis inæquabilitas. Æqualis natura parem & æqualem inter liberos affectum ſuadet. Rectè itaque apud Quintilianum frater ille iuſtiſſima expoſtulatione fratrẽ cõpellat, *Pater nobis idẽ fuit, eadẽ onera nobis, eadem bona reliquit: Cur tu locuples es, ego nudus, ego egenus* [a]; Saluianus indignatur quoſdam inhumanitate parentum inferiores fratribus relinqui, vt etiam ſi paupertate non egeant, comparatione tamen egere videantur [b]. Egregiũ & inſigne, ſed tamen miſerum & improſperũ, paternę in affectu naturali æquitatis exemplum aptè hoc loco proponi & ex Nicephoro referri poteſt. In illa Theſſalonicenſis plebis cæde, quam Theodoſius Imperator furens & iratus mandauerat, cùm milites filios duos ciuis & mercatoris Theſſalonicenſis ad necem traherent: pater pro eis deprecabatur, & ſalutem auro pecuniáque redimere tentabat. Milites patri conceſſerunt, vt altero tantùm interfecto alterum eorum, quem pater eligere vellet, ſaluum reciperet. Ambigente patre, & modò hunc, modò illum reſpiciente, atque inter filios æquo affectu dilectos diu multúmque hærente dum

a *Quintil. decla. 339.*

b *Saluian. lib 3. ad eccl. Cathol. pag. 135.*

dum nec proloqui nec alterutrum eligere pietas paterna valet, (tanta eos amoris æqualitate fouebat) milites vtrumque trucidauerunt [a]. Omnis paterni affectus iniquitas ſi non plectenda, at certè vituperanda eſt. Ὁ γὰρ μισότεκνος καὶ πατὴρ πονηρὸς (inquiebat Æſchynes) οὐκ ἄν ποτε γένοιτο δημαγωγὸς χρηστός, οὐδ' ὁ τὰ φίλτατα καὶ οἰκειότατα σώματα μὴ στέργων οὐδέποτε ὑμᾶς περὶ πλείονος ποιήσεται τοὺς ἀλλοτρίους, οὐδέ γε ὁ ἰδίᾳ πονηρὸς, οὐκ ἄν ποτε γένοιτο δημοσίᾳ χρηστὸς [b]. Itaque in parente non ingens modò affectus, ſed & amoris æqualitas deſideratur. Vnde plereque huius regni conſuetudines vetant, ne pater vnius ex liberis cõditionem in hereditate ſua cęteris potiorem aut meliorem facere ſtudeat. Sic etiam iure Romano inter filios filiáſque bona paterna æquo iure diuidi ęquiſſimum eſſe ſtatuitur [c]. Lex enim liberos ad parentum ſucceſſionem, ſi inteſtati decedant, æqualiter admittit, ſiue ius pretorium ſpectes, ſiue etiam ciuile [d]. Atque id Iuſtinianus ab antiquo legis duodecim tabularum iure procedere teſtatur [e]. Quinetiam non ineleganter iuris doctores dicunt; patrem qui duos habet filios, non debere hunc verè filium, alterum autem priuignum facere [f]. Apud Senecam Pollio dicebat, *Inter patres & filios id ſolum iudex putat licere quod oportet* [g]. At hęc inęqualis in paterno amore diſparitas non modò prohibetur, ſed & pernicioſa eſt, ſi quidem fratrum inter ſe odia exaſperat. Ipſa enim propinquitas & fratrũ proxima coniunctio tùm maximè ad inuidiam prona eſt & procliuis: cũm inter eos aliquem cęteris preferri & prędiligi cernunt, adeóque vehemens eſt naturalis eorum liuor, vt magis doleant fratri quàm extraneo donari [h]. Tacitus, *Quæ apud*

a *Niceph. lib. 12. eccl. hiſt. ca. 40. in f.*

b *Æſchin. contra Cteſiphont.*

c *l. ſi inter filios C. fami. erciſ.*

d *l. 1. C. vnde liberi. l. ſi poſt mortem. §. fin. ff. de bon. poſſ. contra tabulas & penult. in f. Co. comm. diuidundo.*

e *l. lege. C. de legitimis hered.*

f *Angelus in Auth. de nuptiis. § illud quoque.*

g *Seneca lib. 7. controu. 5.*

h *l. cum oportet in princ. In verb. quod etiam grauius Co. de bonis que liberis.*

concordes vincula charitatis, incitamenta irarum apud infenſos erant [a]. Culpandi patres, qui ſi liberos habent aut præſtanti ingenio aut forma præcellentes, eos cęteris anteponunt: Illis autem iniquiores ſe palàm & acerbiores præſtant, quibus vel ingenij dotes tardiores ſunt, vel corporis vitia deformitatem afferunt: quos tamen & charius fouere & ampliore facultatum parte iuuare conuenientius eſſet. Dies Lucio Manlio à M. Pomponio Tribuno plebis dicta fuerat, quòd filium iuuenem nullius probri compertum, extorrem vrbe, domo, penatibus quotidianâ miſeriâ exerceret. *At quam ob culpam?* (inquiebat Pomponius) *Quia infacundior ſit & lingua impromptus. Quod naturæ damnum virum nutriendum pati, ſi quicquam in eo humani eſſet, an caſtigandum ac vexatione inſigne faciendum fuiſſe? Ne mutas quidem beſtias minus alere & fouere, ſi quid ex progenie ſua parum proſperum ſit.* Hæc Liuius [b]. Quemadmodum autem diuini numinis æquitas ſplendorem lucis huius ſuper iuſtos & iniuſtos æqualiter ſpargit, inquit Tertullianus [c], & vt ait Diuus Cyprianus, *ſuper bonos & malos æqualiter facit diem naſci, & lumen ſolis oboriri, & cùm imbribus terrâ rigat, nemo à beneficiis eius excluditur, quominus iuſtis ſimiliter & iniuſtis indiſcretas pluuias largiatur* [d]. Sic & hoc ipſum paternę bonitati conuenit, vt parentes liberorũ merita & officia ęquo affectu expẽdant, nullámque affectionis, vt nec bonorum prærogatiuam inter liberos conſtituant. Dicebat ille apud Senecam debere patrem noſſe vitia liberorũ & ferre [e]. Nam & ipſa natura luxatis membris & contuſis potiora ſubminiſtrat alimenta. Pleriq; tamen parentes, filios præſtantes, eruditos, & ſummi ingenij

a *Tacit. lib. 1. annal.*

b *Liuius lib. 7.*

c *Tertull. lib. de patientia in prin.*

d *D. Cypr. ſermone de bono patientia.*

e *Seneca lib. 7. controu. 1.*

ingenij viros, ſi quos habent, ſolent facultatibus ſuis locupletare, opes ingerere, & quæcunque per leges licet, eis donare: Liberos autem qui vel corpore inualidi & deformes, vel ingenio ſtupidiores habentur, nullo liberalitatis & charitatis genere fouent, atque iſtis nihil aliud ſucceſſionis iure relinquunt, quàm quicquid auferri leges non patiuntur: æquius facturi, ſi aduertant ingenioſos aliena ope minùs indigere: ſtupidiores autem qui magnas animi dotes non habent, paternum auxilium & alienam induſtriam meritò expectare. Crates Thebanus grandem pecuniam dicitur apud trapezitam depoſuiſſe, ea conditione, vt ſi filij idiotæ eſſent, pecuniam eis redderet: ſin autem Philoſophi, nummos plebi largiretur, & diſtribueret, quòd pecuniis philoſophi non indigerent[a]. Leontius Philoſophus cùm filios duos, vnicam autem filiam haberet, illos quidem ſtupidiores, hanc autem eleganti forma & preſtanti ingenio: Valerium & Ætium filios bonorum ſuorum hæredes reliquit, Filiam autem, quę Athenais dicebatur, exhęredem ſcripſit, aut certè moriens ei nihil donauit: hoc addito reſponſo, Naturam ſatis & abundè filiæ proſpexiſſe magnis ingenij dotibus, magnáque formæ commendatione. Neque eum fefellit opinio. Illam enim Theodoſius Imperator in vxorem accepit, & pro Athenaide Eudoxiam nominauit[b]. Itaque qualis qualis ſit Seius, naturalis pietas ſtipem & alimenta à patre ei præſtari deſiderat. Quemadmodum enim in legis explicatione, per quem filius patrem alere tenetur, Seneca ait legem illam pro malis patribus ſcriptam eſſe: bonos etiam ſine lege ali[c]: Sic & hoc caſu cùm

[a] Diogen. Laert. in vita Cratetis Thebani.

[b] Cedren. pag. 276. in f. Niceph. lib. 14. c. 23. Zonaras tom. 3. pag. 34.

[c] Seneca lib. 1. controu. 7.

Seius amplam familiam, vxorem, prolémque habeat, facultates autem poſſideat exiguas: nulla proponi poteſt excuſatio, cuius prætextu pater modò eum alere eiúſque familiam exhibere, ſed & ei liberali aliqua largitione ſubuenire non teneatur [a]. Hæc quippe liberalitas verè paterna eſt benedictio. Sic enim in ſacris ſcripturis Axa filia agrum irriguum à patre Caleb poſtulatura dixit, *Da mihi benedictionem* [b]. Multa forſan liceret expoſtulare aduerſus iniquum, aut certè inæquale patris Titij iudicium: Sed quia, vt ait Saluianus, *etiam in bona cauſſa humilis eſſe, in quantum res ſinit, filij apud parentes debet oratio* [c]: Satis erit dixiſſe paternum eſſe officium filias dotare & filiis donare propter nuptias. *Neque enim* (inquit Imperator) *leges incognitæ ſunt, quibus cautum eſt omnino paternum eſſe officium dotem vel ante nuptias donationem pro ſua dare progenie* [d]. Saluiani verbis durum patrem compellabo. *Vos vtique veſtri ſanguinis indoles non ad incognitorum hominum cogit dilectionem, ſed ad veſtrorum reuocat charitatem: Nec alienos vobis aliena, ſed veſtros veſtra commendat. Neque id orat vt eos ametis quos nunquam ante vidiſtis, ſed vt eos non oderitis quos puto non diligere non poteſtis* [e].

PRO TITIO PATRE. Nihil pietati magis eſt aduerſum, nihílque debitæ parentibus reuerentiæ acriùs repugnat, quàm velle coactam ab inuito patre liberalitatem extorquere. Rectè pater ille apud Quintilianum, *Fateor* (inquiebat,) *non poſſum luſus arguere qui donari ætati poſſunt. Non es luxurioſus, ſed contumax. Hæc minus ferenda ſunt vitia: Quicquam tibi me viuo tuum eſt* [f]? Dicebat apud Liuium Turnus, *Nullam eſſe breuiorem cognitionem quam*

a l. ſi quis à liberis. ff. de liberis agnoſc.

b Iudicum cap. 21.

c Saluian. ep. ad Ypatium & Quietam.

d l. fin. Co. de dotis promiſ.

e Saluian. in epiſt. ad Ypatiũ & Quietam. pag. 295.

f Quintil. decl. 375.

quàm inter patrem & filium: paucíſque tranſigi verbis poſſe. Ni pareat patri, habiturum infortunium eſſe[a]. Indignari iubet cum Seneca, *Feræ* (inquit) *manſueſcunt alentibus: Huius rabies etiam eos, à quibus nutritus eſt, depaſcitur*[b]. Parentum veneratio apud bonos tanta eſt, vt filius patrem, non quia benignus eſt aut liberalis, ſed quia pater eſt, amet & reuereatur. Tu, ſi pius eſſe voles, paternæ liberalitati vim ne afferas, & patris donare recuſantis voluntatem, ſeueræ legis inſtar, colas. Sin vultur es, at certè contumax & ingrate fili, cadauer expecta, nec de bonis paternis patre viuo cogitare præſumas. Cur enim paternam hæreditatem præcipiti diuiſione præripere vis? Cur patrem viuum videntémque ſimulato coactæ donationis prætextu, bonis exuere conaris? Exclamare Titius poteſt iiſdem verbis quibus pater ille apud Senecam, *Viuo* (inquit) *& iam patrimonium meum diuiſum eſt*[c]. Improbus eſt quiſquis de viui hæreditate ſollicitus eſt, ait Iuriſconſultus[d]. Atque in non diſſimili quæſtione Vlpianus, *Prematura* (inquit) *ſpes eſt collationis, cùm adhuc viuat is, cuius de bonis quarta debetur*[e]. Seius ex Iuſtiniani conſtitutione allegat paternum eſſe officium, dotem & donationem propter nuptias pro ſua dare progenie: Addítque Seius æquitatem & naturalem pietatem hoc requirere, vt qui æqualiter filius eſt, patris munificentiam & liberalitatem cum fratre & ſorore æquo iure diuidat. Verùm hac in re aliquid paterno iudicio condonandum. *Inter liberos* (inquit Quintilianus) *hæc vna differentia eſt apud animum patris, quòd ſemper maiorem locum habet is cuius miſeretur*[f]. Seneca, *Parentum amor magis in ea quorum miſeretur inclinat*[g]. Itaque in iſto pa-

a *Liuius lib.1.*
b *Seneca li.2. de ira cap.8.*
c *Seneca lib.6. controu.1.*
d *l.2.§.interdum. ff. de vulg. & pup. ſubſtit.*
e *l.1.§.ſi impubere ff. de collat. bonorum.*
f *Quintil. decl.328.*
g *Seneca epiſt.66.*

ternæ liberalitatis iudicio diſtinguenda eſt donationis, quæ Meuiæ dotis nomine facta eſt, conditio ab ea donatione, quam Seius fratri Sempronio propter nuptias factam fuiſſe conqueritur. Quis enim ignorat, & ex naturali pietate, & ex publicæ honeſtatis regula, & communi omnium voto, id potiſſimùm à parentibus requiri, vt ſi filias grandes habeant, illis legitimam nuptiarum conditionem procurent, dote pro facultatum modo aſſignata? Lex ipſa paternæ voluntatis libertatem & liberalitatem, filiarum reſpectu & nuptiarum contemplatione, aliquo obligationis vinculo adſtringere voluit. Magna eſt apud omnes caſtitatis commendatio. Pudorem tamen & continentiam in mulieribus & puellis multò potiùs, quàm in viris requiri etiam teſtis eſt ipſa natura. Nam ſi quando defunctorum cadauera fluctibus euehuntur, fœminarum prona fluitant, virorum ſupina: velut ipſa natura pudoris diſciplinam inter defuncta corpora diſcernente[a]. Itaque prudens eſt & pia ſapientis ſententia, *Super filiam luxurioſam* (inquit) *confirma cuſtodiam, ne quando faciat te in opprobrium venire inimicis*[b]. Parentum enim omnium cenſeri debet & præſumi idem eſſe animus, qualis Virginij illius, qui morte quàm contumelia, filiam amitti melius eſſe ducebat[c]. Ideóque prudens pater, ne quid turpe contingat, néve filia præceps in impudicitiam prolabatur, honeſta coniugij cautione omni periculo prouideat. *Quid enim* (inquiebat Lucretia) *ſalui eſſe poteſt mulieri amiſſa pudicitia*[d]? *Sola virginitas* (ait Apuleius) *cùm ſemel accepta eſt, reddi nequitur*[e]. Hinc Diuus Ambroſius eorum eleemoſynas eximia laude commendat, qui virgines

a Plinius lib.7.c.17. Solinus c.5.

b Eccl. ca. 42.

c Liuius lib.3.

d Liuius lib.1.

e Apuleius Apolog.2.

gines parentibus orbatas, tuendæ pudicitiæ gratia, connubio locant, nec ſolùm ſtudio, ſed etiam ſumptu adiuuant [a]. Itaque quicquid pater filiæ Meuiæ dotis nomine donauit, id ex iuſta & neceſſaria cauſſa præſtitiſſe cenſebitur, cùm ex Diuorum Seueri & Antonini conſtitutione pater filiam dotare teneatur atque etiam inuitus cogi poſſit[b]. *Cum pater filiam dotauit* (inquit lex) *pietas patris non eſt reprehendenda*[c]. Diuerſa autem eſt filiorum conditio, quibus propter nuptias donare non eſt neceſſe. Nam licet quoties pater propter nuptias filio ſponte & vltrò donauit, liberalitas illa quaſi paterno officio congrua laudetur[d]: Non tamen vt vlla incumbat neceſſitas, aut vt nolens aliquis donare filiis cogatur. Neque apud nos vllo vnquam iure obtinuit, vt filius ſanus ac robuſtus à patre inuito donum & liberalitatem, ſeu nuptiarum ratione, ſeu alio vllo titulo, extorqueat. Scio ætatis vigor anníque iuueniles robur & vires ſubminiſtrant. Caduca ſenectus Titium patrem monet vt ſibi parcè prouideat. Senes à muneribus perſonalibus excuſantur [e]. Libertam, quæ operas debet, ætas ab operarum præſtatione releuat & immunem reddit [f]. Dicam ergo quod pater ille apud Quintilianum, *Suſcipe lab.ris tui partem: ſatis in te laborauimus: iam deficit ætas: iam quietem poſcit ſenectus*[g]. At tu me ſenem inualidum, facultatibus, quas in extremum ſenectutis vitiaticũ reſeruaui, exuere præmatura feſtinatione conaris, & ſimulato indignationis prætextu fratrem ſororémque trahere in inuidiam poſtulas, (*Chariſsimis iraſcuntur* (ait Seneca) *quòd minora nobis præſtiterint quàm mente concipimus, quàm quæ alij tulerint, cum vtriuſque rei*

a D. Amb. lib. 2. offic. cap. 15.

b l. qui liberos al. l. capite. ff. de ritu nuptiarũ & d. l. fin. Co. de dotis promiſſ.

c l. 1. §. ſed ſi libertus. ff. ſi quid in fraudem patroni.

d D. l. fin. C. de dotis promiſſ.

e l. ſi vltro de decur. lib. 10. Co.

f l. liberta C. de oper. libertorũ.

g Quintil. decl. 298.

paratum remediũ ſit. Magis alteri indulſit, noſtra nos ſine comparatione delectent. Nunquam erit fœlix quẽ torquebit fœlicior: Minus habeo quàm ſperaui, ſed fortaſſe plus ſperaui quam debui[a]. Si filius exhibere ſe & operi ſufficere poſſit, Vlpianus reſpondet iudices æſtimare oportere, ne non debeant ei alimenta decerni[b]. Eleganter Caſſiodorus, *Pullos ſuos audaces aquilæ tandiu procurato cibo nutriunt, donec paulatim à molli pluma recedentes adulta ætate penneſcant, quibus vt conſtiterit firmus volatus, nouellos vngues in prædam teneram conſueſcunt, nec indigent alieno labore viuere, quos poteſt captio propria ſatiare*[c]. Quod ſi Seius non alimenta ſed donationem decerni poſtulat, iniquus eſt qui beneficium ab inuito expectat. Donari dicitur quod nullo iure cogente conceditur[d]. *Beneficium id eſt*, (inquit Seneca) *quod quis dedit, cùm illi liceret & non dare*[e]. Hoc ſi in omnibus verum eſt, quanto magis pater, cuius iuſſa filius venerari: & ad cuius indignationem pallere debet, neceſſitatem donandi imponi ſibi indignum & iniurium meritò exiſtimabit? Parentes coli conueniens eſt velut τοὺς δευτέρους καὶ ἐπιγείους τινὰς θεοὺς καὶ τῶν θεῶν εἰκόνας[f]. At Seius peruicax eſt & contumaciter ſe gerit, dum à patre inuito & renuente donandi neceſſitatem extorquet. Pater olim Meuiæ & Sempronio donauit. At hoc nullo iure cogente fecit, nulla adactus neceſſitate, nec ex cuiuſquam importuna flagitione liberalis fuit. *Mores tuos patri debes approbare, non patris regere*, inquiebat Latro apud Senecam[g]. Nulla autem inæqualitas argui aut proponi poteſt: ſi quidem Sempronius & Meuia quicquid dotis donationiſve propter nuptias titulo conſecuti ſunt, poſt mortem

a *Seneca li. 3. de ira cap. 30.*

b *l. ſi quis à liberis. §. ſed ſi filius ff. de liberis agnoſc.*

c *Caſſiod. lib. 1. variarum ep. 38.*

d *l. Donari ff. de donat.*

e *Seneca lib. 3. de benef. cap. 19.*

f *Stobæus cap. 77.*

g *Seneca lib. 10. controu. 3.*

patris

patris conferre tenebuntur[a]. Excitet Seius paternam in ſe beneuolentiam, atque meritis & officiorum ſedulitate donandi voluntatem prouocet. Patrem à filio in ius vocari quamuis ex cauſa verecundum eſt: at in ius vocari, vt nolens & inuitus bonis vel bonorum parte ſe exuat, filiúmque contumacē locupletet; nefas & indignum. Patrem in liberos munificum eſſe & liberalem laudabile eſt: at filios paternam liberalitatem non obſequiis, ſed aduocata prætoris authoritate exigere: non meritis, ſed vi & coacta iudiciorum neceſſitate prouocare impium eſt, nefarium, & illiberale.

a L. vlt. liberis. C. de collat.

SENATVS non modò Titium patrem ab iniuſta filij Seij petitione abſoluit, ſed & ſolemni iudicio Seium iuſſit veniam temerariæ litis & importunæ flagitationis à patre deprecari[b].

b Arreſt du 19. Decembre 1583. entre Pierre Rouſſeau appellant & Guy Rouſſean inthimé.

Cùm frater fratrem interfecit, vtrum occiſi hæreditas fiſco, an verò proximo agnato deferatur.

CAP. VII.

TITIVS fratrē Meuium cùm occidiſſet, de occiſi hæreditate magna fuit & ardua contentio: Fiſcóne bona vindicarentur, an proximo agnato hæreditas competeret. Fiſcus Titium non incapacem ſed indignum dicebat. Indigno autem bona in commodum fiſci auferri ſolet. Quòd ſi eum proponamus neque incapacē neque indignū fuiſſe, fatendum eſt hæreditatē ei delatam & quæſitam. At cùm poſtea fratricidij conuictus &

natus fuerit, conſequens eſt in generali bonorum Titij confiſcatione, ſimul etiam contineri ea omnia bona, quæ, tãquã hæres Meuij fratris, conſequutus erat. Proximus autem agnatus dicebat, Titium non indignum, ſed incapacem iudicari debuiſſe, & nullo tempore fuiſſe hæredem: itaque ſtatim ipſo mortis Meuij momento proximum agnatum excluſo Titio hæredem fuiſſe. In hac autẽ controuerſia Fiſci nomine ſignificari volumus dominum loci, in quo ſita erant bona Meuij, & ad quem confiſcatio bonorum Meuij, legitimo iure pertinebat.

PRO FISCO. Non leuis eſt ea differẽtia, quam Romani Iuriſconſulti inter indignum & incapacem ſtatuerunt, magnámque huic controuerſiæ lucem afferet, ſi diſcrimen illud rectè & ex vera iuris interpretatione expendatur. Indignus cenſetur is, qui licet iuris ſubtilitate capax ſit, tamen quod iure cœpit, retinere non poteſt, & ab eo tanquã indigno hæreditas auſertur ac fiſco applicatur. Vnde fit vt qui vel dolo malo, vel incuria, aut ſumma aliqua negligentia defuncto mortis cauſam præbuit: qui defuncti mortem non vindicauit: qui inuitum teſtari coegit, aut teſtari volentem prohibuit: qui defuncto ſtatus controuerſiam mouit, qui de viui hæreditate pactus eſt, aut per calumniam falſum eſſe teſtamentum dixit: Illi omnes iuri ſubtilitate capaces quidem cẽſentur, & hæreditatem vel legatum capiunt: ſed poſtquam accepere, non retinent. Fiſcus enim hoc omne illis velut indignis aufert [a]. Nam ex Iuriſconſultorum ſententia, indignus dicitur, qui capax eſt iure, ſed incapax effectu: Incapax autem exiſtimatur qui tempore hæreditatis delatæ, vel relicti legati, tam iure quàm effectu incapax

[a] ...oto titu- ...e de his quibus vt indignis. ff. ... Cod.

erat,

erat, & ad quem hæreditas aut legatum ex ipſa ſola incapacitatis ratione nullo momento pertinuit. In hac autem controuerſia Titius in fratris Meuij cæde crimen non modò graue & atrox, ſed & nefarium atque atrociſſimum commiſit. Verùm qualequale ſit crimen nemo vel ante inſtitutam accuſationem, vel etiam pendente reatu ante ſententiam damnatus dici poteſt, neque etiam vel ciuiliter mortuus vel incapax cenſeri debet. Titius ex ipſo quidem commiſſi fratricidij momento improbus, imò nequiſſimus & ſceleratiſſimus exiſtimari meruit. Sed ante damnationem leges neminem vel incapacem, vel infamem, vel etiam inteſtabilem haberi volunt. Neque enim iura ſceleratos viros, ideò tantùm quia ſcelerati habentur, à ſucceſſionibus & hæreditatibus arceri iubent. Itaque fratricida ſuccedendi capax eſt. Verùm quia publicæ honeſtatis pudor non patitur vt quis ex facinore ſuo lucrum & commodum reportet[a]. Ideò lex æquum eſſe cenſuit, vt improbo fratricidæ & iſtiuſmodi viris inſigniter facinoroſis poſt damnationem hæreditas tanquam indignis auferretur. Hinc fit vt mulier, quæ maritum, à quo hæres ſcripta erat, necauit, hæreditate priuari debeat[b]. Nam ſi hæres qui mortem defuncti non vindicauit, indignus cenſetur[c]: quantò magis eum, qui defuncti mortem atroci ſcelere procurauit, indignum meritò exiſtimabimus? Illud autem generaliter iure ciuili obtinet, vt quoties indignitas hæredis factum & culpam reſpicit, hæreditas, quæ ei velut indigno aufertur, fiſco applicetur[d]. Vnde apud Modeſtinum Meuia quæ vt præcipiti & nefaria feſtinatione bona à marito donata conſequeretur, maritum

a L. *ſiue hæreditas de negot. geſtu. L. itaque fullo. ff. de furtis.*

b *L. ſororē. C. de his quæ vt indignis.*

c *L. 1. C. de his quæ vt indign. L. eis qui. ff. eod. titulo.*

d *L. Papinianus. §. meminiſſe. ff. de inoffic. teſtam.*

veneno ſuſtulerat,accuſata eſt à defuncti ſorore: & cùm primi iudicis ſententia abſoluta,pendente appellatione deceſſiſſet. Modeſtinus crimen quidem morte extinctum ait,ſed eorum quæ ſcelere acquiſita fuerant, Fiſco perſecutionem & repetitionem competere[a]. Ratio in promptu eſt: Nam is,cui vt indigno hæreditas aufertur,non tamen deſinit hæres eſſe[b]. Atque ideò ſi quis agat familiæ erciſcundę,eíque obiiciatur de morte teſtatoris, *Hoc*(inquit Iuriſconſultus) *ad diuiſionem rerum hæreditariarum non pertinet*[c]. Non pertinet,ſcilicet,quia cohæredis in ea re nihil intereſt. Nam etſi criminis obiecti veritas exinde probationibus eluceat, portio hæredi nefario & indigno adiudicata, non cohæredi, ſed ipſi fiſco vendicari debet. Itaque tantùm abeſt vt iſtis caſibus agnato proximo ius vllum quæratur. vt ne ipſos quidem homicidæ filios quidquam peruenire debeat: Ac ne ipſa etiam ciuilis portio, quæ ex damnati bonis poſteritati legitimæ reſeruatur, in iis rebus tanto ſcelere partis obtineat[d]. Sunt tamen qui in contrarium obiiciant illud iuris reſponſum in quo Pomponius, *Si vir* (inquit) *vxorem ſuam occiderit, dotis actionem hæredibus vxoris eſſe dandam Proculus ait, & rectè. Non enim æquum eſt virum ob facinus ſuum dotē ſperare lucrifacere*[e]. Sed non animaduertunt eo loco Pomponium de marito agere, qui vxorem in adulterio deprehēſam iure occidit. Quo caſu nihil fiſco vindicari poteſt: Maritus enim iuſtum dolorem executus eſt[f]: Neque tamen lex voluit marito vllam lucri ſpem inde proponi: Primùm ne maritus ex pudoris ſui iactura quæſtum facere ſpei et infamem & ignominioſum. Deinde ſi continge-

ret

a L. *Lucius Titius. ff. de iure Fiſci.*
b L. *ex facto. § Iulius ff de vulg. & pup. ſubſtitut.*
c L. *his cōſequenter. §. 1. ff. fam. erciſc.*
d L. *cùm ratio. §. vl. ff. de bonis damnat.*
e L. *ſi ab hoſtibus. §. fin. ff ſoluto matrim.*
f L. *ſi quis ingrauis §. 1. in fi ff. ad Senat. Sil.*

ret virum tam proiecti pudoris eſſe & frontis adeò perfrictæ, vt vel lætus lenocinium exerceat, vel diſſimulatione ſua adulterij admittendi occaſionem præbeat: periculum eſſet, ne tandem ſpe improbi lucri illectus vxoris occidendæ conſilium caperet: dum ex pacto conuento alióve iure dotem lucrari gaudet. Quod probabiliter contingere poſſe alio loco tractat Scæuola[a]. Sic apud Valerium Caius Ticinius Fanniam mulierem impudicam non alia mente vxorem duxerat, quàm vt eo crimine repudiatam, dote ſpoliaret[b]. Eò referri poteſt quod Pomponius in illo iuris reſponſo addit. *Non enim æquum eſt virum ob facinus ſuū dotem ſperare lucrifacere.* Itaque licet maritus iuſtum dolorem ſit executus, non tamen vel æquum eſt vel honeſtum, vt ex tanto infamiæ ſuæ dolore quidquam lucri conſequatur: Hoc autem caſu de fratricida ſcelerato & impuro agitur, qui manus diras, nefandas, & in ſanguinem fraternum violentas exercuit. Nam quemadmodum æquitas non patitur, vt apud eum quidquam ex hæreditate fraterna remaneat: ita neque etiam iuris ratio permittit, vt ad proximum agnatum hæreditas deferatur[c]. Frequenter enim in iure contingit vt etiam ij qui non admittuntur, cæteros tamen excludant[d]. Proximus autem agnatus in hac ſimilíve quæſtione nullam querelæ aut expoſtulationis occaſionem habet. Nam ſi frater fratrem non interfeciſſet, agnatus ille gradu remotior nō ſuccederet. An æquum videri debet ex fratricidio lucrum vllum ab agnato obtineri, qui, ſi nullum admiſſum crimen foret, nihil obtinuiſſet? Nam cur ille lucrum ex propinqui morte ferat, cuius hæres non eſſet, ſi aut na-

a L. 14. in cunu. ff. ad leg. Iul. de adult.

b Valer. Max. lib. 8. cap. 2.

c L. cum ratio. §. præterea. ff. de rebus damnat.

c L. §. ſi agnatus & l. æquiſſimum. ff. ad ſenat. Ter.

turali morte obiiſſe illum,aut ab alio quàm à fratre cæſum fuiſſe proponeremus?

PRO AGNATO PROXIMO. Nihil mirum ſi fratricidam ex ipſo ſtatim delicti cõmiſſi tempore etiam ante accuſationem vllam aut damnationem,incapacem eſſe dicimus. Nam licet pleraque delicta non notent niſi condemnatio ſecuta ſit : ſunt tamen quædam, quæ ſtatim etiam citra condemnationem infamiam inurunt & incapacitatis notam iniiciunt. Quod plerumque contingit cùm propter atrocitatem facinoris factum ipſum confeſtim notat , nec expectatur ſententia iudicis. Hinc fit vt cùm de crimine maieſtatis agitur , eum , qui ſceleratiſſimum illud facinus audaci conſilio & cogitatione temeraria aggreſſus eſt: ſtatim quodammodo ſua mente puniri reſcribat Imperator a. Itaque ipſo criminis maieſtatis momento, ſi notorium ſit, Regaliæ locum eſſe Senatus iudicauit[b]. Sic & in grauioribus criminibus,cùm de raptu , aut de lenocinio, aliiſve agitur , ſententiam nota infamiæ præcedit[c]. Idque etiam in pleriſque aliis caſibus & delictis locum habere iuris interpretes aſſerunt[d].Sic apud Quintilianum cùm de ſacrilegio ageretur.*Non eſt intuendum*(inquit)*quo tempore aperuerit ſe culpa,ſed quo tempore commiſſa ſit.In cæde ſpectãda eſt damnatio:In ſacrilegio tempus ipſum intuẽdum.Statim ergo ut fecit ſacrilegiũ, deuotus huic pœnæ eſt,& ante iſta bona ad Deũ pertinere cœperũt, quàm lex damnaret*[e].At ſi quod crimen graue eſt & pœnam meretur, fratricidium ipſum non modò atrox,ſed nefandum: non ſceleratum , ſed horrendũ iudicari debet.*Vox ſanguinis fratris*, (inquit dominus)*clamat ad me de terra*[f]. Elegans eſt Quintiliani locus,

a L. *fin. C. ad leg. Iul. maieſt.*
b Arreſt du Mardy 15. de Feurier 1594 moy plaidant pour M.Anthoine Maſſelin demãdeur en Regale.
c L. *palàm §.fin.de ritu nuptiarũ auth.de raptu virginum.*
d *Gloſſa in l.1.In ver. qui eam quæ in poteſtate.ff.de his qui not. infam.*
e *Quintil. decla.324.*
f *Geneſ.ca. 4.*

locus, *Equidē iudices, admirari me confiteor, aut cõſtitutas eſſe tantas de ſceleribus pœnas vllos inueniri potuiſſe mortaliū, in quos caderet iſta ſuſpicio: fratrē ſuum potuit aliquis occidere? Non obſtitit tacita natura? non ſanguinis ius? nõ ſceleribus manus ſuas obiecit quæcũq; eſt illa, quæ creditur eſſe pietas fratrem occiſuro? Nõ ſuccurrit cõmunis vterus? Non eadē cauſa vitæ? Non vna primordia? Non illa conſuetudo, quæ alienos etiã ac nulla neceſſitudine inter ſe cõiunctos cõponere & aſtringere affectibus poteſt? Cõſuetudo actæ pariter infantiæ, pueritiæ ſtudia, luſus, triſtitia, ioci. Nã, quid eſt aliud fraternitas quã diuiſus ſpiritus* [a]? Nicetas refert fraternas inimicitias Volci & Stephani, qui Neemanis Triballorũ principis filij erãt: ac tandē Volcus victor fraterna cæde manus polluit. Nicetas autem nefarium hoc facinus multa verborũ acerbitate perſequitur [b]. *Nã quæ poteſt amicitia eſſe tã fœlix quæ vincetur à fraternitatē?* inquit ille [c]. Fratricidiũ itaque capitale crimē eſt, cuius pœna non ipſum modò delinquentis corpus afficit, ſed & defuncti bonis heredem legitimum aſſignat. Nã lex homicidã omni emolumento priuat, eúmque vllo criminis ſui lucro locupletari indignũ cenſet, nec patitur vt defuncto, cuius mortem procurauit, ſuccedat. Nemo enim ex eodē facto eadémque culpa pœnam & præmium ſimul mereri poteſt [d]. Illud autem vtrum indignitatis, an verò incapacitatis ratione fiat quæritur. Nos incapacem eum dici volumus qui per leges capere non poteſt. Titius autem fratricida nullo tempore defuncti bona per leges capere, aut legitimam hæredis qualitatem ſibi arrogare potuit. Neque enim vlla fuit Meuij hereditas ante necem commiſſam. Necem autem Meuij ſpectare & attendere non

[a] *Quintil. decla.* 321.

[b] *Nicetas in annal. pag.* 264.

[c] *Quintil. decla.* 321.

[d] *Can. ſi quemlibet.* 12. *quæſt.* 2.

poſſumus, quin ſimul eodémque inſtanti Titium fratricidam proponamus. At leges non patiuntur vt frater homicida capiat & conſequatur fratris à ſe occiſi hæreditatem. Itaque in ipſo cædis commiſſæ inſtanti grauitas criminis ſæuum homicidã abominatur & reiicit: cúmque fraterno cruore aſperſum, incapacem ipſo ſtatim momento cenſet iubétque vt omiſſo fratricida hæreditas ad agnatum proximum tranſmittatur. Hoc enim frequens eſt in iure, vt qui inhabilis eſt, reliquis non obſtet,& tunc qui vno gradu remotior eſt,habeatur pro agnato proximiore[a]. Sic in non diſſimili quæſtione eorum qui hæredes inſtituti poſtea deportantur, eadem habetur ratio ac ſi ſcripti hæredes non eſſent:atque eo caſu ſuccedendi ius ad hęredes proximè ſcriptos deuoluitur[b]. Eadémque ratione mulier, quæ intra tempus luctus nubit omnium donationum, hæreditatum,& legatorum expers & incapax iudicatur: túncque ea omnia ſcriptis hæredibus, vel cohæredibus, aut legitimis ab inteſtato venientibus reſeruantur[c]. Legatarius, qui celat teſtamentum, ipſo quidem legato priuatur: legatum apud hæredem remanet[d]. Hæres, qui teſtatoris voluntati intra annum non paruit, priuatur omni lucro hæreditario: hoc autem cæteris ex ordine vel accreſſit vel ad eos deuoluitur[e]. Sic cũ filiis ingratis hæreditas aufertur, eorum portiones ad nepotes ex illis natos deueniunt[f]. Sed ne exemplis ab hac quæſtione remotis & alienis diutius immoremur, nihil proponi poteſt expreſſius, quàm Pomponij reſponſum illud, in quo cùm vxor à marito cæſa fuiſſet, etſi maritus ſuperſtes ex pacto dotem lucrari debere videretur; tamen ex Iuriſcon-

a L. ſi poſt mortem. §. liberi qui contra tabulas. ff. de bon. poſſ. cõtra tabulas.
b L. 1. C. de hære. inſtit.
c L. 1. C. de ſecundis nuptiis.
d L. pen. C. de legatis.
e Authen. hoc amplius. C. de fideicomm.
f Nouella 22. de nuptiis. §. ſoluto & §. ſequente.

conſultorum Proculi & Pomponij ſententia, maritus ipſe ob facinus ſuum dotis emolumento priuatur: hæredibus autem legitimis actio dotis acquiritur, non autem fiſco [a]. Nec eſt quod diſtinguamus iure an iniuria mulier cæſa fuerit. Primum enim conſtat, marito hanc occidendæ vxoris, quæ in adulterio deprehenſa eſt, licentiam non ſemper concedi [b]. Deinde cur non quemadmodum eo caſu omni poſthabita vel incapacitatis vel indignitatis diſtinctione lucrum pacti dotalis marito occidenti aufertur, nec tamen fiſco applicatur: Ita etiam excluſo fratricida cæteros propinquos, qui nihil cõmeruerunt, admitti volumus? Sic in non diſſimili caſu reſcribunt Imperatores, ſororem, quæ cædem fraternam licito iure vindicat, non poſſe hæreditatem ab vxore, quæ hæres inſtituta eſt, repetere: ſi maritum non fuiſſe vxoris dolo necatum probetur [c]. Vnde à contrario ſenſu inferre licet: ſi vxor probetur mortem mariti procuraſſe, ſorori ius fuiſſe hæreditatem ipſam conſequi & vindicare. Non diſſimiliter qui fratrem occidit, vt totum feudum haberet, feudo quidem priuatur: ſed illud ad proximum agnatum deuoluitur [d]. Neque enim fratris aut vnius ex agnatis factum, cęteris, qui eiuſdem ſunt familiæ, nocere & præiudicium afferre conueniens eſt [e]. Illud quidem veriſſimum eſſe fatemur quod aſſerit Paulus, quoties portio à lege definita ex bonis damnati filiis reſeruatus, non augeri liberorum portiones eorum omnium ratione quęcunque dampnatus ex crimine conſequutus fuit [f]. Nam vt ait Seneca, *Lucrum iſtud non eſt oppoſitum ſceleri, ſed immixtum* [g]. Itaque certiſſimi iuris eſt ea omnia, quæ à patre per ſcelus quæſita ſunt,

[a] l. ſi ab hoſtibus. §. ſi vir. ff. ſoluto matrim.

[b] l. marito ff. ad leg. Iul. de adulter.

[c] l. furorẽ Cod. de his quibus vt indign.

[d] Cap. 1. §. ſimiliter & gloſſa. In verbo fratrem quibus modis feudum admitt.

[e] l. 1. §. fratru. ff ſi quis aliquẽ teſtari proh.

[f] D. l. cùm ratio. ff de bonis damnat.

[g] Seneca epiſt. 87.

filiis auferri [a]. Nam vt patres à delinquendo deterreantur, iubet lex pleriſque caſibus filios omni paternę ſubſtantię cõmodo & emolumento priuari [b]. Quinetiam ne videatur in hac cauſſa nouum, etiam filiis aut fratribus excluſis aliquando agnatos proximos admitti, lubet id exemplo ex feudorum iure petito confirmare. Si vaſſallus in dominum deliquerit, filio quidem feudum aufertur, ſed agnati proximi eo non priuantur [c]. At verò in hac cauſæ iſtius controuerſia, actor, qui aduerſus fiſcum contendit & Titii occiſi bona ſibi adiudicari poſtulat, is nec filius eſt nec hæres fratricidæ: ſed agnatus, qui omiſſo fratricida tanquam inhabili & incapace, hęreditatem Meuii iure proximitatis petit. Quòd ſi excluſo agnato, fiſcũ qui nullo in defunctũ affectu incitatur, admitti dicamus: nemo deinceps ſupererit, qui vindictam cędis vltionémque in conſcios perſequi curet. Hęc ſolicitudo heredem ſpectat, cæteróſque omnes quos lugubre amiſſi propinqui deſiderium tangit: Atque iis potius, quàm fiſco, ſolamen hæreditatis iure proximitatis debetur. Quod autem Vlpianus dixit [d], ad diuiſionem rerum hęreditariarum non pertinere queſtionem de morte teſtatoris: Illud huic cauſſę & controuerſiæ non conuenit. Quin potius Vlpianus aut de cæde defuncti ab alio commiſſa agere voluit, quaſi necem ipſam ab omnibus heredibus vindicari oporteret, non autem vni hæredum vindictam ſpecialiter delegari: Aut de vno coheredum Vlpianus loquitur, qui cùm in vindicanda defuncti morte ceſſauiſſet, cęteri coheredes propter neglectam & omiſſam cędis vindictam repelli eum debere aſſerebant: Aut etiam fortaſſis

a L. ſi quis cum falſo C. ad leg. Cornel. de falſis. b L. 1. C. de natur. liberis. l. ſi quis inceſtuoſo. C. de inceſtu nuptiis. c Cap. vnico tit. ſi vaſſallus feudo priuetur li. 2. feudorũ. d In dicta l. hu ... quenter fam. ercis.

fortaſſis indicare voluit Iuriſconſultus, vindictæ pecuniariæ, ſi quæ ex tali vltione ſperari legitimè poteſt, non eandem eſſe rationem ac cęterarum rerum hæreditariarum. Vindicta ipſa non emolumento & adiudicationis pecuniariæ lucro cenſeri debet, ſed aſſidua piáque defuncti veneratione illius memoriam coli eique debitum honorem rependi oportet. Non hoc ſynceri affectus officium eſt, defuncti memoriam aut lucri expectatione aut ignauo quæſtu proſequi: ſed probi piique hæredis eſt omiſſa pecuniariæ pœnæ contemplatione tam nefarium ſcelus vlciſci, & authores cædis defuncti grauiter vindicare. Neque etiam obſtat quod ex Modeſtino [a] obiicitur eo caſu, quo vxor maritum veneno ſuſtulit, repetitionem eorum, quæ tam graui ſcelere acquiſita fuerant, non ſorori ſed fiſco competere. Nam illius reſponſi plures proponi poſſunt rationes. Prima quòd cùm vxor ſententia primi iudicis innocens fuiſſet pronuntiata, & poſtea deceſſiſſet, mors ſuperueniens crimen extinxerat. Deinde apud Modeſtinum poſthumi natiuitate teſtamentum ruptum fuerat: Ideóque non vxor marito, ſed poſthumus patri, atque exinde poſthumo filio mater ſucceſſerat. At illa veneno non poſthumum, ſed maritum ſuſtuliſſe proponitur. Non ergo de eius ſucceſſione agebatur qui veneno necatus fuerat: ſi quidem mutatione perſonæ diuerſa habetur hæreditatis ratio. Paulus Iuriſconſultus, *Caſtrenſia* (inquit) *mutatione perſonæ eſſe deſierunt* [b]. Sic etiam ex ipſa perſonæ poſthumi mutatione diuerſa cenſetur, non eadem eſſe hæreditas: Tamen quia ſcelus commiſſum quoquo modo puniendum fuit, bona, quæ ſceleſtæ & nefariæ

[a] *Dicta l. Lucius. ff. de iure fiſci*

[b] *l. 90. per procip. to- rem in f. ff. de adquir. hæred.*

vxori quæſita fuerant, repeti & auferri oportuit. Indignitatis autem & incapacitatis ratio ita plerumque habetur, vt indigni exiſtimentur vt plurimum, qui poſt ius ſibi delatum aut certè quóvis modo indignos ſe præſtiterunt: Incapaces cenſentur, quós iuris delati tẽpore lex capere prohibuit: Fratricidam ſtatim in ipſo cędis commiſſæ inſtanti incapacem fuiſſe meritò dixerimus, ne hominem manibus fraterna cæde madentibus & facie fraterno adhuc cruore aſperſa, ad hæreditatem admittamus. Sed an agnatis proximis id noceat necne, Ioannes Gallus, Boerius, & Molinæus quæſierant; atque illi omnes vno conſenſu fratricidam cenſent nullum agnatis præiudicium quominus excluſo fratricida ſuccedant, afferre: Idque multis arreſtis iudicatum fuiſſe teſtantur[a].

SENATVS agnato hęreditatem Meuij excluſo fiſco adiudicauit[b].

QVOD IN FRATRICIDIO Senatus arreſto ſuperiore ſanciuit, idem antea in parricidio duobus arreſtis iudicauerat[c].

ALIA QVÆSTIO in eodem Senatu non minus controuerſa diſputatione agitata fuit & deciſa. SEIVS & Meuio coniuges mutuam inter ſe donationem fecerant, qua conuenerat vt ſuperſtes præmorientis coniugis bona omnia mobilia conſequeretur. Meuia ſororem habebat Titiam, quæ aliquo poſt donationem tempore à Sempronio occiſa fuit. Accuſata eſt Meuia tanquam conſcia & cædis illius nefariè particeps: Atque etiam tandem conuicta eſt Sempronium cędis authorem receptaſſe & occultaſſe. Damnata eſt Meuia, eodemq; cõdemnationis iudicio priuata fuit bonis & occiſæ

a Boerius *quæſt.* 25. Ioan. Gallus *quæſt.* 266. & *ibi* Molinæus

b Arreſt donné cõtre le Sieur de Nemours lequel comme Seigneur de Bray, ſur Seine pretẽdoit les biens *iure fiſci* & fut l'arreſt prononcé en robbe rouge le 7. de Septembre 1566. & eſt l'Arreſt enregiſtré au Greffe criminel.

c Par deux arreſts dõnez contre Oder & Guillaume Tarquais, l'vn du 6. d'Auril, 1554. l'autre du 2. d. Mars 1580.

occiſæ ſororis hæreditate. SEIVS, qui Meuiæ maritus erat, non ideò minus mobilia defunctæ Titiæ ſibi adiudicari poſtulabat. Hàc autem ratione nitebatur, quòd crimen vxoris dicebat non poſſe iure ſibi antea quæſito & donationi dudum factæ nocere. At ſi Meuia vxor ſororicidij conuicta non fuiſſet, dubium non eſt quin eidem Meuiæ hæreditas ſororis Titiæ competeret: Quo caſu maritus, qui vxori Meuiæ ſuperſtes fuit, omnia mobilia vtriuſque tam Titiæ præmortuæ, quàm Meuiæ quæ ſuperuixerat, conſecutus fuiſſet. EX ALTERA PARTE, eam mobilium ſucceſſionē proximus defunctę Titię agnatus Scio controuertebat, ac Meuiam Titiæ ſorori neque in mobilibus neque immobilibus ſucceſſiſſe dicebat. Si quidem Seius Meuiæ maritus nullum aliud ius habere poterat niſi mutuæ donationis occaſione. Donatio autem mobilia ad coniuges pertinentia, non alia vlla bona complectebatur. Itaque Seius ex donationis titulo ius habuit non in mobilibus Titiæ, quæ nullo vnquam tempore ad Meuiam pertinuerant, ſed in iis tantùm quæ Mæuię vxori viuente ea ipſóque mortis tempore competebant.

PRO SEIO MARITO. Nihil dici poteſt iniquius, quàm ſi maritus alienæ culpæ diſpendium luat, & ob crimen ab vxore commiſſum damno aut pręiudicio vllo afficiatur: Si quidem damnato etiam ob crimen læſæ maieſtatis marito, ſaluæ manent vxori tam dotis quàm donationis propter nuptias actiones. hoc enim iure Romano cauetur[a], & Senatuſconſultorum authoritate confirmatur. Meuia crimen commiſit & damnata eſt: Verùm pœna ſuos teneat authores, nec ad alios ex-

[a] *al. quiſquis §. vxores Cò. ad leg. Iul. maieſt. l. quinque legibus. ff. de bonis damnat. l. cum duobus §. vlt. ff. pro ſocio.*

tẽdatur, quàm eos qui delicti participes ſunt. Nam licet iuris ratio non permittat Meuiam vllum ex bonis Titiæ commodum percipere: Quia tamen noſtro iure abſque vlla aditionis ſolemnitate hæreditas ſtatim propinquioribus ab inteſtato acquiritur, habenda eſt Meuiæ ratio, non vt penes illam res aliqua aut emolumẽti quidquã remaneat, ſed vt mutuæ donationis titulo mobilia Titiæ ad maritum, qui nihil deliquit, deuoluantur & perueniant iure quodam tranſmiſſionis. Plerumque enim hæreditatis etiam non delatæ, aut nondum aditæ, ius tranſmitti poſſe videmus [a].

a l. vnica Cod. de his qui ante apertas tabulas.

PRO AGNATO PROXIMO. Non eò ſpectat agnati petitio, vt donationis mutuæ inter coniuges factæ vim & effectum vllomodo controuertat. Donatione Seius ſuperſtes bona pręmorientis mobilia conſequi debet. Quis Seium vetat mobilia illa ſibi vendiçare quæcumque ad Meuiam mortis tempore pertinuerunt? De illis nulla inter partes controuerſia: ſed de bonis mobilibus Titiæ agitur, quæ Meuia nullo tempore habuit. Nam quod obiicitur non eſſe æquum vt Seius ex delicto vxoris damnum vel præiudicium vllum patiatur: hoc in quæſitis veriſſimum eſt, ſed non in quærendis. Quemadmodum enim ſubſtitutio, quæ nondum competit, extra bona noſtra eſſe dicitur [b]: Ita nec Titię bona contineri potuerunt donatione illa mutua, quę inter Seium & Titiam coniuges facta eſt. Nondum enim Meuiæ ius vllum in iis quæſitum fuerat. Debitor non poteſt in fraudem creditoris bona acquiſita repudiare aut alienare: ſed ſi de quærendis agatur, poteſt debitor vel non adire hęreditatem vel repudiare [c].

b l. ſubſtitutio. ff. de adquir. rerum dom.

c l. qui autem. ff. quæ in fraudem credit.

Deinde

Deinde quemadmodum crimen vxoris Seio obeſſe non potuit, ita neque etiam prodeſſe debet. Quod tamen contingeret ſi mobilia Titiæ Seio adiudicarentur. Niſi enim Sempronius impellente & ſuadente Meuia Titiam interfeciſſet, atque eius vitæ curſum ſcelerato ictu maturaſſet, Titia etiamnum ſuperſtes viueret: Aut certè cùm ſorores non magno ætatis interuallo diſtarent, dubium & incertum erat quænam præmoreretur. Quin & omiſſa mortis conſideratione, nónne potuit Titia bona ſua mobilia aut inter viuos extraneo donare, aut teſtamento legare, ab iiſque ſororem Meuiam excludere? Sic in non diſſimili quæſtione Vlpianus de ſerui occiſi æſtimatione agens quærit: ſi ſeruus hæres inſtitutus eſſet, an hæreditas illa in æſtimationem veniat. Diſtinguit Iuriſconſultus an delata ſit hęreditas, necne. Nam ſi viuo teſtatore & hæreditate nondum delata ſeruus occiſus fuerit, nulla fiet hęreditatis, quæ nondum obuenerat, æſtimatio a. Quemadmodum autem bona eius qui viuit, & iura nondum delata repudiari non poſſunt, quia nondum competunt b. Ita neque etiam Titiæ bona vllo tempore ad Meuiam pertinuiſſe dicimus. Ante cædem commiſſam viuebat & valebat Titia; Nulla fuit viuentis hæreditas. Ipſo autem cædis commiſſę momento, Meuia ſceleris particeps incapax fuit, nec marito Seio ius vllum adquirere potuit. Hæreditas enim quæ neque adita eſt, neque lege permittente defertur, tranſmitti nullo modo poteſt c. At Titię hęreditas nullo iure aut quęſita aut delata Meuia fuit, ſi quidem ipſo mortis Titię inſtanti Meuia cędis conſcia incapax fuit.

a l. inde Neratius. §. ſidem Iulianus ſcribit ſi inſtitutus ff. ad leg. aquil.

b l. qui ſuperſtitis. ff. de adquir. & omitt. hared. l. 1. § decreralis. ff. de ſucceſſorio edicto.

c l. cum antiquioribus Co. de iure deliberandi l. 1. § in nouiſſimo Co. de cad. toll. l. vnic. Co. de his qui ante apertas tabulas

SENATVS bona Titiæ mobilia agnato proximo adiudicauit: quaſi nullo tempore Meuiæ fuiſſent, nec per conſequens mutua coniugum donatio ad ea extendi poſſet [a].

b Arreſt du 12. de Feurier 1590. plaidât Chauuet pour M. Vrbain Blanchet qui eſtoit le mari appellant, Et moy pour M. Iaques du Gué & conſors Iuthimez & demandeurs en requeſte ciuile.

Compromiſſi pœnam ſtatim appellatione interpoſita committi, nec pœnitentiæ locum eſſe.

CAPVT VIII.

TITIVS & Meuius ſuper lite inter eos mota in arbitros ſub pœna compromiſerunt. Arbitri damnato Meuio Titium victorem pronuntiarunt. Appellat Meuius. Antequam Senatus de appellatione & cauſæ meritis cognoſceret, Meuius arbitrorum ſententiæ parere vult, & de appellatione recedere paratum ſe declarat. Quæſitum eſt an pœna ab eo deberetur.

PRO MEVIO. Pœna quæ non ex lege, ſed ex conuentionis fide debetur, committi ſolet ſi pactioni non ſtetur, quoties vel aliquid contra fidem datam geſtum eſt, vel cum id quod conuenit, ſtatuto loco aut tempore non præſtatur. Ita tamen vt ſi quæ mora, ſi quæ culpa admiſſa eſt, ea purgari poſſit, dummodo in continenti debitor fidem agnoſcat & promiſſis ſatisfaciat [b]. Et hoc eſt quod in iure dicitur, celeri ſatisfactione poſſe debitorem ſibi conſulere [c]. Pœnam autem, quæ ex compromiſſo procedit conuentionalem eſſe conſtat. Quæ autem mora, quæve culpa in hac cauſa à Meuio admiſſa ſit, non alienum erit examinare. Arbitri cum de lite cogno

b *l. ſi ita qui. §. Seia ff. de verb. obligat. l. & ſi poſt tres. ff. ſi quis cautionibus.*

c *Cap. potuit extr. de locato.*

cognouiſſent, pro Titio pronuntiauerunt. Meuius appellare ſe declarauit. At ſi etiam nunc ille & iudicatum controuertere, & arbitrorum ſententiæ reluctari, & in appellatione animo peruicaci inſiſtere vellet: dubium non eſt quin & pœna ex cõpromiſſo deberetur, & ex regia conſtitutione exolui prius pœnam, quàm de appellatione cognoſcatur, oporteret. Sed ô durum & acerbum creditorem, qui non litis victoria contentus eſt, non ipſa debitoris confeſſione, qui iudicatum offert, & arbitrorum ſententiæ ſatisfacere paratus ab appellatione recedit: ſed & pœnam inſuper ex ſola appellationis voce, inconſulto calore emiſſa, conſequi ſperat. Meuius appellare ſe dixit, ſed ſtatim pœnituit, & pœnitentiæ indicia non modò tacita mente, ſed & certa atque aperta animi declaratione expreſſit: Si quidem ab ipſo interpoſitæ appellationis die perſequi appellationis iudicium noluit, ipſámque appellationem pro derelicta & deſerta habuit. Quin & in Senatu nunc expreſſa animi teſtatione declarat, nolle ſe appellationi inconſultæ peruicaciter inſiſtere, & arbitrorum iudicio reluctari. Lex voluntatem cum effectu, non ipſum nudæ vocis ſonum, vel inanem ſine effectu animi deſtinationem caſtigare & coercere ſolet. Hinc fit vt ſi quid extra familiam alienari ſub pœna prohibeatur, aliquid autem ea conditione fuerit alienatum, vt in continenti debeat familiæ reſtitui: non intelligatur pœna committi vel deberi [a]. Sic etiam qui patronum in ius vocauit, ſi eum pœniteat & actionem remittat, non punitur [b]. Eadémque ratione ſi quid incapaci donatum aut legatum fuerit, ſed ea conditione vt ſtatim reſtituat, diſpoſitio illa

a Angelus ad l. voluntas. C. de fideicommiſſ.

b L. quamuis. ff. de in ius vocãdo.

non cenſetur nulla, ſed valet & ſubſiſtit donatio [a]. Si emphyteuta inconſulto domino & contra legem emphyteuſcos alienet, venditio autem nullum effectum habuerit, vel quia ſolemnitas aliqua lege municipali requiſita deerat, vel aliam ob cauſam res alienata reſtituta ſtatim fuerit: licet emphyteuta vendendi animum habuerit, eáque voluntas ad actum aliquem proceſſerit: tamen quia venditio ſine effectu remanſit, Baldus cenſet pœnam nullam eo caſu committi, nec emphyteutam iure ſuo cadere [b]. Nec abſimiliter quicunque rem apud ſe depoſitam vendens contra depoſiti fidem deliquit, excuſatur tamen ſi poſtea redimat, & res in poteſtatem domini reuertatur [c]. Sic etiam abſoluitur à pœna qui illico poſt acceptum iudicium ea quæ vi aut metu adempta fuerant reſtituere paratus eſt [d]. Si poſthumus viuo teſtatore naſcatur & ſtatim decedat, manet hæredis inſtitutio, nec ideò minùs hæres ſcriptus hæreditatem conſequetur [d]. Quemadmodum etiam cùm teſtator vxorem rerum legatarũ proprietate priuat, adiecta hac cõditione, *ſi nupſerit vxor quandiu filius quem vnicum defunctus relinquebat, viuet*. Nupſit vidua viuo filio, ſed filius ſtatim poſtea deceſſit: nulla cõmittitur prohibitionis pœna, nec priuatur, vxor rebus ſibi ſub ea prohibitionis conditione legatis [f]. Nam vt pœna cõmittatur, lex ſpectare ſolet nõ id quod momento fit, ſed quod durat & effectum aliquẽ habet [g]. Verſum non videtur quod verſum nõ durat [h]. Satiſdatio quę non durat, ſatiſdatio non eſt [i]. Solutio ſi quæ ſtatim re-

a *L. cogi. §. hi qui ſoli dum. ff. ad Senat. Trebell. L. ſi cõſentiẽte C. de donat. ante nupt.*
b *Bald. in l. 2. C. de iure emphyt. & in l. ab emptione. C. quando liceat ab empt. diſcedere. Bartholus tamẽ contrarium cenſet, in l. ſi à me. ff. ad leg. falcid.*
c *L. ſequitur. §. item Labeo. ff. de vſucap. l. ex hoc §. ait prætor. ff. de alien. iudicii mutandi cauſa facta.*
d *L. hoc edicto ff. de publicanis. l. electio. §. neque. ff. de noxal. act. l. ſi cum exceptione ver. hac autem actio. ff quod metus cauſa.*
e *L. poſthumus præteritus in princ. ff. de iniuſto rupto. teſt.* f *Nouella 22. de nuptiis. §. quoniã infirmas. Nouella 2. de non elig. ſecundo nub. §. 1.* g *Gloſſa in l. qui fide in verb. cogetur ff. de tranſact.* h *L. ſi pro parte. §. verſum, ff. de in rem verſo.* i *L. 1. §. quod ait prætor. ff. quor. legatorum.*

pœ-

petitur, ea nec vera ſolutio cenſetur nec liberationem inducit[a]. Eadem ratione non debet cenſeri appellatio verè interpoſita quæ non durat, quæ ſtatim repetitur, & quam euentus ipſe ſatis indicat magis inconſulto animi calore interpoſitam quàm vt arbitrorum ſententiæ & authoritati præiudicium vllum fieret. In iudiciis ἀκριβοδίκαιον attẽdimus: In arbitris nõ exactã adeò ſeueritatẽ aut id quod aſperũ & immite eſt, ſed æquũ & bonũ ſpectamus. Meuius ab interpoſita appellatione recedit: Iudicatum ſoluere paratus eſt: Si quid in appellãdi propoſito cõmiſſum eſt, cur nõ ſubitam hanc & celerem pœnitentiam Titius pro ſatisfactione legitima accipiet?

a L. qui ſic ſoluit. ff. de ſolutionib.

PRO TITIO. Compromiſſorũ commendatio fauore maximo digna eſt, quia & litiũ morę arbitrij reſoluũtur, & cõtrouerſiæ inter propinquos abſque publico iudiciorũ ſtrepitu priuatim intra parietes diiudicãtur. Vt ea ratione victor qđ ſuũ eſt cõſequi poſſit: Victus ſine dedecore, ſine tędio & dãnoſa litis diuturnæ expẽſa quidquid æquũ eſt præſtare iubeatur. Olim ſtari debebat ſẽtẽtiæ arbitri ſiue ęqua eſſet ſiue iniqua[b]. Et ex Antonini cõſtitutione ab arbitris appellare nõ licebat[c]. Niſi fortè eſſent arbitri iuris aut iudices ſpecialiter delegati: quo caſu ab iis appellare permittebatur[d]. Sed iure noſtro arbitrorũ authoritas, certáque cõpromiſſorũ ſecuritas ex ſola pœna pendet, quæ niſi ſtricto iure obſeruetur, vt ſi quid in legẽ cõpromiſſi peccatũ ſit vindicetur, fruſtra ad arbitros omiſſa iudiciorũ ſeueritate recurretur. Itaq. ſi publicè intereſt arbitria impunè nõ violari, & ſi quid cõtra arbitri ſententiã aut cõpromiſſi authoritatem fiat, pœnã ex lege compromiſſi committi, vt neque à iudice appellationis venia indul-

b L. diẽ §. ſtari. ff. de recep. arbitris.
c L. 1. C. de arbitris.
d L. arbitri. ff. qui ſatiſdare cogantur cap. ab arbitris de officio delegati in 6.

geatur, nec vlla pœnitentiæ excuſatio admittatur. Appellauit Meuius, & fidem compromiſſi appellatione violauit, ſi quidem appellatio ſola iudicatum non modò ſuſpendere ſed & extinguere dicitur [a]. Pœna ergo commiſſa fuit, & ſemel commiſſa iure debetur. At nunc pœnitet ſéque ab appellatione recedere paratum Meuius proteſtatur. Ratio in promptu eſt. Peritos conſuluit: Arbitrorum ſententiam æquiſſimam eſſe comperit, & cùm nullum ex appellatione fructum ſperaret, appellationem vult omittere. Itaque hæc non pœnitentia eſt, ſed conſulta prudentia eius, qui ab appellatione recedit non compromiſſi religione, ſed ex neceſſaria æqui iudicij obſeruatione, poſtquam iuſtam arbitrorum ſententiam nullo appellationis grauamine conuelli poſſe animaduertit. Satis eſt ad pœnam quòd appellatio ſemel interpoſita fuit, licet Meuius ab ea prudenti conſilio recedat. Nam ſemper verum eſt eum appellaſſe. Eleganter Quintilianus, *Quantocumque tempore egi, nihil obeſt non conſummaſſe. Neque enim eum qui non vicit negaueris pugnaſſe, neque eũ qui fructus non percepit, negaueris poſſediſſe, aut eum qui naufragium fecerit, negaueris nauigaſſe* [b]. Obiicit Meuius quicquid non durat, ſpectari non ſolere. At quàm hoc non ſit in iure perpetuũ, multa declarant. Si proprietas vxori legata ſit ſub hac conditione *cùm liberos habuerit*, cenſetur proprietas in perpetuum acquiſita, ſi filios habuerit, licet ſtatim deceſſerint [c]. Hæres inſtitutus ſub conditione matrimonij, hæres manet etſi non durauerit matrimoniũ [d]. Si teſtator hãc fideicõmiſſo cõditionem adiecerit, *donèc binos liberos educauerit*, ſi quis ex liberis duos filios procreauit, nec ſuperſtites reliquit,

a L. 1. ff. ad Turpillianum.

b Quintil. decla. 249.

c L. cùm vxori. C. quãdo dies legati cedat.

d L. ſi quis hæredẽ. C. de inſtit. & ſubſt.

reliquit, videtur fideicommiſſi onere liberatus[a]. Exempla hæc & iſtiuſmodi pleraque alia proponi poſſunt, quæ à Doctoribus adhibitis varie diſtinctionibus tractantur[b]. At verò in hac controuerſia de pœna iure commiſſa & ſemel acquiſita agitur. Lex autem non eo tantùm caſu pœnam ex compromiſſo deberi vult ſi appellatio durauerit, ſed etſi vel appellatum vel aliquid contra compromiſſi fidem geſtum eſſe dicitur. In iſtiuſmodi autem quęſtionibus, nec pœnitentię, nec moræ purgationi locus eſſe poteſt. Vnde ſi arbiter intra Kalendas Septembreis dari iuſſerit, ac debitor ſtatim poſt Kalendas ſolutionem offerat: commiſſa ſemel pœna perpetuò debetur & ſolui debet[c]. Itaque cũ Meuius qui appellãdo compromiſſi fidem & authoritatem violauit, nunc paratum ſe dicat ab appellatione recedere, ſera hęc eſt pœnitentia, nec pœna ſemel commiſſa deinceps à iudicibus remitti poſſe videtur. Sic etiam ſi depoſitarius rem depoſitam vendiderit, eámque poſtea redemerit, & res deinde ſine dolo malo perierit, Vlpianus teneri eum depoſiti reſpondet, *Quia* (inquit) *ſemel dolum fecit cùm venderet*[d]. Eadémque nec abſimili ratione ſi mancipium ea lege alienatum fuerit ne venderetur, adiectáque fuerit pœna, atque exinde ſeruus alienatus fuerit ſtatímque redemptus: non facit redemptio quin pœna ſemel commiſſa debeatur[e]. Neque alienum eſt quod ait Quintilianus, *Cœpit, egit, nec lex vtique vllo ſcripto hoc comprehendit, vt illi neceſſe ſit agere vſque ad finẽ. Nã etſi iudices conſediſſent & abſoluiſſent, ille tamẽ egerat. Apparet igitur non exitu iudicij cõputare actionẽ, ſed introitu*[f]. Sed ne pluribus exẽplis res certa demonſtretur, dicendum eſt, ab eo

a L. heredibus in princ. ff. ad Sena. Trebell.

b Doctores in d. l. ſi quis hæred. Bart. conſil. 181. Baldus lib. 5. conſilio 42.

c L. Celſus. ff. de recep. arbitris l. traiectitia. ff. de act. & oblig.

d L. 1. §. ſi rem depoſitam. ff depoſiti. l. ſi à me. ff. ad leg. falcid.

e L. ſi duabus. §. vendidi. ff. de diuerſis temp. præſcript.

f Quintil. decla. 249.

tẽpore quo Meuius compromiſſi religionẽ appellatione violauit, illicò pœnam fuiſſe commiſſam, quam Meuius nec ficta pœnitẽtia nec alia ulla excuſatione reuocare poteſt. Pœna enim iſta ſub cõditione conuenit, ſi arbitrio non pareatur. Meuius arbitrorum ſententiæ appellatione ſua contradixit. Satis eſt ergo conditionem ſemel extitiſſe, & pœnam fuiſſe vel ſolo temporis momento commiſſam.

SENATVS pœnam compromiſſi appellatione interpoſita ſemel commiſſam exolui à Meuio oportere iudicauit[a].

a Arreſt prononcé en robbe rouge par M. le Preſident de Morſan, le Ieudy auãt Noel. 1581.

An retractus gentilitius in venditione grandium arborum locum habeat.

CAP. IX.

QVAESITVM fuit, An retractus gẽtilitius in vẽditione grandiũ arborum & ſyluæ non cęduæ locum habeat.

PRO MEVIO RETRAHENTE. Arbores grandes, quæ fundo inhærent, & nondum cæſæ ſunt, facere partẽ fundi conſtat: ſi quidem etiã ipſi fructus pendentes partem rei facere dicuntur[b]. Quinetiam in iure illud plerumque ſpectari ſolet, an ea quæ in fundo ſunt, in eo perpetuæ moræ cauſſa eſſe cenſeantur[c]. Sic & ex Pomponij Iuriſconſulti ſententia, ſi dominus fundi arbores ſtantes vendidit & precium recepit, non tamen emptor habet vendicationem. *Arborum quæ in fundo continentur* (inquit Pomponius) *non eſt ſeparatum corpus à fundo, & ideò ut dominus*

b L. fructus ff de rei vẽdicat.

c L. cætera. §. final. ff de leg. 1.

minus ſuas ſpecialiter arbores vindicare emptor non poterit, ſed ex empto habet actionem[a]. Quēadmodū ergo ſi fundus aut fundi portio alienaretur, locus eſſet retractui: idem etiam dicendum facta grandium arborum, quæ adhuc ſtantes & erectę exiſtunt, vēditione. *Dudum proximis conſortibúſque conceſſum erat* (inquiunt Imperatores) *vt extraneos ab emptione remouerent*[b]. Sic & ſub Imperatore Romano ſeniore conſtitutū fuerat, vt ſi fundus, vinea, aliáve res immobilis alienaretur, proximi cognati ex ordine propinquitatis extraneo emptori præferrentur. Itaque in hac cauſa eſt aliquid ſpeciale, cuius ratio dubium omne quod eſſe potuit remouet. Nam Meuius actor agnatus eſt proximus & hæres præſumptiuus Sempronij, qui grandes illas arbores vendidit: ipſúmque Meuium legitima ſpes obuenturę Sempronij hæreditatis ſpectat. Itaque actio Meuij eò tantùm ſpectat, vt conſeruentur nec cædantur grādes illæ arbores, in quibus conſiſtit potiſſima fundi amœnitas. Et hanc quidem conſeruationem procurat ſine vllius damno aut iniuria. Nam & venditor Sempronius pretium, quod ſtipulatus eſt, habebit: & emptor nummos à ſe exolutos cum legitimis impenſis & ſumptibus recuperabit & conſequetur. Semper autem ei faueri ſolet, qui vel nunc dominus eſt, vel qui ius in proprietate voto legitimo ſperat, quoties grandium arborum cæſuram prohibet. Vnde eſt quod vſu fructuarium & emphyteutam, ſi arbores cædant, directus dominus, qui ius proprietatis habet, omnis vel vſusfructus vel emphyteuſeos iure priuare poteſt[c].

PRO SEIO EMPTORE. Nihil ab ſurdius hoc retractus iudicio proponi poſſe, ipſa ſo

[a] *L. Quintus Mutius ff. de act. empt.*

[b] *L. dudū C. de contrah. empt.*

[c] *L. Proculus l. arbores & l. arboribus. ff. de vſufructu. l. diuortio. §. ſi fundum. ff. ſoluto matri. l. diuus. ff. de vſu & habitat.*

[d] *Barth. ad l. infraudē. §. conductor ff. de iure fiſci.*

la retractus conſideratio & conſuetudinis mens ſatis indicat. Ideo enim introductus eſt retractus, vt alienata prædia in eadem familia conſeruentur & retineantur. Quoties autem dominus fundi grandes arbores in eo ſtantes alienat, non alia mente id feciſſe præſumendus eſt, quàm vt venditæ arbores cædantur & tollantur, ſimúlque cæſis arboribus aliæ denuò ſuccreſcant: fiátque aut ſylua cædua, aut ex nouis arboribus aliꝗ vtilitates nouíque reditus percipiantur. Itaque abſurdum eſt in iis arboribus admitti retractum, quas ex lege venditionis cędi oportet. Neque enim proprietarius pati velle exiſtimandus eſt partem illam fundi ſibi inutilem & infructuoſam iacere. Quin potius hoc volet, vt nouis arbuſculis ex trunco cęſarum arborum ſuccreſcentibus noua reditus annui vtilitas ei acquiratur. Nam quod obiicitur arbores nondum cęſas facere partem fundi: Non quidem hoc perpetuum eſt, vt in iis omnibus, quęcunque faciunt partem fundi, retractus locum habeat. Nam ſi hoc generaliter verum eſſet, fructus fundi pendentes nondúmque collecti hac eadem ratione retrahi gentilitio iure poſſent: Quod tamen falſum eſſe conſtat. Quoties enim lex ait fructus pendentes facere partem fundi, non aliò ſpectat hæc regula, quàm vt doceamur, vt vendito fundo vẽditos quoque cenſeri fructus, qui nondum exciſi & percepti, ſed pendentes ſunt[a]. Secus autem dicendum eſt ſi ſine fundo fructus vendantur[b]. Neque enim generaliter omne id, quod vel fundi partem aliquo reſpectu facit, vel aliqua ratione immobile cenſetur, dici debet actione retractus ab agnatis peti & obtineri poſſe. Sic licet mobilia precioſa aliquo reſpe-

a L. finali. §. fruct9. ff. quæ in fraudem cred. l. Iulianus §. ſi fructibus & l. qui pendentem ff de actionibus empti.

b Arg. l. penult. de teſtam. militari.

reſpectu habeantur & cenſeantur immobilia [a], non tamen ſi alienata fuerint, repeti gentilitia retractus actione poſſunt. Idémque & in ſtatua & columna iudicandum eſt [b]. Vt & in plериſque aliis quæ tamē vendito fundo vendita quoque cenſentur. Nam quęcunque in fundo ad perpetuam rei commoditatem & vſum deſtinantur, ea, quandiu in fundo ſunt, facere cenſentur partem fundi. Sed cùm aut ſeparatim alienantur, aut cędūtur, aut tolluntur: ſtatim atque ſeparari ea contingit, non amplius facere partem fundi exiſtimantur. Meuius venditas à Sempronio arbores retrahit, vt vel eas cędat, vel in fundo relinquat. Si id animo cędendi facit, actio retractus & ipſa Meuij mēs retractui, qui ad ſolam conſeruationem introductus eſt, reſiſtit & aduerſatur. Sin Meuius animum ſibi eſſe dicat ipſas arbores in eodem fundo relinquendi, non eſt veriſimile, neque ratio ipſa patitur, dominum ſoli hoc indulgere, vt pars illa fundi infructuoſa & inutilis atque ſine vllo commodo reditúve remaneat: ſed potius cędi antiquas arbores ex lege venditionis poſtulabit vt nouę ſuccreſcant. Quod autem Meuius opponit, ſe agnatum proximum Sempronij, ciúſque, ſi inteſtatus decedat, legitimum & pręſumptiuum eſſe hæredem: Illud abſurdum eſt atque à ratione iuris alieniſſimum. Examinãda tamen diſtinctio quę ex ipſa Senatuſconſultorum ratione adhiberi ſolet. Nam ſi proponeremus Sempronium vēditorem aliquo poſt contractum tempore deceſſiſſe, atque hunc ipſum Meuium ei ſucceſſiſſe, eáque ratione dominum fundi factum fuiſſe: fauorabilis eſſet hęc redhibitionis gentilitię petitio: ſiquidem eò ſpectaret, vt eadem fundi ipſius facies

[a] *l. lex quæ Cod. de ad min. tutorũ*
[b] *l. malum. §. vlt. ff. de verb. ſignificat.*

eadémque amœnitas remaneat. Quis enim negauerit ardores illas eſſe ad decus & ornamentum totius vitæ, cuius proprietas illo caſu non iure obuenturo, ſed iure iam delato ad retrahentem pertineret? At verò in ipſa controuerſiæ iſtius quæſtione alia longéque diuerſa ratio habetur. Nam Sempronius, qui venditor fuit, & ſoli ipſius dominus remanſit, viuit & valet. Viuentis autem hæreditas dici non debet, nec certus deſignari poteſt hominis ſani & viuentis hæres. Poteſt Sempronius ducere vxorem, & ex ea liberos procreare, quos hæredes ſuos excluſo Meuio relinquet. Quin & omiſſa legitimæ prolis expectatione, poteſt contingere vt Sempronius fundum vel viuus donet aut permutet, vel vltima voluntate de eo diſponat. Quibus caſibus cùm proprietas gentilitio iure retrahi nequeat, Meuio in ipſa fundi proprietate nullum ius competet. Vt abſurdum ſit in certam & multis caſibus non obuenturam ſpem pro iure certo & quæſito proponere.

SENATVS Meuium à petitione ſua repellendum iudicauit, actionémque gentilitij retractus in ea grandium arborum ſyluæque non cæduæ venditione locum non habere voluit [a].

[a] Arreſt donné le vendredy apres diſner 22. d'Auril 1583. plaidãt l'Allemant pour l'appellant, & Nau pour l'inthimé, & fut dict bien iugé, mal & ſans grief appellé.

Cuius expenſis diuiſio rei legatæ fiat, an hæredis an legatarij.

CAP. X.

CVM ædes inter Titium & Meuium communes nec diuiſæ eſſent, Titius decedens partem ædium, quam habebat, Scio legat. Petit legatarius ædes illas diuidi ac partem diuiſam

diuiſam ſibi ab hærede præſtari. Quærebatur cuius expenſis diuiſio procurari ac fieri per iudicem deberet hæredis ne an legatarij.

PRO SEIO. Legata ab hærede præſtari lex voluit: quod autem aliquis debet, ille ſuis expenſis, ſua cura, ſuóque impendio præſtare tenetur [a]. Ædium pars, quę defuncti erat, non poteſt aut commodè aut expeditè tradi & præſtari, ſi non priùs pars illa certa aſſignetur, & ab omni communione diſtincta & ſeparata tradatur. Siquis enim liquidò velit dignoſcere, quænam ſit pars ædium legata & quomodo conſtet, fieri non poteſt vt id ſine diuiſione explicari & perſpici queat. Hoc ergo procurare debet hæres, ſi teſtatoris voluntati parere, ſi legatam rem tradere & præſtare velit. Vt non diſſimiliter eo caſu quo teſtator alienum fundum legauit, hæredis eſt eum à domino redimere & legatario præſtare [b]. Sic etiam cùm fundus aliquis Eccleſiæ legatus eſt, ſi ex lege amortizationis precium indemnitatis domino feudi ſolui oporteat, illud non ab Eccleſia legataria, ſed ab hærede pręſtari debere ſępe à Senatu iudicatum eſt [c]. Neque enim res tradi videtur, niſi ſimul pręſtetur habere licere, atque ita tradatur, vt ea quis liberè vti frui poſſit. Rem autem communem & indiuiſam vix eſt vt aliquis liberè & commodè poſſidere aut locare poſſit, aut de ea inuito ſocio diſponere. Hoc autem niſi hæres pręſtet, dici non poteſt rem à defuncto legatam tradidiſſe. Eadem ratione ſi teſtator rem alteri obligatam legauerit, neceſſe habet hęres eam luere [d]. Sic etiam ſi quid pro introitu erogari ſolet, hæres id pręſtare tenetur [e] Itaque eadem nec diſſimili ratione expenſę illæ, ſine quibus

a *l. quod ni ſi fiat. ff. de operis li bert.*

b *l. cum res aliena. C. de legatis. §. non ſolū de legatis in Inſtit.*

c Iugé par arreſt dōné au profit des Minimes de Tours, le 20. de Iuillet. 1592.

d *l. ſi res obligata. ff. de leg. 1.*

e *l. 102 his verbis. § alumno. ff de legat. 3.*

res legata diuidi non poteſt, aut diuiſa tradi, hæredem ſpectant, non legatarium.

PRO HÆREDE. Mirari lubet ingratum heredis iſtius animum, qui dum nulla ratione de minutis quibuſdam diuiſionis faciendæ expenſis litigat, ſatis oſtendit ſe neque defuncto neque heredi vllam accepti beneficij gratiam habere. Tamen rem ipſam ſummo iure attendamus. Si teſtator domus partem, vel ſuperiorem, vel inferiorem nominatim alicui legaſſet, non eſt dubium quin eam, quæ à teſtatore deſignata fuit, partem præcisè tradi oportuiſſet. Sed in hac cauſſa teſtator ſimpliciter & indefinitè partem quam in domo habebat legauit. Quis legatarium prohibet quominùs eadem parte atque eodem, quo defunctus, modo vtatur ſi vtatur? Sicut enim defunctus indiuiſam poſſidebat, ita & ille indiuiſam accipiat. Quòd ſi diuiſam habere velit, ſocium ad diuiſionem prouocare licet: Hoc iura patiuntur, hoc ipſe legatarius ſuis impenſis procurare poteſt[a]. Neque enim ratio aut æquitas poſtulat vt id hæredis impendio fiat aut eius ſumptibus procuretur: Si quidem teſtator non partem diuiſam, ſed partem qualem habebat, teſtamento legauit: habebat autem indiuiſam. Quoties autem teſtator aut rem communem legat, aut quid piam aliud in quo lis aliquáve controuerſia occurrit: teſtantium voluntates ita debemus interpretari, vt defunctus ius quod in re habebat, non aliud quidquam legaſſe intelligatur[b]. Iſta autem contentio eò cenſeri odioſior debet, non modò quia ab ingrato legatario moueatur, qui ſeſe beneficij à defuncto accepti præſtat immemorem: Sed eò magis quòd nouam litium & controuertendi in poſterum

a l. ſi probatum Cod. comm. diuid arg. l. communi. §. fin. ff. commun. diuid.

b l. ſerui. §. cùm fundus l. ſi domus. § fin. ff. de legat. 1.

ſterum occaſionem res iſta cauſari & præbere poſſet. Nam ſi diuiſio hærede promouente fiat, & ea portio, quæ diuiſione facta obtigerit, legatario diſpliceat, vel incommoda videatur: ille ſtatim fraudem vel neglgentiam interueniſſe arguet, & colluſione dolóque hæredis factam diuiſionem expoſtulabit. Itaque vt omnis litium & controuerſiarum occaſio præſcindatur: æquius eſt vt legatarius aut rem indiuiſam, qualem defunctus habebat, poſſideat: aut ſi diuiſam habere deſiderat, ipſe diuiſionem, qualem voluerit, ſuis expenſis & propria diligentia fieri procuret.

SENATVS diuiſionis expenſas non ab hærede ſed à legatario præſtari oportere iudicauit[a].

[a] Arreſt donné le Mardy apres diſner 17. d'Auril, 1384. entre Anne le Iart d'vne part: & Philippe le Iart d'autre, plaidant Danguechin pour l'appellant & Nauarroc pour l'intimé.

Dotis promiſſio quando & quibus caſibus donatio meraq; liberalitas dici & cenſeri debeat.

CAPVT XI.

CONSVETVDINE Cenomanenſi Art. 340. ſi mulier ſimul cum marito contrahat, & contractus in commodum & vtilitatem mariti vergat: contractus ille nullus eſt nec mulierem obligat. Meuius cùm filiam, quam ex priore coniugio habebat, in matrimonium collocare vellet, dotem mille nummûm Titio genero promiſit: Eodem contractu Seia, quæ Meuij ſecunda vxor erat, huic dotis ſolutioni ſeipſam ſimul cum Meuio marito obligat. Aliquo poſt tempore Meuius nul-

lo relicto hærede decedit, promiſſa quidem ſed nō exoluta dote. Inopem & multo æri alieno obnoxiam Meuij hæreditatem nemo adire voluit. Titius, qui nuptias in ſpem dotis promiſſę contraxerat, Seiam in ius vocat, & ab ea dotem exolui petit. Seia promiſiſſe ſe dotem ſimul cum defuncto marito agnoſcit, ſed ſponſionem & promiſſionem ſuam ex conſuetudine & lege municipali nullam eſſe contendit.

PRO TITIO. Nouercarum odia & ſæuas inimicitias quis non deinceps horrebit & extimeſcet, ſi quidem ipſas etiam liberalitates & vltroneas promiſſiones fictas eſſe & fallaces ac meritò ſuſpectas certiſſimo cauſæ huius exemplo apparet? *Nulli non magno conſtitit & bona nouerca* (ait Seneca [a].) Titius vxorē dicta ac promiſſa dote duxit. Seia tamen hoc nouercali perfidia nunc contendit, vt fidem datam fallere ei liceat; & Titio vxor indotata relinquatur. Obiicit Seia dotis promiſſionem liberalitatis ſpeciem quandam præ ſe ferre, & conuentiones quáſvis in commodum mariti factas ex lege municipali nullas eſſe. Primùm ſi quid donatum proponitur, id non marito, ſed Titio genero donatum eſt. Neque enim Meuius, ſi viueret, quidquam petere aut conſequi ex contractu poſſet. Niger Brutidius apud Senecam, *Beneficiū eſt* (inquit) *quod totum eius cauſa præſtatur, in qu e n confertur* [b]. Licet autem vir & vxor ſimul eadem obligatione cōtraxerint: non tamen ideò minùs contractus legitimè & inter legitimas perſonas initus exiſtimabitur. Quis enim in iure dixerit virum & vxorē nō poſſe ſimul contrahere [c]? Sed ſi conſuetudinis mens rectè attendatur, facilè agnoſcemus coniugum inter ſe donatio-

a Seneca de conſolat. ad Heluiā cap. 2.

b Seneca lib. 9. controu. 1.

c l. quod autem. §. ſi vxor. à marito. ff. de dona. inter virum & vx. l. cum in fundo. §. vxor. ff. de iure dotiū l. penult. in princ. & l. ſi. ff. de in rem verſo.

donationes & liberalitates lege municipali inhiberi non alios vllos contractus. Vt certè conſuetudinis Cenomanenſis articulus 340. collocatus eſt ſub ea rubrica quæ de donationibus inſcribitur. Itaque cùm initum ab vxore in mariti vtilitatem contractum conſuetudo reiicit, quis non videt legis mentem non aliam fuiſſe, quàm vt donationes aut contractus lucratiuos ab vxore in maritum conferri prohiberet? Dotis autem promiſſio neque donatio eſt, neque inter cauſas lucratiuas recenſeri ſolet[a]. Quin etſi acceſſio aliqua ad dotem conuenerit, ſiue vſurę dotis promittantur, ſiue aliud quidpiam, contentio illa, etſi inter virum & vxorem inita ſit, donatio non dicetur[b]. Vt & generaliter quoduis pactum dotale oneroſum cenſetur, non gratuitum[c]. *Neque enim iuris optimi eſt* (inquiunt Imperatores) *matrimonium cùm tot tantiſque ſuis difficultatibus opprimatur, aduertitis etiam cumulare ponderibus*[d]. Omnes autem dotis promiſſiones, qualeſcunq; fuerint, adimpleri lex iubet. *Neque enim* (ait lex) *ferendum eſt, quaſi caſu fortuito interueniẽte, mulierem fieri indotatam & ſic à viro forſitan repelli*[e]. Iſta autem Seiæ in dote exoluenda denegatio & perfidia, haberi tantò odioſior debet, quantò fauorabilior eſt dotis cauſa, quæ inter pias cauſas recenſeri & annumerari ſolet[f]. Non ergo hæc dotis promiſſio donatio rectè cenſetur. Quin etſi donatio dicatur, ea non in mariti commodum, ſed in filiæ, quæ nubebat, fauorem, & in futuri generi vtilitatem fiebat. Quod ſi eam, quæ filia tua non erat, vt tuam collocare voluiſti, ſi priuignæ erga te officioſæ merita vltrò ac lubens agnouiſti: cur pœnitere, cur gratiam initam ac beneficium promiſſum reuocare tibi

a *l. ex promiſsione. ff. de act. & oblig.*

b *l. 21. ſi quis. §. ſi vxor. ff. de donat. inter virum & vxor.*

c *l. 1. §. ſi verò iũcta gloſſa. In verb. ad lucrum de impon. lucr. deſcript. li. 10. C.*

d *dict. l. 1. §. ſi verò.*

e *l. generaliter. C. ad Senat. Velleianum.*

f *l. cùm is §. ſi in ea exprimone ver. pietatis cauſa. ff. de condict. indeb.*

licebit? Itaque ſiue iure ſummo,ſiue æquitate contendamus, quid erit æquius,quàm id quod conuenit præſtari,fidémque datam adimpleri? Quid iniquius,quàm eum,cui de dote cautum erat, vxorem habere indotatam?

PRO SEIA. Nulla proponi poteſt legitima cauſa, quæ Titio iuſtam de Seia expoſtulandi occaſionem præſtare meritò videatur. Titius cùm vxorem duceret,exolui ſibi conſtitutam dotem ſperauit.Hoc neque iniquè neque contra ius.Sed cùm Meuij patris officium eſſet dotare filiam, Titius ab ipſo patre, non ab vllo alio dotis ſolutionem ſperare debuit. Quòd ſi Meuius neque dotem numerauit,neque decedens hæredes habuit,aut bona reliquit,quæ doti ſufficerent, Titius non Seiam, ſed ſoceri memoriam accuſare debet. Nam quæ naturalis ratio quódve iuris vinculum dotem à Seia nouerca præſtari poſtulat & exigit? Promiſit Seia, ſed iubente marito. Volentis imperio reluctari,& coniugis authoritatem iuſſúmve ſpernere mulieri officioſæ & timidæ non licuit. Nemo in neceſſitate liberalis cenſeri ſolet[a]. Verùm omiſſa voluntatis ſeu ſpontaneæ ſeu coactæ quęſtione, ſiquidem hoc ex facti controuerſi veritate pendet,promiſſionem ipſam, qua de dote conuenit, examinemus, valida ſit an nulla. Conſuetudo contractum,ſi in mariti commodum fiet,nullum eſſe pronuntiat: ſiue cum marito,ſiue cum eius propinquis ineatur. Hæc enim ſunt legis municipalis verba: Contractus autem iſte & cum marito factus eſt, & in mariti ciúſque filiæ commodum ceſſit. Sed an promiſſio dotis dici debeat donatio quæſitum eſt. Qui dotem, quam iure debet, exoluit, donare non dicitur. Sed ſi quis

[a] L. proximi. ff. de ritu nupt.

ſi quis dotem, quam non debet, promittit, promiſſio hæc vera donatio eſt & mera liberalitas. Rurſum alia proponi debet eius qui dotem accipit, alia eius qui dotem promiſit conſideratio. Maritus, cui dos vel datur, vel promittitur, eam conſequi ex cauſa onerosa cenſetur, quia dos ad onera matrimonij ſuſtinenda præſtatur. At ſi perſonam eius, qui dotem aut præſtat aut pollicetur, ſpectemus, diſtinguendus eſt pater ab extraneo. Nam extranei reſpectu, qui dotem nullo iure cogente ſpondet, donatio eſt & mera liberalitas [a]. Neque enim extraneus alia mente præſumi poteſt id facere, niſi donandi animo, & lex ipſa donationis vocabulum hac in re vſurpat. Ideóque extraneus dotem non præſtare, ſed donare dicitur [b]. Quinetiam licet promiſſio in cauſam dotis facta, non requirat inſinuationem, non ideò minus tamen donatio vera eſt quoties ab extraneo promiſſa fuit [c]. Seiam autem nemo inficiabitur extraneam eſſe, tum quia Titius nouercæ appellationem tanta inuidia ei obiecit, tum quia nullo vel propinquitatis iure, vel amicitiæ, aut meritorum vinculo, priuignæ cui dos dicebatur, nexa & obligata erat. Elegans eſt Pauli Iuriſconſulti in quæſtione non diſſimili reſponſum, *Tutor* (inquit) *poteſt mercedes præceptoribus pupilli exoluere: ſolemnia munera parentibus cognatiſque mittere: Sed nō dabit dotem ſorori alio patre natæ, etiam ſi aliter ea nubere non potuit. Nā etſi honeſte, ex liberalitate tamen fit* [d]. At ſi id ex liberalitate fit, donatio eſt. Sed an donatio illa mariti cōmodo cedat, & quodnam fuerit Meuij in dotanda filia officium videamus. Nam ſi maritus aliquam inde vtilitatem percipiat, exiſtimare conueniens

a L. 71. Titio centum, §. Titio genero. ff. de condit. & demonſt.

b L. vnica. §. accedit. C. de rei vxor. actione arg. l. vl. §. ſi à ſocero. ff. quæ in fraudē credit.

c l. fin. C. de iure dotiū.

d L. cum plures. §. cū tutor. ff. de admin. tut.

eſt conſuetudinem prohibere, ne maritus in rem ſuam vxori contrahenti authoritatem præſtare potuerit. Hoc enim & ex ipſa lege municipali, & ex ciuili Romanorum iure interdicitur[a]. Pater autem non aliter pietatis officio fungitur, niſi filiam collocet & genero dotem dicat. Paternum enim officium eſt dotare filiam [b]. Si pater tam iure naturali, quàm lege ciuili ad dotem tenetur, quis non fateatur mariti commodo cedere, quoties filia alicũde, aut alterius facto & liberalitate dotatur? Semper enim ex Iuriſconſultorum ſententia ſpectari debet, cuius contemplatione dos data fuerit[c]. At verò patris intereſt filiam habere dotatam[d]. Ergo contractus is, de quo agitur, non modò donatio fuit reſpectu Seiæ, ſed & in commodum patris Meuij facta eſt, qui filiam dotare tenebatur. Itaque cùm lex municipalis eiuſmodi obligationibus reſiſtat, contractus, qui vetante & prohibente conſuetudine factus eſt, ipſo iure nullus cenſeri & exiſtimari debet[e]. Titius vxorem indotatam habere ſe cõqueritur. Si rectè morata venit, dotata eſt ſatis. Sed quid eſt neceſſe Seiam extraneæ & priuignæ dotem numerare? Quídve iniquius, quàm mulierem iſtam bonis & fortunis omnibus ſpoliari, vt ei dotẽ ſpondeat & exoluat, cui nec officiis ac meritis obligata eſt, neque vllo propinquitatis iure aut neceſſitudinis vinculo coniuncta?

SENATVS Seiam nulla dotis obligatione teneri pronuntiauit, & ab omni promiſſæ dotis numeratione liberam eſſe iuſſit [f].

a *L. 1. in princ. ff. de author. tutorum. l. 1. §. fuit quæſitum ff. ad Senat. Trebell.*

b *L. fin. C. de dotu promiſſ.*

c *L. qua dotis. ff. soluto matrim. l. Titio centũ §. Titio genero. ff. de condit. & demonſt.*

d *L. 71. pater filia. ff. de euict.*

e *L. cum lex. ff. de fideiuſſ.*

f Arreſt du Mardy matin 5. de Iuin, 1584. plaidant Bauſſant pour l'appellãt, & Chauuelin pour l'inthimee.

Debi-

Debitor qui legitimam ſibi debitam pleno iure non petit, An in fraudem creditorum facere videatur.

CAP. XII.

TITIVS Sempronij pater teſtamento vſumfructum omnium bonorum vxori Seiæ legat. Licebat quidem Sempronio teſtatoris filio ex lege municipali vſusfructus reductionem petere, vt ſibi legitima bonorum patris portio pleno iure nullo vſusfructus onere grauata præſtaretur: Sed cùm Sempronius multo ære alieno vndique premeretur: maluit Seiam matrem paternis bonis vtifrui, quàm Meuio creditori ſuo cæteríſque creditoribus ſolutionis facilitatem procurare. Creditor legitimam Sempronio deberi dicebat: Quicquid autem Sempronio competeret, ſeu prædia eſſent, ſeu iura & actiones: id omne ſibi in cauſam debiti obligari. Itaque æquum eſſe, vt ad ſolutionem eius quod ſibi debebatur, fundus aliquis hæreditarius, qui legitimæ valorem non excederet, pleno iure ſine vllo vſusfructus onere diſtraheretur: Idque iudicis authoritate fieri & iuberi poſtulabat. At Seia mater dicebat creditori bona Sempronij, ſed non bona defuncti Titij obligata fuiſſe: filio autem Sẽpronio reductionem vſusfructus ex lege municipali non poſtulante, creditores non poſſe authoritate iudicis bona Titij hęreditaria poſſidere, aut publicam eorum diſtractionem requirere, niſi poſt finitum matris legatariæ vſumfructum.

PRO CREDITORE. Lex debitorum

fraudes improbat & reiicit,cùm fide mala & doloſa aliqua ſubtilitate iuſtas creditorum petitiones eludere conantur. In hac autem cauſa apertam eſſe filij cum matre colludentis fraudem tum res ipſa indicat,tum etiam ipſa perſonarum coniunctio ſatis euidenter oſtendit.Legitimam filio competere, eámque ſine vllo fideicommiſſi vel vſusfructus onere deberi conſtat[a].Competit enim legitima iure naturali, eámque lex alienum æs patris nuncupat[b]. Itaque cùm vſusfructus quem mater iure legati ſibi vendicat,ſit omnium bonorum, certiſſimi iuris eſt eum reduci ad modum lege definitum debere, tam ex Nouella Iuſtiniani conſtitutione[c], quàm ex ſpeciali legis municipalis diſpoſitione, quæ filiò permittit petere legitimã omni vſusfructus onere liberam. Hinc fit vt cum filio nec ius legitimæ, nec reductio vſusfructus denegari queat: nemo autem ita ſupinus exiſtimetur vt facilè ſuum iactet & negligat[d]: Quis non videt iniquum & ingratum iſtum debitorem huic vni rei ſtudere, vt quàm diutiſſimè poterit,creditorem moratoria dilatione fruſtretur ? Hoc autem vt excuſatione aliqua prætexat Sempronius, dicit nihil ſe matri donare, ſed lege permittente ius ſibi competens remittere & repudiare,remoueantur,quæſo, ſubtiles iſtæ verſutiæ.Nam ſi inter bonos bene agier oportet, ſi rem ipſam & mentis noſtræ affectum inſpicere potiùs quàm voluntatis vmbram & inanem verborum prætextum ſpectare æquitas ſuadet: Is certè donare dici debet,qui ſe non petiturum promittit,quod tamen petere iure ſuo poteſt.Vt certè id omne,quod debitoris iura diminuit,in fraudem creditorum fieri lex interpretatur[f]. Quòd ſi repudiatio

a L. omnimodo. & l. quoniã C. de inoff. teſtam.

b L. Papinianus. §. ſi quis impubes, ff. de inoff. teſtam. l. final. § ſin autem parentes. C. de curatore furioſi.

c Nouella 18. circa princ.

d L. cùm de indebito ff. de proba.

e L. in adi ius in prin. verſ. poteſt enim. ff. de donat.

f L. 1. in fi. ff. quæ in fraudẽ credit.

diatio iuris tam quæſiti quàm non quæſiti, neque donatio neque alienatio diceretur, conſequens eſſet tutorem fundũ pupillo legatum repudiare poſſe, & debitori fiſcali in præiudicium fiſci idem licere, & tamen ea omnia prohibentur[a]. Quemadmodum autem procurator ad exigendum conſtitutus, non poteſt remittendo liberare[b]: Sic nec debitori in fraudem ac præiudicium creditoris quidquam licet remittere. Remiſſio enim ſiue liberatio vim donationis habet[c]. Ac maximè iure noſtro, quo abſque vlla hęreditatis aditione fit poſſeſſionis & dominij in hæredem continuatio, adeò vt ſtatim à morte defuncti hæres dominus ipſo iure cenſeatur. At verò ſi in continenti ſtatímque à morte teſtatoris Sempronius factus eſt paternorũ bonorum dominus, non poteſt in præiudicium creditoris ius ſibi quæſitum remittere vel repudiare. Quid autem æquius dici aut proponi poteſt, quàm vt creditori de ea quantitate, quam mutuam dedit, prȩſenti die ſatisfiat, nec moratoria fraude aut inani poſt finitum matris vſumfructum dilatione decipiatur?

a L. magis puto. §. fundum. ff. de rebus eorũ l. in fraudẽ in princ. ff. de iure fiſci l. 2. §. ſed & ſi quid dolo ff. de hære. vendit.

b L. nõ abſtulit. C. de nouat.

c L. contra §. ſi filius. ff. de pactis. l. 81. ſi fundum. §. Titio. ff. de legatis 2.

PRO SEIA MATRE. Non eſt dolus aut fraus, ſed officioſa Sempronij filij pietas, quæ defuncti patris memoriam ſumma religione colens, non creditores decipere, ſed ſupremam chariſſimi patris voluntatem adimplere ſtudet. Nam & boni hæredis eſt defuncti voluntatem, licet minùs ſolemnem, exequi: & obſequioſi filij officium videtur matri legatum vſumfructum non controuertere. Quis enim creditor aut cauſa potior aut tempore anterior matri præferetur, quæ vitam largita eſt, & ipſo ſtatim natalis horæ momento filium perpetua obligatione ſibi deuinxit? Nam

quod acerbus iſte creditor contendit non licere debitori in perniciem creditorum donare: hoc ſanè concedi ſine vllo cauſæ præiudicio poteſt. Fallitur enim quiſquis donationem vocat quoties nihil præſtatur, ſed id tantùm remittitur, quod fortaſſis ſummo iure detrahi vel potiùs exigi potuiſſet. Itaque etſi filio liceat legitimam petere & vſusfructus reductionē perſequi: non tamen ſi ab illo ſummo iure filius decedit, donare quidquam dici debet: quia ex Iuriſconſultorum ſententia, remittere non eſt verè donare[a]. In hac autem controuerſia, in qua quæritur liceátne debitori quidquam remittere, adhibenda eſt diſtinctio, quæ ex Iuriſconſultorum reſponſis petita, omnem diſputandi occaſionem adimit. Aut enim agitur de iure debitori delato & quæſito: aut de eo quod vel nondum delatum, vel delatum quidem ſed nondum acquiſitum eſt. Si debitor ius ſibi quæſitum reiicere velit & repudiare, non eſt ferendus, quia id non alio animo, quàm in fraudem creditorum facere cenſetur. Sed ſi de iure nondum quæſito agatur, non prohibetur illud repudiare. *Pertinet enim edictum* (inquit Iuriſconſultus) *ad diminuentes patrimonium, non ad eos qui id agunt ne locupletetur*[b]. Neque enim vtique donat qui lucrandi & acquirēdi occaſionem omittit[c]. Et hoc quidem generaliter obtinet, niſi ſi fortè aut de minore aut de fiſci præiudicio agatur. Nam & fiſco debitor, & minori tutor non modò quęſitū cōſeruare, ſed & non quæſitū procurare & acquirere tenentur[d]. In cæteris autem omnibus debitor nihil in fraudem creditorum agere dicitur, cùm ius ſibi delatū, nondum autem acquiſitū repudiat. Ius enim nondū quęſitū, nondum etiam eſt in bonis noſtris.

Nam

a *L. Iulianus att. ff. de condit. & dem.*

b *L. qui autem. ff quæ in fraudem cred.*

c *L. non fraudātur. ff de regul. iuris. l. 18. & ſi pignus ff. quæ in fraudē credit.*

d *d. l. mégu puto, & d l. in fraudem.*

e *L. ſubſtitutio. ff. de adqui. rer. dom. l. profectitia §. ſi pater. ff. de iure dotiū.*

Nã quod creditor obiicit iure noſtro ſtatim à mor te defunĉti, etiam ſine vlla aditionis ſolemnitate, nos rerum à defunĉto relictarum dominos fieri, hoc idem etiam iure Romano obtinebat, non modò in filio cuius reſpectu continuatio dominij dicitur: ſed & aliis caſibus ab ipſa defunĉti teſtatoris morte legatum ſtatim noſtrum & nobis quęſitum dicitur, eadémque ratione cętera etiam quęri & ipſo iure apprehẽdi cenſentur [a]. Sed hæc legis fictio ita locum habet, vt legatum & quiduis aliud quod in hæreditate ęſt, ſi non repudietur, retro noſtrum fieri pręſumatur. At ſi repudietur, id retro noſtrum nõ fuiſſe, nec vllo tempore ad nos pertinuiſſe, exiſtimetur. Idque pluribus verbis oſtendit Vlpianus, cùm de eo agit, qui in fraudem patroni aliquid alienaſſe arguitur [b] Itaque licet Sempronius vſumfructum matri non controuertat, non tamen ea ratione fieri pauperior, aut de ſuo matrimonio quidquã diminuere dici poteſt, ſed dum vltimam patris voluntatem eiúſque teſtamentum exequitur, dicet cũ Vlpiano, ſe potius fidem defunĉto debitã exoluere & pleniore officio fidei pręſtandæ fungi, quàm quidquã donare videri [c]. Tu verò filium prouocas, vt in matris annos inquirat, & vſumfructum, qui morte finitur, controuertendo, maternam in ſe iram prouocet. Teſtamentum ritè ac ſolemniter factum eſt. Quid filium adigis, vt defunĉti patris, quẽ ille ſemper officioſiſſimũ & amantiſſimũ agnouit, voluntatem tanquam inofficioſam arguat & impugnet? Bono hęredi (inquiebat Plinius) ſatis eſt voluntatẽ defunĉti noſſe. Neque enim, ex Quintiliani ſententia, vllum poteſt eſſe maius ſolatium mortis quàm voluntas vltra mortem. Sempronius defun-

a *L. 1. C. cõmun. de legatis. l. à Titio. ff. de furtis.*

b *L. 1. §. utrum. ff. ſi quid in fraudẽ patroni.*

c *L. ſi ſponſus. §. ſi vero ritu & §. ſiquis rogatus. ff. de donat. inter virum & uxor.*

cti patris voluntatem ita colere vult, vt ſuam à ſuis aliquando obſeruari cupit: Nec quid controuerti poſſit cogitat, ſed patris, qui vltimum elogium ſcripſerit, voluntatem reueretur: Idque non creditoris fraudandi cauſa, ſed ex officio facit, ne afflictam viduę ſenectutem vexare & vſufructu ritè legato ſpoliare compellatur.

SENATVS vſufructu Seię confirmato creditorē à petitione tanquā iniqua & iniuſta repulit[a].

NON ERIT alienum hoc loco quęſtionem adiicere haud diſſimilem, quę non modò controuerſa diſputatione diſceptata eſt, ſed & variè iudicata refertur. SEMPRONIVS multo æri alieno obnoxius matrem habuit Seiam. Illa cùm vellet rerum ſuarum ſecuritati & conſeruationi cōſulere, vt eas ab acerba creditorū filii diſtractione vindicaret, teſtamento bona omnia nepotibus, quos ex Sempronio filio habebat, donauit. Creditores poſtulabant vt Sempronius legitimā iure naturali debitam ex bonis maternis ſibi pręſtari peteret: Aut niſi peteret, creditoribus eam capere in cauſam iudicati & in ſolutionem ęris alieni permitteretur. NEPOTES dicebant, Sempronio patri licere quidem, ſi velit, inofficioſam donationem arguere & legitimam in iudicio perſequi: ſed eo non conquerente neminem eſſe qui donationem controuertere legitimo iure queat. CREDITORES cōtrà expoſtulabant clandeſtinis & domeſticis fraudibus facilè quiduis prò negotij oportunitate confingi poſſe[b]. Manifeſta eſt autem Sempronij colluſio, qui vt creditores fruſtretur & filiis ſuis faueat, legitimam, quæ debetur petere recuſat Sēpronius generali obligationis nexu res ſibi vndecunque

a Arreſt donné le Mardy 24. de Iuillet 1584. plaidans de Villiers pour Pierre Morād on appellant, & Monſieur Seruin (maintenant Aduocat du Roy) plaidant pour Marguerite Archābault Inthimee, laquelle gaigna ſa cauſe.

b L. data. C. de donat.

que competentes obligari creditoribus voluit, atque hic eſt generalis obligationis effectus, vt omnia iura & res omnes tam præſentes quàm eas, quæ quoquo titulo poſtea obuenient, contineat & complectatur [a]. Ipſa autem legitima ex continuatione quadam dominij ſine vlla alia ſpeciali aditione, prehenſione, vel petitione, filio hæredi legitimo ipſo iure acquiritur, ex tacita iuris noſtri fictione, & ex generali regni iſtius regula per quam à pragmaticis mortuus *ſaiſire* viuum dicitur. Creditores autem non quidem de inofficioſa auiæ donatione cõqueruntur, ſed dolum Sempronij accuſant & fraudem in eo committi arguunt, quòd legitima certo iure debita omittatur. NEPOTES prudens auię conſilium commendabant, quæ dum rebus ſuis conſulit, nullam creditoribus fraudem facere cogitauit. Neque enim creditores vllos habebat: Alienis creditoribus, quibus obligata nõ erat, fraudem facere non potuit. Sed illa prouidam & laudabilem nepotũ curam gerẽs, noluit paruulos ſtulta decoctoris patris prodigalitate miſeros egere. Quod vt fieret, nepotibus bona reſeruauit, vt res ſuas à filij creditoribus vindicaret. At hæc voluntas neque fraus eſt neque dolus malus. Quid enim creditores conqueri poſſunt? Si enim Sempronio maternę ſucceſſionis obuenturæ intuitu pecunias crediderunt, imprudentes ſunt qui obligari exiſtimauerunt à Sempronio potuiſſe ea bona in quibus nondum ius vllum habebat. Quin & puniendi ſunt ſi filiũfamilias induxerunt, vt de parentis viuæ hęreditate cogitaret. Hęc enim res Senatuſconſulto Macedoniano cauſam prębuit. Sin verò creditores nullam hęreditatis maternę cogitationẽ habuiſſe

[a] *l. 3. §. cum ex cauſa. ff. de pign. l. 1. in f ff. quæ infra dem credi- tor.*

profitentur, ſed in creditum iuerunt nulla aſia fiducia & ſecuritate, niſi ſola eorum bonorum cõtemplatione, quę Sempronius ipſa obligationis contractæ tempore propria poſſidebat, nulla vtique fraus, nulla ſecuritatis & bonorum diminutio ſit. Huius controuerſę quęſtionis deciſio variè tractata variéque iudicata refertur [a].

[a] Nicolaus Valla, en ſon traicté *De rebus dubiis*, recite vn arreſt ſolẽnel confirmatif de telle donatiõ au profit des enfans du ſieur de Telligny. Ledit arreſt du mois de Decẽbre 1561. Toutesfois i'ay entendu que par arreſt prononcé en robbe rouge par Mõſieur le Preſident de Blancmeſnil, le Mardy auant Paſques 1589. Il fut dit en pareille queſtiõ que le fils demanderoit ſa legitime, ou que les creãciers ſeroyent ſubrogez pour la domãder.

De donatione mutua & reciproca inter ſorores facta: Et an partus qui in vtero eſt pro nato habeatur.

CAP. XIII.

CAMILLA, Lucretia, & Diana Morellę cùm ſorores & innuptæ eſſent, donatione mutua & reciproca inter eas conuenit vt ſuperſtes aut ſuperſtites bona prędmortuę vel prędmortuarum conſequerentur, ſi modò nulli naſcerentur liberi qui matri ſuperſtites eſſent. Aliquo poſt tempore Diana Titio nupſit, & cùm grauida eſſet, Lucretia deceſſit. Ipſa autem Lucretia, vt & Camilla virgines & innuptę remanſerant. Paucis poſt Lucretię obitum diebus: Diana filium enixa eſt, & in ipſo puerperio obiit. Mota eſt de hęreditate Lucretię controuerſia inter Meuium filium Dianę, & Camillam quę vna ex tribus ſororibus ſupererat.

PRO MEVIO FILIO DIANÆ. Donationes, quę mutuę ſunt & reciproca remunerationis ſpe viciſſim ineuntur, ſolent ſingulari aliqua & pręcipua fauoris conſideratione commendari. Sed

Sed id publico errore fit & ipſa veritatis ignorantia. Neque enim mutuæ donationes veræ liberalitates ſunt aut ex ſyncera animi beneuolentia procedunt, ſed potius commercia, ſynallagmata, & permutationes dici debent. Nam qui ea conditione donant, hoc faciunt non tam donandi animo, ſed potius aperta lucri expectatione, ſi caſus ex voto ſuccedat, & alterum premori contingat: & vt ait Iſocrates, οὐ δόσιν ἀλλ' ἐμπορίαν ποιούμενοι, καὶ πολὺ τεχνικώτερον αὐτὰ πωλοῦντες τῶν ὁμολογούντων καπηλεύειν [a]. Lucianus [b], cùm de donationibus iſtis mutuis ageret, quibus præmorientis bona ſuperſtiti deſtinantur, Homericum [c] illud vſurpat, ἤ μ' ἀνάειρ' ἢ ἐγώ σε. Sic & ἀλληλοκληρονομία, conuentio eſt mutuæ ſucceſſionis, quæ, niſi inter commilitones, legibus nõ adprobatur [d]. Si donatio inter ſorores inita pro nulla habetur, Lucretiæ ab inteſtato ſuccedi debet. Quo caſu Meuius repræſentationis iure ad ſucceſſionem vocatur. Sed quia donatio hæc mutua noſtris legibus adprobatur & valida conſeri ſolet: conueniens eſt donationis illius tam verba quàm conditiones appoſitas attendi & examinari. Donationi dicta lex eſt, vt ſuperſtites bona præmortuæ conſequantur. At Lucretia præmortua ſuperſtites reliquit duas ſorores Camillam & Dianã. Cur ergo contra donationis legem ſoli Camillæ vniuerſa hæreditas adiudicaretur? Obiicit Camilla Dianam nupſiſſe. Quaſi verò liceat nuptias in odium & inuidiam adducere, ad quas antiqui præmiis propoſitis ciueis ſuos inuitare conſueuerant. Quòd ſi donatio illa mutua ac reciproca ex ſola nuptiarum Dianę cauſa reuocari diceretur, an non hoc eſſet pœnam matrimoniis indicere, quo

a Iſocrates ad Nicoclem. in pr.
b Lucianus in dialogo Cratetis & Diogenis. In dial. mortuorũ.
c Homerus Iliados 4.
d l. licet. C. de pactis l. 4. Cod. de inutil. ſtipulati.

rum libertati tam diuino quàm humano iure faue-tur? Conſtat iure ciuili valere donationes quæ ſola affectionis legitimæ occaſione fiunt [a]. Nulla autem beneuolentia maior proponi poteſt, quàm inter ſorores, quarum affectum mutuúmque inter ſe amorem nec ipſa coniugij ratio nec vlla alia ſuperueniens occaſio dirimere aut minuere præſumetur. Diana Meuij mater eo tempore, quo Lucretia deceſſit, grauida quidem fuit: ſed licet partus inſtaret, nondum tamen editus erat. Donationis autem cõditio de liberis loquitur, quos tempore mortis Lucretiæ extitiſſe oportuit. Nam ſi quæratur, an partus nondum editus pro nato haberi debeat, diſtinctio iſta adhiberi ſolet, vt quoties de eius commodis agitur, æquum videatur eum, qui in vtero eſt, pro iã nato & edito cenſeri [b]. Sic aliquando venter, coronatus eſt & in poſſeſſionem regni miſſus [c]. Sed ſi de ea conditione vel de ea cauſa agatur, quæ partui noceat eíque præiudicium aliquod afferat, vetat lex ne partum, qui nondum editus eſt, pro iam nato habeamus. In hac autem controuerſia Meuius opulenta hæreditate priuabitur, ſi illum eo tempore, quo in vtero fuit, pro nato habeamus. Itaque ne tam graui damno afficiatur, non debet pro iam nato haberi [d]. Sed æquius eſt vt eo tempore, quo vtero incluſus quieſcebat, pars viſcerum matris exiſtimetur [e]. Vt nec generaliter donatio antè reuocari aut teſtamentum rumpi dicitur, priuſquam infans ſit in lucem editus [f]. Quinetiam donec in lucem prodierit, ad partem hereditatis non admittatur [g]. Quia priuſquam natus fuerit, non videtur capax qui vel ciuile hæredis nomen, vel aliam vllam legitimam perſonam ſuſtineat [h]. Licet ergo Diana prægnans

eſſet

a l. affectio nis. ff. de donat.

b l. 7. qui in vtero l. penul. ff. de ſtatu hominum l. 231. quod dicimus. ff. de ver. ſignif.

c Agathias lib 4. de bello Gothico.

d l. 161. non eſt pupillus. ff. de verb. ſignific.

e l. 1 de vẽtre inſpiciẽdo l. 9. in falcidia l. 73. in quantitate ff ad leg. falcid.

f l. 1. 2. & 3. C. de poſthum. heredibus inſtituend.

g l. antiqui ff. ſi pars hæredit. pet. l. vtrum in princ. ff. de reb. dubiis.

h l. ſi hæres ff fam. erciſc. l. inter §. quandiu C. vnde legitimi l. fin. ff. de collat. l. ſi ... ff. de ... lib.

eſſet eo tempore quo Lucretia deceſſit:non tamen liberos habuit, neque eam partus nondum in lucem editi ratio excludere ab iſto donationis dudum factæ emolumento poteſt. Quinimo fingamus conditionem illam *ſi ſine liberis* deceſſiſſe: Quia non omnes ſorores, quæ inuicem donauerant, ſine liberis deceſſerunt, caduca fiet donatio & in totum deficiet. Quo caſu res ad inteſtati cauſam reducitur. Hoc autem ſi proponamus, Meuius Dianæ filius iure repræſentationis Lucretiæ matertera ab inteſtato ſuccedet, & ad dimidiam bonorum partem vocabitur.

PRO CAMILLA. Donationis mutuæ & reciprocæ, qualis inter ſorores inita fuit, ea eſt conditio & natura, vt donantes æquo iure eandem & æqualem omnibus ſpem ſibi inuicem præbeant. At verò ab eo tempore quo Diana nuptiis legitimè ac ſolemniter contractis grauida facta eſt, nullum donationis euentum nullámque rerum donatarum ſpem ſororibus præſtare potuit. Nuptias itaque Camilla obiicit non in inuidiam, aut quia matrimonij contrahendi libertatem ex vlla donationis conditione impediri dicat: ſed vt quemadmodum partus propè in lucem editus cæteras ſorores à bonis Dianæ excludebat, eadem ratione neque ipſa etiam Diana poſt ſpem certam prolis in ſororum bonis ius vllum in vim donationis ſperare debuerit. Matrimonia (inquiunt Doctores) à pœna damni libera debent eſſe, ſed non à pœna amiſſionis lucri [a]. Donatio inter ſorores inita affectu ſolo conſtabat. At verò Diana cùm nupſit, animum à ſororibus ad maritum & prolem reuocauit, nec vllam meretur fauoris commendationem, quòd mi-

[a] Barthol. in l. Titia centum. §. Titio centum. ff. de condit. & demonſt.

nor natu cæteris in eodem virginitatis voto manentibus coniugium feſtinauit. Ipſa quidem non nubendi conditio poteſtatiua eſt, cùm ex voluntate & animo pendeat: Ideóque nuptias eligendo donationem neglexiſſe videtur [a]. Non tamen vt ex ſola nuptiarum conſideratione Dianam excludi dicamus, ſed quòd prægnans & grauida eſſet eo tempore quo Lucretia deceſſit. Effectus enim iſtiuſmodi donationum in tempus mortis conferri intelligitur [b]. At verò ſtatim atque Diana prægnans fuit, cæteris ſororibus ad bona Dianæ omnis ſpes præcluſa eſt. Inæqualis autem & iniqua hæc conditio eſſet, ſi vna ex ſororibus ſperare cæterarum bona poſſet, aliæ non item. Nam ſi tantam inæqualitatem admitti velimus, donatio non amplius mutua dici poſſet, hac potiſſimùm ratione, quòd ea lex donationi dicta fuerit, ne liberis extantibus ſorores ſibi inuicem ſuccederent. Duo ſunt quæ Meuius obiicit: Primum quòd is, qui in vtero fuit, non debuerit pro nato haberi. Quo caſu neque ipſa etiam Diana liberos habuiſſe exiſtimabitur. Deinde ſi ex partus conſideratione conditio deficiat, contendit Meuius donationem reuocari, non quidem pro parte aut vnius ſororum contemplatione: ſed illam in totum reſolui, vt ea ratione res ad inteſtati cauſam reduci debeat. Quo caſu Meuius Dianæ filius repræſentationis iure ad ſucceſſionem vocatur, & æquo iure cum Camilla concurrit. Hæc ſunt duo Meuij argumenta quæ refelli neceſſe eſt. Primùm itaque conſtat Dianam, quæ prægnans erat, non poſſe dici ſine liberis fuiſſe eo tempore, quo Lucretia deceſſit. Nam & is qui prægnantem vxorem reliquit, non videtur ſine liberis deceſſiſſe [c]. Non diſſimiliter

[a] l. finali C. de neceſſ. ſeruo herede instituto.

[b] l. ſi inter ff. de rebus dubiis.

[c] l. 147. ſi quis prægnantem. ff. de reg. iuris.

ſimiliter Iuriſconſultus ait, *Intelligendus eſt mortis tempore fuiſſe qui in vtero relictus eſt*[a]. καὶ ὁ ἐν γαστρὶ ὢν, δοκεῖ καταλελεῖφθαι ἐν καιρῷ τελευτῆς. Si quis in caſum ἀπαιδίας reſtituere rogatus fuerit, & relicto poſthumo deceſſerit: quaſi deficiente conditione non petetur fideicommiſſum[b]. Nam quod dicitur, eum qui in vtero eſt, non aliter pro nato haberi, quàm ſi de eius commodis agatur: Illud non paſſim, ſed adhibita diſtinctione locum habet. Spectari enim & attendi oportet vtrum agatur de lucro aliquo & priuilegio quod lex indulgeat, an verò de implemento contractus. Si de lucro & beneficio non ex contractu ſed à lege indulto agatur, vtero faueri ſolet, & in fauorem prolis pro nato habetur qui in vtero eſt. Vetus enim in odium adduci non debet[c]. Sed ſi de implemento contractus agatur, ea quæ prægnans eſt liberos habere cenſetur, aut certè res ipſa ex euentu pendet & iura κυ·ρ·ρευ[illegible], quandiu vtero clauditur, incerta ſunt & ſuſpenduntur. Quid enim ſi ante legitimum pariendi tempus prægnans abortu ſpem naſcituri fœtus abiecerit[d]? At verò ſi exinde naſci eum contigerit, omnia retrò conſiderantur, & ex eo tempore, quo mater grauida fuit, is qui in vtero erat, pro nato haberi & cenſeri debet. Nam toties præſumitur is qui in vtero eſt, viuere, quoties præſumptio, cum veritate concurrit[e]. Quotieſcunque autem de contractus implemento agitur, rem omnẽ ex contrahentium animo & voluntate metiri nos conueniens eſt. In iſta autem donatione ea fuit ſororum mens & voluntas, vt ſi innuptæ manerent, ſuperſtites bona præmortuæ conſequerentur, & ſorores tam fratri quàm cæteris collateralibus

a l.153. intelligendus. ff. de verb. ſignif.

b l. antepenult. Co. ad Senat. Trebell.

c l. emancipatum ff. de Senator. l. 2. ff. de filiis decurionũ l. excuſantur. ff. de excuſa. tut. l. etiam. ff. de minoribus.

d l. 129. qui mortui. ff. de verb. ſignif.

e l. 1. ff. de ventre in poſſeſſ. mittendo.

præferrentur. Ita tamen vt potior eſſet liberorum cauſa, & ſi aliqua earum matrimonij vinculo iungeretur, liberorum ratio ſorores excluderet, bonáque eius quæ liberôs & legitimam poſteritatem relinqueret, donationis legi & conditioni non ſubiacerent. Non ergo dicere poſſumus, Dianæ contemplatione donationem mutuam amplius ſubſtitiſſe. Neque enim mutua fuiſſet ea donatio illius intuitu quæ extra donationis aleam & cõditionem poſita erat. Hinc etiam petenda eſt poſterioris argumenti ſolutio. Dicendum enim eſt Dianam ab eo tempore quo poſt contractas nuptias prægnans liberos ęddidit, ab omni dônationis mutuæ lucro excluſam fuiſſe. Non tamen æquum eſſet excluſa Diana omnino deficere conditionem: ſed hoc omne ita æſtimandum eſt, quaſi nulla vnquam mentio Dianæ facta eſſet, ſed ſolæ Camilla & Lucretia donationem illam mutuam iniiſſent, atque ita omne donationis emolumentum Camilla ſola capere & conſequi debet. Sic in iure, ſi duo inſtituti ſunt hæredes, & vnus eorum partem non faciat, totum hæreditatis lucrum ad alterum ſpectat, quaſi vno tantum hærede inſtituto [a]. Hæc enim conditio, *ſi nulli naſcantur liberi matribus ſuperſtites*, pluralis eſt locutio quæ in ſingulares reſoluitur [b]. Vt quemadmodum filius Dianæ dici non poteſt eſſe vel Camillæ vel Lucretiæ filius: ita etiam cùm Dianæ contigit liberos habere, ſeparata cenſeatur & diſtincta Camillæ & Lucretiæ conſideratio: nec ambæ deinceps quidquam cum Diana commune habuiſſe exiſtimentur. Sic in iure ſi teſtator ita ſcripſit, *Stichum & Pamphilum Titio do lego, ſi mei erunt cùm moriar*, & Stichus à teſtatore fuerit alienatus, nihilominus

a l. vtrum. ff. de rebus dubiis l. finali Co. de condit. inſt. l. ſi quis legauerit. ff. de legat. 1. l. tales. ff. de condit. & demonſt.

b Bartholus int. ſi ſeruus. §. ſi plurium ſeruorum. ff. ſi quis cautionibus.

ominus Pamphilus Titio debebitur [a]. Sic & cùm libertis ea conditione legatum eſſet ne alienent: Vnus alienauit: Is quidem nihil ex legato conſequetur, ſed totum ad eos ſpectabit qui nihil alienauerunt [b]. Ergo in hac mutua donatione requiritur, vt omnium æqua ſit & reciproca ſpes & cõditio. Hoc autem aliter fieri non poteſt, niſi ęquè ac viciſſim ſuperſtites ad præmortuæ bona venire poſſent. Si quæ autem illarum extra donationis mutuæ conditionem poſita eſſet, illa reiicietur ſola, vt inter cæteras, quę in eodem donandi animo & eadem donationis conditione remanſerunt, donatio vim ſuam & effectum retineat: Itaque cùm Diana, quæ Lucretię ſuperuixit, liberos tunc natos aut prope naſcituros haberet, atque ita extra donationis legẽ eſſet, non modò Diana, ſed & eius filius ab omni donationis commodo excludi debet. Camillæ cauſa tùm Romani iuris diſpoſitione nititur, tùm etiam donationis inter ſorores magno affectu mutuáque beneuolentiæ initę executionem habet. Quòd ſi Camilla vel iure vel donatione deficeretur, & in iudiciis merita litigantium ſpectari ęquitas deſideraret: quis ſuperſtitis Camillę commendationem non ex animo foueat? aut quis muſas adeò non nouit, vt Camillę Morellæ omni virtute & doctrina ornatiſſimę excultam eruditionem & perfectas ingenij dotes neſcire ſe fateatur?

SENATVS bona defunctę Lucretię ſoli Camillę excluſo Dianę filio adiudicauit [c].

a L. *falſa.* §. *ſi quis. ff. de cond. & demo. l. qui concubinã.* §. *ſi Stichus ff. de legat.* 3.

b *L. cùm pater.* §. *libertis.* D. *de legatis.* 2.

c Arreſt donné le Mardy 13. iour de Decẽbre, 1583. plaidãt Aubery pour Damoiſelle Camille de Morel appellante cõtre Philippes Migot tuteur de Charles Migot ſon fils, inthimé.

Prohibitio alienandi an impediat dominij translationem.

CAPVT XIIII.

TITIVS fundum Sempronianum Seio ea lege ceſſit & tradidit, vt quotannis Seius certam frumenti quantitatem ex eo prædio penderet. Præſtationem illam ſeu penſionem annuam vocare poſſumus aut canonem emphyteuticum aut reditum annuum. Nos contractum ipſum appellamus *bail à rente fonciere*. Huic autem cõtractu addita erat ſpecialis pactio, qua conuenerat, ne poſſet reditus ille ſeu penſio annua cuiquam vendi irrequiſito Seio eiúſque hæredibus, qui ſi vellent, eodem oblato precio cæteris quibuſcunque præferrentur. Titius aliquo poſt tempore irrequiſitis Seij hæredibus canonem illum ſeu penſionem annuam Meuio vendidit, accepto 500. nummorũ precio. Oritur controuerſia inter Meuium & Seij hæredes. Hi reſtituto & refuſo 500. nummorum precio liberari volunt, & ſe in ea alienatione præferri debere contendunt: quia prohibitio in rem ſit. Meuius prohibitionem illam, per quam irrequiſito Seio reditus alienari non debuit, perſonalem eſſe conuentionem dicebat, quæ perſonalem actionem ac regreſſum aduerſus Titium venditorem pariat, non autem dominij translationem & reditus venditi ceſſionem impedire poſſit.

PRO MEVIO. Prohibitiones alienandi, quæ ſimpliciter & nulla adiecta cauſa fiunt, nullas eſſe lex voluit [a]. Nam & ex generali iuris diſpoſitione

[a] L. nemo. ff. de pact s

tione nudum de non alienando præceptum non valet, nec tenetur emptor vel legatarius cauere de non alienando[a]. Ac maximè in contractibus, quorum authoritati & libertati repugnat, ſi admittamus non licere ei, qui dominus eſt de re ſua pleno iure diſponere[b]. Vt & cùm ſtipulatio interponitur ne liceat domino rem ſuam alteri precario conceſſam vel depoſitam repetere[c]. Nonnunquam tamen certa aliqua cauſa adiicitur, quæ fauore quodam prohibitiones eiuſmodi commendat & ratas eſſe iubet. Veluti cùm teſtator alienari vetuit, vt alumno minus induſtrio proſpiceret[d]. Quòd ſi generaliter omnes iſtiuſmodi prohibitiones, & de non alienando pactiones valere & ſubſiſtere admittamus: tamen adhibita diſtinctione iuris interpretes prohibitiones fieri dicunt, aut lege aut teſtamento, aut pactione[e]. Si de prohibitione agatur quæ à lege vel iudice procedat, alienationem nullam eſſe conſtat[f]. Quodcunque enim fit lege prohibente nullum eſt[g]. Lex vetat rem minoris aut rem Eccleſiæ alienari: ſi alienata fuerit, poterit officio iudicis etiam à quocunque repeti & recuperari. Nam & ille ipſe qui alienauit, reuocare poteſt[h]. Quòd ſi prohibitio teſtamento facta fuerit, ea obſtat ne dominium transferri queat in alios quàm qui fideicommiſſo continentur, & ad quos noluit teſtator rem peruenire. Itaque non minorem effectum habet teſtatoris quàm legis aut iudicis interdictio[i]. Aliud verò dicendum cùm prohibitio nec lege, nec teſtamento, ſed ſola pactione fit. Tunc enim cõuen-

a *L. filiusfam. §. diui ff. de legat. 1. l. pater. § Iulius Agrippa. l. Lucius in princ. ff. de legat. 3.*

b *L. in re mandata. C. mandati.*

c *L. cũ precario. ff. de precario. l. 1. §. ſi ſic. ff. depoſiti.*

d *L. Titio centum in princ. ff de condit. & demonſt.*

e *L. final. C. de rebus alienis non alien.*

f *L. 6. ſi mulier. §. in donationibus. ff. de donat. inter virum & vx.*

g *L. non dubium. ff. de legib. l. cum leg. ff. de fideiuſſ.*

h *L. iubemus. § œconomus. C. de ſacroſ. Eccl. l. fin. C. ſi maior factus. l. cùm pater. ff. de legat. 2.*

i *D. l. filiusfamil. §. diui. ff de leg. 1. l. peto. §. pradiũ. & §. fratri. l. cum pater. §. libertis. ff. de leg. 2. l. pater filiũ. §. 1. in fin l. is qui complures. ff de legat. 3. l. 3. §. ſi quis ita legauerit. ff. de adim. leg. auth. res quæ ſubiacẽt Cod. communia de legat.*

tio perſonalis translationem dominij non impedit: Sed hoc ſolum operatur, vt vel rei æſtimationẽ condicere liceat, vel id quod intereſt peti poſſit[a]. Nam quemadmodum ſine traditione ſolus partiũ conſenſus dominium rei transferre non poteſt[b]: Vt neque etiam ius vllum reale quod rei perpetuò inhæreat, imponere[c]: Ita etiam ſola perſonalis pactio dominij transferendi facultatem ei, qui dominus futurus ſit, adimere non poteſt[d]. Perſonalis enim pactio non aliam quàm perſonalem actionem producere poteſt. Ius autem reale quod rei perpetuò inhæreat, & ad quemcunque poſſeſſorem trãſeat, imponi cõuentione perſonali nequit[e]. Hæc autem non ex ſtricti tantùm iuris regula obtinere certiſſimum eſt: ſed etſi æquitatem attendamus, conſtat fauorabilem eſſe alienandi licentiam: odioſum autem videri, quoties quis de re ſua liberè diſponere inhibetur[f]. Itaque quotieſcunque venditio facta eſt ea lege ne res alienetur, & nihilominus facta fuit alienatio, non videtur æquum rem ipſam pleno iure ad primum illum venditorem reuerti, aut ſolam illam prohibitionis pactionem effectum alienationis impedire[g]. Neque enim ex eo quòd alienatio prohibita fuit, ſtatim ſequitur alienationem, ſi quæ poſtea fiat, ipſo iure nullam eſſe. Veluti ſi fundi Semproniani proprietas controuertatur, non quidem debet pendente lite res alienari[h]. Non tamen omnis rei litigioſæ alienatio dici nulla debet, ad hoc vt etiam ille ipſe qui alie-

a L. ea lege. Cod. de condict. ob cauſſam.

b L. traditionibus. C. de pactis.

c L. ſi ſub vna. §. vlt. ff. de verborum obligat.

d L. ſi ita quis. §. ea lege. ff de verborum obligat. l. ſi ſterilis. §. ſi tibi fundum. ff de action. empti. l. qui fundum. ff. de contrahenda emptione. l. ſi tibi area. ff. de præſcript. verbis.

e D. l. ſi ſub vna §. vltim. ff. de verborum obligat. & l. quoties. l. pro parte. ff. de ſeruitutibus.

f L. 1. ff. de fundo dotali. l. hac edictali. §. cæterum. Cod. de ſecundis nuptiis.

g L. etſi dotis. C. de iure dotium, l. qui abſenti. §. ſi quis poſſeßionem. & ibi Doctores. ff. de adquir. poſſ.

h L. alienationes. ff. fam. erciſc. l. item veniunt. §. petitam. & l. diuus in princ. D. de petit. hæred.

nauit

nauit rem, quaſi non ritè & legitimè alienatam, poſſit condicere. Non ergo iſta prohibitionis pactio contractum ſequentem ipſo iure annulat, aut rei vindicandæ facultatem præſtat [a]. Dicet aliquis, Nihilne operabitur iſta pactio? Certè hunc habebit effectum, vt qui ſibi pactione de non alienando cauit, aduerſus eum, qui promiſſione illa obligatus eſt, agere, & id omne quod ſua intereſt condicere & obtinere poſſit [b]. Vt in hac controuerſia, hæredes Seij Titium in id omne quod ſua intereſt, propter alienationem inconſulto Seio eiúſque hęredibus irrequiſitis factam, conuenire poterunt.

[a] L. Stichus. D. de manum. teſtamento.

[b] L. ea lege. Cod. de condict. ob cauſam, l. qui Romæ. §. heredes ff. de verb. oblig.

PRO SEII HÆREDIBVS. Cōtractuum fauor & pactionum libertas hoc poſtulat, vt quæuis conuentiones à domino in rei ſuæ traditione adiectæ valeant. Quilibet enim in traditione rei ſuæ poteſt eam legem, quam voluerit, adiicere: cui ſi non ſatisfiat, rem ipſam repetere & condicere permittitur [c]. Veluti ſi quis ſtipulatus fuerit, ne ei qui fundum acquirit, liceat in loco vendito monumentum extruere, vel ſi cautum & conuētum fuerit ne vendita res huic vel illi cedi aut tradi vnquam poſſit [d]. Nam quòd prohibitiones lege vel teſtamento factas Meuius ab eis diſtinguit quæ ſola pactione continentur: Vtique diſtinctio illa tum rationi & æquitati, tum etiam iuris noſtri diſpoſitioni aduerſatur. Cur enim maior exiſtimabitur vltimę voluntatis authoritas, aut cur validior erit domini teſtamento de re ſua diſponentis poteſtas & licentia, quàm eius qui legitima inter viuos conuentione de re ſua contrahit? Cum maximè in Gallia validiores multò cenſeamus diſpoſitiones

[c] L. penult. & fin. C. de pactis inter empt. & vendit. l. 1. & 2. C. de donat. quæ ſub modo. l. 2. C. de vſucap. pro emptore.

[d] L. ſi ita quis. §. ea lege. D. de verb. oblig.

quæ inter viuos fiunt, quàm vltimas teſtantium voluntates. Itaque lex cùm de prohibitis alienationibus agit, eandem omnium rationem habet, nec

a *L. fin. C. de rebus alienis non alien.*

diuerſo iure prohibitiones pactione factas cenſet[a]. Sic etiam Paulus Iuriſconſultus, ſi pactio talis inita fuerit, hanc eſſe illius vim & effectum tradit, vt etſi per plures emptores mancipium cucurrerit, fiat

b L. *ſi quis ſub hoc pacto ff. de contrah. empt.*

c L. *Titius ff. de ſeruis export.*

d *Doctores in l. 1. C. ſi mancipium ita fuerit alien.*

e *Doctores in authent. excipitur. C. de bonis quæ liberis*

f *L. ſi creditor § fin. D. de distract. pignorum.*

ei, qui primus vendidit, abducendi poteſtas[b]. Atque idem Paulus alio loco manus iniectionem tribuit[c]: & ex communi iuris interpretum ſententia prohibitio eiuſmodi alienationem omnem impedit[d]: ac potiſſimum ſi prohibitio concepta ſit verbis negatiuis. Conditiones enim & prohibitiones, vel quæuis aliæ pactiones verbis negatiuis conceptæ hunc effectum habent, ne dominium vllo iure transferatur[e]. Marcianus Iuriſconſultus, *Si pactum ſit à creditore ne liceat debitori hypothecam vendere vel pignus, certum eſt* (inquit) *nullam eſſe vēditionem vt pactioni ſtetur*[f]. Quod quidem Marciani reſponſum diuerſa ac potius contraria tum lectione, tum etiam interpretatione extat: Bartholus enim teſtatur fuiſſe quoſdam qui legerent, *nullam eſſe pactionem vt venditioni ſtetur.* Alij autem, vt idem refert, aſſerebant legendum *nullam eſſe vēditionem vt pactioni ſtetur.* Ideóque vt certa lectionis veritas cōſtaret, ad Pandectas Florentinas, quæ tū Piſis erant, recurri viſum eſt[g]. Verùm omiſſa generali iuris quęſtione duo ſunt in hac controuerſia, quæ cauſam

g *Bartholus in d. l. ſi creditor.*

hæredum Seij certam & indubitatam reddant. Prius eſt quòd vno omnium iuris interpretum conſenſu quotieſcunque prohibens in ipſa re ius ſibi aliquod retinet & reſeruat, tunc prohibitionem illam rem ipſam afficere indubitanter aſſerunt:

runt:Siue ius quod retinetur,directum ſit,vt in cõtractu emphyteutico,ſi emphyteuta contra prohibitionem & emphyteuſeos legem alienet[a]. Siue etiam aliud quoduis ius reale,ſiue hypothecæ, ſiue quoddam aliud retineatur, ea prohibitionis pactio dominij tranſlationem impedit[b]. Abſurdum enim eſſe lex ait, vt quis rem, quam in ſuis bonis purè non poſſidet,poſſit liberè ad alios transferre, aut eam hypothecæ pignoriſve nexu obligare[c]. Vt in hac cauſa cùm Seius fundum ſub illo annuo reditu & emphyteutico perpetuæ præſtationis canone acquiſiuit,veriſimile eſt eum nõ alia lege aut conditione fundum acquirere voluiſſe, quàm ſi de creditoris perſona certus eſſet,& ſi quando alienari reditum & penſionem contingeret, præferri ſe legitimo conuentionis iure ſperaret. Pactiones autem qualeſcunque contractui inſeruntur, faciunt partem pretij. Nam hoc ipſum fundi pretium videtur (inquit Iuriſconſultus) quòd ea lege venditus fuerit[d]. Poſterius autem quod ſpectari & attendi oportet, in eo conſiſtit, quòd in iſta cauſa non hoc agitur, vt Seij hæredes dominio ſuo nouum aliquod prædium adiiciant:ſed vt refuſo & reſtituto 50. nummorum precio, ab illa penſione annua liberentur. Itaque pro Seij hæredibus vrget ęquitatis ratio, quæ pro libertate contra ſeruitutem annuæque penſionis præſtationem pugnat. Debitoris intereſt ne ſibi cum moroſo aliquo creditore res ſit, qui nimia ſolutionis & exactionis acerbitate eum vexet. Hęredes Seij liberationem, nõ lucrum affectant. Non eſt noua fundi alicuius aut reditus adiectio & acquiſitio, ſed illi antiqua obligatione & penſione annua liberari & abſolui reddito

a L. fin. C. de iure emphyt.

b Dicta l. ſi creditor. §. quæritur ff. de diſtr. pignorũ. l. idémque in fin. ff. pro ſocio. l. in hoc iudiciũ §. vlt. ff. cõmun. diuid.

c L. fin. §. ſed quia noſtra. C. commũ. de leg. l. ſi quis hac lege. ff. de rei vindic.

d L. fundi partem. ff. de contrah. empt.

precio poſtulant. Itaque & lex conuentionis; & iuris æquitas, & liberationis fauor hæredes Seij præferri vult eodem oblato precio: non tam vt acquirant, quàm vt annua penſione ſeipſos ex ſtipulatione olim facta liberent.

SENATVS pro hęredibus Seij pronuntiauit, iuſſitque vt refuſo & ſoluto 50. nummorũ precio, reditus ille annuus, ſeu annua illa frumẽti penſio ex lege conuentionis hęredum Seii commodo cedat, eiſque acquiratur.

a Arreſt du Ieudy 17. d'Auril 1586. moy plaidant pour Maiſtre Michel Regnouard & cõſors appellãs, & Martin pour Iean de Chaalons ſieur du Bois Inthimé.

An fratrum filij repræſentationis iure cum patruis ſuccedant, ſi de repræſentatione in linea collaterali nihil conſuetudine caueatur.

CAP. XV.

TITIVS decedens proximos agnatos reliquit Seium fratrem & Meuium Sẽpronij fratris filiũ. Inter eos mota eſt de hæreditate Titij controuerſia. Lex ipſa municipalis in linea quidem directa repræſentationem ſtatuebat: Sed nullam repræſentationis in linea collaterali mentionem faciebat.

PRO MEVIO. Repręſentationis iura filiis fratrum magna ſanguinis & proximitatis commendatione conceſſa fuiſſe nemo dubitat.[a] Nã cùm ipſum ſuccedendi ius recenſeri inter iura ſanguinis ſoleat[b]: non debet ſanguinis prærogatiua filiis fratrum denegari, ſed multò æquius eſt quaſi continuatione quadam eadem iura in liberos tranſire, quę

a *Gloſſa & Doctores in l. ius agnationis. ff. de pactis, & in l. iura ſanguinis. ff. de regu. iuris.*

quæ ipſi fratres, ſi ſuperſtites eſſent, haberent [a]. Vulgata eſt iuris regula: caſum & calamitatem patris non debere filio nocere [b]. At preceps defuncti Sempronij fatum duplicem Meuio luctum, dupléxque damnum & preiudicium afferet, ſi & Meuius patrem amittat, & ex patris morte hanc denuò iacturã ſentiat, quòd à patrui hereditate remoueatur. Si liberos in paterna iura ſubrogari meritò dicimus: ſequitur vt ſubrogata perſona eadem conſequatur iura. Namque, vt tradunt communiter Doctores, ſubrogatum ſapit naturam eius in cuius locum ſubrogatur [c]. Quemadmodum enim arbor fit vicini, ſi in vicini fundum radices agat: atque iſta ratione ex radicibus arboris ius ac proprietatem eius eſtimamus, neque aliam radicum, quàm ipſiuſmet arboris rationem habemus [d]: Ita etiam in ſuccedendi iure radicem ipſam & originem conſiderari equum eſt, vt iuſta & legitima quadam ſubrogatione filius locum patris, qui poſteritatis radix eſt & origo, ſubintret: nec minor habeatur ratio filiorum fratris, quàm ipſius fratris ſi, ſuperſtes viueret. Sic etiam cùm quis in alterius locum ſubrogatur, iiſdem vti cenſetur priuilegiis, que ille habebat in cuius locum ſubrogatus eſt [e]. In hac autem cauſa cùm deficiat lex municipalis, neque de repreſentatione collaterali quidquam expreſſè decidat: conſtat aut ad equitatis fauorem, aut ad ius commune legéſque ſcriptas recurrendum eſſe. Si equitatem ſpectemus, benigna eſt & fauorabilis ratio, que filium in locum ac iura defuncti patris ſubrogat [f]. Quoties autem quis in locum alterius ſuccedit, eodem vtitur iure quo ille vti poterat [g]. Sin verò equitatis fauore omiſſo queſtionem ſummo iure

a l.3. ff. de interd. & priuil. eorũ qui in ſacro pal. mil. lib.12. Cod.

b l. emancipatum. §. vlt ff. de Senator.

c l.1. §. hæc actio. ff. ſi quis teſta. liber eſſe iuſſus l. ſi eum §. qui iniuriarum ff. de iniu rus.

d l. adeò. §. vlt. ff. de adquir. rerum dom.

e l. determinimus & ibi Barth. de aquaductibus lib. 11. C. l. cõperimus de proximis ſacri ſcrinij lib.12. Co.

f l.1. § ſi filius. ff. de ſuis & legitimis. gl. qui quadraginta, verſ. nam hære. ff. ad Sen. Treb.

g l. Caius. ff. de manumiſſ.

decidi oporteat, Meuius non ex ſua, ſed ex patris perſona ius illud allegat, quod doctores repręſentationem appellarunt. Alienum autem hoc loco non erit, vt obiter de iure repræſentationis agamus. Conſtat enim iure Romano repræſentationem in linea directa vno omnium conſenſu locum habuiſſe, ſi nepos vellet ad aui ſucceſſionem ſimul cum patruo admitti: ſi quidem nepoti eadem iura concedi viſum eſt, quæ defunctus pater, ſi viueret, haberet [a]. Philo Iudæus in legatione ad Caium, υἱωνοὶ γὰρ πατέρων ἀποθανόντων, ἐν υἱῶν τάξει παρὰ πάπποις καταριθμοῦνται. Nepos enim auo ſuus hæres adnaſcitur [b]: & ad filij conditionem ſubducto patre reducitur [c]. Quanquam tamen diuerſa ratione Strabo ſcribat ſuccedendi iura apud Nomadas ex ætatis prærogatiua conceſſa fuiſſe κατὰ πρεσβυγένειαν, adeò vt cenſerentur ἀδελφοὶ τιμιώτεροι τῶν τέκνων [d]. Verùm in collaterali linea, licet repræſentatio non ita primum introducta fuerit: poſtea tamen eandem fauoris prærogatiuam obtinuit. Quin & lex diuina ius iſtud repręſentationis non modò probauit, ſed & fratrum filios fratres appellauit. Sic enim Abrahamus, cùm bona diuidenda inter ſe & Loth profiteretur, addit hęc verba: *Frater enim meus eſt.* Tacitus de moribus Germanorum, *Sororũ filiis idem apud auunculum qui apud patrẽ honor.* Liuius *Theoxena* (inquit) *tanquam omnes enixa, ſuũ ſororiſque filios en eadẽ habebat cura.* [e]. Octauium C. Cęſar maior eius auunculus educatũ apud Philippum vitricũ dilexit vt ſuũ [f]. Hercules Iolaũ Iphicli fratris filium ſummo proſecutus eſt amore. Leucothea defunctę ſororis filium Palęmonem materna charitate educauit, atque in tantę pietatis memoriam

a Nouella 118. l. antepen. ff. de Senator. et tit. de hære. quæ ab inteſtato in Inſtit.

b L. gallus per totam legem ff. de libern. & poſthumis.

c L. ſed ſi in conditione. §. nepotes. ff. de hæred. inſtituendis l. 1. §. liberos. ff. de coniug. cum emãc. libern.

d Strabo lib. 16.

e Liuius lib. 40. in princ.

f Velleius Paterculus lib. 2.

memoriam matronæ Romanæ diem eius feſtum celebrantes, ſororum filios velut ſuos in ſinu geſtabant[a]. Græci patruos & auunculos θείους vocabant, quaſi diuina quadam pietate paternum erga fratrū ſororúmve filios amorem aſſumerent. Solonis lex à Demoſthene in hæc verba recitatur, ὅστις ἂν διαθέμενος, &c. ἐὰν δ' ἀδελφοὶ ὦσιν ὁμοπάτορες καὶ ἐὰν παῖδες ἐξ ἀδελφῶν γνήσιοι, τὴν τοῦ πατρὸς μοῖραν λαγχάνειν[b]. Tacitus in commendationem Druſi, *Addidit orationem Cæſar multa cum laude filij ſui, quod patria beneuolentia in fratris liberos foret*[c]. Apud eundem Tacitum Tiberius, *Patres conſcripti* (inquit) *hos orbatos parente tradidi patruo ipſo, precatúſque ſum, quamquā eſſet illi propria ſoboles, ne ſecus quàm ſuum ſanguinem foueret*[d]. Hæc patruorum tot exemplis confirmata beneuolentia ſatis indicat magna æquitatis commendatione ius iſtud repræſentationis introductū, vt fratrum filij ſimul cum patruis ſuccederent. Pādectarum quidem iure repræſentatio in linea collaterali locum non habebat[e]. Sed Iuſtinianus nouis ſuis conſtitutionibus ſanciuit fratrum filios eodem, quo & fratres, gradu cenſeri debere[f]. Sic & in Feudorum ſucceſſionibus fratres cum præmortuorum fratrum filiis ad ſucceſſionem vocantur[g].

PRO SEIO FRATRE, In hæreditatibus hæc proponitur æquiſſima regula, vt is in ſuccedendo præferatur qui gradu prior eſt[h]. Sic & ex lege 12. tabularum proximus agnatus familiam habebat, & qui prior erat gradu, cæteros excludebat. Conſtat autem fratres vno gradu filios fratrum præcedere. At repræſentatio eſt fictio, quę iure poſitiuo introducitur, & ex lege deſcendit. Fictio

a *Plutarc. περὶ φιλαδελφίας.*
b *Demoſth. aduerſ. macartatum περὶ τοῦ ἀγχιστείας.* [note: printed "ſγκχλήοκ"]
c *Tacitus annalium lib. 4. in pr.*
d *Tacitus ibid.*
e *l. poſt conſanguineos de ſuis & legit. hæredibus. l. cōſanguinitatu. l. defunctus. Co. de legit. hære. l. ſi defunctus Cod. Theodoſ. de legit. hære.*
f *Nouella 118. de hær. ab inteſtato & Nou. 127. Vt fratrum filij auth. poſt fratres Co. de leg. hæredibus.*
g *Ca. vnico tit. 11. lib. 2. feudorum.*
h *l. pater filium. ff. de inoff. teſt. §. 1. de legitima agn. ſucceſſ. in Inſtitut.*

autem non debet amplius extendi quàm à lege ſtatuta eſt. Et in his quidem ius noſtrum conſiderare ſolemus, non externas aut peregrinas leges. Nam ſi alia iura ſpectari oportet, cur non potiùs ad diuinam legem recurritur, in quo poſt liberorũ gradum fratres proximè vocantur alióſque omnes excludunt [a]? Conſuetudo prouinciæ noſtræ ſcripta eſt,& legis municipalis vim habet. At ex conſuetudine ipſa repræſentationis ius in linea quidem directa ſtatuitur,ſed nulla fit repræſentationis in linea collaterali mentio. Vt nec locum habere conſueuit, eóque ſemper iure vſi ſunt municipales. Itaque quod in vno caſu ſtatuit conſuetudo, in alio negaſſe videtur: & ex iuris diſpoſitione caſus non expreſſus pro omiſſo habendus eſt [b]. Quinetiam ſi rationem ipſam ſpectemus, repręſentationis fictio iuri contraria eſt: Ideóque Iuſtinianus [c] ius iſtud παρνόμιον appellauit,vt ſingulare eſſe oſtenderet. Nã cùm ex proximitate iura ſuccedendi æſtimemus, cur remotiorem cum proximiore ad hæreditatem inteſtati eodem iure vocabimus? Cur in linea collaterali, defuncti Sempronij (cui viuo nunquam delata fuit hæreditas) rationem haberi patiemur, cùm hæreditatis nondum delatæ ius tranſmitti nequeat [d]. Repræſentatio cùm ſit aduerſus iuris communis rẹgulas, non poteſt locum habere, niſi vbi lex expreſsè eam ſtatuit & ſanciuit. Lex noſtra hoc caſu repræſentationem non ſtatuit. Nos enim iura agnoſcimus & leges obſeruamus non Iuſtinianeas ad Triboniani libitum conſtitutiones, ſed conſuetudines noſtras & leges municipales. Itaque cùm lex municipalis, quæ delatæ ſucceſſionis tempore locum habebat, nullam repræſentationis in linea collaterali

a *Num.ca. 27.*

b *l. commodiſſimè. ff. de liberis & poſth.*

c Nouella 118.

d *l. ſed ſi plures in princ, l. qui plures l. qui habebat. ff. de vulg. & pup. ſubſtit. l. ſi cum hæres. ff quando dies legati cedat l. à ſēpronium ff de vſu & vſufr. legato.*

collaterali mentionem fecerit : dicendum eſt Meuium, qui vno gradu remotior eſt, à petitione ſua repellendum.

SENATVS hæreditatem Titij Seio fratri adiudicauit, excluſo Meuio qui fratris filius erat[a].

An patruus, qui fratris filium ad ſucceſsionem ſuam admitti voluerat, pœnitere & voluntatem ſuam reuocare poſsit [b].

CAPVT XVI.

TITIVS qui legitima prole orbatus liberos nõ habebat, bonis ſuis viuus proſpicere & hæreditatis ſuæ diuiſioni maturo iudicio conſulere deſiderauit. Itaque cùm agnatos proximos non alios haberet, quàm Seium fratrem & Meuium defuncti Sempronij fratris filium: Seius autem ſolus ab inteſtato ſucceſſurus eſſet, quia lege municipali repræſentatio in linea collaterali locum non habebat: Titius Meuium fratris filium cohæredem fratri Seio dare conſtituit, & diſpoſitione inter viuos facta velle ſe declarauit, vt ad ſucceſſionem ſuam Meuius admitteretur, eámque hereditatis partem obtineret quam pater Sempronius, ſi viueret, conſecutus fuiſſet. Meuius diſpoſitionem iſtam à patruo liberalitatis titulo factam acceptauit & inſinuari curauit. Aliquo poſt tempore Titius mutata animi volũtate diſpoſitionem illam, qua Meuium ad ſucceſſionem ſuam admitti voluerat, reuocauit. Quærebatur an liceret Titio

a Arreſt prononcé en robbe rouge, par monſieur le Preſident Briſſon, le Mardy 16. iour d'Auril 1585.

b Rappel à la ſucceſſion *vtrum* eſt reuocable

contraria voluntatis declaratione prius illud pactum ſeu primam illam diſpoſitionem reuocare.

PRO MEVIO, Duo ſunt quæ in huius cauſæ quæſtione certiſſimo iure decidi & præmitti debent. Prius eſt, Repræſentationem in linea collaterali lege municipali locum non habere ne quidem in filiis fratrum. Poſterius eſt, licere patruo fratris filium ad ſucceſſionem ſuam vocare, vt ipſa repræſentatio, quam conſuetudo non introducit, ab eo, de cuius bonis agitur, iuberi poſſit. Iſta quidem diſpoſitio non debet verè & abſolutè dici donatio, ſed eſt quaſi reuocatio & reductio ad ius cōmune: cùm ſatis conſtet iure Romano & ex Iuſtiniani conſtitutionibus fratris filium repræſentationis iure ad ſucceſſionem patrui, non minus quàm fratrem ipſum venire. Fauorabilis autem eſt quælibet diſpoſitio, per quam aut res reducitur ad priſtinam ſuam cauſam & legitimum ordinem, aut tollitur ſpeciale aliquod contra iura ſanguinis impedimentum. Vt & generaliter æquiſſima cēſetur vel conſuetudinis vel pacti ad ius commune reductio, cùm res ad primam ſuam cauſam & originem redit [a]. Licuit Seio primam iſtam diſpoſitionem ſeu pactionem nec conſentire nec iubere: Sed factam ſemélque initam non magis reuocare licet, quàm donationem inter viuos factam, acceptatam, & inſinuatam. Etenim cùm nulla ingratitudinis querela nulláque expoſtulandi occaſio proponatur, non eſt permittenda iſthæc animi variatio [b]. Nimia eſt Titij leuitas atque inconſtantia, ſiquidem voluntatem contractu & acceptatione firmatam reuocat, conceſſam repræſentationem reſcindit, diſpoſitionem liberali conſenſu perfectam irritam facit, & legi-

[a] *l. voluntate. §. fin. ff. quibus modis pignus vel hypoth. ſoluitur. l. ſi vnus. §. pactum ne peteret. ff. de pactis.*

[b] *l. ſi poſt mortem. §. vltim. ff. de bon. poſſ. contra tabulas. l. aliud. ff. de ſol. l. legem. C. de pactis.*

legitima obuenturæ hæreditatis ſpe Meuium fratris filium priuare & fruſtrari nititur. Iſta autem animi mutabilitas non debet liberè permitti, cùm ipſæ etiam donationes perfectæ irreuocabiliter teneant, nec pœnitere aut eas reuocare liceat, τῶν ὀρθῶς δοθέντων ἀφαίρεσις ὐκ ἔςιν inquit Plato[a]: & iuſta eſt lex illa Saturnini apud Lucianũ μὴ μετάνοια εἰσίτω ἐπὶ τῇ δωρεᾷ [b]. Illud autem in hac cauſa ſpecialem excitat fauoris commendationem, quòd Titij voluntas nõ aliquid noui extra ordinem decernit & ordinat: ſed ipſam conſuetudinis aduerſus fratrum filios ſeueritatem temperat & moderatur. Nam cùm iure Romano & ex nouis Imperatorum conſtitutionibus repræſentatio in filiis fratrum locum habeat, conſuetudo autem Bleſenſis eam ſtatuere potius omiſerit quàm noluerit: quis non pœnitentiam Titij dixerit iniuſtam & iniquam, cuius occaſione diſpoſitio iuſta & legitima reuocatur.

a *Plato in Philabo.*

b *Lucian. in Saturn.*

PRO SEIO FRATRE, Repræſentationis prærogatiua noſtris legibus dici non debet ius commune: Vnde neque ipſa etiam Titij diſpoſitio appellari poteſt reductio ad ius commune. Nam licet ex Nouellis Iuſtiniani conſtitutionibus repræſentationis ius in linea collaterali introductum ſit, vt fratrum filij ſimul cum fratribus ad ſucceſſionem vno eodémque iure admittantur: tamen conſtat lege municipali, quæ in prouincia Bleſenſi obſeruatur, repræſentationem in linea collaterali locum non habere. At verò non aliud obſeruamus ius commune, quàm aut regias conſtitutiones, aut leges municipales. Itaque vnum illud in hac cauſa exquiri oporteat, an ea diſpoſitio, quæ repræſentationem contra legis

municipalis ſtatutum introducit, reuocabilis ſit nécne. Conſtat autem pactiones omnes, quæ de viui ſucceſſione ineuntur, nullas eſſe & inualidas: niſi perpetuo eius, de cuius ſucceſſione agitur, conſenſu firmentur: ídque etiam ciuili Romanorum iure obtinebat[a]. Diſpoſitio autem, qua Titius Meuium fratris filium ad ſucceſſionem ſuam vocauit, aut diſpoſitio eſt de viui ſucceſſione, aut certè donatio mortis cauſa facta cenſeri debet. Nam quicunque mortis intuitu aliquid liberaliter diſponit, mortis cauſſa donare intelligitur. Quinetiam generaliter quiſquis de ſucceſſione ſua paciſcitur, mortis cogitationem habere exiſtimatur. Eiuſmodi autem voluntates quæ mortis mentionem continent, aut quæ mortis intuitu & contemplatione factæ ſunt, licet validæ ſint & iure ipſo ſubſiſtant, non tamen donationes inter viuos factæ dici debent, nec cuiquam ius vllum irreuocabiliter acquirere cenſentur[b]. Sic etiam cùm pater bona inter filios diuiſit, & onera hæreditaria ex animi ſui voluntate diſtribuit, Papinianus ait non videri ſimplicem donationem, ſed potius ſupremi iudicij diuiſionem[c]. Atque in non diſſimili diſpoſitione reſcribunt Imperatores deſtinationem magis paternæ voluntatis quàm perfectam donationem eſſe[d]. Vt & Imperatores Diocletianus & Maximianus cenſeri voluerunt donationem non eſſe inter viuos aut irreuocabilem diſpoſitionem, ſi cogitatione futuræ ſucceſſionis officium arbitri diuidundæ hæreditatis præueniendo, pater communis qualicunque iudicio ſuam declarauerit voluntatem[e]. Iuſtinianus voluntatem patris bona ſua inter liberos diuidentis ratam & validã eſſe ſancit: Requirit tamen

a l. fin. C. de pactis.

b l. Publia in princ. ff. depoſiti l. donationes. §. penult. ff. de donat.

c l. ſi filia. §. ſi pater. ff. familiæ erciſc.

d l. cum de bonis Cod. de donat.

e l. ſi cogitatione Co. fam. erciſc.

men vt & ſolemni teſtium ſubſcriptione confirmetur,& pater ad extremum vſque ſpiritum in eadem voluntate perſeuerauerit[a]. Æquum eſt ergo vt reuocabilis cenſeatur defuncti Titij diſpoſitio: Vt & generaliter quæcunque liberalitates tractum ad mortem habent, & de alicuius ſucceſſione ineuntur, reuocari liberè poſſunt. *Nemo enim* (inquit Iuriſconſultus) *eam ſibi poteſt legem dicere vt à priore ei recedere non liceat*[b].

SENATVS diſpoſitionem illam, qua Meuius fratris filius à patruo Titio ad ius ſuccedendi vocatus fuerat, iudicauit potuiſſe ab eodem Titio liberè reuocari, Meuiúmque à Titij hæreditate repulit & excluſit[c].

a Nouella 18. cap. 7. & Nouella Leonis 19.

b L. 22. ſi quis in principio. ff. de legat. 3.

c Arreſt du 27. de May 1582. entre Guillemette Charron appellãte, & Mathurin Pinon, Mathurin Feuſſet & conſors inthimés.

In alienatione à minore facta, An contractus dies, An verò ratihabitionis ſpectari debeat: & à quo tempore redhibitioni gentilitiæ locus eſſe incipiat.

CAPVT XVII.

TITIVS Seiæ vxoris procurator, & ab ea ſpeciale mandatũ habẽs, fundũ Botrianũ, qui Seię proprius erat, Sempronio vendit. Venditio celebrata eſt mẽſe Iunio 1581. Seia, quæ vẽditionis tempore minor erat, exinde maior facta venditionem ratam habet menſe Nouembri eiuſdem anni. Poſtea Meuius Seiæ propinquus actionẽ gentilitij retractus in iudicio proponit, & oblata pretij reſtitutione fundum venditum ſibi retrocedi & adiudicari petit menſe Iulio 1582. Emptor

dicebat gentilitij retractus actionem à Meuio motam fuiſſe poſt annum. Conſtat autem retractus gentilitij iudicium ex lege municipali poſt annum admitti non debere. Controuerſiæ ſtatus in eo verſabatur à quo tempore annus cenſeri deberet. Nam ſi venditionis celebratæ tempus ſpectes, petitio Meuij poſt annum erat. Si ratihabitionem à Seia maiore factam attendas, Meuius intra annum, ſicque intra legitima retractus gentilitij tempora actionem ſuam in iudicio propoſuerat.

PRO MEVIO, Redhibitio gentilitia non aliò ſpectat, quàm vt propinquitatis iure antiqua familiæ prędia, ſi quando alienari ea contingat, laudabili & legitima repetitione in familiam reuocētur. Inde eſt quod cùm de rerum minoris alienatione ageretur, vetat Imperator vendi domū in qua defecit pater, minor creuit, in qua maiorū imagines aut non videre fixas aut reuulſas videre nimis lugubre eſt[a]. Eleganter Quintilianus, *Penates illos, in quibus natus ſum, qui mihi quotidiana imagine adhuc verſantur ante oculos, illos penates in quibus ſacri aliquid eſſe credimus, amiſi*[b]. Ariſtoteles teſtatur olim apud Locros lege cautum fuiſſe, ne quis antiquū patrimonium alienare poſſet, niſi euidentem calamitatē ſuperueniſſe oſtenderet[c]. Etenim legitimo quodam & innato deſiderio moueri ſolemus ad poſſeſſiones paternas vel auitas conſeruandas, eáſque ad æternū gentis noſtrę decus & perpetuā nominis dignitatem in familia retinendas. Plinius, *Ego illi* (inquit) *ex prædiis meis quod vellet & quāti vellet obtuli: exceptis paternis materníſq; : Iſtis enim cedere ne Corellia quidē poſſum*[d]. Quintilianus, *Ducimus quendā aduerſus ipſas terras conſuetudine affectū. Num vēdes*

a L. lex quæ tutores. C. de admin. tutorum.

b Quintil. decla. 337.

c Ariſtot. lib. 2. polit. cap. 5.

d Plinius lib. 7. epiſt. 11.

in

tu agellum meum? num paternos auitóſque cineres, & oſſa alicui, precio cœnæ vnius, addices[a]. Neque alienũ eſt illud Sidonij Apollinaris dictum, *Rem parẽtum ſibique non ſolum notam, verùm etiam inter lactantis infantiæ rudimenta reptatã, ſicut recepiſſe parum fructuoſum, ſic non emeruiſſe videtur ignauum*[b]. Hæc nos de fauorabili redhibitionis gentilitiæ actione breuiter præmiſimus. Ipſa tamen controuerſiæ huius deciſio ex ſola ratihabitionis quę à Seia Titij vxore facta eſt, cõſideratione pendet. Illud enim iure noſtro certiſſimum eſt[c], & multis arreſtis[d] confirmatum axioma, ratihabitionis diem ſpectari oportere. Non tamen vt generali definitione dicamus, nõ aliud quàm ipſum ratihabitionis tempus conſiderandum eſſe: Si quidem plerique ſunt in iure caſus, in quibus ratihabitio retrotrahi dicitur & ad præcedens tempus referri. Sic cùm dominus ratum habuit, videtur actio (inquit Vlpianus) retrò in iudicium rectè & legitimè deducta[e]. Eadémque ratione ſi filiusfamilias contraxit, mutuámque pecuniam patre vel inſcio vel inuito ſumpſit, non modò nulla datur actio, ſed & ipſa obligatio iure reprobatur, & creditoris petitio exceptione Senatuſconſulti eliditur. Sed ſi aut ſtatim, aut aliquo poſt tempore pater obligationem ratam habuerit, cenſetur obligatio valida viréſque habuiſſe etiam ab ipſo contractæ obligationis tempore[f]. Neque id in cõtractibus tantùm, ſed & in delictis locum habere meritò dicemus[g]. In hac ipſa tamen de ratihabitionis tempore quæſtione facilè liceret diſſidentes Iuriſconſultorum ſententias proponere, niſi adhi-

a Quintil. decla. 298.
b Sidonius Apollinaris lib. 3. epi. 5. ad Hypatiũ
c Bald. ad l. obſeruare ff. de officio proconſ. & l. quid ergo ff. de hu qui notantur in famia. Dinus ad cap. ratihabitio de regulis in 6.
d Par arreſt du 4. de Decembre 1578. entre Ieã Galland & cõſors appellãs du Seneſchal d'Anjou, & Mathurin Guichet, inthimé, plaidans Deſmarras & Eſcorcheuel.
e L. licet. ff. de iudic. & l. donationes quas. C. de donat. in ter virũ & vx. l. verò procuratori ff. de ſolu. l. 3 §. ſum pro curator. ff. quod quiſque iuris.
f L. fin. C. ad Senat. Maced.
g L. 1. §. deiecisse ff. de vi & vi armata. cap. cùm ad ſedem de reſtitut. ſpoliat.

bita diſtinctione diſſidium omne ſtatim, nullaque difficultate componi poſſet. Quoties enim de ratihabitionis effectu agitur: illud vel inter ipſos contrahentes diſquiritur, vel de tertij alicuius præiudicio tractatur. Si de contrahentibus agatur, ratihabitionem retrotrahi conſtat, vt ex ipſo initę obligationis tempore contractus firmitatem habere cẽſeatur. Quod ſi contrahentium conſenſus in tertij alicuius præiudicium vergat, ratihabitio contractũ quidem firmat, ſed non vt antè vires habere cẽſeatur, quàm ſolemni ratihabitione plenè ſatisfactum fuerit legitimæ contractus confirmationi & validitati[a]. Iſta autem diſtinctio non caret exemplo. Donatio inſinuationem requirit: quinimò conſtitutio regia ex die inſinuationis factæ donationes valere ait. Quæſitum eſt à quo tempore donatio valere & effectum habere cenſeri debeat: & an cõtractus, an verò inſinuationis tempus ſpectari oporteat. Senatus donantes & donatarium à creditoribus diſtinxit. Nam ſi ſubſecuta fuerit inſinuatio donatio valere cenſetur ab ipſo factæ donationis tempore: idque effectu quodã retroactiuo, quoties de negotio inter donantes & donatarios diiudicãdo agitur. Sed creditorum reſpectu ſolus inſinuationis ſubſecutæ dies ex conſtitutionis Regiæ diſpoſitione ſpectandus videtur. Nam cùm inſinuatio ad creditorum ſecuritatem præcipuè introducta ſit, iniquum fuerit, ſi creditor, qui donationem ignorans bona fide contraxerat, hypothecæ ſibi quæſitæ ius ex ſubſequenti inſinuatione amittat. Hoc autem contingeret, ſi inſinuationis effectus ad id tempus, quo donatio facta fuit, retrotrahatur. Non diſſimili exemplo ratihabitionis effectum

exa-

[a] *L. potior in princ. & §. 1. ff. qui potiores in pignore. l. ſi partem. §. vlt. ff. quẽadm. ſeruit. amitt. l. 1. §. ſi quis ſiſum. ff ſi tabulæ teſtamenti nulla extabunt.*

examinare poſſumus. Non enim aliò ſpectat mens eorum, qui cōtractum aliquem ratum habent, quā vt actus ille ſolemni & legitimo conſenſu firmetur: atque ideò contrahentium reſpectu id operari debet ratihabitio, vt contractus cui ratihabitio acceſſit, valuiſſe ab initio exiſtimetur: ídque vi quadā retroactiua. Verùm ſi de tertio aliquo agatur diuerſa eſt ratio: Vt cū de propinquo agitur, qui redhibitione gentilitia fundum venditum ſibi adiudicari poſtulat. Propinquus enim non antè habuit neceſſe gentilitium retractum in iudicio proponere, quàm ratihabitio ſubſecuta alienationem priùs incertā & inualidam perpetuo & irreuocabili conſenſu firmaſſet. Accedit minoris ætatis conſideratio, quæ dubitandi occaſionem omnem tollere & remouere videtur. Cōſtat enim eo ipſo contractus tempore, quo Titius maritus fundū vendidit, Seiam vxorem, quæ fundi Botriani domina erat, minorē annis 25. fuiſſe: Et hæc quidem minoris ætatis ratio nec vana eſt nec leuis momenti. Iure Romano minori de rebus ſuis diſponere prohibitū fuit, irritáq; fiebat rerū minoris alienatio ſine decreto. Itaque venditio, quā Titius procuratorio vxoris Seię nomine celebrauerat, aut nulla ab initio fuit, aut certè impetrata reſtitutione reſcindi potuit. Si nulla erat & reuocabilis venditio, cur redhibitioni gentilitiæ locus erit? Nam cùm lex municipalis venditione extra familiam facta actionem retractus concedit, de vera venditione déque abſoluta alienatione cōſuetudo loquitur, non autem de eo contractu, qui vel ipſo iure nullus ſit, vel petita reſtitutione reuocari queat. Nam quemadmodum in iure verum non dicitur niſi quod durat verſum[a]: & ſatiſ-

[a] L. ſi pro parte. §. verſum. ff. de in rem verſo.

datio, quæ non durat, ſatiſdatio non eſt[a]. Ac neque etiam videtur poſſeſſionem adeptus is qui ita nactus eſt vt eam retinere non poſſit[b]: Eadem nec diſſimili ratione res cenſeri non debet extra familiam alienata, niſi alienatio irreuocabilis ſit: Neque etiã extraneus poſſeſſionem illius nactus videtur, ſi poſſeſſio ab eo quomodocunque auocari queat: Vt neque etiam legitima ſententia dicetur ea iudicis pronuntiatio quæ non ritè lata, reſcindi poteſt. *Condemnatum accipere debemus* (inquit Vlpianus) *eum qui ritè condemnatus eſt vt ſententia valeat. Cæterùm ſi aliqua ratione ſententia nullius momẽti ſit, dicendum eſt condemnationis verbum non tenere*[c]. Sic & idem Vlpianus, *Non quæuis exhæredatio*(inquit) *ſummouet filium à cõtra tabulas bonorũ poſſeſſione, ſed quæ ritè facta eſt*[d]. Itaque non antè retractui locus eſſe potuit, quàm res verè & cum effectu perpetuò extra familiã alienata fuerit: neque plenè & ritè vẽdita dicetur, quouſque ratihabitio à Seia maiore 25. annis facta contractum alioqui nullum, & qui reſcindi poterat confirmauerit. Nam ſi Meuius ſtatim poſt venditionem, reſtituto emptori precio, prædium Botrianum gentilitio propinquitatis iure conſecutus fuiſſet, ac deinde petita reſtitutione Seia rem reuocaſſet: redhibitio illa vana, inutilis, ac ſine effectu fuiſſet. Lex autem actus inutiles & qui nihil operãtur reiici iubet. Quinetiam dolo facere cenſetur qui petit quod ſtatim reſtituturus eſt. Ergo tempus gentilitij retractus non antè locum habuit, quàm fundus irreuocabiliter alienatus, & alienatio irreuocabiliter facta fuiſſet. Hoc autem ante ratihabitionem factam dici non potuit.

PRO EMPTORE, Controuerſia hæc nullam

[a] L. 1. §. quod ait prætor. ff. quorum legatorum.

[b] L. non videtur. ff. de adquir. poſſeſſ.

[c] L. 4. ſi ſe non obtulit. §. condemnatũ. ff. de re iudic.

[d] L. non putauit. §. non quæuis. ff. de bon. poſſeſſ. contra tabulas.

nullam ambigui iuris diſputationem habet, ſi & ipſam ratihabitionis vim, & contractuum qui à minoribus ineuntur, effectum diligenter attendamus. Hęc enim duo ſunt quę ad cauſæ iſtius deciſionem ſpectari & inquiri oportet. In ratihabitionis diſquiſitione illud pręmittendum eſt, contractus omnes, qui alieno nomine fiunt, aut nullo pręcedente mandato iniri, aut ab eo procuratore celebrari qui mandatum habeat. Si contractus nullo pręcedente mandato initus ſit, licet ei, cuius nomine negotium geſtum eſt, ratum habere aut non habere. Quod ſi ratum habeat, nemo dubitat ratihabitionis tempus ſpectari, non autem contractus: atque eò referri poſſunt diſtinctiones quaſcunque Meuius ad cauſę ſuæ defenſionem propoſuit. Sed id omne alienum eſt à propoſita controuerſię iſtius diſputatione. Nam cùm Titius Seiæ vxoris procurator eſſet, & ab ea ſpeciale mandatum haberet: non fuit liberum Seiæ ratum habere aut non habere, ſed præcisè ad ratihabitionem cõpelli iure cogente potuit. Quin & ante ratihabitionem lex eum ſolum obligari ait qui mandauit. Vnde etiam actio, quę ex contractu deſcendit non aduerſus illum qui contraxit, ſed aduerſus eum cuius nomine contractus initus eſt, competit [a]. Iuris autem regula his verbis conſtat *ratihabitionem retrotrahi & mandato comparari*. Hęc autem verba *mandato cõparari* ſatis apertè oſtendunt non aliis caſibus de ratihabitione retrotrahenda agi, quàm cùm mandatum nullum pręceſſit. Tunc enim expectanda eſt domini ratum habentis voluntas, quæ ſola, vt ſit aut non ſit contractus, operatur. Atque tùm non ſine magna iuris ratio-

[a] *L. ſi pupilli. §. item ſi procuratori. ff. de negot. geſtu.*

ne licet aſſerere redhibitionis gentilitiæ tẽpus ab ipſo ratihabitionis die incipere. At verò hæc de qua agitur, controuerſia, alias iuris deciſiones ex diuerſa facti ſpecie adhiberi poſtulat. Nam Titius tanquam procurator vxoris Seię fundum alienauerat. Itaque ſiue ratihabitio ſubſequuta eſſet ſiue non, tamen Seia per procuratorem fundum vendiderat, atque ideò diem contractus alienationis neceſſariò ſpectari oportuit. Verùm alia ſupereſt nec leuis nec abſurda dubitandi occaſio. Obiicitur, enim tempore contractus Seiam minorem 25. annis fuiſſe. Vnde hoc loco videtur diſquirendum an contractus à minore initi valeant & ſubſiſtant: An verò ipſo iure nulli ſint. Contractus minorum valere neq; eſſe ipſo iure nullos, multa iuris argumẽta oſtendunt. Quoties enim de contractu, qui dolo, vi, aut metu extortus eſt, agitur, hæc ſunt Prætoris verba. *Quod dolo metúve geſtum erit, ratum non habebo.* Sed ſi de minoris reſtitutione agitur, Prætor reſtitutionis quidem auxilium pollicetur, ſed non eadem verborum formula. Neque enim ait *quod cũ minore 25. annis geſtum eſſe dicetur, ratum non habebo*, Sed ita ait Prætor. *Vti quæque res erit animaduertã* [a]. Hæc autem verborum edicti diuerſitas ſatis indicat contractus omnes quicunque dolo, vi, aut metu extorquentur, nullos eſſe: ſeu illos ipſo iure nullos eſſe aſſeramus, ſeu petita reſtitutione annullandos. At non omnia, quæ à minoribus geſta ſunt, reſcindi conueniens eſt, ſi quidem etiam aliquando vtiliter contrahere poſſunt, & ſi quid ſecus egerint, hoc omne in cauſę cognitione verſatur. Lege Lætoria curatores minoribus non dabantur niſi cauſa cognita, ſi adulti minores malis moribus prędití,

[a] *L. 1 §. prætor. ff. de minoribus.*

prædit eſſent, ſi diſſoluti, ſi luxui dediti. Sed ex cõſtitutione Diui Marci, cuius Capitolinus mentionem facit [a], omnibus adultis dabantur curatores, nullo morum diſcrimine, ſeu prodigi eſſent, ſeu prudentes & prouidi rerum ſuarum diſpenſatores. Sunt qui diſtinguant an minor curatorem habens ſine curatore contraxerit [b]. Et hęc quidem diſtinctio in iſta facti controuerſi ſpecie locum habere non poteſt. Nam cùm mulieres in perpetua virorum tutela eſſe cenſeantur, Titius autem maritus vxoris Seię nomine contraxerit, non poteſt dici Seia minor abſque curatoris authoritate contraxiſſe. Seia quidem, cùm minor eſſet, potuit Pretoris auxilium implorare: ſed cogi non potuit reſtitutionis beneficium impetrare. Minori enim liberum eſt ſtare actui à ſe geſto, reſtitutioni renuntiare, & contractum pendente infirma ętate factum ratum habere [c]. Neque enim minor inuitus adigi poteſt vti beneficio in integrum reſtitutionis [d]. Eſt enim extraordinarium illud reſtitutionis beneficium, quo minor poteſt vti vel non vti: Ac generaliter quoties minor circumuentus eſt, Iuriſconſultus ait minorem non antè cenſeri exceptionem habere & reſtitutionis auxilio tutum, quàm à Pretore verè ac de facto reſtitutus fuerit [e], Neque enim ipſa reſtitutio, antequam petita & impetrata fuerit, ſpectari ſolet aut eius ratio vlla haberi [f]. Itaque ratihabitio, quam Seia maior 25. annis fecit, nihil nouauit: & quicquid poſtea acceſſit contractum non immutauit, nec ſit nouus contractus, quin potius confirmatio illa, quę ſubſecuta eſt, priori obligationi adiicitur. Diſtingui enim ſolet vtrum quis confirmet actum ipſo iure nullum, quo caſu actus-

a Capitolinus in vita Marci Antonini.

b l. ſi curatorem habens Co. de in integrũ reſtitut.

c L. Iulianus. §. ſi quis colludente & §. ſequ. ff. de actionibus empt. l. cũ interdicta & ibi Baldus. Co. arbitrium tutela can. ſi qua de rebus 12. qu. 2.

d l. ſi index circumuento ff. de minoribus.

e l. exceptiones. §. vlt. ff. de exceptionibus.

f l. 4. §. 1 ff. de fideic. libert. dict. l. exceptiones,

cenſetur nouus[a]:an verò actus iure ipſo ſubſiſtat & ſibi conſtet. Tunc enim qui confirmat,nihil de nouo dat, ſed confirmatio priſtinæ conuentioni accedit[b]. Sic etiam cùm de diuiſione agitur quam quis minor fecit, ac poſtea maior factus ratam habuit, lex ait manere integram diuiſionem[c]. Manere autem diuiſionem non alia ratione lex tradit, quàm quia confirmationis ſecuritas priſtinam obligationem non immutauit. Quod ſi in contractu à minore facto nullitatem ex reſtitutionis beneficio attendi conueniens videretur:eadem rationis conſideratione diceremus, non antè redhibitioni gentilitiæ locum eſſe quoad ſpes omnis reſtitutionis excluſa foret. At ex regia Ludouici duodecimi conſtitutione reſtitutionis tempus durat ad decennium vſque poſt impletos perfectę ætatis annos. Hinc ergo pleraque abſurda ſequerentur. Quoties enim aliquis minor contraheret non antè emptor à redhibitione gentilitia ſecurus eſſet, quàm poſt impletum ætatis annum triceſimum quintũ: ſiquidem minori ad illud vſque tempus licet reſtitutionis auxilium impetrare. Nec diſſimili ratione ſiquis maior 25.annis alienauerit, fieret vt redhibitioni & retractui non annus ex lege municipali, ſed decennij tempus præſcribi deberet: Si quidem conſtat etiam maiorem 25.annis intra decennium à tempore contractus reſtitui poſſe, ſiue ex læſione vltra dimidiam iuſti pretij, ſiue ex generali illa Prætoris formula, *ſi qua mihi iuſta cauſa videbitur.* Hæc tamen quis non videt & abſurda eſſe & à mente legis alieniſſima. Itaque omiſſis legum verſutiis & poſthabita omni ſubtilitate, dicamus annum retractui præſtitutum à die contractus inci-

a *L. adoptio de adopt. l. legata inutiliter. ff. de legatis. 1. l. tribunus. §. vlt. ff de milit. teſtam.*
b *L. vnum. ex familia. §. 1 ff. de legat. 2.*
c *L. vnica. C. ſi maior factus ratũ habuerit.*

incipere : ídque ſiue maior ſiue minor contraxerit locum habere. Nam etiam initus à minore contractus ſubſiſtit, ipſáque minoris alienatio tamdiu vim & effectum habet, quamdiu reſtitutio petitur & impetrata non fuerit. Elegans eſt in eam rem VIpiani Iuriſconſulti reſponſum, *Si is qui in integrum reſtitui poteſt* (inquit) *abſtinuerit ſe hæreditate, an quamdiu poteſt in integrum reſtitui, exiſtimamus conſtitutionem ceſſare, quia non eſt certum ab inteſtato neminem ſucceſſorem extare? Eſt tamen verius, admittendam conſtitutionem*[a]. Hæc ſanè iure Romano obtinent, atque etiam inter acutas Iuriſconſultorum ineptias iſta omnia aſſerere licet: noſtro autem iure nullus eſt diſputationi locus. Etenim generalis eſt & forenſis apud nos regula, Nullitates contractuum in Francia non attendi. Neque enim quod iure Romano locum habebat, id noſtro iure obtinet, vt eſſe quoſdam contractus ipſo iure nullos, quoſdam petita reſtitutione annullandos dicamus. Omnes enim etiam qualeſcunque contractus valere ac ſubſiſtere cenſemus, ſiue ad agendum, ſiue ad excipiendum, quoúſque reſtitutionis beneficium à Principe impetratum fuerit : ſed & quouſque à iudice adhibita cauſę cognitione reſtitutioni locum eſſe pronuntiatum fuerit. In hac autem controuerſia, non modò reſtitutio petita non eſt, ſed & Seia fidem mandatæ venditionis pleniore ſecuritate adimplere voluit, dum maior facta ſolemni ratihabitione, alienationem antea celebratam confirmare, nouo conſenſu corroborare voluit. Itaque venditionis contractus menſe Iunio 1581. initus, firmus & validus fuit, & vires legitimæ alienationis habuit : atque ab eo ſtatim tempore

a *l. 4. ergo quandiu. §. 1. ff. de fidei com. libertat.*

redhibitionis gentilitiæ annus ex lege municipali currere cœpit, neque menſe Iulio 1582. poſt annale temporis ſpacium amplius locum habere potuit.

SENATVS emptorem à retractus gentilitij iudicio abſoluit, Meuiúmque ab ea petitione quaſi poſt tempus propoſita repulit [a].

Laudimia venditionis adiecto redhibitionis pacto initæ, an debeantur colono feudi qui tempore contractus erat, an verò ei qui illo tempore conductor & colonus fuit, quo finita redimendi facultate laudimia peti poſſe cœperunt.

CAPVT XVIII.

TITIVS Meuio fundum vendit adiecta redimendi intra quinquennium facultate. Cùm res vendita intra tempus redhibitioni præſtitutum à venditore redempta non fuiſſet: conſtabat laudimia domino Feudi deberi. Sed cùm Feudi illius dominantis fructus & obuentiones annua conductione locari ſolerent: orta eſt lapſo quinquennio controuerſia inter Seium & Sempronium, qui duo coloni & conductores de laudimiis contendebant, Seius colonus erat ipſius contractus tempore. Sempronius autem colonus fuit poſtremo quinquennij anno, tunc cùm poſt lapſum quinquennium laudimia peti poſſe cœperunt.

[a] Ceſte cauſe fut plaidee en l'audiéce, & appointee au Conſeil le 30. Ianuier 1584 Maiſtre René Choppin ayant doctement plaidé pour le retrayant, & moy eſtãt Aduocat de l'acquereur. Cõme le dit ſieur Choppin teſmoigne, *lib.* 3. de ſa couſtume, *tit.* 5. *num.* 2. Mais depuis la cauſe fut definitiuement iugee par arreſt du premier iour de Iuin 1585. par lequel le retrayãt lignager perdit ſa cauſe & fut debouté. Ledit arreſt dõné entre Iean Simon, & Françoiſe Petit appellans. & Iacquette Cochon vefue de feu Gilles Binion inthimee.

runt.

runt. Seius omnia, quæ ex contractu procedunt, ad tempus contractus & obligationis initium eſſe referenda dicebat, ac maximè laudimiorum cauſam, cùm illa ex contractu debeantur: Facultas autem redimendi acceſſoria eſt & pactum ipſum de retrouendendo ex principali contractu pendet. Ideóque & contractus diem ſpectari æquum eſſe, & laudimia ei, qui tempore contractus colonus fuit, ſolui oportere dicebat.

PRO SEMPRONIO COLONO POSTERIORE, Tres ſunt obligationum species quas in hac controuerſia attendi debere ex Vlpiani ſententia conueniéns eſt. Puta, in diem, & conditionalis [a]. Nam vbi quis purè ſtipulatus eſt, tunc & venit & ceſſit dies. Hoc autem de venditione à Titio facta dici non poteſt, cùm ipſo venditionis tempore & ante finitam redimendi facultatem, nulla laudimia peti potuiſſe conſtet. Addit idem Vlpianus, Vbi in diem quis ſtipulatus eſt, tunc ceſſit dies, ſed nõdum venit. At verò ne illud quidem huic controuerſiæ conuenit: Is enim in diem debitor eſt, qui ſe centum nummos Kalendis proximis ſoluturum promiſit. Quo caſu conſtat etiam præſenti die ita naſci obligationem: vt & centum illa debeantur, & fieri non poſſit quin debeantur: ſed hoc tantum intereſt quod Titius ante Kalendas proximas petere & exigere nequeat. Illud autem in hac controuerſia locum non habet, ſi quidem ab ipſo venditionis tempore ante expletum quinquẽnium an laudimia vnquam deberentur, nec ne, incertum fuit: Imò ex conſuetudine Cenomanenſi nulla in venditionibus eiuſmodi debentur laudimiorum iura, priuſquàm dies redhibitioni præſti-

a *l. cedere diem. ff. de verb. ſignif.*

tutus nulla ſacta redemptione præterierit. Itaque ſupereſt vt venditiones ſub redimendi facultate celebratas ad tertiam illam obligationum ſpeciem referamus, quæ conditionales ſunt, in quibus pendente cōditione neque ceſſiſſe neque veniſſe diem Vlpianus reſpondet. Conſiderandus eſt ergo conditionis euentus, cùm ante conditionem nihil debeatur, & id tempus ſpectandum quo laudimia deberi & peti potuiſſe apparuit. Hoc autem non antè, ſed tùm demùm obtinuit, cùm lapſo quinquennio & omiſſa redimendi facultate venditio pura remanſit. Tunc enim ex perfecta venditione laudimia peti poſſe cœperunt. Nam ſpectari & attendi debet non tam noſtra futuri inſcientia, quàm ea certitudo quæ poſtea extitit[a]. Alienationem autem iſtam conditionalem non abſurdè dicimus, cùm lex pactum iſtiuſmodi de retrouendendo & redhibitionis conuentionem conditionem vocet[b]. At in conditionalibus contractibus conſtat conditionis diem, non vllum aliud tempus ſpectari oportere[c]. Itaque in conditionali venditione, ſi res pendente conditione pereat, non emptori ſed venditori perit[d]. Quia ante conditionem impletam venditio nondum perfecta dici poteſt[e]. Hinc fit vt in eiuſmodi contractibus, cùm quæritur quo tempore incipiat præſcriptio, non antè incipere eam dicamus, quàm poſt diem impletæ conditionis aduenientem[f]. Non ergo tempus illud ſpectari oportet quo contractus celebratus fuit, ſed quo effectum habere cœpit. Vt non diſſimili ratione Vlpianus reſpondet, donationem à ſponſo ſponſæ factam dici debere donationem eſſe inter virum & vxorem, ſi quidem ea donatio in tempus matrimonij

a *l. 28. ſed & ſi reſtituatur. §. vlt. in f. ff. de iudiciis.*
b *l. 2. C. de pactis inter empt. & vendit.*
c *l. bonem. §. ſi ſub cōditione. ff. de ædil. ed. l. qui hæredi. §. vlt. ff. de condit. & dem. l. qui abſenti §. 1. ff. de ad quir. poſſeſ.*
d *l. plerumque §. ſi ante. ff. de iure dotium.*
e *l. hac venditio. ff. de cōtrah. em.*
f *l. neceſſario. ff. de periculo & comm. rei vend. l. 2. §. ſi ſub conditione. ff pro emptore.*

trimonij collata fuerat[a]. Idque hac ratione fit quia non attenditur tempus ſponſalium quo donatio facta fuit, ſed ipſum tempus in quod donationis effectus collatus eſt. Idem etiam in iſta venditione adiecto redhibitionis pacto inita attendi oportere, Cenomanenſis conſuetudo ſatis apertè multis argumentis multíſque rationibus indicat. Primùm quòd eâ ipſa lege municipali, antequam dies ceſſerit & aduenerit, laudimia peti non poſſe ſtatuitur. Deinde eadem conſuetudo vult annum, qui redhibitioni gentilitiæ præſtituitur, ab eo tantùm die currere quo redimendi facultas finita eſt. Eadem alio loco ſtatuit, poſt venditionem ſub eo pacto celebratam, & quamdiu facultas illa redimendi dúrat, fidelitatis iuramentum, quod domino Feudi debetur, præſtari oportere non ab emptore ſed ab ipſo venditore. Vt ex his omnibus ſatis ipſa conſuetudo teſtetur dominium pendente illa redimendi facultate nullo iure transferri, ſed poſt finitam tantùm redhibitionis conditionem. Interea autem alienationis effectus ſub incerto pendet. Neque enim cuiuſquam eſſe videtur quod ex cauſa auferri poteſt[b]: nec dici debet poſſeſſionem adeptus is, qui ita adeptus eſt vt eam retinere nequeat[c]: nec videtur alienatio facta eius rei quæ reuocari poteſt[d]. Statuliber, cuius ſtatus in incerto eſt, pendente conditione in dominio hæredis eſſe cenſeri debet[e]. Hoc etiam generaliter de quibuſcunque aliis rebus dicemus quæ ſub conditione legatæ ſunt[f]. Guido Papé qui iuris noſtri conſultiſſimus habetur, quæſtionem non adeo diſſimilem tractat, de multa pecuniaria, quæ cùm ex crimine irrogata eſſet, reſpôdet eam deberi

a l. cùm hic ſtatus. §. ſi ſponſus. ff. de donat. inter virũ & uxor.

b l. omnes. §. 1. ff. de regulis iuris.

c l. non videtur de adquir. poſſeſ.

d l. 1. C. de fundo dotali. l. ex ſextante. §. Latinus largus. ff. de except. rei iudicata.

e l. ſtatuliberi. ff. de ſtatulib.

f l. 1. §. ſerui. ff ad Senat. Sillan. l. fin. §. ſed quia Cod. comm. de legat. l. ſi ſeruus ff. de condict. furtiua.

colono qui tempore ſententiæ colonus erat: non autem ei qui feudum tempore delicti commiſſi & cœpti criminalis proceſſus conduxerat [a]. Lex pleriſque caſibus tempus contractus attendi iubet, ſed hoc demum inter contrahentes obtinet. Hîc autem nulla eſt inter eos qui contraxerunt controuerſia, ſed inter eos tantùm qui dominum feudi referunt & repræſentant. Laudimia autem domino debentur non tam ex alienationis contractu quàm propter alienationem: neque tam ex ipſa venditione quàm authoritate legis municipalis, quæ alienato fundo laudimia domino deberi ſtatuit: At res nec purè vendita nec verè alienata cenſeri poteſt, quandiu durat redimendi facultas. Nam tempus finitæ facultatis, non aliud vllum ſpectari oportet.

a Guido Papa qu. 535.

PRO SEIO ANTIQVIORE COLONO, Multum intereſt vtrum agatur de contractu conditionali, an verò de eo qui purus ſit, ſed qui ſub conditione reſolui queat. Vt cùm de venditione agitur quę adiecto pacto addictionis in diem celebrata eſt: Idémque in ſimilibus conuentionibus docent Iuriſconſulti [b]. Nam quemadmodum in addictione in diem pura eſt venditio, ſed tamen ſi intra præſtitutum tempus alius meliorem conditionem afferat, reſoluitur venditio & res fit inempta: Sic etiam venditio à Titio facta, pura quidem erat, ſed ex adiecta redhibitionis facultate licuit venditori precium reddendo rem venditam ante temporis præfiniti lapſum redimere. Non ergo hoc pactum facultatem redimendi concedens venditionem conditionalem reddit. Nam ſi redderet conditionalem, emptor interim fructus ſuos non facere t,

b l.2.ff.de in diem addict. l.2.§. ſi in diem. ff. pro emptore l.3.de contrah. empt.l.1.ff. de lege commiſſ.

faceret, atque etiam rei venditę periculum ad venditorem tanquam nondum perfecta venditione pertineret [a]. In hoc autem cōtractu emptor fructus lucratur, ac ſi rem chaſmate perire contigerit, periculum ad emptorem ſpectabit. Hæc enim redimēdi facultas in fauorem venditoris adiicitur, qui inuitus vt ea vtatur, cogi nō poteſt. At ſi res chaſmate abſumpta eſſet, non eſt veriſimile eum de redimēda re quæ periit cogitare. Itaque omne periculum damno emptoris cedit [b], atque vſucapio ex ipſo cōtractus tempore incipit [c]. Quòd ſi venditionem, de qua agimus, puram eſſe non conditionalem ſtatuimus, ceſſant omnia quæ de conditionali contractu Sempronius propoſuit. Nec eſt neceſſe conditiones poteſtatiuas à caſualibus diſtinguere. Vt neque etiam exquirendum videtur an & cur conditio, quæ ex poteſtate venditoris pendet, retrò ad diem venditionis referatur [d]. Sed in omnibus, in quibus ex contractu agitur, id vnum tempus inſpiciendum eſt quo contractus initus fuit [e]. Vt & in quibuſcunque aliis initium & originem ſpectari conſtat, vnde id de quo agitur procedit [f]. Nam etſi aliquo tempore ipſa redhibitionis executio incerta & in pendenti fuerit, hoc ipſam conuentionis vim & ſubſtantiam non afficit. Neque enim refert quo tempore conſummentur ea quæ prioris negotij explicandi cauſa geruntur [g]. Longè diuerſa eſt ratio eius mulctæ, quæ ex criminis admiſſi cauſa irrogatur, licet tamen non omnium ſententiis hoc obtineat vt tempus ſententiæ, non autem delicti attendatur. Quinimò multorum iuris interpretum authoritate contrarium afferi poteſt [h].

a *L. vbi autem. ff. de in diē addict. l. neceſſario ff. de periculo & cōm. rei vend.*

b *L. 2. & 3. ff. de lege commiſſ.*

c *L. 2. §. Sabinus & §. ſi in diē. ff. pro emptore.*

d *L. qui balneum & l. potior. ff. qui potiores in pignore.*

e *L. ſi filiusfam. ff. de verb. oblig. l. 18. qua legata & lege ſeq. ff. de regul. iur. l. 2. §. id quoque. ff. de collat. bonorū. l. 1 §. biduū. ff. quando appell. ſit.*

f *L. ſi procurator. l. ſi verò non remunerādi. §. ſi filio. ff. mādati. l. ſi filiusfam. ff. de teſtam*

g *L. nā & Seruius. §. ſi viuo. ff. de negot. geſtis*

h *Arg. l. 3. ff. de pœn. l. ad l. diuortio §. ſi vir. ff. ſoluto matrim.* *ſi. §. Thryphonio. ff. de iure fiſci. Bald. in l. ſi ff. de iuriſd. omn. iud. Alexander*

Nos tamen ſi ſtatuamus non delicti, ſed ſententiæ tempus ſpectari: tamen ratio in promptu eſt, quia ante ſententiam neque mulcta neque aliud quidquam in obligatione erat, cùm illud omne ex iudicis arbitrio & poteſtate penderet, neque ipſum petendæ mulctæ ius aliunde procedere poſſet quàm ex condemnatione & iudicis ſententia [a]. At verò in contractibus ius omne ex conuentione partium oritur, nec aliunde competere poteſt. Æquum eſt ergo vt contractus initi & conuentionis celebratæ tempus ſpectemus, etſi quidpiam exiſtat cuius executione contrahentes in aliud tempus diſtulerint. Sic etiam cùm ſeruus, qui in noſtra poteſtate erat, contraxit, & ſtipulationem in id tempus contulit quo alienatus vel manumiſſus fuerit, ſtipulationis tẽpus attendi oportet, nõ autem illud quo res ſtipulatione comprehenſa peti potuit [b]. Vt & in multis lex eius temporis, quo obligatio incipit, diuerſam haberi rationem voluit ab eo tempore quo res peti poteſt [c]. Laudimiorum petitio ex ipſa venditione naſcitur, ſed tempus, quo laudimia deberi & peti potuerunt, pendebat ex incerta redhibitionis & redemptionis executione. Licet executio contractus ex euentu pendeat, & ipſum petitionis tempus dilationem quandam & incertitudinem contineat: non tamen ideò minùs ſtipulatio pura dicetur [d]. Si fructus & partus futuri emantur, Pomponius dicit iam tunc factam vẽditionem intelligi cùm negotium eſt contractum [e]. Qui in ſolutum dat rem quæ euinci poteſt, ſi tamen euicta non fuerit, euentus facit vt ab initio debitor tali ſolutione purè & omnino liberatus intelligatur [f]. Itaque in eiuſmodi omnibus res aliquandiu in penden-

a L. furti. §. ſi autem. ff. de his qui notantur in fam. l. quod ait in prin. ff. ad leg. Iul. de adult.

b L. fin. ff. de ſtipulat. ſeruorum.

c L. ſi mãdato Titii. §. Paulus reſpondit. ff. mandati.

d L. 50. vt heredibus. §. ſi Titius. ff. de legat. 2. l. interañ ff. de verb. oblig.

e L. nec emptio. ff. de contrahen. empt.

f L. 98. qui res ſuas. §. rẽ autẽ. ff. de ſolut.

denti eſt, & ipſa incertitudo ſuſpenſam tenet obligationis executionem, ſed euentus olim dubius exitu ipſo declaratur, rémque velut ab initio certam nec conditione vlla dubiam præſupponit [a]. Sic itaque in hac controuerſæ litis quæſtione cùm nulla facta fuerit redimendi facultatis executio, manet priſtina puræ & perfectæ venditionis cauſa, & ad eam referri debet laudimiorum petitio. Non ergo alteri cuiquam competere poteſt, quàm ei, qui tempore contractus aliquo iure aut dominij aut locationis ad laudimia obtinenda nitebatur.

SENATVS laudimia Seio antiquiori colono adiudicauit [b].

a L. ſeruus. §. 1. ff. de ad quir. rerũ dom. l. fin. ff. de noxal. act.

b Ceſte cauſe fut premiere mẽt plaidee & appoinctee au Cõſeil, moy plaidant pour Ieã le Vacher intimé, & depuis au rapport de M. de Fleury, elle fut partie en la grãd Châbre des Enqueſtes & fut l'arreſt depuis prononcé en robbe rouge, par mõſieur le premier Preſident, le 22. de Decẽbre 1584.

Poſt diuiſionem inter cohæredes factam an idem remaneat ius hypothecæ antea contractæ.

CAPVT XIX.

SEMPRONIVS decedens tres reliquit hæredes, Titium, Seium, & Meuium. In hæreditate autem, præter mobilia erant tres fundi, Sempronianus, Gallicanus, & Gironianus. Titius hæreditate quidem delata, ſed ante factam inter cohæredes diuiſionem, mutuos à creditore mille nummos accipit, & pro debiti ſecuritate tertiam partem, quam in tribus illis prædiis pro indiuiſo habebat, obligat & hypothecæ ſubiicit. Aliquo poſt obligationem contractam tempore tres illi cohæredes res hæreditarias pro æquis partibus inter

ſe communes ſolemniter diuiſerunt. Fundus Sempronianus Titio, Gallicanus Seio, Gironianus Meuio obuenerunt. Diuiſione facta creditor qui à Titio ſatisfieri ſibi poſtulabat, debiti ſolutionem in iudicio perſequitur, ſimulque Meuium fundi Gironiani poſſeſſorem in ius vocat, vt tertia prædij illius pars hypothecæ nexu affecta & creditori obligata iudicaretur. Negat Meuius id iuſtè peti poſſe.

PRO CREDITORE, Quoties plures ſunt cohæredes pluréſve rei alicuius pro æquis portionibus domini, communionis ratio non alia haberi debet quàm vt vnuſquiſque eorum rei cõmunis dominus pro indiuiſo cenſeatur. Seneca, *Nõ eſſent iſta communia* (inquit) *niſi pars illorum pertineret ad ſingulos. Socium efficit etiam quod ex minima portione commune eſt*[a]. Itaque cùm obligationis tẽpore Titius fuerit fundi Gironiani pro tertia parte indiuiſa dominus, non potuit obligatio non ritè cõtracta dici. Quoties enim dominus rem ſuam obligauit, hypothecæ ius adeò irreuocabiliter adquiritur, vt contraria pactione deinceps tolli vel mutari nequeat. Vnuſquiſque autem cenſetur dominus rei quam cum alio communem habet[b]. Titius tertiam, quam indiuiſam habebat, partem & obligare potuit & obligauit. Subſecuta quidem diuiſio eſt, ſed poſt quæſitum hypothecæ ius, cui nulla poſteriore pactione præiudicium afferri potuit. *Illud tenẽdum eſt* (inquit Caius Iuriſconſultus) *ſi quis communis rei partem pro indiuiſo dederit hypothecæ, diuiſione facta cum ſocio, non vtique eam partem creditori obligatã eſſe quæ ei obtigit qui pignori dedit, ſed, vtriuſque pars pro indiuiſo pro parte dimidia manebit obligatã*[b]. Atq; etiam illud idem tã Papinianus quàm Vlpia-

a Seneca epiſtola 73.

b L. 25. rectè dicimus l. pupillus. §. fin. ff. de verb. ſign. l. 74. ſi quis ſuos. ff. de legat. 3.

c L. ſi conſenſit. §. illud tenendũ. ff. quib. mo. pign. vel. hypot.

Vlpianus Iuriſconſulti reſponſis ſuis confirmant [a]. Eadem etiam iuris ratione ante acceptum familiæ erciſcundæ aut communi diuidundo iudiciũ, licet vnicuique vel ſociorum vel cohęredum portionẽ ſuam donare aut diſtrahere, túncque poſt alienationem factam & ſecutam traditionem fiet diuiſio cũ nouo rei poſſeſſore. At ſi cœptum ſit diuiſionis iudicium, non eſt amplius liberum de re communi diſponere, ſed tum quæuis alienatio prohibita & interdicta cenſetur [b]. Ipſa autem diuiſio emptionis mutuæ vicem quandam obtinet [c]. Quin & ſententia lata poſt ſemel quęſitum hypothecæ ius creditori pręcedentem hypothecam habenti nocere aut pręiudicare non poteſt [d]. At quod per ſententiam ritè & ſolemniter latam fieri nequit, vtrúm-ne colluſorio diuiſionis contractu effici poterit? Hoc ſi liceat & cohęredibus inter ſe arbitriũ familię erciſcundę exercere permittatur, debitor obęratus colluſoriè & clàm accepta pecunia patietur ſibi fundum vilem & tenuem adiudicari: cęteri cohęredes opima & magni precij prædia ſibi reſeruabunt. Creditores autem fraudibus iſtis aliter obuiam ire non poterunt, niſi ſi diuiſioni inter cohęredes faciendæ interſint. At hoc durum erit & intolerabile extraneos familiari diuiſionis iudicio & domeſticis debitorum negotiis intereſſe, & alienæ vel inopiæ vel opulentię ſpectatores & exploratores fieri. *Quid enim* (ait lex) *tam durum tamq́ inhumanum eſt quàm publicatione pompáque rerũ familiarũ & paupertatis detegi vilitatem & inuidiæ exponere diuitias* [e]? Obiiciet aliquis, Si diuiſio æqualiter facta eſt, cur non creditori eâdem ratione proſpectũ videbitur ex ſecuritate fundi Semproniani, qui

a L.3.§.fin. ff qui pot. in pignore. l. ſi quis putans §. ſi fundus communis. l. communi diuidundo. §. ſi debitor. ff. communi diuid. l. 31. ſi quis. ff. de vſufr. leg.

b L. alienationes. ff. fam. erciſc. l. 1. in fin. C. comm. diui. l. portionẽ. C. de dona.

c L. 1. Cõmunia vtriuſque iudicij.

d l. ſi mater. §. vlt. ff de re iudicata.

e L. 2. Cod. quando & quib. quarta pars lib. 12. C.

familiæ erciſcundæ iudicio Titio adiudicatus fuit? Ratio in promptu eſt. Nam prædij Semproniani ędificia chaſmate & ruina fortuita perierunt, & reliqua pars fundi propter poſſeſſoris incuriam vilis facta eſt minimíque precij. Quin & fundus ab Augerio quodam, qui à Titio eum emit, detinetur. At nouus ille poſſeſſor homo eſt vehemens, peruicax, violentus, qui neque leges timet, neque magiſtratuum iuſſis obtemperat: Inſuper etiam debitoris Titij bona prius diſcuti deſiderat. In ſummâ multæ ſunt rationes & variæ rerum circumſtantiæ, quæ hoc vnum ſuadente æquitate exigunt, vt vnicuique liceat ius ſuum perſequi. Gironiani fundi tertia pars ritè ab eo qui dominus erat obligata eſt: & nunc ab eo poſſidetur qui facilè ac ſine periculo poteſt conueniri. Conſtat autem tùm ex Iuriſconſultorum reſponſis, tùm ex Imperatorum conſtitutionibus, hypothecam ſemel aliquando quęſitam nulla poſteriore conuentione mutari, lædi, aut violari poſſe: nec diuiſionem, ſi quæ ſubſequatur, ſeu dolo ſeu bona fide, vllum præcedenti ſecuritati & hypothecæ ſemel aliquando legitimæ contractæ & à vero domino conſtitutæ præiudicium omnino afferre poſſe[b].

PRO MEVIO. Rectè Iuriſconſultus ait definitiones omnes & generales regulas in iure periculoſiſſimas eſſe[b]. Nam etſi pleriſque caſibus aſſerere poſſimus communis rei diuiſione hypothecam præcedentem neque tolli neque mutari: tamen in controuerſa cauſſæ iſtius diſputatione, in qua de diuiſione inter cohæredes agitur, tam iuris quàm æquitatis ratio contrarium ſuadet. Itaque vt diuerſa & in ſpeciem contraria Iuriſconſultorum reſpon-

a *L. ſi fratres. C. communia vtriuſque iudicii, l. vnica. C. ſi cõmunis res pignore data ſit. l. ſi probatum. C. communi diui. Molinaeus in conſuetud. Pariſ. gloſſa In ver. pendans la due main. num. 44. et ſequent. & M. le Maiſtre au traicté des crimes. ca. 46.*

b *L. omnis definitio 202. ff. de regul. iuris.*

reſponſa componere liceat, controuerſia hæc adhibitis diſtinctionibus excutienda videtur. Non abſurdè quidam varias Iuris authorum ſententias ita conciliant & interpretantur, vt dicant tam inter ſocios quàm inter cohęredes id tantùm ſpectari debere qualis ſit creditor qui agit. Nam ſi communis ſit omnium creditor ſeu hęreditarius ſeù ex communi ſocietatis cauſa, omnes res manebunt obligatę, qualiſcunque diuiſio facta fuerit. Sed ſi particularis ſit vnius cohęredum ſociorúmve creditor, ille poſt diuiſionem legitimè inter cohæredes ſocióſve factam, non aliud habet hypothecæ ius, quàm in iis rebus quę debitori ſuo per diuiſionem obtigerunt. At plerique in hac controuerſa quæſtione ſocios, inter quos communio ex conuentione naſcitur, à cohæredibus diſtinguunt. Proponamus ſocietate inter quoſdam inita fundum Seianum communi pecunia emptum fuiſſe, eúmq; poſtea accepta ab omnibus ſociis mutua pecunia creditori obligatum: Aliquo poſt tempore ſubſecutam fuiſſe inter ſocios rerum communium diuiſionem, & ex diuiſionis pacto Seianum fundum vni ex ſociis ea legę adiudicatum vt luendo ęri alieno obnoxius non eſſet. Non videtur ęquũ eam diuiſionis conuentionem creditori præiudiciũ afferre, & hypothecæ in Seiano fundo quæſitæ ius tolli aut mutari: ſed vt ait Caius Iuriſconſultus [a], *vtriuſque ſociorũ pars pro indiuiſo manebit obligata.* Si rationem exquirimus, nihil eſt ęquius, quàm vt quemadmodum ſocietatis cauſſa communis eſt & omnes ſpectat: ita etiam ęs alienum in communem ſocietatis cauſſam creditum omnes ſocios habeat obligatos, corúmque portiones ſeu diuiſas

[a] *L. ſi conſenſit. §. illud tenendum. ff qui bus modis pign. vel hypoth.*

ſeu indiuiſas retineat hypothecę ſubiectas. Eóque referri poſſunt pleraque Iuriſconſultorum reſpōſa quæ de diuiſione inter ſocios facta loquuntur. Alia videtur cohæredum ratio, de quibus tamen priuſquàm agamus, pauca hîc de communione rei particularis, quę inter aliquos re initur, adiici conueniens eſt. Nam ſi duo prędij Semproniani pro dimidia parte indiuiſa domini ſint, diuiſio ſubſequens nullum affert præiudicium pręcedenti creditoris hypothecæ. Neque enim æquum eſt aut rationi conſentaneum, hypothecam in certa re quęſitam inſcio creditore, vel regionibus diſtingui, vel ſolidam in toto quæſitam inęquali & incommoda diuiſione in creditoris præiudicium ſecerni: niſi fortaſſis aut iudicij accepti authoritate, aut alia iuris neceſſitate diuiſionē fieri oportuerit, in eáque nec inęqualitas nec colluſio arguatur. Sic enim ex ſententia Celſi Vlpianus reſpondet, cū qui partem rei emit, quam venditor cum aliis communem & quidē indiuiſam habebat, ſi poſtea diuiſio celebretur, teneri illud recipere quod ex diuiſione venditori adiudicatū fuerit[a]. In hac autem rei particularis diuiſione, & quoties de eo agitur qui non communis eſt creditor, ſed vnius tantùm ex ſociis, tota res ex variis cauſſę circunſtantiis diiudicanda relinquitur. Alia ratio eſt eius diuiſionis quę fit inter cohęredes, eóſque qui iuris vniuerſi ſimul ſucceſſores ſunt. Etenim familię erciſcundę iudicium vniuerſale eſt, & in gratiam omnium cohæredum proponitur: Vt vnuſquiſq; diuiſione facta legitimam ſuam partem & ius ſuum conſequutus videatur[b]. Iudici autem permittitur aliquando rem integram alicui ex litigatoribus ex bono & ęquo adiudicare,

a L. *Iulianus*. §. *item Celſus*. ff. *de actionibus empti*.

b § *ſi familia de officio iudicis in Inſtitut*.

iudicare [a]. Diuiſionem fieri lex ait ad ſedandas propinquorum diſcordias [b]. Non autem vt inter cohæredes diuiſio nouus cenſeatur titulus, qui vel rerum hereditariarum qualitatem mutet, vel coheredum conditionem lędat & pręgrauet [c]. Itaque in hereditate communi hic eſt diuiſionis effectus, vt aliqua legis fictione vnuſquiſque heredum nihil aliud iuris vnquam habuiſſe cenſeatur, quàm illud quodcunque ex diuiſionis pacto conſequitur. Quinetiam cùm dicant iuris Doctores caſum inuolutum & implicitum accipere declarationem ab euentu [d], res omnis ex ipſo diuiſionis euentu ęſtimanda eſt. Itaque Titius cenſeri debet ſtatim ab ipſa defuncti morte nō tertiam in vnoquoque hereditario fundo partem, ſed ſolidam prędij Semproniani proprietatem habuiſſe. Ipſe autem creditor ſi quando cum Titio contraxit, fieri debere diuiſionem non ignorauit, vt conueniens ſit illud pręualere quodcunque fieri oportuit. Nam cùm in ea diuiſione nulla lęſio, nulla fraus, neque etiam vel dolus vel colluſio allegari queat: cur exinde creditori licebit diuiſionem inter coheredes ritè & legitimè factam controuertere: Creditori (inquam) non quidem hereditario cui res defuncti omnes obligatę ſint, ſed illi qui non alium debitorem habuit quam Titium, cuius hereditaria portio hypothecę ſecuritati ſubiacebat. At verò ſi aliter iudicaueritis, ipſáque creditoris petitio locum habeat, nihil proponi poterit iniquius, ſiquidem inter plures coheredes eum, qui bonus ac diligens paterfamilias nùllo ęre alieno obligatus erat, & qui res ſibi diuiſionis iudicio adiudicatas ſtudio, impenſis, & cultura ſua meliores reddidit, quíque cohere-

a §. quadã de actionibus in inſtitut. l. ad officium Cod. cōm. diuid.

b l. cum pater. §. dulciſſimis. ff. de legat. 2.

c l. ſeruos. ff. fam. erciſc.

d l. fin. ff. ſi ex noxali cauſa agatur.

dum ſuorum creditores nec reſciuit nec reſcire potuit, multo poſt tempore ab alienis creditoribus vexari contingeret. Quid verò indignius fuerit, quã ſi poſt tot culturæ labores, cohæredem rebus, quas nullo æris alieni nexu affectas, nullíſque creditoribus obligatas poſſidere ſe credidit, priuari abiíſque expelli iuſtum videatur?

SENATVS arreſto ſuo confirmauit diuiſionem illam quæ inter cohęredes legitimè facta fuerat, & aduerſus quam nullus dolus, nulláque fraudis colluſio allegabatur: Ideóque iudicauit Titij creditorem nullum hypothecæ ius in fundo Gironiano habere, ſed ei actionem competere vel aduerſus Titium vel alium, quiſquis Semproniani prædij poſſeſſor eſſet [a].

QVÆSTIO alia ſed non diſſimilis ab eodẽ Senatu non minore ęquitatis ratione iudicata fuit.

PATER decedens liberos Meuium & Seiam hæredes reliquit. Hęreditaria defuncti bona in diuerſis prouinciis ſita erant. Seia diuiſione hæreditatis nondum facta Sempronio nubit. Inter hæreditaria prædia Botrianus fundus in Cenomanẽſi prouincia ſitus erat, & ex municipali prouinciæ illius lege ab ea muliere, quæ nubit, debetur domino Feudi reditus vnius anni. Exinde aliquo poſt nuptias tempore facta eſt bonorum & hæreditatis paternæ diuiſio. Titianus fundus, qui prouincię Pictauienſis erat, Seiæ obtigit: Botrianus Meuio ceſſit. DOMINVS illius feudi, cui Botriani fundi *homagium* debebatur, dicebat coniugij tempus ſpectandum: quo tempore Seia Botriani prędij domina erat pro media eáque indiuiſa parte. Itaque dominus Feudi ex lege municipali dicebat

[a] Arreſt du 6. de May 1581. entre Marc Pineau & cõſors appellans, & Eſtienne Gentil Inthimé. I'auois eſcrit pour ceux qui gaignerent leur cauſe. Autre ſẽblable Arreſt dõné au rapport de monſieur Louet Cõſeiller en la Cour apres en auoir demãdé aduis en toutes les Chãbres. L'arreſt eſt du 2. de Septẽbre 1595. entre Claude Guillard & ſa femme appellans, & M. Iẽã Baudoyn huyſſier en la Cour Inthimé.

bat deberi ſibi dominico Feudi iure reditum anni pro media fundi illius parte. Iura autem Feudalia ſemel domino quæſita nullâ diuiſione aut contrariâ pactione inter vaſſallos ſubſecutâ tolli potuiſſe. SEIA dicebat non tam cohæredes ante diuiſionem omnium rerum hæreditariarum dominos eſſe pro indiuiſo, quàm incertum eſſe necdum conſtare quarum rerum verè domini cenſeri & exiſtimari debeant. Veritas ex ipſo diuiſionis, quę ſubſequitur, euentu declaratur, eiúſque effectus fictione iuris ad mortem defuncti retrotrahitur. Efficit enim ſubſequens diuiſio, vt Seia ſtatim ab eo tempore, quo patri ſucceſſit, fuiſſe cenſeatur domina fundi Titiani ſola & in ſolidum: nullum autem omnino ius in prædio Botriano habuiſſe. SENATVS nihil deberi domino Feudi iudicauit, Seiámque ab ea petitione abſoluit[a].

[a] Arreſt du 6. d'Auril 1574. apres y auoir eu enqueſte faite par turbes. Ledit Arreſt dóné entre Baudoyn du Boucher d'vne part, & Damoiſelle Ieanne de la Rouſſardiere d'autre part.

ANNÆI ROBERTI AVRELII, RERVM IVDICATARVM, LIBER QVARTVS.

Pactiones tabulis nuptialibus appoſitæ ſeruandæ ſunt, neque illis conſtante matrimonio contraria conuentione derogari poteſt.

CAP. I.

CONSVETVDINE Cenomanenſi ſocietas, etſi nihil de ea cõuenerit, ipſo matrimonio inter virum & vxorem anni ſpacio contrahitur, eáque ſocietas ex ſtatuto & lege municipali eſt tam mobilium quàm cæterarum rerum omniũ quæ conſtante matrimonio acquiruntur. TITIVS cùm Meuiam vxorem duceret, tabulis nuptialibus conuenit, vt Meuia ſocietatis partem haberet non dimidiam, qualem ex lege municipali, ſi nihil conuentum foret, conſequi debebat, ſed quartam tantùm ſocietatis illius partem: reliquas autem tres partes Titius, qui ex priore coniugio liberos habebat, ſibi ac liberis hæredibúſque ſuis ſtipulatur. Exinde cùm matrimonium fœlici concordia per ſedecim annos duraſſet, Titius, qui cha-

ræ

ræ coniugis ſyncerum amorem tanto tempore fuerat expertus, voluit eius conditionem in ſocietatis lucro meliorem facere. Itaque vt remuneratione aliqua vxoris induſtriæ mutuam gratiam referret, eiúſque in rebus communibus diligentiæ gratularetur: contractu & diſpoſitione ſolemni velle ſe declarat, vt Meuia vxor ſoluto matrimonio admittatur ad ſocietatis partem dimidiam qualem lex municipalis coniugi ſuperſtiti tribuit: ídque non obſtante conuentione tabulis nuptialibus expreſſa: vt ea ratione reducerentur partes ad ius commune & legitimam illam ex conſuetudinis iure ἰσομοιρίαν. Poſt obitum Titij mota eſt lis de partienda ſocietate inter viduam & liberos ex priore coniugio.

PRO VIDVA, Omnium conuentionum quæ inter coniuges celebrantur, illę ſunt præcipuè fauorabiles, quæ de mutua inter virum & vxorem ſocietate & rerum communione ineuntur: ſi quidem & ipſum matrimonium à Modeſtino dicitur conſortium omnis vitæ, diuini & humani iuris communicatio [a]. Vlpianus eleganter, *Commixta* (inquit) *familia eſt & vna domus eſt* [b]. Quin & vxorem lex vocat ſociam rei humanæ ac diuinæ domus [c]. Dionyſius Halicarnaſſeus ait γυναῖκα γαμετὴν ἀνδρὶ κοινωνὸν ἁπάντων εἶναι χρημάτων τε ϗ ἱερῶν [d]. Martialis, *Te patrios miſcere iuuat cum coniuge cenſus Gaudentem ſocio participemq́ue viro* [e]. Sic & in nuptiis aquæ & ignis myſteria adhibebantur [f]. Vt bona maláque ac fortuita omnia ſibi fore inuicem communia coniuges agnoſcerent, inquit Plutarchus [g]. In nuptiarum ritibus ſolemnia hæc verba fuerunt, *Vbi tu Caius ego Caia*, id eſt, vbi tu dominus & paterfamilias, ego domina & materfamilias:

a *l.1. ff. de ritu nuptiarum.*
b *l. 1. §. ſi vir. aut vx. ff. ad Senat. Sillanianũ*
c *l. aduerſus Cod. de crimine expil. hæred.*
d *Dionyſ. Halicarn. lib.*
e *Martialis lib. 4. de Nigrina.*
f *l. penult. ff. de donat. inter virũ & vxorẽ.*
g *Plutarc. quæſtionum Romanarũ quæſt. 1.*

vt citò coniuges aſſueſcant τῷ κοινωνεῖν ἁπάντων καὶ συνάρχειν [a]. Vlpianus cùm prohibitæ inter virum & vxorem donationis rationem reddit, periculum eſſe dicit ne coniuges mutuo amore ſe ſpolient proſa inuicem liberalitate [b]: *Amorem honeſtum* (ait ſidem Iuriſconſultus) *ſolis animis æſtimantes & ne concordia precio conciliari videatur* [c]. Addit Plutarchus aliam rationem quæ ſocietatis iſtius commẽdationi aptiſſimè conuenit, ὅτι δεῖ κοινὰ καὶ γυναιξὶν εἶναι τὰ ἀνδρῶν καὶ ἀνδράσι τὰ γυναικῶν [d]. Vt in fœlici coniugio illud iactare poſſimus quod eſt apud Columellam; *Nihil conſpiciebatur in domo diuiduum: nihil quod aut maritus aut fœmina proprium eſſe iuris ſui diceret* [e]. Cicero, *Prima ſocietas in ipſo eſt coniugio: proxima in liberis: deinde vna domus, communia omnia* [f]. Nam & lex ait eam, quæ vxor fuit, non potuiſſe furtum facere, quia ſocietas vitę quodammodo eam dominam faceret [g]. Itaque in tanta communionis iſtius commendatione, etſi proponeremus ipſam ſocietatis inter coniuges conuentionem, non tabulis nuptialibus, ſed conſtante matrimonio fuiſſe initam: tamen Molinæus ac plerique alij conuentionem adeò fauorabilem inter virum & vxorem etiam conſtante matrimonio admittunt [h]. Quin & ipſe Scæuola Iuriſconſultus viri & vxoris meminit, qui cùm ſocietatem ſimul omnium bonorum coiiſſent, in ea rerum omnium cõmunione per 40. annos continuos perſtiterãt [i]. Omnis autem controuerſiæ iſtius cardo in eo vertitur, quòd ſequens conuentio, quæ dimidiam communionis partem Meuiæ tribuit, videatur donatio tabulis nuptialibus contraria. Hæc obiectio vt faciliùs diluatur conſiderandum eſt cõſuetudine Cenomanenſi

a Plutarc. Rom. qu. 30

b l. 1. ff. de donat. int. virum & vxor.

c l. 3. ff. eod. titulo.

d Plutarc. qu. Rom. 7.

e Columella in præfatione li. 12.

f Cicero lib. 1. offic.

g l. 1. ff. de actione rerum amotarum.

h Molin. conſilio 53. num. 7.

i l. alimenta. §. qui ſocietatem ff. de alimen. tu & cib. legatu.

nomanenſi ſocietatem inter coniuges ſtatui & ſanciri: & eam quidem ſocietatem quæ ἰσομοιρίαν contineat. Itaque poſterior Titij voluntas nihil quidquam noui iuris aut nouæ liberalitatis adfert: ſed eſt reductio ad ius commune conſuetudinis Cenomanenſis. Rectè Paulus Iuriſconſultus in non diſſimili de conuentionibus ſuper dote initis quæſtione, *Quoties*(inquit)*ad ius quod lex naturæ ei tribuit, de dote actio redit, non fit cauſa dotis deterior, ſed formæ ſuæ redditur*. Quis enim veritati aduerſus adeò & contrarius eſt, vt cùm in hac cauſa ad dimidiam communionis partẽ Meuia reuocatur, dicere velit aliud quidquã fieri quàm quod lege ipſa municipali ſtatuitur? Non ergo fit cauſa dotis & dotalium conuentionum melior deteriórve, ſed res formæ ſuæ redditur: atque ideò Doctores eiuſmodi diſpoſitionem reductionem ad ius cõmune appellant. Lex iſtas ad ius commune reductiones fauore multo commẽdat, faciliúſque eas admittit quàm ſi quid contra ius commune fiat, aut ſi noua aliqua pactio & diſpoſitio ineatur. Sic in iure conſtat teſtamentum ſolemne & perfectum voluntate minus ſolemni & imperfecta reuocari non poſſe: Si tamen contingat priore teſtamento hæredes extraneos fuiſſe inſtitutos: poſteriore etiam minùs ſolemni hæredes legitimos, eóſque ipſos qui ab inteſtato erant ſucceſſori: prius teſtamentum per poſterius etiam minus ſolemne reuocatur [b]. Hoc autem ideò fit, quia poſtrema illa voluntas bonorum ſucceſſionem ad ius commune reducit, eámque hæredibus legitimis deſtinat. Eadem nec diſſimili ratione Titij voluntas nihil aliud vxori Meuiæ tribuit, niſi quod lex ipſa municipalis,

[a] *l. ſi unus. §. pactus ne peteret. ff. de pactis.*

[b] *l. hac conſultiſſima §. fi. & authen. hoc inter liberos. C. de teſtamentis.*

etiam nullo interueniente conſenſu, ſtatuebat. At quanto æquiores ſunt Iuriſconſulti Romani, qui etiam conſtante matrimonio pactiones quaſcunque, dummodò in commodum dotis & vxoris vtilitatem fiant, valere aſſerunt [a]? Quinetiam durante coniugio non tantùm dos augeri poteſt, ſed & ipſa donatio propter nuptias ex ratione dotis vel augeri, vel ad legitimũ modũ mutuo cõiugum conſenſu reduci[b]. Paulus Iuriſconſultus, *Dos*, (inquit) *aut antecedit aut ſequitur matrimonium. Et ideò vel ante nuptias vel poſt dari poteſt*[c]. Inde eſt quod non tantùm nupturę ad dotem dandam curatorem creari ſcribit Vlpianus, ſed & ei quæ iam nupta eſt [d]. Nam & Scæuola teſtatur tabulas nuptiales plerumque poſt contractum matrimonium fieri & ſignari olim conſueuiſſe[e]. Non ergo quicquid maritus ſummo iure poteſt, id ſi remittat, donare cenſeri debet. Quemadmodum enim cùm maritus hęres inſtitutus rogatus eſt reſtituere vxori præcepta certa quantitate: tamen poteſt maritus hęreditatem omnem integro iure abſque vlla præceptione reſtituere: túncque Vlpianus ait maritum magis pleniore officio fidei præſtandæ functum quàm donaſſe [f]. Sic etiam in hac controuerſia potuit Titius ex pacto conuento dotalium tabularum Meuiam vxorem à tribus ſocietatis partibus ómnino excludere: Sed ſi ex bono æquo vxorem integro cõſuetudinis beneficio frui voluit, & ad ἰσομοιρίαν municipali ſtatuto introductam admitti & reuocari: tunc maritus non tam liberalitate vſus quàm pleniore fidei officio functus dici debet: Nec tam donauit quàm ſocietatem coniugalem ad rectæ rationis regulam reduxit. Vt in non diſſimili ſpecie,

a *l. ita conſtante. ff. de iure dotiũ l. cùm maritus in pr. ff. de pactis dotalibus.*
b *l. ſi cõſtante Cod. de donat. ante nuptias.*
c *Paulus lib. 2. ſenten. tit. 21.*
d *l. nõ tantum. ff. de tutor. & curator. datis ab his.*
e *L. Seia ff. de donat. inter virũ & vxor.*
f *L. ſi ſponſus § ſi quis rogatus. ff. de donat. inter virum & vxor.*

Res

Res(inquit Paulus)*in priſtinam cauſam redit reſoluta priore conuentione*[a]. Et cùm ſocietas omnis incertam habeat lucri & damni expectationem, conſtat conuentiones eas omnes, quæcunque incertitudinis conditionem habent annexam, multò fauorabiliùs admitti ſolere[b]: maximè cùm ſocietas & communio non tantùm pactis dotalibus, ſed & quauis epiſtola iniri & contrahi poſſit[c]. Antiquam Galliæ ius iſtam viri & vxoris ſocietatem collaborationē appellauit, tertiámque collaborationis partem mulieribus adiudicari voluit[d]. Hinc poſt Dagoberti obitum Aimoinus. *Omnis*(inquit)*theſaurorum Dagoberti ſuppellex in ſpeciebus variis muneribuſq; antea abditis prolata, ac inter fratres æqua eſt lăce diuiſa tertia parte tamen, ex omnibus quæ Dagobertus adquiſierat, poſtquā Nantildē ſibi ſociauerat, ipſi Reginæ ſeruata*[e]. Veteres Galli etiam ſocietatis genus quoddā inter coniuges admiſêre, & commune ſocietatis lucrum ſuperſtiti concedi voluerunt. Hæc ſunt Iulij Cæſaris verba, *Vbi quantas pecunias ab vxoribus dotis nomine acceperunt, tantas ex ſuis bonis æſtimatione facta cū dotibus cōmunicant. Huius omnis pecuniæ cōiunctim ratio habetur fructúſque ſeruantur. Vter eorum vita ſuperarit, ad eū pars vtriuſque cū fructibus ſuperiorum temporū peruenit*[f]. At in hac ſocietate cōiugali, de qua nunc agitur, defunctus Titius æquiſſimū eſſe iudicauit, vt quemadmodū vxor collaborauerat, ita etiā portionem iure communi debitā & lege municipali aſſignatam referret & conſequeretur. *Quid tā humanū eſt*(inquit Vlpianus) *quàm fortuitis caſibus mulieris maritum vel vxorem viri participem eſſe*[g]? Iuſtum eſſe dicebat Gregorius, vt illi cō ſequantur ſtipendium qui pro tĕpore ſuū commo-

a L. voluntate. §. fi. ff. quibus modis pignus vel hypoth.

b L. de fideicommiſſo. C. de trāſact.

c L. fin. in princ. ff. mādati.

d Capitul. Caroli magni li. 4. c. 9.

e Aimoinus lib. 4. cap. 36.

f Cæſar lib. 6. de bello Gallico.

g L. ſi cùm dotem. §. ſi maritus. ff. ſoluto matrim.

dare reperiuntur obſequium[a]. Sic etiam apud Liuiū Appius Claudius, *Nuſquam operam dicebat ſine emolumento nec emolumentū ſine opera eſſe* [b]. Mulier collaborauit, mulier induſtriam præſtitit: cur non fiet æquo iure particeps communis lucri, eorúmque omnium quæ ex vtriuſque labore & mutua induſtria prouenerunt? Hoc & ſocietas laudabili conſenſu inita, ac ſi conſenſus deſit ipſa collaboratio, quā κοινοπραξίαν[c], dicere poſſumus, cōmendat. Non ergo conſenſus defuncti donatio dici debet, ſed ſimplex & nuda reductio ad ius commune conſuetudinis Cenomanenſis. Proponamus enim neque tabulis nuptialibus, neque etiam conſtante matrimonio vllam de ſocietate conuentionem initam: lex ipſa Cenomanenſis ſocietatem inter virum & vxorem ſtatuit: ſocietatis partes ęquales eſſe iubet. Cur mulier illo iuris communis beneficio priuabitur, & neglecta legis municipalis diſpoſitione non æquam partem, ſed quartam tantùm conſequetur?

a *Can. charitatem. 2. quæſt. 2.*

b *Liuius lib. 5.*

c *Quid ſit κοινοπραξία vid. Harmenop. li. 3. tit. 10.*

PRO FILIIS COHÆREDIBVS. Cōiugij fœdus iucundum eſt & gratum, ſine tædio, ſine moleſtia, quandiu perpetuo & inconcuſſo amicitiæ & affectus vinculo firmatur. At ſi viro & vxori licere velimus conuentiones tabulis nuptialibus ſolemniter expreſſas reſcindere, ſeu pro animi leuitate & inconſtantia immutare, hæc vna res iugales animos ad diſſidia prouocabit, & lętam thalami concordiam turbare poterit. Mulier enim auara, vt cauſam dotis meliorem reddat, vel blanditiis id euincere tentabit, vel muliebri procacia & importunis iurgiis maritum continuò vexabit. Vir autem ſi quid in vapulando, aut minis, aut ſæua im-

imperij morúmque acerbitate extorquere iure adprobante ſperauerit, homo vehemens, durus, atque atrox non aliter molliri & vxori conciliari poterit, niſi id vltro ab vxore impetret. Sciat vterque coniugum æternam eſſe tabularum nuptialium authoritatem, & legem ſocietati in contractu matrimonij dictam, neque reſcindi deinceps, neque immutari poſſe. Societas autem iſta, quæ inter coniuges ex lege municipali locum habet, pleraſque continet diuerſitates ab ea ſocietate ſeparatas, quæ conuentionalis eſt, & de qua Iuriſconſulti Romani pluribus egerunt. Societas hæc ſtatutaria collaborationis eſt, non omnium bonorum, neque etiam certæ negotiationis. Neque enim alia inter coniuges coiri ſolet rerum communio, quàm mobilium, eorúmque omnium quæ conſtante matrimonio adquirũtur. Maritus autẽ ſolus eſt totius ſocietatis adminiſter & dominus, qui arbitrio nutúq; ſuo poteſt, quamdiu durat matrimonium, vti, abuti, perdere, & de rebus communibus ſolus diſponere. At in ſocietate conuentionali vnuſquiſque ſociorum æquo iure ex partibus ſocietate definitis communiũ rerum dominus eſt [a]. Societas quæ ratione cõiugij contrahitur, non antè quàm ſolutum ſit matrimonium, finiri aut reuocari poteſt: at in ſocietate quæ ſola conuentione inita eſt, licet ab ea impunè quandocunque libuerit recedere, niſi certum aliquod tempus præfinitum ſit quod in diſpendium ſocietatis præuenire non permittatur [b]. Verùm in eo ſocietas hæc coniugalis naturam conuentionalis participat, quòd ſocietatis partes pactis dotalibus quales coniugibus placuerit, vt & quauis alia conuentione, definiri poſſunt: ſed

[a] *L. ſi fundus. l. rei cõmunis. l. nemo. ff. pro ſocio.*

[b] *L. idémque. l. adeò morte. l. actione. §. Labeo & ſequent. l. nulla ſocietas. ff pro ſocio.*

definitæ non ampliùs reſcinduntur. Id enim donationis cauſſa fieri præſumitur, vt vxoris conditio melior & locupletior reddatur. Vlpianus, *Si inter virum & vxorem* (inquit) *donationis cauſa ſocietas cõtracta ſit, nulla eſt* [a]. Quæcunque enim lex directò fieri vetat, non minùs prohibentur, ſi quæ ſubtilitas adhibeatur, aut ſi quid diſſimulato donationis colore fiat. Nam & iis caſibus quibus à lege donatio interdicitur, etiam prohibetur venditio quę donationis cauſa interponitur [b]. Eadémque ratione ſi pignus vel hypotheca diſſimulatò liberalitatis titulo contrahatur [c]. Societas hoc in ſe pręcipuum habet, vt niſi bona fide contrahatur, aut ſi in ea fraudem qualemcunque admixtam vel dolum adhibitum probetur, quicquid actum eſt corruit, nec valere aut ſubſiſtere poteſt [d]. Nihil autem bona fides ſocietatis magis improbat, nihílque naturæ huius cõtractus magis repugnat & aduerſatur, quàm ſi ſocietas donationis cauſa ineatur [e]. Mulier induſtriam ſuam obiicit & exprobrat, quaſi ſocietatem opera, diligentia ac parſimonia ſua iuuerit: Sed non fuit infructuoſa & inutilis opera, ſiquidem partem in ſocietatis lucro conſequitur. Sed etſi nihil commodi vel emolumenti referret, nullus tamen exprobrationi locus eſſet. Nam quicquid vxor fecit, ex officio fecit. Lex enim teneri mulierem ait operas ſuas marito præſtare, & in officio ſe ad mariti commodum & vtilitatem continere [f]. Quoties autem de ſocietatis partitione agitur, nullus fauor mulieres commendat, ſi quidem æquitas ciuilis nihil tam in ſocietate abhorret, quàm vt qui ſocius eſt lucri, non item ſocius ſit damni [g]. At noſtro iure & ex Senatuſconſultis in mulierum gratiam & fauorem

a L. cũ hic ſtatus. §. ſi inter virũ ff. de dona. inter virũ & vx.

b L. quod autem. § ſi vxor à marito. ff. de donat. inter virum & vx.

c L. ſi non verum. l. creditor. C. de donat. inter virum & vx.

d L. 3. § fin. ff. pro ſocio.

e L. 5. ſocietate. §. fi. ff. pro ſocio l. Senatus. §. ſiquis ſocietatem. ff. de mortis cauſa donat.

f L. ſicut ff. de operis libert.

g L. ſi non fuerunt. l. Mutius. ff. pro ſocio.

ſauorem ſtatutum eſt, vt ſoluto matrimonio liberum ſit & integrum mulieri ſocietati renuntiare, aut eam ſi velit acceptare. Itaque ſi lucroſa ſit ſocietas, vidua participem ſe lucri profitetur: At ſi damnoſa ſit, nec vllum inde lucrum ſperetur, licet mulieri ſocietati renuntiare. Quo caſu dotales pecunias ex conuentione tabularũ nuptialium repetit. Atque ideò cùm mulierem ab omni ſocietatis dãno liberam & indemnem renuntiatio præſtet, non eſt quod incertitudinis ratione aut dubij exitus intuitu, ſocietatis conſtante matrimonio ampliatæ fauor commendetur. Neque enim vllum damni euentum mulier timere debuit, quę ſocietatis lucrum, ſi quod ſit, percipere: diſpendium autem & æris alieni incommodum ſola renuntiationis declaratione recuſare poteſt. An donatio inter cõiuges Cenomanenſi conſuetudine liceat, néc-ne, nihil refert. Nam conuentio conſtante matrimonio inita abſolutam donationis mentionem non facit. Donare potuit defunctus, ſed non donauit. At quod non potuit, voluit. Nam conuentiones tabulis nuptialibus de ſocietate initas reſcindere voluit, quod legibus non licet. Eſt enim matrimonij contractus non priuati ſed publici iuris. Adde quòd neque Cenomanenſis conſuetudo de omnibus donationis cauſſa inter cõiuges diſponere permittit, nec defuncto, qui ad ſecunda vota tranſibat, liberè donare licuit. Hanc ergo, de qua agitur, controuerſiam duabus rationibus definiri oportet, quarum prior hypotheſin ſpectat, poſterior ad generalem quæſtionis deciſionem pertinet. PRIOR eſt quòd Titius in contractu matrimonij dodrantem lucri ex ſocietate ſibi quàm liberis hæredi-

búſque ſuis expreſſe ſtipulatus fuerat, aſſignato & reſeruato vxori quadrante. Itaque liberi, quos eo tempore Titius ex priore matrimonio habebat, & quibus non minus, quàm ſibi, pater coniunctim ſtipulabatur, erant non modò in conditione, ſed & in diſpoſitione[a]. Similémque dotis conuentionem in fauorem liberorum Papinianus interpretatur[b]. Nuptiis enim contractis, & cùm iam lex doti dicta fuit, ſola coniugum voluntas non ſufficit; Imò etiam plerisque caſibus non attenditur[c]. Ac tum maximè contrariarum pactionum nullus eſt effectus, cùm factæ ſunt abſentibus & neſciis illis quibus ex dotalium inſtrumentorum ſtipulatione ius aliquod qualitercunque quæſitum fuerat[d]. POSTERIOR autem ratio in ipſa tabularum nuptialium authoritate conſiſtit. Nam cùm tabulæ nuptiales præſentibus propinquis & amicis conficiantur: neque æquum eſt, neque honeſtati publicæ conueniens matrimonij leges exinde ſecreta pactione reſcindi, aut immutari, aut contraria conuentione eis derogari. *Interſunt parentes atque propinqui & munera probant*, inquit Tacitus[e]. Apud Romanos dotales tabulæ ſignatoriis omnium, qui interfuerant, annulis obſignabantur, vt etiam eorum fides ad perpetuam rei firmitatem adhiberi videretur. Apud nos propinqui & amici conuocari ſolent, vt pactis dotalibus & nuptiarum ſolemnitati præſentes adſint, adfinitati legem dicant, omniáque maturo conſilio, prudentia, & authoritate ſua moderentur. Quod in tàm celebri cœtu, vno omnium propinquorum conſenſu, & conſilio placuit, perpetuum ſit, nec deinceps contractui tam ſolemniter inito derogare liceat. Hoc in non diffi-

a L.85. Lucius Titius. ff. de hæred. inſtit. l. Lucius. ff. de vulg. & pup. ſubſtit.

b L. tale pactum. §. fin. ff. de pactis.

c L. ſi pater §. ex pactu. ff. de pactis dot. l.

d L. cum dos. ff. de pactis dotal.

e Tacitus de moribus Germ.

diſſimili quæſtione Paulus reſpondet, vt ſi quid ante nuptias conuenerit valeat pactum: Poſt nuptias verò *iam* (inquit) *de ſuo maritus paciſcitur & erit vera donatio* [a]. Itaque quod aduerſus ſocietatis dotalibus inſtrumentis initę legem contraria pactione conuenit, ex vetuſto Ripuariæ legis iure reſcindatur. *Si quis* (ait lex) *mulierem deſponſauerit, quicquid ei per tabularum ſeu chartarum inſtrumenta conſcripſerit, perpetualiter inconuulſum permaneat* [b].

SENATVS legem contractus matrimonij ſeruari iſſit, ac Meuiæ quartam ſocietatis partem, non ampliorem adiudicauit [c].

De donatione facta hoſpitali, ſub conditione alimentorum ei, quæ donauerat, præſtandorum.

CAP. II.

TITIA domum ptochotrophio ſeu hoſpitali Lauallenſi donauit, ea cōditione, vt œconomi illam in hoſpitalis domo recipere, eique, quādiu viueret, alimēta præſtare tenerētur. Aliquot poſt menſibus Titia, quæ vetula erat & anus deceſſit. Hęredes Titię de donatione conqueruntur, quod præter domum donatam Titia aliud quidquam in bonis non haberet. At Cenomanenſis conſuetudo etiam inter viuos, plus tertia patrimonij parte donare vetat.

PRO HÆREDIBVS, Donatio Titię, cuius omnis ſubſtantia vnius domus proprietate continebatur, profuſam habet bonorum omnium

a C. 28. quæro. ff. de pactis dotal.
b in leg. Ripuar. tit. 39 de dot. mulierum.
c Arreſt du Ieudy 16. de Ianuier 1592. moy plaidant pour Iacqueline de Vaux, veſue de feu Iuliā Moinerie appellāte, & Gillot pour Victor Rodes, Iean Deniſot & cōſors Inthimez. Ceſte meſme queſtion fut encores iugee en plus forts termes cōtre la veſue M. Vrbain Raymon, pour laquelle eſtoit Cōſtant, & contreluy plaidoyēt Bouteiller & Gallād. L'Arreſt eſt du Ieudy 9. de Septēbre 1593.

liberalitatem. Conſuetudo Cenomanenſis totius patrimonij donationes interdicit. Romano autem iure donatio omnium bonorum nulla eſt & prohibetur. Aufert enim liberam teſtandi facultatem & alienæ mortis captandæ votum inducit [a]. Quinetiam talis donatio furorem magis quàm ſanum conſilium teſtatur, & alienatæ mentis indicium præ ſe fert [b]. Nam & quæuis donatio, quę teſtandi facultatem adimit, contra bonos mores eſt [c]. Duo ſunt quæ ab œconomis & curatoribus hoſpitalis ad iſtius diſpoſitionis defenſionem proponuntur: fauor pię cauſę, & alimentorum Meuiæ præſtandorum obligatio. Primùm quo ad fauorem piæ cauſę: vix quiſquam hoſpitali bōna ſua donat, niſi qui de migrando cogitat, & qui mortis intuitu veniam peccatorum pia aliqua liberalitate demereri cupit. Ideò doctores iuris diſpoſitionem eius, qui bona omnia hoſpitali & ptochotrophio donat, cenſeri dicunt donationē non inter viuos ſed mortis cauſa factam [d]. Verùm qualiſcunque iudicetur donatio, nulla tamen proponi poteſt pietatis vel fauoris ratio, quæ conſuetudinis authoritatem violare, & limitatam diſponendi licentiam ampliare queat. Nam cùm certam aliquam bonorum quantitatem conſuetudines noſtræ præſcribunt, ad quā vſque non amplius liceat donare: Senatus ſępè iudicauit prohibitionis iſtius vim abſolutam & ſine vlla exceptione eſſe: adeò vt ne quidem in fauorem pię cauſſæ permittatur plus donare quàm in vllam aliam cauſſam. Neque id immeritò. Nā cùm Eccleſia cultrix Iuſtitiæ dicatur [e], conueniens non eſt vllo Eccleſiæ piæque cauſę reſpectu conſuetudinis limitatam licentiam violari & legum mu-

a Doctores ad l. ſtipulatio hoc modo concepta. ff. de verb. oblig.

b L. his qui §. fin. ff. de tutor. & curat. datis ab his.

c Doctores ad l. fin. C. de pactis.

d Alexander conſil. 81. lib. 1.

e Cap. 1. §. 1. tit. de alien. feudi.

municipalium authoritatem ſperni. Conſuetudines enim noſtrę conſeruandis familiis ſtudioſius multò quàm leges Romanę conſuluerũt. Athenis vnuſquiſque ciuium bona ſua proximis agnatis & legitimis hęredibus moriens relinquere tenebatur, nec licebat ante Solonem teſtamento de rebus ſuis quidquam legare vel donare[a]. Hoc idem inſtitutum coluit alter Gręciæ oculus Lacedęmon, ſed regulâ ſeueriore, adiectâ ſcilicet in eos infamię nota, quę nullo vrgente caſu & abſque infortunio patrimonium ſuum diſtraherent & alienarent. Hanc autem retinendi in familiis patrimonij curam & Ariſtoteles[b], & Plutarchus[c] ſtudioſè commendant, ac tamdiu flóruiſſe Spartanam Rempublicam aſſerunt, quoad tandem Epitadeus Ephorus in filium exaſperatus legem ad populum tulit, per quam liberè de rebus ſuis, ſeu inter viuos, ſeu teſtamento diſponere permitteretur. Hinc familiarum illuſtrium dignitas patrimonij reditu & pecuniarum neruis deſtituta vileſcere cœpit. Hinc Reipublicę vires paulatim imminutas legimus, & Spartani imperij gloriam iuteriiſſe. Corinthij cùm lex donare eos prohiberet, atque ideo Athenienſibus, qui per id tempus amiciſſimi erant, naues viginti, donare non liceret, imaginario quinarum drachmarum precio ſingulas vendiderunt[d]. Nec diſſimiliter Romæ cùm lege liberam alienandi quidẽ, ſed non donandi facultatem olim concederent, ſolebant, ſimulato venditionis imaginarię vno nũmo factæ prętextu, donationum formulas concipere, quas poſtea Iuſtinianus reſcidit[e]. Lex Cincia donationes immodicas & munerum licentiam ſiſti voluerat: Non tam in familiarum conſeruatio-

a *Plutarc. in Solone.*

b *Ariſt. lib. 2. polit. ca. 5. & 7.*

c *Plutarc. in vita Agidis.*

d *Herodot. lib. 6. Erato.*

e *l. fin. C. de donat.*

nis gratiam,(quanquam tamen Vlpianus dicat publicè intereſſe vt ordinum dignitas familiarúmque ſalua ſit [a]) ſed vt auara Senatorum cupiditas coerceretur, qui donis & muneribus acceptis omnem plebis & clientium ſubſtantiam ſibi vendicabant. Hinc Marcus Cato, *Quid legem Cinciam de donis & muneribus excitauit, niſi quia vectigalis iam & ſtipendiaria plebs eſſe Senatui cœperat* [b]? Conſuetudines noſtræ patrimonium antiquum aut patrimonij partem propinquis & legitimis hæredibus reſeruari voluerunt. Cenomanenſis conſuetudo donari vetat plus tertiâ patrimonij parte. Itaque maiorem donare non licet, ne pietatis quidem contemplatione. SED ALTERA obiectio plus habet difficultatis, dum iſti œconomi eam, de qua agitur, diſpoſitionem negant abſolutam eſſe donationem, quia non ſimplicem liberalitatem, ſed obligationem hinc inde mutuam & promiſſionem vltrò citróque obligatoriam continet. Titia enim(inquiunt) ſicut donabat œconomis & hoſpitali,ita etiã œconomi viciſſim & reciproca obligatione promittunt ſe Titiæ tum alimẽta,tum etiam habitationem, quandiu viueret,præſtituros. Quanta eſt eorum fallacia,qui ſi nequeant aperta facie conſuetudinem violare, aliqua ratione conantur ei fraudem facere.Romani legem Cinciã quæ donationes & munera coercebat, ne vlla fraus fieret, ſeuerè obſeruari voluerunt, nullo admiſſo interpretationis aut fraudulentæ excuſationis prætextu. Itaque quod traditur in fraudem legis facere eum qui ſaluis verbis legis ſententiam eius circumuenit, hoc reſponſum eſt Pauli Iuriſconſulti libro ſingulari ad legem Cinciam [c]. Quis verò

a L. 1. § quæ uis ff. de inſpiciendo ventre.

b Liuius lib. 34.

c L. contra legem. ff. de legibus.

verò in hac cauſa non videt exquiſitum fuiſſe iſtum alimentorum prętextum, vt callida fraude & prudenti dolo inofficioſa hęc donatio defendi poſſet? Dolum autem & ex ętate Meuię & ex euentu fraudis colligere licet. Titia iam tum erat anus, feſſa annorum multorum grauitate: facile erat minimíque diſpendij alimenta polliceri vetulę, quæ ſexageſimum annum egreſſa ſeptuageſimum circiter attingebat. *Senectus inſanabilis morbus eſt*, ait Seneca[a]. *Iam incanuit caput*, (inquit D. Hieronymus) *tremunt genua, dentes cadunt, & fronte ob ſenium rugis arata, vicina eſt mors in foribus & propè deſignatus rogus*[b]. Titus Liuius de Cicerone, *Vixit tres & ſexaginta annos, vt ſi vis abfuiſſet, ne immatura quidem mors videri poßit*[c]. Plinius de Corœlio Ruſo, *Impleuit* (inquit) *annum ſexageſimum & ſeptimũ: Quæ ætas etiam robuſtiſſimis ſatis longa eſt*[d]. Quinetiam hęc ętas extrema eſt ad quā vſq; & vſus fructus & alimenta æſtimari ſolent[e]. Sanè in illa fœliciſſima inſula Taprobane vitam hominis centum annis modicam eſſe referunt[f]. Sed vt eſt æui huius infirmitas, rectiùs cum Diuo Hieronymo dicemus, *Quotuſquiſque aut centenariam tranſgreditur ætatem, aut non ad eam ſic peruenit vt perueniſſe pœniteat*[g]? Nec eſt quod obiiciatur dubia mortis hora, & in iuuene non minus, quàm in ſene, incertus vitæ terminos. Elegans eſt & arguta Marcellæ ad Cerealem reſponſio. Nam cùm, vt refert D. Hieronymus, Cerealis mandaſſet poſſe & ſenes diu viuere, & iuuenes citò mori, eleganter luſit Marcella, *Iuuenis quidem poteſt citò mori, ſed ſenex diu viuere non poteſt*[h]. D. Chryſoſtomus eleganter τὸς μὲν νέους ἐλπὶς ϗ εἰς γῆρας ἥξειν μακρὸν. Οἱ δὲ γεγηρακότες ἡμεῖς,

a Seneca epiſt. 109.

b D. Hier. ad Furiam li. 2. epi. 19.

c Seneca in ſuaſoria.

d Plinius lib. 1. epiſt. 12.

e l. hæreditatum al. l. cõputationi in pr. ff. ad leg. Falcidiam.

f Plinius lib. 6. c. 22.

g D. Hier. lib. 1. epiſtola 8. ad Paulum.

h D. Hier. ad Principiam in Epitaph. Marcellæ.

a D.Chryſ. de ſacerdotio cap.2.
b Seneca epiſt.30.
c D.Bernardus epiſtola ad Euſtachium 185.

ὐδὲν ἕτερον ἢ τὸν θάνατον ἀναμένουσιν [a]. Seneca *Nihil habet quod ſperet, quē ſenectus ducit ad mortem, huic vni interdici non poteſt* [b]. Diuus Bernardus, *Breues dies hominis ſunt, ſed ſeni mors in ianuis eſt* [c]. Quin & euentus ipſe conſilij fraudem aperit. Nam Titia tribus aut quatuor poſt menſibus obiit. Quis nō trimeſtris ſpacij alimenta affectatam dixerit ſimulationem, vt à conſuetudine recedi tacita quadam & permiſſa fraude liceret? Itaque donatio, quę conſuetudini aduerſatur, & contra legem municipalem inofficioſa eſt, effectum nullum, ne quidem piæ cauſſæ prętextu, ſortiri debet.

PRO OECONOMIS ET CVRATORIBVS HOSPITALIS, Donationis in pauperes collatę fauor, ipſáque alimentorum Meuię promiſſorum obligatio, obiectâ fraudis ſuſpicione controuertitur. Quis verò dolum & fraudem in œconomis pręſumat, qui non priuata ſua commoda fouent, ſed ſolam hoſpitalis & pię cauſæ vtilitatem procurant? Meuia & mulier erat & anus. Sed vtrumque ſuſpicionem omnem captatorię voluntatis amouet potius quàm auget. Mulieres religioſę ſunt: & ad cętera auarę, in pias cauſas liberales habentur & munificę. Romanarum matronarum religio & liberalitas commendatur, quę aurum & omnia ornamenta ſua in ærarium detulerunt, vt donum Apollini Delphos portaretur. Addit Liuius, *Grata ea res, vt quæ maximè Senatui vnquam fuit* [d]. Facile eſt & obuium innumeris paſſim exemplis muliebrem pietatem celebrare. Rectius tamen & laudabilius facturi videmur, ſi mulierem erga pauperes & domos pauperum dona, non cęteras frequentes largitiones recenſere & memorare

d Liuius lib.5.

memorare velimus. Fabiola (ſi D. Hieronymo credimus) prima omnium νοσοκομεῖον inſtituit, in quo ægrotantes colligeret de plateis, & conſumpta languoribus atque inedia miſerorum membra foueret. Eudocia Auguſta Theodoſij Imperatoris filia pauperum domicilium ædificauit, vbi quadringēti ſacro morbo laborantes habitarent, atque etiam pauperum & viduarum domos condidit, & noſocomiis grandes reditus conſecrauit [b]. Vt & Pulcheria Theodoſij ſoror pleraque hoſpitum & pauperum condidit & dotauit domicilia [c]. Hæredes Meuiam obiiciunt anum & vetulam fuiſſe. At ætas largiendi in pias cauſas animum votúmque non adimit, ſed addit. Ipſa enim ſenectus in pleriſque mentes, vicini iudicij metu territas, piis & deuotis ad ſuperſtitionem vſque cogitationibus ſæpè imbuit. Nam & olim frequens erat, vt ingraueſcente ætate multi ſenes, ac ſæpiùs vetulæ & anus faciliorem ad cœleſtes ſedes aditum parari crederent, ſi in pio ſacróve aliquo loco vitam finire liceret. Itaque vel hoſpitale, vel monaſterium, vel ſacram domum, vbi morerentur, eligere ſolebant, ibíque abſque vlla voti profeſſione ſe ac ſua omnia Deo & Eccleſię, aut hoſpitali dicare & donare conſueuerant. Frequentes autem eiuſmodi donationes & in iure & à Doctoribus memorantur, cùm quis pio loco ſe ſuáque conſecrat [d]. Nam hoſpitales domus olim Eccleſiis iunctæ erant [e], & legata aut donationes quæcunque religioſis pauperum domibus & hoſpitalibus fierent, in pias cauſas conſerri exiſtimabant. Magnus ille Baſilius multas hoſpitales domus conſtruxiſſe memoratur [f]. Valens autem Imperator plurima pietatis intuitu donauit [g]. Impe-

a D. Hier. ad Oceanũ Epitaph. Fabiolæ.
b Niceph. li. 14. c. 50.
c Sozom. lib. 9. ca. 1. & Niceph. lib. 15. c. 14
d In auth. ingreſſi & auth. ſi qua mulier & l. iubemus nulli in pr. In verb. patrimonium ſuum partémve certam patrimonij. C. de ſacroſ. Eccleſ. ſuſca. in præſent. de probat. cã. ſi qua mulier can. liceat 19. qu. 3. c. conſulti ſumus de regularibus can. qui bona agunt. 17. quæſt. 1. can. vt lex continentiæ 27. quæ. 1.
e Niceph. li. 12 c. 42. hiſt. Tripa. lib 9. ca. 31.
f Niceph. lib. 11. Eccleſ. hiſt. c. 41.
g Niceph. lib. 11. cap. 18.

rator Iulianus Chriſtianorum æmulus & oſor xenodochia per ſingulas ciuitates in inuidiam Chriſtianæ pietatis conſtitui iuſſit [a]. Hæc & alia pleraq. eleganter poſſunt ad cauſſæ iſtius ornatum tractari, ſed ab ipſa controuerſiæ huius deciſione aliena ſunt. Neque enim diſpoſitio, de qua agitur, verè donatio eſt, ſed aut contractus innominatus *do vt facias*, aut donatio ob cauſſam, quæ non merè lucratiua eſt, ſed ſub modo facta dici debet. Verùm antequam hoc plenius demonſtretur, ſatius eſt obiectionem ab heredibus factam diluere, qui donationem omnium bonorum, quæ teſtandi licentiam aufert, nullam eſſe contendunt. Primùm etſi contractum hunc donationem omnium bonorum eſſe admittamus, tamen ex Doctorum ſententiâ aſſerere poſſumus donationes illas, ſi pietatis contemplatione fiant, valere & ſubſiſtere [b]. Nam & non diſſimiliter in donationibus & legatis in piam cauſam factis Falcidiæ detractio locum non habet, multáque alia ſunt quæ ſpeciali quodam fauore ſtatui & indulgeri videmus [c]. Sed & in donatione omnium bonorum illud in cæteris paſſim obſeruatur, vt ſi quidem donator eam reuocare & ab ea recedere velit, liberum ſit donatori eam ex cauſa pœnitentiæ reſcindere & reuocare, vt nec firmo nec perpetuo obligationis vinculo ſubſiſtat. Verùm hoc ſolo donatoris, non alterius, at neque etiam hæredis intuitu locum habet. Quin & illud requiritur vt donator contrariam animi voluntatem expreſſa teſtatione declarauerit. At verò defuncta Titia donationis conuentionem (ſiquidem donatio dici debet) ſemper & vſque ad extremum vitæ ſpiritum ratam habuit, nullúmque aliud ab eo tempore

a *hiſt. Tripart. lib. 6. cap. 29.*

b *Doctores in l. fin. Co. de pactis & in dicta l. ſtipulatio hoc modo concepta. ff. de verb. oblig.*

c *l. ſi quis ad declinãdam C. de epiſcop. & cler. Nouella 123. §. ſed neque cohortales in f.*

pore condidit vltimæ voluntatis elogium : vt neque etiam contrariam animi declarationem expreſſit. Hæredes iſti proximi quidem agnati ſunt, non tamen habuit neceſſe defunctus eos hæredes relinquere : Vt non malè hoc loco adiici poſſit illud Quintiliani, *Non me confundit* (inquit) *quod ex diuerſo ſunt propinqui, lacent, vt volent, ſanguinis coniunctionem* : *Ergo intelligo quaſdam fuiſſe cauſas propter quas is, qui hos cognatos habebat, aliis moreretur hæredibus* [a]. Quid mirum autem ſi anus & orba, vt animæ & ſaluti æternæ proſpiceret, piæ cauſæ conditionem meliorem reddere voluerit? *Non eſt iniquum* (ait Saluianus) *vt quilibet Chriſtianorũ etiam legitimis hæredibus in hoc ſeculo conſulat, dummodò ſibimet in æternitate ſuccurrat: quia multò eſt leuior præſens tenuitas quàm æterna paupertas: Maximè quia cùm illic non paupertas tantùm, ſed etiam mors ac pœna timeantur, facilius eſt vtique hic hæredibus deeſſe quiddam de patrimonio, quàm illic teſtatoribus de ſalute* [b]. Addere in hac cauſa conuenit, diſpoſitionem, de qua agitur, nulla ratione dici poſſe donationem omnium bonorum. Neque enim alia verè cenſetur vniuerſalis omnium bonorum donatio, quàm ſi omnia bona præſentia & futura donentur. Etenim illa ipſa Titia, quæ domum hoſpitali ceſſit, potuit exinde alia bona acquirere: Potuit hæres eſſe, vel à benè merentibus amicis aut propinquis dona accipere. Sed vt veram controuerſiæ huius quæſtionem examinemus, conſuetudo Cenómanenſis donationes vetat: cæteros contractus non prohibet. Dicendum eſt autem diſpoſitionem, de qua agitur, neque generalem omnium bonorum, neque etiam ſimplicem eſſe aut particularem donationem:

a Quintil. decl. 264.

b Saluian. lib. 3. ad eccleſ. Cath. pag. 392.

ſed verè contractum videri vltro citróque obligatorium. Nam vel eſt ceſſio in cauſam alimẽtorum, vel contractus innominatus *do vt facias*: Aut ſi donatio dici debet, certè donatio eſt non ſimplex,ſed ſub modo & ob cauſam facta. Donatio enim propriè dicitur, quando quis liberalitatem & gratuitam munificentiam exercet: ſed cùm donatur ob cauſam,vtputa ſi tibi adfuero,ſi qualibet in re opera vel gratia mea vſus fueris,Labeo dicebat ea omnia extra cauſam donationum eſſe [a]. Idémque in qualibet donatione, quæ ob cauſam fit, dici debet [b]. Eſt enim ex ſententia Iuriſconſulti genus quoddam permutationis, cùm ob cauſam aut in remunerationem donatur [c]. Apud Senecam Niger Brutidius,*Beneficium eſt*(inquit)*quod totum eius cauſa præſtatur in quem confertur. Vbi aliquis ex eo aut ſperat quid aut præparat, non eſt beneficium ſed conſilium* [d].Itaque contractus,de quo agitur,ſynallagma eſt,& cõuẽtio vltro citróque obligatoria,aut certè donatio ſub modo facta, & quidem ſimilis ei quæ ab Imperatore his verbis refertur:*Si doceas* (inquit Imperator) *nepti tuæ ea lege eſſe donatũ vt certa tibi alimenta præberet:vindicationem etiam in hoc caſu vtilem,eo quod legi obtemperare illa noluerit, impetrare potes* [e]. Itaque diſpoſitio Titiæ aut donatio eſt ſub modo facta, aut contractus innominatus *do vt facias*. Defuncta enim domum dedit,& ceſſit ea lege eáque conditione, vt ei,donec viuet,œconomi alimenta præſtarent. Si facti veritatem inquirimus domus illa non ampla fuit aut multi precij,ſed quæ non plus quàm triginta aut quadraginta circiter aureorum annui reditus eſſet.Et hæc quidem ſumma modica erat nec ſufficiens ad victum & veſtitum

a *l.hoc iure §. Labeo.ff. de don.*

b *L.Attilius Regulus.ff.de donat.*

c *l.ſed & ſi lege.§.cõſuluit.ff.de petit. her.*

d *Seneca lib. 9. controu.1.*

e *l.1.Co.de donat. quæ ſub modo.*

tum Titiæ annuatim præſtandum. Si Titia multis annis ſuperſtes poſt cõtractum vixiſſet, contractus ille œconomis, ipſique hoſpitali non lucro & cõmodo, ſed oneri & diſpendio fuiſſet. Illa quidẽ tribus tantùm aut quatuor menſibus poſt cõtractum vixit: ſed neque breuitas vitę, neque proximus mortis euentus præuideri potuit. At verò (inquiunt hæredes) Titia cùm eſſet anus & ſexaginta annorum diu viuere nõ poterat: Imò niſi fuiſſet anus, œconomi illã in hoſpitalis domum non admiſiſſent. Diuus Hieronymus, *Nõ Eccleſiaſticis ſuſtẽtatur vidua al..entis* (ait) *niſi quæ ſexaginta annorũ eſt, & maturitatem habet morũ pariter & ætatis* [a]. Idẽ Diuus Hieronymus, *Multas anus nutrit Eccleſia* (inquit) *quæ & officiũ præbeant & beneficium accipiant miniſtrando* [c]. Licet autem Titia ſexageſimũ ætatis annũ exceſſiſſet, potuit tamẽ non paruo vitę tempore ſupereſſe. Rectè Seneca, *Non vna hominibus ſenectus eſt. Diſpar cuique viuẽdi facultas data eſt. Nemo nimis citò moritur, qui victurus diutius quàm vixit, non fuit* [d]. Neque verò ad Plinij authoritatem in hac cauſſa recurri neceſſe eſt, dum ille longiſſima multorum vitæ ſpacia enumerat. Satis eſt ſi iuris noſtri ratio habeatur. Lex enim vitæ terminum ad centum vſque annos æſtimat [e]. Seneca de centeſimo anno, *Hæc ætas ne homini quidem extrema* [f]. *Seculum* (inquit Varro) *ſpacium centum annorũ eſt, dictũ à ſene, quod longiſſimum ſpatium ſeneſcendorum hominum id putarem* [g]. Nam quod Iuriſconſultus ſi de computatione in alimentis facienda agatur, anni ſexageſimi conſiderationem non egreditur [h]. facilis eſt & in promptu ratio. Nam in ea lege de viceſima hęreditatum in fauorem fiſci ab Auguſto conſtituta ag

a D. Hiero. lib. 2. comment. in Eſaiam.
b D. Hiero. ad Nepotianũ lib. 2. epiſt. 12.
c Seneca li. 2. de conſolat. ad Martiam. cap. 20.
d Plinius lib. 7. cap. 48.
e L. 8. ſi vſusfructus. ff de vſu & vſufr. legato. l an vſusfruct. ff. de v... &c.
f Se... epiſt. ...
g V... ...
h L... ...

tur, vt ex inſcriptione patet. Cæteris caſibus lex vitæ humanæ terminum centum annis æſtimat. Eum vitæ curſum ſi Titia peregiſſet, grauis erat & damnoſa alimentorum pręſtatio. Quo caſu ſi alimenta per 30. annos aut vlterius pręſtari oportuiſſet, donatio non lucratiua, ſed onerosa potius & incommoda erat. Itaque expectatio lucri aut damni incerta videbatur. Lex autem incertos euentus ſpectari & æſtimari vetat.

SENATVS Hoſpitali totam domum adiudicauit: & diſpoſitionem Titiæ, ſeu donatio eſſet ſeu contractus, firmam ratámque haberi voluit [a].

[a] Arreſt donné au profit des adminiſtrateurs de l'hoſpital de Laual, moy plaidant pour eux, & M. P. Chauuelin, pour les heritiers. L'arreſt eſt du 5. de lanuier 1581.

De bonis & hæreditate eius qui primùm religoſus ordinis Dominicani, deinde Epiſcopus fuit.

CAPVT III.

SEMPRONIVS facto publicè religionis & profeſſionis voto Dominicanus per aliquot annos fuit, quo tempore nulla bona ſibi propria poſſidebat: Vt nec alij ordinis mendicantium fratres acquiſitionem & patrimonij capaces ſunt. Deinde cùm ad Epiſcopatus dignitatem, ſeu meritis ſeu per gratiam, euectus eſſet: deceſſit relictis bonis tam mobilibus quàm immobilibus. Plures bona illa ſibi adiudicari petebant. Succeſſor Epiſcopus aſſerebat ea ad Eccleſiam pertinere. Monaſterium Dominicanorum, in quo Sépronius votum publicè profeſſus erat, defuncti bona, tanquam mona-

monaſterio debita, vindicabat. Eandem hæreditatem propinqui & agnati proximi petebant, ſéque ſucceſſores ab inteſtato declarari poſtulabant.

PRO EPISCOPO ET ECCLESIA, Olim anteactæ vitæ laus, & clerici, qui deceſſerat, commendatio paupertatis gloriâ perfici & conſummari ſolebat. In hac cauſſa auaram defuncti œconomiam ex diuitiarum cumulo prædicare cogimur, & de partiendis bonis, quæ Eccleſiæ pauperum damno congeſta ſunt, acri contentione diſceptare. O corrùptos & mutatos in deterius mores? Diuus Hieronymus, *Ignominia ſacerdotis eſt propriis ſtudere diuitiis* [a]. Publius Valerius *omnium conſenſu princeps belli paciſque artibus* (ait Liuius) *moritur gloria ingenti, copiis familiaribus adeò exiguis vt funeri ſumptus deeſſet, de publico eſt elatus*. Menenius Agrippa (ait Seneca) *qui inter patres ac plebẽ publicæ gratiæ ſequeſter fuit, ære collato funeratus eſt* [c]. *Extulit eũ plebs ſextantibus collatis in capita* [d]. Sic & Thebano Epaminondæ pecunia ad funeris impenſam ex priuatis copiis & re familiari defuit [e]. Scipionis filiæ ex ærario dotẽ acceperũt, quòd nihil illis pater reliquiſſet [f]. Ingens fuit præſtantiũ virorum in anguſta re familiari honos: Immortalis eorum etiam poſt obitum gloria. Huic autẽ qui diuitias reliquit, materiam contentionis & litium, aptè conuenit quod ait D. Hieronymus, *Plenis ſacculis morimur diuites, qui quaſi pauperes viximus* [g]. Arnulph. Epiſcopus, *Paupertatẽ Chriſti verbo prædicamus, ſed minus exhibemus exemplo* [h]. Saluianus clericos opibus inhiãtes increpat *mãdantes terræ* (inquit) *theſauros lucтuoſos, hæredibus breue gaudiũ, auctoribus longũ mœrorem*. Plato magiſtratus vetat ſeſe fœdare, pollue-

a D. Hier. ad Nepotianum li. 2. epiſt. 12.

b T. Liuius lib. 2.

c Seneca in conſolat. ad Heluiam.

d Liuius lib. 2.

e Plutarc. in vita Fabij.

f Seneca in conſolat. ad Heluiam.

g D. Hier. ad Ruſticũ lib. 2. epiſt. 13.

h Arnulph. in ſermone habito in Concilio Turonenſi fol. 70.

re, ῥυπαίνειν auro corruptibili & ſordido, cùm ipſi ſint aurum ſelectum & diuinum. Nos etiam Prælatos & clericos moneamus, ne ſordium & auaritiæ argui poſſint: ſed reditus ſuos, aut ad Eccleſiæ ornatum, aut ad pauperes alendos impendant. Nicephorus Eccleſiaſticæ hiſtoriæ author refert Leonem Seleuciæ Pontificem hac potiſſimùm de cauſa Synodi iudicio damnatum & de ſede eiectum, quòd Epiſcopos quoſdam conſecraſſet, qui pecunias Epiſcopali dignitati præferentes, publicè proteſtati eſſent malle ſe ſimul cum opibus & diuitiarum cumulo λειτουργεῖν, quàm abiectis pecuniis Epiſcopatum gerere & retinere [a]. *Gloria Epiſcopi eſt* (inquit D. Hieronymus) *pauperum inopiæ prouidere* [b]. Quid ergo mirum ſi mortuo Prælato Eccleſia ſibi meritò vindicat, quæcunque viuus ille Eccleſiæ & pauperibus tribuere & donare tenebatur? Hoc enim idem D. Hieronymus fieri debere iudicat, *Sit hæres ſed mater filiorũ, id eſt, gregis ſui, Eccleſia, quæ illos genuit, nutriuit & pauit. Quid nos inſerimus inter matrẽ & filios* [c]? Quemadmodum autem Romæ Veſtales virgines neque vlli ſuccedebant inteſtato, neque eis inteſtatis quiſpiam ſuccedebat, ſed illarum bona in publicum redigebantur [d]. Sic etiam bona Epiſcopi inteſtati in ærarium Eccleſiaſticum referri conueniens videtur. Sempronius cùm ante Epiſcopatus dignitatem Dominicanus eſſet, ex mendicitatis voto nulla bona poſſidebat. Si quid ergo ab eo tempore acquiſiuit, id omne cenſeri debet ex bonis & reditu Eccleſiæ ſuæ paraſſe [e]. *Non conueniat* (inquiunt Canones) *vt Eccleſia quem ſuſcepit extraneũ, efficiat in alieno diuitem, & in ſuo retineat fraudatorẽ* [f]. Inter capitula ſeu leges Caroli Magni ſtatutum eſt, vt vnuſ-

a Niceph. lib. 9. cap. 45.
b D. Hier. ad Nepotianũ lib. 2. epiſt. 12.
c D. Hier. ad Nepotianum.
d Gellius lib. 1. ca. 12.
e L. licentiam. C. de epiſc. & cler. Boerius deciſ. 210. num. 3. & deciſ. 81 num. 6.
f Can. Sacerdotes 12. q. 1. § 4.

vnuſquiſque Presbyter res quas poſt diem conſecrationis adquiſierit, proprias Eccleſiæ relinquat[a]. Antiqua Eccleſiaſticæ diſciplinæ regula hæc fuit, ne Epiſcopi ad propinquos hæredéſque ſuos alia bona tranſmitterent, quàm ea quæ ànte Epiſcopalem dignitatem habuiſſe compericbantur: Cætera bona Epiſcopus aut viuus ad Eccleſiæ ornatū pauperéſque alendos impendere, aut moriens Eccleſię relinquere tenebatur[b]. *Sacris canonibus eſt definitū* (inquit D. Gregôrius) *vt in his, quæ Antiſtes Epiſcopatus tempore acquiſiuit, non alius niſi ſola Eccleſia ſuccedat*[c]. Idémque Gregorius alio loco ait, *Mobilia bona Epiſcopi in ſua poteſtate habebant: Immobilia verò Eccleſiaſticis reditibus aggregari ſolebant*[d]. In Concilio Agathenſi ita ſtatutum eſt, *Epiſcopi de rebus propriis, vel acquiſitis, vel quicquid de proprio habent, hæredibus ſuis, ſi voluerint, relinquant. Quicquid verò de prouiſione ſua Eccleſiæ fuerit, ſiue de agris, ſiue de fructibus, ſiue de oblationibus, omnia in iure Eccleſiæ ſeruari cenſuimus*[e]. In Concilio Carthaginēſi tertio, P*lacuit vt Epiſcopi, Presbyteri, Diaconi, vel quicūque clerici, qui nihil habētes ordinantur, & tempore Epiſcopatus vel clericatus ſui agros & quæcūque prædia nomine ſuo cōparāt, tāquā rerū dominicarū inuaſionis crimine teneatur: Niſi admoniti Eccleſiæ eadē contulerint. Si autē ipſis propriè aliquid liberalitate alicu ius vel ſucceſſione cognationis euenerit, faciant inde quod eorū propoſito cōgruerit*[f]. Hæc tamen omnia ab antiqua & primæua Eccleſi[aſtic]æ diſciplinæ puritate aliena ſunt, cùm Apoſtoli ſanc[illegible] Martyres, quorum in Eccleſia fulget memori[a] & [illegible] ratio, non modò diuitiarum & opum con[g]ere[ndarum] [illegible]arū curam omnē abiicerent: Sed illis ne quidem operā in

a Capitul. Caroli magni lib. 1. cap. 156.

b Cap. relatum de teſtamentis auth. licentiam. C. de epiſc. & cler. Tolet. Concil. 4. can. 68. & Toletano concil. 9. can. 4. et 6.

c Gregor. li. 9. indic. 4. ep. 14. & lib. 10 indict. 5. epiſt. 42. & 43.

d Can. Epiſcopi de rebus 12. qu. 1. cap. 1. ca. cùm in officiis cap. ad hæc de teſtamentis tot. titulo de bonis clericorum. C. Theodoſ.

e Can. placuit. 12. qu. 3. & duodec. quæſt. per totum. cap. relatū cap. quia nos 2. de teſtamentis.

duáſve tunicas aut calceamenta Chriſtus indulgeret. Agelium Epiſcopum Eccleſiaſtica hiſtoria cõmendat, quòd ſpreto diuitiarum ſtudio vnica ſemper veſte contentus fuit, & Euangelicis decretis inſiſtens calceamentis vſus nõn eſt [a]. *Et poſt hæc* (inquit Saluianus) *parum eſt ſucceſſoribus eorum id eſt, Leuitis & ſacerdotibus tanta diuinarum rerum adminiſtratione fulgentib⁹ ſi ipſi tantùm diuites fuerint, niſi etiam hæredes diuites relinquant. Erubeſcamus, quæſo, hac infidelitate: Sufficiat nobis quod videmur vſq; ad vitæ terminos dominum ſpernere. Cur id agimus vt cõtemptũ ipſius etiã poſt mortem extendamus* [b]? De Paulo Samoſateno Orthodoxi multa expoſtulabant, atque inter cæteras expoſtulationes Euſebius hæc refert, ὅτι πρότερον πένης ὢν καὶ πτωχὸς, καὶ μήτε παρὰ πατέρων παραλαβὼν μηδεμίαν εὐπορίαν, μήδ᾽ ἐκ τέχνης, ἤ τινος ἐπιτηδεύματος κτησάμενος, νῦν εἰς ὑπερβάλλοντα πλοῦτον ἐλήλακεν ἐξ ἀνομιῶν καὶ ἱεροσυλιῶν [c]. Diuus Hieronymus, *Sint ditiores monachi quàm fuerant ſeculares: poſſideant opes ſub Chriſto paupere, quas ſub locuplete diabolo non habuerant, & ſuſpiret eos Eccleſia diuites, quos tenuit mundus ante mendicos* [d]. Hoc autem corrupto ſecula tanta diuitiarum cupiditas humanas mentes inuaſit, vt ne Eccleſiaſtici quidem à ſordidis & auaris cogitationibus alieni ſint. Itaque conueniens eſt vt quod defunctus πορισμὸν ἡγούμενος τὴν θεοσέβειαν ex reditibus Eccleſię illaudabili parſimonia quęſiuit, nunc honeſta retributione Eccleſię reſtituatur [e].

PRO MONASTERIO, Monachi, qui perpetuo religioſę profeſſionis voto ſolemniter obligantur, non malè ſeruis aut filiisfamilias comparari ſolent, qui nihil ſibi ſed domino vel patri acquirunt

a Niceph. lib 11. eccl. hiſt. cap. 5.

b Saluian. li. 2 ad Eccleſ. Cathol. pag. 366.

c Euſeb. eccleſ. hiſtor. lib. 7.

d D. Hier. ad Heliodorum lib. 2. epiſt. 22.

e Can. videntes can. res eccleſiæ & can. nulli. 12. quæſt. 2.

runt. Vnde & Imperatorię conſtitutiones ſanxerunt, vt parentum aut propinquorum hæreditas monacho obueniens monaſterio acquireretur [a]: Niſi fortè monachos deterioris eſſe conditionis ideò dicemus: quòd ſeruus ex domini voluntate, ſuum defraudans genium peculium habet, & filio peculium caſtrenſe aut quaſi caſtrenſe habere olim etiam cum adminiſtrandi licentia permittebatur. Monachis autem ſi quod peculiũ conceditur tamen neque donare neque alienare aut teſtamento diſponere, ſeu inuito ſeu inſcio monaſterio vel ſuperiore licet. Monachus autem cùm ciuiliter mortuus cenſetur, *δοκεῖτε λευτᾷν ἑτέραν ἀνθ' ἑτέρας βίου ποιείσθαι ἑλόμενος*, inquit Iuſtinianus [b]. Hic autem monachatus character grauis eſt & perpetuus, qui neque deleri neque reuocari poteſt, in quo verę laxæque libertatis inſtar eſt priori & ſuperiori ſuo ſubiici, obedire & perpetua ſtrictáque voti obſeruatione obligari. Inter Carolimagni leges hæc refertur, *Monachus ſi ad clericatum prouehatur, propoſitum monachicæ profeſſionis nõ admittat* [c]. Sidonius Apollinaris, *Nihil* (inquit) *ab Abbate mutatus perſacerdotem, Quippe cùm nouæ dignitatis obtentu rigorẽ veteris diſciplinæ non relaxaueris* [d]. Nam ſi quæ inter homines ciuilis obligatio ritè & ſecundũ leges cõtracta fuit, eã nullo caſu reuocari nulláq; exceptione elidi poſſe iura volũt. Promiſſiones autem Deo ſolemniter votas & ſacris cæremoniis ſignatas vlláve dignitatis acceſſione, vlló-ne honoris gradu mutari, minui, aut reſcindi dicemus? Imò plerique recenſentur qui nõ modò Epiſcopi, ſed & Cardinales facti antiquos ordinis ſui ritus obſeruare, primúmq; votiuæ religionis habitũ & veſtitũ colere

a L. Deo nobis C. de epiſc. & cler. cã. præſens clericus 20. quæ. 3. Ioh. Gallus quæſt. 123.

e Nouella 22.

c Capitul Carolimagni lib. 1. cap. 27.

d Sidonius Apoll. lib. 9. epiſt. 3. ad Fauſtum.

& geſtare non deſtiterint[a]. Obiiciet aliquis Dominicanos non modò paupertatis votum, ſed & mẽdicitatis profiteri. Ideóque nec ipſos nec monaſterium poſſe bona immobilia, ſibi vllo iure aſſerere & vindicare. Verùm hoc omne ita intelligendum eſt, vt quemadmodum filiusfam. & ſeruus, niſi authoribus iis in quorum poteſtate ſunt, neque contrahere, neque ſibi, ſed domino & patri adquirere poſſunt[b]. Sic & ipſe quidem monachus tam ſuccedendi quàm contrahendi incapax exiſtimetur: contractuum tamen ab eo initorum firmitas à monaſterij & ſuperioris adprobatione pendet[c]. Itaque ſi quid adquirat non ſibi ſed monaſterio adquirit. Vt omnia Sempronij bona, non tam nouo ſucceſſionis titulo, quàm antiquo monaſterij iure, peti videantur. Hinc fit vt quamuis monacho legari non poſſit (eſt enim monachus profani patrimonij incapax[d].) Tamen cùm penſio annua in cauſam alimentorum monacho relicta fuiſſet, Senatus monaſterium, etſi ordinis mendicantium eſſet, pẽſionem monacho legatã capere poſſe iudicauit[e]. Itaque ſinguli monachi, ac præcipuè mendicantes, nihil proprium poſſidere poſſunt: ſed ipſum monaſteriũ patrimonij incapax nõ cenſetur. *Cúmque* (vt ait D. Hieronymus) *nihil cuiuſquã proprium ſit, omniũ omnia ſunt*[f]. Nouella Leonis Imperatoris conſtitutio ſanxit, vt qui poſt monaſticæ vitæ profeſſionẽ ſemel factam bona acquiſiuit, ei de tertia tantum parte diſponere liceat, reliquum omne monaſterio cedat[g]. Verùm & ex politiæ Eccleſiaſticæ inſtituto & ex Conciliorum canonibus, *Statutum eſt & rationabiliter ſecundum ſanctos patres à Synodo confirmatum, vt monachus, quem electio Canonica à iugo regulæ* mona-

a Iaſon in auth. & ingreſſi, C. de ſacroſ. eccleſ. & Panorm. in cap. clericis officia de vita & honeſt. clericorum.

b l. non ſolum. C. de bonis quæ liberis l. 25. ſed & ſi quid. §. interdum. ff. de uſufr.

c cap. ſi religioſus de elect. in 6.

d clement. exiui de verb. ſign.

e Arreſt prononcé en robbe rouge le 14. d'Aouſt 1584. au proffit des Iacobins de Prouins, & des religieux de S. Iacques dudit Prouins.

f D. Hiero. de vita Malchi li. 3. epiſt.

g Nouell. 5. Leon.

monaſticæ profeſſionis abſoluit, & ſacra ordinatio de monacho Epiſcopum fecit, velut legitimus hæres pater nam ſibi hæreditatem poſtea iure vindicandi poteſtatem habeat: ſed quicquid adquiſierat vel habere viſus fuerat, monaſterio relinquat[a].

PRO AGNATIS ET PROXIMIS DEFVNCTI PROPINQVIS, Controuerſia hæc nullam apud nos ambigui iuris diſputationem continet, ſed ex legibus Francię & æquitate ſumma facilè dirimi poteſt. Hęc enim certiſſima eſt iuris noſtri regula: Defunctorum bona, ſi inteſtati decedant, ad propinquos proximóſque agnatos pertinere: Neque Eccleſias, Collegia, vel Vniuerſitates hęreditatis patendæ aut ſuccedendi ius vllum in Francia habere[b]. Quod ſi Eccleſiaſticę hiſtorię fidem exquirere oporteat, in iſta de clericorum & Prælatorum ſucceſſione materia ſępè variatum fuit. Primi naſcentis Eccleſiæ ſacerdotes & Pręlati nullum controuertendi & diſputandi occaſionem prȩſtare potuerunt, ſi quidem pauperibus ſolebant aut viui opes ſuas erogare, aut morientes bona ſua in pias cauſas largiri. Sed cùm exinde gliſcente auaritia, quę pernicioſiſſima animorum labes eſt, nimia habendi cupiditas etiam ipſos Eccleſiaſtici ęrarij diſpenſatores corrupiſſet, plerique clerici, ſacerdotes, & diaconi ſacrilega rapacitate opibus cumulandis incubuerunt: dum laicos propinquos hæredéſque ſuos ditare ſtuderent. Diuus Hieronymus, *Vidimus nuper* (inquit) *& planximus Crœſi opes vnius morte deprehenſas vrbiſque ſtipes, quaſi in vſus pauperum congregatas, ſtirpi & poſteris derelictas*[c]. Itaque in conciliis Patres hanc hæreditatibus legem dixerunt, vt ſacerdotes & Pręlati

a *Can. ſtatutum 18. q. 1. cap. ſi abbatē de elect. in 6. can. de monachis 16. qu. 1. clem. 1. de elect. can. de lapſis 16. qu. 1. cā. ſi quis rapuerit 27. qu. 1.*

b *Aufrerius deciſ. 39. Ioh. Gallus qu. 16. & qu. 90. Maſuer. titul. de ſucceſſ. teſt.*

c *D. Hier. ad Ruſticum lib. 2. epiſtola 13*

morientes Eccleſiæ bona ſua relinquerent, neque alios præter Eccleſiam ſucceſſores haberent: Hoc tamen pleriſque caſibus durum nimis & acerbum viſum eſt. Ac tum maximè cùm clerici, qui Eccleſiæ miniſterio ſeſe vouerant, liberos habebant: Siue olim ſacerdotibus non interdicerentur matrimonia, ſiue poſt ſuſceptos ex amiſſa coniuge liberos Eccleſiaſticę vel monaſticę vitę regulam profeſſi eſſent. Non alienum eſt quod D. Gregorius de Probo Abbate monaſterij ſancti Andręę refert. Ille cùm monaſticę vitę profeſſionem voueret, imprudens bona ſua filio reſeruare pretermiſerat: Ideóque à ſummo Pontifice enixè petit vt non obſtante voto de bonis in fauorem filij diſponere ei concedatur, ne monaſterio acquirantur: Hoc D. Gregorius ei indulget[a]. Eccleſiaſticę autem conciliorum regulę exinde patrimonium antiquum à bonis acquiſitis diſtinxerunt, vt patrimoniū filiis, fratribus, vel propinquis reſeruaretur: Bona autem à ſacerdote poſt conſecrationem acquiſita Eccleſię tribui & adiudicari deberent. Mox etiam in quęſitis bonis diuerſo iure ſtatutum fuit. Primùm enim Eccleſia omnia bona à clericis poſt conſecrationem acquiſita ſibi vindicabat, deinde dimidiam, ac poſtea tertiam duntaxat eorum partem. Nos in Francia eccleſiaſticas conciliorum & Pontificum conſtitutiones in iis quæ ad ſpiritualia & fidem pertinent, ſummo honore magnóque pietatis obſequio colere & venerari ſolemus. At in iis quę bona temporalia aut rerum ſecularium adminiſtrationem ſpectant, Francici Imperij maieſtas Romanas Pontificum ſanctiones non agnoſcit & in temporalibus Gallia non aliis quàm Regum no-

[a] Gregor. lib. 4. indic. 4. cap. 22.

noſtrorum conſtitutionibus ſubiici ſe paſſa eſt. Illud autem iure noſtro perpetuum eſt, inteſtatorum bona non ad Eccleſias, Collegia, vel Vniuerſitates, ſed ad propinquos & proximos agnatoſ pertinere: ídque ſæpe Senatuſconſultis iudicatum fuiſſe conſtat. Sic etiam veterum Conſtantini Imperatoris conſtitutionem refert Euſebius, vt martyribus defunctis proximi agnati hæredes eſſent: Illis autem deficientibus Eccleſia ſuccederet. Euſebij verba hæc ſunt, τῶν ἁγίων τοῦ θεοῦ μαρτύρων τῶν ἐν ὁμολογίᾳ τὴν τελευτὴν ἀποθεμένων τοῦ βίου τὰς οὐσίας ἐκέλευε τοὺς τῷ γένει προσήκοντας ἀπολαμβάνειν. Εἰ δὲ μὴ τούτων τις εἴη, τὰς ἐκκλησίας ὑποδέχεσθαι τοὺς κλήρους [a]. Quinetiam (ſi Nicephoro credimus) priſci monachi, antequàm ſolitariæ vitæ genus profiterentur, ſolebant propinquis poſſeſſiones ſuas omnes & bona derelinquere [b]. Monaſterium autem nullo iure defuncti bona ſibi adiudicari poſtulat. Nam Epiſcopalis dignitas Sempronium ab omni monachatus voto & regulari profeſſione liberauerat. Quemadmodum enim filiusfam. factus Conſul, patria poteſtate liberatur [c]: Eadem etiam ratione Epiſcopalis dignitas eum qui monachus erat, patriâ poteſtate eximit, vt & eum qui ſeruus eſt liberum efficit. [d]. Sic & olim Imperante Tiberio de Flamine Diali ſtatutum eſt, quando exiret è iure patrio qui id Flaminium apiſceretur, quæque in manum Flaminis conueniret [e]. Vt & obueniente ſacerdotio arbiter ab arbitrio liberatur [f]. Nec diſſimiliter Paulus Iuriſconſultus de eo milite loquitur, qui poſt miſſionem alia militia cinctus eſt [g]. Nos itaque meritò Epiſcopum dicimus non amplius priſtino obedientiæ voto obligari. Nam (vt ait

a Euſeb. li. 2. de vita Conſtant.

b Nicephorus Call. li. 8 ca 39. circa f.

c l. fin. de conſul. lib. 12. Cod.

d can. ſi ſeruus ſciẽte diſt. 54.

e Tacitus li. 4. annal.

f l. non diſtinguemus. §. ſacerdotio ff. de receptis arbitr.

g l. quod dicitur. §. miles teſtamẽto. ff. de milit. teſt.

Iuſtinianus) æquúmne eſt aut conueniens, vt qui omnium ſunt ſpirituales patres, aliorum poteſtati ſubiiciantur[a]? Hæc autem prioris voti priſtinæque ſeruitutis liberatio vbi ſemel locum habuit, id operatur, vt nullo exinde caſu quis in eandem poteſtatem reincidat. Hinc fit vt ſi ſeruus in metallum damnatus ſit, adeò in perpetuum à domini poteſtate liberatur, vt etiam ſi à Principe poſtea pœnæ gratiam obtinuerit, non tamen in poteſtatem domini reuertatur[b]. Illud quidem generaliter iure noſtro obtinet, defuncti Sempronij bona non potuiſſe vlli monaſterio ſucceſſionis titulo addici & adiudicari. Sed & cùm Dominicani mendicitatem profiteantur, conſtat monaſterium iſtud bonorum immobilium & profani patrimonij ex mendicitatis regula incapax eſſe: ſiquidem ex veteri ordinis inſtituto, neque ſingulis neq; vniuerſis immobilia legare eóſve hæredes ſcribere permiſſum. Recens corrupti huius ſeculi diſciplina monachos a monaſterio diſcernat, & quicquid aliud verſuti iuris ſubtilitas comminiſci & excogitare potuit: proponat: Tamen ipſos mendicantes verus primúſque voti & profeſſionis rigor obligat, ne quid ſeu ſingulariter ſeu collegialiter proprium habeant vel poſſideant[c].

SENATVS bona defuncti propinquis agnatíſque proximis, legitimis ab inteſtato hæredibus adiudicauit[d].

a *Nouella* 81.

b *l. in inſulam & l. fruſtra Co. de ſententiam paſſu & reſtit. l. aut damnũ §. vlt. ff. de pœnis.*

c *Cap. 3. de verb. ſignif. in 6. clem. 1. eodem ti. ca. nimis extra de exceſſibus prælat. ca. 1. de religioſis domibus. Hoſtienſis in c. in præſentia de proba. Ioh. Gallus qu. 244. & quæſt. 317.*

d Arreſt prononcé en robbe rouge, par monſieur le Preſident Briſſon, le 16. d'Auril 1585.

Vtrum

Vtrum ſi omiſſa ſit optio quæ teſtamento fieri debebat, Primogenitus ſolus tanquam prædilectus ad fideicommiſſum vocetur.

CAPVT. IV.

SEMPRONIA fundi Tuſculani domina teſtamento Meuiam filiam inſtituit hæredem, adiecto fideicommiſſi ſeu ſubſtitutionis onere his verbis expreſſo, *Rogo Meuia cũ morieris fundum Tuſculanum reſtituas vni ex liberis cui voles quémque eliges.* Meuia aliquo pòſt hæreditatis maternę aditionem tẽpore decedit, duobus relictis liberis Titio & Seio, nulla optione nulláque nominatione facta. Titius primogenitus ſibi ſoli fundum Tuſculanum integrum adiudicari debere aſſerebat, quia primogenitus debeat cenſeri prædilectus. Seius autem dicebat fundum inter fratres æquis portionibus diuidi oportere.

PRO TITIO PRIMOGENITO,

In fideicommiſſis voluntas teſtatoris adeò præualet, vt non tam verba quàm mentem ſpectari oporteat [a]. Mens autem Semproniæ teſtatricis hæc fuit, vt vnus, non plures fundum Tuſculanum haberent. Vnum enim eligi voluit. Proponamus autem Meuiam non duos ſed quinque aut ſex liberos reliquiſſe: Æquúmne videretur fundum Tuſculanum in quinque aut ſex portiones diuidi? Neque enim teſtatrix Sempronia id aut voluit aut cogitauit. Nam quòd aliquando à Iuriſconſultis reſpondetur, eiuſmodi legata diuidi & diſtribui debere: Il-

[a] *l. hæredes mei. §. cum ita. ff. ad Senat. Trebell. l. vnũ ex familia §. & cætera. ff. de legat. 2.*

lud in libertis cæteríſque,quorum æqualis eſt conditio,obtinet: Siquidem vnus ex libertis non magis defuncti libertus eſt quàm cæteri alij. At verò inter liberos frequens eſt affectus diſtinctio,éſtque aliquis beneuolentiæ gradus: ídque non tam vlla animi inæqualitate contingit, quàm ex naturali propenſione procedit, vt in fauorem primogeniti non cenſeatur æqualis & eadem omnium liberorum conditio. Nam & ab omni æuo & perpetuo omnium gentium conſenſu primogenitus aliquo prærogatiuæ gradu cæteris liberis prædilectus cenſetur, præcipuo amoris & affectus titulo fouetur. Quin & Iuriſconſultorum reſponſa inter libertos tunc locum habent cùm de contraria teſtatoris voluntate aliquomodo apparet. In hac autem cauſſa teſtatrix Sempronia mentis ſuæ aperta ſatis indicia & voluntatis idoneas coniecturas oſtendiſſe videtur, cùm iuſſit vnum, non plures à filia Meuia nominari. Neque enim in ſingulari locutione maior ineſt numerus. Pluralis autem locutio etiam duorum numero contenta eſt [a]. Cùm autem teſtatrix de vno dixit,de pluribus negaſſe intelligitur [b]. Neque aliter in vno duos vel plures contineri admittimus, quàm ſi vel impropriè,vel ob præſumptam defuncti voluntatem id fiat [c]. At Meuia, cùm de vno non de pluribus locuta eſſet, diſpoſitionem ſuam duobus teſtamenti locis repetiit. Hæc autem geminatio inducit enixæ voluntatis indicium [d]. Fundus ergo non poteſt aliter duobus adiudicari, quàm ſpreta & violata teſtatricis voluntate. Itaque in hac cauſſa non de diuidendo legato agi debet, ſed illud vnum diſquiri oportet,Inter duos fratres, cùm non vterque ſed alteruter vocatus ſit,quis eorum

a *l. vbi numerus. ff. de teſtib.*

b *l. cum prætor. ff. de iudiciis.*

c *l. non aliter. ff. de legat. 3.*

d *l. baliſta. ff ad Sena. Treb.*

rum ſolus fundum conſequi debeat. Primùm autem in iure conſtat ſermonem indefinitum, ſiquidem ad vnum tantùm referri debeat, ſemper de primo intelligi[a]. Vt & ordine ſcripturæ primus, id eſt, primogenitus, admitti debet[b]. Deinde hoc vbique frequentiſſimum eſt, vt nos primogenitis potiſſimùm fauere ſoleamus, in quorum perſona nomen, honorem, dignitatémque familiæ conſiſtere & reſidere credimus. Nam vt ea omnia omittantur quæ editis ex profeſſo commentariis prolixa rationum ſerie & numeroſis exemplis à quibuſdam tractantur, dicere ſufficiat primogenitos ſemper & vbiq; terrarum potiores & digniores habitos. Philo Iudæus, ἐν ταῖς συγγενείαις οἱ πρεσβύτατοι παῖδες τυγχάνουσι πρεσβείων ὅτι πρῶτοι τὸ πατρὸς καὶ τὸ μητρὸς ὄνομα τοῖς γονεῦσιν ἐφήμισαν[c]. Imò & ipſas quoque filias primogenitas etiam ius ſceptri deferendi habuiſſe ex eo Virgilij[d] loco plerique annotant, *Præterea ſceptrum, Ilione quod geſſerat olim Maxima natarum Priami*, &c. Quinetiam iure diuino primogenitis debebatur paterna benedictio, duplex in bonis paternis portio, imperium in fratres, & in obtinendis dignitatibus prærogatiua[e]. In hoc autem Franciæ regno non modo id obtinuit, ſed & quidam iuris Doctores in ea diſpoſitione quæ continet vt liberi ſuccedant iure Francorum, verba diſpoſitionis ita debere intelligi tradunt, vt ſolus primogenitus excluſis aliis ſuccedat[f].

PRO SEIO, Quanquam primogeniti plerumque in affectu parentum aliquam habeant amoris prerogatiuam, abſurda tamen eſt in hac cauſa primogenituræ commendatio. Nam quoties de

a *l. boues, §. hoc ſermone. ff. de verb. ſignif. l. eum qui Kalēdis. ff. de ver. obli. l. hac conditio. ff. de cōd. & dē.*
b *l. quoties. ff. de vſufr. l. 1. ff. de optione legata.*
c *Philo Iudæus de lega. ad Caiū.*
d *Virgil. lib. 1. Æn.*
e *Geneſ. c. 27. & 49. & Deut. cap. 21. & Parap. lib. 2. cap. 2. in ver. regnū tradidit loram quòd eſſet primogenitus.*
f *Andreas Iſern. in c. 1. §. præterea ducatus in prin. tit. de prohib. feudi alien. per Frider. & in ca. 1. §. hoc quoque tit. ſuc ceſſ. feudi Matthæus de Afflictis deci. Neap. 119.*

bonorum diuiſione & ſucceſſione agitur, æqualis eſt omnium liberorum conditio, niſi aliter aut à lege municipali aut à teſtatore diſponatur, ac defunctus præcipuum aliquid vel prælegati vel præceptionis iure relinquat. Huic ergo ætatis commendationi Seius non minus aptè æqualitatis fauorem opponet. Nihil enim inter fratres fauorabilius eſt, quàm vt æqualis iungat gratia quos æqualis iunxit natura. Sed generales iſtos & ſuperfluos tractatus omittere conueniens eſt, vt veram controuerſiæ iſtius quæſtionem ex Iuriſconſultorum reſponſis excutere & examinare liceat. Nam cùm liberum fuerit defunctæ Meuiæ vnum ex liberis quem voluiſſet eligere: Illa autem deceſſerit nulla optionis nominatione facta: Videndum eſt num vtrique fundus æquo iure adiudicari & æqualiter diuidi debeat. Hoc autem pleriſque Iuriſconſultorum reſponſis deciditur. Sic enim Pomponius, Si ita fideicommiſſum ſit relictum, *cui eorum voles rogo reſtituas*, ſi nullum elegiſſet cui reſtitueret, omnibus deberi Imperatorem Antoninum conſtituiſſe reſerta. Vt & Marcellus Iuriſconſultus. *Si hæres* (inquit) *damnatus ſit decem vni ex libertis dare & non conſtituerit cui daret, hæres omnibus eadem decem præſtare cogendus eſt*[b]. Sic etiam Vlpianus, Si quis ita fideicommiſſum reliquerit, *Rogo reſtituas libertis meis quibus voles*, & neminem elegerit, omnes ad petitionem fideicommiſſi admitti debere exiſtimat[c]. In ſubſtitutionibus autem & fideicommiſſis, ſi deſit probatio, nec apertè de ſententia & voluntate teſtatoris liqueat, facilè euaneſcit ſubſtitutionis lex & fideicommiſſi obligatio. Hinc fit vt in iſta impuberis ſubſtitutione, *quiſquis mihi hæ-*

res

a l. Labeo. §. fin. ff. de ſtatulib.

b l. ſi quis Titio. §. ſi hæres. ff. de legat. 2.

c l. cùm quidam in pr. ff. de legat. 2.

res erit, idem filius hæres eſto, lex præſumptionem omnem ſubſtitutionis ita amouet, vt neque gradum neque perſonam ſubſtitutio egredi intelligatur, neque iis verbis hæres hæredis, qui incertus eſt, contineatur [a]. Itaque in hac cauſſa ex eo quòd Meuia neminem elegit aut nominauit, hanc eius mentem fuiſſe præſumendum eſt, vt voluerit æquali iure vtrique liberorum proſpicere [b]: ne materni iudicij inæqualitate altero prædilecto & nominato alteri liberorum iniuriam faceret. Ipſa autem teſtatrix Sēpronia exiſtimari debet optionem & liberā nominandi vel non eligendi voluntatem Meuię reliquiſſe, ne ſucceſſores bonorum quos nollet, aut aliter quàm vellet, Meuiæ filiæ ſubieciſſe & adiecta nominandi neceſſitate præſcripſiſſe videatur [c]. Liberū ergo fuit Meuię, vt aut volens alterum optione facta eligeret, aut ſi nominare nollet, æqualiter filiis hęredibus ſuis fundum relinqueret. Nam & in ſocietate cùm partes dictæ non ſunt, æquales cenſentur [d]. Obiicit Titius teſtatricem de vno tantùm intellexiſſe. At huic obiectioni Papinianus reſpondet. Nam ſi dixerit teſtator, *Rogo fundū cùm morieris reſtituas ex libertis cui voles, defuncto eo priuſquā eligat petent omnes*. Addit Papinianus, *Itaque eueniet vt quod vni datum eſt, viuis pluribus vnus petere nō poſſit, ſed omnes petant quod non omnibus datū eſt* [e]. Quin & eo caſu quo res alienari extra familiam prohibetur, poſſunt plures ex familia coniunctim admitti ad viriles portiones [f]. Cùm ergo deceſſerit Meuia nulla optione & nominatione facta, omnes liberi ab inteſtato æquali iure & pro virilibus portionibus admitti debent. Hæc eſt enim communis omnium Iuriſconſultorum ſententia [g].

a l. ſciendū. ff. de verb. ſignif. l. qui liberis. ff. de vulg. & pup. ſubſtit.

b arg. l. vel ſingulis. ff. de vulg. & pup. ſubſtit.

c l. apud Iulianū. §. ſci. ff. de leg. 1. l. 12. in bello. §. medio tempore. ff. de capt. & poſt reu.

d l. ſi nō fuerint. ff. pro ſocio.

e l. vnū ex familia. §. rogo. ff. de legat. 2.

f Barthol. in l. Lucius Titius. ff. de legat. 2.

g l. vtrū. §. 1 ff. de reb. dub. l. 24. cū quidam l. vnum ex familia. §. rogo. l. cū pater. § rogo. ff. de leg. 2.

SENATVS, fundũ Tuſculanũ inter fratres pari iure & ęquis portionib⁹ diuidendũ iudicauit[a].

IVVAT hoc loco etiam alia adiicere Senatuſconſulta, quibus non diſſimiles iuris quæſtiónes deciſæ memorantur.

CNEVS Octauius Meuium hæredem teſtamẽto inſtituit. Deinde addit hæc verba, *Rogo Meui vt ſi liberos habeas, ſiq; eorum vnum aliquem hæredem inſtituere velis, is meum Octauij nomen & Octauiorũ familiæ arma inſignaq; ferre teneatur, ſimúlque etiã omnia bona mea conſequatur.* Decedit Octauius. Aliquo pòſt tempore Meuius poſt ſuſceptos tres liberos moritur nullo facto teſtamento nullóque hærede inſtituto. Huic tres liberi erant, filius vnicus Sẽpronius & filiæ duę. Semprónius Octauij bona ſibi ſoli adiudicari petebat, quòd maſculus eſſet, & conditio nominis ferendi & armorũ familiæ ad ſorores referri non videretur. At ſorores nullam Sempronio fratri in bonis illis prærogatiuam tribui debere contendebant.

PRO SEMPRONIO. Non ideò minùs fideicommiſſi præſtandi obligatio & ſubſtitutionis neceſſarię onus teſtamento ineſt, quòd verba teſtatoris rogantis, non cogentis eſſe videantur. Fideicommiſſa olim cùm nullam haberent neceſſitatem Auguſtus Prætorem, qui de fideicommiſſis ius diceret, primus creauit[b]. Itaque fideicommiſſa verbis quibuſcunque fieri & concipi poſſunt. Vnde conſtat rogantis verba fideicommiſſum inducere[c]. Teſtator quoties hæredem rogauit, quoties deſiderare & velle ſe declarauit, ſiue affectum & amorem ſuum commendet, aut ſi de hæredis fide& voluntate non ambigere ſe profiteatur, fidei hæredis

ita

a Arreſt entre Ieã de Rohãne dict de Prelat appellant & Guy de Prelat puiſné inthimé. Ledit Arreſt prononcé en robbe rouge par Mõſieur le Preſident Riãt, ſieur de Villeté, le Vẽdredy 15. de May 1592.

a *l. 2. §. primus deinde diuus. ff. de origine iuris.*

c *L. plane. §. qui rogatu. ff. de leg. 1.*

ita commiſiſſe cenſetur, vt hæres ad volũtatem defuncti obſeruandã maneat obligatus[a]. Itaque licet Octauij teſtatoris verba hęc fuerint. *Si vnũ ex libertis hæredẽ inſtituere velis* non tamen ad liberã & abſolutã voluntatẽ referri debẽt: Sed diſpoſitio rem totã hæredis, tãquã viri boni arbitrio committit. ita tamẽ vt vinculũ aliquod neceſſariæ obligationis contineat[b]. Nã cùm teſtator eum, qui hæres Meuij eſſet, voluit & nomen & Octauiorũ familiæ inſignia aſſumere, videtur adoptio teſtamento fieri. Vt conſtat adoptiones non inter viuos tantùm, ſed & vltima voluntate celebrari. Iulius Cæſar teſtamẽto Octauiũ qui poſtea Auguſtus fuit, in familiam nomẽnque adoptauit[c]. Galba Piſonem teſtamento in bona & nomẽn aſciuit[d]. Ipſa natura cùm tres liberos, maſculũ vnum & filias Meuio naſci voluit, ſatis declarauit quis inter liberos adoptionis à teſtatore factę capax eſſet. Filię ſunt extra familiã, nominis ſcilicet & armorũ incapaces: Sempronius autẽ ſolus eſt qui in nomen & inſignia familiæ excluſis ſororibus adoptari potuerit. Sororem Antiſtius Labeo dictam putat quaſi ſeorſim naſcatur, ab eáque domo ſeparetur in qua nata eſt. Mulier enim familię ſuæ caput eſt & finis, inquit Vlpianus. Maſculi autem & nominis ferendi & inſignium armorúmque familiæ capaces ſunt: quotiẽſque de dignitate familiæ agitur, præſumitur teſtator velle vt apud filium, tãquam eximium domus ſuæ hæredem, pręcipuúmque familię columen, inſignia gentilitia remaneant, eique ſoli nominis honos reſeruetur[f]. Hęc autem diſpoſitio, nominis ferendi & armorũ, ſubſtitutionis conditionem habet, & fideicommiſſi onus adiunctum continet[g]. Inſignia autem fami-

a L. & eo modo. ff. de leg. 1. l. vnum ex familia. §. fin. ff. de leg. 2. l. Pãphilo. in princ. ff. de legat. 3. l. vbi purè. §. rogo. ff. ad Senat. Trebell.

b L. fin. C. ſi mancipium ita fuerit alien. l. Lucius. §. vlt. ff. de legat. 3. l. epiſtolã. § mulier ff. ad Senat. Trebell.

c Sueto. in Iulio cap. 83.

d Sueto. in Galba cap. 17.

e l. 195. pronũtiatio § fin. l. ff. de verb. ſignif.

f L. cũ ſeruus de Agricola Bar. in l. ſi. ff. pro ſocio. l. cum in diuerſis in verb. caput. ff. de religioſis & ſumpt. fun.

g Guido Papa qu. 281.

liæ ideò arma impropriè appellantur, quod olim inſignia in ſcuto, aut in enſis capulo aut in cæteris armis inſculpi ſolerent. Plinius, *Scutis, qualibus apud Troiam pugnatum eſt, continebantur imagines* [a]. Virgilius, *Clypeóque inſigne paternum Centum angues cinctámque gerit ſerpentibus hydram* [b]. Philippus Alexandri pater quadrigas vitare ab oraculo iuſſus, à Pauſania interfectus eſt, qui quadrigas in capulo enſis inſculptas habebat [c]. Auſonius de Seleuco, *Ingenuum cuius fuit anchora ſignum* [d]. Quemadmodũ autem olim ius imaginum & ſtatuarum nonniſi magiſtratibus competebat: Ita etiam in hoc tẽpore nobilitas inſignia & armorũ ius ſola ſibi vindicat. Fœminæ autẽ & nominis ferendi & inſigniũ incapaces ſunt ac ſimul bonorũ Octauij. Neque enim honorẽ abſque onere, neque bona abſq; cõditione nominis & armorum teſtator relinquere voluit [e].

PRO SORORIBVS SEMPRONII.

Non alia fuit Octauij mens & voluntas, quàm vt Meuio liberum relinqueret, hæredem inſtituere aut non inſtituere. Neque enim alio caſu Meuium rogauit, quàm ſi is hæredem inſtituere vellet. Quoties autem de mente teſtatoris conſtat, interpretationi locus non eſt, neque ad coniecturas recurrendum videtur. Et cùm vltimæ voluntatis verba certa ſunt, nec dubiam admittunt interpretationem, verba ipſa ſpectanda videntur [f]. Teſtator heredis Meuij voluntati & arbitrio, ſi hæredem ſcribere in animo haberet, bona ſua ſubiici voluit. Ideò ſi heres voluerit, nõ poteſt vlla fideicommiſſi obligatio cuiquam acquiri, & ex ſolius hæredis voluntate aut diſſenſu ceſſat omnis fideicommiſſi perſecutio [h]. Nam quicunque diſpoſitionis & voluntatis ſuæ effe-

a Plinius li.35. cap.3.

b Virgil. lib. 7. Æneid.

c Cicero de fato.

d Auſon. in in vrbium catalogo.

e Pro primogenito vide Guid. Pape qu. 467. & quæſt. 505.

f L. ſi quis filium. de lib. præter.

g L. cùm proponebatur. ſ. quidã in teſtamẽto. ff. de legat. 2. l. non aliter. ff. de legat. 3.

h L. cum proponas. C. de pactis.

effectum in arbitrium hæredis contulit, ille non diſpoſitionem ſuam inſpici, ſed hæredis voluntatem ſpectari velle exiſtimandus eſt[a]. Pomponius, *Hæc Quinti Mucij* (inquit) *Liberi mei ibi ſunto vbi eos mater ſua eſſe volet, nullam obligationem parit*[b]. Papinianus, *Rogo fundũ, cùm morieris, reſtituas ex liberis cui voles: Quòd ad verba attinet, ipſius erit electio: nec petere quiſquam poterit, quandiu præferri alius poteſt: Defuncto eo, priuſquã eligat, petent omnes*[c]. Eadẽ ratione omnes Meuij liberos æqualiter ad bona Octauij admitti æquum eſt, quia Meuius ea mente hæredem Sempronium inſtituere voluiſſe præſumendus eſt, ne Sẽpronius in bonis Octauij prærogatiuam vllam haberet. Octauius autem nullo vinculo fidem & voluntatem Meuij obligari voluit, neque inſtituendi hæredis neceſſitatem ei iniunxit Sed ſi fortè Meuius in animo haberet hæredem vnum ex liberis inſtituere, commendare nominis & familiæ ſuæ memoriam deſiderauit. Aliud eſt rogantis animo commendare: Aliud hæredi quidpiã addito neceſſitatis vinculo præcipere, vel fideicommiſſi conditionem expreſſo nominis ferendi onere iniungere[d]. Meuius autem ideò nullam hæredis electionem fecit, vt declararet velle ſe omnes liberos æquo iure ſuccedere. Quo caſu nullus eſt locus petitioni fideicommiſſi[e]. Natura non minorem in filias quàm in maſculos excitat pietatis affectum: Atque etiam ſublatâ ſexus differentia, mulieres & adoptati & adoptantis nomen ſumere poſſunt, fiuntque hæredes non minùs ſacrorum & nominis quàm bonorum. Auguſtus vxorem Liuiam vt & Tiberium nomen ſuum ferre teſtamento iuſſit[f]. Quin & ad fideicommiſſum eodem quo &

a L. facta. §. ſub conditione verſ. ſi in danda l. ſed ſciendum. ff. ad Senat. Trebell. l. ſi ita legatum. §. illi ſi volet. l. Senatus. §. Marcellus ver. legatum. ff. de legat. 1.

b L. quintus. §. authoritatem. ff. de annuis legat.

c L. vnum ex familia. §. rogo. ff. de legat. 2.

d l. fideicõmiſſa §. ſi ita. ff. de leg. 3. l. mulier. § ſi quis ſeruum. ff. de condit. & demonſt.

e L. ita tamen. §. ſi pater. ff. ad Senat. Treb. l. inter ſocerum. § cum inter. ff. de pactis dot. l. cohæredi. §. cuius filia ff. de vulg. & pup. ſubſtit.

f Sueton. in Auguſto cap. 101.

maſculi iure venire & vocari ſolent [a]. Meuius liberos ſuos pari charitate fouēs eóſque æquali affectu complexus, omnes ęqualiter ab inteſtato omnium bonorum hęredes relinquere voluit, ne ex bonorum pręrogatiua & inuida æmulatione naſcerentur inter liberos rixę & contentiones, quę inter perſonas propinquo neceſſitudinis vinculo cõiunctas, ſi quando commouentur, acerbę & contumaces eſſe conſueuerunt. Itaque Meuius, cuius voluntati commiſſum erat hęredem ſi vellet eligere, inteſtatus mori maluit quàm inęquali & inofficioſo ſtylo filias ab Octauij patrimonio excludere. Non enim quicquid alicuius voluntati committitur, id neceſſitatem habet. Vlpianus diſtinguit an dicat teſtator, *ſi voluerit hæres*, an verò *ſi fuerit arbitratus, ſi æquum aut vtile exiſtimauerit*. Nam quo caſu teſtator dixit *ſi voluerit hæres* nulla fideicommiſſi neceſſitas ineſt [b]. Neque enim voluntati expreſſæ quidquam addi debet aut quid aliud præſumi, niſi quod teſtator in ſcriptis conſignauerit [c]. Itaq; hæres Meuij fuit in conditione ſi aliquis inſtitueretur, ſed non fuit in diſpoſitione, ſi quidem Meuio neceſſe non fuit hæredem inſtituere, neque grauatus eſt hæredem inſtituere niſi ſi vellet [d]. Fuit ſanè aliqua fideicommiſſi neceſſitas eo caſu quo hæres ſcriberetur. Neque enim potuit Meuius hæredi ſcripto bona Octauij eorúmve partem vllam auferre. Sed an hęres inſtitueretur néene, hoc teſtator in arbitrium & liberam Meuij voluntatem contulit. Hæres ergo fuit in conditione ſi quis inſtitueretur, ſed non in diſpoſitione.

SENATVS Sempronio æqualem cum ſororibus portionem in bonis Octauij adiudicauit: Nullam

[a] l. quãſitus §. fin. & l. ſeq. mulier. ff. ad SC. Trebell.

[b] l. fideicõmiſſa. §. quanquã. ff. de leg. 3.

[c] l. fideiuſſores magiſtratuum. §. pro Aurelio ff. de fideiuſſ.

[d] l. Babius l. interdũ. §. cum inter de. pactis dot. c l. ſi ſub conditione. ff. ſi quis omiſſa cauſ. teſt. l. fin. in fi. C. cõmunia de leg. l. 1. §. nemiſi ste ff. de pen. legat. l. Lucius, l. ſi quis ſi ... nuens. ff. de hæred. inſtituendis.

Nullum autem fideicommiſſi ius aut bonorum prærogatiuam à Sempronio peti poſſe pronuntiauit [a].

DE OPTIONE & electione omiſſa hanc vnam poſtremò adiiciemus controuerſiã Senatus iudicio definitam.

TITIVS teſtamento iuſſit vt arbitrio eorum quos executores voluntatis ſuę ſcripſerat, religioſus aliquis ex Franciſcanorum vel Dominicanorũ ordine eligeretur, qui ſacro Theologię ſtudio deditus tamdiu incumberet, quoad tandem promoueri ad Doctoratus gradum poſſet, & in eam tam gradus quàm ſtudiorum cauſam ducentos aureos legauit. Executores Titij intra annum à morte teſtatoris decedunt, nulla facta religioſi electione & nominatione. Biennio pòſt Franciſcani in ius hęredes vocant, & centum aureos ſibi exolui poſtulant, quę dimidia pars legatę pecunię erat. Hęredes in ius vocati Dominicanum quendam eligunt, cui integram ducentorum aureorum ſummã adiudicari volunt. Diuidi autem & ſcindi legatam pecunię quantitatem non debere aſſerunt.

PRO FRANCISCANIS, Defuncti prudentia meritò laudari poteſt, qui optionem & electionem nõ hęredum ſed executorum arbitrio reliquit: veritus ne voluntatem ſuam fruſtrari quàm exequi mallent. Vultis ex euentu legitimã defuncti ſuſpicionẽ agnoſcere? Mortuis executoribus hęredes de exoluẽda pecunia legata mentionem omnẽ omittunt: Ac tandem cùm ſe viderent in ius vocari à Franciſcanis, indignantur legatam pecuniam ſibi iure cogente extorqueri. Itaque irati aduerſus Franciſcanos, in odium ac vindictam iuſtę

a Arreſt prononcé en robbe rouge par monſieur le Preſidẽt Briſſon, le 16. d'Auril 1585. entre Eſtienne Mercier appellant & Damoiſelle Anne Tourneõ, Catherine & Ieanne ſes filles Inthimees.

eorum petitionis Dominicanum eligunt & nominant, neminem electuri ſi nulla petitio, nulla in ius vocatio facta fuiſſet. Apud Quintilianum quidam teſtamento inſtituerat hæredem amicum, & petierat ab eo vt ex duobus libertis, quos relinquebat, vtri vellet decem milia daret: Vnus ex libertis in iudicio peti, victus eſt, Alter petit. Dicebat hæres ſatis eſſe vtrique libertorum ſeparatim dicere, *Tibi nolo*[a]. Hæredes iſti lubenter eadem verſuti iuris exceptione ſe tuerentur. Sed quia vident neceſſe eſſe diſpoſitionẽ in pias cauſſas factã effectũ ſortiri, Dominicanum eligunt non ex vero & legitimo affectu, non vltimæ voluntatis reuerentia, ſed irato aduerſus Franciſcanos & ad vindictam inclinante animo. Teſtator fidem, iudicium, induſtriam, & voluntatem executorum elegit, eiſque, non hæredibus optionem commiſit: Ideóque executorum morte conſumpta eſt omnis electio. Nam cùm optionis ius tranſmitti nequeat, neutro electo ad ius commune recurrendum eſt, quo cauetur legatam pecuniam omnibus communicari [b]. Obiiciunt legatam pecunię quantitatem ſi diuidatur, non ſufficere duobus ad ſtudia & doctoratus gradum promouẽdis. Verùm proponamus legatã pecuniam ex æquis partibus inter vtriuſque ordinis religioſos diuidi. Certè ſi quid deerit, aliunde ſuppleri continget: atque ea ratione eueniet vt pro vno fiant duo Theologiæ Doctores. Itaque cùm optionis ius nullo caſu ad hæredes tranſmittatur[c], conueniens eſt ſpreta & omiſſa optione diuidi legatum, & ex æquis portionibus diſtribui pecuniam debere [d].

PRO DOMINICANO, In teſtamentis defun-

a *Quintil. decla.* 318.

b *L. unum ex famil ia. § rogo. ff. de legat.* 2.

c *L. fin. C. de contrah. empt. & l. ſi quis arbitratu. ff. de verb. oblig.*

d *D. ſta l. unum ex familia. §. rogo. & l. cum pater. §. rogo. ff. de legat.* 3.

defuncti mens & voluntas regnat,ac ſi quid obſcurum eſt aut incertum,interpretationem à veriſimili mentis cogitatione peti æquum videtur. Mens defuncti fuit, vt ſuis impenſis religioſus aliquis ad Doctoratus gradum in ſacra Theologię facultate perueniret. At ſi pecunię legatæ diuiſio fiat, nemo aut Franciſcanus aut Dominicanus integram beneficij laudem defuncto teſtatori referet. Quis enim ignorat ducentos aureos,licet vni eorum exoluantur, vix ſatis eſſe ad impenſas quæ obtinendo gradui neceſſariæ ſunt? Si diuidatur pecunia neque hic neque ille ſolo defũcti beneficio Doctor Theologus erit: & tamen id vnum eſt quod defunctum teſtatorem voluiſſe apparet. Dicebat ille, Nauim ſi diuidas,neque tu neque ſocius habebitis: Sic & eadem ratione ſi pecunia diuidatur, neuter defuncti beneficio Doctoratus dignitatẽ ſequetur. Pręſtat ergo vnum aliquem,non duos aut plures eligi. Sed cùm diſquirimus an optionis ius morte conſumatur, vel ad hæredes tranſmitti poſſit, hoc omne ex propoſita facti ſpecie ęſtimari oportet. Si teſtator in tertij alicuius extranei arbitrium optionem retulit, & optione nondum facta extraneus ille deceſſerit relicto hęrede Valerio,non poteſt Valerius optionem defuncto commiſſam exequi. Aliud ſi de hærede ipſius teſtatoris agatur. Si quid enim ex ſola defuncti liberalitate procedit, cuinam electio meritò & conuenienter tribuetur, ſi non concedatur hæredi qui defuncti perſonam repræſentat? atque hoc caſu ęquum eſt optionis ius ad teſtatoris hęredem referri & tranſmitti [a]. Quinetiam illud ſpeciale huic cauſſę conuenit, vt cùm aliquid in diſciplinam legatur, coniecturas exquiri oporteat, ex

a l. ſi ſtipulatum fuerim. ff. de verb. obligat. l. fin. C. communia de leg. l. illud aut illud. ff. de optione legata.

quibus defuncti voluntatem curioſè elici neceſſe eſt[a]. Atque etiam quoties aliquis alumno militiam legauit, exigit legis ratio vt huic integra omnia prȩſtentur[b]. Itaque legata pecunia non diuidi, ſed integra abſque vlla diminutione prȩſtari debet. Quod vt fiat, vnus aliquis eſt eligendus. Hoc defuncti executores potuerunt. Sed mortuis illis quis teſtatoris liberalitati legem dicet, ſi non teſtatoris hæres qui perſonam eius repræſentat?

SENATVS ſecundùm teſtatoris hæredum optionem Dominicano integram pecuniam & ducentos illos aureos adiudicauit[c].

a L. 12. nec ſemel. §. ſi in habitatione ff. ſi dies legati cedat.

b L. 102. his verbis §. alumno. ff. de leg. 3.

c Arreſt du Mardy matin 29. d'Auril 1586. entre les Iacobins d'Auxerre appellans, & les Cordeliers dudit Auxerre Inthimez.

Confirmata lex cum hæreditate ff. de acquir. vel omitt. hæred.

CAP. V.

MEVIVS decedens liberos tres eóſque hȩredes reliquit, Seium, Titium, & Sempronium, quorum Seius maior, cȩteri erant minores 25. annis. Aliquo poſt aditam hȩreditatem tēpore ingēs erupit creditorum numerus, magnámque æris alieni quantitatem deberi conſtitit. Titius & Sempronius minores pētito reſtitutionis in integrum auxilio paternæ hȩreditati renuntiant. Quo factum eſt vt Seius ſolus remaneret hæres. Seius ex conſequentia reſtitutionis minorum æquum eſſe ait, vt aut ei liceat hæreditatem repudiare, aut certè tȩrtiam tantùm ȩris alieni partem, non autem omne ȩs alienum exoluere cogi poſſit.

PRO CREDITORIBVS, Reſtitutio. quȩ

quæ minoribus conceſſa eſt, effecit vt Seius ſolus exiſtat defuncti patris hæres. Quemadmodum autem aliorum renuntiatione fit ſolus paternæ omnis ſubſtantiæ dominus: Ita etiam vnicus remanet æris alieni à defuncto cōtracti debitor. Nam quòd ille perſonā vtriuſque cohæredis & reſtitutionem ab iis petitam allegat, hæc ratio conditionem rei non mutat: ſi quidem reſtitutionis effectus hic eſt vt res in primum ſtatum reduci exiſtimetur, tanquā ſi poſt obitum Meuij Titius & Sempronius paterna hæreditate abſtinuiſſent. Reſtitutionis enim auxilium perſonale eſt, cuius beneficiū ad maiores non extenditur, ſiue correi ſint, ſiue fideiuſſorio alióve quocunque nomine minorum obligationi acceſſerint[a]. Deinde non poteſt vlla ſuperueniens cauſa efficere, ne Seius, qui ſemel hęres fuit, amplius hæres eſſe deſinat. Hæreditas autem tam mobilia quàm immobilia à defuncto relicta continet. Ipſa hæreditatis aditio perſonalem obligationem aduerſus hæredem producit: Immobilium poſſeſſio hypothecariam. Conſtat enim prędia hæreditaria creditoribus hypothecariis, quales iſti ſunt, hypothecæ iure affici & obligari. Hypotheca autem, eiúſque effectus & obligatio diuidi non poteſt. Itaque etſi concedamus perſonali actione æs alienum cæteráque alia onera pro portionibus hæreditariis diuidi, Seium autem non omnia defuncti patris immobilia poſſidere: Tamen cùm prædia quędam paterna qualicunque hæredis titulo poſſederit, ſi hypothecaria actione conueniatur, ſolida & indiuidua condemnatione omne æs alienum defuncti exoluere tenetur. Neque enim hypothecariæ perſecutionis diuiſio vlla fit: Sed quicunque

[a] *l. 1. & 2. & ibi gloſſa. C. de fideiuſſ. minorum l. exceptiones 2. §. rei autem. ff. de except.*

hypothecaria actione conuenire poteſt, in eum iudex condemnationem in ſolidum ferre debet. Hinc fit vt iure noſtro conſueta iudiciorum in hæredem formula hæc eſt, vt æs alienum defuncti perſonaliter pro portione hæreditaria, hypothecariè autem in ſolidum exoluere iubeatur. In hac autem cauſa, ſeu actionem perſonalem ſpectes, Seius ſicut ſolus hæres remanet, ſolus etiam creditoribus ſatisfacere debet: Seu hypothecario iure conueniatur, nulla fieri poteſt hypothecariæ perſecutionis pro portionibus hæreditariis diuiſio.

PRO SEIO, Non hæc eſt Seij mens vt reſtitutionis beneficium minori conceſſum ſibi prodeſſe velit, ſed ne reſtitutio ei noceat, néve præiudicium damnúmve ferat. Tres ante petitam reſtitutionem hæredes fuerunt, atque adeò ſi omnes hæredes eſſe perſeuerent, quiſque eorum pro tertia parte æs alienum hæreditarium exoluendo liberabitur. Æquúmne videri poteſt eum qui æris alieni hæreditarij ſocios & participes habere credidit, qui ea ſpe & cogitatione paternis bonis ſe immiſcuit, qui hæreditatem non tam ſpe lucri quàm ad conſeruandum defuncti patris honorem adiit: nunc à cohæredibus ita deſeri, vt ſolus creditorum acerbitati exponatur, & ex reſtitutionis iudicio pro tertia integram æris alieni partem luere teneatur. Sed ne prolixa rationum ſerie quæſtio iſta diſceptetur, controuerſia omnis deciditur expreſſo Marciani Iuriſconſulti reſponſo, qui hæredem eo caſu exonerari & in totum ære alieno liberari vult, niſi creditores ſe contentos eſſe dicant eius portione[a]. Hîc tamen obiiciunt creditores indiuiduam eſſe hypothecę obligationem, & cùm Seius prædiorum atque

[a] l. cum hæreditate. ff. de adquir. vel omit. hæred.

atque immobilium hæreditariorum poſſeſſor fuerit, ad exolutionem totius æris alieni obligari. Sed in iſta cauſſa non hoc Seius poſtulat ne hæres ſit. Neque enim ambigit eum, qui ſemel hæres fuit, nullo caſu ad id admitti, vt exinde hæres eſſe deſinat. Verùm nulla iuris diſpoſitio nulláque æquitatis ratio Seium vetat paternis prædiis renuntiare omniúmque immobilium poſſeſſione ſe abdicare. Quo caſu nulla ſupereſt hypothecariæ aduerſus eum perſecutionis occaſio. Hoc autem denegari nō debet filio, qui laudabili paterni nominis reuerentia immobilia defuncti tamdiu retinuit, quandiu tres eſſe credidit paternæ ſubſtantiæ cohæredes. Nunc verò cùm omnibus hæreditariis immobilibus renuntiat, eáque pro derelicto habet, ſola ſupereſt perſonalis obligatio, quæ non aliter iure competit quàm aduerſus vnumquemque hæredem pro portionibus hæreditariis.

SENATVS Seium tertiam æris alieni pro ſua portione hæreditaria partem creditoribus hæreditariis exoluendo liberari voluit; Idémque Senatus Seio permiſit hæreditariis immobilibus renuntiare, eáque pro derelicto habere, ſicque eum ab omni hypothecaria perſecutione abſoluit [a].

[a] Par deux arreſts, l'vn du dernier iour de Decembre 1583. entre Iean Nozieux, Mace le Gendre & conſors demandeurs, & Claude de Bournigale ſieur du Clozet deffendeur. Par lequel arreſt Bournigale eſt condamné perſonnellement payer ſa part & portion. L'autre arreſt du 16. de Iuillet 1584. entre ledit Bournigale demandeur, ledit Nozieux & conſors deffendeurs, par lequel ledit Bournigale eſt receu à deguerpir les heritages en rapportant les fruicts par luy perceus, & en ce faiſant eſt ordonné qu'il ne ſera tenu de payer ſinon ſa part & portion perſonnelle.

An creditor poſt contractam & perfectam obligationem nouas ſolutionis ſecuritates petere poſſit.

CAPVT VI.

TITIVS, Seius & Sempronius Meuio centum nummos intra biennium ſoluturos ſe ſpondent. Erant autem hi tres correi debendi in ſolidum obligati. Aliquo poſt obligationem tempore Titius & Sempronius ære alieno vrgente bonis cedunt. Itaque ſolus Seius ſuperfuit à quo ſolutio adueniente die ſperari poterat. Meuius creditor non expectato biennij termino (is dies erat ſolutioni præſtitutus) Seium in ius vocat, petitque vt Seius aut præſenti die ſoluat, aut idoneis fideiuſſoribus de ſolutione ſatiſdet.

PRO MEVIO, Quæſtiones iuris quoties expreſſo aliquo Iuriſconſultorum reſponſo deciduntur, nullum relinquunt rationi aut orationi locum. Nam in iure authoritas pro ratione eſt. Hæc autem controuerſia, ſi Papiniano credimus, nullam admittit dubitationem. *In omnibus bonæ fidei iudiciis* (inquit Papinianus) *cum nondum dies præſtandæ pecuniæ venit, ſi agat aliquis ad interponendam cautionem, ex iuſta cauſſa condemnatio fit* [a]. Quod autem Papinianus in bonæ fidei iudiciis tradit, apud nos in omnibus obſeruari oportet. Ceſſant enim omnes illæ ſubtiles Iuriſconſultorum argutiæ ac ſcrupuloſæ contractuum bonæ fidei & ſtricti iuris diſtinctiones. Nam iure noſtro iudicia omnia bonæ fidei eſſe reputamus, in iiſque bonam fidem exuberare

[a] l. in omnibus. 41. de iudiciis.

berare requirimus. Itaque ſi ſubſit iuſta cauſa requirendæ ſatiſdationis, Papinianus æquam eſſe & legitimam actionem iſtam confirmat. Quæ verò iuſtior cauſſa aut æquior eſſe poteſt petitio, quàm illius qui pecuniam credere noluit, niſi tres haberet correos in ſolidum pro debiti ſecuritate obligatos? Eorum autem cùm duo facultatibus lapſi ſint, foróque ac bonis ceſſerint: Vnus ſupereſt debitor contra primam obligationis fidem & priſtinæ ſecuritatis ſtipulationem. Neque enim alij duo amplius ſpem vllam ſolutionis præſtare poſſunt. Non ergo ſine iuſtiſſima cauſa creditor ante diem agit. Sic etiam maritus ad dotis ſolutionem non antè conueniri ſolet, quàm ſolutum ſit morte aut diuortio matrimonium. Si tamen maritus ad inopiam vergat, poteſt mulier ante diem & ante ſoluti matrimonij tempus dotem exigere[a]: adeò vt nulla mariti dotem reddere recuſantis excuſatio admittatur, niſi idoneam præſtet ſatiſdationem & idoneos fideiuſſores offerat[b]. Iure tamen canonico dos reponi debet apud locupletes & idoneos mercatores, vt ex reditu & lucro pecuniæ legitimo vir onera matrimonij ſuſtinere queat[c]. Sic etiam ſi creditores hæredem ſuſpectum putent, *poſſunt* (inquit Vlpianus) *ſatiſdationem pro ſuo debito exigere*[d]. Fideiuſſori ante diem agere permittitur, ſi debitor bona dilapidare incipiat, aut iuſtam metuendi cauſſam præbeat[e]. Eadem etiam ratione tutor, ſi ad inopiam vergat, remouebitur à tutela, aut ei adiungetur curator qui facultatibus idoneus ſit[f]. Non diſſimiliter in hac cauſſa petit Meuius, vt aut ſolutio præſens fiat aut præſtetur idoneus fideiuſſor. Meuij qui minor eſt cauſſam

a *l. ſi conſtante. ff. ſolut. matri. l. vbi adhuc l. iure bus Cod. de iure dotiũ.*

b *Barthol. ad dictam l. ſi conſtante.*

c *Cap. per veſtras extra, de donat. inter virum & vxor. & de dote.*

d *l. 31. ſi creditores in princ. ff. de bonis author. iudicis poſſid.*

e *l. Lucius ff. mandati. l. ſi pro ea C. mandati.*

f *l. pietatis Cod. de ſuſpect. tutor.*

ſauor ætatis commendat. Æquiſſimum enim eſt minoris pecuniam in tuto reponi & collocari. Primo obligationis tẽpore tres habuit debitores, qui cùm correi in ſolidum pro debiti ſecuritate eſſent, inuicem & vice mutua fideiuſſores fuerunt. At cùm illorum duo ſoluendo eſſe deſierint, obſeruandum eſt quod Paulus ait, *Si medio tempore calamitas fideiuſſoribus inſignis vel magna inopia accidit, cauſa cognita ex integro ſatiſdandum erit* a. Lex permittit fugientem debitorem perſequi: Cur non licebit fugientem debiti ſecuritatem ſiſtere eique petitis cautionibus proſpicere?

a l. ſi ab arbitro. ff. qui ſatiſd. cogantur.

PRO SEIO, Æquitas cauſæ iſtius & nimia creditoris acerbitas ex facti veritate deprehendi facilè & dignoſci poteſt. Nam licet contractus tres correos in ſolidum obligatos exprimat, tamen ſi facti veritas inquiratur, pecunia debita ſoli Titio numerata fuerat, aut certè in eius ſolius gratiam credita. Ille enim ſolus mutuam pecuniam ſibi recepit & in vſus ſuos impendit. Creditoris quidem reſpectu ex fide obligationis in ſolidum contractæ tres fuere principales debitores, quorum vnumquemque pro ſolida debiti ſolutione conuenire licuit. At in rei veritate Sempronius & Seius fideiuſſores erant pro ſecuritate creditoris in ſolidum obligati. Quid verò erit iniquius quàm Seium reipſa fideiuſſorem tanta acerbitate conueniri, vt non ſolùm exoluere tandem, ſed & ante diem debitum alienum luere cogatur? Verùm omiſſa æquitatis ratione cauſam hanc ſummo iure diſceptemus. Cùm obligatio primùm contracta eſt, Meuius tres habere voluit correos, ea ſcilicet mente, vt ſi quorumdam fides dubia fieret, cæteri vel vnus eorum

exoluendo

exoluendo æri alieno ſufficerent. Hoc euenit quia duobus ad inopiam redactis Seius idoneum ſe ſolutioni ſpondet. Quodcunque creditor obligationis tempore ſperauit aut ſtipulatus eſt, præſtare neceſſe videtur. Plures autem poſt obligationem cõtractam & perfectam requirere ſecuritates, ſera nimis & intempeſtiua eſt creditoris poſtulatio [a]. Sic enim in non diſſimili ſpecie reſcribit Imperator Antoninus, *Vt ſatis tibi detur ſerò deſideras, quoniã eo tempore quo venundabatur hæreditas hoc non eſt co aprehenſum* [b]. Vt & Vlpianus, *Si ſemel* (inquit) *fuerit ſatis datum, quæſitum eſt an etiam rurſus cauendũ ſit ſi fortè dicatur egenos fideiuſſores eſſe datos: Et magis eſt vt caueri non debeat, Hoc enim D. Pius reſcripſit* Pacuuiæ *Licinianæ. Ipſam enim facultati ſuæ expenſum ferre debere quæ fideiuſſores minus idoneos acceptt. Neque enim oportet per ſingula momenta onerari eum à quo ſatis petitur* [c]. Nã quod Papinianus dixit aliquando etiam ante diem ita condemnationem interponi vt cautio præſtari debeat: Primùm hoc ille in bonæ fidei iudiciis dixit, At nos de mutuo agimus. Deinde Papinianus non de fideiuſſoribus idoneis dandis, ſed de cautione interponenda agit. Cautionem autem de nuda repromiſſione Iuris authores intelligunt: Aliud cùm ſatiſdari fideiuſſore dato petitur [d]. Verùm his omnibus omiſſis Papinianus id tantùm ex iuſta cauſa peti poſſe reſpondit. Cauſa autem iuſta dici non debet, niſi quæ ex facto & culpa eius conuenitur, procedit. Titius & Sempronius ſoluendo eſſe deſierunt: Quid hoc ad Seium. Si quidve fraudis admiſiſſe aut bona dilapidaſſe dicatur: aut ſi creditorum fraudandorum cauſa bona ſua latitare, vel quid aliud committere ar-

a *L. qui bona §. de ſilo. ff. de dãno infecto. l. ſi creatores §. planè ff. de priui. cred.*

b *l. 2. ratiõ iuris. C. de hæred. vel act. vẽdit.*

c *l. 3. § ſi ff. vt in poſſeſſ. legatorum.*

d *L. ſancimus. C. de verb. ſign.*

Cc

committere arguatur vt dolo malo conditionem creditoris deteriorem reddat: non iniqua eſt creditoris aduerſus debitoris fraudes ſibi proſpicere volentis petitio. At nihil quidquam ſimile proponitur. Correi facultatibus labuntur: Hoc nihil Seij bonam fidem ſpectat: In centum nummos obligatus eſt. Sed non antè promiſit quàm poſt bienniũ. Cur aliorum vel factum vel inopia imputabitur ei qui nihil aduerſus obligationem commiſit? Cur dilationis beneficio priuabitur is qui niſi biennij dilationem habuiſſet, ſoluturum ſe non ſpopondiſſet. Alia eſt conditio earum obligationum, velut tutelæ, ac dotis, quibus tacitè ſemper ineſt vt quocũque tempore ſecuritas idonea præſtetur, quia & tutores dari idoneos iura volunt, & lex ait publicè intereſſe vt dotis præcipua cauſa ſit. Vnde quotieſcunque ſecuritas deficit, introductum eſt vt ex integro ſatiſdari oporteat: ídque non tam priuatæ obligationis ratione, quàm publicæ vtilitatis contemplatione. Hic autem de obligatione communi & ordinaria agitur quæ nullum habet ſpeciale priuilegium. Plus ergo petit Meuius qui ante diem ſibi exolui poſtulat, dignus qui ex antiquo iure Romano plus petenda cauſa cadat. Creditor pecuniam dando tres Correos ſibi obligatos habere voluit, vt ſi vnus vel duo deficerent nec ſoluendo eſſent, tertius ſecuritati ſupereſſet. Nunc autem multo poſt creditam pecuniam & perfectam & conſummatam tempore nouas ſecuritates alióſque fideiuſſores requirere, vel ante diem ab vno ex Correis debiti ſolutionem exigere, hoc & acerbum & iniquum eſſet, & promiſſæ dilationis fidei aduerſarium.

SENATVS Meuium creditorem à petitione

ne ſua repulit, nec priùs pecuniam debitam exigere eum poſſe iudicauit quàm dies ſolutioni præſtituta veniſſet [a].

Vno ex pluribus correis ad partis ſuæ ſolutionem admiſſo, debiti diuiſionem aliorum reſpectu non induci.

CAP. VIII.

TITIVS trecẽtos nummos mutuos dederat tribusqui omnes correi debendi Titio in ſolidũ obligati erãt. Ipſe Titius creditor Seiũ, qui vnus erat ex correis, pro portione ſua cẽtum ſoluentem admiſit: ídque ſe Seij gratificãdi cauſa feciſſe ſyngrapha declarauit. Ducentos nummos, qui ex obligatione reſtabant, Titius aliquo pòſt tẽpore à Meuio vno ex correis petit. Meuius centũ ſoluere paratũ ſe ait. Solutionem enim à Seio factã & admiſſam allegat, cuius occaſione diuiſionem debiti inter correos æquali omnium reſpectu factã aſſerit. Itaque hoc vnum in controuerſia quærebatur, An vno ex correis ad partis ſuæ ſolutionem admiſſo debiti diuiſio aliorum reſpectu induceretur.

PRO MEVIO DEBITORE, Omnium correorum vna eſt eadémque obligatio. Atque ideò ſi quæ conuentio ab vno ex correis ſeu credendi ſeu debendi facta & inita fuerit, ea cæteris quoque prodeſſe debet [a]. Quemadmodum autem omnes ſeſe creditori pariter obligauerunt: ita

a Par arreſt du Ieudy 20. de Feurier 1592. Plaidãt M. A. Arnauld pour Mathurin Boullay appellant, & Feure pour l'inthimé.

Autre arreſt en cas ſẽblable. Vne rẽte eſt cõſtituee: cinq ou ſix ans apres la cõſtitutiõ le creancier demãde que le debteur pour aſſeurance luy baille vne cautiõ. Arreſt par lequel le creancier eſt debouté. Arreſt du 7. Auril 1588. Mocquet plaidant pour Touſſaints Feurier appellant. & moy pour René Maugras, tieur de la Pille tiere inthimé.

b *L. final. C. de duobus reis.*

etiam omnium par & ſimilis eſſe debet conditio, vt non poſſit obligatio, & quæ ex obligatione naſcitur actio, vnius reſpectu diuidi: niſi etiam cæterorum quoque reſpectu diuidatur [a]. Conſtat ab initio tres fuiſſe correos in ſolidum eodem contractu obligatos: Sed creditoris humanitas, qui Seium pro portione ſua conueniendo liberauit, legem obligationi dixit, vt æquo iure cæteri conueniantur & taciti pacti exceptione tuti ſint [b]. Itaque Meuius non amplius in ſolidum conueniri poteſt, neque à creditore in ſolidum ex eo contractu agi qui vnius reſpectu diuiſus eſt: ſi quidem vna eadémque obligatio diuerſo iure cenſeri non poteſt: Aut enim perſonalis eſt quæ in viriles diuiditur: Aut in ſolidum correos obligat. At volente creditore vnius reſpectu perſonalis & in viriles fuit: Ergo & cæterorum quoque contemplatione perſonalis cenſeri debet, idque iure probatur [c].

PRO TITIO CREDITORE. Quod dicitur inter correos vnius factum cæteris quoque prodeſſet [d]: Hoc locum habet in iis quæ obligationis ipſius ſubſtantiam ſpectant: Non autem in iis quæ ad perſonas correorum aut debitores ſingulos pertinent. Si de conſeruanda, aut de perimenda, vel præſcribenda obligatione agatur, factum vnius ex correis cæteris aut prodeſt aut nocet. At ſi quid in fauorem vnius correorum ſingulari iure fiat, hoc ad cæteros non extenditur. *Ante omnia animaduertendum eſt* (inquit Paulus) *ne conuentio in alia re facta aut cum alia perſona, in alia re aliáve perſona noceat* [e]. Vulgata eſt iuris regula actus agentium vltra eorum intentionem nihil operari [f]. Nihil autem tam huic regulæ contrarium eſt, quàm ſi creditore

a *L. inter eos. §. duo rei. ff. de fideiuſſ. l. liberum. C. de fideiuſſ.*

b *Arg. l. 2. C. de pactis.*

c *L. ſi creditores. C. de pactis.*

d *d. l. fin. C. de duobus reis.*

e *L. ſi vnus §. ante omnia. ff. de pactis.*

f *L. non omnis. l. ſi ergo ff de rebus creditis.*

ditore hoc tantùm agente vt vnus ex correis liberetur, liberatio ad cæteros extendatur. Correorum pactiones ſibi inuicem proſunt in iis in quibus omnium æquo iure intereſt obligationem in totum vel perimi vel conſeruari: Vt ſi interpellatio vnius præſcriptionem quoad omnes impediat. Sed quoties non de ipſa obligatione, aut de vniuerſo omnium iure, ſed de vnius perſonali liberatione agitur, hoc cæteros non ſpectat, & liberationis ius ſingulari beneficio vni conceſſum cæteris non adquiritur [a]. Itaque conſtat eum qui pro perſona ſua ſoluens admiſſus eſt, ſolum liberari [b]. Vt nullum inde creditori præiudicium fiat quominus cæteros eodem vinculo in ſolidum obligatos habeat [c]. Quin & Titius liberationis ſyngrapha expreſſè declarauit, ſe gratificandi Seij cauſſa eum pro parte ſua ſoluentem admiſiſſe. Quemadmodum autem qui ſalua pignoris ſui cauſſa contractui accedit, ſibi non præiudicat [d]: ſic etiam expreſſa hæc ſingularis gratificationis teſtatio impedit ne vnius liberatio creditori quoad cæteros obſit. Nihil enim iniquius eſſet, quàm ſi vnius correorum electione, vel ſingulari liberationis beneficio, ceteris, de quibus actum non eſt, prærogatiua vlla, vel ius, aut commodum aliquod adquireretur [e].

SENATVS iudicauit licere Titio creditori alterutrum duorum correorum qui ſupererant, quem ipſe vellet in ſolidum conuenire, eúmque ad ſolutionem ducentorum ex lege obligationis compellere [f].

a L. fin. ff. de duobus reis. l. 3. §. nunc de effectu. ff. de liberat. leg.
b L. 77 quoties. ff. de ſolut.
c L. ſi ſtipulatus. §. vlt. ff de fideiuſſ. l. tale pactum. §. poſt diuiſionẽ. ff. de pactis.
d L. ſi debitor. §. 1. ff. quibus modis pignus vel hyp.
e L. reos. C. de fideiuſſ. l. ſi ex toto. §. 1. ff. de leg. 1.
f Arreſt donné le Vendredy 25. de May 1584. Preſidãt Mõſieur de Morſan. Plaidans Gillot & Cure.

Domo diruta ac deinde refecta & readificata, An ius habitationis donata duret.

CAP. VIII.

SEIVS Titiam vxorem ducit, Meuia futuros coniuges ſibi vt aliquo beneficio obligatos deuinciret, ędiũ, quas proprias habebat, habitationem futuris coniugibus in fauorem matrimonij & quandiu conſtaret matrimonium donauit. Anno poſt contractum matrimonium ſecundò domus illa caſu fortuito corruit. Seius, etſi habitationis commoditate priuari ægrè ferret: tamen ex magnitudine impenſarum de reficiendis ædibus nihil quidquam cogitat. Meuia aliquo pòſt tẽpore cùm aream ocioſam eſſe & inutilem doleret, aliàm de integro domum ædificat. Seius nouas illas ædes in priſtinæ domus locum ſuffectas dicit, atque in iis habitationis ius ſibi competere contendit. Negat Meuia. Controuerſia hæc in Senatu variis hinc inde rationibus agitatur.

PRO SEIO, Habitationis ius, ſi indefinita liberalitate conceſſum ſit, ſola eius cui debetur morte non alio vllo caſu extingui ſolet [a]. Ipſas autem ędes, licet corruerint, non tamen omnino ruina ab ſumptas merito dicemus. cùm area remanſerit, quæ à Iuriſconſultis pars domus & quidem maxima vocatur [b]. Hinc fit vt cùm area exinde inædificata fuit, ædificium ex vulgata iuris regula ſolo cedere debeat [c]. At verò ſiue area nuda remanſit, ſiue res in priſtinum ſtatum reſtituta eſt, non poteſt Seius habitatio-

a l. ſi habitatio. §. vtrum autẽ. ff. de vſu & habitat.

b l. ſeiũ. ff. de rei vendic. l. qui res. §. areã. ff. de ſolut.

c l. ſi ſuprà ff. de adquir. rer. dom. l. 1. C. de ad. ſ pri uatis.

bitationis iure priuari. Sic enim ſi domus pignori data corruat, pignus tamen in area manet [a]. Eadem ratione emphyteuſis durat, licet domus ipſa in emphyteuſim data vel corruerit vel exuſta ſit [b]. Ædes ſi ſemel facta eſt ſacra, diruto ędificio area ſacra manet [c]. Domo poſt contractã venditionẽ exuſta, emptor petere poteſt vt area quæ ſupereſt, ſibi à vẽditore tradatur [d]. At ſi idem ius in area manet, domus autem inædificata areæ cedit, ſequitur vt in iis ędibus, quas Neuia extrui curauit, idem ius habitationis duret. Huic autem controuerſiæ ſimillima quęſtio videtur expreſſo Pauli Iuriſconſulti reſponſo decidi & terminari *Si nauem, quam tu promiſiſti, dominus diſſoluerit* (inquit Paullus) *deinde iiſdẽ tabulis eã nihilominus cõpegerit, rẽ promiſſã præſtare teneris* [e]. Elegans eſt Alfeni tractatus an iudicum mutatio rẽ eandem, an verò aliud iudiciũ conſtituat: Reſpondet autem ALFENVS non modò ſi vnus aũt alter, ſed etſi omnes iudices mutati eſſent, tamen & rẽ eandem & iudicium idem quod antea fuiſſet permanere. Addit Iuriſconſultus nauem, ſi frequẽter adeò refecta eſſet vt nulla antiqua tabula permaneret, nihilominus eãdem nauem exiſtimari: ídque idem Alfenus tam philoſophorum authoritate quàm naturali exemplo confirmat [f]. Itaque ſi domus eadem cenſeri debet, ſequitur vt idem habitationis ius durare oporteat.

PRO MEVIA, Vetus illa quæſtio, An poſt dirutas ædes idem ius in area duret, varias opiniones & diuerſas Iuriſconſultorum contentiones excitauit. Nos, vt controuerſiæ ratio conſtet, diſtinctionem adhibebimus planam & veram quæ huic cauſſæ aptiſſimè conueniat. Ius quod

a *l. domo. ff. de pignor. act.*

b *l. 2. C. de iureemphy.*

c *l. in tantum. §. ſacra. ff. de rer. diuiſ.*

d *l. 21. venditor. in fi. ff. de hære. vel act. vẽdita.*

e *l. inter ſtipulantem. §. ſacram. ff de verb. oblig. l. quires. §. areã ff. de ſolut.*

f *l. proponebatur. ff. de iudiciis.*

petitur aut rem ipſam ac rei proprietatem: aut ſuperficiem tantùm & vtendi commoditatem ſpectat. Si de venditione, ſi de pignoris cauſſa, de Emphyteuſi, cæteríſve ſimilibus agatur, hæc omnia circa rem ipſam & ſoli proprietatem conſiſtunt. Itaque in iſtis area manente ſupereſt pars rei, cuius reſpectu remanet obligationis vis & effectus. At ſi non de proprietate, ſed de rei ipſius vſu tantùm agatur, aliud dicendum eſt. Quis enim negauerit habitationis commoditatem, ipſarúmque ædium vſum non in area & ſolo, ſed in ædium ſuperficie conſiſtere [a]? Hinc fit vt ædibus incendio vel ruina abſumptis, Iuriſconſulti tam vſumfructum quàm habitationem extingui dicant: adeò vt ne in area quidem & cæmentis vſusfructus remaneat [b]. *Si ædes ea* (inquit Tullius) *corruerint, quarum vſusfructus legatus ſit, hæres reſtituere non debet non magis quàm ſeruum, ſi is, cuius vſusfructus legatus eſſet, periſſet* [c]. Quoties autem de habitatione quæritur, minùs cõtrouerſa videtur diſputatio quàm ſi de vſufructu ageretur. Nam ſicut habitationis leuior eſt quàm vſusfructus commoditas: Ita etiam ius ipſum habitationis non eſt tanti momenti, vt nec eximium adeò & ſingulare cenſeri & æſtimari ſolet [d]. Quin & vſusfructus, ipſéque etiã vſus in iure, habitatio autem in facto conſiſtit [e]. Itaque poſt dirutam antiquam domum ſtatim perit & extinguitur habitatio. Ædes autem quę nunc extãt, & quę primo habitationis olim conceſſę tempore non erant, quomodo obnoxię dici poſſunt habitationi, quę ſemel extincta non amplius ſubſiſtit? Hinc Caius Iuriſconſultus, *Si domus fuerit legata* (inquit) *licet particulatim ita refecta ſit vt nihil ex priſtina materia ſuperſit:*

a arg. l. cũ quis. ff. de vſucap.

b l. repeti. §. rei mutatione. ff. quib. mod. vſuſf. uel. amitt. l. ſi ſeruitutes. §. ſublatũ. ff. de ſeruit. vrb. præd. c Tullius in topicis.

d L. ſi habitatio. ff. de vſu & habitat. in Inſtit.

e L. penult. ff. de capite minutis.

perſit: Tamē dicemus vtile manere legatū. At ſi ea domo deſtructa aliam eodem loco teſtator ædificauerit, dicemus interire legatum [a]. Ratio eſt, quia ademptione ſeu tacitâ ſeu expreſſâ legatum reuocatur. Ademptio autem tacitè præſumitur, quoties aut res à teſtatore vendita aliena fit, aut aliquo caſu aliam fieri neceſſe eſt. At verò (obiicit Seius) ædificio refecto priſtina reuiuiſcit obligatio, exemplo nauis nunc ſolutę ac poſtea iiſdem tabulis compactę. Verùm, ſi Iuriſconſulti verba attendimus, non eſt generale neque indefinitum nauis diſſolutę exemplum: ſed quâ mente nauis deſtructa & diſſoluta fuerit ſpectari oportet. Hæc enim ſunt Pauli Iuriſconſulti verba. *Nauis ſi hac mente reſoluta eſt vt in alium vſum tabulæ deſtinarentur: licet mutato conſilio deficiatur: Tamē & perempta prior nauis, & hæc alia dicenda eſt. Sed ſi reficiēdæ nauis cauſa omnes tabulæ refixæ ſint, nondum intercidiſſe nauis videtur, & compoſitis rurſus eadem eſſe incipit. Sicuti de ædibus depoſitâ ligna ea mente vt reponantur, ædium ſunt: Sed ſi vſque ad aream depoſita ſint, licet eadē materia reſtituatur, alia erit* [b]. Illud autem huic controuerſiæ non conuenit, quia domus non volente Meuia diruta eſt, ſed caſu corruit. Neque verò de diruenda domo eáque ex iiſdem cæmentis reficiendâ vlla vnquam Meuiæ mens & cogitatio fuit. Itaque dicendum eſt priſtinam obligationem non durare, ſed rei mutatione & interitu ipſam quoque mutari [c]. Inſulâ exuſtâ non tenetur locator conductori, ait Iuriſconſultus [d]. Quin & hanc ipſam quęſtionem videtur Africanus expreſſo reſponſo decidiſſe. Si inſulę vſufructu legato & deſtructa domo, area remaneat ac deinde inſula facta ſit, vſumfructum extingui ait

a l.65. ſi ita legatum. §. fin. ff. de legat. 1.

b l. inter ſtipulantē. §. ſacram. ff. de verb. oblig.

c l. 7. tabernam. ff de inſtructo fundo & inſtr. legato.

d l. ſi quis domum. §. hic ſubiungi. ff. locati.

Africanus:Idémque eſſe addit,ſi ſcyphorum vſusfructus legatus ſit, deinde maſſa facta & iterũ ſcyphi.Licet enim (inquit) priſtina qualitas ſcyphorum reſtituta ſit, non tamen illos eſſe quorum vſusfructus legatus eſt [a].Idque etiam Vlpianus confirmat,*Si ædes*(inquit)*ad aream redactæ ſint,vſusfructus extinguitur,verùm etiam ſi demolitis ædibus teſtator alias nouas reſtituerit* [b].

SENATVS iudicauit Seium in ædibus illis, quæ poſt priores dirutas refectæ fuerant, nullum ius habitationis habere [c].

a L. qui vſumfructũ in prin. ff. de vſufructu.

b L. quid tamen. §. 1. ff. quibus mod. vſuſf. amitt.

c Arreſt donné le Mardi 24. d'Auril. 1584.

An Colonus dominum nominando ab inſtantia & lite abſolui debeat.

CAP. IX.

SEIVS cùm fundum Sempronianum vindicare vellet, Titium, qui fundi illius colonus erat,actione petitoria conuenit. Titius nominat Meuium dominũ,qui cùm dominus eſſet aut domini vice poſſideret prædium. Titio locauerat. Seius actor contendit non ſufficere colono quòd dominum nominauerat, niſi illud etiam præſtet vt dominus in iudicio compareat & liti adſit. Titius colonus ſatis eſſe dicit quòd dominum ſuum,à quo ius conductionis habet,nominauit.

PRO SEIO ACTORE, Quicunque rei præſtandæ facultatem habet,ab eo res vindicari poteſt: ſeu depoſitarius ſit,ſeu nudus miniſter, aut ſimplex rei controuerſæ colonus. Hi enim omnes cogi poſſunt rem aut reſtituere aut defendere [d]. Nam & qui

d L. officiũ ff. de rei vin.

& qui rem Eccleſię vel ſuo vel etiam alieno nomine detinet, ſeu verus poſſeſſor ſit ſeu tantùm colonus, dummodo reſtituendæ rei facultatem habeat, eam præſtare & Eccleſiæ reſtituere debet [a]. Quicunque enim rem ſuam vindicat eámque ſibi adiudicari petit, ſi quem videt eius poſſeſſioni inſiſtere & ex re ſua fructus percipere, hũc, non alium quenquam, in ius vocare debet, quia ſolus ille eſt de quo conqueri poſſit. Titius colonus dominum, cum quo locationis lege contraxit, nouit, & nulla difficultate in iudicium aduocare poteſt, vt legitima conteſtatione poſſeſſionem coloni tueatur & defendat. Hoc colonus ſi facere negligat, nulla ratio contumaciam eius excuſare poteſt [b]. Nam & ex Conſtantini Imperatoris conſtitutione, Si quis petitorio iudicio conuentus alium dicat dominum, tenetur dominum, quem nominauit, iudicio ſiſtere. Quod ſi hoc facere negligat, contumacialis iudicij ordo exinde legitimo iure procedet. Quo caſu domino abſente & rem ſuam non defendente, actor in poſſeſſionem rei controuerſæ mittetur [c].

PRO TITIO COLONO, Si quis rei præſtandæ & reſtituendæ poteſtatem habet, eum nemo negat, ſiquidem poſſeſſor eſt, conueniri poſſe & in ius vocari. Sed alia eſt poſſeſſoris, alia coloni conditio. Conſtat enim colonum poſſeſſorem verum non eſſe: ac licèt rem detineat, non tamen ſuo, ſed domini nomine poſſidere [d]. Quin ergo actori proderit colonum conuenire & inani conteſtatione iudicium fruſtrari? Nullæ enim denuntiationes obeſſe poſſunt, niſi aut ipſi domino aut eius vero procuratori fiant [e]. Iudicium autem rei vindicationis fruſtra & inutiliter aduer-

a *Can. quicunque 12. quæſt. 1.*

b *authent. quæ in prouincia C. vbi de crimine agi oporteat.*

c *l. 2. Cod. vbi in rem actio.*

d *l. nunquã, §. ſi ſeruus ff. de vſucap.*

e *l. item veniunt. §. petitam. ff. de petit. her.*

ſus eum exercebitur, qui rem ipſam non quidem poſſidet, ſed alieno nomine ſimpliciter detinet[a]. Colonus enim ius habet non in re ſed in ſola fructuum perceptione. Cur ergo colonum facta domini nominatione vlterius litigare cogemus, vt adigatur odioſa in ius vocatione dominum ſuum vexare? Imò ſi quid actor velit, ipſe dominum in ius vocet. At licet quæſtio hæc controuerſa quondam fuerit, vt aliud iure ciuili[b], aliud iure canonico ex Innocentij tertij reſcripto[c] obtinere videatur: Tamen illud tandem ex æquitatis ratione obtinuit, vt ſimulatque colonus dominum nominauit, cogatur actor eum conuenire. Hoc ſi aliter fiat & licet cum colono de rei proprietate conteſtari, pleræque admittentur fraudes, atque etiam colluſoria cum colono iudicia: cùm tamen colonus iure ciuili poſſeſſionem domini mutare aut interuertere nequeat.

SENATVS colonum, qui dominum nominauerat, ab inſtantiâ & lite exemit[d].

[a] *cap. examinata extrà de iud.*

[b] *d. l. officium.*

[c] *c. quoniã verſ. in alijs verò caſibus & gloſſ. in verb. in rebus immobilibus extrà in lite non conteſtata.*

[d] Arreſt donné aux grands iours de Poictiers le Lundy 26. de Sepembre 1579. plaidãt Buyſſon pour aucuns fermiers du ſieur de Courcelles appellans, & Des Maτras pour les inthimés. Cela pareillemẽt auoit eſté auparauãt iugé par arreſt du 21. de Septembre 1563.

De viſitatione, & congreſſu, & diſſoluendo ex cauſa frigiditatis matrimonio.

CAPVT X.

TITIVS & Seia adoleſcentula mutuam coniugij fidem ſolemniter ſpondent. Sponſalia ex voto parentũ ritè in Eccleſia celebrãtur. Ipſo nuptiarum tempore Seia Titiũ frigiditatis arguit, cúmque quia ſit ad coitum inhabilis,

bilis, matrimonij contrahendi incapacem eſſe allegat. Iudex Eccleſiaſticus, cuius de fœdere matrimonij cognitio eſt, viſitationem antequam congreſſum decerneret, ſolito fori Eccleſiaſtici more indicit. Appellat Titius.

PRO TITIO, Verecundia pudicitiæ comes eſt, caſtitatis cuſtos, inſigne mulierum decus & ornamentum. Apud Homerum Alcinoi filia præ virgineo pudore tacito affectu ſpem nuptiarum proximam diſſimulat, αἴδετο γὰρ θαλερὸν γάμον ἐξονομῆναι Πατρὶ φίλῳ[a]. Legitima quidem eſt nec puellæ indecens dulcis ſpes Hymenæi, & grata nuptiarum expectatio: Turpe tamen videtur & indecorum in virgine coniunctionis votum, niſi & vultus, & ſermonis pudor animi modeſtiam caſtóſque mores referat. *Sæpè pater dixit, debes mihi nata nepotes, Illa velut crimen tædas exoſa iugales Pulchra verecundo ſuffundens ora rubore, Da mihi perpetuâ, genitor chariſſime, dixit, Virginitate frui: Dedit hoc pater ante Dianæ*[b]. Penelopen Icarius pater cùm poſt nuptias ſiſtere apud ſe & retinere vellet, Vlyſſes victus importunis ſoceri precibus, optionem Penelopi dedit, vel ſe vt ſequeretur, ſi id mallet, vel cum patre Lacedęmonem rediret. Hinc parentis pietas, illinc coniugij honos & licitus Hymenæi ardor. Ipſa Penelope, nullo edito reſponſo, faciem velauit, cùm & maritum ſequi legitimo voto appeteret, & ſola nuptiarum contemplatione parentis preces aſpernari erubeſceret: Icarius & filiam abire permiſit, & eodem loco ſimulachrum Pudoris dedicauit[c]. Quàm aliena eſt à modeſto Penelopes ſilentio immodeſta hæc & petulans expoſtulatio! Nam cùm Seia adoleſcentula ſit vix dum annos octodecim

a *Homerus Od.Z.*

b *Ouidius lib. 1. Metam.*

c *Pauſanias in Laconicis l.3.*

nata, reſcire lubet vnde & quali tyrocinio edocta ſit, quid frigiditas à pleno & amabili coitu diſtet: quídve in amplexu Venereo prurientem expleat voluptatem. Apud Senecam fit rea Veſtalis quæ dixerat, *Fœlices nuptæ: moriar niſi nubere dulce eſt.* Aut enim (inquiebat accuſator) experta ſcis aut inexperta peieras[a]. Non diſſimiliter de Seia dicere licet: Aut virgo Veneris gaudia nõdum nouit & inexperta quid expoſtulet ignorat: Aut, ſi aliam ipſa ſe profitetur, tantúmne in iudiciis impudentia valebit, vt quæ ſe impuram agnoſcit, impunè ſpem legitimi coniugij iactare audeat? Rectè D. Hieronymus, *Ornet prudentiam verecundia, quódque præcipuum in fœminis ſemper fuit, cunctas in te virtutes pudor ſuperet*[b]. Tanta tamen mulierum huius ſeculi procacitas eſt & licentia, vt nihil ferè quidquam occurrat in iudiciis & Senatu frequentius impudicis iſtis expoſtulationibus & laſciuis nuptarum querimoniis: quæ non modò non vindicantur, ſed & magno fori Eccleſiaſtici dedecore etiam cum applauſu admitti ſolent. Statim enim viſitatio indicitur eorum quæ natura velauit: Mox decernitur congreſſus, vt grato laſciuiæ colluctationis ludicro immodeſta libidinoſæ puellæ cupiditas exerceatur. Olim nec facilè nec leui de cauſa contractas iure nuptias reſcindi fas erat: diúque apud Romanos neſcita ſunt diuortia. Quin & poſt admiſſam diuertendi licentiam, non tamen repudij libellus fœminis, ſed ſolis viris eſt conceſſus, ídque apud Plautum conqueritur Syra. *Ecaſtor lege dura viuunt mulieres, &c*[c]. Nota erat priſcis hominibus muliebris audacia, & huic indomito animali frenos adhiberi antiquitas incorrupta voluit, διὰ κουφότη-

a Seneca lib. 6. contrō. 8.

b D. Hier. ad Celantiam lib. 2. epiſt. 20.

c Plautus in Mercatore act. 4. ſcena vltima.

ταὶ

τὰ καὶ θράσος τοῦ γένους αὐτῶν vt ait Ioſephus[a]. Seuerus Cæcinna apud Tacitum *Non imbecillem tantùm & imparem laboribus ſexum*(inquit) *ſed ſi licentia adſit, ſæuum, ambitioſum, poteſtatis auidum*[b]. Vnde ſimulátque labante morum diſciplina fœminis libertas diuortij permiſſa eſt, qualis & quàm diſſoluta exinde ſecuta fuerit licentia ipſe Seneca teſtatur, *Nunquid iam*(inquit)*vllo repudio erubeſcit, poſtquam illuſtres quædam ac nobiles fœminæ non Conſulum numero, ſed maritorum annos ſuos computant, & exeunt matrimonij cauſa, nubunt repudij*[c]? At videte quanta ſit hominum huius ſeculi ſtoliditas. Vir mulierem nuptam neque dimittere, neque, ſi intactam profiteatur, matrimonio exigere poteſt. Neque enim in iis, quæ ad τεκνοποιΐαν pertinent, quidquam de muliere conqueri licet. Si liceat, forſan non frigiditas in illis, ſed nimius calor æſtúſve arguatur. Mulier autem ſi viri ἀδυναμίαν accuſet, ſtatim viſitatio, mox congreſſus decernitur. In viſitatione vterque coniugum & vir & mulier nuda corpora exhibere iudicibus, medicis, matronis iubentur. Matronas voco obſtetrices anus. (ſic enim vulgus eas appellat.) Nuditas in viro indecens, in muliere probroſa eſt. Herodotus apud Lydos ac pleraſque gentes etiam Barbaras indecorum viris fuiſſe tradit, ſi ſe nudos oſtenderent[d]. Nam (vt ait Cicero) hoc ſolum animal natum eſt pudoris & verecundiæ particeps. Zenon philoſophus cùm viros & mulieres eodem veſtis genere tegi & operiri voluiſſet. addit, καὶ μηδὲν μόριον ἀποκεκρύφθαι[e]. Apud Nicephorum cùm Amon ille Ægyptius & Theodorus eius diſcipulus inſignes monachi amnem quendam traiicere

a Ioſeph. lib. 4. antiquit. c. 8.
b Tacit. lib. 3. annal.
c Seneca lib. 3. de beneſ. ca. 16.
d Herodotus lib. 1.
e Diogen. Laertius in vita Zenon.

vellent, Amon nudare ſe coram Theodoro, noluit & recedere Theodorum iuſſit: Mox & cùm ſuam ipſius nuditatem conſpicere erubeſceret, diuinâ numinis potentiâ in ſublime eleuatus in vlteriorẽ peruenit ripam[a]. Pubertas olim inſpecto corpore iudicabatur, exinde lex ciuilis certo annorum & ętatis termino hoc definiri voluit [b], cùm inhoneſta nudi corporis inſpectio in viris indecens, in fœminis impudica videretur. Vnde Herodotus dum Gygis hiſtoriam deſcribit, mulierem ait depoſita tunica ſimul etiam verecundiam exuere, ἅμα δὲ χιτῶνι ἐκδυομένῳ συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή[c]. Quæ verba aut interpretari aut imitari videtur D. Cyprianus; *Simul* (inquit) *cum amictu veſtis honor corporis & pudor ponitur, denotanda ac contrectanda virginitas reuelatur*[d]. Venus dea impudicitiæ nudo & intecto corpore pingitur: Cupido nudus, atque etiam obſcœna Priapi imago nuda repræſentatur. *Inſcius Actæon vidit ſine veſte Dianam*[e]. Tyreſias Vates cæcitate plectitur quod Mineruam nudam conſpexiſſet. *Nudam Tyreſias aſpexit Palladà vates*[f]. Mileſias virgines ſola nuditatis infamia à mortis voluntariæ voto retraxit. Statutum enim vt quæ ſibi mortem vltrò conſciuiſſent, nudæ cum laqueo efferrentur. Pudore ſolo tam inhoneſti funeris deterritas Gellius memorat[g]. At verò in iſtis Eccleſiaſtici fori viſitationibus, nuditatis dedecori accedit turpis & inhoneſta membrorum contrectatio: qualis olim in mancipiis licebat quæ venalia proſtabant, Seneca, *Nuda in littore ſtetit ad faſtidium emptoris, omnes partes corporis & inſpectæ & contrectatæ ſunt*[h]. Augusto inter cæteras libidines obiici ſolebat, quod matresfamilias & adultas ætate virgines denudari

a Niceph. Calliſt. lib. 8. c. 4. hiſt. Tripart. li. 1. cap. 11.
b l. 1. de minoribus l. 3. C. ſi minor ſe maiorem l. fin. C. quando tutor. vel curat. eſſe deſin.
c Herodotus lib. 1.
d D. Cypr. lib. de habitu virginum tracta tu 2.
e Ouid. li. 3. Triſtium & li. 3. Metamorph.
f Propert. lib. 4.
g Gellius lib. 15. c. 10.
h Seneca lib. 1. controu. 2.

nudari atque perſpici iuberet, tanquam Thoranio mangone vendente[a]. Eccleſiaſticæ hiſtoriæ authores cùm barbaræ crudelitatis exempla referunt quibus olim Chriſtiani cruciabantur, ſimul etiam inter ſupplicia memorant ſacras virgines tyrannorũ iuſſu nudari conſueuiſſe, contrectari, & cunctorum ludibrio exponi [b]. In iſta autem membrorum denudationẽ, quæ iudice Eccleſiaſtico decernente fit, illud indigniſſimum eſt cæteras corporis partes, quas honeſtate permittente reuelare licet, tectas & opertas manere: Quas autem natura velut obſcœnas celari & abſcondi voluit, eas ſolas nudari & proferri. Diuus Ambroſius de Herodiade, *An quidquam eſt* (inquit) *tam pronum ad libidines quàm inconditis motibus ea, quæ vel natura abſcondit, vel diſciplina velauit, membrorum operta nudare* [c]? Maximum iniuriæ genus & diuini numinis contemptum reputari legimus, quoties aliquis in Eccleſiæ ſanctuario pudendas corporis partes nudauerat [d]. Iulius Cæſar moriens ſiniſtra manu ſinum ad ima crura deduxit, quò honeſtiùs caderet, etiam inferiore corporis parte velata [e]. Olympias Alexandri mater cùm Caſſandri iuſſu interficeretur, moriens, ne quid poſſet in corpore eius indecorum videri, capillis & veſte crura contexiſſe fertur [f]. Plinius de Cornelia Maximilla Veſtali refert, quæ damnata cùm deiiceretur, πολλὴν πρόνοιαν ἔχει εὐσχήμως πεσεῖν [g]. Ouidius, *Tunc quoque cura fuit partes velare pudẽdas Cũ caderet, caſtique decus ſeruare pudoris* [h]. D. Ambroſius, *Idcircò* (inquit) *indumentis operiuntur genitalia hominum, ne deformi viſu obtutum aciémque perſtringant oculorum intuentium* [i]. Barbari perſecutores in Chriſtianarum mulierum martyriis, quò

a Sueton. in Auguſto cap. 69.

b Niceph. lib. 10. cap. 9. in princ. & lib. 11. cap. 28. hiſt. Tripart. li. 6. cap. 12.

c D. Ambroſ. lib. 3. de virginibus.

d Niceph. eccl. hiſt. li. 11. cap. 28.

e Suet. in Iulio ca. 82.

f Iuſtinus li. 14.

g Plinius li. 4 epiſt. 11.

h Ouidius lib. 13. Metamorph.

i D. Ambroſ. lib. 6. epiſt. 36.

infamia maior eſſet, partes eas detegi & nudari iubebant, quas naturalis pudor occuli & abſcondi voluit [a]. Itaque nudationem obſcœnarum partium, quam perſecutores & Chriſtianæ pietatis hoſtes martyrij inſtar & infamiæ loco ſtatuebant, Seia & adoleſcentula, & (ſi credere dignum eſt) virgo non modò volens patitur, ſed & vltrò importuna flagitatione decerni poſtulat. Vultis ad perpetuam fœdiſſimæ rei deteſtationem, quam à foro & iudiciis explodi conuenit, viſitationem (ſpectaculum odio publico dignum) verbis repræſentari? Parcite pudicæ aures, ſi quid in re obſcœna labatur verecundi ſermonis modeſtia. Puella reſupina iacet cruribus hinc inde diſtentis. Proſtant pudendæ corporis partes, quas natura ad delicias generis humani velauit. Has & matronæ (quæ obſtetrices anus ſunt) & medici inſpiciunt, pertractant, diducunt: Magiſtratus vultu compoſito riſum diſſimulat: Matronæ præſentes venerem dudum oblitam refricant: Medici pro ætatis diſcrimine, hic vires priſtinas reminiſcitur, ille animo æſtuante inanis ludicri ſpectaculo paſcitur: Chirurgus aut ferramento fabrefacto (id ſpeculum matricis vocari ſolet) aut cereo & fictitio Priapo aditus Venereos tentat, aperit, reſerat: Puella iacens titillatione veſana prurit: Vt etiam ſi virgo viſitari cœperit, inde tamen non incorrupta recedat. Plura dicere vetat pudor. Verùm cùm ad ſummum improbitatis faſtigium deuenerit ſeculi iſtius impudentia, viſitationes illæ etiam cunctis fatentibus inhoneſtæ, indignæ, inuerecundæ: tamen

ſi

[a] Niceph. li. 7. cap. 8.

ſi qua in re expediant, aut aliqua veritatis probatio inde [illegible]i queat, admittantur ac tolerentur. At verò peritiſſimis notiſſimum eſt nihil inueniri fallacius viſitationibus illis, ſeu de virilis potentiæ veritate, ſeu de virginitatis probatione agatur. In viro membrorum contrectatio certiora forſan veritatis indicia proferre videtur. Et tamen licèt integra omnia deprehendantur, frequenter etiam ſine aperto defectu frigiditas & torpor arguitur, ac plerumque etiam an ſemen prolificum ſit inquiri ſolet. Quin & ex aduerſo etiam partibus mutilis fit aliquandó vno teſte plena virilitatis probatio, quaſi ad coitum & τεκνοποιΐαν ſufficiat: Vt ſiue integra omnia reperiantur, ſiue aliquid deficiat, non tamen certa ſit probationis fides. At ſi de virginitate diſceptetur, conſtat ex mulieris aut puellæ viſitatione nihil quidquam certi, nihil veri deprehendi poſſe. Quid enim virginitas inani ſpecie iactatur, curve hôc commento mulieres continua fraude viros fallere conſueuerunt? Antiqui pelliculam eſſe crediderunt, quæ hymen diceretur, cuius ruptione virginitatis defloratio fieret. Itaque vt virginitatis integritas noſceretur, exquirendum cenſebant an pellicula illa integra, an verò rupta & effracta eſſet. At nihil proponi poteſt iſto mendaci commento fabuloſius, nihil abſurdius. Licet enim pellicula illa in pleriſque, non tamen in omnibus puellis reperitur: Imò etiam in iis ipſis, in quibus deprehenditur, non tamen eadem in omnibus eſt, nec ſimili tenore, aut eodem in loco. Quòd ſi in ipſa

defloratione aliquando ſanguinem profilire aut erumpere contingat, hoc (vel propter nimiam vim coeuntis qui clauſtra primus aperiat, vt ſanè prima coitio eſt acerrima) vel aliunde procedit. Ridiculum enim eſt ſi dicamus vel pelliculã vllam rumpi neceſſe eſſe, vel ruptę veſtigia quędam ſupereſſe, ex quibus certa virginitatis vel integræ vel corruptæ indicia proferantur. Sed cùm olim priſcam credulitatem hic error occupaſſet, virgineam illam membranam ϗ τὸν ὑμένα non ſine vi ſanguinea perrumpi, multæ variæque diuerſis in locis adhibebãtur fallaces deceptiunculę. Plura hîc referre exempla aut ſuperuacuum eſſet, aut indecens & obſcœnum. Vnum quidpiam narrare non pigebit quod ab Arnaldo de Villanoua inſigni medico ſcriptis proditũ eſt. Ille erat medicus Friderici, qui & Imperator, & Neapolitanus rex fuit. Vnde certior fides adhiberi debet medico ſuæ ætatis primario in iis quæ Neapoli fieri ſua ætate conſueuiſſe refert [a]. Neapoli (inquit) nupta non aliter exiſtimabatur eximium virginitatis donum marito reſeruaſſe, niſi prima nuptiarum nocte ſanguinolenta fierent ea lintea: in quibus coniuges primùm Veneris ſuæ tyrocinium exercuerant. Itaque nuptæ, cùm geniali lecto applicabatur, donare ſolebat maritus candidum induſium: Et id quidem ſi manè ſanguineis maculis notatum exhiberetur, virginitas plenè probata credebatur, nullo ſuſpicionis incerto. Hoc autem quàm fallax eſſet & abſurdum idem author teſtatur. Nam matres, quæ filias aut impudicas habebant, aut certè ſemel aliquando corruptas, conſueuerant adhibitis medicamentis adſtringentibus, in ſecretiores

a Arnaldus de Villanoua li. 3. breuiarij cap. 6.

puel-

puellæ partes indere veſicam quandam piſcis, quæ cùm & tenuis eſſet & ſanguine aſperſa, facilè contingebat vt in primo coitionis impetu rupta & eliſâ veſicâ erumperet ſanguis, qui falsâ & fallaci virginitatis notâ induſium nuptæ macularet. Incertæ ſanè ſunt & dubiæ, aut potiùs inſidioſę ſunt & fallaces omnes iſtæ virginitatis curioſæ indagationes. Nam ipſi Canoniſtæ referunt mulieres quaſdam repertas fuiſſe, quæ ſecretiores partes ſuas adeò arctas medicamentis effecerant, vt ne quidem coiri cum illis poſſet[a]. De viſitationibus autem Diuus Cyprianus. *Nec* (inquit) *aliqua putet ſe poſſe hac excuſatione defendi, quod inſpici & probari poſſit an virgo ſit: cùm & manus obſtetricum & oculi ſæpè fallantur*[b]. Diuus Auguſtinus, *Obſtetrix* (ait) *virginis cuiuſdam integritatem manu velut explorans ſiue maleuolentia ſiue inſcitia, dum inſpicit, perdidit*[c]. Diuus Ambroſius Syagrium Epiſcopum, qui viſitationem eiuſmodi fieri iuſſerat, acriter multis verbis corripit. *Quid quod* (ait) *etiam ipſi archiatri dicunt non ſatis liquidò comprehendi inſpectionis fidem, & ipſis medicinæ vetuſtis Doctoribus id ſententiæ fuiſſe? Nos quoque vſu hoc cognouimus ſæpè inter obſtetrices obortam varietatem & quæſtionem excitatam: vt plus diſputatum ſit de ea quæ inſpiciendam ſe præbuerit, quàm de ea quæ non fuit inſpecta.* Idem Diuus Ambroſius, *Itáne ergo liberum erit accuſare omnibus: & cùm probatione deſtiterint, patebit vt genitalium ſecretorum petant inſpectionem, & addicentur ſemper ſacræ Virgines ad huiuſmodi ludibria, quæ & viſu & auditu horrori & puderi ſunt?* Salomon quatuor eſſe ait, quæ humani ingenij captũ excedant & quorum indicia aut veſtigia vix deprehendere liceat: viam

a Panorm. in cap. fraternitatis & cap. fin. de frigidis & malefic.

b D. Cypr. lib. 1. epiſt. 11. ad Pomponiũ. Vnde deſumpti ſunt can. nec aliqua & can. quod ſi pœnitentiã 27. quæſt. 1.

c D. Auguſt. lib. 1. de ciui. Dei cap. 18.

d D. Ambroſ. lib. 8. epiſt. 64. ad Syagrium.

aquilæ in aere, viam colubri ſuper terram, iter nauis in pelago, & viam viri cũ adoleſcentula [a]. Reiiciantur ergo impudicæ illæ viſitationes, quę & obſcœnæ ſunt & vanę atque inutiles. Nam & in viro dubia eſt & incerta ex inſpectione membrorum virilitatis probatio: & in muliere aut puella nullus eſſe poteſt viſitationis effectus: Si quidem viam viri in adoleſcentula (vt ait Sapiens) & Priapi Venerea clauſtra ingreſſi notas & indicia nõ minus difficile eſt deprehendere, quàm auis præteruolantis veſtigia in aere, aut nauis mare ſecantis notas in aquis ſignare Sed quid viſitationes acri ſtylo inſectamur, aut indignas pudendorum inſpectiones horremus: cùm deſperata ſeculi iſtius impudentia obſcœnius quiddam & indignius adinuenerit? Licere volunt & permitti nuptę ad Venereum certamen (*congreſſum* appellant) coniugẽ prouocare: ſcilicet vt is qui ſeu verè ſeu ficțè frigidus & ad coitum inhabilis dicitur, virilitatis ſuæ ſpecimen in turba facere, ac præſentibus medicis & matronis coire cogatur. Quid verò congreſſu iſto obſcœnius, vt licere velimus ἄρθρα ἐν ἄρθροις inſpicere? Quid turpius aut indignius quàm publicè & coràm miſceri, vt oculi etiam in partem libidinis veniant? Edixerat Lycurgus vt ne volentes quidem viri cum legitimis vxoribus, niſi clàm & furtim congrederentur [b]. *Tantum abeſt inceſti cupido* (inquit Minutius Fœlix) *vt nonnullis rubori ſit etiam pudica coniunctio.* Hoc confirmat Ariſtoteles αἰσχύνονται ὁμολογεῖν οἱ ἐπιθυμοῦντες ἀφροδισιάζεσθαι ὅτι ἡ τῶν ἀφροδισίων ἐπιθυμία ἐκ [illegible] [c]. Sic & apud Romanos vir primò cum ſponſa non congrediebatur luce, ſed in tenebris. Cuius rei rationem Plutarchus ad verecundiam refert, vt non

[a] Prouerb. cap. 30.

[b] Plutarc. in vita Lycurgi & Xenophon in Repub. Lacedæm.

[c] Ariſtot. ſect. 4 problem. 8.

nō tantùm in coitu illicito, ſed & in legitimo pudor adhibeatur [a]. Ranę, animal alioqui fœdiſſimū, horrent Venereo complexu interdiu ſe implicare, noctémque vt coeant expectare ſolent [b]. *Quis furor eſt quæ nocte latent in luce fateri* [c]? Venus dicta eſt σκοτία, cuius templum apud Ægyptios fuit [d]. Sic etiam appellata eſt Melanis ſiue Melænis, quia (inquit Pauſanias) concubitus hominum non diurni ſunt velut pecudum: ſed latentes & nocturni, ὅτι ἀνθρώποις μὴ τὰ πάντα αἱ μίξεις ὥσπερ τοῖς κτήνεσι μεθ' ἡμέραν, τὰ πλείω δὲ εἰσὶν ἐν νυκτί [e]. *Placétne pecudum ferarúmque ritu promiſcuè in concubitus ruere*, dicebat Virginius apud Liuium [f]. *Fœda eſt in coitu & breuis voluptas. Et tædet Veneris ſtatim peracta: Non ergo vt pecudes libidinoſæ, Cæci protinus irruamus illuc* [g]. Monet Diuus Auguſtinus filiorum procreationi operam dare non canino more, ſed honeſto & coniugali [h]. Sub Theodoſio Imperatore adulterarum pœna erat, vt in lupanaribus incluſæ cunctis proſtituerentur. Ad publicam autem infamiam homines libidinoſi tintinnabula ſibi aptabāt, quæ coitus tēpore reſonarēt, vt cōtumelia maior eſſet ſi prętereuntes pœna nō lateret. Sed Imperator pudicitię & caſtitatis ſtudioſiſſimus, tam impudens támq; obſcœnū pœnæ genus ſuſtulit [i]. Temirem ſeu Tamberlanem, Laonicus Calchondilas memorat libidinoſiſſimum fuiſſe, & adoleſcentes habuiſſe, quibus interdiu iuberet in conſpectu ſuo cum mulieribus coire, vt & ipſe tam turpi ſpectaculo ad libidinem incitaretur [k]. Seneca dū turpes Hoſtij hominis obſcœniſſimi libidines refert, *Quidnā* (inquit) *homo im purus reliquit quod in tenebris faceret? Non pertimuit diem, ſed ipſos concubitus portentoſos ſibi ipſe oſtendit,*

a Plutarc. quæſt. Rom. 65.
b Ælian. lib. 13.
c Ouidius lib. 3. Amorū eleg. 13.
d Heſychi in dictione σκοτία.
e Pauſanias in Arcadicis.
f Liuius li. 3.
g Petronius.
h Can. exemplarū 27. quæſt. 1.
i Niceph. lib. 12 eccl. hiſt. cap. 22. circa fin. Hiſtor. tripart. lib. 9. cap. 24. in fine.
k Laonicus Calchondilas lib. 3 de rebus Turcicis.

ipſe approbauit. Addit Seneca. *At illud monſtrum obſcœnitatem ſuam ſpectaculum fecerat , & ea ſibi oſtẽtabat quibus abſcondendis nulla ſatis alta nox eſt* [a]. Diuus Auguſtinus. *Vbi ad eiuſmodi opus venitur*(ait)*ſecreta quæruntur, arbitri remouentur, filiorum quoque ipſorũ, ſi iã inde aliqui nati ſunt, præſentia deuitatur* [b]. Apud Lucianum cùm Bagoas philoſophus Peripateticus argueretur eſſe Eunuchus, iudicum cognitioni rei veritas commiſſa eſt: Inter iudices quidã cenſebant nudato illo, quemadmodum in venalibus mancipiis fieri ſolet, inſpici oportere an vir eſſet: Alij decerni æquum eſſe iudicabant, vt accerſitis è luſtro mulieribus iuberetur congredi: Sicque altera iudicum ſententia ad viſitationem, altera ad congreſſum pertinebat [c]. At dura eſt lex congreſſus. Non enim ſemper & ad votum reſpondet pars illa corporis, quę ſi in viro langueat aut vigore pleno deficiatur, ceſſat ſpes omnis voluptuoſæ coitionis. Sed cur ad congreſſum tanquam ad ſacram anchoram recurritur, cùm etiam plerumque nulla frigiditatis ſuſpicione multi caſus interueniant quibus coeundi facultas ſiſtitur & impeditur? Quis enim dubitat coitum veneficis artibus carminibúſque magicis retineri & impediri? Herodotus refert Amaſim Regem diu nequiuiſſe rem habere cum Ladice vxore: idque magicis incantationibus effectum [d]. Apud Tacitum Numantina vxor Syluani accuſata eſt carminibus & veneficiis vecordiam merito inieciſſe [e]. Sic & apud Petronium cùm is, qui in Veneream iſtam paralyſim inciderat, ſibi vt rurſum congredi permitteretur, peteret, *Forſitan* (inquit) *rediret hoc corpus ad vires & reſipiſcerent partes veneficio, credo, ſopitæ.*

Ouidius

a Seneca lib. natur. quæſt. circa fin. cap. 16.

b D. Aug lib. 2. de gratia Dei & peccato orig. cap. 37.

c Lucianus in dialog Eunuchus.

d Herodotus lib. 2.

e Tacitus lib. 4. annal.

Ouidius, *Quid vetat & neruos magicas torpere per artes* [a]? Hierocles, quē Heliogabalus Imperator in deliciis habuerat, cùm videret Aurelium quendam ab Imperatore adamari, veritus ne præ Aurelio negligeretur, Aurelium præſtigiis ac veneficiis effœminauit ἐξεθήλυνεν αὐτὸν καὶ ἐνάρκωσεν, adeò vt per totā noctem ingnau' ad coitum καὶ πρὸς μῖξιν ἀκίνητος iaceret, inquit Zonaras [b]. Rex Theodoricus cùm Hermembergam vxorem duxiſſet, virginitatis florem delibare non potuit, maleficis pellicum ſuarū artibus carminibúſq; prohibitus [c]. Huc fortaſſis referri poteſt quod ait Gregorius Turonenſis, *Eulalius puellam de monaſterio Lugdunenſi diripuit eámque accepit. Sed concubinæ eius inſtigante inuidia maleficiis ſenſum eius oppilauerunt* [d]. Veneficiis ἐκστάσεις καὶ παραφροσύναι καὶ ἀφόρητοι μανίαι κατασκήπτουσιν, inquit Philo Iud. [e]. Sed quid ſolas artes magicas accuſamus, cùm etiam abſque vllo maleficio ſępe interueniant frigida quædam interualla, quibus vir inhabilis eſt ad coitum, nec vires ad votum deſiderio reſpondent? Quin & ipſe Imperator Iuſtinianus quoſdam refert, qui cùm per biennium ab opere Venereo enerui languore abſtinuiſſent, tertio demum annō redintegratis viribus plenè atque amabiliter coire cœperint [f]. Seneca, *Quid ſi maritus* (inquit) *euiratus, inutilis in concubitu vxoris ſuæ iacuiſſet* [g]? Apud Romanos in nuptiis Talaſius acclamari ſolebat, forſan non ob rationes à Plutarcho variè exquiſitas, ſed quia τάλασις apud Gręcos patientiam & tolerātiam ſignificat, quia nullibi magis, quàm in matrimonio patientia requiritur: vt quemadmodum viri mulierum iurgia morúmque procacitatem ferre debent, ita etiam ſi quid in viro

a Ouidius lib. 3. Amorū eleg. 6.

b Zonaras tom. 1. pag. 223.

c Paulus Æmilius in Clotario 2.

d Gregor. Turon lib. 10. cap. 8.

e Philo in lib. de ſpecial. legib. aduerſus mœchos.

f l. penult. C. de repudiis & id authent. de nupt.

g Seneca lib. 2. controu. 5. torta à tyranno pro marito.

deficiat, modeſtam patientiam vxor exhibere & præſtare teneatur. Canonici iuris diſpoſitio triennij ſpatium expectari deſiderat: Quo lapſo, non priùs, inquirendum iubet an nupta etiamnum virgo eſſet nécne[a]. Nupta, quæ in tale infortunium incidit, cur, non laudabili modeſtia & pudico affectu infirmitatem reſtitui & vires marito redintegrari patietur? *A mari liceat, ſi potiri non licet*[b]. In iſtiuſmodi ſanè controuerſiis tam Seia quàm alia quæuis mulier non voluptatem, ſed prolis deſiderium frigiditatis expoſtulationi prætexere ſolet. At viri non minùs, quàm mulieres, liberos affectant & legitimæ prolis deſyderio tenentur. Non tamen publica honeſtas aut tanti ſacramenti veneratio viro permittit coniugem vlla ſterilitatis occaſione repudiare, *Expecta* (inquit Seneca) *poteſt pare re, non reſpondet ad certum fœcunditas diem: Sui iuris rerum natura eſt, nec ad leges humanas componitur: Modò properat: Modò vota præcurrit: Modò lenta eſt & demoratur*[c]. Quintilianus, *Non ſemper fœcunditas properat: Aliquado dilata veluti pleniores fructus reddit*[d]. Verùm impatiens mulierum libido maritos ad congreſſum & certamen Venereum prouocat: ac niſi ſtatim vir coire paratus ſit, vel ſi dilationes aut legitimas excuſationum cauſſas proponat, exclamat illicò mulierũ turba eum, qui arma ad congreſſum parata non habet, eunuchum eſſe, frigidũ, euiratum, maleficiatum. Quàm durum eſt & inciuile inuitum aliquem iudice decernente ad congreſſum & voluptatem Veneream detrudi. Quis enim neſcit coeundi facultatem non ſolo voluntatis noſtræ arbitrio conſtare, ſed ſimul etiam requiri vt Venerea libido ſpiritu rigido neruos impleat

a Cap. laudabilẽ extra de frigidis
b Petronius.
c Seneca lib. 2. contron. 5.
d Quintil. decla. 251.

impleat, & arma Priapea vigore pleno inflammet? Naturam accuſare liceat, quæ non omnes corporis noſtri partes ea membrorum perfectione formauit, vt paratæ promptæque vires libidini reſpondeant, & laſſæ voluptatis ſatietas animum antè, quàm corpus fatiget. Magnum eſt & potens Veneris numen cuius amabiles blanditias natura parens ad æternam rerum ſeriem fouet. Non tamen ipſa Venus milites ſuos ſemper ab ignaua laſſitudine & inerti membrorum torpore poteſt vindicare, vt quandocumque libuerit laceſſiti mox ſe riant, iuuenile perpetuúmque robur illorum membra continuò dirigat & erigat, idémque voluptati qui & voluntati finis ſit. Sed (quæ virium noſtrarum imbecillitas eſt) nerui non imperio iudicis aut iuſſui magiſtratus parent, nec vllo diuortij metu actus Venereos exequi ſolent, ſed naturæ robur & corporis vires requirunt: Simul etiam libidini ſeruiunt quæ tota laſciuiæ eſt. Quis verò, niſi caninæ ſit impudentiæ, poteſt præſentibus medicis, obſtetricibus, iudice, ac pleriſque aliis Venereâ aliquâ libidine titillari, & ad coitum grato voluptatis deſyderio impelli? Scia nuptias eſſe non credit, niſi adſit Venereæ voluptatis fruitio: At optabile coniugij votum non libido, non voluptas aut laſciuia, ſed dignitas commendat. Eleganter Ælius Verus Imperator, *Vxor* (inquit) *dignitatis nomen eſt non voluptatis* [a]. Quintilianus ait, *Vxoriæ charitatis ardorem flagrantius frigidis concupimus affectibus* [b]. In legitimas coniugij tædas, quas pronuba Iuno amabili deſyderio temperauit, æſtus libidinis nihil iuris ſibi vendicat. Charitas ipſa coniugalis neque ſenio,

a Spartianus in Aelio Vero.
b Quintil. declam. 2.

neque frigiditate vlla minuitur aut tepeſcit. Diuus Auguſtinus, *In bono* (inquit) *licèt annoſo coniugio, etſi emarcuerit ardor ætatis inter maſculum & fœminam, viget tamen ardor charitatis inter maritum & vxorem* [a]. Obiici poteſt Seiæ illud Tertulliani, *Quot ſunt* (inquit) *qui ſtatim à lauacro carnem ſuam obſignant: Quid i e n qui conſenſu pari inter ſe matrimonij debitum tollunt* [b]? Diuus Hieronymus ad Ruſticum, *Narrauit mihi vxor quondam tua, nunc ſoror atque conſerua, quòd, iuxta præceptum Apoſtoli, ex conſenſu abſtinueritis vos ab opere nuptiarum, vt vacaretis orationi* [c]. Túne Seia nullum aliud eſſe credis maſculi cum fœmina amoris vinculum, niſi quod coitus & libido conciliat? Audi memorabilem Leontij, qui Antiochenæ Eccleſiæ præſul fuit, hiſtoriam. Ille, cùm presbyter eſſet, amauit Euſtoliam non impudico ſed honeſto affectu. Orta eſt tãdem ex aſſidua vitæ conſuetudine turpis ſuſpicio: Vnde & Leontius ſacerdotali priuatus eſt dignitate, niſi familiarem & domeſticam cum Euſtolia conſuetudinem omitteret. Itaque, vt ſuſpicionis occaſionem omnem auerteret, ipſe ſibi genitalia præcidit: ac deinceps perpetua vitæ fiducia, nullo calumniarum timore, cum Euſtolia reliquum vitæ tempus exegit [d]. Imperatores Henricus primus, & Henricus ſecundus perpetuam in matrimonio cum vxoribus virginitatem vouiſſe & ſeruaſſe ab hiſtoricis traduntur. Rectè Diuus Auguſtinus Manichæis obiicit, quod ad explendam tantùm libidinem impudica coniunctione fœminis miſcerentur [e]. Nuptias ergo non concubitus, ſed conſenſus & perpetua vitæ conſuetudo facit. Matrimonij autem præcipuus finis eſt, vt aduerſus pericula & infortunia ſocietas

vitæ

a D. Auguſt. lib. de bono coniugali tom. 6.

b Tertull. lib. 1. ad vxorem.

c D. Hieron. ad Ruſticum lib. 2. epiſtola 10.

d hiſt. tripart. lib. 4. cap. 38.

e D. Aug. lib 15. aduerſus Fauſtum.

vitæ communi præſidio mutuóque ſolatio iuuetur. Quintilianus, *Matrimónia* (inquit) *ſunt ab ipſa rerum natura inuenta. Sic mares fœminis iunguntur, vt imbecillior ſexus præſidium mutua ſocietate ſumat*[a]. Apud Tacitum Agrippina ſibi maritum à Tyberio expoſcit, *Subueniret ſolitudini* (inquiebat) *daret maritum, habilem adhuc iuuentam ſibi, neque aliud probis quàm ex matrimonio ſolatium*[b]. Itaque ſi Seia coniugij fœdus initura, ſolo libidinis intuitu de nuptiis cogitauit, illa rem ſanctiſſimam & religioſiſſimam impuriſſima cogitatione fœdauit. Hoc ergo vnum ſupereſt, vt liberorum ſpes & licita poſteritatis ſucceſſuræ expectatio libidinoſæ cupiditati obtendatur. *Adiiciunt quidem homines* (ait Tertullianus) *cauſas nuptiarum de ſollicitudine poſteritatis & liberorum amariſſima voluptate*[c]. Non tamen ea eſt Diui Auguſtini ſententia, vt vel hoc quidem prætextu coniugij fœdus rumpi & diſſolui permittat: *Manet* (inquit) *vinculum nuptiarum etiamſi proles, cuius cauſa initum eſt, manifeſta ſterilitate non ſubſequatur: Ita vt iam ſcientibus coniugibus non ſe filios habituros, ſeparare ſe tamen vel ipſa cauſa filiorum, atque aliis copulare non liceat*[d]. Imò quid viſitatione turpi & obſcœno congreſſu ſollicitè adeò de frigiditate inquirimus: quando neque ipſe coitus matrimonium facit, neque ipſa frigiditas coniugium diſſoluit? Quintilianus, *Sicut coitus atque congreſſus citra ius non efficeret vxorem, ita vxor etiam citra hæc manet*[e]. Ipſa autem canonici iuris diſpoſitio nuptias ex frigiditatis cauſa non dirimit, ſed ita iudicare ſolet Eccleſia, vt quas tanquam vxores habere non poſſunt, habeant vt ſorores[f]. Hæc Titius longo ſermone propoſuit, non quòd ſibi vllius fri-

a Quintil. decl. 368.

b Tacitus lib. 4. annal.

c Tertull. lib. 1. ad vxorem.

d D. Aug. lib. de bono coniugali.

e Quintil. decl. 247.

f Can. requiſiſti 33. qu. 1. c. conſultationi de frigidis & maleficiis.

gidiratis ſit conſcius, aut quia viſitationem congreſſúmve adhiberi metuat:ſed cùm honeſtati publicæ conueniens videretur reiici fallaces illas corporis inſpectiones & obſcœnas membrorum contrectationes: Simul etiam Titius inuerecundum iudicauit impudicam congreſſuum turpitudinem admitti. Illud enim caninum eſt & impudens. Romæ cùm incredibilis ardor libidinis fœminas occupaſſet, omnéſque ſine vllo pudore in Venerem ruerent, Senatus inſpectis libris Sibyllinis cenſuit, vt Veneris Verticordiæ ſimulacrum conſecraretur: quo faciliùs virginum mulierúmque mens à libidine ad pudicitiam conuerteretur [a]. Nos voto non diſſimili optare debemus numénque diuinum exorare, vt reiecta viſitationum & congreſſuum turpitudine, mulierum & virginum mens à libidine ad verecundiam conuertatur: & ſi quod Veneris in coeundi facultate friguſculum interueniat, vxor laudabili patientia redintegrari vires expectet, mutuúmque & coniugalem amorem laſciuæ voluptati anteponat.

a Valer. Max. lib. 8. cap. vltimo.

PROSEIA, Fraudes & fallaciæ cæteris in rebus infamiam & dedecus, in coniugio pœnæ & animaduerſionis grauitatem expoſcunt. Nam cùm ſancta ſit matrimonij dignitas, & venerabilis eius reuerentia, publicè intereſt puniri ſacrilegam eorum impoſturam, qui ſemiuiri vxores ducunt & temeraria impietate tanti ſacramenti religionem ludibrio habent. Seia nubere credidit viro: At iſte nec vir eſt nec fœmina. Quàm durum videtur adoleſcentulam grandem & formoſam perpetua viduitate inuitam damnari? Quid enim aliud eſt Eunuchi conſortium, quàm perpetua viduitas & coacta legi-

cta legitimæ Veneris abſtinentia? *Intacta manet, inculta ſeneſcit*[a]. Quid verò iucundius, quidve magis legitimum eſſe poteſt, quàm cùm (vt ait Quintilianus) virginis appellationem nox illa maritalis aufert[b]. *Quos Venus amauit, fecit amoris cõpotes Nobis Cupido velle dat, poſſe abnegat*[c]. Olim Trœzeniæ virgines ante Hymenæi celebritatem Mineruæ fallaci τῇ ἀπατουρίᾳ zonas dicare ſolebant[d]. At certè nobis non pronuba Iuno adfuit, ſed numẽ aliquod ἀπατούριον faces nuptiis iſtis prætulit, in quibus poſt peractas Hymenæi ſolemnitates ſponſa in geniali thoro collocata viduam pudicámque noctem inter ſuſpiria trahere & exigere cogitur. *Hanc tibi res adimit, non te cuſtodia caro Arcet ab amplexu nec cauti cura mariti, Non patris aſperitas nec ſe negat ipſa roganti, Nec tamen eſt potienda tibi, nec vt omnia fiant Eſſe potes fœlix, vt dii hominéſque laborent, &c. Nec mihi contingent, mediis ſitiemus in vndis*[e]. Mirum eſt, & tamen frequenter fit, vt qui frigidi ſunt & ad coitum impotentes, licet debilitatis ſuæ ſibi conſcij ſint, non ideò minus veſano quodam libidinis æſtu ad nuptias incitari & inuitari ſoleant. *Quod non licet acrius vrit.* Terentius Eunuchos ait amatores mulierum eſſe maximos, ſed nihil poſſe. Rectè Chryſaorius dicebat, ſi habes Eunuchum occide eum, ſi non habes eme & neca[f]. Alexander Seuerus Eunuchos tertium genus hominum eſſe affirmabat, nec videndum nec in vſu habendum[g]. Lege diuina Eunuchis & caſtratis ingreſſus Eccleſiæ interdicebatur[h]. Canones Apoſtolorum eum qui ſe caſtrauit & mutilauit, à clero reiici voluerunt: ſi verò laicus ſit, per triennium ſegregari, ἐπίβουλος γάρ ἐστι τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς[i]. Idem etiam canone primo

a Catullus.
b Quintil. decl. 280.
c Petronius.
d Pauſan. lib. 2. in Corinth.
e Ouidius lib. 9. Metamor. circa finem.
f Cedrenus pag. 390.
g Lampridius in Alex. Seuero.
h Deuter. cap. 23.
i Canones Apoſto. cã. 21. 22. 23.

Nicæni Concilij ſtatutum fuit ne quis ſe caſtraret. Vnde & Origenes damnatus eſt, qui aduerſus voluptates & libidines debilitatē ſibi procurauit: alij medicamentis id effeciſſe dicunt: alij νεῦρον ἀποτετμηκέναι[a]. Iulianus Imperator expulit palatio eunuchos, omnibúſque eos honoribus priuauit[b]. Nicephorus de Eutropio Eunucho loquens, Virilium exectio (inquit) purpuræ ſpem ei ademerat[c]. Theodoſius Imperator (teſte Cedreno) legem tulit, ne quis Eunuchus dignitate patricia ornaretur, μὴ εἰσέρχεσθαι εἰς πατρικίαν ἀξίαν εὐνοῦχον[d]. In dignitatibus tamen & muneribus obeundis, cùm prudentia & judicium non ex robore membrorum ſed ab ingenio pendeat, tolerabilior eſſet eunuchorum debilitas: at in viri & mulieris coniunctione, quæ contracti matrimonij perfectio eſt, non ingenij decus quidquam prodeſt, nec animi vires ſpectantur: ſed corporis & neruorum vigor neceſſarius eſt. Nuptias enim ſolus conſenſus facit, ſed eas concubitus perficit & conſummat. Nam per ſolum conſenſum neque bigamia contrahitur[e], neque religionis impeditur ingreſſus, ſed ita demum ſi conſenſui acceſſerit coniunctio corporum[f]. Quinetiam ſi quandoque inter coniuges rixas interuenire contingat, ſola hæc gratæ voluptatis illecebra & dulcis coitio pacem domeſticam procurat, facit, conciliat. Ouidius, *Sed lateri ne parce tuo, pax omnis in illo eſt*[g]. Iuno Oceanum & Thetym reconciliatura addit. Εἰς εὐνὴν ἀνέσαιμι ὁμωθῆναι φιλότητι[h]. Legitima eſt mulieris illius expoſtulatio apud Apuleium, *Ego verò* (inquit) *maritum rariſſimè venerem meam recolentem ſuſtineo*[i]. Romæ magna fuit Deæ Viriplacæ ad concilianda coniugum iurgia vis & poteſtas: ſed

a Cedrenus pag. 209.
b hiſt. trip. lib. 6. ca. 1. circa finē.
c Niceph. lib. 13. c. 1.
d Cedrenus pag. 281.
e Cap. debitum ext. de bigamia.
f Cap. ex publico ext. de conuerſ. coniug.
g Ouidius lib. 2. de arte amandi.
h Homerus lib. 14. Iliad.
i Apuleius lib. 5. de Aſino aureo.

ſed nullum eſt numen, quod ad ſedandas viri & vxoris diſcordias tantùm poſſit, quantùm voluptas thori coniugalis, *Blanda truces animos fertur molliſſe voluptas* [a]. Nihil eſt autem quod mulieris virum appetentis animum magis exaſperet, quàm ſi poſt nuptiales faſcenninos gratâ & expectatâ voluptate carere cogatur: ſicque legitimo ardore pruriens à viro, cuius effœtæ vires deficiunt, illæſa & intacta dimittatur. Itaque duo ſunt, quæ in coniugio licitè deſiderari poſſunt, Voluptas, & Prolis ſpes. Voluptas, ſi libidinoſa laſciuia abeſt, licita & legitima eſſe poteſt. Cicero, *Cùm ſit hoc natura commune omniũ animantium, vt habeant libidinem procreandi, prima ſocietas in ipſo eſt coniugio, proxima in liberis* [b]. ἐὐνὴ γὰρ ἀνδρὶ καὶ γυναικὶ μορσίμυ, inquit Æſchylus [c]. Ariſtoteles liberis operam dare vocat λειτυργεῖν τῇ φύσει, quaſi hoc ſit ritè ſacrificare naturæ: ait enim vxorem ducendam eſſe οὐ μόνον ἕνεκα λειτυργίας τῇ φύσει, ἀλλὰ καὶ ὠφελείας [d]. Appellauit enim coniugalem coniunctionem λειτυργίαν τῇ φύσει, quia nobis à natura inſita eſt coeundi & procreandi cupiditas. *Non ſatis eſt* (inquit Quintilianus) *maritum ſolo tantùm oſculo putari* [e]. Lex diuina nouis coniugibus anni ſpacium indulgebat, quo tempore omnium munerum vacationem habebant: vt ſimul anno vno plena voluptate frui & inuicem delectari poſſunt [f]. Pythagoras, vir cenſoriæ ſeueritatis, dicebat vexari apud inferos & torqueri eos, qui vxores legitima & amabili voluptate defraudauerant, τοὺς μὴ θέλοντας συνεῖναι ταῖς αὐτῶν γυναιξὶ [g]. Solon legem tulerat περὶ τοὺς μὴ δυναμένους συνεῖναι, vt & iniuriarum aduerſus eos agere liceret [h]. Meminit Seneca Prætorij cuiuſdam qui declamauit controuerſiam de

a Ouidius lib. 2. de Arte amãdi.

b Cicero li. 1 Officiorũ.

c Æſchyl. in Eumenid.

d Ariſtot. lib. 1. Oeconom.

e Quintil. decla. 279.

f Deuter. cap. 41.

g Diog. Laertius in vita Pythagoræ.

h Plutarch. in Solone.

illa quæ egit cum viro malæ tractationis, quòd virgo eſſet [a]. Etenim tantum abeſt vt nuptiæ voluptatis cogitationem excludant, quinimò (ſi Diuo Chryſoſtomo credimus) nuptiæ ſunt non modò παιδοποιίας ἕνεκεν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τοῦ σβέσαι τὴν τῆς φύσεως πύρωσιν [b]. Qui verò à rebus Venereis alieni ſunt, in eremum & ſolitudines confugiant, aut certè mulierum connubia ne tentent. Vix enim quiſpiam mihi perſuaſerit, grata eſſe nouæ nuptæ oſcula cõiugis illius, qui celebratis nuptiis & inter primos amplexus, neglectâ coitus voluptate virginitatis laudes commendat, & frigidior glacie de caſtitate philoſophatur. Qualis fuit oratio Amonis Ægyptij, qui prima nuptiarum nocte ſponſæ longo ſermone ſuaſit, vt perpetuo caſtitatis voto ſororis potiùs pietatem quàm coniugalem conſuetudinem præſtaret [c]? Idem etiam feciſſe memoratur Pelagius, qui poſtea Laodicenſis Epiſcopus fuit [d]. Sed & hic & ille auſteræ pietatis potius quàm nuptiarum cogitationem habuit. Itaque alter Monachiſmum & ſolitudinem eſt profeſſus, alter Laodicenſis Eccleſiæ antiſtes fuit: vterque tamen meo iudicio reprehendendus. Nam ſi virginitatis perpetuæ cogitationem habuerunt, & caſtitatem à coniugali coniunctione abeſſe crediderunt: Quid neceſſe fuit vanâ & inutili ſolicitudine nuptias affectare, & mulierculas forſan inuitas incogitato continentiæ voto obligare? Non minus inſulſum videtur, quod Æas philoſophus fecit: Ille cùm formoſiſſimam haberet vxorem, fertur cum eâ ter tantummodò coiiſſe, & tres filios genuiſſe: ac tandem monaſticam vitam ſecutus perhibetur [e]. Indignus ſanè tam egregiæ pulchritudinis voto, quia

a Seneca lib. 1. contrcu. 2. circa fin.

b D. Chryſoſt. lib. de Virginitate cap. 19.

c Nicephorus Calliſtus lib. 8. c. 41. & Hiſt. tripar. lib. 1. cap. 11.

d Niceph. lib. 11. cap. 21.

e Hiſt. tripart. lib. 9. cap. 48. in fine.

quia vnica voluptate tot graues vteri dolores tótque pariendi incommoda rependeret. Quòd ſi quis in tanta abſtinentia caſtitatis commendationem allegare velit, ſciat etiam frequentém cum vxore coitum neque pietatem lædere neque pudicitię aduerſari. Imò viri cum vxore coitio vera eſt caſtitas, ſi Paphnutio Epiſcopo credimus, qui σωφροσύνην appellabat τὴν πρὸς τὰς ἰδίας γυναῖκας συνουσίαν [a]. Pulcheria ſoror Theodoſij iunioris poſt fratris mortem Marcianum coniugem & Imperij ſucceſſorem elegit: ſed prius fide datâ Marcianus pollicitus eſt virginitatem, quam Pulcheria Deo conſecrauerat, intactam & illibatam ſeruaturum [b]. At Cedrenus cùm de eo coniugio loquitur Pulcheriam ſcribit Marciani vxorem fuiſſe, non verè ſed nomine tenus ὀνόματι μόνον, οὐ γὰρ συνεγένετο αὐτῇ [c]. At Seiæ non hæc cogitatio fuit nomine tenus coniugium contrahere, ſed vero & legitimo hymenæo iungi ſperauit. Virgo matura nuptiarum feſtiuitatem & viriles amplexus ciuili voto deſiderauit. Numen ſanè nec fallax nec imperfectum nuptiis præſidet, ſed Iupiter τέλειος qui παρθενίην ζώνην ſolui deſiderat. Naturalem ardorem & iuueniles feruentis adoleſcentulæ appetitus aliquâ legitimâ voluptate reſtingui indecens non videtur. Diuus Auguſtinus, *Nuptiarum bonum* (inquit) *ſemper quidem bonum eſt, ſed aliquando fuit legis obſequium, nunc eſt infirmitatis remedium: In quibuſdam verò humanitatis ſolatium* [d]. Quis verò ſola voluptatis cogitatione iſtas de frigiditate expoſtulationes excitari dixerit, cùm ſatis conſtet etiam ipſos Eunuchos & caſtratos delectare, non quidem pleno & amabili coitu, ſed tamen aliquo laſſæ voluptatis

a *Niceph. lib. 8. cap. 19. Hiſtor. tripart. li. 2. cap. 14.*

b *Cedrenus pag. 281. circa finem.*

c *Cedrenus pag. 284. in fine.*

d *Can. nuptiarũ 27. quaeſt. 1.*

incitamẽto? Iuuenalis, *Sunt quas Eunuchi imbelles, & mollia ſemper Oſcula delectent, & deſperatio barba* [a]. Philoſtratus refert in aula regis Babyloniæ eunuchum quendam cum regia concubina deprehẽſum [b]. Verùm cùm nulla ſit prolis expectatio ab eo qui fundum quidem vxorium colit, ſed non rigat, non mirum eſt Eunuchos & frigidos à fœminis odio haberi: ídque non tam voluptatis intuitu, quàm ex naturali coniugum voto, vt legitima liberorum procreatio eis hæredes aſſignet. Hoc Heliodorus appellat συνεῖναι θεσμῷ παιδογονίας [c]. Licitum eſt & honeſtum vtriuſque coniugis votum, cùm alter ait, *volo pater eſſe*, [d] altera autem, *volo mater eſſe* [e]. Hermes Triſmegiſtus eleganter, μέγιστον ἀτύχημα καὶ ἀσέβημα ἐστὶν ἄτεκνόν τινα ἐξ ἀνθρώπων ἀπαλλαχῦναι [f]. Plato dixit nos omnes proprio quodam naturæ inſtinctu incredibili perpetuitatis deſiderio teneri [g]. Seneca, *Etiam abolita ſeculis nomina per ſucceſſores nouos fulgent* [h]. *Natura* (inquit Imperator) *vtrumque corpus edidit, vt maneat ſuis vicibus immortale* [i]. *Idcirco* (ait Calliſtratus) *filios filiáſve concipimus atque edimus, vt ex prole eorum earúmve, diuturnitatis nobis memoriam in æuum relinquamus* [k]. Quod Calliſtratus dixit diuturnitatis memoriam relinquere, Iuſtinianus vocat ἀθανασίαν ἐπιτεχνητὴν εἰσηγεῖσθαι [l]. Lucianus ait, ἵνα ταῖς παρ' ἀλλήλων διαδοχαῖς εἰς τὸν ἀεὶ χρόνον ζῶμεν [m]. Hoc Ariſtoteles eleganter expreſſit ἅμα δὲ (inquit) καὶ ἡ φύσις ἀναπληροῖ ταύτῃ τῇ περιόδῳ τὸ ἀεὶ εἶναι ἐπεὶ κατ' ἀριθμὸν οὐ δύναται, ἀλλὰ κατὰ τὸ εἶδος [n]. Camillus cùm videret ciuitatem bellis exhauſtam, primus legem de maritandis ordinibus tulit, quam poſtea & Iulius Cæſar & Auguſtus edictis ſuis renouarunt [o]. *Propagatio-*

a Iuuenalis Satyrà 6.
b Philoſtratus in vita Apoll. li. 1.
c Heliod. hiſt. æthiop. lib. vlt. circa fin.
d Cap. fraternitatis de frig. & malef.
e Cap. 1. & fin. de frig. & malef.
f Hermes Triſ. in Pimandro. cap. 2.
g Plato in cõuiuio ſeu de amore.
h Seneca lib. 2. controu. 1.
i L. lege C. de legitimis hæred.
k L. liberorum. §. fi. ff. de verb. ſignif.
l Nouella 22. de ſecundis nuptiis.
m Lucianus in amoribus.
n Ariſtoteles lib. 1. œconom.
o Dion. li. 56. & Sueton. in Auguſto cap. 34.

gatio filiorum (inquit Diuus Auguſtinus) *prima eſt & naturalis cauſa nuptiarum* [a]. Diuus Paulus dixit, βέλομαι νεωτέρας γαμεῖν· τεκνογονεῖν [b]. *Matrimonia contrahuntur* (ait Diuus Cyprianus) *quia creditur ſucceſſura poſteritas* [c]. Athenagoras nuptias ideò introductas aſſerit, vt concupiſcentiæ modus ſolo procreandæ ſobolis deſiderio definiatur, ἡμῖν μέτρον ἐπιθυμίας παιδοποιΐα [d]. Hinc ex aliqua formula olim qui iubebant, id ſe facere *liberorum procreandorum cauſſa* teſtabantur. Vnde Septitiæ quæ in contumeliam filiorum Publio ſeni nupſerat, coniugium improbatum eſt: quia (vt ait Valerius) *non creandorum liberorum cauſſa matrimonium interceſſerat* [e]. *Vxor* (inquit Diuus Auguſtinus) *non propter libidinē, ſed propter filiorum procreationem accipitur. Denique & ipſa tabulæ matrimoniales hoc continent, liberorum procreandorum cauſa* [f]. Angelus ad Tobiam, *Tranſacta tertia nocte accipies virginem cum timore domini, amore filiorum magis quàm libidine ductus* [g]. Diuus Hieronymus, *Sola libido inſita à Deo ob liberorum procreationem, ſi fines ſuos egreſſa fuerit, redundat in vitium, & quadā lege naturæ in coitum geſtit erumpere* [h]. Itaque cùm ſpes futuræ prolis & liberorū procreatio præcipuus ſit ineundi matrimonij finis non poteſt dici coniugium cū eo ritè vel perfectè contrahi, qui vir non eſt, & ex cuius amplexu nulla liberorum ſpes eſſe poteſt. Etenim in iſta de fœdere matrimonij quæſtione neque Iuriſconſultorū reſponſa, neque Iuſtiniani leges recenſeri oportet: ſed ex Pontificiis conſtitutionibus ius omne petēdum eſt. Diuus Hieronymus, *Aliæ ſunt leges Cæſarū, aliæ Chriſti: aliud Papinianus, aliud Paulus noſter præcipit* [i]. Diuus Bernardus ad Eugenium Papam,

a D. Aug. lib. 1. de adult. cōiug.
b D. Paulus epiſt. 1. ad Timoth. cap. 5.
c D. Cypr. in Symbol. Apoſtol.
d Athenagoras in Apolog. pro Chriſtian.
e Valer. Max. lib. 7. cap. 7.
f D. Aug. ſerm. 3. Domi. 3. poſt Trinit.
g Tobias cap. 6. in fi.
h D. Hier. lib 2. epiſt. 19. ad Fariā de viduitate ſeruanda.
i D. Hier. ad Oceanū in epiſt. Fabiolæ.

Et quidem (inquit) *quotidie perſtrepunt in palatio leges, ſed Iuſtiniani non Domini. Hæ autem non tã leges quàm lites ſunt & cauillationes*[a]. At verò hæc de fœdere matrimonij diſceptatio, an ex frigiditate rumpatur matrimonium, nullam ex Pontificiis conſtitutionibus habet controuerſi iuris diſputationem. Nam & iure canonico conſtat, & ſæpe à Senatu arreſtis iudicatum eſt, diſſolui matrimonium ex cauſſa frigiditatis, ſi maritus coire nequeat, eíque deficiat neceſſaria virilitatis perfectio[b]. Fulbertus Carnutum Epiſcopus, *De cauſa vnde ſimplicitatem noſtram conſulere voluiſtis, in ſexto libro capitulorum nonageſimo primo ita ſcriptũ inuenimus. Si vir & mulier coniunxerint ſe in matrimonio, & poſtea dixerit mulier de viro non poſſe nubere cum eo, ſi poterit probare quod verum ſit, accipiat alium, eo quòd iuxta Apoſtolũ non potuit illi reddere vir ſuus debitum*[c]. Nam quod ex iure canonico allegatur, vt quas tanquam vxores habere non poſſunt, habeant tanquam ſorores: Doctores canoniſtæ tradunt id non ex præcepto, ſed tantùm conſilij gratia dictum exiſtimari debere. Neque enim potiora coniugij vota ſubſiſtere poſſunt, ſi maritus frigiditate & impotentia laborat. Itaque cauſæ huius controuerſia non in iure ſed in facto conſiſtit: vt hoc vnum diſquiri oporteat, an Titius vir ſit & coeundi potens, an verò frigidus & ex defectu naturalium partium ad prolem infirmus. Hæc demùm eruenda eſt & excutienda veritas. Hoc ſi præſtari queat alia ratione quæ facilior ſit & honeſtior, nulla mora eſt quin damnari & reiici debeat quidquid turpem habet aſpectum. Sed ipſa tot annorum experientia docuit viſitationem & congreſſum certiſſimas eſſe virilitatis probationes.

a D. Bernard. lib. 1. de Cõſider. ad Eugen. Papam lib. 2. cap. 4.

b Cap. quẽadmodum de iureiur. toto tit. de frigid. & malef. & cauſſa 33. quæſt. 1.

c Fulbertus ep. 48.

tiones. In viſitatione fit inſpectio membrorum an integra ſint & benè habeant. Quòd ſi viſitatio incerta videatur, neque ex ea ſatis liquidò veritas cõſtet, tunc congreſſus decerni ſolet. Et hic quidem congreſſus nec turpis eſt, quippe qui licitum nuptiarum finem habet, nec obſcœnus videri poteſt cùm iudice decernente fiat. Itaque cùm Iulia Auguſta Seueri Imperatoris coniux vxori Argetocoxi Calcedonij, quę Britanna erat, obiiceret Britannas palàm & publicè cum viris nullo pudore miſceri. Nos (inquit illa) palàm quidem coniungimur, ſed legitimè cum viris generoſis rem habemus. At vos Romanæ mulieres clàm quidem & furtim, ſed cum indignis & peſſimis hominibus, turpem ſtupri conſuetudinem exercetis, ἡμεῖς μὲν φανερῶς ἀρίστοις ὁμιλοῦμεν, ὑμεῖς δὲ λάθρα ὑπὸ τῶν κακίστων μοιχεύεσθε [a]. Titius nuditatis pudorem obiicit. O verecundum hominem, qui de nuditate, cùm in palæſtra Veneris luctandum eſt, philoſophatur, ac potiùs nugatur. Apud Romanos in nuptiis, *adhibebatur Priapus nimis maſculus, ſuper cuius immaniſſimum & turpiſſimum faſcinum ſedere noua nupta iubebatur, more honeſtiſſimo & religioſiſſimo matronarũ* [b]. Nónne hęc proximæ voluptatis ſpes fuit & futuri coitus argumentum: an potiùs vana libidinis illecebra, & mẽdax gaudij inanis, nec vnquam obuenturi imago. Theodoretus nuditatem aduerſus Platonis leges exagitans, hoc vnum allegat, Quia (inquit) aſpectus nudorum corporum tam mares quàm fœminas irritare ſolet ad illicitos laſciuiæ appetitus [c]. At ſemiuiri iſtius impoſtoris tanta eſt immodeſtia, vt non impetus eius coercendus vel reprimendus, ſed libido potius laceſſenda & incitanda videa-

a Xiphilin. è Dione in Seuer.

b D. Aug. lib. 6. de ciuit. Dei cap. 9.

c Theodor. lib. 9. de Legibus.

tur. Nam & olim cùm ſola ętatis queſtio in controuerſiam veniebat, Romanæ leges ex Platonis inſtituto nudari puberes iubebant. Exinde tamen quia & pubertas & ætas ad coniugium viripotens certâ & facili annorum regulâ diſtingui poterat: commodius viſum eſt omitti inſpectionem, & pubertatem quatuordecim annis definiri. Sed cùm quęreretur, an Domitia eſſet pręgnans, Diui fratres (vt refert Iuriſconſultus) æquiſſimum eſſe reſcripſerunt eligi honeſtiſſimæ fœminæ domum, in quam Domitia venire iuberetur, & ibi tres obſtetrices probatę & artis & fidei aſſumi, qui Domitiã inſpicerent [a]. Nuditas inuerecunda eſt, ſi quis publicè ſine cauſa nudum ſe exhibeat: Sępe tamen nuditas ex cauſa aut laudatur aut non improbatur. Lycurgus & Plato nudas virgines in palęſtram inducebant. *Gratia cum nymphis geminíſque ſororibus audet Ducere nuda choros* [b]. Ludis Floralibus, quibus minę nudæ ſaltabant, Cato nudas viſurus in ſpectaculum venit, & vt populus liberè nudari eas poſtularet, abiit [c]. Plato in hac eadem matrimonij quæſtione nudari corpora voluit [d]. Neque id tantùm (vt veriſimile eſt) ad inſpiciendam *τὴν τῶν γάμων συμμετρίαν καὶ ἀμετρίαν*, ſed vt voluntaria corporis exhibitione nullus fraudi & fallacię locus eſſe poſſet. Quintilianus, *Pater* (inquit) *nudari filium atque in conſpectu iudicum contueri coegiſſet, atque interrogaret, an ille maritus eſſet qui fieri pater non poſſet* [e]. Matrimonium venditionis ſpecies eſt, ſi quidem etiam per coemptionem Romę matrimonium contrahi ſolebat. Eſt ergo bonę fidei contractus in quo dolum malum ęſtimari Iuriſconſultus ait, ſi quid inſidioſè obſcurè diſſimuletur [f].

a l. 1. in princ. ff. de ventr. inſp.

b Horat. lib. 1. ode 7.

c Valer. Max. li. 2. cap. 5.

d Plato libr. 11. de legibus.

e Quintilian. decl. 279

f l. ea quæ commendandi. §. vlt. ff. de contrahen. emp.

Quem-

Quemadmodum ergo in venditione, ne quid obſcurũ maneat, certus fieri debet emptor quid morbi vitiíve latentis in re vendita ſit: ſic etiam in hac imaginaria & reciproca coëmptione fraus omnis imputari debet Titio, qui latentem ſuam imbecillitatem celauit. *Fallere credentem non eſt operoſa puellam Gloria, ſimplicitas digna fauore fuit.* Honeſtius certè & bonę fidei conuenientius deinceps videatur, ſi coniuges ante nuptiarum celebritatem vltrò vitia corporis detegant & aperiant. Pater Galbæ Imperatoris breui corpore & gibber erat, & tamen à Liuia Ocellina deſiderabatur. At ille poſitâ veſte vitium corporis detexit, ne quaſi ignaram fallere videretur [a]. Idem etiam Crates philoſophus ante contractas nuptias Hipparchiæ teſtari & reuelare voluit [b]. Quod illi volentes fecerunt, cur Titio indecorum videbitur ſi iudice decernente fiat: vt defectus corporis, ſi quis ſit, nudetur & detegatur. Atque vt conſtet viſitationes eiuſmodi olim neque indignas adeò neque indecentes fuiſſe, tradũt Suidas & Clemens Alexandrinus, Beatam Virginem Mariam adhibitis obſtetricibus viſitatam fuiſſe, vt certiſſima probatione virginitas eius Iudæis patefieret [c]. Quinetiam ſi quid in iſto viſitationis actu, inuerecundum videatur aut probroſum, Titius ipſe ſibi dedecus & infamiam ſolus imputet, qui mendaci diſſimulatione ſimplicitatem mulierculæ illuſit. Hoc enim in iſta militia requiritur, vt quis ſit integer. Iuriſconſultus ait eum qui cum vno teſticulo natus eſt quíve amiſit, iure militare poſſe [d]. Illud in re militari ex legibus Martiis locum habeat: at in Veneris campo quoties de legitima hymenæi lætitia agitur omnia integra & perfecta re-

a Sueton. in Galba. cap. 3.
b Apuleius lib. 2. Floridorum.
c Clemens Alex. lib. 7. ſtromat. Suidas in dictione Ἰησοῦς.
d l. qui cũ vno in pr. ff. de re militari.

quiruntur, nec in iſta militia quidquam deficere debet. *Si amandum eſt* (inquit Plautus) *amare oportet teſtibus præſentibus* [a]. Imò etiam ex concilio Toletano illi omnes qui naturali defectu membrorum aliquid minus habere noſcuntur, nec ſacerdotes ordinari, nec ad ſacros ordines promoueri debent [b]. Obiicitur viſitationem fruſtra & inutiliter adhiberi. Nulla enim eſſe certa virginitatis indicia, nullã τῆς ὑμένος ruptionem, nullam ſanguinis in prima coitione eruptionem. At ſi quis hac in re naturales viſitationum rationes curioſiùs inquirere velit, ad peritos recurrat. Nobis ſatis eſt duo annotare, quorum vnum paganum eſt, & fabuloſum, alterum ex ſacris libris petitum refelli non poterit. Lex diuina aſſeruari iubet veſtimenta noctis nuptialis, vt inde omnis excluderetur mariti querela, ſi de nupta ſua quaſi non virgo fuiſſet, vellet expoſtulare [c]. Impium & ſacrilegum fuerit leges diuinas vanitatis arguere, aut eas quaſi inutiles & à veritate alienas reiicere. Apud Heliodorum Thyamis, cùm de cæde Charicleæ dormiens ſomniaſſet, interpretatur cædem Charicleæ, virginitatis deflorationem [d]: Scilicet cædis cogitatio ad deflorationem refertur, quia & vix cædes ſine ſanguine, & defloratio non ſine vi & ſanguinea emiſſione fit. Incerta quidem eſt & periculoſa viſitationum fides, at nulla certior eſſe poteſt probatio, quàm cùm vir ad congreſſum adigitur, vbi nullus eſt ſubtili effugio aut excuſationi locus. Regiæ conſtitutiones duella prohibent inter nobiles, eóſque qui ſe Martis ſatellites iactant. Sed nullæ ſunt leges quę duella inter Veneris milites interdicant. Titius longa & prolixa oratione aduerſus congreſſum diſſeruit.

a *Plautus in Curculione.*

b *Can. qui in aliquo dist. 51.*

c *Deuter. cap. 22.*

d *Heliodor. Æthiop. hist. lib. 1.*

ſeruit. Nam hæc vna res Titium torquet, atque acriter eũ vrit qui ore florido nitens, factis marcet. Veneficia & artes magicas allegat: at hæc magica ſuſurramenta, philtra, & vana incantationum ludibria vix quidquam poſſunt, niſi perſuaſio primùm mentis aditum præparet. Ipſi amatores ſibi fingunt ſomnia, ac pleraque ſibi etiam contra fidem veritatis perſuadent. Apud alios, qui vel pietate Chriſtiana imbuti, vel incontinentiæ odio talia auerſantur, nullum habent effectum. Hoc nobis Diui Cypriani hiſtoria & ad veram fidem conuerſio ſatis apertè teſtatur. Nicephorus Eccleſiaſticæ author hiſtoriæ refert, Cyprianum puellę cuiuſdam amore captum dæmones ad excitandam virginis libidinem inuocaſſe. Sed cùm puella, quæ pudicitiam ſuam Deo conſecrauerat, nullis magicis artibus moueretur: tandem Cyprianum facti pœnituit, & libris magicis in ignem coniectis, veræ pietati totum ſe cum magna integritatis & doctrinæ commendatione applicuit[a]. Diuus Hieronymus refert de quodam qui ſubter limen domus puellæ tormenta quędam verborum & portentoſas figuras ſculptas in æris Cyprij lamina defodit: Illicò inſanire virgo & amictu capitis abiecto rotare crinem, ſtridere dentibus, inclamare nomen adoleſcentis: Magnitudo quippe amoris ſe in furorem verterat[b]. Procopius memorat Valentinianum Imperatorem, vt matronis alienis potiretur, ad incantamenta & mathematicas artes ſeſe conuertiſſe[c]. Sed magnum videtur veneficij genus Imperatorem eſſe, cuius blando Imperio vis ingens ineſt, ac pleræque ſunt mulieres, quæ vt Principi in amore placeant, cogi ſe magicis artibus lubenter fateantur. Sub

a Niceph. li. 5. ca. 27.

b D. Hier. in vita ſancti Hilarionis.

c Procopius lib. 3. de Bello Vand.

Manuele Comneno Imperatore Sclerus, qui nobilem quandam virginem adamabat, cùm ſæpe repulſus eam continuò ſolicitaret, tandem ei malum Perſicum per lenam mittit: Quo puella in ſinum recepto, amore & libidine inſaniens ab illo corrumpitur [a]. Poſt Irenes Imperatricis obitum Marceſina Ióannem Ducam Imperatorem philtris & illecebris amatoriis accendiſſe traditur: ſed & addit Nicephorus Gregoras Marceſinam ſpecioſâ formę pulchritudine & morum vrbanitate id effeciſſe [b]. Laonicus Chalcondilas ſacerdotem quendã Stratem memorat, qui dæmoniacis incantationibus mulieres ad concubitum pellicere ſolebat [c]. Verùm dæmoniacæ incantationes, quæ ad libidinem & coitum excitent, hîc nullæ adſunt: tanta frigiditas vniuerſos Titij artus occupauit. Facile autem eſſet Titium Seię reconciliare, ſi nôn alia fieret expoſtulatio, niſi de magia ad libidinis incentiuum adhibita. Neque enim frequens nimiúſque ad coitum ardor vxorias mentes à coniugali affectu vnquam auertit. Sed ridiculum eſt ſi quis ſemiuiri iſtius impotentiam & frigiditatem maleficio imputare velit. Aduerſus magicas artes ſunt plurima remedia, quæ & Plinius [d] & Ouidius [e], & plerique alij tradiderunt. At, ſi verum amamus, magiæ metus fortem & validum luctatorem rarò eneruat. Quòd ſi aliquando maleficæ frigiditatis ſuſpicio oboriatur, tunc vir omnes corporis partes integras exhibere debet. Neque enim alius quiſquam rectè magicas artes accuſat, niſi qui rebus integris, vel temporariâ frigiditate, vel malefico aliquo impedimento cum vxore rem habere prohibetur. Tũc verò, cùm magiæ ſuſpicio eſt, conueniens videtur propter matrimo-

a Nicetas p. 8.74.

b Niceph. Gregoras li. 3. pag. 21.

c Laonic. Chalcond. lib. 2. de rebus Turcicis.

d Plinius lib. 21. cap. 21. in f.

e Ouidius lib. 2. de arte amandi.

matrimonij in Eccleſia celebrati dignitatem vel triennium vel legitimum aliud temporis ſpacium expectari. Sed nihil in hac cauſa ſimile proponitur, ſi quidem Titius habilem ſe ad coitum profitetur, neque ſe vllo frigiditatis temporariæ aut maleficij prætextu excuſat. Veritatis viſitatione exquiri & ipſo congreſſus examine probari poteſt, éſtque neceſſe vt aliqui præſentes adſint, qui ſociati corporis & iudices ſint & inſpectores. Abſurdum eſt dilationes quærere, vbi non oratione ſed factis opus eſt, *Qui non eſt hodie cras minus aptus erit.* An iſte ad extraordinaria herbarum aliáve remedia recurrere cogitat? Quales herbæ plures memorantur, quæ homines ſalaces reddunt & coitus multiplices renouant[a]? Andronicus Imperator virilia vnctionibus & deliciis firmabat, & cibis veſcebatur libidinem & appetitum Venereum prouocantibus[b]. Hęc aut ſimilia remedia quiſquis Titio ſolicitè & ſtudioſè prædicat, næ ille ſurdo fabulam narrat. Nam cùm inſtrumenta ad coitum habilia deſint, nulla ſpes eſt opus ipſum aut promoueri aut perfici poſſe. Miratur Titius Seiam, cùm virgo ſit, caſtæ & coniugalis coniunctionis affectu moueri. At Diuus Hieronymus, *Libido* (inquit) *maiorem in virginibus patitur famem, dum dulcius putat omne quod neſcit*[c]. Seia parentes & propinquos habet, quibus authoribus litem intendit. Hi enim omnes naturali voto nepotes hæredéſve ſibi adnaſci exoptant: vt viſitationis & congreſſus iudicium hoc, non libidinis intuitu aut impudica vlla cogitatione fieri videatur, ſed ad ſolam pertineat veritatis cognitionem. Sola mens actiones noſtras, bonæ ſint an vitioſæ diſcernit & diiudicat. Omnia munda mun-

a *Plinius lib. 26. cap. 19. & lib. 28. c. 8. & cap. 10. & lib. 31. ca. 5.*

b *Nicetas pag. 160.*

c *D. Hier. lib. 2. epiſt. 9. de vitan do ſuſpecto cõtubernio.*

dis. Quidquid enim recta animi intentione fit, laudabile eſt. *Reprimitur quippe* (ait Diuus Auguſtinus) *& quodammodo verecundius æſtuat concupiſcentia carnis, quam temperat parentalis affectus. Intercidit enim quædam grauitas feruidæ voluptatis, cùm in ea quod ſibi vir & mulier adhæreſcunt, pater & mater eſſe meditantur*[a]. *Hæc tamen voluptas* (inquit idem Diuus Auguſtinus) *non propter nuptias non cadit in culpam, ſed propter nuptias accipit veniam. Nuptiæ victrici concupiſcentiæ ſeruiunt, atque illæ non ſecundum imperium præcipiuntur, ſed ſecundum veniam conceduntur*[b]. Non eſt illic libertas turpitudinis, vbi & pudor matrimonij ſeruatur & ſpes ſobolis[c]. Mulieres æſtus libidinum maiores habent, acriórque in iis ardet carnis infirmitas. Natura enim mulieres ad hoc progenuit, vt partus ederent, & maxima eis cupiditas in hoc conſtituta eſt, inquit Iuſtinianus[d]. Ac veluti medicus febricitanti aquam permittit: non quia potus ad febrim curandam proſit, ſed ne ægrotus ex ſitis impatientia grauiùs laboret: ſic etiam apud Chriſtianos etſi virginitas commendetur, nuptiæ tamen permittuntur, vt libidinis iuuenilis impatientiam & concupiſcentiæ æſtus licita & legitima voluptas ſedare & reſtinguere queat. Conſtantius Imperator vxorem habuit Euſebiam, mulierem ſpecioſiſſimam & cuius inclyta fuit pulchritudinis fama. Cùm autem Conſtantius mollis eſſet, & euiratus, & ob continuos morbos debilis: Euſebia flore ætatis & naturæ æſtu exardeſcens, τῷ τῆς νεότητος ἄνθει καὶ τῷ κάλλει τῆς φύσεως ὑπερζέουσα (inquit Cedrenus) in ſæuos μητρομανίας dolores & cruciatus incidit, & paulatim contabeſcendo periit: cùm neque gratam coniugalis coniunctio-

a D. Aug. lib. de bono coniugali.

b D. Aug. lib. 1. ad Valer. de nuptiis.

c Leo Papa epiſtola ad Turbium.

d l. 2. C. de indicta viduit. tollenda.

coniunctionis iucunditatem experta eſſet, neque inſignis forma, vel iuuenilis ætas, vel ſummus imperij honos, voluptates vllas ei conciliaſſet[a]. Hoc a Cedrenus Imperatori impunè eſſe potuit, non etiam huic Pag. 249. impoſtori impuriſſimo, qui floridam puellulam perpetuæ miſeriæ addicere cogitat, *indigna eſt pigro forma perire ſitu*[b]. Nam cur abeſt Dea Virginen- b Ouidius ſis ἡ λυσιζώνη? Cur abeſt Pertunda, niſi quòd vtraque ingratas iſtas thalami inducias luget? Quod ſi cuipiam congreſſus videatur res inuerecunda turpiſque exempli, cogitet nihil eſſe tam indignum támque aſperum aut durum, vt non etiam maiore ſeueritate in tales impoſtores inquiri oporteat. Nihil non fieri conueniens eſt aduerſus ludibria illa naturæ, quæ cùm generi humano velut monſtra & pudori & opprobrio ſint, publicè intereſt eorum fraudes & defectus quauis ratione detegi & grauiter coërceri. Titius ſacroſanctam legitimæ Veneris militiam nullis teſtibus exercere. Huic verè dotalia inſtrumenta & ad nuptiarum feſtiuitatem neceſſaria deſunt: & tamen adoleſcentulam in ipſo ætatis æſtu licitâ & legitimâ coniunctione priuare contendit. *Sunt apti luſibus anni.* Cur ille congreſſum detrectat, niſi quia in congreſſu neque verba dare licet, neque fallaciæ aut fraudibus locus eſt, cùm aperto marte fortique ac valida colluctatione contentio omnis dirimitur? Quiſquis autem congredi recuſat, fictóque pudore teſtium præſentiam vitare ſe ſimulat, quaſi res ſine teſtibus agi debeat: ille de viribus ſuis diffidit & defectus alicuius conſcientia virilitatis ſuæ periculũ facere detrectat. Quis molles puellæ amplexus fugit, & vir eſt? Quis inter

luctantia Veneris oſcula non intimo pectore vritur, & arma habet imparata. *Hæc vera eſt Danae, tenta modò tangere corpus, Iam tua flammifero membra calore fluent.* Monachi cuiuſdã hiſtoriam ex Cedreno attexere lubet, vt exemplo innoteſcat, quàm difficile ſit ei qui vir eſt, inter amplexus muliebres continentiam ſeruare. Monachus Chriſtianâ pietate inſignis, & ſanctis moribus integerrimus, ab impiis corripitur, flagellis cęditur, multíſque tormentis cruciatur. Tandem cùm eius caſtitati labem afferre vellent, lectum in quodam horto ſternunt & pium hunc hominem alligant. Accerſitur impudica meretrix, quæ in eodem lecto accumbens laſciuis amplexibus libidinem mouere, eúmque ad Veneream cupiditatem inuitare geſtiebat. Monachus cùm tentationis ſtimulos agnoſceret, metuerétque ne etiam integrâ & incorruptâ mente tandem voluptati caro ſuccumberet, linguam ſuam dentibus præcidit eámque in os meretricis expuit. Quaſi non aliud occurreret præſentius remedium, quàm ſi tanti doloris vehementiâ ardorem libidinis ſuperaret[a]. Si monachus plagis attritus, tamen in lecto mulieri accumbens non potuit ſine magno doloris ſenſu à Venerea cupiditate auocari: quis tandem eum virum exiſtimauerit, qui inter delicias & mellitos lepores iacet in lecto velut truncus iners, qui adiacentem lateri ſuo puellam illæſam dimittit, qui laſciuam & anhelantem virginis vltra ſe ſubmittentis cupiditatem illudit? *Inter has tantas illecebras voluptatum* (inquit Diuus Hieronymus) *etiam ferreas mentes libido domat* [b]. Iudex te ad congreſſum & robuſtam Venerem prouocat. Expectat te lectulus mollis & plumea congerie tumidus,

a *Cedrenus pag. 219.*

b *D. Hier. lib. 2. epiſt. 9. de vitãdo ſuſpecto contubernio.*

tumidus, vbi iacentem reperies puellam egregia forma conſpicuam, iuuenili florentem ætate: aſpicies nudos puellæ lacertos ipſa niue candidiores, qui chari coniugis amplexus licito ardore expetũt: *Aſpicies oculos tremulo fulgore micantes:* Videbis adoleſcentulam libidinis prurigine ardeſcentem. Licebit mille oſculis ludere, & libidinoſo morſu purpurea labella vellicare: Licebit marmoreis ceruicibus ora applicare, & curioſa manu languẽtem Venerem excitare: *Illic & Venus & leues amores, atque ipſa in medio ſedet voluptas.* Si Titium libidinoſa oſcula & petulantes blanditiæ non vrunt: Si pars illa corporis, quæ voluptatem robuſtam pręſtare debet, tunc gelida, ſine neruis, ipſáque glacie frigidior languet: ſi non exerit ſe & rore tepido calentem Cupidinis hortum irrigat, ſed malo pudore in viſcera confugit: Si implicita mutuo ambitu membra nullo Venereo conatu reſoluuntur: ſi toto corpore velut laxato, pectora, quæ Veneris glutino adhærere cupiunt, ſegnem inertiam & pigrum membrorum torporem accuſant: Equidem vana de Titij virilitate ſpes eſt: Nulla ex tali coniugio eſſe poteſt prolis expectatio: fruſtra Titius dilationes quærit, fruſtráque ad tenebras & obſcura noctis opacæ ſecreta remitti deſiderat.

SENATVS partes remiſit ad iudicem eccleſiaſticum, cuius religioni executionem ſententiæ demandauit[a]. [a] Arreſt du Mardy 20. de Iãuier 1587. plaidant Bernard pour l'appellant, & Garnier pour l'inthimee.

De ſatiſdatione, quæ initio litis à peregrino & extero præſtari debet.

CAP. XI.

PEREGRINI, qui extra regnum Frãciæ fortunarum ſuarum ſedem & habitationis perpetuæ domicilium habent, ſi agere in iudicio & regnicolas conuenire velint: non antè ad agendum admittuntur quàm ſi in ipſo litis ingreſſu, idoneo fideiuſſore dato, cauerint iudicatum ſolui. Sed cùm inter duos peregrinos lis mota & in iudicium deducta eſſet: quæſitum eſt in Senatu, an actor de iudicato cauere & ſatiſdare teneretur.

PRO ACTORE, Cautionis præſtandæ neceſſitas in fauorem ciuium & regnicolarum introducta eſt: ſed non peregrinorum & exterorum intuitu, quos ciuilis Francorum iuris incapaces eſſe conſtat. Hęc lex odioſa eſt, quę peregrinos à limine iudiciorum arcet, & ni ſatiſdent, eos à iuris iuſtitiæque præſidio ſummouet & excludit. Itaque legem illam reſtringi potiùs quàm extendi conuenit, neque ipſa iuris æquitatiſve ratio patitur, vt peregrinus poſſit à peregrino exactum cautionis illius rigorem exigere. Duo ſunt autem quæ ciuili noſtro iure attendi & conſiderari oportet. Primum eſt ſatiſdationem iudicatum ſolui, quæ iure Romano neceſſaria erat, vſu noſtro & in Francia locum non habere. Alterum eſt hanc abſque vlla cautione agendi licentiam olim non modò inter regni huius incolas, ſed & inter quoſuis

exteros

exteros & peregrinos obtinuiſſe. Atque hoc à quibuſdam Gallici iuris peritis tradi videmus[a]. Tamen admittendum eſt eo iure, quod nunc in Gallia obſeruatur, ſatiſdationem iudicatum ſolui ab exteris requiri. Hoc autem ciuium cauſa, non exterorum contemplatione introductum eſt: Imò in ciuiū fauorem & exterorum odium ius illud obtinet. Non ergo inter exteros extendi hoc ius debet, ſed reſtringi. Exteros enim, ſummo iure ad ſatiſdationem adigere, & neceſſaria cautionis præſtatione vrgere odioſum eſt. Nam cùm nihil minùs licet, quàm in regione ignota ſponſores & fideiuſſores reperire: hoc eſſet exteros ab omni iuris & iuſtitiæ beneficio excludere, & ξενηλασίαν quandam inducere. Hinc Plato ipſos ſacerdotes voluit exteris & peregrinis iura reddere[b]. Romæ autem in peregrinorum fauorem, qui ciuitatis iura non habebant, Prætor peregrinus creatus eſt. At verò legum Romanarum æquitas omnes iſtas verſuti iuris ſubtilitates adeò auerſatur, vt etiam eo caſu, quo ſatiſdari oportet, ſi non facilè ſatiſdatio præſtari queat, non tamen ideò quis ex cautionis penuria ſummouebitur: ſed Calliſtratus ait ſatiſdationis onus remitti debere.[c] Quod ſi Romæ quondam Papia lex inhumana viſa eſt, quæ peregrinos vrbis vſu prohibebat[d]: quantò inhumanius eſſet exteros ad commercia admittere: illis tamen iuſtitiæ templum occludere, & iuris iudiciorúmque aditum ita difficilem præſtare, vt niſi prius caueatur, non liceat peregrino, quod ſuū eſt, conſequi & repetere: ac præcipuè in hac cauſa, cùm nulla ſe offert ciuium commendatio, ſed inter peregrinos & exteros contentio omnis dirimi & iudicari debet?

a Ioh. Gallus quæſt. 49. Faber ad leg. generaliter. C. de Epiſc. & cler. & §. ſed hodie de ſatiſd. in Inſtitut.

b Plato lib. 5. de Legibus.

c L. cùm nō facile. ff. ſi cui plus quàm per legem Falcidiam.

d Cicero lib. 3. Officiorum.

PRO REO, Quamuis peregrina conditio odioſam non reddat exterorum cauſam: nullę tamen vnquam politiæ aut Reſpublicæ fuerunt, quæ ciuitatis ſuæ iura exteris & peregrinis paſſim aut facilè conceſſerint. Athenis etiam qui perpetuę habitationis cauſſa vrbem rècenter aduenerant: tributum quoddam, quod μετοίκιον dicebatur, pendebant. Romæ ſi quis peregrinus pro ciue ſe geſſiſſet, fiebat peregrinitatis reus. Quin & antiquo applicationis iure, quod ex Athenienſi Reſpublica Romam commigrauit, peregrini & exteri neceſſe habebant ad ciuem quendam ſe applicare, quem velut patronum colebant, & ad quem applicationis iure ſucceſſio, ſi peregrinus inteſtatus decederet, deferebatur. Nihil ergo mirum, ſi in Francia peregrinus agere volens, notores dare & de iudicatò cauere teneatur. Hoc enim ideò fit ne peregrinus calumnioſa actione iudicia fruſtretur, & impunè quoſuis vexare queat: ſi quidem nulla in hoc regno bona poſſidet quæ in pignoris cauſſam capi & diſtrahi poſſint. Hanc enim vnam aut præcipuã fuiſſe ſatiſdationis exigendæ rationem ſatis ex eo conſtat, quod etiam iure Romano, quoties aliquis bona poſſidebat, Iuriſconſultus poſſeſſores immobilium rerum ſatiſdare non compelli reſpondet[a]. Actor exterorum conditionem & fauorem commendauit. At hoc vtrique noſtrum commune eſt. Nam quod in aliena & extera regione incommodè peregrinatur, quódque à patria, parentibus, & amicis longo locorum interuallo abeſſe ſe dicit: hoc idem allegare poſſum. Romani cautiones iudicatũ ſolui magna æquitatis ratione introduxerãt. Quid enim non excogitauerunt, vt cunctos à fo-

[a] L. *ſciendum. ff. qui ſatiſd. cogantur.*

ro & litibus deterrerent? Iuſiurandum calumniæ in litis ingreſſu præſtari voluerant, ne quid contra fidem bonam in iudicio peteretur. Condemnatum qui ſententia victus fuerat, decima litis parte mulctabant, ac pleraque alia ſtatuerant quibus homines à malitioſa litigandi voluntate reuocarentur. At verò ſatiſdationem *iudicatum ſolui* prudenter inſtituerant, vt qui aliquem moleſta lite vexauerat, hoc impunè non ferret, ſed cautio adhiberetur, quę victori ſecuritatem aliquam victoriæ afferret. Sic etiam iure Romano qui cauſam domum reuocabat, cauere tenebatur[a]. Ille etiam, qui prouincialem hominem extra territorium in ius ex priuilegio vocabat: non aliter, quàm cautione, prius præſtita, litem mouere poterat[b]. Quin & nullo ciuium vel exterorum diſcrimine omnes olim de iudicato cauere tenebantur[c]. Cur ergo ius illud iniquum eſſe dixerimus, cuius occaſione victoris conditio tuta ſit & ſecura aduerſus victi & contumacis litigatoris temeritatem? Aduerſarius actor eſt, qui ſi velit, quieſcere poteſt, aut ſi agere perſeueret, caueat & notorem præſtet. Non eſt difficultas quã aliquis volens ſibi procurat. Quis te litigare cogit? Nonne præſtat nos hîc in exteris regionibus paci & concordiæ ſtudere quàm lites ſequi?

SENATVS actorem peregrinum non antè ad litis perſecutionem admitti voluit, quàm iudicatum ſolui ſatis dediſſet[d].

a *L. 2. §. ſed ſi dubitetur ff. de iudiciis.*

b *Nouella 53.*

c *Toto titulo iudicatum ſolui.*

d Arreſt du 23. iour d'Aouſt, 1571. entre Emanuel Darrouge d'vne part, & Anthoine Vvaſt d'autre part. Toute-fois par arreſt du 20. de Decembre 1595. donné à la Tournelle à huis clos entre deux Cheualiers de Malte, qui par leurs ſtatuts ſont reputés confreres, l'vn d'eux fut receu à agir ſans bailler caution plaidãs M. F. Chauuelin & M. C. Duret.

De actione iniuriarum, & an ad eos qui ex familia ſunt pertineat.

CAP. XII.

MEVIVS & Titia rixantes multis conuiciis ſeſe viciſſim laceſſunt, inter alia conuicia dixerat Titia, Meuium improbum eſſe ac leproſum, & eſſe leproſam omnem eius progeniem & familiam. Quod conuiciandi & maledicendi genus mulieribus è triuio frequens eſt, Propinqui Meuij iniuriarum agunt, & totius familiæ intereſſe dicunt, ne lepræ conuicium inultum & impunitum maneat.

PRO TITIA. Lubricum linguę fœminis condonari iuris æquitas & muliebris petulantiæ ratio poſtulat. Eſt enim genus mulierum (vt ait Ariſtoteles) φιλολοίδορον καὶ μεμψίμοιρον [a]. Quiſquis ergo rixas muliebres ac fœminarum conuicia, quæ mulieris eſt ſuppellex (inquit Plautus) curioſè adeò inquirere & coercere voluerit, pugnet cum natura, & inſitam muliebris linguæ intemperantiam tollat: φιλόψογον γὰρ χρῆμα θηλειῶν γένος, ſi Euripidi credimus[b]. Magni animi eſt iniurias deſpicere: At fœminarum maledicta, contumelias, καὶ γλωσσαλγίας in cognitionem vocare, hominis eſt litigioſi, *Omne infirmum natura querulum eſt*, ait Seneca[c]. Vnde nō mirum querulas eſſe mulieres & contumelioſas. Claudia nouo more iudicium maieſtatis apud populum mulier ſubiit, quòd infauſtam populo Romano vocem cum voto emiſiſſet[d]. At contumelioſas mulierũ voces, quæ non publicas ſed priuatorũ iniurias

a Ariſt. li. 9. hiſt. animal.

b Euripides in Phaniſſu.

c Seneca lib. 1. de irâ cap. 14.

d Suetonius in Tiberio c. p. 2.

iniurias ſpectant, ſi liceat paſſim iudicio vindicare, vix omnia omnium iudicum tribunalia iſtis cauſis ſufficiant. *Contumelia* (inquit Seneca) *eſt minor iniuria, quam queri magis quàm exequi poſſumus, quam leges quoque nulla dignam vindicta putauerũt*[a]. Caſſiodorus, *Nô nos parentum fuſus ſanguis inflammat, nõ grauiter vrit occupata prouincia, adhuc de verbis parua cõtentio eſt*[b]. Apud Liuium legati Rhodij, *Superbiã, verborum præſertim, iracundi oderunt, prudentes irrident: capitali pœna nemo vnquam dignã iudicauit*[c]. In hac autem controuerſia duo ſpectari oportet. Vnum eſt, Titiã maledictis & probris à Meuio priùs laceſſitam fuiſſe. *Difficile eſt* (inquit Iuriſconſultus) *iuſtum dolorem temperare*[d], & ſi quid inconſideratius maledixit, conuiciis & contumeliis prouocata excuſari debet. Meuius iniuriarum non agit quia mutua iniuriarum & conuiciorum compenſatio agentem repelleret. Æquúmne eſt propinquos, qui præſentes non aderant, & de quibus cogitatũ non fuit, admitti? Alterum illud ſpectari debet, iniuriarum actiones ei tantùm qui læſus eſt competere: Cæteris propinquis aut cõiunctis perſonis, excepto patre & marito, eas à lege non indulgeri: Imò etiam patri, non quidem ipſa legis Corneliæ actio, ſed prętoria tantùm competit[e].

PRO MEVII PROPINQVIS. Actiones iniuriarum nec contemnẽdæ nec leuis ſunt momenti: Iſocrates eleganter εὑρήσετε τὰς μὲν ἄλλας ἀδικίας μέρος τι τοῦ βίου βλαπτούσας, τὴν δὲ ὕβριν ὅλοις τοῖς πράγμασι λυμαινομένην[f]. Maledicta qui non vindicat, veterem remittendo iniuriam nouam prouocat. Apud Gellium Neratius ille obuios lubens cædebat, quòd præſtatione 25. aſſium liberatus tam fa-

a Seneca in lib. in ſapientem nõ cadere iniuriam.
b Caſſiod. lib. 3. ep. 1.
c Liuius lib. 45.
d L. ſi adulterium. §. Imperator. ff. ad leg. Iul. de adult.
e L. lex Cornelia. §. illud quæritur. l. non ſolum. §. ſi mandatum ff. de iniuriis.
f Iſocrat. in orat. contra Lochitam.

cili impunitate gauderet [a]. Eadem ratione ſi mulierem iſtam querulam & contumelioſam & ad maledicta pronam iudices ſine mulcta & impunitam dimittant, hoc erit fœminæ petulantis ingenij animos addere, &ex ſtulta inſanam efficere. Neque enim ſola factam iniuriam pœnitentia in criminibus excuſat [b]. Et, vt ait comicus, *qui poſt factam iniuriam ſe expurget, parum mihi proſit* [c]. Iuſtinian⁹, αἱ κατ᾽ ἀνθρώπων ἐπιμεμφεῖς βλασφημίαι ἀνεκδίκητοι οὐ καταλιμπάνονται. Teſtatur Demoſthenes Athenis fuiſſe νόμον βλάβης καὶ ὕβρεως quæ actio popularis erat [e]. Solon κακῶς λέγειν ἐκώλυσεν additis multarum pœnis [f]. Neque enim magiſtrat⁹ ferre debet bonorum famam conuiciis lædi [g]. Et actiones iſtæ magis contumeliæ & doloris, quàm pecunię perſecutionem habent [h]. Etenim *qui conſcientiæ confidens famæ maledicta negligit, crudelis eſt*, inquit Diuus Auguſtinus [i]. At verò iniuriarum actiones omnibus, quos iniuria tangit, lex indulgeri & concedi voluit. Quid enim refert tibi vel tuis facta ſit iniuria? Vt nec lex intereſſe dici tua an tuorum cauſſa agatur [k]. Sic cùm in publicis iudiciis prohibetur aliquis tres pluréſve reos ſimul accuſare, hęc tamen exceptio additur, *niſi ſuas ſuorúmq; iniurias quis perſequatur* [l]. Nos enim cognatorum iniurię tangunt & ad noſtrum dolorem pertinēt [m]. Vnde perſecutio criminis raptus etiam conſanguineis raptę virginis permitti & concedi ſolet [n]. Hoc autem in cauſſę iſtius iudicio potiſſimùm videtur, quòd atrox eſt, non leue conuicium. Neque enim facta cōtumelia inter eas reponi poteſt, quas Seneca vocat querelas nauſeantis animi, in quas delicati &

a Gellius lib. 10. cap. 1.
b l. qui ea mente. ff. de furtis.
c Terētius in Hecyra act. 5. Scena 1.
d Nouella 77.
e Demosthenes cōtra Midiā.
f Plutarc. in Solone.
g L. item apud Labeonem. §. 1. ff de iniuriis.
g L. 2. §. cū emācipatus. ff. de collat. bon.
h Can. nolo 12. quæſt. 1.
i l. 1. §. itē diuus. ff. ad leg. corn. de ſicariis. ia res mens. §. vlt ff de condit. & dem.
k l. cūrationibus. C. de his qui accuſare nō poſſunt. l. 12. bos accuſare. § lege Iulia. ff. de accuſat.
l L. 1. in fine & l. 2. ff. de liberali cauſſa.
m L. vnica. C. de raptu virginum.

fœlices

fœlices incidunt [a]. Quid enim atrociùs eſſe poteſt, quàm quod Titia palàm publicéque conuiciando Meuium omnémque eius familiam & propinquos lepræ tabe infectos & inquinatos exprobrauit? Ἐστι γὰρ ὕβρις (vt ait Ariſtoteles) τὸ βλάπτειν καὶ λυπεῖν ἐφ' οἷς αἰσχύνη ἐστὶ τῷ πάσχοντι [b]. Itaque cognati & propinqui non alienam, ſed ſuam ipſorum iniuriam vindicant grauem ſanè & intolerandam. Lepra morbus eſt gentilis, cuius probrum familiam omnem contingit, omniúmque, qui ex familia ſunt, intereſt, labem illam & maledicti huius ſuſpicionem in iudicio purgari.

a *Seneca in lib. in ſapientē non cadere iniuriam.*

b *Ariſtot. lib. 2. rhetor. ad Theodect. cap. 2.*

SENATVS nec muliebrem petulantiam impunitam dimiſit, neque etiam iniuriam verbo factam & muliebris linguę intemperantiâ leuiter emiſſam, graui mulcta aut animaduerſione dignam cenſuit. Itaque arreſto hęc fuit Titiæ damnatio, vt publicè in iudicio, præſentibus Meuij propinquis, profiteretur & agnoſceret familiam Meuij ab hac labe & omni lepræ ſuſpicione alienam, & nolle ſe dictum, ſi quid familiæ illius honorem læderet [c].

c Arreſt donné à la Tournelle, le Vendredi 12. de Ianuier 1582.

Frequentes ſunt actiones iniuriarum; vnde etiã vſitata eſt & ordinaria condemnationum in talibus iudiciis formula. Si quid atrocius ſit, grauiori pœna vindicatur. Sed ſi de conuiciis, aut leuibus contumeliis & maledictis agatur, ordinaria eſt & ſolita hæc pronuntiandi forma, vt reus actorem virum probum eſſe & indignum iniuriâ publicè profiteatur. Hoc autem ab antiquo iure repetitum videtur. Nam in leuibus iniuriis ſatis erat dicere *nollē dictū, nollem factum*. In grauioribus addebatur hęc formula, *Iuro te eſſe hac indignum iniuria*. Plautus in Am-

phytrione, *Atq; adiuret inſuper, Nolle eſſe dicta, quæ in me inſontem protulit* [a]. Apud Terentium Samnio *Noui ego veſtra hæc, Nollem factum, iuſiurandum dabitur te eſſe indignum iniuria hac* [b]. Apud Liuiũ cùm Locrenſes de legato Pleminio expoſtularent hæc fuit Quinti Fabij ſententia, vt Locrenſibus ita ſatisfieret, *Quas iniurias ſibi factas quererentur, neque Senatum, neque populum Romanum factas velle: Viros bonos ſociósq; & amicos eos appellari* [c]. His apparet ſolemnem iſtum fuiſſe apud veteres expurgandæ iniuriæ morem, qui nunc etiam in Senatu, cùm de conuiciis & maledictis agitur, frequenter vſurpari ſolet.

a Plautus in Amphytrione.
b Terẽtius in Adelph. act. 2. Scena 1.
c Liuius li. 29.

AEs alienum quomodo inter primogenitum & cæteros cohæredes diuidatur.

Cap. XIII.

SEMPRONIVS cùm feudi Gironiani dominus eſſet, nec aliud quidquam in bonis haberet, moriẽs liberos tres reliquit. Primogenitus ex iure conſuetudinis conſequutus eſt præcipuã feudi illius partem. Nam primogenitus in ea prouincia ex iure municipali ędificia ſolus, & præterea duos trientes in vnoquoque feudo obtinet. De eo nulla erat inter cohęredes controuerſiã. Sed cùm de exoluendo ęre alieno ageretur, prima hæc fuit inter fratres cohęredes generalis quæſtio, an ęris alieni exolutio ęqualiter & in viriles diſtribui inter eos ex lege municipali deberet. Altera ſpecialis quęſtio hęc fuit. Æs alienum in hęreditate

non

non aliud erat, quàm obligatio ſeu præſtatio annua centum aureorum, cuius obligationis ſors principalis erat mille ducentorum aureorum. (*Reditum conſtitutum* vulgari appellatione vocant) illa autem obligatio & præſtatio ex contractu expreſſe & ſpecialiter ſuper feudo Gironiano aſſignata erat. Dicebant cæteri cohæredes primogenitum æs alienum iſtud luere teneri pro ea parte quam ex feudo Gironiano conſequebatur.

CONTRA PRIMOGENITVM PRO CÆTERIS COHÆREDIBVS.

Vulgata eſt iuris regula, onera hæreditaria pro portionibus hæreditariis inter cohæredes diuidi [a]. Hereditas omnis in feudo Gironiano conſiſtit. Primogenitus duos feudi trientes conſequitur: Cur non æris alieni eaſdem portiones exoluet primogenitus, qui lucri & commodi duos trientes iure municipali obtinet? Rectè Quintilianus, *Ager, quem communem nobis eſſe dico, patris noſtri fuit. Is duos liberos reliquit: Aequum vtrique ius, Eadem vtrique onera æris alieni* [b]. Sic enim iuris æquitas ſuadet, vt ante diuiſionem ex vniuerſa hæreditatis maſſa æs alienum deducatur [c]. Quo facto reſidui diuiſio fieri debet pro portionibus conſuetudine definitis. At ſi id fiat vt ea tantùm in diuiſionem veniant quæ deducto ære alieno ſuperſunt, conſequens erit vt qui in toto maiorem habet rei portionem, plus æris alieni luat & exoluat. Hypotheca verò cùm feudo impoſita ſit, cur non pro rata commodi & rei ipſius ratione onera ferri conueniens videbitur? Sic enim quoties plures ſunt hæredes, & de rei alicuius reſtitutione agitur, inter cohæredes ſolus ille, qui eam poſſidet, conueniri poteſt [d].

a *l.1. Cod. ſi certum petatur.*

b *Quintil. decla. 336.*

c *l. nihil intereſt ſ. ff. de vſu & vſufr. leg.*

d *l. ſi poſſeſſor. ff. de rei vind. l.3. §. hæres ff. commodati l. ſi duo. ff. depoſiti.*

Sic etiam qui rerum caſtrenſium hæres inſtitutus fuit,æs omne alienum, quod in caſtris contractum eſt, ſolus debet [a]. Vt & qui ex cauſſa vnius peculij creditores ſunt peculij illius poſſeſſores prius conuenire & diſcutere tenentur,antequam ad aliud peculium deueniri oporteat [b]. Nam & generaliter quæcunque rem ipſam afficiunt & fundi occaſione debentur, pro rata poſſeſſionis & commodi preſtari neceſſe eſt [c]. In hac cauſſa feudum Gironianũ hypothecę ſubiacet,& præſtatio debiti annua ſuper feudo aſſignata eſt. At verò hypothecæ aſſignatio quaſi acceſſio quędam eſt & onus rei adiunctum. Quicquid autem acceſſorium eſt, & quoduis onus quod rei adiacet, ſequi debet naturam eius fundi cui incumbit [d]. Itaque huiuſmodi debitæ quantitatis aſſignatio & ſpecialis feudi huius obligatio in iſta æris alieni diuiſione ſpectari debet [e]. Vt primogenitus quales feudi portiones ex lege municipali conſequitur,eaſdem debiti & hypothecæ partes præſtet: Cæteros autem, qui minimam feudi partem conſequuntur, iniquum ſit æqualiter & pro iiſdem portionibus inquietari [f]. Arithmetica proportio numeris conſtat. AtGeometricam proportionem ipſa ratio & ęquitas moderatur. Itaque Plato dicebat Deum & ſemper Geometriam tractare τ̃ θεὸν ἀ᾽ γεωμετρεῖ [g]. Illud enim procurãdum eſt vt æqualis ſit Iuſtitia, ſed non vt mero & abſoluto iure ęqualitas indefinitè vim & authoritatem perfectæ iuſtitiæ obtineat. Æqualitas enim inter inęquales ſumma eſt inæqualitas.

PRO PRIMOGENITO. Iure ciuili, imò & ex lege 12. tabularum onera hæreditaria non pro modo emolumenti, ſed pro hæreditariis portioni-

a l. ſi certarum. §. Iulianus. ff. de teſtam. mil. l. ex facto. ff. de her. inſtit.
b l. hinc quæritur §. poteſt. ff. de pecul.
c l. reſcripta §. quædam ff. de mun. l. & hon.
d l. 3. §. ſed ſi ff. de neg. geſt. l. etiã ſi non doce. C. de iure dot. l. inter ſocerum. §. cum inter in ſ. ff. de pact. dot. & arg. l. cũ ab vno. ff. de leg. 2.
e l. P. autius. ff de iend &
f dem. l. heredes. §. an ea. ff. fam. erciſ.
g Plutarc. li. 8 Sympoſ. bl. 2.

portionibus inter cohæredes diuidi conſtat [a]. Nam etſi cohæredes defuncti inopiam cauſetur, aut ſe à cohærede ſpoliatum dicat, non tamen excuſatur qui æquo iure æs alienum luat [b]. Quinetiam ſi vni ex cohæredibus aliquid ſit prælegatum, quæſitum eſt an pro rata portione commodi, & habita ratione prælegati æs alienum ſuſtinere debeat: Imperatores reſcribunt hoc eſſe contra veteris iuris formam, iubéntque debita hæreditaria à cohæredibus perſolui, habita portionis hæreditariæ portione, non autem prælegati eorúmve quæ ſpeciali teſtatoris voluntate præcipiuntur [c]. Portiones autem hæreditariæ ita intelligi debent, vt ſi hæredes ex teſtamento ſuccedant, tales ſint portiones quales teſtator inſtituendo declarauit. Si ab inteſtato, lex æquo iure ad ſucceſſionem omnes vocare cenſeatur, vt licet aliquid plus minúſve primogenitus iure præcipui obtineat, tamen æquales exiſtimentur hæreditariæ portiones: ídque habita ratione iuris, non autem habita ratione emolumenti & pręcipui quod in feudis primogenitus conſequitur. Hoc enim habet non communi hæreditario iure, ſed tanquam ſibi à conſuetudine & communi Galliarum iure prælegatum. At licet filius non aliter in feudis ſuccedat, quàm ſi patri etiam in cæteris hæres ſit, hanc tamen primogenituræ prærogatiuam & præcipuam rerum feudalium partem, non tam à patre titulo hæreditario habet, ſed eam legitimo iure & ex lege municipali obtinet, ac velut prærogato iure conſequitur. Hæc enim & ſimilia nos neque à patre neque à maioribus, ſed à lege conſequimur, vt ait Iuriſconſultus [d]. Non ergo huius prærogati iuris reſpectu plus oneris primogenito quàm cæ-

a l. pactum C. de pactis l. 1. Cod. de except. l. 2. l. fin. Co. de her. actionibus l. 1. C. ſi vnus ex pluribus hered. l. heredes. §. idem iuris fam. ercisc.

b l. ſi te bonis Cod. de iure deliberandi.

c l. 1. Co. ſi certum petatur.

d l. cum qui. ff. de interdictis & releg. l. ſi adrogator. ff. de ad. pe.

teris iniungi debet[a]. Vnum eſſe patrimonium conſtat, vnicam defuncti hæreditatem. Eſt enim ſucceſſio in vniuerſum ius quod defunctus habuit[b]. Vlpianus ait æs alienum non certi alicuius loci eſſe, ſed vniuerſarum facultatum, *Aes enim alienum* (inquit) *patrimonium totum imminuit, non certi loci facultates*[c]. Itaque æs alienum non aliter quàm ſecundum portiones & quotas hæreditarias diuidi debet: vt cùm vnus ex ſemiſſe, cæteri ex aliis partibus hæredes à defuncto inſtituti ſunt, onera hæreditaria non ab omnibus æquali iure, ſed iiſdem, quibus ſinguli hæredes inſtituti ſunt, partibus exolui & prẹſtari oporteat[d]. Ipſum autem primogeniturẹ ius, licet in feudis præcipuum quidpiam primogenito tribuat, non tamen quotam hæreditatis conſtituit, ſed certam tantùm rerum quarundam ſingularum portionem vni ex liberis prẹrogat. Nam vt quota in hæreditate conſtituatur, non res hẹreditarias ſingulares ſpectari oportet, ſed ius ipsũ quod in vniuerſo patrimonio competit. Vnde etiam liberi licet, inæquales in rebus feudalibus portiones habeant, non tamen ideo minùs æquo iure hæredes ſunt. Hæc de quẹſtione generali dixiſſe ſufficiat. Supereſt huius controuerſiẹ hypotheſis: In qua obiicitur ẹs alienum, de quo agitur, non perſonalem eſſe obligationem ſed hypothecariam: imò etiam feudum Gironianum ſpeciali contractus ſtipulatione fuiſſe hypothecæ ſubiectum. Hypotheca quidem obligationis acceſſio eſt. Neque enim aut ipſius fundi aut feudalis prẹdij acceſſio eſt. Quid enim commune habet hypotheca cum fundi conditione? Sed hypothecæ ius obligationis acceſſorium eſt, vt ex

[a] *l. fin. ff. de vſufructu legato l. ex facto. ff. de har. inſtit.*

[b] *l. hareditas. ff. de pet. har.*

[c] *l. ſi fidei-commiſſum §. tractatũ ff. de iudiciis.*

[d] *l. ea qua C. fam. erciſc. l. ſi legatus, §. multum in tereſt. ff. ad Sen. Treb. lib. 1. C. de annonis & tributis.*

vt ex eo pignoris nexu non quidem alia conſtituatur obligatio, ſed maior debiti ſecuritas creditori acquiratur. Iuriſconſultus hanc facti ſpeciem proponit, Hęres pręcepto fundo Semproniano rogatus erat hęreditatem reſtituere: Poſt hæreditatem reſtitutam apparuit fundum illum Sempronianum fuiſſe à defuncto pignori obligatum: Quęſitum eſt quem ſpectet debiti illius exolutio: Reſpondet Iuriſconſultus eum teneri pignus liberáre cui ex Senatuſconſulto Trebelliano reſtituta eſt hęreditas: *Neque enim* (inquit Vlpianus) *perſonales æris alieni actiones fundum, ſed hæredis perſonam ſequuntur*[a]. Idémque & Scęuolę & aliorum Iuriſconſultorum reſponſis confirmatur[b]. Itaque certę alicuius hypothecę expreſſio obligationis conditionem non immutat, nec debiti diuiſionem aut inducere aut impedire poteſt[c]. Non ergo æquum eſt pręrogatiuam illam, quam & natiuitatis ordo conceſſit, & ius ipſum municipale primogenito pręrogauit, à cæteris cohęredibus in inuidiam trahi, vt eis liceat primogenitum in ęquali ęris alieni luitione pręgrauare.

SENATVS primogenitum non amplius quàm cęteros cohęredes debere iudicauit, atque eum ęqua cum cęteris conditione æs alienum & debita hęreditaria teneri exoluere pronuntiauit[d].

a l. 1. §. ſi libertas. ff. ad Senat. Trebellian.
b l. fin. Lucius. ff. de contrahen. empt. l. cogi §. inde quæritur. ff. ad Sen. Treb. l. fundus ff. de ann. le.
c l. Lucius. ff. de alim. & cib. leg.
d Arreſt du 4. Iuin 1584. M. Ph. Gillot plaidant pour René Viault appellant, & moy pour Françoiſe & Charlotte Viault inthimees.

An qui præſens eſt & non contradicit, iuri ſuo renuntiare cenſeatur.

CAPVT XIV.

TITIVS creditori Meuio in centum nummos ſolemni contractu ſeſe obligauit adiectâ ſecuritate hypothecæ omnium bonorum. Primus ille creditor Meuius, erat tabellio publicus ſeu notarius. Biennio pòſt idem Titius ducentos nummos mutuos ſumit à Seio: atque ipſo mutui contractu Titius res ſuas omnes hypothecæ nexu obligat: Simul etiam falſa aſſeueratione bona ſua omni alio ære alieno libera eſſe. Exinde cùm Titij debitoris bona creditoribus poſtulantibus publica auctoritate diſtraherentur, mota eſt controuerſia inter Meuium & Seium de hypothecæ prærogatiua. Meuius priorem ſe & tempore antiquiorem dicebat, atque ideò potiorem in hypotheca. Seius autem Meuij dolum aut certè inſidioſam diſſimulationem & reticentiam allegabat, quòd Meuius non modò præſens adfuiſſet, ſed & tanquam notarius publicus obligationem excepiſſet per quam Titius debitor res ſuas omni hypothecæ vinculo liberas eſſe & nulli alii oppignoratas affirmabat.

PRO MEVIO NOTARIO. Longa eſt inter dolum & errorem, inter fraudem & culpam differentia. Error rerum geſtarum veritati nō præiudicat. Culpa autem niſi aut mala fides & lata negligentia dolo proxima accedat, aut circumueniēdi alterius gratia interueniat, non ſolet iuris amiſſione

ſione puniri. Itaque in hac cauſſa ſi neque dolus arguatur, neque vlla Meuij fraus probetur, nulla ratio ſuadere poteſt vt Meuius acquiſito hypothecæ iure priuetur. Vulgata eſt iuris regula eum qui tacet & pręſens eſt, non vtique conſentire [a]. Hinc fit vt ſi ex pluribus cohæredibus vnus rem communem & hæreditariam cęteris præſentibus alienauerit, Scæuola ratam haberi ab omnibus venditionem cenſet, quia cæteri cohęredes non modò pręſentes adfuerant, ſed & quiſque ſuam pretij portionem receperat [b]. Nam vt quis iure ſuo priuetur, expreſſa eius voluntas requiritur, non autem ſufficit ſola & ſimplex præſentia [c]. Interdũ etiam examinari & attendi oportet, an præſentia aliò referri poſſit quàm vt rei geſtę conſenſus adhibitus cenſeatur. Vt cùm Modeſtinus de eo agit qui teſtis adhibitus defuncti teſtamentum ſignauerat: Quærebatur an ex eo quod defunctus fundum Seianum teſtamẽto ſuum eſſe dixerat, hoc teſti, qui verè fundi Seiani dominus erat, obeſſe aut vllum pręiudicium afferre poſſet. At verò iniquum fuiſſet hoc teſti nocere. Nam licet & pręſens fuerit & ſignauerit, non tamen ad obligationem inducendam vocatus fuerat, ſed tantùm vt teſtis fidem faceret hanc eſſe vltimã defuncti voluntatem [d]. Vt & idem Modeſtinus non vult pręiudicium gigni ex eo quod teſtis alicui actui interfuerit [e]. Meuius in hac Seij obligatione præſens fuit, non vt priuatus neque vt iuri ſuo renuntiaret, ſed tanquam notarius publicus adfuit, vt contractum, qui inter Seium & Titium initus erat, exciperet & celebraret. Notarij officium poſtulat cõuentionibus & obligationibus adiici & inſeri quidquid contrahentibus placuerit. Titius bona ſua

a l. qui tacet. ff. de reg. iur. ca. is qui tacet de regul. in 6. l. qui vas. §. vetare. ff de furtis. l. 1. §. voluntatem & l. quæ dotis. ff. sol. matr. l. 1. §. ſcientiam. ff. de tribut.

b l. quidã ex parte. ff. de euict.

c l. ſi quis vi. §. differentia. ff. de adqu. poſſ.

d l. Caius. ff. de pign. act.

e L. Titia. cum teſtamento. §. Lucia ff. de legat. 2.

ære alieno libera affirmauit, & hanc falſam aſſeueratione contractui addi voluit. Hoc prohibere non potuit Meuius, neque etiam prohibere curauit, quia cùm non ipſe contraheret, ſciebat ius ſuum ſibi ſaluum manere: vt non diſſimiliter reſpondet Marcianus Iuriſconſultus [a]. Iniquū enim eſſe crediderunt iuris auctores officium ſuum cuiquam eſſe damnoſum [b]. Rectè adhiberi ſolet diſtinctio officij voluntarij & neceſſarij. Si voluntarium eſt officium, veluti cùm quis aduocationem & patrocinium alicuius ſuſcepit, hoc caſu quidquid aduocatus aſſeruit, ſi vel teſtamentum falſum dixit vel teſtamenti validitatem controuertit, vel quid aliud in iure propoſuit, id omne ei proprio nomine obiici & opponi poteſt [c]. Ratio eſt quia ab initio liberum ei fuit aduocationem & patrocinium cauſſæ illius ſuſcipere aut non ſuſcipere: Niſi fortè iuſtam aliquam & legitimam ignorantiæ ſuæ cauſſam adferre poſſit [d]. Aliud dicendum eſt ſi officium eſſe neceſſarium proponamus. Veluti tutela munus eſt neceſſarium. Nam tutela ex neceſſitate & ſuſcipitur [e], & geritur [f]. Atque ideò ſi quis tutorio nomine vel litem moueat vel negotium aliquod exequatur, non poteſt hoc priuato & proprio nomine ei nocere [g]. Vt & ſi quis iudex cuidam alienationi auctoritatem ſuam publico magiſtratus nomine præſtitit & interpoſuit, exiſtimant iuris doctores auctoritatem, quæ ex neceſſario iudicantis officio & munere pendebat, non poſſe vllum ei præiudicium afferre [h]. Non diſſimili ratione Meuio obeſſe non debet, ſi ad contractus celebrationem velut tabellio & notarius adhibitus fuit: cùm

c L. ſicut §. nō videtur ff. quibus modis pignus vel hypoth. ſoluitur.
b l. ſed & quod ſiquis ff. quemad. teſt. aper. l. videlicet. ff. ex quib. cauſis maiores. l. ſi ſeruus. §. quod de furtis.
c L. poſt legatū. §. ſūt qui putant ff. de hisquibus vt indignis. l. fin. in princ. ff. de inoffi. teſta. cap. ex litteris extra de trāſact.
d L. inter officium. ff. de rei vindicat.
e l. nec non ff. de tutor. & curat. datis ab his
f L. 1. in princ. ff. de admin. tut.
g L. tū quadam. C. de admin. tutorum. §. ſi tutor. Inſt. de inoffic. teſtam.
h Molinæus ad §. 18 ti. 1. num. 3. ſur la couſtume de Paris.

cùm etiam inuitus vt id præſtaret cogi poſſet. Nam & ſi quid eorum, quæ contrahentes inſeri in contractu volunt, notarius omittat, in falſi crimen incidit, & in eum vt falſarium animaduerti debet: quia falſum non minùs in omittendo quàm in cõmittendo fit. Itaque quicquid contractu continetur non eſt à veritate alienum. Contractus enim fidem facit Titium affirmaſſe bona ſua omni alio ære alieno libera eſſe. Hoc autem veriſſimum eſt: Non quidem vt verum ſit quod Titius affirmauit, ſed verum eſt Titium hoc affirmaſſe. An autem aſſeueratio & declaratio Titij vera ſit, an non, hoc neque contractus continet, neque notarius eius rei aſſertorem ſe præſtat. Ergo ſi verus eſt contractus, nec aliud continet, niſi id omne quod contrahentes adiici voluerunt, non debet veritas Meuio notario, qui fidem in munere ſuo præſtitit, quidquam obeſſe.

PRO SEIO. Rectè apud Liuium Appius, ſi fides abrogaretur, omnem humanam ſocietatem tolli dicebat [a]. Fides autem nec priuata lædi debet, nec ſi publica ſit impunè eam violari conuenit, Notarij autem & ſcribæ fidei publicæ cuſtodes ſunt. *Scribarum officium* (ait Caſſiodorus) *ſecuritas ſolet eſſe cunctorum, quoniam ius omnium eius ſolicitudine cuſtoditur* [b]. At verò quis Meuij callidam reticentiam non dolum malum appellauerit? *Dolus malus* (inquit Iuriſconſultus) *non in eo tantùm eſt qui fallendi cauſſa obſcurè loquitur, ſed etiam qui inſidioſè obſcurè diſſimulat* [c]. Quicumque enim fraudulentam eiuſmodi patientiam præſtat, réſque ſuas obligari tacitus videt, decipere velle dicitur [d]: & in pœnam doloſæ diſſimulationis lex

a *Liuius lib. 6.*

b *Caßiodorus lib. 12. variarum.*

c *L. ea quã commẽtandi. §. fin. ff. de contrah. empt.*

d *L. ſi ſine C. ad Senat. Velleianum.*

iubet eum iure ſuo priuari [a]. Vt & ſi quis aut extraordinaria aut ciuili actione ius ſuum in iudicium deduci videt, is ſibi præiudicat, ſi callida diſſimulatione aliquem decipi permittat [b]. Si præſente & tacente patre filius decurio creatur, pater obligatur [c]. Si quis negotium aliquod geri reſciuerit vnde ſibi præiudicium naſci veriſimili coniectura præſumere debeat: atque id fieri vel permittat vel diſſimulet, æquum eſt illud ei imputari & obeſſe [d]. Eadémque ratione creditor qui permittit rem venire, pignus dimittere & liberare intelligitur [e]. Meuius obligationem inter Seium & Titium initam reſciuit. Nõ ignorauit autem falſum eſſe quod Titius mendaci aſſeueratione bona ſua libera eſſe omni hypothecę iure affirmabat. Cur tacuit niſi vel quia de iure ſuo tacita cogitatione decedere voluit, vel Seium fraudulenta reticentia cum eo contrahere permiſit, ex cuius obligatione nulla ſolutionis ſpes eſſet? Itaque in hac eadem quæſtione Paulus Iuriſconſultus reſpondet antiquiorem creditorem conſentientem, cùm debitor eandem rem tertio creditori obligaret, ius ſuum pignoris remiſiſſe [f]. Meuius autem in hac cauſſa non ſola præſentia & taciturnitate ſibi præiudicauit, ſed & contractui ſubſcripſit cúmque ſubſignauit. Hoc autẽ attendi & ſpectari vult Marcianus Iuriſconſultus. *Non videtur* (inquit) *conſenſiſſe creditor, ſi ſciente eo debitor rem vendiderit, cùm ideò paſſus eſt venire quod ſciebat vbique ſibi pignus durare. Sed ſi ſubſcripſerit fortè in tabulis emptionis cõſenſiſſe videtur* [g]. Quinimò Meuius non modò obligationi ſubſcripſit, ſed & contractum omnem, cùm notarius eſſet, exſcripſit & recepit. Illud verò non multum differt ab eo caſu quem Modeſtinus pro-

ponit

a *L. ſeruus. communis. ff. de donat. inter virũ & vx.*
b *Cap. 2. de accuſ. in 6. l. ſi quis aſſirmauerit. ff. de dolo.*
c *L. honores § fi. ff. de decur. l. 2. ff. ad municipalẽ. l. 1. de decurionibus li. 12. C.*
d *L. ſuper ſeruis. tit. qui militare non poſſunt lib. 12. C. & authen. ſi ſeruus. C. de epiſ. & cler.*
e *L. creditor. ff. de regulis iuris l. 2. C. de remiſſ. pignoris l. 4. §. in venditione ff. quib. modis pignus vel hypoth. ſoluitur.*
f *L. Lucius §. Paulus alias l. Paulus. ff. quib. mo. pig. vel hyp. ſoluit.*
g *L. ſi. ut. §. non videtur ff. quib. mo. vel pign. vel hypoth. ſoluit.*

ponit de filio qui mandante patre manu ſua perſcripſerat inſtrumentum chirographi [a].Hoc autem faciebat filius non ſuo ſed patris nomine, non propria voluntate ſed patris mandato & iuſſu. Inſtrumentũ ipſum neque ſubſcripſerat, neque cõſenſum vllum vel priuata annotatione vel ſubſcriptione præſtiterat: & tamen filius in præiudiciũ ſuum obligationi conſenſiſſe exiſtimatur. Quantò magis hoc idem in cauſſæ iſtius iudicio dicendum eſt, in quo Meuius notarius contractum exſcripſit, ſubſignauit, & in mundum redegit? Nam & in eo qui contractum tanquã teſtis ſubſignauerat, Senatuſconſulto iudicatũ fuit obeſſe ei contractũ, ſi exinde hypothecam aliquam in rebus illis ſibi adiudicari poſtulet [b]. Vt & in contractu matrimonij cùm frater qui præſens nuptiis aderat, æs alienũ, quod ſibi à ſponſo fratre debebatur, reticuiſſet: Iudicatum eſt à Senatu fratrem illum ob ſubdolam diſſimulationẽ & reticentiam omnem hypothecæ prærogatiuam amiſiſſe, neque vxori in dotalium conuentionum petitione præferendum [c]. Obiicitur reſponſum Modeſtini, qui teſtem eum, qui teſtamentum ſubſignauerat, ſuo iuri nullomodo præiudicaſſe aſſerit. Magna ſanè eſt differentia inter teſtem teſtamẽtarium & eum qui conuentioni inter viuos factæ adhibetur. Olim teſtamentorum ſcriptura non cuiuis ac ne teſtibus quidẽ patebat, ſed interiecto lino clauſa erat, ligata, & inuoluta: Satis erat ſi teſtator vltimam eſſe ſuam voluntatem declararet quodcunque charta illa cõtinebatur [d]. At in contractibus ipſe teſtis conuentiones omnes nouit, quippe quæ palàm legi & recitari ſoleant. Itaque teſtamentaria defuncti diſpoſitio teſti non obeſt quam ille nec reſciuit

a *L. fideiuſſor. §. pater ff. de pignoribus.*

b Par Arreſt dõné le dernier iour de May 1582. moy plaidant en la cauſe d'entre Imbert Moriceau appellant, & Frãçois Rouault inthimé.

c Arreſt prononcé en robbe rouge le 6. de Septembre 1584. au profit de Damoiſelle Claude Poulain vefue de feu M. Louys Pelletin. Cõtre Guillaume Peletin.

d *L. 21. hac cõſultiſſima C. de teſtamentis.*

nec reſcire potuit. At conuentionũ ſtipulationes teſtibus notoriæ, eis pręiudicant qui ius ſuum tueri aut pręſentes omiſerunt, aut doloſa negligentia contrahentem fallere & decipere voluerunt. Titius mendaci aſſeueratione crimen ſtellionatus contrahebat. Meuius ſciens prudénſque id malitiosè paſſus eſt cùm prohibere poſſet. Adhibentur notarij vt promiſſæ obligationis fides & contractuum firmitas impreſſis ſignis & tabulis ſignatis ſolemnius tutiúſque obſeruetur. Quod ſi ipſi etiam notarij, quos alienę fidei cuſtodes & depoſitarios eligimus, improbę contrahentium calliditatis & fraudulentę taciturnitatis auctores & participes fiant, nulla erit deinceps conuentionum ſecuritas. Si notarius illicitam aliquam & iure reprobatam alienationem in mundum redigat, eique pręſens interſit, & publicam auctoritatem illegitimę obligationi accedere patiatur: Ille aut exilij perpetui pœna plectitur [a], aut etiam manus amputatione punitur [b]. Quid autem magis illicitũ preponi poteſt, quàm ſi tacita diſſimulatione aliquis in fraudem inducatur, & perſidioſo crimine ſtellionatus & in damnum & iacturam incurrat? Si Meuium non mouet officij & muneris ſui religio: ſi notarium publica fides à tanto malitioſę taciturnitatis ſcelere non reuocat, ſi nullius incorruptę probitatis reſpectus eos commendat quibus monumenta publica committuntur: Nulla erit amplius fidei publicę ſecuritas, nec quiſquam de inceps à notariorum perfidia tutus eſſe poterit.

SENATVS Seium poſteriorem creditorem pręferri Meuio notario, licet antiquiori creditori, voluit.[c]

a L. 14. in ſumm. §. his tabellionibus. C. de ſacroſ. Eccleſ. l. generali de tabularijs li. 10. C.
b Tit. de prohibita feudi alienatione per Frider. ca. 1. in fin. l. 2. feudorum.
c Arreſt prononcé en robbe rouge, le 21. de Mars 1581. cõtre le Notaire Payen.

De

De executione ſententiæ quæ in tempus ſolemnis ſupplicationis & publicæ proceſsionis incidit.

CAP. XV.

ANNO 1587. indicta fuit Pariſiis ſupplicatio & ſolemnis proceſſio, in qua ex decreto cleri delatæ ſunt reliquiæ Diuæ Genoueſæ, cuius numen tutelare Pariſienſes colunt. Pridie quàm proceſſio fieret lata fuerat ſententia in cauſa retractus gentilitij inter Meuium & Titium, Meuióque domus agnationis & propinquitatis iure adiudicata fuerat: ea tamen lege vt precij ſolutio vel conſignatio intra 24. horas lege municipali præſtitutas fieret. At verò illæ 24. horæ cùm ab inſtanti ſententię latæ tempore inciperent, durabant ad horam vſque ſequentis diei meridianam. Meuius cùm ſequenti die precium exoluere & conſignare vellet, ídque ſolemniter & coram notariis fieri neceſſe eſſet, notarij cæteríque ferè omnes ciues, quos à ciuilibus & forenſibus negotiis ceſſare decebat, ſupplicationi & precibus vacabant, ac tum proceſſioni publicæ intererant. Tempus 24. horarum, quod conſignationi pridie pręſtitum fuerat, expirauit hora illius diei meridiana, ad quam vſque proceſſionis & ſupplicationis ſolemnitas durauit. Meuius ſtatim poſt meridiem pecuniam Titio offert. Titius ſolutionem poſt tempus admitti debere negat. Illud quidem ex lege municipali conſtat in executione retractus gentilitij ius iſtud præ-

ciſa ſeueritate obſeruari, vt propinquus retrahens cauſa cadat, ſi non intra 24. horas à tempore ſentẽtię ſoluat, aut pecuniam ſolemniter conſignet, adeò vt nullus ſit moræ purgationi locus. Hoc autẽ vnum in illa cauſa quærebatur, an matutinum diei ſpacium, quod proceſſioni & ſupplicationi deſtinatum fuerat, in illas 24. horas imputari deberet: An verò æquius eſſet deduci tempus illud nec in 24. horas imputari: quo caſu liberum foret reliquo diei ſpacio, velut durantibus adhuc 24. horis, precium ex lege retractus vel exoluere vel ſolemniter conſignare.

PRO TITIO. Controuerſa hæc eſt inter iuris Doctores diſputatio, an executio ſententię fieri etiam die feriato debeat & poſſit. In qua tamen quæſtione non crediderim illorum ſententię accedendum, qui inter dies vtiles & continuos diſcrimen ſtatuunt: immo rectiùs ſentire eos exiſtimandum eſt, qui attendi oportere cenſent, an de nuda ſententiæ executione agatur, quæ nec iudicis officium, nec cauſæ cognitionem deſiderat. Nam ſi executio ea ſit quę ſine iudice fieri nequeat, conſtat feriato die eiuſmodi res exequi non licere, quoties negotium parte vocata nec ſine magna cauſſæ contentione agitari debet: ſin verò de ea re agatur in qua Prętorem conueniri non ſit neceſſe, tẽpus currit, nec obſtat feſti ſolemnitas, neque etiam Diui, cuius memoria celebratur, veneratio & honos, nec feriarum indictio impedit omnia iuris ſolemnia dicto & præſtituto tempore adimpleri debere [a]. Hinc fit vt ſi quando Prætorem conueniri non ſit neceſſe, velut ſi de nuda ſolutione quæ abſente Prætore fieri poteſt agatur, feriarum conſideratio

[a] *L. miles, §. ſex aginta. ff. ad l. Iul. de adult. l. 1. §. denũtiatio ff. de operis noui nũtia.*

ſideratio executionem ſententię non moratur, idque ex iuris Doctorum ſententia obſeruari conſtat [a]. Itaque ſi generaliter feſti & ſolemnis diei celebritas ſolutionem faciendam prohibere vel morari nequit, quando magis hoc iſto caſu obtinere debet, ſi quidem de retractu gentilitio agitur, qui odioſus ſtrictíque iuris eſt & fraudibus ac verſutiis multo abuſu patet? Nihil enim odioſius haberi debet quàm quicquid contrahendi & de re ſua diſponendi libertatem aut vetat aut aliquo impedimento remoratur. Redhibitionis gentilitię actio olim quidem introducta fuerat vt antiqua prędia familiis reſeruarentur: ſed nunc, vt omnium rerum abuſus inualuit, plerunque extraneus, qui ex perſona ſua emptorem acquiſito fundo deturbare & expellere nequit, ſi vel vicinitatis commoditatę vel precij modicitate inuitetur, propinqui alicuius nomen & perſonam mutuatur, vt emptorem poſſeſſione rei acquiſitę tacita fraude eiiciat, redempto propinqui iure & propoſita retractus actione. Sed & ſi promiſſo retractus gentilitij odio, reiecta etiã ſolitę fraudis conſideratione, rem ipſam propius inſpiciamus: nullam Meuius morę ſuę excuſationem legitimam afferre aut proponere poteſt. Neque enim cuiquam ignota fuit ſupplicationis ſolemnitas: Hanc ciues omnes reſciuerunt non illo tantùm die quo celebrata eſt, ſed & aliquot antè diebus, cùm palàm & publicè indicta fuit. Itaque quo primùm tempore lata eſt ſententia, preuidere debuit Meuius exolutionem pretij & redhibitionis gentilitię executionem eo ipſo dei fieri oportere, ſi quidem ſequenti die id non licebat. Quęrit Vlpianus, ſi quis cùm poſſet non incidere in tempeſta-

[a] Guido Papa qu. 205.

tem vel in fluminis vim, ſi citiùs & opportuno tẽpore nauigaſſet, ipſe ſe artauerit: Certè huic fauendum non eſſe reſpondet Iuriſconſultus, neque ei exceptionem concedi debere [a]. Sic & eadem ratione excuſari non debet Meuij negligentia, qui cùm eo ipſo die, quo lata eſt ſententia, potuiſſet ſolutionem ritè & commodè præſtare, differre maluit in ſequentis diei tempus, quo proceſſionis & ſupplicationis ſolemnitas peragebatur. Itaque quiſquis ipſo ſententiæ die ſoluere potuit, ſibi imputet, ſi quid poſtea contingat quod ſolutioni neceſſariæ moram aliquam & impedimentum attulerit. Quin & illo ipſo ſupplicationis die potuit Meuius nummos volenti Titio exoluere, ſi quidem nulla diei celebritas vetat quominus ritè ſolui poſſit, quoties de nudæ ſolutionis executione agitur: ac tum maximè cùm poſt præſtitutum temporis ſpacium mora purgari non poteſt: velut in compromiſſo ſi contingat diem inter partes dictam finiri [b]. Nam feſtis diebus ſicut multa agi vetantur, ſic & multa permittuntur. Scæuola conſultus quid feriis agi liceret, reſpondit id omne quod prætermiſſum noceret. Varro negabat eum pollui, qui vel ſacrorum cauſa opus feciſſet, vel aliquid vrgente vtilitate feſtis diebus egiſſet. Piſone & Gabinio Conſulibus ſancitum fuit, vt omnibus feſtis diebus legem ferri licèret [c]. Cicero oratione pro M. Cælio diebus feſtis ludiſque publicis habuit. Cato curioſè ruſticis prǫſcribit ea quǫ diebus feſtis agenda aut non agenda ſunt [d]. Virgilius, *Sunt etenim quæ feſtis exercere diebus Fas & iura ſinũt: riuos deducere nulla Religio vetuit ſegeti prætendere ſepem* [e]. Itaque cùm

a *L. 2. §. ſi quis tamen cùm poſſet. ff. ſi quis cautionibus*

b *L. 13. Pomponius. §. arbiter. l. 36. ſi feriatu. ff. de recept. arbitris.*

c *Cicero pro P. Sextio.*

d *Cato de re ruſtica cap. 2.*

e *Virgilius li. 1. georg.*

cùm precium in retractu neceſſaria lege rependi oporteat, licuit Meuio nummos etiam ipſo ſupplicationis die Titio offerre, atque eo caſu ſi Titius oblatos nummos recuſaſſet, & hoc vnum in quæſtionem veniret, quòd pecunia publicè depoſita & conſignata non eſſet, aut proteſtationes ſolemniter coram notario factæ non extarent: certè Meuij cauſa meritò venia & excuſatione digna videretur, ſi quicquid ipſe potuit ſeu ſoluendo ſeu pecunias offerendo pręſtitiſſet. Verùm non debet is excuſari, qui moram, quę ex lege municipali purgari non poteſt, commiſit, cùm ei liceret ſolutioni tam opportuno quàm non opportuno tempore proſpicere, cùm generaliter poſt iudicium ſemel acceptum, ſi nuda ſententiæ executio ſupereſt, quodcunque promptum eſt nec nouam cauſæ cognitionem deſiderat, id omne etiam feſtis diebus lege permittente fieri liceat[a].

a *l. omnes. C. de feriis.*

PRO MEVIO. Magna eſt feſtorum dierum commendatio, & publicæ honeſtati conueniens videtur vt piè & religioſè celebrentur. Diuus Auguſtinus feſtos dies, quos Chriſtiani in honorem ſanctorum venerari ſolent, memorias martyrum vocat[b]. Gregorius Nazianzenus ait martyrum & Diuorum memoriam ideò feſtis diebus meritò celebrari, vt quorum certamina veneramur, eorum actiones imitemur[c]. Sed & olim feſti dies plerunque non tam ad deuotionem quàm ad hilaritatem indicebantur. Seneca, *Legum conditores* (inquit) *feſtos inſtituerũt dies, vt ad hilaritatem homines publicè cogerentur, tanquam neceſſarium laboribus interponentes temperamentum*[d]. Aliquando ferias aut ſupplicationes extra ordinem indici contingit,

b *D. Aug. lib. 22. de ciuit. Dei cap. 10.*

c *Gregor. Nazianz. lib. de pauper. am.*

d *Seneca libr. 1. de Tranquil. animi.*

vel lætitiæ publicæ cauſſa, vel cùm læſi numinis ſuſpicio aut iræ diuinæ metus terrorem publicum mentibus noſtris incutit. Vlpianus lætitiæ publicæ cauſſa & ob res proſperè geſtas ferias extra ordinẽ indici ait[a]. Poſt vrbem Veios à Furio Camillo captam Senatus ſupplicationes decreuit[b]. Idémque poſt Carthaginem nouam à Scipione expugnatam factum eſt[c]. Sic etiam victo & cæſo Aſdrubale, qui Amilcaris filius & Annibalis frater erat, ſupplicatio in triduum indicta fuit[d]. Senatus poſt Annibalem Italia pulſum ſupplicationes in quinque dies decreuit[e]. Eadem etiam ratione ob victoriam Iulij Cæſaris fuſo Pompeio Romæ feriæ 50. dierum interdictæ fuerunt[f]. Nec minus ſolemnem feſti, diei celebritatem peractã fuiſſe memorat Ioſephus, ob inſignem victoriam Iudæ Machabæi deuicto Nicanore Antiochi duce[g]. Magna certè eſt feſtorum dierum celebritas, magna hilaritatis publicæ commendatio: ſed nihil æquè mentes humanas torquet ac numinis irati metus, ſi quando prodigia ægros & attonitos populi animos terrore aliquo imbuerunt. Tunc enim aræ ſacræ & loca ſancta pietate multa inuiſuntur: Tunc ſupplicationes publicæque proceſſiones ad placanda diuûm numina meritò decernuntur. Sic cùm Veſuuius mons cineres Byzantium vſque eructaſſet, indicta eſt annua ſupplicatio[h]. Sed & olim Romæ ſub Tullo Hoſtilio poſt deuictos Albanos, quia lapidibus pluebat, nouendiale ſacrum factum eſt, & vt id fieret inſtitutum quoties lapidibus plueret[i]. Atque etiam ſecundi belli Punici cauſa ſupplicatio per vrbem habita atque adorati Dij[k]. *Romæ* (inquit Liuius) *multa ea hyeme prodigia facta, aut (quod euenire ſolet motis ſemel*

a l. ſed etſi per prætorem. §. ſiferia. ff. ex quibus cauſ. maiores l. 1. Cod. de feriis.
b Liuius lib. 5.
c Liuius lib. 27.
d Liuius lib. 27.
e Liuius li. 30.
f Dion. Caſſius lib. 43. inſt.
g Ioſephus lib. 12. de Bello Iudaico c. 17. & Machabæorũ lib. 2. cap. fin.
h Procopius lib. 2. de bello Gothorum.
i Liuius lib. 1.
k Liuius ae cad. 3. li. 1. in princ.

mel in religionē animis) multa nuntiata & temerè credita ſunt. Ideóque & lectiſternium Iuncta & ſupplicatio ad ædē Herculis habita[a]. Sic etiā Q. Fabio Maximo & Marcello Coſſ. prodigia hoſtiis maioribus procurata ſunt ex aruſpicum reſponſo, & ſupplicatio omnibus diis, quorum puluinaria Romæ erant, indicta eſt[b]. Atque eiuſmodi plurima exempla paſſim reperias apud Liuium alióſque Romanę hiſtoriæ auctores[c]. *Romani* (inquit Gellius) *cùm terræmotus aut aliquod tale prodigium fuerat, ferias eius rei cauſa edicto imperabunt*[d]. Hoc ethnici non tam vera pietate quàm δεισιδαιμονίᾳ falſáque numinis ſuperſtitione olim fecerunt. Chriſtianorum autem animi vera religione imbuti, non ſolent minas iræ diuinæ inſuper habere, nec ſigna cœleſtis vindictæ prænuntia, velut irrita contemnere: ſed ad auertendum diuini numinis furorem apud Chriſtianos decerni ſupplicationes & proceſſiones plerunque extra ordinem videmus. Sic tempore Pelagij Papæ, cùm magna Tyberis inundatio fuiſſet, & Romæ contagioſa vis morbi longè latéque graſſaretur, Pelagius Papa proceſſionem ſimúlque ieiunium indixit. Atque in ea proceſſione Pelagius ipſe magno pietatis zelo multáque religionis deuotione adfuiſſe memoratur, & repentino morbo cum aliis deceſſiſſe. Hanc autem letaniam & ſupplicationem Gregorius Magnus, qui Pelagio ſucceſſit, ibíque in orbe Chriſtiano quotannis ſolemni more magnáque pietate obſeruari iuſſit: atque inde Gregoriana nuncupatur. Inter veteres Caroli magni leges ſtatutū eſt, *Si euenerit fames, clades, peſtilentia, & inæqualitas aeris, vel alia qualiſcunque tribulatio, non expectetur edictum noſtrum, ſed ſtatim deprecetur Dei*

a Liuius decad. 3. li. 1. in f.

b Liuius decad. 3. li. 4.

c Liuius decad. 3. li. 6. & lib. 7. & lib. 10. in prin. & decad. 4. li. 2. & lib. 3.

d Gellius li. 2. c. 28.

a Capitul. Caroli magni lib. 1. cap. 11. *miſericordia*[a].Sub Iuliano Imperatore contigit magna illa vrbis Alexandrinæ calamitas & inundatio: eodémque illo calamitatis die Alexandrini anniuerſariam ſolemnitatem & proceſſionem inſtituerunt[b].

b Niceph. lib. 10. eccl. hiſt. cap. 35. Sed & cùm Arriani ſub Theodoſio ſolemnioribus feſtis proceſſiones etiam nocturnas peragerent, Diuus Ioannes Chryſoſtomus pia æmulatione ſupplicationes non minùs ſolemnes, maiore etiam magnificentia inſtituit[c].

c Niceph. lib. 13. ca. 8. Atque in eiuſmodi piis & deuotis proceſſionibus frequenter miracula apparuiſſe memoratur[d].

d Niceph. li. 14. c. 46. Quin & ſub Iuſtiniano in ſolemni proceſſione ſacræ Apoſtolorum reliquiæ in curru aureo circumuectæ ſunt[e].

e Niceph. li. 17. c. 26. Ac tempore Michaëlis Paphlagonis Imperatoris, cùm ſiccitas magna fuiſſet, & integris ſex menſibus non pluiſſet, ſolemnis celebrata eſt proceſſio. ὁ μὲν Ιωάννης βαστάζων τὸ ἅγιον μανδύλιον, ὁ μέγας δομέστικος τὴν πρὸς Αὔγαρον ἐπιστολὴν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὁ πρωτοβεστιάριος τὰ ἅγια σπάργανα[f].

f Cedrenus pag. 610. Supplicatio, quæ huic controuerſiæ cauſam dedit, anno 1587. indicta fuit magna ſolemnitate delatis Diuæ Genouefæ reliquiis. At quiſquis ſequentium annorum tumultus & regni totius miſerias & calamitates nouit, (quis autẽ miſerias tot lachrymis dignas neſcit?) nõ mirabitur, ſi anno 1587. Pariſiis ad placandam diuinæ maieſtatis iram, ne tremendum vltionis ſuæ brachium exereret, viſum ſit ſupplicationes ſolemniter vno totius cleri conſenſu decerni. Etenim quæ regio, quæve prouincia tam grauiter vnquam bellis ciuilibus attrita eſt, quod genus ſcelerum & impietatis omiſſum, quæve barbaræ crudelitatis aſperitas non miſeros Francos torſit, & eos vndique afflictos malè vexauit, cùm viris pro-

bis

biſs nullibi ſecuritas, ſeditioſis vbique impunitas eſſet? Quis ergo tam duro & impio pectore proponi poteſt, qui in tanto publicæ ſupplicationis & religioſæ deuotionis affectu, & in tanta ciuium omnium conſternatione pietatis cogitationem deponere, & ad lites aut ciuilis iurgij executionem animum applicare potuiſſet? Quod ſi ſummo iuris rigore contentio hęc dirimi & iudicari debet, conueniens eſt, vt quemadmodum is qui citatus ad diem non reſpondit, excuſatur ſi feriatus dies fuit[a]: Ita etiam excuſetur Meuius qui ex cauſa ſupplicationis iſtóque feſti ac ſolemni proceſſionis tempore ſententiæ parere & ſolutioni ſatisfacere non potuit. Nam quod Iuriſconſultorum reſponſa quædam atque etiam Imperatorum reſcripta voluiſſe videntur, vt feriarum tempore ſententias exequi liceret, hoc ad ferias meſſium aut vindemiarum referendum eſt: quo tempore à forenſibus negotiis vacatio quidem concedebatur, ſed non ea quæ aliquid habeat cum hac cauſa commune. Hic enim non de feriato meſſium aut vindemiarum tempore agitur, ſed de ſupplicatione ſolemni & die qui pietati publicæ dicatus & proceſſioni deſtinatus fuerat: ac tum opera omnia ceſſare & contentiones humanas quieſcere oportet. Lex 12. tabularum his verbis concepta erat, *feriis iurgia amouēto.* Liuius cùm lectiſternia Romæ primùm per octo dies facta memorat, addit, *cum inimicis quoque benignè & comiter ſermones habitos, iurgiiſque & litibus temperatum*[b]. Cicero, *feriarum* (inquit) *feſtorúmque dierum ratio in liberis requietem habet litium, in ſeruis operum & laborum*[c]. Ouidius, *Lite vacent aures, inſanáque protinus abſint iurgia*[d]. Martia-

a l. 2. §. fin. ff. ſi quis cautionib.

b Liuius lib. 5.

c Cicero libr. 2. de Legibus.

d Ouidius lib. 1. Faſtorum.

lis, *Natalem colimus, tacete lites* [a]. Romæ autem præclamitatores (quos Plutarchus κήρυκας, Seruius calatores, Macrobius præcones vocat) à flaminibus præmittebãtur, qui palam & clara voce denunciarent, vt quiſque ab opere manuum abſtineret, ne ſi ſacerdos aliquem opus facientẽ vidiſſet, ſacra polluerentur [b]. Tibullus, *Luce ſacra requieſcat humus. requieſcat arator, Et graue ſuſpẽſo vomere ceſſet opus. Omnia ſint operata Deo, non audeat vlla Lanificam penſis imposuiſſe manum* [c]. At non modò ab opere diurno, ſed & à forenſibus aliiſque ciuilibus negotiis abſtinebant. Hoc elegãter docet Demoſthenes cùm ait in illis diebus feſtis μήτε ἐξάγειν, μήτε ἐνεχυράσαι, μήτε λαμβάνειν ἕτερον ἑτέρου, μήτε τῶν ὑπερημέρων ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις [d]. Verùm ethnicis ſuperſtitionibus omiſſis, quid iure noſtro & ex canonum præſcriptis ſtatutum ſit, expendamus. Canones in eiuſmodi diebus piæ religioni dicatis vacare iubent ieiunio & orationi, ab aliis autem operibus abſtinere: Imò ne iuramentum quidem, niſi ſuper concordia & pacificatione, præſtare licet [e]. Illis enim diebus ſolemne eſt à litibus & iudiciorum executione abſtinere [f]. Olim aliquando agricolæ à feriarum & feſtorum dierum obſeruatione diſpenſabantur, ſed Leo Imperator voluit σχολάζειν κατὰ τὴν κυριακὴν καὶ τοὺς γεωργούς. Sub Conſtantio cùm ob prodigia quædam indictæ eſſent ſupplicationes, vnuſquiſque (inquit Nicephorus) manum à cœpto opere abſtinuit [g]. Magna quippe in eiuſmodi ſupplicationibus eſſe debet pietas, magna ac deuota attentio, que ſi ceſſet, animum in rebus diuinis ac religioſis contumacem arguunt, Tertullianus *ſordent, ſilent, ſtupent cuncta: vbique inſtitium eſt, quies rerum* [h].

Sidonius

a Martialis lib. 10. epigram.
b Plutarc. in Numa. Sextus Põpeius lib. 14. Macro. lib. 1. Saturnal. cap. 16.
c Tibullus lib. 1. eleg. 2.
d Demoſth. κατὰ μειδίου.
e Can. placita 15. qu. 4. can. decreuit 22. quæſt. 5.
f Cap. licet & ca. conqueſtus ex. de ferus & tota 15. qu. 4.
g Niceph. eccleſ. hiſt. lib. 9. c. 32.
h Tertull. lib. 2. de reſurrect.

Sidonius Apollinaris cùm Aprum monet vt proceſſioni à Mamerco interdictæ interſit, *Nō ad epulas* (inquit) *ſed ad lacrymas inuitaris: Ieiunatur, oratur pſallitur, fletur*[a]. Numa attentas requirebat ſupplicātium mentes, ne cui alij rei inter ſacra vacarent[b]. Itaque feſtis diebus & ſupplicationum tempore, vt ſacris omnino liceret vacare, cætera omnia omitti congruum erat. Liuius, *Neglectis feſto die cuſtodiis vrbis*[c]. Syracuſani poſt nobilem de Athenienſibus victoriam, non tamen victos perſequi voluerunt propter religionē diei feſti, quo peragi oportebat ſacrificium Herculis[d]. Marcellus Syracuſas diu obſeſſas vix expugnaſſet, niſi expectato Dianæ feſto expugnationem per loca opinione hominum inacceſſa tentaſſet[e]. Ægyptij Reges in eiuſmodi diebus οὐκ ἐχρημάτιζον οὐδὲ ἐθεράπευον αὐτοὺς μέχρι νυκτός[f]. Verùm ſi omiſſis exemplis hunc ipſum ſupplicationis diem, de quo agitur, examinare & expendere velimus, non vna eſt iſtius diei conſideratio. Legimus Romę dies alios faſtos, alios nefaſtos, alios interciſos dictos fuiſſe. Faſti dies erant quibus ius fari dicíque poterat, & quibus Prætori tria hæc verba do, dico, addico, pronuntiare licebat. Nefaſtus dies ſic ab Ouidio definitur, *Ille nefaſtus erit per quem tria verba ſilentur, Faſtus erit per quem lege licebit agi.* At verò interciſi dies & ſacris & humanis actionibus, ſed diſtincto & definito tempore communes erant. Nam quibuſdam horis fas erat, aliis horis fas non erat ius dicere. Nam cùm hoſtia cædebatur, fari nefas erat: Inter cæſa & porrecta fari licebat: Rurſus cùm adolebatur, non licebat. Quòd ſi ethnicas ſuperſtitiones piis ſupplicationibus noſtris comparare non eſt irreligio-

a *Sidonius Apollin. li. 5 ep. 14. ad Aprum.*

b *Plutarc. in Numa.*

c *Liuius decad. 1. li. 5.*

d *Plutarc. in Nicia. & Thucydid. lib. 7.*

e *Liuius dec. 3. lib. 5.*

f *Plutarc. de Iſide & Oſiride.*

ſum : Si licet & fas eſt pagana nomina ceremoniis noſtris aptare, diem illum, de quo agitur, interciſum vocare poſſumus, quia antemeridianum diei tempus religioni, pietati, ac ſacris precibus deſtinatum & dicatum fuit: quo tempore omne ceſſauit opus, omnes litium actiones & formulæ quieuerunt. Reliquo ac poſtmeridiano diei tempore litibus, forenſibus actionibus, & aliis quibuſcunque negotiis vacare licuit. Quod ſi conſuetudinis verba & mentem inſpici & attendi oporteat, conſtat ex lege municipali executioni retractus & ſolutioni precij dari & concedi vigintiquatuor horarum ſpacium: Quæ ſi non integræ ac liberæ præſtentur, conceſſa ex conſuetudinis beneficio facultas minui & violari videtur. Liberæ enim dici nequeunt, quando non licuit plenis & integris 24. horis retractum exequi. Nam quod obiicitur potuiſſe Meuium primis 12. horis & eo ipſo die, quo lata eſt ſententia, precium offerre: Hoc leue eſt & aduerſante municipali iure proponitur. Cur enim conſuetudo 24. horas largita eſt, ſi non impunè licuit primis 12. horis ceſſare & in ſequentes 12. horas diligentiam exequendi retractus reiicere? Itaque vt omnes illæ horæ non vano nec irrito effectu conſiderentur, quia conſuetudo expreſſis verbis per 24. horas tempus ſolutioni faciendæ præſtituit, conueniens eſt rationem haberi ſequentis diei, quo adhuc dimidia 24. horarum pars durabat. Quo tempore nihil imputari poteſt Meuio, ſi quidem lex eum excuſat, per quem non ſtetit quominus fiat id quod adimpleri oportet. Quinetiam conſuetudo exigit precium

precium non modò offerri ſed & conſignari. Oblatio precij non poteſt, niſi accerſitis notariis, legitimè & ſolemniter fieri. Conſignatio legitimà non priuati alicuius confeſſionem, ſed actuarij publici, aut eius qui ad recipiendas conſignationes edicto publico præpoſitus eſt, agnitionem & ſyngrapham requirit. Neque enim veriſimile eſt Titium eo animo fuiſſe, vt precium lubens voléntque reciperet, ſi quidem ſtatim eodémque die precium oblatum recuſauit, tùm cùm in mora modici temporis nullam habebat damni occaſionem. Itaque res ipſa ſatis indicat hanc fuiſſe Titij mentem, vt retractus executionem aliqua iuris formularum ſubtilitate eluderet. Ideóque & notariis ad pecuniæ oblationem, & actuario publico ad conſignationem opus fuit. Illi autem omnes conueniri non potuerunt, cùm domo abeſſent, vt precibus & pietati vacarent, & templa ædéſque ſacras ſupplices inuiſerent. Hinc fit vt poſtmeridianum tempus expectari oportuerit: & cùm in iure conſtet diem impedimenti non computari in termino[a], computari non debent illæ matutini temporis horæ, quibus nulla exequendi retractus facultas eſſe potuit. Itaque de illis horis, quibus vnumquemque proceſſionis religioni, ſupplicationibus, precibúſque publicis vacare conueniens fuit, vſurpare liceat hæc conſtitutionis Imperatoriæ verba. *Nulla quenquam vrgeat admonitio, nulla fideiuſſionis flagitetur exactio, taceat apparitio, aduocatio deliteſcat, ſit ille dies à cognitionibus alienus, præconis horrida vox ſileſcat, reſpirent à controuerſiis litigantes, & habeant fœderis interuallum*[b].

a *L. quibus diebus in princ. ff. de condit & demonſt.*

b *L. fin. C. de feriis.*

SENATVS Meuij conſignationem, quæ poſt

ſupplicationis & proceſſionis publicæ ſolemnitatem poſt meridiano tempore facta fuerat, legitimã & congruo tempore factam pronuntiauit, & rem ipſam Meuio retractus iure adiudicauit[a].

a Arreſt du Ieudy 14. de Ianuier 1588. moy plaidant pour Nicolas Berthe appellant, & Cochon plaidant pour l'inthimé: L'appellant pour lequel i'eſtois gaigna ſa cauſe, & fut dit que l'offre & conſignation faite l'apreſ-diſnee eſtoit valable & faite dans le temps.

An mors ciuilis eundem ſortiatur effectum quem mors naturalis habet.

CAP. XVI.

VARIA ſunt pœnarũ genera. Crimina grauia puniri ſolent aut animaduerſione capitali, quam mors naturalis ſtatim ſequitur: Aut plerunque damnatus ſeruus pœna efficitur, & pro ciuiliter mortuo habetur, licet ei vita naturalis relinquatur. Frequenter autem apud nos is, qui ſceleris alicuius conuictus eſt, ad remos agendos relegari & damnari ſolet. Huius pœnæ mentionem vix apud Iuriſconſultos vllam reperias. Neque tamen veriſimile eſt hoc condemnationis & pœnæ genus olim fuiſſe incognitum. Quinimò iſtud nautici ergaſtuli ſupplicium ignominioſum fuiſſe ſatis docet Græca illa parœmia, ὑπὸ κώπαις ἐς τὸ βῆμα. Valerius Maximus meminit adoleſcentis cuiuſdam, qui ſe Octauiæ, quæ Auguſti ſoror erat, & M. Antonij filium mentiebatur. Auguſtus eum remo nauis ad Rempublicam pertinentis addixit[b]. Ioſephus eundem Auguſtum ſimili ſupplicio in alium animaduertiſſe refert, qui ſe Alexandrum Herodis filium impudenter ſimulabat. Illum enim Auguſtus claſſis Lyburnicæ præfecto traditum perpetuo remigio mancipauit[c]. Nec fuerit fortaſſis

b Valer. Max. li. 9. cap. vlt.

c Ioſeph. li. 17. antiqu. Iud. ca. 14.

taſſis alienum commemorare, quod multis ante Auguſtum annis refert Plutarchus, Philoclem Athenienſibus perſuaſiſſe, vt hoſtium, quotquot in acie capti fuerant, dexteræ manus pollicem præciderent, vt cùm haſtam geſtare non valerent, poſſent tamen remos agere[a]. At verò noſtris legibus noſtróque iure pœnæ omnes arbitrio iudicum relinquuntur. Si quos autem ita damnare viſum fuerit vt tamen eis vita naturalis ſuperſit, ſolent frequenter illi ad remos damnari: quidam ad tempus, alij in perpetuum: ídque ex criminis aut leuitate aut atrocitate. Damnati autem in triremibus vincti miſerè detinentur, & remis nauium regiarum ducendis deſtinantur & addicuntur. Conſtat autem eos, qui ad remos perpetuos dàmnati ſunt, rebus omnibus exui & priuari, ac pro mortuis ciuili noſtro iure haberi: Itaque eorum bona omnia publicantur & fiſco Principis aut domini applicantur. His præmiſſis ad propoſitam quæſtionem veniamus.

[a] Plutarc. in Lyſandro.

TITIVS criminis admiſſi accuſatus & conuictus ad remos perpetuos damnatus eſt: Eodem condemnationis iudicio mulctæ quędam pecuniariæ in pias cauſas adiudicantur: Cætera eius bona confiſcationis iure publicata fiſco applicantur. Sempronianus fundus à Titio poſſidebatur, non quidem pleno iure, ſed ex ſubſtitutionis conditione olim antea expreſſa, ſi Titius ſine maſculis decederet, fundus ille ex fideicommiſſi lege Seio, cùm Titius moreretur, reſtitui debebat. Itaque Titio ad remos perpetuos damnato, Seius fundum Sempronianum ſibi iure fideicommiſſi reſtitui & fideicommiſſi diem veniſſe contende-

debat, quia pro mortuo haberi eum oporteret qui ad remos perpetuos damnatus eſſet. Fiſcus autem dicebat mortis naturalis tempus expectandum, vt interim fiſcus in locum Titij fundum poſſideret: ſicque, quandiu viueret Titius, fructus fundi Semproniani fiſcus perciperet & conſequeretur.

PRO FISCO. Non eſt æquum alterius vel factum vel crimen alteri prodeſſe, vt nec etiam obeſſe debet. At ſi Titius alius criminis conuictus proponeretur, conſequens eſt vt neque etiam eius bona publicarentur, neque à fundi Semproniani poſſeſſione viuus deiici poſſet. Quo caſu non liceret Seio fundum ex fideicommiſſo petere, vel eum Titio viuenti & poſſidenti ante diem adimere & auferre. Itaque hoc vnum eſt quod à Seio allegatur. Titium, qui in remos perpetuos damnatus eſt, pro mortuo haberi. Primùm illud in iure conſtat eas omnes obligationes, quæ naturalem præſtationem habere intelliguntur, capitis diminutione non perire[a]. Vnde fit vt deportatione lucrum dotis marito non acquiratur, nec matrimonium quaſi mortua muliere diſſoluatur[b]. Nam apud Iuriſcõſultos vltimi ſupplicij appellatione ſola mors naturalis continetur, non autem metalli pœna, deportatio, vel relegatio[c]. Etenim mors naturalis omnia ſoluit, à qua nemo ſe excuſare poteſt, nec quiſquam eſt qui poſt eam ſperare aliquid aut expectare debeat. At mors ciuilis ſpem aliquam poſt ſe relinquit. Nam licèt olim damnatio in metallũ eum, qui damnatus fuerat, ſeruum pœnæ redderet: Sæpè tamen condemnatio ad tempus ſolummodò fiebat[d]. Aliquando, licèt perpetua eſſet damnatio, tamen

a *L. eas. C. de capite minutis.*
b *L. ſed & ſi §. quod ſi deportata. ff. de bonis damnat.*
c *L. vltimũ ff. de pœnis.*
d *L. capitalium. §. diuus. l. ſine præfinito. ff. de pœnis.*

tamen aut ex valetudine aut ex ætatis infirmitate dimitti eam contingebat[a]. Hinc eſt quod metalli damnationem Iuriſconſulti, non quidem mortem, ſed proximam morti pœnam vocant[b]. Nunc verò ex Nouella Iuſtiniani conſtitutione, nemo, qui ingenuus ex legitimo matrimonio natus eſt, ſeruus pœnę vllo caſu fieri poteſt, ſeu damnatus ſit in metallum, ſiue deportatus[c]. Qui libertatem & ciuitatem perdit, licèt ciuili conſideratione pro mortuo habeatur, tamen (vt ait Caius) pręoccupat hic caſus mortem[d]. Ex his conſtat fideicommiſſi diem, ſi ad tempus mortis referatur, non intelligi de morte ciuili, ſed tantùm de naturali. Vnde fit vt Seij petitio non antè locum habeat, quàm adueniente morte naturali. Quandiu autem Titius naturaliter viuet, non quidem ipſe vel fundum poſſidebit, vel eius fructus percipiet, cùm iure ciuili pro mortuo habeatur, ſed fiſcus, qui in locum Titij ſuccedit & ex bonorum publicatione eius perſonam, quoad bona, repræſentat, fundo fruetur & fructus fiſcali iure conſequetur. Papinianus ait, *In inſulam deportato reo promittendi, ſtipulatio ita concepta, cùm morieris dari, nonniſi moriente eo committitur*[e]. Idem Papinianus alio loco, *Hæreditatem* (inquit) *filius cùm moreretur filiis ſuis vel cui ex his voluiſſet reſtituere fuerat rogatus: Quo interea in inſulam deportato, eligendi facultatem non eſſe pœna peremptam placuit, nec fideicommiſſi conditionem aut mortem filij hæredis exiſtere*[f]. Eleganter Paulus Iuriſconſultus hanc ipſam quæſtionem expreſſo reſponſo decidere voluit: *Cornelio Fœlici* (inquit) *mater ſcripta hæres rogata erat reſtituere hæreditatem poſt mortem ſuam: Cum*

a L. in metallum. ff. de pœnis l. Ariſto. ff. de manumiſſis teſt.
b L. capitalium in princ. ff. de pœnis.
c Nouella 22. de nuptiis. §. illud etiam.
d L. qui vltimo. ff. de pœnis.
e L. 121. ex ea parte §. in inſulam. ff. de verb. oblig.
f L. cùm pater. §. hæreditatem. ff. de legat. 2.

hæres ſcripta condemnata eſſet, & à fiſco omnia bona mulieris occuparentur, dicebat Fœlix ſe ante pœnam eſſe: Hoc enim cõſtitutum eſt: Sed ſi nondum dies fideicommiſſi veniſſet, quia poſſet prius ipſe mori, vel etiam mater alias res adquirere, repulſus eſt interim à petitione[a]. Nihil hoc Pauli reſponſo apertius, vt conſtet expectari oportere mortẽ Titij naturalem, ne vel Seius fideicommiſſi diem præueniſſe, vel crimen Titij eiúſque damnatio Seio quidquam profuiſſe in anticipationem iuris videatur. Nam licèt ciuili iure pro mortuo habeatur, hoc tamen fictione iuris fit, nec verè mortuus dici poteſt. Hinc apud Vlpianum de donatione mortis cauſſa quæritur, aut certè de donatione quæ inter virum & vxorem facta morte confirmatur: An pœna ciuilis, quæ efficit vt mortuus quis cenſeatur donationes eiuſmodi confirmet: Reſpondet autem Vlpianus, harum quidem donationum cauſam ſuſpenſum habere effectum, ſed tunc plenam habere firmitatem cùm mors naturalis ſecuta eſt[b]. Quæcunque ergo in diem mortis relicta ſunt, non antè ex Vlpiani ſententia plenam accipiunt firmitatem quàm mors vera ac naturalis contigerit. Itaque Seius ex fideicommiſſo fundum Sempronianum non priùs poteſt petere, quàm Titius non ſola morte ciuili, ſed & morte naturali fideicommiſſo locum fecerit.

a L. Statius. §. Cornelio Fœlici. ff. de iure fiſci.

b L. ſed mors. §. cũ igitur de portatione ff. de donat. inter virũ & vxore.

PRO SEIO. Quæſtio hæc non adeò leuis aut minimi momenti cenſeri debet, cùm in non diſſimili controuerſia diſſidentes prõponantur fuiſſe Vlpiani, Pauli, & Papiniani opiniones[c]. At verò in re dubia & controuerſa nulla mora eſt quin aduerſus fiſcum pronuntiari oporteat.

c L. fin. C. de ſententiam paſſis & reſtitut.

Non

Non puto (inquit Modeſtinus) *delinquere eum, qui in dubus quaſtionibus contra fiſcũ facile reſponderit* [a]. Sed vt hæc controuerſia iure, non autem ſolo fiſci odio terminetur: Quæritur an ciuilis ex condemnatione mors eundem effectum, quem mors vera & naturalis habeat. *Intereunt homines* (ait Vlpianus) *maxima quidem aut media capitis diminutione aut morte* [b]. Sic etiam deportationis nomen, rerum omnium ſpoliatio eſt [c]. Hinc fit vt qui aut deportatus eſt, aut damnatus in metallum, aut ea pœna affectus quę ſeruum efficit, pro mortuo ex ſententia Vlpiani habeatur: & in ordine ſucceſſionis ſequentibus in gradu non obſit [d]. Similiter vſusfructus finitur per maximam capitis diminutionem, quæ vel libertatem vel ciuitatem poſſit adimere [e]. Nam quibus caſibus fiſcus admittitur, lex intelligit fiſcum tanquam hęredem ſuccedere [f]. Inde eſt quòd fiſcus creditoribus ad ęs alienum exoluendum obligatur [g]. Creditores enim fiſcali cauſſę præferri notiſſimum eſt [h]. Nihil ergo mirum ſi in hac controuerſia fiſcus ab omni fructuum perceptione excludątur, ſi quidem eos fructus ne quidem ipſe legitimus ab inteſtato hæres haberet. Vnde ſi quis ſub ea conditione ſubſtitutus fuerit, ſi Titius ſine liberis decedat, filij, qui poſt deportationem nati ſunt, non faciunt vt deficiat conditio: idque ex Vlpiani ſententia [i]. Cur ergo (dicet aliquis) quædam reperiuntur Iuriſconſultorum reſponſa ita ſibi inuicem contraria, vt aliquando damnatus & confiſcatus habeatur pro mortuo, aliquando nõ habeatur? An dicemus compoſitas eſſe & compilatas Pandectas ex variis diuerſorum Iuriſconſultorum libris, quorum diffidentes fuerunt in multis

a l. 10. non puto. ff. de iure fiſci l. penult. ff. de his quæ in teſt. delentur.
b l. verum §. ſocietatis ff. pro ſocio.
c l. fin C. de ſententiam paſſis & reſtit.
d l. 1. § vlt. ff. de bon. poſſeſ. contra tabulas.
e l. penult. Co. de vſufructu.
f l. inter eos. §. vlt. ff. de fideiuſſ.
g l. tutorũ. Co. ad leg. Iuliam de vi priuata
l. ſi marito, in prin. & ibi Doctores ff. ſoluto matrim.
h Titulo de pœnis fiſcal. Cod.
i l. ex facto §. ex facto, ff ad Sen. Trebell.

iuris quæſtionibus ſententiæ, vt nemini mirum eſſe debeat ſi priſcarum, quæ olim inter eos fuerũt, contentionum nonnulla in libris noſtris adhuc extent & ſuperſint veſtigia. Verùm ad huius cauſę deciſionem ſatis erit, ſi diſtinguamus deportatorum conditionem ab iis qui in iure noſtro ſerui pœnæ dicuntur. Deportatus in pleriſque comparatur mortuo, ac pro mortuo habetur. At non eius ſucceſſio in omnibus ſimilis videtur hęreditati iacenti & quę ſtatim deferatur. Deportatus ciuitate mulctatur, cognationis iura amittit, bonorum poſſeſſionem contra tabulas non habet, múltáque eiuſmodi alia non refert quę ex legis beneficio pendent: Ideóque cùm patronus deportatur, filio eius competit bonorum poſſeſſio in bonis liberti. *Neque enim* (inquit Paulus) *impedimento eſt ei talis patronus qui mortui loco habetur*[a]. Suaſit hoc ęquitas & iuris patronatus fauor, vt pater deportatus ſuccedendi incapax filio in bonis liberti non obeſſet quominùs ea iura acquireret quæ poſt deportationem obuenerant. Eadémque ratione apud Vlpianum, ſi fideicommiſſum relictum ſit ſub ea conditione, ſi morte patris filius ſui iuris fiat, trahitur hęc conditio ad omnes caſus quibus patria poteſtas ſoluitur, veluti emancipationem, deportationem patris, cęteróſque ſimiles caſus [b]. Etenim per emancipationem aut patris deportationem filius non minùs ſui iuris fit quàm ſi pater verè ac naturaliter mortuus eſſet, ſic enim Scęuola nepotem poſthumum ait ab auo non tantùm in caſum mortis filij inſtitui poſſe, ſed & in caſum deportationis aut alios ſimiles [c]. Quoties enim dę tollendo & amouendo ciuili aliquo impedi-

a *l. ſi. necē. §. ſi deportatus. ff de bonis libert.*

b *L. ſi ita. ff. quando dies legati cedat.*

c *L. Gallus §. & quid ſi tantum ff de liberis & poſthū.*

pedi-

pędimento agitur, fauor & æquitas ſuadent, vt deportati conditio morti naturali æquiparetur, vt iis omnibus caſibus deportatus pro mortuo habeatur [a]. Sic etiam cùm vſusfructus patri per filium quæſitus eſt atque eo vſufructu pater non ſuo iure ſed filij contemplatione fruebatur, ſi pater magnā capitis diminutionem patiatur, filio commodum perceptionis fructuū ſtatim ipſo iure acquiritur [b]. Cæterùm iis caſibus quibus de deportati bonis & ſucceſſione agitur, & de earum rerum fructu quas deportatus tempore condemnationis ſuo iure poſſidebat, non eſt quòd ita facilè dicamus mortem illam ciuilem in omnibus eundem effectum habere quam mors naturalis habeat, nec generali regulą ſtatuendum ſemper & vbique deportati ſucceſſionem, quę fiſco acquiritur, eiuſdem eſſe cōditionis, cuius eſt hæreditas illa quæ poſt naturalem defuncti mortem hæredi legitimo aut hęredi inſtituto vel etiam fiſco poſt capitale damnati ſupplicium acquiritur. Marcianus ait deportatum habere ea omnia quæ ſunt iuriſgentium [c]. Ideóque poteſt deportat' emere, vēdere, acquirere, & alienare [d]. Nō eſt ergo mirum ſi in quibuſdam, ac maximè iis quę in fructuum perceptione conſiſtūt, is cui licet cōtrahere & rebus acquiſitis frui, pro verè mortuo haberi nō debeat, eiúſq; ſucceſſio fiſco applicetur: nō vt hominis verè ac naturaliter mortui, ſed eius qui in ſolius fiſci cōmodū bonorū iā antea quæſitorum fructu ac diſpoſitione priuatur. Et hæc quidē de deportatis, aut iis, qui ſimilem aliquā condēnationem paſſi ſunt, locum habeat. Quò referri debent illa Iuriſconſultorum reſponſa quæ à fiſco allegātur. Sed lōgè alia ratio eſt eorū qui per condēnationē ſerui

a *Boerius deciſione 7. & deciſione 354.*

b *l. fin. Co de vſufru. &c.*

c *l. quædā ff. de pœnis*

d *l. ſi deportati. ff. de leg. 3.*

pœnæ ſunt effecti. Nam ea,quæ ſunt iuriſgentium deportato permittuntur, eique contrahere & acquirere licet: Sed is, qui ad remos perpetuos damnatus eſt, non modò omnibus bonis ſpoliatur,ſed & pœnæ ſeruus cenſeri debet, & huic operi publico addictus nullam reſtitutionis, liberationis, aut veniæ ſpem habet. Vt eum (ſic enim lex loquitur) natura,non pœna ſubduxiſſe videatur [a]. Nam quod Iuſtinianus ſeruos pœnæ dici noluit eos,quicunque ex legitimo matrimonio nati ſunt, Imperator de ſeruili conditione tollenda cogitauit: Nos autem de effectu damnationis agimus. Quinetiam ſupplicia & damnationes non ex Iuſtiniani legibus, ſed aut ex conſtitutionibus Regiis aut ex iuris noſtri vſu metimur. Damnationem autem ad remos perpetuos hunc effectum habere conſtat, vt qui remis agendis nexus & in perpetuum addictus eſt, bonis præſentibus ſpolietur, nec in futurum quidquam acquirere poſſit, & ſeruus pœnæ effectus omnium tam ciuilium actuum quàm eorum quæ iuriſgentium ſunt incapax reputetur: Vt certè olim longè diuerſa erat conditio deportatorũ & eorum qui in metallum damnati & ſerui pœnæ effecti erant. Illi enim eorum duntaxat actuum, qui ex ciuili diſpoſitione pendent, incapaces ſunt. Horum autem in omnibus rebus ſemper eadem habetur ratio,ac ſi verè & naturaliter mortui eſſent. Atque hanc inter deportatos, & damnatos in metallum, quique ſerui pœnæ ſunt, differentiam Vlpianus & Marcianus ſuis reſponſis,& ipſe denique Conſtantinus Imperator expreſſa conſtitutione ſatis apertè docuerunt [b]. Ac paſſim multis in iure locis damnatos in metallum non modò ſeruos pœnæ effici, ſed

[a] l. res uxoris Cod. de don. inter virum & uxor.

[b] l. 59. interciditr. ff. de condit. & demon. l. quidam alias l. ſũt quidam. ff. de pœnis l. res tuas C. de don. inter virũ & uxorẽ.

& pro

& pro verè mortuis haberi dicitur [a]. Ex his omnibus ſatis liquidò apparet, damnationem illam, quæ ſeuero iudicio aliquem remis perpetuis addicit, longè maiorem effectum habere quàm ſimplicem capitis diminutionem, licet ea maxima eſſet & libertatem auferret. Itaque fideicommiſſi, quod in tempus mortis factum eſt, conditio & effectus tũc incipit cùm quis ſeruus pœnæ factus omnium tam iuriſgentium quàm ciuilium actuum incapax iudicatus eſt, & ciuili iure inter mortuos recenſetur. Sic Imperator Antoninus, cùm Firmus Titiano tragœdos tres, legaſſet & adiecieſſet, *quos tibi commendo ne cui alii ſeruiant*, publicatis bonis Titiani reſcripſit debere eos publicè manumitti [b]. Sic Paulus ait publicatione bonorum diſtrahi ſocietatem, *Cùm enim* (inquit) *in eius locum alius ſuccedit, pro mortuo habetur* [c]. Eadémque ratione ſi mulier ſerua pœnæ effecta fuerit, dos cedit mariti lucro quaſi mulier mortua ſit [d]. Nec diſſimili caſu cùm vnus ex ſponſis ſolitariam vitam profeſſus monaſterium ingreditur, alter debet lucrari quodcunque ex pacto in caſum mortis exigi conuentum fuerat [e]. Sic etiam libertino damnato patroni ius omne conſequuntur, quod in bonis eius habituri fuiſſent, ſi libertinus in quem animaduerſum eſt, morte naturali deceſſiſſet [f]. Ergo in hac quæſtione ſiue ius ſummum & ἀκριβοδίκαιον ſpectemus, leges damnatum in remos perpetuos pro mortuo haberi volunt: ſiue æquitatem attendamus, odioſa eſt fiſci cauſſa, nec debet preferri Seio, qui rem ſibi fideicommiſſi iure debitam & acquiſitam petit.

SENATVS fiſcum petitione ſua repulit, & Seio fructus fundi Semproniani pleno iure à tem-

a *l. ſi quis mihi bona. §. ſi quis planè de acquir. hared. ſi quis filio. §. irritum. ff. de iniu. rupt. teſt.*

b *L. Imperator. ff. de fideic. libe.*

c *l. actione §. publicatione ff. pro ſocio.*

d *l. ſed et ſi ff. de bon. damn.*

e *l. Deo nobis Cod. de ep. & cler.*

f *l. ſi in libertinum. ff. de bonis libert.*

pore damnationis Titij adiudicauit.

De detractione legitimæ & Trebellianicæ, & quando prohibita aut remiſſa dicatur.

CAPVT XVII.

SEMPRONIVS cùm tres haberet liberos Seium, Meuiam, & Titiam, filium Seium hęredem inſtituit, adiecto onere fideicommiſſi, vt ſi Seius ſine liberis decederet, hęreditatem Meuię & Titię ſororibus reſtitueret. Seius aliquo pòſt tempore ſine liberis decedens ſororem Meuiam in vniuerſa bona hęredem inſtituit. Titię autem 50. aureos legauit his verbis, *Titiæ ſorori 50. aureos do lego vltra ſubſtitutionem à defuncto patre factam cui nullomodo derogari volo.* Meuia hęres 50. aureos ex fraterna hęreditate pręſtari debere fatetur. At verò ex bonis patęrnis detrahere vult duas quartas, tam legitimam Seij quàm Trebellianicam, quod vtriuſque quadrantis detractio Seio deberetur. Legitima quidem vt filio: Trebellianica autem tanquam hęredi inſtituto. Quęcunque autem Seius petere poterat, Meuia ſibi deberi omnia aſſerebat: quòd hęres à Seio in vniuerſa bona inſtituta eſſet. Titia autem ex bonis paternis nihil detrahi debere dicebat, quia cùm frater expreſſis teſtamenti verbis dixiſſet *ſubſtitutioni paternæ derogari nolo,*

a Arreſt donné au grãd conſeil le 17. de Febu. 1582. entre Meſſire Claude de Rebé d'vnepart & mõſieur le Procureur General audict grãd conſeil d'autre part. Pareillement par arreſt de la Cour vn fils eſtant condamné à mort par defauts & contumaces du viuant de ſes pere & mere & apres celle condãnation eſtans ſes pere ou mere decedés, & luy par apres eſtãt mort naturellement. Il a eſté jugé que le fils eſtoit reputé n'auoir eu aucun droit aux biens ni en la ſucceſſiõ de ſes peres ou mere. L'arreſt donné le 17. de Iuin 1595. au profit de Louys de l'Eſtang Eſcuyer, & Anthoinette le Brun ſa féme appellants du Seneſchal de Saumur contre Iean Roſſignol inthimé.

ſimul

ſimul etiam iuſſiſſe intelligi debeat, vt bona paterna integra & illęſa ſororibus competerent, nulla facta legitimæ & Trebellianicæ detractione.

PROTITIA. Duo in hac controuerſia proponi & pręmitti debent, de quibus inter partes non ambigitur. Nam & Seium conſtat potuiſſe vtramque quartam tam legitimæ quàm Trebellianicæ iure detrahere: Simul etiam non dubitatur Seium potuiſſe vtramque quartam ſororibus fraterno affectu remittere. Itaque in hac controuerſia non alia eſt quàm voluntatis quæſtio. Primùm autem ſi voluntas defuncti patris exquiratur, ſatis apertè patet Sempronium patrem voluiſſe, vt Seio ſine liberis decedente bona ſua omnia æquo iure ad filias peruenirent. Detractio autem ſi quę fieri poterat, ex alia iuris ratione procedebat: non autem ex paterna animi declaratione aut vltima Sempronij patris diſpoſitione, cui ſanè detractio repugnat & præiudicat. At Seius hoc noluit, ſed voluntatem defuncti patris pleniore fidei officio exequi velle ſe declarauit. Licet quidem hæredi ſummo iure & Trebellianicam, ſi fideicommiſſo grauatus ſit, & legitimam, ſi filius ſit & velit, detrahere: Sed hæredem, qui nihil detrahit, lex ait plenam fidem & debitam pietatem exequi [a]: & quoties aliquis ſine deductione reſtituit, eum magis pleniore officio pręſtandę fidei fungi quàm donare reſpondet Vlpianus [b]. Itaque laudanda Seij pietas, qui defuncti patris voluntatem pro ſumma lege habuit, & ex paterno iudicio hęreditatem patris Sempronij integram ſine vlla detractione ſororibus ęqualiter reſtitui voluit. Vt non diſſimiliter in eo teſtamento reſpondit Vlpianus, in quo te-

a *l. patrem & l. debitorem. ff. quæ in fraudem creditorum.*

b *l. ſi ſponſus. § ſi quis rogatus. ff. de donat. inter virũ & vxor.*

ſtator mandauerat vt priores tabulæ valerent[a]. Itaque licet admittamus ius detrahendæ quartæ aut legitimæ ad hæredem tranſmitti: Illud quidem locum habebit cùm defunctus aut inteſtatus deceſſit aut teſtamento voluntatem ſuam non declarauit. At in iſta cauſa expreſſa eſt Seij voluntas; quâ ſubſtitutioni paternæ derogari aut detrahi quidquam noluit. Nam quò referri poſſunt verba teſtamenti, niſi vt interpretemur hanc fuiſſe Seij teſtatoris mentem, vt paterna bona appellatione ab iis diſtingueret quæ ipſe acquiſiuerat & quæ ſua propria nuncupabat? Scilicet vt Meuiæ hęredi ſua illa bona & à ſe quæſita relinqueret: Sorores autem inter ſe æqualiter diuiderent paterna bona integra & illibata nullâ factâ detractione. Hanc defuncti veriſimilem voluntatem obſeruari oportet, & teſtamentorum interpretationem ex ipſa teſtantium mente & animi declaratione metiri æquitas ſuadet[b]: Idque tunc maximè locum habet cùm de fideicommiſſis agitur[c]. Quinimò etſi aliquod dubium in hac quæſtione ſubeſſet, at certè clauſulæ iſtius *ſi ſine liberis*, hæc plerumque vis eſt, vt quoties dubia & controuerſa videtur, omnia debeant ad inteſtati cauſam reduci[d]. Quo caſu ſorores iſtæ pari iure ſuccedent, & paterna bona æquis partibus diuident. Ipſa autem æqualitas Titiæ petitionem commendat: vt quemadmodum hæc non minus quàm illa, Sempronij filia eſt: Ita etiam æqualitate iuris ſorores iſtæ animi ſibi ęquabilitatem teſtentur. Imò quis non miretur ſummam Meuiæ aut auaritiam aut rapacitatem? Nam licet vtraque defuncti Seij æqualiter ſoror ſit, Meuia tamen, quæ ſola hæres inſtituta eſt, vniuerſa Seij bona conſequitur. Neque

a l. poſthumus. §. fin. ff. de iniuſto rupto & irrito teſt.

b l. ex facto. §. rerũ. ff. de hær. inſtit. l. 1. Cod. de libert. præt.

c l. vnum ex familia § fin. ff. de legat. 2. l. Pamphylo. ff. de legat. 3. l. alumnæ ff. de adimendis legatis.

d l. Titia de inoff. teſtam. l. ex ea ſcriptura § fin. D. de teſtamẽtis l. qui filium ad Senat. Treb.

Neque tamen opulenta fratris hęreditas auaram eius cupiditatem ſatiare potuit: ſed detractionibus paternam hæreditatem imminuere contendit. Nimiam hanc Meuiæ iniquitatem & inexplebilem eius auaritiam ſiſti æquum eſt, vt quemadmodum ex patris morte idem luctus ad filias peruenit: Ita etiam in ſolatium amiſſi parentis bona eius æquo iure inter filias diuidantur.

PRO MEVIA. Quoties quis inteſtatus decedit, eius bona æquali iure ſecundùm leges diuidi æquum eſt & fauorabile. At cùm defunctus de rebus ſuis diſpoſuit, vltimas teſtantium voluntates obſeruari oportet. Itaque in hac cauſſa omnis quæſtio voluntatis eſt. Primùm illud conſtat legitimam Seio in paterna hæreditate denegari non potuiſſe, & quidem legitimam nullo vel reſtitutionis vel fideicommiſſi onere grauatam [a]. Filius enim legitimam iure creditoris, tanquam æs alienum ſibi à patre debitum, conſequitur [b]. Quinetiam vltra legitimam debebatur Trebellianica. Nam quoties aliquis hæres inſtitutus hæreditatem reſtituere rogatus eſt, hæres ille ad exemplum Falcidiæ poteſt ex Trebelliano & Pegaſiano Senatuſconſultis quartam hæreditatis partem ſibi retinere. Nam & Falcidia & Trebellianica introductę ſunt, ne eſſet inane nomen hęredis, ne fierent irritę teſtantium voluntates, & vt hæres inſtitutus præmio aliquo & commodo ad hæreditatem adeundam inuitaretur. Ergo Seio debebatur tam legitima quàm Trebellianica, cùm in liberis primi gradus vtraque locum habeat, poteràtque viuus de vtraque liberè diſponere [c]. Vtriuſque autem tam legitimæ quàm Trebellianicæ detrahendæ ius ad hære-

[a] *L. omnimodo & l. quoniã. C. de inoff. teſtam.*

[b] *L. Papinianus. §. ſi quis impubes. ff. de inoff. teſta. l. fin. §. ſin autem parentes. C. de curatore furioſi.*

[c] *Cap. Raynutius & cap. Raynaldus de teſtamẽtis.*

Ii

dem tranſmitti & hæredis commodo cedere indubitati iuris eſt, niſi prohibitio aliqua deductionem impediat[a]. Itaque hoc vnum in quæſtionem venit, an cùm Seius dixit nolle ſe paternæ ſubſtitutioni derogari, detractionem vtriuſque quartæ prohibere voluerit. Meuia hoc primùm proteſtatur nolle ſe paternæ ſubſtitutioni aut derogare aut præiudicium afferre: Siquidem nihil petit quod fideicommiſſo & ſubſtitutione comprehendatur. Nã quoad legitimam, quis eſt qui legitimam ſubſtitutione vlla grauari & comprehendi dicat: cùm lex eam omni reſtitutionis & fideicommiſſi onere liberam deberi dicat? Trebellianica autem tãtum abeſt vt vel ſubſtitutione vel fideicommiſſo contineatur, quinimò non aliter locum habet, quàm cùm ex ſubſtitutionis vel fideicommiſſi conditione bona reſtitui oportet. Itaque vtraque illa detractio non ex paterno iudicio procedit: ſed illa quidem iure naturali[b], hæc autem ex Senatuſconſulto debetur. Nõ potuit autem Sempronius pater in eo quenquam grauare aut ſubſtituere, quod non ex eius iudicio & liberalitate, ſed aut naturali iure aut ex legis prouidentiâ concedi & tribui oportet[c]. Non ergo Meuia ſubſtitutioni paternæ derogat, cùm ea detrahit, quæ iure particulari conſequi debet, & quæ nulla ſubſtitutione contineri potuerunt[d]. Sic cùm quæreretur an ea, quæ viuus maritus in vxorem per donationem contulerat, in fideicommiſſi petitionem veniant. Reſpondet Paulus ea omnia extra cauſſam bonorum defuncti computari debere: quia ea omnia vxor habitura eſſet etiam alio hærede exiſtente. Iuriſconſultus tamen aliud dicendum ait ſi maritus nominatim ea reſtitui iuſſiſſet[e]. Eadem

[a] *L. quanquam. C. ad legem Falcidiã.*

[b] *L. ex ſcripto in fin. ff. vnde liberi.*

[c] *L. ſi adrogator. ff. de adopt.*

[d] *L. cohæredi. §. cùm filia. ff. de vulg. & pup. ſubſtit.*

[e] *L. ſequẽs quæſtio. ff. de legat. 2.*

dem & non diſſimili ratione ſi Seius nominatim hæreditatem reſtitui iuſſiſſet, nulla deducta legitima aut Trebellianica, certiſſimi iuris eſt non licuiſſe Meuiæ vllam deductionis & detractionis quæſtionem mouere. At Seius nihil nominatim vetuit: Subſtitutioni parere voluit: Ideò ſubſtitutio locum habeat: Sed Meuia ea omnia conſequetur quæ ſubſtitutione non continebantur, & quæ non vniuerſali hæredis nomine ex teſtamento paterno, ſed ſpeciali & particulari titulo à lege competebant. Neque verò vnquam cenſetur prohiberi detractio niſi verbis expreſſis prohibita ſit[a]. Quid ergo (obiiciet Titia) operabitur Seij voluntas, cùm vetuit paternæ ſubſtitutioni derogari? Hæc verba commendationis vim quandam habent, ne Meuia hæres inſtituta ſubſtitutionem paternam vllo iuris prætextu violaret aut controuerteret. Potuit vltima Sempronij patris voluntas aliquo ſolemnitatis defectu argui & impugnari. Hoc fieri noluit Seius. Sed & plerunque tanta eſt hæredum quorundam peruicacia, vt etiam ſolemnia teſtamenta & ſuprema parentum iudicia impugnent & controuertant, atque ingrati liberi contra ius contráque pietatem parentibus debitam lites ex litibus ſerant. Seius Meuiam ſororem, quam hæredem inſtituebat, officij admonere voluit, ne vel paterno iudicio parêre recuſaret, vel fideicommiſſi legem violare præſumeret. Itaque Meuia nihil aliud ſibi adiudicari poſtulat, quàm quod lex detrahi permittit ſtante ſubſtitutione & vires habente fideicommiſſo.

[a] L. Marcellus. §. ſi Sẽpronius ff. ad Senat. Trebell.

SENATVS Meuiæ ex bonis paternis detractionem vtriuſque quartæ tam legitimæ

Seij quàm Trebellianicæ conceſſit & adiudicauit[a].

a Arreſt du premier iour de Iuin 1585. entre Iean de Pierrefeu & Philiberte Faria ſa femme appellans, & Ieanne Faria Inthimee. l'auoiſe ſcrit pour les appellans qui gaignerent leur cauſe.

An contractum vſurarium vetuſtas confirmare queat, Et an priſca monetæ bonitas in redimenda annui reditus ſorte conſiderari debeat.

CAP. XVIII.

FOENERATICIOS cōtractus, quibus pecunia pecuniã reditúmve aliquem vſurariũ generat, reiici debere certiſſimi iuris eſt. Conſtat tamen quoſdã eſſe contractus, qui Pontificiis conſtitutionibus adprobantur. Hos reditus conſtitutos vulgò vocamus, quibus debitor pro reditu pecuniæ duodecimam ſortis præſtare quotannis tenetur: dummodò ei liberum ſit, quotieſcunque voluerit, ſortem exoluere & redimere: nec aliter niſi cùm ipſi debitori libuerit. Improbi & callidi fœneratores olim vt exquiſita fraude vſuras ſuas aliquo incerti reditus prætextu tegerent, ſolebant certo pecuniæ precio aliquam frumenti quotannis ſoluendi quantitatem ſtipulari. Conſtitutio Regia lata anno 1565. omnes eiuſmodi contractus improbari debere declarat: ac generali ſanctione conſtituit, vt quicunque contractus ex pecuniæ creditæ ſolutione originem haberent: illi qualiſcunque reditus ſeu frumenti aut alterius ſpeciei ſtipulationem continerent, ad naturam redituum conſtitutorum reducerentur: nempe vt liceat debitori, quandocunque viſum fuerit, reſtitutã ſorte ſe liberare: atque interea non alium quàm pecuniæ reditum præſtare

ſtare,eúmque habita ratione duodecimę ſortis, reiecto & reprobato quouis vel frumenti vel alterius ſpeciei reditu. His ita pręmiſſis faciliùs proponi poteſt controuerſia,quę ſolemni arreſto iudicata fuit.

TITIVS à Seio decem frumenti modios ſibi pręſtari petit. Conſtabat autem illos ex antiqui cõtractus ſtipulatione deberi: ſimul etiam ex eodem contractu olim inito conſtabat originem annuæ illius præſtationis pecuniariam fuiſſe. Seius cauſæ ſuæ defenſionem authoritate conſtitutionis Regiæ tuebatur, ex qua contendebat præſtationem annuam non aliam exigi poſſe, quàm pecuniariam habita ratione duodecimæ ſortis pecunię quam olim datam & creditam antiquus ille contractus continebat. Ideóque contractum ipſum ad formam eorum pecuniæ redituum, quos conſtitutos vocamus, reduci debere, vt & ipſi Seio debitori permitteretur reditum illum, quoties vellet, redimere, neque aliter quàm cùm vellet. Titius autem creditor duo proponebat, quorum occaſione duplex erat controuerſiæ illius quæſtio. Primùm enim Seius dicebat antiquum illum contractum vetuſtiſſimum eſſe, & annis plus centum antea initum. At verò tanti temporis pręſcriptio leuis momenti videbitur,& minimæ erit authoritatis,ſi tãta vetuſtas contractum olim bona fide initum poſt tot annuas præſtationes confirmare nequeat. Deinde dicebat, etſi licet reduci vetuſtum contractum oporteret, habendam tamen rationem priſcę monetę, cuius bonitas pręſentem nummorum valorem longè excedit.

PRO TITIO CREDITORE. Debitorum

incertitudo contractus alioqui dubios confirmare ſolet a. Conſtitutio quidem Regia contractus iſtos reprobat, ſed conſtitutio futuris negotiis legem dicit. Non debet autem ad præteritos contractus extendi. Deinde licet conſtitutionis vim & authoritatem etiam ad præteritos contractus nulla obſtãte præſcriptione extenderemus: Hoc certè de ordinaria præſcriptione decem vel viginti annorum, aut de ea quæ longiſſimi temporis dicitur, ſcilicet triginta vel quadraginta annorum intelligendum eſſet: ſed non de ea quæ centum annorum memoriam excedit. Malè quiſquis deinceps præſcriptionem bono publico introducta humano generi patrocinari dicet, ſi tot annorum poſſeſſiones mouere & præſtationes toties repetitas controuertere liceat. Hęc enim pręſcriptio centum annorum ex tanti temporis longinquitate vetuſtas iuris iúſque antiquum propriè dicitur b: atque etiam aduerſus ipſam Eccleſiam Romanam ſufficit c: Imò etiam veri tituli vim ac firmitatem habet. Quinetiam tria hęc ęquiparantur, lex, natura, & vetuſtas d. Vnde fit vt ſi aliquo caſu lex conceſſionem Principis requirat, tamen vetuſtas tanti temporis habeatur vice Principalis conceſſionis: Hinc eſt quod licèt abſque titulo Principis ius aquęductus prohibeatur e: veſtutas tamen habet vim tituli, non minus quàm ſi conceſſionem Princeps indulſiſſet f. Itaque iniquum eſſet contractum tanto tempore confirmatum annuámque frumenti pręſtationem toties repetitam, vt eius origo memoriam hominum excedat, nunc demùm reſcindi & reuocari. Poſtremò etſi concedamus nullam eſſe illam annui reditus conſtitutionem ſeu alienationem: ta-

a L. oleo. & l. frumenti. C. de vſuris.

b Gloſſa in l. 2. §. fin. ff. de aqua pluuia arc.

c L. fin. C. de ſacroſ. eccleſ. Nouella 10. & cap. ad audientiam extr. de pręſcript.

d L. in ſumma in prin. ff. de aqua pluuia arcenda.

e L. Senatus & l. quominus. ff. de fluminibus.

e L. hoc iure. § ductus aquæ. ff. de aqua quotidiana & æſtiua.

men quoties aliquis aduerſus contractum initum reſtitui vult, oportet fieri reſtitutionem omnibus integris & ſine vlla diminutione [a]. Itaque vt id fiat, æquum videtur ſpectari quales nummi olim tempore contractus præſtiti ſint: Vt & pleriſque aliis caſibus conſiderari ſolet bonitas veterum nummorum, & valor priſcæ illius monetæ quæ primo cõtractus tempore exoluta eſt [b]. Conſtat enim monetam in dies debilitari, multóque ære miſceri, & nummos improbioris materiæ quotidie cudi & publicari. Itaque ſi reddi precium & redimi ſortem oportet, conueniens eſt omnia ad tempus & originem contractus referri, & ex ipſo conſtituti reditus die reſtitutionem precij iudicari [c]. Quin & veteris numiſmatis habenda ratio, & inſpiciendus valor qui tempore contractus locum habuit [d]. Nam ſiue intrinſecam materię ipſius bonitatem ſpectes, conſtat nummos ærosiores & deteriores nunc fieri. Siue promiſcuum pecunię vſum attendas, nemo ignorat rerum omnium pretia creuiſſe. Ideóque cùm præſentes nummi deteriores materiæ ſint, precia autem rerum omnium aucta eſſe conſtet, ſi nummi totidem, non plures reſtituantur, non videtur idem reddi precium, cùm non ſit eiuſdem bonitatis & valoris.

a L. *vnica C. de reputat. quæ in iud. in inte gr. reſtitut.*

b *Cap. olim & ibi gloſſa & cap. cum canonicis extra de cenſibus.*

c L. *fundũ Cornelianũ ff. de nouat. l. bonitatis. ff. de euict.*

d L. 102. *creditor. ff. de ſolut.*

PRO SEIO DEBITORE. Nihil eſt in Republica odioſius, nihílque grauius aut damnari aut coerceri debet, quàm nimia fœnoris & vſurarũ exactio. Fœnus dictũ eſt (inquit Varro) à fœtu & quaſi à fœtura quadam pecunię parientis atque increſcentis [e]. Quoties autem ius de creditis pecuniis cum aſperitate vſurarum dictum eſt, toties hęc ęris alieni acerbitas diſcordias ciuiũ & ſeditiones grauiſſima

e *Gellius lib. 16. cap. 2.*

uiſſimas in Republica Romana commouit. Itaque Cæſar ad conciliandos populi animos nihil gratius & aptius eſſe exiſtimauit, quàm ſi debitores ita creditoribus ſatisfacerent, vt ex ſumma ęris alieni deduceretur quidquid vſurę nomine numeratum aut pręſcriptum fuiſſet [a]. Debitorum autem, qui ęre alieno obnoxij & graui fœnore oppreſſi miſerè vexantur & detinentur, deſperatio multas ſępe clades excitauit: cùm illi aut nouarum tabularum ſpe, aut ipſa debiti luendi difficultate ad res nouas audendas impellantur. His exemplis Liuius paſſim abundat. Sic etiam Tacitus *Sanè* (inquit) *vetus vrbi fœnebre malum, & ſeditionem diſcordiarúmque creberrima cauſa: eóque cohibebatur antiquis quoque & minus corruptis moribus. Nam primò duodecim tabulis ſancitū ne quis vnciario fœnore amplius exerceret, cùm antea ex libidine locupletium agitaretur, dein rogatione tribunicia ad ſemuncias redacta: Poſtremò vetita verſura, multíſque plebiſcitis obuiam itum fraudibus, quæ toties repreſſæ miras per artes rurſum oriebantur* [b]. Saluſtius inter eos qui nouarum rerum cupidi Catilinariam conſpirationem fouebant, refert Catilinam illis potiſſimum amicis ac ſociis confiſum qui ingenti ęre alieno premebantur. Vt & cùm Dauid metu Regis Saul ſaluti ſuę conſulebat. *Conuenerunt ad eum* (inquit ſacra hiſtoria) *omnes qui erant in anguſtia conſtituti & oppreſſi ære alieno* [c]. Æris alieni magnitudo Othonem ad res nouas impulit [d]. Pietas Chriſtiana non alium quàm gratuitum pecunię vſum agnoſcit. Vetat dominus ne qui pecuniam mutuam dat, vſuris pauperem opprimat [e]. Itémque alio diuino pręcepto continetur. *Non fœnerabis fratri tuo ad vſuram* [f]. Olim apud Germanos

a Sueton. in Iulio c. 42.
b Tacitus lib. 6. annal.
c Regum 1. ca. 22.
d Sueton. in Othone, cap 5.
e Exod. c. 22.
f Leuitic. cap. 25.

fœnus agitare & in vſuras extendere ignotum, *Ideóque* (inquit Tacitus) *magis ſeruatur quàm ſi vetitum eſſet*[a]. Antiſthenes apud Anthenæũ τραπεζιτῶν ἔθνος cęteris omnibus eſſe dicebat ἐξωλέστερον[b]. Romę nullæ permittebantur grauiores quàm centeſimę vſuræ, & ſi quę acerbiores aut maiores eſſent, vetabantur. Has autem ſanguinolentas vocat Seneca[c]. Teſtatur Cicero Senatuſconſultum factum eſſe vt centeſimæ perpetuo fœnore ducerentur[d]. Idémque Cicero Verri obiicit, quòd præter legem duabus centeſimis fœneratus eſſet. Habebant tamen Romani centeſimis etiam leuiores vſuras quincunces aut trientes, aliáſque quarum mentio apud Iuriſconſultos paſſim occurrit. Imperator Alexander Seuerus vſuras ad trientes penſiones contraxit[e]. Iuſtinianus autem legitimum vſurarum modum iuſtiſſima conſtitutione definiuit[f]. Centeſimę verò vſurę erant eæ quæ ſingulis menſibus centeſimum nummum reddebant, & vnoquoque anno duodenos: & hoc eſt quod Plinius duodęnis aſſib' mutuari dicit[g]. Hinc lubet admirari Chriſtianorum, qui pietatem profitentur, acerbitatem: ſi quidem Ethnici olim non ampliore quæſtu aut exactiore crudelitate fœnus exercuerunt. Imò & ipſo Sidonij Apollinaris ſeculo decima ſortis ſingulis annis pro fœnore exigebatur, *Cauta eſt centeſima fœneratori* (inquit) *quæ per biluſtre perducta tempus modum ſortis ad duplum adduxit*[h]. Quin & redituum illorum, quos conſtitutos vocamus, ratio non adeò diſtat ab vſuris illis centeſimis, & tamen ne ſic quidem auarę & inexplebili fœneratorũ acerbitati ſatisfacit. Nã vt legi fraudem faciant, pecunias ſuas ea lege numerant, vt

a *Tacit. de morib. German.*

b *Athen. lib. 6.*

c *Seneca lib. 7. de benef. cap 10.*

d *Cicero lib 5. epiſt. ad Att.*

e *Lamprid. in Seuero.*

f *L. eos. C. de vſuri.*

g *Plin. lib. 10. ep. 62.*

h *Sidon. Apoll. lib. 4. epiſt. 2. ad Turnũ.*

vt pro reditu earum annuo certam frumenti quantitatem præſtari oporteat. At verò cùm frumenti varia eſſet pro annorum diuerſitate æſtimatio, non poterat illegitimi fœnoris exceſſus vllâ certâ regula propter incertitudinem definiri. In hac autem cauſſa origo prima antiqua eſt, & prior ille contractus vetuſtiſſimus eſt, poſt quem initum aucta ſunt rerum omnium precia, vt ſi nunc verum annui frumenti valorem ſpectemus, non dubium eſt quin vel ipſam ſortem principalem vnico anno æquet, vel legitimas & permiſſas vſuras excedat. Itaque tales contractus nulli ſunt ipſo iure & vſurarij, adeò vt nulla nouæ cónſtitutionis ſanctione opus eſſet. Verùm lata eſt anno 1565. conſtitutio Regia, quæ tollendæ omnis dubitationis gratia magis ius antiquum declararet, quàm nouum quidquam introduceret. Continet autem Regia conſtitutio, contractus omnes, quibus pro pecunia reditus frumenti annuus promiſſus eſt, reduci debere, & pecuniariâ vſurarum ſolutione æſtimari: ídque locum habere non in futuris tantùm, ſed & præteritis olímque initis contractibus non obſtante quacunque præſcriptione. Neque enim illegitima vſura vel conſenſu vel tempore tegi & confirmari poteſt. Sed conſtitutio expreſsè præſcriptionem omnem reiicit, & vſurarios contractus ad legitimum & licitum pecuniarij reditus modum reduci iubet. Itaque præſcriptio, quam Titius allegat, nulla eſt & reiicienda. Præſcriptio neque legem vincit neque rationem[a]. Amat enim ratio veritatem, *cui* (vt ait Tertullianus) *nemo præſcribere poteſt, non ſpacium temporum, non patrocinium perſonarum, non priui-*

a *l. 2. Cod. quæ ſit longa conſuetudo.*

legium regionum[a]. Hinc eſt quod cùm in pignoribus pactio legis commiſſoriæ reproba & illegitima ſit [b]: ideò fit vt nulla præſcriptio impedire poſſit ius redimendi & luendi pignoris [c]. Sic etiam quoties contractus pignoratitius arguitur, creditor, etſi ſimulata emptione contraxerit, non tamen poteſt rei ipſius proprietatem pręſcribere[d]. Eadem ratione ſi de rebus agatur quæ certo caſu certáve conditione ſubiacent reſtitutioni, res illæ neque alienari neque hypothecæ ſubiici poſſunt, ſed eueniente conditione reſtitui debent. Neque tunc (inquit Imperator) vſucapio longíve temporis præſcriptio contra legatarium & fideicommiſſarium procedit [e]. Laici decimas tenere ac poſſidere non debent. Hinc fit vt neque etiam vllo tempore eas præſcribere poſſint[f]. Nam malæ fidei poſſeſſor is cenſetur, qui aliquid contra legum interdicta mercatur, adeò vt neque ipſa longi temporis præſcriptio eum tueatur[g]. Nec diſſimiliter quotieſcunque lex obſtat, vel de periculo animæ agitur, nunquam ſententia tranſit in rem iudicatam [h]. Quæ omnia ſi cæteris caſibus vera ſunt, quantò magis in illicita vſurariæ præſtationis ſtipulatione, vt neque temporis neque rei iudicatæ exceptio eam tueri & cõfirmare debeat [i]? Quod autem poſtremò obiicitur habendam rationem bonitatis nummorum, quæ ipſo tempore contractus erat: illud iniquum eſt nec rationi iuris conſentaneum. Nam in nummis non ipſa materiæ bonitas, ſed valor qui publica auctoritate dictus & propoſitus eſt, ſpectari debet. Num-

a Tertull. de virginibus velãdis in prin.

b l. ſi C. de pactis pignorum c. ſignificante de pignor.

c Titulo de feudo dato in vicem legis commiſſoriæ lib. 1. feudorum, & ibi Baldus.

d l. non ſolum §. qui pignori & l. pignori ff. de vſucap.

e l. final. §. ſin autem C. cõmunia de leg. & c.

f Cap. dudũ extr. de decimis. c. cauſſam, ext. de præſcript.

g l. quemadmodum de agric. & cenſitis lib. 10. Co. ca. vigilanti ex. de præſ. Clement. 1. in fi. de foro competẽti.

h L. ſi ſpõſus. §. ſi vxor vel maritus. ff de donat. inter virum & vxorem cap. lator. & ibi gloſſa & cap. conſanguinei, extr. de re iudicata & cap. fraternitatis extr. de frigid. & malef.

i Baldus ad leg. ... C o. de vſuris.

mi

mi non ex materia, ſed ex publica lege æſtimantur, ϰ̀ διὰ τοῦτο τοὔνομα ἔχει νόμισμα ὅτι οὐ φύσει, ἀλλὰ νόμῳ ἐστὶ, inquit Ariſtoteles[a]. Intrinſeca nummorum bonitas conſiſtere intelligitur, aut in ipſo Principis charactere, ex quo materia formam accipit, aut in ipſo valore qui auctoritate publica, precij loco, impoſitus eſt. Vnde etiam Pontificiæ conſtitutiones rationem habent currentis monetæ[b]. Sic etiam Abraham dicitur appendiſſe 400. ſiclos argenteos monetæ probatæ[c]. Probatam autem monetam ex propria dictionis ſignificatione interpretantur, quæ inter mercatores currens vſu promiſcuo & certo recipiebatur. Atque ita in pecuniæ debitæ exolutione non alia nummorum ratio habenda, quàm quæ publica æſtimatione conſiſtit, & quæ ex regia auctoritate procedit. Sic enim in his ſimilibúſque communem vſum ſpectari ex doctorum ſententia conueniens videtur[d].

SENATVS iudicauit annuam illam frumenti præſtationem ad legitimum duodecimæ ſortis modum reduci debere, adiecta redimendi, quoties debitor vellet, facultate: vt interea annuatim non alium reditum præſtari oporteret quàm pecuniarium: idque non ex priſca veteris monetæ bonitate, ſed habita ratione æſtimationis nummorum quales nunc in commercio ſunt[e].

Monſieur le Preſident Seguier, le Mardy premier iour d'Auril 1586.

a *Ariſtoteles lib. 5. c. 5. Ethic.*

b *Clement. 2. & ibi gloſſa de de cimis.*

c *Gen. ca. 23.*

d *Molinæus tractatu de vſuris, quæſtione 100. Ioh. Gallus quæſt. 203. & qu. 302. Boerius deciſione 327.*

e Arreſt prononcé en robbe rouge par

De priuilegio dotis.

CAPVT XIX.

MEVIA cùm poſt obitum Seij mariti dotem ſibi exolui peteret, & ingens eſſet aliorum creditorum numerus: res ipſa docuit defuncti bona æri alieno non ſufficere. Illud quidem iure noſtro conſtat in immobilibus prærogatiuam creditorum ex hypothecæ conſtitutæ tempore ſpectari, adeò vt ipſi etiam mulieri præferantur, ſi priores expreſſa hypothecæ ſtipulatione ſibi cauerunt. Neque enim in immobilibus vel dotis priuilegium vllum eſt, vel bona hypothecæ obnoxia in tributum veniunt. De mobilibus præſens eſt controuerſia. Creditores cùm bona æri alieno non ſufficiant & de mobilibus agatur, petebant vt in tributum iretur. Meuia dotis præcipuam eſſe cauſam dicebat, nec tributoriæ actioni aduerſus dotem locũ eſſe. Sed hoc potiùs obſeruari debere, vt pecunia ex mobilium venditione redacta ſine vlla diminutione in plenam & integram dotis ſolutionem imputetur & impendatur. Ac tum denique ſi quid dote exoluta ſuperſit, cęteros creditores in tributum ire æquum videatur.

PRO MEVIA. Viduæ dotem repetentis magna eſt commendatio, & digna multo fauore perſecutio. Dotium cauſſa (inquit Pomponius) ſemper & vbique præcipua eſt, ac publicè intereſt dotes mulieribus conſeruari[a]. Hinc fit vt non ſolùm bona viri tacitæ hypothecę iure ad dotis reſtitutionem mulieri obligata dicantur[b]: ſed & cæteris

[a] *l.1.ff.ſoluto matrimonio.*

[b] *l. vnica. §.& vt plenius. Co.de rei vxor. act. §. fuerat de actionib. in Inſtit.*

ris creditoribus etiam tempore anterioribus præferri mulierem iura voluerint[a]. Eadémque ratione mulieri dotem repetenti nec compenſatio nec rerum amotarum exceptio obiici poteſt. Quin potius remouentur omnia quæcunque ſoluto matrimonio reſtitutionem dotis ſiſtere & impedire poſſent[b]. Intereſt enim Reipublicæ mulieres in dotis repetitione priuilegij alicuius prærogatiua donari[c]. Quantò autem fauore iſta dotis reſtitutio debitoris facultates ipſo iure minuat, rectè & eleganter tractat Demoſthenes in ſua contra Philippum oratione. Priuilegia autem dotis plura ſunt, cùm etiã ius tacitæ hypothecæ Iuſtinianus mulieri conceſſerit eodem priuilegij gradu eodémque fauore, quo creditor ille cuius pecuniâ res eſt empta, aut qui in nauim fabricandam & domum reficiendam pecuniam credidit[d]. Sed & inter perſonales creditores actio dotis priuilegium habet. Quæ propria eſt huius loci tractatio. *Si dos* (inquit Paulus) *filiofamilias data ſit vel tutelam adminiſtrauerit, habenda erit ratio priuilegiorum in actione de peculio*[e]. Sic & alio loco Hermogenianus, *Si ſponſa* (inquit) *dotem dederit, nec nupſerit, vel minor duodecim annis: vt vxor habeatur, exemplo dotis, condictioni, fauoris ratione, priuilegium, quod inter actiones perſonales vertitur, tribui placuit*[f]. Quibus ex locis atque etiam ex Nouella Iuſtiniani conſtitutione[g] patet dotis perſecutionem priuilegium aliquod etiam inter perſonales actiones habere. At verò nullum aliud priuilegium inter perſonales creditores æſtimari poteſt, niſi vt in mobilibus cæteríſque rebus, quæ hypothecam non recipiunt, prærogatiua concedatur. Nam & inter

a l. aſſiduis Co. qui potiores in pignore l. vbi adhuc l. in rebus. C. de iure dotiũ.

b dicta l. vni a. §. taceat. Co. de rei vxoriæ actione.

c l. intereſt ff. de bonis auth. iud. poßid.

d Nouella 97. de æqualit. dotis. §. his eõſequens.

e l. ex facto §. ſi dos. ff. de peculio.

f l ſi ſponſa. ff. de iure dotium.

g Auth. quo iure C. qui potiores in pignore.

ipſas quoque dotes ita priuilegium hoc attenditur, vt ex temporis ſerie & coniugiorum ordine cuncta ſpectentur & æſtimentur: atque prior dos poſteriori præferatur [a]. Noſtro autem iure ſi mulieri nullam ſuper mobilibus prærogatiuam tribuamus: conſequens eſſet in Francia doti nullum omnino competere priuilegium. Neque enim in immobilibus tacitæ hypothecæ prærogatiua, quæ ex Iuſtiniani conſtitutione cæteros creditores etiam anteriores in fauorem dotis excludebat, apud nos locum habet: ſed hypothecarij creditores qualeſcunque nulla adhibita diſtinctione ex die contractus hypothecæ iura conſequuntur. Si nulla in immobilibus eſt, niſi ex tempore contractus, hypothecæ prærogatiua, & nunc cùm de mobilibus agitur æquo iure cum cæteris creditoribus veniat: dicendum eſt nullum omninò apud nos in Francia competere doti priuilegium. Illud autem iniquiſſimum eſſet, cùm diuerſa ſit multóque fauorabilior mulieris quàm cæterorum creditorum cauſa. Nam cæteris creditores cautioni & ſecuritati ſuę proſpicere poſſunt, ac ſi debitorem facultatibus labi præuideant huic periculo occurrere poſſunt, & ne quid damni ſentiant procurare: ſi quidem debitorem appellare & ab eo pecuniam idoneo tempore exigere creditoribus licet. Mulier autem viuo marito & conſtante matrimonio dotem repetere non poteſt, nec in facultates mariti inquirere, aut cuiquam alij pecuniam dotalem committere. Sed & alio rurſum reſpectu non eadem eſt mulieris & cęterorum creditorum cauſſa. Mutuum Iuriſconſulti ita appellari dicunt, quia de meo tuum fiat. Quoties ergo creditores debitori mutuam pecuniam numerant, fit

a *Nouella 91. vt ex actione instante dotis, &c.*

pecunia

pecunia accipientis. Aliud in dote, cuius dominiū ita ſemper remanet penes mulierē, vt maritus pecuniæ dotalis non tam debitor dici debeat quàm depoſitarius. Quod autem obiiciunt, in mobilibus nullum neque tacitæ neque expreſſę hypothecæ ius, nullámque prærogatiuam eſſe, illud neque abſolutè neque indefinitè verum eſt, Quis enim ignorat Saluianum interdictum iure prætorio tribui, vt dominus fundi res coloni illatas, etſi mobiles, tacito tamen hypothecæ iure ſibi obligatas aſſerere poſſit[a]? Poſtremò & ex lege municipali & ciuili Romanorum iure tributoriæ locus non eſt, cùm creditor poſſeſſioni pignoris incumbit, rémque ipſam, quæ ei in pignus & ſecuritatem data eſt, penes ſe habet[b]. Mulier autem, quæ dotem dedit, in iſta exceptione eſt. Nam ſtatim atque matrimonium contractum eſt, conſtat iure noſtro mutuam inter coniuges ſocietatem iniri, vt hac ratione communio perſonarum inducat communionem rerum. Mulier enim ſocia eſt diuini & humani iuris. *Commiſta familia & una domus eſt* (inquit Paulus Iuriſconſultus[c]) Vnde non immeritò Innocentius Papa argumentatur à ſocietate ad matrimonium[d]. Sic etiam Imperator vocat vxorem ſociam rei humanæ ac diuinæ domus[e]. Itaque ſi verum eſt perpetuam inter coniuges iniri conſtante matrimonio ſocietatem, hoc certè ex natura ſocietatis conſtat vnumquemque ſociorum rei communis pro parte ſua poſſeſſorem eſſe & dominum. Itaque ex ſocietatis ratione mulier, tanquam ſocia, eodem iure, quo & maritus, mobilia communia poſſidebat, & ſoluti matrimonij tempore, non minùs

a *L. 1. & toto tit. ff. de Saluiano. inter d. l. 4. ff. de pactis l. 2. 3. et 4 ff. in quibus cauſis pignus vel hypot. tac. cont. l. ſi nō inuecta & l. fin. C. eod. titulo. l. ſi fundus §. in vēdicatione l. pignoris. ff. de pignoribus.*

b *L. pro debito. C. de bonis auth. iudicis poſſid. l. pro. uratoris. §. plane. ff. de tribut. actione.*

c *L. 1 §. ſi vir aut uxor. ff. ad Senat. Sillan.*

d *Cap. 2. extra de ſponſalibus.*

e *L. aduerſus. C. de crimine expilata her.*

quàm maritus, ea penitus ſe habuiſſe cenſeri debet. Mulier ergo poſſeſſioni mobilium tanquã pro pignore incumbebat. Ideóque & in mobilibus & in pecunia, quæ ex eorum venditione redacta eſt, prærogatiuam habere debet. Æs alienum cæteris creditoribus, ſi facultates debitoris ſuppetant, exoluetur: ſed dotis præcipuam eſſe cauſam cum Iuriſconſultis dicamus.

PRO CREDITORIBVS. Fallitur quiſquis legum Romanarum conſtitutiones de nuptijs, de dote, pactiſque dotalibus ad vſum forenſem moréſque noſtros transferre voluerit & iuri noſtro conuenire dixerit. Coniuges ciuili Romanorum iure poterant inter ſe contrahere, modò ne in fraudem & donationis cauſa: licebat marito vxorem legato vel hæredis inſtitutione honorare. At hæc omnia noſtro iure & ex conſuetudinum noſtrarum præſcripto locum non habent. Nulla erat apud Romanos ſocietas inter coniuges, niſi expreſſa conuentione inita eſſet [a]. At pleræque conſuetudines noſtræ ſocietatem inter virum & vxorem ſolo coniugio coiri volunt, etſi de ea nihil ſit conuentum. Mulier Romano iure bonis paraphernis fruebatur, fructúſque in commodum ſuum vertebat: imò & bonorum paraphernorum adminiſtratio ac diſpoſitio mulieri permittebatur. Noſtro autem iure mulier, ſimulatque nupta eſt, non poteſt aliter contrahere niſi volente & auctore marito. Maritus verò omnium mulieris bonorum fructus percipit, & liberè de fructibus perceptis arbitrio ſuo etiam inſcia muliere diſponit: nulla dotis ac paraphernorum diſtinctione. Sunt etiam pleraque alia in hac ipſa pactorũ dotaliũ materia,

[a] *L. alimẽta, §. qui ſocietatẽ. ff. de alim. & cib. legatis.*

iiſque quæ ad nuptias ſpectant, in quibus multas iuris Romani & noſtrarum municipalium conſuetudinum diuerſitates animaduertere licet & commemorare. In iſto autem de dotis priuilegio tractatu, non ſatis eſt præcipuum dotis fauorem commendare: ſed illud maximè debemus attendere, an legibus noſtris & vſu noſtro forenſi aliquod ſit, & quale ſit dotis priuilegium. Itaque hoc primùm apud nos conſtat, omnes contractus, vt publica authoritate nitantur, à notariis & tabulariis publicis recipi ſolere. Eſt autem notariorum ſtylus communis & conſueta formula, vt vnicuique obligationi expreſſam hypothecæ omnium bonorum ſtipulationem adiiciant. Omnes itaque contractus à notariis recepti expreſſam habent hypothecæ formulam adiectam. Mulieris autem priuilegium ex Iuſtiniani conſtitutione [a] non aliud eſt, quàm vt habeat ius tacitæ hypothecæ, & præferatur creditoribus tempore anterioribus, ſed iis ſcilicet qui aut nullam habent hypothecam, aut tacitæ tantùm hypothecæ ius habent. Non enim hæc fuit Iuſtiniani mens, vt mulier creditoribus anterioribus expreſſam hypothecam habentibus præferretur. Quid enim iniquius eſſet quàm ſi ius aliquod ſeu hypothecæ ſeu aliud quodcunque expreſſa ſtipulatione quæſitum nobis inuitis tolli poſſe qualicunque priuilegio diceremus? Vt & ex Scæuolæ reſponſo ſatis conſtat priuatum, qui expreſſam habet hypothecam, etiam fiſco & Cæſari poſtea contrahenti præferri [b]. Ac generaliter hæc communis eſt & potior iuris doctorum ſententia, vt ex Iuſtiniani conſtitutione mulier anterioribus creditoribus præferatur, ſed ta

a in d. l. aſſiduis. C. qui pot. in pign.

b l. ſi. §. ſi ff. qui potiores in pignore.

citam tantùm habentibus hypothecam, non autem iis qui expreſſa conuentione ſibi hypothecam ante pacta dotalia & nuptiarum tempus ſtipulati ſunt [a]. Vt neque etiam dos prefertur fiſco, ſi hypothecam precedentem fiſcus habeat [b]. His ita premiſſis ſatis apertè conſtat, quoties de immobilibus agitur, ius noſtrum non tam Romano iuri contrarium quàm ab eo diuerſum eſſe. Nam quod in immobilibus mulieri prærogatiuam tribui non videmus, ſed ex contractuum die creditores eos haberi potiores qui priores ſunt, hoc non aliunde procedit quàm quia vſu noſtro quevis obligationes, poſtquam à notariis receptæ ſunt, & in publicam atque authenticam contractus formam redacte, in illis hypothecæ, ſtipulatio expreſſis verbis continetur, ſi quidem hoc ex ſtylo & formula notariorum obtinet. Atque ita quotieſcunque de hypothecæ iure inter creditores non chirographarios agitur, ordo & prerogatiua ex tempore cenſetur, nulla habita fauoris conſideratione, ſiue de muliere agatur, ſiue de Eccleſiâ, minore, aut fiſco. Quoad mobilia autem generalis eſt hec regni iſtius lex & conſuetudo, mobilia nullum ius hypothece recipere [c]. Nam quod obiicitur ex Saluiano interdicto inuecta & illata tacito iure obligari, ídque etiam apud nos obſeruari: Hoc ideò ſpeciali rati one introductum eſt, quia vſu noſtro hec ſolita eſt locationum formula, vt inquilinus teneatur pro annue penſionis ſecuritate mobilia inuehere & inferre, que ad penſionis ſolutionem ſufficiant: vt id non tam ex vllo tacito iure quàm ex ſolita locationis formula & expreſſa conuentione apud nos locum habere intelligatur. At verò dotis priuilegiũ non

a Accurſius, Io. Faber, Bartholus, Baldus, Salicetus in d. l. aſſiduis & ad §. fuerat. de actionibus, in Inſtit.

b l. 2 C. de priuilegio fiſci.

c Meubles n'ont point de ſuitte par hypotheque.

non aliud eſt etiam Romano iure, quàm vt tacitæ hypothecę ius ei tribuatur. Huic autem priuilegio locus eſſe non poteſt, niſi in iis quę hypothecæ ſubiici poſſunt. Mobilia verò nullum hypothecę ſeu tacitæ ſeu expreſſæ ius moribus noſtris recipiunt. Conſequens eſt ergo ne immobilibus vllum ſit dotis priuilegium. Idem etiam in eccleſia, & in fiſco, & in minore dicemus, vt ſi debitor æri alieno exoluendo impar ſit, creditores omnes qualeſcunque ſint, ſi de mobilibus agatur, in tributum veniāt & æquali portione commune ferant damnum. Immobilia verò ex tempore hypothecę legem accipiunt vt priores potiores habeantur. Quòd ſi in mobilibus ex priuilegio dotis mulierem pręferri diceremus, ſępè fraudes committi contingeret. Proponamus debitorem aut mercatorem eſſe, aut eum cuius facultates præcipuè in pecunia & mobilibus conſiſtant: ille ſi ęre alieno vrgeatur, & creditores fruſtrari & decipere volet, vxorem ducet & dotali inſtrumento mendaci aſſeueratione fatebitur ac declarabit recepiſſe ſe dotem grandem & immēſam, atque ita interpoſita vxoris perſona creditores eludet, eóſque tam pecunia quàm cæteris mobilibus fruſtrabitur. Nam quod obiicitur mulierem ſocietatis iure poſſeſſioni mobilium incumbere: hoc ſane abſurdum eſt. Dotem enim non ſocietatis titulo aut quaſi ſocia, ſed creditricis iure repoſcit. Soluto enim morte mariti matrimonio, niſi mulier ſocietati renunciet, etiam ipſa creditoribus obligabitur. Quòd ſi Meuia ſocietati renuntiauit, vt hoc ei licere conſtat, non poteſt quidquam iure ſocietatis, cui renuntiauit, habere aut poſſidere. Neque enim poſſidet qui vel renuntiauit vel pro

derelicto habuit. Itaque in hac cauſſa nihil eſt æquius quàm vt omnes creditores, qualicunque iure nitantur, in tributum veniant. Quemadmodum enim ex lege Rhodia ſi leuandæ nauis gratia iactus mercium factus eſt, damnum debet omnium contributione ſarciri: ita etiam quoties conſtat debitoris profuſione aut inopia, non poſſe creditoribus ſatisfieri, æquiſſimum eſt pari omnium iactura & contributione commune damnum inter omnes potius diuidi quàm inæqualitatem iſtam induci vt alij omne quod ſibi debetur ſine vlla iactura ferãt. alij autem nihil omnino conſequantur. Hæc eſt æquitatis ratio, cuius occaſione lex ciuilis voluit æquali portione pro rata debiti quantitate omnibus creditoribus conſuli [a]. Huc referri debet quod Seneca, *Debitor* (inquit) *ſi foro ceſſerit portionem feram* [b]. Nam quod Seneca vocat portionem ferre, Vlpianus appellat in portionem vocari [c].

SENATVS creditores, tam mulierem quàm cæteros, in tributum venire iuſſit, nec doti priuilegium vllum aut prærogatiuam in mobilibus præter cæteros creditores tribui oportere iudicauit [d].

a *l. pro debito Co. de bonis author iudicis poſſidendis.*

b Seneca *li. 4. de benef. cap. 39.*

c *l. quod autem. §. ſciendũ. ff. quæ in fraudem creditorũ.*

d Arreſt du Mardi 2. d'Auril 1591. M. Buiſſon plaidant pour les enfans de feu Pierre Touuoye appellãs. Et moy pour Marguerite Touuoye & conſors inthimez. L'arreſt eſt au profit des inthimez.

Pareil arreſt auoit eſté auparauant ſolemnellement donné & prononcé en robbe rouge, par Monſieur le premier Preſident de Harlay, le Lundy 23. de Decembre, 1585. entre Barthelemy Ioarde & conſors appellans. Et la femme de Charles Deſiardins inthimee.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

887

888

R. SALVAREZZA
RESTAURO
Via Val Sassina, 58 - 1971